

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ARCHITECTURA

60^E JAARGANG 1939

159^B

INHOUD

VAN DEN 60EN JAARGANG 1939
(met uitzondering van boekwerken en tijdschriften)

A.

	Biz.
Aankondiging IXe lustrum van het civiel- en bouwkundig Studenten-gezelschap „Practische Studie” . . .	52
Actie der bouwmeestersgilden (De), door de Ver. van Delftsche Ingenieurs, afd. bouwkundig ingenieurs	241
Adres aan den Gemeenteraad van Amsterdam, in zake de bebouwing van het midden-Damterrein, gezonden door het Bestuur van den B.N.A. . .	29
Amstelstation te Amsterdam. Meerv. opdracht voor het ontwerpen van twee wandschilderingen, door Ir. H. G. J. Schelling	225
Amstelstation te Amsterdam	477
Amsterdam (De bebouwing van), door B. T. Boeyinga	49
Amsterdam (De vol-bouwing van), door C. B. Posthumus Meyjes	44
Amsterdam (De in gebruik genomen nieuwe stations te), door Ir. H. G. J. Schelling	469, 477
Architectura et Amicitia (Genootschap). Ontwerpstudie no. 12	11, 52, 173, 180, 255
Idem. Ontwerpstudie no. 13	254, 304, 332, 452
Idem. Adres aan B. en W. van Den Haag betreffende de restauratie van den toren van de St. Jacobskerk te Den Haag	232
Architecten Congres (Internationaal) te Washington, September 1939 . .	180
Architectencongres (XVe Internationale) te Washington	304
„Avondzon” (Huize) te Velp, van den Architect J. J. Hornstra B.N.A. . . .	421

B.

Baanders (H. A. J.). De toren van IJsselstein	182
Beeldhouwtentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam, door Theo van Reijn	88
Behang 1939 (G.H.). Kleurenpsychologie, door J. P. M.	31
Berghoef (J. F.). Architect van de Jachthaven te Kudelstaart	413
Idem. Beambtenwoningen te Ouderkerk aan den Amstel	416
Beschouwingen over het monumentale in de beeldende kunst, door Dr. J. Mendes da Costa	317
Bestuur van den B.N.A. Adres aan den Gemeenteraad van Amsterdam inzake de bebouwing van het midden-Damterrein	29
Idem. Adres aan den Minister van Algemeene Zaken inzake het restaureren van oude gebouwen op groote schaal	242

	Biz.	Biz.
Betonsamenstellingen, door Ir. H. G. J. Schelling	428	
Idem. Vervolg	433	
Bever (C. H. de). Tentoonstelling van smeedwerken te 's-Hertogenbosch .	26	
Bibliotheek (Albert I) te Brussel, door Jos. Ritzzen B.N.A.	122	
Bie Leuveling Tjeenk (Ir. J. de). De paalfundeering van het Koninklijk Paleis te Amsterdam	108	
Idem. In memoriam P. Visser	205	
Idem. De verbouwing en inrichting van het Kon. Paleis te Soestdijk . .	215	
Bilderbeek (B. van). De architect-geneesheer	183	
Boeken (Ir. A.). Le Corbusier en de raadhuisprijsvraag	138	
Boeyinga (B. T.). Pro Arte Christiana (Tentoonstelling)	46	
Idem. Onze stadsbebouwing. Een tocht door de nieuwe stadswijken van Amsterdam	49	
Idem. Een perspectivische blik op de raadhuisprijsvraag Amsterdam . .	101	
Idem. Oriënteerende gedachten bij de Amsterdamsche raadhuisprijsvraag	113	
Idem. De spraak der vormen	125	
Idem. Willem Kromhout. Een belangrijke verjaardag	197	
Idem. In memoriam A. C. A. Rotgans †	225	
Idem. De Willem Kromhout-stichting .	230	
Idem. De Poorters	230	
Idem. Bij de ontwerpen van de gediplomeerden van den cursus 1938—1939 van H.B.O.	463	
Idem. Boekbespreking: Boom en struik in het Overijsselsche Landschap. Uitg. A. E. Kluwer, Deventer . . .	483	
Idem. Boekbespreking: Wegbeplanting. Uitgave Ned. Heide Maatschappij .	483	
Boks, Architect B.N.A. (Ir. J. W. C.). Zomerhuis te Oud-Milligen	24	
Bolkestein (Minister). Ontvouwt zijn plannen	475	
Bouwkundig Opzichter B.N.A. Uitslag examen 1939	231	
Idem. Oproeping examen Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1940	484	
Bouwkunst en Vriendschap (Ver.). Studieprijsvragen 1939	484	
Bouwmaterialenbeschikking 1939, no. 1	363	
Bouwmeestersgilden (De actie der), door de Ver. v. Delftsche Ingenieurs, afd. bouwk. ingenieurs	241	
Brabantsche landarbeiderswoning. 1e Prijs in de prijsvraag, uitgeschreven door de Tentoonstelling „Ideaal Wonen”	369	
Bremer (Ir. G. C.). R. N. Roland Holst, zijn laatste werk	143	
Idem. Architect van het gebouw van den Hoogen Raad te Den Haag . . .	429	
Brinkman en van den Broek (Irs.). Architecten van de Passagiershal Holland-Amerikalijn te Rotterdam .	3	
Idem. Architecten B.N.A. Diaconessen-inrichting te Rotterdam	265	
Bronner (Prof. J.) 1914—1939, door J. P. Mieras	397	
Brugmans † (Prof. Dr. H.). In memoriam, door D. Kouwenaar	461	
Bruin (Wieger). Het Sanatorium Berg en Bosch, van de Architecten B. J. Koldewey en C. M. v. Moorsel B.N.A.	206	
Idem. Architect Burgemeesterswoning te Schagerbrug, door J. W. H. C. Pot	302	
Bruins (Ir. G. H.). Architect van de uitbreiding van de Centrale aan het Merwedekanaal van de N.V. Prov. en Gem. Utrechtsch Stroomleveringsbedrijf te Utrecht	446, 468	
Bulder (Nico). Houtsnijder, door Ir. H. G. J. Schelling	418	
Buskens † (P. G.). In memoriam, door J. P. Mieras	365, 373	

C.

Catalogus voor de Bouwwereld 1939, door Ir. H. G. J. Schelling	120
Cementprijs (Verhooging)	396
Commissie van Redactie (De verandering in de)	2
Idem. Naschrift op het artikel van den heer A. Kurvers. „De Architect en het meubel”	30
Idem. Naschrift op het artikel van Ir. G. Friedhoff	52
Congressen en excursies te Dublin, Juni 1939	180
Congres (Internationale Architecten) te Washington	304, 388
Coöperatieve Inkoopvereniging St. Homobonus te Rotterdam, Architect G. H. Holt B.N.A.	200
Corbusier (Le) en de raadhuisprijsvraag, door Ir. A. Boeken	138
Cursus voor Gezondheidstechniek 1939—1940	404
Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht te Amsterdam. Ontwerpen der gediplomeerden cursus 1938—1939	463
Curtius (Het huis) te Luik, door J. P. Mieras	263
Cuyppers (Joseph Th. J.). Bij Dr. J. Kalf's afscheid van het Bureau voor de monumentenzorg	184

D.

Dam (A. W. van). De restauratie der Nieuwe Kerk te Amsterdam in 1842	192
Delftsche Poort (De) en het Hofplein, door Ir. E. J. de Maar	318, 340
Diaconessen-inrichting te Rotterdam. Architecten B.N.A. Brinkman en van den Broek	265
Diehl (Prof. Ir. G.). Toespraak bij de overdracht van het portret door Prof. Huib Luns	179
Digenes Janse, beeldhouwer, door Mr. C. Dirckzen	137

Dirckzen (Mr. C.). Over een werk van den beeldhouwer Digenes Janse . . .	137
Dongen Jr. B.N.A. (J. van). Kapel op de St. Josephstichting te Apeldoorn	393
Doofstommen instituut te Rotterdam (Uitbreiding) van Architect J. Herman de Roos	347
E.	
Elffers (Corn.). P. G. Buskens als kringlid en kringvoorzitter . . .	377
Idem. Architect Landhuis te Hoenderloo	354
Engros en detailzaak in architectuur	27
Examens Bouwk. Opzichter B.N.A. 1939. Uitslag	231
Idem. Oproeping examen 1940 . . .	484
F.	
Fischer (Dr. F. H.). Boekbespreking, J. J. Vriend. De bouwkunst van ons land	253
Flatgebouw te Den Haag van Architect Jan Wils B.N.A.	400
Flatgebouw en Instituut „Schoevers” te Arnhem van den Architect W. Gerretsen B.N.A.	410
Fresco Schilderwerk (Het), door M. J. Lau	233
Friedhoff (Ir. G.). De architect en het meubel	51
Idem. Architect Ned. Herv. kerk aan den Middenweg te Amsterdam-Oost	405
Idem. Woonhuis aan de Beelslaan te Haarlem	103
Idem. New York World's Fair 1939	297, 305, 349
Idem. Het gebouw van de General Motors op de New York World's Fair	357
G.	
General Motors (Gebouw van de) op de New York World's Fair, door Ir. G. Friedhoff	357
Genootschap Architectura et Amicitia. Ontwerpstudie no. 12	11, 52, 173, 180, 255
Idem. Ontwerpstudie no. 13	254, 304, 332, 452
Gerretsen B.N.A. (W.). Arch. Flatgebouw en Instituut „Schoevers” te Arnhem	410
Gezondheidstechniek cursus 1939—1940	404
Gouwe (W. F.). J. B. Smits, in verband met diens aftreden als Directeur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam . . .	289
H.	
Halbertsma (Prof. Dr. Ing. N. A.). Wat is goede verlichting?	465
H.B.O. te Amsterdam. Ontwerpen der gediplomeerden cursus 1938—1939	463

„Hendrick de Keyser” (Ver.). Aankondiging van twee lezingen te houden door Prof. Huib Luns en Prof. Dr. W. Vogelsang	19
Hendriks (J. P. L.). P. G. Buskens, Rotterdamsch architect	374
Idem. Rapport van de Haagsche Schoorsteencommissie	419, 428
Idem. Boekbespreking, Aquarelleeren, door G. Alizarine	419
Heukelom (G. W. van). Een paar torenrestauraties	186
Hofplein (Het) en de Delftsche Poort, door Ir. E. J. de Maar	318, 340
„Holland van 1859” te Dordrecht. Architect Ir. S. van Ravesteyn B.N.A.	381
Holt B.N.A. (G. H.). Architect van het gebouw Coöperatieve Inkoopvereniging St. Homobonus te Rotterdam	200
Holten. Drie huizen van Architect Ir. J. J. M. Vegter	243
Hoog bezoek, door J. P. M.	132
Hooge Raad te Den Haag. Architect Ir. G. C. Bremer B.N.A.	429
Hornstra B.N.A. (J. J.). Architect Huize „Avondzon” te Velp	421
Houtbeschikking 1939, no. 1	362
I.	
Iconententoonstelling te Utrecht, door Dr. R. Miedema	21
„Ideaal Wonen”. Tentoonstelling te 's-Hertogenbosch, door Ir. H. G. J. Schelling	333
Inaugurale Rede van Prof. Ir. H. T. Zwiars, Hoogleraar aan de T.H. te Delft	13
In memoriam Prof. R. N. Roland Holst, door P. H. van Moerkerken	2
Idem. Bruno Taut, door J. P. M. . . .	8
Idem. B. W. Wierink, door J. P. M. . .	93
Idem. P. Visser, door Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk	205
Idem. A. C. A. Rotgans, door B. T. Boeyinga	225
Idem. Dr. J. Mendes da Costa, door Theo van Reijn	325
Idem. P. G. Buskens, door J. P. Mieras	365, 373
Idem. Prof. Dr. H. Brugmans, door D. Kouwenaar	461
Internationaal Architectencongres (15e) te Washington	304, 388
Internationaal Woning- en Stedebouwkundig Congres te Stockholm van 8—15 Juli '39 (Aankondiging) . . .	32
J.	
Jaarbeurs 1939, door J. W. H. C. Pot	120
Jachthaven te Kudelstaart van Architect J. F. Berghoef	413
Jansen (Ir. Daan). De glasschilderingen van R. N. Roland Holst . . .	148
Javasche Bank te Amsterdam (Kantoorgebouw van de). Architecten Posthumus Meyjes en v. d. Linden	437

Jongert (Jac.). Roland Holst en de lithografische kunst	152
K.	
Kalf (Dr. Jan). Bijdragen op het gebied van het restaureeren van monumenten ter eere van voornoemde	181
Kantoorgebouw van „de Javache Bank” te Amsterdam van de Architecten Posthumus Meyjes en van der Linden B.N.A.	437
Kapel op de St. Joseph Stichting te Apeldoorn. Architect J. v. Dongen Jr. B.N.A.	393
Kerk (De Groote of St. Laurens) te Alkmaar, door J. P. M.	378
Kerk voor de Ned. Herv. Gemeente aan den Middenweg te Amsterdam-Oost, van den Architect Ir. G. Friedhoff B.N.A.	405
Kerken te Amsterdam, door J. P. M.	1.
1. De Nieuwe Kerk	436
2. De Nieuwe of Ronde Lutersche Kerk	445
3. De Westerkerk	458
4. De Kerk van het Heilige Hart . . .	476
Kerk (De Groote) te Harderwijk, door J. P. Mieras	399
Kloot Meijburg (H. van der). De ambtsperiode van Dr. J. Kalf als Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg	190
Kok (A. A.). De Groote of St. Nicolaaskerk te Edam na de restauratie . . .	188
Koldewey (B. J.) en C. M. van Moorsel B.N.A. Architecten Sanatorium Berg en Bosch, door W. B.	206
Koninklijk Paleis te Amsterdam (De paalfundeering van het), door Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk	108
Koninklijk Paleis te Amsterdam (Het) Koppelpoort te Amersfoort, door J. P. Mieras	398
Kouwenaar (D.). In memoriam Prof. Dr. H. Brugmans	461
Kraaijvanger (Ir. E. H. A. en H. M. J. H.). Architecten Raadhuis Maassluis (meervoudige opdracht) . . .	157
Kromhout (W.). Restaureeren	189
Idem. Een belangrijke verjaardag, door B. T. Boeyinga	197
Kromhout-Stichting (Willem), door B. T. Boeyinga	230
Krölller-Müller (Rijksmuseum). Architect Prof. Henry van de Velde . . .	93
Kunstweek (De eerste Nederlandsche). Aankondiging	111
Kunstweek (Vierde Belgische)	180
Kurvers (A.). De architect en het meubel	30
L.	
Landes-Ausstellung te Zürich, door Frits Lensvelt	273, 281, 389
Landhuis te Hoenderloo, van den Architect Corn. Elffers	354

Lau (M. J.). Het Fresco Schilderwerk Ledenvergadering van den B.N.A. te Zwolle, Juni 1939. De schatten van Lombok, door J. P. M.	249
Leeuwenburg te Amsterdam (Huis), door J. P. M.	435
Lensvelt (Fr.). Bij de raadhuisontwerpen in het Stedelijk Museum . .	119
Idem. De Zwitsersche Nationale Tentoonstelling te Zürich	273, 281
Idem. De organisatie der Zwitsersche Nationale Tentoonstelling	389
Lezingen over Zwitsersche kunst (Aankondigingen)	27
Lichtarchitectuur (Studie-prijsvraag voor), uitgeschreven door de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken	322, 388, 428, 452, 453
Luik. De Watertentoonstelling en het Nederlandsche paviljoen, door J. P. Mieras	257
Luns (Prof. Huib). Bij het portret van Prof. Ir. G. Diehl	179
M.	
Maar (Ir. E. J. de). Het Hofplein en de Delftsche Poort	318, 340
Malle gevallen no. 37	420
Meer en beter stucadoorwerk, ME. BE. ST., door Ir. J. G. van der Sande . .	452
Meervoudige opdracht voor een ontwerp voor een raadhuis van Maassluis	157
Mendes da Costa (Dr. J.). Beschouwingen over het monumentale in de beeldende kunst, beleefd en geschreven door een beeldhouwer	317
Idem. In memoriam, door Theo van Reijn	325
Mertens (Ir. H. F.). Zomerhuisje aan de Loosdrechtsche plassen	370
Metaalbeschikking no. 1	395
Meijer (Jan de). Bijdrage bij het afscheid van Dr. Jan Kalf als Directeur van het Rijksbureau voor de monumentenzorg. Kerk der Oud-Katholieke Gemeente te Krommenie	191
Meyer (Peter). Resumé van de voordracht over de Zwitsersche architectuur van dezen tijd, gehouden in het Stedelijk Museum te Amsterdam	90
Idem. Het vraagstuk der monumentale architectuur van dezen tijd . .	133
Meyier (Fenna de). R. N. Roland Holst als schrijver	149
Miedema (Dr. R.). Iconententoonstelling te Utrecht	21
Mieras (J. P.). In memoriam Bruno Taut	8
Idem. Precieuse kunst in het Rijksmuseum	27
Idem. C.H. Behang 1939. Kleurenpsychologie	31
Idem. Het afscheid van Bernard Willem Wierink	93
Idem. Over het resultaat, over de prijsvraag en over de deelnemers	118

Idem. Hoog bezoek (Le Corbusier)	132, 138
Idem. De restauratie der Nieuwe Kerk te Amsterdam in 1842 door A. W. van Dam	192
Idem. Alweer een Stadhuisidee	237
Idem. Werk van W. Couzijn, Prix de Rome	239
Idem. De waarheid en het nieuwe raadhuis van Amsterdam	248
Idem. De schatten van Lombok	249
Idem. De Watertentoonstelling te Luik en het Nederlandsche Paviljoen . . .	257
Idem. Het Huis Curtius te Luik	263
Idem. Het woord woonkamer	264
Idem. Boekbespreking: Theoretische mechanica voor het technisch onderwijs en voor zelfstudie, Deel 1 B. Statica en Dynamica, door Ir. G. L. Ludolph en Ir. A. P. Potma	303
Idem. Boekbespreking: De Doopsgezinde Gemeente en haar kerkgebouw te Rotterdam, door J. Verheul	339
Idem. Boekbespreking: Ars Belgica VIII. De oude kerken van Gent, 2e deel, door Baron Verhaegen	355
Idem. Verslag over 1938 van de monumentencommissie van de provincie Zuid-Holland	361
Idem. In memoriam P. G. Buskens . .	365
Idem. Precieuse kunstnijverheid in het Rijksmuseum te Amsterdam	372
Idem. De bescherming van onze monumenten. De Groote of St. Laurenskerk te Alkmaar	378
Idem. Prof. J. Bronner 1914—1939 . . .	397
Idem. De Koppelpoort te Amersfoort .	398
Idem. De Groote Kerk te Harderwijk .	399
Idem. Het Kon. Paleis te Amsterdam . .	426
Idem. De Nieuwe Kerk te Amsterdam . .	436
Idem. Nieuwe of Ronde Lutersche Kerk	445
Idem. De Westerkerk te Amsterdam . .	458
Idem. De Kerk van het Heilige Hart te Amsterdam	476
Idem. Huis genaamd de Leeuwenburg te Amsterdam	435
Idem. Boekbespreking: De Oud-Katholieke Gemeente en haar kerkgebouw en De Evangelisch Lutersche Gemeente en haar kerkgebouw, door J. Verheul Dzn.	460
Minister Bolkestein ontvouwt zijn plannen	475
Moerkerken (P. H. van). In memoriam Prof. R. N. Roland Holst . . .	2
Monumentale architectuur van dezen tijd (Het vraagstuk der), door Peter Meyer	133
Monumenten (De bescherming van onze).	1.
1. Groote of St. Laurenskerk te Alkmaar	379
2. De Koppelpoort te Amersfoort	398
3. De Groote Kerk te Harderwijk	399
4. Het Kon. Paleis te Amsterdam	426
5. De Nieuwe Kerk te Amsterdam	436

6. Nieuwe of Ronde Lutersche Kerk	445
7. De Westerkerk te Amsterdam	458
8. De Kerk van het Heilige Hart te Amsterdam	476
Muiderpoortstation te Amsterdam . . .	469
N.	
Ned. Herv. Kerk te Giessen-Ouderkerk (Z.H.)	18
New York World's Fair 1939, door G. Friedhoff	297, 305, 349
Nieuwjaarswenschen voor het jaar 1939, door Ir. H. G. J. Schelling . . .	37
O.	
Ontwerpstudie no. 12, uitgeschreven door het Genootschap Architectura et Amicitia	11, 52, 173, 180, 255
Ontwerpstudie no. 13, uitgeschreven door het Genootschap Architectura et Amicitia	254, 304, 332, 452
„Onze Taal” (Redactie). Het woord woonkamer, door J. P. M.	264
Oorlogsgevaar (Regeling voor aanbestedingen in verband met)	404
P.	
Passagiershal Holland-Amerikalijs te Rotterdam. Architecten Irs. Brinkman en van den Broek B.N.A. . . .	3
Permanente Prijsvraag Commissie. Ingezonden stuk over de Amsterdamsche raadhuisprijsvraag	138
Personalia:	
Prof. R. N. Roland Holst †	2, 141
Bruno Taut †, door J. P. Mieras	8
B. W. Wierink †, door J. P. Mieras . . .	93
P. Visser †, door Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk	205
A. C. A. Rotgans †, door B. T. Boeyinga	225
Dr. J. Mendes da Costa †, door Theo van Reijn	325
P. G. Buskens †, door J. P. Mieras . . .	365, 373
Prof. Dr. H. Brugmans †, door D. Kouwenaar	461
Philips' Studieprijsvraag voor lichtarchitectuur 322, 388, 428, 452, 453	
Pluym (Willem van der). Prof. Roland Holst aan de academie	153
Poorters (De), door B. T. Boeyinga . . .	230
Posthumus Meyjes (C. B.). De volbouwing van Amsterdam	44
Posthumus Meyjes en van der Linden. Architecten Kantoorgebouw van „De Javache Bank” te Amsterdam	437
Pot (J. W. H. C.). Raadhuisprijsvraag Amsterdam	118
Idem. Jaarbeurs 1939	120
Idem. Boekbespreking: Hout van oerwoud tot interieur	139
Idem. Bij een magistratswoning van Architect Wieger Bruin B.N.A. . . .	302

	Blz.		Blz.
Practische Studie (Studentengezelschap). Voordracht van Ir. A. J. van der Steur, „Civiel-ingenieur en architect, een poging tot kenschetsing en begrenzing”	127	Idem. „Rondom Rodin”. Tentoonstelling honderd jaar Fransche sculptuur	341
Precieuze kunst in het Rijksmuseum. 1. Pluviaal, Engelsch werk 16e eeuw	28	Idem. Boekbespreking: Dr. H. J. Hamaker, Technische warmtegeleidingsmetingen	303
2. Fragmenten uit „De aanbidding van het Kind”	371	Idem. Tentoonstelling „Ideaal Wonen” te den Bosch	333
Prix de Rome 1939 (Bouwkunst). Samenstelling jury	256	Idem. Tentoonstelling van miniaturen te Utrecht	339
Idem. Zilveren eerepenning H. de Rijk	404	Idem. Boekbespreking: Samtida Konst i Holland	388
Prijsvraag Stadhuisbouw Eindhoven	19, 31, 256	Idem. De houtsnijder Nico Bulder	418
Prijsvraag Stadhuis Doetinchem	32, 232, 304	Idem. Betonsamenstellingen	428
Prijsvraag Raadhuis Amsterdam 45, 53, 85, 101, 113, 125, 138, 248	157	Idem. Vervolg	433
Prijsvraag Stadhuis Maassluis. Meervoudige opdracht. Uitslag	157	Idem. De in gebruik genomen nieuwe stations te Amsterdam	469, 477
Prijsvraag voor een landarbeiderswoning, uitgeschreven door de Tentoonstelling „Ideaal Wonen”	240	Schilderwerk (Het Fresco), door M. J. Lau	233
Prijsvraag (Studie-) voor lichtarchitectuur, uitgeschreven door de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven	322, 388, 428, 452, 453	„Schoevers” (Instituut) en Flatgebouw te Arnhem van den Architect W. Gerretsen B.N.A.	410
Prijsvraag voor een plafond in stucwerk, uitgeschreven door de commissie ME. BE. ST.	452	Schoonheidscommissie Baarn, 20 jaar	240
Prijsvraag voor het verkrijgen van een ontwerp voor een paleis voor den President van Litauen	457, 484	Sjollema (J.). Roland Holst als wand-schilder	144
Prijsvragen (Studie-), uitgeschreven door de Ver. Bouwkunst en Vriend-schap	484	Slothouwer (D. F.). Bij het afscheid van Dr. J. Kalf als Directeur van het Bureau voor de monumentenzorg. De Domrestauratie	194
		Smits (J. B.), door W. F. Gouwe, in verband met het aftreden van eerstgenoemde als Directeur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam	289
		Soestdijk (Vernieuwd), door H. P. L. Wiessing	213
		Idem. (De verbouwing en inrichting van het Kon. Paleis). Architecten Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk en Ir. A. J. van der Steur B.N.A.	215
		Speijer (Max). Stand voor de Mij. „Elsevier”	8
		Spoorwegtentoonstelling „De trein 1839—1939”, door J. Zietsma	366
		Stadhuisbouw Eindhoven (Prijsvraag)	19, 31, 256
		Stadhuis Doetinchem (Prijsvraag)	32, 232, 304
		Stadhuis te Amsterdam (Prijsvraag)	45, 53, 85, 101, 113, 125, 138, 248
		Stadhuis van Maassluis. Meervoudige opdracht. Uitslag	157
		Stadhuysidee (Alweer een), door J. P. Mieras	237
		Stations (Nieuwe) te Amsterdam, door Ir. H. G. J. Schelling	469, 477
		Steur (Ir. A. J. van der). Civiel-ingenieur en architect, een poging tot kenschetsing en begrenzing, voordracht gehouden voor „Practische Studie”	127
		Idem. Bij het afscheid van Dr. J. Kalf als Directeur van het Bureau voor de monumentenzorg. Ned. Herv. Kerk te Ginneken	194
		Idem. De verbouwing en inrichting van het Kon. Paleis te Soestdijk	215

S.

R.

	Blz.		Blz.
Idem. Stadhuisprijsvraag Gemeente Eindhoven	291	Ver. van Delftsche Ingenieurs, afd. bouwkw.-ingenieurs. De actie der bouwmeestersgilden	241
Idem. Boekbespreking: Dr. H. J. Hamaker, Technische warmtegeleidingsmetingen	303	Verheul (J.). „Houdt het bouwbedrijf gaande”. (Overgenomen uit de N. R. Crt.)	371
Idem. Tentoonstelling „Ideaal Wonen” te den Bosch	333	Verlichtingskunde (10e Zitting van de intern. stichting voor)	180
Idem. Tentoonstelling van miniaturen te Utrecht	339	Verlichting? (Wat is goede). Inaugurale rede van Prof. Dr. Ing. N. A. Halbertsma	465
Idem. Boekbespreking: Samtida Konst i Holland	388	Verslag over 1938 van de monumentencommissie van de prov. Zuid-Holland, door J. P. Mieras	361
Idem. De houtsnijder Nico Bulder	418	Vertegenwoordiging (De) van den aanbesteder door den architect, door Mr. A. C. van Zeggelen	329
Idem. Betonsamenstellingen	428	Verzekering Maatschappij „Holland van 1859” (Nieuw gebouw voor de) te Dordrecht. Architect Ir. S. van Ravesteyn B.N.A.	381
Idem. Vervolg	433	Visser † (P.). In memoriam, door Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk	205
Idem. De in gebruik genomen nieuwe stations te Amsterdam	469, 477		
Schilderwerk (Het Fresco), door M. J. Lau	233		
„Schoevers” (Instituut) en Flatgebouw te Arnhem van den Architect W. Gerretsen B.N.A.	410		
Schoonheidscommissie Baarn, 20 jaar	240		
Sjollema (J.). Roland Holst als wand-schilder	144		
Slothouwer (D. F.). Bij het afscheid van Dr. J. Kalf als Directeur van het Bureau voor de monumentenzorg. De Domrestauratie	194		
Smits (J. B.), door W. F. Gouwe, in verband met het aftreden van eerstgenoemde als Directeur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam	289		
Soestdijk (Vernieuwd), door H. P. L. Wiessing	213		
Idem. (De verbouwing en inrichting van het Kon. Paleis). Architecten Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk en Ir. A. J. van der Steur B.N.A.	215		
Speijer (Max). Stand voor de Mij. „Elsevier”	8		
Spoorwegtentoonstelling „De trein 1839—1939”, door J. Zietsma	366		
Stadhuisbouw Eindhoven (Prijsvraag)	19, 31, 256		
Stadhuis Doetinchem (Prijsvraag)	32, 232, 304		
Stadhuis te Amsterdam (Prijsvraag)	45, 53, 85, 101, 113, 125, 138, 248		
Stadhuis van Maassluis. Meervoudige opdracht. Uitslag	157		
Stadhuysidee (Alweer een), door J. P. Mieras	237		
Stations (Nieuwe) te Amsterdam, door Ir. H. G. J. Schelling	469, 477		
Steur (Ir. A. J. van der). Civiel-ingenieur en architect, een poging tot kenschetsing en begrenzing, voordracht gehouden voor „Practische Studie”	127		
Idem. Bij het afscheid van Dr. J. Kalf als Directeur van het Bureau voor de monumentenzorg. Ned. Herv. Kerk te Ginneken	194		
Idem. De verbouwing en inrichting van het Kon. Paleis te Soestdijk	215		

T.

W.

U.

V.

Z.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Hout van oerwoud tot interieur, van W. Boerhave Beekman, door J. W. H. C. Pot	139
Bescherming van kunstwerken tegen oorlogsgevaaren, rapport van Dr. J. Kalf, door Ir. H. G. J. Schelling	171
Wärmetechnische Eigenschaften neuerer Baustoffe und Bauausführungen, van K. Limperg, door Ir. H. G. J. Schelling	239
De bouwkunst van ons land, van J. J. Vriend, door Dr. F. H. Fischer	253
Technische warmtegeleidingsmetingen, van Dr. H. J. Hamaker, door Ir. H. G. J. Schelling	303
Theoretische mechanica voor het technisch onderwijs en voor zelfstudie, Deel 1 B. Statica en dynamica, van Ir. G. L. Ludolph en Ir. A. P. Potma, door J. P. M.	303
De Doopsgezinde Gemeente en haar kerkgebouw te Rotterdam, van J. Verheul Dzn., door J. P. M.	339
Ars Belgica VIII. De oude kerken van Gent, 2e deel, van Baron Verhaegen, door J. P. M.	355
Leerboek der theoretische mechanica voor middelbaar technisch onderwijs en zelfstudie, van Drs. H. J. Stutvoet, door Ir. P. C. Tirion	369
Samtida Konst i Holland, van A. M. Hammacher, Theo van Reijn en Ir. G. Friedhoff, door Ir. H. G. J. Schelling	388
Aquarelleeren, van G. Alizarine, door J. P. L. H.	419
Het bouwkundig bestek, van G. Arendzen en J. J. Vriend, door J. Zietsma	448
Het oude kerkgebouw van de Oud-Katholieke Gemeente en de Evangelisch Luthersche Gemeente, van J. Verheul Dzn., door J. P. M.	460
Boom en struik in het Overijsselsche Landschap, door B. T. B.	483
Wegbeplanting. Uitgave van de Ned. Heide Maatschappij, door B. T. B.	483

	Biz.		Biz.		Biz.		Biz.
OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.		Architect S I A. (Tsjechisch tijdschrift), door Ir. H. G. J. Schelling.		2. Fragmenten uit „de Aanbidding van het Kind”	371 e.v.	Idem. Het gebouw van de General Motors	357 e.v.
Bouwwereld, door Ir. H. G. J. Schelling.		Jrg. 1939, no. 1 tot en met 6	356	Nieuwjaarswensen voor het jaar 1939, door H. G. J. Schelling	37 e.v.	Burgemeesterswoning te Schagerbrug, van den Arch. Wieger Bruin B.N.A., door J. W. H. C. Pot	302
„De 8 en Opbouw”, door J. P. M.		Idem, no. 8	388	Tentoonstelling „Pro Arte Christiana” in het Sted. Museum te A'dam, door B. T. Boeyinga	46 e.v.	Het Hofplein en de Delftsche Poort, door Ir. E. J. de Maar	318 e.v.
Jrg. 1939, no. 1 tot en met 15	379	Das Werk (Zwitserland), door Ir. H. G. J. Schelling.		Kaartje bij een tocht door de nieuwe stadswijken van A'dam, door B. T. Boeyinga	50	Affiche Willibrord-herdenking, Thole, fecit	323
Journal R.I.B.A., door Ir. H. G. J. Schelling.		Jrg. 1938, no. 9 tot en met 12 (Sept., Oct., Nov., Dec.)	140	Ingang school voor vliegeniers te Florence	52	Affiche Fransche Spoorwegen	324
Jrg. 1938, no. 3	52	Jrg. 1939, no. 1 tot en met 4 (Jan., Febr., Maart, April)	304	Raadhuis van Amsterdam. Afbeeldingen van de vier ontwerpen, ingezonden bij de open prijsvraag en bij de besloten prijsvraag	53 e.v.	Idem. Hongaarsche Spoorwegen	340
Idem, no. 4 en 5	92	Idem, door Fr. Lensvelt.		Tentoonstelling Beeldhouwwerk in het Sted. Museum te Amsterdam. Werken van de beeldhouwers: Mej. C. Rueter, L. H. Sondaar, Theo van Reijn en H. Richters	87 e.v.	Beeldhouwwerk van Dr. J. Mendes da Costa	326 e.v.
Jrg. 1939, no. 6 tot en met 8	100	Jrg. 1939, no. 5 tot en met 9 (Mei, Juni, Juli, Aug., Sept.)	420	Rijksmuseum Kröller-Müller in het Nationale Park „De Hooge Veluwe”, van den Arch. Prof. H. van de Velde	94 e.v.	Tentoonstelling „Ideaal Wonen” te 's-Hertogenbosch.	
Idem, no. 9	140	Moderne Bauformen, door J. P. Mieras.		Woonhuis aan de Beelslaan te Haarlem, van den Architect Ir. G. Friedhoff B.N.A.	103 e.v.	H. Th. Wijdeveld, fecit	333 e.v.
Idem, no. 10 tot en met 12	232	Jrg. 1939, de nummers Januari tot en met September	379	De paalfundering van het Kon. Paleis te Amsterdam	109 e.v.	Tentoonstelling miniaturen te Utrecht	339
Idem, no. 13 tot en met 15	348	Byggmästaren (Zweden), door J. F. Berghoef.		Paviljoen van Oslo op de Oslosche tentoonstelling	112	Tentoonstelling „Rondom Rodin” in het Sted. Museum te A'dam, door Theo van Reijn	341 e.v.
Idem, no. 16 tot en met 18	356	Jrg. 1938, no. 1 tot en met 8	112	Enkele andere ontwerpen, ingezonden bij de prijsvraag voor een Raadhuis te Amsterdam	114 e.v.	Inrichting voor doofstommenonderwijs te Rotterdam. Arch. J. Herman de Roos B.N.A.	346 e.v.
Idem, no. 19-20	484	Idem, no. 9 tot en met 11	124	Albert I Bibliotheek te Brussel	122 e.v.	Houtan Marianum in de kerk te Zoutleeuw (België)	348
Architectural Association Journal, door Ir. H. G. J. Schelling.		Idem, no. 12	140	Kerk te Notodden van de Arch. Morseth en Gedde te Oslo	124	Landhuis te Hoenderlo, van den Architect Corn. Eiffers B.N.A.	354 e.v.
No. 622 en 623 (Dec. 1938 en Jan. 1939)	92	Jrg. 1939, no. 1	348	Lola, van den beeldhouwer Digenes Janse	137	Publicatie uit het verslag 1938 van de monumentencommissie van de Provincie Zuid-Holland	361
No. 624 (Febr. 1939)	100	Arkitekten (Denemarken), door J. F. Berghoef.		Steenverbanden	139	Spoorwegtentoonstelling 1839—1939 te Amsterdam, door J. Zietsma	366 e.v.
No. 625 en 626 (Maart en April 1939)	232	Jrg. 1938, no. 6 tot en met 9	20	Hal van een schoolgebouw, van den Arch. Prof. Kaj. Gottlob	140	Bekroond ontwerp in de prijsvraag voor een Brabantsche landarbeiderswoning. Ontwerper L. Brandts Buys	368
No. 627 en 628 (Mei en Juni 1939)	348	Idem, no. 10 en Jrg. 1939, no. 1	124	George-Washingtonbrug te New York	140	Zomerhuisje aan de Loosdrechtsche plassen, van den Architect Ir. H. F. Mertens B.N.A.	370
No. 629 (Juli 1939)	356	Idem, no. 11 en 12	140	Afbeeldingen bij het herdenkingsnummer voor Prof. R. N. Roland Holst	144 e.v.	Portret en werken van den heer P. G. Buskens †	373
No. 630 (Aug. 1939)	388	Jrg. 1939, no. 2	348	Raadhuis van Maassluis. Afbeeldingen van de ontwerpen, ingezonden bij de meervoudige opdracht	157 e.v.	De bescherming van onze monumenten.	
No. 631 (Sept. 1939)	484	Arkitehti (Finland), door J. F. Berghoef.		Ontwerpstudie no. 12 van het Genootschap A. et A. St. Jacobskerk te Den Haag	174 e.v.	1. Groote of St. Laurenskerk te Alkmaar	379
The Architects' Journal, door Ir. H. G. J. Schelling.		Jrg. 1938, no. 8 tot en met 12	124	Ontwerpstudie no. 13 van het Genootschap A. et A. Gedenkteeken voor een oud-burgemeester op het marktplein van een kleine provinciestad	254 e.v.	2. De Koppelpoort te Amersfoort	398
No. 2290 tot en met 2294 (van 8/12 '38 tot en met 5/1 '39)	27	Jrg. 1939, no. 1	348	Portrait van Prof. Ir. G. Diehl, in de Senaatskamer van de T.H., geschilderd door Prof. H. Luns	179	3. De Groote Kerk te Harderwijk	399
No. 2287 tot en met 2289 (van 17/11 '38 tot en met 1/12 '38)	52	Prof. R. N. Roland Holst †	1			4. Het Kon. Paleis te Amsterdam	427
No. 2295 en 2296 (12/1 '39 en 19/1 '39)	92	Passagiershal Holland-Amerika-lijn te Rotterdam. Architecten Irs. Brinkman en van den Broek B.N.A.	3 e.v.			5. De Nieuwe Kerk te Amsterdam	436
No. 2297 tot en met 2301 (van 26/1 '39 tot en met 23/2 '39)	100	Stand van de Mij. „Elsevier” van Albert Klijn	8			6. De Nieuwe of Ronde Lutherische Kerk te Amsterdam	445
No. 2302 en 2303 (2/3 '39 en 9/3 '39)	139	St. Jacobskerk te Den Haag. Ontwerpstudie no. 12 van het Genootschap A. et A.	9 e.v.			7. De Westerkerk te A'dam	458 e.v.
No. 2304 tot en met 2310 (van 16/3 '39 tot en met 27/4 '39)	232	Ned. Herv. Kerk te Giessen-Ouderkerk (Z.H.)	18			8. De Kerk van het Heilige Hart te Amsterdam	476
No. 2311 tot en met 2318 (van 4/5 '39 tot en met 22/6 '39)	348	Zomerhuis „Hjortkronan” van Arch. R. Engströmer	19 e.v.			Programma omslag, door Aart van Dobbenburgh	380
No. 2319 tot en met 2326 (van 29/6 '39 tot en met 17/8 '39)	356	Iconententoonstelling in het Instituut voor religieuze en kerkelijke kunst te Utrecht, door Dr. R. Miedema	22 e.v.				
No. 2327 tot en met 2329 (van 24/8 '39 tot en met 7/9 '39)	388	Zomerhuis te Oud-Milligen van Architect Ir. J. W. C. Boks	24 e.v.				
L'Architecture d'Aujourd'hui, door J. P. Mieras.		Precieuse Kunstnijverheid in het Rijksmuseum.					
Jrg. 1939, Januari	212	1. Pluviaal, Engelsch werk, 1e kwartaal 16e eeuw	28				
Idem, Februari, Maart en April	248						
Idem, Mei, Juni en Juli	380						
Rassegna di Architettura, door Ir. H. G. J. Schelling.							
Jrg. 1938, no. 7 tot en met 9 (Juli, Augustus, September)	52						
Idem, no. 10 (October)	92						
Idem, no. 11 (November)	100						
Idem, no. 12 (December)	140						
L'Architettura Italiana, door Ir. H. G. J. Schelling.							
Jrg. 1938, no. 9 (September)	52						
Idem, no. 10 tot en met 12 (October, November, December)	92						
Jrg. 1939, no. 1 (Januari)	140						
Idem, no. 2 en 3 (Febr. en Maart)	232						
Idem, no. 4 (April)	348						
Idem, no. 5 en 6 (Mei en Juni)	356						
Idem, no. 7 (Juli)	388						
Idem, no. 8 en 9 (Aug. en Sept.)	484						

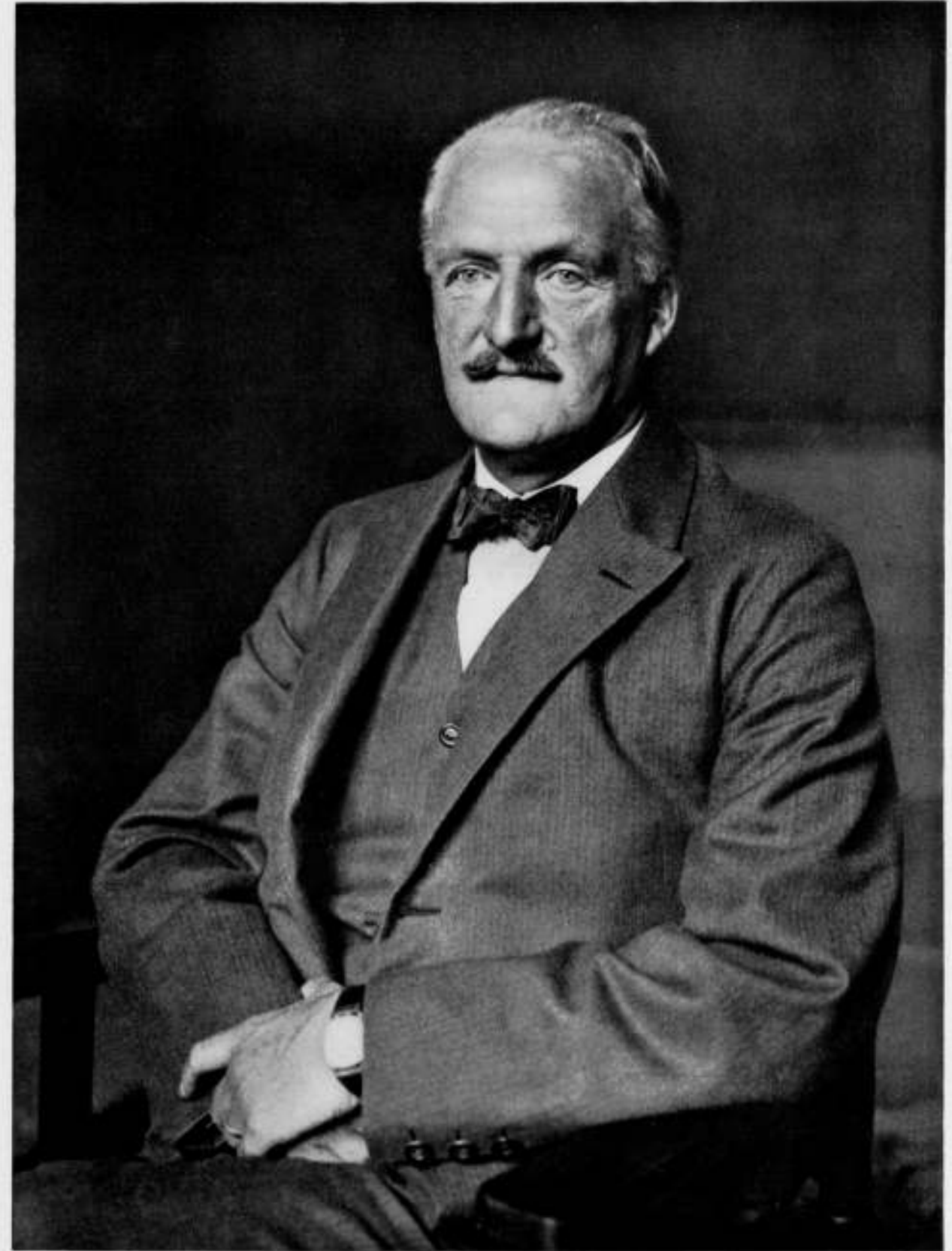
BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN
EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

7 JANUARI 1939

NR 1

PROF. R. N. ROLAND HOLST. EERELID VAN DEN B. N. A. †

159 e

IN MEMORIAM
PROF. R. N. ROLAND HOLST.

Een der sterkste, invloedrijkste en veelzijdigste figuren uit de Nederlandsche kunstenaarswereld is den laatsten dag van het pas vervlogen jaar uit ons midden heengegaan, na een korte maar hevige ongesteldheid.

Wie Prof. Roland Holst enkele weken tevoren, den 5en November, nog zagen en hoorden op de plechtige bijeenkomst in de Aula der Rijksacademie van Beeldende Kunsten, waar hij met Prof. Ir. Van der Steur en Dr. Jan Kalf als eeredid van den B.N.A. werd geïnstalleerd, hebben zeker niet vermoed, dat hij den 4en December d.a.v. zijn 70sten verjaardag zou vieren, maar nog minder, dat deze naar lichaam en geest nog zoo levenskrachtige man, vol strijd lust en scheppingsdrang, niet meer de klokken het jaar 1938 zou hooren uitluiden.

Wanneer men hem zag, met hem sprak, naar zijn levendig gesprek luisterde, kon men nooit denken aan een afscheidvoorgoed. Het was alles energie en vitaliteit in hem. Hij was zeker geen persoonlijkheid, die een langdurig lijden had moeten dragen. Als een nog stoere boom geveld te worden, is beter voor hem geweest. Maar het gebeurde veel te vroeg, vooral wanneer men denkt aan haar, die hij achterliet.

Richard Roland Holst was sterk in zijn overtuigingen; invloedrijk bij de overheidspersonen aan wie hij zijn adviezen gaf en bij zijn leerlingen; veelzijdig in zijn begaafdheden. Zijn vaste en met dwingende overredingskracht geuite inzichten botsten wel eens tegen andere en even vaste meeningen. Hij verplaatste zich niet gemakkelijk in de psyche van hen, die lijnrecht in cultureele overtuiging tegenover hem stonden. Vandaar zijn grooten invloed op wie zochten naar raad en zekerheid; ook op jongere kunstenaars en kunstenaressen, die ontzag gevoelden voor zijn bekorend woord, zijn werkkraft, zijn talent en zijn kennis.

Zijn veelzijdigheid was die van den waarlijk universeelen kunstenaar, die niet alleen zijn ambacht verstaat, maar ook er over spreekt en schrijft op een wijze, die menig beroepsessayist en kunsttheoreticus tot leering kan strekken. De geschriften van Roland Holst zijn — afgezien van den belangrijken ideeëinhoud — naar den vorm litteraire kunstwerken. En hoeveel heeft hij niet geschreven! Zijn voordracht bij de aanvaarding van het directoraat der Rijksacademie in October 1926 han-

delde „Over vrije en gebonden vormen in de plastische kunst“. Met deze verzamelde hij een groot aantal andere voordrachten en artikelen tot twee bundels „Over Kunst en Kunstenaars“. Steeds blijkt daaruit hoe groot, naast zijn belangstelling en liefde voor het geheel der beeldende kunsten, ook die voor de architectuur was. Een veel ruimeren kring bereikte het kleine, zelfs populair geworden boekje „Overpeinzingen van een bramenzoeker“, werk van een dichter en levenswijsgeer.

En dan de veelzijdigheid op zijn eigenlijk gebied van beeldend kunstenaar! Weinig technieken zullen er te noemen zijn, die hij niet zelf heeft beoefend. Voor Willem Royaards' opvoeringen van Lucifer en Marsyas ontwierp hij de ensceenering, de costuums, de affiches. Hij teekende vele portretten op steen, met volkomen kennis en beheersching van wat de lithografie is en vermag.

Van hetgeen zijn leerlingen op de Rijksacademie, in het tijdvak van zijn directoraat en leiderschap der afdeling monumentale schilderkunst, tusschen October 1926 en 31 December 1933, onder zijn leiding maakten aan gebrandschilderd glas en aan mozaïek (o.a. voor het Stadhuis te Enschedé) gaf dit Weekblad meermalen de bewijzen. Den meesterlijken triomf van zijn talrijke werken, steeds in nauw verband met de architectuur en met den loop der jaren een zelfbewusten groei vertoonend, vormen de trapramen in het Stadhuis te Amsterdam en de beide groote transeptramen in de Utrechtsche Domkerk.

Nog kort geleden kon hij zijn laatste werk voltooiën; de hooge, in donker gepolijst marmer licht weggegriffe gestalten der vier wetgevers: Mozes, Solon, Justinianus en Napoleon, in het gebouw van den Hoogen Raad, onlangs (1 Oct. l.l.) in deze kolommen besproken.

Dit is geen leven dat ongebruikt voorbij is gegaan. Roland Holst was altijd werkzaam. Misschien zal de tijd niet alles ontzien van wat zijn hoofd dacht en zijn hand tot uitvoering bracht. Maar eerbied zal ook de toekomst hebben voor het vruchtbare levensgeheel van dezen onbuigzamen en tegelijk in zijn vriendschap en genegenheid zoo warm-menschelijken kunstenaar.

P. H. VAN MOERKERKEN.

DE VERANDERING IN DE COMMISSIE VAN REDACTIE.

Met den ingang van dezen jaargang is wederom de samenstelling van de Commissie van Redactie gewijzigd, tengevolge van de periodieke aftreding, welke herverkiezing niet mogelijk maakte.

Voor den B.N.A. is afgetreden de Heer G. Westerhout, in wiens plaats de Heer B. T. Boeyinga werd gekozen. Deze zal tevens als vertegenwoordiger van het Bestuur van den B.N.A. in de Commissie van Redactie optreden.

Voorts is de Heer A. Eibink, aangewezen door het Genootschap A. et A., vervangen door den Heer F. Lensvelt.

Een welgemeend „tot weerziens“, zoo het lot daarover in de toekomst weer eens gunstig zou beschikken, aan den Voorzitter den Heer A. Eibink en aan den Heer G. Westerhout, aan wie wij grooten dank verschuldigd zijn voor een wijze van samenwerking, die aan het Bouwkundig Weekblad Architectura ongetwijfeld ten goede is gekomen.

Voor den nieuwen jaargang zal Ir. H. G. J. Schelling optreden als Voorzitter, de Heer B. T. Boeyinga als Vice-Voorzitter.

RED.

PASSAGIERSHAL HOLLAND-AMERIKA LIJN TE ROTTERDAM.
IRS. BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

Bij de ingebruikstelling van het nieuwe vlaggeschip, de „Nieuw Amsterdam“, wenschte de directie der Holland-Amerika Lijn te beschikken over een betere inscheep-gelegenheid voor de passagiers. Evenals bij vrijwel alle scheepvaartmaatschappijen bestond deze tot nu toe in een doorgang in een van de laadloodsen, die leidde naar de verdieping, waarvan men via ticket-, paspoort- en douane-contrôle door een brug, de „gangway“, de verschillende vestibules van het schip bereikte.

Nu zijn deze ruimten in het algemeen niet van de prettigste verschijning en toen dan ook de loods „New York“ van de H.A.L. bouwkundige voorziening wegens bouwvalligheid en uitbreiding noodig had, besloot de Directie de voor de inscheeping der passagiers benodigde ruimten eveneens op grondige wijze te herzien.

Deze loods New York, van een afmeting van 42½ m. lengte en 14 m. breedte, dateert van ongeveer het jaar 1901 en is een van de eerste betonconstructies in ons land en wel van het toenmaals bekende systeem Hennebique waarvan b.v. boogvormige consoles aan de hoofdbalken (zie doorsnede) typeerend waren. Verder vonden wij daarin nog toegepast plat-ijzeren beugels en zeer flauw opgebogen staven met aan de einden z.g. hertepooten in plaats van considère-haken. Als bijzonderheid moge daarbij vermeld worden, dat daarbij door de architecten Muller en Droogleevoer Fortuyn de eerste gewapend betonpalen

in Nederland werden toegepast, die van driehoekige doorsnede waren, 10 m. lang werden ingeheid, daarna weer 10 m. met beton opgestort en verder werden weggeheid.

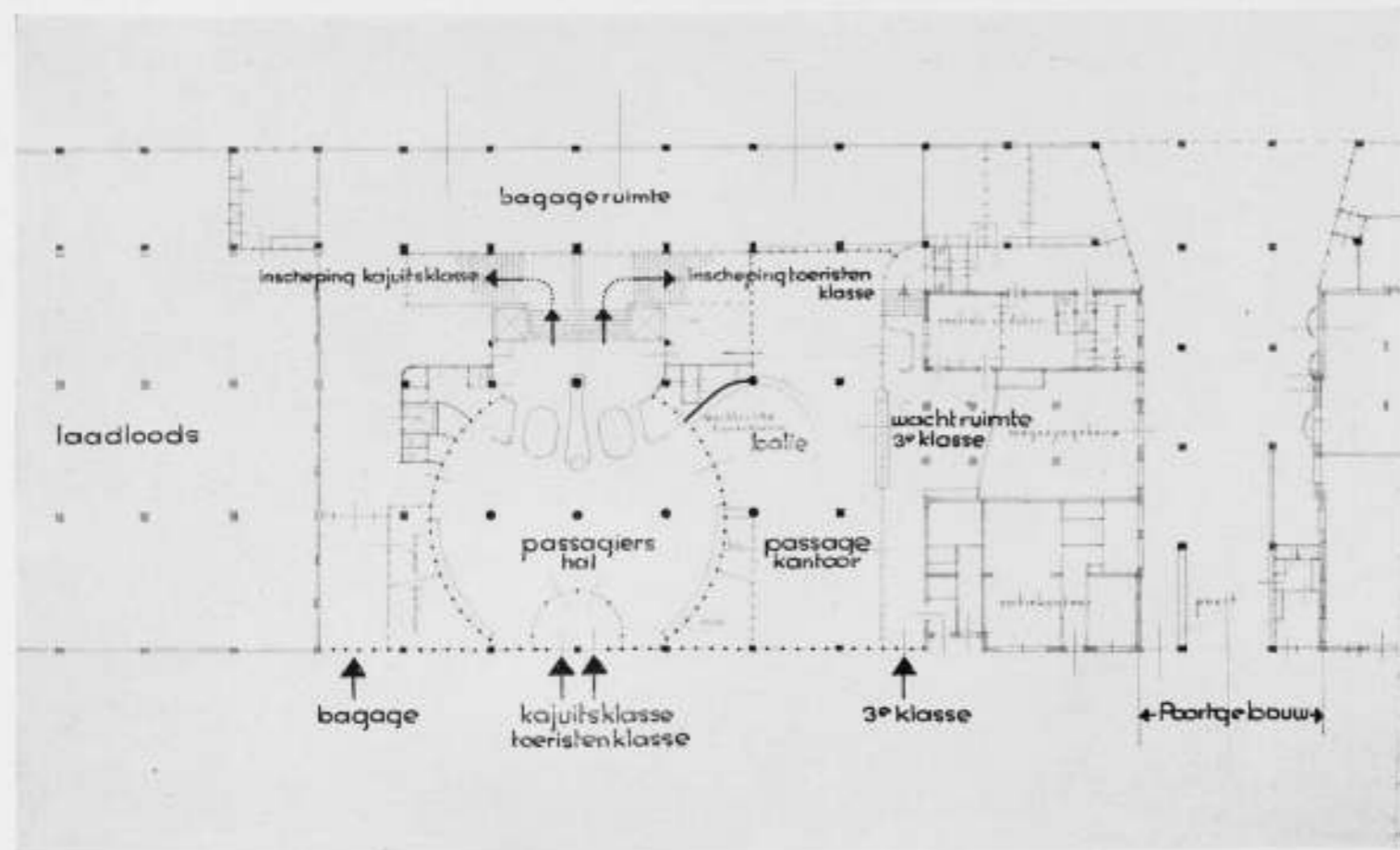
Tengevolge van te geringe betondekking en minder dichte samenstelling van de beton waren de gevalkolommen en balken sterk aangetast, waardoor op vele plaatsen betonstukken waren afgesprongen en het ijzer bloot lag. Het bleek het eenvoudigste de kolommen te omgeven met een nieuwe wapening en aan te gieten.

Eenige verzakking van den gevel maakte fundeeringversterking noodzakelijk, terwijl verder aan de landzijde over de volle lengte een uitbreiding ter breedte van 7 m. noodzakelijk was.

Voor deze voorzieningen was door den Technischen Dienst der H.A.L. een bestek opgemaakt, waarvan de uitvoering werd opgedragen aan Volker's Bouwmaatschappij te Rotterdam, waarbij Ir. A. Aronsohn als adviseerend ingenieur voor de betonconstructies optrad.

De aesthetische verzorging van het uitwendige, het plan en de interieurs der passagiersruimten werd aan de ondergeteekenden opgedragen.

Het gegeven, dat aldus zeer verschillende ruimten tezamen in deze groote loods moesten worden ondergebracht, deed ons er toe besluiten voor het uitwendige het stramien van kolommen en balken duidelijk te handhaven. In elk der aldus ontstane

PASSAGIERSHAL H. A. L. TE ROTTERDAM. ING. BRINKMAN EN v. d. BROEK, ARCH. B.N.A.
SCHEMA BEGANE GROND INSCHIEPRUIMTE

vakken werden groote of kleine of heelemaal geen ramen, al naar de erachter gelegen ruimte dit eischte, aangebracht. Het geheel werd licht afgeverfd.

Ook het poortgebouw, dat voor het verkrijgen van werkruimte op de verdiepingen ter plaatse van den ouden doorgang moest worden opgericht, werd op dezelfde wijze behandeld. De bij ons opkomende neiging, om ook de tusschengelegen oude gedeelten geheel met deze lichte kleur te behandelen, onderdrukten wij als een al te goedkoope manier om tot een slechts schijnbaar monumentale eenheid te komen.

Voor de passagiershal wenschten wij met eenvoudige, groote vormen te werken; wie wel eens een inscheeping heeft bijgewoond weet, dat in zulk geroezemoes alle architectonische verfijning ten onder gaat.

Wij projecteerden daarom in de groote loodsruimte een cirkelvormige glaspui op een diameter van 20 m. De daarin aanwezige kolommen werden afgerond met beton, de vloer afgewerkt met witte terrazzo in een door koperen strippen geformeerde vakverdeling van 2 x 2, — m. terwijl onder den betonnen verdiepingvloer een vlak plafond van Celotex-platen werd opgehangen, waarin voor de kunstverlichting in gips uitgevoerde kommen zijn ingesloten, waarin de door matte

kelken gedifuseerde lampen zijn aangebracht. Zelfs licht-ornamenten leken ons te zwaar-architectonisch in deze ruimte. Boven de entree werd aan de buitenzijde een luifel aangebracht in sterk sprekenden, eenvoudigen vorm.

Na het binnenkomen vindt men links het afgiftebureau voor handbagage, recht vooruit de controle, ter weerszijden toilets en rechts het passage-bureau waarin een eveneens cirkelvormige balie-ruimte. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat dit bureau alleen zou dienen op de avonden van inscheeping, doch gedurende de uitvoering van het werk werd dit na eenige uitbreiding tot volledig passage-bureau ingericht. Indien wij dit tijdig hadden kunnen voorzien, zouden wij dit bureau liever anders gesitueerd hebben met het oog op de dagverlichting, die thans door de achtergelegen bagage-ruimte ondanks de glaspuien niet zeer gunstig kon worden.

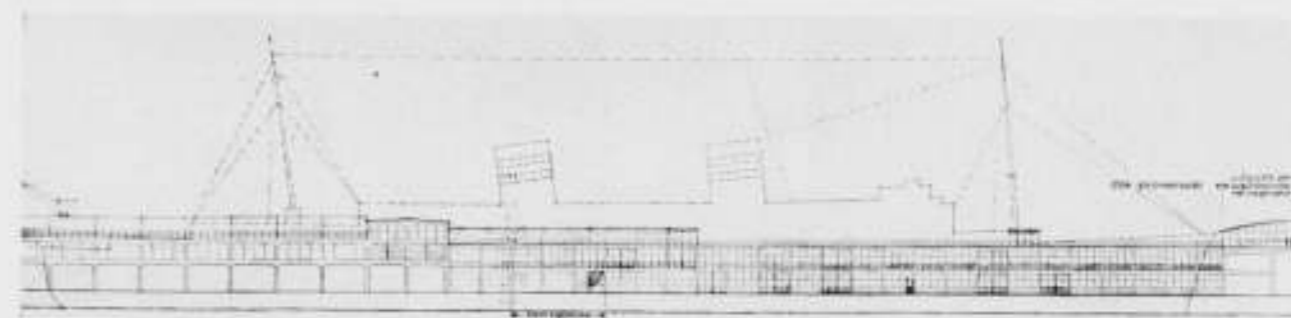
In de balieruimte is wacht- en schrijfgelegenheid voor de boekende passagiers.

De 3e klas-passagiers hebben een afzonderlijken toegang en blijven ook bij het passagekantoor en de verdere controle (ook medische) volgens Amerikaansch voorschrift geheel van de overigen gescheiden.

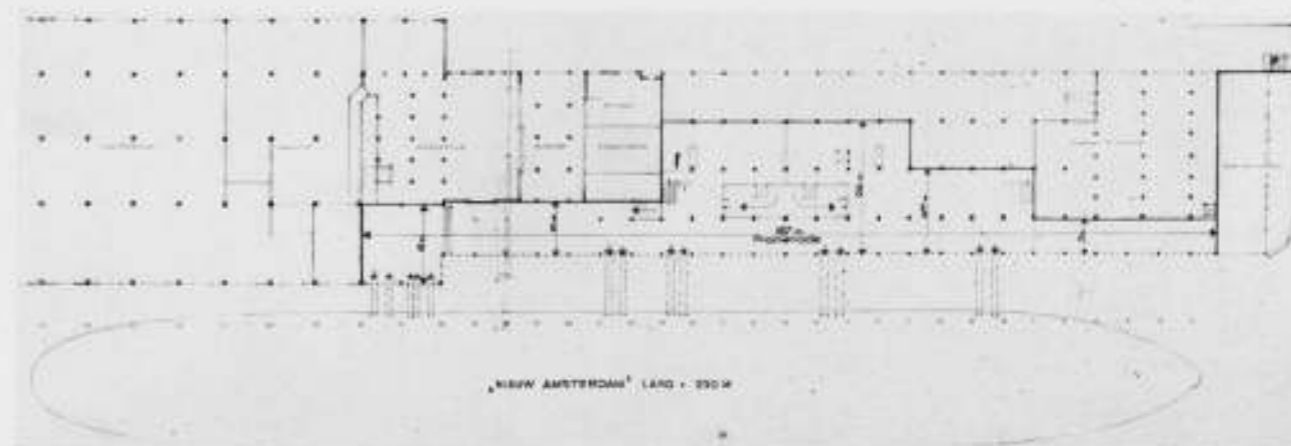
In de groote hal voeren achter de controle zeer ruime trappen

GEVEL AAN DE WILHELMINAKADE (LANDZIJDE)
7-MALIGE VERKLEINING VAN HET PLAN SCHAAL 1 A 200.

NIEUWE GEVEL AAN DE MAASZIJDE.

PASSAGIERSHAL H. A. L. TE ROTTERDAM. ING. BRINKMAN EN v. d. BROEK, ARCH. B.N.A.
PLAN 1e VERDIEPING. 7-MALIGE VERKLEINING VAN HET PLAN SCHAAL 1 A 200

en twee liften naar de verdieping, van waaruit de eigenlijke inscheeping plaats heeft.

Wij hebben het van veel waarde gevonden deze trappen zeer open te maken en sterk zijwaarts te voeren, ten einde zooveel mogelijk licht, zij het tweedehandsch door de bagageruimte heen, te verkrijgen en een te sterk sprekend ingebouwd karakter van de hal te ontgaan, doch veel meer een samenhang met de overige ruimten te verkrijgen.

De bovenverdieping is praktisch ongewijzigd gebleven behoudens dan de 7 m. breede uitbreiding naar de waterzijde. Hier is de oude constructie volledig gehandhaafd en het geheel alleen in een lichte tint geschilderd. (Zie dwarsdoorsnede).

Er was nog gevraagd een zeer ruime wachtgelegenheid waar het publiek kan verblijven in afwachting van aankomende passagiers of waar grotere gezelschappen kunnen worden ontvangen. Oorspronkelijk dachten wij hiervoor aan een veel grandioozer oplossing, n.l. een promenade over het dak van het geheele complex eindigend in een groote uitzichttruimte aan het kopeinde en op hooge kolommen geplaatst ter plaatse van de vroegere loods „Amsterdam”. Van hieruit zou men een onge-

loofelijk mooi uitzicht hebben over de rivier en ongetwijfeld zou het zien aankomen van het schip op een hoogte van ± 10 m. boven het terrein bijzonder aantrekkelijk zijn geweest. Indien men het gebouw met het profiel van een schip als de „Nieuw Amsterdam” vergelijkt, mogen tevens nog eens de gigantische afmetingen van een dergelijk schip blijken!

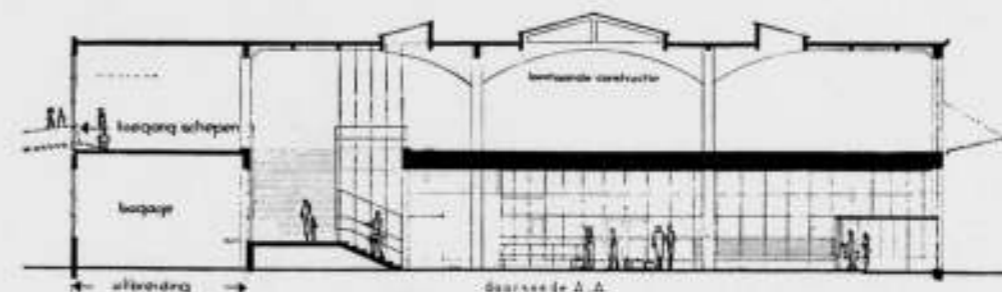
Intusschen bleken de kosten van de uitvoering van deze idee zoo groot, dat daaraan geen gevolg kon worden gegeven, zoodat tenslotte de gezochte wacht- en ontvanggelegenheid werd gevonden in een gedeelte van de verdieping, waar overigens ook de blik over de rivier nog even aantrekkelijk is.

Het geheele werk heeft gekost $\pm f 250.000$.— en is met groote voortvarendheid door de aanneemster in het tijdvak van ± 5 maanden tot stand gebracht.

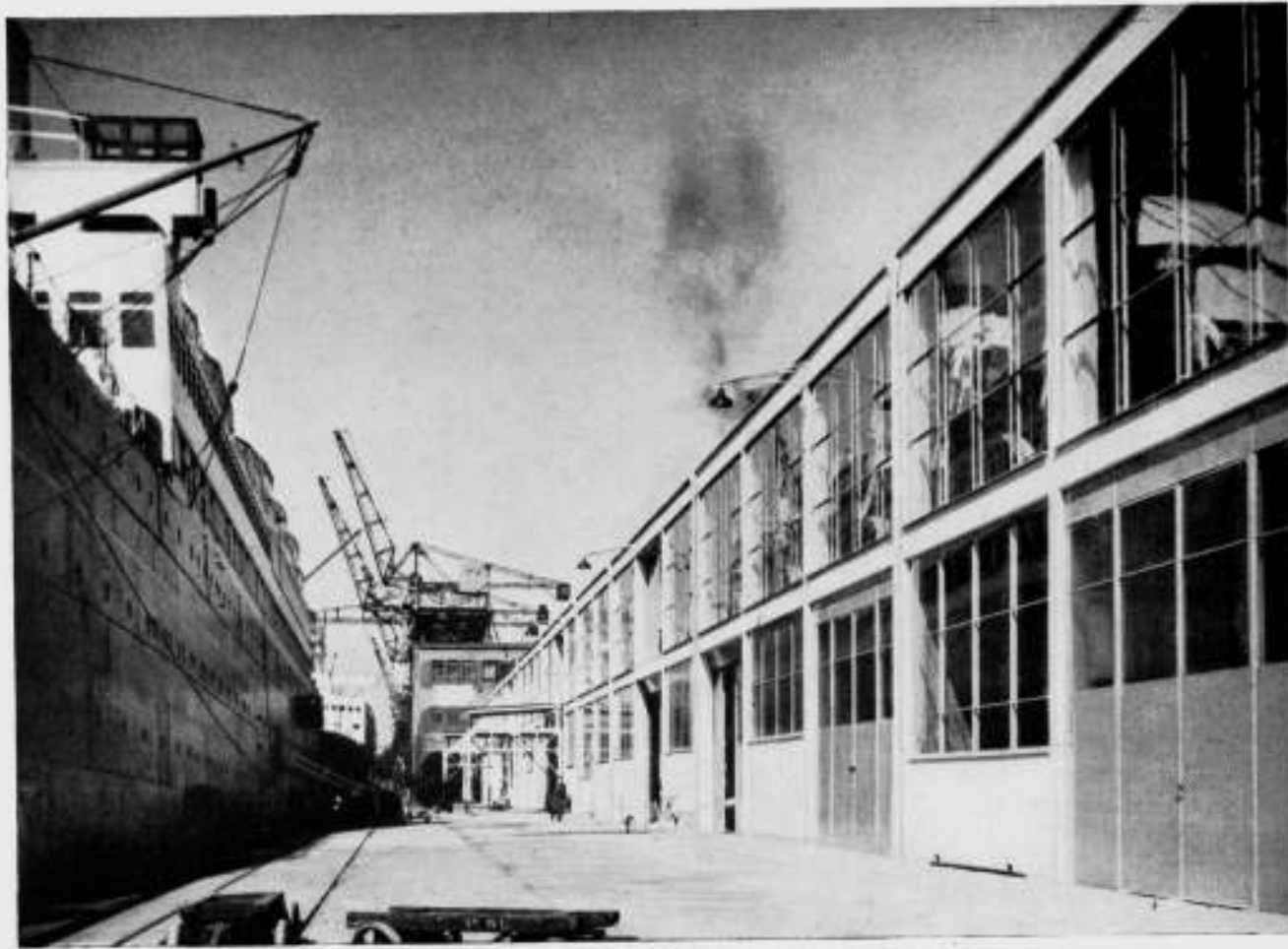
De dagelijksche leiding berustte bij den Technischen Dienst der Holland-Amerika Lijn.

Rotterdam, December 1938.

BRINKMAN en VAN DEN BROEK,
Architecten B.N.A.

DWARSDOORSNEDE PASSAGIERSHAL H. A. L. TE ROTTERDAM.

GEVEL AAN DE WATERZIJDE.

BALIE-RUIMTE PASSAGEKANTOOR.

INTERIEUR VAN DE PASSAGIERSHAL.

1ste. BRINKMAN EN v. d. BROEK, ARCH. B.N.A.

WACHTZAAL VERDIEPING.

1ste. BRINKMAN EN v. d. BROEK, ARCH. B.N.A.

PASSAGIERSHAL H. A. L. TE ROTTERDAM.

PASSAGIERSHAL H. A. L. TE ROTTERDAM.

STAND VOOR DE MIJ. „ELSEVIER“.

Het ontwerpen van een reclame-stand vereist meer dan enkel architectonische en meer dan enkel decoratieve bekwaamheid. Een architect, die een goede ruimtewerking weet te scheppen, is hierdoor uiteraard nog niet in staat tot het ontwerpen van een reclame-stand, evenmin als een reclamekunstenaar, hoe begaafd deze ook is in het samenstellen van letter en beeld.

De reclamekunstenaar Albert Klijn, van wien wij ons o.a. de voortreffelijke affiches „Kunst in Nood“ en „Geef een Boek“ herinneren, heeft een stand ontworpen en uitgevoerd voor de door de Mij. „Elsevier“ uitgegeven nieuwe encyclopedie van Winkler Prins.

Deze stand bestaat uit losse onderdelen van wanden en tafels, bekleed met foto's, teksten o.a. reclamemateriaal.

Deze samenstelling is enerzijds ontstaan uit de eis, dat de stand naar verschillende steden in Holland en België moet worden vervoerd en opgesteld, anderzijds ontstaan hierdoor vele mogelijkheden tot het scheppen van verschillende ruimten.

De opstelling in de Bijenkorf bracht in verband met de beschikbare ruimte nog al wat moeilijkheden mee en is dan ook niet in alle opzichten geslaagd te noemen: de hoogteverschillen der wanden is te sterk tot uiting gebracht, waardoor de tegenover de zeer levendige wandbekleding gewenste rust niet voldoende is bereikt.

Deze wandbekleding van fotomateriaal, teksten, tekeningen, maketten enz. getuigt van fantasie en decoratief gevoel en demonstreert een levendige manifestatie van het onderwerp: de encyclopedie. Vooral de teksten zijn in eenvoudig en duidelijk sprekend geel en rood gekleurde letters uitgevoerd in goede tegenstelling tot de grijze achtergrond.

In aanmerking genomen, dat hier niet een architect, doch een reclamekunstenaar aan het werk is geweest, valt het resultaat uit architectonisch oogpunt te waarderen en als reclamekunst en reclametechniek zeker te bewonderen.

MAX SPEIJER.

BRUNO TAUT †.

Wij werden in kennis gesteld van het overlijden van Bruno Taut, op 24 Dec. 1938, ver van zijn vaderland, in Istanboel. Zoo is ook deze figuur heengegaan, nadat zijn werkzaamheid reeds eenige jaren was stilgelegd. Bruno Taut, die veel met zijn broeder Max Taut heeft samengewerkt, was werkelijk een figuur op architectuurgebied in de woelige Duitse periode van na den oorlog. Hij had fantastische ideeën, die hij in zijn „Alpinearchitektur“, en zijn „Stadtkrone“, op een zoodanig suggestieve manier wist te verkondigen, dat hij velen over den drempel trok, die de wereld van het intellectueele beschouwen scheidt van de regionen, waar een dichterlijke gevoelswereld zekere grenzen vervaagt.

Finsterlin, Kraysl, Scharouw waren het die zich rond Taut schaalden, en zijn ideeën door persoonlijk gevonden uitdrukkingmiddelen verspreidden. Glas en Kristallen. Bij Taut bleef

het echter niet bij droomen en denkbeelden. Hij heeft veel gebouwd, veel Siedlungen te Berlijn, de Hal te Maagdenburg. Aan zijn vele geschriften, die zijn ideeën vertolkten, heeft hij in 1929 een groot boekwerk over Moderne Baukunst (Die neue Baukunst in Europa und Amerika) toegevoegd, dat bij Julius Hoffmann verscheen.

Taut is te midden van de ongebreidelde geesten, die zich rond hem schaalden, en die het door een zekere overdrevenheid vaak moeilijk maken de juiste gedachten te volgen, een rustig en vertrouwenwekkend middelpunt gebleven. Daardoor had hij vele bewonderaars en vrienden. Ook in ons land, waar men veel sympathie voor hem voelde. Daarom zal het bericht van zijn overlijden bij velen een schok geven. Een oogenblik van stilte en herdenken... Bruno Taut...

J. P. M.

INAUGURALE REDE PROF. IR. H. T. ZWIERS.

Ir. H. T. Zwiers, benoemd tot gewoon hoogleraar in de afdeling Bouwkunde om onderwijs te geven in de architectuur, zal op Donderdag 12 Januari a.s. des namiddags te 3 uur, in een openbare senaatsvergadering

in de vergaderzaal van den Senaat der Technische Hoogeschool te Delft een rede houden naar aanleiding van zijn ambtsaanvaarding.

ONTWERP STUDIE PRIJSVRAAG No. 12 A. ET A.

Het programma voor de 12e ontwerpstudie zal in het volgende nummer van het B.W.A. verschijnen.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 1 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 7 JAN. 1939 No. 1

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN DONDERDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. INNING CONTRIBUTIE VOOR HET EERSTE HALFJAAR 1939.

Gedurende de maand Januari zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het eerste halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f 20,— (f 20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Januari a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f 0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmee zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

A.etA. NIEUWE LEDEN.

Als lid wordt door de Heren Prof. Ir. H. T. Zwiers en P. Hartman voorgesteld: de Heer C. W. van der Vis, te Heemstede. Eventuele bezwaren tegen toelating moeten binnen 14 dagen bij het Bestuur zijn ingebracht.

Als aspirant-lid wordt door de Heren J. J. G. Zöllner en P. Hartman voorgesteld: de Heer Iwan Moorman, te 's-Gravenhage.

12e Ontwerpstudie.

Het programma voor de 12e Ontwerpstudie zal in het volgende nummer van het B.W.A. verschijnen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

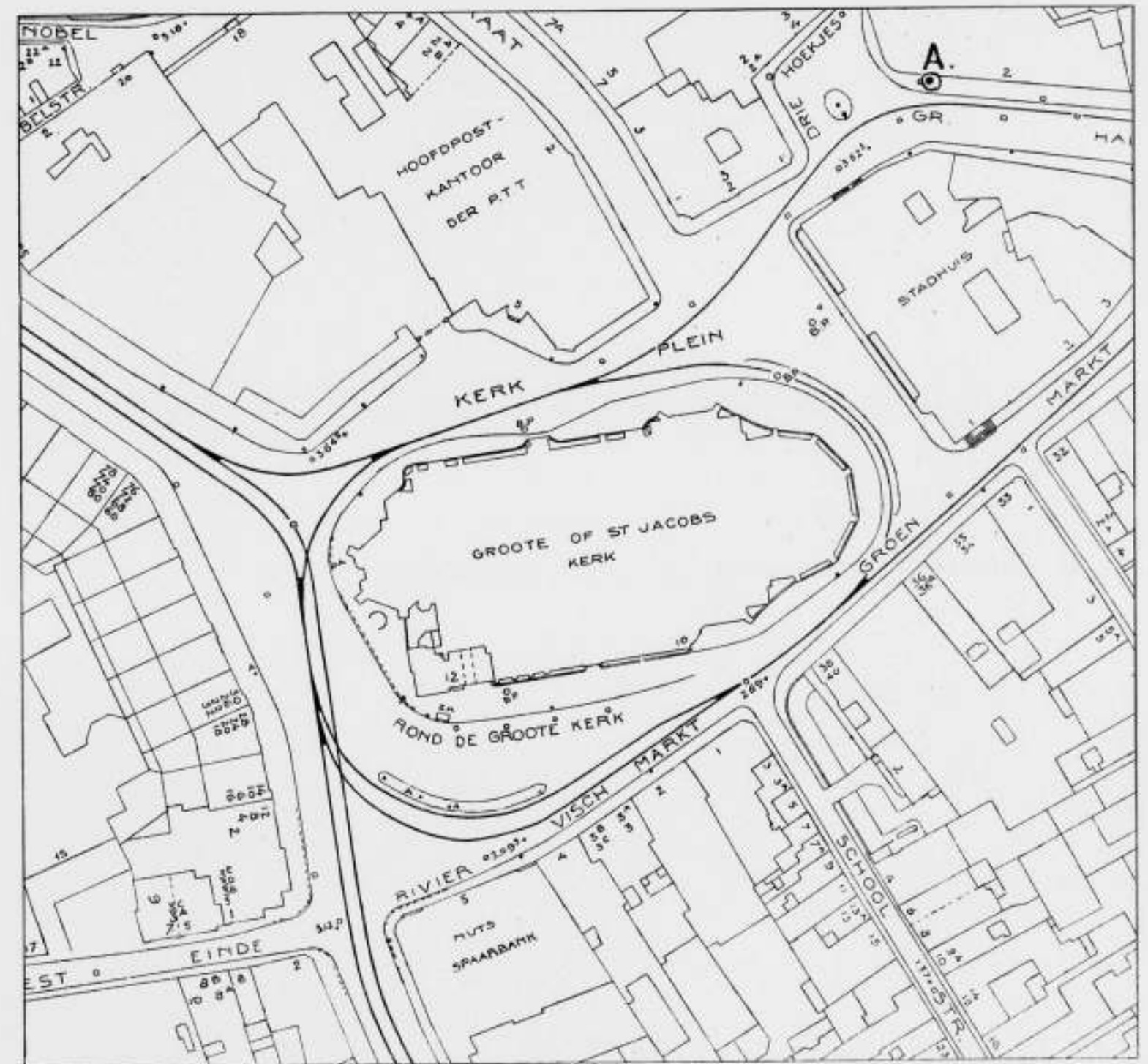
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN
EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 2

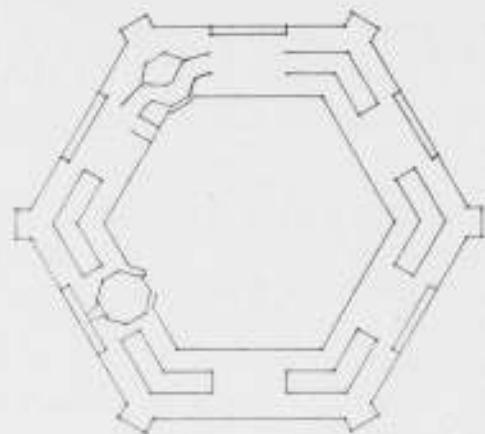
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

14 JANUARI 1939

ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE. SITUATIE SCHAAL 1 À 1000

**TOREN VAN DE
ST. JACOBSKERK
TE 'S-GRAVENHAGE
SCHAAL 1 à 250**

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA. ONTWERPSTUDIE NO. 12.

Deelneming staat voor een ieder open.

Programma.

Opgave:

Het ontwerpen van een nieuwe bekroning voor de toren van de St. Jacobskerk te 's-Gravenhage.

De St. Jacobskerk werd tot parochiekerk verheven in de 13de eeuw en in de eerste helft van de 15de eeuw vervangen door een nieuw gebouw met een toren van baksteen.

Het schip werd in 1539 door brand verwoest en van 1539 tot 1550 herbouwd.

Het kerkgebouw heeft drie even hoge en brede Beuken.

De toren heeft een ijzeren helm van 1861, waaronder de spanten van de, na de brand van 1539 aangebrachte houten spits, groten-deels zijn bewaard.

Tekening:

Gevraagd wordt een tekening van zwarte inktlijnen op wit papier, of een witdruk daarvan.

Op deze tekening moeten de aanzichten, doorsneden en de perspectief voorkomen zoals dit in de hierbij gaande afbeelding schematisch is aangegeven.

Op de tekening mogen geen kleuren of schaduwen voorkomen. De tekening moet op karton geplakt zijn. Afmeting van het karton 70 X 80 cm.

Als standpunt van de perspectief moet het in de situatie aangegeven punt A. worden aangehouden met een horizont-hoogte van 150 cm.

Inzending:

De inzending geschiedt anoniem.

Het handschrift van den inzender mag op de inzending niet voorkomen.

Ongevraagde stukken of stukken van andere afmeting of behandeling dan de gevraagde, blijven buiten beoordeling.

De tekening in de rechterbovenhoek te voorzien van een kenteken, bestaande uit drie letters en drie cijfers, elk 1 cm hoog.

Bij de inzending moeten twee gesloten enveloppen gevoegd worden, voorzien van datzelfde kenteken.

Op de ene te vermelden: „naambrief” — in deze sluit de inzender zijn naam en adres — op de andere „Correspondentie-adres” — hierin geeft de inzender een adres op, doormiddel waarvan de commissie van beoordeling zich met hem in verbinding kan stellen. In deze laatste enveloppe moet tevens een duidelijke adresstrook van het correspondentieadres benevens 30 ct. aan postzegels worden ingesloten voor terugzending.

Wanneer geen postzegels voor terugzending zijn bijgevoegd, moet de inzending binnen 14 dagen nadat in het B.W.A. daarvoor een oproep is geplaatst, worden afgehaald. Nadien zullen de overgebleven tekeningen vernietigd worden.

Bovengenoemde stukken moeten ingeleverd worden bij- of gezonden worden aan het genootschap „Architectura et Amicitia” p/a A. Eibink, Overtoom 249 B, Amsterdam W., en uiterlijk Zaterdag 4 Februari vóór 12 uur bezorgd zijn.

Beoordeling:

De inzendingen, welke voldoen aan de bepalingen van dit programma, worden alle beoordeeld door de onderstaande commissie. De uitslag van deze beoordeling wordt gepubliceerd in het B.W.A., eventueel voorzien van afbeeldingen van enige ontwerpen. De commissie heeft het recht de naambrieven te openen van die inzendingen welke gepubliceerd worden.

Ter beloning van het beste ontwerp wordt een bedrag van f 25.— ter beschikking van de commissie gesteld.

Aan de ontwerpers, van wie de inzending gepubliceerd wordt, zal een exemplaar van het betreffende nummer van het B.W.A. worden toegezonden.

Alle ontwerpen worden op een genootschaps-vergadering en in het openbaar tentoongesteld.

Voor het Bestuur:
WIEGER BRUIN, Voorzitter.
A. EIBINK, Secretaris.

De commissie van beoordeling:
F. A. ESCHAUZIER.
A. EIBINK.
J. LEUPEN.

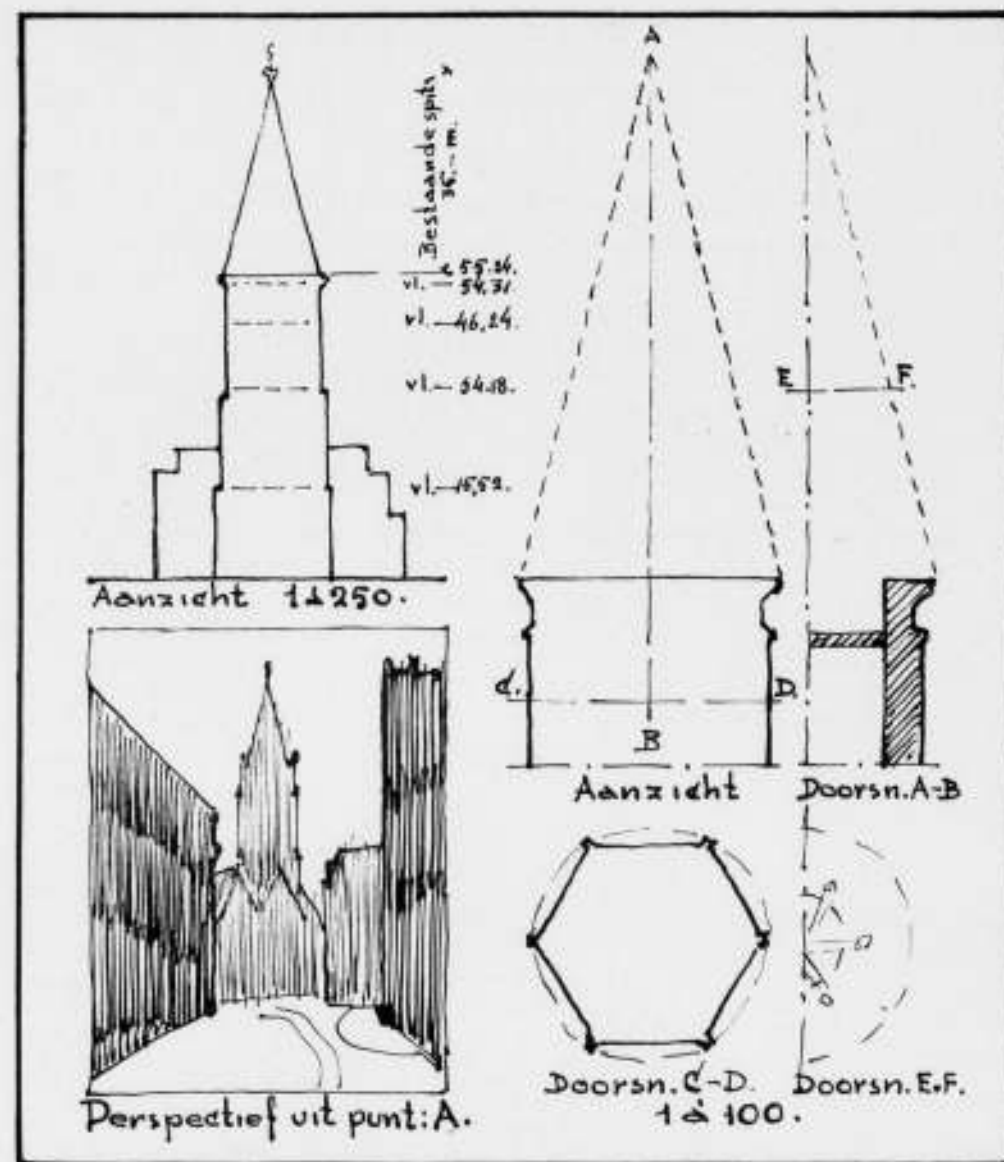
ST. JACOBSKERK MET TOREN

FOTO GENOMEN UIT PUNT A VAN DE SITUATIE

DE TOREN DER ST. JACOBSKERK GEZIEN VAN DEN LANGE VIJVERBERG

INDEELING DER GEVRAAGDE TEEKENING

KERKPLEIN MET ST. JACOBSKERK EN DE OUDE TORENSPITS IN DE 16e EEUW
UIT „SPRINKELINGEN IN NEDERLAND“

OVER BOUWKUNST, TECHNIEK EN ARBEID

REDE, UITGESPROKEN NAAR AANLEIDING VAN
DE AANVAARDING VAN HET AMBT VAN GEWOON
HOOGLEERAAR IN DE ARCHITECTUUR AAN DE
TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT DOOR
IR. H. T. ZWIERS B.I. OP 12 JANUARI 1939

Edelgrootachtbare Heeren Curatoren, Mijne Heeren Professoren, Lectoren en Privaat-Doctoren, Dames en Heeren Assistenten en Studenten der Technische Hoogeschool en Gij allen, die deze bijeenkomst met Uwe tegenwoordigheid vereert,

Zeer geachte toehoorderessen en toehoorders,

Wanneer, na verloop van een aantal Wanderjahre, die ook Goethe met stilzwijgen voorbijgaat, Wilhelm Meister terugkeert in de in vele opzichten merkwaardige omgeving waaraan hij de verdere opleiding van zijn zoon Felix heeft toevertrouwd, een omgeving die niet alleen is ingesteld op het bijbrengen van kennis en vaardigheid, maar ook en vooral op de vorming tot mensch, (dan) neemt hij wel met bijzondere belangstelling kennis van de wijze, waarop daar de jonge menschen worden ingewijd in de taalwetenschappen, de dichtkunst, de muziek en de beeldende kunsten. Hem treft in het bijzonder het verschil in werkmethode tusschen de opleiding tot het een en die tot het ander. Hij ervaart hoe b.v. de jonge musici zich direct en met bezig enthousiasme vertrouwd trachten te maken met het instrument hunner keuze en daarbij, in voortdurende herhaling, het kunstwerk, dat zij reproduceeren, telkens tot nieuw leven weten te wekken, in die herhaling en oefening zichzelf steeds verbeterende en eigen inzicht in het voorgedragen kunstwerk verdiepende. Daartegenover ziet hij hoe de jonge schilders, beeldhouwers en bouwmeesters in hun meer scheppenden dan her-scheppenden arbeid schuchterder en voorzigtiger te werk gaan; de schilders, die zichzelf en hun werk zoodanig niet herhalen, dan toch gemakkelijker corrigeeren kunnen met grootere vrijheid van probeeren en doen, en de beeldhouwers met grootere gebondenheid en voorzichtigheid, terwijl de bouwmeesters hun eigenlijke taak, het bouwen slechts met aandachtige behoedzaamheid ter hand nemen, „freilich nach hundert Mal besprochenen und durchdachten Rissen: denn der Bauende soll nicht herumtasten und versuchen; was stehen bleiben soll, muss recht stehen, und wo nicht für die Ewigkeit, doch für geraume Zeit genügen.“^{*)}

En onmiddellijk daarop volgt dan de uitspraak, die ik gekozen heb als uitgangspunt voor de rede, waarmee ik heden het ambt van hoogleeraar in de Architectuur aan deze Onderwijsinrichting aanvaard. „Mag man doch immer Fehler begehen, bauen darf man keine.“^{*)}

Dat de dichter hiermede niet een absolute, maar slechts een relatieve norm bedoelde te stellen voor de voortbrengselen van bouwkunst, zal duidelijk zijn aan een ieder, die zich de woorden herinnert, welke min of meer zijn te beschouwen als een considerans van den proloog tot zijn meesterwerk den Faust: „Es irrt der Mensch, so lange er strebt.“

Zoo moeten wij dan ook de als uitgangspunt gekozen uitspraak

niet zien als een dichterlijke ontboezeming die het bouwen zonder fouten stelt als een menselijke mogelijkheid, maar eerder als een, in verhouding tot de vrijheden van anderen, gestelde norm voor de groote en zware verantwoordelijkheid van den bouwmeester, aan wien, wanneer eenmaal zijn werk voltooid is, de mogelijkheden tot verbeterende herhaling en voortdurende correctie in het algemeen v o l k o m e n ontbreken, mogelijkheden die den musicus en den dichter te allen tijde openstaan en die, zij het in mindere mate ook den schilder en in geringe mate zelfs nog den beeldhouwer gegeven zijn. Wij behoeven daarbij slechts te denken aan het ontstaan en den groei van Goethe's eigen werk, in de eerste plaats van den Faust, aan tal van andere meesterwerken van literatuur en muziek, aan de wijze waarop vaak zeer belangrijke schilderwerken zijn ontstaan, of aan het woord van den dichter Boileau: „hâtez-vous lentement et sans perdre courage vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage.“ Zoo kennen wij uit het verleden talloze voorbeelden van cultuurvoortbrengselen, waarvan de wordingsgeschiedenis een duidelijke illustratie vormt van wat Goethe bedoeld heeft bij zijn v e r g e l i j k i n g van het bouwen als verantwoordelijke kunstdaad met andere menselijke werkzaamheden op een gebied, dat wij gewoon zijn als dat van de „kunst“-voortbrenging te beschouwen; terwijl wij aan deze vergelijking bovendien nog kunnen toevoegen, dat het ons in het algemeen vrij staat de werken van literatuur en muziek al dan niet tot ons te laten komen, dat zulks met de voortbrengselen van de schilderkunst minder het geval is, terwijl wij van de meeste producten van den beeldhouwer en van die van den bouwmeester niet naar believen kennis k u n n e n nemen, maar m o e t e n nemen.

Het lage en gemeene, het banale en middelmatige dat wordt geschreven of getoonzet kan men bewust ontgaan, het gebouwde niet.

Is het dus op grond van d e z e vergelijking, deze onderscheiding dus dóór vergelijking van het bouwen en van andere werkgebieden van „kunst“-voortbrenging, dat Goethe komt tot het „Mag man doch immer Fehler begehen, bauen darf man keine“, wij kunnen er niet mee volstaan het bouwen alleen te vergelijken met die arbeidsgebieden, die hun opleiding vinden en in de praktijk van de kunstbeoefening en aan andere onderwijsinrichtingen dan deze, de conservatoria, de kunstacademies en ten deele ook de universiteiten.

Wij laten hier rusten de gerechtvaardigde vraag of in den grond niet in allen menschen voortbrengenden arbeid een element van wat wij „kunst“ noemen aanwezig is of kan zijn, of misschien zelfs behoort te zijn; de vraag dus of, wat collega Luns bij zijn intrede hier opmerkte: het teekenen is een kunde, maar óók een kunst, niet evenzeer geldt voor vele andere gebieden van menselijke voortbrenging, waarop wij geneigd zijn met het begrip „kunde“ te volstaan. Zoo breiden wij dan onze vergelijking allereerst uit tot het gebied van veel dergelijke „kunde's“,

*) Wilhelm Meisters Wanderjahre, Zweites Buch, Neuntes Capitel.

een gebied, dat wij, min of meer in tegenstelling tot dat van de „kunst” gewoon zijn te onderscheiden als dat van de „techniek”, het gebied dus dat zijn centrum van opleiding vindt aan deze Hoogeschool.

Ook hierbij laten wij rusten de vraag of in den grond niet in alle menschelek voortbrengen een element van wat wij „techniek” noemen aanwezig is of kan zijn of misschien zelfs weer behoort te zijn, d.w.z. of omgekeerd ook niet in alles wat wij gewoon zijn als „kunst” te bestempelen de „kunde” voorondersteld is.

Immers, zonder deze vraag in zijn algemeenheid te beantwoorden, ja zelfs zonder in te gaan op de vraag of het bouwen kan en mag worden opgevat als die twee-eenheid van kunst en techniek, die in het tegenwoordige spraakgebruik eerder als de algebraïsche som dan als een product van beide schijnt te worden opgevat, mag toch wel worden vastgesteld dat het bouwen, ook als het méér bestreeft dan fysiek gemak en aesthetisch welbehagen zich steeds en te allen tijde bedient van wat wij noemen de techniek, als een middel tot realisatie van de Idee. En dat het daarom evenzeer vergeleken moet kunnen worden met, en in die vergelijking weer kunnen worden onderscheiden van andere gebieden van voortbrenging, die zich van de techniek — in welken vorm ook — bedienen. Evenals de bouwmeesters vinden de meeste andere technici hun hoofdzakelijke arbeidsgebied niet op dat van den zuiver dienstverrichtenden, maar op dat van den voortbrengenden arbeid. Deze arbeid is — voor zoover hij zich niet uitsluitend bezig houdt met den halfdienstverrichtenden, half voortbrengenden arbeid aan de voortbrengingsmiddelen, voor zoover hij dus niet gericht is op de voortbrenging en instandhouding van maatschappelijke gereedschappen, — ten deele gericht op het voortbrengen van kort-levende consumptiegoederen, ten deele op het voortbrengen van meer of minder blijvende of duurzame roerende goederen, ten deele echter óók op het voortbrengen van onroerende goederen. Het zijn vooral de civiele en bouwkundige ingenieurs, wier arbeid aan bruggen, wegen, waterwerken eenerzijds, aan gebouwen anderzijds voor een zeer groot deel gericht is op de voortbrenging van onroerende zaken. En ook hier vinden wij een onderscheiding van den arbeid van deze categorie van ingenieurs van dien van vele andere, die merkwaaardige overeenkomst vertoont met de onderscheiding, die Goethe in de vergelijking van het bouwen met andere kunstvakken vaststelde. Ook hier dezelfde tegenstellingen tusschen het onroerende voortbrengsel, dat zich in tal van gevallen slechts één maal en dan voor langer duur manifesteert, dat op dezelfde plaats en met dezelfde bedoeling niet herhaalbaar en moeilijk corrigeerbaar is, en het roerende product, dat in het algemeen veel gemakkelijker corrigeerbaar en vervangbaar is. Wanneer wij aldus in het begrip bouwen een ruimer werkgebied betrekken dan alleen dat van den architect of bouwkundig ingenieur, dan geldt ook hier, dat „was stehen bleiben soll, musz recht stehen”. De vergissingen die wij in 1939 bouwen zijn ernstiger dan de gebreken in de industriële productie van model 1939, die in model 1940 geredresseerd kunnen worden. Ook hier is er grond voor het: „Mag man doch immer Fehler begehen, bauen darf man keine”.

Hebben wij aldus, zij het wel zeer globaal, het bouwen vergeleken met de werkgebieden waartoe de opleiding plaats vindt aan Academies, Conservatoria, Universiteit en Technische Hoogeschool, tevens is, bij het uitbreiden van het begrip bouwen tot het voortbrengen van onroerend goed een nieuw gebied aangevoerd, dat evenzeer ten nauwste met dat van het bouwen verwant is en waartoe wij in ons land de opleiding wéér elders vinden ondergebracht: aan de Landbouwhoogeschool. In de noodzakelijke verbondenheid van het bouwproduct aan den grond, die zelf geen product is, die wel kan worden gecultiveerd, maar, in het algemeen gesproken niet geproduceerd en

niet geconsumeerd wordt, vinden wij een nieuw aanknoopingspunt voor onderlinge vergelijkingen, een aanknoopingspunt dat ons tevens een grondslag kan geven voor de beschouwing van het bouwen van nog een ander standpunt waarvan ditmaal niet Wageningen, maar Rotterdam de voornaamste representant zal zijn, het sociaal-economische.

Ik heb eens — in vakkringen — de stelling verdedigd, dat de vrijheid van onderneming en handeling met en op den grond omgekeerd evenredig behoort te zijn met den tijd gedurende welken in het algemeen het resultaat van die onderneming en handeling met den grond verbonden blijft. Dit is natuurlijk een algemeenheid, maar wij weten uit ervaring, dat ontbosching van terreinen, afgraven van duinen e.d. zich in het algemeen niet herstellen, doch dat de omzetting van tuingrond of bouwland in weide en omgekeerd vaak gemakkelijker ongedaan kan worden gemaakt. Zoo weten wij ook, dat de omzetting van braak land in bosch weliswaar geruimen tijd vordert, maar binnen afzienbaren tijd zijn beslag kan krijgen, dat echter de omzetting van braak land of cultuurgrond in bouwterrein snel gaat en meestal niet meer ongedaan te maken is. En wat wij eerst hebben gezien als resultaat van onderlinge vergelijking van de kwalitatieve voortbrenging, zien wij nu ook optreden in de vergelijking die zich betreft op de kwantitatieve voortbrenging. Voor de voortbrenging van roerend goed toch hebben wij noodig grond-beginselen, grond-stoffen en arbeidsvermogen, voor de voortbrenging van onroerend goed bovendien den grond zelf, die ons slechts in een vrijwel constante hoeveelheid is gegeven, die niet naar behoefte kan worden getransporteerd en die, behalve een noodzakelijke basis om te kunnen bouwen, bovendien een onzer eerste levensbehoeften is. Immers, in uitersten nood kan de menscheid, van alle industriële producten verstoken, blijven leven. Verstoken van de producten van bodemcultuur niet. Elke daad, elke handeling met en op den grond is dan ook van een geheel anderen aard als een willekeurige handeling in de voortbrenging van roerende goederen. Ook in die aan het „bouwen” verwante handelingen, waarbij sprake is van het gebruik en de bestemmingsbepaling van grond, drukt ons de verantwoordelijkheid van het eenmalige besluit, dat in de meeste gevallen al weer nauwelijks corrigeerbaar zal blijken te zijn. Wanneer wij dan ook het begrip bouwen opnieuw uitbreiden en daarin thans willen omvatten alles wat met en op den grond door menschelek arbeid wordt voortgebracht en dat aan dien grond een bestemming en een verschijningsvorm geeft, die voor langen tijd bepalend en die in het algemeen nauwelijks meer ongedaan te maken is, dan blijkt in de vergelijking en met de gewone bodemcultuur en met de productie van niet-met-den-grond-verbonden-goederen opnieuw, hoe zeer wij Goethe's woord ter harte moeten nemen: „Mag man doch immer Fehler begehen, bauen darf man keine”.

Wij hebben ons tot nog toe bepaald tot een onderlinge vergelijking van verschillende menschelek arbeidsgebieden, en getracht door het vaststellen van verwantschappen en onderscheidenheden de plaats van het bouwen te midden van andere werkgebieden te schetsen, een plaatsbepaling, die uiteraard relatief moest blijven, omdat wij niet anders gedaan hebben, dan het meten van het een met en naar den maatstaf van het ander. Zeker is deze onderlinge dus relatieve plaatsbepaling belangrijk, ook en juist voor de bepaling van de onderlinge maatschappelijke verhoudingen; denken wij slechts aan het feit dat in ons land wél aan deze Hoogeschool één van overheidswege erkende architecten-opleiding bestaat, maar dat — in tegenstelling tot de meeste beschaafde landen — de uitoefening van dat verantwoordelijke vak in de praktijk aan geen enkel bevoegdheids criterium is gebonden. Maar hoe belangrijk de bepaling van de onderlinge verhoudingen der verschillende werkgebieden ook zij, toch zullen wij

met een vaststelling van de relatieve plaats van het bouwen alléén niet kunnen en mogen volstaan, wanneer wij een antwoord willen geven op de vraag die een ieder zich vóór alles wat hij doet, dient te stellen: waar staat ons werk en waar staan wij? De vraag, die niet anders is dan de vraag die aanvankelijk en tenslotte al ons doen en laten beheerscht, althans dient te beheerschen, de vraag vanwaar en waartoe, de vraag naar beginsel en doel.

Deze plaatsbepaling van ons zelf en van ons werk kan moeilijk anders zijn dan een algemeen levensinzicht; een geloofsbelijdenis, die allereerst de plaats van den mensch als schepsel in de schepping kent en erkent; als schepsel temidden van een geschapen natuur-ordening, wien in die natuurordening met en in het zijn mede gegeven is de rede, het denken. Het denken dat tweemaal gericht heeft, eenerzijds gericht is tot het in de natuurordening geschapene, dat wij hebben te erkennen en te aanvaarden, om het te leeren kennen; anderzijds gericht op het menscheleke doen, het voortbrengen, het verder brengen van het in de natuurordening gegevene.

Eenerzijds het moeten, het aanvaarden, de bereidheid tot erkenning, die noodzakelijk aan het kennen vooraf gaat, anderzijds het willen, het streven dat het kennen leiding doet geven aan het kunnen.

Eenerzijds het denken, dat er op gericht is aan de tot het denken komende zintuigelijke realiteit van het begrensde en beperkte te erkennen, het onbegrensde en onbepaalde van den Schepper en te begrijpen Zijn Goddelijke Intentio; anderzijds het denken, gericht op het realiseren van de Idee, de menscheleke Intentio in het in zijn realiteit weer begrensde en beperkte menscheleke voortbrengsel.

In de erkenning van de Schepping de aanvaarding van het vormen van iets uit Niets, in de erkenning van het schepsel-zijn de aanvaarding van het menscheleke voortbrengen als het brengen van een gegeven iets tot iets anders.

Zoo brengen wij dus voort uit ons denken door onzen arbeid, en aan de ons in de natuurordening gegeven middelen, en wij stellen daarbij het in begrensdheid en beperktheid kenbare voortbrengsel te midden van het in de natuurordening geschapene.

Wanneer wij zóó de plaats van ons zelf en van ons werk zien, dan kan er geen sprake meer zijn van een volstaan met de relatieve waardebeepaling, waarbij wij de voortbrengselen van het eene menscheleke werkgebied meten uitsluitend met den maatstaf van die van het andere. Dan kan er geen sprake zijn van een anderen maatstaf, dan die van het Geheel der Dingen. Zoo dienen wij dan ook het menscheleke voortgebrachte te meten naar den maatstaf van het Geschapene. En wij noemen het goed, wanneer het zich naar den aard van het gegevene in de natuur-ordening voegt en ont-aard als het zich niet daarnaar voegt.

Zoo zij dus in het begin van ons werk als beginsel de erkenning van onze plaats als schepsel in de schepping, en het uiteindelijke doel van ons werk, het doel-einde in hoogste instantie het streven in ons werk van die erkenning te doen blijken!

Het kan niet worden ontkend, dat in een tijd zonder algemeen erkende levenshouding, en zonder tot het Hoogste gericht beginsel en doeleind elke basis voor een algemeen erkende cultuur ontbreken moet. En zoo zien wij, in onze tijden, waarin de erkenning van de plaats van den mensch als schepsel nog in veel opzichten verloochend wordt, niet het Geheel der Dingen, maar een deel van het geheel als maatstaf optreden. Wij hebben maatschappelijke bewegingen gezien, welke eenige of hoofdzakelijke maatstaf zoo zéér in de materie en de materiele middelen gelegen scheen te zijn, dat daarnaast voor geest en arbeid geen plaats meer mogelijk was; wij hebben stroomingen gezien die zóó zeer in het denken en de vergeestelijking

schenen op te gaan, dat andere realiteiten vrijwel volkomen langs hen heen gingen; elders heeft de stelselmatige ontkenning van de noodzakelijke betekenis van den arbeid door vermaterialiseerde stroomingen eenerzijds en volkomen vergeestelijke denkrichtingen anderzijds een levensbeschouwing doen ontstaan, die alleen maar den arbeid als maatstaf schijnt te kennen.

Noch in het een, noch in het ander zal echter de basis voor een werkeleke cultuur gevonden kunnen worden, of, om uit de algemeenheid terug te keeren tot het bijzondere, het gebied van het bouwen, een nieuwe bouwkunst, als uiting van een hervonden levenshouding, zal niet kunnen ontstaan zonder een leidend beginsel en een doel-bewust gericht denken, niet zonder ernstigen en doelbewusten arbeid en niet zonder de ons gegeven bouw-middelen, maar ze zal evenmin ontstaan uit een vergeestelijking, die den arbeid of de arbeidsmiddelen niet kent, of uit een arbeidsdrang die beginsel noch doel heeft, of, gelijk meermalen is verkondigd als een vanzelfsprekendheid gegrond in de beschikbaarheid van bepaalde bouwmaterialen, die veelal, en geheel ten onrechte, als de bouwmiddelen worden aangemerkt; wie alleen de materiele bouwmiddelen kent is echter aan het bouwen zelf nog niet toe; wij mogen construeeren in hout of in steen, in ijzer of in beton, maar wij bouwen in ruimten en volumina, in licht en kleur, in bouw-middelen, die in materiele zin weegbaar noch meetbaar zijn. Ik wil hier niet ingaan op de verschillende stroomingen die in de geschiedenis van het bouwen de laatste paar eeuwen een rol hebben gespeeld; ik moge echter op twee dingen wijzen. Allereerst op de natuurlijke traagheid, die aan het bouwen eigen is en die meebrengt, dat in de voortbrengselen van het bouwen als geheel genomen nooit of te nimmer de voorlopers van een maatschappelijke ontwikkeling gezien kunnen worden; wat als algemeene stijl-uiting in steen wordt vastgelegd is te allen tijde dat wat zich maatschappelijk reeds heeft gevormd. De bouwkunst volgt de maatschappelijke ontwikkeling en gaat er nooit aan vooraf.

Het tweede waarop ik zou willen wijzen — en ik stel er prijs op dat in het bijzonder te doen in deze omgeving — is, dat naar mijn vaste overtuiging de voortbrengselen van het bouwen nooit of te nimmer meer cultuurvoortbrengselen van eenige betekenis zullen zijn, wanneer daaraan geen ander beginsel ten grondslag ligt, dan een streven, waarvoor als het hoogste geldt een zoodanige beheersching van de stof, dat, met een minimum aan stoffelijk materiaal een maximum aan „nuttig” resultaat wordt verkregen. Evenmin zie ik voor de voortbrengselen van bouwkunst als teeken van cultuur eenigen werkeleken grondslag in die bestrevingen, die zich als hoogste doel stellen een maximum aan resultaat met een minimum aan arbeidspraestatie te doen samengaan. Het is wel in hooge mate beschamend voor onzen tijd met zijn waarlijk niet geringe mate van technisch kunnen op velerlei gebied, dat wij nauwelijks schijnen te kunnen ontkomen aan een allesbeheerschend commercialisme, dat, als criterium gesteld, ons in veel opzichten voert tot een doen en laten, een voortbrengen, een bouwen vaak ook op de grenzen van het toelaatbare, die ook en tegelijk zijn de grenzen van het ontoelaatbare.

Zoo beweegt, voor een grooter deel dan wij geneigd zijn toe te geven, het maatschappelijk doen en laten en de voortbrenging van onze dagen zich op die grenzen van het toelaatbare en van het ontoelaatbare en kent en erkent als eenigen maatstaf een commercieele nuttigheid. Het heeft weinig zin te betoogen, dat er daarnaast toch zeer veel gedaan wordt om onze „geestelijke” belangen te behartigen, dat wij toch allerwege doende zijn om het peil van onze ontspanningen te verhoogen, en dat aanzienlijke bedragen worden uitgegeven om onze wetenschappelijke algemeene ontwikkeling en om het kunstleven te bevorderen! Dat er naast het nuttige

bouwen toch óók zorg is voor de aesthetica! Het zij niet ontkend, maar wat blijft er van dat alles over, wanneer wij dagelijks en overal zien, hoe dit z.g. „geestelijk” leven zich in feite afspeelt niet in ons dagelijksche leven, maar er naast? Hoe wij de kunst en veel van wat wij cultuur noemen hebben verheven boven het gebied van allen dag maar het daarmee tegelijk buiten het leven hebben geplaatst, gebannen naar het afzonderlijke gebied van het hoogere, dat zóó ver verwijderd schijnt te zijn van ons gewone leven en van het dagelijksche bestaan, dat wij zonder protest aanvaarden wat nog nooit een werkelijke beschavingsperiode heeft aanvaard: de scheiding van wat naar de natuurlijke orde niet gescheiden kan en mag worden, de scheiding van materiele welvaart en cultuur, van nut en van schoonheid, van arbeid en arbeidsvreugde.

Zóó ver heeft het kunnen komen, dat, wanneer in onzen tijd gesproken wordt over bouw-kunst, over kunst-voorwerpen en kunst-schatten, in negen van de tien gevallen het gesprek gaat over menselijke voortbrengselen uit het verleden en in veel gevallen zelfs over voortbrengselen van in onze oogen oerprimitieve beschavingen.

Wij beseffen nauwelijks, dat de gebouwen en gebruiksvoorwerpen, waarmee wij ons dagelijks plegen te omringen, zelden of nooit kunst-voorwerp voor ons zijn en het voor het nageslacht ook zeker niet zullen worden, terwijl wij zelf in ieder stuk antiek, zelfs in het meest platvloersche gebruiksvoorwerp, toch altijd nog een voorwerp van eenige cultuurwaarde zien.

Wij trekken — in onzen „vrijen” tijd — uit om de schoonheid van oude steden en gebouwen te bewonderen die wij zonder voorbehoud als teekenen van oude culturen erkennen en slagen er zelden of nooit in een waarlijk leelijke oude stadskern te ontdekken, terwijl wij dagelijks — in onzen niet „vrijen” tijd — genoegen schijnen te nemen met de meest karakterlooze bouw-sels van onzen speculatiebouw, waarvan het eenige bouwmotief was geldbelegging, evenzeer als met de brutale bizarheden van elke tijdelijke nieuwe bouw-mode, waaraan geen ander streven ten grondslag schijnt te liggen dan zich te onderscheiden door anders te willen zijn dan vanzelfsprekend.

Evenmin realiseren wij ons in het algemeen, dat al die kunst-schatten, waaraan wij ons in onze musea vergapen en al die steden en oude gebouwen, die wij in onzen „vrijen” tijd gaan bezoeken, in het leven van onze voorouders en van andere volken tot de allergewoonste en allernoodigste dagelijksche zaken hebben behoord, waarvoor dus zeer zeker wel in de eerste plaats óók een nuttigheids-criterium werd gesteld.

Zeker zullen de makers van die gebouwen en voorwerpen geen oogenblik hebben kunnen vermoeden, dat het nog eens in het brein van een analytisch-determineerend nageslacht zou kunnen opkomen, nut en schoonheid niet alleen als onderscheiden, maar ook als volkomen van elkaar te scheiden categorieën, ja zelfs als tegenstellingen te zien. Zij zouden deze gedachte als een volkomen absurditeit hebben verworpen, omdat het — naar hun overtuiging — vanzelfsprekend — d.i. in de natuurlijke orde der dingen liggend moest zijn, iets tegelijk en naar beste weten en nuttig en schoon te doen zijn.

Dat wij — in het dagelijksch leven althans — deze vanzelfsprekendheid volkomen verloren hebben, ervaart men, wanneer ontwikkelde lieden verzekeren, dat zij er niet om geven of hun gebouw of de dingen waarmee zij zich omringen „mooi” of „leelijk” zijn, als ze maar „nuttig” en „practisch” zijn. Of, anderzijds wanneer men ziet hoe bouwmeesters en ontwerpers terwille van een vermeenden „kunst”-vorm meenen gerechtigd te zijn te zondigen tegen de allergewoonste eischen van dagelijksch gebruik. Ik wil hier niet ingaan op de denkrichtingen en de maatschappelijke ontwikkeling, die ons mede gevoerd hebben tot het punt, waar wij nu staan. Ik zal hier niet spreken over technisch-mechanische wereldbeschouwingen, noch over de beteekenis van de machine, niet over arbeidsverdeling en specialisatie,

noch over den omvangrijken groei van den vakkennisloozen arbeid; niet over werkloosheid noch over werk-routine. Evenmin wil ik hier thans stilstaan bij de beteekenis van den in veel gevallen verloren gegane rechtstreekschen band tusschen voortbrenger en voortbrengsel en van de persoonlijke liefde tot en de persoonlijke verantwoordelijkheid voor het eindproduct van den arbeid, die daarmee mogelijk verloren zijn gegaan. Alleen wil ik constateeren, dat er in onzen tijd een ontzaglijk terrein van menselijk arbeidsvermogen, van arbeidskunnen en arbeidsvreugde, braak ligt. Een arbeidskunnen en een arbeidsvreugde, die niet meer aan het normale arbeidsproduct ten goede komen, maar die zich een uitweg banen op velerlei gebied naast het doen van allen dag, in sport en spel, ontspanning en inspanning, huisvlijt en kunst-beoefening enz., kortom overal dáár, waar de afzonderlijke mensch nog de gelegenheid kan vinden zelf iets te willen en zelf iets te kunnen doen en daaraan zijn vreugde te beleven. Het is niet billijk den modernen mensch zijn voorliefde voor allerlei sport en ontspanning alleen maar te verwijten, een voorliefde immers die tenslotte toch aantoonde, dat ook in onzen tijd het natuurlijke daad-vermogen en de vreugde van het zelf-doen nog aanwezig zijn. Alleen, wij hebben het bestaan, de natuurlijke orde der dingen te verbreken door nuttigheids-voortbrenging en schoonheids-voortbrenging te scheiden, door den arbeid in de nuttigheids-voortbrenging voor een groot deel te maken tot plichtarbeid en onze arbeidsvreugde en onze liefde tot het werkstuk en het zelf-doen te concentreren op zaken buiten deze voortbrenging.

Laten wij een oogenblik zien naar de voortbrengselen van in onze oogen onbeschaafde volkeren en naar die van in onze oogen primitieve beschavingen: hun is de bruikbare nuttigheid van hun wapens, van hun gebruiksvoorwerpen niet voldoende; integendeel, wanneer zij er den allereersten plichtarbeid aan besteed hebben om ze, gemeten naar onzen maatstaf van nuttigheid, reeds bruikbaar te maken, dan besteden ze bovendien en vanzelfsprekend nog vele malen zooveel arbeid aan het voltooiën van die voorwerpen tot wat wij in onze musea als kunstschatten tentoonstellen.

Laten wij ook een oogenblik zien naar de kunstwerken uit de middeleeuwen. Stel U voor wat deze werken zouden zijn geworden wanneer de bouwers van de kathedralen, stadhuizen en gildehuizen begiftigd waren geweest met onze tendenzen van rationalisatie en van economie! Stel U voor dat dáár zou hebben gegolden het criterium van minimum arbeidspraestatie en van minimum materiaalverbruik bij maximum „nuttig” effect. Toch waren de middeleeuwen — in onzen maatstaf van goud en goederen uitgedrukt — niet „rijk” en zeker niet rijker aan mogelijkheden dan wij. Maar welvaart en cultuur, nut en schoonheid, arbeid en arbeidsvreugde waren er niet gescheiden en het werk vond in de materiele nuttigheid geen einddoel, maar een begin, een motief, een beweegreden om, den mensch dienende en verheffende, Gode te eeren.

Zoo geldt zeker óók voor andere gebieden van menselijke werkzaamheid, maar wel in het bijzonder voor dat van het bouwen, dat nauwelijks heil te verwachten is van alle goedbedoelde maatschappelijke bestrevingen die zich — gelijk dat thans meerendeels het geval is — uitsluitend of in hoofdzaak richten op een regeling van de kwantitatieve voortbrenging en die zich bezig houden met maatschappelijke ordening van de arbeidshoeveelheid. Niet met een steeds verder gaande verkorting van den arbeidsduur, noch met een daarop gebaseerde verdeling van een in totaal beschikbare arbeidshoeveelheid kunnen de maatschappelijke en culturele noden van de bouwkunst van onzen tijd worden opgelost.

En wanneer technocratische theoretici ons verkondigen, dat binnen afzienbaren tijd de industriële productie zóó zeer zal

zijn gerationaliseerd en vooruit-gegaan, dat de mensch — tot voorziening in zijn stoffelijke behoeften — niet méér dan twee uren per dag in het productieproces zal behoeven te arbeiden, dan zou ik hen daarop willen antwoorden: ziet naar de wapenen der barbaren die ge in uw musea met zooveel zorg bewaart, ziet naar de steden en de bouwwerken uit het verleden... en bedenkt, dat Uw techniek alleen dan een zegen kan zijn, wanneer ge er tevens in slaagt de middelen te vinden om het vele latente kunnen en de vele mogelijke arbeidsvreugde, die nu buiten het productieproces blijven er in terug te brengen. Bedenkt, dat Uw techniek alleen dan werkelijke zegen en werkelijke cultuur zal kunnen brengen wanneer ge bereid zijt den velen tijd, dien de door U aangegeven „voortgang” van de techniek U laat, te besteden om het „nuttige” product te voltooiën óók tot een waardevol en schoon product, zoo als dat in alle perioden van werkelijke cultuur het geval is geweest, van den laagsten tot den hoogsten trap van ontwikkeling. Zoals dat het geval moet kunnen zijn bij elken trap van ontwikkeling, óók bij den onzen, zonder terugkeer tot de levensgewoonten van de allerprimitiefste tijden. Schakel weer in de behoefte aan arbeid en arbeidsvreugde, die sommige economen vergeten hebben, maar die onverbrekelijk met de stoffelijke en geestelijke behoeften aan het geluk van den mensch verbonden blijft. Dit alles is geen onberedeneerd idealisme; het is een poging, de realiteit te zien zonder het scepticisme van een „Untergang des Abendlandes” en tegelijk zonder de gemakkelijke ontkenning van de beteekenis van een techniek, die voor onze beschaving niet meer ongedaan te maken is.

Dit, het zien van de realiteit, enerzijds zonder verheffing van de techniek en van de voortbrenging-om-der-wille-van-de-nuttigheid tot maatschappelijk doel, anderzijds zonder cynisch scepticisme en zonder een sentimenteel heimwee uitsluitend naar vervlogen tijden, kan, naar mijn meening, ook de eenige houding zijn, waarop wij ons eigen streven in deze dagen kunnen grondvesten. Wij hebben te aanvaarden, dat in dezen tijd, die, als geheel genomen, geen levenshouding heeft, van bouwkunst als stijl nog geen sprake kan zijn. Individuele hoogtepunten en groepsgewijze bestreefde resultaten kunnen echter ook nu bereikt worden en zij kunnen een basis vormen voor een verdere ontwikkeling tot stijl; de architecten immers behoeven in onzen tijd tot de weinige begenadigden, wien het ook nu nog gegeven is in hun werk en hun levensonderhoud en de volle arbeidsvreugde te vinden, wien ook nu nog gegeven is de mogelijkheid het nuttige te voltooiën — tot schoonheid — wanneer zij bereid zijn de natuurlijke verbondenheid te erkennen van veel wat onze samenleving gescheiden in plaats van onderscheiden heeft.

De bouwmeester van nu zal meer dan ooit zich hebben te bezinnen op zijn plaats en de plaats van zijn werk, hij zal meer dan ooit dienen te begrijpen dat de hem gestelde opgaven geen doel, maar beweegreden zijn, beweegreden, motief om te getuigen; hij zal meer dan ooit dienen te erkennen dat den mensch gegeven is het begrensde, het beperkte, het tijdelijke, als datgene wat hij heeft te aanvaarden, maar dat zijn streven steeds gericht dient te zijn op en tot het onbegrensde, het onbeperkte, het ontijdelijke.

Aanvaarden van de beperktheid van plaats, de gebondenheid aan volumens dus en tegelijk streven naar het uitgaan boven het volumens-zijn, naar de ruimtelijkheid.

Aanvaarden van het begrensde-zijn in oppervlakken en tegelijk het streven naar wat verder gaat dan de oppervlakte, naar diepte.

Aanvaarden van de verbondenheid aan den grond en tegelijk streven naar op-gerichtheid uit den grond.

Aanvaarden van het materie-zijn, van het stof zijn, en streven naar het méér zijn dan de stof.

Aanvaarden van de beperktheid in den tijd, de vergankelijk-

heid en streven naar voortbestaan, naar duurzaamheid. En zooals in ons zelf dient te zijn de erkenning en de aanvaarding van onze eigen vergankelijkheid, maar tegelijk het besef te zijn vrucht van het verleden en zaad voor de toekomst, zoo zij ook in ons werk en de getuigenis van de aanvaarding van het in den tijd verworvene en het streven naar voortbestaan, naar duurzaamheid, tegelijk met het durven aanvaarden van het ouder worden als een teeken van vergankelijkheid. En het streven terug te keeren tot het verleden is evenzeer geboren uit een angst voor het leven, als de zucht naar het blijvend nieuwe, de angst voor het ouder worden en beide zijn gericht tegen de natuurlijke orde en dus te verwerpen.

Het bouwwerk kan niet zonder traditie en evenmin zonder toekomst-vertrouwen. Het is schakel tusschen verleden en toekomst, zooals wij zelf schakel zijn.

Wij zelf verschijnen in deze samenleving als een niet-meer-deelbare levende zelfstandigheid, natuurlijk verbonden aan en ontstaan uit een leven vóór ons en zelf weer bron voor verder leven na ons. En in die samenleving staan wij als zelfstandigheid niet alleen, maar, verbonden aan en met andere zelfstandigheden tot en in grotere zelfstandigheden, gezin, familie, volk, menscheid, waarmee wij in verband dienen samen te leven. Ook ons bouwwerk staat daar als in het algemeen niet meer deelbare zelfstandigheid. Maar het staat daar evenmin alleen; het staat daar óók als deel van een grooter geheel, van de straat, de wijk, de stad, het dorp of het landschap. En het huis dat wij nu bouwen komt daar mogelijk te staan naast en temidden van andere zelfstandigheden, die er al vóór hem waren, en het zal er mogelijk nog staan wanneer veel van waar het nu mee samen moet zijn, verdwenen zal zijn en door ander werk vervangen. Zoo reikt ook voor het bouwwerk de verbondenheid in den tijd verder dan het dichtstbij verleden en de allernaaste toekomst.

En zooals het elkaar-verdragen niet de hoogste maar de minste vorm van menselijk samen-leven is, zoo is ook in het steeds groeiende samen-zijn van bouwwerken van allerlei leeftijd en bestemming het elkaar-verdragen de minste vorm van samen-zijn, een vorm, waarboven wij steeds moeten trachten uit te komen tot een samen één zijn.

Dat vereischt geenszins dat zij alle gelijk of in den loop van de tijden op dezelfde wijze in dezelfde materialen of volgens dezelfde werkmethoden gevormd zijn, maar wel dat zij alle — op hun wijze — teekenen zijn van een zelfde gerichtheid en een zelfde streven, in het werk, den mensch tot nut strekkend, daarboven uit te doen blijken, te getuigen van de erkenning dat wij ons werk als menschenwerk, als voort-brengsel stellen te midden van de Dingen van Gods Schepping en dat wat wij doen, gemeten zal moeten worden naar den maatstaf van die erkenning. Willen wij weer tezamen kunnen bouwen en wil ons werk weer kunnen groeien tot stijl, dan zal allereerst noodig zijn, dat wij architecten elkaar verstaan en ons gezamenlijk bezinnen op de plaats van ons zelf en van ons werk in de samenleving en daarmee in natuurlijke orde der dingen.

Vervolgens is noodig een grondige en fundamentele kennis van het bouwvak en van zijn groei en ontwikkeling en een bereidheid al onzen tijd en al onze krachten te geven aan het mooie werk dat ons te doen staat, het bouwen weer op te heffen van een economische tot een cultuurdaad. Wanneer het mij mede door mijn werkzaamheden aan deze Hoogeschool gegeven zal zijn, daaraan naar beste weten mijn steentje bij te dragen, dan zal ik mij zeer gelukkig prijzen, overtuigd als ik ben, dat het werk dat ons te doen staat, niet is een werk van enkelen, maar een werk van velen, niet is een werk van jaren, maar van langen, mogelijk zéér langen duur.

Zoo ooit, dan geldt echter wel hier het: zij die gelooven, haasten niet.

DE NED. HERV. KERK TE GIESSEN-OUDEKERK (Z.-H.).

De predikant van de Ned. Herv. Gemeente te Giessen-Oudekerk zond ons, naar aanleiding van No. 52 van onzen vorigen jaargang, de volgende mededeelingen over het interieur van de kerk, welke wij gaarne opnemen:

In het oude monumentale kerkgebouw trekt de preekstoel met de prachtige koperen lezenaar, die de familiewapens van het oude kasteel bevat, onze aandacht. Aan de linkerzijde van den kansel bevindt zich een koperen kandelaar met elektrische kaarsen verlicht, aan de rechterzijde de koperen zandlooper.

Verder is er een koperen voorlezerslezenaar, eveneens met een kandelaar aan de linkerzijde.

In het kerkgebouw hangen drie groote kronen, van massief koper, die electricisch verlicht zijn. Dit is geschied toen Ds. J. Bronsgeest, nu te Velzen, hier predikant was.

Op de galerij ziet men het orgel, gebouwd door Standaard op initiatief van Ds. Gravemeijer, nu te 's-Gravenhage, die hier stond van 1911 tot 1915.

Er is electricische voetverwarming. Aan de zijde van de consistorie hangt een groot rouwbord van de heeren van Giessen-Oudekerk.

Recht tegenover den preekstoel bevindt zich een tekst van een der vroegere predikanten, Ds. J. Broedelet, vlak boven den hoofdingang.

In het tongewelf is de oude nonnengang duidelijk zichtbaar. Op initiatief van den tegenwoordigen predikant, Ds. H. C. P. M. Wiebosch, gekomen van Hilversum, heeft men besloten het kerkgebouw gelijk met den toren te restaureeren. Vooral het dak is zeer slecht. Bij regen moeten de kerkgangers op een andere plaats gaan zitten wegens de lekkage.

De sponningen van de ramen zijn getrokken. In deze koude dagen moesten velen de kraag opzetten, omdat het in de kerk zoo ontzettend trekt.

De kap is volgens het jaartal in een der balken in 1647 hernieuwd.

Het hekwerk met gedraaide houten pilaren dateert van 1657. In dit hek is een deur met een boog erover, waarop wellicht een kruis gestaan heeft. Hier door gaat de predikant met den keraad naar den preekstoel.

RESTAURATIE VAN PARTICULIERE OUDE GEBOUWEN.

De vraag rijst, of het standpunt: principieel onthouden van steun door de overheid aan restauratievoornemens van belangrijke oude gebouwen in particulier bezit, juist is, dan wel of het algemeen belang herziening daarvan verlangt.

Mr. M. W. G. van der Veur, gemeentesecretaris van Middelburg, blijkt, volgens een artikel in het „Weekblad voor Gemeentebelangen“, de laatste meening te zijn toegedaan, en een oplossing voor de bezwaren gevonden te hebben in het stelsel, hetwelk in Brugge (Vlaanderen) wordt toegepast.

Aan de in het origineel in dat artikel weergegeven regeling van Brugge ontleenen wij, dat voor „herstelling van kunstgevels“ een „toelaag“ gegeven kan worden: „De geldelijke tusschenkomst der stad is gewoonlijk bepaald op $\frac{1}{4}$ van het bedrag der kosten betreffende de eigenlijke herstelling. Voor de Markt en den Burg nochtans, bedraagt de toelage $\frac{1}{2}$ van de herstellingskosten van den voorgevel.“

Deze bijdrage wordt echter niet zoo-maar gegeven: „De eigenaar moet toestemmen in het stichten eener erfdiensbaarheid „non modificandi“ op den herstelden gevel... Ten titel van wezenlijke erfdiensbaarheid gelegd op het gebouw, waarvan de gevel hersteld wordt, ten voordeele der stad Brugge, in hare hoedanigheid van eigenares der straten en openbare plaatsen, als heerschende ervan aanuzien, zullen de eigenaars zich ontzeggen eenig werk te verrichten aan de gevels dezer gebouwen, ze te witten of te schilderen, eenig uithangbord of opschrift er op te plaatsen, eenig voorwerp er aan te vestigen of te hangen en, in het algemeen, eenig werk uit te voeren, dat eene welkdanige verandering aan gezegde gevels zou teweegbrengen, zonder eene uitdrukkelijke en schriftelijke toelating van het Schepencollege...“ zoo luidt deze lang niet makke bepaling. Er zij nog bijgevoegd, dat bij de aanvraag om deze subsidie een plan 1 : 50 ingediend moet worden, in kleuren, en dat een dezer

teekeningen aan de acte van erfdiensbaarheid bevestigd blijft. Mr. Van der Veur werkt deze bepalingen dan om in de voor Nederlandsch gemeenterecht, taal en opvattingen bruikbaren vorm; de belangstellenden worden hiervoor naar dat artikel verwezen. Hoofdzak is, dat door het stelsel van Brugge een

oplossing is gegeven voor het vraagstuk, hoe de overheid de restauratie van particuliere gevels steunen kan, zonder daarbij de noodzakelijke zekerheid, dat het overheidsgeld veilig en nuttig besteed zal worden, te verliezen.

Hbd.

LEZINGEN MET LICHTBEELDEN VOOR DE VEREENIGING „HENDRICK DE KEYSER“.

Vanwege de Vereeniging „Hendrick de Keyser“ zullen een tweetal voordrachten met lichtbeelden worden gehouden resp. op Vrijdag 20 Januari 1939 en op Vrijdag 17 Februari 1939, telkens des avonds om 8 $\frac{1}{2}$ uur in de groote bovenzaal van het American Hotel te Amsterdam (ingang Marnixstraat). Op Vrijdag 20 Januari 1939 zal Prof. Huib Luns, hoogleeraar

aan de Technische Hoogeschool te Delft, spreken over: „Wat het 17e eeuwse hollandsche genre-schilderij ons leert over het venster en de belichting van het interieur“.

Op Vrijdag 17 Februari 1939 zal Prof. Dr. W. Vogelsang, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, spreken over: „Hoe de 17e eeuwse schilders onze architectuur zagen“.

PRIJSVRAAG STADHUISBOUW EINDHOVEN.

De Burgemeester van Eindhoven heeft aan het einde van een op Maandag, 9 Januari j.l. gehouden besloten zitting van den Raad medegedeeld, dat voor de prijsvraag van den Stadhuisbouw te Eindhoven 110 ontwerpen zijn binnengekomen.

Op voorstel van de Jury en na met de betreffende Raadscommissie gepleegd overleg, zijn de eerste en de tweede prijs niet toegekend.

De derde prijs is toegewezen aan het ontwerp, ingezonden onder het motto: „Een Huis, dat Staat in den Stroom die Gaat“.

Echter beveelt de Jury dit ontwerp niet voor uitvoering aan. Door het Gemeentebestuur is, in overleg met de Jury en de betreffende Raadscommissie, besloten de ontwerpers van de plannen, ingezonden onder de motto's: „Broletto“; „Stadhuis“; „Een Huis, dat Staat, in den Stroom die Gaat“ en „48“ uit te noodigen om hun plannen nader om te werken. Hiervoor zal een tijd van drie maanden worden ter beschikking gesteld.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

HET WINTERVERTREK

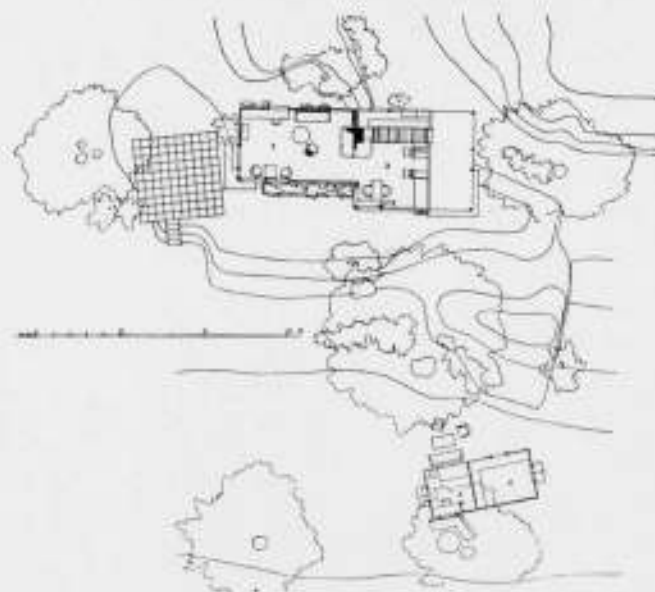

HET ZOMERVERTREK

ZOMERHUIS „HJORTKRONAN“ VAN ARCH. R. ENGSTRÖMER (BYGGMÄSTAREN NO. 30)

SITUATIE

PLAN BEGANE GROND

BYGGMÅSTAREN (Zweden) 1938, 19 t. e. m. 25.
Technische artikelen.

IDEM 26.

Een nummer geheel gewijd aan moderne woonwagens. Verschillende typen worden afgebeeld en toegelicht met plattegronden; ventilatie en afkoeling worden behandeld.

IDEM 27.

Plattegrond en perspectievische schetsen van het Zweedsche paviljoen te New York; architect is Sven Markelius.

IDEM 28.

Nog eens een plan voor Nedre Norrmalm (een wijk van Stockholm), thans van Prof. Paul Hedqvist. Technisch artikel: ijzer- of betonskelet voor woningen.

IDEM 29.

Verslagen van Nordisk Byggnadsdag III, (een jaarlijksche bijeenkomst van Scandinafsche architecten, bouwtechnici en uitvoerders, waaraan tentoonstellingen op vakgebied verbonden zijn), gehouden te Oslo.

IDEM 30.

Een beschouwing over het huis en de natuur, gevolgd door vele afbeeldingen van een drietal zomerhuizen in een paradijselijke omgeving. Eén daarvan, van architect Rolf Engströmer, is hierbij weergegeven. Het bevat een zomervertek en een wintervertrek, die door een schuifwand gescheiden worden. Het laatste is tevens keuken en slaapruiimte. Er zijn een overdekte en een open zitgelegenheid. Op eenige afstand staat een tweede optrekje, waarin de schuur en een vertrek voor de gasten zijn ondergebracht. Het geval ligt op een landengte, tusschen een berg en een bosch. Naar 't noordoosten zoowel als naar 't zuidwesten ziet men uit op 't water. Het geheel is zeer natuurlijk en eenvoudig gehouden, zonder verfijning en blijkt bij uitstek geschikt om buiten heerlijk vakantie te houden.

IDEM 31.

Nog eens een nummer met zomer- en landhuizen. Het plezierigst is dat van Eskil Sundahl, alhoewel het in natuurlijkheden niet haalt bij het bovengenoemde.

IDEM 32.

Interessante prijsvraagontwerpen voor bebouwing van twee terreinen aan de Klara Sjö in Stockholm. Winnaar van de eene prijsvraag, een gebouw voor Sociale voorzorg, is Troj Asplund; winnaar van de andere prijsvraag, een fabriek en kantoren voor een groote uitgeverij, is Prof. Tengbom.

IDEM 33.

Nieuwe woongebouwen te Malmö.

ARKITEKTEN 1938—6. (Denemarken).

Dit nummer is gewijd aan het werk van Emanuel Monberg (1877—1938). Monberg was aanvankelijk, als vele Deensche architecten, lichtelijk classicerend. Zijn werken kenmerken zich door een fijne ingetogenheid. Later werd zijn vormgeving zakelijker, tot nieuwzakelijk, o.a. in het krantengebouw van Politiken.

IDEM, 7—8.

Dit dubbelnummer bevat vele foto's en plannen van week-end huizen, waaronder verscheidene eigendommen van architecten (o.a. van Kay Fisker en Arne Jacobsen). Enkele nemen afmetingen aan van complete landhuizen.

IDEM, 9.

Een winkelhuis met kantoren te Kopenhagen van Arne Jacobsen en een kleedingmagazijn te Odense van Helwig—Møller, beide hoogst zakelijk van vormgeving.

B.

ZOMERHUIS „HJORTKRONAN“ VAN ARCH. R. ENGSTRÖMER (BYGGMÅSTAREN NO. 20)

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 2 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 14 JAN. 1939 No. 2
DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. INNING CONTRIBUTIE VOOR HET EERSTE HALFJAAR 1939.

Gedurende de maand Januari zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het eerste halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20,— (f20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Januari a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

KRING-AMSTERDAM.

Het Kringbureau organiseert een rondgang door Amsterdam op Woensdag 25 Januari a.s. De bedoeling daarvan is, dat de leden van den Kring gezamenlijk in oogenschouw nemen hetgeen de laatste jaren werd gebouwd. Opgaven voor deelneming worden gaarne zoo spoedig mogelijk ingewacht bij den Secretaris van den Kring.

In verband met de uitgeschreven prijsvraag voor een Raadhuis te Doetinchem, hebben enkele leden van onzen kring het voorstel gedaan, om een gezamenlijke reis naar Doetinchem te organiseren. De secretaris van onzen Kring zal gaarne eventueele opgaven voor deelneming ontvangen.

Voorloopig werd als datum voor dezen tocht vastgesteld Zaterdag 28 Januari.
Secretariaat Kring Amsterdam: Nwe Spiegelstraat 26.

A.etA. NIEUWE LEDEN.

Als aspirant-lid wordt door de Heren A. Eibink en J. A. Snellebrand voorgesteld: de Heer Jaap Penraad, te Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 3

21 JANUARI 1939

DE ICONENTENTONSTELLING IN HET INSTITUUT VOOR RELIGIEUZE EN KERKELIJKE KUNST (ACHTER SINT PIETER 14) TE UTRECHT.

Gaarne heb ik gevolg gegeven aan de vereerende uitnodiging van de redactie van dit tijdschrift om over bovengenoemd onderwerp te schrijven in dit blad, te meer omdat ik thans een ongezochte gelegenheid heb om eerbiedige hulde te brengen aan de nagedachtenis van den grootmeester der monumentale kunst Prof. R. N. Roland Holst, die nog zoo kort geleden, bij zijn installatie als eeredid van den B.N.A., gewezen had op de noodzakelijkheid van een geestelijke en religieuze bedding voor de kunst. Hoezeer hij zelf aan het graven van deze bedding heeft medegewerkt, heeft de eerste tentoonstelling, waarmede ons Instituut zijn werkzaamheden begon, duidelijk getoond. Daar gaven zoowel zijn voorstudies als de uitvoerig gedetailleerde ontwerpen voor het Domraam te Utrecht, samen met het werk van Willem van Konijnenburg, een helder inzicht in wat onder geestelijke en religieuze bedding door hem wordt verstaan. Daar openbaarde zich het dienend karakter van de kunst, die zich bewust en uit vrijen wil wenscht in te schakelen in een grooter geheel van geestelijke waarden en door monumentale styleering de hyperindividuele elementen van het kunstenaarschap vervangt door gebreidelde, geconcentreerde en juist daardoor stoere en sterke symbolentaal.

Daar ons instituut ontstaan is uit het besef, dat kunst en religie elkander meer noodig hebben dan ooit, lag het voor de hand, dat wij niet beter konden doen dan te beginnen met het toonen van werk van eigen tijd, waarin op zoo sublieme wijze de beginselen van onzen arbeid tot uiting worden gebracht.

De iconententoonstelling, die thans in ons instituut een plaats heeft gevonden, geeft aan dat er een sterke geestesverwantschap is tusschen het vorige werk en het thans geëxposeerde.

De Russische iconenkunst is bovenal dienende kunst. Er is geen sprake van l'art pour l'art. De kunstenaar, die iconen schildert, kan en mag zich niet „uitleven" in zijn kunst. Hij weet zich gebonden aan onveranderlijke wetten en voorschriften. Hij weet dat hij niet meer kan zijn dan het willig instrument, waardoor het eeuwige zich manifesteert in tijdelijke vormen. De tijdelijke vormen zelf zijn recept. Zij zijn als de orkestpartituur voor den dirigent. Zooals een dirigent zich heeft te houden aan de gegeven partituur, zoo heeft de Russische iconenschilder zich te houden aan de kerkelijke voorschriften. Hij moet zich niet inbeelden dat hij zelf componist is. Hij doet niet anders dan reproduceeren. Maar de bezieling van den dirigent moet ook de zijne zijn.

Van den iconenkunstenaar wordt verwacht dat hij zich zóó inleeft in de ziel van de gestalten die hij wenscht uit te beelden, dat hij slechts medium wordt, waardoor de ziel van den ander

zich kan uitstorten in het stoffelijk omhulsel dat de kunstenaar op het houten plankje te voorschijn roept.

Voor de Russische Christen is dan ook de icoon niet in de eerste plaats de afbeelding maar bovenal een plaats van verschijning van de gestalte die is afgebeeld.

De geest van Christus, van Maria, van de heiligen is in deze icoon op mysterieuze wijze aanwezig.

Om de gedachte aan uiterlijke aanwezigheid te bannen worden de naturalistische elementen ondergeschikt gemaakt aan gestyleerde monumentaliteit. De schildering kent slechts twee afmetingen. De perspectief wordt geweerd, geen aardsche achtergrond weergegeven. Het zal alles blijven sub specie aeternitatis, in het licht der eeuwigheid. Vandaar meestal een gouden fond, waartegen de gestalte of gestalten uitkomen.

Ook van een signeeren door den kunstenaar is meestal geen sprake. Zijn persoon, zijn naam zijn bijkomstig. Hij is in dienst van God en heeft zijn taak te vervullen in bescheidenheid en deemoed. Wel klinken, ondanks dit alles, enkele namen van beroemde iconenschilders uit het verleden op: Ruble, Dionysius, Stroganov, maar voor den Oosterschen christen beteekent dat oneindig minder en bovendien iets anders dan voor den Westerschen mensch na de renaissance.

Bij de bestudeering van de iconen kunnen dan ook alleen verschillende scholen onderscheiden worden, waarbij de moeilijkheden van onderscheiding tot dusver zóó groot zijn, dat wij goed doen de resultaten van deze studie nog te laten rusten, omdat ook op dit gebied alles nog is in statu nascendi, wanneer het ooit mogelijk zal blijken voldoende ordening in deze materie te brengen, wat betreft oorsprong, plaats en tijd van ontstaan.

Doch in 't algemeen kunnen wij wel zeggen dat de iconencollectie in ons Instituut, waartoe ook de afgebeelde behooren, ontstaan moet zijn in de 17e eeuw, en dat daarin zoowel Noord- als Zuid-Russische kunst vertegenwoordigd is.

Van groote beteekenis in het interieur van de Grieksch-Katholieke Kerk, waartoe ook het Russisch Christendom behoort, is de beeldenwand (iconostase) die de scheiding vormt tusschen koor en kerkrúm.

Op dezen beeldenwand is in een vijftal, verticaal geordende zónes, een aantal iconen samengevat. De bovenste zóne bevat de patriarchen, dan volgen de profeten, de twaalf feesten, Christus tusschen Maria en Johannes de Dooper (Deesis) benevens de aartsengelen Michaël en Gabriël en de apostelen Petrus en Paulus en ten slotte de vijfde zóne, die door drie deuren wordt doorbroken en waarvan de middelste de Koninklijke deur wordt genoemd. Op de ruimte tusschen deze deuren worden de plaatselijke heiligen afgebeeld.

Ook deze beeldenwand wordt daarmee een symbool van de verbinding van hemel en aarde, zooals ook het kerkgebouw als geheel als symbool daarvan is bedoeld.

Openbaring van het Eeuwige, van den Eeuwige in den tijd; dat ervaart de Oostersch-orthodoxe geloovige wanneer hij staat voor een icoon, voor den beeldenwand in zijn kerk, wanneer hij in die kerk zich overkoepeld weet door den koespel van den kerkelijken centraalbouw.

Daarin vertoont hij veel innerlijke verwantschap met den Egyptischen godsdienst uit den tijd der Faraonen, maar ook van later.

En het is dan ook wel zeker dat bij het ontstaan van de iconen-kunst, zoowel als bij het opstellen van den beeldenwand in de kerk Egyptische (Koptische d.w.z. laat-Egyptische en Christelijk-Egyptische) invloeden een belangrijke rol hebben gespeeld. Vandaar dat de iconententoonstelling te Utrecht, dank zij de gewaardeerde medewerking van het Museum van Oudheden te Leiden, ook twee mummieportretten uit de Fajoem bevat, die op deze relatie wijzen en de geestelijke eenheid met de zooveel later ontstane kunstvormen openbaren.

Laat mij mogen besluiten met een citaat uit het werk: l'Ortho-

doxie, van den aarts priester Serge Boulgakoff, vroeger hoogleeraar aan de Universiteit te Moskou, thans sedert vele jaren hoogleeraar aan het Russisch instituut van orthodoxe theologie te Parijs, eminent kenner van het Oostersch Christendom en dapper martelaar voor zijn geloof: „l'Art de l'icone a un grand et bel avenir. Cependant cet art n'est pas esclave du canon comme d'une loi extérieure, mais il l'accepte librement, comme une vision antique et comme une vérité intérieure. La peinture d'icônes est une branche de l'art symbolique; elle n'est pas seulement un art, mais quelque chose de plus qu'un

art, une vision de Dieu, une connaissance de Dieu, un témoignage au moyen de l'art.

Pour atteindre vraiment à cet art de l'icone il faut l'union d'un artiste et d'un théologien contemplatif en une même personne."

De iconenkunst toont ons de Kunst in een geestelijke en religieuze bedding. Zij is gestyleerd monumentale kunst en is in den waren zin van het woord symbolisch, een samenvallen van vergankelijke en onvergankelijke waarden.

Dr. R. MIEDEMA.

ZUIDGEVEL

Ir. J. W. C. BOKS, ARCHITECT B.N.A.

ZOMERHUIS TE OUD-MILLIGEN.

Het huis, dat aan de Noordzijde beschut wordt door een dennenbosch, heeft aan de Zuidzijde een schitterend uitzicht over de onmetelijke Veluwsche heide, die, eerst zwak glooiend, aan de horizon in de richting van Kootwijk tot Barneveld, grootere heuvels en valleien vertoont.

Om van dit vergezicht, zooals er weinige in Nederland zijn, volop te kunnen genieten, werd de beganegrond op 1.20 m boven het terrein gelegd. Hierdoor werd bereikt dat men, ook zittend in woon- of eetkamer, over een op 100 m vóór het huis liggende heuvelrug heen ziet.

Het huis dient hoofdzakelijk tot zomerverblijf voor een familie bestaande uit ouders, twee jongens en twee meisjes, terwijl gerekend werd op een aantal logé's. De beganegrond werd voor het huisgezin ingericht, terwijl voor gasten de verdieping boven de slaapvleugel werd gereserveerd. Op deze verdieping bevindt zich nog een werkkamer voor den heer des huizes, met een aangrenzend balkon.

De keukenvleugel bevat een keuken en bijkeuken, met toegang tot de kelder en een zit-slaapkamer voor de chauffeur. De dagelijksche werkzaamheden worden zoo veel mogelijk door het gezin zelf gedaan, terwijl voor het schoonhouden een echtpaar aanwezig is, waarvan de man het uitgestrekte terrein onderhoudt en de vrouw als hulp in de huishouding fungeert.

Ter vereenvoudiging van het huishouden werden de slaap-

kamers zoo klein mogelijk gehouden. Deze kamers zien alle uit op het Oosten, waardoor zij 's avonds koel zijn.

In de woonkamer is een zithoek rondom een haard gemaakt. Aangrenzend en zonnoodig door een drieledige schuifdeur afsluitbaar is de eetkamer, welke direct toegang heeft tot de keukenafdeeling. Boven een gedeelte van de eetkamer is een zonneterras aangebracht, alleen van buiten af door een wenteltrapje bereikbaar. De luifel boven de glaswand der woonkamer is zoover overkragend gemaakt, dat de zon in de zomermaanden op het midden van den dag niet direct in de kamers schijnt. Daardoor ontstaat een gedempt en helder licht in de kamers.

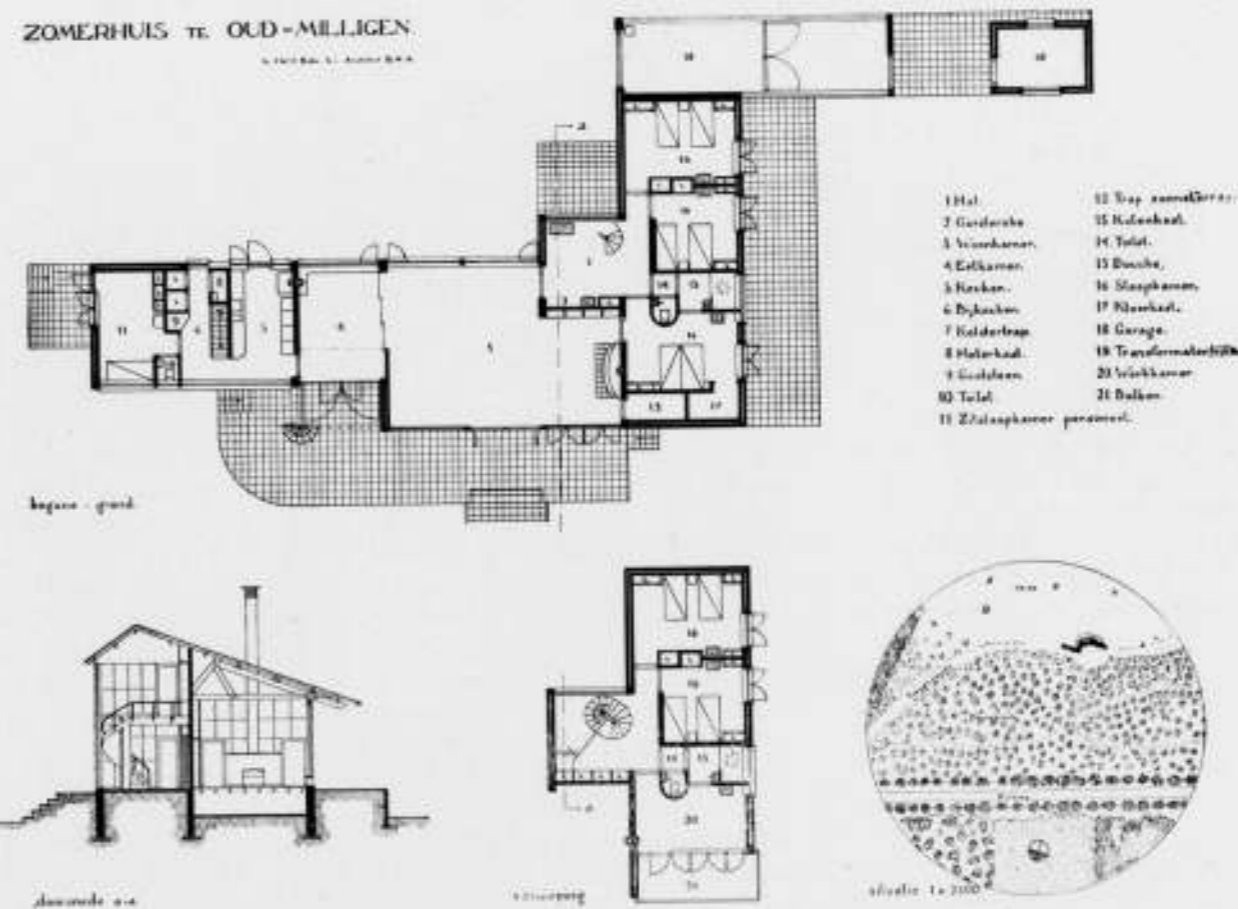
Het huis werd in 1936 door de aannemers van den Broek & van der Fliert te Barneveld gebouwd. De gevels zijn opgetrokken in witte verblendsteen, Waalformaat, als buitenspouwmuur op een plint van lichtgele strengperssteen, ruwbezand. Het dak is afgedekt met twee lagen Timeroid, gelegd op een isolatielaag van Erdotex. De bovenste laag werd bestrooid met groene leislag. Voor de watervoorziening werd een ongeveer 30 m diepe wel geslagen. Een transformatorhuisje werd aangebouwd, voor het leveren van stroom voor verlichting, verwarming van boiler, voor warm water en koken.

Ir. J. W. C. BOKS, B.I.

NOORDGEVEL

ZOMERHUIS TE OUD-MILLIGEN.

PLATTEGRONDEN EN DOORSNEDE SCHAAL 1 À 300, SITUATIE SCHAAL 1 À 7500
ZOMERHUIS TE OUD-MILLIGEN.

Ir. J. W. C. BOKS, ARCHITECT B.N.A.

ZOMERHUIS TE OUD-MILLIGEN, EETKAMER
 In. J. W. C. BOKS, ARCHITECT B.N.A.

TENTOONSTELLING VAN SMEEDWERKEN IN HET GENOOTSCHAP VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE 'S-HERTOGENBOSCH.

De „Smedenkern”, een vereniging van ijzersmeden in Noord-Brabant, stelde het werk harer leden in het gebouw van bovengenoemd Genootschap tentoon.

Deze kern stelt zich o.m. tot doel het vak niet alleen technisch op te voeren, maar vooral meer aandacht dan voorheen te schenken aan de schoonheid, zoowel van het materiaal, als van den vorm.

Men heeft er goed aan gedaan voorbeelden op te stellen uit de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw; deze toch kunnen onze smeden en ons doen zien, wat met het materiaal bereikt is kunnen worden en tot welk een hoogte het vak in die eeuwen gekomen was.

Als we de prachtige gothieke ijzeren kandelaars, deurkloppers, gehengen, sloten en sleutels zien, hier bijeen gebracht uit de verzameling van het Kasteel te Heeswijk en we zien dan daarnaast het smeedwerk van onzen tijd, dan is er nog wel wat te doen.

26

Het is goed dit naast elkaar te zien, en we kunnen het dan ook niet anders dan toejuichen, dat uit de vakkringen dit erkend wordt, dat er iets gedaan moet worden, wil dit schoone ambacht niet geheel te loor gaan.

Daar zijn van het nieuwe werk reeds goede specimen op deze tentoonstelling aanwezig; ik zou willen wijzen op een vuurkorf, een beltrekker en een kaarsenkroon.

Aan de „voltooiing” — om met Prof. Zwiers te spreken — van het werkstuk zal de zorg moeten zijn.

Dit gaat niet zoo vlug en is m.i. ook niet zoo erg, als het beseft er maar is, dat er een tekort aan te vullen is.

Wij architecten hebben ook iets goed te maken, te vaak stellen we ons tevreden met wat de handel ons brengt in verchroomd, nickel en bakeliët!

Deze tentoonstelling laat zien, wat men wil en wat men kan. Het is aangenaam dit te kunnen constateeren.

C. H. DE BEVER.

ENGROS EN DETAILZAAK IN ARCHITECTUUR.

De branche van de huishoudelijke artikelen — is er een gezelliger en knusser levenssfeer denkbaar dan tusschen keukengerei en glas- en aardewerk — wordt thans uitgebreid en laten wij er direct bij zeggen, veredeld, met het artikel architectuur. Bracht ons de Nieuwe Hengelosche Courant niet het volgende bericht?:

NIEUWBOUW

Wacht met uw aankoop van nieuwe huizen.

De Kring Enschede van het Nederlandsch Instituut van Architecten (N.I.V.A.) deelt mede, dat zijn leden ontwerpen gereed hebben van een 4-tal types moderne huizen te voorzien van centrale verwarming en warmwatervoorziening volgens Engelsch systeem en in te richten volgens de nieuwe norm voorschriften in prijzen van:

TYPE A f 2750,— per woning
 (zonder grond) blok van 4 woningen.

TYPE B f 3675,— per woning
 (zonder grond) blok van 2 woningen.
 TYPE C f 4625,— per woning
 (zonder grond) blok van 2 woningen.
 TYPE D f 5810,— per woning
 (zonder grond) vrijstaande woning.

In deze bedragen zijn alle kosten inbegrepen.

Nadere inlichtingen verstrekken de leden van den Kring Enschede van het N.I.V.A.

Wij wenschen den Kring Enschede van het N.I.V.A. succes met zijn nieuw opgerichte engros- en detailzaak. Jammer dat de eerste halfjaarlijksche balansuitverkoop bijna voorbij is. Maar in Juli krijgen we restantencoupons tegen wegsmijsysteem. Huisvaders doet Uw voordeel. Schrijft nog heden. Spreek met den Kring Enschede en 't komt in orde. Aanvragen worden in volgorde van binnenkomen behandeld, Engelsch systeem.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

THE ARCHITECTS' JOURNAL No 2290 (8.12.38)

De conferentie van stedenbouwkundigen dringt er op aan, dat de Engelsche wetgever een commissie in het leven zal roepen, die de uitbreiding der buiten Londen liggende randgemeenten zal bestudeeren volgens de richtlijnen der satelliet-steden. Astragal merkt op, dat dit de kwestie van de luchtbescherming (in de tijdschriften algemeen aangeduid als A.R.P.) tevens aansnijdt.

IDEM No. 2291 (15.12.38)

John Gloag schrijft een serie van 4 artikelen getiteld „Duitsland bouwt”, die in de nummers 2291 t/m. 2294 verschenen zijn. Hij heeft goed rondgezien. Hij merkt op, dat de Deutsche Staat alle ongelijkheden wegvaagt; dat zij ten aanzien van de woningen verschil willen maken tusschen het huis en de fabriek (een waarheid als een koe); dat zij niet van platte daken houden (om 5 redenen); dat de hetheld langzamerhand als meest sprekende karakteristiek tot het monotone heeft geleid; dat de architect een technicus is geworden die in bepaalde materialen moet denken (vooral geen beton); dat de moderne beweging er geen mogelijkheden meer heeft; dat de nieuwe gebouwen uiterlijk weinig te zeggen hebben; dat de architectuur van het Derde Rijk even statisch is als de soldaat op wacht, en even zwijgend. Dat de winkels geen glaswerk, lederwaren, enz. meer laten

zien, die stijlvol zijn, zooals de vroegere Deutsche kunstnijverheid was; dat de meubelen alle lichtheid en vroolijkheid hebben afgelegd. Dat de meubelmaker zijn inspiratie schijnt te krijgen van „de slagerswinkel”. Een weinig opwekkend beeld!

IDEM No. 2292 (22.12.38)

Vliegveld van Manchester, door G. Noel Hill ontworpen, goed opgezet.

IDEM No. 2293 (29.12.38)

Zeer interessante fabriek van de hand van Sir E. Owen Williams. Interessant is een loods, waarin de goederen droog kunnen worden ingedragen en een gebouw voor brandweer en luchtbescherming. In dit nummer bovendien een fraai flatgebouw van E. Maxwell Fry.

IDEM No. 2294 (5.1.39)

Het nieuwe jaar zet in met een oproep om alle aandacht te wijden aan de luchtbescherming tot bevordering van den vrede. G. Grey Wornum toont een soort centrum voor de stadsreiniging van de City of Westminster, van zeer goede architectonische kwaliteiten!

H. G. J. S.

LEZINGEN OVER ZWITSERSCHE KUNST.

Het Nieuw Helvetisch Genootschap, dat als motto voert „pro helvetica dignitate ac securitate”, stelt zich ten doel, de culturele belangen van Zwitserland, los van eenige politieke richting, te behartigen en het streeft dit doel onder andere na door de scheppende krachten uit Zwitserland in andere landen bekend te maken.

In verband met dit doel wordt er in dit voorjaar een cyclus van drie lezingen gehouden, waarop de leden van de Schweizer Club Helvetia, Afd. Amsterdam, den Kring A'dam van den B.N.A., het Genootschap A. et A. en de Afd. Amsterdam van de V.A.N.K., op vertoon van diploma toegang hebben.

Op Dinsdag 17 Januari werd de eerste voordracht gehouden, door Dr. Gotthard Jedlicka, Privaat Docent aan de Universiteit te Zürich. De voordracht was getiteld „Schweizerische Malerei und Bildhauerei der Gegenwart”. Spreker liet, uitgaande van de

figuur van Hodler, het werk van den voornaamsten hedendaagschen Zwitserschen kunstenaar de revue passeeren.

Samenvattend, concludeerde de spreker dat de Zwitsersche schilderkunst zich kenmerkt door groot respect voor het handwerk en veelal door een sterke decoratieve neiging. In Zwitserland zijn de laatste jaren vrij talrijke opdrachten voor muurschilderingen en monumentale beeldhouwwerken gegeven; ook met financieelen steun van particulieren.

De volgende voordrachten zijn:

In Februari a.s.

„Moderne Architektur in der Schweiz”, door Peter Meyer, Architect en Priv. Doc. aan de T.H. te Zürich.

In Maart a.s.

„Ferdinand Hodler”, door Prof. Dr. Joseph Gantner.

De data der voordrachten zullen wij nader bekend maken.

PRECIEUSE KUNST IN HET RIJKSMUSEUM.

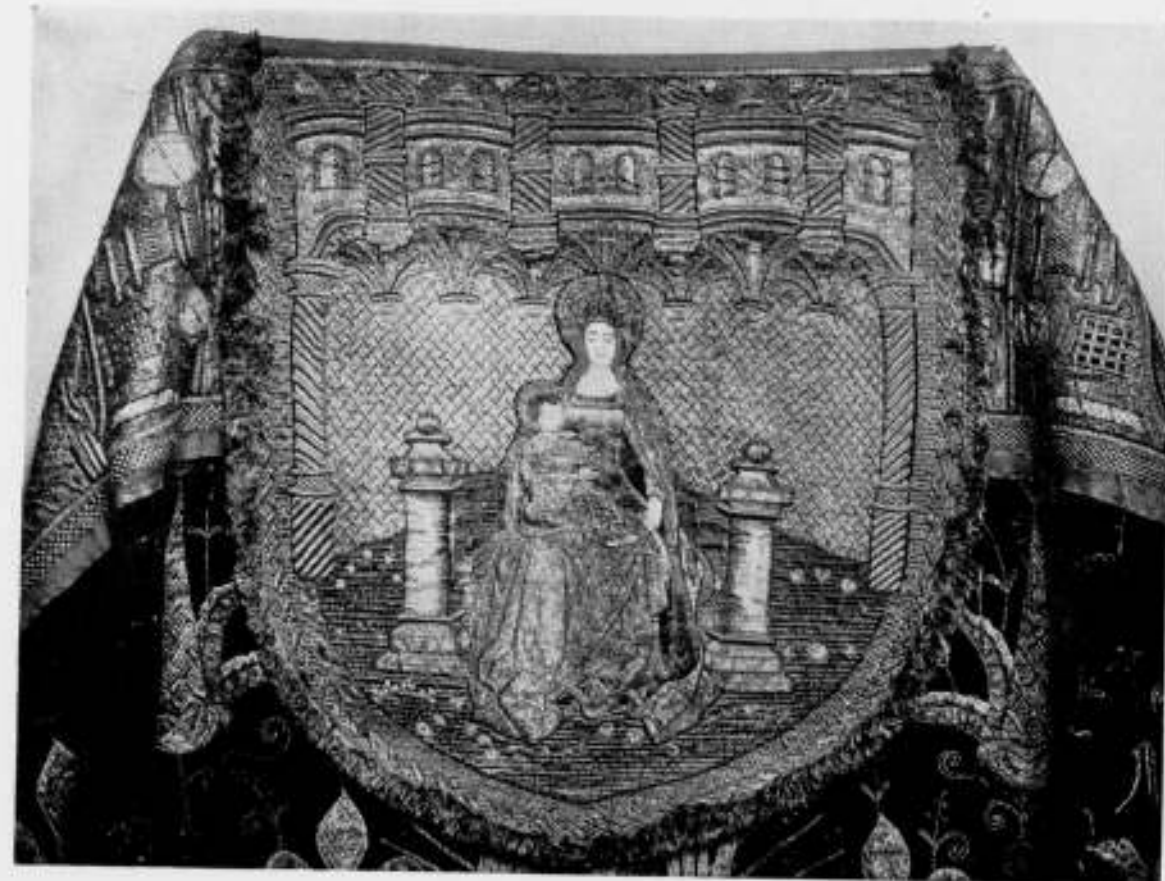
De weinige, maar kostbare en zeer fraaie stukken op het gebied van kerkelijke paramenten in ons Rijksmuseum, geven behalve een beeld van de technische perfectie van de borduur- en appliqué-kunst, tevens een beeld van de stijlveranderingen.

We zien dat de voorstelling met het voortschrijden van den tijd

na 1500 een steeds sterker realistisch karakter krijgt, naar het geborduurde schilderij toe. Intusschen is dan zoo'n geborduurd schilderij nog geen borduurwerk uit een Dames Handwerken. Het hierbij gereproduceerde pluviaal is paarsbruin met goud. De kap is groenblauw met gouddraad bewerkt.

J. P. M.

27

PRECIEUSE KUNSTNIJVERHEID IN HET RIJKSMUSEUM.
PLUVIAAL ENGELSCHE WERK, 1° KWARTAAL 16^e EEUW.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 3 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 21 JAN. 1939 No. 3

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. KRING AMSTERDAM. RONDRIT DOOR DE STAD OP WOENSDAG 25 JANUARI A.S. VERTREK VANAF APOLLOHAL 1 UUR DES NAMIDDAGS.

Het Kringbureau was bij het organiseeren van dezen tocht overtuigd van de belangstelling van de leden. Wil deze rondgang echter een succes worden, dan moet althans een groot gedeelte van de leden daaraan deelnemen. Wij verwachten dus zoo spoedig mogelijk opgave van deelneming, uiterlijk Maandagavond 23 Jan. a.s. aan den Secretaris van den Kring, den Heer Ir. J. v. d. Linden, Nieuwe Spiegelstraat 26, Amsterdam.

Inning Contributie voor het eerste halfjaar 1939.

Gedurende de maand Januari zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het eerste halfjaar 1939 (zie statuten art. 6 par. 13 en H.R. art. 3 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20,— (f20,15 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Januari a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmee zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

HET BESTUUR VAN DEN B.N.A.

Samenstelling van het Bestuur en de Permanente Commissies in 1939.

Bestuur. Voorzitter: H. van der Kloot Meijburg. Vice-Voorzitter: Ir. A. J. van der Steur. Secretaris: B. T. Boeyinga. Penningmeester: C. H. de Bever. Leden: Pierre Cuypers, Ir. G. L. van Straaten en Prof. Ir. H. T. Zwiers. Leden-Propaganda: W. J. Gerretsen en E. Verschuyt.

Dagelijksch Bestuur. H. van der Kloot Meijburg, B. T. Boeyinga en Ir. A. J. van der Steur.

Raad van Orde. Leden: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, M. Meyerink en W. J. Sandhövel. Plaatsvervangende leden: Jan van Dongen Jr., C. B. Posthumus Meyjes en A. P. Smits. Secretaris: Mr. A. Hilbingh Prins, Weteringschans 135, Amsterdam.

College van Advies. Voorzitter Prof. Dr. P. H. van Moerkerken. Leden: Ir. J. Gratama, aangewezen door den B.N.A.; A. P. Smits, aangewezen door het Genootschap A. et A.; P. G. Buskens, aangewezen door de Ver. B. en V.; Secretaris: J. P. Mieras, Weteringschans 102, Amsterdam.

Commissie van Voorlichting: Leden: B. T. Boeyinga, Ir. J. P. Fokker en Ir. A. Siebers. Plaatsvervangende leden: B. van Bilderbeek, Ir. J. Leupen en G. J. Postel, Secretaris: J. P. Mieras, Weteringschans 102, Amsterdam.

Commissie van Financiën: B. T. Boeyinga, Ir. J. H. van den Broek en L. Drewes.

College voor het Ondersteuningsfonds: C. N. van Goor, J. H. de Roos en de Penningmeester.

Commissie van Redactie: B. T. Boeyinga, J. P. L. Hendriks en Ir. H. G. J. Schelling, leden aangewezen door den B.N.A.

Commissie van Onderwijs: Prof. N. Lansdorp, Voorzitter; Leden: J. van Dongen Jr., B. J. Koldewey, Ir. J. van der Linden en Ir. W. B. Ouëndag; Secretaresse: Mej. C. Kleine, Weteringschans 102, Amsterdam; Penningmeester: J. P. Mieras.

Commissie van Geschillen A. R. 1922: E. Verschuyt, Voorzitter; Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, P. G. Buskens, S. de Clercq, C. N. van Goor, M. Meyerink, W. J. Sandhövel, Ir. H. Thunnissen, J. Verheul en Ir. W. K. de Wijs, Secretaris: Mr. E. H. P. Rosenboom, Willemsparkweg 198 te Amsterdam Z.

Commissie van Geschillen A. R. 1932. Voorzitter: Ir. M. H. Damme; Leden: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk Vice-Voorzitter, P. G. Buskens, S. de Clercq, C. N. van Goor, Ir. J. A. van der Laan, M. Meyerink, W. J. Sandhövel, A. P. Smits, B. van Bilderbeek, E. Verschuyt, G. Westerhout en Ir. W. K. de Wijs. Secretaris: Mr. A. Hilbingh Prins Weteringschans 135, Amsterdam C.

Geschillencommissie Honorariumtabel 1915. P. G. Buskens, S. de Clercq, Ir. H. Thunnissen, J. Verheul, Secretaris: Mr. E. H. P. Rosenboom, Willemsparkweg 198, Amsterdam Z.

Commissie van Geschillen Woningbouw. Leden aangewezen door den B.N.A.: G. Feenstra, Ir. W. P. C. Knuttel, Foeke Kuipers, J. H. de Roos, P. Vorkink en Ir. W. K. de Wijs.
Secretariaat: Bureau Nationale Woningraad, Roelof Hartplein 4, Amsterdam.

Secretariaten van diverse instellingen.

Tentoonstellingsraad voor bouwkunst en verwante kunsten. Secretariaat: F. Lensvelt, Okeghemstraat 38, Amsterdam.

Nederlandsche Sectie van het Comité Permanent des Architectes. Secretariaat: Ir. G. C. Bremer, Duinvoetlaan 12, Wassenaar.

Permanente Prijsvraag Commissie P. P. C.. Secretariaat: Ir. H. Thunnissen, Carel van Bylandtlaan 6, den Haag.

Bond van Nederlandsche Stedebouwkundigen B. N. S.. Secretariaat: Ir. W. A. C. Herman de Groot, v. Deventerlaan 65, Voorburg Z.H.

Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkundonderricht H.B.O.. Secretariaat: B. T. Boeyinga, Vondelstraat 19, Amsterdam C.

WIJZIGINGEN IN DE LEDENLIJST VAN DEN B.N.A.

Per 1 Januari 1939 zijn de volgende leden van den B.N.A. van de ledenlijst afgevoerd, t.w. de Heeren:

C. H. I. M. Brück, Arnhem, Prof. Ir. G. Diehl, Delft, J. W. Franken, Velp, J. W. F. Hartkamp, Amsterdam-Z., Ir. H. J. van der Heyden, Hilversum, J. J. Honekamp, Amsterdam, C. L. de Koning, den Haag, Tj. Kuipers, Bussum, Joh. D. Looyen, Den Haag, W. F. Overeynder, Velp, W. Stok, Den Haag, E. E. Strasser, den Haag, G. de Zeeuw, Apeldoorn.

A. ET A.

Op 24 Januari des avonds 8 uur, zal in het Koloniaal Instituut afdeling Volkenkunde, Ingang Linnaeusstraat 2a, onder auspiciën van het Nederlandsch Nationaal Bureau voor Antropologie, Dr. Th. P. Gafelin een lezing met lichtbeelden houden over Hindoe-Javaansche Beeldhouwkunst.

Voor leden van A. et A. zijn kaarten verkrijgbaar bij het Secretariaat Apollolaan 50, Amsterdam.

RECTIFICATIE.

In de Off. Med. van 7 Jan. jl. werd bij de nieuwe leden abusievelijk genoemd de naam van den heer Iwan Moorman. Deze naam moet luiden: Iwan Moerman.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 4

28 JANUARI 1939

ADRES VAN HET BESTUUR VAN DEN B.N.A. AAN DEN GEMEENTERAAD VAN AMSTERDAM, INZAKE DE BEBOUWING VAN HET MIDDEN-DAMTERREIN.

Amsterdam, 23 Januari 1939.

Aan den Raad der Gemeente
Amsterdam.

Edelachtbare Heeren,

Inzake de beslissing die van Uw College gevraagd zal worden voor den verkoop en de bebouwing van het Midden-Damterrein, volgens de voorstellen van Burgemeester en Wethouders, opgenomen in het Gemeenteblad no. 17, neemt het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. beleefd de vrijheid zich tot U te wenden met het volgende.

Hoewel de verkoop en de bebouwing van bedoeld terrein als een logisch gevolg zou kunnen worden beschouwd van hetgeen in Uwen Raad betreffende dit terrein in den loop der laatste dertig jaren werd besloten, meent ons Bestuur er op te moeten wijzen, dat juist in den allerlaatsten tijd een tweetal beslissingen zijn genomen, welke van zeer grooten invloed kunnen worden geacht te zijn op het historische plein van Amsterdam.

In de eerste plaats heeft de Gemeente afstand gedaan van het voormalig Raadhuis en werd het gebouw definitief bestemd voor Koninklijk Paleis. Deze omstandigheid stelt naar de meening van ons Bestuur den eisch, dat bij al hetgeen verder aan den Dam wordt opgericht, zoowel met de ruimte welke het Paleis als zoodanig voor zich opeischt, als met een waardig aanzien van de bouwwerken, welke met het Paleis het Damplein omringen, ernstig rekening zal worden gehouden.

In de tweede plaats zal de demping van het Rokin en alles wat daarmee in het verkeerswegenplan der binnenstad samenhangt, een steeds meer merkbaren invloed hebben op het verkeer op den Dam.

Zou op het Midden-Damterrein een groot gebouw worden opgericht, dan zou zulk een gebouw wederom veel verkeer tot zich trekken. Aannemende dat hiermede rekening is gehouden, rijst bij ons toch de vraag of bij een „dicht bouwen“ van de binnenstad, de verkeersmoeilijkheden ten slotte niet tot een catastrophalen toestand zullen leiden, die niemand thans vermag te overzien.

Ons Bestuur is daarom overtuigd, dat de bebouwing van het Midden-Damterrein niet meer als een op zich zelf staand plan moet worden gezien, maar beschouwd behoort te worden in groter verband.

De beide bovengenoemde beslissingen van recenten datum maken het noodzakelijk het geheele Damvraagstuk opnieuw ernstig in studie te nemen en daarbij richtlijnen vast te stellen voor de verdere bebouwing, alle verbouwingen en alle verdere veranderingen op het plein en zijn naaste omgeving, voor zover die op de bestemming en het aspect van het plein invloed hebben. Van zelfsprekend zal daarbij het uitgangspunt moeten zijn, dat Jacob van Campen's schepping het domineerende bouwwerk aan den Dam zal moeten blijven.

Ons Bestuur is nu van meening, dat de aanneming van de onderhavige voordracht van Burgemeester en Wethouders geen bevredigende oplossing ten aanzien van dit primaire uitgangspunt zal geven.

Met name mag met reden worden gevreesd, dat de massale bebouwing, zooals deze uit de ontwerp-teekeningen spreekt, het domineeren van het Paleis zal verminderen en op grond daarvan onaanvaardbaar moet worden geacht.

De Dam kreeg door verschillende bebouwingen een aanzien, dat weinig bevredigend moet worden genoemd. Nu het Midden-Damterrein nog niet werd bebouwd, is de mogelijkheid van een correctief nog aanwezig.

Ons Bestuur geeft Uw College dan ook met aandrang in overweging om deze voordracht niet aan te nemen, doch overeenkomstig hetgeen hiervoor werd uiteengezet, het Damvraagstuk opnieuw aan een nauwgezette studie te doen onderwerpen en wel op grond van de nieuwe bestemming van het bouwwerk van Jacob van Campen en in het licht van de nieuwste inzichten op het gebied van den Stedebouw.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

Het Bestuur van de Maatschappij tot
Bevordering der Bouwkunst Bond van
Nederlandsche Architecten B.N.A.,

(w.g.) PIERRE CUYPERS,

Wvd. Voorzitter.

(w.g.) B. T. BOEYINGA,

Secretaris.

DE ARCHITECT EN HET MEUBEL.

Twee artikelen in het B.W.A., No. 53, brachten mij er toe het spreekwoordelijke goud te verwisselen voor het sprekende zilver. De ondervonden reactie van het artikel van H. G. J. S. en dat van Ir. Friedhof werkte op mijn gemoedsrust en brengt mij tot spreken.

Wat eerlijk en openhartig, zooals Friedhof vertelt van zijn vluchtige tocht door de noordelijke streek van ons land. Wat getuigend van liefde voor zijn vak zooals hij spijtig erkent, hoe we maar steeds achteruit gaan en de goede vaktradities schrikbarend zakkende zijn.

Ik houd van zoo'n belijdenis, het geeft den zwogers weer meer sterkte om vol te houden, ook al weet men bijna zeker toch niet verstaan te worden.

In het zelfde nummer een bladzijde terug voert H. G. J. S. de pen. Hij zal toch, als redactielid, kennis hebben genomen van het ingekomen artikel van Friedhof; nochtans ademt de inhoud dezer bespreking over twee meubelen de geest van de „Bierkade" waar Friedhof juist tegen tornt n. l. vakonbekwaamheid. Het is dikwijls verbluffend, zoo niet ontstellend, hoe de architect, op een enkele uitzondering na, tegen het meubel aankijkt en niet minder tegen het interieur.

Wij weten hoe er gestreden wordt om te komen tot een wettelijke bescherming van den architectentitel teneinde de beunhazerij tegen te gaan; niettemin moet men constateeren dat deze zelfde wettelijke bescherming zoekende architecten zoo gaarne werken op het terrein van het meubel, dat eigenlijk het hunne niet is. Het zal zelden gelukken dat een architect, wien het bouwkundige van zijn vak ter harte gaat, zich het begrip meubel eigen kan maken.

Het meubelmaken toch heeft een eigen en andere psyche dan het timmeren. Eenvoudigerwijze zou men het kunnen typeeren met: „de timmerman spijkert en de meubelmaker lijmt". Sterker: een meubelmaker zou nog kunnen gaan timmeren doch een timmerman n o o t kunnen gaan meubelmaken. Een bouwkundige welke zich op het meubel en zijn constructie wil gaan toeleggen zal de grootste moeite hebben om zich het begrip lijmen eigen te maken. Men zou daarom wenschen dat de architect meer respect voor de constructie van het meubel toonde.

Het gaat hier niet zoozeer om het „leven en laten leven" doch eerder om te redden wat er nog te redden is. Het vaktechnisch meubelontwerpen wordt hoe langer hoe meer verwaarloosd. Het zoo mooie en interessante meubelmakersvak is jammerlijk aan het verdwijnen. Schijnbaar kan iedereen meubelen teekenen en juist daardoor worden de goede meubelmakersmethoden verwrongen, ook al doordat de meubelfabrikanten genoodzaakt zijn allerlei ontwerpen uit te voeren welke door onkunde niet op de juiste meubelconstructies zijn ingesteld.

Deze verschijnselen zijn te ernstiger als men b.v. bedenkt dat

ieder jaar door den B.N.A. examens worden afgenomen voor het diploma van bouwkundig opzichter. Als ik het goed heb melden zich 200 à 300 candidaten voor dit belangrijke examen aan en als ik mij wederom niet vergis slagen er van dit aantal ongeveer 20. De uitgebreide naamlijst van examinatoren getuigt eveneens van de degelijkheid waarmede men zich opmaakt lieden te onderzoeken welke meenen voor het diploma in aanmerking te kunnen komen. Angstvallig wordt er voor gewaakt dat een M.T.S. geen aesthetische opleiding zal geven. Dit alles om het vak in eere en op peil te houden.

Ondanks al de zorg waarmede dit peil wordt gehandhaafd komt men niet tot het bewustzijn dat het meubelvak ook zijn eigen consequenties, ook zijn eigen aard en karakter heeft en het treft dat de handhavers van vakpeil en traditie de waarde van een andermans vak ontkennen.

Wat hiervan te denken?

Zeker, meubelen zijn geduldig, zij verdragen veel. 'n Stoel, tja, dat is wel een beetje lastiger, die moet onze eigen body dragen en zich voegen naar onze lichaamsvormen en daaraan steun geven. Doch hier is meestal wel raad op. Men maakt 'n schetsje en de rest laten we aan den meubelmaker over. Wat te zeggen indien een architect zich op een dergelijke manier zich van zijn opdracht kweet?

Doch nu de bewuste meubelbespreking. Opzichzelf beschouwd valt het toe te juichen dat een werk met kennis van zaken besproken wordt. Daarmede wordt een traditie van een 15 à 20 jaar geleden eer aan gedaan.

Met dit meubelartikel wordt de zuiverheid van inzicht en de standing van een beroep geen eer aangedaan. Over het uiterlijk dier meubelen behoeft vooralsnog weinig gezegd te worden ook al is het goedkoope-parketvloer-motief op de deuren weinig aantrekkelijk. Alleen vraag ik me af of de huisvrouw in haar schik zal zijn met die terugspringende hoeken achter de breede stijlen ieder à 15 cm plus de respectabele deurdikte om niet te spreken van het stofzuiger-gemartel om de vloer onder die meubelen schoon te houden.

Aan de werktekeningen is een heele pagina besteed, klaarblijkelijk om te laten zien hoe goed eigenlijk alles verzorgd is. Doch hier laat men des te duidelijker zijn onkunde zien. Zoowel ontwerper als schrijver blijven hier vaktechnisch in gebreke. Een bouwkundige examenopgave op een dergelijke wijze gedetailleerd levert een onvoldoende op. Bij meubelen komt de vakbekwaamheid er niet zoo erg op aan. Met een gevoel van spijt constateeren we hier dat op ondeskundige wijze geconstrueerde meubelen verheerlijkt worden ja zelfs „een schoone belofte inhouden".

En dat is jammer.

A. KURVERS.

NASCHRIFT.

Het is eigenlijk een groote tegenvaller voor de Redactie, dat er nog iemand op de 7 miljoen bewoners van ons land is, die over een paar door haar geapprecieerde meubeltjes een minder vleien oordeel heeft. Wijst dit niet op een begin van verschil van opinie op het gebied der kunst? Waar gaat dat heen! Daarbij komt dat wij de opvattingen van den Heer Kurvers, niet die ten aanzien van de goede vaktradities, natuurlijk, maar die op grond waarvan hij de bedoelde meubeltjes zelf veroordeelt, toch niet deelen.

Om te beginnen, die stofzuigerkwestie. Moeten nu alle meubelen in de wereld op hoge pooten staan ter wille van den stofzuiger? Wordt het niet te gek als we een ondergeschikt apparaat voor huishoudelijke hulp zoo'n dwingende macht over meubel-

kunst laten uitoefenen? Een huisvrouw, die dat toestaat, is een stofzuiger niet waard.

Dan de inspringende hoeken achter de deuren van de linnenkast. Weet U, geachte Heer Kurvers, de huisvrouwen zijn met dergelijke inspringende hoeken altijd in haar schik. Laten we eens even kijken, wat er in die terugspringende hoeken ligt (Mevrouw! mogen wij even indiscreet zijn?): 1 fleschje Imperial, 3 opgevouwen blanco kwitanties en 2 plakzegels, 1 kaartje Bradwol, 1 gouden ring, één buisje aflukin, één waxine lichtje (hoe komt dat nou in deze kast, wie heeft dat er nou ingezet), 2 haarspelden, 1 kwartje, 1 programma van een concert van het Utrechtsch Stedelijk Orkest, 1 stuk nog verpakte medicinale teerzeep. Waar wilt U, waarde Heer Kurvers, met deze heer-

lijke schatten, de imponderabilia van het huiselijk leven, naar toe? U wilt daar toch geen loketkast voor ontwerpen met stofvrije laadjes op kogellagers? Maar wat wij zeggen willen: Het is een denkfout, dat al of niet inspringende hoeken iets met ware meubelkunst te maken hebben.

Ten slotte de verheerlijking van de ondeskundig geconstrueerde meubelen, die volgens den Heer H. G. J. S. „een schoone be-

lofte inhouden", maar die volgens U op een examen een onvoldoende zouden opleveren.

Het is bekend dat Jan Mankes op de school voor teekenen onvoldoende op zijn rapport kreeg. Toch hebben zijn teekeningen een schoone belofte ingehouden. Laten wij nu niets forceeren, maar rustig afwachten: wat de toekomst zal brengen.

Red. B.W.A.

G.H. BEHANG 1939. KLEURENSYCHOLOGIE.

De firma Goudsmit-Hoff Nederlandsche Behangselpapierindustrie zendt ons haar nieuwste stalenboek, Serie 43, dat vervaardigd is in samenwerking met het Nederlandsch Kleurengenootschap. Dit Genootschap heeft een commissie uit zijn midden belast met de samenstelling van deze verzameling en geeft daarbij omtrent de diverse kleuren karakteristieken, die, naar de firma ons schrijft, voor het behang kiezend, kleurigevoelig publiek, ongetwijfeld van belang zijn.

Ook wij twifelen daaraan geen oogenblik, alleen is het ons niet duidelijk welk belang hier bedoeld kan zijn. Het is hier vroeger, bij een vorige editie, al eens uiteengezet, dat wij de wijze waarop het Nederlandsch Kleurengenootschap den weg naar de praktijk heeft gekozen, niet juist achten. Aan den gewichtigen factor van de kleur op het zieleleven van de menschen zit oneindig veel meer vast, dan dat dat „onderanderen" en „en passant" wel even via een behangselpapierje alvast in de praktijk kan worden gebracht. Ik kan mij niet voorstellen dat de commissie van kleurensychologen zelf tevreden is met haar karakteristieken, die, zij houde het mij ten goede, als psychologische kenschetsing toch niet boven een beetje geleuter uitkomen. Zoo lezen wij bij Rood: „De prikkelende, opwindende werking kan bij uitgesproken rood een haast uitbundigen invloed krijgen. Door een flinke menging met wit of grijs wordt het rood echter zeer aangenaam en mild in zijn werking. Het liefelijke element treedt nu naar voren. De menschelijke ziel zal zich gaarne ontplooiën in een dergelijke omgeving". Bij Violet: „Activiteit en rust, aandoening en innerlijke stilte". Groen is trouwens ook ietwat de kleur van de stilte, „die niet eentonig is, van de onbeweeglijkheid, die niet dood is". Bij Blauw: „Voor alles is het de kleur die rust en vrede schenkt aan het gemoed".

Dit zijn werkelijk tractaatjes, die in staat zijn kleurigevoelige menschen, die van nature alreeds een beetje dweperig en sentimenteel zijn uitgevallen, tot een ware kleurpsychologische behangselhartstocht op te zweepen. Blijf je als kleurigevoelig mensch in een behangselzaak maar beheerschen, als je daar leest: „Rood maakt het geel feller en machtiger". Omarm je niet een vrachtauto met gele behangselrollen als je, nog trillend van de zenuwen, gelukkig weer geschreven ziet: „Het geel daarentegen met zijn mild, lichtdragend karakter, tempert het vlamme en hartstochtelijke van het rood"?

En dit is bepaald voor kleurigevoeligen, die hun evenwicht kwijt zijn: „Het actieve en het passieve, het stralende en het wijkende, het opwekkende en het kalmeerende vinden in het groen een evenwicht". Van evenwicht gesproken!

We hopen dat de wetenschappelijke kleurpsychologie eenmaal tot een zuiverder kenschetsing van de kleuren voor het menschelijk zieleleven zal komen dan tot die, welke de commissie hier ten beste geeft. Juist in de relatie die de commissie met de industrie en handel heeft aangegaan, was een toelichting, die autoriteit toonde, een doeltreffend middel geweest om het kleurigevoelige publiek, dat behang uitzoekt, het belang van de karakteristieken wezenlijk te doen onderkennen. Want, welk belang nu bedoeld is, is ons niet duidelijk, want we zijn, kleurpsychologisch gezegd, groentjes, ziet U.

De firma Goudsmit-Hoff heeft dit stalenboek zóó ingericht, dat men met één oogopslag 100 tinten kan overzien. Ik begrijp niet, welk nut dit nu weer heeft, vooral niet, omdat het me zeer eenvoudig lijkt, door de kleine monsters tweemaal zoo klein te maken, in één oogopslag 200 tinten te laten overzien.

J. P. M.

PRIJSVRAAG_STADHUISBOUW EINDHOVEN.

In aansluiting aan het onlangs gepubliceerde bericht betreffende de openbare prijsvraag voor den Stadhuisbouw te Eindhoven, deelt het Gemeentebestuur van Eindhoven mede, dat de navolgende architecten (alphabetisch) zijn uitgenoodigd om hun plannen nader om te werken:

Ir. J. den Boer b.i., architect te Vught;
Ir. J. v. d. Laan b.i., architect te Leiden;
C. van Moorsel, architect te Voorburg;
Prof. Ir. H. Th. Zwiers b.i., architect te Haarlem.

INTERNATIONAAL WONING- EN STEDEBOUWCONGRES TE STOCKHOLM VAN 8-15 JULI 1939.

Te behandelen onderwerpen:

1. Woningbouw voor de speciale groepen der bevolking.
Spreker Ir. J. de Jonge van Ellemeet, Directeur van den Gem. Woningdienst te Rotterdam.
 2. Stedebouw en de omliggende bebouwing.
Spreker de Heer R. Niemeyer, voorzitter van de Duitse Hoogeschool voor Stedebouw, enz. te Berlijn.
 3. De grondbeginselen voor plattelandsbebouwing door de overheid.
Spreker de Heer A. Lilienberg, Directeur van Gemeentewerken te Stockholm.
- Over deze drie thema's voor het congres zullen nadere berichten aan de deelnemers worden verstrekt.
Aan het congres zullen voor de deelnemers excursies e.d. verbonden zijn.

Na afloop van het congres zullen 3 studiereizen worden gehouden, twee groote en één korte.
De eerste reis zal zich uitstrekken van Stockholm over Trondheim, Oslo en Göteborg naar Kopenhagen.
De tweede zal een tocht maken door midden-Zweden en gezamenlijk met de deelnemers van de eerste Göteborg en Kopenhagen bezoeken.
Voor de korte studiereizen wordt een bezoek aan Dalekarië voorgesteld.
De deelnemingskosten aan het congres bedragen voor elken deelnemer Sw. Kr. 40.—, voor den begeleidenden persoon Sw. Kr. 20.—.
Hun, die aan het congres willen deelnemen, ook voorloopige aanmeldingen, wordt verzocht zich nu reeds aan het secretariaat op te geven. Het adres van de secretaresse is: Frau Paula Schäfer, Internationaler Verband für Wohnungswesen und Städtebau, 47, Cantersteen, Brussel.

VERGADERING VAN HET NEDERLANDSCH INSTITUUT VOOR VOLKSHUISVESTING EN STEDEBOUW

Op Zaterdag 4 Februari 1939, des namiddags te 2 uur, zal het Bestuur van de Mr. D. Hudig-Stichting voor de eerste maal de Hudig-medaille uitreiken, aan den Heer Mr. J. Kruseman.
Den leden wordt beëld verzocht op tijd aanwezig te willen zijn.
De bijeenkomst zal worden gehouden in Hotel Krasnapolsky (ingang kleine zaal), Warmoesstraat 173, Amsterdam.

Na afloop van deze vergadering zal de Heer J. M. de Casseres een lezing (met lichtbeelden) houden over „Amerikaansche vorderingen op het gebied der ruimtelijke ordening”, het werk van het National Resources Committee en van de Tennessee Valley Authority.

PRIJSVRAAG STADHUIS DOETINCHEM

- Vraag 1 Komt in het gebouw centrale verwarming? In het programma wordt daar niet over gesproken.
- Antw. Ja; het systeem zal nader worden overwogen; aangezien voor verschillende systemen de afmetingen der ruimten nogal uiteenloopen is daaromtrent in het programma niets voorgeschreven. Inzenders kunnen desgewenscht een voorstel hiervoor doen. Om moeilijkheden te voorkomen, wordt hierbij bepaald, dat iedere inzender 150 M² moet opnemen voor de centrale verwarmingskelder.
- Vraag 2 Hoe groot moet de „stempelruimte”, blz. 14, zijn?
- „ 3 Hoe groot moet „de zeer groote ruimte”, blz. 14, voor het publiek zijn?
- „ 4 Hoeveel plaats is noodig voor „distributieartikelen”?
- „ 5a Hoe zijn de „lokethuisjes”, blz. 14 punt 2, bedoeld?
- Antw. De stempelruimte moet groot genoeg zijn voor de behandeling van het genoemde aantal personen. Dit behoeft niet een op zich zelf staande ruimte te zijn; de mogelijkheid kan b.v. bestaan, dat een gedeelte gang daarvoor benut wordt. Het zal van de planin-deeling afhangen, hoeveel ruimte voor dit doel gewenscht zal zijn. De te distribueeren artikelen worden onder de balie be-waard. Verder wordt verwezen naar de algemeene toelichting, welke over het gebruik van deze ruimten hierbij wordt gegeven. De wachtruimte voor het publiek voor de afdeling Arbeids-beurs, Steunverleening en Werkverschaffing en Maatschappelijk Hulpbetoon moet ruim zijn. Vooral bij de Arbeidsbeurs afd. mannen is een groote ruimte gewenscht, omdat op bepaalde momenten meer dan 100 personen in de ruimte voor de loketten moeten wachten. De spreekcellen vóór de loketten, welke voldoende ruimte voor 1 persoon moeten bieden, dienen zoodanig geprojecteerd te worden, dat deze een ingang en een uitgang hebben, teneinde gedrang te voorkomen. De wachtruimte voor de Arbeidsbeurs afd. mannen en afd. vrouwen geheel van elkander te scheiden.
In de stempelruimte, waar dus dagelijks gestempeld wordt, moet vóór de loketten een breede ruimte zijn. Achter de loketten kan zoo noodig met minder ruimte worden volstaan. Het is noodig, dat de stempelruimte vanaf de afd. Steunverleening en Werk-verschaffing direct bereikbaar is, omdat de ambtenaren van deze afdeling dagelijks op verschillende tijdstippen één à twee loketten in de stempelruimte moeten bedienen. Wat de overige loketten in de stempelruimte betreft diene ter toelichting, dat op den dag van uitbetaling van den steun en het loon van de werkverschaffing op denzelfden tijd 250 à 300 personen voor de loketten geholpen moeten worden. Deze personen passeeren verscheidene loketten, voor elk loket vindt een handeling plaats. Op den dag, dat alle loketten in gebruik zijn is de gang van zaken dus zoo, dat de man, die door „ingang” binnenkomt zich bij de voor loket 1 wachtende personen aansluit, dit loket passeert, vervolgens eenige andere loketten en door „uitgang”

- de ruimte verlaat, zonder de wachtende personen te passeeren. Voor de loketten in de stempelruimte ge en spreekcellen aan te brengen.
- Vraag 5b Waar is de Hoofdingang gewenscht?
- Antw. Wordt aan het inzicht van den ontwerper overgelaten.
- Vraag 6 Is de Terborgscheweg de voornaamste straat?
- Antw. Ja.
- Vraag 7 Kan eventueel het perceel grond met gebouw, links van de terrein-breedte aan de Terborgscheweg, breed 14.67 M. bij het terrein getrokken worden?
- Antw. Neen.
- Vraag 8 Kan de trouwkamer bij het vertegenwoordigend gedeelte worden ondergebracht? Met het oog op feestelijke ontvangsten is dit misschien gewenscht?
- Antw. Wordt aan het inzicht van den ontwerper overgelaten.
- Vraag 9 Pag. 6, e. Moet achter het woord berekening volgen: „van den kubieken inhoud”?
- Antw. Ja.
- Vraag 10 Pag. 4, C.c. Hoewel de advert. in „Architectura” van 31 Dec. '38 gedateerd is: 22 Dec., is dus de gelegenheid tot vragen stellen gedurende een maand (na de publicatie op 31 Dec.) geopend, alzoo tot 1 Februari?
- Antw. Neen, tot 22 Januari 1939.
- Vraag 11 Pag. 5 (noot). Aangezien de situatietekening onbruikbaar is wegens de maten, de arceering enz. en, mochten deze al ontbreken op de beschikbaar gestelde extra tekening, deze ook niet gebruikt zal kunnen worden als door de ontwerpers veranderingen worden aangebracht, zooals bijvoorbeeld de reeds voorziene omlegging of opheffing van de Vondelstraat. Hieruit volgt dus de wenschelijkheid toe te staan, dat iedere inzender zijn eigen liggingplan calqueert van de bijgevoegde tekening.
- Antw. Er bestaat geen bezwaar tegen het calqueeren van de situatie-tekening.
- Vraag 12 Pag. 5, sub 2a. Voor goed begrip van het verband tusschen het toekomstig stadhuis en de stad zelve is een plattegrond van Doetinchem onontbeerlijk. Mogen mededingers erop rekenen, dat die plattegrond hun alsnog wordt toegezonden?
- Antw. Een plan wordt niet verstrekt. Zoolang de voorraad strekt, is een dergelijk plan bij de V.V.V. Doetinchem, Simonsplein, te verkrijgen.
- Vraag 13 In den zin: „De in 't Regl. onder C.2.d. gevraagde schema's van straatwanden...” (pag. 9 5de zin, onder 1) moet blijkbaar „C.2.d.” vervangen worden door: „C.2.c.”.
- Antw. Ja.

- Vraag 14 Pag. 9 sub 1. De 2de, 3de, 4de en voorlaatste zin hiervan op elkaar betrekking, schijnt particuliere bouw alleen bedoeld op een gedeelte van het gearceerde terrein en bovendien ter plaatse van de Vondelstraat?
- Antw. De verkaveling wordt aan de inzenders overgelaten.
- Vraag 15 Onzes inziens wordt onder „Algemeene opmerkingen” een bepaalde plaatsaanduiding voor het toekomstige raadhuis geprovoceerd; ook zou de situatietekening een aanduiding daarvan kunnen bedoelen. In verband hiermede wordt de vraag gesteld: is men vrij in de plaatsing van het raadhuis op het geheele gearceerde terrein of moet rekening gehouden worden met eischen of wenschen als bovenbedoeld?
- Antw. In de plaatsing op het terrein is men vrij, mits de beperkte financiële middelen voldoende in acht worden genomen.
- Vraag 16 De min of meerdere belangrijkheid der aangegeven wegen om en in het plan is niet op de tekening aangegeven. Ook de ligging ten opzichte van de oude stad niet. Worden hiervoor nog nadere gegevens of teekeningen verstrekt of beschikbaar gesteld?
- Antw. Zie antwoord vraag 6 en 12.
- Vraag 17 Worden foto's van terrein en omgeving (ev. luchtfoto) beschikbaar gesteld, en tegen welke prijs?
- Antw. Neen.
- Vraag 18 Heeft inzender van deze vragen alle stukken de prijsvraag betreffende, ontvangen? Deze vraag wordt gesteld naar aanleiding van de tekst van de aankondiging, waarin gesproken wordt over het programma met bijbehorende stukken; tevens zijn de thans beschikbare gegevens vrij onvolledig.
- Antw. Meer gegevens worden niet verstrekt.
- Vraag 19 Kan mededeeling worden gedaan, welke functie de verschillende wegen rondom het bouwterrein hebben; is de Terborgscheweg een verkeersweg, mogelijk een winkelstraat; waar ligt het centrum van de stad; is het verlengde van de Terborgscheweg in noordwestelijke richting voorzien van een gesloten bebouwing of staan hier geen huizen meer. Is de open bebouwing van de Terborgscheweg ter plaatse van het bouwterrein plaatselijk?
- Antw. Zie antwoord vraag 6 en 12.
- Vraag 20 Welke klasse van bebouwing moet in de omgeving van het nieuwe Raadhuis worden ontworpen? Hoe en waar zijn de rooilijnen geprojecteerd?
- Antw. Gedacht wordt aan betere middenstandswoningen; verkaveling wordt overgelaten aan inzenders; hierbij behoort het vaststellen van rooilijnen.
- Vraag 21 Is het de bedoeling, dat het gebouw ± 10 ingangen krijgt of mogen er ingangen gecombineerd worden?
- Antw. Er mogen ingangen gecombineerd worden.
- Vraag 22 Kan een oppervlakte worden aangegeven voor het stempellokaal?
- Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.
- Vraag 23 Waarom komen sommige ingangen „dus” aan de Vondelstraat; heeft men hier een speciale ligging van het Raadhuis op het oog? Indien het vermoeden juist is, dat de voorgevel aan de Terborgscheweg komt te liggen, dan komt deze voornaamste gevel te staan tusschen een bestaande bebouwing en kan men toch bezwaarlijk meer spreken van een te ontwerpen bebouwing van de omgeving, waardoor van een waardig geheel geen sprake meer kan zijn.
- Antw. Zie antwoord vraag 15.
- Vraag 24 Is het geoorloofd de in te dienen teekeningen, speciaal de gevels, op te werken met kleuren, of indien dit niet het geval is, met schaduwpartijen in de kleur van de lijnen der tekening?
- Antw. Neen; uitsluitend lijntekeningen moeten worden ingezonden.
- Vraag 25 In het programma staat niets omschreven over verwarming met bijbehorende ruimtes en schuilkelders. Is het toch wel de bedoeling, dat een centrale verwarming wordt geïnstalleerd?
- Antw. Zie antwoord vraag 1; schuilkelders worden niet gevraagd.
- Vraag 26 Onder „Werkgedeelte A 9” staat dat de wethouderskamers op de verdieping kunnen liggen. Houdt dit in, dat de Secretarie met bijbehorende ruimtes niet op de verdieping kunnen liggen?
- Antw. De wethouderskamers behoeven niet op dezelfde verdieping te liggen als de secretarie.
- Vraag 27 Is het geoorloofd niet in het programma genoemde ondergeschikte ruimtes, zooals b.v. een theekeuken, te projecteeren?
- Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

- Vraag 28 Onder punt 1 van het programma van eischen staat, dat aangegeven moet worden op welke wijze, mede door bebouwing van de omgeving, een waardig geheel kan worden verkregen. Geldt dit uitsluitend voor de thans nog onbebouwde perceelen of kan een deel van de bestaande bebouwing hierin betrokken worden?
- Antw. De bestaande bebouwing blijft gehandhaafd.
- Vraag 29 Mag ik het onder letter L genoemde alg. opmerkingen zoo opvatten, dat de hoofdgevel geprojecteerd moet worden aan de Terborgscheweg? Of wel deze hoofdgevel in lengte as van de Vondelstraat?
- Antw. Zie antwoord vraag 15.
- Vraag 30 Hoe groot zijn de kosten van het dagelijksch toezicht? (B. 2.)
- Antw. Zooals voor een dergelijk werk normaal is.
- Vraag 31 Wat wordt verstaan onder „grondwerk om het gebouw” en welk bedrag moet daarvoor worden uitgetrokken. (B. 2.)
- Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.
- Vraag 32 Welke was de datum der publicatie van het prijsvraag-programma? (C. 1.c.)
- Antw. 22 December 1938.
- Vraag 33 C. 2.a. Moet het verstrekte situatieplan of het eventueel aan te vragen andere exemplaar op dik teekeningpapier gebruikt worden of mag de situatie overgeteekend worden? Het zeer slecht verzorgde plan past nml. in het geheel niet bij mijn overige teekeningen. De kleur wijkt af en het formaat is niet overeen te brengen met de in C. 2 f. uitgesproken wensch, de afmetingen der teekeningen zooveel mogelijk gelijk te houden.
- Antw. Zie antwoord vraag 11.
- Vraag 34 C. 2. e. Ofschoon niet duidelijk uitgedrukt, veronderstel ik, dat hier een prijsberekening wordt bedoeld. Welke moet dan evenwel als prijs per M² aangehouden worden? Als dat niet vermeld wordt, is vergelijking der inzendingen onmogelijk, daar dan elk een andere kubieke prijs aanhoudt.
- Antw. Een prijsbepaling wordt niet gevraagd.
- Vraag 35 C. 4. Wordt de gewonnen prijs van het honorarium afgetrokken?
- Antw. Neen. (Zie art. 27, 3e alinea A.N.P. 1934).
- Vraag 36 C. 6. Wat gebeurt er als de prijswinnaar onmogelijk medewerking kan verlenen, bijv. door verblijf buitenslands of wanneer de winnaar zich niet met de door de Gemeente voorgestelde wijzigingen kan vereenigen?
- Antw. Zie de bepalingen in het programma.
- Vraag 37 1 (progr. van eischen). Ofschoon niet duidelijk aangegeven, veronderstel ik, dat het gearceerde gedeelte het beschikbare terrein is. Moeten langs de randen van het terrein wegen ontworpen worden, zoodat men om het raadhuis heen kan loopen?
- Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.
- Vraag 38 1 (progr. van eischen). Moet de hoofdgevel langs de Plantenstraat gelegd worden?
- Antw. Zie antwoord vraag 15.
- Vraag 39 1 (progr. van eischen). Is de hierbedoelde „bebouwing van de omgeving” verplicht?
- Antw. Ja.
- Vraag 40 1 (progr. van eischen). Met welke reden wordt het maken van een kap „aanbevolen”? Is dat niet een opdring van een vormgeving, die de architect toch zelf moet bepalen?
- Antw. Wordt aan den inzender overgelaten. Gezien de omgeving acht de jury een kap gewenscht doch niet vereischt.
- Vraag 41 4. A. Mag de trouwzaal in het representatieve gedeelte geprojecteerd worden?
- Antw. Zie antwoord vraag 8.
- Vraag 42 4. B. Waarvoor dient de contrôlekamer?
- Antw. Voor algemeene contrôle-doeleinden.
- Vraag 43 4. C. Hoe groot moet de stempelruimte zijn?
- Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.
- Vraag 44 4. C. Wat zijn de daarin opgeslagen „distributie-artikelen”?
- Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.
- Vraag 45 In de glaswanden tusschen kantoor- en publieke ruimten moeten loketten met spreekcellen ontworpen worden. Het aantal loketten is wel genoemd, het aantal spreekcellen niet. Hoe groot is dit aantal per kantoorruimte? Hoe groot moet zoo'n cel zijn? Wat beteekent „loket met spreekcel”? Is daar eenig verband tusschen? (4. C.)
- Antw. Zie programma en antwoord vraag 2 t/m 5.
- Vraag 46 4. C. Moet er geen publieke ruimte zijn voor de kamer van den Directeur? Waar moeten anders bezoekers van den Directeur wachten?
- Antw. Neen, op een wachtruimte behoeft niet gerekend te worden.

Vraag 47 4. D. Mag de conciërgewoning in het gebouw worden opgenomen? Mag zij los liggen met een verbindingsgang?

Antw. Het verdient de voorkeur, dat de conciërgewoning niet in het gebouw zelf wordt opgenomen.

Vraag 48 4. E. Wat is het verband tusschen de hoogte-ligging van het terrein en het leggen van het eene gedeelte onder het andere, zooals in de 2de alinea staat aangegeven? Is deze groepeeringsverplicht?

Antw. Het programma schrijft hieromtrent niets bindend voor.

Vraag 49 4. E. Hoe kan men concluderen, dat „dus de ingangen voor die afdelingen aan de zijde van de Vondelstraat komen te liggen“? Dat zal toch van de situatie van den architect afhangen. En hoe is dat te combineren met de op blz. 9 geschreven vermelding, dat de Vondelstraat kan worden verlegd of opgeheven?

Antw. Zie antwoord vraag 15.

Vraag 50 4. E. Met welk oogmerk wordt hier aangegeven, dat de kasten enz. niet tot de vaste betimmeringen behoren? Zijn zij verplaatsbaar?

Antw. Er wordt gerekend op los meubilair.

Vraag 51 Wat is het inwonersaantal van Doetinchem?

Antw. 17.250.

Vraag 52 Op de situatie staat bij enkele stippen één getal, bij andere stippen 2 getallen. Bij de laatste groep staat bij enkele „water“, bij enkele heelmaal niets. Beteekent het kleinste getal van die, waar niets bij staat, het waterpeil?

Antw. Zie renvooijsituatie.

Vraag 53 Geldt de op blz. 6 gevraagde „nauwkeurige berekening“ alleen t.o.v. den kubieke inhoud van het gebouw, of geldt deze mede voor eene berekening van kosten?

Antw. Alleen de kubieke inhoud wordt gevraagd en geen berekening van kosten.

Vraag 54 Mag de op blz. 10, 14den regel van onderen, gevraagde neveningang tevens als ingang dienen voor de op blz. 11 sub 10 genoemde „Vergaderzaal voor commissien“?

Antw. Ja.

Vraag 55 Wordt onder het op blz. 12 sub 8 bedoelde sousterrain verstaan de verdieping onder de Secretarieafdeeling, zooals op te maken valt uit het op blz. 15 sub E beschrevene, of wordt hiermede bedoeld nog eene lagere verdieping, welke alsdan onder de sub B genoemde afdeling zou komen te liggen.

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 56 Op blz. 15 sub E staat vermeld... „waarbij dus voor die afdelingen de ingangen komen te liggen aan de zijde van de Vondelstraat“. Betreft dit alleen de ingangen ten dienste van het publiek, of komen aan die zijde ook de ingangen voor de ambtenaren te liggen?

Antw. Het programma schrijft hiervoor niets bindend voor; wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 57 Hoedanig is de bouwgrond ter plaatse, structuur, toe te laten gronddruk etc., een en ander met het oog op eventueel te maken funderingen.

Antw. Het funderingssysteem wordt voorloopig buiten beschouwing gelaten.

Vraag 58 Is toezending van een getrouwe copie van Uw gemeentewapen mogelijk voor eventuele opname daarvan in het plan?

Antw. De omschrijving van het wapen luidt: In azuur een dubbelstaartige gekroonde leeuw van goud, getongd en genageld van keel, vergezeld van drie mispelbloemen van zilver. Het schild gedekt met eene vijfbladerige kroon van goud.

Vraag 59 Is toezending over het ontstaan der plaats en gegevens over de oudheid der Gemeente naar historische gegevens mogelijk, en welke invloeden, wellicht oorzaken, hebben samengewerkt over haar eerste nederzetting?

Antw. Een antwoord hierop ligt niet op den weg van de jury.

Vraag 60 Moet op het verstrekte stadsplan in plaats van maat 171.50 (Vondelstraat) gelezen worden 117.50?

Antw. Deze maat is een vergissing en moet zijn 117.50 M.

Vraag 61 Moet de riolerings van het gebouw op de tekening worden aangegeven, en de eventuele verandering en uitbreiding der straatriolerings?

Antw. Neen.

Vraag 62 Mag het peil van de Plantenstraat gedeeltelijk gewijzigd worden?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten mits rekening wordt gehouden met de bestaande bebouwing.

Vraag 63 Wat wordt verstaan onder „schema's der straatwanden“? Is het de bedoeling dat de straatgevels der huizen worden aangegeven? Moeten daarvoor dan niet tevens plattegronden voor deze huizen worden vastgesteld?

Antw. Een globale aanduiding, die een basis voor de bebouwingsvoorschriften kan vormen, wordt hier bedoeld.

Vraag 64 Wat voor soort van bebouwing der omgeving wordt gewenst? Volkswoningen (in blokken van 2, 4, 6 of 8), kleine vrijstaande of dubbele burgerwoonhuizen, grootere woonhuizen? Moet er in dit opzicht onderscheid worden gemaakt tusschen de verschillende straten?

Antw. Zie antwoord vraag 20.

Vraag 65 Op blz. 6 wordt een nauwkeurige kostenberekening gevraagd, gerekend per M³ gebouwde ruimte. Welke eenheidsprijs (-prijzen) moet(en) hier gerekend worden? Blijven de kosten van bestrating, riolerings, terreinwerk hier buiten beschouwing?

Antw. Zie antwoord vraag 53. De kosten van bestrating enz. blijven buiten beschouwing.

Vraag 66 Wordt een plein voor het stadhuis gewenst?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 67 Waarvoor dient de op blz. 10 genoemde ingang voor den inwendigen dienst? Tot welke ruimte of afdeling moet deze toegang geven?

Antw. Als dienstingang voor ambtenaren; zie overigens antwoord op vraag 21.

Vraag 68 Mogen de ambtenaren binnenkomen door de neveningang bij de hoofdingang, of door den ingang van den inwendigen dienst, of door de ingangen der publieke ruimten bij hun afdelingen, of is een afzonderlijke, uitsluitend tot dat doel dienende ingang vereischt?

Antw. Zie antwoord vraag 21.

Vraag 69 Moet er plaats zijn voor een ambtenaar of stenograaf in de raadzaal?

Antw. Ja.

Vraag 70 Mag de toegang tot de tribunes in de raadzaal gecombineerd worden met de afzonderlijke ingang van de onder 10 genoemde commissiekamer?

Antw. Ja.

Vraag 71 Wordt er prijs gesteld op een afzonderlijk toilet bij de burgemeesterskamer?

Antw. Niet noodig.

Vraag 72 Mag het brandvrij archief (4. A. B) onder het vertegenwoordigend gedeelte van het gebouw liggen?

Antw. Ja.

Vraag 73 Mag de trouwzaal op de verdieping liggen, indien niet alleen over de diensttrap doch ook over de hoofdtrap bereikbaar?

Antw. Wordt niet uitgesloten geacht.

Vraag 74 Mag de trouwzaal in het vertegenwoordigend gedeelte liggen?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 75 Moet de kamer v. d. gemeente-ontvanger grenzen aan de personeelkamer en daarvan door een glaswand gescheiden zijn, of mag zij afzonderlijk liggen?

Antw. Moet er naast liggen of in de onmiddellijke nabijheid.

Vraag 76 Sociale Zaken. Is het de bedoeling dat er 1 ingang voor het publiek noodzakelijk is (toegang gevend tot de publ. ruimte van steunverleenen en werkverschaffing, of tot die van maatsch. hulpbetoon), en dat bovendien ingangen tot de publieke ruimten van arbeidsbeurs en stempelruimte gewenst zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.

Vraag 77 Moeten de in de vorige vraag genoemde ingangen dubbel zijn, dus gescheiden voor in- en uitgang?

Antw. Alleen voor de stempelruimte zou het gewenst zijn doch niet noodzakelijk.

Vraag 78 Moeten deze ingangen tochtvrij zijn?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 79 Moet de afd. Sociale Zaken bereikbaar zijn vanuit de secretarie, of vanuit de afd. ontvanger en spaarbank, of vanuit het vertegenwoordigend gedeelte, of mag zij geheel afzonderlijk in het gebouw worden ondergebracht zonder verbinding binnendoor met andere afdelingen?

Antw. Een eenvoudige verbinding met de secretarie is gewenst.

Vraag 80 Indien verbinding, bedoeld in de vorige vraag, gewenst is, mag deze dan plaats vinden via een der publieke ruimten van de afd. soc. zaken?

Antw. Ja.

Vraag 81 Krijgt de schrijfmachinekamer van Sociale zaken glaswanden, of moet ze geluidvrij met dichte wanden zijn geconstrueerd?

Antw. Ook glaswanden kunnen geluidwerend zijn.

Vraag 82 Hoe groot moet het stempelbureau zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.

Vraag 83 Bij welk lokaal behoort de kluis der afd. Sociale Zaken?

Antw. Het meest gewenst is dat de kluis van de directeurskamer uit te bereiken of althans in de directe omgeving hiervan gelegen is.

Vraag 84 Mag de conciërgewoning op een verdieping in het werkgedeelte geprojecteerd worden?

Antw. Zie antwoord vraag 47.

Vraag 85 Moet er niet een ruimte voor centrale verwarming en kolenberging ontworpen worden? Hoe groot moeten deze ruimten zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 1.

Vraag 86 Waar moet de centrale verwarming geprojecteerd worden?

Antw. Zie antwoord vraag 1.

Vraag 87 Mogen de rijwielbergplaatsen op het terrein van hout zijn?

Antw. De voorkeur wordt gegeven aan een andere oplossing.

Vraag 88 Komt het gebouw op een betonplaat of paalfundering?

Antw. Zie antwoord vraag 57.

Vraag 89 Hoeveel mag de kostprijs per M³ bedragen?

Antw. Zie antwoord vraag 53.

Vraag 90 Moet de conciërgewoning een afzonderlijke ingang hebben?

Antw. Hangt af van het plan; verwezen wordt ook naar antwoord vraag 47.

Vraag 91 Mag de diensttrap tevens dienst doen voor de conciërgewoning?

Antw. Zie antwoord vraag 90.

Vraag 92 Hoe hoog moeten de verdieping-hoogten minstens zijn?

Antw. Wordt overgelaten aan den inzender.

Vraag 93 Hoeveer mag de vloer der onderverdieping onder de straat liggen?

Antw. Wordt overgelaten aan den inzender.

Vraag 94 Mag de onderverdieping 2,50 M. hoog zijn?

Antw. Deze maat is te laag.

Vraag 95 Kan de perstribune en publieke tribune vereenigd worden, aan één zijde der Raadzaal?

Antw. Is niet uitgesloten.

Vraag 96 Is de Jury bereid te bevorderen, dat naast de verstrekte situatie-teekening alsnog een stadsplan (zoo noodig met uitbreidingsplan) wordt verstrekt, of dat dit wordt gepubliceerd, omdat uit de situatie-teekening niet blijkt: 1e hoe het terrein is gelegen ten opzichte van de oude stad en van de IJssel — water is niet aangegeven —, 2e welke verkeersfunctie de wegen hebben en welke zij eventueel zullen krijgen.

Antw. Zie antwoord vraag 12.

Vraag 97 Bij het opzetten van de plattegrond der hoofdverdieping, die ik in verband met de gestelde bouwsom zoo beknopt mogelijk maakte, blijkt mij n.l. dat de daaronder gelegen plattegrond, dus die in het sousterrain, te klein is om daarin de verlangde ruimten B en C in het programma, gemeenteontvanger, spaarbank en dienst van sociale zaken, onder te brengen. Deze beide diensten nemen veel ruimte in.

Antw. De verschillende plattegronden zullen niet noodzakelijk gelijk behoeven te zijn, dit wordt eventueel aan den inzender overgelaten om behoorlijk op te lossen.

Vraag 98 De onder 6 genoemde stempelruimte heeft geen oppervlakte aangewezen. Hoe groot moet deze wezen, mede in verband met de opslag van distributieartikelen.

Antw. Zie antwoord vraag 2 tot en met 5.

Vraag 99 Mag de onder punt 8 onder A genoemde archiefbewaarplaats der Secretarie onder het sousterrain, dus in een kelder gelegen zijn, zoodat men uit de Secretarie twee trappen af moet. Deze gevraagde 100 M² archiefruimte kan niet in het sousterrain, bestemd voor de gemeenteontvanger en spaarbank, worden ondergebracht.

Antw. Wordt mogelijk geacht.

Vraag 100 Moet nu de hoofdverdieping groter worden genomen, ten einde in het sousterrain meer ruimte te verkrijgen?

Antw. Niet noodig.

Vraag 101 Op de tweede verdieping, waar dus de Raadzaal, trouwkamer, wethouderskamers enz. komen, blijft volgens mijn plan ruimte over. Kan deze benut worden om eenige takken van dienst uit de onder B en C genoemde, onder te brengen?

Antw. Verdient geen aanbeveling.

Vraag 102 Kan niet worden aangegeven welke ruimten in de hoofdverdieping en welke daarboven verlangd worden?

Antw. Het verdient aanbeveling om het programma zooveel mogelijk aan te houden.

Vraag 103 Is het gewenst een perspectiefteekening in te leveren?

Antw. Dit is verboden.

Vraag 104 Mag op enkele plaatsen van de voortuinen wat afgenomen worden om hierdoor bijvoorbeeld een geregelder afscheiding langs de trottoirs te bevorderen?

Antw. Het ligt in de bedoeling de Zuidkant van de Plantenstraat ongewijzigd te laten.

Vraag 105 Is een verbredening van de straat toegestaan bv. zooals aan de uitmonding van de Vondelstraat naar de Varsseveldscheweg, door die voortuinmuurtjes terug te schuiven? Momenteel is die uitmonding erg smal.

Antw. De bestaande toestand blijft gehandhaafd.

Vraag 106 Wordt er voorkeur aan gegeven als de Burgemeesterskamer en de kamer van den Secretaris op den begane grond komen?

Antw. Zie programma.

Vraag 107 Mag de trouwzaal ook in het vertegenwoordigend gedeelte liggen en op den beganen grond?

Antw. Zie antwoord vraag 8.

Vraag 108 Langs welke straten gaat momenteel het drukke verkeer of doorgaand verkeer, blijft dat verkeer gehandhaafd, is dit één richting verkeer, hoe is de richting?

Antw. Zie antwoord vraag 5; inzender wordt aanbevolen zich ter plaatse te oriënteren.

Vraag 109 Op de situatie op 1 à 1000 is niet duidelijk de trottoirlijn aangegeven, meestal is er maar een lijn te zien, is dit nu de trottoirband of de voortuinmuur?

Antw. De dubbele lijn aan de Terborgscheweg geeft een voetpad aan, overigens zijn de grenzen der voortuinen aangegeven.

Vraag 110 Wat verstaat men onder „door de hoogte ligging van het terrein kan de afdeling ontvanger en spaarbank onder de Secretarie worden aangebracht en die van Sociale Zaken onder het vertegenwoordigend gedeelte“. Bedoelt men hier beneden die afdelingen, of geeft men hierdoor aan, dat men een en ander bij die afdelingen moet projecteeren? Mag een afdeling zooals bijv. van Gemeenteontvanger en Spaarbank gedeeltelijk in het sousterrain en gedeeltelijk op den beganen grond liggen?

Antw. Bedoeld is dat van de aanwezige hoogte verschillend bij het maken van het plan geprojecteerd kan worden; de afdelingen voor gemeenteontvanger en spaarbank moeten op één niveau liggen.

Vraag 111 Mag de commissiekamer groot plm. 25 M² ook gebruikt worden voor koffiekamer en dan direct liggen naast de Raadzaal? Als er een koffiekamer naast de Raadzaal geprojecteerd is wordt dan toegestaan die commissiekamer niet vlak bij de Raadzaal te projecteeren, maar zoo, dat zij er zelfs op grooten afstand van verwijderd ligt?

Antw. Een koffiekamer wordt niet gevraagd.

Vraag 112 Op blz. 12 staat „de Voorzitter, de Secretaris en de Wethouders zitten aan één tafel“ en op blz. 13 staat „twee wethouderskamers (3) mogen op de verdieping komen. Wat is met die 3 bedoeld, zijn er 3 Wethouders? Welke zijn die Wethouders (functie)? Moeten die wethouderskamers niet bij hun afdelingen liggen?

Antw. Ook voor 3 Wethouders wordt gerekend, dat 2 Wethouderskamers voldoende zullen zijn. Momenteel zijn 2 Wethouders aanwezig.

Vraag 113 Publieke werken wordt zeker niet in het Stadhuis ondergebracht?

Antw. Neen.

Vraag 114 Moet voor afdeling onderwijs nog een afzonderlijke ruimte gereserveerd worden of is die onder de Secretarie begrepen?

Antw. Is onder de Secretarie begrepen.

Vraag 115 Behoeft de afdeling ontvanger niet bij de Secretarieafdeeling te liggen, of moet die met een trap met die afdeling worden verbonden, of is dit ook niet noodig?

Antw. Verbinding binnenshuis is noodzakelijk, eventueel via de diensttrap.

Vraag 116 Moeten de bouwterreinen, die deels open bebouwd zijn, verder met gebouwen bijgeteekend worden?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 117 De nauwkeurige berekening wordt die per M² inhoud bedoeld (buitenwerks) wat muren betreft en die prijs kan die vastgesteld worden naar gelang de aard en belangrijkheid van de verschillende gedeelten?

Antw. De kubieke inhoud buitenwerks; prijs wordt niet gevraagd.

Vraag 118 Hoe groot moet het lokaal zijn waar 50.000 girale posten verwerkt worden (is dit per dag) of is hier de personeelskamer voor, groot 60 M²?

Antw. De girale posten worden in de personeelskamer verwerkt.

Vraag 119 Komt er geen vluchtkelder?

Antw. Neen.

Vraag 120 Is het nog gewenscht voor de Secretarie reserveruimte te maken, is dit misschien op de verdieping ook gewenscht?

Antw. Niet noodig.

Vraag 121 Op blz. 14 wordt aangegeven, dat er zoo groot mogelijk aantal kasten moeten komen en dat de lokalen door glaswanden worden gescheiden, het is toch dan haast niet mogelijk om hooge kasten te maken, daar men 4 zijden licht ontvangt en wel in de buitenmuren, a.d. zijanten en aan het loketfront, dus 4 zijden glas, kunnen er dus lage en hooge kasten gemaakt worden? Er kunnen lage en hooge kasten gemaakt worden.

Antw. Blz. 14 geeft aan „Voor de werkruimten is noodig een zeer groote ruimte voor het publiek, die van de werkruimte is gescheiden door een balie, waaronder kasten zijn aangebracht „wat bedoelt men dan met werkruimten en werkruimte, ook deze afscheidingen zijn mij niet duidelijk, zijn er ook meerdere groote afgescheide ruimten, waar het publiek zelf moet werken en zijn daarvoor die kastjes onder de balie?

Antw. lees: vóór de werkruimten enz.; zie verder de algemeene beschouwing welke hierbij is gevoegd.

Vraag 123 Mag kamer Burgemeester en Secretaris worden ontworpen o.d. beg. grond, daar het programma aangeeft op dezelfde verdieping, zoo ja is dan ook diensttrap noodzakelijk?

Antw. Secretariakamer komt op de begrenggrond verdieping evenals die van den burgemeester; de diensttrap is voor algemeen gebruik tusschen de beide verdiepingen bedoeld. Als uit de planindefining blijkt dat een diensttrap geheel overbodig is zou deze weggelaten kunnen worden.

Vraag 124 Moet afd. Sociale Zaken, Gemeenteontvanger enz. een directe verbinding hebben voor het publiek met Secretariegedeelte?

Antw. Niet noodig.

Vraag 125 Hoe groot moet hal p.m. worden ontworpen?

Antw. Wordt overgelaten aan den inzender.

Vraag 126 Is hal bedoeld als ontvanghal voor congressen enz. zoodat een vrije ligging is vereischt?

Antw. Neen.

Vraag 127 Mag de vloer van het onderhuis beneden de aansluitende buitengrond liggen?

Antw. Wordt overgelaten aan den inzender.

Vraag 128 Is de Terborgescheweg de voornaamste toegang tot het beschikbare terrein?

Antw. Ja.

Vraag 129 Wordt de ondertrouw spreekkamer ook door de Burgemeester en de Wethouders als spreekkamer gebruikt of is deze uitsluitend als spreekkamer voor de Secretarie bedoeld?

Antw. Alleen voor de Secretarie.

Vraag 130 Moet kamer Burgem. direct aansluitend aan kamer Secretaris worden ontworpen, evenzoo kamer Secretaris en Hoofdcmissie?

Antw. Zie programma.

Vraag 131 Wat wordt verstaan onder hoogteligging van het terrein: de hoogte t.o.v. de grondwaterstand of de hoogte van Vondelstraat t.o.v. Terborgescheweg?

Antw. Zie renvool situatietekening.

Vraag 132 Mag ingang Sociale Zaken en Gemeenteontvanger ook aan andere straat worden ontworpen, ingang Sociale Zaken eventueel via een binnenplein in directe verbinding met de straat?

Antw. Wordt aan den inzender overgelaten.

Vraag 133 Zijn garderobes en toiletten publiek bedoeld voor gebruik tijdens bijeenkomsten in de hal?

Antw. De op blz. 11 onder 11 genoemde toiletten en garderobes zijn bedoeld voor het publiek van de tribunes; de garderobe kan zeer bescheiden zijn.

Vraag 134 Mag de congieergewoning boven het onderhuis worden ontworpen of moet deze gelijkstraats worden geprojecteerd?

Antw. Zie antwoord vraag 47.

Vraag 135 Voor afd. B. wordt een afzonderlijke ingang gevraagd. Mogen echter de toegangen voor de afdelingen A. en B. worden gecombineerd, waarbij dan direct achter deze ingang de toegangen tot deze afdelingen zich splitsen?

Antw. Zie antwoord vraag 21.

Vraag 136 Op welke wijze zal het gebouw worden verwarmd? Is voor eventuele centrale verwarming geen stookkelder te projecteeren?

Antw. Zie antwoord vraag 1.

Vraag 137 Is het toegestaan, het perceel links naast het te sloopen perceel aan het bouwterrein toe te voegen, indien daardoor anderzijds een belangrijk grooter stuk bouwterrein voor bebouwing door particulieren beschikbaar blijft? (Bedoeld wordt het perceel bij ingeschreven peil-maat 14,67).

Antw. Neen.

Vraag 138 Bestaat er bezwaar tegen het projecteeren van de trouwzaal in het vertegenwoordigend gedeelte van het stadhuis?

Antw. Wordt aan het inzicht van den ontwerper overgelaten.

Vraag 139 Welk verschil bestaat er tusschen de ingang voor de ambtenaren en die voor den inwendigen dienst? Kan dit één ingang zijn?

Antw. Kan één ingang zijn.

Vraag 140 Mogen de ingangen voor de afdelingen B en C worden gecombineerd tot één ingang, waarachter binnenshuis de toegangen naar die afdelingen zich splitsen?

Antw. Neen.

Vraag 141 Mag worden uitgegaan van de veronderstelling dat de onoogelijke bebouwing van Varsseveldscheweg en een gedeelte van de Plantenstraat eerlang voor aanzienlijker bebouwing zal plaatsmaken?

Antw. Den inzender wordt aanbevolen hier niet op te rekenen.

Vraag 142 Mag de uitmonding van de Vondelstraat op de Varsseveldscheweg worden verlegd en dus onteigening van een of meer perceelen aldaar worden voorgesteld?

Antw. De jury acht de verwezenlijking van plannen welke de bestaande toestand aantasten praktisch vrijwel uitgesloten.

Vraag 143 Mag ook elders, m.h.o. op een gunstige terreinindefining onteigening worden voorgesteld, indien in hoofdzaak met het behoud van de bestaande bebouwing wordt rekening gehouden? Zie antwoord vraag 142.

Antw. Zie antwoord vraag 142.

Vraag 144 Wat is het minimum bedrag dat de uitgifte van grond aan particulieren in totaal zou moeten opleveren?

Antw. Een antwoord hierop ligt niet op den weg van de jury.

Vraag 145 Zullen de ontvangsten, bedoeld op p. 11 § 1 zich in de hal en/of raadzaal ev. trouwzaal worden gehouden? Op welk aantal personen moet hierbij gemiddeld worden gerekend? Groote ontvangsten worden niet gehouden.

Antw. Zie antwoord vraag 145.

Vraag 146 Mogen publieke en perstribune een gemeenschappelijke toegang hebben?

Antw. Ja.

Vraag 147 Zullen aan de ten Stadhuis vergaderende of arbeidende personen geen consumptie worden verstrekt? Zoo ja, welke voorzieningen moeten daarvoor dan worden getroffen?

Antw. Hiervoor worden geen voorzieningen vereischt.

Vraag 148 Welke eischen worden bovendien nog gesteld ten aanzien van de consumptie-voorziening bij ontvangsten?

Antw. Zie antwoord vraag 147.

Vraag 149 Hoe denkt de prijsvraaguitschrijfter zich de verwarming? Moet deze door de inwonende congieerge hetzij steeds, hetzij slechts na sluitingstijd worden verzorgd?

Antw. Zie antwoord vraag 1.

Vraag 150 Is een rijwielbergplaats voor het personeel niet gewenscht? Zooja, voor hoeveel rijwielen?

Antw. Te rekenen op c.a. 20 rijwielen voor ambtenaren.

Vraag 151 Is de berekening vermeld op p. 6 onder e slechts bedoeld als inhoudsberekening of tevens als globale begrooting?

Antw. Zie antwoord vraag 53.

Vraag 152 Blijven inzendingen waaraan perspectieftekeningen of foto's van een maquette worden toegevoegd buiten beschouwing?

Antw. Ja.

Vraag 153 Moeten afzonderlijke toiletten voor vrouwelijke raadsleden worden geprojecteerd?

Antw. Neen.

Vraag 154 Is de diensttrap ook voor gebruik door publiek bestemd?

Antw. Wordt niet uitgesloten geacht.

Vraag 155 Is het gewenscht dat alle publieke ruimten in het gebouw binnenshuis in rechtstreeks verband staan?

Antw. Inwendig verband is voor contróle noodzakelijk.

Vraag 156 Is het gewenscht dat de congieergewoning uitzicht geeft op een of meer ingangen?

Antw. Wordt niet noodig geacht.

Vraag 157 Hoe groot moet de „stempelruimte tevens opslag voor distributie-artikelen” zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 2 t/m 5.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 5

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

4 FEBRUARI 1939

NEUWJAARSWENSCHEN VOOR HET JAAR 1939

ANTONIN BURKA. PRAAG. HOUTGRAVURE

PROF. S. LOBISSER KLAGENFURT
HOUTGRAVURE

BONNE ANNÉE

VALENTIN LE CAMPION
VALENTIN LE CAMPION. PLESSIS
HOUTGRAVURE

2

Er valt opnieuw een nieuw licht op het leven
Voor mij: ik ben nog niet aan 't end:
Ik moet weer anders zoeken, verder streven:
De Meester heeft het blad voor mij gewend.
H. Roland Holst-van der Schalk.

In een der eerste nummers van den vorigen jaargang had ik gelegenheid iets te vertellen over grafische nieuwjaarswensen, en daarbij werd een aantal goede voorbeelden uit binnen- en buitenland, dateerend tusschen 1930 en 1938, afgebeeld. Van Nederlandsche ontwerpers was er werk van W. J. Rozendaal en van Nic. J. B. Bulder. Van buitenlanders werd grafisch werk gereproduceerd uit Duitschland (P. Wolbrand), Oostenrijk (H. Woyty-Wimmer, L. Hofmann, O. Feil), Hongarije (F. Bordás), Frankrijk (J. Chièze), Polen (S. Mrozewski), Tsjecho-Slowakije (A. Burka, Ant. Moravek, R. Herrmann), en van den in Parijs werkenden Engelschman J. Buckland Wright.

Het loont de moeite, thans de aandacht te bepalen bij enkele fraaie nieuwjaarswensen, die bij den overgang van 1938 naar 1939 werden gemaakt.

Allereerst moet in dit verband weer het werk van den Nederlandschen Exlibris-Kring (N.E.K.) met eere worden genoemd. Telken jare ontvangen de leden van dezen Kring een belangwekkende collectie grafiek, samengebracht in een welverzorgd album, waaraan een tweetal afbeeldingen, die dit artikel illustreeren, zijn ontleend. (Desiré Acket en Valentin le Campion). Behalve enkele exlibris, is in dit album een groot aantal fraaie kerst- en nieuwjaarswensen bijeen gebracht, die een interessant overzicht geven van wat in Groot-Nederland op dit gebied wordt gepresteerd.

Zeer opvallend in deze serie is de nieuwjaarswensch van Ir. Eug. Strens, van de hand van W. J. Rozendaal, een prachtige houtgravure, die een blik in de toekomst voorstelt. Een beeld van een diepe bewogenheid.

Ook Nico Bulder gaf in een uitstekende houtgravure een tijdsbeeld in zijn eigen nieuwjaarswensch. Nico Eekman maakte een mooie houtsnede voor de Nederl. Vereeniging tot afschaffing van alcoholhoudende dranken; Agta Meijer verraste ons met een fijnzinnig nieuw werk. Pam G. Rueter, Livinus van de Bundt, J. M. Prange, E. Reitsma-Valença gaven goede specimina van hun werk.

Bovendien waren er dan nog eenige buitenlandsche ontwerpers vertegenwoordigd, waarvan de Belgische houtsnijder Desiré Acket (fig. 4) met een uitstekende houtgravure voor den dag komt, en de Franschman Valentin le Campion (fig. 3) een gravure geeft, die het nieuwe jaar en de vier jaargetijden verbeeldt op een zóó voortreffelijke wijze, dat dit welhaast aan het ongelooflijke grenst. In zulk een klein bestek tafereelen voor te tooveren verraadt een niet te overtreffen meesterschap in het gebruik van het gereedschap, en een groot kunstenaarschap. Ook bij Desiré Acket, die m.i. tot de beste houtsnijders van België moet worden gerekend, is het een verrassende knappe weergave van de kathedraal, die Antwerpen verbeeldt.

In het N.E.K.-album bevindt zich nog een tweede, zeer goed, Fransch werk, n.l. een wensch van Jean Chièze, waarop de kaart van Europa wordt gegeven, en waarbij het Westen de opringende duisternis van het Oosten keert.

Overzien wij thans de buitenlandsche nieuwjaarsgrafiek, dan valt allereerst op, hoezeer de nieuwjaarswensch de spanning van de politieke gebeurtenissen weerspiegelt. Speciaal treft dit natuurlijk in de landen, die, zooals Duitschland, door hunne gebiedsvergrooting wijziging ondergingen, in Tsjecho-Slowakije, dat zijn gebied zag verminderd, en in Oostenrijk, dat in Duitschland werd opgelost. Dat men niet overal de veranderingen als verbeteringen beschouwt, blijkt uit den geest van verschillende opschriften, zooals: „Kommt Zeit, kommt Rat“, en:

„Wer will denn alles gleich ergründen!
Sobald der Schnee schmilzt wird sich's finden. —“

In vele opzichten is het blad van Prof. St. Kulhanek (afb. 9) een sprekend voorbeeld van den spiegel der gebeurtenissen. Men ziet het Tsjechische land met zijn nieuwe en zijn oude grenzen, waarop een drietal felle roofvogels is neergestreken. De spreuk „Minor — sed nostra“: „kleiner — maar van ons“ spreekt voldoende hunne gevoelens uit. Het prachtige, hoewel bittere, blad is met de pen geteekend en in zwart, blauw en rood uitgevoerd. Ook afbeelding 7, van de hand van den architect Jaroslav Zoha, geeft in een knappe houtgravure een beeld van Tsjecho-Slowakije: een geknakte bloem, die niettemin bloeit. Deze nieuwjaarswensch is in blauw gedrukt en getuigt van een krachtigen architectonischen opzet.

Bij Tsjecho-Slowakije blijvende — waar goede grafische kunstenaars werken — verwijs ik naar den wensch van Ingenieur O. Hradecny, door Antonin Moravek in hout gesneden (afb. 6). Een meesterschap in het hanteeren van het gereedschap blijkt uit de prachtig-strakke behandeling. Het land, C. S. R., met zijn nieuwe grenzen, licht op uit het duister; de voortbrengselen en de bestaansmiddelen zijn er in krachtige symbolen op afgebeeld. Langs de telegraaflijnen worden de goede wenschen naar vrienden en kennissen overgebracht. Een uitstekend blad!

Deze Moravek graveerde voor zichzelf een prachtige nieuwjaarswensch 1939: Gezicht op de stad Praag.

Als eerste afbeelding reproduceeren wij een wensch van den kunstenaar Antonin Burka, zonder herinneringen aan de spanningen van den tijd, een blad van een stillen ernst. De buitengewoon zuivere letters verhoogden de waarde van dit blad zeer. Zij zijn goed tegen het beeld afgewogen.

Duitschland en voormalig Oostenrijk.

Prof. J. Camp (fig. 16), een van de vooraanstaanden onder vele knappe houtsnijders, geeft een mooi vast opgebouwd beeld in de vier tegen elkander gezette spaden, die een nieuw begin symboliseeren.

Hubert Woyty-Wimmer (fig. 13) geeft het nieuwe groote Duitschland met twee in elkander grijpende raderen als symbool van samenwerking en den eikentak als beeld van onderlinge trouw. Zelfbewust is de arend afgebeeld. Ook deze nieuwjaarswensch is een voorbeeld van technisch kunnen en van goede overeenstemming tusschen het beeld en de mooie letters! Naar mijne meening een volmaakt kunstwerk!

Uit enkel letters, op harmonische wijze tot een stijlvol geheel gevormd, bestaat de nieuwjaarswensch van den Weenschen kunstenaar Robert Petznick (afb. 17). Er behoort heel wat toe, om een tekst op zulk een voortreffelijke wijze op het papier te brengen.

De Ingenieur Fr. Teubel, die tot de allerbeste kopergraveurs van het voormalige Oostenrijk behoort, geeft dit jaar in een houtgravure (afb. 10) een eenvoudigen cirkel als klok met de twaalf teekens van den dierenriem als uurscijfers, en den naderenden klokslag van twaalf uur. De heilwensch is in fijne letters als handschrift aangebracht.

Karl Haselböck (fig. 12) geeft in een klein stijlvol houtsnedeje de vier jaargetijden met hunne karakteristieken tot één ornament samengevoegd. Hij behoort eveneens tot de groep van Weensche kunstenaars.

Van geheel andere opvatting is het op fig. 2 afgebeelde werk van Prof. Switbert Lobisser, die een echt karakteristieke houtsnede geeft, waar overal de gudslintjes te volgen zijn. Op al zijn werken komt het kleine kindje voor, dat nu in een deuropening verschijnt, waarboven even het symbool van het nieuwe Duitschland is aangegeven. Zeer bijzonder en m.i. gaaf werk.

Ten slotte is uit hetzelfde voormalige Oostenrijk afgebeeld een nieuwjaarswensch door Toni Hofer, die veel werk in hout, en

4

DESIRÉ ACKET. ANTWERPEN
HOUTGRAVURE

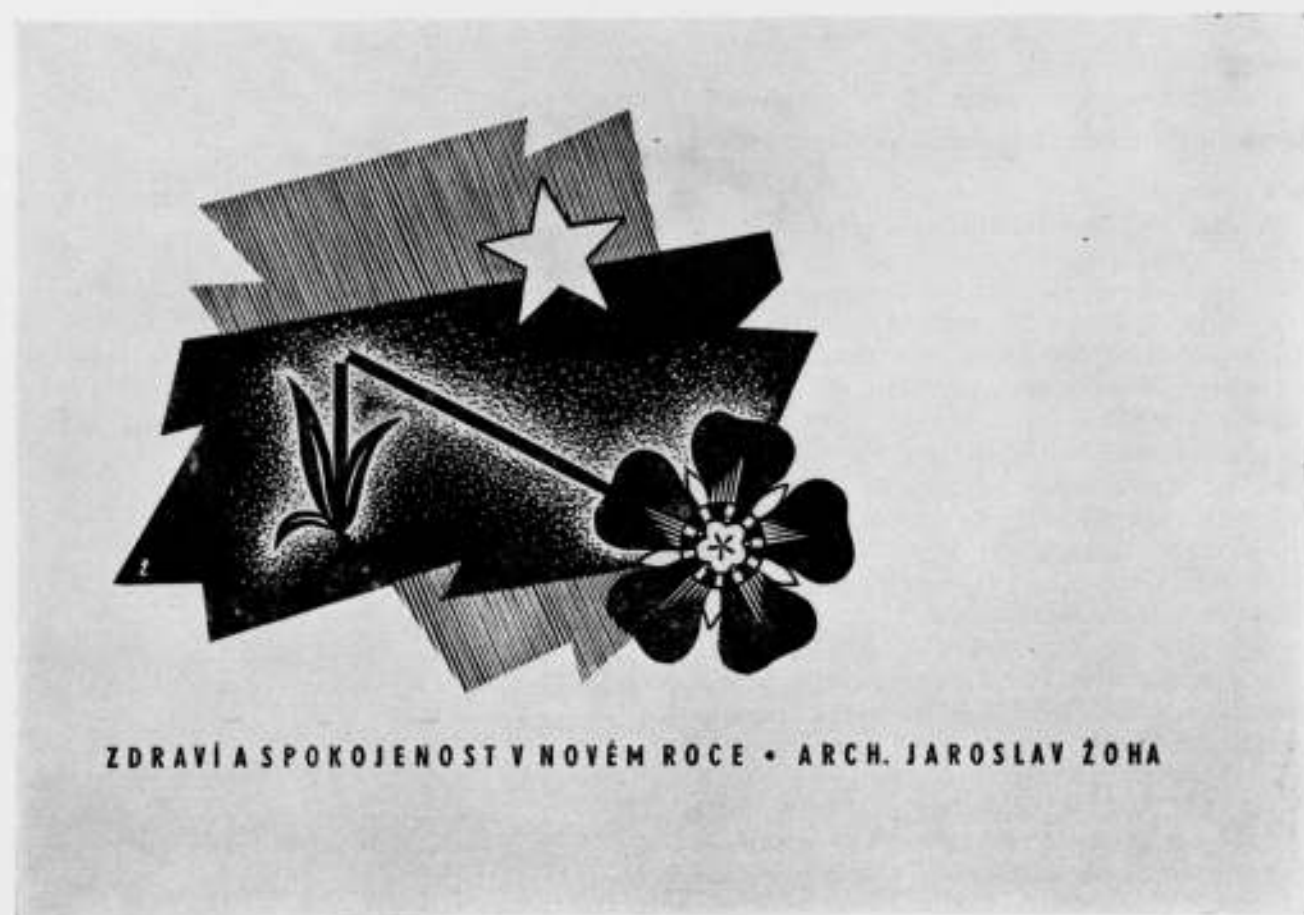
5

TAMÁS BANSZKI. DEBRECEN
HOUTGRAVURE

ANTONIN MORAVEK. PRAAG. HOUTGRAVURE

JAROSLAV ZOHA. ARCHITECT. PRAAG. HOUTSNEDE

ISTVAN DRAHOS. SZENTES. HONGARIJE. HOUTGRAVURE

PROF. STANISLAV. KULHANEK
KLADNO. Č.S.R. TEEKENING

10 12

ING. FR. TEUBEL. WEENEN
HOUTGRAVURE

KARL HASELBÖCK. WIENER NEUSTADT
HOUTGRAVURE

NIK. PUZIREVSKI. RIGA
HOUTGRAVURE

PROF. JOSUA GAMPP. KARLSRUHE
HOUTGRAVURE

11 13

OTTO VERHAGEN. DEN HAAG
ETS

H. WOYTY-WIMMER. WEENEN
HOUTGRAVURE

14 16

TONI HOFER. LINZ
HOUTGRAVURE

ROBERT PETZNICK. WEENEN
HOUTGRAVURE

ook veel graveerwerk in lood heeft uitgevoerd. Deze wensch, voor Elisabeth en Willy Tropp (fig. 15), munt weer uit door een buitengewoon fraaie behandeling van de letters, die met dierenriem-symbolen samengevoegd zijn tot een goed, harmonisch, stijlvol geheel.

Hongarije.

Vol humor is het blad van Istvan Drahos (fig. 8), waarop het koor der twaalf teekens van den dierenriem is afgebeeld: stier, boogschutter, steenbok, leeuw, ram, maagd, tweelingen, waterman, weegschaal, kreeft, visschen, scorpioen. De boogschutter dirigeert. Een fijne houtsnede, die ook in de letterbehandeling voortreffelijke eigenschappen heeft.

Tamas Bánszki geeft een houtsnede (fig. 5), die allerlei visioenen van jacht en buitenleven oproept, en waarvan een typische warmte uitgaat.

DE VOL-BOUWING VAN AMSTERDAM

De courantenartikelen, die gedurende de laatste weken verschenen zijn, naar aanleiding van de plannen tot de stichting van een vrij hoog gebouw op het vooralsnog open zijnde Dam-terrein, hebben opnieuw een duidelijk licht geworpen op een gevaar, dat er naar mijne meening dreigt ten aanzien van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam, in den vorm van een zeker streven tot vol-bouwing, waarbij vrijwel ieder „hoekje en gaatje" maar als bouwterrein wordt benut.

Dat overwegingen van financiële aard, in verband met den benardten toestand onzer hoofdstedelijke schatkist, hierbij een zeer belangrijke factor vormen, zal geen betoog behoeven en wordt dezerzijds dan ook volmondig erkend.

Dit neemt echter niet weg, dat men in dezen, naar het mij wil voorkomen, in Amsterdam hier en daar te ver is gegaan; zulks ten koste van die zekere openheid van pleinen (hoeveel pleinen zijn er eigenlijk in de hoofdstad, die dezen naam verdienen?) die men in iedere stad zooals vanzelf spreekt verwachten mag, als compensatie en verademing tegenover de normale geslotenheid der bouwblokken.

Een onomatootelijk gevoel van beklemming maakt zich b.v. van den wandelaar reeds meester, die zich van het Parkhotel naar het Leidscheplein begeeft en tegenover de sombere geslotenheid van het Huis van Bewaring, de te ver in het water doordringende en, in haar heterogenen opbouw, bepaald hinderlijke opeenstapeling van bouwmassa's ontwaart, van een culinaire „tente des vermaaks", welke op die plaats en in die omgeving een te veel geeft, dat vermeden had kunnen worden.

Steekt men de brug van de Singelgracht over, dan staat daar het forsche gebouw der Gemeentetram, dat voor altijd als een zwaar blok het uitzicht vanaf en op de Overtoom onderschept en het minuscule plantaentje ter zijde volkomen doodrukt. De plaatsing van dit gebouw op deze plaats valt, ten aanzien van den wijden blik, dien men daar gaarne behouden had, dan ook zeker te betreuren.

In het algemeen toch zal het gevoel van beklemming toenemen, naarmate er meer gebouwen van importantie worden geprojecteerd op plaatsen, die men, als vanzelf, onbebouwd zoude verwachten.

Ook uit een technisch oogpunt van het verkeer bezien, zal zulks zich steeds meer gaan wreken. Naarmate b.v. de z.g. city-vorming langs de grachten zich verder voltrekt, zal het verkeer in de radiaal gerichte straten op de spitsuren intensiever worden, waardoor onder meer het Leidsche- en het Koningsplein, welk laatste nauwelijks een plein genoemd kan worden, steeds zwaarder zullen worden belast.

Wenden wij onzen pas naar de van Baerlestraat, dan zien wij de zijgevels van ons aloude Concertgebouw ingeprangd te midden van woningblokken; zelfs een tuin bleek hier te veel.

Nog is daartegenover ruimte, veel ruimte, zelfs op het voormalige A.I.J.C.-terrein. Moge hier, indien ooit de Wagner-schouwburg, of een ander monumentaal gebouw, op dit terrein verrijze, die openheid van ruimte gewaarborgd blijven, die ieder belangrijk gebouw nu eenmaal onherroepelijk, als „ouverture" tot het eigenlijke bouwwerk zelve, vereischt.

Een oogenblik verder naar Zuid afdwalende, treft het opnieuw hoe weinig gelukkig de plaatsing van het trotsche hooghuis der Rijksverzekeringbank, te midden der uitgesproken woonwijk is uitgevallen. De noodzakelijke introductieve ruimte-rondom, die een gebouw van deze allure en deze hoogte behoeft, ontbreekt hier aan de zijde der woonstraten te eenenmale. Het valt te betwijfelen of de lage archiefvleugels, die de ontwerper, dit bezwaar blijkbaar gevoelende, ter compensatie ontwierp, voldoende in dit gemis zullen kunnen voorzien.

Natuurlijk hebben ook hier economische factoren een overwegende rol ge-

Van den Letlandschen kunstenaar N. Puzirevski geeft fig. 14 een fraai specimen, en last — not least, geven wij een werk van onzen landsman Otto Verhagen, die in een bijzonder fijn etsje oud en nieuw laat zien (fig. 11).

Er zou nog veel meer te vertoonen zijn. De belangstelling voor de kleine grafische kunst groeit. Met voldoening merk ik op, dat op verschillende terreinen belangstelling komt. Een onzer groote verwarmingsfirma's kwam reeds met een aardigen wensch van de hand van Ruscha Wijdeveld; Picus bleef niet achter en gaf Buckland Wright weer gelegenheid een fijn blad te ontwerpen. Enkele collega's kwamen reeds met grafische nieuwaarswensen. Moge in de toekomst de belangstelling verder groeien en het aanzien geven aan vele kleine kunstwerken van blijvende waarde, die het hart verheugen.

H. G. J. SCHELLING.

speeld en is het verheugend, dat dit gebouw met zijn talrijk personeel, door de activiteit van het Gemeentebestuur, voor Amsterdam behouden bleef, zij het ten koste van een achteruitgang van een belangrijk stadsdeel in stedenbouwkundig opzicht.

Wat het midden-Damterrein aangaat, is het te hopen, dat hier nimmer een gebouw van belangrijke hoogte zal verrijzen, want het is mijn vaste overtuiging, dat de Dam als plein te klein zal blijken, om tegenover het Paleis een tweede dominant te kunnen verdragen, terwijl daarnaast het verkeersprobleem op dit uitermate drukke punt een factor van toenemende betekenis zal worden.

Inderdaad zal de beslissing hierover, in verband met het financiële aspect dezer transactie, voor ons Gemeentebestuur moeilijk zijn, maar wegen vier zakken gouds, zooals het tijdschrift „de 8 en Opbouw" zoo geestig suggereerde, voor het Gemeentebestuur der hoofdstad inderdaad zwaarder dan van Campen's achtste Wereldwonder?

Indien het mogelijk mocht zijn, om „het gebouw van 1845" elders te projecteren, dan hoop ik niettemin, dat van het lieve tuintje op den Dam afstand zal worden gedaan: hier ware naar mijne meening een omringende natuursteen „pergola", op een even verhoogd niveau en eindigend in een laag afsluitend paviljoen als middenaccent op zijn plaats; terwijl de aldus aan drie zijden omsloten ruimte met natuursteen bestraat zoude kunnen worden, waarop een fijn en geestig sculpturaal „geval" ware te aanvaarden.

Wandelt men tenslotte van den Dam naar het Centraal Station, dan valt de vol-bouwing van het Stationsplein ons weer in drukkende mate op het lijf. Niet minder dan circa zeven kleinere en grotere bouwsels, van diverse pluimage, onderscheppen hier den blik op het stationsgebouw zelf.

Te beginnen met tegenover het Victoria Hotel de „gewone" krantenkiosk. Langzamerhand raakt men wat aan de zware vormgeving dezer kiosken gewend, doch het vervelooze uiterlijk van vele dezer huisjes valt steeds opnieuw op. Op nog geen 20 M. daarachter een ouderwetsch, meestal dichtgetimmerd, houten gebouwtje, waar de dorstige niet alleen op koffie, thee en chocolade onthaald wordt, doch waarop zelfs het woord sorbet à raison van tien centen den argeloozen wandelaar tegen de dichte luiken doet botsen. Even verder, rechts aan den wallekant hangende, een zwaar steenen geval, dat zich aankondigt als water-taxi-station. Waar is de tintelende beweeglijkheid van het water in dit steenklompje terug te vinden? Verderop het houten gebouw der N.Z.H., waarvan de culinaire genseuchten binnenshuis ongetwijfeld groter zijn dan de vreugde, die het uitwendig aanzien verschaft. De tram-wissel-toilet-cabine recht voor den ingang is niet lang geleden uitgegroeid tot een torentje in miniatuur, dat wel even noodzakelijk als kwaad zal wezen.

Resten nog twee in echt pitch-pine geschilderde tram-wachtlokken, benevens een dito aan den wallekant. De stalenabri in de Sarphatistraat bij de Hoogesluis is wel veel aantrekkelijker en luchtiger dan deze houten „gevallen".

Tenslotte de onafscheidelijk aan ieder Amsterdamsch plein eigene, min of meer monumentale... „gelegenheid". Is er iets in ons woelig tijdsgewricht, dat leidt tot het kleine of ontbreekt ons die zekere breedheid aan monumentale visie, onzen voorouders zoo eigen; Bouwmeesters, die weliswaar stadswallen deden verdwijnen, maar daartegenover de ongekende schoonheid onzer grachtengordels in de plaats stelden.

Amsterdam paat op Uw saek.

C. B. POSTHUMUS MEYJES.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 4 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 4 FEBR. 1939 No. 5

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A. TENTOONSTELLING RAADHUISPLANNEN AMSTERDAM.

EN

A. ET A.

in het Stedelijk Museum van 17 Februari tot en met 13 Maart.

Thans kan worden medegedeeld, dat op Donderdag 16 Februari a.s. de tentoonstelling van de plannen voor de prijsvraag voor den bouw van het nieuwe raadhuis door den Burgemeester in het Stedelijk Museum zal worden geopend.

De tentoonstelling, welke vrijwel de geheele eerste verdieping van het Stedelijk Museum zal beslaan, omvat 225 ontwerpen; de vier ontwerpen, welke bij de openbare prijsvraag door de Jury werden bekroond, zullen met de voor de besloten prijsvraag nader uitgewerkte plannen, in een afzonderlijke zaal worden tentoongesteld. Daar zullen eveneens zijn opgesteld de vier schetsmaquettes, elk ter grootte van ongeveer 9 m², welke van de vier ontwerpen, voor de besloten prijsvraag ingezonden, in opdracht en door de zorg van het Gemeentebestuur werden vervaardigd.

Voor de opening zullen, behalve een groot aantal autoriteiten, de ontwerpers van alle 225 ontwerpen worden uitgenoodigd. Op Vrijdag 17 Februari, des ochtens 10 uur, zal de tentoonstelling voor het publiek worden opengesteld.

Op elken werkdag zal de tentoonstelling geopend zijn van 10-17 uur en van 19-22 uur; des Zondags zal van 12,30-17 uur gelegenheid tot bezichtiging worden geboden.

Op 13 Maart zal zij worden gesloten.

Het gebruikelijke bewijs van toegang tot het Stedelijk Museum à tien cents zal tevens toegang geven tot het zalencentrum, waarin de plannen voor den raadhuisbouw zullen worden tentoongesteld.

Werkloozen zullen, op vertoon van legitimatiebewijs, vrijen toegang hebben.

Ten einde aan de nu reeds blijkende groote belangstelling zoo veel mogelijk tegemoet te komen, wordt aan bezoekers van groepen aangeraden, zich omtrent het tijdstip van bezoek, zooveel mogelijk vóóraf schriftelijk, met het „Tentoonstellingscomité Raadhuisprijsvraag", kamer 200, Raadhuis, te verstaan. Groepsbezoek van vakkundige belangstellenden zal bij voorkeur in de ochtend-, eventueel middaguren, dienen te geschieden, daar in de avonduren een talrijk bezoek wordt verwacht. De aard van de tentoonstelling laat niet toe, dat op de tentoonstelling door rondleiders deskundige voorlichting kan worden gegeven.

Nadere inlichtingen omtrent de tentoonstelling verstrekt het bureau van het „Tentoonstellingscomité Raadhuisplannen", Raadhuis, Amsterdam, Kamer 200, tel. 43130.

A. et A. TOCHT NAAR DOETINCHEM.

Kring Amsterdam.

Voor den op 25 Jan. i.l. voorgenomen tocht naar Doetinchem was niet voldoende belangstelling. In de overtuiging dat vele leden aan de prijsvraag willen deelnemen, wil het Kringbureau opnieuw een datum vaststellen, n.l. 11 Februari a.s. Ook niet-leden alsmede leden en belangstellenden van andere plaatsen kunnen zich bij ons aansluiten. Het is de bedoeling ongeveer 8 uur van Amsterdam te vertrekken (via Amersfoort-Arnhem). De kosten zullen f 2.— à f 3.— bedragen. Om alles goed te kunnen voorbereiden, ook de gewenschte toelichtingen ter plaatse, geve men zich nu direct op aan den Secretaris van den Kring Ir. J. van der Linden, N. Spiegelstraat 26, tel. 37744.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 6

11 FEBRUARI 1939

PRIJSVRAAG VOOR HET NIEUWE RAADHUIS TE AMSTERDAM.

Het rapport is thans verschenen. In een volgend nummer zullen wij uit dit rapport een en ander overnemen.

Op grond van hare beschouwingen komt de Jury tot de conclusie, dat het definitieve schetsontwerp in den zin van art. A 9 van het prijsvraagreglement, door deze prijsvraag niet is verkregen, ondanks de groote moeite, die de inzenders zich hebben gegeven en het voortreffelijke werk, dat in vele opzichten is tot stand gebracht.

De thans gevolgde werkwijze, waarmede werd beoogd langs den weg van een openbare en een besloten prijsvraag tot een definitief schetsontwerp te komen, heeft derhalve volgens de letter van het hierboven aangehaalde artikel, niet het beoogde resultaat opgeleverd.

Desalniettemin heeft de Jury de overtuiging, dat bij de voor de besloten prijsvraag ingezonden ontwerpen twee plannen aanwezig zijn, welke door hun bijzondere kwaliteiten de ver-

wachting wettigen, dat hieruit, zij het ook na omwerking, het definitieve schetsontwerp voor het raadhuis van Amsterdam kan worden verkregen.

Deze plannen zijn de ontwerpen No. 159, motto Meron, ontwerpers M. Duintjer en A. Komter en No. 201, motto Belfort, ontwerpers J. F. Berghoef en Ir. J. J. M. Vegter.

Zoo de ontwerpers daarvan in de gelegenheid worden gesteld hunne ontwerpen te herzien, is, naar de meening der Jury, de kans groot, dat een project zal worden verkregen, dat het gewenschte definitieve schetsontwerp zou zijn en dat dan niet in twee, doch in drie étappes zou worden bereikt.

Hoewel strikt genomen het uitbrengen van een dergelijk advies niet werd verlangd in het hoofdstuk van het prijsvraagreglement handelende over de taak en de bevoegdheid van de Jury, heeft daarom de Jury toch gemeend het College van B. en W. dit inzicht niet te mogen onthouden.

Ons dunkt, dat, al is de gestelde verwachting om het doel in twee étappes te bereiken, niet verwezenlijkt, het resultaat van de prijsvraag zeer bevredigend is te noemen, nu de Jury twee plannen aanwijst, waarmede door verdere studie een definitief resultaat te bereiken zal zijn. Men vergete niet, dat het hier gaat om een grootsche architectonische schepping, die verre

boven de alledaagsche objecten in grootte en vooral in ideeële beteekenis uitgaat.

Dat de ontwerpers deze materie niet aanstonds souverain beheerschen, behoeft waarlijk geen verwondering te wekken.

In de gegeven omstandigheden is daarom het advies van de Jury zeer te waardeeren. DE REDACTIE.

TENTOONSTELLING RAADHUISPLANNEN AMSTERDAM.

Van 17 Februari tot en met 13 Maart a.s. zal in het Stedelijk Museum te Amsterdam, Paulus Potterstraat, een tentoonstelling worden gehouden van de plannen, ingezonden voor de prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis van Amsterdam.

De tentoonstelling zal geopend zijn dagelijks van 10 uur v.m. tot 5 uur des n.m., des avonds van 19—22 uur en des Zondags van 12½—17 uur.

Toegangsprijs 10 cent per persoon.

WANDSCHILDERING KRUISWEGSTATIE IN DE ST. AGNESKERK TE AMSTERDAM.
„ONTMOETING VAN MARIA”. W. SCHERMER, FEC.

PRO ARTE CHRISTIANA.

TWEEJAARLIJKSCHE TENTOONSTELLING VAN HEDENDAAGSCHE KATHOLIEKE RELIGIEUSE KUNST IN HET STEDELIJK MUSEUM TE AMSTERDAM.

Het is alleen den dichter beschoren, de door aanschouwing van het schoone verkregen gevoelens onder woorden te brengen. In zooverre volgens Plato aan een kunstwerk schoonheid, verhevenheid en waarheid onderscheiden kunnen worden, zou de niet dichterlijk aangelegde alleen de laatste eigenschap in zijn woorden kunnen benaderen. Dit is waarschijnlijk wel de reden, waarom de journalistieke schrijverij over kunst zoo ontzettend vervelend kan worden.

Nu ik daarom q.q. geroepen wordt over een kunst-tentoonstelling iets te schrijven, wil ik het accent van mijn artikel maar leggen op dat 2e gedeelte daarvan: „tentoonstelling” en het karakter daarvan nader bezien.

Er is hier in het Stedelijk Museum bijeengebracht een verzameling van kunstwerken op Roomsche-Katholiek kerkelijk terrein. Hier is dus bedoeld den samenhang van Religie en Kunst in kerkelijken zin te laten zien. Ook buiten het erf der Roomsche-Katholieke Kerk is er een algemeen groeiend besef, dat Religie en Kunst niet alleen bij elkaar behooren, doch dat Religie de bron is van alle Kunst. En men kan dan ook op kerkelijk terrein een grooter belangstelling voor de Kunst waarnemen. Bij de opening dezer tentoonstelling herinnerde onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen er aan, dat hij nog zeer kort geleden in dezelfde hoedanigheid tegenwoordig was bij de opening van het Instituut van Religieuze en Kerkelijke Kunst te Utrecht, uitgaande van Protestantsche kringen.

Nu is in de R.K. Kerk altijd min of meer iets bewaard gebleven van de traditie der middeleeuwen, den bloeitijd van de Christelijke Kerk, waarin Religie en Kunst een eenheid vormden en waarin alle kunstwerken uitsluitend ontstonden door het Religieus besef. In het algemeen is men in Protestantschen kring verder verwij-

derd geraakt van die traditie. Als er dus wat te verwachten is van het opnieuw zich toespitsen op dien samengang van Religie en Kunst, ook op kerkelijk terrein, dan zullen de Protestantsche Kerken een veel zwaardere taak hebben dan de Roomsche-Katholieke.

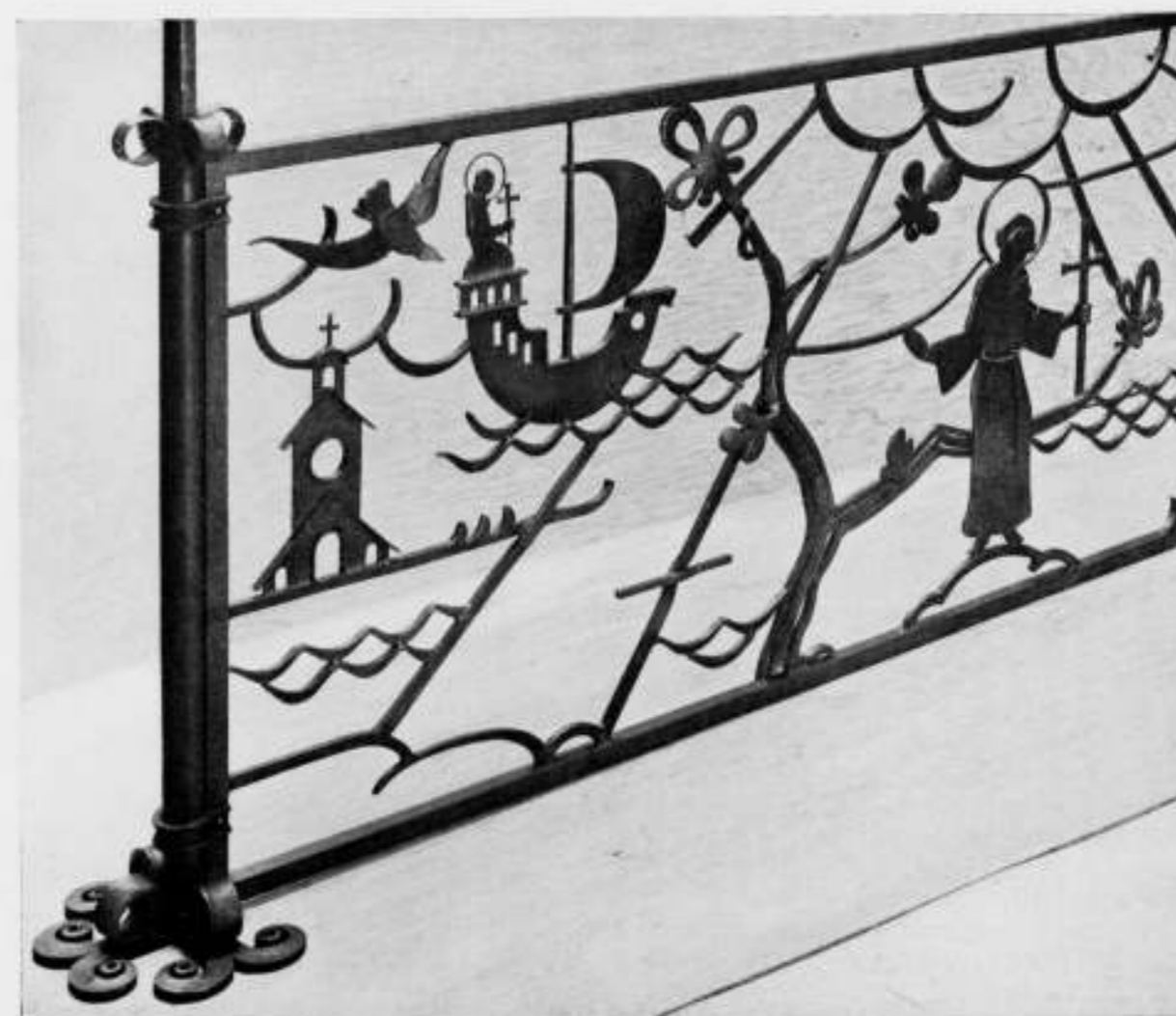
Deze taak is echter voor allen moeilijk. In onzen stijlloozen en aan werkelijke kunstwerken armen tijd, zijn we nog ver af van dat algemeen inzicht, van dat onderscheidingsvermogen, waardoor het verlangen naar kunstwerken ontstaat. Dat algemeen verlangen moet er eerst zijn, want aan het ontstaan van kunstwerken gaat meestal een opdracht vooraf. En bij het koopen is de keuze leidend. Hoever men van dat algemeen verlangen, ook in Roomsche-Katholieken kring, nog verwijderd is, bewijzen o.m. de vele smakelooze winkels met religieuze artikelen in alle steden en dorpen.

Een tentoonstelling als deze mag daarom, vooral in dit verband, zeer belangrijk worden genoemd en bijzonder worden gewaardeerd. Want zij heeft een doel dat, hoewel in opzet begrensd, gezien kan worden te liggen op veel breeder terrein, n.l. dat van de algemeene ontwikkeling der kunstwaardeering. De plaats waar deze tentoonstelling wordt gehouden, wijst ook daarop. De schoonheid toch is iets algemeen. Bij het samengaan van Religie en Kunst kan het kerkelijke (of kerkistische) geen bijzonderheid zijn. Het bijzondere en eigendommelijke van Kerkelijke Kunst is dan ook alleen dit, dat daarbij wordt voldaan aan bepaalde, door de Kerk gegeven, regelen en voorschriften. Doch de schoonheid en haar bron zijn daarvan onafhankelijk.

Nu zal bij het ontstaan van een nieuwen stijl, bij de wording eener nieuwe cultuur, waarvoor nog altoos verwachtingen zijn, een bepaald volksdeel daarin niet geheel afzonderlijk kunnen staan en het domein daarvan voor zich opeischen. Maar wel kan aan bepaalde groepen een belangrijk aandeel aan de ontwikkeling die daarheen leidt, worden toegekend. In dit verband mogen wij ook in het organiseren van deze tentoonstelling en het daar

MAJOLICA- VLUCHT NAAR EGYPTE. ONTWERPER JACO. MARIS

SIERHEK VAN GESMEED IJZER VAN NICO WITTEMAN.

VAANDEL „ST. WENCESLAUS“. APPLICATIE EN BORDUURWERK VAN HILDEGARD BROM-FISCHER.

getoonde belangrijke werk, waaruit een bewustwording van die roeping blijkt, iets zeer bijzonders zien.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Prof. Dr. J. H. Slotemaker de Bruine, hield bij de opening der tentoonstelling een toespraak, welke Zijne Excellentie zoo vriendelijk was op ons verzoek achteraf op schrift te stellen voor dit verslag en waarvoor wij Zijne Excellentie onzen dank openlijk betuigen. De toespraak luidde:

Mijn aanwezigheid in dit uur vraagt weinig verklaring, omdat zij vanzelf spreekt. Nu zijn ambtswerk het hem toeliet, was de plaats van den Minister van Kunsten en Wetenschappen hier, tijdens de opening der tentoonstelling „Pro arte christiana“. En wel om minstens drieërlei drijfveer.

Vooreerst gaat het hier om Kunst.

Het leven van een volk biedt een aantal zijden. Het materiele is daar, het technische en het economische; het beslaat een zeer breede plaats en oefent een zwaren invloed. Het intellectuele is daar; kennis en inzicht, wetenschap en verklaring hebben eigen roeping en taak.

Onze dag kent beide, gelijk zij door vorige dagen zijn gekend. Onze dag kent ze bovendien in eigen karakter en gewichtigheid. Want door de techniek beheerschen wij het materiele in vroeger niet vermoede en ook thans nog nauwelijks doorschouwde mate. Doch ... de dageraad is ons met dit al niet opgegaan; de

techniek spuwt verderf evenveel — of meer dan zij zegen brengt; het stoffelijke drukt ons neder en terwijl wij het beheerschen, beheerscht het ons.

Het intellect spreidt een begaafdheid ten toon, die ons stil maakt, die alles vermag aangegrijpen en te ontleden en te verklaren. Doch ... „verklaren“ in iets dieperen zin ontbreekt telkenmale; en aan raadselen zijn wij rijker dan aan oplossingen.

Nu komt gij met Kunst! Dat is: gij heft boven het materiele uit en met uw verbeeldingsleven, uw fantasie, uw intuïtie doorbreekt gij alle intellectuele oplossingen en raadselen. Gij stoot een andere wereld open.

Daar hoor ik bij. Ons volk behoeft het werk van den kunstenaar, dat verdiept en verheft tegelijk, dat breede verten opent maar verinnerlijkt tevens. Tentoonstellingen als deze dragen waardevolle geestes-goederen voor ons volk aan; zij verbreiden deze in al breeder lagen van ons volk; zij voeden op en heffen op.

Maar gij doet een tweede daarnevens; gij beoefent en gij biedt „christelijke kunst“. Dat is: gij wijst uit boven materie en techniek en intellect naar de wereld der ongeziene dingen; in ander en dieper zin nog dan waarin de bezieling van den kunstenaar ons ongeziene dingen schouwen doet. Het is uw innerlijkste overtuiging en de mijne, dat de mensch door kunst zoo min als door techniek of intellect geheven wordt tot dáár, waar de ziel eerst recht kan ademen. Boven kunst grijpt religie. En christelijke kunst is diepste kunst, omdat zij met het Ongeziene, met

den Ongeziene ons in relatie brengen gaat. Van uit uw geestelijke bezit nadert gij de kunst; dit is enkel verrijking.

Onlangs kon ik mijn warme belangstelling toonen, toen men in Utrecht er naar streefde van uit Protestantsch zielsbezit het kunst-erf te betreden; gij opent ons uw schatten van uit uw Rooms-Katholiek geestelijk bestaan. Gij hebt ter zake de eeuwen door een indrukwekkenden staat van dienst; gij wilt voor heden en toekomst den weg voortgaande beschrijven, die ons Gods schatten toont. Bij zulk een verheffing van het kunstleven, bij zulk een verrijking van het geestesbezit in een volk is de plaats van den Minister van Kunsten.

Nog een derde zeg ik: na het kunstzinnige en het religieuze noem ik het sociale. Waarom? Is het, omdat ik zoolang, als Minister en als niet-Minister, in het sociale heb gewoond? In elk geval: op deze tentoonstelling spreekt ook het sociale mij machtig aan. Kunstenaars denken niet materieel; hun geest beheerscht de materie en maakt deze dienstbaar aan hun innerlijken scheppingsdrang. Maar ook bij hen doet de natuur zich gelden en meldt het economische zich. Wij weten allen, hoe pijnlijk dit in onzen economisch-gedruken tijd zich juist in den kring der kunstenaars kan voordoen.

Reeds als Minister van Sociale Zaken heb ik mogen toonen, dat dit onderwerp mij ter harte gaat. Thans zie ik uw Tentoonstelling, die al mede beoogt, den drang in ons volk aantewakkeren, opdrachten te geven en kunstgewrochten te koopen. Ik kan slechts wenschen, dat ook dit doel van de Tentoonstelling wordt bereikt.

Behoeft het nu nog verklaring, dat de Minister van Kunsten aanwezig is hier, waar het kunstzinnige, het religieuze en het sociale om strijd zich melden?

De openingsrede van Mgr. J. P. Huibers, Bisschop van Haarlem.

ONZE STADSBEBOUWING.

EEN TOCHT DOOR DE NIEUWE STADSWIJKEN VAN AMSTERDAM.

In het nieuwe maandblad „Amsterdam, heden en toekomst“ zegt wethouder de Miranda:

„Toen ik in 1921 optrad als Wethouder voor de Volkshuisvesting telde Amsterdam 130.000 woningen; thans is dit aantal gestegen tot 220.000.“

In 17 jaar tijds is er dus een vermeerdering met bijna 70% van het aantal woningen. Ongelooflijk. Is dit cijfer wellicht frappeerend, voor wie de realiteit kent behoeft het echter geen al te groote verwondering te wekken. Aan alle kanten is de stad in korten tijd aangegroeid met schier onmetelijke stukken.

Die groei van onze stad is dan ook steeds een onderwerp van de gesprekken in onzen Kring, zoowel op de vergaderingen als bij de gemeenschappelijke koffietafels. De verschillende aspecten, die zich hierbij vertoonen, worden dan onder de loupe genomen. Daar bijna iedere Amsterdammer kennis neemt van de veranderingen aan zijn stad, is het te begrijpen, dat wij architecten dit alles „op ons duimpje“ kennen. Toch wilden wij wel eens gezamenlijk een overzicht daarvan nemen en zoo reden wij dan, op dezen mooien Januari-middag, met een moderne autobus door al dat nieuw gebouwde. Wij genoten daarbij de eer onzen nestor uit Den Haag (Voorburg) en den stads-schoonheids-bemiddelaar uit Rotterdam als gasten bij ons te hebben. Alle banken waren bezet.

We hebben zoo achter elkaar laten passeeren, wat in dezen tijd onder verschillende omstandigheden totstand kwam. Die verschillende omstandigheden betreffen dan alleen de wijzen waarop voor de ondernemers der bouwwerken bepaalde regelen werden vastgesteld om een zoo goed mogelijke bebouwing te waarborgen. Want sinds 1921 werden nagenoeg alle woningen ge-

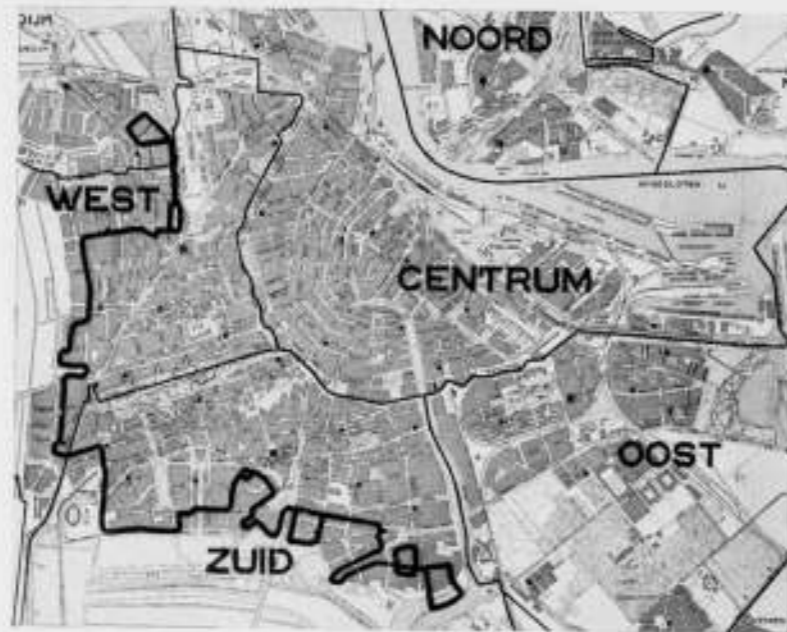
was een lofrede op het werk van kunstenaars van alle tijden in verband met het Christelijk ideaal. En wij luisterden naar deze optimistische woorden: Het is een vreugde, te mogen vaststellen, dat die kunst niet dood is, niet behoort tot een verleden tijdvak, maar ook nu leeft. Dat er ook in onzen tijd kunstenaars zijn bij de gratie Gods, die zelf begeesterd door hun godsdienstig ideaal, ook anderen willen begeisteren. Dat zij ook op heden-daagsche wijze door de kunst willen spreken tot de menschen van onzen tijd om ze ook op te voeren tot het bovennatuurlijke, tot God!

Zulke woorden, uit dien mond, zijn bemoedigend. En belangrijk is ook de daarna gegeven raad, om zich niet tevreden te stellen met karakterlooze namaak, maar aan den kunstenaar om kunstwerk te vragen, ook als men niet veel geld kan besteden. Dan maar eenvoudig werk, maar in elk geval kunst.

De expositie is mooi en overzichtelijk ingericht. Met bekwame hand is aan de verschillende objecten de juiste plaats gegeven. Als we nagaan, hoeveel en welke verschillende soorten van kunstwerken hier bijeen zijn gebracht, begrijpen we, dat dit geen gemakkelijke taak is geweest. We vinden er een groote collectie architectuurfoto's met enkele maquettes, glasschilderkunst, muurschilderkunst en mozaïek, plastiek, metaalbewerking, weef- en borduurwerk, ceramiek, schilderijen, gebruiksgrafiek en literatuur betreffende kunstwerken, alles zonder artistieke toevoegsels van den inrichter. Aan collega van Moorsel onze hulde voor zijn werk.

Enkele hierbij gevoegde afbeeldingen mogen aan degenen, die nog niet in de gelegenheid waren zelf de tentoonstelling te bezoeken, een indruk geven van het peil dezer expositie. Er is veel te genieten. Zondag 12 Februari is de tentoonstelling voor het laatst open.

B. T. BOEYINGA.

VOOR HET KAARTJE IS DE DISTRICTENKAART VAN DE P.T.T. GEBRUIKT

leg met de „Commissie Nieuwe Stad” (de subcommissie van de Schoonheids-Commissie voor de nieuwe wijken). Er waren destijds collega's, die groote verwachtingen koesterden van dit werk. Deze zijn helaas, naar ons eenstemmig oordeel, niet in vervulling gegaan. Integendeel, dit stadsbeeld hier zal blijven een wonde plek aan de Amstelboorden, die ten overvloede altijd zichtbaar blijft voor wie van hier de stad nadert. Het is armoede zoowel in materieel als in geestelijk opzicht. Een zeer slecht resultaat dus van regie bij eigenbouwerswerk.

De rit door het overige gedeelte van dit uiterste Zuiden tot aan de Boerenwetering gaf gelukkig op veel plaatsen meer te waardeeren werk te zien. Daarna waardeerden we zeer den rit door de Zuider Amstellaan, den 60 meter breeden boulevard, met een zeer gelukkig profiel en over het algemeen betere woningblokken. Van deze laan is, vooral voor de toekomst, iets te verwachten, meer dan van de pendant dezer: de Noorder Amstellaan.

Dan ging het door de delta, tusschen Boerenwetering en Zuider Amstelkanaal. Een aantal jaren kenden we hier het Vossius-Gymnasium, de Remonstrantsche kerk van Roodenburgh en een kantoorgebouw. Sinds kort is het kleine stratencomplex hier gedeeltelijk voltooid met blokken ééngesinshuizen die, hoewel niet verrassend, toch wel aardige straatjes vormen. Van de aanwezigheid der eerste gebouwen is niet voldoende geprofiteerd voor het verkrijgen van stedenbouwkundige verrassingen. Vóór het gymnasium krijgt men even een indruk, hoe zooiets kan zijn. Van de aan de drie buitenzijden geprojecteerde losse villa's kwamen gereed een geslaagde dubbele villa van architect Le Grand, het merkwaardige lage witte huis van architect Eschauzier en een zorgvuldig behandelde stadsvilla van architect A. P. Smits. Hiervan zullen we t.z.t. wel meer in ons blad zien.

De villawijk aan de overzijde van het Zuider Amstelkanaal doorgaande, met in het midden de First Church of Christ Scientist van Friedhoff, kregen wij tegelijk den aanblik van de monumentale Rijksverzekeringsbank in aanbouw en de Apollohall. Beide op zichzelf zeer te waardeeren bouwwerken, mits ze elk op een voor zich geschikte plaats en omgeving waren opgetrokken. Maar hier, midden in de lagere villa's, vrij willekeurig zonder ruimtevormenden afstand, is het stadsbeeld er niet mee gediend. Integendeel, men kan zich nauwelijks indenken dat dit hier mogelijk was in een tijd, waarin niet alleen de vakman maar zelfs de leek zijn aandacht wijdt aan stadsschoon en stedenbouw. Verder gaande, langs de Apolloaan, kwamen we aan het terrein hoek Beethovenstraat, dat oorspronkelijk gereserveerd voor gebouwen met bijzondere bestemming, nu door een bouwondernemer met collega Staal als architect, wordt bebouwd met bizon-

dere woningblokken. Aan de breede straten hoge etagebouw; aan de tusschenstraat lagere ééngesinshuizen. De koppen van het hoekvormige bouwblok zijn open. Dit bouwwerk is bijna gereed. Schouderophalend hebben wij er omheen gewandeld. Verwachtingen en werkelijkheid vormen hier ook weer een groote tegenstelling. Immers de Gemeente stelde hier hoge eischen; de Schoonheidscommissie meende dat hieraan was voldaan. Ir. Boeken roemde het ontwerp in de Telegraaf en hechtte veel waarde aan de hier bereikte goede samenwerking van architect en ondernemer. We zien nu een conglomeraat van het nieuwe (en nieuwste) bouwen met de traditioneele vormen, waarbij aan het eerste de daarbij behorende perfectie ontbreekt en het tweede een stiefmoederlijke behandeling onderging. Vele vragen kwamen in ons op over het waarom van dit en dat. Vooral ook over de stedenbouwkundige oplossing. Is dat wel in orde zoo? En dan het aspect van die groote hoeveelheid schoorsteenpijpen boven het platte dak. Is daar wel aandacht aan besteed?

We gaan verder en zien aan den Stadionweg wat collega Berghoef, als beginnening op dit gebied, gaat beproeven. Het is sober maar zuiver en zal waarschijnlijk tot het beste van wat wij hebben gerekend kunnen worden. Maar, 't is moeilijk. Eenheid in de veelheid is nog iets anders dan veelheid van dezelfde eenheden. Noemde Dr. Cuypers niet uniformiteit de vloek van het moderne leven?

Inmiddels passeeren we veel van het vroegere werk van velen onzer collega's, waarvan o.m. genoemd mogen worden de fijn gecomponeerde blokken van Roodenburgh aan de Minervalaan en Parnassusweg, het statige en rustig voorname blok van Blaauw aan het Minervaplein, de zeer goed te aanvaarden platbouw van Eibink en Snellebrand aan het Stadionplein, vele goed verzorgde blokken van Rutgers, alles werk van bouwondernemers. Verder de weloverwogen, stijlvolle blokken van Ir. Zwiers aan het Olympiaplein c.a., die geheel onder leiding en verantwoording van den architect werden gebouwd. In al dit werk mogen we veel waardeeren en vooral het duidelijk bewijs zien van gezamenlijk zoeken naar het op hoog peil brengen van onze stadsbebouwing.

Het nog deels in aanbouw zijnde blok van collega Greiner aan de Milletstraat doet zien, tot welke consequenties de eischen van de moderne bouwondernemers leiden. Alles is erker met groote glasvlakken. Een succes voor de bouwers. Alles onmiddellijk verhuurd (waaraan echter ook de door Greiner zeer goed doordachte indeeling der woningen zal bijdragen). Collega Greiner heeft de moeilijkheden van deze opgave aanvaard. De Schoonheidscommissie had dit blok liever niet gezien. Nu het

er staat, kan men het toch best aanvaarden in het conglomeraat der hoofdstedelijke architecturen.

We trekken over den Schinkel en komen aan het Hoofddorpplein met omgevende straten. In vrij korten tijd ontstond deze wijk. Elke architect ontwierp hier naar eigen inzicht, behoudens overleg met de Schoonheidscommissie. Er is daarom veel afwisseling. Sommige blokken zijn nog min of meer met architectuur omhangen. Andere zijn zeer te waardeeren. Alles met elkaar wel een genoegelijke echt moderne Amsterdamsche stadswijk. Dat echter zoo'n wijk voor de leiders der stadsbebouwing aanleiding was, om te trachten door andere regelen tot meer eenheid te geraken, is volkomen begrijpelijk.

Nu komen we aan het Surinameplein. Roodenburgh maakte daarvoor vroeger een geheel bebouwingsplan. Aan één zijde werden naar dat ontwerp de pleinwanden voltooid. Hoewel wat te veel aan architectonische vormen, is het toch meesterlijk fijn van conceptie en ook keurig van uitvoering. Maar het is nu „onaf” en zal, door latere besluiten t.o.z. van den vorm van dit plein, nimmer een goed geheel kunnen worden. Hier is toch wel iets onverantwoordelijks gebeurd.

Aan het begin van den Hoofdweg gaan we hier links de wijk in, waar collega van der Steur alleen de leiding had bij de voorbereiding der plannen. Dit is dus een poging om meer eenheid te brengen in de bebouwing van zoo'n wijk. De consequentie van dit systeem leidde ertoe, dat van der Steur alle straatwanden zelf ontwierp. Hij deed dit zeer nauwgezet. Aan dit werk kleven als het ware geen fouten. Alle looze architectonische verfraaiingen werden, evenals modieuze experimenten, vermeden. Voorts zijn alle vormen en verhoudingen weloverwogen. En toch, hoewel het enkelvoudige bouwblok zeer goed is te aanvaarden, dit doorvoeren van hetzelfde rythme in alle straten is een doode verschijning en een trieste eentonigheid geworden.

We rijden verder den Hoofdweg af tot aan het Mercatorplein. Niettegenstaande de idealen, zoowel op het gebied der bouwkunst als op dat der democratie, waarmede destijds de aanbouw van dit groote Westelijke stadsdeel aan dezen Hoofdweg werd begonnen, moeten we nu aan onze gasten vragen: naar rechts noch links te willen uitzien. Meer zullen we er niet van zeggen. Ook het Mercatorplein blijft in zijn verschijning ver van het destijds gestelde ideaal. We gaan rechts de Jan Evertsenstraat in. Uitverkoren meesters gaven aan deze voorname straat het aanzien. Hun roem zal hierin niet voortleven.

Over den Admiraal de Ruyterweg komen we weer in een stadsdeel van lateren tijd en zien we allereerst het blok van den bouwondernemer van Saane, wiens naam wij hier met eere mogen vermelden. Hij heeft hier aan den Willem de Zwijgerweg c.a. iets tot stand gebracht, dat als stadsbebouwing zeer goed is te aanvaarden en als voorziening in de volkshuisvesting op hoog peil staat. Dit laatste trof ons sterk, toen we door het voortreffelijk aangelegde binnenterrein van dit groote bouwblok wandelden. De doelstelling bij dezen bouw ligt op hooger plan dan bij het

gewone bouwondernemerswerk. Het is een geheel waarvan men geen willekeurige stukken kan verkopen. De factor winst is hierbij een minder speculatief element. Zulk werk is voor hen, die den woningbouw op beteren grondslag willen brengen, naast het bouwen door verenigingen die uitsluitend het belang van de volkshuisvesting beoogen, volkomen te aanvaarden.

Van deze laatsten zagen wij nog het goede voorbeeld van den laatsten tijd. Aan de Willem de Zwijgerkade c.a. is op een weloverwogen verkavelingsplan met open bouwblokken, door een drietal verenigingen, elk met eigen architect, een belangrijk stadsdeel tot stand gebracht. Collega Vorkink toont zich hier op zijn allerbest. Met zeer minitieuze overwogen middelen is in deze blokken een architectuur ontstaan van een echt Hollandsch karakter. Het is nieuw maar niet vreemd. „Zeer goed” was onze eenstemmige waardeering. Deze speciale erkenning van de verdienste van Vorkink's werk wil echter niet te kort doen aan de waarde van het werk van den inmiddels overleden collega G. Versteeg, tezamen met zijn zoon Ir. Versteeg en van de architecten Merkelbach en Karsten. Aan de in het architectonisch aspect meesprekende gordijnen combinaties herkennen we de nieuwe richting. Meer licht is één van de verlangens en dit is een verlangen naar iets goeds. Doch ook hierbij kan de grens worden overschreden en een te veel van het goede gegeven worden. Doch — we hebben in het beschreven tijdperk slechtere experimenten gekend. We mogen onze stad en de daar gehuisveste bouwverenigingen gelukwenschen met deze aanwinst. Onze tocht was ten einde. We waren voldaan over dit gezamenlijk bekijken en bespreken van al het boven aangetipte werk. Een in 't vooruitzicht gestelde tocht door de binnenstad werd toegejuicht.

We zochten een rustige plaats op om nog wat na te praten. Dat het bouwen van de nieuwe stad in het tegenwoordige systeem van speculatiebouw met geen middel op behoorlijk peil is te brengen, werd ons op dezen tocht ook weer bevestigd. En verder waren wij het hierover eens, dat de grondslag voor goede bebouwing van de nieuwe stadsdeelen moet zijn: een zeer goed doordacht verkavelingsplan, verdeeld in z.g.n. architectonische eenheden (vooral niet te groote). Als hierbij nog bepaalde richtlijnen voor de bebouwing worden gegeven, doch aan de architecten verder volledige vrijheid wordt gelaten, elk voor één eenheid en geen combinaties van verscheidene eenheden wordt toegestaan, dan zou de beste voorwaarde aanwezig zijn voor een bevredigend resultaat. Slechts als hieraan nog kon worden verbonden de verantwoordelijkheid der architecten voor het bouwen, waarmee ook de keuze van architecten in betere richting kon worden geleid, dan zouden we zelfs hoge verwachtingen mogen koesteren.

Bosch en Lommer verrees voor ons aan de kim. Wat zal dit worden? Mogen we hier, na zooveel ervaring, gegronde verwachtingen koesteren?

B. T. BOEYINGA.

DE ARCHITECT EN HET MEUBEL.

Neen, waarde redactie B.W.A., zoo komen we weer terug op het peil dat ik hoopte dat overwonnen was, wanneer inzenders met een hautain en „geestig” antwoord worden gekraakt; neen zoo komen we niets verder. Niet rustig afwachten wat de toekomst zal brengen. De heer Kurvers heeft volkomen gelijk dat het meubelvak in ons land vakkundig laag staat en dat het gros van de architecten er niets geen benul van heeft. Ik verschil van meening met hem dat ze er eigenlijk af moeten blijven, maar ze moesten er veel meer van weten. Naar mijn meening is een interieur-architect heelemaal een onding, omdat het interieur van den aanvang af door den architect goed gemaakt behoort te zijn. Dat er een groep bestaat die zich bezig houdt om met

triplex en boards van slechte ruimten nog wat te maken (en daar dikwijls nog wat mee bereikt ook) heeft met interieurkunst niets te maken. Maar het meubelvak is een eigen vak, dat na verwant is aan het architectenberoep en waar de architect onkundig tegenover staat. Het ligt zeker op den weg van den B.N.A. of van het B.W.A. om hier belangstelling voor te wekken en dan niet door een min of meer toevallige afbeelding. Ze riskeeren dan terecht kritiek uit vakkringen, welke niet op de wijze van het naschrift kan worden afgedaan en welke ook niet in overeenstemming is met de samenstelling van de redactie.

Ir. G. FRIEDHOFF.

ONDERSCHRIFT.

Wij vragen ons in gemoede af wat de heer Friedhoff wil en wat wij moeten doen. Hij zegt: „Nee, zoo komen wij niet verder. Niet rustig afwachten wat de toekomst zal brengen”. Wie ons onderschrift goed las, zal weten dat dat rustig afwachten op de toekomst sloeg op het werk van den ontwerper van de gereproduceerde meubelen persoonlijk. De heer Friedhoff laat echter de meubelen de meubelen en gispt onze wijze gemoedsrust ten aanzien van de toekomst van den bewusten ontwerper door voor het heil van het meubelvak — ten opzichte waarvan hij intusschen met den heer Kurvers weer hopeloos van meening verschilt — met een schrikbaarjagende revolutionaire leuze de étendard sanglant op te heffen tegen den pruikegeest van onze Redactie. Ons antwoord aan den heer Kurvers, met wien wij ten aanzien

van de bewuste meubelen (en laten wij deze als 't U belieft vooral niet uit het oog verliezen) in waardeering meer verschillen dan het Morgenland van het Avondland, was niet hautain en „geestig”, maar gaf integendeel, voor den goedverstaander, een geargumenteerd, scherp geformuleerd gezichtspunt. Tenslotte heeft het niet aan het initiatief van het B.W.A. gelegen dat het onderwerp van de meubelkunst geen belangstelling zou hebben. In den loop der jaren heeft het B.W.A. menig meubel en interieur opgenomen, maar de vakkringen hebben altijd gezweven. Het risico is dus nog wel te dragen ook. Wat in deze zorgvolle tijden op zichzelf al een gevoel van verlichting geeft.

REDACTIE.

IXe LUSTRUM CIVIEL- EN BOUWKUNDIG STUDENTENGEZELSCAP „PRACTISCHE STUDIE”.

Het Civiel- en Bouwkundig Studenten Gezelschap „Practische Studie” te Delft zal op Zaterdag 25 Februari a.s. het IXe Lustrum van het Gezelschap op feestelijke wijze vieren.

Het bestuur van de bouwkundige afdeling van het Gezelschap heeft hier toe het plan opgevat een Lustrumtentoonstelling te organiseren.

Zij heeft de bouwkundige ingenieurs die in de laatste tien jaar de Technische Hoogeschool verlaten hebben, uitgenoodigd om werken in te zenden: zoo hopende een beeld te kunnen vormen van wat er in de wereld der jonge Delftsche architecten gebeurt.

Een Lustrumprijvraag is voor zijn leden uitgeschreven. Deze studieprijvraag vraagt naar ontwerpen van de architectenwoning zooals de a.s. architecten die zich in hun studentenjaren droomen.

De inzendingen van de bouwkundige ingenieurs uit Delft en de inzendingen

die op de studieprijvraag binnen zullen komen, vormen tezamen de Lustrumtentoonstelling die gehouden zal worden in de tentoonstellingszaal van het Gebouw voor Bouwkunde der Technische Hoogeschool, Oude Delft 39, Delft.

De tentoonstelling zal 25 Februari 's morgens te 11.30 uur geopend worden en zal tot Zaterdag 18 Maart geopend blijven.

Allen, die belangstelling hebben voor de Delftsche architectenopleiding, zijn op deze Lustrumtentoonstelling hartelijk welkom.

Het bestuur van de bouwkundige afdeling:
H. W. HERWIG, President.
P. F. DE BORDES, Secretaris.
G. POTHOVEN, Penningmeester.

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Voor ontwerpstudie No. 12 zijn 24 ontwerpen ingezonden en als volgt gekentekend:

R. O. Y. 400.	A. M. Z. 372.	Z. E. S. 789.	J. K. H. 115.	A. O. V. 239.	N. O. B. 228.
T. O. S. 123.	A. E. O. 249.	A. E. A. 777.	V. Z. H. 777.	P. P. F. 019.	A. C. B. 205.
S. P. H. 357.	F. A. J. 123.	A. E. A. 139.	A. B. C. 123.	A. B. D. 252.	S. I. C. 239.
P. C. W. 321.	D. I. N. 350.	S. J. K. 105.	Z. Y. X. 222.	V. A. N. 731.	E. C. M. 211.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

L'ARCHITETTURA ITALIANA, No. 9. (Sept. '38).

Universiteitsgebouw van Triëst: fraaie monumentale opzet. School voor vliegeniers te Florence.

RASSEGNA DI ARCHITETTURA, No. 7 B. (Juli-Aug. '38).

Prijvraag voor de bebouwing van het domein te Milaan. Behandeling van het gebouw voor het groote dagblad; Aalto, Ellis, Schaeffer, Chase, Staal, Buys en Saarinen. Vele plattegronden, doorsneden en foto's.

IDEM, No. 9. (Sept. '38).

Vliegeniersschool te Florence, architect R. Fagnoni.

JOURNAL R.I.B.A. No. 3. (5, 12, '38).

F. C. Burnett schrijft over de raamopening in verband met de verlichting en de invloed van de straatbreedte op het resultaat. — Meisjeschool van arch. O. P. Milne.

THE ARCHITECTS' JOURNAL, No. 2287. (17, 11, '38).

Tempel des vredes en der gezondheid te Cardiff, arch. Percy Thomas.

IDEM, No. 2288. (24, 11, '38).

Geeft 54 hotels, met plannen en foto's. Interessant werk van Oliver Hill (hôtel te Minster). De rest is niet veel moois.

IDEM, No. 2289. (1, 12, '38).

Berkeley Square House, door Gordon Jeenes en Hector Hamilton. Flatgebouw Lambeth, door E. Armstrong.

52

BOUWERELD, No. 5 6. (Sept. Oct. '38).

Speciaal nummer gewijd aan de bescherming tegen luchtgevaar.

H. G. J. S.

INGANG SCHOOL VOOR VLEIGENIERS TE FLORENCE
(L'ARCHITETTURA, NO. 9.)

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

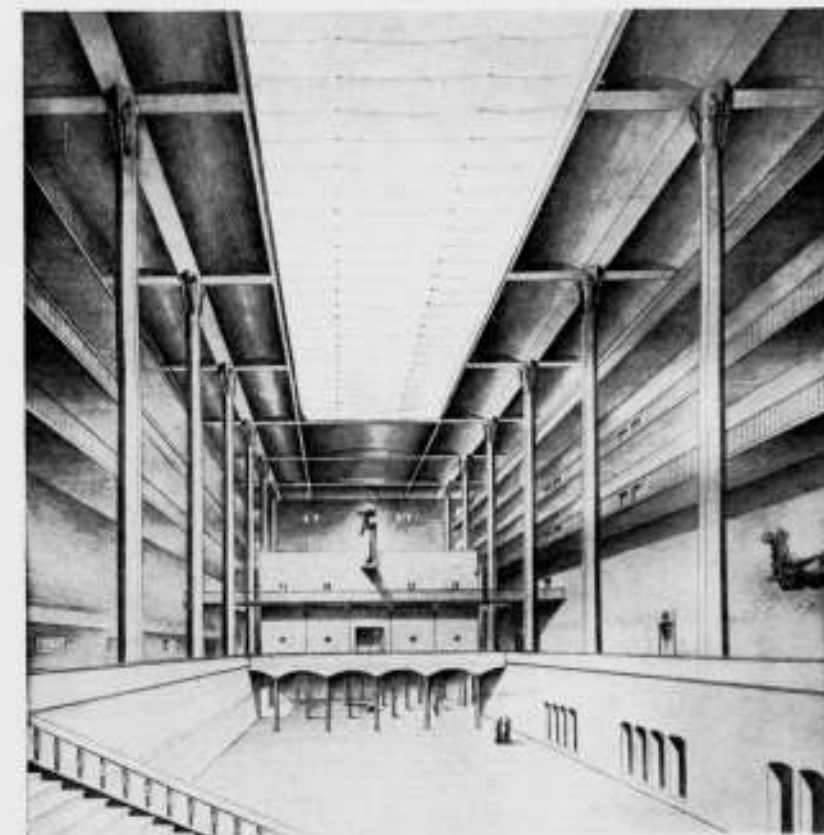
18 FEBRUARI 1939

NR 7

PRIJSVRAAG VOOR HET NIEUWE RAADHUIS TE AMSTERDAM.

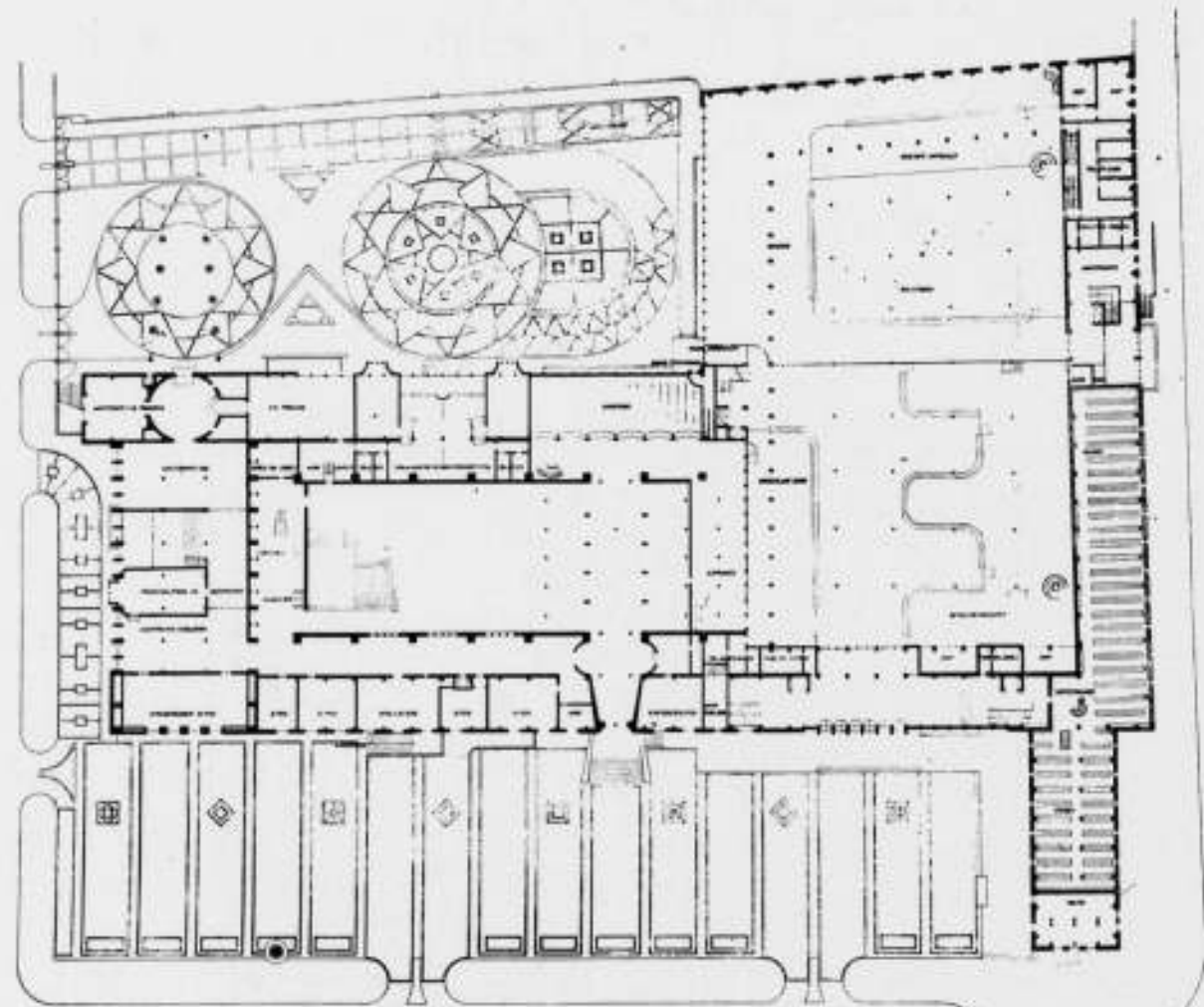
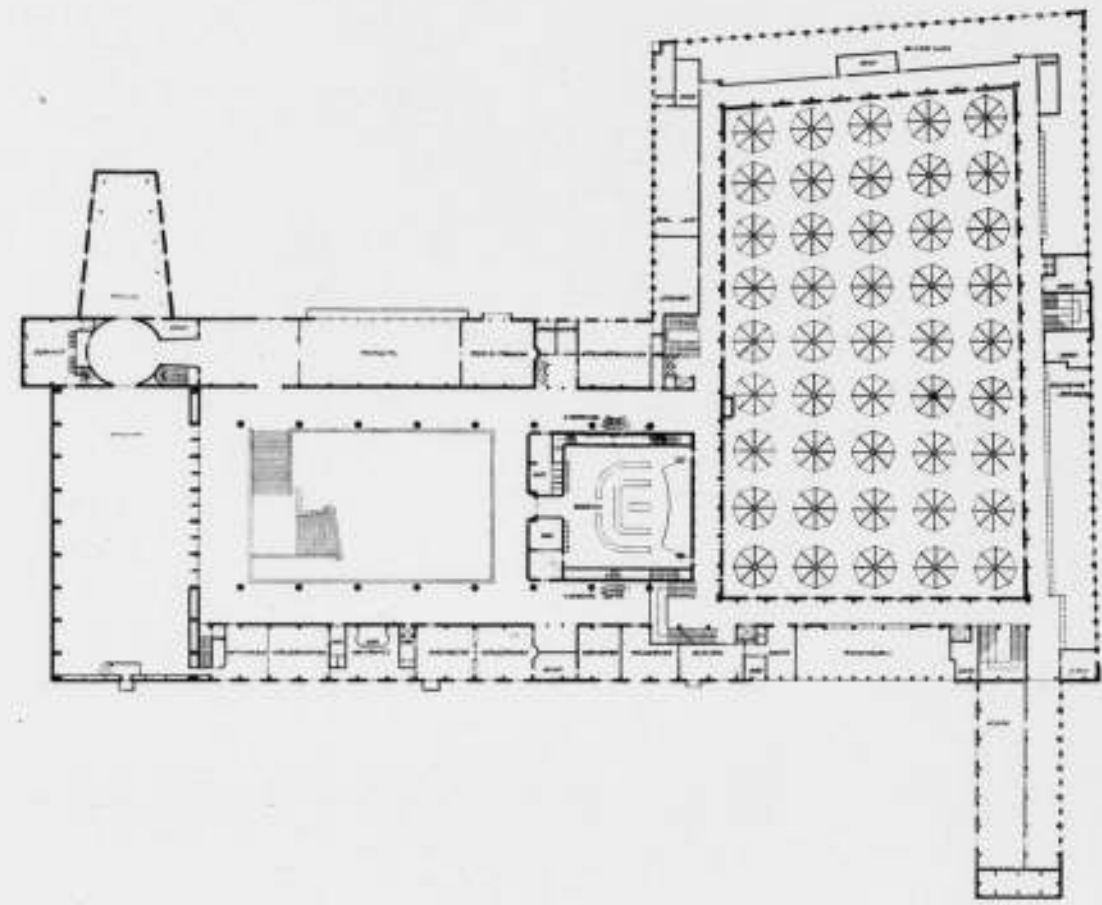
PERSPECTIEF VANAF FREDERIKSPLEIN

HAL

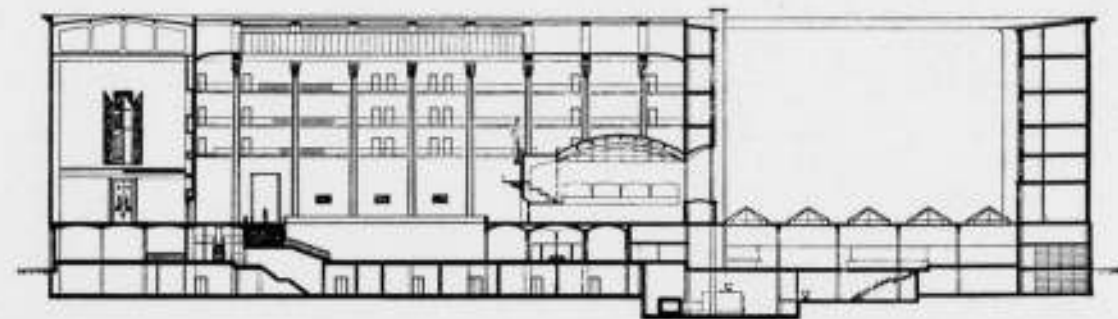
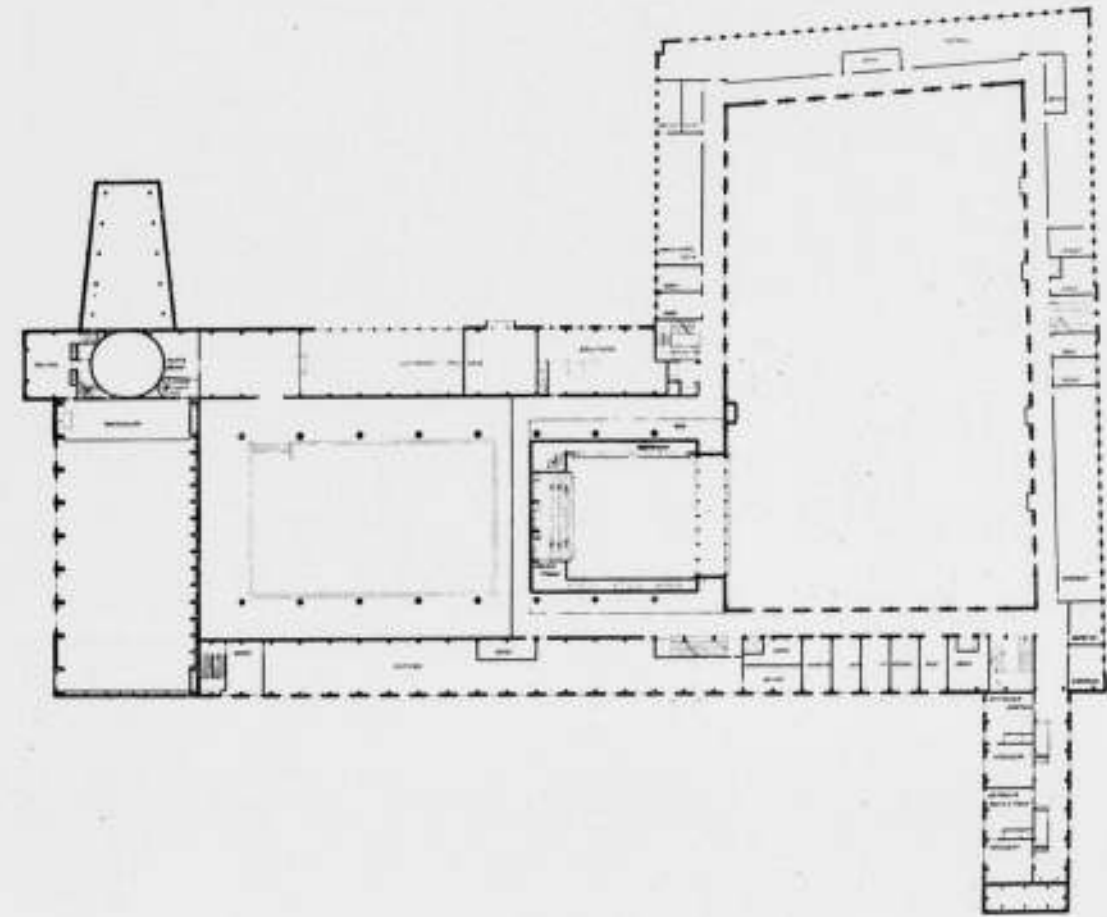
BESLOTEN PRIJSVRAAG No. 159 MOTTO MERON - M. DUINTJER EN A. KOMTER, ARCHITECTEN

53

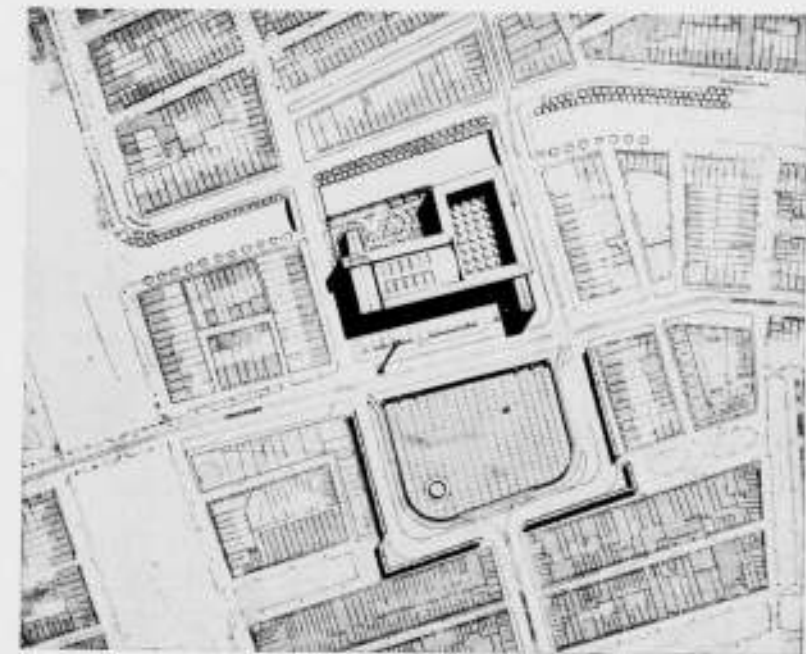

PLAN BEGANE GROND EN PLAN HOOFDVERDIEPING

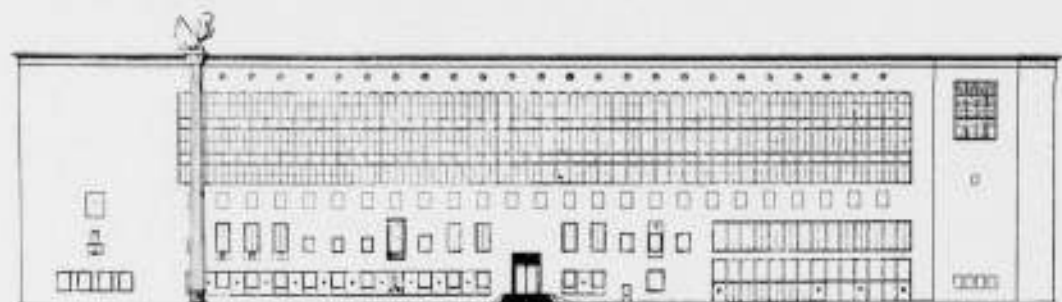
SCHAAL 1 À 1000

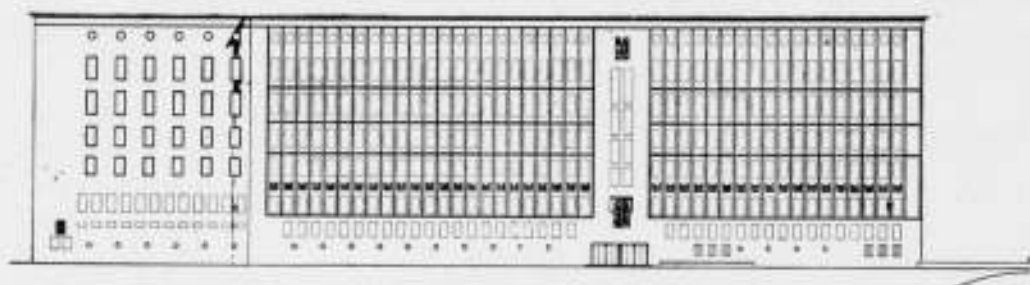
BREEDTEDOORSNEDEN

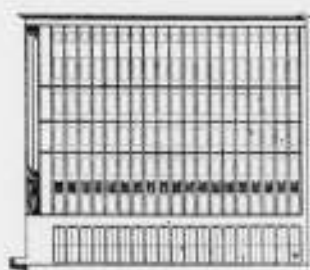
PLAN VERDIEPING, BREEDTEDOORSNEDE SCHAAL 1 À 1000 EN SITUATIE

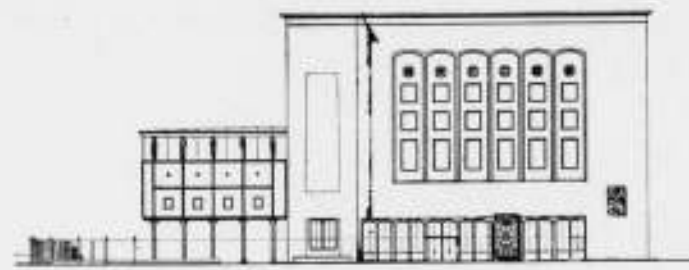
GEVEL FREDERIKSPLEIN

GEVEL WESTEINDE

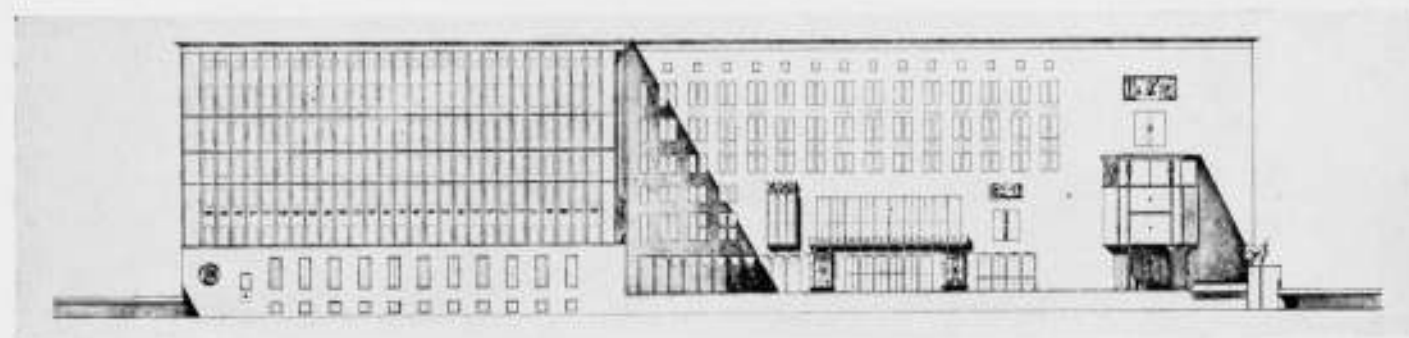
HARTWEG NIEUWLAND

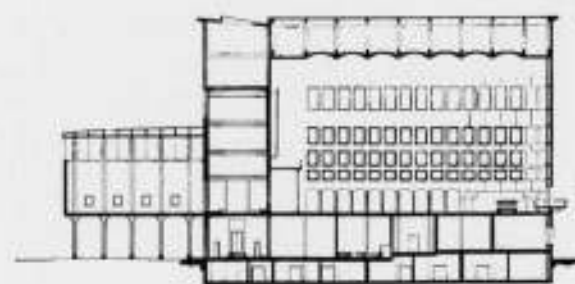
GEVEL WESTEINDE

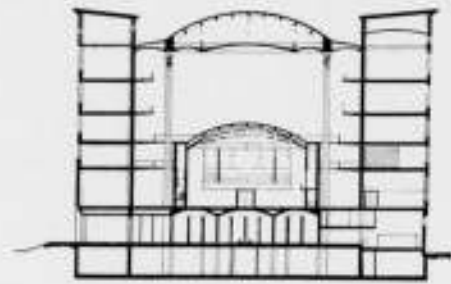
OUDESTEEG NIEUWLAND

GEVEL STADHOUDERSKADE

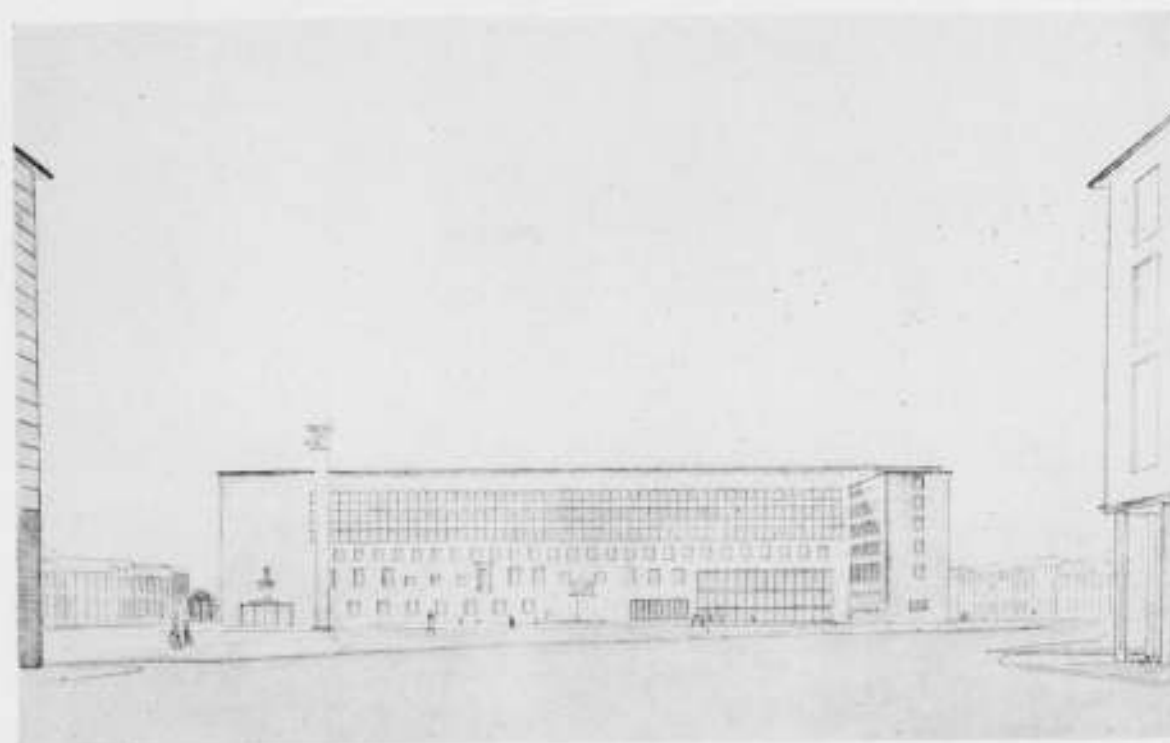

BURGERZAAL

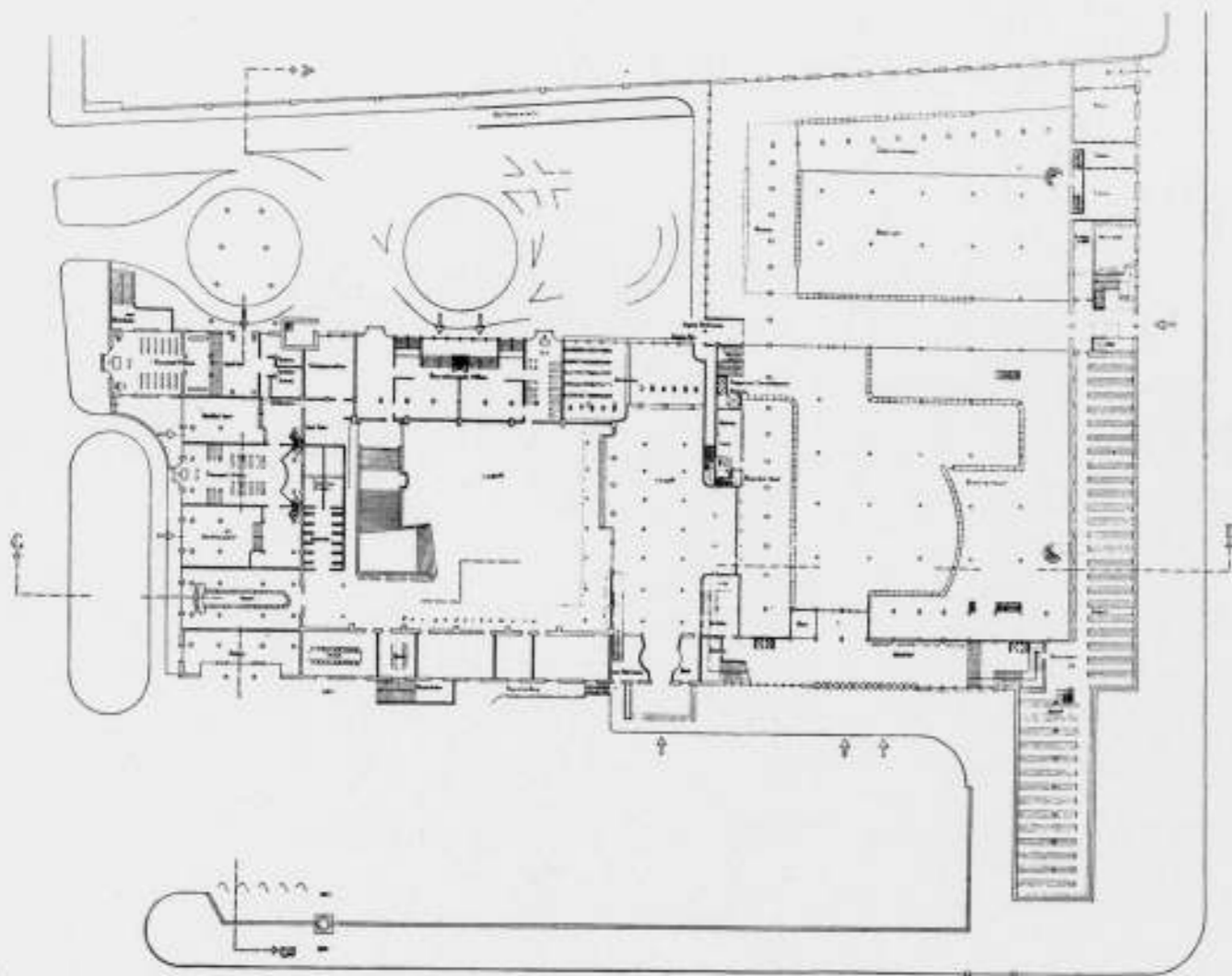
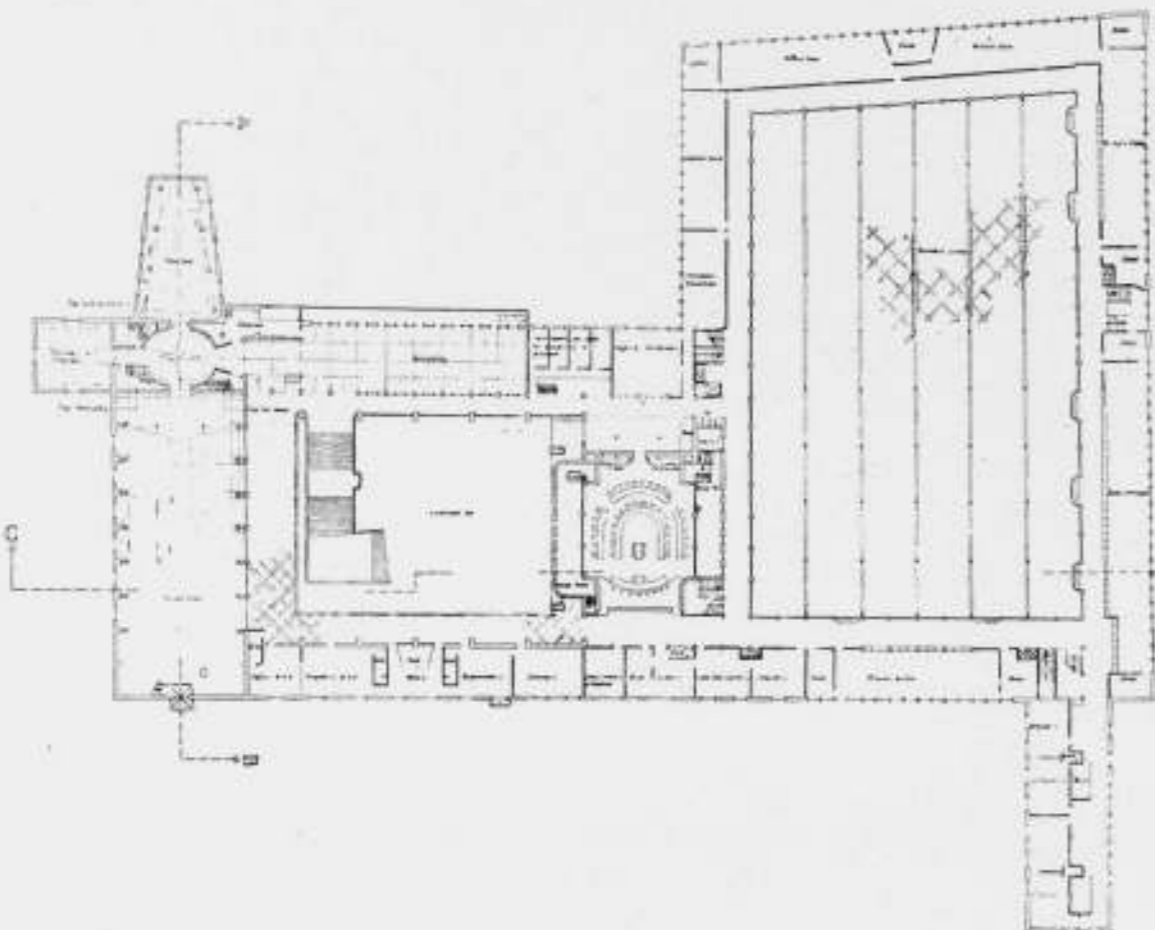

RAADZAAL

GEVELS EN DOORSNEDEN BURGERZAAL EN RAADZAAL SCHAAL 1 A 1000

SITUATIE EN PERSPECTIEVEN VANAF FREDERIKSPLEIN EN STADHOUDERSKADE

PLAN BEGANE GROND EN HOOFDVERDIEPING

SCHAAL 1 A 1000

MEMORIE VAN TOELICHTING BIJ HET ONTWERP No. 159. MOTTO „MERON”.
M. DUINTJER EN A. KOMTER, ARCHITECTEN.

De constructie van het gebouw is gedacht als gewapend betonskelet met vloeren van hetzelfde materiaal. De buitenmuren van grijsroode machinale gevelklinker van groot formaat.

Bij de groote raampartijen der secretarieafdeelingen is de betonconstructie te bekleden met een wit-beige natuursteen, bijv. Euville, welke steensoort ook voor alle andere raamomlijstingen, dakoverstekken, enz. is bedoeld, zoodat deze twee materialen, de grijs-roode baksteen en de beige-witte natuursteen hoofzakelijk de kleurwerking aan de gevels zullen moeten geven.

De ramen in de buitengevels van brons, voor de raamgroep aan het Oost-einde zijn hekken gedacht. De hoofdeur van koper.

De binnenhofgevels der secretarie in zichtbare betonconstructie met baksteenvullingen.

Alle daken worden met koper gedekt, behalve het dak der begane grond secretarie. Hier zijn lichtkleurige tegens bedoeld.

In de representatieve ruimten is getracht, mede door de materiaalkeuze, een zekere climax te bereiken en ook mede door deze keuze aan de verschillende zalen een bepaald karakter te verleenen.

In de groote hal zijn het de beton-zuilen en de warmroode baksteenmuren, waarbij voor de benedenvloer St. Anne en wit marmer en voor de galerij rijkere soorten gedacht zijn.

In de burgerzaal zijn het de zandsteenbekleding (Bentheimer) der wanden, de witmarmeren casetten, het spreekgestoelte, en de muziekgalerij (beide wit en zwart marmer), de ijzeren deuren met ornamenten van geel koper en de koperen lichtstandaards.

De geheel vrij in de hal staande raadzaal heeft eveneens baksteenbuitenwanden, terwijl de koepel hiervan gedekt is met witmarmeren platen afge-

wisseld met mozaïeken. Het inwendige van deze zaal zal betimmeringen moeten krijgen en een parketvloer.

Op de teekeningen hebben ontwerpers schematisch aangegeven waar zij zich versieringen gedacht hebben. Deze versieringen bestaan uit vrij beeldhouwwerk, reliëfs, muur- en plafondschilderingen, verrijking van betongewelven (bijv. door faïence) en siermetselwerk. Dit laatste o.a. aan den oostelijken uitbouw, aan de wanden der groote hal en aan die der raadzaal.

Ter verwezenlijking dezer versieringen stellen zij zich een nauw contact tijdens den bouw voor met de verschillende groepen kunstenaars. Zoo zijn de figuren aan de kapitelen in de hal direct uit de beton te hakken evenals het fries boven de ramen der raadzaal.

De groote zuil op het voorplein is een betonconstructie met gemalen Neuville in het mengsel. Deze zuil draagt een bronzen beeldgroep.

Het achterplein, de toegangsweg tot de 2e klas trouwzaal en het voorplein hebben een klinkerbestrating, het groote middenplein zou een plaveisel van hardsteenplaten moeten hebben.

Hoewel inzenders meenden, zich in dit stadium nog niet te zeer in technische problemen te moeten verdiepen, hebben zij toch in de daarvoor bestemde ruimte de centrale verwarmingsinstallatie, zij het schematisch, aangegeven. Deze is gedacht als stoomverwarming, waarbij de stoomverdelers zorgen voor toevoer naar de diverse groepen als luchtverwarmingsinstallatie (ventilatie), tegenstroomtoestellen (warmwaterverwarming) en boilers. Kolenaanvoer kan zoowel per schip als per spoor geschieden.

Met deze, zij het zeer summier omschrijving meenen ontwerpers bij dit schetsplan te kunnen volstaan.

MEMORIE VAN TOELICHTING BIJ HET ONTWERP No. 201. MOTTO „BELFORT”.
J. F. BERGHOEF EN IR. J. J. M. VEGTER, ARCHITECTEN.

De ligging van het raadhuis is zoodanig gekozen dat het gebouw nagenoeg symmetrisch ligt ten opzichte van de as van de Utrechtsche straat.

Het rijverkeer wordt langs den rand van het plein gevoerd; het daardoor vrijblijvende middenterrein is bestemd tot raadhuisplein. Dit ligt aan drie zijden hooger dan de omringende rijweg, behalve direct voor het raadhuis, waar verkeersweg en plein even hoog geprojecteerd zijn. Met de huidige peilmaten stemt dit overeen. Het eigenlijke raadhuisplein wordt begrensd door twee hoekpaviljoens — waaraan een nadere bestemming is toe te wijzen, door plat gesnoelde platanen en door balustrades en muurtjes. Bij de oversteekplaatsen voor voetgangers geven treden toegang tot de trottoirs langs den rijweg. Waar het normale verkeer direct voor het raadhuis het plein kruist, wordt de grens aangeduid door vier monumenten.

De indeeling van het raadhuis in representatief- en werkgebouw is nadrukkelijk uitgesproken. De kop van het werkgebouwt vormt een wand van het Frederiksplein, waarvoor het representatieve deel van het raadhuis — het hoofdblok — vrij gesitueerd is. Tusschen de deelen ontstaat aldus de binnenhof, waarover o.a. het trouwverkeer geleid wordt.

De hoofdingang ligt aan het raadhuisplein en is toegankelijk via het voorterras. In den kop van het werkgebouwt zijn twee ingangen geprojecteerd, onder de torens; de portieken zijn op eenvoudige wijze met hekken te sluiten. De overige ingangen: voor vrouwen tweede, derde en vierde klasse, van pers- en publieke tribunes, van fietsenkelders, inwendige dienst enz. liggen aan den binnenhof, die door hekken af te sluiten is.

In het hoofdblok bevinden zich beganegronds de hal en de trouwkamers. Voor dagelijks gebruik kunnen de kapkamers tevens dienst doen als garderobes; bij groote ontvangsten worden losse garderobestandaards in de hal opgesteld. Achter het hoofdblok voert de groote trap naar de hoofdverdieping met de burgerzaal. Aan het Oost-einde ligt de raadzaal, aan het West-einde liggen twee ontvangzalen, waarboven de vertrekken van den Burgemeester en Burgemeester en Wethouders zich bevinden. Op nagenoeg gelijk niveau met laatstgenoemde vertrekken ligt in het Westelijke tusschenlid de derde ontvangzaal, tevens trouwzaal eerste klasse, die de afsluiting vormt van de reeks officiële vertrekken.

Overigens bevatten de tusschenleden de raadzaalannexen en de vertrekken, die betrokken zijn op het hoofdblok zoowel als op het werkgebouwt, namelijk de vergaderkamers en de bibliotheek.

Beschrijving der te gebruiken materialen. Gedacht is om het gebouw te metselen van groot formaat baksteen, licht geelbruin van kleur, genuanceerd. Voor constructieve en sierende onderdeelen is Muschelkalksteen toe te passen.

De vier vleugels van het werkgebouwt zijn op te trekken als betonskeletten van kleurige lichte beton met verzorgd oppervlak en vullingen van baksteen. De daken zijn af te dekken met zwarte verglaasde Romaansche pannen, behalve de flauw hellende daken boven de tusschenleden en de betonskeletten, welke met koper gedekt dienen te worden.

De westelijke toren is af te dekken met granietplaten, de oostelijke toren en de nokruiter zijn af te dekken met lood.

Voor de terrasvloer, stoepsteden en dorpels is Zweedsch graniet te gebruiken. Kozijnen, ramen en deuren zijn gedacht in teakhout. De hoofddeuren met de tochtspij zijn in brons te maken.

Voor de verschillende vertrekken zijn de volgende materialen en versieringen gedacht:

Hal, Wanden — genuanceerd geelwitte baksteen met Muschelkalksteen banden.

Vloer — granietplaten. Zoldering — betonbalken en vloeren, van lichte beton met verzorgd oppervlak. Kolommen — gepolijst donker graniet. Kraagkapiteelen — Muschelkalksteen, gebeeldhouwd.

Hoofdtrappenhuis. Wanden — genuanceerd geelwitte baksteen met Muschelkalksteen. Trapsteden — graniet. Zoldering — moer- en kinderbinten in Jarrah.

Burgerzaal. Wanden — genuanceerd geelwitte baksteen met Muschelkalksteen. Vloer — marmer.

De open kap en de groote roosters in de eindwanden — Jarrah, onderdeelen gepolychromeerd en gesneden. Trap naar den Burgemeester en treden bij de eindwanden — marmer.

Op de wanden zijn wandtapijten aan te brengen; de ramen zijn te vullen met gebrandschilderd glas in lood.

Ontvangzalen. Wanden — Muschelkalksteen, in de groote nissen basreliefs. Vloeren — gepolijst marmer. Zolderingen — Jarrah, deels gepolychromeerd.

Scheidingswanden — gepolitoerd meubelhout, deels met transparante vullingen. Deze wanden zijn uit te voeren als vouw- of schuifdeuren.

Raadzaal. Wanden — Muschelkalksteen, naar boven afgewisseld door baksteen banden. Enkele basreliefs. Vloer — plankier met tapijt. Kap — als voor de burgerzaal aangegeven. Tribunes — meubelhout.

Vertrekken van den Burgemeester en Burgemeester en Wethouders. Wanden — bespannen; de buitenmuren bekleed met marmerplaten; gordijn over de volle breedte van het vertrek. Vloeren — houtparket. Plafonds — stuc.

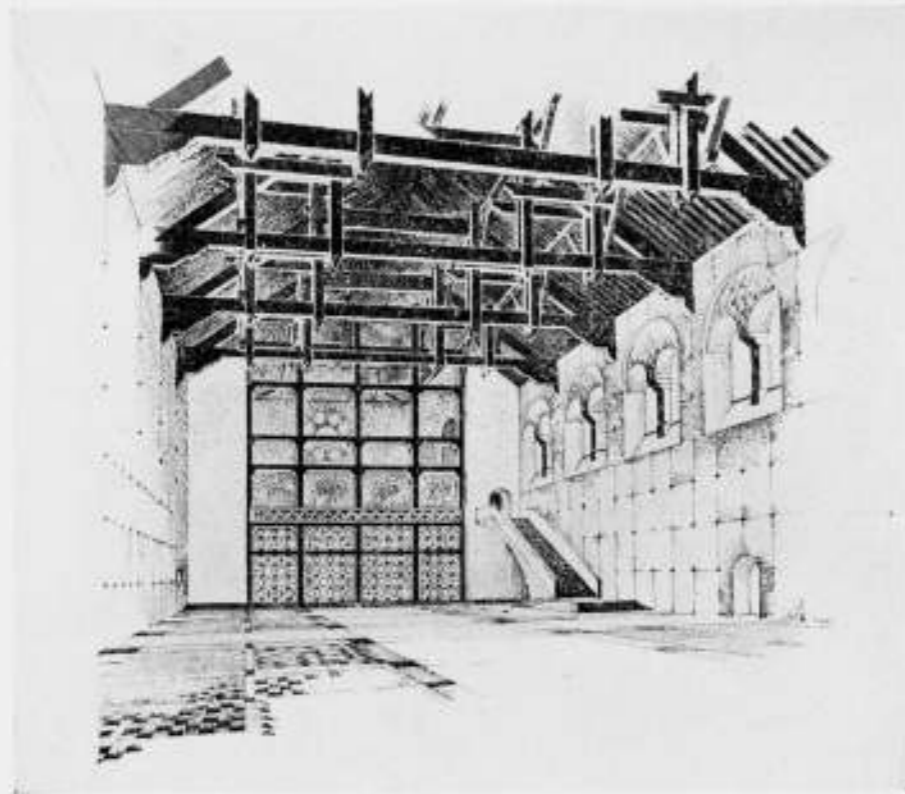
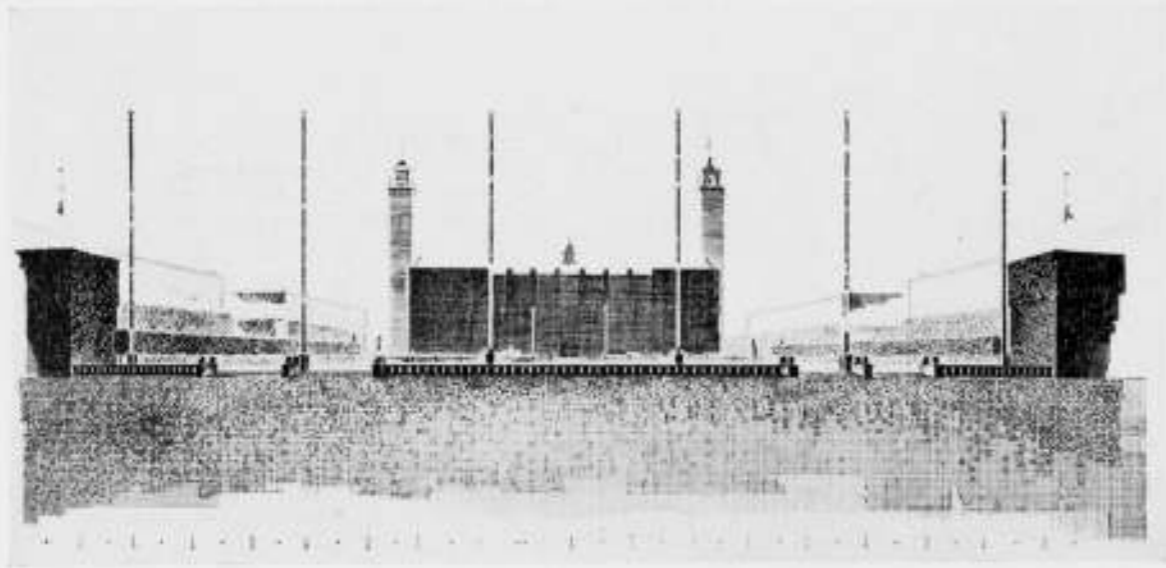
Tusschenleden. Hallen en gangen — wanden geschuurd, met marmeren dagstukken en plinten; zolderingen houtplafonds; vloeren — marmer. Vergaderkamers, koffiekamer, leeskamer en bibliotheek — wanden bespannen, bij het skelet houten paneelwerk; vloeren houtparket; plafonds — stuc.

Kleine Ontvangzaal. Buitenwanden — skelet met gebrandschilderd glas in lood; binnenwanden — gobelina. Zoldering — openkap, hout, gepolychromeerd. Vloer — houtparket.

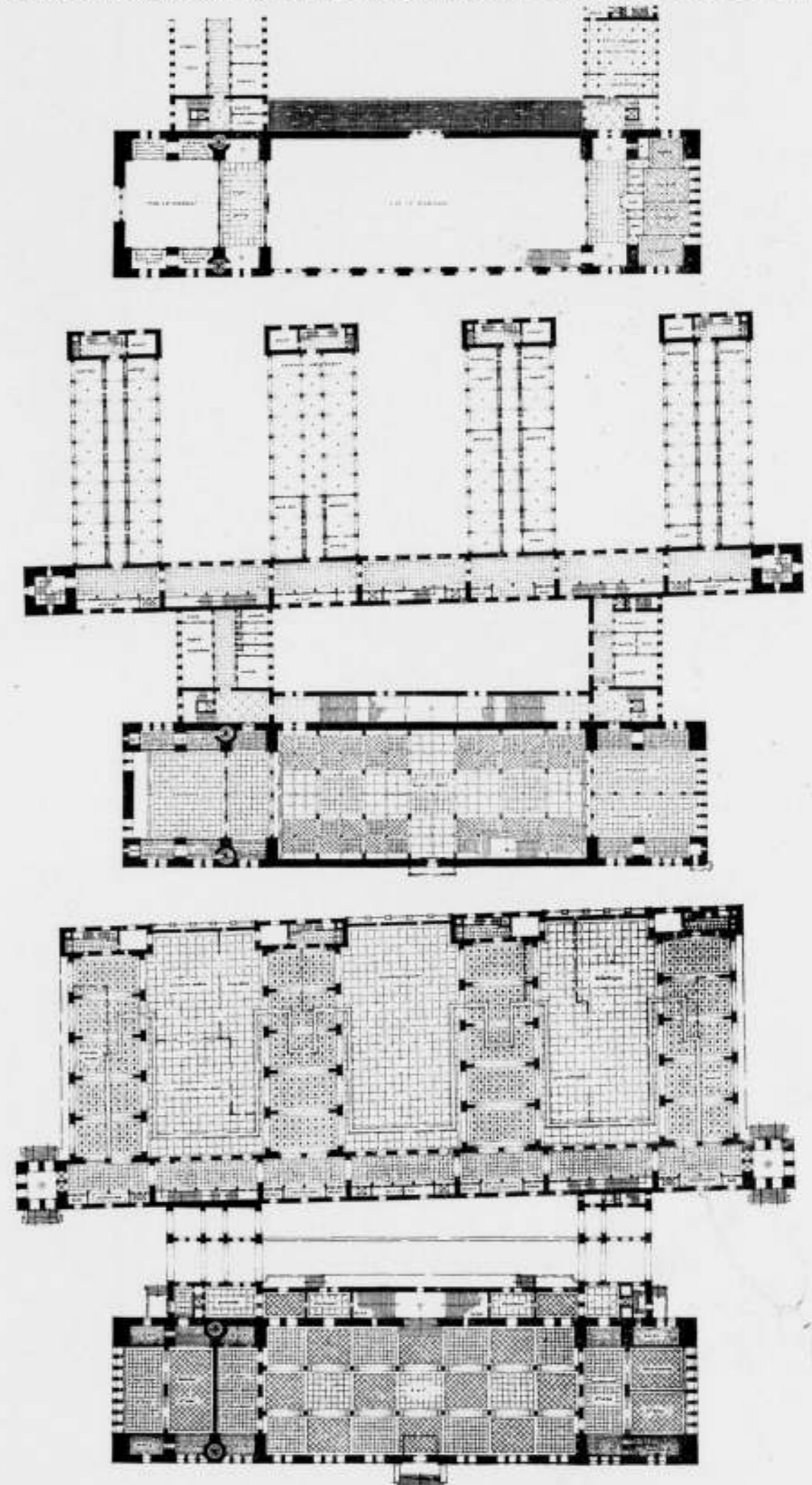
Trouwzalen en wachruimten. Wanden geschuurd; voorzien van wandtapijten of schilderingen. Vloeren — houtparket, waarop in de trouwkamers losse tapijten. Glaspuiken en scheidingswanden — hout, gepolychromeerd.

Werkgebouwt. Wanden — deels in verblendsteen, onderdeelen in Muschelkalksteen, verder geschuurd. Zolderingen — lichte kleurige beton met verzorgd oppervlak. Trappen — beton met granieten dektraden en gemeed ijzeren leuningen. Vloeren — in de gangen tegels, in de kantoorruimten linoleum. Scheidingswanden en kasten in het betonskelet van teakhout.

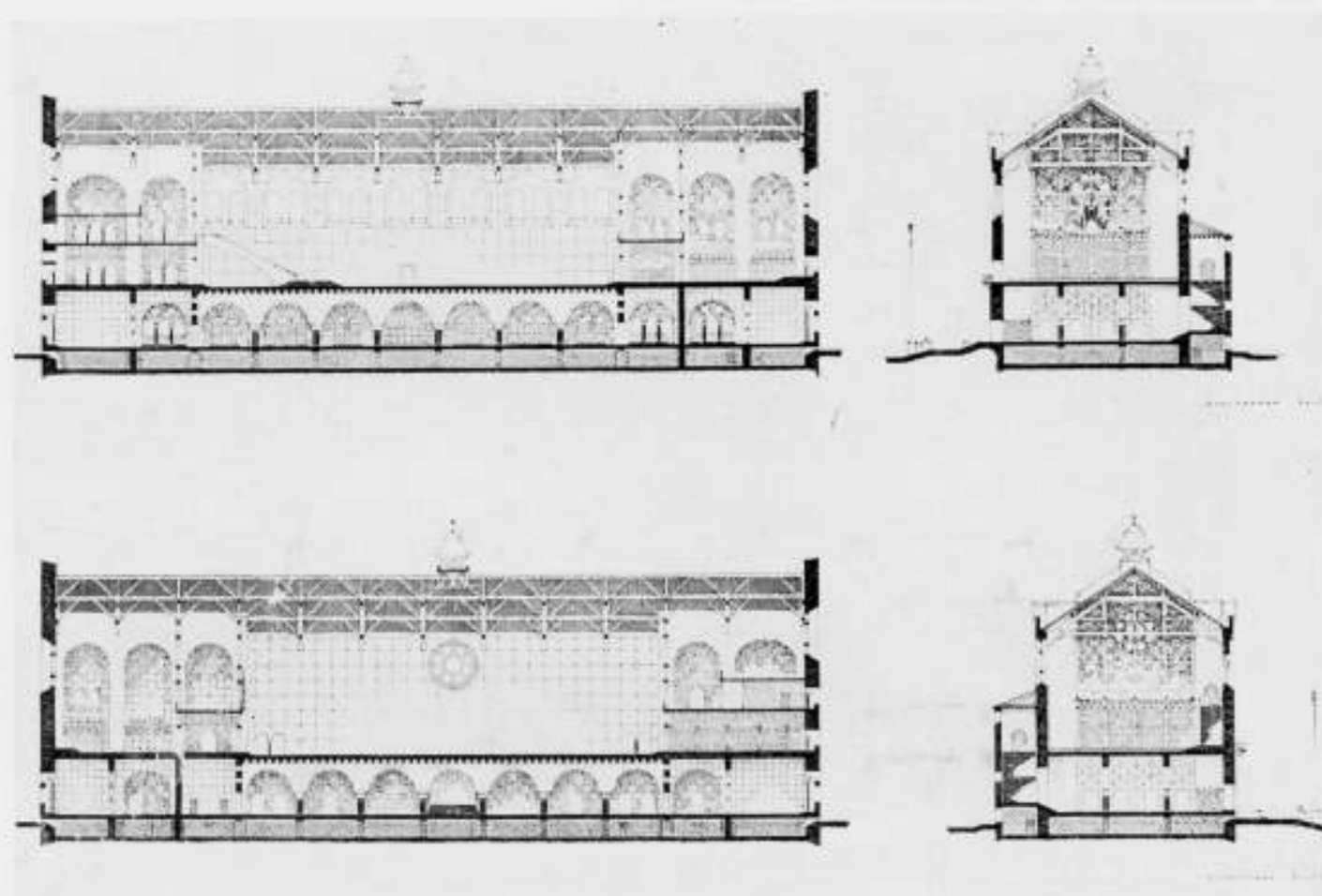
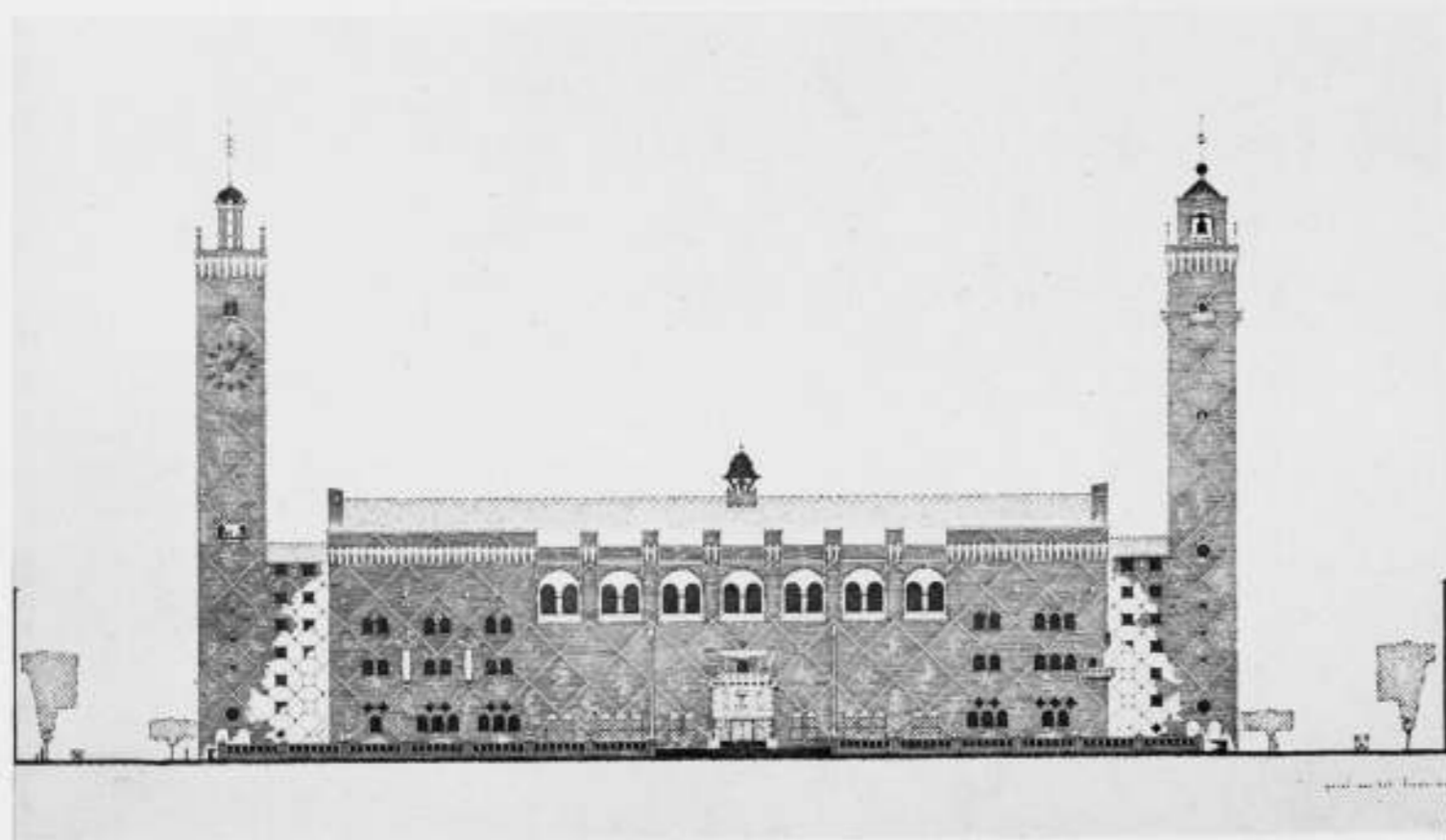
Koffiekamers. Wanden — beschilderde tegels. Vloeren — eiken strooken. Zoldering — open kapje, hout, gepolychromeerd.

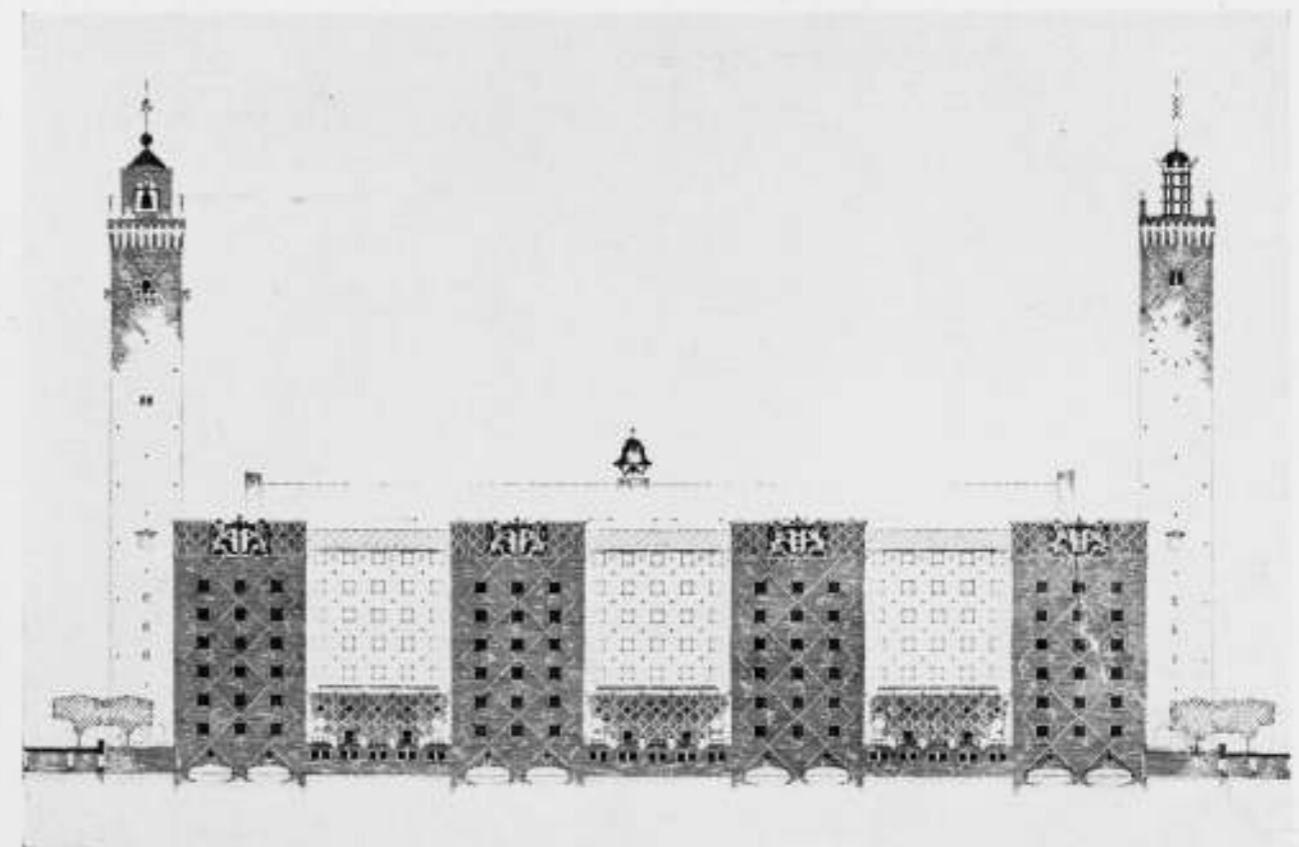
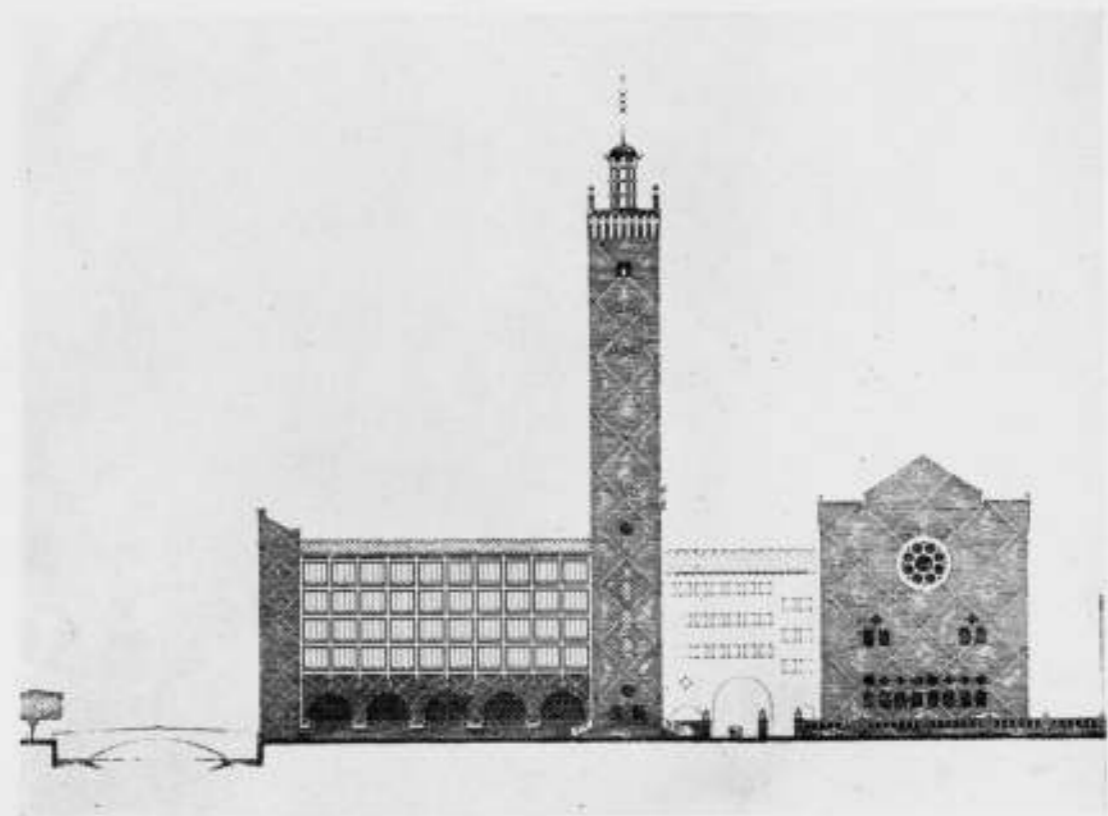
PERSPECTIEF VANAF HET FREDERIKSPLEIN BURGERZAAL SITUATIE

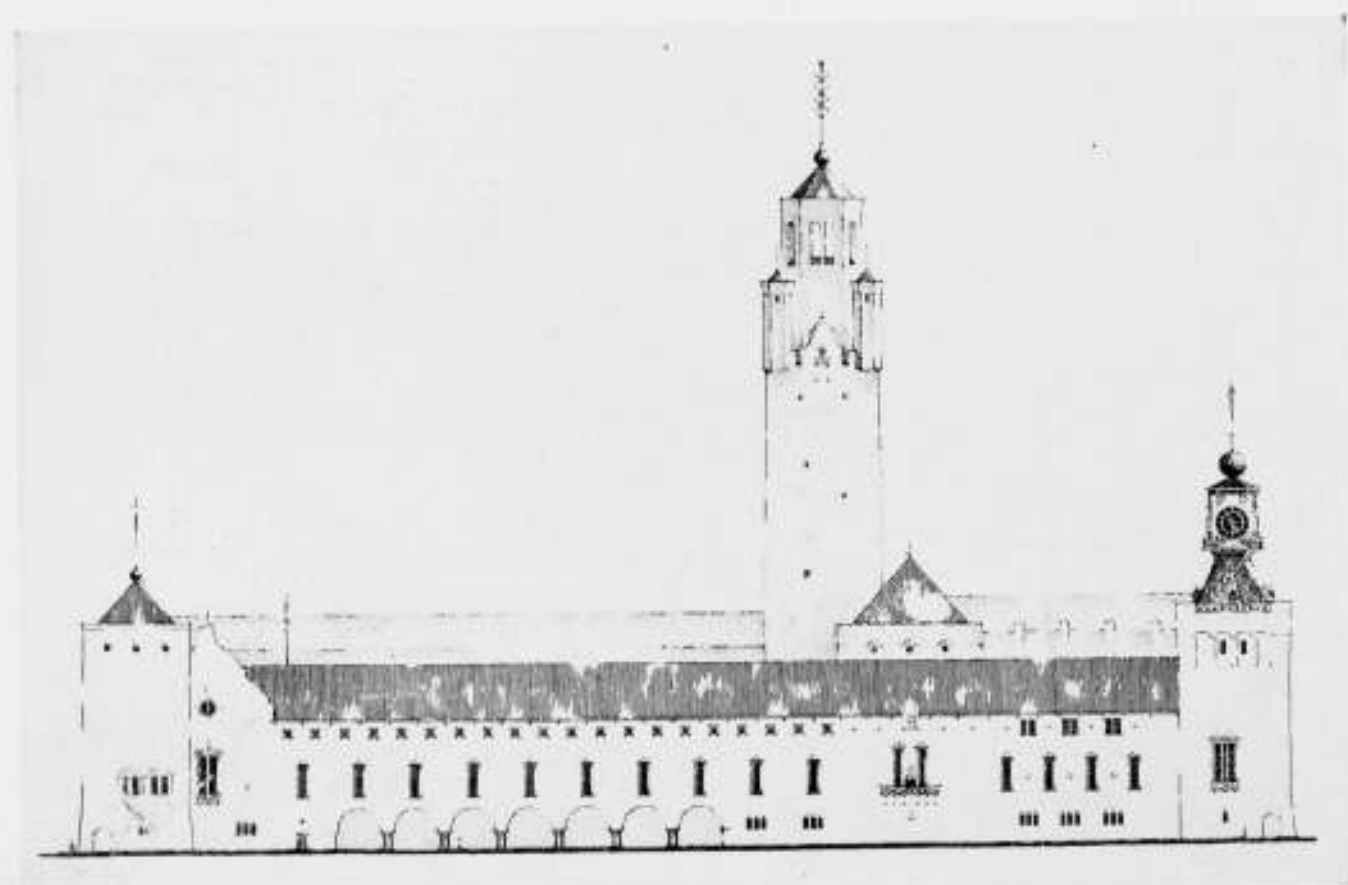
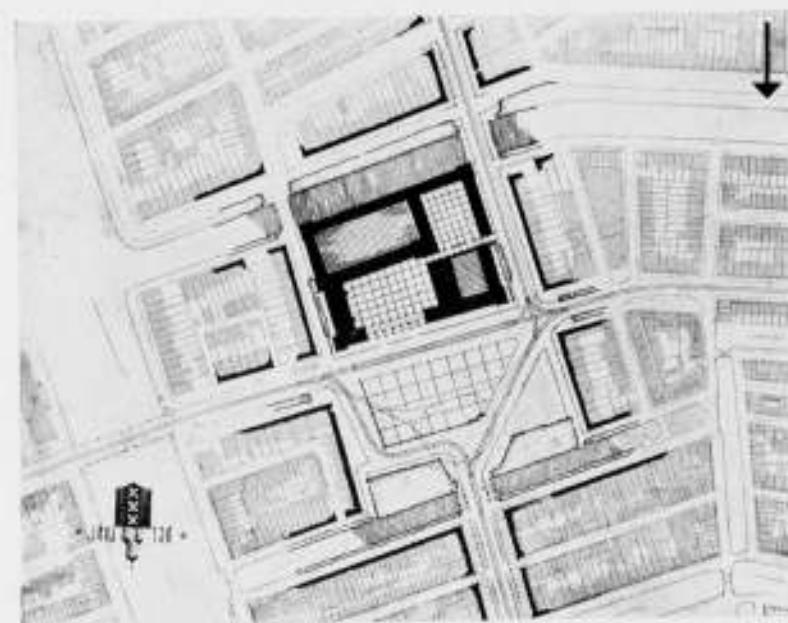
PLAN BEGANE GROND, HOOFDVERDIEPING EN BOVENVERDIEPING VOORBOUW SCHAAL 1 A 1000

GEVEL FREDERIKSPLEIN EN DOORSNEDEN OVER HET REPRESENTatieve GEDEELTE SCHAAL 1 à 1000

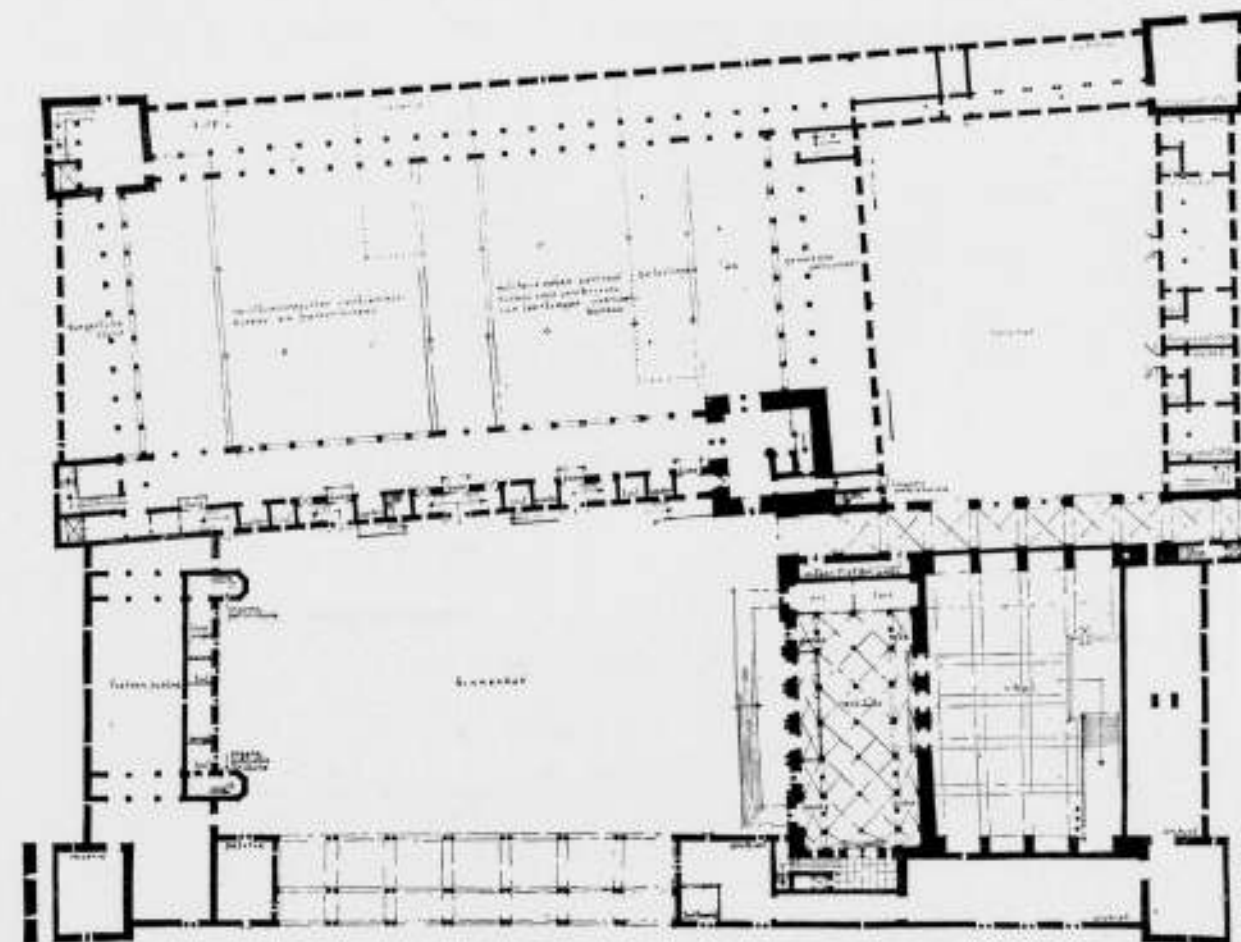
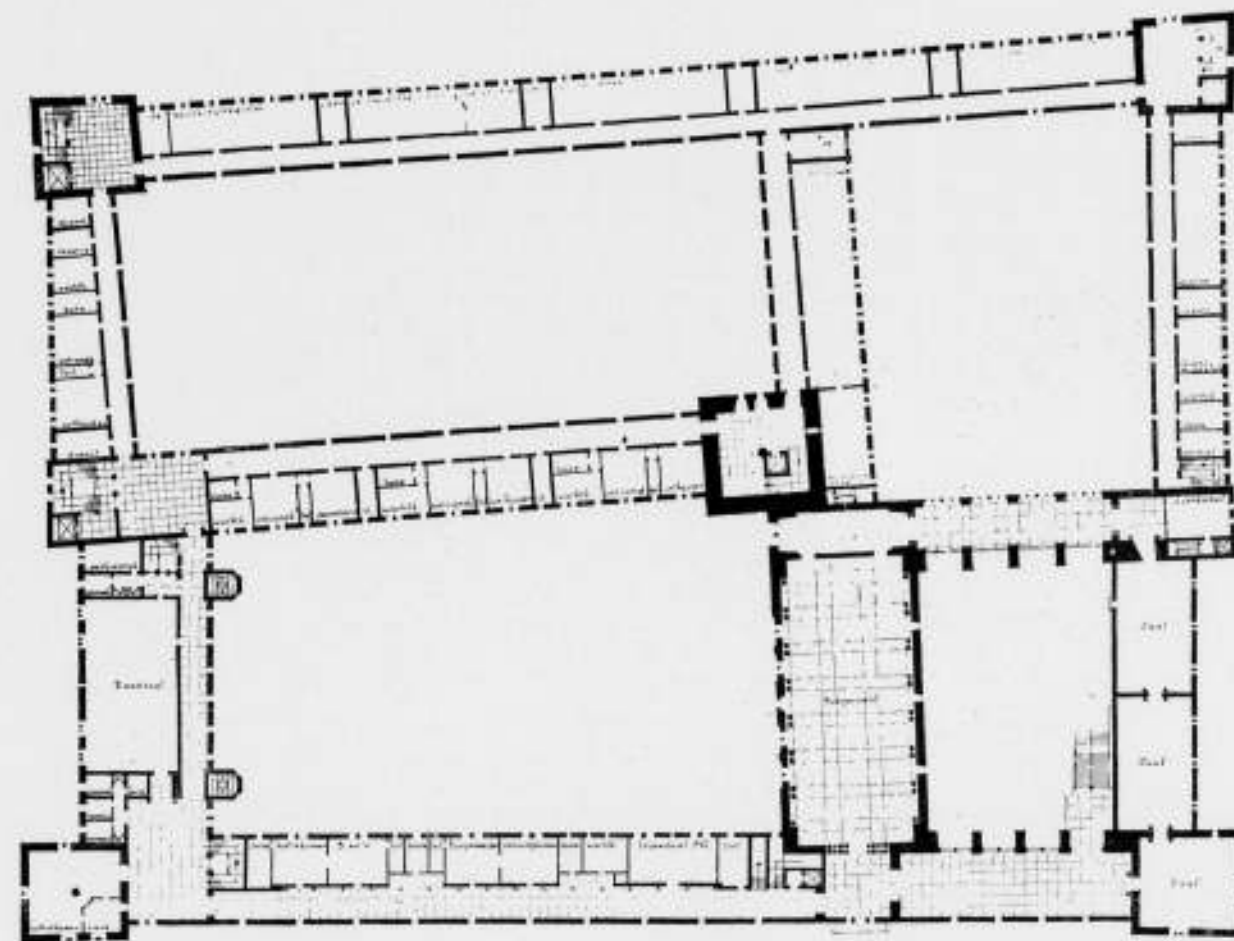

GEVEL OOSTEINDE EN GEVEL STADHOUDERSKADE SCHAAL 1 à 1000

SITUATIETEKENING EN GEVEL STADHOUDERSKADE

SCHAAL 1 : 1000

PLAN BEGANE GROND EN PLAN HOOFDVERDIEPING

SCHAAL 1 : 1000

PROF. Ir. H. T. ZWIERS, ARCHITECT

Wat betreft de *Situatie* zijn de hoofdbeginselen van het eerste project gehandhaafd. Een ligging van het gebouw met een volledig geveelfront aan het Frederiksplein en in de rooilijn blijft naar de meening van ontwerper te veroordeelen. Het gebouw mist dan de zoo noodige voorruimte, terwijl de ligging van het hoofdfront op het noorden niet alleen een ruim gebruik van relief in de detaillering eischt, maar ook een markante en groote dieptewerking in de hoofdmassa's, welke bij een ligging van een volledig geveelfront in de rooilijn niet te bereiken is. De vereischte voorruimte en dieptewerking kunnen op twee wijzen bereikt worden door, of het gebouw zoo ver mogelijk achter den rooilijn te leggen of door in de groepeerings van de gebouwdeelen onderling de vereischte voorruimte en dieptewerking te weeg te brengen. De eerste oplossing werd verworpen omdat deze alleen dan tot een waardige oplossing zou kunnen leiden, wanneer de bebouwingen van Oost- en Westeinde volledig in de compositie zouden worden betrokken; een dergelijke afhankelijkheid van het geheel van toekomstige ontwikkelingsmogelijkheid moge in grandioos aangelegde buitenlandsche stadvoorbeelden precedenten vinden, zij kwam inzonder in hooge mate speculatief voor en zou bovendien naar zijne meening ook onhollandsch zijn, omdat zij het min of meer intieme, dat altijd een der meest typische eigenschappen van het Nederlandsche bouwen is geweest, zou opofferen om der wille van een met groote waarschijnlijkheid nooit te bereiken monumentale „allure“.

Zoo werd ter verkrijging van voorruimte en dieptewerking de rustige beslotenheid van een bebouwing om een open voorhof van c.a. 5000 m² verkozen boven een vrije geheel teruggeschoven pleinligging, een voorkeur die ook voor de rustige ligging van het raadhuis zelf en voor de plaatsing der toegangen voor het raadhuis vele voordeelen heeft.

Bij deze keuze moest dan tegelijk vast staan, dat het teruggelegen bouwdeel ook tevens het belangrijkste — representatieve — bouwdeel zou zijn. Zoo is het representatieve gedeelte tevens geworden het zich ook naar buiten manifesterende centrum, dat in de as van Frederiksplein en Utrechtschestraat door den toren is bekroond.

Om dit centrum groepeeren zich de werkruimten in twee vleugels langs Oost- en Westeinde, een scheiding, die, gezien de geheel verschillende functies der ondergebrachte diensten naar ontwerpers meening niet alleen geen bezwaar oplevert, maar die zelfs uit een oogpunt van verkeersdistributie voordeelen kan bieden, mits er voor wordt gezorgd, dat op elkaar aangewezen diensten in eenzelfde vleugel zijn gegroepeerd, dat de meer algemeene diensten zich in of nabij het centrum bevinden en dat de verbinding der beide vleugels direct en overzichtelijk zij. Vooral met betrekking tot dit laatste punt is het nieuwe plan grondig gewijzigd; de nu achter de burgerzaal op alle bovenverdiepingen voorkomende rechtstreekse verbinding van de beide diensttrappenhuizen, was tevens aanleiding tot een omwerking van het werkgedeelte, waarin nu diensttrappenhuis en publieke trappen, liften

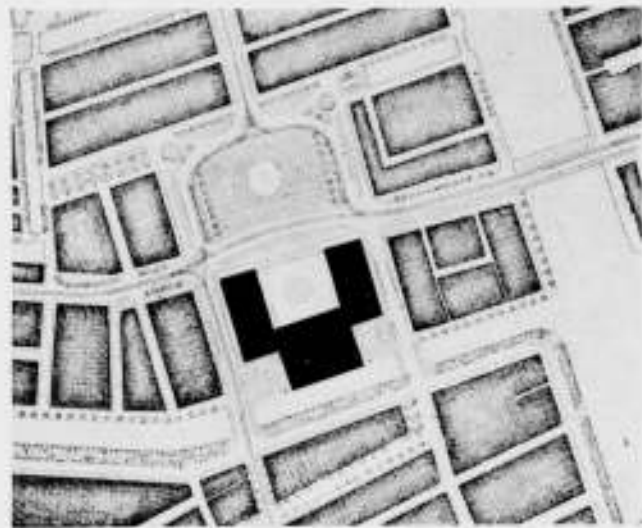
e.d. meer centraal in de vleugels van het werkgebouw werden geprojecteerd. Tevens was de rechtstreekse verbinding der beide vleugels mede aanleiding tot een zeer principieele omwerking van het representatieve gedeelte, waarbij thans alle representatieve ruimten op één hoofdverdieping konden worden gegroepeerd. Het hoofdbeginsel, dat Raadzaal en Burgerzaal beide in de hoofdas van het representatieve deel dienen te liggen, werd daarbij gehandhaafd. Tevens werd een eind gemaakt aan de aanvankelijke wijdoopligheid en aan de veel te sterke gerichtheid van het representatieve deel op een secundaire dwarsas. Dat daarbij de wethoudersvertrekken uit het representatieve deel moesten worden overgebracht naar het werkgedeelte, acht ontwerper eerder een voordeel dan een bezwaar; zij liggen nu alle met hun annexen onmiddellijk aansluitend aan het representatieve bouwdeel, tevens alle aan het hoofd van eigen-dienstvleugel, aan een vrij ganggedeelte en op de meest gunstige oriëntering. Door de in het representatieve bouwdeel doorgevoerde concentratie werd het mogelijk, zonder verlies aan ruimtewerking, veel onnoodige, en voor de inwendige ruimteverhoudingen zelfs schadelijke ruimte uit het plan weg te nemen, waardoor, met de ruimtebesparing verkregen door de overdadige gangruimte o.a. in het werkgedeelte en in de onderverdiepingen te besnoeien, een aanzienlijke verlagings kon worden verkregen van den kubieke inhoud.

Er is verder naar gestreefd de hoofdmassa's meer nog dan in het eerste plan duidelijk uit te spreken en het gebouw in eenvoudige groote hoofdbouwdeelen te onderscheiden.

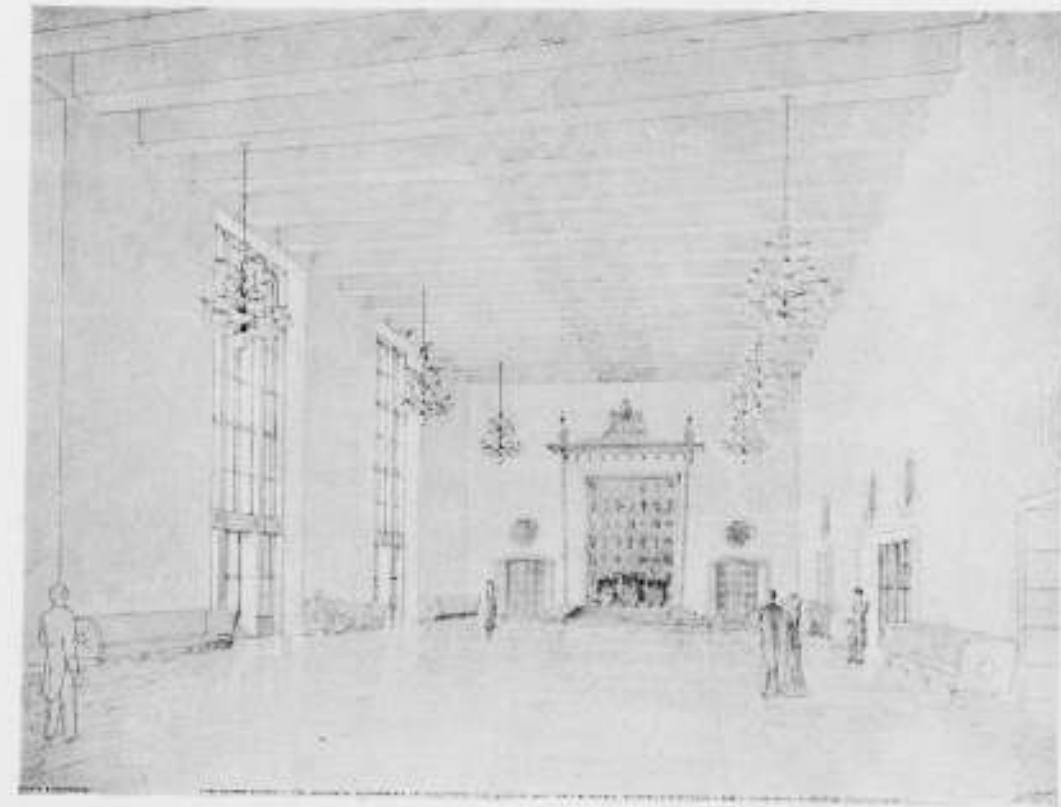
Zeer lang heeft ontwerper stilgestaan bij de vraag of de aanvankelijk ontworpen afsluitende arcadebouw aan de Frederikspleinzijde al dan niet gehandhaafd diende te worden. Hoewel deze ook bij het onderhavige plan, maar dan als een schakel tuschen de vleugels in plaats van een los lid voor de vleugels gehandhaafd zou kunnen worden, heeft tenslotte de overweging, dat het representatieve gedeelte zich zonder dezen afsluitingsvorm meer en duidelijker zou uitspreken, den doorslag gegeven.

Is daardoor thans enerzijds ook het gewenschte grootere contact tuschen plein en burgerzaal ontstaan, anderzijds werd daardoor nog duidelijker de aanvankelijke schaaltegenstelling tuschen de werkgedeelten en het representatieve bouwdeel. Daarom is bij de uitwerking van dit tweede plan niet alleen gestreefd naar een vereenvoudiging en naar betere onderlinge aansluiting der hoofdbouwdeelen, maar ook naar een betere schaalverhouding.

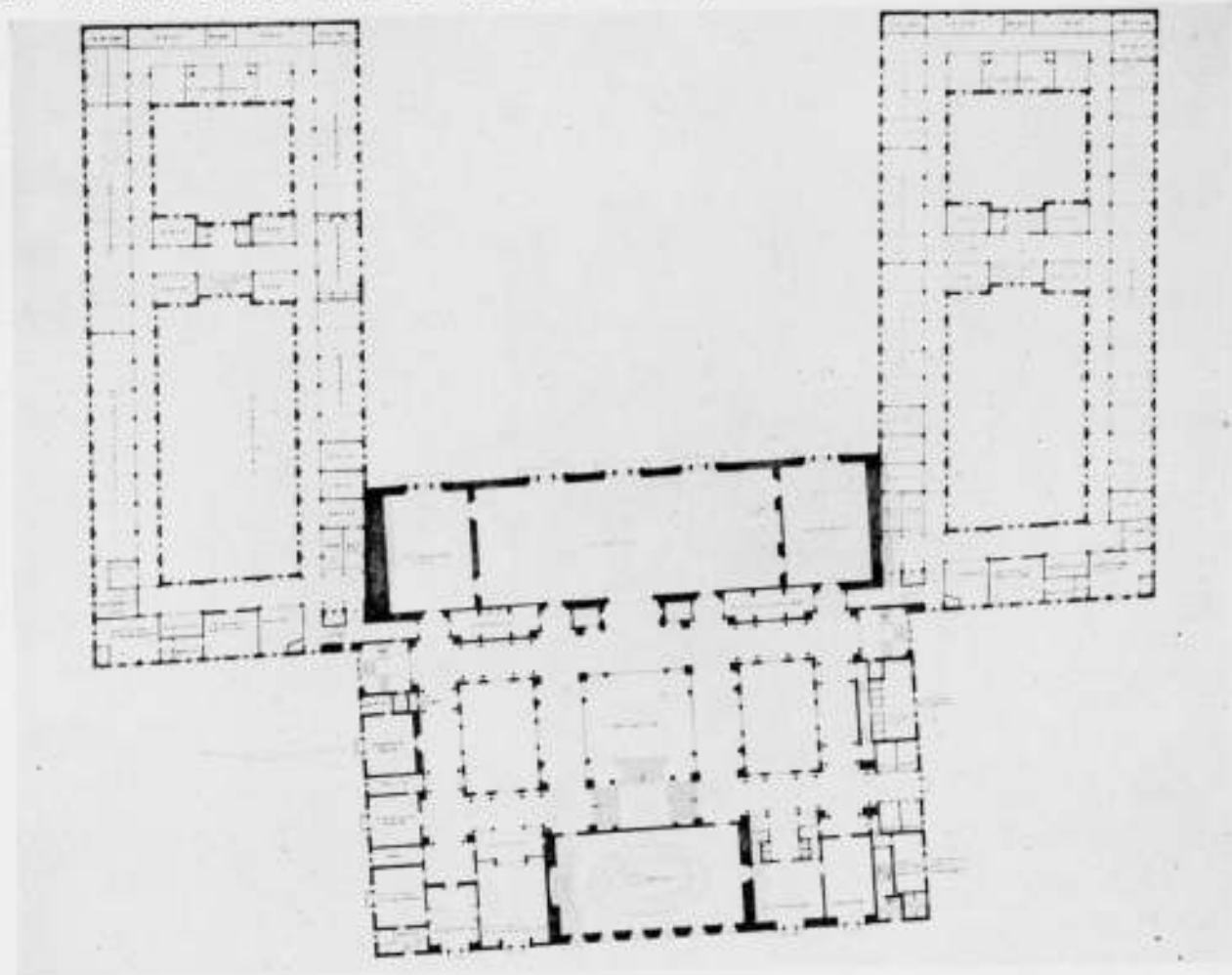
Met betrekking tot inhoud en bouwkosten moge in hoofdzaak worden verwezen naar de hierna volgende specificatie, welke een totaal ombouwde ruimte van rond 276000 m² oplevert. In aanmerking nemende, dat voor de door beeldhouwers, schilders en kunstnijveren te maken kunstwerken een afzonderlijke raming is verondersteld, mag worden aangenomen, dat het gebouw volgens het thans aangeboden ontwerp voor de bouwsom van f 5.000.000,— inderdaad kan worden verwezenlijkt.

SITUATIETEKENING

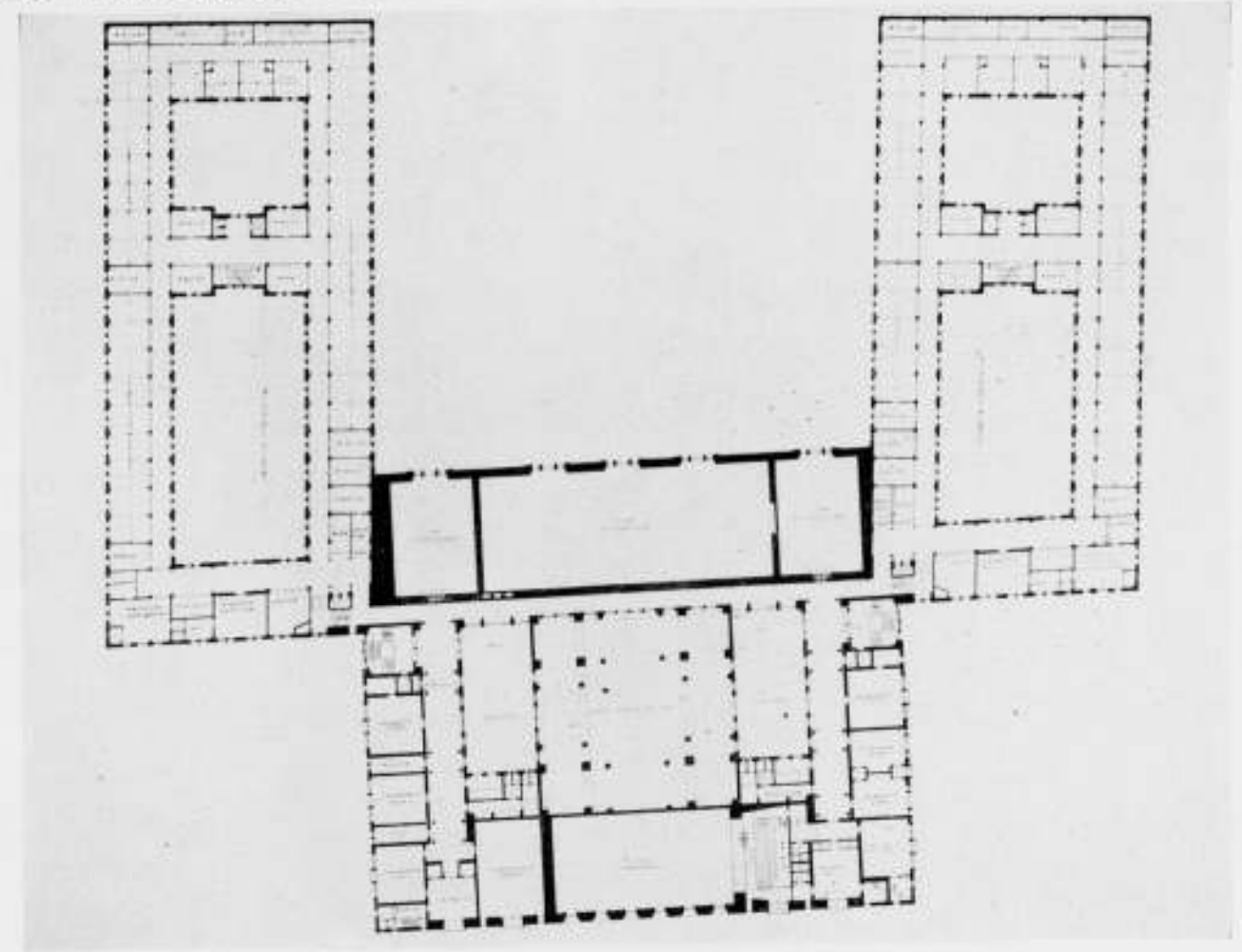

PERSPECTIEF VANAF HET FREDERIKSPLEIN EN INTERIEUR VAN DE BURGERZAAL

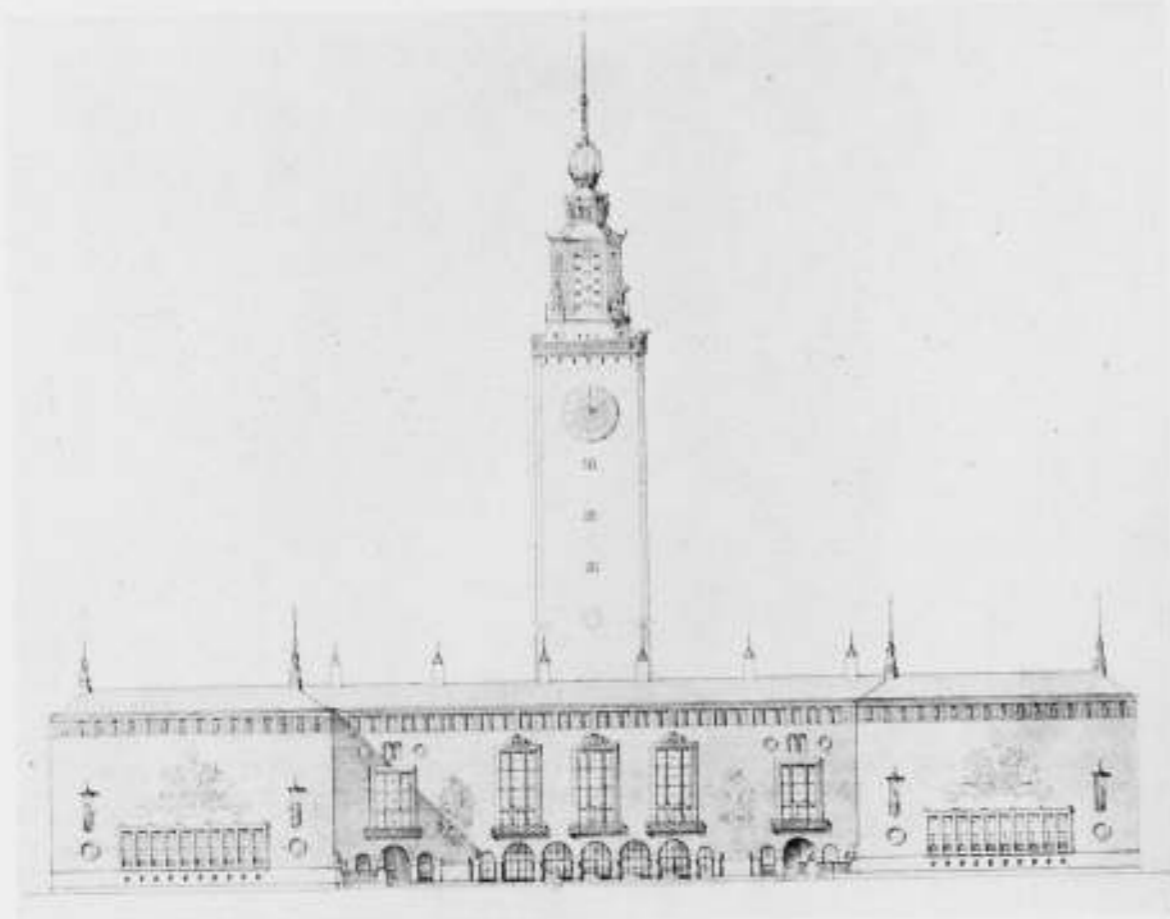
PLAN BEGANE GROND EN PLAN HOOFDVERDIEPING

SCHAAL 1 A 1000

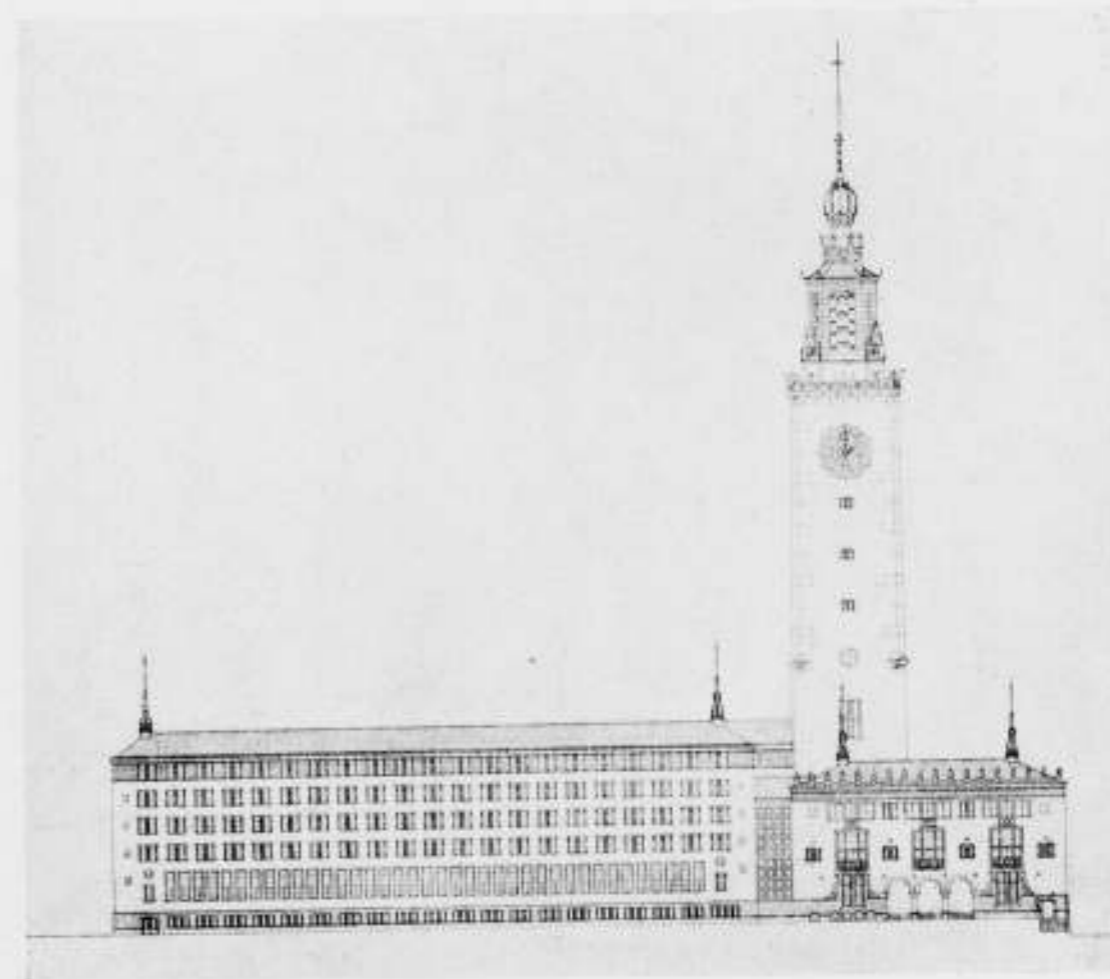
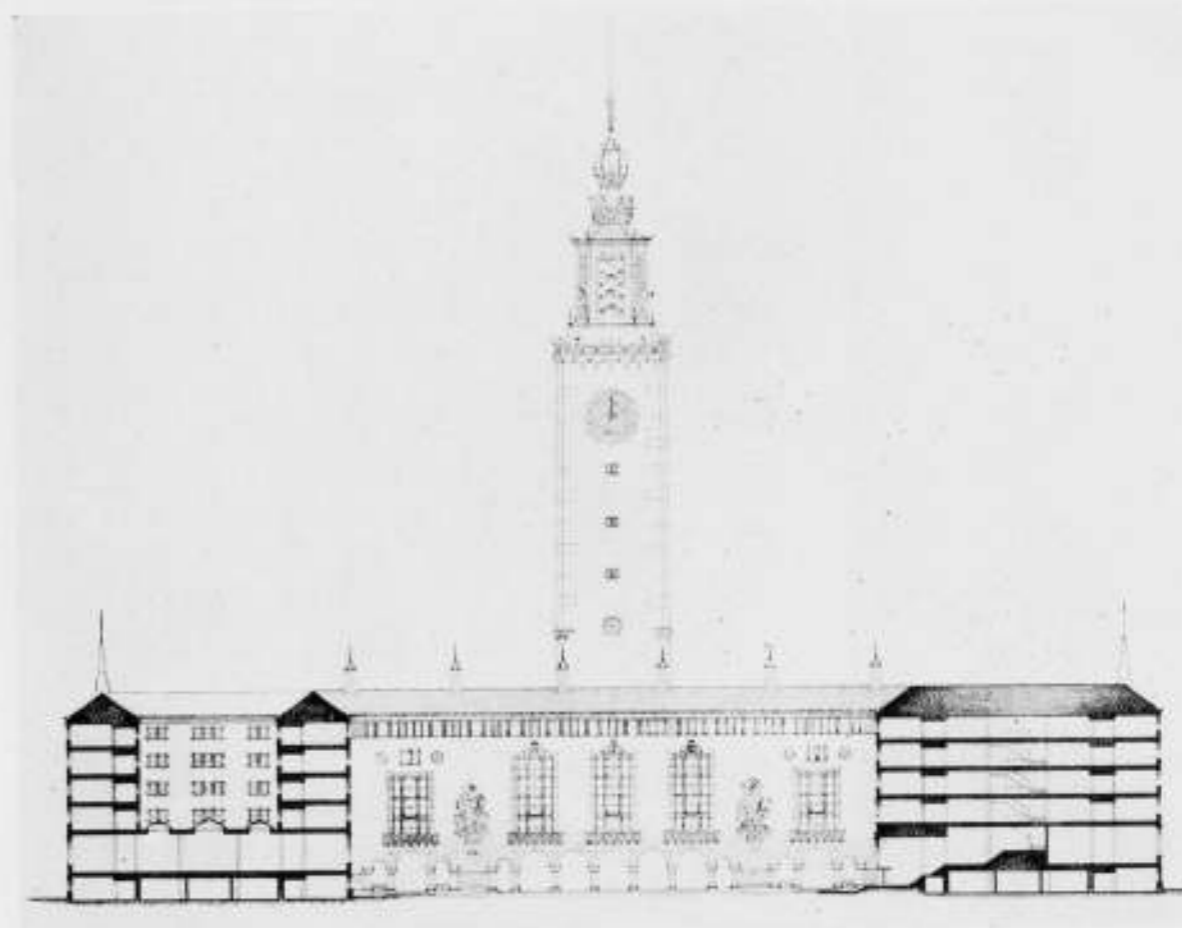

PLANVERDIEPING EN DOORSNEDE OVER DE AS VAN HET GEBOUW

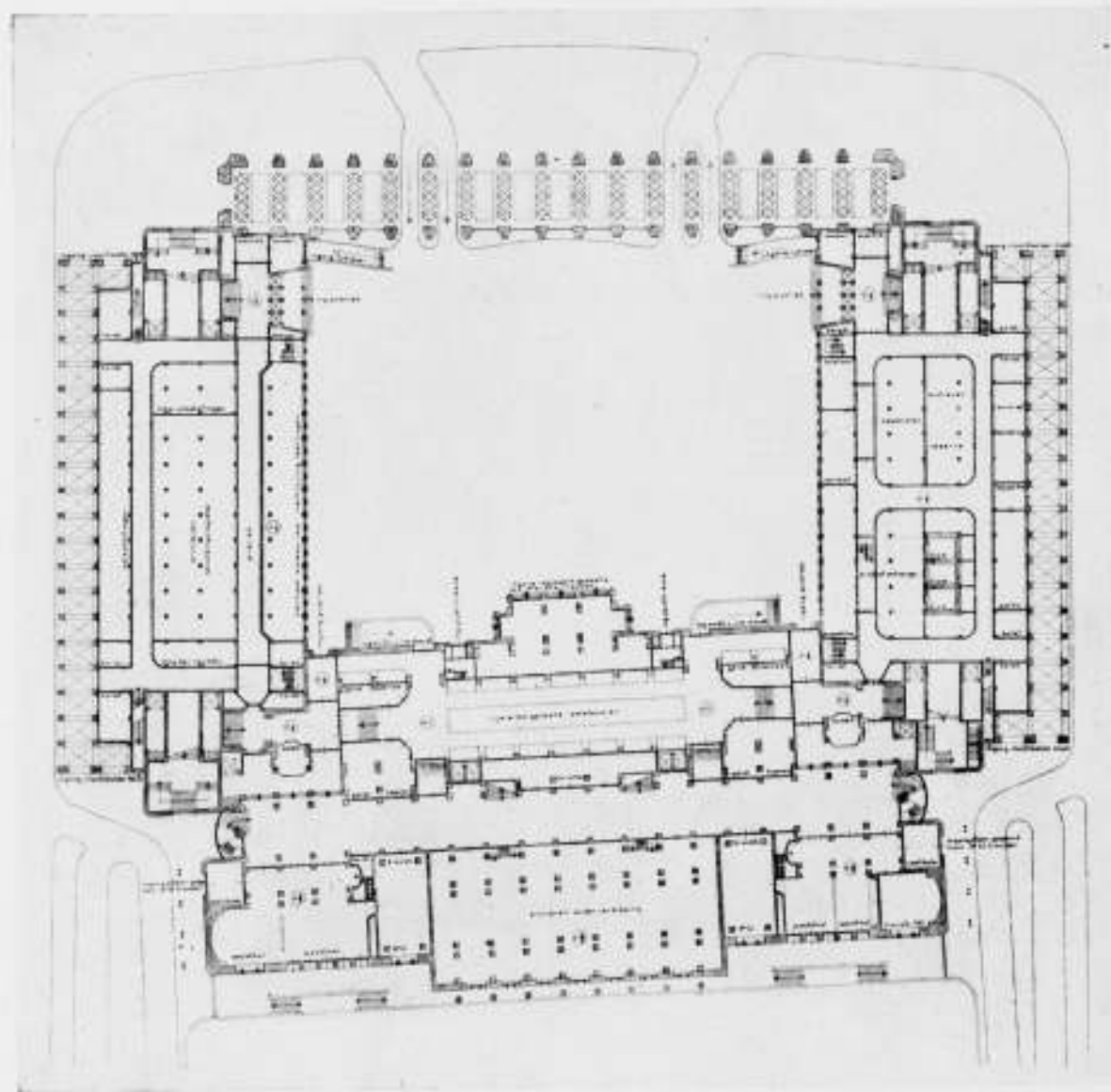
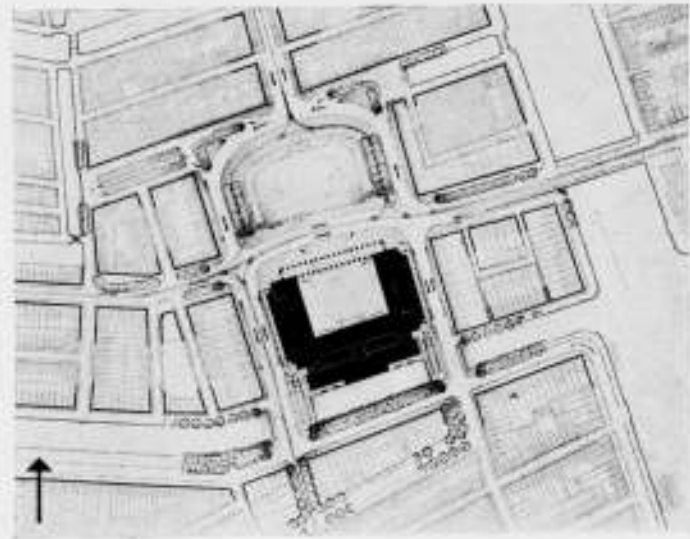
SCHAAL 1 A 1000

GEVEL FREDERIKSPLEIN EN GEVEL STADHOUDERSKADE SCHAAI 1 A 1000

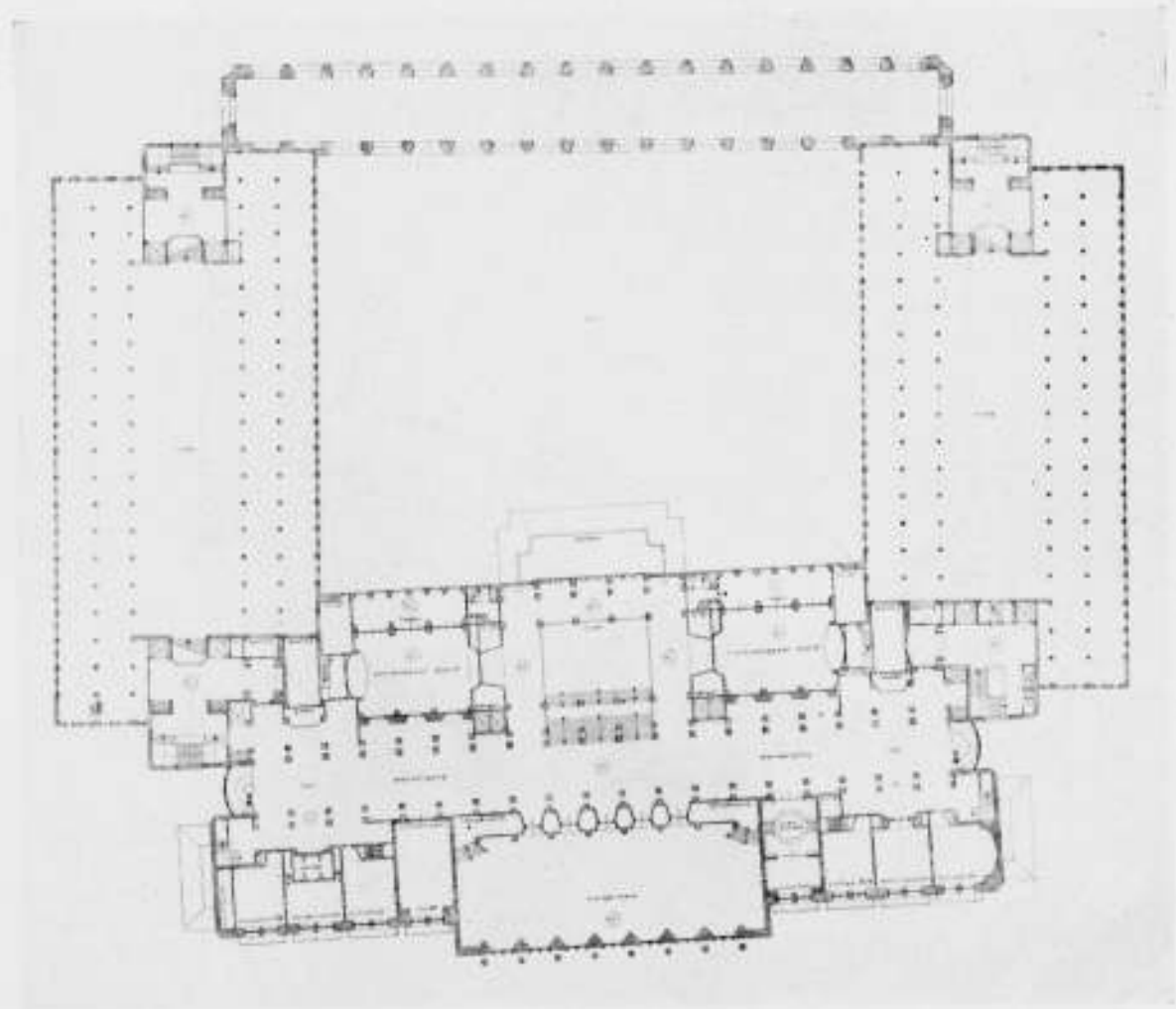
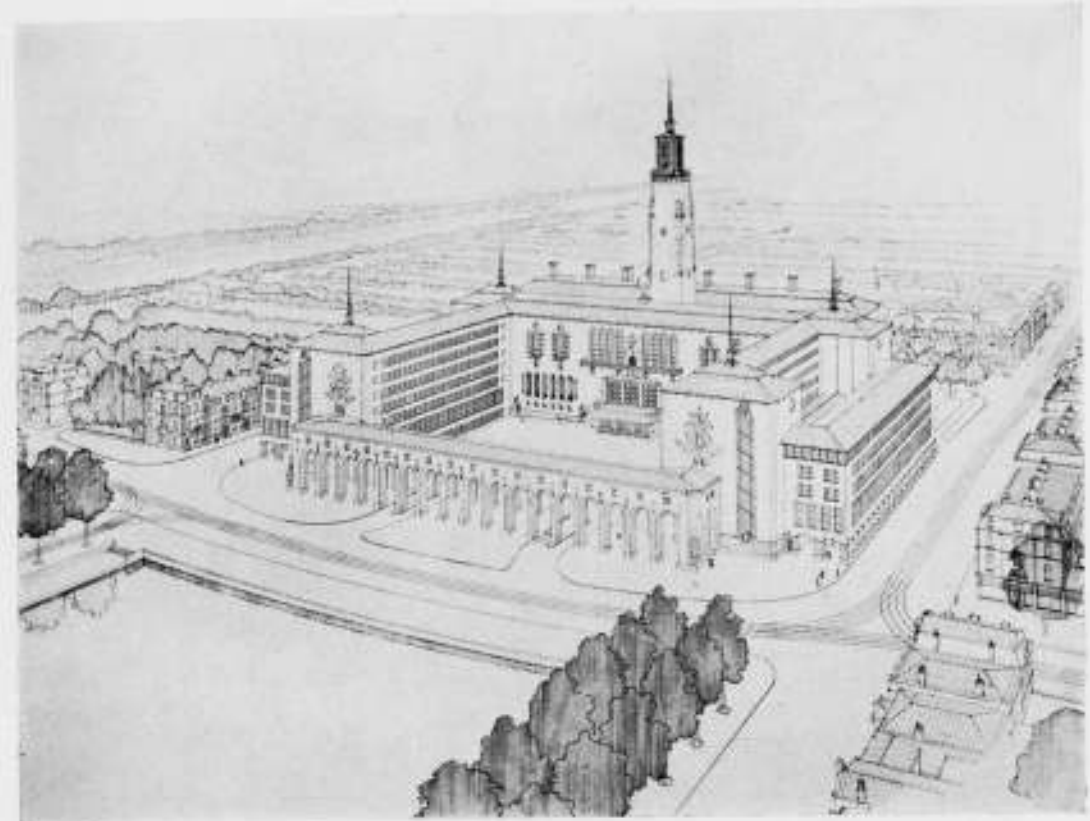
GEVEL OPEN BINNENPLAATS EN GEVEL WESTEINDE SCHAAI 1 A 1000

PLAN BEGANE GROND

SCHAAL 1 : 1000

EN SITUATIE TEKENING

VOGELVLUCHT PERSPECTIEF

PLAN HOOFDVERDIEPING SCHAAL 1 : 1000

PERSPECTIEF VANAF FREDERIKSPLEIN

SITUATIE TEKENING

**MEMORIE VAN TOELICHTING BEHOORENDE BIJ No. 72 MOTTO ANAΓKH.
J. F. STAAL EN A. STAAL, ARCHITECTEN.**

1. Opmerkingen van de Jury in de analyse van het ontwerp ANAΓKH.

De verkeersregeling werd door de ontwerpers gevolgd in den zin van de versterkte, nader uitgewerkte, eischen.

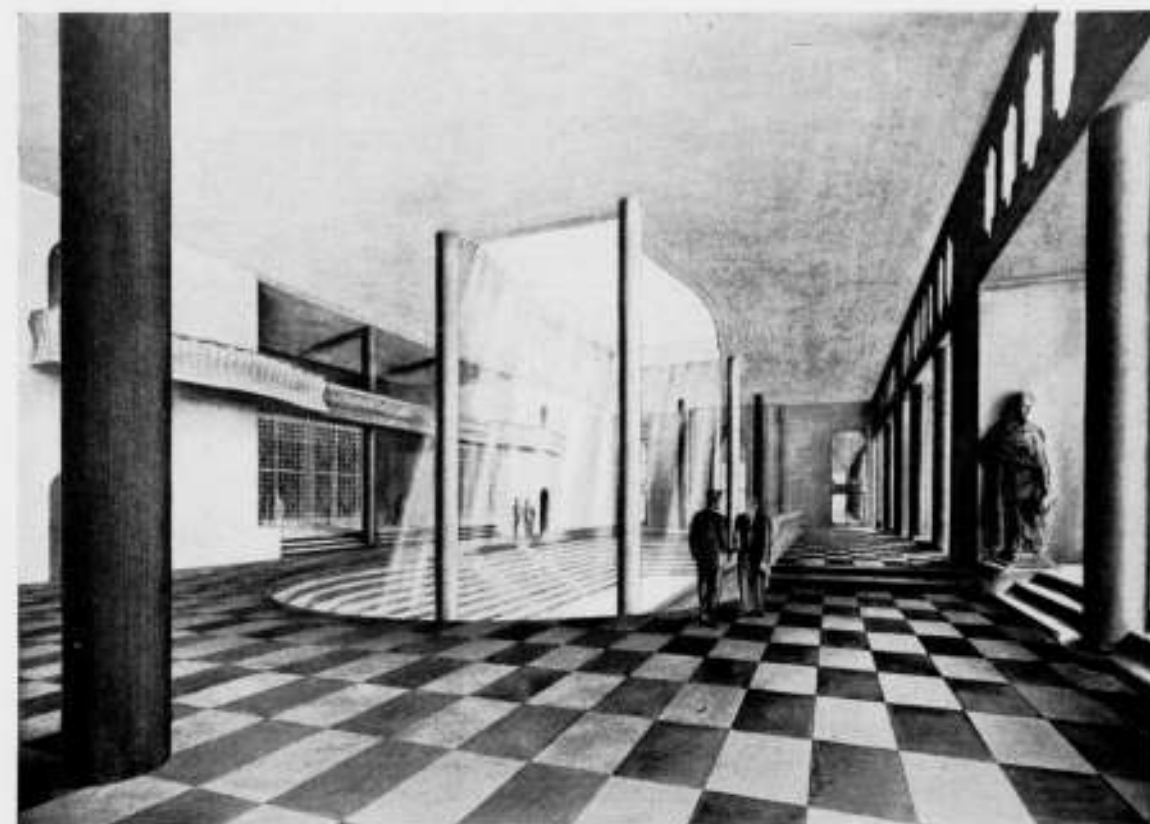
De sierterrassen op het Frederiksplein, ontworpen om den samenhang tusschen dit plein en het voorplein van het Raadhuis te versterken, zijn omgewerkt tot verhoogde gedeelten, die een beplanting van besnoelde boomen kunnen dragen.

De hoogtematen tot het representatieve gedeelte zijn, behalve de stoephoogte, belangrijk vergroot.

De kleine garderobe is verplaatst naar het uitgangsgedeelte van de groote garderobe, waar zij gemakkelijk bereikbaar is, zonder de groote garderobe

te passeeren. Ontwerpers nemen aan dat beide garderobes nimmer gelijktijdig, (althans dan niet gescheiden) worden gebruikt.

Ter plaatse van de kleine garderobe in het voor-ontwerp is thans een, aan de onderzijde gesloten trappgat gemaakt, omringd door trapbalustrades, die het beloop van de trap zichtbaar maken. De bodem van het trappgat kan met een beglazing gedicht worden, waarop een b.v. 5 cm diepe waterlaag met een fontein of iets dergelijks. Onder de naar het laatste bordes stijgende trap, is plaats gevonden voor een beeldhouwwerk, recht tegenover den ingang. De inklip in de trouwpaviljoens is thans vermeden, en de saamhorigheid met het hoofdgebouw tot uitdrukking gebracht, door de paviljoens met dit gebouw te verbinden, en dezelve te verhoogen, meer in overeenstemming met de hoogte der omringende bebouwing.

VOORGEVEL SCHAAL 1:1000 EN PERSPECTIEF VAN DE HAL

Tot aan het artikel „uiterlijke vormgeving“ in de analyse, meenen ontwerpers alle gestelde bezwaren te hebben ondervangen.

Betreffende de bezwaren der Jury tegen de uiterlijke vormgeving deelen ontwerpers mede dat zij, (die de geopperde bezwaren aesthetisch-waardevol bevonden, met handhaving hunner opzet van het voor-ontwerp,) de concrete eischen der Jury als vaststaand uitgangspunt namen, van waar uit, consequent doorgevoerd, nieuwe maten in de beoogde verhoudingen van het geheel, werden gevonden. Ontwerpers meenen dat zoo goed als alle bezwaren der Jury tegen de uiterlijke vormgeving geheel ten voordeele van het nieuwe ontwerp zijn aanvaard en verwerkt, zonder de organische opzet van het geheel ergens te benadeelen.

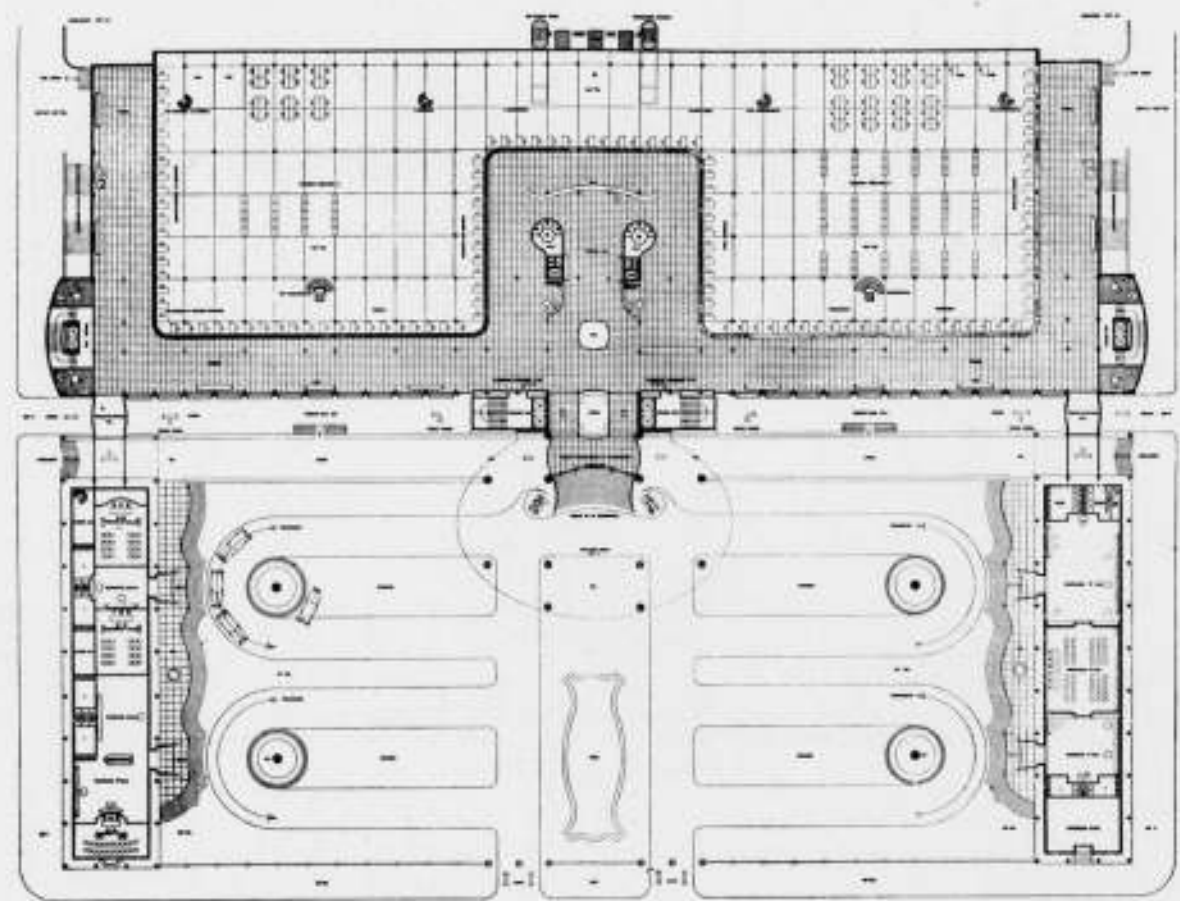
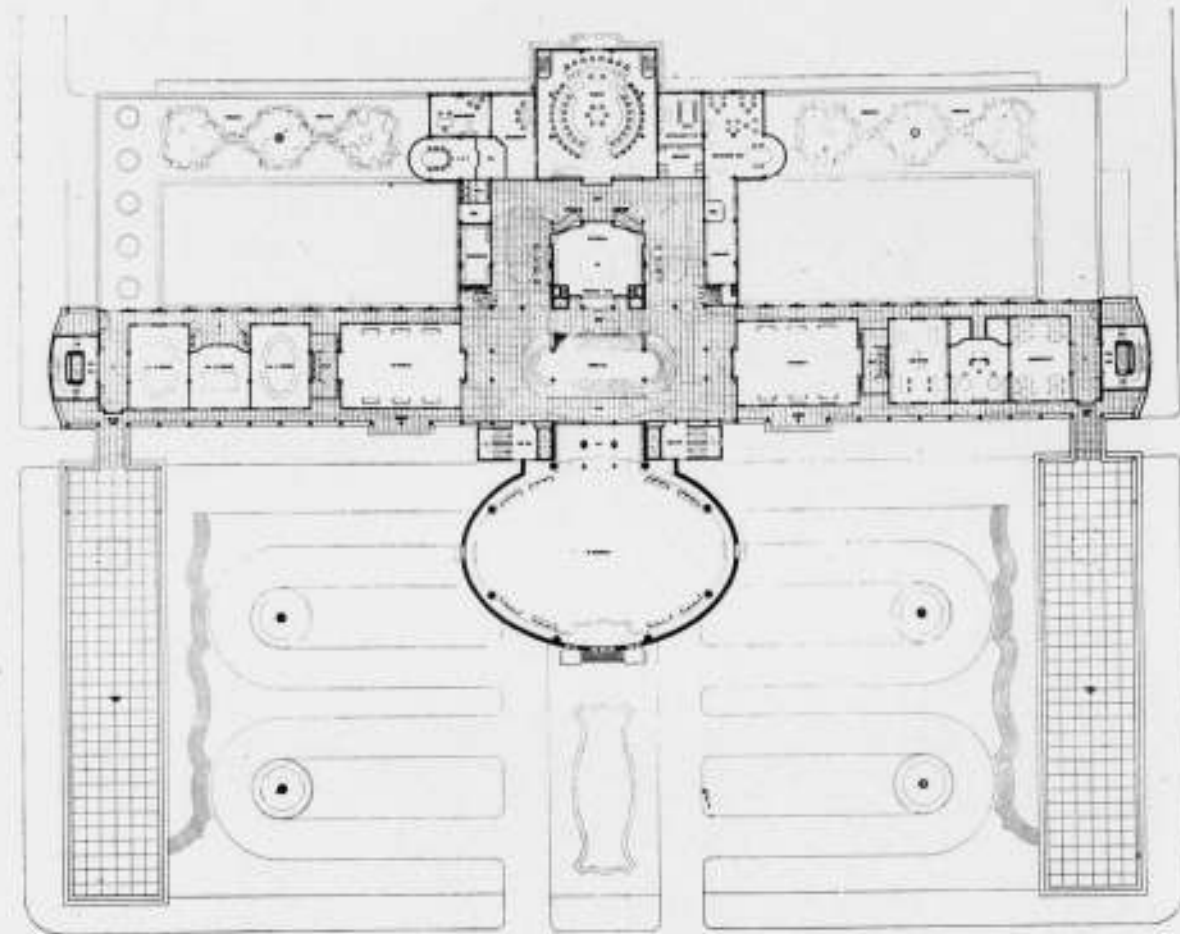
2. Constructie en materialen.

Betreffende de constructie en de materialen, meenen de ontwerpers naar de memorie, behoorende bij het voor-ontwerp, te mogen verwijzen.

De, in de buitenlucht staande, dragende kolommen kunnen met weinig plaats innemende bekledingen worden voorzien. Toepassing van gepolijst graniet achten ontwerpers, op niet zeer bloot-gestelde plaatsen, zeer wel te aanvaarden. Een mozaik van stukjes gepolijst graniet, een bronzen bekleding met strooken in den vorm van cannelures is evenzeer mogelijk. Bij een bouwwerk van den omvang van het ontwerp, zal door de ongewone hoeveelheid materialen ten slotte de finantieele mogelijkheid de keuze moeten leiden.

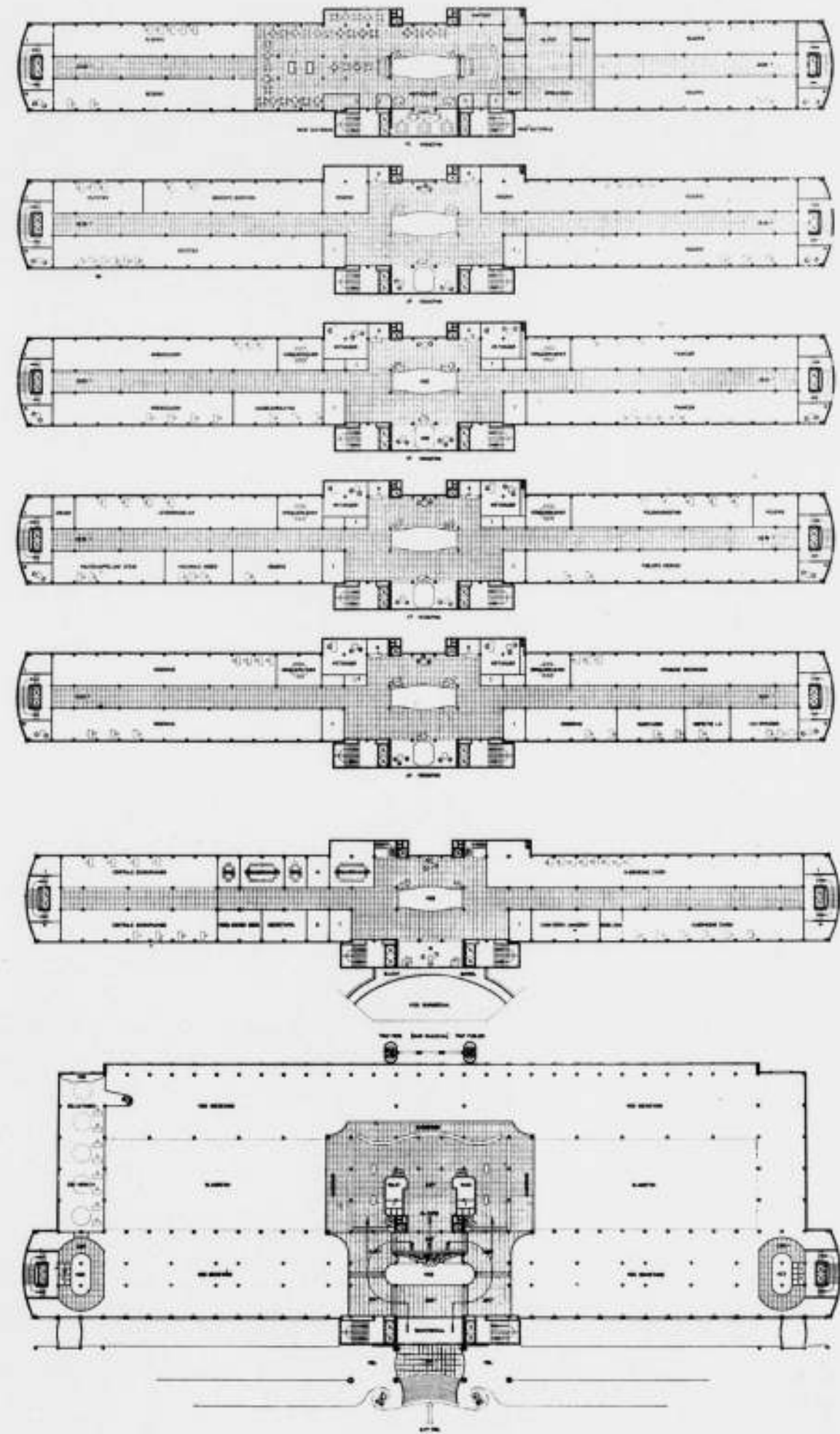
3. Versieringen.

De beeldhouwwerken en ornamentale versieringen, in brons, natuursteen en in glas (leeuwen naast den stoep), zijn in het ontwerp aangegeven ter bepaling van de plaats en de gewenschte omvang in het bouwwerk. Tot niets anders: de voorstellingen zijn geheel toevallig en zonder eenige beteekenis.

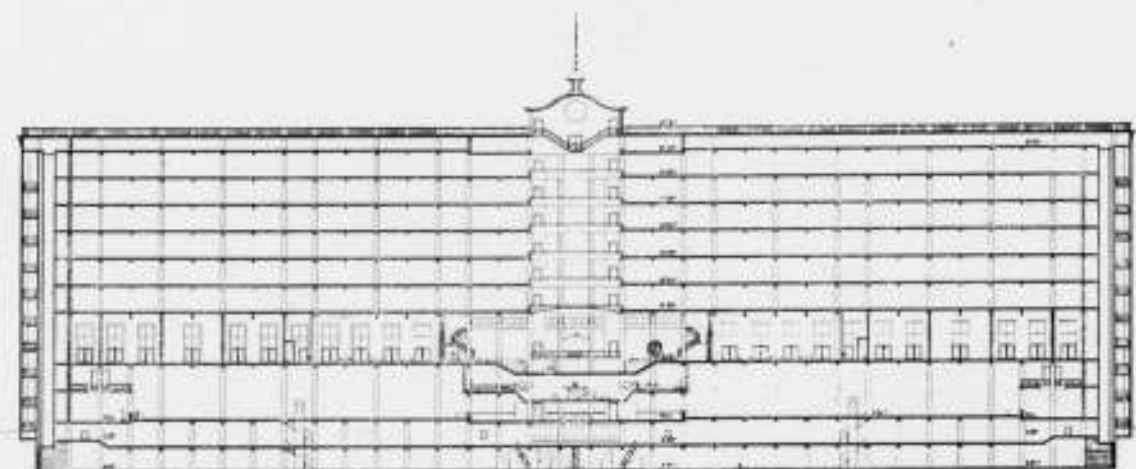
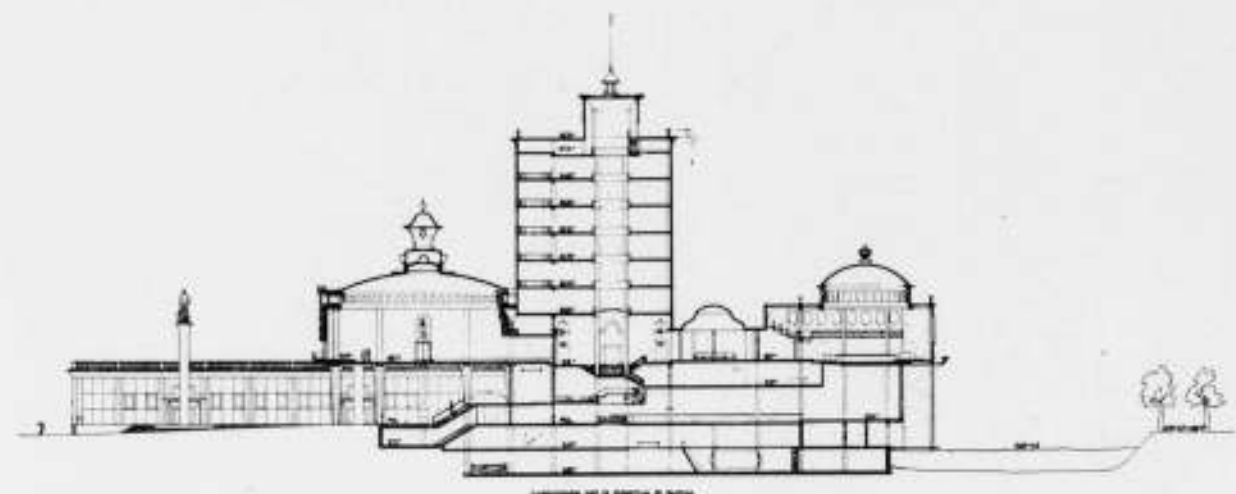

PLAN BEGANE GROND EN PLAN REPRESENTATIEVERDIEPING

SCHAAL 1 À 1000

PLAN TUSSCHENVERDIEPING (GARDEROBE), EN PLAN 2-7e VERDIEPING SCHAAL 1 À 1000

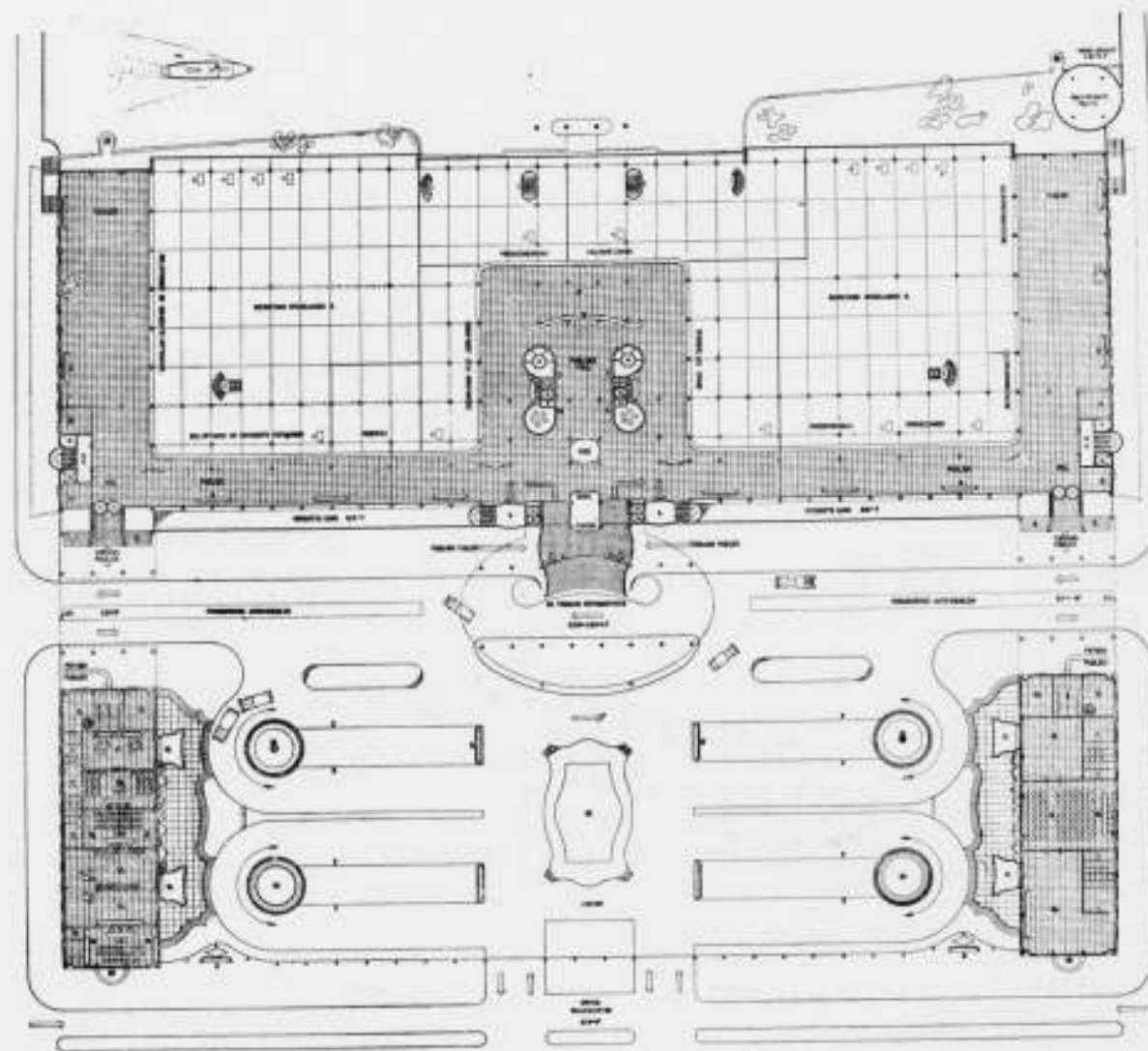
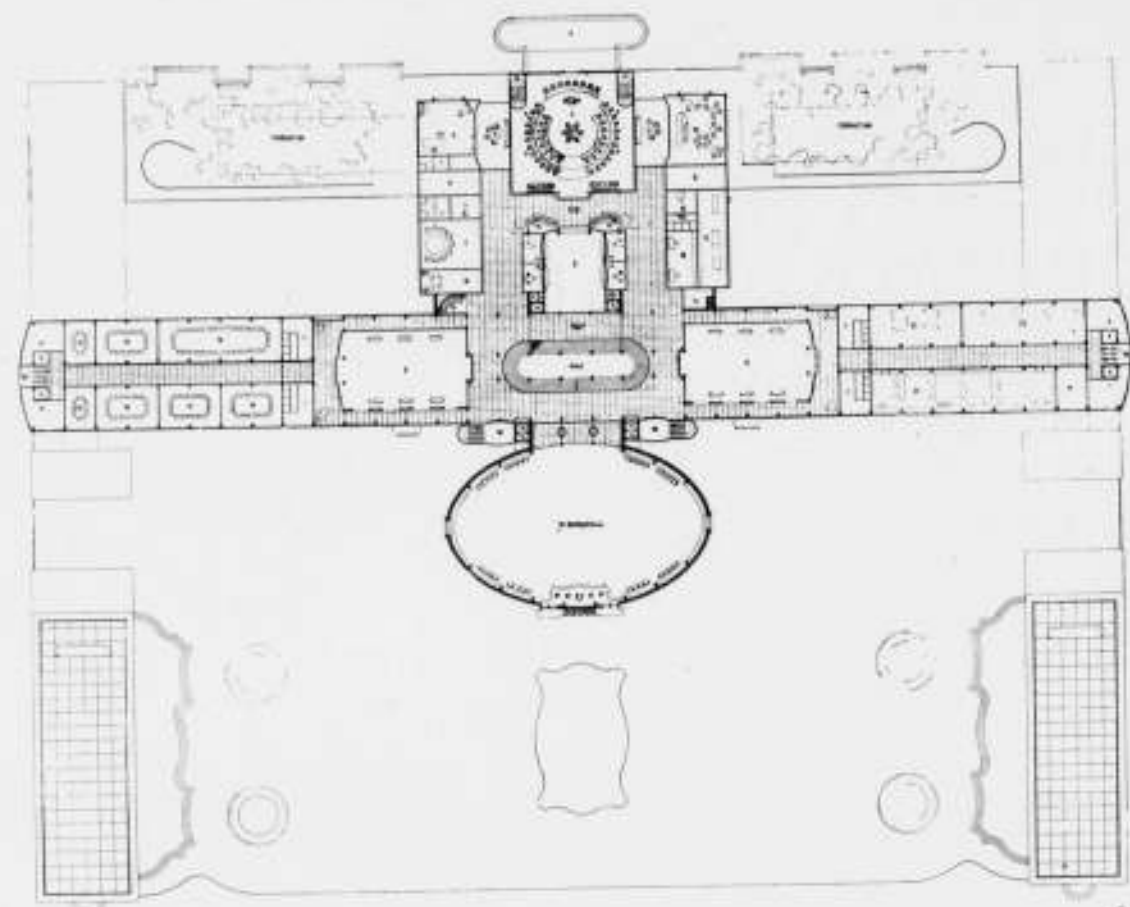

LANGSDOORSNEDEN EN DWARSDOORSNEDEN

SCHAAL 1 Å 1000

SITUATIE VOGELVLUCHTPERSPECTIEF FREDERIKSPLEIN EN PERSPECTIEF VANAF STADHOUDERSKADE

PLAN BEGANE GROND EN PLAN REPRESENTATIEVERDIEPING

SCHAAL 1 À 1000

BESCHOUWINGEN OMTRENT DE PLANNEN, WAARVAN WORDT GEADVISEERD DE ONTWERPERS ERVAN TOT DEELNEMING AAN EEN BESLOTEN PRIJSVRAAG UIT TE NOODIGEN

(OVERGENOMEN UIT HET RAPPORT VAN DE JURY.)

No. 72, MOTTO „13659“.

De situatie van dit plan is fraai; de groote voorhof, door den statigen arcadenbouw afgesloten, is voornaam.

Het representatieve gedeelte is zoo ver mogelijk naar het zuiden geschoven en is verbonden aan twee naar het noorden gerichte bouwmassa's van goeden hoofdvorm, waarin het werkgedeelte is gehuisvest, en welke door den arcadenbouw, die den voorhof omsluit, worden verbonden. Hiermede wordt zoowel vanaf het Frederiksplein als vanaf den binnenhof, een grootsche ruimtewerking en een rijke licht- en donkerwerking verkregen.

De plattegronden zijn goed bestudeerd; zij zijn voornaam van karakter en vertoonen een rijke compositie en climax.

Het verschil in verdiepinghoogten tusschen het representatieve gedeelte en het werkgedeelte is op een interessante wijze verwerkt, doch bij de aansluitingen van beide gedeelten, welke op zichzelf reeds gecompliceerd zijn, zullen verbeteringen in het plan nodig zijn.

In het algemeen is het plan veel te uitvoerig. De in het gebouw af te leggen afstanden zullen zeer groot zijn; het zal voor den bezoeker niet eenvoudig zijn, hier den juisten weg te vinden. Vooral komt dit tot uiting bij de lange, centraal gelegen hal, van welke hal een goede verlichting ook niet is gewaarborgd.

Een opgang naar de raadzaal door de burgerzaal op de door den ontwerper gedachte wijze is ontoelaatbaar. Ook de hooge ligging van de raadzaal is minder gunstig.

De toren rijst niet organisch uit het plan op.

De uiterlijke vormgeving vertoont gaafheid en rijkdom aan detailoplossingen. De Jury is van meening, dat bij verdere uitwerking van dit plan de uiterlijke verschijningsvorm, zooals deze thans wordt voorgesteld, tot een goed raadhuis zal kunnen leiden. Er dient echter te worden gewezen op het verschil in schaal tusschen het representatieve gedeelte en het werkgedeelte, gezien vanaf den binnenhof.

De inhoud van het gebouw is zeer groot en nog grooter dan de ontwerper berekent.

Ofschoon de noodige beperking tot ingrijpende wijzigingen van het plan zal moeten voeren, is de Jury toch van oordeel, dat de beloften in dit plan zoodanige zijn, dat het na omwerking wellicht tot een waardig raadhuis kan groeien en zij meent daarom te moeten adviseeren, den ontwerper ervan tot deelneming aan een besloten prijsvraag uit te noodigen.

No. 159, MOTTO „MERON“.

De situatie van dit plan, waarin de hoofdmassa achteruit is geschoven, is zeer goed. Het geheel is zonder binnenhoven opgelost, doch door de uitsprongen worden min of meer afgezonderde pleingedeelten verkregen, hetgeen hier tot een zeer gelukkige oplossing heeft geleid. De vooruitgeschoven vleugel bij het Westeinde heeft een minder juiste verhouding tot de hoofdmassa. De wijze, waarop het complex aan de Singelgracht is gesitueerd, is mooi. De indeeling van het Frederiksplein zal nog ernstig dienen te worden bestudeerd.

De hoofdropzet van het plan, waarin de scheiding tusschen het representatieve en het werkgedeelte bijna steeds op de juiste wijze werd doorgevoerd, is bijzonder goed.

De oplossing van het representatieve gedeelte, dat een fijnzinnige en feestelijke allure vertoont, en prachtige verlichtingsmogelijkheden bezit, brengt dit ontwerp op een hoog niveau. De ligging van de raadzaal, welke zaal niet aan het uiterlijke aspect van het gebouw bijdraagt, is niet gunstig, terwijl de toepassing van uitsluitend bovenlicht onaanvaardbaar is.

De secretarie vormt een goed aaneengesloten geheel, waarin de verschillende ruimten gunstig zijn gelegen.

De beknoptheid van het plan valt te prijzen.

Ofschoon het ontwerp den indruk maakt, nog in een beginstadium te verkeeren, vertoont het nu reeds een rustig en voornaam beeld van de uiterlijke verschijningsvorm, waarin aan den hoofdtoegang misschien een iets krachtiger uitdrukking ware te geven.

De hoofdvorm van het bouwwerk, behoudens de uitgebouwde vleugel, is goed. Zonder ingewikkelde hulpmiddelen werd, enkel door een juist groepeeren van bouwmassa's en door strooing en koppeling der ramen, juiste plaatsing van balkons en beeldgroepen, een boeiend monumentaal geheel verkregen, dat echter meer decoratief dan organisch is.

De Jury is van meening, dat de in dit schetsplan tot uiting komende mogelijkheden zoo groot zijn, dat zij de verwachting rechtvaardigen, dat het plan, na gedeeltelijke omwerking, tot een schoon raadhuis kan groeien, waarom zij adviseert, den ontwerper ervan tot deelneming aan een besloten prijsvraag uit te noodigen.

No. 189, MOTTO „ANAFKH“.

Vooral in de situatie komen de goede kwaliteiten van dit ontwerp tot uitdrukking. Door het ver terugleggen van het hoofdlichaam wordt de ruimte voor het oog vergroot en wordt ook een gunstige oplossing voor het autoverkeer naar het raadhuis mogelijk gemaakt.

Het is een bezwaar, dat over de zeer lage trouwkamers heen, de omringende bebouwing zichtbaar zal blijven, waardoor dus niet het effect zal worden bereikt, dat de ontwerper van de groepeeren der bouwmassa's verwacht. Het plan biedt in zijn hoofdropzet, vooral in het werkgedeelte, een groote klaarheid. De opgang naar het representatieve gedeelte is echter bekrompen en belemmert een goede ruimteontwikkeling van het plan.

Het feestcomplex vertoont oorspronkelijke denkbeelden, doch mist grootscheheid, hetgeen zich ook in den noordgevel demonstreert.

De vormgeving is verzorgd en heeft een goede eenheid. De noordzijde van het hoofdgebouw heeft door tegenstelling met de lage voorvleugels een groote werking; aan de zuidzijde is de massawerking niet gelukkig.

Het is te vreezen, dat de voorbouw van de burgerzaal, in verhouding tot het daar achter liggende hoofdgebouw, te groot is.

De raadzaal met de ruimten voor Burgemeester en Wethouders zinken eenigszins weg in het werkgedeelte.

De groote glaswand aan de noordzijde van de begane grondverdieping is voor dit representatieve bouwwerk niet te aanvaarden. Bovendien kan vanaf de noordzijde het aspect van dit bouwwerk door de doorlichting vanaf de zuidzijde worden benadeeld.

Het gebouw heeft een zeer kleinen inhoud; dit heeft hier en daar den hoofdropzet van het plan wel geschaad.

De Jury is echter van meening, dat de kwaliteiten van dit ontwerp zoo groot zijn, dat zij kan adviseeren, den ontwerper van het plan tot deelneming aan een besloten prijsvraag uit te noodigen.

De ontwerper heeft in de situatie het Frederiksplein door het doortrekken van de Achtergracht en het daaraan planten van een boomrij, doelbewust versmald. Een grootsch raadhuisplein is zodoende niet verkregen; de ontwerper heeft echter het zwaartepunt meer gezocht in de binnenhoven, die onderling zijn verbonden. De ligging van de „façade“ van het door den ontwerper gedachte raadhuis in de rechte verbinding Weteringschans—Sarphatistraat is in deze situatie dan ook aanvaardbaar.

Een indeeling voor parkeer- en verdere verkeersregelingen laat de ontwerper achterwege.

De trouwhof zal om verkeerstechnische redenen met auto's niet op voldoende wijze te bereiken zijn.

De hoofdropzet van het plan is duidelijk en van rustige grootsheid, die een gesloten karakter draagt.

De ontworpen binnenhoven zijn mooi. Te vreezen is echter, dat de hooge omringende bebouwing het aspect van den trouwhof eenigszins somber zal doen zijn.

De vestibule, hal en hoofdtrap zijn met de burgerzaal tot een waardevol monumentaal geheel verwerkt. De daaraan aansluitende gang, waaraan de vertrekken van den Burgemeester en van Burgemeester en Wethouders

liggen, is echter niet met dit representatieve gedeelte in een goed architectonisch verband gebracht. De ligging en de vorm van de raadzaal zijn op de voorgedragen wijze niet aanvaardbaar.

Het ontwerp voor het werkgedeelte is op zichzelf goed. Enkele kantoren werden te groot ontworpen.

De inhoud van het gebouw is zeer groot en nog groter dan door den ontwerper reeds werd geschat.

De hoofdvorm van het complex is eenvoudig en krachtig. Door het sterk omhoogvoeren van de hoeken van het bouwwerk en de machtige accentuering van het midden is hier monumentaliteit bereikt. Het karakter van het gebouw is echter te gesloten.

De Jury meent, dat zij, gelet op het vele waardevolle, dat dit schetsplan biedt, kan adviseeren den ontwerper van het plan tot deelneming aan een besloten prijsvraag uit te noodigen.

Resumerend stelt de Jury Uw College voor, een besloten prijsvraag uit te schrijven en tot deelneming aan deze prijsvraag uit te noodigen de ontwerpers van de plannen no. 72, motto „13659“; no. 159, motto „Meron“; no. 189, motto „ANAFKH“ en no. 201, motto „Belfort“.

BESCHOUWINGEN OMTRENT DE VOOR DE BESLOTEN PRIJSVRAAG INGEDIENDE ONTWERPEN.

(OVERGENOMEN UIT HET RAPPORT VAN DE JURY.)

ONTWERP No. 72, MOTTO „13659“.

ONTWERPER Prof. Ir. H. T. ZWIERS.

De hoofdgedachte van het voor de openbare prijsvraag ingediende ontwerp bleef in het thans ingediende project behouden; echter werden zoowel in het representatieve gedeelte als in het werkgedeelte, ingrijpende wijzigingen ten opzichte van het eerste plan aangebracht.

In het thans ingediende ontwerp zijn de hoofdmassa's van het bouwwerk ten opzichte van elkaar verschoven, ten gevolge waarvan de beide vleugels, waarin het werkgedeelte is ondergebracht, thans de rechte verbindingslin Weteringschans—Sarphatistraat overschrijden. Behalve, dat hierdoor geen bijzondere voordeelen voor het raadhuis zelve werden bereikt, beteekent deze vooruitgeschoven ligging, zoowel in verkeerstechnischen zin, als in aesthetischen zin, voor het plan een nadeel; het uitzicht op de hoeken van Oost- en Westeinde wordt hierdoor voor het verkeer ongunstig, terwijl het aspect van het bouwwerk, vooral vanaf de Hooge Sluis, erdoor wordt geschaad.

De verhoudingen van den voorhof zijn in dit plan ten opzichte van het vorige plan gewijzigd. Mede door de gelijke hoogte der verschillende bouwmassa's, lijkt het representatieve gedeelte eenigszins ingeklemd tusschen de beide breede vleugels; de massawerking van het gebouw, gezien vanaf het Frederiksplein, zal ook hierdoor niet grootsch zijn; de toren ondervangt dit bezwaar niet voldoende.

Het ontbreken in dit plan van den, in het eerste ontwerp geprojecteerden, arcadenbouw beschouwt de Jury als een verlies. Het thans ontworpen hek met symbolische beeldengroepen kan de functie van deze arcade, welke een schoone lichtwerking in het op het noorden liggende gedeelte van het bouwwerk zou te weeg brengen, niet overnemen.

De scheefheid van het terrein, welke zich in den voorhof duidelijk uitsprekt, is niet op een harmonische wijze opgelost.

De plattegronden zijn in opzet duidelijk en voor elk der gedeelten op zichzelf beknopt; de af te leggen afstanden blijven, door de splitsing van het werkgedeelte in 2 vleugels, echter zeer groot. Eén der verbindingen van deze vleugels voert over de verdieping van de burgerzaal; dit heeft praktische bezwaren.

De samenhang van de representatieve ruimten is eenvoudig en in beginsel goed. De eenheid van dit deel wordt echter zeer geschaad door de twee binnenhoven, welke het centrale gedeelte van het gebouw vernippen. De opgang tot het representatieve gedeelte is zonder den noodigen climax; het bovenkomen op betrekkelijk smalle galerijen, welke naar de burgerzaal en de raadzaal leiden, is niet als een goede oplossing te aanvaarden.

De burgerzaal heeft een voorname en rustig aspect; zij spreekt zich op duidelijke wijze naar buiten uit. Het wordt door de Jury als een voordeel beschouwd, dat door de groote openingen een contact tusschen officieele personen binnen het gebouw en een volksmenigte op het voorplein deagewenst via deze zaal mogelijk is.

De toren rijst niet op een organische wijze uit den plattegrond op. De indeeling van de beide werkgedeelten van het raadhuis is goed bestudeerd. Ofschoon den ontwerper er uitdrukkelijk op is gewezen en het tevens een eisch van het programma was, dat de kantoren, welke zeer veel publiek ontvangen, op den beganegrond behooren te liggen, is de ligging van deze ruimten op een vrij belangrijke hoogte boven het straatniveau ook in dit plan gehandhaafd. De Jury acht de bezwaren, uit deze hooge ligging voor het dagelijksch gebruik van het raadhuis voortvloeiende, groter dan de voordeelen, welke de ontwerper ermee meent te verkrijgen.

De verlichting van het kantorgedeelte is, evenals die van de hoofdverdieping van het representatieve gedeelte gunstig. In de trouwruimten aan de Singelgracht zal de lichtinval via den arcadenbouw echter minder gunstig zijn, terwijl de verlichting van de wachtruimten, evenals de ligging daarvan aan de binnenhoven, niet goed aanvaardbaar is.

Daar het plan in opzet beknopter werd dan het eerste ontwerp, kon de inhoud van het gebouw aanzienlijk geringer worden.

Het silhouet van het gebouwencomplex werd al te zeer gelijkvormig en mist daardoor een zekere levendigheid, die het vorige plan kenmerkte. De in het eerste plan juist gevoelde aansluiting van de lager liggende bouwdeelen aan de bestaande wanden van Oost- en Westeinde ging hier verloren, waar mede veel van het goede, dat het vorige ontwerp karakteriseerde en dat door den arcadenbouw nog werd verhoogd, verdween.

De ruimten van het representatieve gedeelte spreken zich in den gevel duidelijk uit. De aansluiting van dit gedeelte aan het werkgedeelte is echter niet schoon; een gemis aan schaafeenheid doet zich hier gevoelen. In de gevels zijn verschillende detailoplossingen te waardeeren.

De Jury spreekt als haar oordeel uit, dat het plan niet een zoo waardevolle oplossing van het raadhuisvraagstuk biedt, als zij, op grond van het voor de openbare prijsvraag ingediende schetsontwerp, meende te mogen verwachten. Ten opzichte van het eerste project is in het thans ingediende ontwerp een vervlakking ingetreden, welke zich zoowel in de in- als uitwendige vormgeving openbaart.

De Jury kan daarom niet adviseeren, dit plan als het definitieve schetsontwerp voor het te bouwen raadhuis te aanvaarden.

ONTWERPERS M. DUINTJER en A. KOMTER.

De hoofdropzet van het plan werd niet gewijzigd.

De situatie is voor zoover het de ligging van het raadhuis ten opzichte van zijn omgeving betreft, vrijwel niet gewijzigd.

De ontwerpers hielden rekening met de verkeerseischen, welke in het aanvullende programma werden gesteld. De organisatie van het circuleeren der trouwstoeten, waarbij op de voorgestelde wijze vele kruisingen op het Oost-einde zullen ontstaan, zou eenige wijziging behoeven.

De vooruitgeschoven vleugel bij het Westeinde is ten opzichte van het eerste plan in vorm niet verbeterd en door de gewijzigde indeeling van het Frederiksplein in ligging minder overtuigend geworden.

De scheefheid van het terrein is op zeer te waardeeren wijze in de situatie van het gebouwencomplex verwerkt.

De in het eerste project dezer ontwerpers door de Jury zoozeer gewaardeerde hoofdropzet der plattegronden, bleef in dit plan behouden; de schoone samenhang en doelmatige scheiding tusschen het representatieve gedeelte en het werkgedeelte bleven gehandhaafd.

De oplossing van het representatieve gedeelte, welke in het voor de openbare prijsvraag ingediende ontwerp door de Jury als zeer schoon werd geprezen, onderging bij de uitwerking, niet zoozeer in den opzet, als wel in haar verhoudingen veranderingen, welke dit deel van het plan niet ten goede kwamen. De fijnzinnige ruimteontwikkeling, welke bij het eerste plan tot in vele details aanwezig was, is hier geschaad.

Met waardeering heeft de Jury gezien, dat de bezwaren, tegen de verlichting van een raadzaal met uitsluitend bovenlicht, zijn opgeheven. De wijze, waarop deze zaal als architectonisch element los in het inwendige van het

gebouw is opgenomen, acht de Jury echter een niet gelukkige oplossing.

De vormgeving van de burgerzaal en hal — verduidelijkt in de perspectivische schetsen — staat niet op het niveau, dat de Jury na bestudeering van het eerste ontwerp meende te mogen verwachten.

Het is te betreuren, dat de burgerzaal naar de zijde van het Frederiksplein te gesloten is gehouden.

Het werkgedeelte heeft aan bruikbaarheid gewonnen, doordat de aanvalklijk tegen de burgerzaal doodlopende vleugels op verscheidene plaatsen werden verbonden.

De verlichting van de ruimten in het gebouw is over het algemeen goed en deze zal in het representatieve gedeelte een rijke en boeiende afwisseling oproepen.

Het aspect vertoont ook thans de rustige voornaamheid, die de Jury in het in eerste instantie ingediende project heeft getroffen.

De hoofdvorm van het bouwwerk bleef gehandhaafd, doch de uitgebouwde vleugels aan Oost- en Westeinde zijn in verhouding tot de hoofdmassa minder juist afgewogen dan in het eerste ontwerp, waardoor het uitwendig aanzien heeft ingeboet.

De gevels bevatten zeer interessante partijen.

De Jury komt tot de conclusie, dat de ontwerpers van dit plan er niet in zijn geslaagd, in hun tweede project de waardevolle en oorspronkelijke gedachten, waarvan hun eerste ontwerp blijkt gaf, verder te ontwikkelen. Hoewel de Jury getroffen is door de bijzondere kwaliteiten van dit ontwerp, meent zij toch, dat om bovengenoemde redenen dit ontwerp niet aan het Gemeentebestuur als het definitieve schetsplan kan worden aanbevolen.

ONTWERP No. 189, MOTTO „ANAFKH“.

ONTWERPERS J. F. STAAL en A. STAAL.

De hoofdropzet van het eerste ontwerp bleef in het tweede plan ongewijzigd. De situatie van het bouwwerk is gunstig. Over het algemeen zijn de bij de nader omschreven eischen gestelde bepalingen omtrent het verkeer slechts ten deele opgevolgd.

De verbinding der trouwvrijloens met de hoofdmassa van het gebouw heeft tot gevolg, dat de rijweg, welke oorspronkelijk ten behoeve van het raadhuisverkeer langs den geheelen noordgevel was geprojecteerd, moest vervallen. Ofschoon dit eenzijdig niet wordt betreurd, omdat hiermede tevens de weinig overzichtelijke uitmondingen van dezen weg op het Oost- en Westeinde zijn komen te vervallen, brengt het anderzijds bij dit plan als consequentie mede, dat al het af- en aanrijdend verkeer zich op de in- en uitgangen tot het terrein vóór het raadhuis moet concentreren. Het voorrijden voor den hoofdingang zal op de, door ontwerpers aangegeven wijze, bezwaarlijk zijn; de dwingende indeeling van het voorplein zal eveneens voor het verkeer bezwaren opleveren.

De scheefheid van het terrein is verwerkt in de breedte van de Singelgracht, welke oplossing niet op gunstige wijze in het stadsbeeld past.

Het plan is in zijn hoofdropzet klaar en beknopt; het oorspronkelijke van den opzet verdient alle waardeering.

Aan de bezwaren, welke tegen het eerste plan door de Jury werden ingebracht, met name den niet zeer grooten opgang tot het representatieve gedeelte en de weinig schoone ruimteontwikkeling van dit deel, is wel getracht tegemoet te komen, doch zij zijn hiermede niet opgeheven.

De wijze van verlichting van het representatieve gedeelte is niet geheel geslaagd.

ONTWERP No. 201, MOTTO „BELFORT“.

ONTWERPERS J. F. BERGHOF en Ir. J. J. M. VEGTER.

De ontwerpers hebben een ontwerp ingediend, dat in hoofdropzet geheel afwijkt van het eerste project.

De situatie van dit bouwwerk van een ongeveer symmetrischen opzet op het terrein van vrijwel rechthoekigen vorm, is goed.

Op gelukkige wijze is de scheeve vorm van het terrein in het plan tot een oplossing gebracht.

Het raadhuis is op waardige wijze door middel van een terras losgemaakt van de omringende bebouwing.

In tegenstelling met het voor de openbare prijsvraag ingediende ontwerp, is in dit plan bijzondere aandacht besteed aan de verkeerskwestie: de oplossing daarvan is, zoowel voor het stadsverkeer, als voor het verkeer ten behoeve van het raadhuis, zeer bevredigend te noemen.

De binnenhof is naar het oordeel van de Jury te smal; dit brengt mede, dat het karakter ervan somber zal zijn en dat de voorrijweg voor de trouw-kamers, waar 3 trouwstoeten elkaar moeten kunnen passeeren, te krap is. De kruisingen, welke het genoemde verkeer in het Oost- en Westeinde veroorzaakt, zijn door het ruime uitzicht aldaar goed op te lossen.

In het plan is een duidelijke scheiding tusschen het representatieve gedeelte en het werkgedeelte tot stand gebracht, terwijl verschillende verbindingen aanwezig zijn, welke echter niet overal als goed aanvaard kunnen worden. Het representatieve gedeelte is grootsch van opzet. De burgerzaal, welke op zichzelf als een zeer waardevol element in het plan moet worden beschouwd, heeft echter een oppervlakte gekregen, welke twee maal zoo groot is, als in het programma werd gevraagd.

De wijze, waarop de raadzaal en feestzaal aan de burgerzaal zijn verbonden, is niet geslaagd.

Bij de groepering van de ruimten in den voorbouw hebben de ontwerpers zich blijkbaar meer door ideële dan door praktische overwegingen laten leiden, waardoor o.a. de vertrekken van den Burgemeester en de eerste klasse trouwkamer een ligging hebben gekregen, die voor het gebruik bezwaren zal opleveren.

Met de verlichting van het representatieve gedeelte zijn mooie lichteffecten bereikt; deze verlichting zal echter hier en daar niet voldoende zijn.

Het werkgedeelte is beknopt en goed van opzet. De toegangen onder de torens zijn echter te klein in verband met den grooten stroom publiek, welke hierdoor zal moeten binnenkomen.

De verlichting van de kantoorruimten is goed; het moet echter worden betreurd, dat de kantoren op den begane grond vanaf de Singelgracht niet meer licht ontvangen.

Wat de oppervlakken der groote kantoorruimten betreft, hebben de ontwerpers zich niet gehouden aan de in het programma opgegeven maten; deze ruimten zijn te klein.

De uiterlijke vormgeving van het gebouw, een typische baksteenbouw, heeft goede kwaliteiten; het gebouw is zoodanig ontworpen, dat het, van verschillende punten gezien, tot een goed stadsbeeld zal bijdragen. De gevel aan het Frederiksplein valt eenigszins uit den toon, vooral door de niet fraaie raampartijen. Het is te betreuren, dat de burgerzaal naar de zijde van het Frederiksplein te gesloten is gehouden.

De voorbouw is naar verhouding te groot. Het zou de overigens fraaie silhouettering ten goede zijn gekomen, wanneer deze voorbouw geringere afmetingen had gekregen.

De vormgeving van het werkgedeelte heeft goede kwaliteiten, doch een eenheid van het representatieve gedeelte en het werkgedeelte is niet voldoende bereikt.

De Jury komt tot de conclusie, dat het thans door de ontwerpers ingediende plan bijzondere beloften inhoudt. Er dient echter op te worden gewezen, dat op verschillende plaatsen niet onbelangrijk van het programma is afgeweken.

De Jury is om bovengenoemde redenen van meening, dat dit project niet als het definitieve schetsplan voor het raadhuis kan worden aanbevolen.

SAMENVATTING EN SLOTCONCLUSIE.

Op grond van de bovenstaande beschouwingen komt de Jury dus tot de conclusie, dat het definitieve schetsontwerp in den zin van art. A 9 van het prijsvraagreglement, door deze prijsvraag niet is verkregen, ondanks de groote moeite, die de inzenders zich hebben gegeven en het voortreffelijke werk, dat in vele opzichten is tot stand gebracht.

De thans gevolgde werkwijze, waarmede werd beoogd, langs den weg van een openbare en een besloten prijsvraag tot een definitief schetsontwerp te komen, heeft derhalve volgens de letter van het hierboven aangehaalde artikel, niet het beoogde resultaat opgeleverd.

Desalniettemin heeft de Jury de overtuiging, dat, bij de voor de besloten prijsvraag ingezonden ontwerpen, twee plannen aanwezig zijn welke door hun bijzondere kwaliteiten de verwachting wettigen, dat hieruit, zij het ook

na omwerking, het definitieve schetsontwerp voor het raadhuis van Amsterdam kan worden verkregen.

Deze plannen zijn de ontwerpen No. 159, motto Meron en No. 201, motto Belfort.

Zoo de ontwerpers daarvan in de gelegenheid worden gesteld, hunne ontwerpen te herzien, is, naar de meening der Jury de kans groot, dat een project zal worden verkregen, dat het gewenschte definitieve schetsontwerp zou zijn en dat dan niet in twee, doch in drie étappes zou worden bereikt. Hoewel strikt genomen het uitbrengen van een dergelijk advies niet werd verlangd in het hoofdstuk van het prijsvraagreglement handelende over de taak en de bevoegdheid van de Jury, heeft daarom de Jury toch gemeend Uw College dit inzicht niet te mogen onthouden.

VERZOEK VAN DE JURY.

Bij de Jury voor de prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis van Amsterdam, zijn de stukken, bestemd voor de inzenders van de ontwerpen onder de navolgende motto's als onbestelbaar terugontvangen:

No. 88, Motto Kracht, corr. adres: J. H. Spangenberg, Spinhuissteeg 11, Amsterdam;

No. 130, „ Amatel, „ „ J. J. Grannetia, Mesdagstraat 211, Amsterdam;

No. 169, Motto 10-8-37, corr. adres: W. A. H. Hessing, Zuider Amstel-laan 451, Amsterdam;

No. 191, „ Helios, „ „ A. v. d. Lende, Schaapmanstraat 7, Amsterdam.

Inzenders dezer ontwerpen worden verzocht, hun juiste correspondentie-adres op te geven aan de Secretaresse der Jury, Raadhuis, kamer 200, Amsterdam-C.

TENTOONSTELLING RAADHUISPLANNEN AMSTERDAM.

Van 17 Februari tot en met 13 Maart a.s. zal in het Stedelijk Museum te Amsterdam, Paulus Potterstraat, een tentoonstelling worden gehouden van de plannen, ingezonden voor de prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis van Amsterdam.

De tentoonstelling zal geopend zijn dagelijks van 10 uur v.m. tot 5 uur des n.m., des avonds van 19—22 uur en des Zondags van 12½—17 uur.

Toegangsprijs 10 cent per persoon.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 5 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 18 FEBR. 1939 No. 7

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. Ledenvergadering van den B. N. A.

De eerstvolgende Ledenvergadering van den B. N. A., de z.g. Voorjaarsvergadering, zal worden gehouden op ZATERDAG 18 MAART A.S. TE AMSTERDAM.

De Agenda volgt in één der eerstvolgende nummers.

Moderne Architektur in der Schweiz.

Op Dinsdag 21 Febr. 1939 des avonds 8½ uur zal de Heer Architect Peter Meijer, Priv. Docent aan de Eidg. Technische Hochschule te Zürich een lezing met lichtbeelden houden over

MODERNE ARCHITEKTUR IN DER SCHWEIZ.

Leden van den B. N. A. en het Genootschap A. et A. hebben toegang tot deze lezing.

Kring Amsterdam.

Het Kringbureau heeft besloten om op een vasten dag één maal in de maand, een gemeenschappelijke koffietafel te houden, zooveel mogelijk in verschillende deelen van de stad, om dan na den maaltijd gezamenlijk nog iets in onze levende en zich steeds wijzigende stad, in oogenschouw te nemen. Nu eens zullen dit belangrijke woningcomplexen zijn, dan weer één of ander belangrijk bouwwerk dat in aanbouw is of dat gereed kwam, verder een brug, een sluis of iets dergelijks. Ook zullen daarbij aan de beurt komen de wijzigingen in de oude stad.

Het Kringbureau verwacht hiervoor belangstelling van vele leden. Wie toch op deze wijze aan het kringleven deelneemt, blijft systematisch op de hoogte van het stadsbeeld in al zijn verschijningsvormen. En — het bevordert den collegialen omgang, die van waarde kan zijn. Onder het motto: „Naar buiten eensgezind”, kunnen we er onder elkaar de scherpste tegengestelde meeningen op na houden en bespreken. Dit is ten slotte in ons aller belang.

Voorloopig nemen we hiervoor den laatsten Vrijdag in de maand. Den leden wordt verzocht dezen dag in hun agenda te noteeren.

Vrijdag 24 Febr. komen we om 12.30 uur samen in café-restaurant „Marcanti”, Jan van Galenstraat 10 (entree Markthallen). Na de (eenvoudige) koffietafel gaan we van ongeveer 1.30 tot 3 uur door „Landlust” wandelen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

25 FEBRUARI 1939

NR 8

DE OPENING VAN DE TENTOONSTELLING VAN DE RAADHUISPLANNEN VAN AMSTERDAM IN HET STEDELIJK MUSEUM OP DONDERDAG 16 FEBRUARI 1939.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam heeft de opening van de Tentoonstelling van de Ingezonden ontwerpen op de Prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis tot een plechtigheid gemaakt, die de bijzondere betekenis van deze prijsvraag wel accentueerde. De geheele bovenhal van het Stedelijk Museum — die ons laat zien hoe een baksteen warmkleurige hal, gebouwd in een tijd, toen de wit gesausde muur als typeerend gold van alles wat boersch was, thans geacht wordt zijn boerendracht te hebben verwisseld voor een latest fashion van actueelste aesthetische coupe, door het aanbrengen van een . . . wit sauslaagje — was

Met de opening van deze tentoonstelling is wederom een deel afgelegd van den langen weg, dien Amsterdam insloeg om een nieuw raadhuis te verkrijgen.

Immers, van den bouw van een nieuw raadhuis kon geen sprake zijn, zolang de controverse Paleis-Raadhuis niet was opgelost. De oplossing vond zij in de overeenkomst, welke op 18 Maart 1936 tusschen den Staat der Nederlanden en de gemeente Amsterdam werd gesloten en waarbij de gemeente ten behoeve van den Staat afstand deed van den eigendom van het voormalige raadhuis, het Koninklijk Paleis op den Dam, en de Staat zich verplichtte, voor den bouw van een nieuw stadhuis een bedrag van tien miljoen gulden uit te keeren. Hiermede was de kwestie, welke tientallen jaren in het brandpunt der publieke belangstelling had gestaan, voorgoed afgesloten en wel op een wijze, die noch aan de waardigheid van den Staat, noch aan die van Amsterdam tekort doet.

Er komt nu voortgang in de zaak. Wat de inzendingen zelf betreft, het is wel gebleken, dat met veel liefde en toewijding aan de niet eenvoudige opgave is gewerkt. Behoudens een enkele uitzondering voldeden de ontwerpen in het algemeen aan de in het programma gestelde eischen, hetgeen bij zulk een groot aantal reeds een merkwaardigheid is. Uiteraard waren de inzendingen van zeer verschillende kwaliteit.

De uitslag van de prijsvraag is eenigermate negatief. Te verwonderen valt dit, volgens spr., niet geheel, want de gestelde opgave, een stadhuis voor de hoofdstad van Nederland te ontwerpen, is niet eenvoudig. Immers, niet slechts moet dit bouwwerk een zinrijk verband leggen tusschen bestemming en uiterlijke vormgeving, maar bovendien moet het voor volgende geslachten een waardig getuigenis afleggen van het leven en streven

gevuld met autoriteiten en architecten, al of niet deelnemers aan de prijsvraag, en hunne dames.

Van de zijde van de Regeering waren aanwezig de Minister-President, Z.Exc. Dr. H. Colijn, de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Z.Exc. Prof. Dr. J. R. Slotemaker de Bruïne, namens den Minister van Financiën de heer J. C. E. Baron van Lynden, namens den Minister van Binnenlandsche Zaken Mr. H. W. J. Mulder.

Om 3 uur richtte de Burgemeester van Amsterdam, Dr. W. de Vlugt, zich tot de aanwezigen met een toespraak, waaraan wij het volgende ontleenen:

van Amsterdam in onze dagen. Het moet de eenheid van Amsterdam symboliseeren, het moet het middelpunt zijn, waarheen de Amsterdamsche burgerij optrekt, vanwaar zij gevoelt, te worden bestuurd.

Het stadhuis toch is zetel van het gemeentebestuur en daarna gebouw, waarin de gemeentelijke administratie wordt gevoerd. Het moet derhalve in zijn uiterlijk deze twee functies weergeven, het moet als het ware een tweeledig karakter dragen, maar in het bouwwerk moet deze tweeledigheid zijn opgeheven tot een harmonisch geheel. Voorwaar, het is een moeilijke opgave, deze éénheid tot stand te brengen, nu meer dan ooit, want ook de bouwkunst wortelt in het maatschappelijke leven. En in het leven van onzen tijd, verward en verscheurd als het zich vertoont, ontbreekt schier elke vastheid van lijn.

Wij zijn hier tezamen gekomen voor de tentoonstelling van de ontwerpen, welke naar aanleiding van de prijsvraag voor het nieuwe stadhuis van Amsterdam zijn ingezonden. Het gaat hier vooral om een inzicht te verkrijgen in het kunnen en kennen van de Nederlandsche bouwmeesters van onze dagen en om de meening te vernemen van hen, die zich tot oordeelen bevoegd en geroepen achten. Op deze tentoonstelling is geen selectie toegepast; in de eerezaal zijn de ontwerpen bijeengebracht van de mededingers in de besloten prijsvraag; bovendien zijn hier opgesteld de van deze ontwerpen vervaardigde maquettes, die de bouwmassa's weergeven en overigens schetsmatig zijn gehouden. In de om de eerezaal gelegen zalen worden van elk der overige inzendingen enkele teekeningen tentoongesteld; bovendien zijn alle overige ingezonden teekeningen aanwezig, zoodat men zich een volledig beeld kan vormen van hetgeen is gepresteerd.

De Burgemeester gaf hierna het woord aan den heer Ir. A. J. v. d. Steur, tot het houden van de volgende toespraak:

Mijnheer de Burgemeester, Excellentie de Minister-President, Excellentie de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Mijne Heeren Wethouders en Leden van den Gemeenteraad van Amsterdam, Mijne Heeren Juryleden en deelnemers aan de Raadhuisprijsvraag en verdere belangstellenden.

Dames en Heeren.

Aan mij is de taak toebedeeld, bij de opening van de tentoonstelling van de ingezonden ontwerpen van de Amsterdamsche Raadhuis-prijsvraag een enkel woord te zeggen. Ik doe dit namens de Besturen van de vijf architectenverenigingen, die indertijd met het Gemeentebestuur in contact zijn getreden teneinde deze belangrijke prijsvraag te verwezenlijken.

Het zal U allen nog bekend zijn, dat als gevolg van een in alle kringen der Nederlandsche architectenwereld éénstemmigen wensch, het nieuwe Amsterdamsche Raadhuis onderwerp te zien van een algemeene nationale prijsvraag, de Besturen der bovengenoemde verenigingen, die tezamen nagenoeg de geheele Nederlandsche architectenwereld vertegenwoordigen, zich tot het Gemeentebestuur hebben gewend teneinde te bereiken, dat deze prijsvraag werd uitgeschreven. Zij achtten zich gerechtigd om aan het Gemeentebestuur te kennen te geven, dat zij dit onderwerp van zoodanig architectonisch en nationaal belang achtten, dat zij desnoods voor de totstandkoming van deze prijsvraag tot offers bereid waren, die in normale gevallen door hen niet zouden worden overwogen.

Het bleek in de eerste bespreking, die de afgevaardigden der Besturen met het Gemeentebestuur hadden, dat het mogelijk was tot elkaar te komen. Er werd uit de Besturen een Contactcommissie gevormd, welke in een luttel aantal vlotte en aangename besprekingen met de Heeren Ir. de Graaf en Ir. Hulshoff, daartoe door het Gemeentebestuur aangewezen, erin mocht slagen, den administratieven grondslag voor de te houden prijsvraag te vinden, welke door het Gemeentebestuur zonder moeilijkheden kon worden aanvaard. Het Gemeentebestuur heeft daarna een jury benoemd, bestaande uit vakgenooten, die wij, man voor man, kenden als persoonlijkheden, wier bekwaamheid boven elken twijfel stond, en die wij, zoowel elk voor zich, als in vereeniging, konden beschouwen als vertrouwensmannen, aan wie de belangen, zoowel van het Gemeentebestuur als van de deelnemende architecten met gerustheid konden worden toevertrouwd.

Het feit, dat U, Mijnheer de Burgemeester, van deze jury het Voorzitterschap op U hebt willen nemen, was ons een bewijs te meer, dat Uw belangstelling voor dit vraagstuk niet alleen platonisch was. Onder Uw eminente leiding heeft de jury vlot en met toewijding gearbeid. Uit de openbare prijsvraag kwamen 4 ontwerpen naar voren, welker auteurs waardig werden bevonden om mede te dingen in een besloten prijsvraag met meer gedetailleerd programma. Deze tweede prijsvraag is afgelopen en heeft tot resultaat gehad, dat nog geen ontwerp voor uitvoering kon worden aanbevolen, maar dat de jury aan den Gemeenteraad aanbeveelt, aan de auteurs van twee der ingekomen ontwerpen: de HH. Berghoef en Ir. Vegter enerzijds, de HH. Duintjer en

Na deze toespraak overhandigde de heer v. d. Steur aan den Burgemeester, de beide Ministers en de leden van de Jury een in zwart leder gebonden exemplaar van het Bouwkundig Weekblad

Komter anderzijds, de gelegenheid te geven, hun ontwerpen met inachtneming van de opmerkingen der jury nog éénmaal om te werken.

Wij staan in gespannen verwachting om den verdienstelijken arbeid van deze jonge en veelbelovende krachten in ons vak, wien wij hun succes van harte gunnen en die wij daarmee van harte gelukwensen, te aanschouwen.

Het is, naar onze meening, nu het oogenblik om met betrekking tot het verloop van deze prijsvraag in het openbaar den dank van de Nederlandsche architecten uit te spreken, en wel: In de eerste plaats aan het Gemeentebestuur voor de loyale en aangename wijze, waarop het aan de verlangens der Nederlandsche architecten heeft gehoor gegeven en voor dit allerbelangrijkste bouwwerk een prijsvraag heeft willen uitschrijven. Het heeft, Mijnheer de Burgemeester, daardoor een dienst bewezen aan de ontwikkeling der Nederlandsche bouwkunst, die op dit oogenblik niet op betere en meer vruchtdragende wijze gegeven had kunnen worden.

In de tweede plaats aan de jury, die onder leiding van haar Voorzitter, blijkens haar rapport, met de grootst mogelijke voortvarendheid, maar niettemin zeer nauwgezet, de reuzentaak van de beoordeeling der meer dan 200 ingekomen ontwerpen heeft vervuld.

De namen van de bekroonden zijn ons een waarborg, dat zij niet zal hebben misgetast in de aanwijzing van hen, wier ontwerpen de beste kansen boden om tot een belangrijk en bevredigend resultaat te geraken. De insiders in ons vak wisten reeds, dat deze jongere krachten talenten van beteekenis zijn. Het moet ook voor de jury een bevrediging zijn, te weten, dat zij personen heeft kunnen bekronen, omtrent wier bekwaamheid geen twijfel behoeft te bestaan, zij het dan ook, dat zij door hun leeftijd nog niet in de gelegenheid zijn geweest, deze aan groot werk van dit kaliber te bewijzen.

Nochtans is er, na de voltooiing van den arbeid der jury, geen eindbeslissing gevallen. Het valt niet te ontkennen, dat dit feit aanvankelijk in onze rijen een lichte teleurstelling heeft gewekt. Wij hebben echter, zonder nog de ontwerpen te hebben gezien, na kennisneming van het rapport, de overtuiging gekregen, dat de jury, met voorbijgaan van een wellicht gemakkelijker beslissing, het hogere doel voor oogen heeft gehouden, en daarom bewust heeft afgezien van een gemakkelijker beslissing, die het bereiken van het hooge peil dat zij bij haar oordeel voor oogen had, niet in zoo hooge mate waarborgde, als de oplossing die zij in haar rapport voorstelt.

Het is thans aan den Gemeenteraad om den door de jury aanbevolen weg in te slaan, waarbij de jury gegronde hoop meent te mogen koesteren, dat hij tot het beoogde doel: een Raadhuis, dat Amsterdam waardig is, zal kunnen voeren.

Ik moge mijn woorden beëindigen met de hoop uit te spreken, dat de Gemeenteraad, varende op het kompas van de jury, het gegeven advies zal opvolgen en de Heeren Berghoef en Vegter, Duintjer en Komter alsnog tot een definitieven eindstrijd zal willen uitnoodigen.

Hij zal bij dit besluit, daarvan ben ik overtuigd, de Nederlandsche architecten achter zich vinden.

Ik heb gezegd.

Architectura No. 7, waarin de plannen van de tot de Besloten prijsvraag uitgenoodigde deelnemers zijn opgenomen en welk nummer op Donderdag 16 Februari uitkwam.

JONGENSPORTRET IN BRONS

MEJ. G. REUTER. FEC.

Des avonds waren de Juryleden van de prijsvraag de gast van den Burgemeester. Wij nemen van dezen plechtigen maaltijd het verslag over dat enkele bladen er van gaven:

Onder de genoodigden bevonden zich de wethouders Baas, Boekman, Kropman, van Meurs en Rustige, de gemeente-secretaris, mr. van Lier, de directeur van Publieke Werken, ir. de Graaf, de stadsarchitect, ir. Hulshoff, de jury-leden H. v. d. Kloot Meyburg, prof. ir. M. J. Granpré Molière, ir. S. van Ravesteyn en ir. A. v. d. Steur, mej. Mulder en de heer Takkenberg, resp. secretaresse en adjunct-secretaris van de jury, ir. J. A. v. d. Steur, vertegenwoordiger van de vijf Nederlandsche Architectenverenigingen, zoome de heer G. P. J. van Overbeek, voorzitter van de Amsterdamsche Pers.

Wethouder de Miranda en het jury-lid Vorkink waren, onderscheidenlijk door uitstедigheid en ziekte, verhinderd.

Aan het einde van den maaltijd heeft burgemeester de Vlucht in een hartelijke toespraak de jury ontbonden. Hij gewaagde van de gevoelens van erkentelijkheid voor de betoonde samenwerking, welke hem op dezen dag bezielde, gevoelens, die, over de hoofden van de jury-leden heen zich uitstrekten tot de vereenigingen van architecten. Ook aan de jury bracht spr. dank voor haar prestaties, haar tevens geluk wenschend met het bereikte resultaat. De jury heeft haar arbeid met veel nauwgezetheid volbracht en over geen enkel van de ontwerpen, die haar bereikten, is lichtvaardig heengelopen. Haar werk heeft aan de stad Amsterdam en haar burgerij, ja aan geheel Nederland, belangrijke diensten bewezen. Een speciaal woord van dank wenschte spr. te brengen aan het secretariaat der jury en aan

het Bouwkundig Weekblad Architectura. In het Stedelijk Museum is thans het werk van 225 bouwmeesters tentoongesteld. Met een rustig hart wachten wij de critiek af, die, naar wij vertrouwen, deskundig en welwillend zal zijn.

De burgemeester eindigde met het instellen van een dronk op de gedachte, dat alle aanwezigen getuigen zouden mogen zijn van de totstandkoming van een waardig nieuw raadhuis voor Amsterdam.

Namens de jury sprak de heer van der Kloot Meyburg een wederwoord. Te Amsterdam — zoo zeide hij — wordt wel eens de opvatting gehuldigd, dat er in Nederland maar één stad is en al wat daarbuiten ligt provincie is. Daarover kan verschillend worden gedacht. Buiten kijf is echter, dat Amsterdam een zeer belangrijke en zeer mooie stad is, een stad ook met een gemeentebestuur van breede allure. De voor het nieuwe raadhuis gekozen weg van het uitschrijven van een prijsvraag is in de architectenwereld buitengewoon gewaardeerd. Men is algemeen vervuld van bewondering voor de royale wijze, waarop de prijsvraag werd opgezet. Spr. wenschte inzonderheid te getuigen van zijn waardeering voor het prachtige nieuwe uitbreidingsplan en van de voldoening, waarmede hij had vernomen, dat burgemeester de Vlucht bereid was gevonden zijn ambt nog eenigen tijd te vervullen. In de bijeenkomsten van de jury had hij de tactvolle leiding van den burgemeester bijzonder leeren apprecieeren. Onder levendige blijken van instemming der aanwezigen eindigde spreker met het uiten van den wensch, dat het den burgemeester en mevrouw de Vlucht gegeven zal zijn, de inwijding van Amsterdams nieuwe raadhuis bij te wonen.

KOP IN BRONS.

L. H. SONDAAR. FEC.

VROUWEEKOP IN BRONS.

L. H. SONDAAR. FEC.

NABESCHOUWING OVER DE BEELDHOUWTENTONSTELLING IN HET STEDELIJK MUSEUM TE AMSTERDAM.

Deze tentoonstelling had het voordeel, dat, nu er eenige bekende beeldhouwers met hun werk afwezig waren, men beter in de gelegenheid was ook eens naar andere beeldhouwers om te zien, want het gebeurt maar al te vaak helaas dat men zich nu eenmaal blind staart op één figuur, die alle aandacht tot zich trekt. Dit kan zelfs teleurstellend zijn, indien bij-oorzaken te veel bekendheid aan dezen bevoorrechtten beeldhouwer geven. Trouwens niets is zoo onzeker als juist datgene wat in den tijd ontstaat, terwijl het buitentijdelijke vaak zijn bestaansrecht krijgt door jarenlange aanschouwing, bespreking en becritiseering van het nageslacht, hoewel het dan nog voorkomt dat bepaalde perioden geminacht werden. Men denkt maar eens aan de Gothiek ten tijde van de Renaissance. Zelfs de Grieksche sculptuur heeft tijden meegemaakt waarin men zich niet de moeite gaf eenige aandacht aan haar te schenken. Ook de exotische kunsten hebben het zwaar te verantwoorden gehad. Niets onstandvastiger dan de roem. Stond er niet een eeuw geleden een file van belangstellende bewonderaars te wachten voor de villa Borghese te Rome om toegelaten te worden tot de

toen zoo vermaard geworden Venus, het beeld van de vorstin Pauline Borghese, zuster van Napoleon I door Canova in marmer vereeuwigd? En waar is thans die menigte? Is onze hedendaagsche kijk op de beeldhouwkunst niet juist tegenovergesteld en vinden we die mooie dame wel knap gebeiteld, maar toch wel wat erg leeg van conceptie, wanneer we daar naast een Grieksche Venus zouden plaatsen? We begrijpen eigenlijk niet goed dat gedrang voor de poorten van dat Romeinsche paleis, al zit daar wel iets in om de tegenwoordige beeldhouwers jaloersch te maken.

Ik zeide aanvankelijk dat op deze tentoonstelling volle gelegenheid was eens andere beeldhouwers nauwkeuriger in hun werkzaamheden gade te slaan die eigenlijk even belangrijk of zelfs beter werk hebben gemaakt dan diegenen wier namen herhaaldelijk worden uitgesproken.

In de eerste plaats waren hier voortreffelijke bronzen portretten van S o n d a a r, die om hun stil innerlijk leven, zonder eenige luidruchtigheid dus, of zonder een bepaald manierisme niet direct de aandacht trekken bij het groote publiek. Zeker is de

N.V.

NEDERLANDSCHE AANNEMING MIJ

V.H. FIRMA H. F. BOERSMA 'S-GRAVENHAGE

MARINE KAZERNE, SOERABAIA.

Burgerlijke Bouwwerken
Gewapend-Beton-Werken

Firma VOLKING & Co.
Leliegracht 39. tel. 46163 Amsterdam C.
HOUTGRANIET - GRANITO - BIMSBETON-
ESTRICH en CHLOORVRIJE ONDERVLOEREN
LINOLEUM en RUBBERVLOEREN, techn. gelegd

TERRANOVA
gevelbepoistering.
ALBLESS- Amsterdam
Prinsengracht 787. tel. 36875

cinema

MODERNE RIJME BIOSCOPEN!

ZIJ VRAGEN LICHT GLADDE
WANDEN EN PLAFONDS. DAAR
VOOR IS ELWE BOARD NORMAAL
HAARDGEFERT, 3/4 mm DIK, HET
IDEALE MATERIAAL. EEN PLAAT
MET EEN DERGELIJK TRAAAL
HOOGGLANZEND, LICHT OFFER
VLAK KAN NIET ANDERS DAN
UITSTEKENDE RESULTATEN GE-
VEN. VRAAGT U VAN DIT
MAGNIFIKE BOARD DIRECT
EENS EEN FLINK MONSTER. U
GAAT ZEKER TOT TOEPASSING
VAN ELWE BOARD OVER!

ELWE BOARD

NORMAAL HARD HALF HARD SUPER HARD
N.V. HOUTINDUSTRIE "PICUS" EINDHOVEN. TEL 2024

16 STALEN
ROLLUIKEN, BE-
DIENING DOOR
VEERROL EN
HANDKetting
AAN DE GARA-
GES V.D. GE-
MEENTEREINI-
GINGSDIENST

N.V. v/h. J. SENFT & Co. DEN HAAG TEL. 117633
ROLLUIKENFABRIEK

Kunstzinnig Beweekte Natuursteen
was, is en blijft, overal ter wereld, het waardevolste,
duurzame bouw materiaal

Alle leverbare soorten zijn in onze monsterzalen,
Stationsweg 57-59 Rotterdam, tentoongesteld.
Vakkundige inlichtingen staan U daarbij ten dienste

VAN STOKKUM

't Verschil is te groot!

Meer licht en beter licht!
Onder Draadglas N.P. kon meer gepreciseerd worden. Zo veel meer dat Uw belang medebrengt, dit ook toe te passen!

Meer werk, onder:
DRAADGLAS N.P.

DRAADGLAS N.P.
ALLEENVERKOOP VOOR NEDERLAND
N.Y. DORDTSCHER GLASHANDEL
DID. B.J. REITSMA
KUIPERSHAVEN 26-27-30 DORDRECHT TEL. 5520 & 5525

INERTOL gepatent.

De duurzaamste bitumineuse verven voor bescherming van **BETON** en **IJZER** tegen vocht en chemische aantastingen.

„H.I.M.” Haarlem - Tel. 10213 - Fabriek - Velsen
NEDERLANDSCH FABRIKAAT

N. V. HILARIUS HAARLEM

TELEFOON N° 13852 (2 Lijnen) POSTBOX N° 65

Leveranciers van ALLE SOORTEN:
DAKLEIEN.
LEIHAKEN.
LEINAGELS.

LEIHEDEKKING IS DE KROON OP HET WERK VAN DEN ARCHITECT
Monsters, begrotingen en adviezen worden GRATIS verstrekt.

GARANTIE-STANDGROEN
GARANTIE-ST ANDBRUIN
GARANTIE-ST ANDROOD
GARANTIE-ST ANDZWART
GARANTIE-ST ANDBLAUW

Speciale verf voor buitenwerk
HOUDT HET IJZER ROESTVRIJ
en BESCHERMT HET HOUT
WORDT 5 JAAR GEGARANDEERD

WED. BOONSTOPPEL & ZONEN,
Lak & Vernisfabriek
WADDINXVEEN - Telefoon 50

RAADHUISPRIJSVRAAG AMSTERDAM
(Tentoonstelling Stedelijk Museum)
Inzender No. 60. MOTTO „PION”
zoekt positie, onverschillig wat of waar.
Br. No. 60. Gen. de la Reijlaan 39, Bussum.

N. V. HANDEL-MAATSCHAPPIJ
VAN DEN BELT & Co
AMSTERDAM
TELEFOON 31019

Celotex Platen
Asbest-Cement Platen
Triplex-Platen

WEEGEWIJS
NATUUR STEEN
AMSTERDAM

JALSCHERMEN
(gedeponeerd)

Deze zonneschermen in **TESSER-UITVOERING** heeten

„**JALSCHERMEN**”.

Vraag **TESSER-NIJMEGEN** naar de zéér bijzondere eigenschappen van **JALSCHERMEN!**

ALS U VOOR TENMINSTE FL. 2.50 KOOPT,
ONTVANGT U HET GESCHENK
EEN BUNDEL NOVELLEN

„SHEETROCK” BRANDVRIJE GIPSPLATEN
6 mm dik

Sterk, isolerend, diverse afmetingen, mooi ezde oppervlak

VRAAGT MONSTERS EN PRIJZEN AAN DE EENIGE IMPORTEURS:
N. V. Holl. Handel- en Agentuur-Mij., Rotterdam
POSTBUS 491 TELEFOON 56488-56888

OOK BIJ NEERLANDS GROOTSTE BOUWWERK

De Maastunnel

worden *Elkington rammelvrije* afdekkingen

Hollandsch Fabrikaat.

in het groot toegepast. o.a. 2½ KM. kanaal-afdekkingen en tal van groote putten tot 40 M elk.

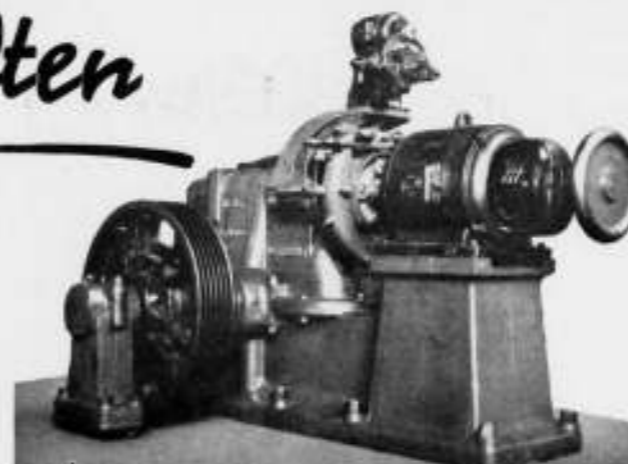
Techn. Bur. J. A. C. Nering Bögel te Wassenaar Tel. 71.75.15
71.05.15

N. V. Nederlandsche Kraanbouw - Mij.

NKM

Utrecht Tel. 15203

Liften

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

UZEREN KAP
VOOR:
ARTILLERIE IN-
RICHTING DELFT.

VERVAARDIGD
DOOR:

CONSTRUCTIEWERKPLAATSEN

J. TH. VAN DER CAMMEN

TE ROTTERDAM

TEL. 14659-11659

Ook deze installatie werd geleverd door:

vir neon

ROTTERDAM
OUDEDIJK 149

JOANNIS
RAMEN EN DEUREN

Voordeelen van de bronzen
Joannis Ramen en Deuren.

- 1o. roestvrijheid,
- 2o. betere afdichting,
- 3o. geluidloze aentlag,
- 4o. minder onderhoudskosten,
- 5o. grootere architectonische mogelijkheden, (blank geschaurd, gebruint, enz.)
- 6o. langere levensduur,

Kantoor en Fabriek Piekstraat 20,
ROTTERDAM.

(Oud Etablissement Fyenord).
Telefoon: 52081.

M. J. C. JOHANNIS.

DOETROOIJ
AANGEVR.
HOLLE PROFIELEN MET FLEXIBELE
AFDICHTING, BESPARING AEN MATERIAAL,
CONCURREEREND IN PRIJS.

BESTAND TEGEN BORSTEL EN ZEEP
P. C. SMIT & Co., KEIZERSGRACHT 194, AMSTERDAM - TEL. 42766

MODERNE BLIKSEMBEVEILIGING

"HELITA" BLIKSEMAFLEIDERS

radio-actieve spits.

Grootste veiligheid. Eenvoudige constructie. Niet duurder.
Vraagt vrijwel geen onderhoud. Brochure met gegevens bij
inwendige proeven genomen door Prof. Dr. C. Zalkow.

Afleveringsvoorwaarden voor Nederland en Koloniën

TECHNISCH BUREAU L. G. VAN AARSSSEN & Co.
Archimedesweg 33 - Telefoon 52665 - Amsterdam-O. - Oopgericht 1898

BEZOEKT

HET GASPAVILJOEN

Wat is daar voor de bouwwereld te vinden?

- De toepassingen van de brandstof gas in de huishouding voor verwarmen, koelen, warm water en koken.
- De toepassingsmogelijkheden in hotels, restaurants en ziekenhuizen.

In de stands V 158 t/m. V 160 van de Vereniging van Gasfabrikanten in Nederland kunt U alle mogelijke adviezen en inlichtingen hierover verkrijgen.

JAARBEURS 1939
14-23 MAART

GASPROPAGANDADIENST VAN DE VEREENIGING VAN GASFABRIKANTEN IN NEDERLAND. PARKWEG 17. DEN HAAG.

IN ELK GEBOUW VAN ENIGE
BETEKENIS

J. C. van STRAATEN's
LIFTEN- EN MACHINEFABRIEK N.V.
'S-GRAVENHAGE

KUNSTMESTLOODS TE ST. MAARTENSDIJK (Z.)

Houten Spantconstructies

Volgens Speciaal Systeem

Voor Kunstmestloodsen

Landbouwschuren

Graanopslag

Max. ruimte door vrije overspanning

GEEN ONDERHOUDSKOSTEN

N. V. „NEMAHO“

EERSTE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
VOOR HOUTCONSTRUCTIES
DOETINCHEM

n.v. aannemersbedrijf v.h.:

boele & van eesteren

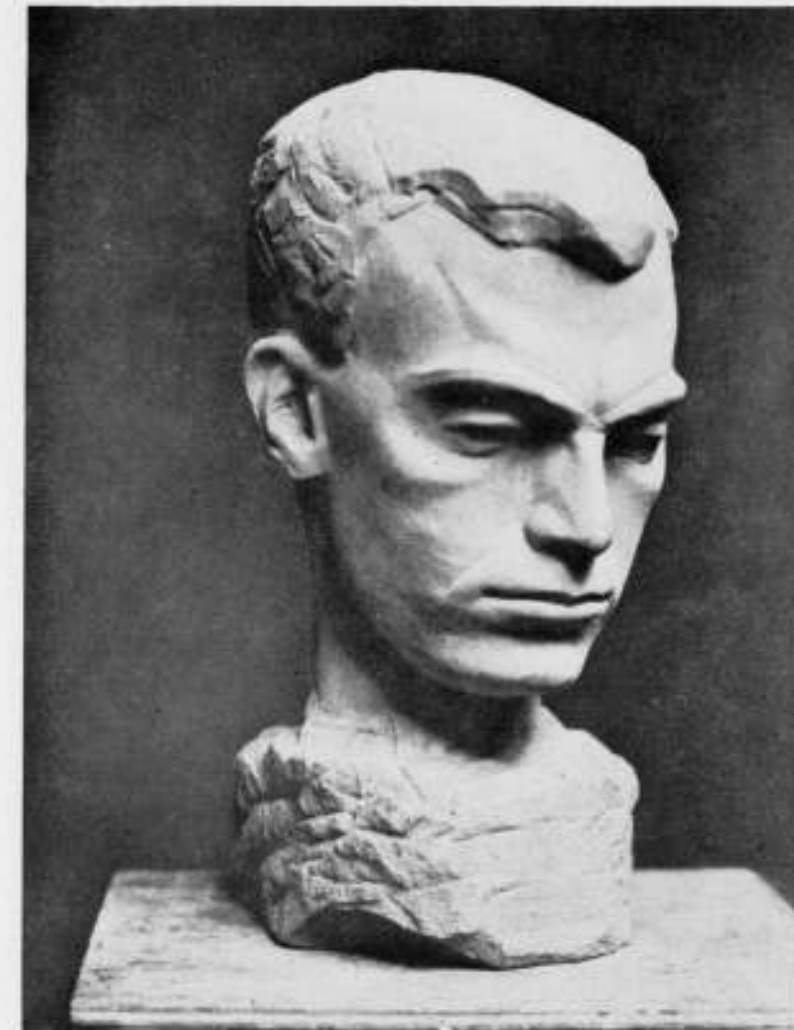
delistraat 33 tel. 554932 • den haag

beton-bouw en waterbouwkundige werken.

BRONZEN PORTRET „MIJN MOEDER“. THEO VAN REIJN. FEC.

PORTRET VAN IR. R. HAN RICHTERS. FEC.

invloed der Fransche beeldhouwers Despiau en Jean Osof daar niet vreemd aan, maar deze koppen hebben desondanks toch een persoonlijk karakter gekregen.

Ook de koppen van Mej. Rueter verdienen zeker onze volle aandacht om het levende accent en den persoonlijken stijl waarin deze geboetseerd zijn. Haar kinderkopje is zeer gaaf in de klei gedrukt.

Ik vergeet ook niet den talentvollen Andriessen met de portretten van zijn vrouw en van zijn zontje Fritsje. Al deze koppen moesten in musea bewaard worden.

Van de jongere beeldhouwers vergeet ik niet H. Richters, een neef van den bekenden visionairen beeldhouwer Bernard Richters die ook op deze tentoonstelling met eenige abstracties aanwezig was. Deze jongere belooft veel.

Willelm Valk uit Groningen (geen echte Groninger), een vereerder van Maillol, den grooten Franschen beeldhouwer, toont hier het portret van zijn vrouw in een gesloten compositie en verstrakt in den vorm, een klassieke neiging die veel mogelijkheden biedt. Ook in zijn figuren streeft hij naar den klas-

sieken eenvoud voortgekomen uit een ernstige studie naar het naakt.

In Parijs, te midden der Fransche beeldhouwers van heden als Maillol, Wlerick, Drivier, Poisson, Dejean, Gimond en Couturier, heeft hij zijn beeldhouwersdorst geslescht en dat heeft hem zeer gesterkt. De bronzen portretten van Theo van Reijn (Dr. Jac. P. Thijssse en „mijn Moeder“) moet ik stilzwijgend voorbij gaan. Beeldhouwers als Has-soldt, Jan Heyens, Mej. Klaassen (met haar vier voortreffelijke steenen beesten: eend, visch, otter, kikker), Titus Leeser en anderen (ik doe maar een greep), zijn allen talentvolle beeldhouwers, die meer kunnen geven als er maar opdrachtgevers waren die zich om hen bekommerden door hen aan het werk te zetten. Het ontbreekt ons echter helaas aan een tweeden Lodewijk den XIVden, maar misschien moeten we het niet meer van de koningen hebben. Van de dictators dan? Dezen moeten het nog bewijzen.

Haarlem, 24 Januari 1939.

THEO VAN REIJN.

DE ZWITSERSCHE ARCHITECTUUR VAN DEZEN TIJD.

(Resumé van de voordracht door Peter Meijer, Architect te Zürich, op Dinsdag 21 Februari in het Stedelijk Museum te Amsterdam gehouden).

Het is nu, op een tijdstip van overmatig nationaal gevoel, niet overbodig er aan te herinneren dat er geen Zwitsersche bouwkunst is, noch ooit is geweest, noch komen zal, die enkel uit inheemsche wortels voedsel kan trekken.

In dien zin is er zelfs geen Duitsche, Fransche, Italiaansche of Nederlandsche architectuur. Maar er is een Europeesche architectuur, die zich sedert de oude Grieken over 't geheel gezien solidaire ontwikkeld heeft; dat wil zeggen dat de groote opgaven en de grondtrekken van haar oplossing voor alle Europeesche kultuurvolken gelijk waren en eerst op dezen gemeenschappelijke grondtrek volgden dan nationale verscheidenheden.

Zeer zeker werden soms bepaalde oplossingen door het eene of andere volk eerst gevonden wanneer de bepaalde opgave bijzonder dringend en de vooropstellingen van hun oplossing bijzonder gunstig waren en zoo kregen eenige tijdvakken een bepaalden nationalen toon; de Gothiek is in oorsprong een uitgesproken Fransche, de Renaissance een uitgesproken Italiaansche stijl, maar zulke bewegingen breidden zich altijd over de grenzen van het land waar ze ontstonden uit, zij verloren hun specifiek nationale karakter en werden daarom niet een karakterlooze wereldstijl, maar integendeel, zij hadden de karaktervolle uitdrukking zelfs van die landen, die met het ontstaan van den stijl oorspronkelijk in 't geheel niets te maken hadden.

In dezen zin heeft Zwitserland van oudsher aan de groote architectuurströmingen deelgenomen, soms met grooter, soms met kleiner eigen aandeel, en wanneer wij van „Zwitsersche architectuur” spreken, dan heeft dat alleen de beteekenis dat wij den eigen vorm zoeken welke de gebouwen van ons land, ongeacht het vele gemeenschappelijke, van die der nabur-landen onderscheidt.

Wanneer we naar den tegenwoordigen staat van de architectuur in eenig land vragen, moeten we ons allereerst rekenschap geven van haar grondbeginselen, over den geschiedkundigen toestand waarin zij verkeert, zonder daarbij naar landgrenzen te vragen en eerst wanneer we daarover zijn ingelicht heeft de vraag zin waardoor zich de Zwitsersche of de Nederlandsche architectuur van die der aangrenzende landen onderscheidt.

Wat zijn de oorzaken dat men tegenwoordig anders bouwt dan honderd jaren geleden; is het alleen de zucht naar vernieuwing, zooals vrienden van de traditie dikwijls meenen? Zeker ook — en deze zucht naar vernieuwing is niet zoo te misprijzen — zij is een der gewichtigste drijfveeren van de kunstgeschiedenis van den aanvang af, want iedere generatie heeft behoefte zich van haar eigen waarde bewust te worden door zich in haar uitingen van de uitingen der vorige generatie te onderscheiden. In de kringen van ernstige architecten is het gewoonte geworden het woord „MODE” verachtelijk uit te spreken: zeer ten onrechte en alleen wanneer men zich met de zeer ernstige factoren die de geschiedenis vormen grondig bezighoudt, is het mogelijk deze legitieme noodzaak voor vernieuwing te beheerschen en te ordenen. Maar daarbij komen nog heel andere oorzaken. Namelijk de geweldige vermeerdering van de Europeesche bevolking, het verval van het oude naar stand ingedeelde gemeenschapsleven van de Fransche revolutie af en de uitvindingen der techniek.

De indeeling in standen van de menselijke samenleving spiegelde zich in de architectuur nauwkeurig af in den vorm der verschillende bouwopgaven. Men wist vroeger op welken toon een nieuw gebouw afgestemd moest worden, in welke vormen het moest optreden. De grens tusschen de verschillende soorten werd scherp getrokken, men was zich bewust dat een

burgerlijk woonhuis wat anders is dan een paleis en dit weer anders dan een kerk. In de middeleeuwen, zoowel als in 't oude Griekenland, waren er eigenlijk maar drie soorten gebouwen: kerken, woonhuizen en vestingen. Geen burger was ooit op de gedachte gekomen zijn huis met zuilen of met kerkelijke architectuurvormen te bouwen.

Dat was geen kwestie van smaak, maar van geestelijke wereldorde: het woonhuis dient het aardsche, de kerk de hemelsche machten. Hoe meer daarna de religieuze kracht afliet, zoo-veel te sterker werkten de gewijde bouwvormen in op de profane bouwkunst. Vóór alles op de gebouwen der vorsten van de wereldlijke macht. Men kan hier nog niet van misbruik spreken, want naar middeleeuwsche en ook naar absolute staatsleer stamt ook het wereldlijk gezag van God, de koning wordt priesterlijk gezalfd en daarom is het niet zonder zin wanneer zijn paleis, als zetel van het half-geheiligde Staatsgezag, naar buiten geheiligde bouwvormen gebruikt. En wat de koning deed, mocht — natuurlijk in mindere mate — ook de adel doen, die naar hun rang een grooter of kleiner deel van dat staatsgezag als leen toebedeeld werd. Een theorie heeft men daarover niet opgesteld, maar verscheidene verordeningen voor de uiterlijke weelde aan gebouwen en in 't bijzonder aan kleederen, bewijzen, hoe sterk men deze dingen als uitdrukking van rang en stand gevoelde. En zooals in de late middeleeuwen en nog sterker in de Renaissance, de gewijde bouwvormen in den paleisbouw doorgedrongen waren, zoo drongen de paleisvormen in den bouw van het woonhuis, zoodra de spanning tusschen adel en burgers opgeheven werd. De Fransche Revolutie zette de eindstreep onder een ontwikkeling, die zich reeds lang tevoren een weg had gebaand, en nu de afsluiting van de standen weggevallen was, nam de burgerij tegelijk met de cultureele leiding en het staatsbestuur de uiterlijke teekenen der macht: juist de monumentale bouwvormen en bracht ze over op zijn eigen profane bouwkunst. Hier ligt nu de oorsprong van de ernstige ziekte waaraan de Europeesche Bouwkunst sedert meer dan honderd jaar lijdt: de oorzaak van de monumentaliseering in 't wilde van alle, ook van de profane, alledaagsche bouwopgaven. Het voorafgaande had, zooals hiervoor geschetst werd, zijn cultuurgeschiedkundige logika, het was niet zinneloos, maar niettegenstaande dat, de grootste katastrofe die de Europeesche Bouwkunst ooit heeft bezocht. Het gevolg staat allen voor oogen: ieder handelshuis, iedere fabriek, ieder huurhuis sedert 1860 doet zich voor als een paleis en doet gewichtig met een vertoon van indrukwekkende vormen; ieder woonhuis schaamt zich „huis” te heeten en noemt zich „Villa” en doet voornaam als een Paleisje in miniatuur.

En toen men — reeds in 't verloop van de laatste eeuw — merkte, dat men op 't verkeerde spoor was, was het euvel toch nog lang niet overwonnen. Weliswaar gaf men de klassieke vormen van de nieuw-Renaissance op, men zocht het landelijke of inheemsch nationale, of persoonlijk-niet-traditioneele, maar welke historische of moderne vormtaal men ook mocht kiezen, het eigenlijke euvel bleef en is op heden nog niet overwonnen, namelijk de „Ueberinstrumentierung” van ieder bouwplan afzonderlijk. De architect liep en loopt nog gevaar steeds de interessantste, opvallendste, in haar soort meest overdreven oplossing te zoeken en het is juist dit willen opvallen, dat de eenheid van onze bebouwingen vernielt, tot aan een volledige anarchie. Daarbij is het volmaakt onverschillig onder welk masker deze onbescheiden aanmatiging zich verbergt en of ze met of zonder artistiek talent wordt voorgedragen; of het eenvoudige huis nu het meest moderne of meest traditioneele, het meest glazen of

houten, het meest spits van top of het meest vlak van dak zijn wil. De fout is, dat de architect, en juist zelfs ook de begaafdeste, en door zijn bouwheer en door zijn beroepseerzucht altijd in verzoeking wordt gebracht het buitengewone te zoeken — ook daar waar het alleen op het gewone — op het stille — natuurlijke aankwam.

Dit proces van zinloze vermonumentalisering en pathetisering van alle bouwplannen werd koortsachtig opgevoerd door de enorme bouwbedrijvigheid die ontstond door het aangroeien der steden tot het dubbele, tot het tienvoudige van het aantal harer inwoners, evenals door de zich opstelpende technische nieuwigheden en vindingen. Gerekend van het oogenblik van haar grootste innerlijke onzekerheid af stond de Bouwkunst voor de grootste mogelijkheden en opgaven; inplaats van zich te kunnen bezinnen werd zij tot de uiterste werkzaamheid opgezweept. Dit is onze tegenwoordige situatie: onze dorpen zijn verwoest voor zoover ze niet in de ontwikkeling ten achter zijn gebleven en onze steden zijn bijgebouwen van de hel geworden — ik spreek van Europa, van de wereld in 't algemeen — en wanneer het wat het laatste punt betreft in Zwitserland beter is dan in vele andere plaatsen, dan is dat niet onze verdienste.

In alle landen zijn er architecten die dezen toestand begrijpen en die moeite doen om orde in den chaos te brengen. Om te beginnen de primitiefste orde: menschaardige woningen voor de armsten, ontwarring van het verkeer op straat, goed verdeelde scholen, afscheiding van fabrieks- en woonwijken, vastlegging van wilde speculatie door bouwzones en bouwetten. Dat alles heeft met bouwkunst niets te maken, maar moet bij alle bouwkunst vooropgesteld worden. Het lijkt slechts den materielen organisatorischen kant aan te gaan en bevat toch een grooter hoeveelheid idealisme, geestelijke bemoeiing en persoonlijke opoffering dan alle geestelijk-aesthetische stijlspelen van de laatste eeuw.

Het is de groote taak van onzen tijd weer orde te stichten in de eerste plaats door de waarde van het gewone, alledaagsche, profane op zijn plaats te zetten, want alleen uit den achtergrond van dit gewone kan ook het buitengewone weer tot zijn recht komen. Dit eerherstel van het profane heeft vooreerst bij den fabrieksbouw tot gelijke uitkomsten geleid: tegenwoordig zal niemand meer in de verzoeking komen een fabriek als een paleis te bouwen — niet omdat het niet mooi, maar omdat het vals zou zijn. Van den fabrieksbouw is deze gezonde, onpathetische zakelijkheid op magazijnen en woonhuizen overgeslagen, niet zonder enkele vergissingen, want wat in fabrieksbouw zakelijk is, is het niet altijd ook in huizenbouw.

Maar hoe staat het heden ten dage met den anderen kant, met de buitengewone gebouwen? Laten we bekenen, zij beteekenen voor de tegenwoordige architecten een verlegenheid, zij zijn in de geestelijke ontwikkeling een beetje achtergebleven. Maar de scheiding tusschen profane en monumentale opgaven moet hun ook ten goede komen.

Toen men in de tachtiger jaren zuilen en karyatiden en gros aan speculant-huurkazernes verdedde, bleef voor werkelijk monumentale gebouwen niets over dan een volledig barbaarsche opvoering van de reeds verbruikte en daardoor waardelooze stijl-vormen, die men voor die opgaven had moeten bewaren, die naar hun rang van binnen uit tot monumentale verschijningen gerechtigd zijn. Tegenwoordig staan wij tegenover die opgaven, die een hooger eisch stellen, met leegde handen.

Maar de tijd staat den architect geen vacantie toe, hij stelt monumentale opgaven, ook wanneer juist de nauwgezette en gewetensvolle architect steeds weer zou willen zeggen: ik verzoek U nog een paar jaren te wachten, tot de toestand begint op te helderen.

In Rusland en Duitschland bouwt men kolossale gebouwen in een soort neo-klassicisme, in Italië zoekt men een monumentaliteit op de basis van modern kubistische vormen. De plotselinge

behoefte der Regeeringen naar pathos maakt kortsluiting onvermijdelijk, die een organische ontwikkeling eener moderne monumentale architectuur eerder te niet doet dan inleidt — ik geloof stellig — om redenen van wereldgebeuren, die ik hier niet aan de orde kan stellen — dat de klassieke bouwvormen opnieuw een gewichtige rol zullen spelen, maar in een volstrekt moderne nieuwe opvatting zullen worden gehandhaafd, die misschien van Auguste Perret uitgaat, niet van Ludwig Troost. De vraag is open; voor het oogenblik is niets zoo noodig als haar open te houden, ze niet door voorbarige schijnoplossingen te blokkeeren zooals in Duitschland geschiedt.

Hoe staat het nu in dit opzicht met de bouwkunst van Zwitserland? Zij heeft alle afdwalingen trouw meegemaakt, weliswaar met mate zooals het vanzelf spreekt voor een landstreek waar men van nature conservatief aangelegd is, en waar men niet de ambitie heeft nieuwe stijlen te scheppen. Zooals Zwitserland tegenover den oorlog niet zonder deelneming maar toch op een afstand stond, zoo stonden onze architecten tegenover de dikwijls werkelijk stormachtige ontwikkeling vooral van de Deutsche bouwkunst.

Onze architecten hebben vroeger bijkans zonder uitzondering eenige semesters in Duitschland gestudeerd en wij hebben Duitschen architecten als Theodor Fischer, Bonatz, Tessenow en daarna de jongere generatie rond Gropius veel te danken. Maar een bepaalde Berlijnsche breedsprakigheid, die uit de „Weltgeltungsambitionen” uit den tijd der Wilhelms dagteekent, is ons altijd vreemd gebleven en het belangrijkste is, dat ze ons ook in de toekomst vreemd zullen blijven, waar en in welken gemoderniseerden vorm zij zich ook probeeren in te dringen. Van oorlog en inflatie is Zwitserland verschoond gebleven en zoodoende was het ons vergund menschenlijke maatstaven staande te houden, die in andere landen verloren zijn gegaan. Dit, en niet onverschilligheid en gemakzucht, is de reden waarom de Zwitsersche architecten zich bijna altijd van extreme oplossingen op een afstand hebben gehouden, hoezeer zij zich vakkundig daarvoor interesseeren; ieder extremisme beteekent specialiseering en daarmee verlies aan evenwicht.

Tot het nationale stond de ideologie der „Avant-Garde” uit de twintiger jaren nauwelijks in betrekking. Het zou dwaas zijn daaraan een verwijt te maken, want de overal gelijke — en bijgevolg internationale — technisch organisatorische opgaven moesten eerst eens doorgewerkt worden, wanneer men eenvoudig niet in een nieuw historisme wilde afglijden. Naar die ontwikkelingsphase gingen sterke impulsen uit van de Eidg. Techn. Hochschule in Zürich, van den persoon van Prof. Karl Moser, die met verbazingwekkende gemakkelijheid om te veranderen zelfs nog in hoogen ouderdom voor Le Corbusier in vervoering kwam. Dat betekende voor zijn leerlingen een soort verplichting en onze „Avant-Garde” dreigde een tijd lang in deze ideologie van de twintiger jaren te verstarren, welke men „idealistisch materialisme” kan noemen, waarbij het idealisme in de ethische beginselen het materialisme in de beperking van technische en organisatorische overdenkingen lag.

Intusschen is er in de ontwikkeling gelukkigerwijze weer beweging gekomen, vereischt door groote opgaven als kerken, congresgebouwen etc., die zich niet laten reduceeren tot een kale noodzakelijkheidsideologie. Na een tijd van een enigszins krampachtige maar noodzakelijke askese waagt men het weer van aesthetische problemen te spreken en het menschenlijke, hetgeen de belangstelling reeds altijd gegolden heeft, ook theoretisch tegenover het technische op den voorgrond te plaatsen. In 't begin was dit menschenlijke wat kleurloos, meer physiologisch en soortgelijk dan geestig en persoonlijk. Dat is sedertdien grondig veranderd. Het nauwkeurige onderzoek van de materiële componenten van de bouwkunst had tot gevolg een verdiept begrip van de historische tijdperken; men leerde ze op te vatten als een uitdrukking van bepaalde levensvormen, en niet,

zoals in de vorige eeuw, als een album van stijlvormen. Dat leverde een grondiger stelling van het vraagstuk van Heimatschutz.

De vrienden van het moderne leerden inzien dat de historische voorwaarden van een land en streek evenzeer tot de objectieve gegevens van een nieuwbouw-plan hooren als het klimaat en de bodemgesteldheid, dat men zich met hen op dezelfde objectieve manier bezig moet houden en de vrienden van het oude deden de ervaring op dat goede oude bouwwerken dan slechts behouden blijven en zinvol kunnen werken wanneer men zich te rechter tijd bezig houdt met de vraag waarvoor ze gebruikt worden en om het plan van bebouwing en de verkeerseischen, dus om hoofdaangelegenheden van de moderne bouwkunst die toch een gebouw op zichzelf altijd wil zien in den samenhang. Daarmee heeft de strijd tusschen modern en traditie veel van zijn scherpte ingeboet — men begrijpt aan beide kanten dat het op weldoordacht plannen maken, op maatstaf en menselijke overwegingen aankomt en niet op stijlvormen. Het gaat er niet om of er traditioneel of modern wordt gebouwd, maar dat er goed wordt gebouwd. En had deze belangstelling in het menselijke in 't begin nog iets algemeen, dan weten we nu dat we daarmee niet een vaag wereldideaal voorstellen maar geheel rechtstreeks de gedachte van onzen eigen Staat, de gedachte der Democratie.

De gedachte — niet zonder meer de empirische werkelijkheid, welke onvolkomenheid ons wel bewust is. Daarmede heeft echter onze bouwkunst, en juist de moderne bouwkunst van Zwitserland, een duidelijken nationalen trek gekregen zonder dat men hem zelf heeft behoeven te zoeken en zonder dat hij een

beperking in den zin van een provinciale bijzonderheid zou teekenen. Wanneer tegenwoordig in Zwitserland een groot aantal oudere en jongere architecten praktisch en theoretisch arbeid aan den opbouw van een architectuur, zonder phrasen, niet doctrinair, openhartig en tegelijk waardig en opgewekt, dan weten wij dat het daarbij om veel meer gaat dan om een eisch van stijl en daarom heeft deze bouwkunst ook geen slagwoord-parool en autoritaire richtsnoeren noodig.

Integendeel, wij kunnen juist daarom van dit essentieel menselijke, alle essentieel onmenselijke en Uebermenschliche pathos vèr blijvende architectuur arbeiden omdat wij niet onder den druk van een autoritaire ideologie staan, die ons tot bepaalde vormen dwingt.

Het woord „Vrijheid” heeft een tijd lang wat leeg en verwaarloosd geklonken: nu weten wij weer wat het beteekent en hoezeer deze vrijheid de voorwaarde van onzen staat en van ons cultureele leven over 't geheel evenals afzonderlijk ieder afzonderlijk beroep en ieder afzonderlijk bestaan is. En zoo weten wij ons in hartelijke sympathie verbonden met alle landen die in gelijke menselijke vrijheid een architectonische uitdrukking zoeken voor dat wat ons het leven levenswaard maken kan en het is een groote steun te zien hoe in ons land en in de noordelijke landen de architecten hetzelfde doel nastreven in dezelfde vrijheid die geen overeengekomen program-parolen noodig heeft. Na deze voordracht heeft de heer Peter Meyer eenige fraaie afbeeldingen van oude en moderne bouwkunst in Zwitserland laten zien, o.a. Lauffenburg aan de Aar, historische houtbouw te Appenzell, de Landesbibliothek te Bern, het Museum te Basel, het Zwitsersche paviljoen op de Expo te Parijs 1937.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

RASSEGNA DI ARCHITETTURA No. 10, October '38.
Begraafplaatsen voor de gevallen in den grooten oorlog. Een cinema van arch. Pellegrini voor Tripoli, Electriche centrale in Lombardije.

L'ARCHITETTURA ITALIANA No. 10, October '38.
Bouwen in Addis-Abeba, Dagbladpaleis van A. Alemanno.

IDEM No. 11, November '38.
Addis-Abeba und kein Ende. Theaterproject in de bekende forsche vormgeving.

IDEM No. 12, December '38.
Een dik nummer, geheel gewijd aan een groote doorbraak in de stad Turijn. Te waardeeren is, dat alle gebouwen een sterke architectonische eenheid vertoonen.

JOURNAL R.I.B.A. No. 4 (19.12.38).
De architecten Connell, Ward en Lucas bouwden in Hampstead een typisch huis, dat in No. 49 S.W.A. 1938 afgebeeld is. De eigenaar-zelf schrijft er een heel aardig artikel over. Ventilatie geschiedt nergens door middel van ramen, overal door boven de ramen in een regelmatige serie aangebrachte ventilatieopeningen. De bewoner heeft in zijn huiskamer de mogelijkheid voorzien, gordijnen van vijftien verschillende kleurencombinaties voor de ramen te schuiven, te kiezen uit een speciaal daarvoor gebouwde kast, waarin ze aan een vijftal rails hangen.

IDEM No. 5 (9.1.39).
Twee stukjes over Zweedsche architectuur, met aardige plaatjes. Stukje over bibliotheken voor patiënten in ziekenhuizen (met leuke boekenwagentjes).

ARCH. ASS. JOURNAL No. 622 (Dec. '38).
Tentoonstelling te Glasgow besproken door haar architect T. S. Tait.

IDEM No. 623 (Jan. '39).
Werk van arch. G. A. Jellicoe, met foto's en korte teelichtingen.
H. G. J. S.

THE ARCHITECTS' JOURNAL No. 2295 (12.1.39).
Interessant gebouw van het bureau „Tecton”, Health-centre te Finsbury.

IDEM No. 2296 (19.1.39).
Nieuwjaarsnummer. Erg dik, maar niet erg belangwekkend. Het mooiste werk is m.i. het door Prof. O. R. Salvisberg (Zwitserland) met C. Stanley Brown tot stand gebrachte fabrieksgebouw in de Welwyn tuinstad. Mooie plattegronden en een goede opbouw. Bij de jaaroverzichten is niet veel aantrekkelijks. Bij het buitenlandsch overzicht is de bekende fabriek van F. L. Wright te Wisconsin, met een plaatje naar het model; de luchthaven van Milaan; een stukje modernisme in Duitschland (hoe kan het); Nederland wordt niet vermeld.

MEDEDEELING.

Wij stellen er prijs op mede te deelen dat bij het maken van het project ingezonden voor de besloten prijsvraag van het Nieuwe

Raadhuis van Amsterdam, onder Motto Belfort, Ir. C. Pouderoyen met ons samenwerkte.

J. F. BERGHOEF en Ir. J. J. M. VEGTER.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 6 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 25 FEBR. 1939 No. 8

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. Gevonden sjaal.

Gevonden op het Bureau van den B.N.A. op Zaterdag 18 Februari jl., na de vergadering van de Kringvoorzitters met het Bestuur, aan den kapstok, een wollen, grijze sjaal, die in tegenstelling met het barnsteenen sigarenpijpe van laatst, echt is en niet van glas. Het kostte ook maar 5 cent, maar deze sjaal is duurder. Is gemerkt: „Morascot All Wool Muffler”, Made in Scotland.

Ledenvergadering (de voorjaarsvergadering) van den B.N.A. op Zaterdag 18 Maart te Amsterdam.

Voorloopige agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Jaarverslag over 1938.
6. Financieel verslag over 1938.
7. Embleem van den B.N.A.
8. Honorariumtabel voor Restauratiewerken.
9. Rondvraag.

Mededeelingen van het Bestuur.

Het Bestuur deelt mede, dat het voor het jaar 1939 een rooster heeft opgesteld van de data voor zijn te houden vergaderingen en van die der Ledenvergaderingen.

Het Bestuur maakt deze data hieronder bekend, teneinde de leden en de Bureaux van de Gewestelijke Kringen van den B.N.A. in de gelegenheid te stellen met het regelen van een en ander daarmede rekening te houden.

BESTUURSVERGADERINGEN.

4 Maart	te Hilversum. Koffiemaaltijd met den Kring „Hilversum”.
1 April	te Amsterdam.
6 Mei	te Groningen. Koffiemaaltijd met den Kring „Groningen”.
3 Juni	te Amsterdam.
1 Juli	te Amsterdam. Koffiemaaltijd met den Kring „Amsterdam”.
22 Juli	te Amsterdam.
2 September	te Amsterdam.
30 September	te Haarlem. Koffiemaaltijd met den Kring „Haarlem”.
4 November	te Amsterdam.
2 December	te Amsterdam.

LEDENVERGADERINGEN.

18 Maart	Voorjaarsvergadering te Amsterdam.
16 en 17 Juni	Zomervergadering te Zwolle.
14 October	Ledenvergadering te Rotterdam.
16 December	Najaarsvergadering te Amsterdam.

TOEPASSING ARBEIDSWET OP TEEKENBUREAUX.

Van den Directeur-Generaal van den Arbeid ontving het Bestuur van den B.N.A. een schrijven, waarin dit wordt uitgenoodigd, de leden er opmerkzaam op te maken, dat de teekenaars op architectenbureaux onder de bepalingen der Arbeidswet vallen, welke voor kantoren zijn vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 8 Mei 1937 S. 844, en in werking getreden op 1 Juni 1937. Deze uitnoodiging vindt haar oorzaak in de omstandigheid, dat volgens den Directeur-Generaal verstrekte inlichtingen op tal van architectenbureaux door teekenaars ongelimiteerd gewerkt wordt en overgewerkt, zonder dat de hiervoor vereischte vergunning van de Arbeidsinspectie aanwezig is.

Gevolg gevende aan deze uitnoodiging vestigt het Bestuur de aandacht der leden op deze aangelegenheid. Aanvankelijk heeft het Bestuur overwogen, ten gerieve der leden, die met deze materie niet op de hoogte zijn, eene samenvatting te geven van hunne verplichtingen als „ondernemer” ingevolge de Arbeidswet en voormeld Koninklijk Besluit, doch nadere overweging heeft tot de conclusie geleid, dat, gezien de uitvoerigheid der wettelijke regeling, eene samenvatting niet wel doenlijk is. Het meent daarom te moeten volstaan met den leden aantebevelen, zich van den inhoud dier Wet en gemeld Besluit op de hoogte te stellen door lezing van een en ander, hetgeen waarschijnlijk het beste kan geschieden door raadpleging van de editie Schuurman & Jordens, waarin ook alle besluiten, formulieren, enz. zijn opgenomen, en met name voormeld Koninklijk Besluit.

Jaarverslag over het jaar 1938 van den Gewestelijken Kring „Rotterdam“.

Het is haast tot een goede gewoonte geworden het jaarverslag aan te vangen met het memoreeren van den toestand in het bouwvak. Wij stellen er prijs op dit door Collega v. d. Broek gestelde voorbeeld te volgen, omdat de omvang van het werk der architecten in zoo nauw verband staat tot de welvaart in de bouwbedrijven. De opleving, die in 1937 in de bouwvakken viel waar te nemen, heeft zich in het voorbije jaar kunnen handhaven. Het bedrag der aanbestedingen is weliswaar eenigszins teruggelopen, doch dit behoeft geen verwondering te wekken, omdat in de cijfers over 1937 de werken van de Maastunnel en die van de N. O. polder (Zuiderzeewerken) zijn begrepen. De bovenbedoelde cijfers luiden als volgt:

	1937	1938
a. particulieren	fl. 33.687.927.—	fl. 42.628.392.—
b. gemeente	„ 32.499.817.—	„ 22.871.415.—
c. woningbouwverenigingen	„ 4.023.086.—	„ 4.640.862.—
d. rijk etc.	„ 57.553.988.—	„ 54.516.881.—
e. spoorwegen	„ 2.420.073.—	„ 2.590.754.—
totaal	fl. 130.184.391.—	fl. 127.248.304.—

Uit deze cijfers blijkt voorts, dat het bedrag, hetwelk door de Gemeenten is besteed, sterk is teruggelopen, welk verschil evenwel wordt opgevangen door hetgeen aan particulier werk werd aanbesteed. Deze belangrijke vooruitgang van fl. 9.000.000.—, door particulieren aanbesteed, achten wij een verheugend verschijnsel, omdat juist deze werken voor ons van beteekenis zijn.

Ook bij den woningbouw heeft de verbetering zich gecontinueerd. Weliswaar zijn de hierop betrekking hebbende cijfers nog lager dan die in 1934 en 1935, doch de netto-vermeerdering van den woningvoorraad is desniettemin ca. 10.000 hooger dan in 1937. De hierop betrekking hebbende cijfers zijn de volgende:

	1937	1938
voltooid op nieuw terrein	29.119	38.375
netto vermeerdering van den woningvoorraad	24.977	34.131
op nieuw terrein begonnen	33.404	39.998

Vanaf 1927 gerekend, was het cijfer der netto-vermeerdering van den woningvoorraad in 1934 het hoogst, n.l. 49940, terwijl in 1937 het laagste cijfer te noteeren viel, n.l. 24977. Is het voor 1938 vastgestelde cijfer van 34.131 dus een belangrijke vooruitgang t.o.v. 1937, het ligt toch nog belangrijk verwijderd van dat van 1934.

Voor Rotterdam zijn deze cijfers:

	1937	1938
netto vermeerdering van den woningvoorraad	1692	3647

Ook de hoeveelheden der verleende bouwvergunningen over de jaren 1936, 1937 en 1938 geven een duidelijk beeld van de opleving in de bouwbedrijven, welke n.l. zijn respectievelijk 989, 1500 en 1438. Voor deze jaren zijn de begroote bouwsommen respectievelijk fl. 5.000.000.—, fl. 9.461.000.— en fl. 15.200.000.—. Moge het ingegane jaar voor de bouwbedrijven, zoowel als voor ons een tijd van nieuwe opleving inluiden.

De aangeduide opleving heeft op den omvang van de werkloosheid in ons vak slechts een geringen invloed gehad, althans op die in de uitvoerende bedrijven. Dit betreft een vraagstuk, dat de eerstvolgende jaren nog wel niet zal worden opgelost. Ons medegevoel gaat uit tot hen, die datgene missen, wat het leven zijn waarde en zijn inhoud geeft: arbeid. Het lijkt wel, alsof een uitspraak als die van Thomas Carlyle: werk als de sterren, zonder haast — maar zonder rust, alleen betrekking kan hebben op dagen, die ver achter ons liggen. In het bijzonder voor de jongere werklozen spreken wij de hoop uit, dat de economische omstandigheden zich spoedig ten goede zullen wijzigen en het mogelijk zullen maken werk te verschaffen aan deze medemenschen, die thans het leven zien zonder eenig perspectief.

De werkloosheidscijfers over de laatste twee jaren zijn de volgende:

	Oct. 1937	Oct. 1938
algemeen: Nederland	325.065	302.264
alleen bouwvakken Nederland	69.842	62.022

Komen wij thans tot de bespreking van het werk van onzen Kring in het jaar 1939.

Kringbestuur. Het Kringbestuur werd gevormd door Ir. E. H. Kraayvanger, voorzitter; Corn. Eiffers, secretaris en

Jos. de Jonge, derde lid. In prettige verstandhouding heeft het Kringbestuur vele besprekingen gehouden, daarbij leiding gevende aan het werk van onze afdeling.

Leden. Met teleurstelling moeten wij melding maken van het overlijden van ons lid, Prof. Ir. G. Diehl en van het bedanken van collega W. F. Overeinder wegens langdurige ziekte. Beiden hebben langen tijd een werkzaam aandeel genomen in het werk van onzen Kring en wij meenen bij deze gelegenheid niet te mogen nalaten te getuigen van hun warme belangstelling voor onzen bond en voor de bouwkunst in het algemeen, waarvan zij herhaaldelijk op eigen wijze blij gaven.

Voorts memoreeren wij het feit, dat Ir. J. W. C. Boks als lid bij onzen Kring werd ingedeeld.

Het aantal leden liep alzoo met 1 terug, n.l. van 37 op 36. Hoewel Collega v. d. Broek in zijn jaarverslag over 1937 een aansporing gaf tot het uitbreiden van het ledental, hetgeen zeer zeker mogelijk zou zijn, omdat verschillende Rotterdamse architecten daarvoor in aanmerking zouden komen, — heeft dit niet plaats gehad. Ook te dezen opzichte hopen wij het beste van het jaar 1939.

Vergaderingen. Tot zijn ontstentenis heeft het Kringbestuur aan het einde van het jaar vastgesteld, dat slechts twee ledenvergaderingen zijn gehouden. Dit feit werd beïnvloed door de omstandigheid, dat vaak na de maandelijksche koffietafel korte besprekingen werden gehouden, teneinde urgente zaken af te doen. Toch overweegt het Bestuur op geregelder wijze vergaderingen uit te schrijven en in meer mate de leden in het werk van den Kring te betrekken. De belangstelling van de leden op beide vergaderingen was goed te noemen.

Koffietafels en excursies. Op iederen ten Maandag van de maand werd een koffietafel gehouden, waar wij telkens dezelfde getrouwe bezoekers hebben ontmoet. Deze vorm van maandelijksch contact kan niet anders dan een gelukkige worden genoemd; bijna steeds waren een 12 à 14 leden aanwezig, die zonder uitzondering deelnamen aan de geanimeerde besprekingen aan tafel.

De koffietafel in Juli werd, zulks ten gerieve van de leden die in en in de nabijheid van Dordrecht wonen, in deze plaats gehouden. Ook hier kwam het normale aantal leden op het appel. Na den maaltijd werd onder leiding van Collega Bilderbæk een bezoek gebracht aan de Oude Kerk, waarvan de restauratie onder directie van dezen Collega juist was gereed gekomen, alsmede aan eenige andere gebouwen. In October werd, tezamen met den Kring den Haag, een excursie gemaakt naar de „Nieuw Amsterdam“, het nieuwe vlaggeschip van de Holland-Amerika-Lijn, terwijl in Mei werd deelgenomen aan een bezoek aan enkele schuielders, dat was georganiseerd door den Gem. Techn. Dienst; des avonds werd gelegenheid gegeven vragen te stellen over de luchtbescherming, die door de betrokken ambtenaren werden beantwoord.

De Studie-Commissie werd gevormd door de Heeren Jos. de Jonge, voorzitter, Ir. M. C. A. Meischke, J. P. L. Hendriks, W. P. Meyer en H. Kraayvanger. Zij nam met het Kringbestuur in studie: de kwestie der trage afdoening der bouwvergunningaanvragen in Rotterdam, terwijl zij thans aandacht schenkt aan de „Schoonheidszorg“ („Welstandszorg“) in den ruimsten zin des woords, voorzover deze op Rotterdam betrekking heeft.

Foto-Archief. Eenige malen werd door het Bestuur aan de leden verzocht foto's ter beschikking te stellen van de gebouwen, die door hen waren gebouwd, ten behoeve van het foto-archief. Het spijt ons te moeten opmerken, dat de leden te dezen opzichte in gebreke zijn gebleven, zelfs nadat het Hoofdbestuur op de wenschelijkheid daarvan met nadruk had gewezen. Aan dit archief moet zonder eenigen twijfel groote waarde worden toegekend en wij willen hiermede gaarne nogmaals bij de leden aandringen op het voldoen aan het bij herhaling gestelde verzoek.

Contact met het Bestuur van den B. N. A. Niet onvermeld mag blijven, dat het Bestuur van den B. N. A. een middag ter beschikking gesteld heeft, teneinde met de leden van onzen Kring te vergaderen. Deze bijeenkomst heeft op 1 October '38 plaats gevonden, waarbij gelegenheid werd gegeven uitvoerig te spreken over alle zaken, die onzen Kring en den Bond raken. Hierbij is o.m. naar voren gebracht, dat wij, de Rotterdamse Kring, zoo weinig betrokken werden en worden in het verenigingswerk, hetgeen voor ons een teleurstelling beteekent.

Hieraan werd de opmerking verbonden, dat een Kring als de onze, die toch sterk medeleeft met alle gebeuren in den Bond, in grootere mate productief werk zou kunnen verrichten, indien het Bondsbestuur hiervoor open oog zou hebben. Voorts werd gesproken over de samenstelling van de Welstandscommissie en de welstandszorg, in verband met de resultaten gedurende de laatste jaren. Het bezoek heeft ons ongetwijfeld aangenaam getroffen en op de besprekingen kunnen wij met genoegen terugzien.

Bevordering der Bouwkunst. Schrijvende aan dit jaarverslag hebben wij ons afgevraagd in welk opzicht wij onze medewerking hebben verleend aan de „bevordering van de bouwkunst“. Wij verwijzen gaarne naar de adressen aan den Gemeenteraad in verband met de samenstelling van de Welstandscommissie en inzake opdrachten aan Rotterdamse Architecten voor gebouwen op de vrijkomende terreinen van de Rotterdamse Diergaarde en voor de Tentoonstellingsgebouwen, waarmede ongetwijfeld een goed resultaat werd bereikt. Dat met deze actie de Bouwkunst werd gediend, betwijfelen wij evenmin.

Toch zijn wij van meening, dat alles, hetgeen door ons ondernomen wordt, veeleer is terug te voeren op het verlangen in de bres te staan voor de belangen van de Rotterdamse architecten, dan wel dat deze bemoeiingen gebaseerd waren op „bevorderen van de Bouwkunst“. Hiermede willen wij geenszins opmerken, dat daarmede hetgeen werd tot stand gebracht gediskwalificeerd is, — integendeel. Als leden van den Bond van Nederlandsche Architecten B. N. A. hadden wij den plicht te handelen, zooals wij gedaan hebben. Doch daarnaast moeten wij er ons van bewust zijn, dat wij leden zijn van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en wij vragen ons af, of de consequenties daarvan te allen tijde worden verstaan.

Wij zijn van oordeel, dat een verslag als dit niet alleen moet terugzien, maar ook moet letten op hetgeen in de naaste toekomst zal kunnen worden tot stand gebracht. Het komt ons dan voor, dat wij zeker niet in de laatste plaats zullen moeten letten op hetgeen van ons mag worden verwacht als leden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

U zult U wellicht herinneren, dat korten tijd geleden een Engelsch staatsman eenige woorden aanhaalde, die hij aan Alexander de Grooten toeschreef, n.l.: „De volken van Azië zijn slaven, omdat zij niet den moed hebben — neen — te zeggen“. Wij zijn van meening, dat deze uitspraak niet alleen van waarde is voor veldheeren en politici. Wie een

levensbeschouwing heeft, waarin plaats wordt gegeven aan de gedachte, dat het leven van ieder mensch een hooge bedoeling ten grondslag heeft, voor dien zal het duidelijk zijn, dat elkeen telkens weer voor het alternatief wordt gesteld: ja of neen, een beslissing waaraan hij zich niet zal kunnen onttrekken zonder schade te veroorzaken aan zijn karakter, zonder zijn principieele overtuiging te verzwakken, zonder zich van zijn levensdoel te verwijderen. Ieder mensch heeft scheppenden arbeid te verrichten, is het niet in materieelen, dan toch in ideeelen zin. Maar wij gevoelen deze uitspraak van de noodzakelijkheid „neen” te kunnen zeggen, welke geldt voor ieder die zich zelf respecteert, toch wel in zeer sterke mate van beteekenis voor hen, die hun scheppenden arbeid in de materie vastleggen. Immers, hun werk zal (naar zij zelve hopen) langen tijd in stand blijven en getuigenis afleggen van hetgeen zij hebben gezien en gehoopt en geloofd. Als dit zoo is, dan is het ontoelaatbaar met zijn overtuiging te transigeeren, dan is elk compromis een gevaar. Dan beteekent dit, dat iemands zedelijke moed telkens weer op de proef wordt gesteld, dat men zich telkens weer de vraag moet voorleggen, of een besluit wel eerlijk getoetst is aan zijn overtuiging, of het verantwoord is of niet.

Wij wilden wel, dat bij het bouwen van onze goede stad Rotterdam aan deze gedachte voldoende ruimte was gelaten. Als wij zien, hoe hier de laatste tientallen jaren is gebouwd, dan dringen zich in vele gevallen kwalificaties naar voren, die een wel zeer droeven klank hebben.

Groote blokken huizen, rijen straten, waarvan de gevels de armoede verraden van hen, die voor het ontwerpen (voorzoover het werk dien naam nog verdient) ervan aansprakelijk zijn, waarvan het exterieur het uitschreeuwt, dat het slechts het product is van een fabrikant van gevelteekeningen, tevens handelaar in schetsen en gros, waarvan men het kan aflezen, dat de gebruikte ontwerpen per meter betaald zijn. Als men tracht na te gaan, wie voor dit werk de verantwoordelijkheid draagt, danervaart men, dat er verschillende personen en instanties zijn, die zich slechts ten deele aansprakelijk wenschen gesteld te zien. Men beseft niet, dat gedeeltelijke en gedeelde verantwoordelijkheid niets dan onzin is. Het is een contradictie in terminis. Het beteekent, dat de een zich wenscht te verschuilen achter den ander. Wij beseffen zeer wel, dat aan de verbetering van den toestand, die uit deze feiten spreekt, niet kan worden gewerkt, zonder zich een oordeel te vormen over vele onderwerpen, die aan deze zaak annex gaan, zooals gemeentelijke voorschriften, schoonheids-commissies, vakopleiding, bescherming van den architectentitel, propaganda voor goed bouwen enz. enz. en het is duidelijk, dat dit verslag zich niet leent voor een bespreking tot in details en wij ons moeten beperken tot het trekken van eenige algemeene lijnen. En dan wenschen wij uit te spreken, dat er overleg moet zijn tusschen de gemeentelijke diensten en de architecten omtrent de uitbreidingsplannen, — dat de uit te geven gronden moeten worden bebouwd onder directie van bevoegde architecten, — dat er naar gestreefd moet worden, dat deze architecten reeds direct bij de gronduitgifte worden aangewezen, — dat een wijk in nauwe samenwerking door 4 à 5 architecten wordt gebouwd, waarvoor zij behoorlijk worden gehonoreerd, waarbij hun opdrachten zorgvuldig worden verdeeld, terwijl eventueel een bouwraad, waarin de architecten zelve mede zitting hebben, een supervisie uitoefent. Dit moge voor velen als ideaal in de ooren klinken, doch het lijkt ons beter te werken met idealen voor oogen, beseffende, dat teleurstellingen niet zullen uitblijven, dan den gemakkelijken weg van den minsten weerstand te gaan, zonder perspectief. Er is meer. De Rotterdamsche particuliere opdrachtgevers hebben blijkbaar weinig vertrouwen in de bekwaamheden van de Rotterdamsche architecten, tot welke gedachte men komt, als men ziet hoe veel en belangrijk werk telkens weer in handen wordt gesteld van krachten buiten onze stad. Is dit al een punt, waarbij commercieele belangen op den voorgrond staan, — toch moge ook dit hier vermeld worden, omdat te dezen opzichte wel iets kan worden ondernomen. Zeker zullen de Rotterdamsche architecten moeten toonen, dat zij grotere objecten aan kunnen, dat zij deze met eere kunnen voltooien, daarmede de bouwkunst van dezen tijd bevorderende. Een b.v. in 1940 te organiseeren tentoonstelling zou kunnen accentueeren, wat door de goede architecten werd verricht. De bevordering der Bouwkunst, — het is een gedeelte van onze taak, waarop wij in dit verslag met nadruk willen wijzen. Wij zijn leden van den B.N.A., den bond, die onze materieele belangen wenscht te behartigen, doch daarnaast moeten wij onze verplichtingen vaststellen, die wij t.o.v. onze Maatschappij hebben. Wij hebben den indruk, dat deze consequenties al te veel en bagatelle worden genomen, terwijl het juist deze zijn, die een stimulerenden invloed moeten uitoefenen op de activiteit en de diligentie der leden, waar het betreft het zich vormen van een oordeel en het duidelijk uitspreken in de wijze van voorbereiding van den bouw in onze stad enz. enz. Het komt ons voor, dat het lidmaatschap van de Maatschappij tot bevordering van de Bouwkunst met zich medebrengt, dat men niet alleen t.a.v. eigen werk een hoogen maatstaf aanlegt, dat men niet alleen t.o.v. zichzelf steeds weer correctief handelt, dat men zich niet bepaalt tot het geven van beschouwingen, doch mede dit, dat men critisch is tegenover het werk van anderen, waarvan men weet, dat ook zij eenzelfde bevordering van de bouwkunst nastreven. Wanneer de bouwmeester zegt een dienende taak te hebben, zal het hem slechts genoegen doen te bemerken, dat anderen, de moeilijkheden van het onderwerp begrijpende, ernstig en opbouwend oordeelen willen over zijn werk. Ieder, die zich voor zijn werk ten volle verantwoordelijk voelt en deze verantwoordelijkheid gaarne aanvaardt, zal den zedelijken moed hebben critiek te aanvaarden, in de overtuiging, dat mede daardoor steeds zuiverder vormen zullen kunnen worden gevonden voor hetgeen de architect van heden tot uitdrukking wil brengen.

De kringleden stonden in het voorbije jaar zoowel onderling als tegenover het Bestuur in een prettige verhouding. Wij stellen dit zeer op prijs en waken U op in 1939 het bestuur zooveel mogelijk te ondersteunen bij zijn werk, opdat wij met elkaar de beste wegen zullen kunnen vinden, waardoor wij de bouwkunst in Rotterdam zoo goed mogelijk zullen kunnen bevorderen.

Rotterdam, 3 Februari 1939.

Secretaris van den Kring „Rotterdam” van den B.N.A.,
CORN. ELFFERS.

Gezien en accoord bevonden,
Ir. E. H. KRAAYVANGER, Voorzitter,
JOS. DE JONGE, 3e lid.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 9

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

4 MAART 1939

HET AFSCHEID VAN BERNARD WILLEM WIERINK.

23 FEBRUARI 1939.

Het zou een dag zijn van zonneshijn, met nauw merkbare tinteling reeds van de naderende lente, het beeld van blij komend leven en jeugd, de dag dat het stof van Bernard Willem Wierink in zijn graf zou worden gelegd. En de mooie voorjaarszon scheen op zijn baar, die, hoog opgeheven, langzaam voortgedragen werd langs het lange kronkelende pad naar zijn rustplaats. Te voren lag hij in ons midden in de stille hal van Zorgvlied. Wij hoorden hem „Rust zacht” toezeggen met diep bewogen stemmen. Het waren velen van zijn vrienden uit den mooien grooten tijd van negentig, vergrijsd allen, maar geen van allen door het leven gedesillusioneerde. Kunstenaars waren het, die in hun mooie werk hun illusies eeuwig behouden, Meesters van de teekenkunst waren het, die, te midden van de jeugd om hen heen, jong blijven in hun mooie taak.

Bernard Willem Wierink beminde de kunst, de schoonheid, beminde de jeugd, de menschen en het leven. En alles wat hij beminde, stond in regelrechte verbinding met zijn ziel. Daartussen was geen relais-schakeling denkbaar. Nooit sprak hij of schreef hij zonder direct begrepen te worden. Hij zou de slechtste diplomaat ter wereld geweest zijn. Maar vlugger dan de beste

diplomaten schiep hij een sfeer van vertrouwen, genegenheid, vriendschap door zijn zeldzaam spontane natuurlijkheid, die hem in zijn hoogen ouderdom en in de smarten van zijn lijden niet heeft verlaten. Hij verstond het, met zijn natuurlijkheid beheerscht te zijn, verstandig, redelijk en wijs. Met hem ging niet alleen een persoon weg, de oud-Directeur van de Industrieschool, de Meester in de teekenkunst, maar met hem namen wij afscheid van een afzonderlijke en rijke wereld, waar hij de wereldlijke en geestelijke heerscher van was. Wereldlijk door zijn figuur, het Eereburgerschap van Amsterdam waardig, geestelijk door zijn leven en zijn werk. De Wierink-wereld is thans herinnering, een mooie herinnering om over te dragen aan de jeugd, met de woorden van Thomas à Kempis, aan zijn baar gesproken: „Alleen hij is groot, die het geluk van anderen zoekt en zichzelf vergeet”.

Het zou een dag zijn van zonneshijn . . .

Er sjipten vogels in de voorjaarszon, hoog over het open graf. Zacht klonk het Onze Vader in de wijde ruimte.

En wij, bedroefd en rustig, lieten hem achter onder zijn bloemenschat.
J. P. MIERAS.

RIJKSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER GELEGEN IN HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE.

ARCHITECT PROF. HENRY VAN DE VELDE.

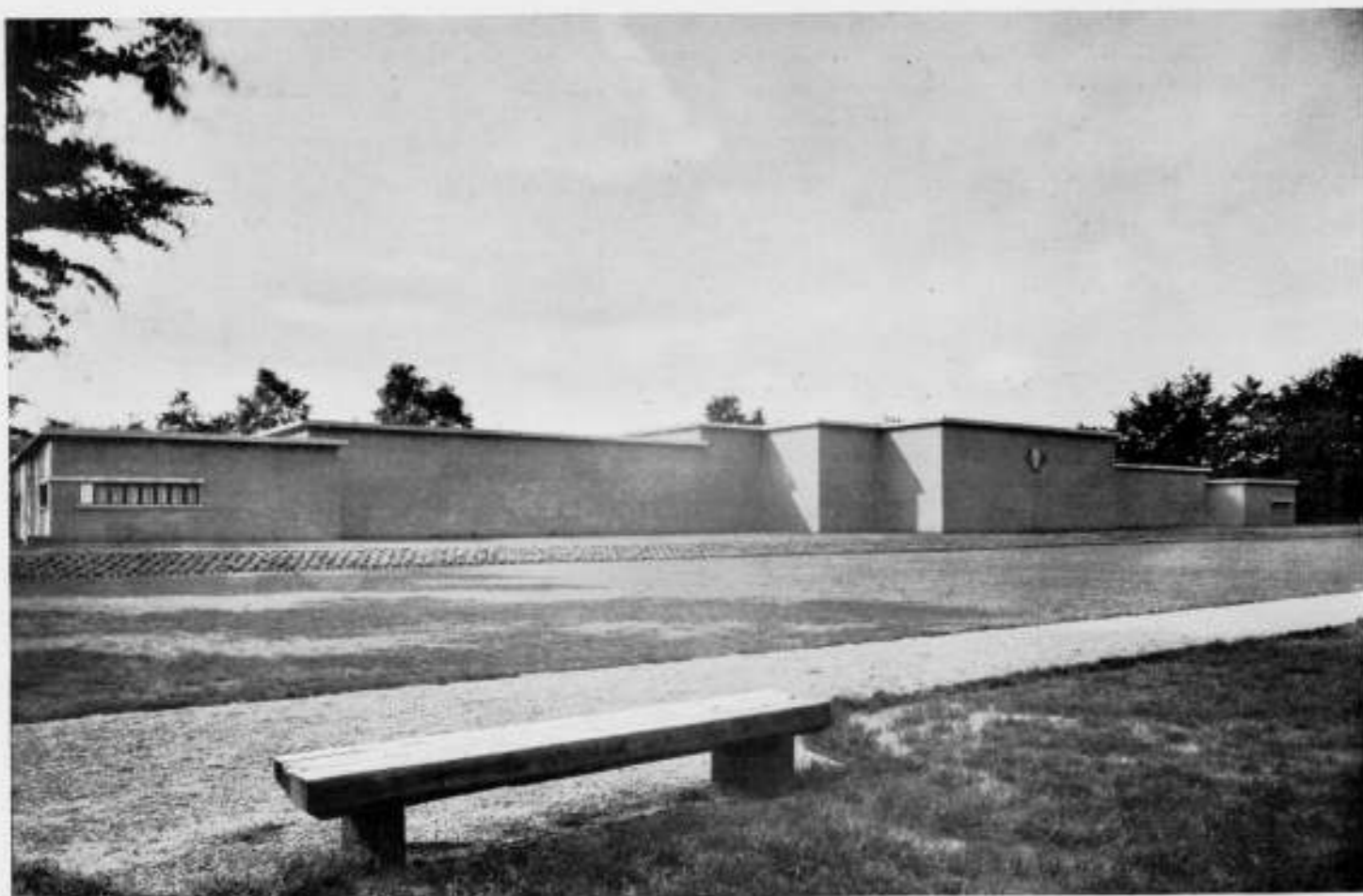
Zomer 1938 werd het Rijksmuseum Kröller-Müller, gelegen in het Nationale Park „De Hoge Veluwe” voor het publiek opengesteld. Het gebouw, dat het museum herbergt, is gelegen in het midden van het Nationale Park bij het kruispunt van de wegen Otterlo-Hoenderloo dienstgebouw Oud-Reemst.

Het gebouw is een tijdelijk onderdak voor het museum en wordt genoemd het overgangsmuseum. Het herbergt slechts een deel van de collectie Kröller-Müller en het is de bedoeling om in het definitieve groote museum ruimte te maken die de collectie in haar geheel tot haar recht kan doen komen.

De plannen van het definitieve museum zoowel als van het overgangsmuseum, dat gebouwd is, zijn van Prof. Henry van de Velde.

Aan het groote Museum is reeds zeer veel arbeid besteed. De ontzaglijke plannen zijn door den eminenten architect, die Prof. van de Velde is, werkelijk doorwerkt. Er was een begin van uitvoering, reeds van 15 jaar geleden, maar verschillende omstandigheden hebben de verwezenlijking van deze plannen onmogelijk gemaakt.

De ontwikkeling der plannen voor het groote museum is neergelegd in een groot aantal teekeningen en beschrijvingen. Wij hadden ons voorgesteld eenige van de voornaamste van deze teekeningen te kunnen weergeven op een groote en duidelijke schaal. Helaas waren de teekeningen niet te onzer beschikking en hebben wij ons moeten behelpen met eenige lantaarnplaatjes, door de Directie van het Museum ter beschik-

OVERGANGSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER.

ARCHITECT PROF. HENRY VAN DE VELDE.

king gesteld. Zij zijn helaas onvoldoende om een indruk te geven van deze groote architectonische schepping. De geest van Henry van de Velde verloochent zich echter nooit, zelfs niet in het

kleine detail, en zolang het groote museum niet verwezenlijkt is, zal het overgangsmuseum een treffend staal van het werk van Henry van de Velde zijn.

GEGEVENS OMTRENT HET GEBOUW

OVERGANGSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER, ARCH. PROF. HENRY VAN DE VELDE.

Ontwerper: Professor Henry van de Velde te Brussel.
Uitvoerend Architect: G. W. Baas te Otterlo.
Aannemers: Dura's Aannemings-Maatschappij N.V., Rotterdam.

Verschillende maten:

grootste lengte 95.10 M.
grootste breedte 34.70 M.
lengte voorgevel 23.10 M.
grootste afmetingen binnenplaats 21.50 X 21.50 M.
totale vloeroppervlakte ± 1800 M².
totale wandoppervlakte ± 4000 M².
de hoogte varieert van 4.50 M. tot 6.50 M.
oppervlakte kelders 95 M².
kelderdiepte 3.50 M.

Materialen:

funderingen: baksteen;
vloeren en dakconstructie: gewapend beton;
gevels: geelgrijze baksteen;
gevelafdekbanden en lateien: gewapend beton;
vloerbedekking voor vestibule, garderobe en toiletten: tegels;
vloerbedekking voor museumruimten: linoleum op een onderlaag van iso-kurk.

Indeling en afwerking:

Achter de gebogen glaswand aan de voorgevel bevindt zich een

ruime vestibule, ± 8 X 8.40 M. Links hiervan is de garderobe met de toiletten. Rechts van de vestibule zijn de dienstvertrekken en, via een portaal, de dienstwoning.
Vanuit de vestibule geven twee doorgangen toegang tot de eigenlijke museumruimten. De direct achter de vestibule gelegen zaal heeft twee zij-kabinetten en geeft toegang tot een grote middenzaal met aan elke zijde twee kabinetten, respectievelijk 5.20 X 6.40 M. en 6.00 X 7.20 M. groot. Vanuit de middenzaal heeft men door een grote glaswand uitzicht op de binnenplaats met vijveraanleg en een beeldhouwwerk van Mendes da Costa. Rondom de binnenplaats liggen vier zalen van 16 X 6 M., vrij uitlopend in vier op de hoeken liggende zalen van 6.50 X 6.50 M. Achter deze kring van zalen volgt weer een middenzaal van ruim 20 M. lang met aan elke zijde drie kabinetten en een kleine zaal aan het einde.
Alle genoemde zalen en kabinetten zijn door open doorgangen met elkander verbonden. De laatstgenoemde kleine zaal geeft via afsluitbare deuren toegang tot nog twee expositiezalen en een bergplaats.

Alle museumzalen ontvangen het daglicht door op het dak gebouwde glaskappen. De buitenzijden van deze kappen zijn afgedekt met draadglas, de horizontale legramen, op plafondhoogte, zijn voorzien van opaline-glas.

Alle zaalwanden en plafonds zijn gepleisterd en fijn geschuurd

en daarna met waterverf geschilderd. De overgangen van muren op plafonds zijn uitgevoerd met grote holle hoeken. Alle uitwendige hoeken, ook de doorgangen, zijn afgerond.

Voor het ophangen van de schilderijen zijn tegen de wanden houten lijsten aangebracht.

De kelders bevinden zich onder de woning en bevatten ruimten voor: schakelborden voor de elektrische installatie, pompinstallatie voor de watervoorziening, centrale verwarmingsinstallatie en bergruimte.

Verwarming:

Het gebouw wordt verwarmd door middel van een centrale warmwaterverwarmingsinstallatie. De installatie is uitgevoerd in vijf afsluitbare groepen.

De woning en de dienstruimten worden verwarmd door middel van aan de wanden geplaatste radiatoren. De verwarming van de museumzalen geschiedt door middel van in de plafonds aangebrachte vlakke plafondradiatoren, welke de warmte naar beneden uitstralen. Deze radiatoren zijn aan de bovenzijde met glaswol tegen warmteafgifte geïsoleerd.

In de kelder zijn twee ketels opgesteld, elk voorzien van een vol-automatische oliestookinrichting. De branderschakeling is zodanig uitgevoerd, dat door middel van een synchroonklok elke brander om de 24 uur No. 1 wordt, terwijl de andere brander als reserve blijft ingeschakeld om in bedrijf te treden wanneer de eerste brander mocht weigeren of de totale capaciteit twee ketels vraagt. Dit laatste kan nodig zijn bij lage buitentemperatuur.

De circulatie geschiedt door middel van twee pompen, welke van een zelfde schakeling als de branders zijn voorzien.

De temperatuurregeling geschiedt door middel van thermostaten, werkend op in de groepleidingen gemonteerde motor-kleppen.

Watervoorziening:

In de kelder is een watervoorzieningsinstallatie geplaatst, welke het water voert in de brandsproei- en drinkwaterleidingen. Twee elektrisch gedreven pompen brengen het water in een drukketel. Deze pompen zijn geplaatst in een betonnen put, welke een diepte heeft van 6 m onder de keldervloer. De filter van de pompbuis bevindt zich op 31 m diepte. Een der pompen voorziet in de waterbehoefte, terwijl de tweede als reserve is bijgeschakeld en tevens in bedrijf treedt bij grote waterafname. Door middel van een omschakelaar is om beurten een der pompen No. 1 te schakelen.

Electrische installatie:

De stroom wordt geleverd door de Provinciale Geldersche Electriciteits-Mij. Op korte afstand van het museum is een transformatorhuisje gebouwd. Vanaf Otterlo tot in dit huisje, 3500 m, is een kabel gelegd, door welke de elektrische stroom wordt gevoerd op een spanning van 10.000 Volt. Vanuit het transformatorhuisje is het museum aangesloten. De hoofdschakelkasten bevinden zich in de kelder. Hierop zijn weer aangesloten de vier in ruimten op de begane grond aangebrachte verdeelkasten-batterijen. De museumruimten worden verlicht door in de glaskappen aangebrachte lichtbronnen. Deze bevinden zich boven de legramen met opaline-glas en zijn dus onzichtbaar. De belichting bij avond is dus zoveel mogelijk gelijk aan de belichting door daglicht. Door middel van in te schakelen automaten kan eerst in het gehele gebouw een z.g. oriëntatieverlichting branden, terwijl per ruimte de vereiste verlichtingssterkte is bij te schakelen. Aangebracht zijn ruim 70 contactdozen en ruim 450 lichtpunten.

Bliksembeveiliging.

Op het gebouw is een bliksembeveiliging aangebracht. Hiertoe

zijn alle glaskappen en uitstekende delen van afleiders voorzien, welke alle verbonden zijn met een om het gebouw in de grond aangelegde ringleiding met twee aardpunten.

Brandleiding:

Hoewel het museum praktisch brandvrij is gebouwd, is toch een brandleiding aangelegd van de voorzijde tot achterin het gebouw. Daarop zijn de brandkranen met slangen, straalpijpen en slangstoelen gemonteerd. De watervoorzieningsinstallatie met actieve reservepomp dragen zorg, dat steeds op voldoende bluswater kan worden gerekend.

Uitvoering:

Het gehele werk is uitgevoerd in werkverschaffing, met tewerkgestelde vaklieden uit de Gemeente Arnhem. Wat maar mogelijk was is ter plaatse vervaardigd. Het benodigde grint voor de betonwerken is in werkverschaffing gegraven. Op 18 Mei 1937 werd met het graafwerk begonnen en 4 Juni 1938 kon met de inrichting worden aangevangen.

In totaal hebben ongeveer 250 arbeiders een langer of korter termijn arbeid verricht. Er hebben aan de bouw gewerkt: grondwerkers, metselaars, opperlieden, timmerlieden, ijzervlechters, stucadoors, smeden, electriciens, verwarmingsmonteurs, steenhouders, tegelzetter, schilders en isoleerders. Ook een meubelmaker en een stoffeerder hebben arbeid verricht.

Vrijwel alle arbeiders hebben met opgewektheid en toewijding hun werk verricht. Velen betreuren het, dat nu hun dagelijkse tocht naar de Hoge Veluwe, en daarmee het verrichten van arbeid in hun vak, tot het verleden behoort.

Over het gepresteerde van de arbeiders zijn wij, zonder uitzondering, zeer tevreden.

In het overgangsmuseum is ondergebracht de Rijksverzameling Kröller-Müller.

Geschiedenis van de verzameling:

Mevrouw H. E. L. J. Kröller-Müller begon omstreeks 1906 een kunstverzameling bijeen te brengen, bij welke samenstelling zij zich behalve door de aesthetische waarde der werken, door hun ethisch-filosofische waarde liet leiden.

Als hoofddoel stelde zij zich een aanschouwelijk beeld te geven van de ontwikkeling zowel van den individuen modernen kunstenaar als van de kunst onzer dagen in het algemeen.

De leidende gedachte bij het tot stand brengen der collectie was, zoals gezegd, een overzicht te geven van de geestesrichting van onze tijd, aan de hand van de ontwikkeling der moderne kunst van het positieve Realisme van omstreeks 1860 af tot de kunst van heden, over het Impressionisme, Pointillisme en Cubisme heen.

De talrijke oude schilderijen en kunstvoorwerpen moeten als het ware de moderne abstracte uitingen staven, terwijl de vele realistische uitingen van 1880—1890 de basis moeten aantonen, waaruit de abstracte kunst, in een bewust streven naar tegenstelling, gegroeid was.

De belangrijkste adviseur van Mevrouw Kröller in het samenstellen dezer kunstverzameling is steeds geweest de heer H. P. Bremmer. In haar boek „Beschouwingen over problemen in de ontwikkeling der moderne schilderkunst“ schrijft Mevrouw Kröller over den Heer H. P. Bremmer: „Hij heeft mij het eerste inzicht in kunst gegeven, hij heeft mij den weg gewezen om in de kunst het kaf van het koren te scheiden en nog heden is hij mijn raadsman in alle aesthetische kwesties.“ (1925).

In 1928 werd voor de gehele kunstverzameling de Kröller-Müller Stichting in het leven geroepen. In 1935 werd zij aan het Rijk ten geschenke aangeboden, dat 1937 definitief de eigendom verkreeg.

HALL.

MUSEUMZAAL.

MUSEUMZAAL.

OVERGANGSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER.

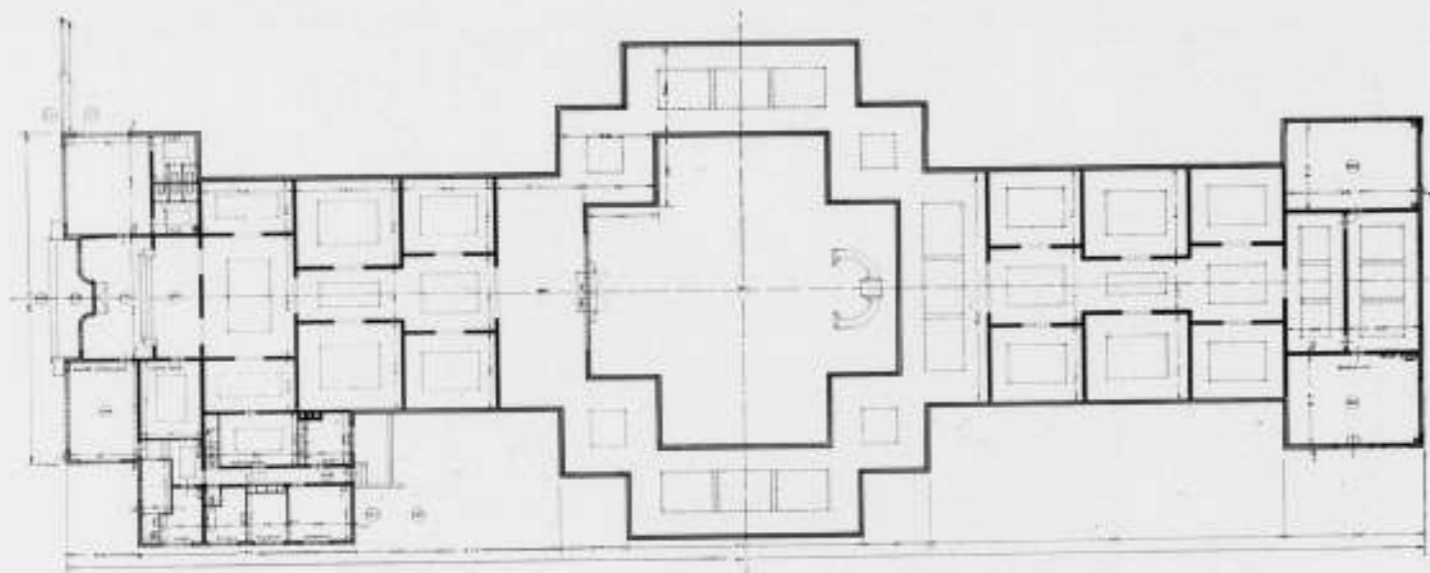
ARCH. PROF. HENRY VAN DE VELDE.

MUSEUMZAAL.

OVERGANGSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER.

ARCH. PROF. HENRY VAN DE VELDE.

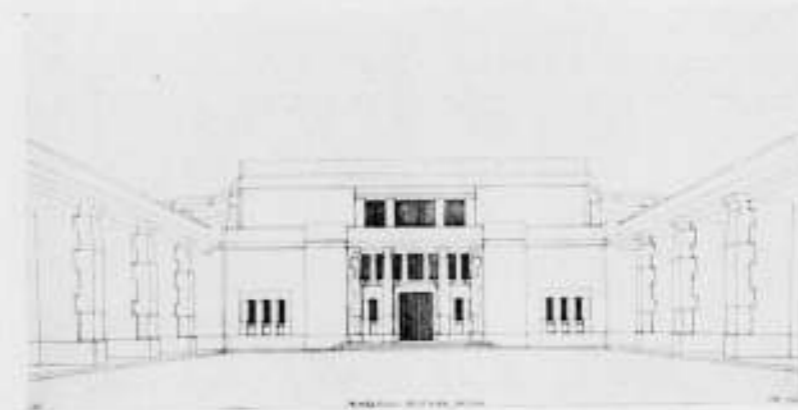
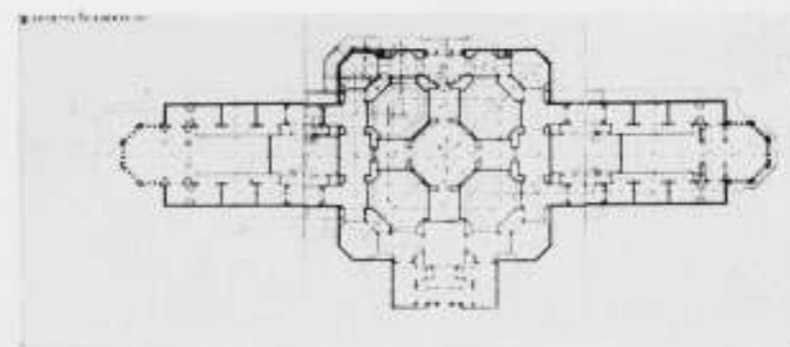
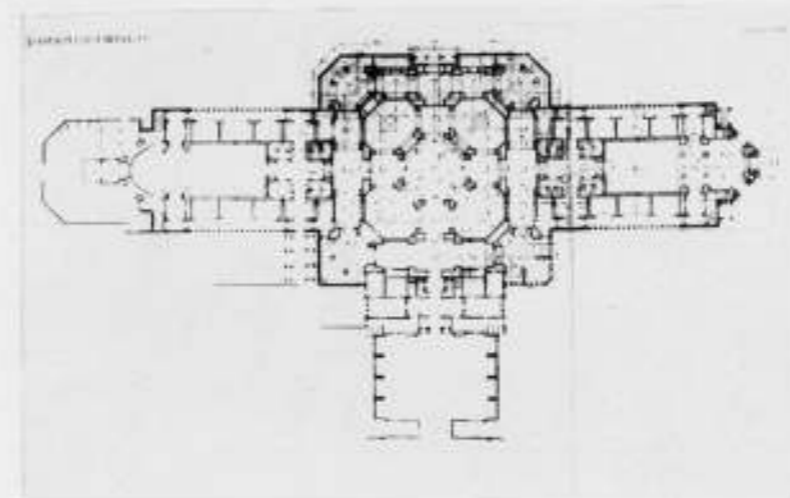
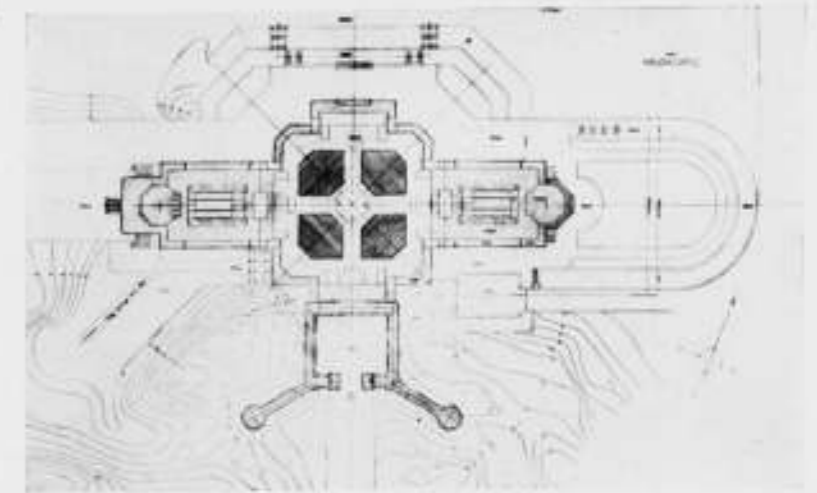
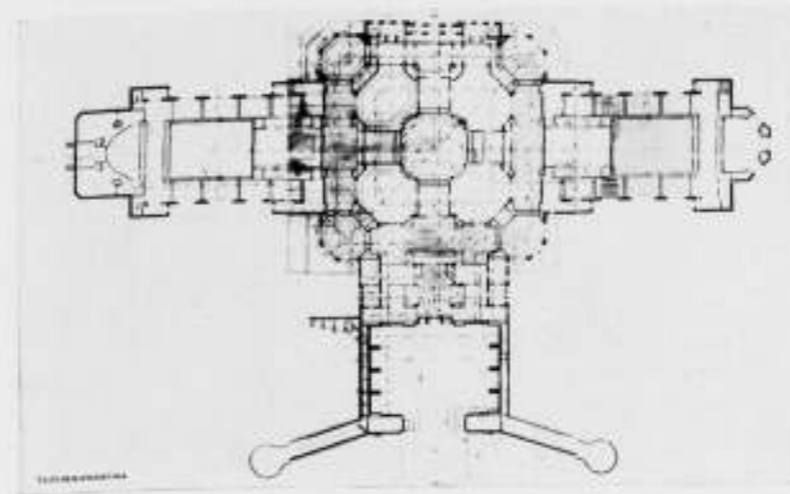
PLATTEGROND VAN HET OVERGANGSMUSEUM. SCHAAL 1 À 500.

DOORKIJK OP DE BINNENPLAATS MET BEELD VAN DR. J. MENDES DA COSTA.

PERSPECTIEF VAN HET GROOTE MUSEUM.

Bij 't vijf en veertig-jarig bestaan van het Gezelschap Practische Studie hebben de studenten, die lid zijn van de bouwkundige afdeling, een lustrumtentoonstelling van architectuur georganiseerd. Daar is werk van jongere afgestudeerde bouwkundige ingenieurs, en er is werk van studenten. Dit laatste omvat de inzendingen voor een door het Gezelschap uitgeschreven studieprijsvraag, waarvoor ontwerpen werden gevraagd voor een woning van een architect. „Uw woning" in de toekomst. Het huis was gedacht in een groote provincieplaats op een vrij regelmatig bouwterrein van 1000—2000 m² grootte. Het gezin werd verondersteld te bestaan uit man, vrouw en drie kinderen; er moest ruimte zijn voor 2 logeergasten; het kantoor begrijpelijkerwijze aan huis, het personeel bestaande uit twee tekenaars en een jongste bediende.

De inzenders waren in twee groepen verdeeld, groep A de meer gevorderden, groep B de minder geoefenden. De scheiding was: al of niet toegelaten tot het ontwerpen bij Prof. Lansdorp.

Beoordeelaars waren Prof. Ir. M. L. Granpré Molière, Prof. N. Lansdorp en Ir. W. de Bruyn b.i.

Onderscheiden werden in de A-groep met een 1sten prijs F. H. Klokke, met een 2den prijs J. J. G. Zollner, en met een eervolle vermelding J. B. Hermans.

In de B-groep werden onderscheiden: 2den prijs F. Sevenhuis, 3den prijs J. C. Rentjes, eervolle vermelding F. Sevenhuis.

Nadere beschouwing der ontwerpen gaf mij den indruk, dat met veel toewijding aan dit studieproject was gewerkt. In het algemeen stonden de oplossingen op een goed gemiddeld niveau. Het feit, dat 17 inzendingen in de groep A en 15 in de groep B werden ontvangen, wijst op een goede activiteit.

Het tekenwerk was in vele opzichten lofwaardig. Wel was hierin een vrij sterke invloed merkbaar van duidelijk uitgesproken leermeesters, soms zelfs te opvallend en daardoor al bijna grenzend aan een zekere gemanieerdheid.

Ook in den opzet der ontwerpen en de uitwerking der gevels kan al haast van een traditie gesproken worden. Dit wil allerminst in afkeurenden zin bedoeld zijn. Het zich ontwikkelend vormgevoel staat aanvankelijk onvermijdelijk sterk onder den invloed der leermeesters, en al ziet men op deze tentoonstelling heel wat steunbeeren, zonnewijzers, schuine balkonhekjes, kleine glas-in-lood raampjes, stereotiepe topgevels, deze vormen zijn bij verschillende ontwerpen goed toegepast en tot een harmonisch geheel verwerkt.

In alle opzichten kan de lof van de jury voor het als het beste gekenschetste ontwerp: motto „Zon", worden gedeeld. De be-

oordeeling van dit project luidde als volgt: „De situatie is gunstig gekozen. Het ontwerp vertoont een mooie ontwikkeling in de architectuur der bouwblokken. Zoowel praktisch als aesthetisch sluiten woning en bureau op zeer verdienstelijke wijze op elkaar aan, door het invoeren van de kleine gesloten binnenhof. In de ontwikkeling der verschillende ruimten is een aangenaam spel van tegenstellingen bereikt. Zoowel situatie, plattegrond als architectuur hebben het karakter van eenvoud. In een hoofdopzet van groote soberheid zijn de deelen met speelsche gemakelijkheid ontwikkeld. Het ontwerp houdt op fraaie wijze het midden tusschen te groote starheid en te groote wisselvalligheid. Ook het tekenwerk is hiermede in overeenstemming."

Bij het werk der jonge bouwkundige ingenieurs was de beperking gesteld, dat van elken in de laatste tien jaar afgestudeerden b.i. één ontwerp naar eigen keuze mocht worden ingezonden.

Hier zijn vertegenwoordigd: C. M. Bakker (uitbr. werkplaats Hilversum), H. van Vreeswijk (cineac Amsterdam), F. J. Gouwetor (woonhuis Haren), J. W. C. Boks (kinderbewaarplaats Rotterdam), J. H. Albarda (woonhuis Noord-Brabant), H. J. Brusse (verbouwing dokterswoning Rotterdam), J. de Bruin (kantoor R.W.S. Maastricht), Mevr. A. P. van Rood—van Rijswijk (interieur boekwinkel Schiedam), B. van Veen (gemeentehuisplan Naarden), Jan Piets (landhuis Epe), A. C. van Horssen (Huilerie de Dunkerque), W. Vermeer (woonhuis Wassenaar), J. H. Oosterhuis (kantoorgebouw El. Mij. Arnhem), C. H. Groeten (restaurant toren Eng. kerk Amsterdam), C. G. Geenen (Montessorischool Eindhoven), H. Gerretsen (uitbr. Duinoordkerk Den Haag), N. J. Kruizinga (woonhuis), H. Kammer en Mevr. J. Kammer—Kret (Montessorikleuterschool Schiedam), Mevr. J. Kammer—Kret (landhuis Oostvoorne), J. F. Berghoef (woonhuisontwerp Aalsmeer), J. J. M. Vegter (woonhuis Holten), S. v. Embden (raadhuishuis gemeente Eethen N.B.).

Opvallend weinig nieuwe zakelijkheid; ook hier vrij sterke overeenkomst met het karakter van het voor de prijsvraag tentoongestelde werk, waarbij geen enkel werk een duidelijk nieuwzakelijk karakter vertoont.

Wij hopen dat deze bij uitstek actueele introductie voor velen aanleiding zal zijn, een kijkje in Delft te gaan nemen. De tentoonstelling wordt gehouden in het Gebouw voor Bouwkunde, O. D. 39.

Ir. H. G. J. SCHELLING, B.N.A.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

RASSEGNA DI ARCHITETTURA, No. 11 (Nov. '38).
Kantoorgebouwen van arch. G. Greppi. Interessante autogarage te Milaan van 7 verdiepingen. Ruimte voor 350 wagens.

THE ARCHITECTURAL ASSOCIATION JOURNAL, No. 624 (Febr. '39).
Het blad vermeldt een tentoonstelling van architectonische perspectief-teekeningen; een aardig idee.

JOURNAL R.I.B.A., No. 6 (23-1-'39).
Groote woonhuisblokken in Liverpool.

IDEM, No. 7 (6-2-'39).
Bouwen in Zweden, met goede afbeeldingen van het concertgebouw van Gothenburg, het technisch museum in Stockholm, uitbreiding van het raadhuishuis te Gothenburg, en een middenstandswoningbouw te Malmö.

IDEM, No. 8 (20-2-'39).
„City of Westminster Central Depot": buitengewoon fraai werk!

THE ARCHITECTS' JOURNAL, No. 2297 (26-1-'39).
Weinig nieuws.

100

IDEM, No. 2298 (2-2-'39).
Uitvoerige analytische behandeling van 398 flats te Brixton, arch. Edward Armstrong.

IDEM, 2299 (9-2-'39).
Als 2297.

IDEM, No. 2300 (16-2-'39).
Zeer merkwaardig houten huis bij Halland in Sussex: het huis van architect Serge Chermayeff. Eerst door de schoonheidscommissie afgekeurd, later door den „Minister of Health" toegestaan. Fraaie plattegronden. Ook uitwendig zeer goed aanvaardbaar.

IDEM, No. 2301 (23-2-'39).
Raadhuisprijsvraag voor Newcastle geeft prijswinnaars met ontwerpen van een rustige monumentaliteit.
Interessante tafel met stoelen van Marcel Breuer. Het tafelblad is 6 mm dik triplex, aan de lange zijden van de tafel op de hoek 90° omgebogen.

H. G. J. S.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 7 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 4 MAART 1939 No. 9

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A.

Nieuwe leden.

Als lid wordt door de Heeren J. F. Berghoef en Wieger Bruin voorgedragen, de Heer Ir. S. J. van Embden, b.i., architect stedebouwkundige B. N. S., te Delft.

Eventuele bezwaren tegen benoeming moeten binnen 14 dagen aan het bestuur worden bekend gemaakt.

Het Bestuur van het Genootschap A. et A.

B.N.A.

Ledenvergadering (de voorjaarsvergadering) van den B. N. A. op Zaterdag 18 Maart te Amsterdam in het Parkhotel.

Voorloopige agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Jaarverslag over 1938.
6. Financieel verslag over 1938.
7. Embleem van den B.N.A.
8. Honorariumtabel voor Restauratiewerken.
9. Rondvraag.

Beschrijvingsbrief van de agenda in het volgende nummer.

Gevonden sjaal.

Gevonden op het Bureau van den B.N.A. op Zaterdag 18 Februari jl., na de vergadering van de Kringvoorzitters met het Bestuur, aan den kapstok, een wollen, grijze sjaal, die in tegenstelling met het barnsteenen sigarenpijpe van laatst, echt is en niet van glas. Het kostte ook maar 5 cent, maar deze sjaal is duurder. Is gemerkt: „Morascot All Wool Muffler", Made in Scotland.

Verzoek aan de leden betreffende het afbeeldingenarchief van den B.N.A.

Naar aanleiding van enkele gemaakte opmerkingen in verband met ons verzoek, vervat in onzen brief van 22 Februari jl. aan de leden van den B.N.A. om een opgave van de door hen gebouwde ziekenhuizen en kerkgebouwen, meenen wij goed te doen op een en ander nog een kleine toelichting te geven.

De vraag werd ons o.m. gesteld of herstellingsoorden, tehuizen voor ouden van dagen annex ziekenzaal, e.d. ook voor de enquête in aanmerking moeten komen.

Wij hebben de betreffende leden hierop bevestigend geantwoord, omdat o.i. in dit geval alle instellingen met verpleging voor het beoogde doel in aanmerking komen. Het is aanbevelingswaardig om gebouwen, die voor tweërlei doel worden benut, in beide categorieën onder te brengen.

Wij verzoeken den leden vriendelijk duidelijk aan te geven, waar de door hen aan te geven gebouwen precies liggen, dus liefst met vermelding van straat en straatnummer.

„De vakopleiding van den betonarbeider".

Ontvangen van het Bestuur van de Betonvereniging een aantal overdrukken van de voordracht, gehouden door Kolonel P. W. Scharroo op 16 December 1938 voor de Betonvereniging, en gepubliceerd in „De Ingenieur" no. 5—1939. Leden van den B.N.A., die toezending van deze brochure wenschen, gelieve dit aan het Bureau van den B.N.A. kenbaar te willen maken.

De afd. B.I.'s der Ver. v. Delftsche Ingenieurs verzoekt ons Bestuur het navolgende bericht in de off. med. te willen plaatsen:

Het Plaatsingsbureau van de Afdeling Bouwkundig Ingenieurs van de Ver. van Delftsche Ingenieurs, gevestigd te Voorburg, Laan van Leeuwesteijn 21, tel. Den Haag 779159, heeft tot doel: het verlenen van bemiddeling bij het plaatsen van bouwkundig ingenieurs, tracht dit doel te bereiken door telkens alle in Delft afgestudeerde Bouwkundig Ingenieurs in kennis te stellen van iedere vacature (tenzij anders wordt verzocht), zoodat alle in aanmerking komende b.i.'s kunnen solliciteeren.

Bovendien verleent het Plaatsingsbureau bemiddeling aan pas afgestudeerde b.i.'s en bouwkundige studenten der Technische Hoogeschool die als volontair op architectenbureau of op in uitvoering zijnde bouwwerken gepiaatst wenschen te worden.

Allen die een vacature hebben die vervuld kan worden door een bouwkundig ingenieur of hun, die tijdelijk een volontair te werk willen stellen, wordt verzocht dit ter kennis van ons plaatsingsbureau te brengen, dat deze bemiddeling gaarne en zonder dat daaraan kosten zijn verbonden verleent.

Het Bestuur der Afdeling Bouwk. Ingenieurs:
Ir. J. F. VAN HOYTEMA, Voorzitter,
Ir. H. VAN VREESWIJK, Secretaris.

Gewestelijke Kring „Amsterdam“

De gemeenschappelijke Koffietafel met rondgang door „Landlust“ op Vrijdag 1.1. slaagde goed. We bekeken o. m. de pas gereed gekomen school van de collega's de Geus en Jantzen in de Zevenprovinciënstraat.

We spraken af om den laatsten Vrijdag in Maart, d. i. de 31e, onze koffietafel in Watergraafsmeer te houden en dan o. m. een bezoek te brengen aan de nieuwe Ned. Hervormde Kerk aan den Middenweg van collega Friedhoff.

De daaropvolgende koffietafel, op Vrijdag 28 April, houden we in het Brouwerswapen aan het Rembrandtsplein, met een bezoek aan het dan gereed zijnde kantoorgebouw der Javasche Bank van onze collega's Posthumus Meyes en van der Linden.

De belangstelling voor deze kringbijeenkomsten is gelukkig groeiende. Het kringbureau wekt alle kringleden op tot deelneming en verzoekt hun, nu reeds bovengenoemde data in hun agenda te noteren.

Vrijdag 3 Maart, 's morgens 10 uur, brengen we gezamenlijk een bezoek aan de tentoonstelling van de Raadhuis-prijsvraag-ontwerpen.

Het Bureau van den Kring „Amsterdam“ van den B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 10

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

11 MAART 1939

EEN PERSPECTIVISCHE BLIK OP DE RAADHUIS-PRIJSVRAAG.

1. Inleiding.

Nu de prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis van Amsterdam volgens de daarvoor in het prijsvraag-reglement aangegeven regelen is afgehandeld, heeft het gemeentebestuur besloten, hoewel het definitieve schetsontwerp niet is verkregen en nog geen beslissing werd genomen over de wijze waarop nu verder zal worden gegaan om dit definitieve ontwerp te verkrijgen, al het ingezonden werk met het oordeel van de jury daarover, openbaar te maken en zij doet dit op wel zeer grandiose wijze, door vrijwel de geheele bovenverdieping van het Stedelijk Museum daarvoor een maand lang beschikbaar te stellen.

Afgezien van alle overwegingen die er kunnen zijn over de gevaarlijke zijde van het publiceeren op dit moment, moet deze handelwijze toch worden toegejuicht. Immers, de belangstelling voor dit werk is zoo groot, zoowel bij de vakgenooten als bij het publiek, en de tijd dat dit alles binnenskamers behandeld moest worden is reeds zoo lang geweest, dat het geen bevrediging meer zou kunnen schenken, al was het met nog zoo goede bedoelingen, als de behandeling nu nog langer achter de schermen zou worden voortgezet. Mij dunkt dat zelfs de vak-kundige juryleden, die voor hun moeilijk werk ten volle het vertrouwen genoten van hun vakgenooten, ook omdat zij met medewerking van de besturen der architectenverenigingen werden benoemd, op dit moment er behoefte aan hebben, verantwoording af te leggen tegenover hun collega's, van hetgeen zij deden. En ik kan me ook indenken, dat het gemeentebestuur deze publicatie als een middel ziet, om door beschouwingen van velen, een veelzijdig oordeel over den stand van zaken te verkrijgen. We willen hopen dat dit laatste dan ook werkelijk zal blijken van nut te zijn voor de richting waarin nu de oplossing moet worden gevonden.

2. Het verband met de ontwikkeling van de architectuur.

We moeten er allen van doordrongen zijn, dat deze prijsvraag en haar gevolgen, voor de ontwikkeling van de architectuur van zeer groote beteekenis zal worden. De wijze waarop men, na deze grootsche wapenschouw, tot een beslissing zal komen voor het gebouw dat daar straks (na hoeveel tijd weten we nog niet) aan het Frederiksplein zal verrijzen, is daarom wel van buitengewoon belang. Hierbij moeten nu de architecten wel in de eerste plaats doordrongen zijn van hun groote verantwoordelijkheid.

Van twee voornamelijk factoren is de ontwikkeling van onze

architectuur afhankelijk. De ééne is de bekwaamheid van de bouwkunst-beoefenaars. Maar de andere zeer belangrijke factor is de maatschappelijke tendenz bij de beoordeeling van die bekwaamheid, die zich o. m. manifesteert bij de keuze van architecten voor het tot stand brengen van bouwwerken. Het is niet bij benadering aan te geven, welken invloed die laatste factor heeft op die ontwikkeling. Als we ons eens voorstellen, dat voor alle bouwwerken steeds op de meest serieuze en doeltreffende wijze naar den voor elk bouwwerk bekwaamsten bouwmeester was gezocht, we zouden ons daarbij dan zeker mogen indenken, dat de architectuur op veel hooger peil zou staan, dan nu het geval is. M. a. w., de kunstenaars zijn bij de ontwikkeling van het cultuurbeeld min of meer de afhankelijken. De samenleving in haar geheel is daarin leidend, hetzij in opwaartsche of in nederwaartsche richting. Slechts een algemeen groeiend besef van de cultureele waarde der dingen, een algemeen zoeken naar en aanvaarden van het kunstwerk, kan ons cultuurbeeld in opwaartsche richting stuw. Van dit algemeen verlangen zijn we nog ver verwijderd. In zooverre er, sinds den teruggang der 19e eeuw, toch ontwikkeling is, is die te danken aan de incidenteele aanvaarding van kunstenaarsarbeid. En waar die arbeid van den meest vooraanstaanden kunstenaar werd aanvaard voor een zeer belangrijke opdracht, in de bouwkunst dus voor een zeer belangrijk gebouw, daar ontstond geschiedenis. Dan zien we in zoo'n gebouw een steunpunt in den zeer tragen ontwikkelingsgang.

3. Rijksmuseum en Beurs.

Bij het ontstaan van het Rijksmuseum en van de Beurs zien we te onzent o. m. zulke steunpunten.

Nu waren de voorwaarden voor het tot stand brengen van grootsche scheppingen, in den tijd dat deze beide bouwwerken ontstonden, zeker niet gunstiger dan nu. Wij leven nu in elk geval in een tijdperk van geestelijk ontwaken (al kan men dan de samenleving er in zijn geheel niet bij betrekken en voerde dit nog niet tot belangrijke hoogte). In den tijd van den Museum- en Beursbouw was het echter nog geheel nacht. Wat in dien tijd van nachtelijk duister mogelijk is geweest, zal, nu we in de ochtendschemering zijn van een nieuwe cultuur, toch zeker voor verwezenlijking vatbaar zijn. En dit moet onze perspectivische blik zijn op de Raadhuis-prijsvraag in de allereerste plaats.

4. Leiding gevende krachten.

Bij den museumbouw hebben belangrijke krachten zich ingespannen om den man, om den kunstenaar te vinden, die zich met de uitvoering van deze opdracht boven zijn tijdgenooten kon verheffen. Bij den beursbouw waren er weer krachten, die ditzelfde doel beoogden en bereikten. Beide gebouwen hebben dan ook hun stempel gedrukt op de architectuurrichting van hun tijd.

We staan nu weer voor zoo'n zelfde geval. Ook nu zal hetgeen daar aan het Frederiksplein verrijst, zijn stempel drukken op de architectuur van dezen tijd. Daarom moet het voornamelijk en cultuurdragend zijn en moeten ook nu weer de krachten worden gevonden, die dit werk weten te brengen in de handen van den man, wien als den grootste van dezen tijd, deze voorname taak kan worden opgedragen.

Er is reeds het begin in deze richting. En het kan ons architecten tot eer strekken, dat ditmaal die kracht bij hen is begonnen te werken met het aandringen op de prijsvraag. Die kracht ging ook door in het werk van de jury, waarin onze vertrouwensmensen zaten. Daarna maakten de architecten zich weer samen op, om, door hulde te brengen aan het werk van de jury, kracht in die richting verder te ontwikkelen.

Bij den museumbouw was het hoofdzakelijk een De Stuers, bij den beursbouw een Treub, die door scherp inzicht en krachtig initiatief „the right man in the right place” bracht. In onzen tijd van verder doorgevoerd democratisch bestuursbeleid en verder ontwikkeld organisatorisch vakleven, is een dergelijke „één-mans” kracht, die zich door inzicht en initiatief boven alles kan verheffen, niet meer te verwachten. De verdere ontwikkeling van het maatschappelijk en staatkundig leven vereischt hiervoor een andere leiding gevende kracht, één die opkomt uit het ontwikkeld organisatorisch besef. Dit besef moeten we zoeken en kunnen we vinden in de organisaties van architecten. Als de architecten in hun organisaties doordrongen zijn van den ernst dezer zaak, van de groote belangen die er voor de ontwikkeling der architectuur met dezen raadhuisbouw gemoed zijn, dan moeten en kunnen zij al hun onderlinge strijdvragen vergeten en als een groote eenheid al hun krachten inspannen om den ontwikkelingsgang van deze prijsvraag rustig te doen doorgaan, ter bereiking van het groote doel: het vinden van the right man in the right place, aan wien dan ook de opdracht zal worden verleend.

5. Lessen uit Museum- en Beursbouw.

De aangehaalde voorbeelden van museum- en beursbouw leeren ons nog meer. Bij de voorgeschiedenis van beide bouwwerken was er niet een ontwerp, waarover men het in het algemeen eens was. Integendeel. Er was groote critiek en tegenstand van alle kanten, zoo zelfs, dat we gerust kunnen aannemen, als het in onzen tijd zoo verscheen, er geen sprake van zou zijn, dat de ontwerpen tot stand werden gebracht. Niet-tegenstaande die vrijwel algemeene afkeuring der ontwerpen van museum en beurs door de tijdgenooten, is reeds spoedig na de totstandkoming de waarde van beide bouwwerken vrij algemeen erkend.

Er is nog een les. Van deze beide bouwwerken werden de oorspronkelijk gemaakte ontwerpen steeds weer omgewerkt, ook nadat de opdracht reeds aan de bouwmeesters was verstrekt. De door expositie en publicatie bekend geworden teekeningen geven daarvan reeds een duidelijk beeld. Als we echter de portefeuilles met schetsen en teekeningen uit het archief van Berlage nasuffelen, ontdekken we nog veel meer, hoe deze bouwmeester tot het einde toe zoekende was. De initiatiefnemers voor de verlening der opdrachten waren er m.i. zich

ten volle van bewust, dat zij niet in de allereerste plaats zochten naar het gereed zijnde ontwerp, maar naar den goeden bouwmeester.

Nog een kleine opmerking: Berlage was 28 jaar oud toen hij in de internationale prijsvraag voor de Beurs van Amsterdam tot den eindkamp werd toegelaten. Dit was in 1884. En hij was 41, toen hij de bouwopdracht kreeg.

Ik beperkte mij tot deze voorbeelden van Museum en Beurs. Er zijn in de geschiedenis verscheidene analoge gevallen aan te wijzen. O.m. zou de geschiedenis van het ontstaan van het „achtste wereldwonder” er gevoeglijk bij gebracht kunnen worden.

Met deze uit de geschiedenis tot ons sprekende feiten, kan voor de totstandkoming van ons Raadhuis terdege rekening worden gehouden. En men wordt, met deze voorbeelden voor oogen, wel tot groote voorzichtigheid gemaand bij het beoordeelen van het „prijsvraag”-werk.

6. Het belang van de publicatie.

Het behoeft nu niet van belang ontbloeit te zijn, dat velen hun oordeel over deze prijsvraag geven. Er zullen ontegenzeggelijk belangrijke opmerkingen worden gemaakt, die bij de verdere ontwikkeling der plannen van belang kunnen zijn. Maar de voortgang van het werk mag daar m.i. niet door geleid of beïnvloed worden. Het gaat om de grootsche gedachte, die er allereerst moet zijn, en waarvan we hoogstens nog maar het embryo hebben. Daaraan niet gevild en geslepen, niet gewogen en gemeten. Na het ontdekken van mogelijkheden moet men deze langs „natuurlijken” weg tot ontwikkeling laten komen. En waar die mogelijkheid aanwezig is, zal die ontwikkeling ook zeker komen.

Uit een algemeen overzicht van nu reeds in groote hoeveelheid gegeven beschouwingen in de pers en elders, kunnen we wel tot de conclusie komen, dat de tot nu toe gedane keuze van de jury niet aan belangrijke critiek wordt onderworpen. M.a.w. er is een vrij algemeene waardeering voor haar „speurzin”. Dat de jury vrijwel uitsluitend gespeurd heeft naar „het ontwerp”, daar getuigt haar rapport van. Er worden daarin niet veel woorden verspild aan werk dat, hoe knap het op zich zelf ook is, toch niet ter zake kon dienen. Wij zijn dien „stijl” niet gewoon. Wij maakten er zelfs aanvankelijk schampere opmerkingen over. Toch zullen we tot de conclusie moeten komen dat die „stijl” hier de juiste is. Bij het speuren naar iets belangrijks, mag men zich niet af laten leiden door dat, wat het toch niet is.

Aangezien nu de jury, die wij alreeds waardeerden omdat onze bekwaamste bouwmeesters daarin plaats namen, blijk heeft gegeven van den goeden speurzin, zullen we het verder „zoeken” in alle gerustheid aan haar mogen overlaten en wenschen dat deze vooraanstaande collega's door het gemeentebestuur daartoe weer zullen worden uitgenoodigd.

7. Het ontwerp dat er nog niet is.

Het behoeft geen teleurstelling te wekken, dat er, na twee ronden, nog geen ontwerp tot stand kwam, dat als definitief ontwerp kon worden aangenomen. Als men de geschiedenis van de totstandkoming van andere belangrijke bouwwerken ten voorbeeld neemt, dan zouden we zelfs mogen zeggen: Gelukkig dat er ontwerpen bij werden gevonden die, hoewel er nog niet één van als definitief schetsplan van het raadhuis kon worden aanbevolen, toch door hun bijzondere kwaliteiten de verwachting wettigen, dat hieruit, zij het ook na omwerking, het definitieve schetsontwerp voor het raadhuis van Amsterdam kan worden verkregen. Daar zit meer belofte in, dan in een „prijsvraag”-plan, dat nu al kant en klaar zou zijn, of twee plannen

waar we om zouden moeten loten. Het betere is dikwijls dat, wat het diepst verscholen ligt, wat niet zoo spoedig tot rijpheid kwam. En er zal nu waarschijnlijk gelegenheid komen voor ontwikkeling langs natuurlijken weg. D.w.z. er zal niet meer om behoeven te worden ge(prijs)kamp. De gekozenen zullen nu rustig ontwerp-opdrachten kunnen uitvoeren, met alle voordeelen daaraan verbonden. Geen stramme bindende bepalingen meer uit een programma, maar vrije uitwisseling van gedachten tusschen opdrachtgever en ontwerper(s) over wat niet en wat wel aanvaard zou kunnen worden.

Uit het werk van velen, waaronder dat van bijna alle vooraan-

staande architecten, waarbij wij verscheidene ontwerpen aantreffen, die van talent getuigen en die knap, ja sommige zelfs ook zeer knap genoemd kunnen worden, werden eerst 4, daarna 2 ontwerpen gekozen, om de in die ontwerpen aanwezige bijzondere kwaliteiten boven al die andere. Dit is voldoende. Hooger mogen we niet en kunnen we gelukkig ook niet gaan. En we mogen stellig verwachten, dat bij rustig voortgezette studie het ontwerp naar voren zal komen, dat op het hooge plan staat waarnaar de jury zocht en dat bij verwerkelijking in de latere geschiedenis als een belangrijke daad van ons geslacht zal worden genoemd.

B. T. BOEYINGA.

WOONHUIS AAN DE BEELSLAAN TE HAARLEM.

ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.

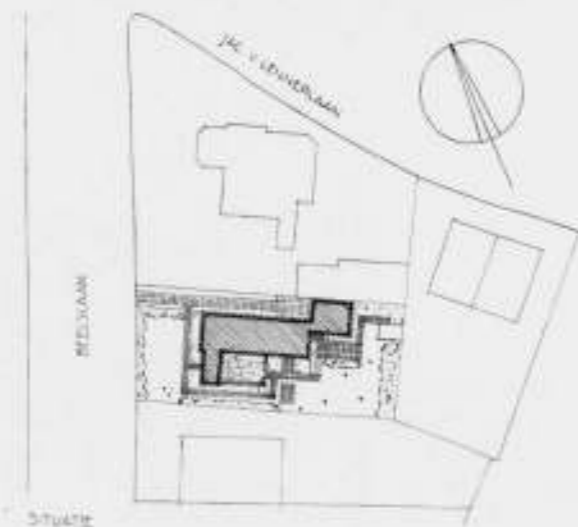
Het terrein, dat ik kocht, was een oude tennisbaan en lag tusschen bestaande bebouwingen in. Met het oog op de zonligging is de bebouwing zoo smal mogelijk gehouden en aan de noordzijde van het stukje bouwgrond geplaatst. Door uitbouw van een soort serre is een terras verkregen, dat beschut ligt tegen den Z.W.wind. De hooge klimophaag aan de wegzijde was aanwezig. Het huis is niet op uitzicht, maar op beslotenheid gebouwd. De planindefining is gebaseerd op een zoo economisch mogelijk gebruik voor zoover betreft de huishoudelijke bezigheden, die zich om de keuken groepeeren. Deze is zeer beknopt gehouden, terwijl alles zijn juiste plaats kreeg; er is rekening mede gehouden, dat minimum hulp aanwezig zal zijn. De scheiding tusschen de eetkamer is een soort buffetkast, waarvan de bovenkastjes aan 2 zijden bediend kunnen worden. Onder de aanrecht staat de vuilnisbak, die van buiten geplaatst en weggenomen wordt, met een klep is ze van binnenuit te bereiken. Tegen den gangwand zijn de kastjes hoog geplaatst voor het wegbergen van keukengerie, dat weinig gebruikt wordt, daaronder staat de tafel. Leveranciers worden door het keukenraam geholpen. De wasch wordt voor een klein gedeelte aan huis in de bergplaats behan-

deld, een soort keukenplaats is daar vlak bij en is zoodanig gelegen, dat drogend waschgoed e.d. niet van huis of terras uit gezien wordt. De keuken heeft geen uitzicht op den tuin. Bij goed weer kunnen sommige huiselijke werkzaamheden, als groenten schoonmaken, enz. ook op het keukenplaatsje gedaan worden. Bloeiende heesters onttrekken dit gedeelte in de toekomst geheel aan het gezicht. Daar veel via het keukenraam behandeld kan worden, is van een tochtportaal afgezien, waardoor bij bescheiden afmetingen toch een ruime indruk gewekt wordt.

De plafonds in de gang en de eetkamer zijn laag gehouden, wat aan de ruimtewerking ten goede komt. Bestaand meubilair was voor verscheidene maten een uitgangspunt. De kinderslaapkamers zijn zitslaapkamers met den waschhoek afgescheiden van de kamer zelf. Een onderzoek naar aardstralen vóór den bouw maakte het mogelijk alle slaapkamers vrij van eventuele gevaarlijke plaatsen te houden.

Waar het huis een bestaande openheid vulde, kwam het mij gewenscht voor om het licht te sausen, waardoor het minder zwaar doet en eenige levendigheid brengt.

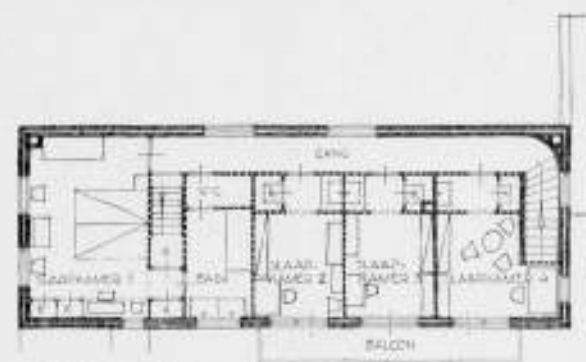
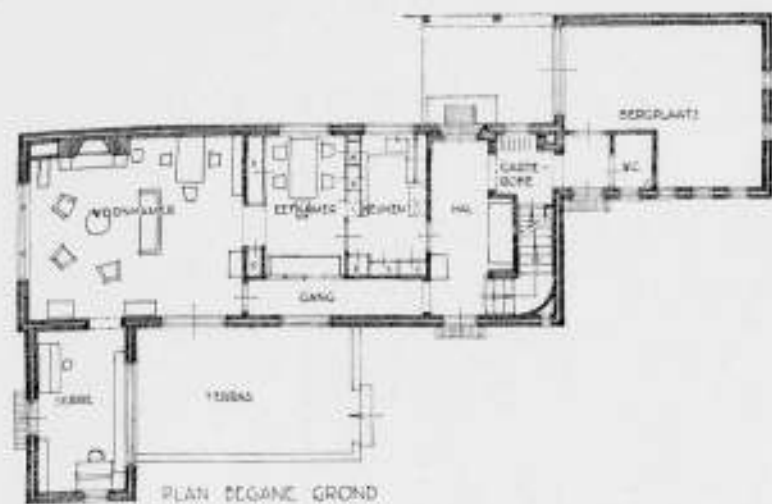
Ir. G. FRIEDHOFF.

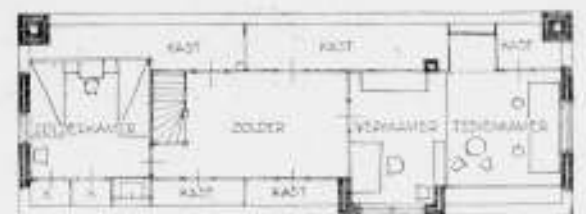

WOONHUIS AAN DE BEELSLAAN TE HAARLEM

ARCHITECT Ir. G. FRIEDHOFF B.N.A.

PLAN VERDEPPIG

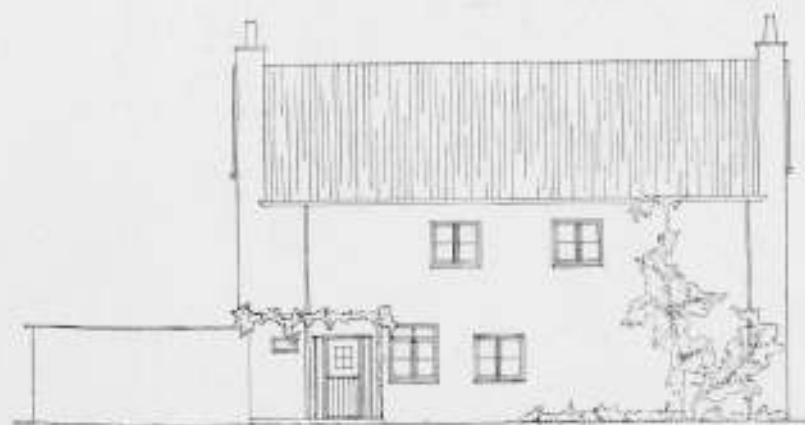
ZOLDEPLAN

ZUIDGEVEL

WESTGEVEL

NOORDGEVEL

OOSTGEVEL

PLATTEGRONDEN EN GEVELS SCHAAL 1 Å 200 WOONHUIS AAN DE BEELSLAAN TE HAARLEM ARCHITECT Ir. G. FRIEDHOFF TE HAARLEM

WOONHUIS AAN DE BEELSLAAN TE HAARLEM

ARCH. Ir. G. FRIEDHOFF B.N.A.

WOONHUIS AAN DE BEELSLAAN TE HAARLEM

ARCH. Ir. G. FRIEDHOFF B.N.A.

DOORKIJK NAAR ZITKAMER

GANG

DE PAALFUNDEERING VAN HET KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM.

Tot voor korten tijd wist men van de paalfundeering van Jacob van Campen's raadhuis, in het bijzonder van de wijze waarop zij was samengesteld, bijna niets. Uit overlevering was slechts bekend, dat het aantal palen 13659 zou bedragen, het getal dat door een ezelsbruggetje zoo gemakkelijk is te onthouden en dat iedere Amsterdamsche schooljongen kent, althans op school geleerd heeft.

In het bekende werk over het gebouw van D. Danckertz, met teekeningen van Jacob Vennekool, dat uit den tijd van de totstandkoming van het raadhuis dateert, en dat, evenals de maquette die zich in het Rijksmuseum bevindt, aan de Rijksc commissie voor de restauratie vele uiterst belangrijke gegevens bij haar arbeid heeft verschaft, staat de paalfundeering niet aangegeven. Ook elders heeft de Commissie niets er over kunnen vinden. Door dit ontbreken van gegevens zal wel de legende zijn ontstaan, dat het raadhuis op slieten zou zijn gebouwd. Ook werd verhaald dat zich onder het huis kanalen zouden bevinden,

waarin men vroeger vanaf de Voorburgwal met kleine bootjes had gevaren.

Toen in het begin onzer eeuw een commissie over de bruikbaarheid van het gebouw voor raadhuis voor dien tijd moest rapporteren, heeft zij langs één der gevels een gedeelte der fundeering laten bloot leggen, maar veel wijzer werd zij niet. De Rijksc commissie voor de restauratie achtte aanvankelijk voor een diepgaand onderzoek geen bepaalde noodzakelijkheid aanwezig; behoudens een normale zetting is immers slechts onder den koepel op den begane grond en de eerste verdieping een minimale afwijking aan te wijzen, die duidt op een zakkings van eenige palen. Hecht en sterk is de indruk welken men in de kelders van de fundamenten krijgt. Toen echter door de bekende overeenkomst tusschen het Rijk en de Gemeente was beslist, dat het gebouw Koninklijk Paleis zou blijven en de Commissie, welke tot dusver alleen met de uitwendige restauratie was belast, zich ook de binnenrestauratie zag opgedragen, kreeg ook de paalfundeering haar volle aandacht, in het bijzonder omdat de kelderruimte aanzienlijk moest worden uitgebreid. Het raadhuis was nl. slechts onderkelderd rond de beide binnenplaatsen; aan de zijde van de Paleisstraat bevonden zich de goudkelders van de Wisselbank, terwijl aan die van de Mozes- en Aäronstraat gevangnissen waren gemaakt.

Dank zij een wel zeer bijzondere omstandigheid heeft de Commissie een duidelijk inzicht kunnen krijgen van de constructie der paalfundeering alsmede van den staat, waarin deze zich bevindt. Het was nl. mogelijk een tweetal palen te trekken. Op den hierbij afgebeelden plattegrond van het Paleis (fig. 1) is met een pijl aangegeven, waar dit is geschied.

Daar ter plaatse — evenals op drie andere symmetrisch daarvan gelegen plaatsen — bevond zich nl. in den kelder een muur ter dikte van ongeveer 1.10 m, welke slechts tot aan den begane-grondsvloer was opgetrokken. Daarboven wordt een groote boogoverspanning aangetroffen en deze is een zoo volkomen logisch

element in het plan, dat niet kan worden aangenomen dat bij het maken van den hierbedoelden muur het voornemen heeft bestaan deze hooger op te trekken. Waarschijnlijk is zij dus slechts gemaakt om een doorgaand verband in de fundeering te verkrijgen; een functie als zoodanig vervult zij echter niet en het is ook verwonderlijk dat voor dezen muur een in verhouding groot aantal palen werd geslagen. Geschiedkundigen hebben wel eens betoogd dat eerst de fundamenten voor een kleiner raadhuis waren aangelegd, waarna bij de verwezenlijking van Van Campen's grootsche plan een in hoofdzaak gewijzigde fundeering moest worden gemaakt, maar hiervan is bij de restauratiewerkzaamheden niets gebleken. In elk geval bood deze niet hooger opgetrokken zware muur een gelegenheid tot fundeeringsonderzoek als maar zelden bij een historisch monument zal voorkomen.

De kelders waarin in de Gouden Eeuw het goud van de Wisselbank lag opgeslagen, waren thans aangewezen voor het onder-

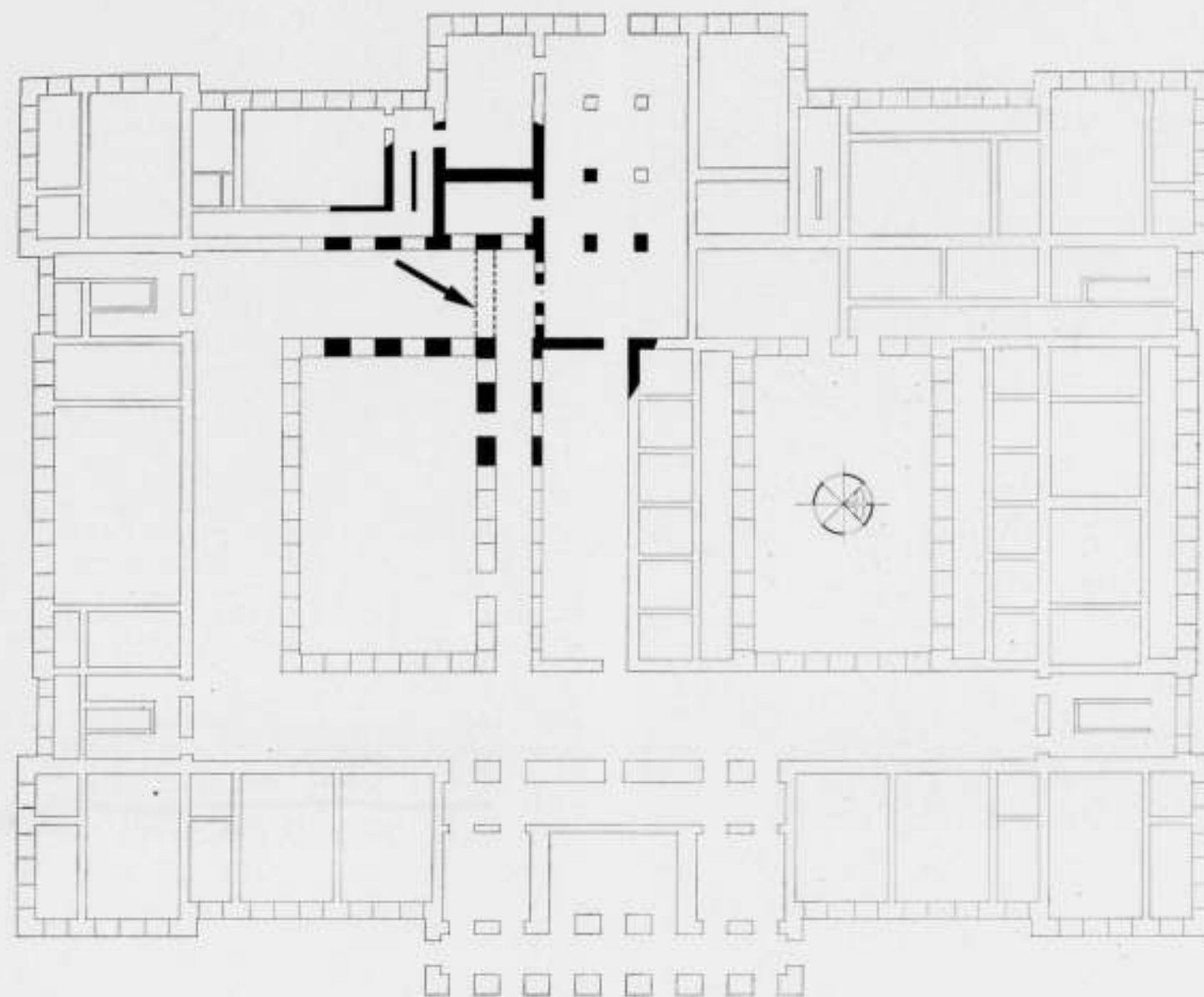

FIG. 1. PLATTEGROND

KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM

KELDERVERDIEPING

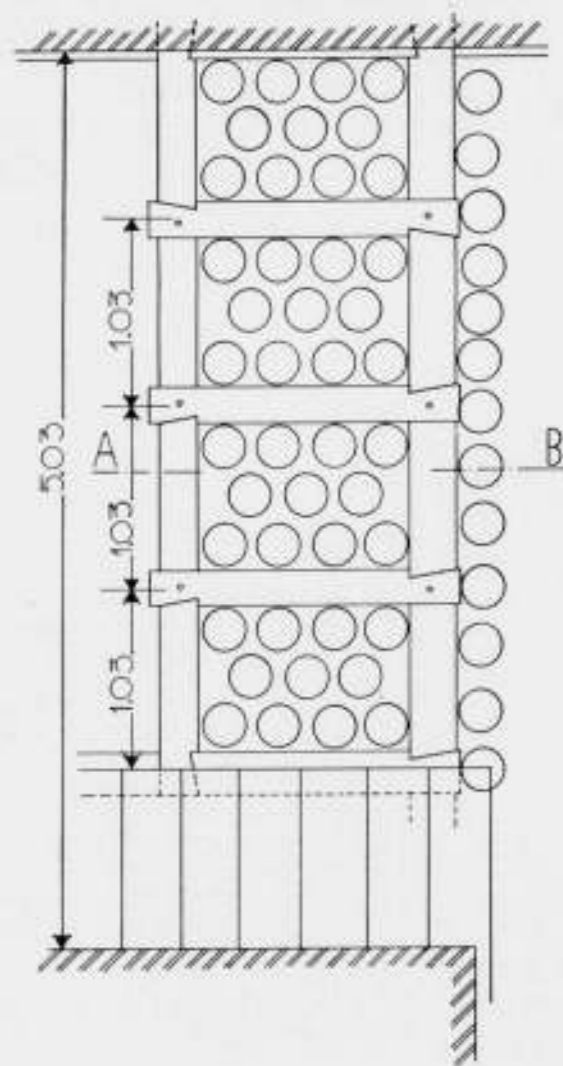
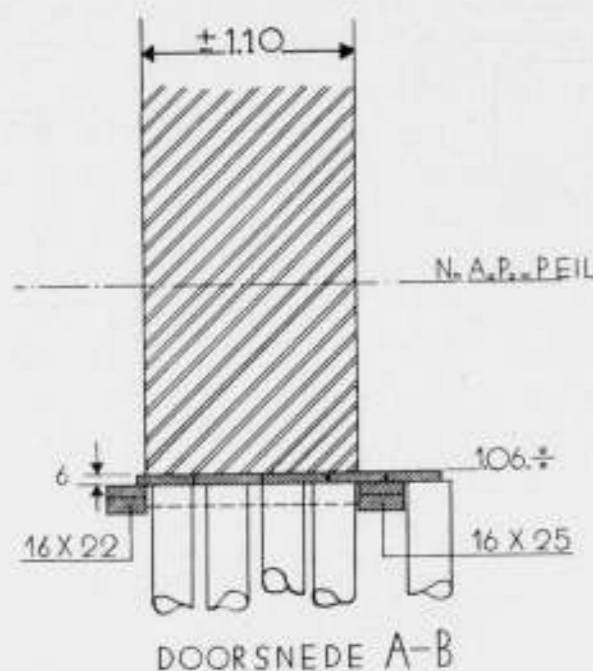

FIG. 2. CONSTRUCTIE HOUTEN PAALFUNDEERING ONDER KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM

brengen van de installaties voor centrale verwarming, koud- en warmwatervoorziening, elektrische voorziening e.d. en bij de groepeerling van de hiervoor benodigde ruimten bleek de bewuste zware muur een ernstige sta-in-den-weg te zijn. Hij werd gesloopt en de houten fundeering kwam zodoende volledig vrij. In figuur 2 is de constructie ervan aangegeven. De palen stonden dicht op één, want de gemiddelde afstand hart op hart was slechts 25 cm; het heien, vooral van de laatste palen van een groep, zal zeker zwaar zijn gegaan. De palen zijn omgeven door een roosterwerk zwaar 16×25 of 16×22 cm, met dwarsbalken zwaar 12×20 cm, welke door middel van een zwaluwstaart die met een vermoedelijk metalen pen bevestigd was, het uitwijken van het roosterwerk verhinderden. Het roosterwerk moet het eerst gelegd zijn en het had slechts de functie om het uit de richting gaan der palen te voorkomen; een dragende functie had het niet. In elk vak werden 11 palen geheid. Op de paalkoppen werd een doorgaande vloer ter dikte van 6 à $6\frac{1}{2}$ cm aangetroffen. Het houtwerk bleek zich in uitstekende staat te bevinden.

Men zal het kunnen begrijpen dat de Commissie besloot een paar palen te laten trekken, hetgeen met behulp van een waterstraal na eenige vergeefsche pogingen gelukte. De kleefkracht die moest worden overwonnen, was heel groot. Eerst werd één der zwaarste palen getrokken; hij bleek 12.50 m lang te zijn. De omtrek op 1 m van den kop was 82 cm en aan het einde 48 cm. Hij was voorzien van een vierkant bijgespitste punt van ongeveer 40 cm lengte en kwam zoo gaaf en kantig uit den grond alsof hij zoeven bewerkt was. Door het inheien had hij niets geleden. De beschikbare verdiepingshoogte in het gebouw liet slechts toe lengten tot 7 m te trekken; de paal kon dus in twee stukken naar boven worden gebracht. Zulk een prima paal treft een architect heden ten dage op zijn werk maar zelden aan.

Daarna werd nog een dunnere paal getrokken, die even lang bleek te zijn; op 1 m van den kop was hierbij de omtrek 66 cm, aan het einde 36 cm. Ook hier toonde de punt geen enkele beschadiging. Op afbeelding 3 ziet men de beide doorgezaagde palen op de binnenplaats staan en daar tusschen een gedeelte van een dwarsbalk met een zwaluwstaart. De beschadiging der paalkoppen, welke men op de foto ziet, is bij het trekken ontstaan, toen een ketting er omheen moest worden geslagen. Afbeelding 4 toont de onderzijde van den vloer; zeer duidelijk is het indrukken van de paalkoppen in de vloerplaten zichtbaar. Merkwaardig is dat buiten het roosterwerk nog een rij palen werd geheid; dat zal op andere plaatsen wel niet zijn geschied. Waarschijnlijk heeft men een oogenblik het voornemen gehad den muur een nog grootere dikte te geven dan dien, waarvoor het roosterwerk was gemaakt. De muur zou dan met den gevelmuur van de binnenplaats hebben gestrookt.

De uitvoering dezer houten fundeering geeft blijk van groote kundigheid en nauwgezetheid; men moet respect hebben voor het met handkracht inheien van deze groote groep palen. Op de tentoonstelling der raadhuisplannen, die momenteel in het Stedelijk Museum gehouden wordt, is een tekening te zien, welke het inheien der palen voor het raadhuis op den Dam met twee heistellingen afbeeldt. De stellingen toonen dezelfde constructie als tegenwoordig gebruikelijk is.

Het algemeen bekende getal voor het aantal palen onder het Paleis is dus door het trekken van twee palen verstoord; daartegenover maakte de belasting van de kelderruimte met de verwarmingsketels het noodzakelijk een 20-tal palen bij te heien. De grondboring die daarvoor werd verricht, alsmede de uitvoering van dit heiwerk toonde aan, dat de palen in de 17e eeuw tot in de vaste zandlaag werden geheid. Naar mijn inzicht zullen de schuine vlakken der paalpunten een gedeelte der belasting hebben opgenomen, maar in hoofdzaak zal het toch aan de kleef zijn toe te schrijven, dat deze paalfundeering het massale gebouw zoo voorbeeldig draagt.

Na bijna drie eeuwen verkeert deze fundeering nog in een uitnemende staat.

Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK.

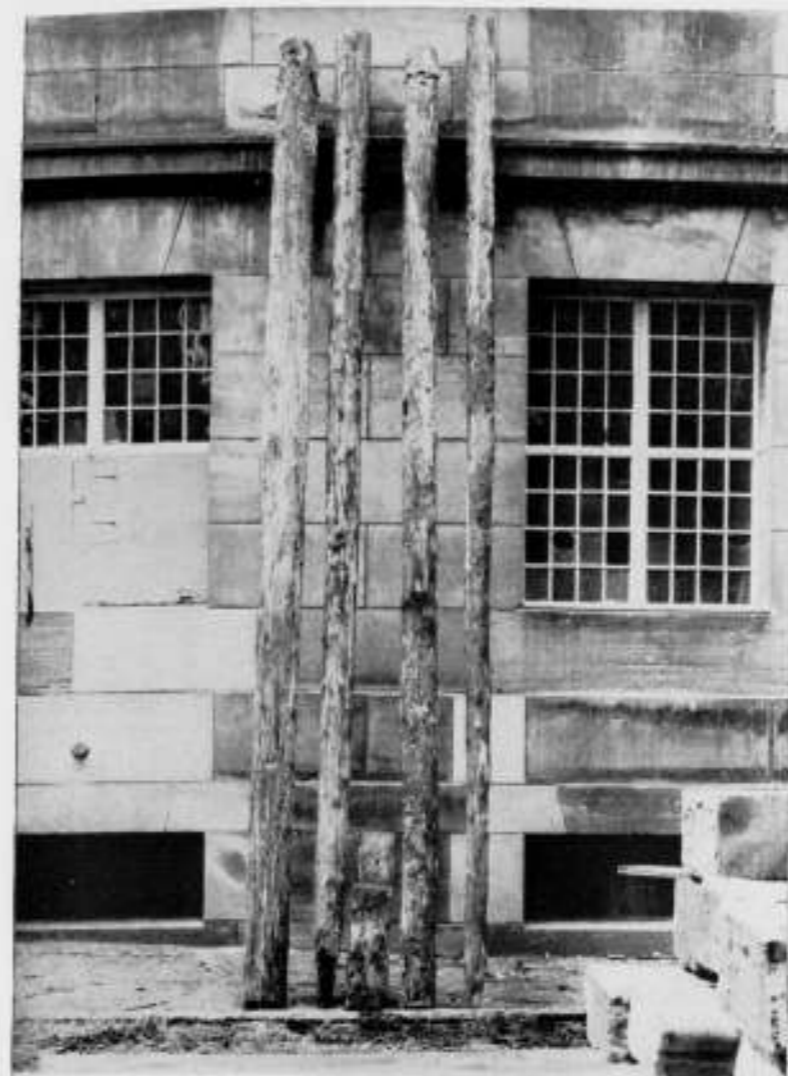

FIG. 3. HEIPALEN VAN DE FUNDEERING VAN HET KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM

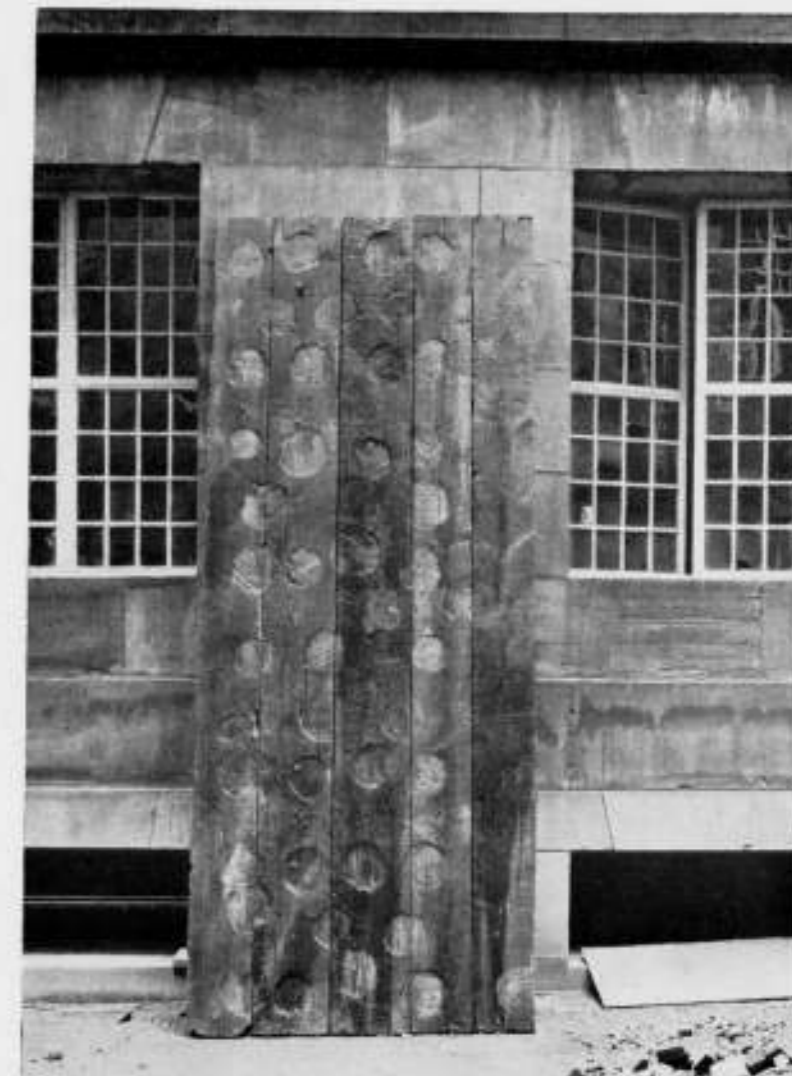

FIG. 4. ONDERZIJDE VAN DEN VLOER VAN DE FUNDEERING VAN HET KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM.

EERSTE NEDERLANDSCHE KUNSTWEEK.

GEORGANISEERD DOOR HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, TE HOUDEN VAN 8-16 AUGUSTUS 1939.

In navolging van België heeft het Ministerie van O., K. en W. besloten jaarlijks een z.g. Kunstweek te organiseren om landgenoot en vreemdeling in de gelegenheid te stellen voor een gering bedrag en onder deskundige leiding te genieten van de kunstschaten, die ons land in zoo grooten getale bevat. Ook aan het karakteristieke Nederlandsche landschapsschoon en aan het stadsbeeld zal alle aandacht worden geschonken. Bij de rondleidingen zullen de deelnemers in kleine groepen worden ingedeeld. Leiders zullen zijn een aantal kunsthistorici, die zich hiertoe welwillend beschikbaar hebben gesteld en tevens eenige voordrachten met lichtbeelden over de geschiedenis van onze kunst zullen houden.

De eerste maal zal de reis beginnen in de oudste stad van ons land, de schitterende bisschopsstad Maastricht. Daar zal de Secretaris-Generaal van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Prof. Dr. G. A. van Poelje, de „Kunstweek" openen in het monumentale raadhuis, terwijl vervolgens het Gemeentebestuur aan de congressisten een ontvangst zal aanbieden.

De eerste dag zal gewijd zijn aan onze oude bouwkunst. In Maastricht worden vooral de beide zoo belangrijke vroeg-Romaansche kerken van St. Servaas en van Onze Lieve Vrouwe bezichtigd, een kort bezoek aan de Roermondsche Munsterkerk zal een indruk geven van den Overgangsstijl, in de kathedraal van 's-Hertogenbosch kan men een prachtig specimen bewonderen van de volledig ontwikkelde internationaal gerichte Gothiek. Op de overige dagen zal o.m. gedemonstreerd worden op welke wijze deze stijl zich tot een typisch Nederlandschen bouwtrant heeft ontwikkeld.

Den tweeden dag zal het landschapsschoon voor een goed deel de aandacht opeischen. Langs den prachtige Veluwezoom gaat men naar Arnhem, waar het aantrekkelijke Openluchtmuseum met zijn oude gebouwen en folkloristische verzamelingen wordt bezichtigd, vervolgens wordt gelegenheid geboden een lange wandeling te maken in het 6000 H.A. groote Nationale Park „De Hoge Veluwe", goeddeels een complex woeste hei met zandverstuivingen en vliegdennen, en wordt een bezoek gebracht aan de daarin gelegen Rijkskunstverzameling Kröller-Müller, waar zich o.m. de internationaal vermaarde collectie van 230 werken van Vincent van Gogh bevindt.

Over de groote beteekenis van Amsterdam, een kunststad als weinige, met zijn unieke Rijksmuseum (Rembrandt!), behoeven wij niet uit te wijden. Volstaan worde met de vermelding, dat het Gemeentebestuur een boottocht door de havens en de oude grachten van het „Venetië van het Noorden" aanbiedt, evenals een ontvangst van de congressisten in de intieme sfeer van de Sophia-Augusta Stichting in het Stedelijk Museum.

Een excursie wordt gemaakt naar eenige „dode steden aan de Zuiderzee", waarbij de beminnaars van nationale kleederdrachten o.m. van een rustige wandeling door Volendam zullen kunnen genieten. In Haarlem zijn het de corporatiestukken van Frans Hals, in het oude naar dezen meester genoemde museumgebouw, die in de eerste plaats de bewondering van de congressisten zullen opwekken. In de oude Universiteitsstad Leiden wordt een bezoek gebracht aan het juist nieuw ingerichte Rijksmuseum voor Volkenkunde, dat den vreemdeling een denkbeeld zal geven van de beteekenis van ons land als koloniale mogendheid en waar men van een aantal voortreffelijke stalen van Oostersche kunst zal kunnen genieten.

De laatste dagen worden doorgebracht in onze residentie, Den Haag. Gelo-

geerd wordt in de badplaats Scheveningen. Wie kent niet de verzamelingen van het Mauritshuis, het Brediusmuseum? In het zeer moderne Gemeentemuseum biedt het Stadsbestuur aan de congressisten een koffiemaaltijd aan. Een excursie naar Rotterdam stelt ons in staat de schatten van het onlangs gebouwde museum Boymans te aanschouwen (er wordt dan juist een tentoonstelling van 16de eeuwse Nederlandse kunst gehouden) en de bijzondere sfeer van de oude Prinsensatd Delft aan te voelen. Ten slotte zal de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het gezelschap namens de Regeering ontvangen in de Ridderzaal, in het uit de 13de eeuw dateerende paleis van de Graven van Holland, en daar een feestelijke avond aanbieden waarvan het programma nader zal worden bekend gemaakt.

Als deelnemers wordt in de eerste plaats gedacht aan deskundigen bij musea en diensten voor monumentenzorg, tekenleeraren, architecten en studeerenden, doch ook hun echtgenooten en andere ernstig belangstellenden kunnen er aan deelnemen. Aan degenen, die daarop prijs stellen, zal na afloop een verklaring worden uitgereikt, dat zij de „Kunstweek“ met belangstelling hebben gevolgd.

Aan de materiele verzorging van de deelnemers wordt alle aandacht besteed, waarbij echter, ten einde de kosten zoo laag mogelijk te houden, alle luxe wordt vermeden. Zoo zal in Amsterdam in een eenvoudig doch goed hotel worden gelogeerd (enpersoonskamers). Door de medewerking van allerlei kanten is het gelukt den prijs voor deelneming aan de geheele „Kunstweek“ (reizen, logies, alle maaltijden, vervoer van bagage, ontvangsten, toegangsgelden, fooien enz.) vast te stellen op f 50.—. Voor de reis van hun woon-

plaats (c.q. van de grens) tot Maastricht en van Scheveningen tot hun woonplaats (grens) verleenen de Nederlandsche Spoorwegen aan de deelnemers een reductie van 35 % (niet op vacantiekaarten) benevens vrijstelling van een eventueele toeslag voor D-treinen.

Gedurende twee nachten zal gelogeerd worden op een temidden der bosschen gelegen kasteel, dat als internationaal jeugdcentrum is ingericht en waar men op zalen zal slapen. Zij, die dan de voorkeur geven aan logies in een hotel, betalen een supplement van f 3.50. Te Amsterdam en Scheveningen kan men desgewenscht in een minder eenvoudig hotel wonen, waardoor de kosten met f 10.— worden verhoogd. Men kan bij alle ontvangsten en maaltijden in toeristenkostuum verschijnen.

In overleg met den leider van de Belgische kunstweek — die van Zaterdag 29 Juli tot Zondag 6 Augustus zal worden gehouden — zijn de data zoodanig vastgesteld, dat deelnemers aan de „Belgische week“, na een korte rustpauze, tevens aan de Nederlandsche kunnen deelnemen. Vooral ook voor congressisten die van verre komen, is hierdoor de mogelijkheid geschapen om met weinig kosten de in menig opzicht zoo verwante cultuur van beide landen, die eens als „De Nederlanden“ een eenheid vormden, te leeren kennen. Voor bijzonderheden over de „Belgische week“ wende men zich tot den heer Paul Montfort, Tervurenlaan 310, Brussel-Woluwe.

Aangezien voor deze unieke wijze om de kunstschaten en het zoo karakteristieke landschapschoon van Nederland te leeren kennen groote belangstelling wordt verwacht, verdient het aanbeveling dat men zich spoedig laat inschrijven bij den Leider, Mr. J. K. van der Haagen, Oostduinlaan 2, 's-Gravenhage, met betaling van een eersten termijn van f 10.—.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

BYGGEKUNST 1938-1 (Noorwegen).

Noorwegen's paviljoen op de Parijsche tentoonstelling; vervolgens een reeks van andere paviljoens aldaar.

IDEM, 2.

Bouwverordening voor landelijke gedeelten van Noorwegen. Een doodsimpele sporthut in traditioneelen trant, daarna een uiterst beknopt landhuisje. Uitvoerige plannen, constructietekeningen en foto's van een ziekte-verzekeringgebouw te Oslo.

IDEM, 3.

Verslag van een bouwvak-congres. Stedebouwkundige problemen in Oslo. Een kantoorgebouw te Trondheim, dan een simpel landhuis met een aardige plattegrond en daarna de bekroonde ontwerpen voor een overheidsgebouw te Narvik, waarin o.a. opgenomen worden: het postkantoor en het kantongerecht.

IDEM, 4.

Een uitvoerig artikel over parken en recreatieterreinen bij de voorsteden. Technische beschouwing over het raam als buitenwand. Het bouwen op IJaland. Het nieuwe postkantoor te Drammen; foto's en plattegronden.

IDEM, 5.

Prijsvraagontwerpen voor het Noorsche paviljoen op de tentoonstelling te New York. Vele foto's en plannen van de tentoonstelling, dit jaar te Oslo gehouden; het terrein ligt langs het water en de gebouwen, bouwsels en staketels zien er licht en feestelijk uit.

IDEM, 6.

Een kerkhofkapel en crematorium te Moss. Een uitvoerig artikel over ziekenhuizen. Rijen huizen.

PAVILJOEN MET DEN PLATTEGROND VAN DE GEMEENTE OSLO OP DE TENTOONSTELLING ALDAAR. (BYGGEKUNST N°. 8).

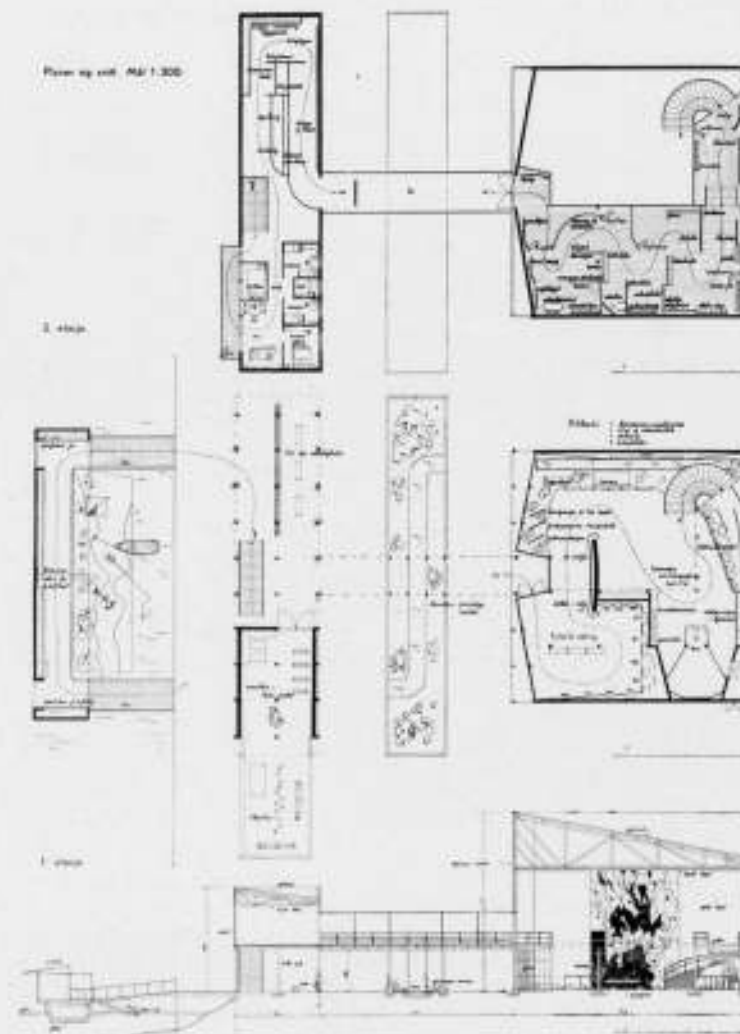
IDEM, 7.

Een studie over woningtypen, verbetering daarvan en verlaging van de bouwkosten, voorzien van vele plattegronden en berekeningen.

IDEM, 8.

Het grappige paviljoen van de gemeente Oslo op de aldaar gehouden tentoonstelling. Verder prijsvraagontwerpen voor een schoolgebouw te Kristiansand.

B.

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 8 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 11 MAART 1939 No. 10

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A.

Nieuwe leden.

Als lid wordt door de Heeren J. F. Berghoef en Wieger Bruin voorgedragen, de Heer Ir. S. J. van Embden, b.i., architect stedebouwkundige B. N. S., te Delft.

Eventueele bezwaren tegen benoeming moeten binnen 14 dagen (vóór 18 Maart) aan het bestuur worden bekend gemaakt. Het Bestuur van het Genootschap A. et A.

B.N.A. Ledenvergadering (de voorjaarsvergadering) van den B.N.A. op Zaterdag 18 Maart te Amsterdam in het Parkhotel, des voormiddags om half elf.

AGENDA:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige ledenvergadering van 17 December 1938.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Jaarverslag van den B.N.A. over 1938.
6. Rekening en Verantwoording over 1938.
7. Embleem van den B.N.A.
8. Honorariumtabel voor Restauratiewerken.
9. Herziening § 41 van de A.A.V.
10. Rondvraag.

Toelichting op de agendapunten.

Sub 2 en 5. De concept-notulen van de vorige Ledenvergadering zijn in deze off. mededeelingen opgenomen.

Sub 6 en 7. Over deze twee agendapunten volgt een mededeeling rechtstreeks aan de leden.

Sub 8. De concept-honorariumtabel wordt allen leden toegezonden.

Sub 9. Door de Besturen der vier groote Aannemersbonden in Nederland is verzocht een regeling te treffen voor de schade, die de aannemer bij de uitvoering van een werk zou kunnen ondervinden, tengevolge van staat van beleg, den officieelen toestand van oorlogsgevaar, mobilisatie en oorlog.

Volgens § 41 van de A. A. V. is arbitrage thans slechts mogelijk bij schade aan het werk, terwijl overmacht thans alleen recht kan geven op termijnsverlenging.

De door de besturen der aannemersorganisaties opgestelde redactie maakt thans een punt van bespreking uit van het Bestuur van den B.N.A., dat er het Bestuur van de Vereeniging van Delftache Ingenieurs over raadpleegt.

Immiddels zou een spoedige afwikkeling van deze zaak kunnen worden bevorderd door een uitspraak van den B.N.A. ten aanzien van het verlangen van de aannemers, om de mogelijkheid te openen, het woord schade in § 41 van de A. A. V. zoodanig te doen interpreteren, dat ook over schade ondervonden tengevolge van de bovengenoemde toestanden met oorlogsgevaar en oorlog verband houdende, arbitrage mogelijk is.

Nieuwe Leden.

Lid geworden van den B.N.A.: de Heeren: G. Hamerpagt te Arnhem, Bovenbrugstraat 38 en C. van der Linden te Amsterdam, Keizersgracht 462.

van aspirant-lid tot lid, de Heer B. G. Zanstra, te Hippolytushoef, Wieringen, Elf 1.

Concept notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A. op 17 December 1938 in het Parkhotel te Amsterdam.

Het Bestuur is voltallig aanwezig; de Presentielijst wordt geteekend door 47 leden.

Punt 1.

De Voorzitter opent de vergadering, waarbij hij in het bijzonder den Heer Pl. v. d. Berg, die op 6 December zijn 75en jaardag vierde, welkom heette.

Hij roemde de voorbeeldige belangstelling van den Heer Pl. v. d. Berg, die ondanks zijn hoogen leeftijd nog bijna nimmer op een ledenvergadering ontbreekt.

De Heer Pl. v. d. Berg dankt voor de vriendelijke woorden en voor de vele hartelijke bewijzen van belangstelling op 6 December zowel van uit het Bestuur, de Redactie, als van de leden

particulier ondervonden. Hij verklaarde dat de gebrachte hulde hem zeer gelukkig had gemaakt.

De Voorzitter wenschte hierna, onder applaus van de vergadering, den Heer Ir. H. T. Zwiens geluk met zijn eervolle benoeming tot Hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Punt 2. Notulen.

De notulen van de vorige vergadering van 5 Nov. 1938, opgenomen in de Off. Mededeelingen No. 34 worden hierna zonder wijzigingen goedgekeurd.

Punt 3. Mededeelingen.

1. De Voorzitter herinnert eraan dat de installatie van de Eers-

leden op 5 Nov. in de Aula van de Rijksacademie is uitgegroeid tot een plechtigheid, waarmede de B.N.A. alle eer heeft ingelegd door de voortreffelijke en zeer indrukwekkende redevoeringen welke de Eerleden hebben gehouden. Spreker dankt allen, die hebben bijgedragen tot dezen mooien middag, voor hunne medewerking.

2. Enquete inkomens der leden.

In October j.l. werd door het Bestuur aan de leden een vragenlijst toegezonden, die beoogde gegevens te verzamelen over het inkomen van den architect, zulks naar aanleiding van het verzoek van den Directeur-Generaal van het Werkfonds, om hem gegevens te doen toekomen, waaruit kon blijken, dat de architecten minder weg hebben dan in normale jaren. Het Bestuur was van meening dat bij een opgave, met het doel over dit punt een oordeel te kunnen vellen, niet alleen het aantal ontwerpen der uitgevoerde bouwwerken over de laatste 10 jaren moest worden gevraagd, maar ook de gezamenlijke bouwsommen daarvan. Tevens begreep het Bestuur dat met het opvragen der bouwsommen het invullen der lijsten aanmerkelijk moeilijker was dan een eenvoudige vermelding van het aantal bouwwerken.

Toch heeft het Bestuur een 90-tal ingevulde lijsten ontvangen van de leden en het spreekt er zijn waardeering en dank over uit dat zoo veel leden aan het verzoek van het Bestuur gevolg hebben gegeven.

Van deze 90 lijsten vielen nu 50 lijsten voor verdere bewerking af, omdat ze geen gegevens bevatten, geschikt voor het doel, dat het Bestuur met de verdere bewerking beoogde, al waren de meeste op zich zelf belangrijk genoeg om den algemeenen toestand onder de leden voor het Bestuur te doen kennen. Van 50 lijsten nu zijn graphische voorstellingen gemaakt, die met één oogopslag duidelijk deden zien:

1. dat er na 1931 een plotselinge vermindering is gekomen van de totale hoeveelheid werk per jaar per architect,
2. dat de opleving van het bouwen in de laatste jaren het niveau niet heeft teruggebracht op het hoogere niveau van vóór 1931. Behalve deze relatieve gegevens, gaven de graphieken bovendien een overzicht van de werkelijke bedragen, die de bemoeienissen van een architect omvat, en welke bedragen, ook zelfs tot verwondering van het Bestuur, voor het merendeel toch wel laag zijn, te laag voor een behoorlijke, geenszins overdreven, financiële positie.

De graphieken zijn met de toelichtingen, waarin het Werkfonds op het bovenstaande is opmerkzaam gemaakt, aan den Directeur-Generaal van het Werkfonds gezonden, benevens een graphiek van het verloop van den hoofd, omslag sinds 1926 en het verloop van het aantal leden met inkomens beneden de f 3000.— per jaar. Het behoeft geen betoog dat deze beide graphieken in tendenz geheel overeenstemmen met de graphiek betreffende de bouwsommen.

Korten tijd na de indiening der gegevens heeft de technische deskundige van het Werkfonds zich in verbinding gesteld met het Bureau van den B.N.A. over de vraag hoeveel het percentage van onkosten was, waarmede het bruto inkomen van een architect dient te worden vermindert om zijn zuiver inkomen te beoordeelen.

Als percentage hiervan is toen opgegeven 30% gemiddeld. De technische deskundige gaf daarop te kennen dat hem uit de gegevens overtuigend de groote werkverenging onder de architecten bleken was, en dat hij hiervan in zijn rapport aan den Voorzitter van het Werkfonds mededeeling zou doen.

In dit opzicht kan dus het doel, dat het Bestuur beoogde met de enquête, als bereikt worden beschouwd.

Voorloopig zal moeten worden afgewacht welke maatregelen het Werkfonds ten aanzien van de werkverruiming voor den architect nemen zal. Binnenkort zal het Bestuur bij den Directeur-Generaal informeren tot welke stappen de uitslag van deze enquête zal leiden.

3. De Voorzitter deelt hierna mede, dat het Dag. Bestuur ontvangen is door den Heer Ir. S. Smeding, hoofd van de Directie van de Wieringermeerpolders.

Gesproken is:

1e. over de stedenbouwkundige behandeling en verkaveling van den nieuwen Noordoostelijken polder, en

2e. den opbouw daarvan in verband met de methoden, ten aanzien van deze punten bij de Wieringermeer toegepast.

In afwijking van hetgeen Minister van Lidth de Jeude destijds bij een onderhoud toezegde, dat de B.N.A. en de B.N.S. zouden worden gehoord bij de voorbereiding, waarbij dan Prof. Granpré Molière als adviseur zou optreden, is nu besloten aan het Bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok de geheele stedenbouwkundige behandeling van den Noord Oostpolder op te dragen.

Het Dagelijksch Bestuur bepleitte echter toch nog de wenschelijkheid van een adviescommissie. Ir. Smeding ging daarmee accoord, in hier voege dat hij den Minister zal voorstellen een paar deskundigen op dit gebied in de z.g. Zuiderzee-Commissie op te nemen.

De bebouwing van den nieuwen polder komt neer op ± 1500 boerderijen, die de Heer van Eck als een massaproduct daar zal laten bouwen. Een boerderij in den Wieringermeerpolder door de architecten Jans en Henneke, als proef van bekwaamheid der particuliere architecten, acht de Heer van Eck een mislukking. De Heer Ir. Smeding moest toegeven, dat de aesthetische factor beter tot zijn recht zal moeten komen, en dat het ook, maatschappelijk gezien, wellicht beter was ook op dit gebied den particulieren architecten althans een kans te geven.

De medewerking van de particuliere architecten bij den woningbouw vond hij overigens zeer voor de hand liggend, mits wat de te stellen eischen betreft, het Bouwbureau van de polders het bouwprogramma zal kunnen opmaken.

De Heer Ir. Smeding heeft beloofd over een en ander een brief aan den Minister te zullen schrijven.

4. Onderhoud met den Heer Gordijn, Commandant van de Brandweer te Amsterdam, over brandveiligheidschriften. Zooals bekend is, werd op de Ledenvergadering te Den Bosch, het initiatief genomen tot het instellen van een gemengde commissie, tot het (zoo mogelijk) opstellen van algemeen geldende brandveiligheidsvoorschriften, met betrekking tot het ontwerpen van gebouwen.

Naar aanleiding van het uitnodigen van de daartoe in aanmerking komende instanties, waaronder ook de Directeuren van het Bouwtoezicht in de drie groote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag werden begrepen, berichtte ons Ir. Tjaden dat de Commissie Fd. van het Normalisatiebureau het ontwerp al in studie heeft, zij het dan dat ze aan deze studie eerst de over de normen van brandbaarheid van bouwmaterialen laat voorafgaan en aan de ruimere studie van normen voor brandveiligheidsvoorschriften met betrekking tot het bouwen, nog niet toe is.

Ir. Tjaden meende dus dat de Norm. Commissie eigenlijk al de studie ondernomen had en dat de Commissie van den B.N.A. overbodig was. Over dit punt werd aan Ir. A. H. van Rooij, lid der Normalisatie-Commissie, verzocht ons inlichtingen te verschaffen. Uit hetgeen hij mededeelde, bleek dat de opvatting van Ir. Tjaden als juist moest worden beschouwd, al moest hij bekennen dat de behandeling van het door ons gewenschte speciale gebied nog eerst tot de beste voornemens van de Commissie Fd behoort. Het scheen Ir. van Rooij het beste toe, bij deze Commissie een spoedige behandeling van de door ons gewenschte studie te bepleiten en in verband daarmee de Commissie aan te vullen met een lid van den B.N.A. en deskundigen.

Kort daarna vroeg de Heer Gordijn een onderhoud over dit onderwerp. Hij deelde mede dat de Kon. Ned. Brandweervereeniging reeds een studiecommissie voor het onderwerp heeft, zij het alleen voor het ontwerpen van schouwburgen en bioscopen, welke commissie alreeds een zeer lijvig rapport heeft uitgebracht. Dit rapport wacht slechts op een deskundige decimeering, om voor gebruik als leidraad in de praktijk geheel gereed te zijn.

De Heer Gordijn pleitte er nu weer voor geen nieuwe commissie te benoemen, niet in zee te gaan met de Normalisatiecommissie die in de toekomst nog geheel van grond af zal moeten beginnen, maar door te gaan met de Commissie van de Kon. Nederl. Brandweervereeniging, een commissie die den feestelijken naam draagt van „Film- en Decorcommissie“, die in elk geval bogen kan op een praktisch resultaat op een deel van het gebied dat de B.N.A. beoogt te behandelen.

De vraag is, nu de B.N.A.-commissie wel geen medewerking van andere instanties zal kunnen krijgen, welke weg moet worden ingeslagen.

Het Bestuur zal op de volgende ledenvergadering mededeelen welke weg de voorkeur verdient om tot een praktisch resultaat te komen.

5. Adres Tentoonstellingspaviljoen te Luik.

Toen het Bestuur op 19 November j.l. vergaderde, deelde de Heer Mr. van Royen mede, dat het wenschelijk was een adres te zenden aan den Minister van Buitenlandsche Zaken, die f 60.000 aanvraag voor een Nederlandsch paviljoen op de Tentoonstelling „Het Water“ te Luik in 1939, terzake van de keuze van een goed architect.

Luttele dagen later vernamen wij, dat er in Luik groot feest zou zijn voor de te steenlegging of de eerste spadeschep van het bewuste paviljoen, dat gebouwd zal worden naar het ontwerp van den Heer Piek.

Hoewel er ook toen nog drang bestond om desondanks de keuze van een goeden architect te bepleiten, heeft het Bestuur, na nauwgezette overweging besloten zulks niet te doen, maar naar aanleiding van Luik bij volgende gelegenheden op het inschakelen van daarvoor in aanmerking komende figuren onder de vrije architecten aan te dringen. Het adres, waarvan afschrift werd gezonden aan vele Ministers, luidt als volgt:

Amsterdam, 14 December 1938.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Algemeene Zaken,
's-Gravenhage.

Excellentie,

Ondergeteekende, het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten, vernomen hebbende, dat de Nederlandsche Regeering de uitnodiging heeft aanvaard van het Tentoonstellingsbestuur van de ter gelegenheid van de opening van het Albert Kanaal 1939 te Luik te houden Exposition de l'Eau, kennis genomen hebbende van het feit, dat voor deze deelneming een ontwerp voor een paviljoen is gemaakt, dat reeds tot uitvoering wordt gebracht, overwegende, dat hoe langer hoe meer de architectuur van tentoonstellingspaviljoens een belangrijke factor van beteekenis wordt in de waardeering van de culturele beteekenis van het aan de buitenlandse tentoonstelling deelnemende land, overwegende voorts, dat deze groeiende beteekenis van de architectuur van het tentoonstellingspaviljoen, de noodzakelijkheid in zich houdt met zeer bijzondere zorg de keuze te bepalen van den architect, die met het ontwerp van het paviljoen zal moeten worden belast, van oordeel dat, maatschappelijk gezien, voor zulk een manifestatie van de culturele ontwikkeling van ons land, in de eerste plaats de vrije architecten in aanmerking komen, in wier werk de tendenties van geheel het volk naar een eigen architectuur zoo zuiver mogelijk tot uitdrukking komen, van oordeel voorts dat, maatschappelijk gezien, het onjuist is, met voorbijgaan van de vrije architecten, het ontwerp van zulk een tentoonstellingspaviljoen op te dragen aan een persoon, die, welke talenten hij ook moge hebben op het gebied der sierkunst, niet zóódanig op belangrijk architectonisch werk kan wijzen, dat op grond daarvan de verwachting van een bijzondere architectonische prestatie, waardig de Nederlandsche Bouwkunst te representeren, gewettigd is, verzoekt Uwe Excellentie beleefd doch dringend in den vervolge, bij de keuze van een architect voor een tentoonstellingspaviljoen, met de bekwaamheden van de vrije architecten ernstig rekening te houden.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

Het Bestuur van de Maatschappij tot
Bevordering der Bouwkunst Bond van
Nederlandsche Architecten B.N.A.

Over deze aangelegenheid vindt een korte discussie plaats. De leden zijn van oordeel dat de B.N.A. voor de belangen van de Nederlandsche architectuur en kunst op buitenlandsche tentoonstellingen krachtig moet opkomen, nu er blijkbaar pogingen aangewend worden om deze zaak tot een dienst van een departement te maken.

6. Verder deelt de Voorzitter mede, dat in den zomer van 1939 te Washington het 15e Internationale Architectencongres zal worden gehouden.

Het Congresbestuur heeft den B.N.A. uitgenodigd op dit Congres vertegenwoordigd te zijn.

Hoewel er natuurlijk de mogelijkheid bestaat deze vertegenwoordiging te verzoeken aan personen, die uit andere hoofde reeds met een vertegenwoordiging op het Congres kunnen worden belast, wil het het Bestuur voorkomen, dat er ook de mogelijkheid kan bestaan, dat een lid van den B.N.A. particulier het Congres in Amerika zou willen gaan bezoeken en dat in dat geval zulk een persoon zich tevens zou willen belasten met een vertegenwoordiging van den B.N.A. Mochten er dus leden zijn, die zich voornemen het Congres bij te wonen, laten zij dan dit voornemen kenbaar maken aan het Bestuur.

7. Ten slotte deelt de Voorzitter mede dat in de plaats van wijlen Prof. Ir. S. Diehl, als lid van het Bestuur van den Raad van Arbitrage is benoemd de Heer W. J. Sandhüvel, terwijl in diens plaats als lid van het aangevuld Bestuur van dien Raad de Heer M. Meyerink is benoemd.

Punt 4. Ingekomen Stukken.

De Voorzitter deelt mede dat er berichten van verhindering tot het bijwonen der vergadering zijn ingekomen van de Heeren G. Feenstra te Arnhem en J. v. Dillen te 's-Hertogenbosch. De verdere ingekomen stukken hebben betrekking op bepaalde agendapunten en zullen bij die punten worden behandeld.

Punt 5. Verkiezing van twee leden van het Bestuur.

De Voorzitter deelt mede dat de definitieve kandidatenlijst voor de vacatures, ontstaan door het aftreden van de Heeren C. B. Posthumus Meyjes en G. Westerhout, die niet herkiesbaar zijn, als volgt luidt:

B. T. Boeyinga en Prof. Ir. H. T. Zwiers, voorgedragen door den Kring Amsterdam.

J. M. van Hardeveld, Prof. Ir. H. T. Zwiers en H. M. J. H. Kraayvanger, voorgedragen door den Kring Eindhoven.

B. T. Boeyinga en Prof. Ir. H. T. Zwiers, voorgedragen door den Kring Hilversum.

B. T. Boeyinga en Prof. Ir. H. T. Zwiers, voorgedragen door den Kring Maastricht.

B. T. Boeyinga en H. M. J. H. Kraayvanger, voorgedragen door den Kring Rotterdam.

De Voorzitter merkt op, dat op grond van het huish. reglement, één der thans te benoemen bestuursleden te Amsterdam woonachtig moet zijn, om zitting te kunnen nemen in het Dag. Bestuur. Bij eerste stemming krijgt de Heer Boeyinga 36 stemmen van de 43 geldige stemmen, de Heer Zwiers eveneens 36 stemmen, de Heer van Hardeveld 9 stemmen en de Heer Kraayvanger 4 stemmen.

Gekozen worden de Heeren B. T. Boeyinga en Prof. Ir. H. T. Zwiers, die hunne benoeming aannemen.

De Voorzitter wenscht de beide Heeren, onder luid applaus, geluk met hunne benoeming.

Punt 6. Verkiezing van leden in de permanente commissies.

Raad van Orde. Voordracht voor drie plaatsvervangende leden, wegens aftreden volgens rooster van het lid den Heer Ir. G. C. Bremer, en van het lid den Heer E. Verschuyf, die lid is geworden van het Bestuur, alsmede een vacature, ontstaan door het overlijden van Prof. Ir. G. Diehl.

Als leden zullen nu optreden de plaatsvervangende leden, de Heeren Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, M. Meyerink en W. J. Sandhüvel.

In de eerste vacature worden voorgedragen de Heeren:

1. C. B. Posthumus Meyjes, 2. H. C. M. Kraayvanger.

Uitgebracht worden 43 stemmen, waarvan 29 op den Heer Posthumus Meyjes en 14 op den Heer Kraayvanger. Gekozen de Heer C. B. Posthumus Meyjes, die verklaart de benoeming aan te nemen.

Tweede vacature. Voordracht: 1. A. P. Smits, 2. A. Eibink. Uitgebracht worden 44 stemmen, waarvan 39 op den Heer Smits en 5 op den Heer Eibink. Gekozen de Heer A. P. Smits.

Derde vacature. Voordracht: 1. F. G. C. Rothuizen, 2. Jan van Dongen.

Uitgebracht werden 43 stemmen, waarvan 21 op den Heer Rothuizen en 22 op den Heer van Dongen.

Gekozen is de Heer Jan van Dongen Jr.

Commissie van Financiën.

Aftredend volgens rooster, niet herkiesbaar, de Heer Ir. C. B. van der Tak.

Voorgedragen worden de Heeren 1. Ir. J. H. van den Broek en 2. J. M. van Hardeveld.

Uitgebracht werden 44 stemmen, waarvan 30 op den Heer van den Broek en 14 op den Heer van Hardeveld.

De Heer Ir. J. H. van den Broek is gekozen en verklaart de benoeming aan te nemen.

Commissie van Redactie.

Aftredend, volgens rooster, herkiesbaar, de Heer J. P. L. Hendriks. Voorgedragen worden de Heeren 1. J. P. L. Hendriks, 2. J. B. Lürsen.

Uitgebracht worden 45 stemmen, waarvan 34 op den Heer Hendriks en 11 op den Heer Lürsen. Gekozen is de Heer J. P. L. Hendriks, die de benoeming aannemt.

In de plaats van den Heer G. Westerhout, die als bestuursvertegenwoordiger in de Commissie van Redactie zitting heeft, doch nu in verband met zijn uitreden uit het Bestuur geen lid meer kan zijn van de Commissie van Redactie, worden voorgedragen de bestuursleden B. T. Boeyinga en Pierre Cuypers.

Bij de stemming verwierf de Heer Boeyinga 33 stemmen op zich en de Heer Cuypers 10 stemmen. Gekozen is dus de Heer Boeyinga, die de benoeming aanneemt.

College van het Ondersteuningsfonds.

Aftredend, volgens rooster, herkiesbaar, de Heer C. N. van Goor. Voorgedragen worden de Heeren 1. C. N. van Goor en 2. G. Westerhout.

De Heer van Goor wordt bij acclamatie herkozen.

College van Advies, inzake de keuze van een architect.

De plaatsvervangende leden 1938 worden voor 1939 lid, te weten de Heeren: Ir. J. Gratama (B.N.A.), A. P. Smits (A. et A.) en P. G. Buskens (B. en Vr.).

Volgens reglement moet door elke der samenwerkende vereenigingen dubbeltallen voor de benoeming van een plaatsvervangend lid worden opgemaakt.

Dit dubbeltal voor een plaatsvervangend lid luidt voor den B.N.A. 1. Ir. G. Friedhoff 2. Ir. J. P. Fokker.

Uitgebracht worden 31 stemmen waarvan 27 stemmen op den Heer Friedhoff en 4 stemmen op den Heer Fokker. Gekozen is de Heer Ir. G. Friedhoff.

Commissie van Voorlichting.

Voor 1939 worden de plaatsvervangende leden 1938, lid, te weten de Heeren B. T. Boeyinga, Ir. J. P. Fokker en Ir. A. Siebers.

Voordracht eerste vacature:

1. B. van Bilderbeek, 2. C. A. Abspoel, 3. H. M. J. Kraayvanger. Uitgebracht worden 32 stemmen, waarvan 17 op den Heer van Bilderbeek, 8 op den Heer Abspoel en 7 op den Heer Kraayvanger. Gekozen is de Heer B. van Bilderbeek.

Voordracht tweede vacature:

1. Ir. A. Boeken, 2. Ir. J. Leupen, 3. C. de Graaff. Uitgebracht worden 34 stemmen, waarvan 14 op den Heer Boeken, 16 op den Heer Leupen en 4 op den Heer de Graaff. Gekozen is de Heer Ir. J. Leupen.

Voordracht derde vacature:

1. Ir. W. P. C. Knuttel, 2. G. Feenstra, 3. G. J. Postel. Uitgebracht worden 33 stemmen, waarvan 14 op den Heer Knuttel, 9 op den Heer Feenstra, 10 op den Heer Postel.

Bij de herstemming kreeg de Heer Knuttel 16 stemmen, de Heer Postel 14 en de Heer Feenstra 4 stemmen.

Bij de 2e herstemming kreeg de Heer Postel 24, de Heer Knuttel 14 stemmen.

Gekozen is de Heer G. J. Postel.

Commissie van Geschieden A.R. 1932.

Aftredend, volgens rooster, herkiesbaar de Heeren Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, G. N. van Goor. Voorts zijn er twee vacatures, ontstaan door het overlijden van de Heeren Alb. Kool en G. Versteeg.

Voordracht voor twee eerstgenoemde leden luidt:

1. Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, 2. J. M. van Hardeveld.

1. C. N. van Goor, 2. C. J. Kruisweg.

De Heeren Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk en C. N. van Goor worden bij acclamatie herkozen.

Voor de twee vacatures, luidt de voordracht:

a. 1. Ir. J. A. van der Laan, 2. C. de Geus.

b. 1. G. Westerhout, 2. Ir. W. van Tijen.

Uitgebracht worden 35 stemmen, waarvan sub a, 24 stemmen op den Heer van der Laan en 11 op den Heer de Geus.

Sub b, 31 stemmen op den Heer Westerhout en 4 stemmen op den Heer van Tijen.

De Heeren Ir. J. A. van der Laan en G. Westerhout zijn gekozen. De Voorzitter dankt alle aftredenden hartelijk voor hun toewijding aan het werk van de commissie waarin zij zitting hadden.

Punt 7. Benoemingen.

Tentoonstellingsraad voor Bouwkunst en Verwante Kunsten. Namens den B.N.A. hebben in den T.R. zitting de Heeren B. J. Koldewey, Ir. G. L. van Straaten en Prof. N. Lansdorp.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heer Prof. N. Lansdorp, die zich evenwel door drukke werkzaamheden niet meer beschikbaar kan stellen.

Voorgedragen worden de Heeren:

1. Ir. J. van der Linden, 2. Ir. C. B. van der Tak.

Uitgebracht worden 36 stemmen, waarvan 27 stemmen op den Heer van der Linden, 8 op den Heer van der Tak en één stem blanco. De Heer Ir. J. van der Linden is gekozen.

Punt 9. Begroting 1939.

De Penningmeester licht de begroting toe.

Enkele leden vragen inlichtingen over het Eeuwfeest.

De Voorzitter deelt mede dat op een der volgende vergaderingen daarover voorstellen zullen worden gedaan.

De ingediende begroting wordt hierna zonder wijzigingen goedgekeurd.

Punt 9. Embleem van den B.N.A.

De Voorzitter deelt mede dat toen de prijsvraag geen resultaat bleek te hebben opgeleverd, het Bestuur zijn pogingen om een embleem te verkrijgen heeft voortgezet en er in geslaagd is een ontwerp te krijgen dat het Bestuur meent aan de Ledenvergadering te moeten voorstellen om het te aanvaarden als embleem op de schuttingen en tevens als vignet op briefpapier.

Het uitgangspunt is geweest, de toepassing van het achabloon, waardoor het embleem op een zeer goetkoope en praktische wijze overal kan worden gebruikt.

Na de symboliek te hebben aangeduid, verzocht de Voorzitter van de afdrucken van het ontwerp op de grootte van een vignet de leden hun oordeel uit te spreken.

Allereerst wordt de vraag aangevoerd of het gebruik van het embleem verplichtend zal zijn of facultatief.

De Voorzitter antwoordt dat verplichting niet noodzakelijk is. Wanneer het embleem wordt doorgevoerd, spreekt het vanzelf, dat ieder lid, tenzij hij overwegende bezwaren tegen de kwaliteiten er van heeft — hetgeen natuurlijk zelfs al neemt de meerderheid der leden het aan, altijd mogelijk is — ook aanleiding vinden het embleem toe te passen. De bedoeling is met het embleem de initialen B.N.A. op een uniforme en karakteristieke wijze overal te doen spreken.

Bij de uitvoerige gedachtenwisseling over de kwaliteiten van het embleem, blijkt dat de aanwezigen de grondgedachte er van, d.i. de bouwkunst te symboliseren door de driehoek (Pyramide) en de bouwkunstbeoefening door de vlucht van de gedachte weer te geven, waardeeren en gaarne willen behouden. Ze noodigen het Bestuur uit den ontwerper te verzoeken de vleugels meer expressief „vleugels" te doen zijn, om daardoor de symboliek strenger en meer direct voelbaar te maken.

Bovendien achtte men het noodig alle leden vóór de volgende vergadering een exemplaar te doen toekomen, om zich te kunnen uitspreken over het ontwerp.

Aldus zal geschieden.

Punt 10.

Het verleenen van rechtspersoonlijkheid aan den Tentoonstellingsraad voor Bouwkunst en Verwante Vakken.

De Heer Ir. de Bie Leuveling Tjeenk deelt mede met belangstelling te hebben kennis genomen van de stukken. Hij betreurt de toenemende vermindering van invloed van den B.N.A.

De Heer Westerhout is ook van meening dat de Tentoonstellingsraad hoe langer hoe verder van ons afglijdt. Men wil de werkingssfeer van de T.R. vergrooten, maar men verdwaalt bij allerlei vereenigingen, die maar zwakke invloeden hebben. Als men alles wil ondervangen, dan ondervangt men niets. Spreker is sterk tegen het voorstel.

De Heer Ir. Tjeenk is van oordeel, dat het tentoonstellingswezen rijkszaak moet zijn en de kunstenaars moeten er groote invloed in hebben. De T.R. is nu slechts een adviseerend lichaam.

De Heer Ir. v. d. Broek vraagt of de Heer Tjeenk bezwaar heeft tegen de T.R. op zich zelf of alleen tegen de vermindering van den invloed van den B.N.A. daarin. In geval het alleen dit laatste is, zou een hergroepering overwogen kunnen worden.

De Heer Tjeenk is van oordeel dat dit zeker te overwegen zou zijn. Vaak zijn op de vergaderingen de architecten in de minderheid. En men vergete niet dat de schilders en beeldhouwers heel andere belangen hebben bij tentoonstellingen dan architecten.

De Voorzitter acht het niet gewenscht, na de gemaakte opmerkingen een besluit te doen nemen met betrekking tot de rechtspersoonlijkheid van de T.R. Het vraagstuk zal door het Bestuur nader bekeken worden.

Rondvraag.

De Heer Ir. Kraayvanger deelt mede om medewerking te zijn verzocht (het afstaan van foto's) voor een boek „Rotterdam, hoe het groeide en hoe het bouwde". De platen komen er in fotomontage in. Erg aantrekkelijk lijkt het niet, maar de vertegenwoordigers van den uitgever deelen mede dat als de architecten hunne medewerking niet verleenen, hun werk toch in het boek komt en dan zullen ze maar moeten afwachten hoe. Hoe moet men zich als architect daartegenover stellen?

De Voorzitter antwoordt dat de uitgevers langzamerhand de gewoonte hebben door dreigementen van „we nemen toch Uw werk

op", de medewerking af te persen. De architecten moeten daar niet voor op zij gaan en eenvoudig antwoorden: „U doet maar, wat U niet laten kunt". Heel belangrijk zijn dergelijke uitgaven op het gebied van architectuur-litteratuur nooit.

De Heer Lammers informeert hoe het staat met het plan om voor aspirant-leden de contributie lager te stellen.

De Voorzitter deelt mede dat dit punt in behandeling is bij de Commissie voor de Statutenwijziging.

De Heer Buskens vraagt of het niet op den weg ligt van het Bestuur een klacht in te dienen bij de overheid, wanneer ambtenaren-architecten te veel particulier werk krijgen.

De Voorzitter antwoordt, dat over bepaalde ambtenaren, nooit een klacht kan worden ingediend, wanneer zij het particulier werk doen volgens de regeling in hun instructie. Wel kan het Bestuur een klacht bij de overheid indienen, wanneer zij de maatschappelijk minder wenschelijke gevolgen van dergelijke toestanden niet beseft.

De Heer Ir. de Bie Leuveling Tjeenk vraagt of het waar is dat

er in de off. commissie die de wettelijke bescherming van den architectentitel voorbereidt, geen particulier architect zitting heeft.

De Voorzitter antwoordt dat er geen officieele commissie is, maar een officieuse, die met opzet geheel buiten de organisaties om is samengesteld. In deze commissie zit wel degelijk een particulier architect.

De Heer Ir. Kraayvanger deelt mede dat de kring Rotterdam zich niet vereenigen kan met de Nieuwjaarskaarten van het Bestuur. De Heer Buskens achtte het niet juist de kaart te zenden aan alle ambtenaren van het Bouwtoezicht. Dat acht de kring niet overeenkomstig de standing van den B.N.A.

De Voorzitter antwoordt dat het ook niet de bedoeling is de kaart aan alle ambtenaren van het Bouwtoezicht te doen zenden. Het Bestuur is van gevoelen dat de kaart de standing niet in het minste schaadt; gebieken is dat velen de attentie zeer waardeeren.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

Jaarverslag van den B.N.A. over 1938.

Ter voldoening aan het bepaalde in Par. 26 van de Statuten van den B.N.A., brengt het Bestuur hieronder het volgende verslag uit over den B.N.A. in 1938.

Bestuur van den B.N.A.

Het Bestuur van den B.N.A. bestond uit de Heeren: H. van der Kloot Meijburg, Voorzitter; C. B. Posthumus Meyjes, Vice-Voorzitter; Ir. A. J. van der Steur, Secretaris; C. H. de Bever, Penningmeester; Pierre Cuypers, Ir. G. L. van Straaten en G. Westerhout, leden, en de Heeren W. J. Gerretsen en E. Verschuyf, leden van de Commissie voor de Propaganda. Het Dagelijks Bestuur bestond uit de Heeren: H. van der Kloot Meijburg, C. B. Posthumus Meyjes en Ir. A. J. van der Steur.

Eereleden.

Op de Ledenvergadering van 9 April te Rotterdam werd op voorstel van het Bestuur met algemeene stemmen besloten tot Eere lid van den B.N.A. te benoemen de Heeren Prof. Ir. J. A. G. van der Steur, oud-Hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, Voorzitter van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, Dr. Jan Kalf, Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg en Prof. R. N. Roland Holst, oud-Hoogleraar-Directeur aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten. Deze Heeren hebben het Eere lidmaatschap van den B.N.A. gaarne aanvaard en zijn op een bijzondere bijeenkomst, op 5 November 1938 in de Aula van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten gehouden, waarbij vele autoriteiten, vrienden en kennissen, eereleden en leden tegenwoordig waren, door den Voorzitter van den B.N.A. als Eere lid geïnstalleerd.

Prof. van der Steur hield daarna een redevoering over: „Het noodzakelijk verband tusschen onze tegenwoordige bouwkunst en de uitingen daarvan in het verleden"; Dr. Jan Kalf over „De figuur van den architect" en Prof. Roland Holst over „De beweging van '90", redevoeringen, die op de aanwezigen een grooten indruk maakten.

Helaas zou het jaar 1938 niet eindigen, zonder ons reeds een dezer nieuwe Eereleden ontnomen te hebben. Op 31 December stierf na een zeer korte ongesteldheid Prof. Roland Holst. Zijn magistrale rede van 5 Nov. kwam nog in een ander licht te staan. Hij had op het einde van leven zijn diepste belijdenis over zijn kunstovertuiging uitgesproken. Luttel weken was Prof. Roland Holst als Eere lid in ons midden. Maar voor altijd zal de nagedachtenis aan deze groote figuur in de kunstwereld aan den B.N.A. verbonden blijven.

Leden.

De B.N.A. had het overlijden te betreuren van drie leden, te weten de Heeren J. W. Franken Jzn., Prof. Ir. G. Diehl en G. de Zeeuw. Deze leden werden in de Ledenvergadering en in het „Bouwkundig Weekblad Architectura" herdacht. Voor het lidmaatschap bedankten de Heeren: J. W. F. Hartkamp, Ir. H. J. van der Heyden, J. J. Honekamp, C. L. de Koning, Tj. Kuipers, Joh. D. Looyen, W. F. Overijnder, W. Stok en E. E. Strasser, terwijl 1 lid van het lidmaatschap vervallen werd verklaard.

Tot den B.N.A. traden als lid toe, de Heeren: Ir. W. van Tijen, B. van den Nieuwen Amstel, Ir. N. J. Kruizinga, J. J. van der Linden, P. C. van Uchelen, Ir. J. W. C. Boks, K. Reker, A. van der Weele, en als aspirant-leden de Heeren: J. J. Hornstra en B. G. Zanstra.

Het aantal leden, aspirant-leden, en leden buitenland bedroeg op 31 December 1938 resp. 285, 9 en 5.

Permanente Commissies.

De raad van Orde was bij den aanvang van het verslagjaar samengesteld uit de Heeren: Ir. G. C. Bremer, Voorzitter, E. Verschuyf en W. J. Sandhóvel, leden, en Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, M. Meijerink en een vacature, plaatsvervangende leden.

In het verslagjaar werd één zaak aanhangig gemaakt, en wel door het Bestuur van den B.N.A.

Commissie van Voorlichting.

De Commissie bestond uit de leden de Heeren Ir. G. Friedhoff, Ir. Jos. Klijnen en Ir. D. Roosenburg.

Het verslag der Commissie is afzonderlijk gepubliceerd en opgenomen in deze Off. Mededeelingen.

Commissie van Financiën.

Lid dezer Commissie waren de Heeren: B. T. Boeyinga, L. Drewes en Ir. C. B. van der Tak Jr., Zij vergaderde éénmaal om haar rapport over de rekening en verantwoording over 1937 op te stellen.

Commissie van Redactie.

In de Commissie hadden zitting de Heeren: J. P. L. Hendriks, Ir. H. G. J. Schelling en G. Westerhout, aangewezen door den B.N.A.

Het verslag van de Commissie van Redactie is afzonderlijk verschenen in deze Off. Mededeelingen.

Commissie van Onderwijs.

De Commissie van Onderwijs bestond uit de Heeren: Prof. N. Lansdorp, Voorzitter, J. A. van Dongen, B. J. Koldewey, Ir. J. van der Linden en Ir. W. B. Ouëndag, leden.

Aan het examen ter verkrijging van het diploma van „Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1938" werd deelgenomen door 203 kandidaten voor het Voorbereidend en 21 voor het Definitief Examen.

Het diploma werd uitgereikt aan 12 kandidaten.

Het verslag van de Commissie werd gepubliceerd in de Off. Mededeelingen no. 31 van 19 November jl., behorende bij het nummer 47.

College voor het Ondersteuningsfonds.

Dit College bestond uit de Heeren Commissarissen: J. Herman de Roos, Voorzitter, C. N. van Goor, Secretaris, en den Penningmeester C. H. de Bever.

College van Advies, inzake de keuze van een architect.

Het College van Advies bestond uit de Heeren: Prof. Dr. P. H. van Moerkerken, Voorzitter, Ir. A. R. Hulshoff, aangewezen door den B.N.A., Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, aangewezen door A. et A. en Ir. M. C. A. Meischke, aangewezen door de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap, en de Heeren Ir. J. Gratama, A. P. Smits en P. G. Buskens, plaatsvervangende leden.

Het College bracht afzonderlijk verslag uit, dat opgenomen is in deze Off. Mededeelingen.

Geschillen-Commissies.

Aangezien de aftredende leden der Geschillen-Commissie A.R. 1932 allen werden herkozen, bleef de Commissie bestaan uit de volgende Heeren: Ir. M. H. Damme, Voorzitter, Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, P. G. Buskens, S. de Clercq, C. N. van Goor, M. Meijerink, W. J. Sandhövel, A. P. Smits, B. van Bilderbeek, E. Verschuyf, Ir. W. K. de Wijs en twee vacatures, in verband met het overlijden van de Heeren Alb. Kool en G. Versteeg, en Mr. A. Hilbingh Prins, Secretaris.

De Commissie van Geschillen voor Woningbouw, ingesteld door den B.N.A. en den Nationalen Woningraad, was als volgt samengesteld:

Leden aangewezen door den B.N.A. waren: G. Feenstra, Ir. W. P. C. Knuttel, Foeke Kuipers, J. H. de Roos, P. Vorkink, Ir. W. K. de Wijs, en twee vacatures, in verband met het overlijden van de Heeren Alb. Kool en G. Versteeg, Voorzitter der Commissie is Prof. Dr. R. Kranenburg, Secretaris de Heer J. Bommer.

Werkzaamheden.

Toen op 11 December 1937 het rapport van de Commissie voor de bestudeering van het vraagstuk der Propaganda voor de Bouwkunst was aangenomen, kon het nieuwe jaar aanvangen met een nieuwe taak. Op 9 April 1938, benoemde de Ledenvergadering de Heeren E. Verschuyf en W. J. Gerretsen tot adviseurs van het Bestuur voor de propaganda, op de Ledenvergadering van 16 Juni d.a.v. werden deze Heeren, na statutenwijziging, tot Bestuursleden benoemd.

Deze Bestuursleden hebben in den loop van het jaar de uitvoering van vele der in het propagandarapport aangevoerde middelen aangevat. Het feit, dat men daarbij voor een groot deel afhankelijk is van de medewerking van derden, maakt het niet mogelijk direct tot resultaat te komen. Gezien die afhankelijkheid, wordt ernstig naar wegen gezocht, waarlangs propaganda kan worden bereikt, zonder deze afhankelijkheid.

In den zomer werd op voorstel van het Bestuur besloten tot het uitschrijven van een prijsvraagje onder de leden van den B.N.A. voor een ontwerp van een embleem van den B.N.A., waartoe besloten was. Het embleem zal worden gebruikt door de leden op de schuttingen van hunne bouwwerken, het zal een overal verspreid merkteken moeten worden, dat de bekendheid met de initialen B.N.A. bevordert.

De prijsvraag gaf geen direct resultaat; op de Ledenvergadering van 17 December bracht het Bestuur een ontwerp mede, dat met eenige wijziging, zonder aantasting van het idee, gebruikt zal kunnen worden.

Verder ontwierp het Bestuur een plan tot voorbereiding van het Eeuwfeest in 1942, en verkregen de Heeren Verschuyf en Gerretsen contact met vele instellingen, waarmede bij de uitvoering van onze propaganda zal dienen te worden samengewerkt.

Het is wenschelijk hier aan toe te voegen, dat reeds gebleken is, dat de middelen tot propaganda een groote mate van kiescheid en gereserveerdheid vragen, wil de propaganda geen reclametintje krijgen.

Zoo zijn er ook in het afgelopen jaar talrijke stappen gedaan en hebben er gebeurtenissen plaats gehad, die zeer zeker onder de propaganda moeten worden gerangschikt. Hunne vermelding echter in dit verband zou hun betekenis alreeds afbreuk kunnen doen.

Aanvulling Honorariumtabel.

De in het vorige jaarverslag vermelde aanvulling van de Honorariumtabel voor woningbouw met lage bouwsommen, werd op de Ledenvergadering van 9 April 1938 aangenomen.

De aanvulling is gedrukt en wordt in de gewone honorariumtabel ingelegd.

Honorariumregeling voor Restauratie.

Met de nadere bespreking van het concept, dat reeds op 11 Dec. 1937 in de Ledenvergadering werd behandeld, ging het geheele jaar heen.

Er werd overeenstemming verkregen over een nieuw concept met Dr. J. Kalf. De zaak kon echter niet meer in 1938 afgehandeld worden.

Kazernebouw.

Veel zou er te memoreeren zijn over den kazernebouw. Het zou zeker geen fraai hoofdstuk zijn uit de geschiedenis. Bevordering der bouwkunst door de militaire overheid. Laten wij kort zijn. De architecten hebben den slag verloren. De Minister van Defensie is niet bereid geweest bij het bouwen van kazernes tot een bedrag van f12 à f14 miljoen, een bevoegd architect te betrekken voor de architectonische verzorging daarvan, ondanks alle stappen daartoe gedaan. De Minister heeft zich tegenover de Staten-Generaal gedekt (wat voor een Minister van Defensie o.q. prijzenswaard is) door mede te deelen dat de ontwerpen voor den kazernebouw op hun architectonische kwaliteiten werden gekeurd door eenige hoogleeraren aan de Technische School te Delft. Niemand dacht er aan te vragen wat de draagwijdte was van deze keuring, of de plannen bij afkeuring niet zouden worden uitgevoerd.

De Minister caveerde alles af wat z.i. de snelle uitvoering van de kazerneplannen zou kunnen belemmeren, zich beroepende op overmacht. Thans zijn er verschillende kazernegebouwen, die de macht van de militaire architecten op architectonisch gebied pijnlijk demonstreeren.

Het was ons plan over de behandeling van deze zaak een gedocumenteerd overzicht aan de leden te verstrekken. De onrustige zomermaanden en de Septembermaand deden ons Bestuur besluiten over deze zaak verder te zwijgen. Er zijn dreigingen van het menscheijk geluk die ten slotte boven de architectuur van kazernegebouwen uitgaan en ook de relatieve, incidenteele betekenis van het gebeurde grimmig deden uitkomen. Er waren trouwens andere kwesties genoeg.

Nederlandsch paviljoen op de Tentoonstelling te New York.

Toen het Mr. J. F. Royen, die als Voorzitter van den Tentoonstellingsraad zitting had in het Werkcomité voor de Ned. Deelneming te New York, bleek, dat de Commissaris-Generaal Jhr. Mr. A. C. de Graeff, het voornemen koesterde Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer als architect te doen benoemen, behield hij de bevoegdheid naast dezen candidaat andere architecten te noemen, omdat de Commissaris-Generaal nadrukkelijk verklaard had, dat de opdracht toentertijd aan Prof. Slothouwer nog niet was verleend. Mr. v. Royen verzocht het College van Advies van den B.N.A. in samenwerking met dat van de V.A.N.K., voordrachten op te maken, zoowel voor den architect van het paviljoen als voor den artistieken leider voor het interieur.

De Collèges van Advies maakten op 2 Februari hun voordrachten op.

Het Werkcomité heeft de door Mr. v. Royen via het College van Advies naar voren gebrachte architecten en enkele anderen, een ideeën-schets laten maken op een zeer globaal programma, tegen honoreering. Een eigenlijke meervoudige opdracht was het niet. Na eenigen tijd werd bekend dat tot architect van het Paviljoen benoemd was Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer. Toen hierna sommige bladen in hun commentaar op deze benoeming den indruk wekten als zouden er onregelmatigheden hebben plaats gevonden, drong de Ledenvergadering, op 9 April te Rotterdam gehouden, er op aan, den Commissaris-Generaal te verzoeken officiële mededeelingen over de zaak te geven.

Het Bestuur wendde zich tot Jhr. de Graeff, die geen aanleiding kon vinden over de zaak in het openbaar mededeelingen te doen, maar uit deferentie voor den B.N.A. aanstonds bereid was, aan een of twee vertegenwoordigers van den B.N.A. alle gewenschte ophelderingen te geven.

Op 23 Mei hebben toen de Heeren H. v. d. Kloot Meyburg en G. Westerhout een onderhoud gehad met Jhr. de Graeff, Jhr. de Graeff stond toe een verslag van het onderhoud, door hem goedgekeurd, te doen opnemen in het orgaan van den B.N.A.

Het bewuste verslag is opgenomen in nummer 23 van het B.W.A. van 4 Juni 1938.

Hiermede waren echter de obstakels, die de mensch vindt op zijn weg naar de World of To Morrow, niet alle opgeruimd. Nadat reeds bij gerucht bekend was geworden dat de Tentoonstellingsraad meningsverschillen had met het Comité van voorbereiding van de Nederlandsche Deelneming aan de Tentoonstelling te New York, werd op 27 Juni bekend gemaakt, dat deze meningsverschillen den Tentoonstellingsraad op 25 Juni hadden doen besluiten tot het uitvaardigen van een verbod aan alle kunstenaars, leden van de „aangesloten" verenigingen, medewerking aan de Wereldtentoonstelling New York 1939 te verleenen.

De betreffende circulaire aan de leden is opgenomen in nummer 27 van het B.W.A. van 2 Juli 1938.

De kunstenaars gingen in staking. En Jordans teekende in zijn spotprent in de „Groene" stakende kunstenaars. Deze interpretatie, hoe geestig ook getekend, gaf echter niet den wezenlijken aard van het conflict weer. Van staken was geen sprake. Men kan moeilijk staken als men nog niet begonnen is, en vrij tegenover elkaar staat. Toch heeft het idee staking van de kunstenaars het publiek niet meer losgelaten. De wezenlijke aard van het conflict was moeilijk begrijpelijk voor het publiek. Verschillende kunstenaars hebben den wezenlijken aard zelf niet begrepen, en niet alleen zij, die zich niet aansloten bij hun collega's kunstenaars.

De commentaren op het verbod zijn vele geweest. Wij verwijzen hier naar het commentaar van ons Bestuur, opgesteld door den Secretaris van den B.N.A., dat werd gepubliceerd in nummer 32 van 6 Aug. 1938, dat in de groote bladen vrijwel in extenso werd overgenomen.

Wij nemen uit dit stuk, tot karakteriseering van de bedoelingen van den Tentoonstellingsraad met betrekking tot medewerken aan een Nederlandsche vertegenwoordiging op een Internationale Tentoonstelling, in welke bedoelingen het Comité voor New York meende niet te kunnen treden, het volgende over.

„De Tentoonstellingsraad heeft alleen verlangd, dat in de organisatie van de voorbereiding van de Nederlandsche inzending deskundigen op kunstgebied op zoodanige wijze zouden worden ingeschakeld, dat men te New York straks in de cultureele afdeling een werkelijke afspiegeling van ons Nederlandsche cultureele leven zou kunnen aantreffen. Hij heeft het vanzelfsprekend geacht, dat voor de tot standkoming van een zoodanige manifestatie de Nederlandsche kunstenaars hun redelijke deel in de voorbereiding van de inzending in de aanwijzing van de kunstenaars voor opdrachten, in de Jury-beoordeeling van het kunstzinnig peil der inzendingen, zou ontvangen, daarbij als vanzelfsprekend voorstellend, dat de groote lijnen door den Commissaris-Generaal en de Tentoonstellingscommissie zouden worden betrokken en dat deze in alle gevallen het laatste woord zouden hebben."

Vanzelfsprekend, inderdaad. Misschien was hier alleen de Atlantic de „sea of misunderstanding", tusschen de eilandjes

die onze menselijke zielen zijn. De Nederlandsche deelneming aan de Tentoonstelling te New York heeft de kunstenaars van ons land ernstig getroffen. Het moet worden betreurd dat de Regeering niet in staat is geweest een oplossing te vinden.

Het Comité voor New York heeft zijn mannetjes wel gevonden.

Wenn gute Reden Sie begleiten

Dann flieszt die Arbeit munter fort.

Laten wij oprecht hopen, dat de representatie van de Nederlandsche kunst op de Wereld Tentoonstelling te New York harer waardig moge zijn.

Tegenover het geval New York was het Nederlandsche Paviljoen op de Exposition de l'Eau, in 1939 te Luik te houden, ter gelegenheid van de opening van het Albertkanaal, dat ook zonder de leiding van een bevoegd, door zijn werk als representatief te erkennen architect, wordt opgebouwd, bijna niet belangrijk. In feite echter is dit geval wel belangrijk. Er zal overwogen moeten worden op welke wijze voor Paviljoens van Nederland op buitenlandsche tentoonstellingen de architecten zullen moeten worden gekozen. De wijze waarop dit thans geschiedt, is verre van bevredigend.

Teekeningen Dr. H. P. Berlage.

Op de ledenvergadering van 9 April deelde de Voorzitter mede dat de familie van wijlen Dr. H. P. Berlage verzocht heeft het teekeningenarchief van Dr. Berlage voorloopig een plaats te geven in het Bureau van den B.N.A., waarmede naar den wensch van Dr. Berlage zou worden gehandeld.

Het verzoek werd ingewilligd en sedert is successievelijk een groot aantal portefeuilles met teekeningen van Dr. Berlage ondergebracht op het bureau van den B.N.A.

Er is een overeenkomst met de familie, waarbij bepaald is dat de B.N.A. niet verantwoordelijk is voor schade aan de teekeningen door brand.

Het is de bedoeling deze portefeuilles, die alleen maar berusten bij den B.N.A., later in eigendom te doen overgaan van het te stichten Architectuurarchief. Het bestuur hoopt dat de stichting van het Architectuurarchief kan worden bevorderd door het feit dat belangrijke collecties bouwkundige teekeningen liggen te wachten om in dat archief te worden ondergebracht. Het vraagstuk architectuurarchief — de gedachte aan een Architectuurmuseum heeft ons Bestuur verstandiglijk maar van zich gezet — heeft nu de volle aandacht van het Bestuur.

Saneering van het bouwvak.

Ten einde een overzicht te geven van den voortgang van het werk van de Saneeringscommissie, zij hier begonnen er aan te herinneren, dat bij het begin van het jaar gewacht moest worden op de normen van toelating en normen van vakuitoefening, die door de vertegenwoordigers der diverse groepen, bij de registratie betrokken, zouden worden opgesteld. Was het opstellen van deze normen voor de architecten betrekkelijk eenvoudig geweest, door de omstandigheid dat de B.N.A. deze normen reeds langen tijd had vastgesteld in zijn statuten en de Algemeene Regelen, voor de vereenigingen, met name die der aannemers, die deze materie nog niet geregeld hadden, vorderde de poging geruimen tijd. In Februari kwamen de normen binnen en op 15 Maart vond er een vergadering plaats van het Bestuur van den B.N.A. met de Saneeringscommissie B.N.A. ter bespreking van de inmiddels volledig opgestelde „Proeve van uitwerking van het beginsel van registratie der beroepen in het bouwvak“.

Het Bestuur vereenigde zich met deze proeve en besloot het stuk te behandelen op de eerstvolgende ledenvergadering van 9 April te Rotterdam.

Verschillende Kringen hadden met veel zorg het stuk bestudeerd. Er had een ruime gedachtenwisseling plaats met tot resultaat dat op enkele ondergeschikte punten de proeve werd aangenomen.

Ook de besturen der aannemersorganisaties brachten het stuk in hun ledenvergaderingen. De Ned. Aannemers en Patroonsbond besloot een afdruk van het stuk aan alle leden te zenden met gelegenheid hun op- en aanmerkingen te maken vóór 15 October.

Inmiddels was besloten ook het oordeel van het Bestuur van het N.I.V.A. over de Proeve te vragen.

Op een op 19 Mei in overleg het N.I.V.A. Bestuur belegde vergadering bleef echter het N.I.V.A. Bestuur in gebreke. Door het intermediair van den Heer Ir. A. P. F. van Slijpe die als vertegenwoordiger van de Directie van den Rijkswaterstaat de vergaderingen van de Saneeringscommissie als toehoorder meemaakt, werd in 1938 de Proeve toch nog besproken met het Bestuur van het N.I.V.A. en wel op 9 Dec. in het Gebouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Op deze conferentie ontwikkelde het N.I.V.A. Bestuur verschillende bezwaren tegen de Proeve, en verlangde de medewerking aan deze actie van het Bouwmeestersgilde wegens het feit, dat de N.I.V.A. een moreele overeenkomst van samenwerking voor wat betreft de saneering van het bouwvak met dit lichaam heeft aangegaan.

Op dit verzoek werd te kennen gegeven dat hierop niet kon worden ingegaan, zolang niet volkomen vast stond dat het Bouwmeestersgilde door het loslaten van het saneeringssysteem der overeenkomsten met aannemers en handelaren in zijn opvatting over saneering althans niet principieel met die, neergelegd in „de Proeve“ verschilde.

Het N.I.V.A. Bestuur zou zijn opvattingen dat het Bouwmeestersgilde principieel niet verschilde met die van de Proeve, door het overleggen van de regelingen van het Bouwmeestersgilde staven.

Van de aannemerszijde werd ons bekend gemaakt dat er tegen de Proeve hoogst ernstige bedenkingen waren, niet zoozeer tegen het beginsel van de registratie, dan wel tegen de normen die de aannemersbesturen voor de aannemers hadden opgesteld en die de saneeringscommissie vrijwel onveranderd had aanvaard.

Tot zoover was de stand der saneering toen 1938 voorbij was.

Hetgeen gebeurde lijkt op zichzelf niet veel en is misschien ook niet veel. Het feit echter dat de aannemers door onze saneeringsactie er toe zijn overgegaan om normen van toelating tot het beroep en normen van vakuitoefening op te stellen, zij het nog in een vorm van schetsmatig karakter, dit feit is op zich zelf toch wel zeer belangrijk en van beteekenis voor een bouwvaksaneering op welke wijze ook.

Laten wij hierbij constateeren dat de saneeringpoging, welke is uitgegaan van den B.N.A., geen meedoen is geweest

aan de ordenings-manie, die vóór een paar jaren over ons land kwam. De meeste dier saneeringsbehoefden zijn alweer gezakt, de ordeningsgeleuze klinkt sporadisch meer op. Maar in het bouwvak wordt de noodzakelijkheid van ordening steeds duidelijker en in het bijzonder voor de architecten. Het saneeringsvraagstuk is voortgevloeid uit de actie tegen de beunhazerij en deze actie moet onverzwakt worden voortgezet. De beunhazerij tiert welig voort.

De beunhazen beleven thans, bekleed met den waardigsten titel, dien in onze taal de bouwkunst aan hare beoefenaars toekent, wellicht een voorspoed als nooit te voren.

Voor het behoud van de schoonheid van menige kleine stad en menig dorp beteekent dit: periculum in mora.

Wat doet de Regeering tegenover dit gevaar?

De wettelijke bescherming van den architectentitel aankondigen? Hoe vaak hebben we dit al niet gelezen!

Zoo hebben wij in verscheidende memories, antwoorden op afdelingsverslagen, Toelichtingen op de begrotingen, redevoeringen in de Eerste en Tweede Kamer, al sinds jaren het steeds weer nieuwe nieuws gehoord, dat de architectentitel zal worden beschermd. En steeds weer zoeken wij ijlings en argeloos de krantenkolommen af als het vette hoofd de wettelijke bescherming van den architectentitel vermeldt, om de aankondiging „eerlang“ van deze wettelijke regeling voor de zooveelste maal te lezen.

Toch is ook hier, evenals bij de saneering, het weinige, dat in een jaar gebeurt, reeds heel veel. Niets is te nietig om het onder de microscoop te brengen, en zoo zal wat 1938 aan belangrijks op dit terrein heeft opgeleverd van waarde zijn als wij den geheelen ontwikkelingsgang in 't groot zullen kunnen overzien.

Er is op het eind van het jaar voor zorg gedragen dat de Hoofden van de beide Departementen, onder welke de materie moet worden geregeld, in het bezit zijn van de stukken die de B.N.A. met betrekking tot het tegengaan van het werken van onbevoegden, tot de vaksaneering en tot de wettelijke bescherming van den architectentitel heeft gepubliceerd en bovendien door mondelinge toelichtingen van het standpunt, dat de B.N.A. ten aanzien van deze vraagstukken inneemt en de opvattingen, welke hij daarbij huldigt, op de hoogte blijven.

Bezoeken van het Bestuur bij de Gewestelijke Kringen.

Het Bestuur van den B.N.A. vergaderde eenige malen in andere plaatsen, om van gedachten te kunnen wisselen met de leden van de Gewestelijke Kringen. Vergaderd werd te Utrecht op 29 Januari, te Bloemendaal op 2 April, te Sittard op 21 Mei, te Rotterdam op 1 October, en te 's Gravenhage op 19 November.

Met het verstrekken van uittreksels van de notulen van de Bestuursvergaderingen werd doorggegaan.

Brandveiligheidsvoorschrift.

Op de ledenvergadering van 16 Juni werd besloten tot het instellen van een gemengde commissie, voor het opstellen van uniforme en praktische brandveiligheidsvoorschriften. Het bleek dat dit onderwerp en in de kringen van de brandweer en bij de Normalisatiecommissie al in studie was, zij het nog niet precies gericht op de punten, die wij wenschen geregeld te zien.

Een en ander was oorzaak van vertraging in de instelling van deze Commissie. Een uiteenzetting van de zaak vindt men in de notulen van de Ledenvergadering van 17 Dec. 1938.

Ledenvergaderingen.

Er werden in 1938 vier Ledenvergaderingen gehouden, te weten op 9 April te Rotterdam, op 16 Juni te 's Hertogenbosch, op 5 November en 17 December te Amsterdam.

Aan de vergadering te 's Hertogenbosch waren velelei gebeurtenissen verbonden, die bij de deelnemers een schoone herinnering achter lieten. Op 17 Juni werd in aansluiting een excursie door het middendeel van Brabant gehouden, met een groot aantal deelnemers.

Gecommitteerden bij Eindexamen M. T. S.

Bij de eindexamens van de M. T. S. te Haarlem werd op verzoek van het Bestuur van de M. T. S. om een gecommitteerde voor te dragen wederom de Heer Pierre Cuypers voorgedragen als gecommitteerde. De heer Cuypers werd als zoodanig door den Minister van O. K. W. benoemd.

Bij de eindexamens van de Gemeentelijke Nijverheidsschool te Dordrecht werd als gecommitteerde door den B. N. A. aangewezen de Heer W. Bettink, die een rapport over deze eindexamens uitbracht.

Vertegenwoordigingen.

Van de vele voordrachten en plechtigheden, waarbij afgevaardigden van het Bestuur van de belangstelling van den B. N. A. blijk gaven, vermelden wij in het bijzonder de viering van het 25-jarig Jubileum van de Schoonheidscommissie te Laren waarbij de Voorzitter en de Vice-voorzitter van den B.N.A. tegenwoordig waren.

Statutenwijziging.

In Juli 1938 kwam de Commissie voor de statutenwijziging gereed met een concept. Alvorens het rapport definitief op te stellen, vroeg de Commissie advies aan het Bestuur en de Ledenvergadering over een tweetal punten.

1. het plan om van het Ondersteuningsfonds een stichting te maken, met het doel te voorkomen, dat het fonds voor andere doeleinden dan zijn bestemming zal worden gebruikt.
2. het voorstel om te bepalen dat bij de Geschillencommissie ook een plaatsvervangend voorzitter wordt benoemd, en dat van ieder scheidsgerecht de Voorzitter of plaatsvervangend Voorzitter lid is. Dit om gerezen bezwaren tegen de scheidsgerichten te ondervangen.

Op de Ledenvergadering van 5 Nov. werd het eerste punt aangenomen. Voor het tweede werd bepaald dat over elke aangelegenheid het oordeel van de geschillencommissie zal worden ingewilligd.

Vooruitlopend op de algeheele statutenwijziging, werd door de Ledenvergadering van 17 Juni 1938 een partieele wijziging van de statuten aangenomen. Het betrof art. 7 par. 15, dat betrekking heeft op de samenstelling van het Bestuur. Met deze wijziging werd het mogelijk gemaakt het Bestuur uit te breiden met leden voor bijzondere functies.

Het aangenomen artikel werd direct in toepassing gebracht door de benoeming van de Heeren E. Verschuyf en W. J. Gerreisen, tot dusver adviseurs van de propaganda, tot leden van het Bestuur.

Na aldus de voornaamste wederwaardigheden van den B.N.A. te hebben gereleveerd, meent het Bestuur te moeten besluiten met de aansporing om de zoo goede tradities van onze vereeniging hoog te houden, tegen alle neerdrukende krachten, welke de uitoefening van het architectenberoep en den B.N.A. trachten te beïnvloeden, in.

Het Bestuur van den B.N.A.

Jaarverslag over 1938 van het College van Advies, inzake de keuze van een architect.

De leden van het College van Advies waren in 1938, Prof. Dr. P. H. van Moerkerken, Lid-Voorzitter, de Heer Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, aangewezen door het Genootschap Architectura et Amicitia, Ir. M. C. A. Meischke, aangewezen door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap” en aanvankelijk Prof. Ir. M. J. Granpré Molière, aangewezen door den B.N.A.. Wegens een langdurig verblijf in het buitenland was Prof. Granpré Molière op verzoek van het Bestuur van den B.N.A. bereid af te treden. De Heer Ir. A. R. Hulshoff werd toen lid, terwijl op 17 Juni de Heer Ir. J. Gratama in diens plaats tot plaatsvervangend lid werd benoemd.

De plaatsvervangende leden waren toen de Heeren Ir. J. Gratama (B.N.A.), A. P. Smits (A. et A.) en P. G. Buskens (B. en Vr.).

Door een langdurige ongesteldheid is ook de Heer Ir. M. C. A. Meischke steeds verhinderd geweest de bijeenkomsten van het College bij te wonen.

Het College van Advies hield in 1938 vijf bijeenkomsten, ter behandeling van de volgende aangelegenheden.

Op Donderdagavond 13 Januari kwam het College in spoedvergadering bijeen.

Des ochtends werd de Secretaris door den Vice-Voorzitter van den B.N.A. in kennis gesteld met een verzoek van den Heer Ir. Wouter Cool, Algemeen Secretaris van het Kon. Instituut van Ingenieurs, — die zich zeer veel moeite gaf om te bereiken dat bij den bouw van de nieuwe kazernes architecten worden betrokken voor de architectonische verzorging daarvan, — om een opgave van enkele namen van daarvoor in aanmerking komende architecten, zulks in verband met een conferentie door hem reeds den volgenden dag op het Ministerie van Defensie te houden.

In verband met de vereischten, die Ir. W. Cool voor bedoelde functies had aangegeven, werd de volgende alphabetische voordracht opgemaakt.

Joh. H. Groenewegen, Architect te Amsterdam; J. P. L. Hendriks, Architect B.N.A. te Rotterdam; B. J. Koldewey, Architect B.N.A. te Voorburg; Ir. E. H. A. & H. M. Kraayvanger, Architecten B.N.A. te Rotterdam; Ir. H. F. Mertens, Architect B.N.A. te Bilthoven; G. Westerhout, Architect B.N.A. te Kijkduin.

Reeds op 1 Februari d.a.v. had de tweede bijeenkomst plaats.

Als eerste punt van behandeling was aan de orde de bespreking van een voordracht van architecten voor den bouw van het Nederlandsch Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te New York in 1939.

De behandeling van dit punt was aangevraagd door Mr. J. F. van Royen, die mede aanwezig was. Verder waren aanwezig de Heeren Prof. W. A. E. van der Pluym en Jhr. W. J. H. B. Sandberg, leden van het College van Advies van de V.A.N.K., in verband met het feit, dat er ook eenige architecten en andere kunstenaars zullen moeten worden genoemd voor het interieur en de decoratie van het paviljoen.

Na uitvoerige gedachtenwisseling werd voor de voordracht voor een architect van het paviljoen de volgende voordracht opgemaakt.

1. Mart. Stam te Amsterdam; 2. W. M. Dudok te Hilversum; 3. Ir. S. van Ravesteyn te Utrecht; 4. J. P. L. Hendriks te Rotterdam.

Voor den architect voor het interieur, de Heeren:

1. Han. Groenewegen, 2. G. Mastenbroek, 3. G. H. Holt, 4. Ir. B. Bijvoet, 5. Paul Bromberg. De adviezen werden uitgebracht aan Mr. J. F. van Royen. Daarna werd op dezelfde bijeenkomst nog behandeld een verzoek van een vereenigingsbestuur om inlichtingen over architecten, die als specialisten voor ver- of nieuwbouw op het gebied van schouwburgen of concertzalen kunnen worden aanbevolen. De aanvrager noemde daarbij den naam van den Heer Ir. G. Friedhoff.

Het College besloot, allereerst te verklaren dat de Heer Friedhoff voor de onderhavige opdracht zeker is aan te bevelen en vervolgens eenige architecten en architectenbureaux te noemen, die op grond van door hen uitgevoerde of ontworpen werken als bekend mochten worden verondersteld met de eischen aan schouwburgen en concertzalen te stellen.

De voordracht luidde als volgt:

1. W. M. Dudok, Architect B.N.A. te Hilversum; 2. Architectenbureau Eibink en Snellebrand te Amsterdam; 3. W. A. Maas te Utrecht; 4. Architectenbureau Merkelbach en Karsten te Amsterdam; 5. P. Vorkink, Architect B.N.A. te Amsterdam.

Als derde punt werd op deze bijeenkomst behandeld een verzoek van Burgemeester en Wethouders van Maassluis, tot het noemen van enkele namen van architecten, aan wie het maken van een schetsplan voor een nieuw Raadhuis zou kunnen worden opgedragen en tot het noemen van deskundigen, die bij de beoordeeling van de bij de meer-voudige opdracht ingekomen ontwerpen deskundig advies zouden kunnen geven.

Na uitvoerige overweging van de kwaliteiten van alle voor deze opdracht in aanmerking komende architecten, werd besloten, in alphabetische volgorde, onderstaande architecten te noemen:

1. C. Elffers, Architect B.N.A. te Rotterdam; 2. F. A. Eschauzier, Architect B.N.A. te 's-Graveland; 3. B. J. Koldewey Architect B.N.A. te Voorburg; 4. J. Luthmann, Architect B.N.A. te den Haag.

Ingevolge het verzoek van B. en W. om te worden ingelicht over de kwaliteiten van de Heeren Ir. H. M. Kraayvanger, A. J. Kropholler en Ir. J. A. van der Laan, werd besloten deze architecten tusschen de bovengenoemden alphabetisch in te lasseten.

Tenslotte werden voor leden van de Commissie van Advies voorgedragen de Heeren: B. van Bilderbeek, J. M. van Hardeveld, Ir. A. J. van der Steur en P. Vorkink, terwijl besloten werd aan B. en W. te doen weten, dat het aanbeveling verdient eerst de deskundigen te benoemen, om, bij het kiezen van de uit te noodigen architecten, ook daarvoor voorlichting te kunnen vragen van de Commissie van deskundigen. Het verzoek om advies was gericht aan het Bestuur van den B.N.A..

Ten derde maal vergaderde het College van Advies op 16 Mei.

Aan de orde was een verzoek van het Gemeentebestuur van Doetinchem, om een voordracht van drie dubbeltallen in te dienen voor het benoemen van drie architecten in de Jury voor een openbare prijsvraag voor een Raadhuis te Doetinchem. Na verschillende overwegingen werd besloten de volgende voordracht uit te brengen:

te dubbeltal: 1. Prof. Ir. J. A. G. van der Steur

2. Ir. A. van der Steur.

2e dubbeltal: 1. Ir. G. Friedhoff

2. J. Luthmann.

3e dubbeltal: 1. P. Vorkink

2. Ir. H. T. Zwijs.

Het verzoek om advies liep over het Bestuur van den B.N.A..

De volgende vergadering vond plaats op 28 Juni 1938.

Behandeld werd een verzoek van een particulier te Rotterdam, die een monument wenscht te stichten, om namen van architecten en/of beeldhouwers, in verband met een te verleenen opdracht.

Aan den opdrachtgever werd een uitvoerig advies verstrekt, over de wegen die in zulk geval openstaan.

Er werd op gewezen dat, in verband met het feit, dat bij het monument ook een beeldhouwer zal worden betrokken, waarbij van primair belang is, dat de architect en de beeldhouwer in hun artistieke opvattingen overeenkomen, het aan te bevelen is, den door den opdrachtgever te benoemen architect de vrije keuze van den met hem samenwerkenden beeldhouwer te verleenen. Mocht de opdrachtgever er toe besluiten primair een beeldhouwer te kiezen, dan ware aan dezen beeldhouwer eveneens de vrije keuze van den met hem samenwerkenden architect toe te staan.

Bovendien werd voor dit geval een prijsvraag aanbevolen, omdat langs dezen weg een gelukkige combinatie van architect en beeldhouwer langs natuurlijke weg kon worden bereikt.

De ingediende voordracht voor den architect luidde:

1. J. P. L. Hendriks te Rotterdam; 2. J. C. Meischke te Rotterdam; 3. Ir. G. Friedhoff te Haarlem.

De laatste vergadering werd gehouden op 25 Augustus 1938.

Het betrof het uitbrengen van een advies aan de Directie van het Nederlandsch Postmuseum, betreffende den architect voor het te stichten Gebouw voor het Postmuseum.

Het College heeft er ernstig voor gepleit in dit geval een openbare prijsvraag uit te schrijven. Toen de Directie van het Postmuseum bleek daartoe niet te willen overgaan, is de volgende voordracht van architecten toegezonden.

1. J. F. Berghoef, te Aalsmeer, 2. Wieger Bruin, te Amsterdam, 3. F. A. Eschauzier, te 's-Graveland, 4. Mart. Stam, te Amsterdam, 5. Prof. Ir. H. T. Zwijs, te Haarlem.

Het College van advies inzake de keuze van een architect.

Jaarverslag van de Commissie van Voorlichting over 1938.

De Commissie van Voorlichting bestond in 1938 uit de Heeren: Ir. G. Friedhoff, Ir. Jos. Klijnen, Ir. D. Roosenburg, terwijl de Heeren B. T. Boeyinga, Ir. J. P. Fokker en Ir. A. Siebers plaatsvervangende leden waren.

Het werk van de Commissie bepaalde zich, evenals in vorige jaren, tot:

A. Het onderzoek naar de aesthetische en technische kwaliteiten van het werk van candidaten voor het lidmaatschap van den B.N.A.

B. Het verleenen van goedkeuring eener benoeming tot lid van een aesthetische Adviescommissie (art. 8 par. 42 H.R.).

C. Het opmaken van voordrachten van leden van Schoonheidscommissies.

D. Het opmaken van de voordracht der plaatsvervangende leden voor 1939.

De Commissie vergaderde op 4 Maart, 30 Mei, 15 September en 18 November en eenige zaken werden schriftelijk afgewerkt.

Overzicht der werkzaamheden:

A. Onderzocht werd het werk van 13 architecten, die zich opgaven voor het lidmaatschap en 2 voor het aspirantlidmaatschap.

Van deze candidaten zijn in den loop van het verslagjaar lid van den B.N.A. geworden de Heeren: J. J. van der Linden te Amsterdam, Ir. N. J. Kruizinga te Rijswijk, Ir. J. W. C. Boks te Rotterdam, A. van der Weele te Groningen, K. Reker te Groningen, en aspirant-lid de Heeren B. G. Zanstra te Hippolytushoef en J. J. Hornstra te Den Haag. B. Een verzoek van Ir. J. W. Dinger, hem toestemming te verleenen tot het aanvaarden van een eventueele benoeming tot lid van de S. C. van Baarn, werd ingewilligd.

C. De volgende voordrachten voor leden van S. C.'s werden opgemaakt:

Voor lid en plaatsvervangend lid S. C. Den Bosch (voor 1938):

Voor lid: J. D. Meysing — Ir. G. J. P. M. Bolsius.

Voor plaatsvervangend lid: C. H. de Bever — J. A. Visser.

Voor lid S. C. Hillegersberg: B. J. Koldewey — J. B. Lürsen.

Groslijst voor twee plaatsvervangende leden S. C. Amsterdam:

Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, F. A. Eschauzier, C. B. Posthumus Meyes, A. P. Smits, Ir. H. T. Zwiers.

Voor lid S. C. te Schiedam: J. H. de Roos.

Voor lid en plaatsvervangend lid S. C. Den Bosch (voor 1939):

voor lid W. J. Gerretsen — Ir. H. F. Mertens.
voor plaatsvervangend lid: J. G. A. Heineman — J. C. Meischke.

D. De volgende voordracht werd opgemaakt voor de plaatsvervangende leden der Commissie van Voorlichting in 1939:

1e vacature: B. J. v. Bilderbeek, C. A. Abspoel, H. M. J. H. Kraayvanger.

2e vacature: Ir. A. Boeken, Ir. J. Leupen, C. de Graaff.

3e vacature: Ir. W. P. C. Knuttel, G. Feenstra, G. J. Postel.

Amsterdam, 1 Maart 1939.

De Commissie van Voorlichting.

Verslag van de Commissie van Redactie over het jaar 1938.

De Commissie bestond uit de Heeren A. Eibink, Voorzitter, J. F. Berghoef en J. W. H. C. Pot, leden aangewezen door het Genootschap Architectura et Amicitia en J. P. L. Hendriks, Ir. H. G. J. Schelling en G. Westerhout, leden aangewezen door den B.N.A., Secretaris de Heer J. P. Mieras.

Het afgelopen jaar geeft de Commissie van Redactie niet veel reden tot uitvoerige beschouwingen. Het is geen jaar geweest van vele en bijzondere evenementen, moeilijkheden en vervelendheden, kortom, troubles hebben zich niet voorgedaan. Integendeel, onze vriendenkring heeft zich uitgebreid, waarvoor wij zeer erkentelijk zijn. Meer dan vorige jaren is er aandacht besteed aan kunstnijverheid, aan grafisch werk, meubelkunst, beeldhouwkunst, kunstnaaldwerk en oude precieus kunst in het Rijksmuseum. Wij stellen er prijs op allen, die hun medewerking aan deze publicaties hebben verleend, dank te zeggen.

Tenslotte rest ons nog een verklaring te geven van de twee open pagina's pagina 332 en 333 van den jaargang 1938, die blanco zijn gebleven. Verschillende lezers hebben ons gevraagd of hier een vergissing is gebeurd. Dit is niet zoo. Teneinde te voorkomen, dat de indruk van de fraaie afbeeldingen van het werk van Prof. Roland Holst op pag. 334 en 335 bij het openstaan van het blad zou worden belemmerd door de advertenties tusschen de middenpagina's, zijn de platen eenvoudig twee pagina's opgeschoven. Er bleef toen niets anders over dan twee blanco pagina's te geven. Een andere indeeling van het blad was in de gegeven omstandigheden niet mogelijk.

Amsterdam, Maart 1939.

De Commissie van Redactie.

Verslag van de excursie van den Kring Hilversum van den B.N.A. naar de tentoonstelling van Raadhuisontwerpen in het Stedelijk Museum te Amsterdam, op Maandag 27 Februari 1939.

We hadden een compartiment van de Gooische Tram afgehuurd en het strikte consigne was gegeven, dat geen der excursionisten van een auto of trein gebruik mocht maken. In hoofdzaak kwam dit ten goede aan het gelukkige initiatief van onzen voorzitter: den 7^{den} Osten verjaardag van onzen volijverigen secretaris A. van der Lee op „waardige" wijze te vieren. En men weet zoo langzamerhand wat dit in Kring Hilversum zeggen wil.

Er was een fijne opkomst; eenige dames verhoogden door haar aanwezigheid de gezelligheid, zoodat reeds na heel kort de sfeer „dik in orde" was. Weldra klonken de lachsalvo's, dat het dak af en toe wipte.

Laat ik over onze verdere evoluties op dit gebied in Amsterdam het zwijgen toedoen, doch memoreeren, dat wij onder de vriendelijke en deskundige leiding van den heer de Gruyter, in eenige uren tijds, een overzicht hebben gekregen, telkens „to the point", doch overigens natuurlijk in vogelvlucht, van de 225 inzendingen. Waarbij het jammer is, dat de verschillende opmerkingen niet zijn genotuleerd: zij zouden nu pas de ware beoordeeling van de ontwerpen gevormd hebben, waarbij het Juryrapport maar kinderspul is. Gelukkig echter verwijt daar nog steeds Piet Kramer, die de onuitputtelijke uitstorting zijns harten steeds mildelijk over goeden en boezen laat stroomen.

Op den terugweg hebben wij het bestaan, in de Gooische Tram een restauratiewagen in te richten, van welk voornemen alleen al, de directie steil achterover sloeg. En den bewoners van Diemen en Watergraafsmeer de zekerheid gaf, dat nu de tram toch zeker wel gauw verdwijnen zou: „daar hei je de commissie".

De excursie is ten huize van den jubilaris op even „waardige" wijze beëindigd. En van der Lee zelf? Ach, Steinach en Voronoff, het zijn maar stumperds, vergeleken bij hetgeen Kring Hilversum aan verjeugdiging tot stand kan brengen! Onze charmante gastheer bewees, dat jaren slechts schijn zijn en verfrischt en verjongd hoopt hij nog lang actief aan ons kringleven deel te nemen en wij met hem. dG.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 11

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

18 MAART 1939

BERICHT

Voor de goede orde deelen wij mede, dat het lid van de Redactie, de heer J. F. Berghoef, sinds het bekend maken van het Juryrapport over de prijsvraag van het Nieuwe Raadhuis voor Am-

sterdam, de vergaderingen van de Redactie niet bijwoont, en deze vergaderingen niet bijwonen zal, totdat het Gemeentebestuur een besluit in deze zaak zal hebben genomen. DE REDACTIE.

ORIËNTEERENDE GEDACHTEN BIJ DE AMSTERDAMSCHER RAADHUISPRIJSVRAAG

Inleiding.

Behoudens enkele door collega's in de pers aan de Amsterdamse Raadhuisprijsvraag gewijde beschouwingen, die gewaardeerd kunnen worden om hun duidelijkheid, objectiviteit en scherp inzicht, is er over het algemeen een verbijsterende oppervlakkigheid waar te nemen in bijna alles wat over deze prijsvraagontwerpen wordt gezegd en geschreven.

Onze redactie heeft zich van de verschijning van het Juryrapport af geschaard aan den kant van hen, die dat rapport waardeeren en aanvaarden en geen anderen wensch koesteren, dan dat volgens de aanbeveling van de jury, de studie voor het Raadhuisontwerp zal worden voortgezet. We zouden er dus verder het zwijgen toe kunnen doen, ware het niet dat de prijsvraag een gebeurtenis is geweest die op zichzelf ook bijzondere aandacht vraagt.

In een vorig artikel heb ik, tegenover degenen die met veel critiek en weinig waardeering dit prijsvraagwerk hebben behandeld, redenen opgesomd, die tot voorzichtigheid in de beoordeeling manen en die tot meer waardeering van het werk van deelnemers en jury kunnen leiden. Redenen die ook de verwachting wettigen dat „het ontwerp" voor ons Raadhuis kan worden verkregen. Ik wil dit nu aanvullen met nadere beschouwingen over het prijsvraagwerk en het rapport van de jury. Bij deze beschouwingen zal het uiten van persoonlijk inzicht en persoonlijke willekeur geheel worden vermeden, doch zullen slechts naar objectieven maatstaf de verschillende aspecten bij deze prijsvraaggeschiedenis worden behandeld.

De individueele beoordeeling.

Het heeft mij wel bijzonder getroffen dat ook enkele architecten in het publiek, zonder eenige schroomvalligheid, een meening poneerden over deze prijsvraag, die uitsluitend gegrond was op persoonlijk inzicht in den meest subjectieven zin. Zelfs zonder het aanvoeren van gronden worden in enkele van die uitingen met de grootste stelligheid conclusies genomen. Begrijpen dezulken dan niet, dat wij als architecten de grootste verwarring stichten, als wij in het publiek onze persoonlijke meeningen tegenover elkaar stellen. Dit was ook de strekking van het

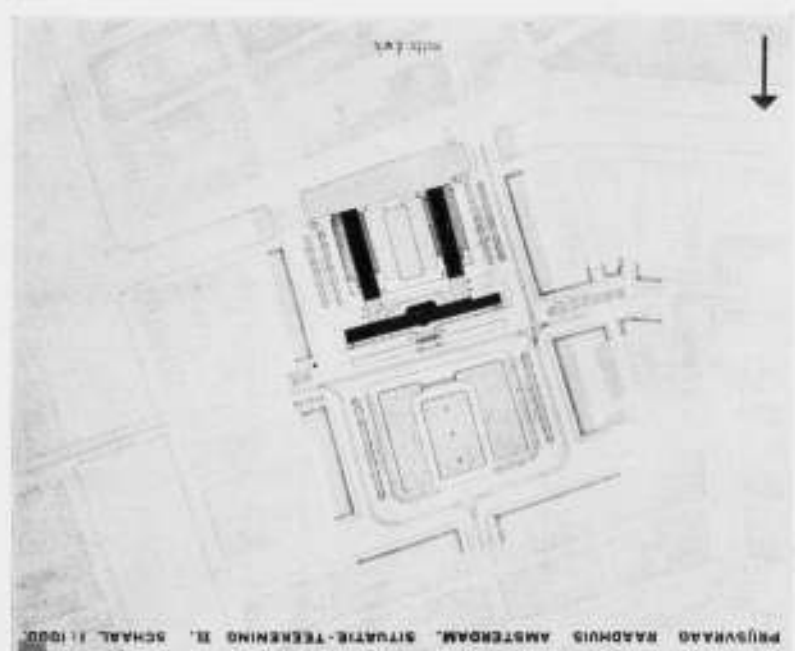
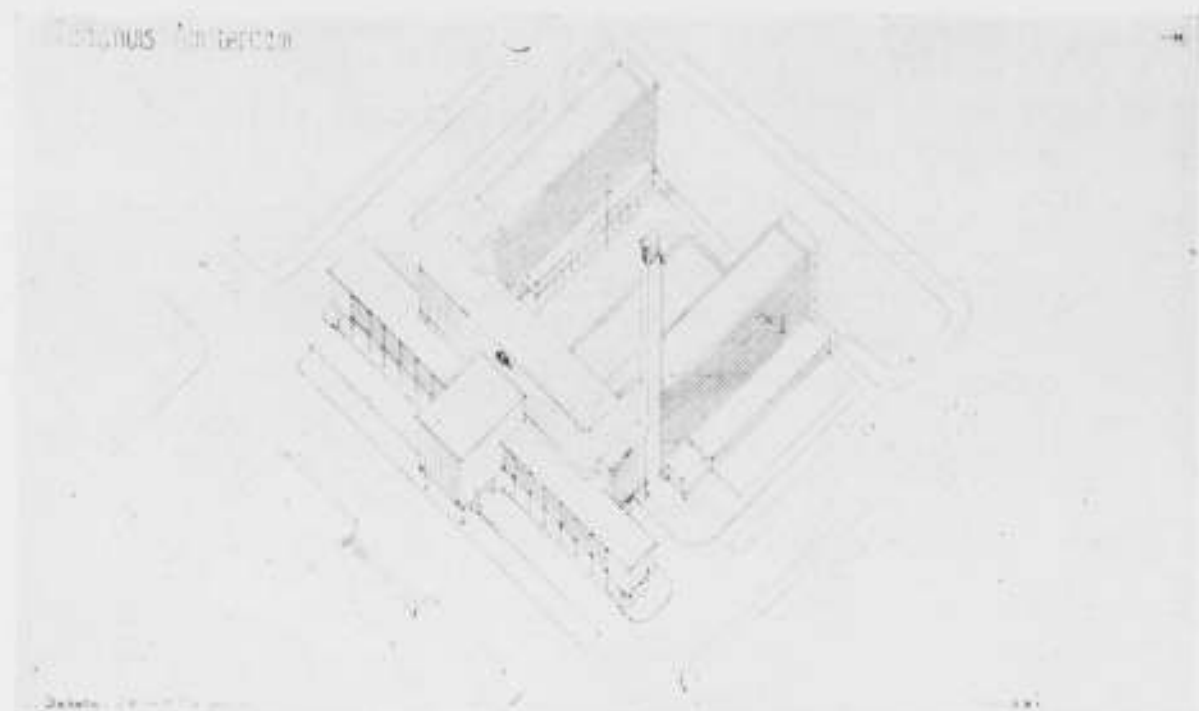
rondschrjven dat niet alleen van het B.N.A. bestuur, maar ook door de besturen der andere architectenverenigingen aan hun leden werd toegezonden.

De collega's op wie ik in den aanhef van dit artikel doelde, hebben dit rondschrjven dan ook op de juiste wijze opgevat. Verklarend en toelichtend zijn zij voor het publiek opgetreden als deskundigen, die hun verantwoordelijkheid beseffen.

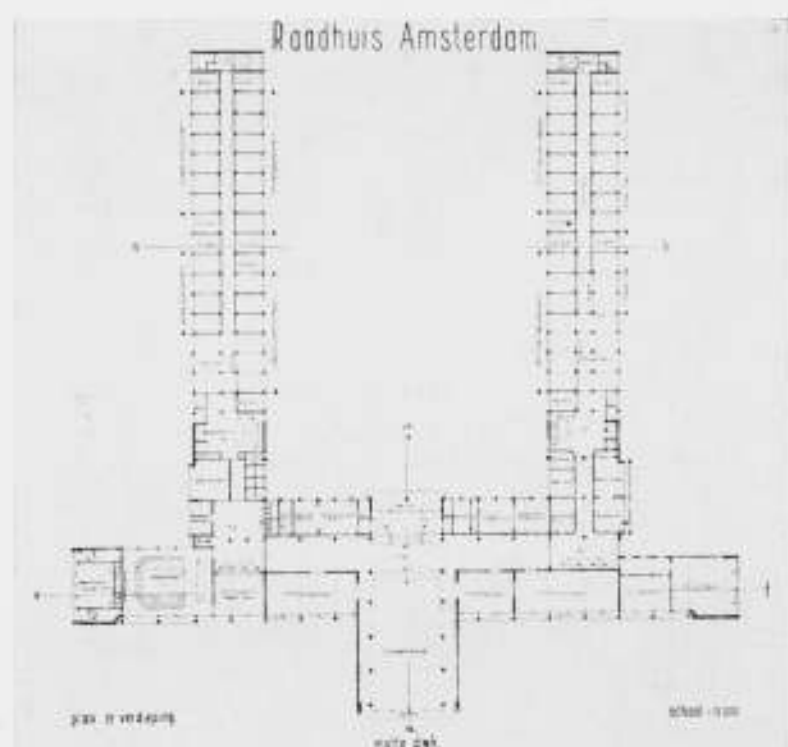
Laat iedere leek gerust zijn meening geven, want ieder heeft het recht zijn oordeel uit te spreken over de schoonheids-waarde van een gebouw en, voorzover dit mogelijk is, ook over op tekeningen voorgestelde ontwerpen voor een gebouw. We mogen het niet verhehlen, dat „het publiek" bij die beoordeeling van nieuwe bouwwerken een scherp zintuig heeft, vooral wat betreft het karakter van het gebouw. Getuigenissen als: „het is een gevangenis" of „het lijkt wel een fort" of „is het een vogelkooitje" zijn dikwijls betekenisvol. De volksziel is in zijn diepste wezen toch nog wel ingesteld op het hoogere. Achter deze leekenuitspraken schuilt echter geen verantwoording, al mogen we aan die onbevooroordeelde getuigenissen gerust wel eenige waarde toekennen.

Nut en schoonheid.

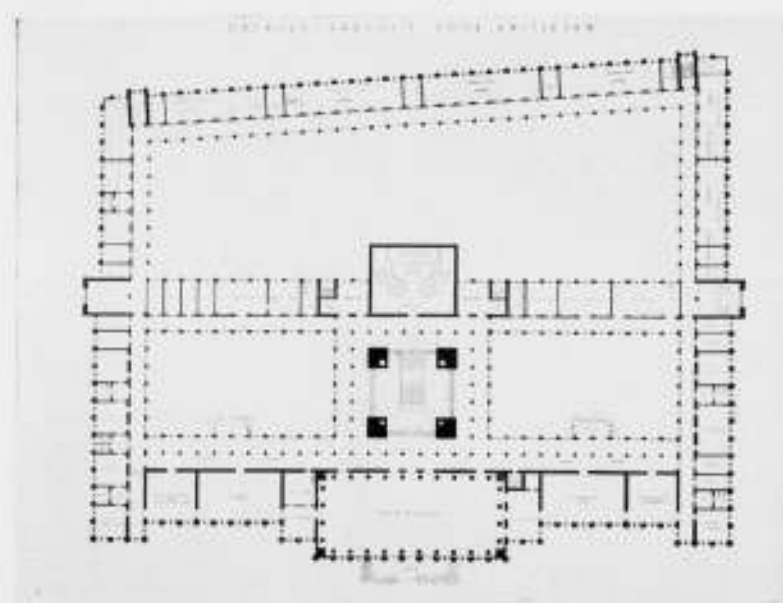
Een gebouw wordt gesticht met een bepaald doel en moet dan ook voldoen aan de behoeften die uit dat doel voortkomen. Hiermede komt altijd in eerste instantie de nutsvraag op den voorgrond. Een uitgebreid programma van eischen werd den ontwerpers van het Raadhuis voorgelegd. Aan al die eischen moest in het ontwerp dan ook in de allereerste plaats worden voldaan. Men zou zelfs geneigd zijn om dengene, die op de voortreffelijkste wijze al die nuttige eischen in zijn ontwerp tot oplossing weet te brengen, als winnaar uit den kamp te voorschijn te zien treden. Niets is echter minder waar dan dat. Want boven die nutsvraag uit staat gelukkig een hoogere eisch: die van schoonheid. En het is wel zeer merkwaardig dat de veelal onbewuste erkenning hiervan te vinden is bij alle beoordeelingen, zoowel van den leek als van den vakman. De oude schoonheidsleer, waarbij aan de bouwkunst een minder hooge plaats werd toebedeeld in de rij der „schoone kunsten", omdat daarbij de nutsvraag in het geding komt, wordt door deze waarneming

PRIJSVRAAG NIEUW RAADHUIS TE AMSTERDAM

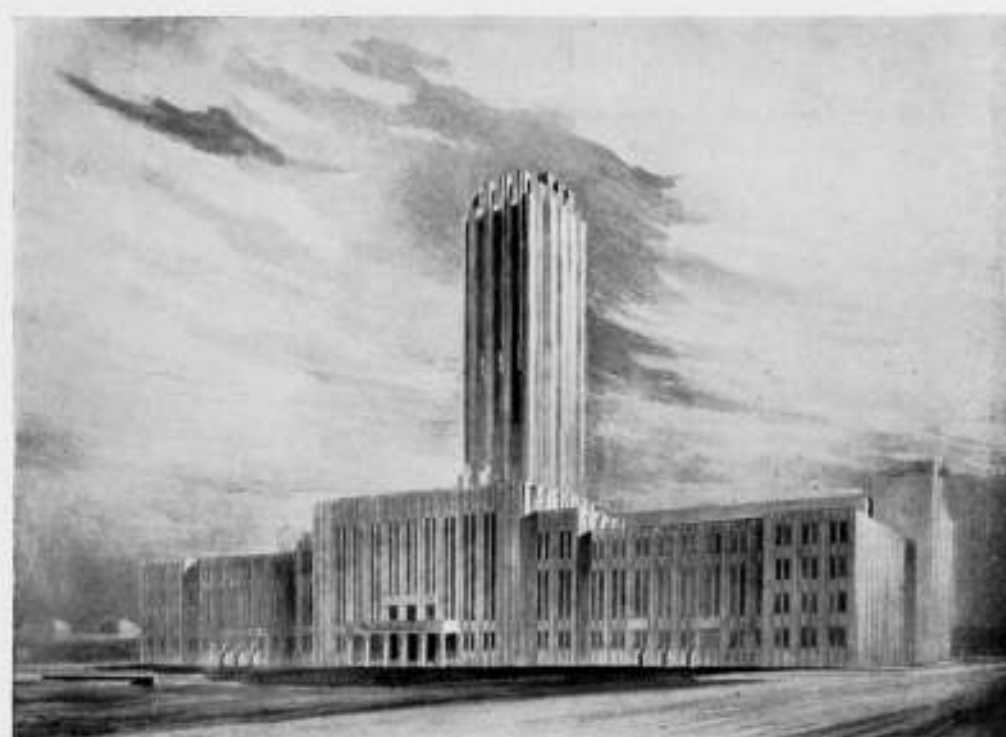
ONTWERP No. 18, MOTTO: σ - π - λ

PRIJSVRAAG NIEUW RAADHUIS TE AMSTERDAM

ONTWERP No. 31, MOTTO: GRANIEET

dan ook, voor zoover dit nog noodig is, gelogenstraft. Aan de Bouwkunst komt een hogere waardeering toe, zooals dit in de moderne schoonheidsleer wordt erkend, omdat zij is schoonheid met een doel in zich, waardoor naast schoonheid ook karakter ontstaat. Een schoon gebouw is niet een met schoonheidsmiddelen omhangen cerebrale kern, maar een organische, ruimte bepalende, naar doel en behoefte gerichte, door hooge gedachten voortgebrachte vorm, waarbij architectonische versieringen slechts gevolg en geen noodzaak zijn.

Het Jury-rapport over de prijsvraagontwerpen nu is in dit opzicht wel zeer karakteristiek. In sobere bewoordingen worden beschouwingen gegeven achtereenvolgens over de situatie, de plattegronden en de uiterlijke vormgeving der ontwerpen. Hierbij worden de besproken ontwerpen slechts even getoetst aan het programma van eischen en dan alleen aan de voornaamste

eischen. Bij de besprekingen over situaties en plattegronden vinden we reeds qualificaties als: „van fijnzinnig en geestelijke allure”, „grootte klaarheid”, „mist grootheid”, „van rustige grootschheid”, „tot een waardevol monumentaal geheel verwerkt”, „de fijnzinnige ruimte ontwikkeling”, „het plan is in zijn hoofdopzet klaar en beknopt”, „vormgeving niet in overeenstemming met haar wezenlijke bestemming”, „grootsch van opzet”. Dit alles wijst op een in de allereerste plaats zoeken naar de hogere waarden, waarbij aan de vele eischen bij het programma aan allerlei ruimten gesteld, voorbij wordt gegaan. De vraag komt dan ook sterk naar voren, of het wel goed is geweest, om een programma van eischen te verstrekken, waarin alles reeds zoo gedetailleerd was aangegeven, waarin allerlei eischen tot in de kleinste onderdeelen werden opgesomd, en waarbij nagenoeg geen vrijheid werd gelaten aan de ontwerpers,

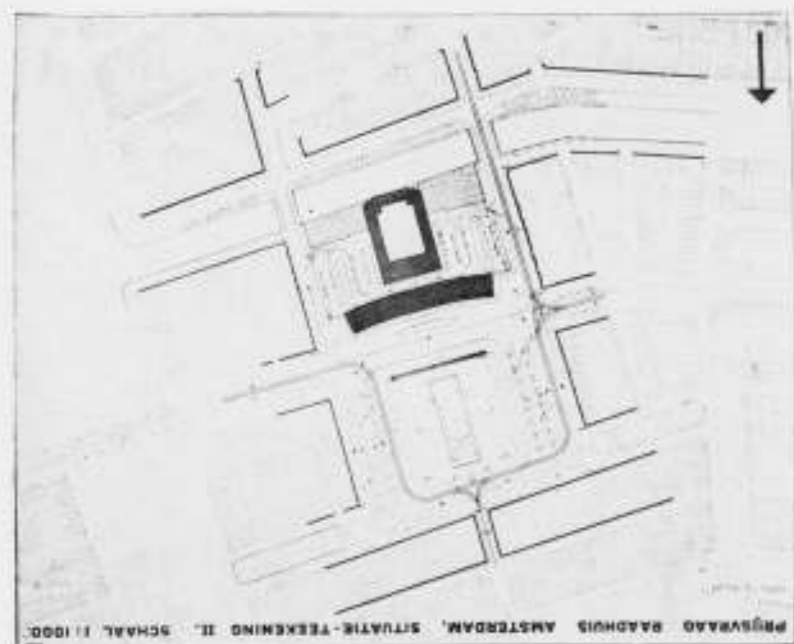
om een eigen visie te geven op de samenstelling van de ruimten voor een raadhuis. Het is dan ook verre van denkbeeldig, dat vele en ook bekwame architecten, in het consequent zoeken naar voldoening aan al die eischen, in het ontwerp zijn „gestikt”. Althans, in de door de jury gekozen ontwerpen is aan die eischen allerminst met nauwkeurigheid voldaan. Zelfs ten opzichte van de meest voornamste programma-eischen wordt in het Jury-rapport belangrijke critiek op die ontwerpen gegeven. Mogen we het daarom misschien zoo zien, dat de ontwerpers dezer plannen tot voornamere oplossingen zijn kunnen komen, omdat zij zich niet lieten verblinden door al die nauwkeurig omschreven eischen. En dat vele en ook knappe architecten nu tot de ontdekking komen, dat zij zich te veel hebben laten knechten door de enge banden van het prijsvraag-programma. Voor toekomstige opstellers van prijsvraagprogramma's ten

dienste van eenigszins belangrijke bouwwerken is een bestudeering van deze verschijnselen van zeer veel belang. We kunnen die studie ook aan onze P.P.C. aanbevelen.

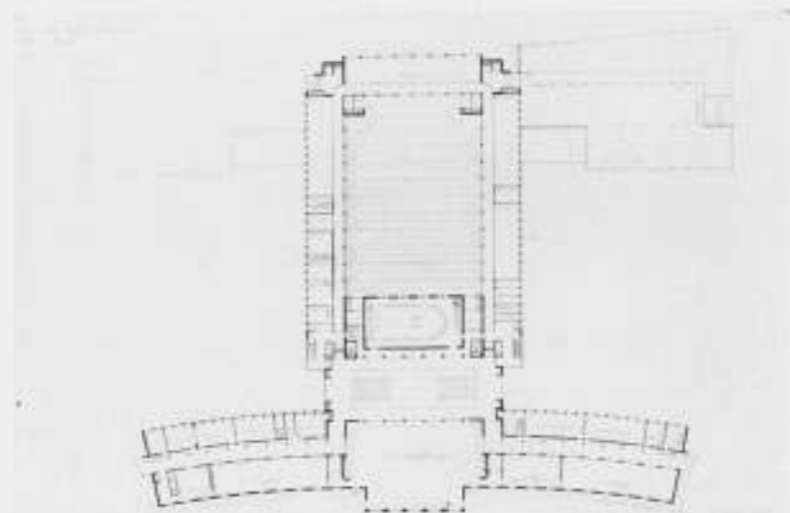
Beoordeelingsnormen.

De met architectonische kennis en inzicht toegeruste bouwmeester zal zich bij de beoordeeling van een ontwerp vrij spoedig daarin oriënteren en de hoedanigheden daarvan vaststellen. De gedachten die daarbij voor hem leidinggevend zijn, kunnen worden aangegeven en ik wil trachten daarvan enkele, de voornaamste, nader te omschrijven.

Niettegenstaande het aspect van onzen tijd waarvan verschil van inzicht en geestelijk tegengestelde gerichtheid het kenmerk is en waardoor een hopeloze verdeeldheid ontstaat, zijn er toch nog voldoende normen waardoor een absoluut onderscheid

PRIJSVRAAG NIEUW RAADHUIS TE AMSTERDAM

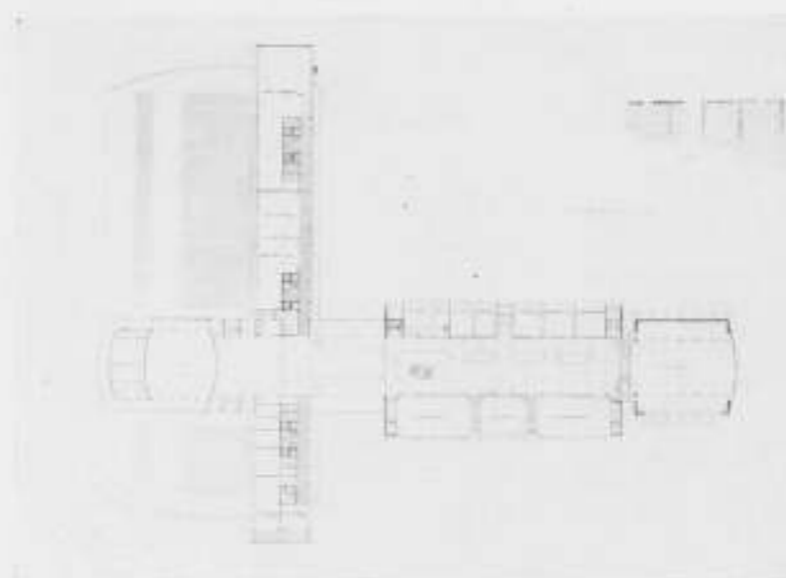
ONTWERP No. 84, MOTTO: OH, JEUGD!

gemaakt kan worden tusschen meer en minder voorname architectuurontwerpen. De kennis van die normen, van die wetmatigheid in de architectuur, van die waarden die voor goede architectuur een eerste vereischte zijn, wordt alleen verkregen door uitgebreide kennis en diep inzicht in de geschiedenis der Bouwkunst. Het verloren gaan van die kennis en van dat inzicht, waarvoor we in onzen tijd gerechte vrees mogen koesteren, zal van groot nadeel zijn voor de ontwikkeling van onze architectuur. De verschijnselen hiervan zijn overal waarneembaar. Ook vele van de tentoongestelde prijsvraagontwerpen spreken hierover boekdeelen. De meest dwaze aaneenrijging van ruimten en opstapelingen van vormen zijn hier te vinden. Hoewel enkele hiervan met veel talent zijn voorgedragen, blijkt hieruit toch direct het gebrek aan kennis en inzicht voor het ontwerpen van architectuur, althans voor een gebouw als dit.

Het meest kenmerkende van de grootsche architectonische scheppingen der oudere bouwwerken is het zuivere, klare, overzichtelijke grondplan met den daar geheel bijbehorend, zuiver daaruit voortkomende opbouw. Bij de ontwikkeling van het eenvoudige naar het meer samengestelde bouwwerk zien we in een bepaald cultuurtijdperk den blijvenden hoofdvorm, die verfijnd wordt en die door verdere geleidingen verrijkt wordt. De aan den

hoofdvorm toegevoegde deelen zijn daarmee harmonisch tot een grooter geheel vereenigd.

De Grieksche tempel is eerst een eenvoudig rechthoekig blok met flauw hellend zadeldak. Door zuiverheid van verhoudingen en edele vorm der bouw-elementen, alle naar eigen karakteristiek, is deze zeer eenvoudige maar klare bouwmassa reeds tot schoonheid en verhevenheid gebracht. Bij de ontwikkeling blijft die rechthoekige ruimte, de cella of naos, als het hart van de compositie, waarvoor eerst een open voorruimte wordt aangebracht: de Antentempel, dan een ruimte voor en achter: de dubbele Antentempel, dan een rij vrijstaande zuilen aan de voorzijde waarover het dak wordt doorgetrokken: de Prostylos, vervolgens deze zuilen aan voor- en achterzijde: de Amphiprostylos. Vervolgens gaat men rondom deze rechthoekige ruimte een rij kolommen aanbrengen en ontstaat de Peripteros. Bij nog verdere ontwikkeling werden 2 rijen zuilen rondom aangebracht: de Dipteros. Dit is het klassieke voorbeeld bij uitnemendheid, waaruit de belangrijkheid van een klaar en eenvoudig grondplan, met daaruit voortkomend eenvoudig schema van opbouw, tot ons spreekt. En waarin bij eeuwen van ontwikkeling geen principieele vormverandering ontstaat, doch slechts verrijking van den vorm.

PRIJSVRAAG NIEUW RAADHUIS TE AMSTERDAM

ONTWERP No. 180 MOTTO: „TANGENT EN RADIAAL“

Bij de middeleeuwsche kerk is deze ontwikkelingsgang, hoewel deze zich voltrekt in een geheel tegengestelde geestelijke gerichtheid, toch in wezen precies dezelfde. Eerst ook de eenvoudige rechthoekige basieliek, zuiver van vorm, en met zeer karakteristieke vormgeving aan de bouwelementen: muur, ramen, deuren, dak. De kleine altaarsis op het oosten, de absis, hoe gering ook van afmeting tegenover het groote bouwschema, is reeds een domineerend punt. De ontwikkeling van dezen grondvorm is overbekend. Zijbeuken, transept, koor, dubbele zijbeuken, krans van kapellen om het koor, in zeer veel verscheidenheid treft men alle mogelijke variaties aan. De hoofdvorm blijft echter gehandhaafd. Dit is het hoofdschip van de kerk, dat blijft domineeren, met oriënteerende gerichtheid van de geheele compositie naar het altaar, voor het koor en de rijkste ontwikkeling op dit belangrijkste punt. Alle uitbreidingen van den grondvorm blijven zoowel in het plan als in opbouw ondergeschikt aan dien grondvorm, en zijn organisch en harmonisch daarmee tot één geheel verbonden. Bij de meest samengestelde planvormen en aaneenschakeling van ruimten en bouwmassa's, blijft het plan zuiver, overzichtelijk en logisch. Ook de opbouw vertoont het uit deze beeldend rijke planvorming logisch voortgekomen architectuurbeeld.

We kunnen deze principieele, uit de oude architectuur voortkomende wetten, zonder meer ook nog voor onzen tijd laten gelden en dan bij de Raadhuisonwerpen allereerst die opzoeken, waarin het plan klaar en overzichtelijk is opgezet met het voorname op den voorgrond tredend en met duidelijke onderscheidingen van de meer en minder belangrijke elementen. Ook in den opbouw moeten we dan vinden een duidelijk sprekende verdeling der massa's, die harmonisch tot één geheel zijn gegroeid en toch een klaar beeld geven van uitdrukking der verschillende ruimten naar rangorde. Op onzen tocht langs de wanden met teekeningen, hebben we er verscheidene aangetroffen, die in dit opzicht alle waardeering verdienen. Enkele daarvan worden in dit nummer van ons blad opgenomen.

Na een rondgang langs alle ontwerpen, komen we wel tot de stellige overtuiging, dat de vier door de jury uitgekozen ontwerpen het meest boven alle andere, aan de hiervoren geschetste architectonische waarde-eischen voldoen.

In een volgend artikel wil ik nog eenige gedachten geven over de moeilijkheid van onzen tijd voor deze prijsvraag.

B. T. BOEYINGA.

Wanneer men de tentoonstelling der ingezonden ontwerpen voor de raadhuisprijsvraag meer dan eenmaal heeft bezocht en deze plannen ernstig heeft bestudeerd, gaat men de waarde van een prijsvraag als deze, naast de door ons zoo zeer verlangde goede eindoplossing, voor de architectuur in het algemeen zeer waardevol achten.

Sedert jaren heeft een kamp van dit formaat in Holland niet meer plaats gehad, internationaal is er na Genève geen meer te noemen (uitgezonderd misschien Moscou) waaraan zoovele architecten hun beste krachten hebben gegeven. Het is misschien wel goed naast het eindresultaat, dus behalve het komen tot het beste ontwerp, ook nog een andere waarde te kunnen zien: en wel een waarde in het algemeen belang der architectuur. De jongeren kwamen voor het eerst, de ouderen na jaren weer eens voor een opgave te staan, waar naast de louter zakelijke eischen de eischen der architectuur naar voren kwamen. Het was voor velen hard noodig zich te bezinnen op een gegeven als dit. De opgave was dubbel zwaar — een raadhuis is en blijft toch het belangrijkste gebouw van een stad, deze stad kan meer of minder belangrijk zijn, haar gebouwen en aanleg van meer of minder eenvoudigen aard — want hier ging het om een raadhuis voor een stad als Amsterdam. Om het belangrijkste gebouw van een belangrijke stad in aard en vorm.

Bij deze opgave verviel voor den waren architect iedere theorie of dogma, daarmede was geen raadhuis te bereiken.

Zeker zijn er ernstige plannen te vinden, waarbij het dogma bij het ontstaan ervan niet is losgelaten, doch de ontwerpers daarvan zullen zich bewust geworden zijn, dat een andere weg noodzakelijk is.

Men voelt de zuiverende werking der moderne richting, in de juiste verwerking der zakelijke eischen, in vele der plannen. Eischen die ook bij den bouw van een Raadhuis niet verwaarloosd kunnen en mogen worden.

Maar daarnaast kan men in plannen van zeer verschillende richting een streven waarnemen om het wezen van het „raadhuis” te benaderen. Zeker wil dit niet zeggen dat dit bij allen bereikt is. Er zijn nog te veel niet zegers die het met decoratieve bouwmassa's trachten te bereiken, met kappen en torens in vormen die zeker niets met architectuur of een raadhuis uitstaande hebben. Het begrip van zuivere ruimteontwikkeling is noodzakelijk evenals het erkennen van de hoogere waarde

der samenstellende bouwelementen als wanden, vensters, overdekking enz., om verwerkt met het begrip stadsbestuur tot een raadhuis te kunnen komen.

Bij de aanschouwing der verschillende situaties van de belangrijkste inzendingen, blijkt het zoeken naar een architectonische plaatsing der bouwmassa's. Bij enkelen is aan het probleem van juiste bezonning gedacht, niet alleen uit zakelijk — doch ook uit aesthetisch oogpunt.

Een bewust architectonisch streven blijft waar te nemen in de plattegronden, ook in den opbouw is over breede linie een zoeken naar een raadhuis waardige vormgeving, bijvoorbeeld spreekt bij vele weer de erkenning der lichtopening als een der belangrijkste onderdeelen der architectuur. Het componeeren met haar plaats en maat in het gevelvlak en het interieur behoorde tot de zorgvuldigste eischen der architectuur, zeker van onze westersche. Met de vorm en plaats der lichtopening heeft men de juiste scheiding gemaakt tusschen ruimten en gebouwdeelen van lager of hooger orde, het heeft in sommige gevallen geleid tot het toepassen van staand licht voor de werkruimte en een afgestemde bovenverlichting voor de burgerzaal. De bewustwording van een waarde als bijvoorbeeld de lichtopening is een groote winst voor onze architectuur.

De groote waarde van deze prijsvraag zie ik dan ook hier in dat de architecten over breede linie hebben gewerkt aan een opgave waarin tot uiting kwam dat een gebouw meer vraagt dan een enkel voldoen aan eischen, en boven louter begrip uitgaat.

De moderneren hebben hun tegenstanders kunnen toonen dat modern architectonisch bouwen mogelijk is wanneer een juist begrip aanwezig is.

De opvatting dat een tijd als de onze niet rijp is voor het bouwen van een raadhuis lijkt mij niet juist, iedere tijd heeft het recht te geven wat van hem zelf is, ook de onze.

De Jury heeft gezocht naar ontwerpen die de kracht in zich hebben tot een waardig raadhuis te kunnen uitgrosien, waar de eerlijke verwerking der gegevens een schoon bouwwerk kan geven, plannen zonder geweldheid, maar van een hoog geestelijk gehalte, hetgeen terug te vinden is in de eenvoudigste werkruimte en zijn hoogste punt vindt in de burgerzaal. Wij zijn de Jury hier dankbaar voor, evenals de ontwerpers die een dergelijke keuze mogelijk maakten. J. W. H. C. POT.

OVER HET RESULTAAT, OVER DE PRIJSVRAAG EN OVER DE DEELNEMERS.

Tegenover de pessimistische uitingen in de groote bladen, dat het resultaat van deze prijsvraag zeer onbevredigend is en dat de prijsvraag zelf slechts op een groote verspilling aan energie en geld is uitgelopen, zou ik de tolk willen zijn van de — gelukkig — velen, die het resultaat van de prijsvraag wel zeer bevredigend vinden en haar op zich zelf als een feit met ideëlen achtergrond willen blijven zien.

De omstandigheid, dat de twee étappen, waarin men dacht tot een „resultaat” te kunnen komen, daarvoor nog niet voldoende zijn gebleken, zegt uiteraard niets omtrent het resultaat. Wanneer het programma, dat in vele eventualiteiten voorzag,

ook in deze had voorzien, ging alles zijn reglementairen weg van geleidelijkheid. Bovendien, men miskent wel eenigszins niet alleen het afzonderlijke karakter van de opgave, met een veelvoudigen omvang van hetgeen normaliter de omvang is van wat bij een bouwkundige opgave als vraagstukken gesteld wordt, maar men miskent ook wel degelijk het uitzonderlijke karakter, dat de bouwkunst op het gebied van de kunstbeoefening zelf kenmerkt. De monumenten der bouwkunst toch zijn uiterst zelden als spontane uitingen van de bouwkunstenaars ontstaan. In haar geestelijkheid en haar gebondenheid aan al het aardsche, is de bouwkunstbeoefening de kunst van zich ontworstelen aan de

materie, van het opstijgen, van het zich vrijmaken. Een bouwmeester is nooit, van meet af, vrij. Bij elke opdracht begint de ware bouwmeester — die zich wacht voor maniertjes en cliché-werk — weer den moeizamen strijd naar boven.

En wil men nu in dezen strijd naar boven een mislukking zien, nu de top niet direct wordt bereikt?

De spontane kunstenaarsuiting is bovendien zoo vaak volkomen schijn. De muziek is bijna „officieel” het kunstterrein van de spontane uiting van den geest in vervoering. Maar Beethoven heeft meer dan 30 jaren met bepaalde motieven rondgelopen, voor hij ze den vorm wist te geven, waarin zij, los, licht en ideaal ons de verrukking geven van het niet-gemaakte, van het niet-gebouwde, van het goddelijk geschapene. Beethoven bouwde! En ieder monument van bouwkunst werd gebouwd! Waarom zal men het Nieuwe Raadhuis van Amsterdam het bouwen willen onthouden d.w.z. het wegen, het afwegen, het groeien, het stijgen en het overwinnen boven de materie uit? De Jury heeft bij de 225 plannen, 2 plannen gevonden, waarbij dit met waarlijk te verwachten resultaat mogelijk zal zijn. Is dit niet verheugend bij een opgave als deze. Waarom schat men de bouwkunst gering in haar wondere geestelijke kracht, door bij een geval als dit meer dan het hoogst redelijke, en volop hoop gevende te verwachten? Waarom wil men bij dit resultaat den bouw uitstellen tot „architectonisch” betere tijden. Het zou een al te dwaas novum zijn in de geschiedenis der bouwkunst. Belachelijker voorstel is niet denkbaar, als men daarbij nog gaat uitrekenen, dat het over 20, 25 jaren wellicht beter gaat. Bouwkunst als belegging!

Ik ben hierbij de tolk van velen, die met een gerust geweten de Jury in haar advies steunen en de Jury dankbaar zijn voor haar advies.

En wie beweren dat de prijsvraag zelf een fiasco zou zijn met f 200.000 nutteloos werk aan teekeningen langs de wanden van

het Stedelijk Museum, zien waarlijk toch het ideële van zulk een prijsvraag, het prachtige élan voorbij, waarmede de architecten hebben gewerkt.

Tegenover deze krentenwegers wil ik verklaren, dat aan de wanden van het Stedelijk Museum een onberekenbare schat hangt van bouwkunstbeoefening, waarvan geen enkele cent verloren gaat. Want met welk succes ook, het feit alleen dat men als architect zijn krachten heeft gegeven aan deze hoge opgave, is voor onze bouwkunstbeoefening van groote betekenis. Jaarlijks hebben er tal van studieprijsvragen plaats met een fancy-onderwerp als doel. Is het hieraan medewerken voor hen, die geen prijsje ontvangen, nutteloos? De deelneming bewijst het tegendeel. En zou dan een prijsvraag als voor het Nieuwe Raadhuis te Amsterdam, die een werkelijke opgave was — en van welk karakter! — nutteloos zijn geweest? Ik weiger dit toe te geven zoolang er nog teekenen waarneembaar zijn dat bouwkunstbeoefening boven stoffelijk gewin uitgaat. En zulke teekenen zijn er vele. En ze bedriegen niet.

Tot goed begrip voeg ik hier nog gaarne het volgende aan toe. De gezamenlijke architecten, die aan deze prijsvraag hun kracht hebben gegeven, en daarmede de Nederlandsche bouwkunst een grooten dienst hebben bewezen, hebben recht op groote erkentelijkheid. Het gebaar echter dat deze erkentelijkheid duidelijk doet spreken, is èn van de zijde van de Jury (naar verluud op formeele gronden) èn van het Gemeentebestuur, uitgebleven. Het uitblijven van dit gebaar heeft, ik ben hier nu tolk van alle deelnemers, teleurstelling gewekt.

Inderdaad wil het mij voorkomen dat een erkentelijkheid in een bepaalden vorm de ideële betekenis van de prijsvraag niet aantast. Ik geloof zelfs, dat, mits de vorm gelukkig gekozen kan worden, de hoge betekenis van de prijsvraag slechts nog duidelijker tot haar recht zal komen. J. P. M.

BIJ DE RAADHUISONTWERPEN IN HET STEDELIJK MUSEUM

Aan het slot eener nadere en aandachtige beschouwing van de talrijke raadhuisplannen, die in het Stedelijk Museum zijn tentoongesteld, zij dit een bescheiden woord van hulde en erkentelijkheid aan de Nederlandsche architecten, die zich met overgave aan het ontwerp van Amsterdams toekomstig Raadhuis hebben gewijd.

Welk een geweldige arbeid werd hier verricht voor het zoo uiterst samengestelde vraagstuk, welke offers werden hier willig gebracht in den Tempel van de Moeder der Kunsten.

Beseft men wel de betekenis dezer energieke uiting van geestelijke ontwikkeling in onzen zoo materialistischen tijd, vol zwaren druk en nerveuze onzekerheid door het verglijden der normen bij het razend tempo der gebeurtenissen? Hoe is hier maanden en maanden lang gezwoegd en gestreden met de materie, alvorens de scheppende kunstenaarsvisie zich uitsprak in een beeldende vormtaal. Past hier een schamper oordeel over het werk, dat de vrucht is van talloze schetsen, van overdenking en vergelijking, van wilskracht en volharding, van spanning en intense overgave? Stemt het niet tot de vertrouwen, dat zoovele

architecten, met terzijdestelling hunner materiele zorgen, gehoor gaven aan den oproep van deze prijsvraag en op den grondslag van het gelijk program een wapenschouw der Nederlandsche Bouwkunst hielden, waarin zich de stroomingen van dezen tijd weerspiegelen, de eischen van de opgave van zoo verschillende zijden worden benaderd, krachten en talenten zich manifesteren? Zal hieruit niet voortkomen een klaarder begrip van den eenvoud eener sterke conceptie, die wars van de zucht naar monumentaliteit naar vroeger voorbeeld, beloften inhoudt van een visionaire gestalte?

Getuigen het oordeel der jury in de keuze der deelnemers tot de besloten prijsvraag en dat over de ontwerpen hiervoor ingediend van een scherp onderscheiden der verschillende kwaliteiten, met haar samenvatting en slotconclusie geeft zij steun aan een vertrouwen, dat door velen met overtuiging wordt gedeeld. Moge haar voorstel bij den Raad van Amsterdam die instemming vinden, dat den architecten een ruime en rustige tijd van studie en ontwikkeling wordt verleend.

FRITS LENSVELT.

Een zeer groot aantal bouwercatalogi is dezer dagen weer door den ondernemenden uitgever rondgezonden ter vervanging van de oude van 1938. Het „bezt" van dit omvangrijke boekwerk is een problematisch begrip, tenzij men het heeft gekocht. Maar dat is voor die vele uitverkorenen niet het geval. Zij krijgen het van den uitgever een jaar lang op hun tafel, en zij spreken daarbij af, het boek weer terug te zullen geven als de nieuwe „jaargang" verschijnt. Dat lijkt een vreemde constructie, en toch is het de eenig juiste weg. De inhoud van de Catalogus moet zoo goed mogelijk weerspiegelen, wat er in de bouwerceld „te koop" is, wat voor nieuwigheden zich daarin voordoen. Daarom is een jaarlijksche vernieuwing noodzakelijk. Het verband met de Jaarbeurs is daardoor ook duidelijker, en het verschijnen van de Catalogus even vóór de opening van de voorjaarsbeurs, die de speciale groep Bouwmaterialen en machinerieën voor wegebouw exposeert, is niet toevallig. Met het eerste lustrum van de Catalogus-mogen wij de uitgevers Mouton & Co. wel eens van harte gelukwenschen. Wij architecten nemen met dankbaarheid de Catalogus in „bezt", omdat wij weten, dat wij het boek op onze werktafel niet meer kunnen

missen. Het mag er nog zoo'n ondoordringbare opstapeling van paperassen, blauwdrukken, teekeningen en monsters zijn, de felle gele kleur van het boek is een praktische keuze, het is altijd nog uit de chaos te vinden. 't Boek groeit natuurlijk nog steeds. Een groot aantal firma's is er dit jaar bij gekomen, hetgeen de bruikbaarheid verhoogt. De artikelen zijn met enkele nieuwe aangevuld: dakleien, gasaanleg in nieuwe woningen, warmteafgifte van radiatoren. De technische gegevens achter in het boek werden herzien, inlichtingen over autostallingen kwamen er bij. Daar zijn de normaalbladen met laschvoorschriften uitgebreid. Dit deel is voor menigeen een waardevol bezit. De inhoudsopgave der normaalbladen is thans overzichtelijker gedrukt. De uitgevers en hunne technische adviseurs rusten niet vóór zij de Catalogus hebben gebracht op het hooge peil, dat zij zich voorstellen te bereiken. Zij zijn er in deze vijf jaren al grootendeels in geslaagd. De gebruikers kunnen tot het welslagen van dezen arbeid krachtig medewerken door het juiste gebruik van de bekende plakzegels.

H. G. J. S.

JAARBEURS 1939

Veel nieuws was op de 40ste Jaarbeurs niet te ontdekken, dit geeft de aangename mogelijkheid de kennismaking met vele bekenden te vernieuwen. Een streven der fabrikanten, hun producten te verbeteren en juister vorm te geven, is daarentegen zeker merkbaar. Wanneer men gedurende eenige uren de stands beziet gaat men den Catalogus voor de Bouwerceld wel zeer waardeeren. En dan te bedenken, dat, als al de firma's, hier vertegenwoordigd, haar medewerking aan den catalogus zouden verleenen, wij ieder mede de kennismaking op deze beurs gemaakt aan de werktafel zouden kunnen vernieuwen. Hier volgt een beperkte opsomming der aanwezige firma's en materialen.

Baksteen, pannen, tegels.
„De Valk" (N.V. v/h J. Meeuwissen — Echt) Stand 27 en 33 toont ons een nieuw product en wel schoorsteenkanalen op te metselen uit elementen al of niet voorzien van ventilatiekanalen. Schoorsteenkanalen die met kunst en vliegwerk over zolder of vliering door een kap gebracht moeten worden, kunnen ook uit deze elementen worden vervaardigd. Verder toont deze firma mooie roode en gesmoorde pannen. Ook in de Falco-producten, waarbij de pannen inplaats van met glazuur met een vloeistof worden behandeld, waardoor de roode of gesmoorde kleur blijft bestaan en toch een zeer gladde pan verkregen wordt die niet vuil wordt. Gebr. Teeuwen Kleiwaren-Industrie (Tegelen), Stand 41, toonen ons haar bekende mooie producten, waarbij zeker op de fraaie Italiaansche pannen gewezen moet worden. Ook de met de vacuumpers vervaardigde buizen zijn de aandacht der architecten waard.

Canoy Herfkens Steenfabrieken N.V. (Venlo), Stand 72a, toont haar fraaie verblend en verglaasde stenen. De Ridder en Co. N.V. (Wassenaar), Stand 79, toont roode gevelstenen, radiale en verblendstenen. Veel verschillende soorten radiale stenen voor schoorsteenbouw. Russel-Tiglia N.V. (Tegelen), Stand 29, toont de bekende producten van haar fabriek als raamdorpelsteen, muurafdekkingen, treden enz., tevens de handvormsteen, verblendsteen al of niet verglaasd.

Beton, Cement en Eterniet.
Encl-Cemy N.V. (Amsterdam), Stand 56.
In een zeer goed verzorgde Stand, ontwerper Paul Schuitema,

kan men al de inlichtingen bekomen over cement en zijn toepassingen en verwerkingsmogelijkheden. Hier worden ook de Bulldog acoustische vloerklemmen getoond. Betondak N.V. (Gorinchem), Stand 55. Deze fabriek toont haar bekende producten als betondaken enz. Ook hare artikelen van gecentrifugeerd geschokt beton verdienen de aandacht. Wernink's beton Maatschappij N.V. (Leiden), Stand 37. In deze stand wordt de aandacht gevraagd voor beton oplangers volgens octrooi en de Beton heipalen. Verder worden de Norma Betonbalken en Colcret getoond. Het laatste tracht het natuursteen toch wel te veel te imiteeren.

„Meteoor" N.V. (de Steeg), Stand 62.
De schoone schijf ook hier, hier onder den naam van Articon, doch zooals wij het van deze firma gewend zijn ziet alles perfect uit, door medewerking van den steenhouwer is het verschil met natuursteen wel zeer gering (altijd dan op het eerste gezicht). Hiernaast worden de bedrijfsvloeren getoond in allerlei soort systemen.

Schokbeton en Schokindustrie (Zwijndrecht), Stand 61 en 68a, toont hier de perfectioneering van beton door de schokmethode, hetgeen nog verdere mogelijkheden kan en zal bieden. Ook is hier een dakplaat gemonteerd als gebruikt wordt voor de overdekking der beurshal te Rotterdam. Op zeer vernuftige wijze zijn hierin ronde glastegels verwerkt waaronder aangebracht glasplaten met tusschenlaag om de zonnestralen te breken. De onderzijde der platen wordt met een isoleerende laag afgewerkt. Baustahlgewebe (W. F. Stuart Arnhem), Stand 67.

Het hier getoonde rechthoekige netwerk van koud getrokken staaldraden geeft een belangrijke materiaalbesparing bij de toepassing als betonbewapening. Vele toepassingsmogelijkheden worden getoond in een smakelijk verzorgde stand.

Eternit v.h. Martinit (Amsterdam), Stand 48, toont haar zeer vele goed afgewerkte producten. Naast hare normale platen zijn de gewapende platen met groote brandvrijheid gekomen. Verder toont zij de asbest-cement verwarmingsplaat voor elektrische plafond- en wandverwarming.

Asbestciment industrie Asbestona N.V. (Harderwijk), Stand 231 en 242.
Deze groote stand toont vele asbestciment producten als golf-

platen, buizen, kanalen enz. Kortom al de artikelen die maar van asbestciment vervaardigd kunnen worden.

Triplex.
Ret (Utrecht), Stand 31.

Steeds op dezelfde zeer in het oog loopende plaats worden ons hier de vele mogelijkheden van het triplex getoond. Fraaie soorten, ook de met edele houtsoorten belijmde, zijn hier te zien. De goed verzorgde stand werd uitgevoerd door de A.D.O. (arbeid door onvolwaardigen), een sympathieke daad van den opdrachtgever.

Staal, ramen en deuren, radiatoren.
„De Eland" (Amsterdam), Stand 235.

Deze firma demonstreert een eenvoudig, uit raamprofielizer geconstrueerd schuifraam, afgehangen aan een Amerikaansche veerconstructie. Verder treft op deze stand de bijzondere zorg die besteed wordt aan het hang en sluitwerk der metalen ramen. De Eland-kluizen, zeer goedkoop product, zijn de aandacht waard.

Vries Robbé en Co. (Gorinchem), Stand 28-32 en 36.

Deze firma exposeert in een geslaagde stand (het materiaal werkt wel zeer mede) ontworpen door de bureau Merkelbach en Karsten. Gasdichte deuren schijnen een belangrijk onderdeel der afdeling ramen en deuren te worden. Een detail van staal-skeletbouw, ramen en wanden inclus, geven ons een goeden indruk van staalbouw. Het nieuwe sluitwerk dat over eenige maanden op al de ramen en deuren gemonteerd zal worden, is zeker een verbetering. In een deel der stand is de Erres plaat-radiator ondergebracht.

Van Heyst en Zoon ('s-Gravenhage), Stand 61.

Naast de bekend zijnde ketels en plaatradiatoren is hier een model van een schuifdeur te zien uitgevoerd in plaatprofielen met toepassing van Perkeo rolwerk.

Stroband (Amsterdam), Stand 83.

Tusschen al de draaiende, schuivende en rollende deuren welke den lezer als bekend mogen worden verondersteld, vonden we de Toniva Automatische tocht- en gasafsluiter. Bij het afsluiten van raam of deur wordt automatisch een breede strook vilt vanuit de onderdorpel naar beneden bewogen en drukt tegen drempel of vloer zoodat een goede afsluiting verkregen wordt.

Duintjer en Zn. (Wildervank), Stand 76, toont naast de Dura staalplaatradiatoren een zeer groote collectie geperforeerde platen welke ook naar tekening in iedere plaatdikte en materiaal te verkrijgen zijn.

Continental Radiatorenfabriek N.V. (Bussum), Stand 70.

Hier vinden wij de „Karbo" leden- en paneelradiatoren.

Boards. Uit de vele willen wij slechts enkele hier onder de aandacht brengen.

Celotex (Amsterdam), Stand 54.

Hier zijn de diverse platen als Celotex-bouwplaat, Peegee-bouwplaat, Acousti-celotex enz. te bezien. Ook de harde bekleedingsplaten verdienen de aandacht.

Dordrechtsche Asphaltfabriek ('s-Gravenhage), Stand 87.

Naast al de teerhoudende en teervrije producten (alle wel voor zeer vele doeleinden) vraagt op deze stand de Tecuta bedekking onze volle belangstelling. Naast de pannenbedekking is dit zeker wel een edele bedekking te noemen.

Verder worden ons de Voboma en Acboma pleisters getoond.

Fa. v. d. Kloet (Dordrecht), Stand 240.

De diverse Lumbolite producten, waaronder de poreuze isolatie- en glanzend hardgeperste platen worden hier getoond. Het is een goed Zweedsch product.

Board imp. N.V. (Amsterdam), Stand 234.

Hier wordt de aandacht gevraagd voor Insulating voor zeer verschillende doeleinden en van verschillende hardheid.

Vloerbedekkingen.
Heveafabrieken N.V. (Heveadorp), Stand 88.

Naast de vele rubberartikelen wordt de toepassing van rubber-vloeren getoond. Hevealex is een nieuw materiaal voor vloer of

ondervloeren voor schepen, het materiaal blijft elastisch en kan iedere beweging van het schip medemaken.

N.V. Nederlandsche Linoleumfabriek (Krommenie), Stand 30.

Deze actie firma tracht steeds betere resultaten te bereiken met haar linoleum, zowel technisch als aesthetisch, er zijn dan ook eenige nieuwe producten te zien.

Nanninga's Houhandel (Winneweer), Stand 46.

Op deze stand worden ons verschillende soorten parketvloeren getoond. De beuken W.W.-vloeren zijn in standaard- of luxe uitvoering fraai te noemen.

Verf, lakken enz.
Sikkens N.V. (Groningen), Stand 218.

In een uitstekend verzorgde stand, naar ontwerp van Corn.

Eiffers, worden hier de verschillende moderne lakprocédés en Rubbol A-Z getoond.

Premier (Loosduinen), Stand 225.

Vele soorten lakken en verven worden op deze stand tentoongesteld, waaronder bijzonder harde meubellakken. Ook trok de aandacht een met Armuriet koudwaterverf geschilderd paneeltje van Leode Sengers.

Tencolineum en carbolineum worden hier in verschillende kleuren getoond. Ook creosoot-verven en -beitsen vragen de aandacht.

Diverse.
Hollandsche Handel en Agentuur Mij. N.V. (Rotterdam), Stand 74.

Naast diverse Boards levert deze firma verschillende brandvrije bekleedingsplaten.

Ramondt en Co. ('s-Gravenhage), Stand 78.

Deze firma is importeur voor Nederland van „Pudlo", het dichtingsmiddel voor gebouwdeelen van beton en baksteen, hetwelk in deze stand gedemonstreerd wordt.

Lint's Industrie Mij. ('s-Gravenhage), Stand 75.

Op deze stand trekt een nieuw product, er wel chamotte gasbeton Tile-tex-vloeren en met de zandstraal bespoten glasdecoraties.

„Philite" (Philips - Eindhoven), Stand 81.

Het materiaal „Philite" vindt op deze stand op vele wijzen toepassing, het lijkt ons dat ieder jaar meer voorwerpen van dit materiaal getoond worden. De „Philite" closetbril staat nog steeds in de belangstelling van vele bezoekers.

Mosa (Maastricht), Stand 53.

Mosa is met vele, waarbij fraaie, verglaasde wandtegels aanwezig.

Emil Spoerri (Haarlem) (Zwitserse groep, Stand 501).

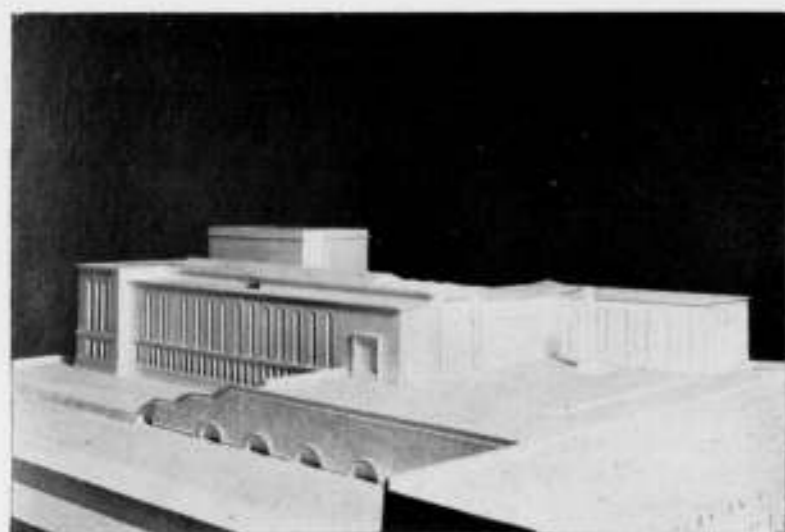
De werkerij Spoerri exposeert „Zwitserse doek" voor plafondbekleding, hetwelk wordt vervaardigd in breedten tot 12 m, zoodat men groote oppervlakten naadloos kan bedekken.

Het wordt geplakt en met willekeurige verfsoorten beschilderd. De lezer zij overtuigd dat nog veel meer belangrijke zaken te zien zijn. Doch nog even willen wij een bezoek brengen aan de Vank op de 3e étage. Hier zijn meubelen van Penaat, Komter en Berkowich. Verder verschillende kunstnijverheid, waaronder een mooi theeservies van Bert Nienhuis in verschillende kleuren.

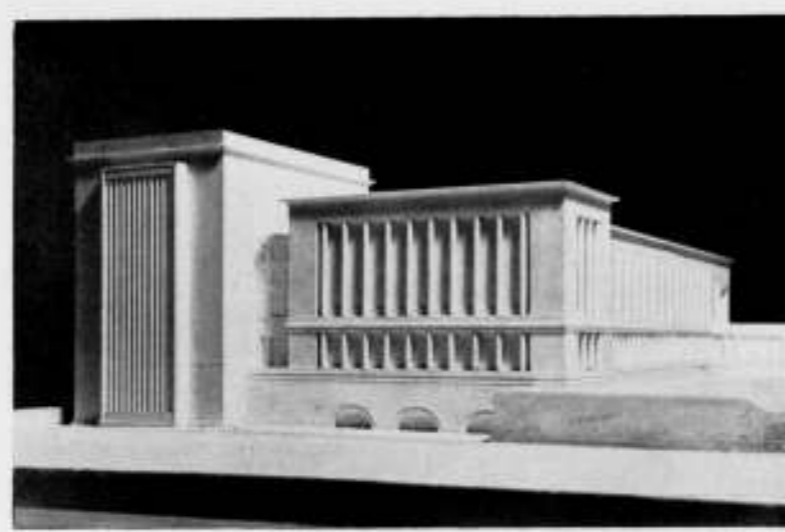
Pieter van Gelder toont voorwerpen van met de zandstraal bewerkt grenenhout, zeer grof en erg modieus.

Ook een bezoek aan de B.K.I. op de 4e verdieping is het klimmen der trappen overwaard. Architecten ga hier even de ceramische mozaiek zien van Goedewagen. Otto van Tusschenbroek en anderen experimenteeren hiermede en toonen eenige stalen.

Misschien treft ook U van Tusschenbroek persoonlijk. Hij beweert dat het geen imitatie van welke techniek ook is, doch het materiaal zijn eigen eischen en mogelijkheden heeft. Wanneer dit zoo is heeft het ook zeker toekomst.

MAQUETTE VAN DE ALBERT I BIBLIOTHEEK TE BRUSSEL

ARCHITECT M. HOUYOUX S. B. U. A. M.

DE ALBERT I BIBLIOTHEEK TE BRUSSEL.

Half Januari heeft de Jury uitspraak gedaan betreffende de ingekomen ontwerpen voor de Albert I bibliotheek te Brussel en het hierbij afgebeelde ontwerp van den heer M. Houyoux, arch. S.B.U.A.M. te Brussel, met eenparigheid van stemmen den eersten prijs toegekend en voor de uitvoering van het werk aangewezen.

Het werk lijkt mij van voldoende belang om het onder de aandacht te brengen van de Nederlandsche collega's. Er is hier nog een reden voor en wel deze, dat de heer Houyoux gedurende enkele jaren te Nederland verbleef o.a. bij arch. Roosenburg en zooals hij mij bij de bespreking van zijn ontwerp mededeelde aan zijn verblijf in ons land aangename en dankbare herinneringen heeft.

Het gebouw zal worden opgetrokken op een belangrijk stedenbouwkundig punt van Brussel, op de plaats van den Kruidtuin en aan eene zijde de „Rue Royale” als begrenzing hebben en aan de andere de Kruidtuinlaan, welke het Stationsplein met het hogere Brussel verbindt.

Verwacht werd van de ontwerpers dat ze bij hun opzet er van moesten uitgaan dat deze bibliotheek wordt opgericht als blijk van Nationale Hulde en erkentelijkheid aan Koning Albert.

Ten opzichte van de situatie dient opgemerkt dat het terrein zeer sterke helling vertoont — helling parallel loopende met de Kruidtuinlaan. Het verschil in hoogte tusschen de Koninklijke Straat en de „Rue Gineste” bedraagt 27 meter. Zooals op het situatieplan te zien is zal de Noord-Zuid-spoorverbinding aan de Zuid-zijde langs het terrein gaan en wordt daardoor wijziging aan bestaande straten noodig.

Arch. Houyoux heeft zijn gebouw met den langen gevel parallel aan de Kruidtuinlaan ontworpen. Het Herinneringsmonument voor Koning Albert komt daarbij op een goed gevormd eenigszins verhoogd plein bij de Koninklijke straat en dicht bij den ingang van het gebouw welke aan dit plein is ontworpen.

Er wordt voor het gebouw tot tegen de laan een tuin behouden waardoor het gebouw vanaf de voorname verkeerslaan een waardige ligging verkrijgt. Veel van de kritiek op de keuze van

het terrein — men wilde den Kruidtuin ter plaatse behouden wegens de openheid welke dit punt daardoor heeft — zal bij uitvoering van dezen opzet vervallen.

Het monument voor Koning Albert heeft op het hoogste punt van het terrein een waardige plaats gekregen.

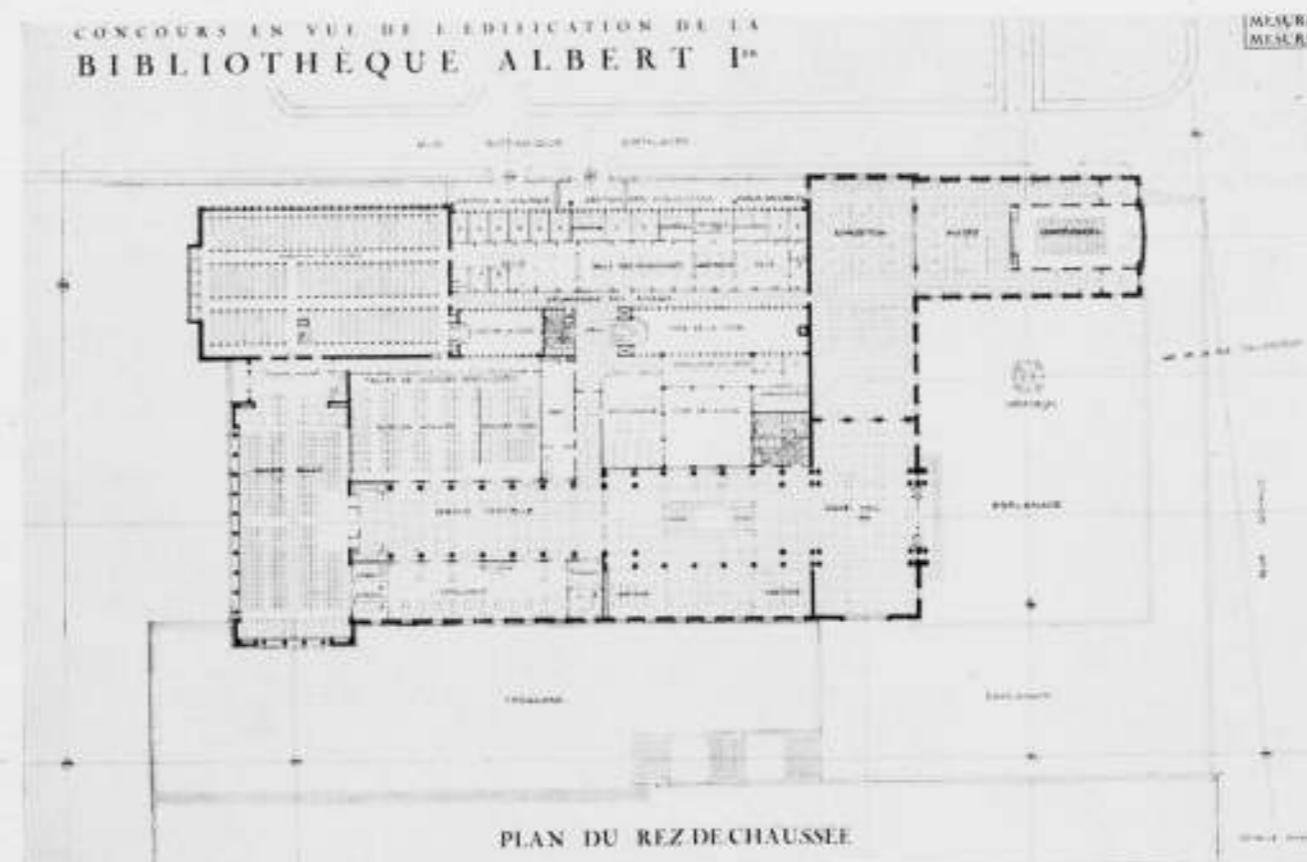
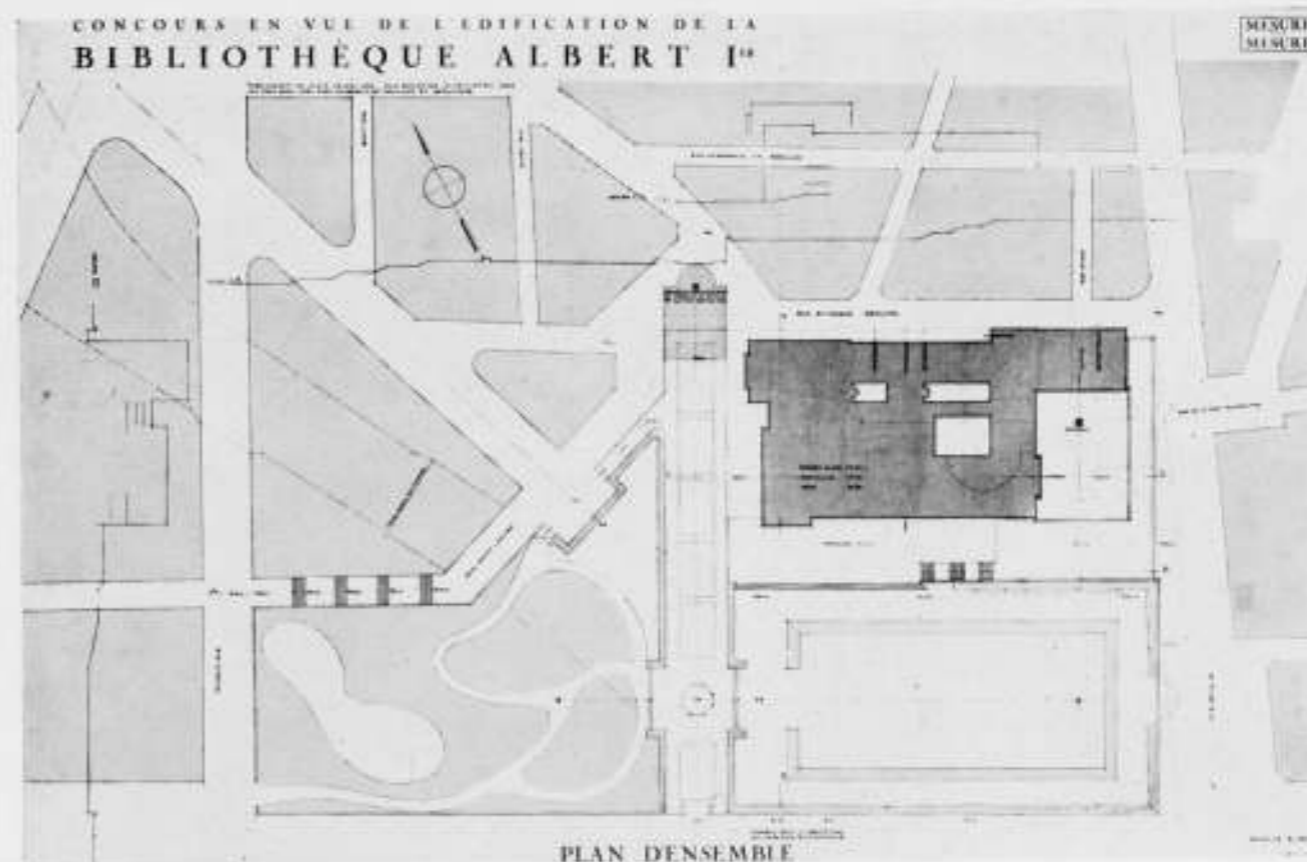
In verband met de zeer sterke helling werden de terrassen in verschillende hoogten rond het gebouw aangebracht. Er is hierdoor een zeer goede aansluiting met de omgeving tot stand gebracht. De ontwerper wijzigt de Rue St. Lazaire en brengt daarin een trappartij aan teneinde de zeer sterke helling te kunnen opvangen. Hij neemt daarbij aan dat in de toekomstige ontwikkeling dezer buurt in verband met de Noord-Zuidverbinding en de daaruit voortspruitende verplaatsing van het station, het verkeer van de „bovenstad” zijn weg zal vinden door de eveneens verplaatste Kruidtuinstraat en de te verbreden „Rue de la Rivière”.

De inrichting der bibliotheek blijkt uit den bijgevoegden plattegrond. Dadelijk bij de entree sluiten de tentoonstellingshallen aan. Door de groote hal komt men naar de leeszaal, verder naar de groote galerij waar zich links de zaal voor den catalogus bevindt en verderop de groote leeszaal. Op de hoogte der galerij is ook de verbinding met de bureaux ontworpen. De ingangen voor de bureaux zijn aan de Kruidtuinstraat waar zich ook de administratie bevindt. De opbouw van het gebouw is gedacht: geraamte van beton met natuursteenwanden. Daken met koperverwerking aan gootlijsten.

Opmerkelijk is bij dit ontwerp van Arch. Houyoux de rust en gebondenheid van het geheel. Het meerendeel der inzenders had zijn heil gezocht in een tot hoogen toren uitgebouwd boekenmagazijn, waardoor een goede compositie der bouwmasa bijna onmogelijk werd. Moge het den ontwerper gegeven zijn spoedig aan de verwezenlijking van zijn ontwerp te beginnen.

JOS. RITZEN, Arch. B.N.A.

Antwerpen, 4 Febr. 1939.

ALBERT I BIBLIOTHEEK TE BRUSSEL. SITUATIE EN PLATTEGROND

ARCHITECT M. HOUYOUX S. B. U. A. M. TE BRUSSEL

KERK TE NOTODDEN ARCHITECTEN MORSETH ENGEDDE, OSLO UIT BYGGKUNST

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

BYGGMÅSTAREN 1938-34 (Zweden).

Vensterconstructies, ventilatie, reiniging, bescherming tegen zonlicht, houten en ijzeren ramen.

IDEM, 35.

Geluidsisolatie van vloerconstructies.

IDEM, 36.

Beschouwingen over economische hervormingen in de bouwindustrie.

IDEM, 37-38.

Een dubbelnummer gewijd aan allerlei aanwinsten van Skansen (Stockholm's openluchtmuseum): een nieuwe ingang, caféterrassen met muziektent, een metaalpaviljoen, alles nieuw en modern. Verdere aanwinsten zijn: stalgebouwtjes, een fraai stads burgerhuis met tuin en theekepel, een kostelijke winkel en een apotheek, alsmede een geheel buitenverblijf.

IDEM, 39.

Een brandweerkazerne met politiebureau te Umeå.

IDEM, 1939-1.

Een tehuis voor zelfstandige vrouwen.

IDEM 2.

Prijsvraagontwerpen voor Stockholm's ziekenhuis.

IDEM 3.

Uit elementen samengestelde huizen, die naar believen groot of klein kunnen worden. Daarna te monteeren huizen in de Vereenigde Staten.

IDEM 4.

Dit nummer begint met allerlei beschouwingen over bioscopen. Daarna verscheidene nieuwe bioscopen te Stockholm, waarbij het groote theater „Draken" niet vele details.

IDEM 5.

Een beschouwing over de plaats van Engeland in de moderne architectuur, met vele foto's van flats, huizen, een olifanten-huis en een wijnkelder.

124

ARKHITEKTI, 1938-8 (Finland).

Een merkwaardig heerenhuis op een Finsche boerderij van architect Blomstedt. Werk van Frank Lloyd Wright. Prijsvraagontwerpen voor een kerk.

IDEM, 9.

Alvar Aalto's eigen tentoonstelling te New York. Een kantoorgebouw en een handelschool te Viipuri, beide in de bekende zakelijke Finsche trant.

IDEM, 10.

Een enorm complex van de hand van Aalto: een sulfaatfabriek met een dorp voor de arbeiders, leiders, ingenieurs en directeur.

IDEM, 11.

Een nieuw ontwerp voor het ziekenhuis te Helvinski, waarvan een deel werd uitgevoerd. Ziekenhuis te Pori met woningen voor de doktoren.

IDEM, 12.

Verslag met vele foto's van een reis naar Holland, waarvan de Finnen wel den indruk zullen krijgen dat wij uitsluitend nieuw-zakelijk bouwen! Verder een graansilo, een waterreservoir, huizen, prijsvraagontwerpen voor een woon- en winkelgebouw.

BYGGKUNST (Noorwegen), 1938-9.

Vele kleine fabrieksgebouwen en een graansilo.

IDEM, 10.

Stadsuitbreiding bij Oslo. Prijsvraag voor woningtypen en een bebouwingsplan. Het raadhuisprobleem te Bergen (ook al!). Een warenhuis te Bergen en een nieuwe kerk te Notodden.

IDEM, 11.

Bioscoop te Oslo. Een beknogte plattelandsspaarbank. Prijsvraagontwerpen voor een raadhuis te Horten.

ARKITEKTEN (Denemarken), 1938-10.

Uitvoerige plannen en vele foto's, alsmede beschrijvingen van een groot kantoorgebouw te Kopenhagen.

IDEM 1939-1.

In dit nummer worden drie raadhuisen afgebeeld en beschreven, twee kleintjes in Denemarken, die nogal negentiende-eeuwsch aandoen en één Zweedsch, te Helmstad, waarvan de vormgeving geheel met lat en haak bepaald is. Toevallig lag er, toen de architecten 't balkon in de raadzaal zouden teekenen, een mal in de buurt, dies werd het balkon letterlijk er figuurlijk krom. Overigens valt er in plan en situering te waardeeren.

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 9 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 18 MAART 1939 No. 11

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Jaarvergadering op Donderdag 13 April, 's avonds 8 uur, in Hotel American.

Agenda:

1. Notulen der vorige vergadering.
2. Ingekomen stukken.
3. Mededelingen.
4. Jaarverslagen.
5. Verkiezing van een bestuurslid wegens periodiek aftreden van den Heer J. A. Snellebrand, die zich niet herkiesbaar stelt.
6. Verslag van de Commissie van verificatie.
7. Verkiezing van een plaatsvervangend lid voor het College van Advies. Voorgedragen door het Bestuur: J. F. Berghoef en Prof. H. T. Zwiers b. i.
8. Verkiezing van een lid voor de redactie van het B.W.A. ter tijdelijke vervanging van den Heer J. F. Berghoef. Voorgedragen door het Bestuur: J. Zietsma en J. A. Snellebrand.
9. Verkiezing van 2 leden voor de Commissie voor ontwerpstudie No. 13. Voordracht van het Bestuur: 1. H. Krop — H. M. Wezelaar. 2. C. Feltkamp — Ir. W. de Bruyn.
10. Rondvraag en sluiting.

N.B. Candidaten van de leden voor de achter punt 5, 8 en 9 vermelde verkiezingen, moeten vóór 4 April schriftelijk aan het Secretariaat worden opgegeven.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. F. BERGHOEF, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 12

25 MAART 1939

DE PRIJSVRAAG VOOR HET NIEUWE RAADHUIS VAN AMSTERDAM.

In het Alg. Handelsblad heeft Mr. J. Kruseman een drietal artikelen geschreven welke betrekking hebben op deze prijsvraag. Het eerste artikel was getiteld: „Het Raadhuis springe uit de rooilijn”. Met deze rooilijn is bedoeld de noordelijke begrenzing van het terrein ter hoogte van den straatwand Weteringschans-Sarphatistraat.

Mr. Kruseman nu meent, dat de prijsvraag het belangrijke stede-bouwkundige element van het hier uit de rooilijn springen van het Raadhuis geen zuivere kans heeft gegeven om tot zijn recht te komen.

Wij willen hierbij opmerken dat in het uitbreidingsplan van Amsterdam voor het ringverkeer door de stad onder meer de ring Marnixstraat-Weteringschans-Sarphatistraat is aangewezen. Daarom lijkt het ons alleszins verklaarbaar, dat de teruggeschoven positie van het Raadhuis de voorkeur verdient. En terecht heeft de prijsvraaguitschrijfster o.i. aan het doen voor-springen van het Raadhuis buiten de rooilijn de voorwaarde verbonden, dat tegenover het inconvenient welke deze oplossing geven zal, andere groote en belangrijke kwaliteiten moeten staan. Het tweede artikel draagt den sensationeelen titel: „Glijdt de Raad af naar een dwangpositie”.

Mr. Kruseman acht het gevaar aanwezig, dat men zich zedelijk bindt aan een keuze tusschen twee Amsterdamsche Raadhuis-plannen van twijfelachtige waarde: een beslissing die diepe teleurstelling zal veroorzaken.

Wij achten het onbegrijpelijk hoe Mr. Kruseman, die op archi-tectuurgebied een leek is, in een tendentieuze verband de hier in het geding zijnde plannen, tegen het oordeel in van een Jury van hoogstaande en tot oordeelen volkomen competente deskun-digen op het gebied der architectuur, durft te kenschetsen als plannen van „twijfelachtige waarde”. Nog onbegrijpelijker is het, dat Mr. Kruseman deze kwalificatie geeft zonder over de plannen zelf één woord te zeggen.

Wij durven hiertegenover te verklaren dat als de Raad zich zedelijk zou binden aan de keuze tusschen de twee hier bedoelde raadhuisontwerpen, hij zich daarover niet zou behoeven te schamen, want de keuze gaat hier over ontwerpen, die van een hoogstaand karakter en van een geestelijken rijkdom zijn.

In het derde artikel behandelt Mr. Kruseman den juridischen kant van de prijsvraag. In een juridisch betoog komt hij tot de conclusie dat de Gemeenteraad vooral heel correct, d.i. juridisch onberispelijk en moreel juist zal handelen als hij zich houdt aan

de duidelijke bewoordingen van het Reglement en dus de geheele prijsvraag als geëindigd beschouwt. En wat de deelnemers be-treft aan de prijsvraag, schrijft Mr. Kruseman: „Gelijke mon-niken, gelijke kappen. De Gemeenteraad moet zelfs den schijn van bevoorrechtiging vermijden”.

Wij blijven geheel buiten het juridisch betoog, doch vragen ons alleen af of het Amsterdamsche Raadhuis volgens juridische beschouwingen, of naar architectonische ontwerpen moet wor-den gebouwd en steunende op het feit dat de bouwkunst dezer wereld via architectonische ontwerpen tot stand is gekomen, hetgeen Mr. Kruseman toch ook zal moeten onderschrijven, achten wij het wederom onbegrijpelijk dat hij het geheele architectonische resultaat van de prijsvraag eenvoudig voorbijziet. De architecten in Nederland zijn ten aanzien van het Raadhuisvraagstuk van Amsterdam thans niet meer gelijke monniken met gelijke kappen. Dat waren ze toen de prijsvraag begon en zij hebben allen dezelfde rechten gekregen. Thans echter hebben vier architecten, die twee aan twee tezamen werkten, getoond dat zij boven alle andere architecten hebben weten uit te stijgen. Dit geeft hun het recht op een moreele erkenning van hun talent en zij verdienen de achting en den eerbied van alle architecten in Nederland. Alle architecten in Nederland missen — wanneer tenminste nog van eerlijke vakbeoefening op grond van bekwaamheid sprake kan zijn — het recht om in de huidige positie dezen vier architecten hun eerlijk verworven plaats te misgunnen.

Wij schenken nu klaren wijn.

De Redactie van het „Bouwkundig Weekblad Architectura” staat niet achter de Jury alleen omdat zij Jury is, maar omdat de Jury uit de 225 ontwerpen, vier ontwerpen heeft gekozen die wat hun kwaliteiten betreft boven de andere uitgaan, en uit deze vier na hunne uitwerking er nog twee heeft aangewezen, die inderdaad in geestelijk gehalte nog kunnen stijgen, hetgeen met de andere ontwerpen niet meer mogelijk is.

Wij nemen daarom positief stelling tegen de conclusie waartoe Mr. Kruseman in zijn redeneering komt en zijn van oordeel dat wie voelt voor de Nederlandsche bouwkunst en hare bevordering, achter de Jury behoort te staan en haar advies terzake van een nadere opdracht aan de ontwerpers van de plannen onder de motto's „Meron” en „Belfort” moet steunen.

DE REDACTIE VAN HET „BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA”.

DE SPRAAK DER VORMEN.

(vervolg van het artikel: Oriënteerende gedachten bij de Amsterdamsche Raadhuisprijsvraag).

Architect is niet een mensch
zonder hooggestemden geest.
JOHN RUSKIN.

De in het vorige artikel besproken grondslag van de architectuur, de ordening der ruimten in harmonisch onderling verband en de

vorming dezer ruimten tot een harmonisch geheel, waarin de verschillende ruimten naar rangorde tot uitdrukking worden gebracht, is wel zeer belangrijk, maar ten slotte is dit voor de architectuur van niet meer beteekenis, dan de kennis van de leer der klanken voor den componist en de beheersching der techniek voor het bespelen van een instrument voor den musicus. Wat echter bij den componist en musicus moeilijk veron-dersteld kan worden, n.l. het niet kennen of beheerschen van

deze grondbeginselen hunner kunst, kan men bij den architect helaas maar dikwijls aantreffen. Kennis en inzicht van de grondbeginselen der architectuur is bij hen dikwijls niet of in zeer geringe mate aanwezig. Op dezen grond kan al direct een groot aantal ingezonden ontwerpen voorbij worden gegaan. Boven die waarde van de zuiverheid der indeeling en vorming der ruimten van dat werk van den goed onderlegden vakman, erkennen we in de architectuur de bouwende gedachte, den geestesarbeid die door de vormbepaling tot uitdrukking wordt gebracht, de gedachten die er door worden vertolkt. Dat is: „de spraak der vormen”. Hieraan is naast den vakman de kunstenaar te herkennen. Evenals bij het werk van den componist en bij het spel van den musicus. Men kan zelfs vakman zijn in den hoogsten zin, en dan nog geen kunstenaar.

In de volmaakte architectuur valt de stof weg en wordt vervangen door de gedachte, zegt Jinarajadasa. Die gedachte treedt echter ook reeds op den voorgrond bij minder volmaakte architectuur. Zie maar eens, hoe bij de beschouwingen en beoordeeling van deze prijsvraagontwerpen bijna iedereen, zoowel leek als vakman, allereerst naar die gedachte zoekt, naar die spraak der vormen zijn geestesoor te luisteren legt. Boven alle beoordeeling van nut en zuiverheid, van voldoen aan behoeften en ordening der ruimten, komt bij allen, bij den een wat vlotter dan bij den ander, de gevoelservaring bij het beschouwen naar voren. Men reageert op de gedachten die het ontwerp opwekken en men beoordeelt het werk in de eerste plaats naar de gevoelens die men hierbij ervaart. De aandacht is voor het grootste deel gericht op de spraak der vormen.

Nu is deze spraak der vormen niet op te vatten als het doceeren van bepaalde gedachten, zooals dat is te vinden in allerlei architectonische versieringen als uitbeeldingen van religieuze, historische, allegorische en andere voorstellingen. Dit laatste is doceerende kunst, die in de architectuur slechts een aanvullende functie heeft. Bij de architectuur is de vormspraak de vertolking van de bouwende gedachte als idee. Zij vertolkt de gerichtheid van den geest bij den arbeid. Zij is dus de geestelijke achtergrond van het wordingsproces. Zij getuigt van oppervlakkigheid of diepzinnigheid, van banaliteit of voornaamheid, van grofheid of fijnzinnigheid, van bekrompenheid of grootsheid, van dorheid of leven.

We vinden die spraak der vormen zoowel in de ordening en vorming der verschillende ruimten als in de samenstelling dezer ruimten, alsook in de vormgeving en materiaaltoepassingen der ruimte-omsluitingen, kortom in de geheele architecturale compositie. Al deze elementen der geheele compositie zullen in dezelfde geesteshouding moeten getuigen, om tot een grootsch harmonisch geheel te worden.

Ten opzichte nu van deze vormtaal kunnen we bij de ontwerpen weer tot eenige nadere onderscheidingen komen. Zonder daarbij aanspraak te willen maken op volledigheid in de omschrijving of absolute juistheid van deze indeeling, kan dit toch tot verder inzicht leiden. Het zijn maar slechts oriënteerende gedachten.

Na de reeds op zij gelegde, niet van behoorlijk vakmanschap getuigende ontwerpen, krijgen we dan eerst de zeer kleine groep van hen, die zich uitdrukken in de vormtaal der historie. We zouden hier, zonder er aandacht aan te schenken, voorbij kunnen gaan, ware het niet dat dit feit ons toch wel iets bizonders zegt. En wel dit, dat in ons land, na den fellen strijd der jongeren uit het begin dezer eeuw, onder leiding van Berlage, de Bazel en Kromhout, de volkomen overwinning is behaald op de starre stijlnabootsing, die het geestelijk leven van onzen tijd loochent. Er zijn nog groote landen om ons heen, waar dergelijke ontwerpen met de spraak der lang gestorvenen, nog alle kans hebben. In de uit internationale deskundigen samengestelde jury voor het Volkenbondspaleis te Genève, kre-

gen dezulken nog de overhand. Ons land is geheel vrij van den invloed dier dorre schoolschheid.

Een volgende groep is die, waarvan niets of maar weinig spraak uitgaat. Men zegt dan bij de beschouwing van zoo'n ontwerp: „het doet me niets” of „het doet me niet veel”. En er is dikwijls groote overeenstemming tusschen het oordeel van vele beschouwers. We spreken daarbij van dor en geesteloos, van krachteloze leege vormen, van verwarrende en levenloze motieven. De vormen zijn zonder diepere betekenis. Ook al spreekt uit dergelijke ontwerpen nog wel de vaardige hand, en de geschooldheid van den ontwerper, toch voelt men hierin een tekort aan kunstenaarsgaven. Deze groep is vrij groot.

Er zijn nog enkele ontwerpen te ontdekken, die, hoewel van talent getuigend, in hun vormspraak slechts blijf geven van persoonlijk inzicht, met een visie die zonder diepte, zonder voornamen geestelijken achtergrond is. (Geestelijke stroomingen van dieper betekenis hebben breeder bedding van noode, dan die van de ziel eens enkelings). Deze ontwerpen gaan in hun spraak min of meer vertolken van eigenwijsheid, met alle respect overigens voor het groote talent waarmee ze worden voorgedragen. Uit de nog maar korte geschiedenis der moderne bouwkunst weten we al reeds, dat dergelijk, door individueel talent en inzicht verkregen vormenspel, maar korten tijd zijn glans behoudt. De hier aanwezige zijn niet de sterkste dezer categorie. Dan komen we aan het levende werk van dezen tijd, het werk waarin een diepere geestelijke achtergrond in is te herkennen. Het is werk dat spreekt van overtuiging, van breeder en dieper inzicht, van zoeken naar meer geestelijke waarde. Alles in meer of mindere mate. Het is het wordende van den tijd, dat meer of minder gerijpt nog kracht vertoont om te kunnen groeien en de belofte inhoudt van een komenden stijl.

Richtingen kampen hierbij om den voorrang. Hun aanhangers schenken elkaar veelal weinig erkenning. De één meent dat de ander op „doodspoor” zal aankomen.

Over die richtingen wil ik in deze beschouwing niet uitweiden. Daar zal later nog wel eens gelegenheid voor komen. Het bestaan alleen wijst reeds op de belangrijkheid van onzen tijd.

In de hier aanwezige ontwerpen, die tot dat belangrijke werk van onzen tijd kunnen worden gerekend, is onderling nog belangrijk verschil, naar de mate van de bekwaamheid en de geestelijke kracht der ontwerpers. Er zijn voortrekkers en er zijn volgelingen. Er zijn er die meer en die minder principieel de idee hunner richting volgen.

De verschillende leden der jury zullen dit werk, ieder persoonlijk, ook verschillend beoordeeld hebben. Maar de jury heeft in zijn geheel uit deze ontwerpen haar keuze gedaan, en met voorbijgaan van waarschijnlijk gemakkelijker te aanvaarden advies, naar die ontwerpen gezocht, die een krachtig levensbeginsel vertoonen, die, hoewel onvoldragen, toch de kentekenen hebben van de volkomenheid eener belangrijke architectonische schepping. Ontwerpen waarin, naast en boven de aanvankelijk voortreffelijke ordening der ruimten en de samenstelling dezer ruimten tot een harmonisch geheel, een duidelijk beeld is gegeven van bewuste kracht, van de vertolking eener idee.

Alzoo zijn deze ontwerpen te zien als een climax van naar waarde ingedeelde, van het lagere naar het hogere gevormde rij van de ontwerpen der Nederlandsche architecten.

Dit kan alleen zoo worden ingezien door hen, die het dieper beschouwen in de verschijnselen bij de ontwikkeling der architectuur tot hun levenstaak hebben gemaakt. Het is te hopen en ook te verwachten, dat het Gemeentebestuur en ook de Raad der Gemeente, zich bij de verdere behandeling van dit zeer moeilijke vraagstuk, verder in volle vertrouwen zal verlaten op het advies van dezulken. Zij worden in de jury gevonden.

B. T. BOEYINGA.

CIVIEL-INGENIEUR EN ARCHITECT, EEN POGING TOT KENSCHETSING EN BEGRENZING.

(VOORDRACHT GEHOUDEN DOOR IR. A. J. VAN DER STEUR VOOR HET STUDENTENGEZELSCAP „PRACTISCHE STUDIE”)

De uitnodiging, mij door het Bestuur van „Practische Studie” gedaan, om als spreker op te treden bij de Lustrumviering van het Gezelschap, heeft mij zeer vereerd. Ik heb in mijn eigen studietijd eenige jaren deel uitgemaakt van het Bestuur; de periodieke bouwkundige tentoonstelling (die ik tweemaal hielp inrichten) had destijds mijn bijzondere belangstelling; ik herinner mij uit die jaren, dat „Practische Studie” in het leven van de bouwkundige en de civiele studenten een belangrijke plaats innam. Voor een dergelijke instelling behoudt men in later jaren, als men Delft al lang verlaten heeft, een zacht plekje in zijn gemoed, en men ervaart het met bijzondere belangstelling en vreugde, dat die instelling, die men in zijn eigen studietijd zich als bloeiend en levend herinnert, nog steeds leeft en bloeit. En men voelt zich vereerd en geveild, als men voor diezelfde instelling dan ook mag optreden als Lustrumredenaar.

Ik zou over het „Practische Studie” van 20 jaar geleden en dat van nu nog iets meer willen zeggen. In onze dagen was er één Bestuur, dat uit een gelijk aantal civiele en bouwkundige leden bestond. Wat er aan lezingen en excursies viel voor te bereiden en te bespreken, werd in de bestuursvergaderingen van dat gemengde bestuur behandeld. Er was daarbij belangstelling van de civielen voor de bouwkundige onderwerpen en omgekeerd van de bouwkundigen voor de civiele onderwerpen. De bouwkundige lezingen werden doorgaans bezocht door een uitgebreid contingent van civiele hoorders. Er was contact en belangstelling over en weer.

Ik weet niet, of dat op het oogenblik nog zoo is. De bouwkundige afdeling van „Practische Studie” heeft zich in elk geval emancipeerd tot een nagenoeg zelfstandige studentenvakvereniging. Ik acht dit in onzen tijd van specialiseering verklaarbaar. Ik gevoel zeer goed, dat de bouwkundige student van heden meent, dat hij zijn specifieke bouwkundige studiebelangen beter tot hun recht kan doen komen in het kader van de eigen vakgenooten. Maar ik meen toch ook, dat aan deze scheiding gevaren kunnen verbonden zijn. Wanneer de innige samenwerking in één gemengd Bestuur plaats maakt voor een meer los verband van federatief karakter, kan daarbij iets verloren gaan van een zekere waarde voor beide partijen, die nu voortaan op eigen gelegenheid verder varen.

Ik heb gevoeld, dat in Uw Bestuur het besef voor dit gevaar wel leeft, toen men mij vroeg, een onderwerp te kiezen, dat zoowel de civiele als de bouwkundige leden van Uw Gezelschap zou kunnen interesseeren. Ik hoop, dat deze vraag in Uw Gezelschap niet alleen bij de viering van het Lustrum, maar ook bij de voorbereiding van Uw normale spreekbeurten als regel wordt gesteld. Want waarlijk, ik acht dit van zeer hoog belang.

Een onderwerp dus, dat zoowel de civiele als de bouwkundige leden van „Practische Studie” zou kunnen interesseeren. Deze vraag was mij gesteld, met de motiveering daarbij, dat men juist mij koos, omdat ik door mijn werk, meer dan menig ander bouwkundig ingenieur, geregeld contact heb gehad met den civiel-ingenieur. Inderdaad, mijn nu bijna negen-jarige regelmatige en intensieve samenwerking met de Directie Bruggen van den Rijkswaterstaat geeft mij wellicht enig recht om over samenwerking van civiel-ingenieur en architect met eenige kennis van zaken te spreken. Maar U moet van mij op deze Lustrumvergadering niet verwachten, dat ik over die samenwerking zelf in de verschillende aspecten die zij heeft, zal gaan uitweiden. Ik ben er mij zeer goed van bewust, dat deze vorm van samenwerking er maar één is, en dat zij den vorm kreeg, dien zij heeft, door den min of meer beperkten aard van het object, dat zij ten doel heeft. Ik zal er in het volgende gedeelte van mijn betoog wel van tijd tot tijd als illustratie naar verwijzen. Wat ik bedoel, voor U te bespreken, is een onderwerp van wijder strekking. Ik bedoel

een poging om den arbeid van civiel en bouwkundig ingenieur, van civiel-ingenieur en architect, in hun algemeen aspect naast elkaar te belichten, zooals ik die in mijn praktijk (en nu niet alleen mijn praktijk als aesthetisch adviseur van de Directie Bruggen van den Rijkswaterstaat, maar ook als gewoon architect) als onderscheiden gebieden van menselijke activiteit observeer.

Vóór ik daartoe overga, wil ik nog zeggen, dat ik zoeven met opzet de benamingen: „bouwkundig ingenieur” en „architect” na elkaar in hetzelfde verband heb gebruikt. Toch zult U het met mij eens zijn, dat de betekenis der beide woorden niet geheel gelijk is. Er zijn vrij talrijke gevallen bekend van bouwkundige ingenieurs, die, meestal in een of ander ambtelijk verband, een werkkring kozen, die hun geen of weinig werk verschaft dat typisch des architecten is. Maar daar staat toch dit tegenover, dat de opleiding van den bouwkundigen ingenieur in hoofdzaak op het architectenberoep gericht is, en dat die opleiding haar doel zou missen wanneer zij niet in meerderheid toekomstige architecten afleverde. Het feit, dat in onze Nederlandse architectenwereld de bouwkundige ingenieur tegenwoordig meer en meer leidende plaatsen bezet, kan ons op deze feestelijke Lustrumvergadering met rechtmatige vreugde en trots vervullen, al weten wij aan den anderen kant ook wel, dat al wat blinkt, daarom nog geen goud is. Wat ik echter heb bedoeld te doen uitkomen, is alleen dit: dat ik het vanmiddag hebben wil over den bouwkundigen ingenieur in zijn normale verschijning, d.i. als architect. En dat ik zijn arbeid, als ik daarover hier spreek, bedoel als: het werk van den architect in zijn specifieke vorm, verwant aan, maar tevens in eenige essentiële wezenstrekken onderscheiden van dat van den civiel-ingenieur in zijn specifieke vorm. Dat is het eigenlijke onderwerp van mijn bespreking van hedenmiddag.

Er is ruimte, voor wie de beide beroepen in hun dagelijksche doening observeert, voor de opvatting, dat er tusschen de beroepen van architect en civiel-ingenieur een tegenstelling bestaat. Een tegenstelling, die zóó wezenlijk en diepgaand is, dat zij in de praktijk van het maatschappelijke leven veelal zelfs aanleiding geeft tot scheiding, d.i. tot gebrek aan waardeering wederzijds. Ik geloof niet te veel te zeggen, als ik betoog, dat de architect veelal den civiel-ingenieur beschouwt als een drogen rekenenden technicus, die volslagen onbekwaam is om zich zelfs maar het kleinste aesthetische begrip eigen te maken, terwijl de civiel-ingenieur veelal den architect aanziet voor een onbruikbaren fantast, die doorloopt met zijn hoofd in de wolken staat en wiens voeten elk contact met den solieden aardbodem, basis van ons menselijk bestaan, hebben verloren. Ik geef met opzet de tegenstelling hier drastisch weer — in meer of minder mate, en in allerlei nuanceeringen is zij in de praktijk van elken dag naar mijn meening een feit. Een feit, dat nochtans over het geheel van beide zijden goedmoedige vormen heeft. Maar het bestaat!

Ik heb mij voorgenomen hedenmiddag een poging te wagen om voor U uiteen te zetten waarin de tegenstelling bestaat, hoe zij zich uit in de werkwijze, en waar aan den anderen kant de aankrakingspunten liggen, die kunnen dienen om de tegenstelling te overbruggen. Want, hoewel de tegenstelling in het algemeen in de praktijk van het leven goedmoedige vormen heeft, zij valt niettemin te betreuren. Omdat elke verwijdering tusschen leden van één familie, als hoedanig ik civiel- en bouwkundig ingenieur te allen tijde beschouw, onder alle omstandigheden te betreuren valt, wanneer zij kan worden opgeheven. Als ik door mijn betoog aan het verdwijnen van die tegenstelling zal kunnen bijdragen, zal ik mij gelukkig prijzen.

Ik spreek vandaag tot U vanuit mijn gezichtspunt als architect.

En als ik dan wil trachten de wezenlijke verschillen tusschen het werk van den architect en den civiel-ingenieur aan te toonen, dan meen ik, dat ik dat in het beste kan doen door hun typisch verschil in werkwijze en in aanpakken van een opgave naast elkaar te stellen. Hoe is die in het eené en in het andere geval? Om U de zaak als één zeer praktische aangelegenheid zeer duidelijk voor oogen te stellen, zeg ik dit: Het meest typische attribuut van den architect is en blijft te allen tijde zijn teekenplank, terwijl de civiel-ingenieur, zoodra hij de T.H. verlaat, zijn teekenplank hoofdzakelijk gebruikt voor het corrigeren van teekeningen van anderen, terwijl zijn eigen teekenwerk zich doorgaans hoofdzakelijk bepaalt tot wat kleine schetsjes op millimeterpapier. Ik zou het zóó willen zeggen: het meest essentiële gedeelte van het werk van den architect speelt zich aan de teekenplank af; het meest essentiële werk van den civiel-ingenieur aan de schrijftafel. Dit betekent niet, dat de hoeveelheid teekenwerk, die voor het ten uitvoer brengen van een architectonisch bouwwerk noodig is, altijd veel grooter zou zijn dan die, welke benodigd is voor het ten uitvoer brengen van een civiel bouwwerk. Het aantal detail- of werkteekeningen voor een belangrijke brug in staal of gewapend beton, een silo of een sluis is zonder twijfel heel groot, en het eischt van den ingenieur, die met de leiding belast is, ongetwijfeld, naar verhouding gezien, niet minder arbeid dan het uitwerken en detailleeren van een belangrijk gebouw. Niet de totale hoeveelheid arbeid, die in beide gevallen aan de teekenplank verricht wordt, bepaalt het verschil, maar — en dit is naar mijn meening het essentiële — het verschil wordt bepaald door de hoeveelheid arbeid, die door den ontwerper zelf, voor het vaststellen van zijn ontwerp, persoonlijk aan de teekenplank moet worden verricht. Want deze hoeveelheid arbeid is in het algemeen bij den architect oneindig veel grooter dan bij den civiel-ingenieur.

Dit ligt in het wezen van de zaak. Zoodra de architect een bouwprogramma heeft ontvangen en het, aan de hand van wat men van hem vraagt, in een kortere of langere reeks van besprekingen met zijn opdrachtgever heeft gepreciseerd, moet hij dit bouwprogramma — aan zijn teekenplank — gaan omzetten in een ontwerp. De civiel-ingenieur moet dat ook, zult U zeggen. Ja zeker, maar in de meeste gevallen zal de civiel-ingenieur zich veel sneller dan de architect daarbij kunnen bedienen van de hulp van een teekenaar. Zijn ontwerp begint in den vorm van een zeer globaal schema, welk schema in een geleidelijke ontwikkeling wordt doorgerekend in verschillende opklimmende graden van nauwkeurigheid. Er zijn gevallen, waarin verscheidene schema's als uitgangspunt naast elkaar worden gesteld, en waarin de keuze tusschen die schema's aan de hand van globale begrotingscijfers wordt herleid tot de keuze van de meest economische oplossing. De economie is voor de meeste civiel-ingenieurs het beheerschende punt van hun overwegingen. Er zijn er zelfs, bij wie het het eenige punt van overweging is...

En hoe is het bij den architect? Zijn bouwprogramma is doorgaans een soort van staat van verschillende ruimten, die aan bepaalde, omschreven eischen moeten voldoen en die tot elkaar staan in een zeker verband, dat door het gebruik van het gebouw wordt bepaald. Het is zijn taak, aan de eischen die aan de ruimten worden gesteld, te voldoen, en in zijn plan recht te doen wederaren aan den eisch van het onderling verband der ruimten, die door het gebruik van het gebouw als geheel wordt voorgeschreven. Hij heeft voorts rekening te houden met de omstandigheden van het terrein, de rooilijnen en bebouwingsvoorschriften, en met al deze eischen bij elkaar moet hij een gebouw samenstellen, dat een gaaf geheel is, zowel in- als uitwendig, en dat zich op aesthetische wijze aanpast aan zijn omgeving, ofwel deze op aesthetische wijze voor de toekomst bepaalt.

Hier is een schema, zooals dit voor den civiel-ingenieur in tal van gevallen voldoende is om zijn hulpkracht aan het werk te

zetten, nog niet meer dan een nadere toelichting van het bouwprogramma, vóórdat het werk van den architect aan zijn ontwerp in ernst begint. En dat schema is bij den architect in het algemeen van geheel anderen aard dan bij den civiel-ingenieur. Bij den civiel-ingenieur kan in het schema voor een brug, een kaaimuur of een loods eigenlijk in een paar lijnen al het heele ontwerp in zijn constructieven opzet zijn vastgelegd. Het schema van den architect is nooit meer dan een schetsplattgrondje, een schema van ruimteverdeling en ruimte-opvolging. Als de civiel-ingenieur zijn schema ontwikkeld heeft, kan hij dit gerustelijk aan een bekwame hulpkracht ter uitwerking in handen stellen. Hij weet, dat deze aan de hand van zijn schema, het project verder kan brengen naar zijn voltooiing. Maar de architect, die zijn schema uit handen zou geven aan een hulpkracht ter nadere uitwerking, zou zijn roeping verraden, want hij geeft zijn ontwerp zelf uit handen. En over dit soort van architecten wil ik het hier niet hebben: dit zijn de handige kooplieden van het vak, niet de dragers van zijn geestelijke beteekenis.

Wat doet nu de architect, als hij persoonlijk aan zijn teekenplank gaat staan om van zijn schema een ontwerp te maken?

Als ik deze vraag wil gaan beantwoorden, moet ik beginnen met te zeggen, dat er op dit punt wellicht evenveel nuanceering van werkwijze bestaat als er architecten zijn. Men zou kunnen zeggen, dat elke architect er zijn eigen, volkomen individuele werkwijze op na houdt. Maar één ding hebben zij, wanneer zij althans werkelijke architecten en geen handige knutselaars zijn, gemeen: zij beginnen in werkelijkheid eerst dan aan hun ontwerp, als zij hun project hebben gezien. Ik bedoel daar dit mee, dat hun ontwerparbeid, moge hij bij een gebouw van een ietwat gecompliceerde bestemming in eersten aanleg wel eens iets weghebben van het oplossen van een legpuzzel, nooit tot een werkelijk architectonisch bouwwerk kan uitgroeien, als niet op een oogenblik de ontwerper over die legpuzzel heen het eindresultaat in den geest voor zich ziet. Dit oogenblik is het, waarop het architectonisch ontwerp geboren wordt. En dit ontwerp kan in sommige gevallen zóó vroeg geboren worden, dat de ontwerper nog een heele worsteling met kleinere of grootere legpuzzeltjes zal hebben door te maken, alvorens zijn project tot een gaaf geheel is gegroeid. Het komt soms ook zóó laat, dat de ontwerper al tal van keeren in de meening heeft verkeerd op den goeden weg te zijn en tal van keeren opnieuw is moeten beginnen, omdat de synthetische visie op het geheel maar telkens niet komen wilde...

Elke ontwerper worstelt op zijn wijze naar dat beslissende oogenblik in zijn arbeid toe, elke opgave bepaalt door haar aard en haar omstandigheden het meer of minder gemak, waarmede de architect zijn visie op het ontwerp bereiken zal. De wordingsgeschiedenis van een architectonisch werk ligt voor een veel grooter deel dan die van een civiel werk in het onderbewuste. Elke architect met ervaring leert, dat hij zijn plan in het onderbewuste moet laten rijp worden, vóór hij het op zijn papier vastlegt. Dit verklaart het gevaar, waaraan zoovele al te vlotte teekenaars in ons vak blootstaan, die de verleiding niet kunnen weerstaan om datgene, wat innerlijk bij hen nog niet tot klaarheid is gerijpt, met een gemakkelijken zwier en charme van weergeven te gaan vastleggen, als het nog niet vastgelegd moet worden. In de verleidelijke charme van het te gemakkelijke teekenen zijn meer architecten gestrand dan de buitenstaander kan bevroeden.

In den dwingendsten eisch, dien wij aan elk waarachtig architect stellen moeten, dat hij zijn ontwerp niet mag loslaten eer het beantwoordt aan het innerlijk geschouwd beeld, ligt naar mijn meening de kenschetsing en de rechtvaardiging van het werk van den architect als een kunst. Want deze zelfde eisch geldt in precies dezelfde mate voor al die menselijke activiteit, die wij onder den naam „kunst” verstaan. Hij geldt niet voor de techniek.

En hij verklaart ook waarom, in sterker mate dan bij welken tak van techniek ook (al erken ik, dat wie geen technicus geboren is, geen technicus kan worden) men architect geboren moet zijn om het ooit tot architect te brengen. Zelfs de meest grondige en zorgvuldige opleiding kan geen architect maken uit iemand die het van huis uit niet is. Dat weten wij architecten zóó goed, dat ik het hier niet uitspreek voor de bouwkundige leden en oud-leden van „Practische Studie”, maar voor de anderen.

Deze wording van de architectonische conceptie verklaart nog meer. Zij verklaart, dat het materiaal, waarin primair de architect denkt, niet is van stoffelijken aard. Het is niet baksteen, hout, natuursteen, beton, staal of glas, het is primair: ruimte, massa, licht en donker. Het is, al naar het innerlijke beeld dat vereischt, geslotenheid of openheid, afzondering of uitstraling, rust of beweeglijkheid, samenvatting of verstrooiing.

En als wij dat begrepen hebben, begrijpen wij ook, dat de werkelijkheid van het innerlijke beeld in de stoffelijke materialen, in steen, hout, glas, beton of staal, de tweede trap is van de wording van het architectonische werk. Dan begrijpen wij, dat op het oogenblik, waarop de architectuur het terrein van de techniek betreedt, zij feitelijk het meest essentiële van haar wordingsgang al verzeenlijkt heeft. Wij begrijpen ook, dat het zwaartepunt van de architectonische conceptie niet ligt, nooit liggen kan, in de technische praestatie, hoe belangrijk die op zichzelf ook moge zijn. Wij begrijpen, waarom een klein huisje belangrijker wezen kan dan een geweldig kantoorgebouw, dat van alle moderne technische gemakken is voorzien en waarvoor „the man in the street” met open mond staat te gapen.

Inderdaad moeten wij de zaak zóó stellen, dat de technische perfectie, hoezeer die ook inhaerent mag worden geacht aan elk goed werk, ten aanzien van de waarde van een bouwwerk in architectonischen zin te allen tijde secundair is. Ik bedoel daarmee niet, dat een bouwwerk van flodderige constructie een groot kunstwerk kan zijn. Een gróót kunstwerk moet zoowel ideeële als constructieve perfectie bezitten. Maar deze perfectie kan van eenvoudigen en weinig technisch geperfectioneerden vorm zijn, zooals een oude boerderij of een simpel, maar o zoo stemmingsvol en waardig buitenhuis aan de Vecht. De perfectie, die wij ten aanzien van een architectonisch werk eischen, is geen absolute grootheid: zij is relatief ten opzichte van de idee, die wij in ons bouwwerk wenschen uit te drukken. Deze waardebepaling sluit naar mijn meening elke flodderigheid ten eenenmale en voor alle gevallen uit.

Maar zij verklaart tevens, dat tal van architectonisch belangrijke kunstwerken, zuiver van het standpunt der techniek bekeken, alle belangrijkheid missen, omdat zij volkomen elementair zijn. Het is inderdaad, zuiver technisch gesproken, heelemaal geen kunst om een huis te bouwen. Dat speelt, als het moet, de eerste de beste timmermansbaas ook wel klaar. En hij doet het, heden ten dage, in ons land ook vroolijk. Maar dat is een ander onderwerp, waar ik het vandaag verder maar niet over hebben wil.

In het algemeen gesproken zijn inderdaad de technische problemen, die bij een architectonisch bouwwerk voorkomen, van een geheel ander en doorgaans vrij wat meer elementair karakter dan bij een civiel bouwwerk van eenige importantie. De bouw van een brug van b.v. 40 of 50 meter overspanning in gewapend beton vereischt heel wat meer gespecialiseerde theoretisch-technische kennis dan de bouw van b.v. een normaal schoolgebouw, dat ongeveer dezelfde bouwsom vordert. Ik leg hierbij den nadruk op de woorden: gespecialiseerde theoretisch-technische kennis. Ik bedoel niet de som van technische kennis in het algemeen, die voor beide soorten van werk noodzakelijk is. Tegenover de theoretisch-technische, sterk op het statische gerichte kennis en inzicht in het eene geval staat in het andere geval een hoeveelheid technische detailkennis van praktischen aard, die in het algemeen den civiel-ingenieur uit den aard van zijn arbeid

vreemd blijft en zonder welke geen architect in de praktijk kan optreden.

De architect zal dus in het algemeen ook kunnen uitkomen met een minder ver doorgevoerde gespecialiseerde theoretisch-technische kennis. Zijn opgaven maken deze in het algemeen niet noodzakelijk. Zij ligt hem in het algemeen ook minder, deze soort van kennis, die juist voor zoo vele civiel-ingenieurs het dagelijksch wezen van hun arbeid uitmaakt. Voor hem ligt het zwaartepunt van zijn dagelijkschen arbeid minder in de statische problemen dan in de deugdelijke bouwkundige constructie en de ontwikkeling en de bepaling van den vorm. In de bepaling van den vorm, d.i. dus van den architectonischen vorm. Wij hebben daar onder architecten een m.i. enigszins raar woord voor, dat een beetje naar een germanisme riekt, en waar ik uit dien hoofde erg het land aan heb: dat is het woord „vormgeving”. Een op het oogenblik uitstervende generatie van architecten: de kring rondom Dr. Berlage, heeft het veel over „vormgeving” gehad. Voor haar was de „vormgeving” het probleem van den dag. Zij zat midden in den strijd, die omstreeks het begin van deze eeuw zijn hoogtepunt bereikte, tegen den historischen stijnamaak, voor de oorspronkelijkheid van den architect, de worsteling voor het vinden van een eigen vormtaal voor de architectonische uitdrukking van de geestelijke idee van den eigen tijd. Het was Berlage, die in zijn geschriften de stelling ontwikkelde, dat wij alleen konden hopen op het ontstaan van een eigen stijl op grond van een nieuw gemeenschapsideaal, maar dat, zolang dat nieuwe gemeenschapsideaal nog niet aanwezig was, wij niet anders konden doen dan van den grond af aan opnieuw gaan opbouwen, waarbij ons geen andere grondslag ten dienste kon staan dan de vormbepalende invloed van de rationeele constructie.

Deze stelling heeft tot heel veel begripsverwarring aanleiding gegeven, ook onder de civiel-ingenieurs. Men heeft ervan gemaakt, dat een goede vorm als het ware het automatische gevolg was van een rationeele constructie, zoodat dus ook al datgene, wat rationeel geconstrueerd was, en doelmatig was, ook noodzakelijkerwijze schoon moest zijn. Al moet ik erkennen, dat in veel van het latere werk van Berlage zelf deze stelling in toepassing schijnt te zijn gebracht, zoo meen ik toch, dat Berlage het in dezen automatischen vorm nooit kan hebben bedoeld. Zijn blik op de architectuur was ruimer en zijn filosofisch inzicht in de stijlproblemen dieper dan dit recept. Want het is een dwaling, te spreken van den vormbepalenden invloed der rationeele constructie als van een absolute grootheid. Ieder, die in de constructie der architectonische bouwwerken ervaring heeft, weet, dat er geen absolute rationeele constructie bestaat. Het rationeele is altijd relatief ten aanzien van verschillende categorieën, die bij de ontwikkeling van een constructief geheel van invloed zijn. En daarom bestaat er ook geen absolute rationeele architectonische „vormgeving”. En daarom is het ook een ijdele verwachting, dat uit het zoeken naar op rationeele constructie gebaseerde architectonische vormen de nieuwe stijl van heden op korten termijn zou kunnen ontstaan.

Men behoeft, tot dit inzicht gekomen, nog niet in het andere uiterste om te slaan, zooals de alweer tot de geschiedenis behoorende Amsterdamsche School deed, toen zij, in bewuste felle tegenstelling tot Berlage, als eenig levenwekkend beginsel in de bouwkunst het hyperindividuele gevoel van den kunstenaar stelde, en verkondigde, dat een schoone leugen beter was dan een vervelende waarheid. Deze vorm van individualistische romantiek heeft haar gebrek aan inhoud, niettegenstaande wij aan haar een paar opmerkelijke scheppingen van meer dan tijdelijke waarde danken, sindsdien al spoedig bewezen. Zij was een strooivuur, dat even snel was opgebrand als het één oogenblik fel en meeslepend oplaaide. Want groote individualisten heeft de kunst in alle tijden opgeleverd, maar voor de ontwikkeling der kunst, als geheel gezien, is hun invloed altijd voorbijgaand.

Berlage heeft het juist gezien en gezegd, dat de bouwkunst een gemeenschapskunst is, die alleen tot bloei kan geraken op den bodem van een geestelijke cultuur. Hij heeft het even juist gezien en uitgesproken, dat waar die geestelijke cultuur ontbreekt, de bouwkunst, zelfs van de grootste geesten, slechts werken kan voortbrengen van tijdelijke waarde. Ik stip dit hier uitdrukkelijk aan, omdat eruit blijkt, dat hij wel degelijk inszag, dat met den rationeelen vorm het laatste woord inzake de bouwkunst niet gesproken is en dat diegenen, die Berlage hebben verweten dat hij dit enge architectonische ideaal heeft gesteld, hem niet hebben begrepen noch gekend. Het ware te wenschen dat onze tijd, die aan leidende figuren op geestelijk gebied zulk een brandende behoefte heeft, een figuur van zijn beteekenis en zijn onverzettelijke overtuiging, gepaard aan een milde wijsheid, kon aanwijzen.

Het mag waar zijn dat inzake den architectonischen vorm de kijk, dien Berlage erop gaf, naar onzen smaak te veel gericht was op het ambachtelijke detail binnen het kader van een bouwtechniek, die nog aan het begin stond van een enorm snelle ontwikkeling van het ambachtelijke naar het industriële, waarvan het einde nog niet is te overzien. Technici uit andere vakken hebben mij wel eens de achterlijkheid van de hedendaagsche bouwtechniek verweten in vergelijking met de meeste takken van industriële productie. Dit is een onderwerp, dat op zichzelf een lezing of misschien zelfs een heelen leergang waard is, en waarop ik op het oogenblik maar niet dieper inga. Maar ik raak dit punt even aan, omdat het bewijst, hoezeer de kijk op techniek en zijn mogelijkheden, ook in die gesmade achterlijke bouwtechniek, veranderd is, sinds Berlage zijn prachtige opstellen schreef. Een ontwikkeling, waar wij nog midden in zitten, waarin tal van nieuwe elementen aan het arsenaal van ons technisch kunnen worden toegevoegd, maar waarin ook, als wij niet oppassen, ontzaglijk veel van fundamentele beteekenis voor het geestelijke leven van onzen tijd, zooals zich dit in bouwkunst uit, kan verloren gaan.

Het standpunt van Berlage, dat de architectuur, om gezond te worden, haar quasi-historisch kleed moest afschudden en moest teruggrijpen op den rationeelen vorm, die uit de constructie voortkomt, was, in de verhoudingen van zijn tijd gezien, stellig verdedigbaar en althans begrijpelijk. Bouwt niet een deel van hen, die zich de kunstenaars van het „Nieuwe Bouwen” hebben genoemd, op deze gedachte voort? Is het niet nog zeer kort geleden dat figuren als wijlen Duiker en van Loghem hebben verkondigd dat de grondslag voor de nieuwe bouwkunst alleen en uitsluitend was te vinden in de technische vorderingen van de nieuwe bouwtechniek op grond van de natuurwetenschappen, en dat de functies van de verschillende bouwelementen, zuiver en alleen van de technische zijde gezien, het eenig juiste en zuivere uitgangspunt vormden voor een gezonde nieuwe bouwkunst? Het zou een ongehoorde stoutmoedigheid zijn om te willen staande houden dat onze tijd de stellingen van Berlage ontgroeid is. In een ietwat gewijzigden vorm vinden wij ze in tal van mondelinge, schriftelijke en... gebouwde uitingen van onzen tijd terug.

Maar het is merkwaardig om op te merken, hoezeer de doorvoering à outrance van deze, in zijn laatste consequentie technologisch geworden gedachte leidt tot de volkomen vormeloosheid der bouwkunst. Hoe de bewust gezochte, volkomen naaktheid van den zoogeheten constructieven vorm de ontoereikendheid van de leidende gedachte dezer kunstuiting zonneklaar doet blijken, omdat het nu duidelijk wordt dat de absolute waarden, die men langs dezen weg trachtte te bereiken, aan het eindpunt van dezen weg niet liggen. De constructieve naaktheid blijkt het gezochte fundament niet op te leveren. Nog luttele jaren geleden gaf Duiker in zijn „Zonnestraal”-complex te Hilversum het uiterste aan openheid, want de eenige zuivere en ware bouwkunst was de skeletbouw met een omsluitenden wand van glas.

Het hellende dak was uit den booze, want het volgde niet uit de rationeële constructie van het skelet met horizontale vloeren; het dak moest begaanbaar zijn, want het Nieuwe Bouwen eischte dit als uiting van nieuwe levensbeginselen: leven in de open lucht, in de zon, in den wind: „befreites Wohnen”.

Hebt U opgemerkt dat het platte dak, vandaag, heel snel bezig is te verdwijnen? Hebt U gezien dat de naakte beton bekleed gaat worden met duurzamere en edelere materialen? Is het U duidelijk geworden dat er onder de vele jongeren in het vak, die voortkomen uit de school van het „Nieuwe Bouwen”, een sterke kentering gaande is in een richting, die de constructie opnieuw dienaar wil doen zijn van een architectonische conceptie met heel andere uitgangspunten? Hebt U gelezen dat leidende figuren uit dezen kring de fundamentele architectonische beginselen in historische stijlvormen opnieuw beginnen te ontdekken?

Er moet, om dit alles te verklaren, toch aan de architectuur nog iets anders te ontdekken zijn dan de constructieve zuiverheid.

En dat is er, dat is er natuurlijk! Zóó natuurlijk, dat het een onverklaarbare zaak lijkt, dat men zóó lang heeft kunnen voortmodderen in een dergelijke denkfout, die toch alleen maar kan voortkomen uit gebrek aan nadenken over het eigen doen bij al die architecten, die deze stellingen met zulk een ijver hebben aangehangen. Ik zou aan elken waarachtigen architect de vraag willen stellen, wat bij het doordenken van een architectonische opgave het eerst bij hem opkomt: vorm of constructie. Of een waarachtig architect begint met zijn rekenschuif of met zijn potlood, desnoods op den achterkant van een enveloppe of op den rand van zijn krant. En of hij niet heel zijn conceptie, in massa en ruimte, in licht en donker, in samengetrokken massa-liteit of in ruimtelijke verstrooiing, hoog samengetrokken of breed uitgevlaid, heeft gezien, voor hij aan de constructie ervan gaat denken!

Inderdaad, in het architectonische kunstwerk is de constructie secundair!

En nu wil ik, dat U mij even héél goed begrijpt. Dit beteekent niet, dat ik aan die constructie geen zeer ruime en belangrijke plaats wil toebedeelen. Zij is — ik zei dit, in het algemeen — al eerder: geen bouwwerk kan perfectie bezitten als het ook naar de constructie niet grondig en volledig is doordacht en doorwerkt. Wanneer het een gebouw geldt, waarin de moderne installatietechniek van verlichting, verwarming, ventilatie en airconditioning, liften, isolatie en acoustische eischen hoogtij viert, zal de architect daaraan, naast de eigenlijke constructie van zijn gebouw, de handen vol hebben, want elk van zijn gespecialiseerde technische medewerkers, op welk gebied ook, stelt hem beurtelings voor de klacht, dat hem voor zijn installatie op een of ander punt véél te weinig ruimte wordt toebedeeld en stelt hem veelal eischen, die den constructieven samenhang van zijn bouwwerk op radicale wijze bedreigen. Zelfs als de architect op deze situaties bij voorbaat bedacht is, blijkt hij de maatzucht aan leidingruimte van zijn technische adviseurs steeds te onderschatten; er zijn er onder deze heeren, die soms schijnen te vergeten, dat het gebouw er is om de ruimte waarin de gebruikers van het gebouw straks moeten verkeren en nooit in der eeuwigheid om der wille van de installaties, die tenslotte geen ander doel hebben dan het verblijf in die ruimten voor de gebruikers te veraangenamen.

De taak van den architect is een dergelijke, vaak hoogst gecompliceerde en met stof voor conflicten tot berstens toe geladen situatie, is die van ordening, met vaste hand, in een schema dat te allen tijde ondergeschikt moet blijven aan zijn architectonische conceptie der ruimten in het gebouw. Zijn constructieve opzet is daaraan in de eerste plaats ondergeschikt en dienend; hij kan en mag de architectonische conceptie nooit overheerschen. Doet hij dat wél, dan is het alleen het gevolg van een zwakke conceptie, die het juiste evenwicht tusschen ruimte- en

massavorm en het materiele middel tot verwezenlijking daarvan niet heeft weten te bereiken.

Ik hoop U duidelijk te hebben gemaakt, dat, hoezeer vaak ook de vorm met de constructie moge samenhangen, in een voldragen architectonische conceptie de vorm primair, de constructie secundair is. Dat er niettemin tusschen vorm en constructie een innig verband bestaat is overigens een gemeenplaats. Een baksteen muur of een glaswand, een pannendak of een betonplaat hebben uit den aard der zaak elk voor zich hun specifieke vormen, die uit den aard van het materiaal rationeel voortvloeien. Het is voor den aard van een bouwwerk van principieel gewicht of het wordt geconstrueerd als een skeletbouw of als een bouwwerk met dragende muren. Maar ik hoop U te hebben duidelijk gemaakt, dat de keuze van deze materialen of constructiesystemen met hun, uit hun eigenschappen voortvloeiende min of meer specifieke vormen en karakters, gevolg is van de uit het gegeven der opgave voortvloeiende ruimtevoorstelling, zoodat de architectonische vormen, die uit het gebruik dezer materialen of constructiesystemen rationeel volgen, in laatste instantie ook gevolg moeten zijn van de ruimtevoorstelling, d.i. dus van de primaire architectonische conceptie, en niet omgekeerd de ruimteconceptie door de materialen en de constructie wordt bepaald.

Ten aanzien van de constructie en de materiaalkeuze is de taak van den architect dus deze, dat hij de materialen en de constructies grondig moet kennen, omdat hij anders nooit in staat zal zijn een bouwwerk tot stand te brengen dat aan zijn ruimtevoorstelling beantwoordt. Schoolse kennis is daarbij niet genoeg; alleen de dagelijksche praktijk kan hem tenslotte leeren het materiaal a.h.w. in zijn handen en onder zijn vingertoppen te voelen en zóó te leeren wát het is. Het begrip voor de door de ideeële bestemming van een ruimte of een gebouw vereischte mate van noblesse, van duurzaamheid, van schittering of van bescheiden intimiteit van werking, de zekerheid in het vermijden van het vulgaire of het banale, zijn kwaliteiten die slechts het dagelijksche omgaan met de materialen den volgroeiden architect in de praktijk leert, en — laten wij dit erbij zeggen — wie er het orgaan voor mist, leert het heel zijn leven niet.

Is dit alles nu óók zoo bij den civiel-ingenieur als hij bouwt? Ik heb al eerder gezegd, dat de civiel-ingenieur zijn opgave op heel andere manier pleegt dan te pakken. Ik heb ook gemeend te kunnen aantoonen hoe dat komt en waarom hij zijn opgave op heel andere manier kan aanpakken. Ik heb gesproken van het schema, dat voor den civiel-ingenieur min of meer een cel is, van waaruit hij zijn bouwwerk geleidelijk ontwikkelt tot een compleet organisme.

Wanneer ik van den waterbouw afzie, maar een civiel onderwerp kies, dat dicht bij de architectuur staat, zooals de bruggenbouw, is deze ontwikkelingsgang van het ontwerp, niettegenstaande het meer nadert aan de architectuur, toch in den grond verschillend. Het bestaat in het naast elkaar vergelikkend afwegen van de voordeelen en de nadeelen van een zeker aantal, uit breedte en overspanning volgend, meestal vrij beperkt aantal constructietypen. Hier is de ruimtevoorstelling maar nauwelijks in het spel: een brug is doorgaans een in de ruimte geplaatste, min of meer doorzichtige hang-, schoor-, boog- of balkconstructie zonder ruimtelijkheid in architectonischen zin. Het verschil tusschen de wording van een brugproject en een architectonisch project is heel typisch en duidelijk te demonstreeren aan de resultaten van brugtechnische en architectonische prijsvragen. Is de verscheidenheid in de oplossingen bij een architectonische prijsvraag vaak even groot als het aantal deelnemers: bij een brugprijsvraag zien wij altijd bijna een resultaat, dat is in te deelen in een aantal brugtypen en de beoordeeling daarvan bestaat in het aanwijzen, in de eerste plaats, van het in verband met de omstandigheden meest gewenschte type, en vervolgens het zoeken van de meest volkomen oplossing die in dit type is

gegeven. De autonomie van den ontwerper, die in de architectuur naar den aard van haar wezen, zooals wij hebben gezien, binnen zekere grenzen noodzakelijkerwijze vrijwel absoluut is, is bij het civiel-technische brugproject relatief, omdat het hier, in veel sterkere mate dan bij de architectuur, mogelijk is om objectieve normen te stellen. De economie, die bij den civielen technicus altijd een deugd is, bepaalt zijn gedragingen in veel sterker mate dan die van den architect, bij wien de economie altijd relatief behoort te zijn met betrekking tot de ideeële beteekenis van zijn bouwwerk. Zoo is duurzaamheid voor den civiel-ingenieur alleen een economisch begrip; voor den architect kan zijn beteekenis met ideeële waarden met betrekking tot de bestemming van zijn bouwwerk samenhangen: men bouwt geen kerk van bordpapier, maar een doodeenvoudig viaduct van naakte gewapend beton kan een bevredigend bouwwerk zijn, als het voldoet aan het gestelde minimum van soliditeit voor den te verwachten verkeerslast. Ik meen zelfs te mogen zeggen, dat de civiel-ingenieur zich ervoor moet wachten zijn gewapend-beton viaduct op te sieren met — in architectonischen zin — edele materialen. Het zou kunnen zijn dat hij daarbij de zuivere schoonheid van een ding, dat zichzelf is en onbevreesd zijn wezen toont, zou benadeelen. Er zijn voorbeelden te over van!

Het probleem van de aesthetica der civiel-technische bouwwerken is dan ook een probleem dat in wezen geheel andere aspecten heeft dan dat der architectonische schoonheid. Ik zeg dit hier niet alleen aan het adres der civiel-ingenieurs, ik zeg het ook aan dat van de architecten. Want op dit punt liggen naar mijn meening in de praktijk de misvattingen in het algemeen meer aan hún zijde. Onder de architecten is de meening zeer verbreid, dat zij ook bij den bruggenbouw een beslissend woord zouden hebben mee te spreken en dat de civiel-ingenieur daarbij, onder hen, als hoofdontwerper een secundaire en dienende rol zou hebben te spelen. Mijne heeren collega's, ik meen mijzelf bevoegd te kunnen achten om hierover te oordeelen en te zeggen: deze opvatting is fout! Zij is even fout als die van sommige bouwende civiel-ingenieurs, die meenen dat bij een architectonisch bouwwerk de civiel-ingenieur de leiding zou moeten hebben met den architect als zg. „aesthetisch medewerker”. Dat dit laatste fout is, hoop ik na de voleindiging van mijn voorafgaande betoog niet meer te behoeven te zeggen. De keerzijde van de medaille: dat de architect niet de leidende man is bij een brugproject, is naar mijn meening eigenlijk even plausibel.

Heeft de architect bij den bruggenbouw dan géén plaats of taak? Dit heeft hij daarbij naar mijn meening ongetwijfeld. Want — die hoop ik U in het voorafgaande te hebben duidelijk gemaakt — de architect is de bij uitstek bevoegde waar het betreft de bepaling van den vorm. Heel zijn gedachtenwereld, heel zijn scheppend vermogen is geschoold en geschikt tot het bepalen van den vorm. Alleen hij hééft dit vermogen, krachtens zijn aangeboren begaafdheid en zijn scholing. Als hij, door een daarop gericht werkkring of opdracht, zich met de wezenlijke problemen van den bruggenbouw bezig houdt, leert hij ook deze problemen tot specifieke vormen te herleiden, vormen, die hij krachtens zijn scholing gemakkelijker en met veel grooter trefzekerheid weet te bepalen dan doorgaans de civiel-ingenieur dat kan, zelfs al heeft de architect de statische exacte uitwerking van het in de brugconstructie gestelde technische probleem in veel mindere mate of zelfs in het geheel niet onder de knie. Ik spreek daarbij nog niet eens van quaesties als aanpassing aan landschap of stadsbeeld, want daarbij raak ik al punten aan, die in veel sterkere mate het specifieke domein van den architect zijn.

Ik spreek uit een negen-jarige ervaring als ik de stelling poneer, dat de architect die den brugbouw begrijpt als een technisch probleem dat specifiek ligt op het terrein van den civiel-ingenieur, met dien civiel-ingenieur samenwerkend, resultaten kan bereiken, die de civiel-ingenieur alléén niet bereiken kan.

En omgekeerd, dat een architect, die bij den brugbouw den civiel-ingenieur aan zich ondergeschikt wil maken, van het wezen van den brugbouw niets begrijpt en den heelen boel verknoeit. Ik spreek uit een negen-jarige ervaring, als ik mededeel, dat bij een samenwerking, waarin de positie van den architect bij den brugbouw zoowel door hem als door den civiel-ingenieur wordt begrepen, de arbeidsverdeling bij het project gaandeweg volkomen natuurlijk wordt en elke aanleiding tot conflicten over bevoegdheid van den een of den ander verdwijnt.

Inzicht en tact zijn tenslotte niet alleen op dit gebied de groote fundamentele elementen voor samenwerking en resultaten. Mijn hoorders, ik ben er mij volkomen van bewust, in dit korte betoog het onderwerp, dat ik mij gesteld had, niet te hebben uitgeput. Ik ben er mij even sterk van bewust, dat ik op tal van plaatsen ben tekortgeschoten in het bepalen van de zuivere, snijdend juiste formulering, die ik gaarne had willen bereiken. Ik ben er mij, toen ik mijn betoog opstelde, telkens heel duidelijk van bewust geweest dat de stof, die ik in een stoutmoedig oogenblik besloot aan te snijden, moeilijker was dan ik in den beginne had vermoed. Ik verwacht dan ook niet dat ik U allen zonder uitzondering zal hebben overtuigd, noch van de juistheid van mijn zienswijze, noch van mijn bekwaamheid om deze te formuleeren. In het kort gezegd: ik begrijp volkomen, dat de onaanvechtbaarheid van veel in mijn betoog niet boven elken twijfel verheven is.

Maar dit maakt mijn eigen overtuiging — de overtuiging waar-

mede ik mijn betoog begon en die er de grondslag van is — niet minder sterk. En ik hoop, dat U datgene, wat ik voor U heb uiteengezet, zult nemen voor wat het is: een eerlijke poging tot kenschetsing en begrenzing. Ik meen, dat het op een feestdag als deze goed is zich te bezinnen, zich te bezinnen op datgene wat men krachtens zijn functie in de maatschappij doet, en welke beteekenis dat heeft. Ik meen, dat deze bezinning op het eigenaardige grensgebied van kunst en techniek, dat — van de zijde der kunst door den architect — van de zijde der techniek door den civiel-ingenieur — wordt bestreken, goed is, omdat onderlinge waardeering en steun voor elkaars positie en arbeid alleen kan groeien op den bodem van een zuiver inzicht.

Mijn — ik erken het — ietwat stamelende poging om dat inzicht — van de zijde van den architect — te bevorderen moge door U als een positieve bijdrage daartoe worden aanvaard en begrepen. Ingeval zij dat werkelijk zal blijken te zijn — de beoordeeling daarvan laat ik aan U over, mijne hoorders — zal ik mij voor de moeite die ik aan de opstelling van mijn voordracht heb getroost, beloofd achten. Ik dank het Bestuur van „Practische Studie” voor de gelegenheid, die het mij door zijn uitnodiging heeft verschafte, om voor mijzelf de vraag van het wezen van den arbeid van architect en civiel-ingenieur tot meer klaarheid te brengen en daarvan te getuigen. Mij rest thans alleen nog U allen te danken voor Uw aandacht.

Ik heb gezegd.

HOOG BEZOEK.

Le Corbusier bezocht Zaterdag j.l. de tentoonstelling van de Raadhuisontwerpen in het Stedelijk Museum. Zijn vlug en even scherp als bezonken oordeel over de 4 plannen in de middenzaal stond reeds Zaterdagavond in de krant. Het luidde aldus:

„Een toren heeft voor de bevolking iets geruststellends”, constateerde hij bij het ontwerp van prof. Zwiers, waarin hij verder „den invloed van het Orient” bespeurt. Het plan Duintjer en Komter vond geen

genade. „Het is over het geheel genomen droog en zonder levensvreugde”, was le Corbusier's eerste indruk en den binnenhof van dit plan vond hij verfoeilijk. „Een nieuwe barok”, meende hij van Staal's ontwerp en dat van Berghoef en Vegter herinnerde hem aan de Middeleeuwen, terwijl hij over de secretarie daarvan een eindelooze troosteloosheid verspreid vond.

Wij geven hier een verslag van zijn bezoek in de Fransche taal:

L'APÔTRE AU MUSÉE.

Le samedi passé
Le Corbusier est arrivé
Il descendit d'un avion
Pour l'Exposition
Des plans primés
Au salon central du Musée
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

Armé de ses lunettes
Il examina les maquettes
Il était l'admirateur
Du projet du Professeur.
Il déclara, d'un coup d'instant
„C'est l'influence de l'Orient”
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

„Un tour”, il constata avec aplomb
„à quelq'chose de calme pour la population”
Et le Maître de l'Esprit Nouveau
Continua son visite à vue d'oiseau
Avec une mine sincère
Il s'avance au projet de Komter.
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

Il déclara à Monsieur des Livres
„Le plan est sans joie de vivre.
C'est sec en général
Et le cour est banal.”
En levant ses lunettes
Il prit une cigarette
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

„Voulez vous m'excuser bien”
Lui demanda le gardien
„C'est défendu de fumer”
Et l'Apôtre s'avance aux plans des Aciers
Il examina ce dernier cri de l'époque
Et condamna: „Du nouveau baroque”
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

Alors d'une stature fière
Il s'approcha du projet de Vegter
Les bras étendus, il parla: „Cet image,
Messieurs, Dames, c'est du Moyen Age!
Et le secrétariat, proprement dit
Est d'une tristesse infinie.”
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

Et au bout du spectacle
Il se termina ses oracles.
Alors il quitta le Musée
D'un pas accélééré,
Il descendit l'Escalier d'Honneur
Accompagné de Monsieur le Directeur
Falderie, faldera, falderé }
C'était Monsieur le Corbusier } bis

Et au personnel, c'est superflu de dire
Il distribua son portrait comme souvenir
Il s'éloigna, en voiture
„Vers une architecture”
Et le visite apostolique
Était déjà historique.
Falderie, faldera, falderé }
Vive, Monsieur le Corbusier } bis

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 10 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 25 MAART 1939 No. 12

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS. WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. BIJZONDERE LEDENVERGADERING op 1 April a.s. des voorm. 10 uur.

De onder de leden van den B.N.A. per circulaire uitgeschreven Ledenvergadering op 1 April a.s. 10 uur te Amsterdam zal plaats vinden in het

AMERICAN HOTEL, ingang Marnixstraat.

A. ET A. Jaarvergadering op Donderdag 13 April, 's avonds 8 uur, in Hotel American.

Agenda:

1. Notulen der vorige vergadering.
2. Ingekomen stukken.
3. Mededelingen.
4. Jaarverslagen.
5. Verkiezing van een bestuurslid wegens periodiek aftreden van den Heer J. A. Snellebrand, die zich niet herkiesbaar stelt.
6. Verslag van de Commissie van verificatie.
7. Verkiezing van een plaatsvervangend lid voor het College van Advies. Voorgedragen door het Bestuur: J. F. Berghoef en Prof. H. T. Zwiers b. i.
8. Verkiezing van een lid voor de redactie van het B.W.A. ter tijdelijke vervanging van den Heer J. F. Berghoef. Voorgedragen door het Bestuur: J. Zietsma en J. A. Snellebrand.
9. Verkiezing van 2 leden voor de Commissie voor ontwerpstudie No. 13. Voordracht van het Bestuur: 1. H. Krop — H. M. Wazelaar. 2. C. Feltkamp — Ir. W. de Bruyn.
10. Rondvraag en sluiting.

N.B. Candidaten van de leden voor de achter punt 5, 8 en 9 vermelde verkiezingen, moeten vóór 4 April schriftelijk aan het Secretariaat worden opgegeven.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
. J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 13

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

1 APRIL 1939

HET VRAAGSTUK DER MONUMENTALE ARCHITECTUUR VAN DEZEN TIJD

DOOR PETER MEYER

OPMERKING VOORAF

Toen de schrijver zijn voordracht over „Zwitserse architectuur van dezen tijd“ voor Amsterdam voorbereidde, leek het hem nuttig aan de Zwitserse lichtbeelden eenige algemeene overdenkingen omtrent den stand van de architectuur in 't algemeen vooraf te laten gaan.

Deze beschouwingen zijn in nummer 8 van dit tijdschrift van 25 Februari 1939 afgedrukt.

Het was den spreker onbekend dat tegelijkertijd over de groote prijsvraag voor het nieuwe Raadhuis in Amsterdam beslist werd, waarbij juist die vraag in het middelpunt van de discussie staat welke ook in mijn voordracht als een der moeilijkste architectuurproblemen van dezen tijd aangegeven werd: namelijk de vraag of een monumentale architectuur in dezen

tijd mogelijk is en welke middelen den architecten tegenwoordig ten dienste staan.

Dit samentreffen beduidt juist door zijn toevalligheid een bevestiging voor het gewicht van het vraagstuk der monumentaliteit en daarom voldoe ik gaarne aan den wensch van eenige Hollandsche collega's, enkele andere overdenkingen hierover aan te sluiten.

Het spreekt vanzelf dat het den schrijver niet toegestaan is zich te uiten over de projecten voor het stadhuis van Amsterdam, daarvoor kent hij de plaatselijke toestanden en de voorwaarden der opgaaf, haar programma en den organisatorischen achtergrond veel te weinig — de volgende overdenkingen gelden dus voor het speciale geval Amsterdam maar in zoo verre, als zij ook voor ieder ander bouwplan van soortgelijken aard in welk land dan ook gelden.

De architecten van onzen tijd geraken in de grootste verlegenheid, wanneer zij een bouwwerk van monumentale allure moeten ontwerpen. Wij behoeven ons over die verlegenheid niet te schamen, want zij berust niet op gebrek aan talent, maar zij is een gevolg van onze cultureele ontwikkeling, waaraan de architect zich niet kan onttrekken en daarom zijn het juist de meest begaafde architecten, diegenen die zich ernstig moeite geven een uitdrukking te vinden voor de cultureele situatie van onzen tijd, die deze verlegenheid het sterkst ondervinden, terwijl architecten, die zich deze verantwoording van hun tijd niet zoo duidelijk bewust zijn, in de verzoeking komen, eenvoudig historische voorbeelden na te bootsen.

Het gaat daarbij niet alleen om een onzekerheid in vormuitdrukking, maar om een veel dieper wortelende onzekerheid van waardebeoordeling waar de monumentale, d.w.z. hogere houding op haar plaats is, welke opdrachtgever en welke opgaven over het algemeen gerechtigd zijn in hogere architectonische houding op te treden.

In de Middeleeuwen was dat eenvoudig: toen was de architect geen oogenblik in twijfel of de kerkbouw was het eenige project waarvoor monumentale vorm paste, terwijl alle andere projecten in den niet geaccentueerden toonaard van den profanen bouw opgelost moesten worden.

En in de XIXe eeuw was het eveneens gemakkelijk voor den architect, toen was het gewoonte geworden eenvoudig ieder project in monumentalen vorm op te lossen, zelfs fabrieken en kleine woonhuizen, zoodat men toen ook niet veel had te overleggen.

Dat het tegenwoordig moeilijker is geworden monumentaal te bouwen is een teeken van beterschap.

Nu weten we weer — wat de vorige eeuw had vergeten — dat de monumentale architectuur de uitdrukking is voor het buitengewone, het zeldzame, in tegenstelling met het alledaagsche. Wij zijn er weer ontvankelijk voor geworden dat er tusschen monumentaal en profaan bouwen een onderscheid gemaakt moet worden, die beide manieren van bouwen ten goede komt, want een alledaagsche, profane opgave, die een of ander technisch-organisch programma te vervullen heeft, kan dan alleen juist opgelost worden wanneer men ze oplost, enkel in betrekking tot dit programma, zonder zijdelingsche blikken op bijzondere effecten van buiten af. Daarin ligt niet alleen het negatieve van afzien van de groote allure, maar tegelijk het veel gewichtiger positieve van een nieuw waardeeren en hoogschatten van het alledaagsche; wij vinden de eenvoudige vervulling van de dagelijkse plichten gewichtig genoeg om ook de expressie die het gebouw van buiten geeft te bepalen, juist op de manier zooals men vroeger het zuivere technisch-practische bouwen van de oude pakhuizen aan de Amsterdamsche grachten van genoeg belang vond om er den bouwvorm in te bepalen, dien we tegenwoordig met recht bewonderen. Zulke gebouwen lijken ons tegenwoordig juist daarom voorbeeldig omdat zij daarin hun waarde zoeken, dat zij eenvoudig hun functie vervullen, zonder aanspraak te maken op monumentaliteit, die bij deze opgave niet paste.

Het behoort tot de gewichtigste opgaven van de tegenwoordige theorie en van de architectonische opleiding het gevoel voor het

onderscheid tusschen „monumentaal” en „profaan” te scherpen, dit onderscheid open te houden en ook het publiek ervoor gevoelig te maken dat de monumentale bouw voor alledaagsche projecten verkeerd is.

Het gaat hier niet om „mooi” of „leelijk” maar om „goed” of „slecht”.

Misschien kon een in monumentalen vorm gebouwde fabriek mooi zijn, maar ook dan is zij niet minder verkeerd en een utiliteitsbouw is mogelijk leelijk, maar toch principiële juist en zijn vermooing moet dan van binnen uit in de technische vormgeving gezocht worden en niet van buiten af aan den monumentaalbouw ontleend worden.

Dit in het oog houden van het onderscheid komt ook de monumentale projecten te stade, want slechts op den neutralen vlakken achtergrond van het alledaagsche komt het buitengewone, als de zeldzame uitzondering, tot werking. Zolang eenvoudig elk bouwproject als monumentaalbouw werd behandeld, bleef voor werkelijke monumentale opgaven geen stijgingsmogelijkheid over.

Het is een teken van gezonde afschuw tegen het misbruiken van monumentale vormen, zooals zij in de laatste eeuw gebruikt werden, wanneer in de laatste tientallen jaren juist de beste architecten zich zoo uitsluitend bezig hebben gehouden met het weer veroveren van het profane. Hier lag inderdaad de meest dringende opgave en de terughoudendheid tegenover monumentale bouwvormen had iets van het grootsche ascetisme van het oude Calvinisme, welker uitwendige armoede innerlijke sterkte betekende.

Men kan zeggen dat dit inzicht tegenwoordig gemeengoed van alle ernstige architecten in de meest verschillende landen geworden is dat profane gebouwen, zooals woonhuizen en fabrieken, in profaanbouw moeten worden gebouwd.

Maar hoe staat het met echte monumentale gebouwen, met kerken, openbare gebouwen, raadhuizen? In welke vormen moeten zij worden opgetrokken en waar ligt de grens tusschen monumentale en profane opgaven? De kerk is niet meer de alleen-heerschende, onbestreden, leidende geestelijke macht, zooals in de middeleeuwen, niet meer het middelpunt van het gezamenlijke culturele leven. De triomphale houding van de Gotische Kathedralen zou niet meer voortkomen uit de tegenwoordige situatie der kerk — maar natuurlijk is de kerk ook nu nog meer dan een willekeurige verzamelplaats.

Het pathetische van den Staat is in landen die democratisch geregeerd worden — ook daar waar deze een monarchale staatsinrichting bezitten — een geheel andere dan die van het absolutisme, zooals het in de gigantische kasteelen als Versailles of de barokke vorstensloten van Duitschland, Italië en Spanje zijn uitdrukking vond — maar toch is het gebouw, waarin de regering van een soeverein land zijn zetel heeft, meer dan een onverschillig bestuursgebouw. Hetzelfde geldt voor de raadhuizen van oude steden: zij bevatten zeker voor het grootste deel dienstlokalen, voor technische bedrijven en besturen die evenzoo goed in een zuiver technisch goedgevormd regeringsgebouw een plaats zouden vinden, daarenboven echter is zulk een gebouw toch ook de zetel en uiting van de burgerlijke regering en zelfbewustzijn van een om zoo te zeggen metafysische stadspersoonlijkheid met eigen traditie en waardigheid die zich niet uitput in het enkele deel van het bestuur.

Hier ligt de groote moeilijkheid: wanneer men deze eenheid der metafysische persoonlijkheid van de kerk, van den Staat, van de stad in haar verschillende levensuitingen verdeelt, dan komt men er licht toe de eenheid heelemaal te loochenen en alleen de technische details te zien die als zoodanig geen aanspraak op monumentale vormen kunnen maken.

Dit was de fout die in de jaren van de zakelijke architectuur niet zelden werd gemaakt.

Een kerk of een regeringsgebouw moet

echter niet alleen voldoen aan de som van alle afzonderlijke praktische eischen, maar het belichaamt daarboven uit rechtstreeks het wezen zelf van Kerk en Staat enz. De eisch van monumentaliteit wordt niet door het detail, maar door het geheel gesteld.

Hieruit volgt de vraag of het gebouw in zijn geheel monumentaal moet zijn, wat alleen reeds door axiaal symmetrische compositie van de bouwdeelen bij overigens geheel neutraal technische vormgeving mogelijk zou zijn, dan wel of de monumentale noot aan overigens niet geaccentueerde bouwdeelen door gebruikmaking van aangebrachte versieringen, hetzij door plastiek, wandschildering enz., kan worden uitgesproken.

Deze tweede mogelijkheid verdient vooral aanbeveling bij groote gebouwen, die talrijke verschillende punten van het programma tegelijk in zich vereenigen. Hier zal de monumentaliseering van het geheele complex altijd tot geweldadigheden tegenover enkele praktische eischen leiden, waarbij tegenover ieder van deze eischen op zichzelf overwogen moet worden of dit nadeel binnen dragelijke grenzen blijft.

Hier zal echter over 't algemeen een verdeeling van het programma tot een zuivere oplossing leiden, namelijk in dien zin: eenerzijds een afscheiding van al die technische diensten, die niet onmiddellijk dragers van het religieuze, regerings of stedelijk pathos zijn, en het onderbrengen van deze vereischten in een bouwblok zonder accent in profanen stijl en daarenvens de nadrukkelijke concentratie van de monumentale conceptie op die kleine groep van ruimten waarin werkelijk handelingen gebeuren welke op een hooger architectonischen vorm met recht aanspraak mogen maken. Ik geloof dat zulk een scheiding aan onze hedendaagsche eischen naar zuiverder onderscheid tusschen profane en monumentale architectuur het beste zou beantwoorden; de van afmeting grotere, profane deelen zouden dan den neutralen achtergrond vormen voor die kleinere bouwgroep, die ook naar buiten in meer geaccentueerde vormen optreedt.

Er werd reeds medegedeeld dat zelfs geheel onversierde, modern-technische vormen enkel door middel van axiaal symmetrische compositie opgevoerd kunnen worden tot monumentaliteit. Desniettemin wordt dit zelden voldoende gevonden, de behoefte naar meer geaccentueerde vormen bij monumentale gebouwen is volstrekt noodig geacht, want door zulks vormen trekt het gebouw de aandacht van den beschouwer. Het openbaart zich aan hem door middel van een gedetailleerde vormtaal terwijl de technische vormgeving principiële stom blijft. Maar welke vormtaal staat ons hiervoor ten dienste? Wij hebben nog de schrik in de beenen van het historische, dat alle denkbare normen uit het verleden zonder terughouding uitbuitte om stations, postkantoren en villa's te decoreren. En we zijn bang dat elke aanraking met de vormen van het verleden de met zooveel moeite van smetten vrij gemaakte architectuur van heden opnieuw zou kunnen bedoezelen.

Het gevaar is niet te betwisten, maar de gevaarlijkheid is geen reden om het experiment ook daar te schuwen waar het zin heeft. Iedere monumentaal-architectuur staat naar haar wezen in verbinding met het verleden zooals zij zelf in verbinding staat met de toekomst. Monumentum is afgeleid van monere — herinneren, manen. Monumentalisering beteekent naar het woord en het wezen, vereeuwigen, onafhankelijk maken van den loop des tijds en daarmede deelneming in verleden en toekomst. De monumentale bouw denkt niet alleen aan de bevrediging van het oogenblikkelijk doel en een zekere, tegenwoordig dikwijls beruchte strakheid en massale van den monumentaal genoemden bouw is geen fout die te vermijden is, maar een typische karaktertrek van die monumentale architectuur die juist naar

het maken tot gedenkteekenen streeft van dat wat in het leven afzonderlijk staat.

Daarom is het geen toeval maar in het wezen van den monumentaalbouw zelf gebondvest, dat iedere nieuwe monumentale opgave een verbinding met de monumentale architectuur uit het verleden zoekt, zooals ook de waardigheid, zoowel van de kerkelijke als van de regeerings organisatievormen voor het grootste deel op haar legitime wettigheid berust, op haar rechtmatige afkomst uit een ongebroken traditie. Hoe zeer ook stedelijke en regeeringsambten in detail organisatievormen van eischen van het oogenblik zijn, toch strekt zich het pathos van den staat en van een stad ver over deze eischen van het oogenblik uit in het verleden en dit moet zich ook in de architectuur manifesteren.

In hoeverre daarbij een aansluiting aan speciale plaatselijke bouwtradities noodig en mogelijk is, is een vraag welke alleen bij elk geval opzichzelf, aan de hand van bepaalde voorstellen verklaard kan worden.

Alle locale tradities van monumentale architectuur zijn echter in laatste instantie slechts specifieke wijzigingen van de klassieke stijlen die hunnerzijds van de Grieksche architectuur uitgaan. En ik geloof dat er geen nieuwe monumentale architectuur mogelijk is, die zich niet van den beginne af ernstig bezighoudt met deze vormen, die getoond heeft in den loop van 25 eeuwen een nagenoeg onbegrensde modificatiemogelijkheid te bezitten.

Zeker is er niemand mede gadiend dat men een willekeurige, zelfs reeds als tijdelijk gekarakteriseerde fase, uit deze stijlontwikkeling grijpt; dit zou alleen het begin van een nieuwen historischen stijl beteekenen. Daarom geloof ik, dat al wordt er een nog zoo smaakvol spel gespeeld met die stijlvormen, zooals dat gedaan wordt met het stadhuis te Stockholm, deze weliswaar geniale prestaties van den ankeling beteekenen, maar niet als ondergrond voor een ontwikkeling op breeder basis kan dienen.

Het werk van Ragnar Oestberg is een prestatie, die zelfs den

DE WETTELIJKE REGELING BETREFFENDE DEN TITEL EN HET BEROEP VAN ARCHITECT IN BELGIË

Alvorens een korte samenvatting te geven der door kamers en senaat aangenomen „Wet op de bescherming van den titel en het beroep van Architect” laat ik tot beter begrip een kort historisch overzicht volgen der door de architecten in België gevoerde actie tot het bereiken der ook in ons land tot de wenschen behorende bescherming van ons beroep.

Uit den aard der zaak kan dit overzicht slechts summair zijn en neem ik de data uit een overzicht desbetreffende door Arch. Hoeben opgemaakt.

Men zou de actie welke gevoerd werd in twee perioden kunnen splitsen en wel een periode waarin het probleem den architecten zelve nog niet zeer klaar was en dus de na te streven oplossing nog niet juist was geformuleerd — en de praktische periode — deze waarin doelbewust naar bescherming werd gestreefd. Een eerste verzoek tot het verkrijgen van een diploma van architect dateert van 1883.

Op verschillende congressen in de jaren tusschen 1897 en 1920 wordt de noodzakelijkheid bij herhaling betoogd. Toen berustte de leiding der actie tot het verkrijgen van een diploma bij Maukels. Deze zocht naar een oplossing, welke werkmogelijkheid voorzag voor gediplomeerde en voor ongediplomeerde Architec-

teerstreven tot bewondering dwingt, maar deze zelfs reeds zeer afgeleide eklektische kunst moet noodzakelijkerwijze in het zoetelijke en in 't niet uitloopen, waar zij van haar kant nagebootst wordt; zij lijkt mij meer het einde dan het begin van een ontwikkeling te zijn.

Het zou er veel minder op aan komen de sublieme producten van lange ontwikkelingsgangen met smaak te varieeren dan de grondgedachten van de klassieke architectuur en ornamentiek in haar fundamentele, om zoo te zeggen in haar archaische schacht opnieuw te grijpen.

Daarbij moest ongetwijfeld met de materialistisch-structieve interpretatie van deze vormen, zooals zij in de laatste eeuw gebruikelijk werden en tot nu toe meest nog gebruikelijk zijn, grondig worden afgerekend.

De klassieke bouwvormen — zuilen en balken — zijn geenszins als constructieve vormen uit technische beweegredenen uitgevonden en de eeuwen door gewijzigd, maar integendeel uit aesthetische beweegredenen als uitdrukkingsmiddel van een uitsluitend aesthetisch-abstracte vormendialektiek.

Wij moeten deze vormen meer als vrij zwevende aesthetische begrippen leeren verstaan en handhaven, zoodat de vermeende tegenstelling van deze, ten onrechte structief-opgevatte vormen tot de moderne constructieprincipes zonder inhoud wordt.

Eerst wanneer wij ons van deze vormen volkomen vrij van structieve foutieve interpretaties leeren bedienen, zullen wij hun een specifiek moderne uitdrukkingswaarde kunnen geven en eerst dan zal een moderne monumentale architectuur weder mogelijk zijn, die niet van den beginne af aan den bijmaak van het nagebootste in afkeurenden zin „het historiseerende” had. Ieder tijdvak, iedere godsdienst en iedere regeeringsvorm zal zijn monumentale bouwwerken eischen. Nu is de tijd gekomen dat juist de modern gezinde architecten zich intensief met deze opgave bezig houden, dat de aansluiting van het moderne aan het monumentale gevonden wordt, het gaat hier om veel meer dan enkel architectonische vormproblemen.

Zürich.

PETER MEYER.

lijk diploma zou dan vanzelf volgen. Daarna zou dan de tijd komen om het beroep voor de niet-gediplomeerden te sluiten. Men stelde dus een werkwijze vast als volgt:

1. Regeling der opleiding.
2. Erkenning van den titel.
3. Instelling van een orde van architecten.

De genoemde architecten maakten een programma op voor de studie en het onderwijs der toekomstige architecten.

In 1931 wordt naar aanleiding der actie een wetsontwerp door de Federatie van Architectenverenigingen in België bij het Ministerie van Onderwijs ingediend.

Ook dit ontwerp slaapt tot 1935. De architectenverenigingen dringen aan en beleggen vergaderingen waardoor eindelijk de belangstelling wordt gewekt van den Minister en in Mei 1936 wordt het Kon. Besluit verkregen dat het onderwijs in de bouwkunst regelt.

Ik moet hier volstaan met op te merken dat dit besluit bepaalt dat het onderwijs twee graden omvat t.w. den middelbaren graad of technische afdeling en den hooger graad of afdeling voor bouwkundige compositie. Het diploma van architect is de bekrachtiging der studiën van hooger graad. De duur der studiën van middelbaren graad is 4 jaar minimum. De studie van den hooger graad duurt daarenboven 3 jaar. Verder is er een praktische werkzaamheid gedurende den studietijd voorzien op bureaux van architecten of op de bouwwerken welke door de onderwijsinrichting moet worden gecontroleerd.

Tot zoover dit besluit waardoor het eerste programmapunt der initiatiefnemers werd verwezenlijkt.

Na deze regeling drong zich als consequente doorvoering de wettelijke bescherming op van het diploma dat door de studie kan worden verkregen.

Minister Hoste nam een reeds onder zijn voorganger voorbereid wetsontwerp in overweging en in Juni 1938 werd het in eerste lezing met bijna algemeene stemmen in de Kamer aangenomen. In den Senaat werden enkele wijzigingen voorgesteld en 2 Februari l.l. werd het ontwerp aangenomen. Deze week is de wet in het Staatsblad verschenen en dus in werking getreden en daarmee hebben de Belgische collega's dan den tweeden stap van hun programma verwezenlijkt.

De volgende en moeilijkste zal zijn de inrichting van een orde van Architecten teneinde het peil der leden zoo hoog mogelijk op te voeren.

Na dit overzicht, dat toch langer werd dan mijn bedoeling was, volgt nu een verkorte inhoud der wet zelve:

Art. 1. Bepaalt dat niemand den titel mag voeren van architect noch het beroep ervan uitoefenen, indien hij niet in het bezit is van een diploma, waaruit blijkt dat hij met goed gevolg de examenproeven heeft afgelegd, welke vereischt zijn voor het bekomen van dit diploma.

Art. 2. Geeft aan welke onderwijsinrichtingen gerechtigd zijn het diploma uit te reiken, enz.

Art. 3. Geeft de voorwaarden aan, te stellen aan de onderwijsinrichtingen en programma's van het onderwijs, de duur daarvan, het uitreiken der diploma's, enz.

Art. 4. Bepaalt: dat de Staat, de provinciën, de gemeenten, de openbare instellingen en de particulieren (dus iedereen) beroep moeten doen op de medewerking van een architect voor het opmaken van plannen en de controle op de uitvoering der werken, voor dewelke door de wetten, besluiten en reglementen, een voorafgaande aanvraag om toelating tot bouwen is opgelegd.

Door den Gouverneur voor de Provincie of bij Kon. Besluit kan worden aangeduid voor welke werken de medewerking van een bouwmeester niet verplichtend zal zijn.

Art. 5. Bepaalt dat de ambtenaren van Staat, provincie, gemeenten en Openbare instellingen buiten hun ambt, niet als architect mogen optreden.

Uitzondering wordt gemaakt voor het geven van onderwijs.

Art. 6. Bepaalt dat het beroep onvereinigbaar is met dat van aannemer.

Art. 7. Stelt de overgangsbepalingen vast. a. Personen van Belgische nationaliteit, geboren vóór 1907, mogen den titel van architect voeren indien zij algemeen bekend staan het beroep uit te oefenen. b. Op grond van een examen kan iemand die 10 jaar als teekenaar bij een architect werkzaam was den titel verkrijgen. c. Degenen, welke geboren zijn tusschen de jaren 1907 en 1916 moeten voor een bijzondere commissie het bewijs leveren hunner kennis teneinde den titel te kunnen voeren. Degenen, geboren in diezelfde periode, welke bezitter zijn van een diploma van architect, uitgereikt door eene door den Minister erkende instelling, mogen den titel blijven voeren.

Art. 8. Regelt den toestand voor de vreemdelingen. De vreemdelingen mogen het voordeel genieten der wet, voorzover de wederkeerigheid in hun land aangenomen is. Bovendien mag aan personen van vreemde nationaliteit bij Kon. Besluit toelating worden verleend om als architect in België op te treden.

Art. 9. Bepaalt dat ter griffie van iedere provincie een register zal worden gehouden waarop alle architecten ingeschreven moeten zijn welke de voorwaarden der wet vervullen.

Art. 10. Bepaalt de boeten voor wederrechtelijke dragers van den titel.

Art. 11. Stelt de straffen vast voor het wederrechtelijk uitreiken van diploma's van architect.

Art. 12. Geeft aan dat de ingenieurs met diploma van een Belg. Universiteit gerechtigd zijn den titel te voeren mits onderwerping aan art. 5, 6 en 9. Deze moeten zich dus binnen de termijn door de wet bepaald, als architect in het register der provincie doen inschrijven.

Art. 13. Regelt een uitzondering voor ambtenaren van Staat of gemeenten welke in verband met een functie welke niet hun volle werktijd omvat, verkregen rechten bezitten.

Ik meen dat de wet duidelijk is en veel commentaar mijnerzijds overbodig is te achten.

De Belgische architecten mogen gelukgewenscht met de prachtige bekroning hunner actie — hetgeen door deze wet zeker is. Er wordt tevens een oplossing gegeven aan het werken van ambtenaren op het terrein van den architect, terwijl de Staat en openbare besturen het belang van het architectenwerk hier wel zeer blijken te waardeeren.

Een opmerking dient gemaakt ten opzichte van art. 4, dat de medewerking van den architect afhankelijk stelt van het bestaan van bouwreglementen — immers de toelating tot bouwen moet zijn opgelegd. De gemeenten waar geen reglement bestaat blijven dus een arbeidsveld voor aannemers en beunhazen. Provinciaal en gemeentelijk is dit bezwaar door uitvaardiging van een voorschrift te ondervangen. Daar het juist de kleine landelijke gemeenten zijn waar bouwvoorschriften ontbreken, is landelijk schoon anders het ergst aan gevaar van ontsiering blootgesteld.

De Architecten in België hebben met deze wet rechten gekregen — zeer groote rechten. Doch rechten dragen plichten in zich en in dit geval zeer zware plichten. De toekomst der bouwkunst is nu in de handen gelegd van de architecten — deze zullen dan ook te zorgen hebben dat ze hun beste kunnen geven opdat binnen enkele jaren uit den hoogen stand der bouwkunst blijken moge dat de verantwoordelijkheid in de juiste handen werd gegeven.

Nu België de wet op den architectentitel heeft verkregen, zal in Nederland de leemte welke te dezen nog in de wetgeving bestaat te sterker worden gevoeld. Laat ik de hoop uitspreken dat ook hier binnen afzienbaren tijd een oplossing zal worden gevonden welke in het belang zal zijn der bouwkunst in ons mooie land.

Antwerpen, 27 Maart 1939. JOS. RITZEN Arch. B.N.A.

LOLA

DIGENES JANSE. SCULP.

OVER EEN WERK VAN DEN BEELDHOUEER DIGENES JANSE

Met genoegen voldoe ik hier aan het verzoek van de Redactie om eenige woorden van waardeering te schrijven over het werk van den jongen Digenes Janse, waarvan de recente „Lola”, m.i. niet alleen het meest karakteristiek is, maar ook als synthese van sculpturale strevingen kan worden beschouwd. Wat mij in een werk als „Lola” het meest bekoort, is de speelsche academiegeest, die niet heeft belet dat de beeldhouwer zijn onderwerp in de uitbeelding tot een dramatische spanning heeft weten op te voeren. Lola is absoluut op het moment sterke dingen te doen. Alleen in de beste uitingen van de Italiaansche kleinplastiek, zooals Dr. Planzig ze heeft geordend en beschreven, ziet men een dergelijke volstrekt sculpturale spanning. Laten wij het eerlijk zeggen, dit werk is on-Hollandsch. Lola is niet gemodeleerd uit klei, haar modelé is week en gevoelig als de matexiclone ether, Lola trilt — bij wijze van spreken — op de korte golf! Er is geen zweving tusschen de bindende en de ontbindende krachten. Janse triomfeert hier over de stof, zijn plas-

tiek is puur. Er is een prachtig evenwicht tusschen naakt en gekleed. Zeker, naast een Raedeker lijkt de weelde van Lola wat te verrijnd, maar de licht- en schaduwwerking blijft krachtig en subtiel.

Wij mogen, naar dit beeld te oordeelen, nog veel verwachten van Digenes Janse. Zijn technisch kunnen is soepel genoeg om zich te wagen aan diepere en ernstiger onderwerpen. Zijn geest reageert reeds scherp en duidelijk. Wij zagen in zijn atelier de schets van een dronkaard (gepolychromeerd). Wij waren ontroerd naast de blijheid rond het frivole Lola-beeldje, van den zelfden kunstenaar een physionomische verbeelding van het gemoedsleven te zien, die in wrangheid en diep menselijke ellende — de man had tegenspoed gehad in zaken en was da a r o m gaan drinken! — direct terug gaat tot de waarlijk grooten. Wij hopen nog veel van Janse's creatief streven te aanschouwen.

Mr. C. DIRCKZEN.

LE CORBUSIER EN DE RAADHUISPRIJSVRAAG.

Het bezoek van Le Corbusier aan de tentoonstelling der raadhuisplannen, op verzoek van het „Comité van Amsterdamsche notabelen" heeft veel stof opgeworpen.

Als bevriende collega — sedert jaren — van den Franschen architect gevoel ik behoefte eenige verkeerde opvattingen, die door berichten in de pers ontstaan zijn, recht te zetten.

Allereerst zij het mij vergund uit een 21 Maart gedateerden brief van Le Corbusier aan Komter eenige woorden aan te halen. De brief is geschreven naar aanleiding van het onderschrift onder een afbeelding van Le Corbusier bij het ontwerp van Komter en Duintjer, vermeldende dat hij dit „droog, zonder levensvreugde" noemde en „met een binnenhof dien hij verfoeit".

Hij schrijft hierover: „Het onderschrift onder de afbeelding in de Telegraaf van Zondag j.l. is mij geheel vreemd en komt in het geheel niet overeen met mijn woorden." Voor zijn meening over de vier uitverkoren ontwerpen, verwijst hij uitsluitend naar het door hem verstrekte perscommuniqué.

Daar in het Fransche versje en in het bijbehorend bericht in het vorige B.W.A. de bovenaangehaalde uitlating ook was verwerkt — naast soortgelijke — evenmin authentieke — over de andere uitverkoren ontwerpen, komt rectificatie ook in dit blad mij van belang voor. Niet alleen voor de „beoordeelde" ontwerpen, maar vooral voor Le Corbusier, wien op grond van deze uitlatingen wel een zeer groote mate van oppervlakkigheid en lichtzinnigheid van beoordeelen zou kunnen worden aangerekend.

Ten tweede: ik kreeg inzage van Le Corbusier's schriftelijke communiqué, dat hij op de persconferentie op Zondagmiddag 19 Maart verstrekt heeft. Hierin is geen sprake van een naar kwaliteit gerangschikte volgorde van ontwerpen die Le Corbusier aanbevolen of geprezen zou hebben. In dit communiqué schrijft hij:

„Il y a trois conceptions, premièrement les conceptions banales, scolaires et sans invention, deuxièmement les conceptions basées sur l'aspect extérieur de l'édifice (architecture qui procède du dehors au dedans), troisièmement la conception de l'architecture procédant du dedans au dehors et créant avec les moyens de la

technique moderne, les volumes nécessaires aux organisations et leurs dispositions relatives.

La première conception ne nous intéresse pas. La deuxième conception est celle de la plupart des projets. La troisième conception est celle exprimée par quelques projets remarquables qui ont parfaitement exprimé les nécessités du programme (au point de vue pratique rationnel et point de vue lyrique).

Je résume la deuxième conception par ceci: on cherche à créer des aspects architecturaux extérieurs, des cours d'honneur, des déploiements de façades, on scie sur le plan qui crée un encombrement total du terrain et détruit l'espace.

La troisième conception est au contraire de surgir au beau milieu du terrain et de se développer en plein lumière et en pleine espace, en hauteur comme en étendue, tout en laissant subsister autour de l'édifice les vastes surfaces de parcs du terrain proposé pour l'Hôtel de ville."

Hierop volgen in vrij willekeurige volgorde de analyses van eenige ontwerpen waaraan hij de laatste twee ontwerprijzen kan illustreren.

Heeren architecten die zich reeds verheugd hadden met een 1e, 2e of 3e „Le Corbusier-prijs" hebben zich dus blijgemaakt met een doode musch.

De juiste interpretatie van het communiqué ontnemt daaraan de pretentie van het een-twee-drie met den Franschen slag superjury willen spelen. Ze geeft aan Le Corbusier's oordeel de waarde van het oordeel van een vooraanstaand onbevooroordeeld collega uit het buitenland die na twee bezoeken aan de tentoonstelling zijn oordeel zegt, niet meer maar ook niet minder.

Ten slotte een persoonlijke aangelegenheid.

Met het comité had ik niets te maken. Evenmin heb ik Le Corbusier rondgeleid, al ben ik ook door den persfotograaf een moment op de tentoonstelling naast hem „gesnapt". Ik was slechts uitgenoodigd om Le Corbusier op Schiphol te verwelkomen, waaraan ik als bevriend collega gaarne voldeed.

27-3-'39.

A. BOEKEN.

STROPHE SUPPLÉMENTAIRE.

La morale de l'histoire brève
C'est: distinguez la vérité du rêve
C'était tout à fait chimère
La classification des confrères.
La vérité authentique
N'est qu'une lettre magique.
Faldera, ... etc.

P.S. Je suis vraiment au bout de mon Latin.

J. P. M.

INGEZONDEN.

Hooggeachte Redactie,

In de zeer belangrijke beschouwingen van den heer B. T. Boeyinga in het j.l. Bouwkundig Weekblad Architectura naar aanleiding van de Amsterdamsche Raadhuisprijsvraag oordeelt de schrijver het van belang, dat de P.P.C. een studie maakt van de Programma-Eischen bij eventuele Bouwkundige Prijsvragen.

In het jaarverslag over 1938 meende de P.P.C. de hier volgende opmerking te moeten maken, welke wij aan de lezers van het Bouwkundig Weekblad Architectura ter lezing aanbevelen.

„Bij verschillende Prijsvragen welke de laatste jaren gehouden zijn, kwamen bij de P.P.C. opmerkingen in over de redactie van dat gedeelte van het Program, hetwelk eischen omvat, waaraan het ontwerp moest voldoen en de gegevens dienaangaande, welke niet immer even duidelijk en zakelijk gesteld waren.

De P.P.C. als zoodanig bezit niet de competentie op de onderscheidene gebieden van Kunstbeoefening, die haar werkzaamheid kan raken. Zij is daartoe dan ook niet geroepen en zou door

zich hierin te mengen aansprakelijkheid op zich nemen buiten haar taak. De „goedkeuring" van een Programma door de P.P.C. kan dan ook nooit op iets anders berusten, dan op toetsing van het Program aan de A.N.P. en haar instemming wil alleen zeggen dat het niets bevat dat indruischt daartegen. Het onderzoek betreffende de vakkundige en technische eischen behoort tot de zeer verantwoordelijke taak der Jury, waarvan de uitgenoodigde leden-vakkundigen de bedoelde redactie nauwkeurig behooren te overwegen en het Programma niet kunnen onderteekenen zonder mede verantwoordelijkheid te dien opzichte te aanvaarden. Het is van het allergrootste belang dat ieder zich hiervan rekenschap geve, die een uitnoodiging ontvangt om in een Jury zitting te nemen."

Met de meeste hoogachting,

Ir. H. THUNNISSEN.

Secr. P.P.C.

BOEKBESPREKING.

HOUT VAN OERWOUDE TOT INTERIEUR.

Het door de redactie, ter recensie, ontvangen werk van W. Boerhave Beekman, getiteld: „Hout van Oerwoud tot Interieur" is een boek van 722 bladzijden + errata. Uitgave van de N.V. Uitgevers-Maatschappij A.E. E. Kluwer, Deventer. Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer schrijft in zijn inleiding dat het boek niet geschreven is met het oogmerk van winstbejag en dat er mischien op enkele ondergeschikte punten iets neergeschreven is waarover verschil van meening kan bestaan, verder vult het boek volgens inleider een herhaaldelijk sterk gevoelde leemte aan.

De reden waarom hier op de inleiding, van nog geen 2 bladzijden, een zekere nadruk wordt gelegd is, dat het den laatsten tijd een mode is geworden, boeken van een weinig zeggende inleiding te voorzien geschreven door personen van zekeren naam en dat daarmede door uitgever en boekhandel sterk gecoquetteerd wordt.

De reden van een uitvoerige recensie is dat deelen van dit boek hoogst belangrijk worden genoemd voor Architecten, Ingenieurs, Studeerenden enz. De schrijver zegt in zijn voorbericht:

„Niettegenstaande de oppervlakkigheid waardoor de Noord-Amerikaansche wijze van weergeven dikwijls bedreigd wordt, heb ik getracht, met omzetting van die klip, een boek te schrijven in gezonden Amerikaanschen trant. Zooveel mogelijk is er voor gezorgd geen droge lectuur te geven, den lezer niet „op een houtje te laten bijten". Ondanks de goede bedoelingen van den schrijver is dit boek toch oppervlakkig gebleven.

Volgens schrijver zijn gegevens over zagen, drogen, stapelen, schaven en verduurzamen alsmede de gebreken van hout in bestaande lectuur te vinden, dus verwaarloosd. Zoo'n boek, zonder de hier aangehaalde gegevens, kan z'n waarde behouden voor een man als Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer. Hierover kan of liever mag ik niet oordeelen, maar wanneer voor de boven genoemde groepen menschen de weg wordt besproken van oerwoud tot interieur voor het materiaal hout, in 722 pagina's, moet daarin ook plaats zijn voor deze gegevens plus de verschillende eischen der verschillende houtsoorten bij de bewerking en detaillering.

Na een historische terugblik (ook dit is tegenwoordig mode, en dan vooral een terugblik naar de 17e eeuw) zijn wij direct in Brazilië aangeland en lezen een gezellig reisverhaal met gezellige foto's.

VACANTIE-LEERGANG VOOR VERWARMINGSTECHNIEK 1939

Het Dagelijks Bestuur van de Warmte-Stichting stelt zich voor evenals het vorige jaar ook dit jaar wederom een Vacantie-Leergang voor Verwarmingstechniek te organiseren. De data, waarop de cursus zal worden gehouden, zijn voorloopig vastgesteld op Donderdag 24 en Vrijdag 25 Augustus 1939.

Op de cursus zullen voordrachten worden gehouden over de schoorsteenen voor centrale verwarmings-installaties, over natuurlijke trek, zuigtrek en onderwind bij industrieketels en over het verwarmen met gaskachels.

Geleid door een kaart waarop de vindplaatsen zijn aangegeven van 150 belangrijke houtsoorten reizen wij de geheele wereld rond en maken beknopt kennis met deze en meer.

Tot wij belanden bij het 5e hoofdstuk en iets vernemen over den groei van den boom, het wel op z'n Amerikaansch geschreven en geïllustreerd met een foto van een wandpaneel op het kantoor van een houthandel van schrijvers naam.

Dr. Berlage wordt er ook nog bijgehaald; bij een foto van een zeer ordinaire kwast staat het volgende onderschrift: „Een kwast, tot last. Niet altijd. Architect Berlage gebruikte bij de inrichting van de Christian Science kerk te den Haag de kwasten als versiering der kerkbank". Hoe aardig! Is dit voor de Architecten bedoeld, zooiets als „gebruik meer hout met kwasten"? Het zesde hoofdstuk is het belangrijkste; de schrijver was zeker iets meer bekend met deze materie, zoodat wij dit niet in andere werken behoeven op te slaan. Het behandelt op zeer beknopte wijze: Finer en triplex, vervaardiging volgens de moderne methode.

In het 7e tot en met 10e hoofdstuk wordt met heel veel foto's (300 bladzijden) behoud- en meubelkunst getoond. De keuze van het fotomateriaal is hier onder het motto „schoon" wel zeer willekeurig geweest, naast de prachtigste voorbeelden der oudheid staan de ergste van dezen tijd, o.a. een voorbeeld van het teruggrippen naar klassieke stijlen door Antoon Hamaker.

Geachte schrijver, wanneer u een boek wilt uitgeven en daarin persé een afbeelding van een 17e eeuwsch Spaansch interieur wilt geven, wacht u dan tot de oorlog voorbij is, maar schrijf niet onder de foto van een gedrochtelijk interieur:

„Spaansch interieur. De oorlogstoestand belette het zenden van fotomateriaal. Bovenstaande 17e-eeuwsche Spaansche kamer in RENAISSANCE-STIJL is ontworpen en in eikenhout uitgevoerd door de firma enz."

De honderden foto's hadden teruggebracht kunnen worden tot eenige tientallen en dan van juiste onderschriften voorzien. De uitgever heeft een en ander hier bovengenoemd zeker gevoeld, hij sluit in het boek een prospectus over een bestaand werk genaamd „Het Hout", waarvan de inhoud ons meer voldoening gaf dan dit boek.

J. W. H. C. POT.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

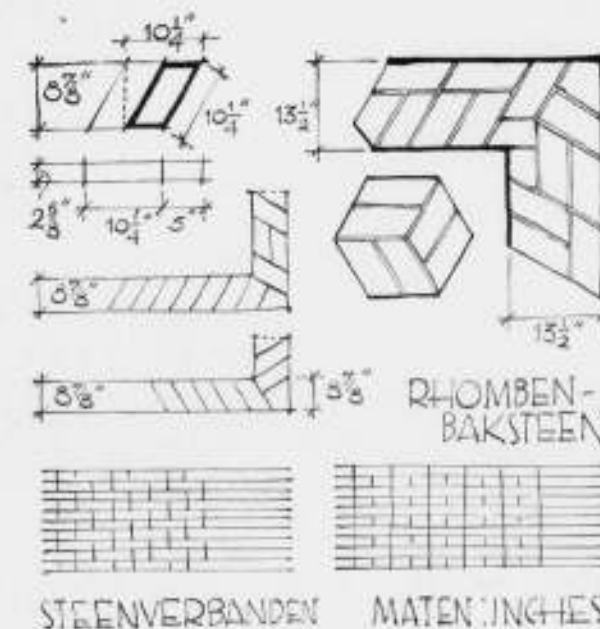
THE ARCHITECTS' JOURNAL No. 2302 (2-3-'39).

Op de jaarbeurs te Birmingham een „surrealistische" tentoonstellingsstand, met vertakte boomstammen als steunpunten. Waarom ook niet? — Interessante bioscoop in Zürich, van arch. M. Hauser.

IDEM, No. 2303 (9-3-'39).

Plat afgedekt kerkgebouw te Walsall van Lavender en Twentyman. — Enkele details van het merkwaardige huis van Serge Chermayeff. — W. S. Grice heeft een nieuwe baksteenvorm uitgevonden, de rhombische. De afmetingen van de ruit zijn 5 en 10½ inch. De hoeken zijn 60° en 120°. Om de rechte hoek te maken is een vormsteen noodig met twee hoeken van 90°, een van 60° en een van 120°. De gedachtegang is deze: een steen te maken van grooter formaat (vluiggere bouw), terwijl toch de steen gemakkelijk hanteerbaar is. De steen biedt o.a. de mogelijkheid, zeskanale kolommen te maken. Het idee is afkomstig van een architect, P. Scholberg, die de uitvinding beschrijft, meent dat men de steen een eeuw eerder had moeten uitvinden, dan was het de baksteen geworden. Nu zal hij een harde dobber hebben. In het steenverband komen verscheidene voegen boven elkaar; dit is echter in dit geval geen bezwaar.

H. G. J. S.

HAL SCHOOLGEBOUW PROF. KAJ. GOTTLÖB

(ARHITEKTEN)

GEORGE-WASHINGTONBRUG TE NEW YORK

(DAN WERK)

JOURNAL OF THE R.I.B.A. No. 9 (6-3-'39)

kondigt 4 lezingen van F. L. Wright aan in Londen, in Mei. Het onderwerp is: Organic architecture. The Idea, the Movement, the Scene at Present and the Future. — J. Summerson gaat de groote eigenbouw in Londen na, uit vroeger tijden.

L'ARCHITETTURA ITALIANA No. 1 (Jan. '39).

Studentenhuis te Torino, arch. F. Grassi. — Interessante tentoonstellingsruimten.

RASSEGNA ARCHITETTURA No. 12 (Dec. '38).

Beschrijft de nieuwe industriestad Torre di Zuino, niet ver van Triëst, zetel van de Snia Viscosa, met fraaie fabrieksgebouwen. — Seinhuisachtige villa van M. Cavallè.

DAS WERK, 1938-9 (Zwitserland).

Een beschouwing over de natuurverbondenheid van de oude architectuur in Palestina en die van de moderne, minder traditionele architectuur, toegelicht met vele foto's. Werk van Zwitsers in 't buitenland, waaronder een fraaie hangbrug in Amerika, spanwijdte 1070 meter!

IDEM, 10.

Dit nummer is gewijd aan kerken en kerkelijke kunst, waarbij opvallen een faience beeldgroep voor een Antoniusaltaar, de gereformeerde Johannes-kerk te Basel (nog veel zakelijker dan zijn buurman, door Moser gebouwd) en fraaie foto's van de Santa Maria delle Grazie te Milaan.

IDEM, 11.

Beschouwingen over kunst, kunstbegrip en kunstonderwijs. Verder ziekenhuizen, een turnhal en vele woonhuizen, waaronder een alleraardigst schildershuis met atelier, en een beschouwing over hedendaagsche Duitsche schilderkunst.

IDEM, 12.

Marionettentheaters, poppen, beesten, tot en met een complete Arke Noachs. Een amusant, gedecoreerd tuinhuis, stofjes, een herinnering aan de Werkbundaustelling te Zürich in 1918, alsmede enkele woonhuizen.

BYGGEKUNST (Noorwegen), 1938-12.

Een artikel over Noorsche meubelen, daarna een overzicht van Deensche, Finsche en Zweedsche standaardmeubelen, waarbij verscheidene goede exemplaren; zij zijn eenvoudig, uiterst verzorgd en getuigen van goed vakmanschap.

ARKITEKTEN (Denemarken), 1938-11/12.

Dit dubbelnummer is geheel gewijd aan schoolgebouwen. Het belangwekkendste, zij 't van exterieur het minst aantrekkelijke, is een schoolgebouw van Prof. Kaj. Gottlob. Deze groepeerde alle lokalen om een groote hal met galerijen en bovenlicht. Dat hierdoor een voor een schoolgebouw ongekenne ruimtewerking wordt verkregen, staat buiten kijf; hoe het daar met het lawaai gesteld is, zou men eens moeten ervaren als de school aan- of uitgaat; de mogelijkheid is niet uitgesloten dat het oorverdoovend is. B.

Genootschap A. et A.

Bezichtiging van het Paleis op den Dam.

De leden van de Club H.B.O. en van het Genootschap A et A, worden in de gelegenheid gesteld op Zaterdag 15 April a.s., onder leiding van Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, het Paleis te bezichtigen. Samenkomst om 2.15 uur voor de ingang aan de N.Z. Voorburgwal.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 11 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 1 APRIL 1939 No. 13

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Jaarvergadering op Donderdag 13 April, 's avonds 8 uur, in Hotel American.

Agenda:

1. Notulen der vorige vergadering.
2. Ingekomen stukken.
3. Mededelingen.
4. Jaarverslagen.
5. Verkiezing van een bestuurslid wegens periodiek aftreden van den Heer J. A. Snellebrand, die zich niet herkiesbaar stelt.
6. Verslag van de Commissie van verificatie.
7. Verkiezing van een plaatsvervangend lid voor het College van Advies. Voorgedragen door het Bestuur: J. F. Berghoef en Prof. H. T. Zwiers b. i.
8. Verkiezing van een lid voor de redactie van het B.W.A. ter tijdelijke vervanging van den Heer J. F. Berghoef. Voorgedragen door het Bestuur: J. Zietsma en J. A. Snellebrand.
9. Verkiezing van 2 leden voor de Commissie voor ontwerpstudie No. 13. Voordracht van het Bestuur: 1. H. Krop — H. M. Wezelaar. 2. C. Feltkamp — Ir. W. de Bruyn.
10. Rondvraag en sluiting.

N.B. Candidaten van de leden voor de achter punt 5, 8 en 9 vermelde verkiezingen, moeten vóór 4 April schriftelijk aan het Secretariaat worden opgegeven.

Ontwerpstudie No. 12.

De jury is met de beoordeling van de ingekomen ontwerpen gereed gekomen.

De beschikbaar gestelde prijs van f 25.— is toegekend aan ontwerp Z.Y.X. 222, ontworpen door den Heer Willy La Croix te Amsterdam.

Behalve dit ontwerp zijn door de jury ter publicatie voorgedragen de ontwerpen: A.B.C. 123, S.P.H. 357, Z.E.S. 789 en P.C.W. 321.

In verband hiermede wordt aan den ontwerper van A.B.C. 123 verzocht zijn naam aan het Secretariaat op te geven, daar zich in de betreffende enveloppe geen naambrief bevond.

De publicatie van genoemde ontwerpen en het juryrapport wordt, in verband met het voornemen de ontwerpen in Den Haag te exposeren, tot het tijdstip van de expositie uitgesteld.

Hierover zullen nog nadere mededelingen worden gedaan.

B.N.A. Commissies, Examinatorenlijst en Rooster van werkzaamheden van het Examen ter verkrijging van het diploma Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1939.

VERTEGENWOORDIGER VAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

W. H. Cool, Inspecteur van het Nijverheids onderwijs te 's-Gravenhage.

VERTEGENWOORDIGER VAN HET BESTUUR VAN DEN B.N.A.

Prof. Ir. H. T. Zwiers b.i. te Haarlem.

COMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Prof. N. Lansdorp, Voorzitter; B. J. Koldewey, Vice-Voorzitter; Jan van Dongen Jr., Ir. J. van der Linden b.i. en Ir. W. B. Ouëndag b.i.

Secretaresse: Mej. C. Kleine.

Penningmeester: J. P. Mieras, Directeur van den B.N.A.

EXAMENCOMMISSIE.

De Commissie van Onderwijs en de Heeren: Ir. P. C. Tirion

c.i., vertegenwoordiger van het Kon. Instituut van Ingenieurs, A. C. Beekhof en H. de Hoop, vertegenwoordigers van den Alg. Bond voor Techn. en Opz.houdend personeel, B.T.O., Ned. Bond van Technici, de Ned. Ver. van Chr. Technici en den R.K. Bond van Technici.

COMMISSIE VOOR DE EINDBEOORDEELING.

De Examencommissie en de Heeren: W. H. Cool, vertegenwoordiger van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Prof. Ir. H. T. Zwiers b.i., vertegenwoordiger van het Bestuur van den B.N.A., benevens de H.H. Examinatoren: Ir. G. C. Boonstra c.i., J. H. de Herder, J. B. Lürsen, J. Moleenaar, J. A. Visser, Ir. W. de Vrind b.i. en Br. de Wilde.

LIJST DER EXAMINATOREN.

De Examencommissie en de Heeren:

G. Albers, Architect B.N.A., Den Haag; G. Arendzen, Architect, Amsterdam; A. Baart, Architect B.N.A., Leeftaar M.T.S., Leeuwarden; A. Bakker, Architect, Dordrecht; Ir. C. M. Bakker b.i., Architect B.N.A., Hilversum; Dr. N. G. W. H. Beeger,

Leeraar H.B.S., Amsterdam; Pl. v. d. Berg, Architect B.N.A., Wolltheze Gld.; W. van Blitterswijk, Architect B.N.A., Directeur Gem. Werken en B. en W.-toezicht, Wageningen; J. W. Blom, Bouwk. Hoofdambtenaar Chef de Bureau bij den Rijksgewebouwendienst, Den Haag; Ir. G. C. Boonstra c.i., Ingenieur bij het Bruggenbureau van den Rijkswaterstaat, Den Haag; D. Booijsma, Technisch Ambtenaar P.W., Amsterdam; J. Bouman, Bouwkundige, Duivendrecht; J. M. den Breeje, Bouwkundige, Opz. 1e klasse Gem. Werken, Utrecht; P. den Breeje, Directeur Nijverheidsschool, Utrecht; H. B. van Broekhuizen, Architect B.N.A., Hengelo (O.); J. Broeren, Technisch Ambtenaar bij de Genie, Amsterdam; Ir. J. H. de Bruyn, c.i., Directeur van Gem. Werken, Katwijk aan Zee; H. Bunders, Architect B.N.A., Hilversum; J. J. van den Burgt, Leeraar Industrieschool, Amsterdam; Mej. W. Coppens, Onderwijzeres, Amsterdam; H. H. J. Egbers, Architect, Hengelo; H. Evers, Directeur 4e Ambachtsschool, Amsterdam; H. G. van Eijden, Architect B.N.A., Bussum; G. van der Gaast, Architect B.N.A., Arch. Gem. Werken, Utrecht; C. de Gous, Architect B.N.A., Amsterdam; Ir. W. C. van Goor c.i., Directeur Gem. Werken, Soest; H. N. de Groot, Bouwkundige, Helmond; J. B. van de Haar, Architect B.N.A., Amersfoort; Ir. A. ten Have c.i., Ingenieur-landmeter Publ. Werken, Amsterdam; W. Helwig, Architect bij den Rijksgewebouwendienst, Den Haag; A. A. van Hemert, Bouwkundig Hoofdambtenaar Rijksgewebouwendienst, Den Haag; H. Hendriks, Bouwkundig Opzichter, Rhenen; P. A. Hendriks, Leeraar Rijksinstituut voor Teekenonderwijs, Amsterdam; Th. J. H. Hendriks, Bouwk. Opzichter, Amersfoort; J. H. de Herder, Architect B.N.A., Zwolle; A. A. Hes, Districts-Bouwkundige Rijksgewebouwendienst, Amsterdam; N. Hollander, Leeraar Ambachtsschool, Amsterdam; H. de Hoop, Gem. Architect, Waalwijk; D. R. Huetling, Hoofdinsp. Bouwtoezicht, Bussum; Fr. Hulsbosch, Architect, Huizen N.H.; A. P. Koster, Architect B.N.A., Leeraar M. T. S., Utrecht; P. J. Koster, Architect B.N.A., Zeist; J. Kroon, Onderwijzer, Amsterdam; Ir. J. Leupen b.i., Architect B.N.A., architect Publ. Werken, Amsterdam; C. van de Linde, Architect B.N.A., Aerdenhout; J. B. Lürsen, Architect B.N.A., Den Haag; Dr. B. Meulenbeld, Leeraar Kon. Mil. Academie, Ginneken; Dr. J. W. Meyer, Arts, Amsterdam; Ir. H. Meijerink b.i., Architect B.N.A. en Inspecteur v. d. Volksgezondheid, Bussum; Ir. G. J. Meyers c.i., Ingenieur-Architect, Bussum; J. D. Meijning, Architect B.N.A., Arch. Gem. Werken, Eindhoven; J. Moerman Jzn., Architect, Den Haag; J. Molenaar,

Architect B.N.A., Amsterdam; H. W. Nijman, Hoofdopz. adj. hoofd afd. geb. P. W., Amsterdam; Ir. J. I. Planjer b.i., Architect Gem. Werken, Utrecht; G. W. C. Post, Directeur 2e Ambachtsschool, Amsterdam; Ir. J. Potma c.i., chef buitendienst Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam; Mevr. M. Prins-van Son, Arts, Amsterdam; J. Roosing, Architect, Leeraar Ind. School, Amsterdam; D. Saal, Architect, Alkmaar; Ir. I. van Sandick, Ingenieur bij het Laboratorium voor Grondmechanica, Delft; A. Santema, wnd. Directeur Ambachtsschool, Enschede; J. H. Schaad, oud-Directeur Bouw- en Woningtoezicht, Zwolle; Ir. H. G. J. Schelling c.i., Architect B.N.A., architect-ingenieur Ned. Spoorwegen, Utrecht; G. L. J. Schönbeck, Chef Projectenbureau Gem. Telefoon, Amsterdam; J. H. Schoorel, Technisch Opzichter 1e klasse Bouw- en Woningdienst, Dordrecht; H. J. Stutvoet, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Ir. H. Thunnissen b.i., Architect B.N.A., Den Haag; A. J. van den Tol, Inspecteur B.W.-toezicht, Amersfoort; W. Uytendhout, Architect B.N.A., Deventer; J. H. van der Veen, Architect B.N.A., Amsterdam; C. Visser, oud-Hoofdinspecteur Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam; D. Visser, Architect B.N.A., Directeur van Gem. Werken, Schoonhoven; J. A. Visser, Architect B.N.A., Leeraar M.T.S., Vught; J. J. Vriend, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Ir. W. de Vrind b.i., Architect B.N.A., Den Haag; G. Westerhout, Architect B.N.A., Kijkduin; K. Wiedijk, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Br. de Wilde, Architect, Den Haag; K. van der Wilk, Arch. afd. Gebouwen Publ. Werken, Amsterdam; Ir. G. F. Wittewaal c.i., Baarn; Ir. W. K. de Wijs b.i., Architect B.N.A., Enschede; J. Zietsma, Architect B.N.A., Amsterdam; J. Zuidema, Architect B.N.A., Leeuwarden; Ir. A. J. Zuiderhoek c.i., Ingenieur B. en W. toezicht, Amsterdam.

DATA EN PLAATS VAN AFNEMING DER EXAMENS.

Het Voorbereidend Examen, eerste gedeelte, waarvoor zich ongeveer 215 kandidaten hebben opgegeven, zal worden afgenomen op Woensdag 12 April a.s. te Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Eindhoven, Arnhem en Zwolle. Het Voorbereidend Examen, tweede gedeelte en het schriftelijk gedeelte van het Definitief Examen (21 kandidaten) zullen worden gehouden te Utrecht van 1-3 Mei, d.a.v.. Het mondeling gedeelte van het Definitief Examen zal plaats vinden op 8 en 9 Mei eveneens te Utrecht.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 14

8 APRIL 1939

RICHARD NICOLAÛS ROLAND HOLST

4 DEC. 1868—31 DEC. 1938

IN MEMORIAM

Hij geloofde in ons, architecten.

Er is een stilte, luider dan het hevigst noodweer; wanneer zij inslaat schuilen wij in 't rumoer, om in de onrust het verloren evenwicht en ons zelf te vergeten. Bewegen, zien, spreken, afleiding om de nood een uitweg te bieden.

Maar dan begeven wij ons tot de hulpelooze en staan bij het doodsbed van een vriend. En ziet, niet hij, maar wij zijn hulpeloos. Zoo wordt de mensch gelouterd.

Zoo stond ik voor de stil-gewordene. Langzaam, als door een diafragma, opende zich een nieuwe wereld. Er was verloren, er scheen gewonnen. Elke groote stilte draagt beloften.

„Vita summa in mortem transcendit.” Ik begreep dat sterven niet alleen de dood kan zijn.

Hij was ziek, maar slechts eenige dagen en niemand wist, hij nauwelijks zelf, dat het einde zoo nabij was. Maar hij aanvaardde gelaten, zeggende „Mijn werk is volbracht”.

Beheerscht, gelijk alles in dit werkzaam leven, ging ook het hart zijn taak nu eindigen. Toen fluisterde hij nog „Ik zie het edele land, de kleine landweg bij Achtmaal, ik zie de bosschen bij 's Graveland, ik zie vele schoone beelden.” Het oog zag en voerde tot de geestelijke strooming, die zijn leven had gevormd. Nu is het volle ledig, maar wie de beeltenis op het witte sterfensdoek aanschouwde en dat gelaat in 't leven heeft gekend, die ziet een stroom elders, waar het ledige weer vol en het volle weer in voortgang is.

Hier is een vriend gegaan. Hier ging een mensch, die alle daden, welke de dag hem bracht, tot belichte punten maakte. Een mensch, die het bittere aan alle verantwoordelijkheid ontnam

door een beminnelijke natuurlijkheid, een mensch die het gewicht der verplichtingen niet kende, door zijn beheerschten, open levensgang. Hij adelde zijn omgeving door de stijl waarin zich alles rondom hem voltrok.

Wie zijn gezelschap kende in de huiselijke kring of op reis, werd gegrepen door de blijheid des harten. Een genoeglijke gastheer met sobere levensbehoeften.

Door wijze raad wist hij misverstanden onder vrienden op te heffen. Een belangstellende, een schrijvende vriend was hij, die nooit vergat te antwoorden. Wie zijn brieven ontving, bereikte groetheid des geestes in woorden, hij bewaarde het handschrift om zijn calligrafische schoonheid.

Hij leefde niet in explosieve hevigheid, noch in extatische verheerlijking. Met een aangeboren gemeenschapsgevoel overzag hij het leven van een verzekerde hoogte.

Hij erkende de rechtvaardige verlangens der breede volksmassa's om te deelen in de zegeningen eener nobele cultuur. Dit moest een halve eeuw geleden wel tot het socialisme voeren, want er werd een samengaan van kunst en massa voorspeld, die enkele der besten met hoop vervulde. Waarom zou een samenleving, die sinds meer dan drie eeuwen uiteen gevallen lag, niet opnieuw tot bloei komen, door een gemeenschapsidee, die de kunsten zou verbinden?

Toch leed hij in zijn verlangens, om de bindende idee te stellen boven de individueele uiting, onder de daling van het levensniveau, nu de massa zich van de cultuur gaat meester maken, nu het pad naar de vreugde wordt verlaten, voor den weg naar de macht. Hij ontdekte meer en meer, dat de geestelijke potentie

der massa nog zeer verre is. Dat bracht die teleurstellende eenzame toon in zijn symphonisch leven.

Wie zeventig jaar werd in dezen, onzen tijd, en leefde aan de zijde van een hevig-groote dichteres, wie met haar de strijd heeft meegestreden, wie zorg droeg voor haar broze gezondheid en dan nog boven de branding bleef uitzien naar schoone verten, . . . weet dat strijd den drang tot scheppen brengt en dat Kunst uit lijden stijgt.

Hij heeft het nog zoo juist met deze woorden gezegd: „Het wordt mij vaak wee om 't hart, wanneer ik steeds maar hoor en lees over kunstgenot en kunstgenieten, wanneer ik lees hoe de leeken, hoe het volk, door ontzaglijk veel woorden tot dit genieten, dit genot moet worden opgevoed, opgewekt, gedreven”. Kunst, zoo bedoelde hij, „moet den mensch breken, troosten en opbouwen”. Van welk een plicht en kracht moet de kunstenaar vervuld zijn, die dit hooge doel voor zichzelf stelt en stellen blijft. Welk een strijd wordt er gestreden, als hij Utopia steeds met den horizon ziet verschuiven.

Nu moest hij de oogen sluiten en is op 't doodsbed in andere Grooten getreden, zooals zij zich in hem weerspiegelen. Ik zie in de ingevallen wangen, in de kleine, nu bijna kleurloos geworden snor, in de even scherper geworden neus en het nobele, hooge voorhoofd, het beeld van zijn vriend Puvis de Chavannes. Op het doodsbed bewijzen de Grooten, in broederschap, de eeuwig levende schoonheid.

Een schoonheid die niet minder opstijgt uit zijn stilgeworden handen, Handen van een dichterlijk-denkenenden werker.

Oh! Hij beminde handen! De knoestige van werkers op zee, in de duinen en op 't land, de teedere van vrouwen die ze opheffen tegen de zon om het doorstralend licht te zien huwen met de kleur van den wijn der aderen. Hij beminde handen om het karakter van het wezen, dat ze droeg, maar allereerst om hun arbeid. Arbeidzame handen hadden zijn eerbied en zijn steun, want hij zong heel zijn lange leven zelf de eenzaam geworden melodie van den handenarbeid.

Zijn eigen handen liggen nu ineem gevouwen te midden van de bloemen. Maar hij gaf ze den ouden evangelisten in zijn glas-composities mede, Mattheus, Marcus, Lucas en Joannes. Hij gaf ze aan beeltenissen van jonge gestalten in de muurschilderingen en aan de litho's van de liefdevolle vrouwen in zijn omgeving. Wie met zulke handen het sterfbed siert, adelt de menschheid.

Is dit alles slechts gesproken aan de sponde van een zoo juist ontslapene, van de doode niets dan goeds? Neen, wij zullen niet verheimelijken dat wij zijn zwakheden kenden. Maar ook hijzelf wist „dat hij niet een der natuurlijkst begaafden was”. Zijn

kinderlijk gemoed was niet geheel bevrijd van een fijngevormde ijdelheid, maar hij heeft in eigen lange leven alle facetten zelf geslepen en daardoor kon hij eveneens van zichzelf getuigen, „dat hij in vastheid van overtuiging niet heeft gefaald”.

Hij heeft het lijden door zijn kunst gesublimeerd, zooals de kunst zijn eigen strijd verblijdde.

Oh, Bramenzoeker, al waren er groote droefenissen, die U het einde van het leven gelaten, zelfs gaarne deden aanvaarden, gij hebt menigmaal de grootsche feesten der natuur voor ons beleefd en verbeeld.

Ik heb de groei van vele zijner werken meegemaakt. Laat anderen echter spreken over zijn aanvangstijd, de muurschilderingen en de litho's; laat anderen hem prijzen om zijn literaire gaven en bewonderend gedenken zijn gesproken woord; laat anderen uiting geven aan wat zij den meester danken; ik zie in het beeld van den doode, die stil in het witte neerligt, zijn schoonste werk zich voltooien: het derde raam dat hij zou scheppen voor de Dom te Utrecht.

Het eerste raam ontstond twaalf jaar geleden. Het was de bewuste-denker die het ontwierp. Een opstijgend rythme in nobele compositie. Toen groeide het tweede, het zoo kort geleden onthulde. Hier was het de onbewust-geloovige kunstenaar, die een mystische verbeelding in brandend warme kleuren schiep. Nu is hij in den dood, in en door zichzelf, het derde raam geworden; want het voortijlende geloof ligt in zijn gelaat gestolten.

Wie dezen doode aanschouwt, weet, dat geen leven zonder reden is en dat een schoon leven schoonheid brengt. Zoo heb ik mij stervende Koningen gedacht, zoo een Profeet, die zwijgend nog spreekt.

Hij behoort tot de rijen van hen, wier beeltenissen in één lijst vereend, boven het doodsbed hangen; — zijn broeders: Tolstoj - Beethoven - Puvis de Chavannes. „Geister die um Christus ringen.”

Rond het bleke gelaat, rond de nobele handen op het witte doodsbed, schieten duizend schoone kleuren van dit leven door, het geeft mij de zekerheid dat zijn werk niet vergeefs is, dat zijn hoop niet bedrogen wordt, dat zijn overtuiging levend is, ook in den dood.

Dit gelaat is zijn schoonste schepping, hier ligt het derde raam voor de groote Cathedraal reeds ingesloten; het heilige geheim, dat tot in het hoogste licht toch reikt; . . . het zijn in 't niet-zijn.

„Elickerlyc” 2 Januari 1939

H. Th. WIJDEVELD

ZIJN LAATSTE WERK.

In verband met het feit dat Roland Holst zijn laatste groote werk heeft voltooid in de groote rechtszaal in het gebouw van den Hoogen Raad, vroeg de Redactie mij deze bijdrage te schrijven.

— Zijn laatste groote werk, — Hoe weinig hadden wij verwacht dat dit zijn laatste werk zou zijn, tot op den Oudejaarsavond het ongeloofelijke bericht van zijn heengaan ons bereikte, terwijl zijn laatste woord, in het openbaar gesproken, nog in de ooren klonk:

„De groep van kunstenaars over wier strijd en overtuigingen ik „hier iets heb verteld, omvatte de architectuur, de muziek, het „tooneel, de literatuur, de beeldhouwkunst en de schilderkunst. „Negen van deze onvergetelijke medestanders zijn al niet meer. „Sta mij toe dat ik u dank zeg voor de eer aan ons gezamenlijk gebracht.”

Nu is hij in den dood met hen verbonden. Hij dankte hen die hem dank verschuldigd zijn.

Eenige dagen voor hij die woorden sprak, ontving ik van hem een fraai verzorgd album met foto's van zijn laatste werk met een opdracht: „Aan G. C. B. Met vriendelijken dank dat hij dit belangrijke onderdeel van zijn werk aan mij toevertrouwde”. Het was aan mij geweest hem te danken dat hij door zijn werk aan mijn gebouw betekenis had willen geven, dat mijn gebouw zijn laatste werk mocht beschutten, een werk van „Zeitlose Kunst”, kunst, die boven richting of mode verheven is, die erkend zal worden door alle eeuwen heen omdat het den schependen kunstenaar gegeven was in zijn werk een vonk te doen gloeien van een hoogste geestelijk leven.

Het was op een stralenden voorjaarsmiddag in 1936, dat ik met hem wandelend in mijn tuin hem durfde vragen of hij bereid zou zijn den wand boven het podium in de groote rechtszaal te versieren. Ik liet hem een voorloopige tekening zien en vertelde hem hoe ik de zaal had gedacht, hoe ik, doorwerkende op het oude plan van Rose, wiens portiek, die toch wel nobel van verhouding was, ik had moeten sloopen, wilde dat men zou opgaan over de breede trappen tot de plaats waar recht wordt gedaan, een herinnering aan het oude forum, dat die plaats zeer streng en zeer eenvoudig van vorm en kleur zou zijn en hoe de wand van de nis waarin de rechters zouden zitting nemen, tegenover de monumentale ingangsdour, de hooge betekenis van de omgeving zou uitdrukken.

Boven een hooge lambrizeering van marmer vroeg ik een wandversiering. Ik had aan een schildering gedacht, hij sprak van scraffito.

Reeds den volgenden dag kreeg ik een mooie kaart van hem, een van de vele bloemen, die hij ook voor mij geplukt heeft, zooals Huizinga zeide, waarin hij vertelde dat de opdracht hem niet losliet en wat hij wilde uitbeelden. Kort daarop gingen wij naar Amsterdam om het marmer voor de lambrizeering uit te zoeken. Ik had aan een zwart-wit marmer met grootsche adering gedacht, dat mij zeer had bekoord, hij wilde een stiller kleur. Op „Vert Tinos” viel de keuze.

Hij is vertrokken naar zijn Buissche Heide en ik hoorde langen tijd niets. Hij was toen ook vol zorg over zijn lieve vrouw. Op den duur kon hij toch niet verzwijgen dat hij tot heel iets anders gekomen was onder de bekoring van het prachtige materiaal, maar hij was er zeer geheimzinnig mede en het heeft lang geduurd tot ik iets zien mocht.

Eindelijk was het moment gekomen dat hij mij uitnodigde in

zijn gezellig atelier in het oude raadhuis van Overveen te komen kijken.

Wat zijn de talrijke bezoeken, die ik daar bracht en later in Bloemendaal, het laatste tien dagen voor zijn einde, voor mij onvergetelijke oogenblikken.

Het was of de zon doorbrak als hij de deur opende. Eerst trad hij op als de hartelijke gastheer, die in zeer korten tijd een kopje heerlijke koffie voor den dag tooverde, en een schaalje koekjes ontbrak nooit. En dan, het was alsof hij eerst even aarzelde, dan toonde hij zijn werk.

Wat ik toen, dien eersten keer, zag, was inderdaad heel onverwacht. Zijn heldere kijk op de vormgeving van de ruimte en zijn liefde voor het materiaal en het handwerk hadden hem tot een heel ander plan gebracht.

Hij toonde daar werkelijk de apostel der monumentale kunst te zijn, die tevens een dienende kunst is en kracht put uit de beperking van hare vrijheid.

Over den middeleeuwschen kunstenaar sprak hij eens de volgende woorden uit:

„Zeker zal hij, al arbeidend, ervaren hebben, hoe soms wanneer „de geest zéér toegewijd was en de handen zorgzaam bezig „waren, in het hart een lichtglans ontstond, die uit-scheen, „groeide en groeter werd, en die den bezielenden werker zoo zeer „ontvoerde aan de werkelijkheid, dat hij zich achterna nauwe- „lijks meer kon herinneren hoe de vele uren van den stillen „arbeidsdag zoo ingetogen en heerlijk waren voorbij gegaan.” Die woorden waren een geloofsbelijdenis. Ook bij hem sprak zoo duidelijk de liefde voor het materiaal en voor het ambacht en voor den arbeid en die liefde was bezielend.

De voorstelling, welke hij had gekozen, was eenvoudiger geworden — vier figuren van groote wetgevers en in het midden de attributen van het recht, daaronder een woord van Hugo de Groot. Hij had den marmeren wand tot het plafond doorgevoerd en de geheel nieuwe techniek gevonden om door uitkrabben van het gepolijste oppervlak in lichte lijnen en vlakken zijne figuren uit te beelden op de donkere fond, die hij verrijkt had door incrustatie van anders gekleurde marmers in geometrisch patroon.

Het is onnoodig te zeggen hoe gelukkig ik was met dit voorstel. Daarna werkte hij door en toen hij de grootscheheid van zijne figuren gewaar werd op het prachtige materiaal, toen hij zag hoe de adering in het marmer relief gaf aan zijne tekening, verwierp hij de incrustaties geheel. Toen ontnam ik hem nog zijn laatste vrijheid door hem te binden aan de 1 meter breede platen, die, als facetten, de ruimte zouden omsluiten en die beperking heeft hij dankbaar aanvaard, hij zag dat zijne figuren als zuilen gingen werken in den wand, symbolische dragers van het recht, en dat de gebondenheid van de compositie in geenen deele verloren ging.

Die figuren, die hij schiep, in de eerste plaats zijn Solon en zijn Mozes, mogen wij rangschikken in de „Zeitlose Kunst”. Bijzondere omstandigheden hebben tot een zeer snelle afwerking van de groote zaal gedwongen. Ware dit niet het geval geweest dan zou hij zijn laatste en zijn wellicht meest grootsche werk, dat hem zoo veel voldoening heeft gegeven, niet meer hebben gezien.

Deze jaren, die mij zoo veel met hem samenbrachten, zullen bij mij in dankbare herinnering blijven en daarom is het dat ik gemeend heb dit korte verhaal over het ontstaan van zijn laatste werk te mogen geven.

G. C. BREMER.

143

DE DIEPE UREN, PANEELSCHILDERING IN HET GEBOUW VAN DEN A.N.D.B., VOLTOOID IN 1912

ROLAND HOLST ALS WANDSCHILDER.

Men mag het een karige schikking van het lot noemen, dat Roland Holst, door zijn talent en verlangens zoo voorbestemd tot het ontplooiën van een wijde monumentale schilderkunst, niet die muren heeft gekregen, die hem daartoe voluit de ruimte gaven.

Als glasschilder en als graphicus heeft hij de kansen gekregen, die hem toekwamen en ze aangegrepen en uitgebuit met al den hartstocht, dien hij te geven had. Doch de muren, die hij aan de architectuur en aan de architecten verdiend had, die waren er nog niet of ze zijn hem niet gegeven. Niet genoeg.

Zijn wandschilderkunst zal dan voor een deel posthuum zijn. Geschilderd door hen, die voortgaan iets van zijn mogelijkheden en zijn verlangens te realiseren, wanneer er een wandschilderkunst zal gegroeid zijn van een bepaalde, stellige, Hollandsche geaardheid. Zijn werk, dat met alle eclecticisme echt Hollandsch is en tegelijk van een open monumentale werking, zal dan blijken van veel de grondslag te zijn.

Roland Holst heeft vele schilderijen gemaakt tot vaste sier van een bepaalden wand ontworpen. Doch slechts weinige, die konden leiden tot werkelijk monumentale allure. Dit zijn er, welgeteld, twee. Eén aan het begin en één aan het eind van zijn levenswerk: de wandschildering in het trappenhuis van de Beurs van Berlage (1903) en de marmeren apcis in het gebouw van den Hoogen Raad.

Wat daar tusschen ligt, zijn schilderijen, die niet tot deel, nl. tot begrenzing en verluchting eener ruimte konden worden, doch paneelschilderingen, onderdeelen van een vlak, van een reeds door andere middelen bepaalde geleiding van een wand.

Dat zijn zoowel de eerste als de tweede reeks versieringen in de vergaderzaal van den A.N.D.B. (1905—1907), de drie paneelen in de bestuurskamer van dezen Bond (1912); de drie paneelen in de vestibule van de Nederlandsche Heide Maatschappij in Arnhem (1912 en 1934) en drie minder belangrijke paneelen, zooals dat in den fotohandel van Ivens.

Vaak heeft Roland Holst het woord dienend gebruikt, zijn omgeving nog vaker. Met hoeveel recht hij zelf dit woord mocht zeggen, moge nog eens, zoo dit noodig is, blijken uit de wijze bescheidenheid, die zijn uitvoering dezer soort van opdrachten kenmerkt.

Hij heeft zich immers bij de eerste versiering van de vergaderzaal geheel en al onderworpen aan het karakter en aspect, dat Berlage niet alleen aan de zaal, doch ook aan elken wand gegeven had; hij trok zich met volle kennis van zaken in een rol van het derde plan terug, de eenige, doch zeer moeilijke, die hem te spelen overbleef.

Het zeer praegnante gebruik, Berlage eigen, van tegels, van gekleurde en verglaasde baksteen, van hardsteen, de tyrannieke zorg, waarmee hij elk détail een bepaald aanzien gaf, ten slotte de schaal, waarop Holst in deze ruimte te werken had, sloten elke kans uit, dat er een monumentale werking van de versieringen zou uitgaan.

Zooals men weet zijn deze versieringen voor een groot deel verloren gegaan. Ze waren uitgevoerd in water-caseïneverf direct op de specie. Het vocht, dat vooral in den buitenmuur optrad, schijnt een verwoestenden invloed op deze techniek te hebben gehad. Wat er, op de binnenmuren, nog van bewaard bleef, ligt nu verborgen onder de nieuwe betimmering.

In uitstekende reproducties is echter veel van hun waarde behouden gebleven. Deze immers berustte niet in de eerste plaats op hun kwaliteit als muurschildering. Men zou ze kunnen vergelijken met bladzijden uit een middeleeuwsch getijdenboek. Berlage, als velen zijner tijdgenooten vaak en met vrucht bevangen door middeleeuwsch heimwee, door verlangen naar middeleeuwsche omslotenheid, beklonkenheid, gildewezen, vastheid in de leer, Berlage heeft van meet af aan het heele gebouw een leerstellig karakter gegeven.

Het tijdsgewricht, waarin het tot stand kwam, sociaal zoo offensief gericht, droeg daar het zijne toe bij. Het gebouw heeft de kracht en den toon van een manifest, en de rol, die Roland Holst daarbij te spelen kreeg, was het verluchten van dit manifest, van deze leer. Verluchtingen, die men staande, van den wand, als uit een opengeslagen kleurig boek, had af te lezen.

De vurige overtuiging van de kleine en sterke groep van Berlage en de zijnen gaf deze leer den gloed van een geloofsleer, aan het werk van Roland Holst den open en klaren toon van geloofsbelijdenissen. Deze schilderijen zijn belangrijk door haar voorstelling, door haar verbeelding. En deze is ons in de reproducties, zij het zonder kleur, in al haar rijkdom van vinding bewaard

gebleven. En zonder het voor den muurschilder zoo fatale formaat: de aapgroote van de menschelijke figuur.

Toen Roland Holst ongeveer 25 jaar later besloot zelf voor de 2de maal deze zaal te versieren, heeft — in overleg met hem — van den Bosch een betimmering ontworpen met een eenvoudige en rustige verdeling in paneelen. Daarin werden aan alle drie wanden drie paneelen van eterniet opgenomen voor beschildering. Ze zijn in 1937 op 't atelier gereed gekomen en geplaatst. De stilte, waarin deze schilderijen door pers en publiek ontvangen zijn, althans in 't begin, moet voor hem een der teleurstellende, doch zeer wel begrepen teekenen van een veranderden tijdgeest geweest zijn.

De stemming dezer paneelen is gedempt. Zooals uit alle werk van een zoo muzikaal mensch als Holst was, klinkt er muziek uit op, muziek met het timbre van cello, alt en violen, als van een strijkkwartet, dat de ruimte nauwelijks bespeelt. Misschien waren het herinneringen aan vroeger, aan de geschiedenis dezer zaal, waarin zich voor Holst zoowel als voor zijn vrouw zooveel heeft afgespeeld, die hem bij het schilderen dezer paneelen tot groote terughouding hebben gestemd.

Ze zijn ontstaan uit een zeer innigen en verdroomden kant van zijn aanleg. Een aanleg, die bij zijn oorsprong gevoed was door al de intimiteit, die zijn geboorte in een oud Amsterdamsch huis en zijn jeugd omringd had. Lange verblijven buiten, de bezonkenheid van oude tradities, gaven zijn blik op de dingen dezer aarde die droomende bespiegeling, die belangeloosheid, die in het luttelste voorwerp, in de minste gebeurtenis de tweede geheime schoonheid, de gelijkenis ziet. Hij was vol van die diepere kennis en wijsheid. Vanuit de verstilde sfeer zulker ervaringen heeft hij lang en vol piëteit gewerkt aan deze paneelen.

Er ligt een goudachtige, bloesemende glans over, die alle vorm en kleur drenkt. Een stramen, dat vaak ondefinieerbaar in veel van zijn later werk als een fond de verschijningen draagt, waaruit ze opbloeien en waarin ze weer verdwijnen, is ook hier voelbaar. Het helpt mede deze paneelen, in tegenstelling tot die der eerste versieringen, een verzonkenheid, een a.h.w. defensieve houding te geven.

In 1912 zijn de drie paneelen voor de bestuurskamer van den A.N.D.B. tot standgekomen, hem opgedragen ter opluistering van de invoering van den 8-urendag.

Het zijn langwerpige, van boven even afgeronde eterniet paneelen boven de lambrizeering in de vrij donkere en lage kamer geplaatst.

De „diepe uren“, de „sterke uren“ en de „zachte uren“ vertolken in een trits de gestemdheden van het in drieën gedeelde etmaal. Zij dragen elk in een zeer dichterlijken fantasierijken vorm de verbeelding van een état d'âme, van een algemeen menschelijke gestemdheid. De innige wijze waarop menschelijke figuren en cosmische elementen elkaar doordringen en omvatten is heel eigen aan Holst, voor wien de elementen en de verschijnselen van het heele geen decoratieve motieven waren doch intens begrepen wezens, vol uitdrukking en zeggingskracht, en vol van de spraak, die de abstracte taal der beeldende kunst van noode heeft om vertolkt te worden. Van denzelfden gespannenlyrischen geest getuigt de eerste reeks van paneelen die Roland Holst maakte ter versiering van de vestibule der Nederlandsche Heide Maatschappij in Arnhem. Deze opdracht bood hem nog minder dan de vorige de kans tot het geven van een weidsche werking aan beelden welker vorm en gedachte geladen zijn met monumentale kracht. De paneelen hebben het formaat van platen en de dracht van een monument. In de herinnering groeien ze daartoe uit en dan betreurt men bijna ze terug te zien in deze vestibule, die geen ruimte is, waar monumenten kunnen ademen. Boven de tochtdeur en de smalle penanten ter weerszijde vormen de drie paneelen een fries: door drie spannen ossen getrokken scheurt het kouter den zwaren heidegrond open onder een donkere lucht waar een regenboog de spanning van het ge-

beuren, den greep van den ploeger omsluit en op grootsche wijze vastheid geeft.

Boven langs de wanden der zijmuren zijn van veel later, 1934, de paneelen ter verbeelding van wat de Heide Maatschappij door haar ontginningen tot stand had gebracht: bedrijven van landbouw en veehouderij. Deze paneelen staan opmerkelijk dicht bij het schilderij. Het rechtsche, het melken, is voor mij een der meest complete en levensware schilderijen van zoo een pastoraal gebeuren. Het zwart en wit der koebeesten, het matte groen der weide staat in rustige vlakken tegen de verschoten blauwe boezeroenen der melkmeisjes. De horizontaal-verticaal werking, de gedempt-warme kleur suggereeren de loomheid en de eentonigheid van het bedrijf, waarin slechts de klank der glanzende melkimmers een heldere noot aanslaat.

Ook dit beeld heeft de innerlijke volheid, het organisch geklonkene, die het pas zijn volle werking zouden verlenen op andere schaal, in andere ruimte.

De monumentale werking, die in de ruimte uitstralende kracht te bereiken is Roland Holst slechts mogelijk geweest in de twee opgaven, die ik in 't begin noemde. De eerste daarvan is de dubbelzijdige beschildering van het bovenste deel van het trappenhuis in de Beurs van Berlage.

Berlage is een groot bondgenoot geweest voor de beeldhouwers. Zijn kantige, zware en vaste vorm geeft hun een prachtige steun, een aanloop tot de plastiek. De beelden en reliëfs van van Zijl en van Mendes da Costa zijn daarvan de getuigen. Doch den muurschilders heeft hij het moeilijk gemaakt met zijn haast Oosterschen hartstocht voor kleurige, glanzende, sterk sprekende materialen. Noch Der Kinderen, noch Roland Holst hebben in dien tijd er raad mee geweten. Toorop heeft hem met zijn eigen wapens bestreden en de oplossing gevonden in het tegeltableau. De opgave van Roland Holst lag nog bovendien zeer moeilijk door de duisternis, waarin de nok van het trappenhuis gehuld is. Door een zeer duidelijk geometrisch schema, door eenvoudige groote volumina, van vorm en formaat verwant aan details der architectuur als kapitelen, sluitsteenen etc. heeft hij een gelukkigen greep gedaan, doch hij heeft het moeten afleggen tegen de zwaarte van Berlage. Zeker zou hij, in later tijden voor deze opgave gesteld, met sterker middelen den strijd aangeboden en een evenwicht bereikt hebben.

De eerste en helaas tevens de laatste opdracht, die Roland Holst als wandschilder in staat stelde zijn, na lang zoeken tot volkomen klaarheid geraakte ideaal van monumentale kunst te verwezenlijken, is die voor den Hoogen Raad geweest. De oplossing, die hij hiervoor gevonden heeft, is met al het vuur, dat hij geven kon, tevens geworden tot een zeer bezielde, sterke en voorname getuigenis van wat hij de kunst van het „Teeken“ noemde. Wat hij daaronder verstond, heeft hij uiteengezet in zijn laatste rede, uitgesproken als eeredid van den B.N.A. in een woordenkeuze, die de kwade kans had de tegenwoordig alom in de lucht hangende ideologieën als gongen te doen resoneren en de zuiverheid van zijn strekking in de ooren van sommigen zijner toehoorders te vertroebelen. Het doet goed de onverzettelijke taal dezer rede te herlezen; ze is geschreven om in alle stilte zuiver te worden verstaan. De wereld, waarin het „Teeken“ binnenvoert, grenst aan die der magie. De machten van abstracte kleur en vorm zijn als tooverspreuken, die, door onverantwoordelijken uitgesproken, duivelsch kunnen werken. De krachten van abstracte kleur en vorm, der geometrie zijn veilig in de handen van hen die door lange toewijding en beheersching voorbereid zijn om iets van het vuur uit den hemel te stelen dat Prometheus het eerste stal, doch dat altijd weer opnieuw voor de menschheid moet geroofd worden.

Velasquez heeft gezegd: La peinture est un moyen d'élever la pensée jusqu'à Dieu. Een eenzelvige vlucht uit de donkere beengenis van een somber hofleven. Het apostolische ideaal, dat Roland Holst gediend heeft, zijn leven lang, is anders van aard.

ENKEL TROUWE VERBONDENHEID
REDT IN HET DREIGEND GEVAAR.

EEN DER SCHILDERINGEN IN DE VERGADERZAAL IN HET GEBOUW VAN DEN A.N.D.B., VOLTOOID IN 1937

De achtergrond van al zijn denken en werken is een wijde muzikale harmonie, al het aardse ordenend naar een vaste hiërarchie, waarvan de wiskunde hem het symbool was. De geometrie, het geometrisch stramien is in al zijn werken het alpha en omega, de fond, waaruit alle verschijningen opbloeien om er weer in terug te zinken. In zijn later werk wordt deze achtergrond steeds geheimzinniger, vloeiender en rijker en in steeds inniger samenklank met de verschijningen.

In den marmeren apsis van den Hoogen Raad is dit op bijzondere wijze merkbaar. Een prachtig samengaan van het natuurlijk vlammen van het marmer met het felle abstracte schrift van zijn stijl in een onafgebroken door elkander vloeien, elkander omvlechten en omweven van de spelingen der marmerstructuur en de arabesken der teekeningen geeft den geheelen wand een diepen polyphonen klank, een orgelenden, omvattenden toon.

Men kent uit recente reproducties en beschrijving in dit blad de techniek der versiering en den bouw harer compositie: de gestalten der vier grootste wetgevers aller tijden vormen in den

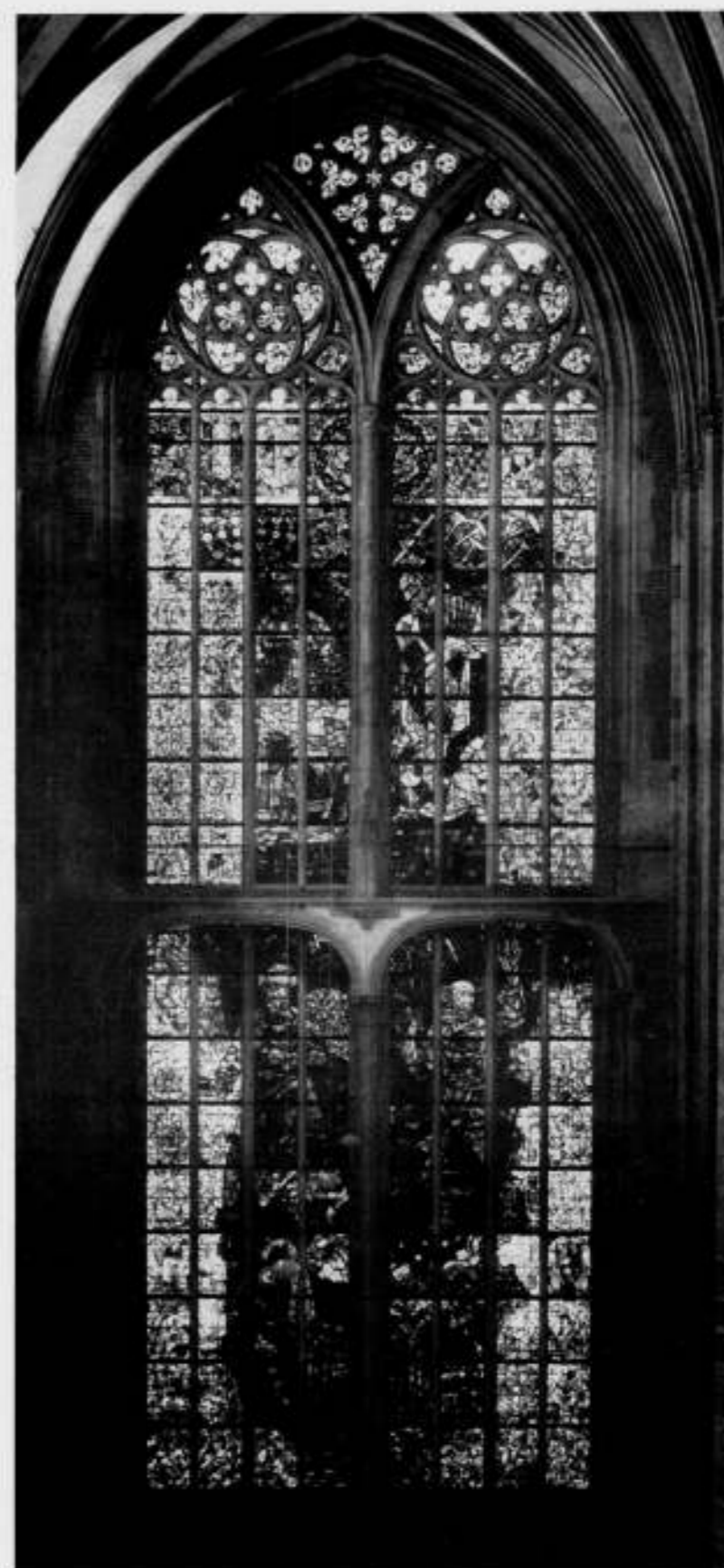
wand ingelaten zuilen ter weerszijde van de emblemen der rechtspraak.

De verzonkenheid der figuren, de nadrukkelijke stilte om hen heen verleent hun getuige-zijn bij het gebeuren in den apsis een zeldzame, zich nooit opdringende doch wijdende tegenwoordigheid.

Gedurende zijn geheele leven heeft Roland Holst gevochten in woord en werk voor een hooger, bevrijdender begrip der kunst. Voor een kunst die niet „hoogmoedig en tegelijk hunkerend aan den buitenkant van de samenleving blijft rumoeren” doch juist de samenleving erkent en bereid is het beste erin te dienen, op de meest directe wijze: door het beelden van die krachten en bezielingen, die alle menschen in hun hart, zoo niet in hun woord erkennen als van universeele orde.

Men mag dankbaar zijn, dat hij aan het eind van zijn leven de werken geschapen heeft, waarin zijn idealen in een prachtig vrijen en completen vorm tot leven zijn gekomen en dat hij voordat hij stierf zijn werk volbracht heeft mogen noemen.

J. SJOLLEMA.

NOORDER TRANSEPTRAAM IN DEN DOM, UTRECHT, VOLTOOID IN '36

„An dem Widerstand des Kunstmittels entzündet sich die schaffende Kraft des Geistes." Het wil ons voorkomen, dat deze woorden van Ricarda Huch, geschreven naar aanleiding van de vensterkunst der Noord-Fransche kathedraalen, evenzeer van toepassing konden zijn op de glasschilderingen van Roland Holst. Weinigen wisten zoozeer als hij de weerbarstigheid van het kantig scherven-materiaal te aanvaarden en den moeizaam verworven beheersching der techniek van de zoo stroeve en onbuigzame materie als stimulans van eigen scheppend vermogen dienstbaar te doen zijn. Omdat hij een sterk geloof had in het dienend karakter der toegepaste kunst, aanvaardde hij haar gebondenheid aan de architectuur en daarmede tevens het bi-dimensionaal karakter der figurale uitbeelding. Zijn werkwijze werd steeds door strenge ambachtelijkheid gekenmerkt. Voortreffelijk grisailleur als hij was, bleef hetgeen hij in brandverf aan de kleurige schijven toevoegde, bijkomstig. Zijn werkstukken, hoe gecompliceerd vaak van tekening, bleven naar hun aard glas-mozaïeken en de daarop aangebrachte grisailleeringen secundair ten opzichte van het kunstig spel der in lood gevatte scherven. Daarom was er veel, dat aan de oude meesters van Chartres en Bourges herinnerde, wier kunst op de ontwikkeling van Holst als glasschilder van niet te onderschatten invloed is geweest. Toch mag hetgeen hijzelf heeft gewrocht, niet worden beschouwd als een teruggrijpen naar een schooner verleden; een geforceerd overdragen naar het heden, wat aan een anderen tijd en levensstijl toebehoorde. Van de vier groote figuren van het aesthetisch symbolisme, die aan het einde der vorige eeuw de wegbereiders zijn geweest tot een nieuwe monumentale schilderkunst, was hij het vooral, die midden in de branding van het leven stond, de nieuwe stroomingen in het maatschappelijk leven en de kunst wellicht het zuiverst aanvoelde. Zijn humanistisch georiënteerde levensvisie was van middeleeuwse contemplatie afgekeerd, ook al heeft het beschouwend element in zijn veelzijdige persoonlijkheid stellig niet ontbroken. Echter laten zich in zijn kunst spanningen onderkennen; treedt daarin een stage onrust naar voren, die aan de vóór-reformatorische glasschilderkunst vreemd was. Zelf mocht hij die beweging gaarne als dynamisch aanduiden. Ze werd voor hem geen reden de glasschildering van het knellend loodstramien te bevrijden. Integendeel, Roland Holst wist als geen ander met een veelheid van kleine scherven en een overmaat van convergeerend lood bijwijken een ontstuijmingheid te verwekken, die men in het stroeve glas-in-lood nauwelijks mogelijk zou hebben geacht.

Niet aanstonds treedt het dynamisch element in door Roland Holst ontworpen glaspaneelen in die mate naar voren. Zoo overheerscht in eerste reeks der Amsterdamsche Lyceum-ramen nog het statische; blijft de uitbeelding der figuren, hozeer ook als decoratieve vlak-vulling te loven, eenigszins schablonisch, waardoor ze niet direct tot den beschouwer spreekt. Zulks is al niet meer het geval met de veelbesproken evangelisten-groep, het kernmotief van het Zuidertransept-raam in den Dom, waarin de persoonlijke visie van den kunstenaar meer naar voren treedt. Hier bleven opzettelijk in de uitbeelding gangbare attributen onbenut en werd de geestelijke band van elken evangelist met diens evangelie door houding en gebaar (de handen!) op zinrijker wijze aangeduid. Zoo ook waren in dit geval de gigantische afmetingen van het gotisch venster voor

den kunstenaar aanleiding de gelaats-uitdrukking tot ongewone expressiviteit op te voeren. Men zou hier een neiging naar het expressionisme kunnen onderstellen, die echter ook in het latere werk van Roland Holst van ondergeschikte betekenis is gebleven.

Het evangelisten-raam, zooeven genoemd, kwam in 1926 tot uitvoering; het ontwerp moet van een paar jaar vroeger dateren. Immers in het voor de Parijsche tentoonstelling van 1925 bestemde gebrandschilderd raam valt een duidelijke kentering te bespeuren. „Morgen" en „Avond" zijn elk in vijf opeenvolgende tafereelen verbeeld en in overeenstemming met de symbolische gedachte als dynamische en statische figuraties over beide raamhelften verdeeld. Eerst zes jaar later zou de kunstenaar beide tegengestelde opvattingen in één monumentaal geheel samenbrengen.

We doelen daarmede op het traplicht in het stadhuis te Amsterdam. Dit door nog te weinigen gekende raam is wellicht het meest voldragene, van kleur het uitbundigste onzer nationale glasschilderkunst. Als een smalle band rijst de figuratie van het middelraam tusschen gelijkwaardige, doch transparant en ornamentaal gehouden zijlichten omhoog. Het zijn de elementen van het leven der middeleeuwse stad, in weelderige kleurschakeering en bonte stapeling weergegeven. Indien de trapborden de telkens wisselende tafereelen niet onderbraken en aldus onmogelijk maakten het geheel te overzien, zou de rijkdom van kleur misschien te overweldigend zijn. Nu echter wordt men bij het bestijgen der trap steeds weer door nieuwe schoonheid verrast: de dragende Gijsbrechtfiguur aan den voet, de polderwerkers en visschers, de twistende boeren en de kooplieden; in de hoogste geleding de rustiger verbeeldingen van armenzorg en stedelijk bestuur, breed uitvloeiend naar de zijlichten.

Reeds de Lyceum-ramen van 1929, die wat de figuratie betreft, geheel dynamisch zijn opgevat, kenmerken zich door de daareven aangeduide vervloeiing van het polychrome kernmotief in een lichter veld. Vooral echter heeft Roland Holst in zijn ontwerp voor het Noorder-transept-raam van den Dom te felle helderheidscontrasten op die wijze getemperd, lichtere en donkerder partijen zodoende organisch gebonden. In deze laatste glasschildering van den meester was het overrijke coloriet, dat in het voorafgaand glas-mozaïek in de voorhal van het postkantoor te Utrecht nog in honderd tonen jubelt, reeds verstild tot een mild en vredig kleurspel, waarin bruin, blauw en purper overheerschen en dat slechts even in primaire kracht opvlamt in de hooggeplaatste koningsfiguur. Compositair achten wij het verwant aan het Amsterdamsche raam, nu echter doet de kunstenaar z'n profetische en priesterlijke figuren, de Oud-Testamentische en Vroeg-Christelijke symbolen klimmen langs den zwaren middenstijl, die hier geen scheiding beteekent, maar bindend motief is geworden. Juist deze gebondenheid der figurale voorstelling aan de vensteras komt ons hoogst opmerkelijk voor. Hier immers bleef het gotische raam niet meer het noode aanvaarde werkvlak van den modernen glasschilder, maar werd tot organisch stramien, dat de geheele compositie draagt. De hier bereikte synthese van moderne glas-in-loodkunst en gotische architectuur is wel een zeer gelukkige afsluiting van wat Holst ons aan glasschilderkunst heeft geschonken.

Ir. DAAN JANSEN.

KOP VAN MOZES

KOP VAN DEN PROFEET ELIA

NOORDER TRANSEPTRAAM DOM TE UTRECHT

R. N. ROLAND HOLST ALS SCHRIJVER.

De karakterschoonheid van dezen grooten kunstenaar, zichtbaar in zijn lijnen en kleuren, ontdekt men ook in zijn geschriften. Het is zijn stijl, die zich zelf gelijk blijft in al zijn werk, en in zijn geheele levenshouding. Het is de discipline van den geest, die de gevoels en hartstochten weet te bedwingen en om te zetten in hogere waarden; dezelfde tucht, die de volheid van indrukken en gedachten, die naar uitdrukking vragen, weet te ordenen en te schikken tot een harmonisch geheel. In zijn bundels met verzamelde „Studies" over kunst toont Roland Holst ons dezelfde stijl als in „de Overpeinzingen van een Bramenzoecker", het eenige zuiver letterkundige werk dat ik van hem ken. De taal waarin deze „Overpeinzingen" geschreven zijn, is rijk aan talloze nuances, fijn geschakeerd en toch van een zeldzame kracht.

Behalve door de getrouwe en indringende wedergave van de natuurverschijnselen, die door hem met bijzondere gevoeligheid zijn opgenomen, wordt onze bewondering gewekt door de voorname van zijn geest, die alles opheft naar een sfeer boven het gewone, al wordt juist dat „gewone", dat natuurlijke, zoo zuiver mogelijk gegeven.

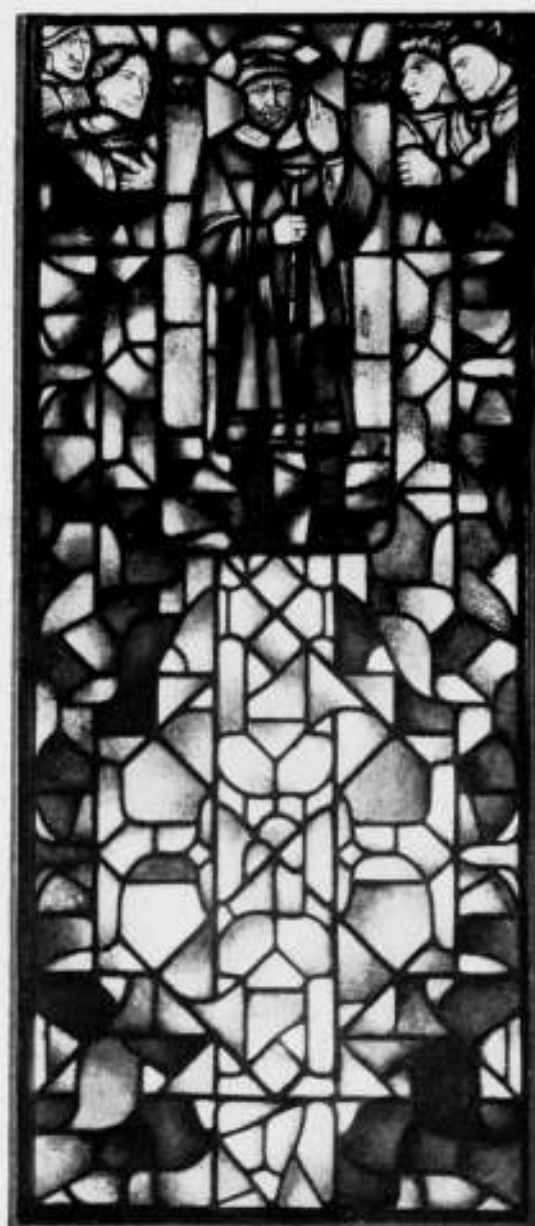
In zijn „Studies" gewaagt hij meermalen van zijn afkeer voor menschen die het aesthetische genot boven alles stellen: „Aesthetisch genot", schrijft hij, „is het arme zaad, dat deze tijden alleen uitstrooien; arm zaad, dat alle diepere sociale en godsdienstige kiemkracht ontbeert". Hij verlangde — ja eischte

de aanwezigheid van de ziel in een kunstwerk. Hoe duidelijk voelen wij die neiging in hem bij het lezen van de korte, maar tot den boord toe gevulde „Overpeinzingen van een Bramenzoecker". Hij wilde het mysterieuse, dat achter de dingen leeft, doen spreken door de woorden heen, welke schijnbaar alleen het uiterlijke beelden. Als hij b.v. de razende driften heeft beschreven van den jongen, bronstigen hengst in de lente, zijn „korte doffe kreet, als wie tot den dood gaat in vertwijfeling", eindigt hij met de woorden: „Door de rustige oogen zingt nu de melancholie van het bloed, dat zwaar is van hetzelfde donkere vuur, dat alle overrijpe vruchten kleurt, dat door alle smart, door alle troost en door alle diepe verlangens van het leven gloeit, als deze door de donkere bevrediging overschaduwde zijn". En ten slotte: „Achter de hooge lichte toortsen der zilverlichte peppels aan den verren horizon schittert flitsend de bliksem heen en weer, door een luchtveld van donzig bloesemend paars, — het is als het telkens opklinkend lachen uit feestzalen ver van hier". — Uit deze regelen blijkt welk een dichter Roland Holst was en hoe hij de schoonste gebieden op kon roepen door de magie van zijn woord.

Ik sprak over „talloze nuances" in zijn werk; men behoeft de titels der verschillende hoofdstukjes maar te lezen om te merken door hoeveel domeinen van natuur en geest hij heenging. Alle dagen van de vier seizoenen waarin hij van het leven genoot, al was het soms in weemoed — hij heeft ze voor ons uit-

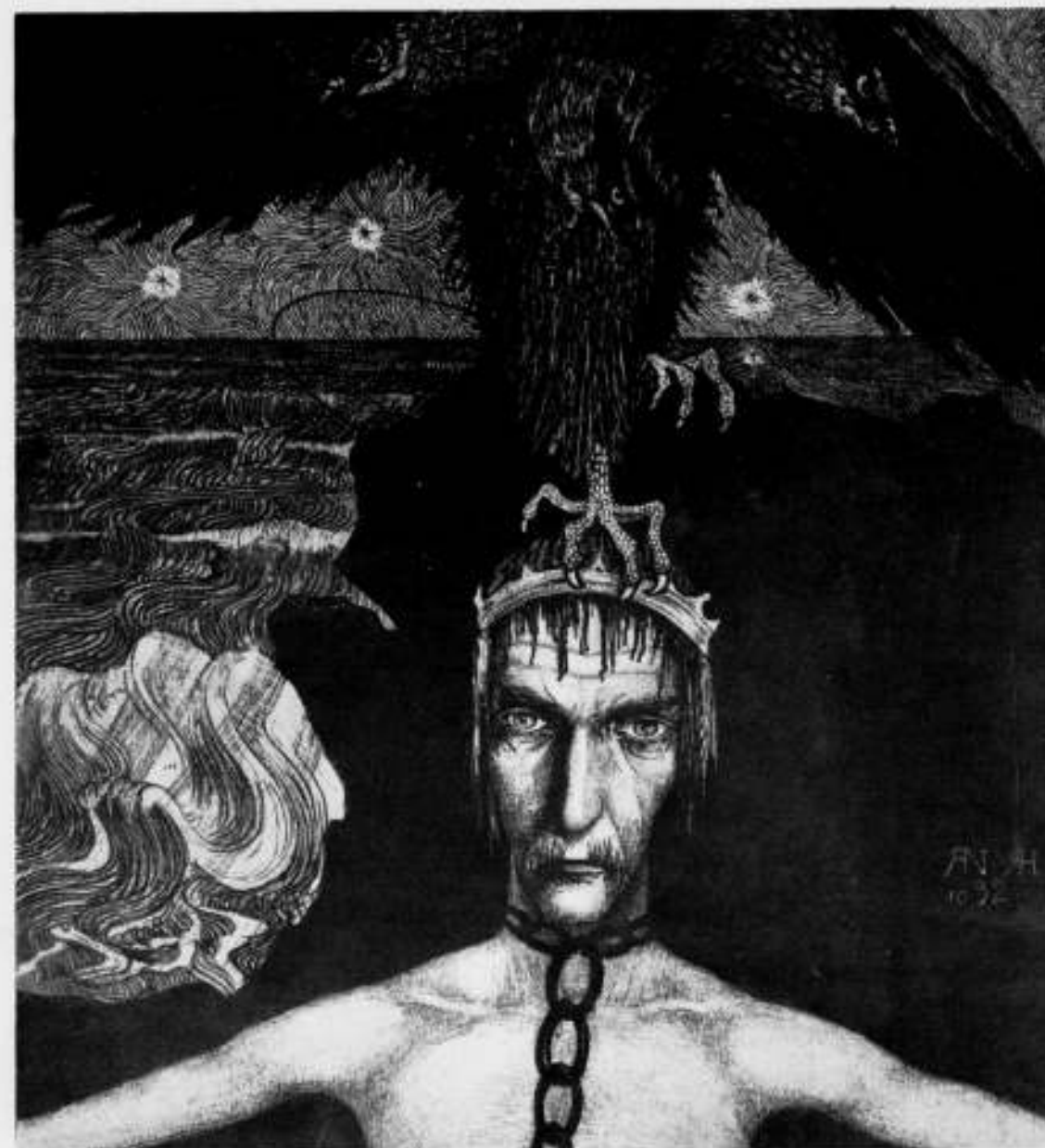
DE KOOLIEDEN
DETAIL RAAM STADHUIS AMSTERDAM
VOLTÖÖD IN 1930

DE RECHTER
DETAIL RAAM STADHUIS AMSTERDAM
VOLTÖÖD IN 1930

gespreid en er door zijn geest een dieper leven aan gegeven. Een kleinigheid — maar kan niet elke kleinigheid betekenisvol zijn? — was voldoende om zijn dichtelijke visie op te roepen. Ik denk b.v. aan het spel van de zwaluwen in „Het Onweer” — de voeding van de jonge vogels: „maar bracht de zwaluw voedsel, dan hield hij zwevend op, dan was er een zacht gestoei van vleugels, een voederen dat een korte extase geleek —”. „Eerlijk om de beurt werden zij gevoederd de twee kleinen, maar toen eens één het heerlijke een paar keeren achtereen kreeg en de andere werd vergeten, toen gebeurde het, dat de kleine verongelijkt bij het opnieuw naderen van zijn ouders deze tegemoet vloog, en de extatische voeding zwevend hoog in de lucht plaats had — en één kort oogenblik de vier vleugels als donkere blauwe vlammen samentrilden...” De liefdevolle aandacht waarmee hij de kleinste dingen des

levens bekeek en als het ware de mystiek der realiteit gaf — wij denken hier aan het werk van zijn tijdgenoot Floris Verster — wordt ons geopenbaard door enkele beschrijvingen, zooals in „Storm en Stille”: „Het milde licht van de lamp toovert ook een vertrouwde sfeer rond de dingen der natuur, ziet het warmbruine schelpje grijsdooraderd, het ligt daar als verzonken, diep onder goudgeel water, omgeven door ruischende stilte en deinende reflexen die het ook omgaven toen het, lang geleden, zich vormde diep — onder in de zee”. — Evenals bij dien anderen grooten kunstenaar, Jac. van Looy, gaf zijn schildersoog bijzondere kwaliteiten aan zijn proza. Toch ging bij hem het denkbeeld altijd boven de afbeelding. Onvergetelijk van warme menselijkheid, doordrenkt van een diepe wijsheid, is het stuk „Hond en Mensch”. Hoe treffend juist is zijn karakteriseering van den hond: „Vervreemd van de

ANANGKE

LITHO 1932

wilde natuur en van de vrije jacht, is hij door de eeuwen heen geraakt in steeds grooter afhankelijkheid; zoo gij kortzichtig zijt, kunt gij hem tot slaaf maken van den broodkorf, of hem dwingen tot een onderdanigheid, die ons in onze medemenschen nauwelijks meer verrast”. De hond, die steeds getrokken wordt tusschen „zijn roerende behoefte aan afhankelijkheid, en zijn gehoorzaamheid aan de diepe roepstem vanuit de natuur” — hoe goed heeft hij dit gespletene in het dier begrepen. Maar zijn wij zelf geen „gespletene” naturen? „Bovenal ontroerend”, schrijft Roland Holst, „is het doorzien hoe die twee oerinstincten in hem strijden, ieder voor eigen recht... Wie dien strijd in den hond niet doorziet, heeft nooit het martelend heimwee begrepen, dat zich uit in de diepe zucht, waarmee hij zich oprolt in den hoek van de kamer, als hij alle deuren gesloten weet... heeft nooit de uit-

bundige vreugd begrepen die hij toont, thuiskomend na een zwerftocht, terug bij den baas...” En iets verder: „Zoo de baas straks bevrijd van hoogmoed en geprikkeldheid, zachter over de menschen denkt, die toch niet zoo héél anders zijn dan hij, dan komt dit waarlijk niet omdat zijn bitterheid zonder reden was, noch omdat hij in zóó korten tijd wijzer is geworden, maar het komt doordat het zwijgzame dier hem onmerkbaar gevoed heeft uit de eenige bron, die voor alle bitterheden van het leven lafenis geeft”. Niet alleen schilderachtige uitbeelder van natuur en dingen om hem heen, ook zielekenner was deze wijze mensch, die mede door zijn letterkundigen arbeid een uitzonderlijke plaats in ons cultuurleven inneemt.

FENNA DE MEYIER.

LITHO

ROLAND HOLST EN DE LITHOGRAFISCHE KUNST.

De grafiek neemt bij de vorming van Roland Holst tot monumentaal schilder een groote plaats in. Van de grafische technieken heeft hij zich voornamelijk bediend van de lithografie. De ontwikkeling uit het impressionisme, de kunstuiting die bloeide bij den aanvang van zijn studie, ligt voor een deel besloten in het grafische werk. Het grafische werk was hem een aanloop tot een verder doel.

De lithografie is een handwerk, een nog levend beroep, dat bij hem tijdelijk het grootere schildersambacht kon vervangen. Ook lithografie vraagt een beheersching van artistieke driften en maakte compositorische studiën mogelijk. Onder de druktechnieken is de lithografie zeker de meest directe, in dezen zin, dat het op den steen geteekende beeld steeds op den afdruk gelijk, eigenlijk schooner is en boeiender, daar de levendigheid van den steen en diens prachtige kleur moeilijk door het papier geëvenaard kunnen worden.

Dat nog niet gedrukte beeld bracht den meester vaak in verrukking.

De lithografische steen kan bewerkt worden met de teekenstift of het penseel. Deze laatste handeling gelijk op het fresco, ook dáár een koele en levende ondergrond waarover het penseel zich beweegt.

Zijn vroege lithografische werk omvat eenige prenten in de „Sociaal Democraat“, een socialistisch blad. Van deze reeks prijst reeds Jan Veth de mooie plaat voor de Hoogerhuiszaak. Het stelt voor de oude moeder, slapeloos in den nacht en denkende aan haar kind in de gevangenis. Op een stoel vóór het bed een rustig slapende kat met jongen.

Hierna ontstaat een kleurenlitho voor den A.N.D.B. met heldere, witte meeuwen in diep blauwe avondlucht; later werd deze plaat nog door een diploma gevolgd.

Het groote lithografische werk van den meester bestaat uit een serie van affiches, die het hoogtepunt vormen van de Neder-

landsche reclamekunst. In dat grafisch werk groeit de meester uit zijn nog aan het schilderij verwante vroege periode naar de beheerschte, op geometrischen grondslag rustende monumentale werken.

Voor Roland Holst was de beheersching van het vlak een ideaal. Hij zoekt naar regelmaat van het wiskunstige schema, naar een stramien waarop de voorstelling zich kon ontplooiën. Vooral in deze toegepaste grafische kunst komt dit streven klaar en duidelijk tot uiting, men zie hiervoor den architect op het omslag van Wendingen en het diploma voor de Calvé-fabrieken.

Hoeveel verschillen de eerste plaat van de Marsias en de tweede. In de eerste, met den groot ontworpen sater, is nog geen evenwicht bereikt tusschen het beeldvlak en de papiermaat en zijn de letters nog te veel aanhangsel. Verrassend is dan zijn tweede plaat, waar alle motieven tot elkander in een schoon en voornaam evenwicht zijn geschikt. Een groote rust is verkregen door veel blank gelaten papier. Dit bereikte resultaat wordt prachtig vastgehouden en opgevoerd in de Luciferplaat en de Gijsbrecht van Amstel. Het zijn sobere platen met weinig kleur, maar met groote distinctie door de prachtige behandeling van het lithografische materiaal, den vetten inkt en het krijt.

De beteekende oppervlakte van den steen getuigt van een beheersching van het gegeven, dat door beperking zijn bijzondere kracht heeft gekregen. Hij zocht en vond in deze grafische werken regelen voor het beheerschen van het vlak, het was een experiment naar het aesthetisch evenwicht. Evenwicht in de spanning tusschen groote onbewerkte vlakken en rijk behandelde details.

Roland Holst streefde er naar de voorstelling te ontwikkelen uit de eigenschappen van het vlak. Zijn overtuiging in de waarde van deze manier van werken werd gesteund door de overeenkomstige pogingen van de architecten de Bazel, Lauweriks en Berlage. Hij heeft van het universeele van dit streven getuigd

LITHO

door het bijbelwoord aan te halen waar geschreven staat: God schiep dit alles volgens maat en getal. Dat verklaarde ook zijn bewondering voor de vroeg middeleeuwsche kunst: daar is het religieuze beeld een kristallisatie van dit principe.

Na de affiches volgden nog verschillende litho's, waarvan sommige zonder direct zakelijk doel, waarin hij naast de compositorische studiën uitmuntte in een prachtige en rijpe behandeling van het materiaal, zooals bij de Brabantsche typen. Maar ook deze materiaalbehandeling is te beschouwen als een aanloop naar de volgende groote werken o.a. het tweede Domraam.

In de serie van de exlibris blijkt duidelijk hoe het door hem aangevaarde werksysteem niet behoeft te voeren tot een dor decoratief, maar naar het monumentale werk.

Zijn grafische arbeid ontwikkelde zich naar de monumentale kunst.

Monumentaal; ontdaan van alle franje en zoo geconcentreerd op het vlak en den inhoud van de voorstelling zooals hij dit in zijn laatste lezing noemde „het teeken“.

JAC. JONGERT.

AAN DE ACADEMIE.

Ik weet, hoe de lof, aan de traditie gebracht, direct de vrees oproept, dat de originaliteit zou worden onderschat

Dat zijn tijden, waarin de dooden geëerd, en de ouden van dagen met eerbied omringd werden.

R. H. in: Ethische factoren in de monumentale schilderkunst.

In het late najaar van 1884 doet een aantal jonge menschen het toelatingsexamen voor de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Op het eind hiervan deelt de Hoogleraar-Directeur, August Allebé, den uitslag mede door op korte, besliste wijze drie namen, zij die geslaagd zijn, voor te lezen; de veertien anderen bleken dus afgewezen. Tot dezen behoorde R. N. Roland Holst. Meer dan veertig jaar later zeide hij hierover: „Toen bij het verlaten van het gebouw de zware deur achter mij dicht viel, nam ik voor zeker aan, dat niet alleen de academie, maar

ook de kunst voor altijd afgesloten terrein voor mij zou blijven“. Hij behoorde dus blijkbaar niet tot de garde die in zoo'n afwijzing een eer voor zichzelf ziet en een blaam voor de academie. Spoedig daarop vat hij 't werk weer aan en wij lezen in het stamboek dier academie dat op 2 October 1885 ingeschreven wordt Richard Nicolaüs Roland Holst.

Weinig is mij over zijn eersten academietijd bekend. De normale twee jaar werkt hij onder den hoogleeraar Altmann in de teekenschool en boetseert tevens onder prof. Stracké. Of hij de grafische kunst daarbij beoefende, weet ik niet. Dan doet hij examen in 1887 voor de afd. Schilderkunst en werkt daarna twee jaar onder den hoogleeraar Wijnveld. Ook de colleges in aethetica en kunstgeschiedenis van prof. Alberdingk Thym schijnt hij in die vier jaren bijgewoond te hebben. Gedurende het studiejaar 1889—1890 volgt hij dan nog den avond-cursus, die afwisselend

door de verschillende hoogleraren en als zoodanig ook door prof. Allebé, geleid werd.

Zoo verlaat hij in 1890 de academie na er 5 jaren iets ontvangen te hebben, en een generatie later keert hij terug, om er 15 jaar lang als gevend kunstenaar te arbeiden. Zoo werd hij benoemd in Juni 1918 tot buitengewoon hoogleraar aan de Rijksacademie met de opdracht „om onderwijs te geven in de compositie”.

Op 14 October 1918 houdt hij zijn inaugurale rede over: „Ethische factoren in de monumentale schilder-kunst” (gepubliceerd in de „Nederlandsche Ambachts- en Nijverheidskunst”, 1e jaargang 1919). Direct bij den aanvang hiervan zegt hij er prijs op te stellen, mee te deelen dat zijn academische taak niet omvat de vrije, doch de decoratieve of monumentale compositie, dus die compositie welke de eenheid met de architectuur nastreeft. Hij is zich daarbij bewust, dat de objectiviteit, die den grondslag vormt van de streng wetenschappelijke aesthetiek, bij zijn onderwijs ontbreken zal. Als uitvoerend kunstenaar toch is hij partijdig en wil die voorkeur bij zijn theoretische uiteenzettingen over zijn vak niet verstoppen of verdoezelen. Vaak heb ik zijn college gevolgd en zeker — die voorliefde, welke liefde dus inhoudt, kan, gelijk hij zeide, ook tot verblindheid leiden; maar toch verborg hij ze niet. Wat echter zijn betoog steeds doortrok, was die groote gemoedswarmte, welke een sterke aantrekkingskracht uitoefende. En zoo kon hij terecht zeggen in werkelijkheid te zien het verleden als een historisch visioen, de religieuze idee als heimwee van het hart, de strijdende geest als drijver van altruïstischen wil, de natuur als troost voor onbegrepen menselijke verlangens.

Zeven jaren later, 2 November 1925, sterft Der Kinderen en op 1 Juli 1926 wordt hij benoemd tot Hoogleraar-Directeur der Rijksacademie. Zoo volgde hij zijn vriend Der Kinderen op, die het directoraat van 1907—1925 voerde, nadat August Allebé dit van 1879—1906 had vervuld. Zij beiden hadden zich geheel gegeven aan dien werkkring, maar beiden ook hadden daarbij als scheppend kunstenaar ingeboet. Slechts Der Kinderen was het op 't eind van zijn leven gegeven nog een grootsch werk te scheppen, en wel de glazen voor het gebouw der Ned. Handelsmaatschappij te Amsterdam, ook al belette de dood hem dit voltooid na te laten.

Roland Holst had deze voorbeelden voor oogen, maar ook hij was er de man niet naar, om eenmaal iets aanvaard hebbend, zich er niet geheel aan te geven. Hem zou 't echter gegund zijn naast zijn volledig hoogleeraarschap, inclusief het directoraat, belangrijk eigen werk nog tot stand te brengen en... na vol-eindiging van zijn ambt, volkomen frisch en krachtig te zijn om grootscher arbeid nog te maken. Zeker — het aanvaarden zijner benoeming was een groot offer voor hem, en als ik zijn brieven uit die dagen weer lees, begrijp ik, thans nog meer dan toen, dat hij schreef: „Alleen wanneer ik zeker ben dat en de collega's, en de Commissie van Toezicht, en de Regeering mij willen hebben, zal ik het doen.” Daarbij had hij den eisch gesteld zelf de leiding te hebben over een nieuw te stichten afdeling voor Versierende en Monumentale Schilderkunst naast de reeds bestaande afdelingen: Teekenkunst, Beeldhouwkunst, Vrije Schilderkunst, Grafische kunst en Wetenschappen der kunsten. Hiervoor was noodig dat een zelfstandig secretaris benoemd zou worden, die de leiding van het administratieve deel op zich nam. Bovendien moest de nieuwe afdeling over de noodige ruimte kunnen beschikken en zou dit een ingrijpende verbouwing mede brengen. Tot heden toch was geen groote verbetering in het bestaande gebouw, dat in 1875 gereed was, aangebracht. Toen in 1907 Der Kinderen kwam, wijdde hij zich onverwijd aan een groot reorganisatieplan voor de geheele academie, dat tevens inhield een nieuw gebouw. De eenige Hoogeronderwijsinstelling voor beeldende kunst in Nederland kwam dit volgens hem toe.

Het is hier niet de plaats dit nader te bespreken; slechts rele-

veeren we dat, hoewel het Roland Holst aan zijn hart ging Der Kinderen's illusie te moeten opgeven, hij den grooten verbouw als eisch moest stellen. Hij begreep voorzeker dat de nieuwbouw daardoor ad calendae graecas verschoven werd. Deelden enerzijds zijn collega's volkomen de overtuiging van Der Kinderen, anderzijds begrepen zij dat, wilde Roland Holst zijn afdeling (niet minder een illusie van Der Kinderen) realiseren in den hem toegemeten tijd, hij was toen bijna 58 jaar, zoo zou men hem loyaal ter zijde moeten staan. Dit is dan ook gebeurd en niet minder heeft de Commissie van Toezicht en de Regeering dit gedaan. Zoo ging hij met alle voortvarendheid hem eigen aan het werk en wist ook de Overheid van Amsterdam voor het verbouwingsplan te winnen. Immers het gebouw behoorde aan de stad, die het aan het Rijk ter beschikking stelde, een oude traditie reeds, wijl zij er bijzonder prijs op stelde, den eenigen zetel van het Hooger Onderwijs in de beeldende kunsten binnen Amsterdam te hebben.

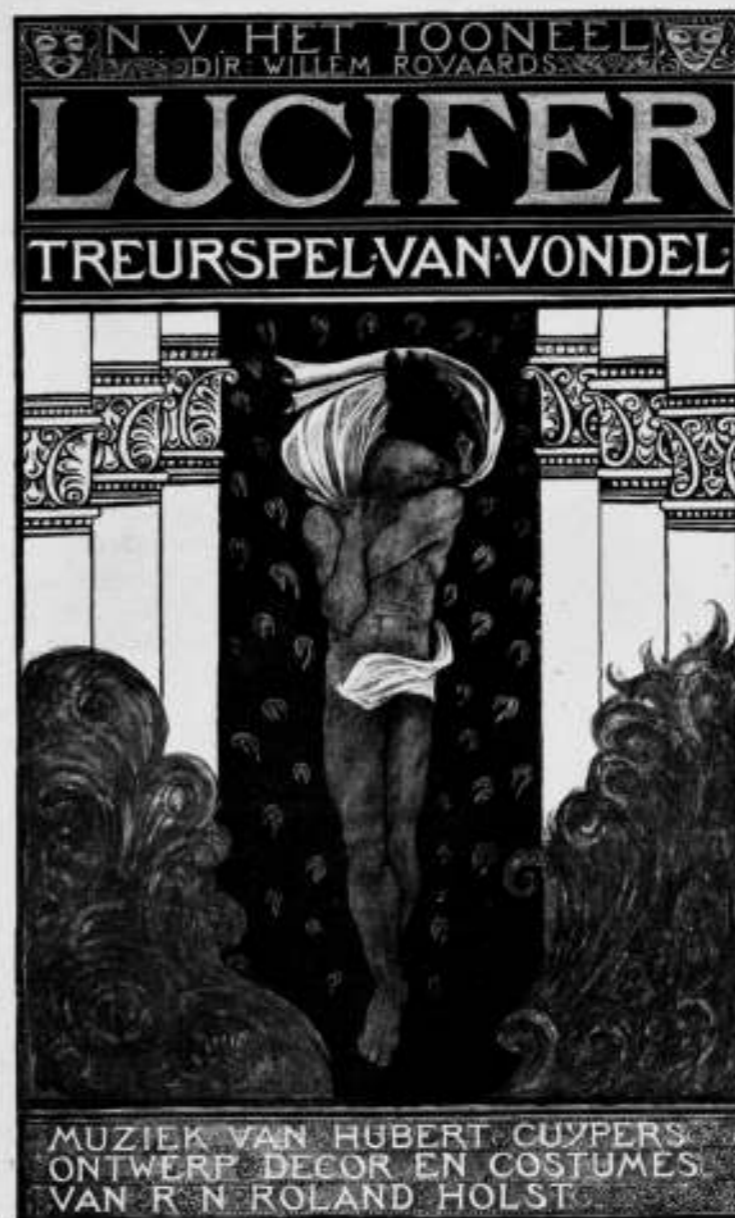
Dit alles bracht vele onderhandelingen mee. Vergeten wij daarbij niet dat in de kringen van schilders een sterke oppositie tegen zijn benoeming was, wijl zij angst hadden dat de vrije schilderkunst in het gedrang zou komen. Objectief kan men hiervoor een reden vinden. Niet de kunstenaar Roland Holst werd bestreden, immers als zoodanig was hij vrij, gelijk ieder ander, te scheppen wat hij wilde; maar veeleer waren het zijn verkondigde meeningen in zake de vrije kunst, die hiertoe aanleiding gaven. Hij had sterke voorkeur en zijn formuleeringen, wanneer het ging om zijn inzichten te verdedigen, waren vaak scherp. Hij wist dit, en erkende het nu en dan, gelijk hij in de Sorbonne sprekende in 1923, op 't eind zeide „meeningen geuit te hebben die wellicht overscherp voorkwamen”. Hij kon zich laten gaan met een felheid, doch die vaak een sordino kreeg door de spontaan geuite geniale invallen.

Zij toch, die hem dieper kenden, wisten dat hij veel milder tegenover de vrije schilderkunst stond dan hij zich uitte wanneer het ging om het goed recht der monumentale kunst te verdedigen. Bovendien had hij wel degelijk een vereering voor de grootmeesters der renaissance en van den lateren tijd. Hij zelf zeide dan ook: „Wanneer zal die legende eens de wereld uit zijn. Ik heb mij nooit anders dan met het grootste respect over de vrije schilderkunst uitgelaten, ik heb er de meest mogelijke bewondering voor. Maar tot dusver was het vak, dat ik op de academie doceerde, er een van zuiver theoretischen aard. Toch wijst alles er op, dat de monumentale-decoratieve kunst, nu en in de toekomst, tallozen jongeren de beste levenskansen zal bieden. Daarnaast de vrije schilderkunst geen plaats te geven, zou even onzinnig wezen als te beweren een tegenstander te zijn van instrumentale muziek naast de andere uitingen van de toonkunst.”

Zoo aanvaardde hij het directoraat met het houden van een rede op 11 October 1926 over: „Vrije en gebonden vormen in de plastische kunst” (gepubliceerd in „De Gids” Febr. 1927, en „Over kunst en kunstenaars” Nieuwe Bundel, Amsterdam 1928).

Hier ontwikkelde hij het wezens-verschil tusschen monumentale en vrije kunst o.m. ook op historische gronden. Hij gaf daarbij zijn eigen kijk op de middeleeuwen en den lateren tijd, waarbij men zijn sterk gekleurde subjectieve zienswijze vaak zou kunnen aanvallen met zakelijk feiten-materiaal. Maar deze zelfgeconstrueerde idealiteit der middeleeuwen schonk hem een geloof dat voerde tot een overtuiging, die aan zijn onderwijs een suggestieve kracht verzekerde. In dezen gedachtegang begrijpt men ook zijn vereering voor Spengler's Untergang des Abendlandes, dat hij in die dagen las.

Op 30 November 1927 werd het hernieuwde gebouw plechtig geopend. Hierbij hield Roland Holst een rede, die als uitgangspunt had het verhaal van de eerste, tevens laatste ontmoeting tusschen Goethe en Beethoven in 1812. Beethoven speelde toen

voor Goethe eigen composities, en als op 't eind Goethe verklaart zeer ontroerd te zijn door de muziek, antwoordt Beethoven norsch: „Kunst ontroert niet, kunst vuurt aan”. Hij nu ziet datzelfde in de beeldende kunst. Wanneer deze toch ontroert, ontstaat ze volgens hem door aanschouwing, want de oogen moesten eerst zien voordat het gemoed ontvlamde. De kunst, uit deze gemoedsgesteldheid voortgekomen, kan dus maar naar één norm worden gemeten, naar de norm van het gevoel. De kunst die aanvuurt, ontspringt niet uit dat wat oogen zien, maar uit de gedachten, uit de idee. Deze kunst zoekt ook in haar vormgeving de klaarheid en de helderheid der gedachten te evenaren. In dit betoog ging hij verder en legde er het credo voor zijn onderwijs in. Voor hem toch stelt het zuiver ambachtelijke en het compositair karakter de jonge kunstenaars voor vraagpunten die zij door het gevoel alleen niet kunnen oplossen, want daar is kennis voor noodig, methode, traditie. In het herinneren van die verloren geraakte kennis, van die in onbruik geraakte methode en van die verbroken traditie moest de Rijksacademie in het belang der jongeren, met behoud van de ononderbroken bestudeering der natuur, haar schoone roeping hebben. Voorwaar een hooggestemd plan, en zijn vast geloof hierin dreef

hem tot de daad. Wie in die zeven jaren zijn ernstige leerlingen zijn geweest, zullen dit zeker moeten bevestigen. In zijn ateliers kon naar hartelust in verschillende technieken als fresco, tempera, scrafitto, mozaiek e.a. gewerkt worden. Niet op het carton, maar in de prachtige stof zelf kon de eindgedachte zich realiseren, gelijk in hun materie dit de beeldhouwers, vrije schilders, graveurs e.a. deden. Maar bij dien herbouw profiteerden ook de andere afdelingen van uitbreiding der werkruimten. Bovendien kreeg de schoone verzameling afgietsels, naar antieken, middeleeuwen en lateren, een waardiger plaats; er kwam een nieuwe aula, een aparte tentoonstellingzaal, een archief en een bibliotheek annex.

Wat het interne leven der academie aangaat, zoo heeft hij zich vol energie gegeven aan zijn voorzitterschap van het College van hoogleraren, voorwaar geen sinecure. Men denke daarbij aan de vernieuwingen of wijzigingen van: reglementen, Prix-de-Rome wedstrijden, schets- en compositielessen, grafische afdeling, prijsvragen, opdrachten-regelingen, tentoonstellingen, examens enz., benevens herhaalde verbeteringen aan het gebouw.

Op 4 December 1933 werd hij 65 jaar; zijn collega's wisten reeds

bij zijn benoeming, dat hij dit als grens voor zijn academietijd gesteld had. De nog restende jaren, helaas slechts vijf, wilde hij geheel aan zijn eigen werk wijden. Zoo kreeg hij op de meest eervolle wijze ontslag op 31 December 1933.

Tot vóór zijn komst in 1926 had de Rijksacademie geen afdeling Versierende en monumentale schilderkunst gekend. Hij heeft ze gesticht, opgebouwd en als een bloeiende werkplaats nagelaten. Beter dan iemand anders zullen zijn eigen leerlingen hiervan kunnen getuigen.

En zijn directoraat... Hij was een man van sterk uitgesproken meeningen; daardoor had hij te aanvaarden dat collega's al dan niet andere meeningen sterk daartegenover konden stellen. Maar hij heeft zijn taak opgevat overeenkomstig de groote traditie van elk Hooger Onderwijs, dat slechts wel kan varen bij vrijheid van gedachte-uiting. Hij zelf eischte die vrijheid op voor zijn eigen afdeling, gelijk de anderen dit deden voor de hunne, en steeds heeft hij dit als een eerlijk recht gevoeld. Zoo kon hij in de laatste vergadering van het College van hoogleeraren zeggen: „Ook weet ik, dat ik nooit getracht heb aan de zelfstandigheid van het onderwijs, zooals dit door mijn collega's gegeven werd, te kort te doen”. En weer zie ik dien sterken

mond, eigen aan dien fieren titanenkop, als laatste woorden zeggen: „Daar waar ik naar Uw meening soms te kort mocht zijn geschoten als leider van dit instituut, verzoek ik U niet aan de zuiverheid van mijn bedoelingen te twifelen en er van overtuigd te zijn, dat gedurende het tijdperk van mijn directoraat alleen de belangen van de academie en die van het onderwijs mijn daden hebben bepaald”.

Zoo verdween hij uit ons midden. Hij had zich in de volheid van zijn sterken persoon geheel gegeven aan zijn opdracht; meer, veel meer dan zijn plicht had hij gedaan.

Der Kinderen was zijn vriend geweest en ook zijn voorbeeld in dezen. Beider innerlijk was vervuld van een diepe vereering voor de middeleeuwen. Beiden hadden hun sterk subjectieven kijk hierop; maar juist deze was het waaruit de denkvorm groeide, die hun bij het academisch onderricht tot basis diende. Bij Der Kinderen verstilte het uiten hiervan in apollinischen, bij Roland Holst ontladde dit zich in dionysischen geest. Maar in beider wezen was plaats voor het mysterie, dat de macht had zijn medemensch datgene te schenken, wat Goethe noemde ontroering en Beethoven aanvuring.

WILLEM VAN DER PLUYM.

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 12 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 8 APRIL 1939 No. 14

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A. De op Zaterdag 1 April gehouden Ledenvergadering van den B. N. A. heeft de volgende motie aangenomen:
„De Ledenvergadering van den B. N. A. is van oordeel, dat uitsluitend de beide door de Jury aanbevolen combinaties van architecten in aanmerking komen voor een meervoudige opdracht, dat uit het resultaat van de prijsvraag is gebleken, dat een nader onderzoek naar de begrenzings van het terrein noodzakelijk is, dat de Jury als adviseerend lichaam voor de meervoudige opdracht opnieuw dient te worden ingeschakeld”.

Deze motie zal ter kennis worden gebracht van het Gemeentebestuur en den Gemeenteraad van Amsterdam.

A. ET A. Bezichtiging van het Paleis op den Dam.

De leden van de Club H. B. O. en van het Genootschap A. et A., worden in de gelegenheid gesteld op Zaterdag 15 April a.s., onder leiding van Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, het Paleis te bezichtigen. Samenkomst om 2.15 uur voor de ingang aan de N. Z. Voorburgwal.

Ontwerpstudie No. 12.

De jury is met de beoordeling van de ingekomen ontwerpen gereed gekomen.

De beschikbaar gestelde prijs van f 25.— is toegekend aan ontwerp Z.Y.X. 222, ontworpen door den Heer Willy La Croix te Amsterdam.

Behalve dit ontwerp zijn door de jury ter publicatie voorgedragen de ontwerpen: A.B.C. 123, S.P.H. 357, Z.E.S. 789 en P.C.W. 321.

In verband hiermede wordt aan den ontwerper van A.B.C. 123 verzocht zijn naam aan het Secretariaat op te geven, daar zich in de betreffende enveloppe geen naambrief bevond.

De publicatie van genoemde ontwerpen en het juryrapport wordt, in verband met het voornemen de ontwerpen in Den Haag te exposeren, tot het tijdstip van de expositie uitgesteld.

Hierover zullen nog nadere mededelingen worden gedaan.

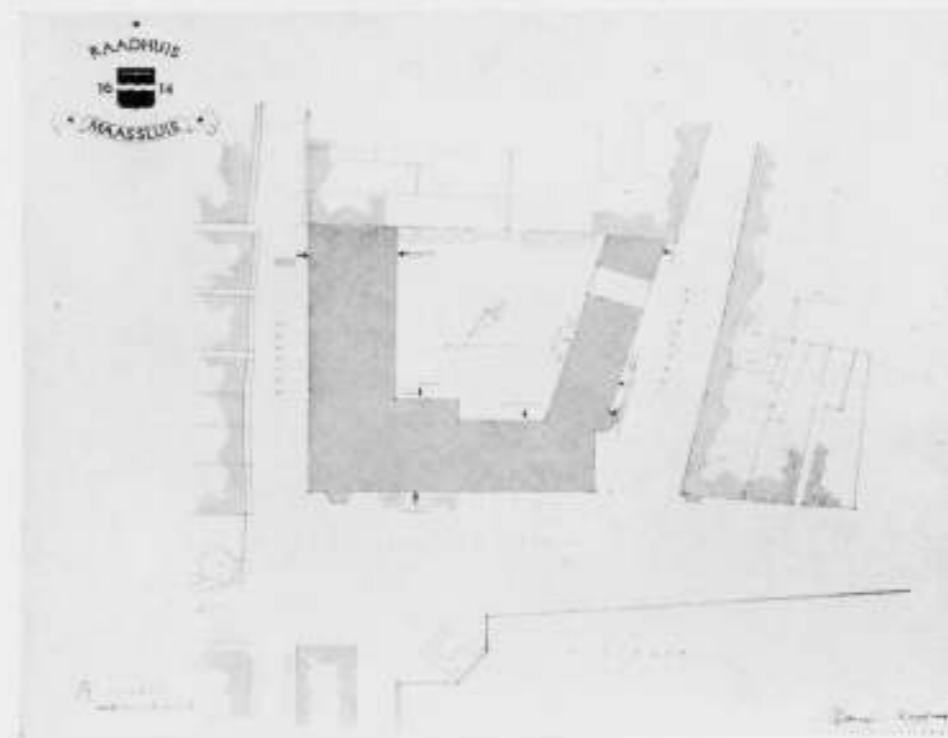
BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 15

15 APRIL 1939

SITUATIEPLAN, TEVENS SITUATIETEKENING VAN HET PLAN KRAAYVANGER

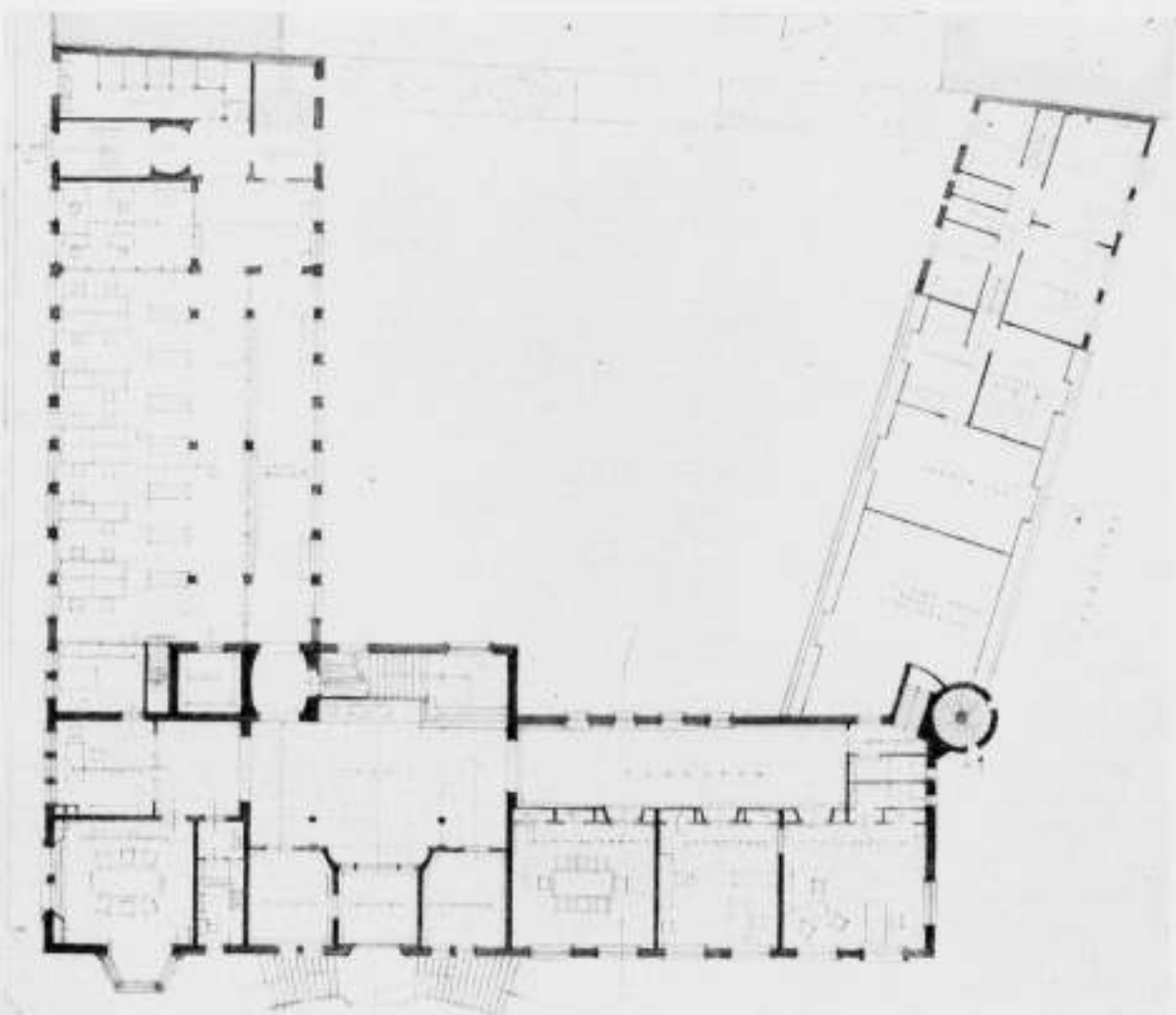
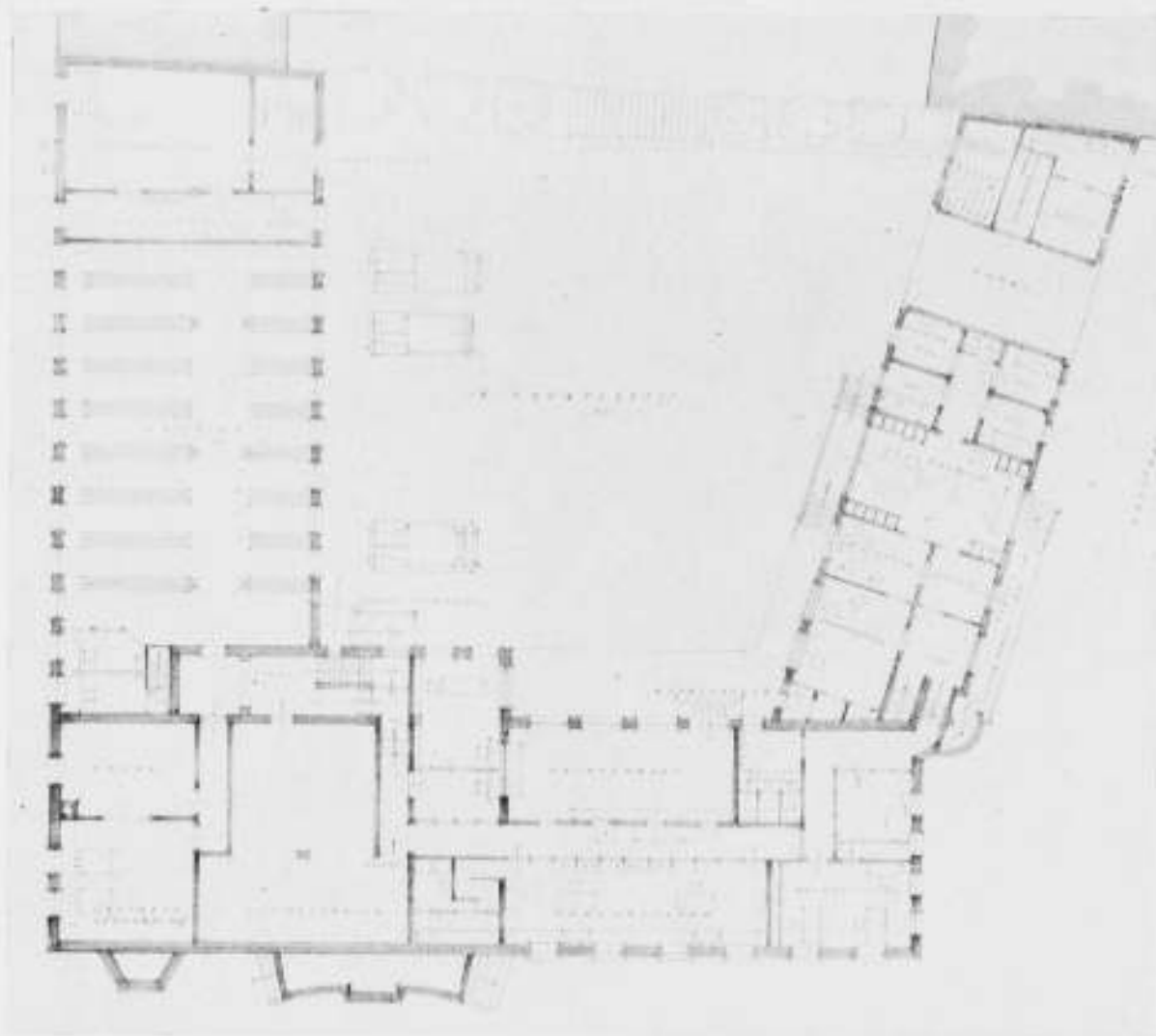
MEERVOUDIGE OPDRACHT VOOR EEN ONTWERP VOOR EEN RAADHUIS VAN MAASSLUIS

In 1937 werd aan de Heeren C. Eiffers, architect B.N.A. te Rotterdam, J. W. Janzen, architect te Den Haag, Ir. E. H. A. Kraayvanger en H. M. J. H. Kraayvanger, architecten B.N.A. te Rotterdam en A. J. Kropholler te Wassenaar een meervoudige opdracht verstrekt voor een ontwerp voor een nieuw Raadhuis te Maassluis. Voor het beoordeelen van de ingekomen plannen werd een Commissie van advies benoemd, bestaande uit de Heeren: Mr. P. A. Schwartz, Burgemeester van Maassluis, voorzitter, Ir. A. J. v. d. Steur, secretaris, J. van Luijpen, B. v. Bilderbeek en Ir. C. van Traa, leden, waaraan de Heer L. J. Mostert, Gemeentesecretaris en de Heer D. Poot als adviseerende leden waren toegevoegd.

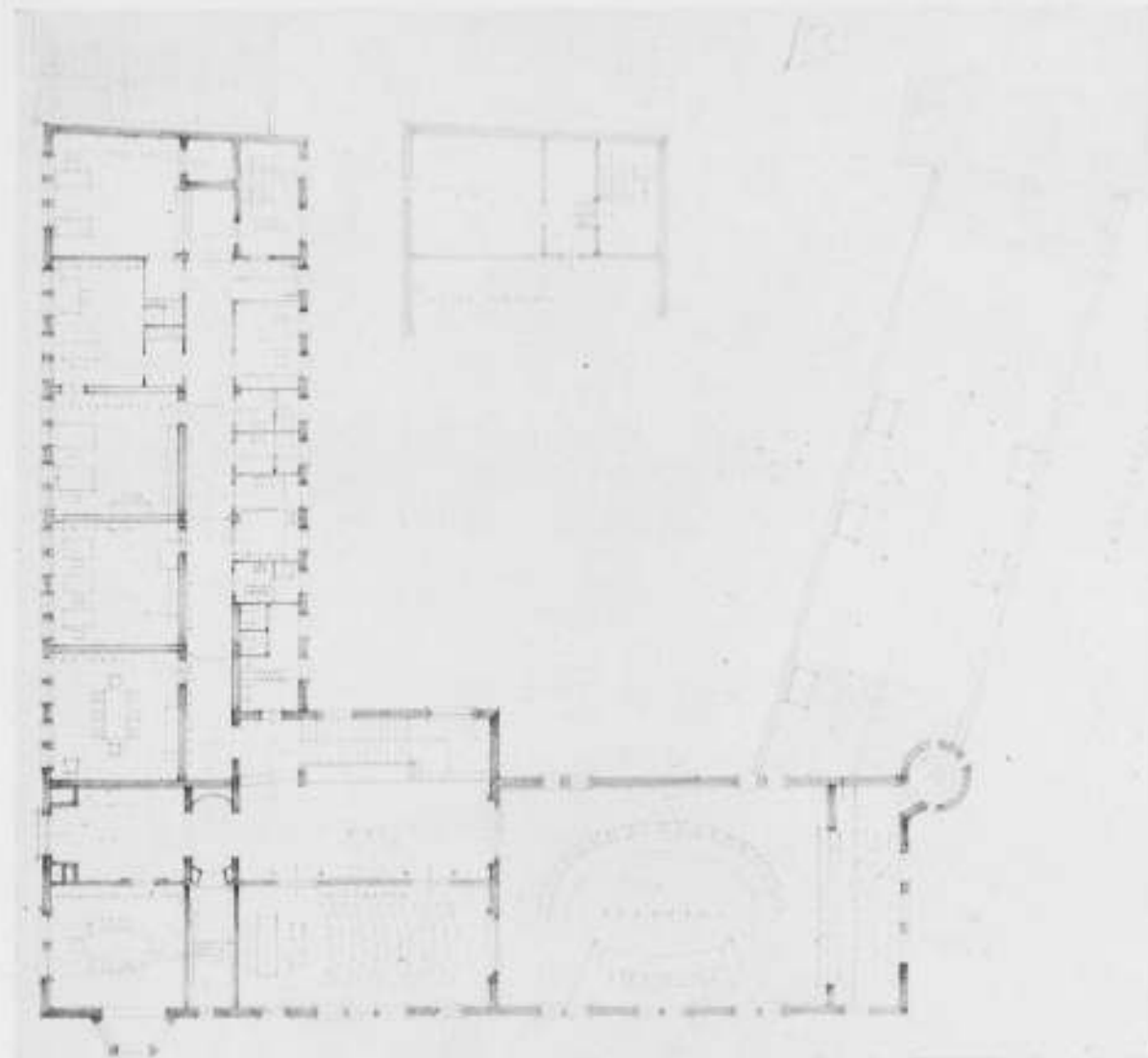
Enkele weken geleden bracht de Commissie van advies haar rapport uit dat wij hierbij publiceeren.

Overeenkomstig het advies in het rapport gegeven, heeft de Gemeenteraad van Maassluis op Woensdag 5 April de opdracht tot het bouwen van het Raadhuis verleend aan de Heeren Kraayvanger.

Wij geven van de voornaamste teekeningen een reproductie op schaal 1 à 300. Wij laten het bevroonde ontwerp van de Heeren Kraayvanger voorafgaan en laten dan de 3 andere plannen in de volgorde van de bespreking in het rapport volgen. De volgorde der besprekingen in het rapport is dienovereenkomstig gewijzigd.

RAADHUIS TE MAASSLUIS, ARCHITECTEN Iⁿ. E. H. A. KRAAYVANGER EN H. M. J. H. KRAAYVANGER B.N.A.

OP PAG. 158 EN HIERBOVEN PLATTEGRONDEN, SCHAAL 1 A 300.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN ADVIES INZAKE DEN BOUW VAN EEN NIEUW RAADHUIS VOOR DE GEMEENTE MAASSLUIS.

De vier ontwerpen van de uitgenoodigde architecten zijn alle vóór den in het programma gestelden datum van 1 September 1938 bij het Gemeentebestuur ingezonden. Met goedvinden van de deelnemers heeft de Commissie van Advies in verband met de ziekte van haar Voorzitter de behandeling der plannen uitgesteld tot de Voorzitter was hersteld. Als gevolg van dit uitstel had de opening der ingezonden plannen eerst plaats in de zitting der Commissie van 8 Februari 1939; na verder onderzoek der plannen, door den Voorzitter en den Gemeentesecretaris wat betreft de doelmatigheid voor den dienst en door den Directeur van gemeentewerken wat betreft den ombouwen inhoud, had een tweede zitting plaats op 22 Februari 1939, waarin de Commissie met algemeen stemmen haar oordeel vaststelde. Zij besloot haar rapport omtrent de ingekomen plannen vast te stellen als volgt: Bij de beschouwing der vier plannen blijkt aanstonds, dat deze zijn in te deelen in twee groepen, in wier voege, dat drie der inzenders het terrein zoodanig bebouwd hebben gedacht, dat een niet zeer hooge bebouwing van den omtrek van het terrein de rooilijnen geheel of ten deele volgt en een binnenplaats wordt gevormd, terwijl één inzender, de heer A. J. Kropholler, een compacte bouwmassa zonder binnenplaats heeft geprojecteerd, waardoor aan de buitenzijde van het door hem geprojecteerde complex aan de omringende straten aansluitende verruimingen ontstaan.

In de bespreking der ontwerpen wordt de volgorde aangenomen, dat de Commissie eerst aandacht wijdt aan het laatstgenoemde ontwerp, dat, wat zijn opzet betreft, principieel van de drie andere afwijkt. Alvorens hiertoe over te gaan, wenscht de Commissie echter nog twee opmerkingen van algemeen aard te maken:

1. Bij alle plannen is in de eerste plaats nagegaan of de inzenders hebben voldaan aan de eischen van het programma, wat betreft de te leveren teekeningen en de in het gebouw te projecteeren ruimten. De Commissie heeft

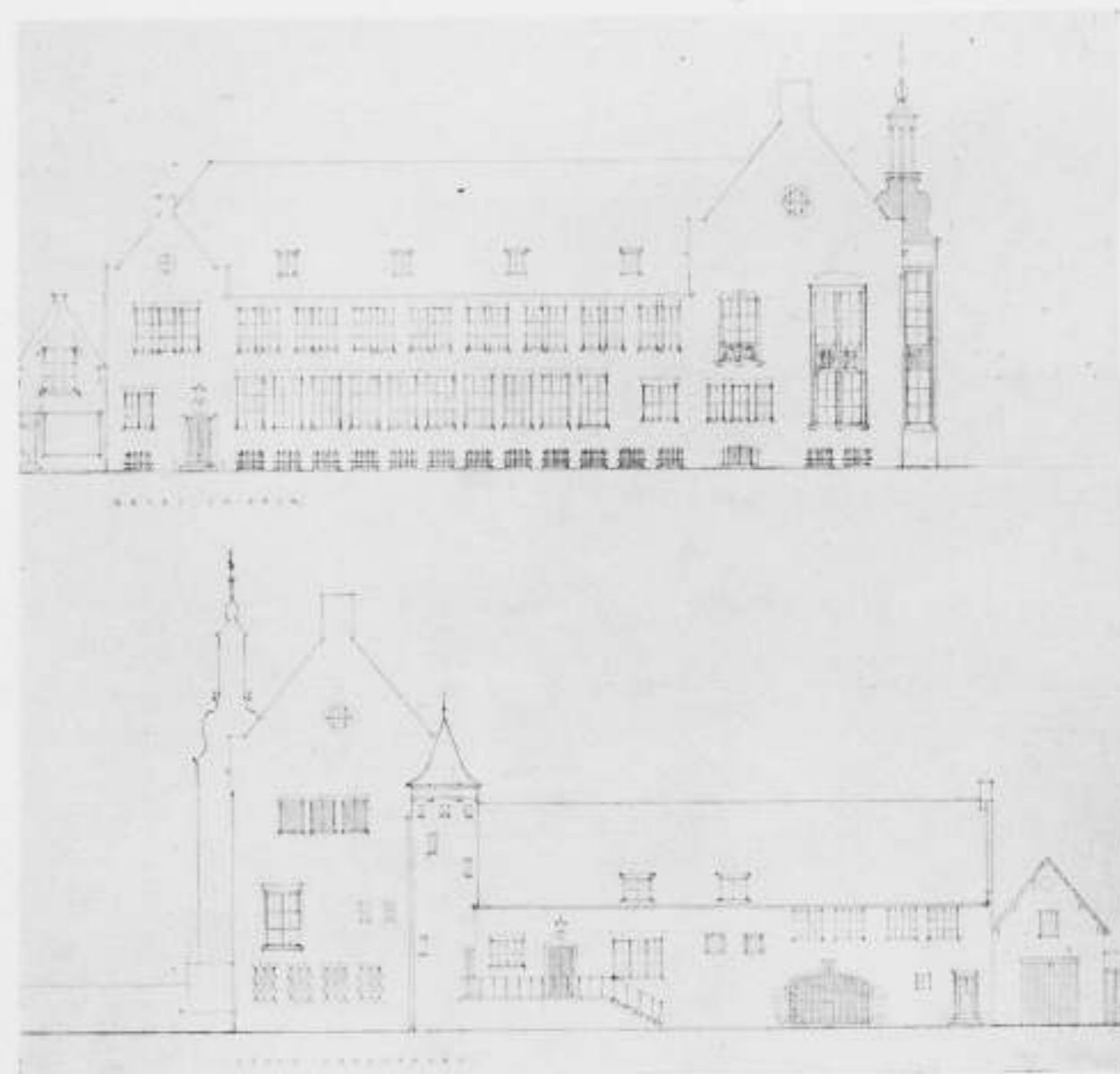
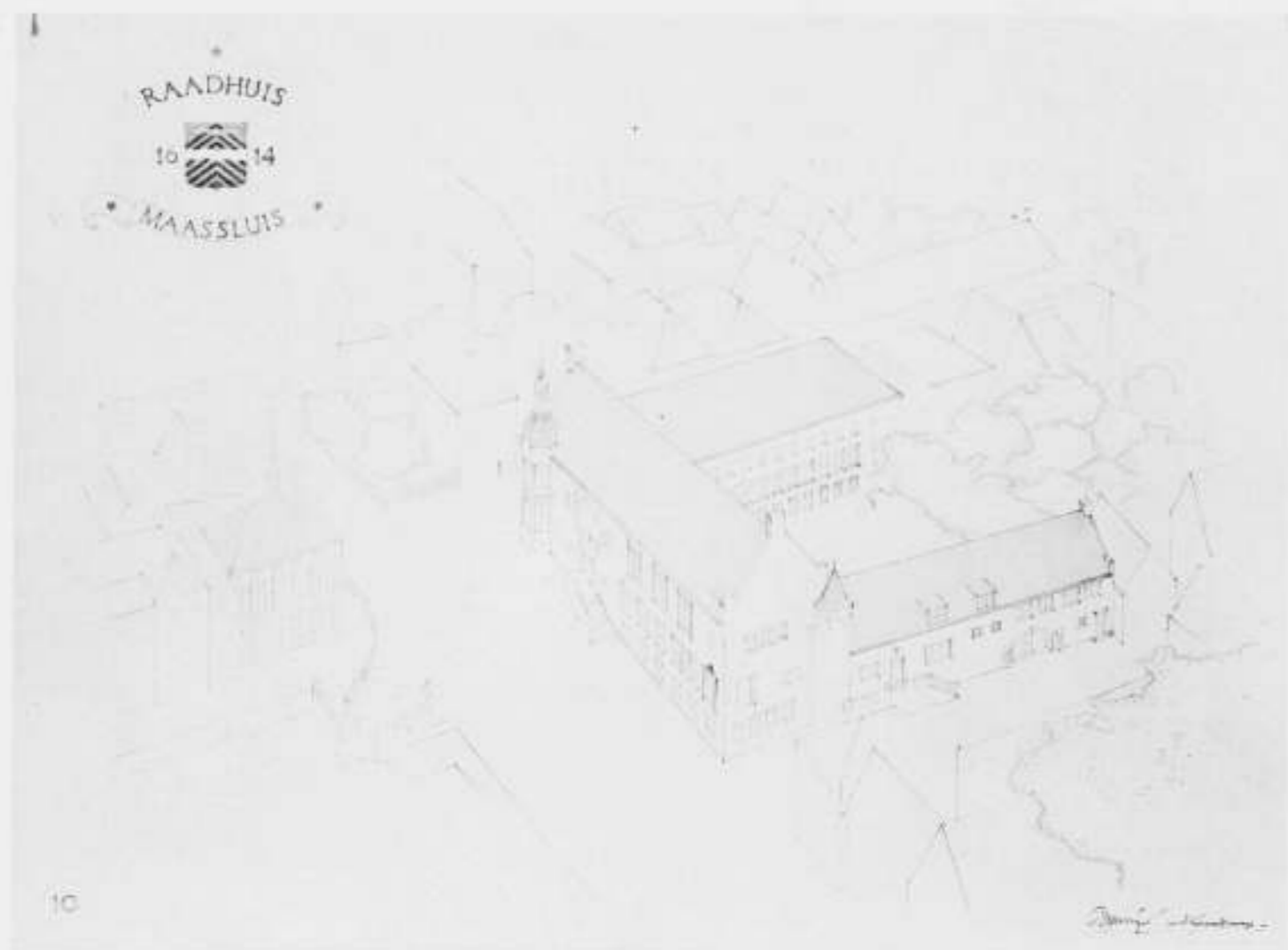
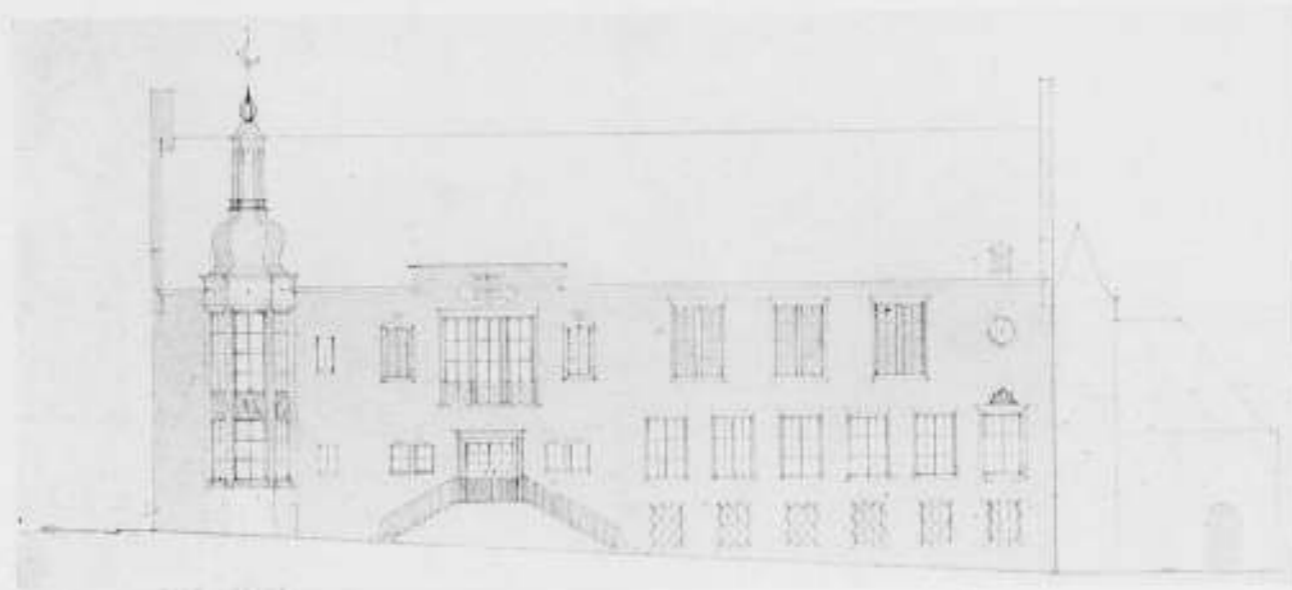
geconstateerd, dat dit in alle vier de projecten het geval is. Niet gevraagde teekeningen zijn in overeenstemming met het programma niet ingediend.

2. Bij alle plannen is een globale kostenraming geleverd, gebaseerd op een berekening van den ombouwen inhoud, met uitzondering van het plan van den heer Kropholler, die deze toelichting heeft weggelaten, maar als zijn meening te kennen geeft, dat het gebouw voor de gestelde bouwsom kan worden gebouwd. Aangezien de inhoudsberekeningen bij de verschillende plannen op een verschillende basis zijn opgezet, was het de Commissie niet mogelijk deze berekeningen als basis van vergelijking der waarschijnlijke bouwkosten te gebruiken. Zij heeft daarom met de zeer gewaardeerde medewerking van den Gemeentesecretaris en den Directeur van gemeentewerken de vier plannen opnieuw en wel op uniforme wijze gekubeerd en kwam daarbij tot de volgende inhoudscijfers, welke opeenvolgend zijn gerangschikt:

Plan Janzen	10884 m ² ;
" Eiffers	11539 m ² ;
" Kropholler	11839 m ² ;
" Kraayvanger	12315 m ² ;

In deze cijfers is geen rekening gehouden met maatverschillen, die door krimpen of rekken van het opgespannen papier feitelijk in rekening zouden moeten worden gebracht.

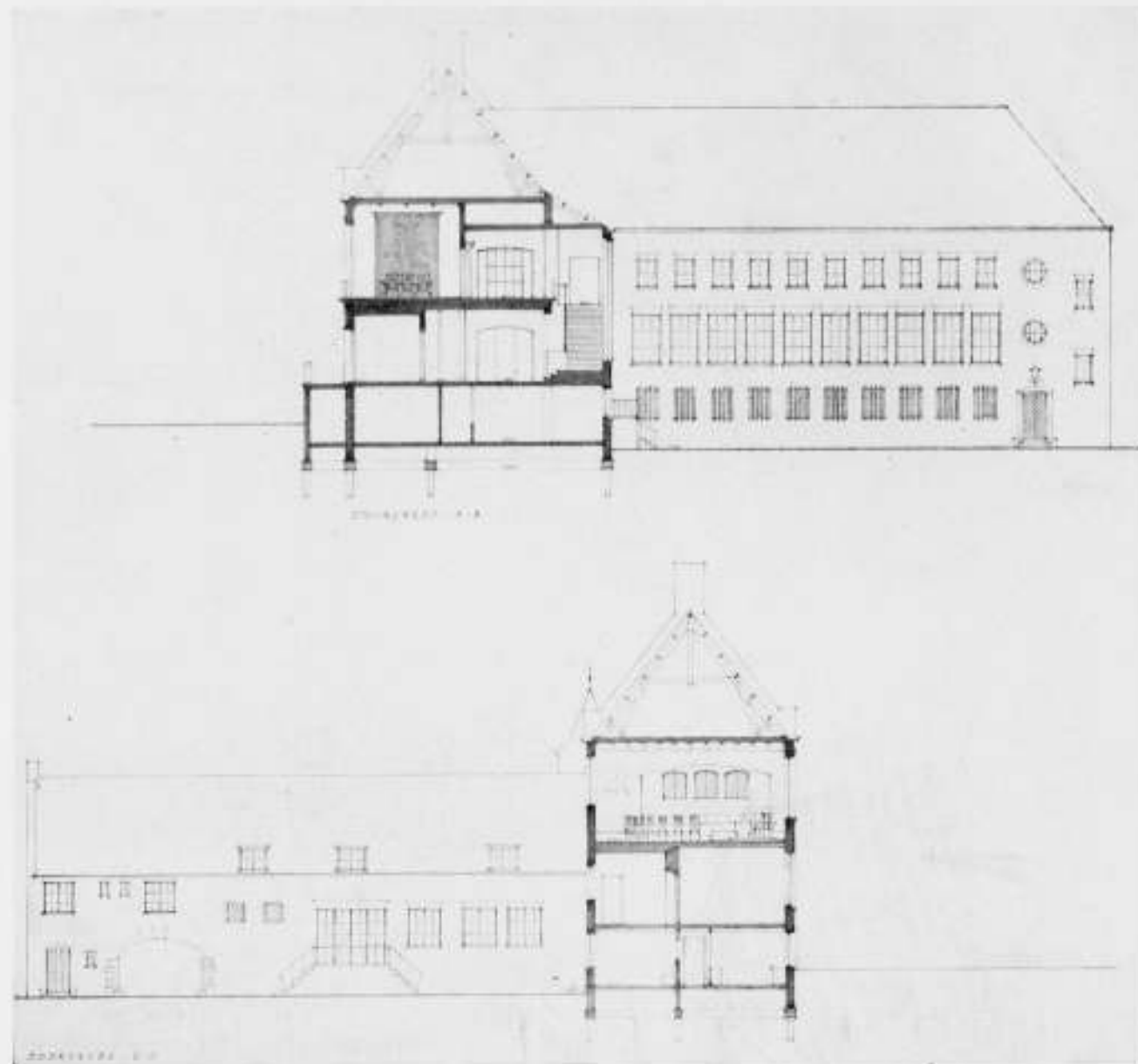
Gezien het verschil in karakter der verschillende plannen, is de Commissie echter niet overtuigd, dat deze volgorde ook de volgorde der bouwkosten voorstelt. Zij heeft den indruk, dat de bouwkosten alleen bij uiterst economische uitvoering beneden de gestelde grens zullen blijven; de bouwkosten per m² zijn naar haar stellige meening bij het plan Kropholler aanzienlijk hooger dan bij de andere plannen.

GEVELTEKENINGEN SCHAAL 1 Å 300

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS, PERSPECTIEVEN ARCH. I. E. H. A. KRAAYVANGER EN H. M. J. H. KRAAYVANGER B.N.A.

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS, ARCH. I. E. H. A. KRAAYVANGER EN H. M. J. H. KRAAYVANGER B.N.A.

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS. In. E. H. KRAAYVANGER EN H. M. J. H. KRAAYVANGER, ARCH. B.N.A.
DOORSNEDEN SCHAAL 1 A 300.

BESPREKING DER ONTWERPEN.

10. Plan-Kraayvanger.

Dit is een zeer serieus en goed doorwerkt project, waarvan de hoofdopzet in nagenoeg alle opzichten de waardeering der Commissie heeft kunnen verwerven. In afwijking van alle overige plannen hebben deze ontwerpers het terrein rondom vrijwel aan de rooilijn bebouwd, waardoor een zeer ruime binnenhof is ontstaan, die, door een breede inrijpoort vanaf de Taanstraat toegankelijk, als parkeerterrein dient en waar tevens, even van den publieken weg gescheiden, de ingang van het stempellokaal is gesitueerd. De Commissie is van oordeel, dat door deze oplossing de binnenplaats in het leven van het raadhuis een primaire rol zal spelen, hetgeen zij een zeer gelukkige gedachte acht.

Uit de algemeene distributie van het plan spreekt een zeer klaar en duidelijk inzicht in de praktische eischen van den dienst. De opvolging en samenvoeging der ruimten is voortreffelijk opgelost, zoowel wat betreft de onderlinge situatie der ruimten binnen het kader van een dienst als de onderlinge ligging der diensten. De secretarie is ruim, goed verlicht en overzichtelijk, met uitstekende accommodatie voor het publiek. De boekkamer ligt voortreffelijk uit een oogpunt van controle. Het politiebureau is juist gesitueerd. Er is een gemakkelijke verbinding met de kamer van den burgemeester, goed toezicht op het stempellokaal, de publieke tribune en de parkeerterrein en rijwielbergplaats.

In het algemeen is de ligging en afmeting van gangen en trappenhuizen uitstekend opgelost, zeer overzichtelijk en van voortreffelijke ruimtewerking. Er is eenig bezwaar tegen de ligging van het kantoor van den ontvanger op de verdieping en tegen die van de kamer van den Commissaris aan de binnenplaats. De Commissie meent, dat de ontwerpers in staat zullen zijn

aan deze bezwaren tegemoet te komen. Hetzelfde geldt voor de niet vloei-vrije ligging van den toegang tot het stempellokaal en de toiletten in het souterrain, die alleen door het maken van een pompinstallatie kunnen loozen op het hooger gelegen riool.

De inwendige ruimtewerking van het representatieve gedeelte vertoont een uitstekend geslaagd geheel; de maten der ruimten zijn met zuiver gevoel op elkaar afgestemd en zoowel op zichzelf als in verband met de aangrenzende ruimten goed gedimensioneerd en bovendien niet overdreven groot. De algemeene architectonische groepeerings, schaal en karakter der architectuur zijn naar de meening der Commissie ten zeerste te loven. Het karakter van dit gebouw past bovendien zeer goed in de omgeving. In het bijzonder de gevel aan de Taanstraat is zeer geslaagd. De aansluiting aan de belending aan deze zijde maskeert bovendien op gelukkige wijze de onaanzienlijke bestaande bebouwing.

In het geheel is op goed geslaagde wijze het karakter van een raadhuis voor een kleine stad tot uitdrukking gebracht. De gevel aan de Haven is evenwel niet zonder gebreken. Het geestige en zeer decoratieve torentje wordt door de Commissie zeer gewaardeerd; zij meent echter, dat in de overige elementen van den gevel nog een zekere onvastheid valt aan te wijzen, die bij nadere bestudeering voor verbetering vatbaar is. Met name is zij niet geheel overtuigd, dat de verdeling der ramen in de rechter helft van den gevel niet rustiger en waardiger had kunnen zijn en heeft zij bepaald bezwaar tegen de wijze, waarop het verhoogde gedeelte van den gevel boven den hoofdingang is beëindigd. De hoofdingangspartij acht de Commissie overigens in haar karakter geslaagd.

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS.

ARCH. A. J. KROPHOLLER

20. Plan-Kropholler.

Dit is een project van zeer uitgesproken karakter, dat principieel afwijkt van de drie andere. Het ontwerp is een sterk samengetrokken massa, die door zijn sterke concentratie rondom ruimten vrijlaat en op geen enkel punt de openingen in de straatwanden, die door het sloopen der perceelen op het Raadhuissterrein zijn ontstaan, aanvult. De Commissie is van meening dat — hoewel zij gaarne erkent, dat het plan op zichzelf qualiteiten heeft — deze opvatting stedenbouwkundig niet juist is en het stadsbeeld van de Havenkom, die door een aaneensluitende bebouwing van bescheiden hoogte wordt gekarakteriseerd, op fatale wijze zou aantasten. In het stadsbeeld van de Havenkom is de oude Hervormde Kerk het dominerende element. Het plan-Kropholler zou daar een tweede dominant tegenover stellen: een groote massa met een zeer hoog dak en zware topgevels, alsmede een toren, die hoog boven de omringende bebouwing zouden oprijzen en het aan de overzijde van de straat gelegen oude raadhuisje volkomen zouden overheerschen. De schaal van de architectuur is met dit massale in overeenstemming: zij is echter tegengesteld aan de schaal der omgeving en mist naar de meening der Commissie de menselijke maat.

Dit ontwerp heeft, hoewel het ruime bouwterrein daartoe zeker niet dwingt, een gewrongen en weinig overzichtelijken plattegrond. De Commissie acht het ontoelaatbaar het kantoor van den ontvanger met de bijbehorende ruimte voor het publiek te situeeren aan een nauw binnenplaatsje en ze hoofdzakelijk door bovenlicht te verlichten. Vanuit de hoofdverdieping (secretarie) wordt hierdoor als eenig uitzicht een ongelukkig plat met lantaarns

geboden. De bovenvermelde smalle binnenplaats aan de zijde van den Zuid-dijk, waarop ontvangerskantoor, agentenkamer en rechercheurskamer uitzien, is van de straat afgesloten door een muur met toegangshek, die echter op weinig gelukkige wijze aansluit aan de belendende bebouwing en deze niet aan het oog onttrekt. De hal met loketten vlak vóór den hoofdingang is benepen; zoowel deze ruimte als de secretarie is onvoldoende verlicht. Een van de commissiekamers en een reservevertrek zijn op de hoofdverdieping alleen door de secretarie te bereiken, hetgeen de Commissie ontoelaatbaar acht.

In de rangschikking der verschillende vertrekken spreekt geen duidelijke aanpassing aan den gang van den dienst. Zoo is b.v. de Directeur van gemeentewerken te ver verwijderd van zijn teekenkamer, doordat er op willekeurige wijze een commissiekamer en een reservevertrek tusschen zijn gevoegd.

Het Politiebureau is gewrongen van indeeling en niet goed verbonden met het raadhuis. De politie heeft geen toezicht op het stempellokaal en op den toegang tot de publieke tribune.

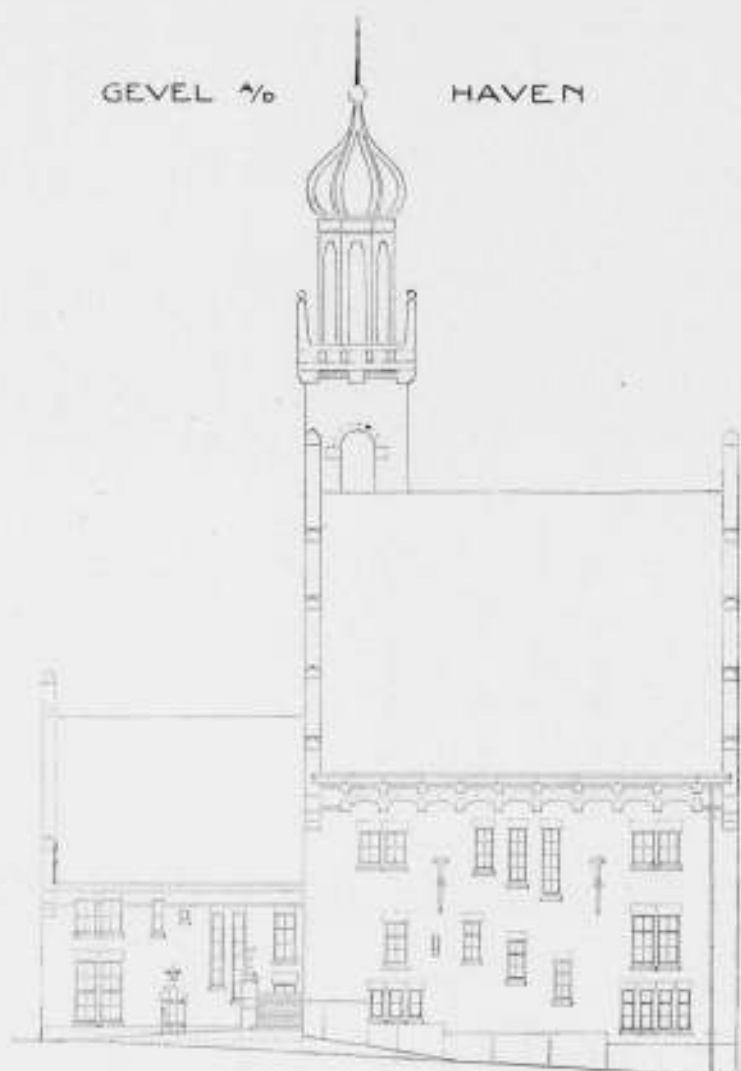
De conciergewoning heeft een ietwat zonderlinge indeeling, doordat de slaapkamers niet boven de woonvertrekken zijn gelegen. De verbinding tusschen woon- en slaapvertrekken is dientengevolge alleen mogelijk geweest door het invoegen van weinig fraaie trappen.

Het te sterk hellende wegprofiel aan de Taanstraat acht de Commissie geen fraaie oplossing.

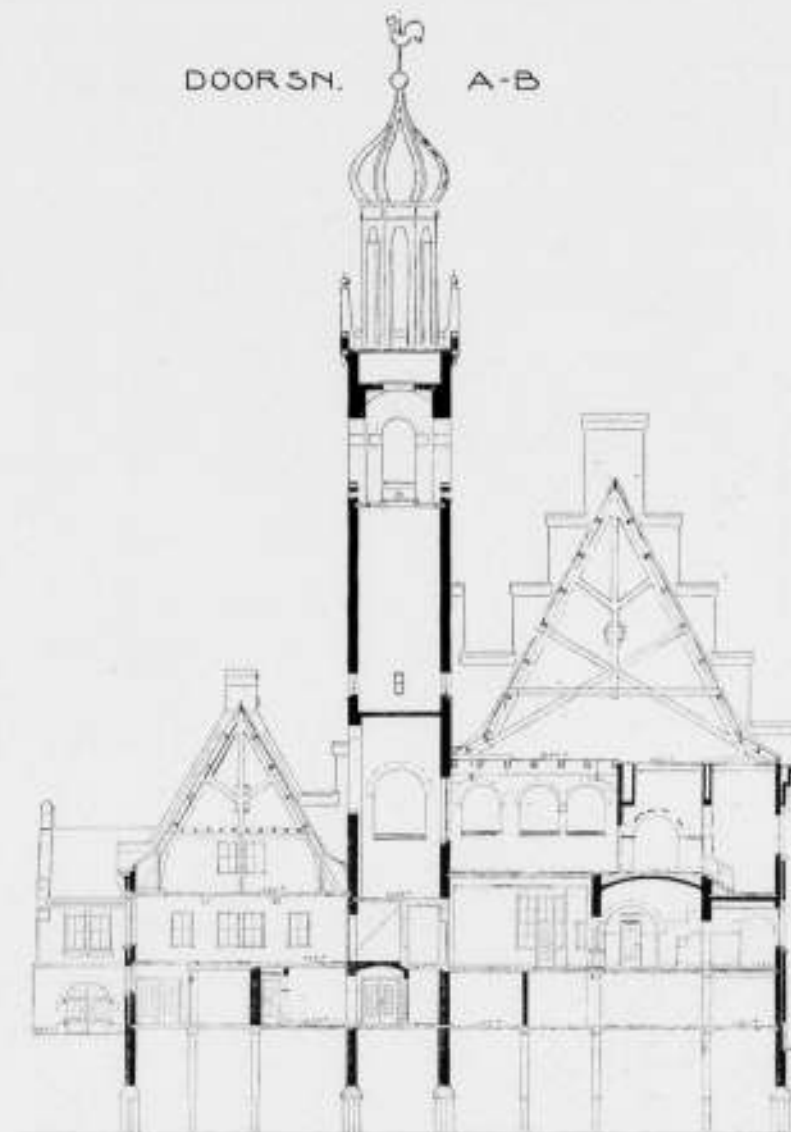
GEVEL $\frac{1}{6}$ ZUIDDIJK

VÓORGEVEL, SCHAAL 1 À 300

GEVEL $\frac{1}{6}$ HAVEN

ACHTERGEVEL, SCHAAL 1 À 300

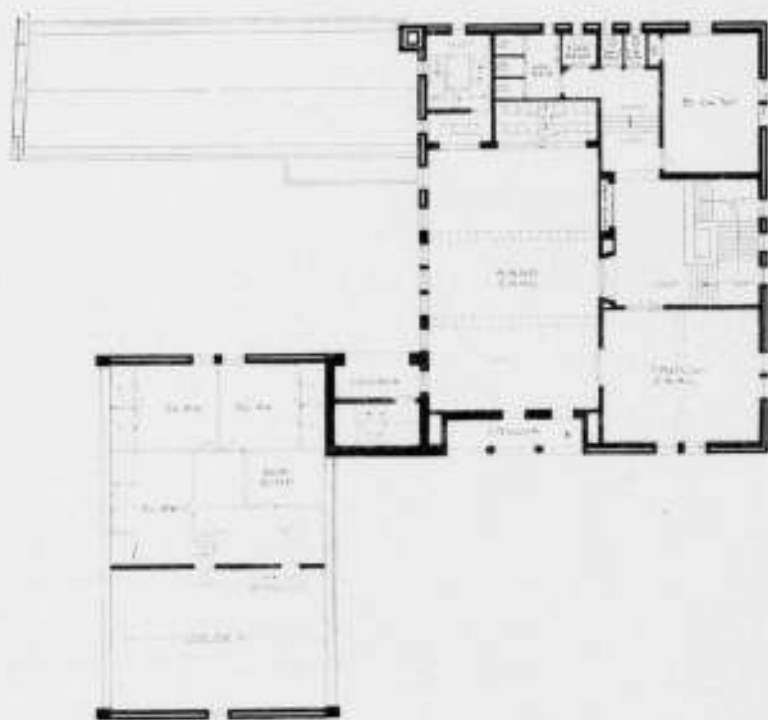

DOORSN. A-B

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS. ARCH. A. J. KROPHOLLER
DOORSNEDEN A-B, SCHAAL 1 À 300

PLAN HOOFDVERDIEPING, SCHAAL 1 À 300

PLAN 1e VERDIEPING, SCHAAL 1 À 300

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS ARCH. A. J. KROPHOLLER

30. Plan-Janzen.

In tegenstelling met het vorige vertoont dit plan een zeer sterk streven naar aanpassing aan de omgeving. De ontwerper is in dit streven zelfs zóó ver gegaan, dat daardoor naar de meening der Commissie de waardigheid der verschijning, welke zij als eisch aan een raadhuis meent te moeten stellen, op verschillende punten in het gedrang is gekomen. Met name geldt deze opmerking den gevel aan den Zuiddijk, die lager is geworden dan de te verwachten aansluitende bebouwing; de gevel aan de Taanstraat en de gevels aan de binnenplaats zijn beide zeer onrustig en verbrokkeld en, wat de schaal betreft, te zeer in de maat van de kleine middenstandswoning gehouden om als raadhuis te kunnen bevredigen. In het bijzonder bij de binnenplaats spreekt zeer sterk een zekere toevalligheid van groepeerings, die het echter niet heeft kunnen brengen tot interessante schilderachtigheid van werking; veelmeer meent de Commissie hier een zeker gebrek te moeten constateeren aan een krachtige, het geheel samenvattende ruimtevoorstelling.

De plattegronden missen in sterke mate duidelijkheid. De secretarie is aan

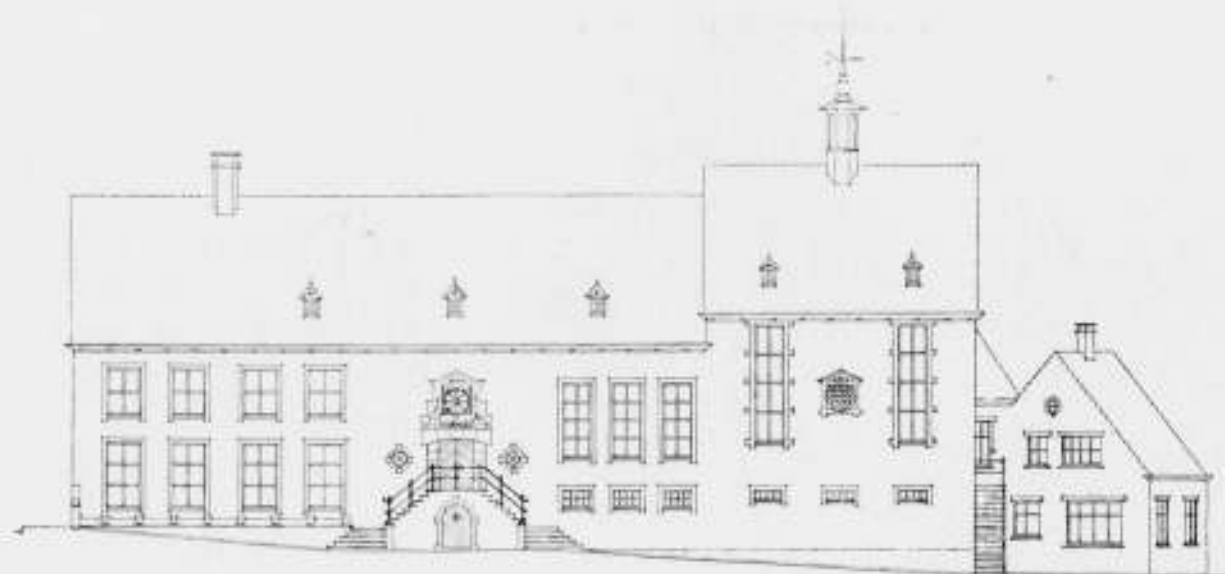
den kleinen kant en niet fraai ingedeeld met tal van hokkerige hoeken en portaaltjes. Het kantoor van den ontvanger heeft slechts indirect daglicht, hetgeen de Commissie ontoelaatbaar acht.

In het complex van hal, hoofdtrap, raadzaal en trouwzaal is geen geheel bereikt. De hoofdtrap is slecht verlicht en min of meer weggestopt; de verhoudingen der ruimten zijn noch in de raadzaal, noch in de trouwzaal en de hal van dien aard, dat een fraaie ruimtewerking kan worden verwacht. Ook de indeeling van het politiebureau met zijn vele nauwe gangetjes en portaaltjes doet aan als een met moeite samengevoegde legkaart, die een ietwat benepen indruk maakt.

Een naar de meening van de Commissie ernstige tekortkoming van het plan is, dat de geheele conciërgewoning, het stempelokaal met wachtkamer, de agentenkamer, de rechercheurskamer en de arrestantencellen op een niet water-vrij peil zijn geprojecteerd. Aan dit ernstige bezwaar zou de ontwerper alleen door zeer radicale omwerking van het plan tegemoet kunnen komen. Niet minder dan vier toegangsdeuren liggen niet onder alle omstandigheden water-vrij.

PERSPECTIEF

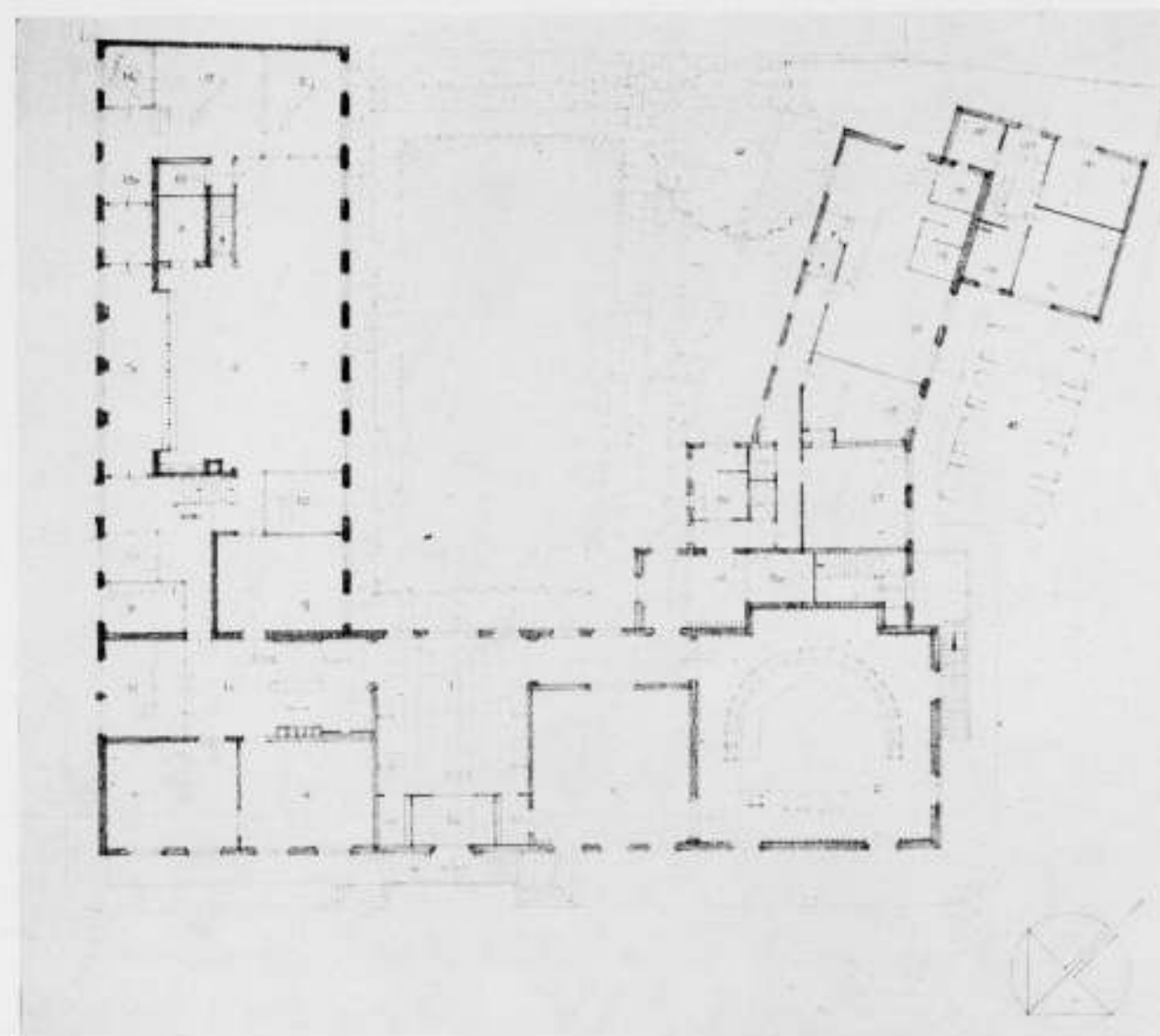
ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS

VOORGEVEL SCHAAL 1 À 300

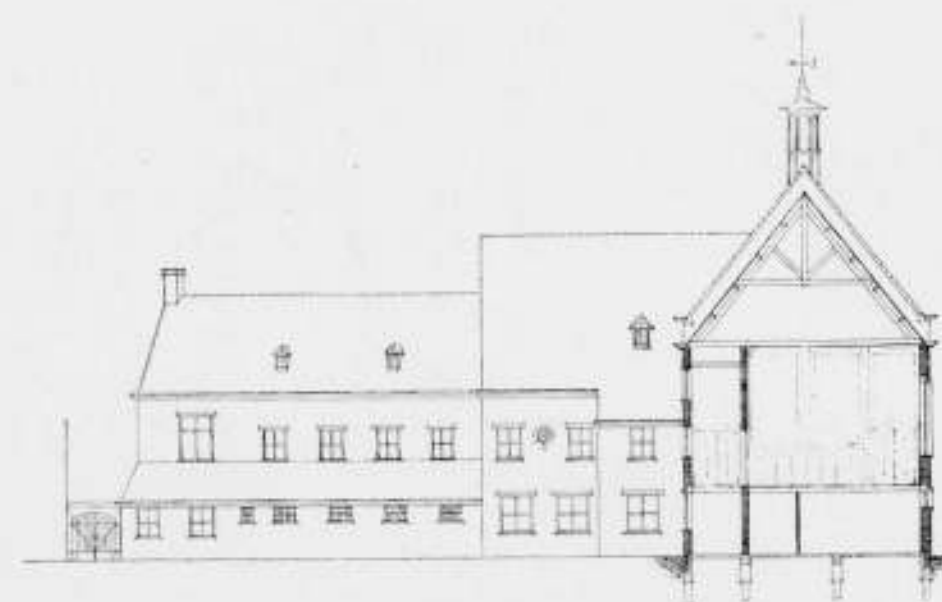
ARCH. J. W. JANZEN

De aansluiting van de conciergewoning aan de aansluitende bebouwing aan de Taanstraat laat hier een weinig aantrekkelijke open ruimte, die den eenigen toegang vormt tot de binnenplaats, die in het plan geen andere bestemming heeft dan die van lichthof.
In de buitenarchitectuur valt het ernstige streven naar aanpassing aan de locale sfeer te waardeeren. De schaal der architectuur wordt door de Com-
166

missie, met inachtneming van de vorengenoemde bezwaren, juist geacht. Speciaal de gevel aan de Haven heeft in zijn groepeerling, verhoudingen en karakter iets aantrekkelijks; de andere gevels staan echter niet op hetzelfde peil. De hooge buitentrap voor de publieke tribune is een te groot op zichzelf staand element geworden en heeft bovendien voor het publiek in den winter ernstige praktische nadeelen.

PLAN VAN DE HOOFDVERDIEPING, SCHAAL 1 À 300

DOORSNEDE SCHAAL 1 À 300

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS.

ARCH. J. W. JANZEN

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS.

ARCHITECT C. ELFFERS B.N.A.

4°. Plan-Elffers.

De algemeene indruk van dit project is die van een degelijk en serieus doorwerkt plan van een goeden algemeenen opzet. Het gebouw is op juiste wijze op het terrein geplaatst en behoorlijk in zijn omgeving aangepast.

De algemeene massagroeping is goed, behoudens het aan de Taanstraat uitgebouwde wachtlokaal, waarvan de uiterlijke vorm niet op het peil staat van het hoofdgebouw. Het ietwat lompe aanbouwtje op den hoek van den Zuiddijk en de Haven, waarin de ingang van de publieke tribune is ondergebracht, zou door een kleine inwendige omwerking kunnen verdwijnen, hetgeen naar de meening der Commissie aan het plan ten goede zou komen.

De onderlinge ligging van de secretarie en het stempellokaal c.a. zijn goed opgelost; het contact van het publiek met de secretarie aan een gedeelte van de korte zijde der kantoorruimte is echter niet zoo gunstig.

De ligging van het politiebureau aan de Zuidzijde met uitzicht alleen op de binnenplaats is niet gunstig. Het contact tusschen den Commissaris en zijn onderhoorigen via een kleine trap is niet gemakkelijk genoeg. De contrôle van de agentenkamer op de arrestantencellen is niet voldoende, maar zou gemakkelijk verbeterd kunnen worden.

In het algemeen is de scheiding van representatief en administratief gedeelte van het gebouw in dit plan niet zoo goed bereikt als de Commissie wenschelijk oordeelt; de verschillende hoofdelementen van het plan loopen min of meer door elkaar.

Hoewel in het plan een te waardeeren streven tot uiting komt om de hal, de hoofdtrap, de raadzaal en de trouwzaal tot een geheel van treffende ruimtewerking te ontwikkelen, is de Commissie van meening, dat de ontwerper in dit streven niet geheel geslaagd is. In de afmetingen en de opeenvolging der verschillende ruimten vindt zij niet voldoende overtuigende

vastheid. Zoo is b.v. de hal zeer groot en speciaal op de verdieping te groot en te onvast van vorm en proportie, waardoor bij het binnentreden zoowel de ruimtewerking van de raadzaal als van de trouwzaal geschaad moeten worden.

In de afmetingen en de opeenvolging der hoofdverkeersruimten in het gebouw wordt op sommige plaatsen vastheid gemist; zoo is b.v. de ruimte voor het publiek bij den ontvanger wat nauw. Het bureau van gemeentewerken, naast twee reservevertrekken aan den voorgevel, ligt niet op de meest geschikte plaats.

De toegang tot de garderobe voor ambtenaren en de rijwielbergplaats langs een niet overdekte, verdiepte gang is niet aantrekkelijk en, in verband met den afvoer van regenwater, technisch niet geheel zonder bedenking.

De verhoudingen der architectonische massa's vallen in het algemeen te loven; ook de plaatsing en groepering der ramen geeft in het algemeen een aantrekkelijk totaalbeeld van juist karakter. De ingangsportiek aan de Haven is een aantrekkelijk motief, dat op deze plaats zin heeft.

De opbouw van de conciërgewoning uit het dak aan de zijde van de binnenplaats is niet gelukkig; de opbouw van het trappenhuis der woning uit het dak aan de zijde van den Zuiddijk evenmin. Het steenen balkon aan de Haven is naar de meening der Commissie te zwaar. Het dakruitertje is ietwat te gedrongen van silhouet.

Uit de bovenvermelde punten van critiek moet evenwel niet worden afgeleid, dat de Commissie voor dit plan weinig waardeering zou koesteren. Zij is integendeel van meening, dat het groote verdiensten heeft en op onmiskenbare wijze getuigt van de liefde en toewijding, waarmede de ontwerper er aan heeft gewerkt.

CONCLUSIE

De Commissie is eenstemmig van oordeel, dat het resultaat van deze meervoudige opdracht bevredigend mag worden genoemd. Van alle vier de plannen kan worden getuigd, dat zij blijk geven van ernst en toewijding aan de gegeven opdracht, terwijl van twee ontwerpen, die van de heeren Elffers en Kraaijvanger, kan worden gezegd, dat zij geslaagde oplossingen te zien geven.

Van deze beide bepaald goede projecten stelt de Commissie eenstemmig dat van de Gebr. Kraaijvanger het hoogst. Zij is van meening, dat dit ontwerp niet alleen het beste is van de vier, maar bovendien, dat deze ontwerpers een plan hebben geleverd, dat met inachtneming van eenige kleine maar ondergeschikte punten van kritiek door de Commissie voor uitvoering kan worden aanbevolen.

Uit den aard der zaak staat voor de Commissie de uitvoerbaarheid voor de

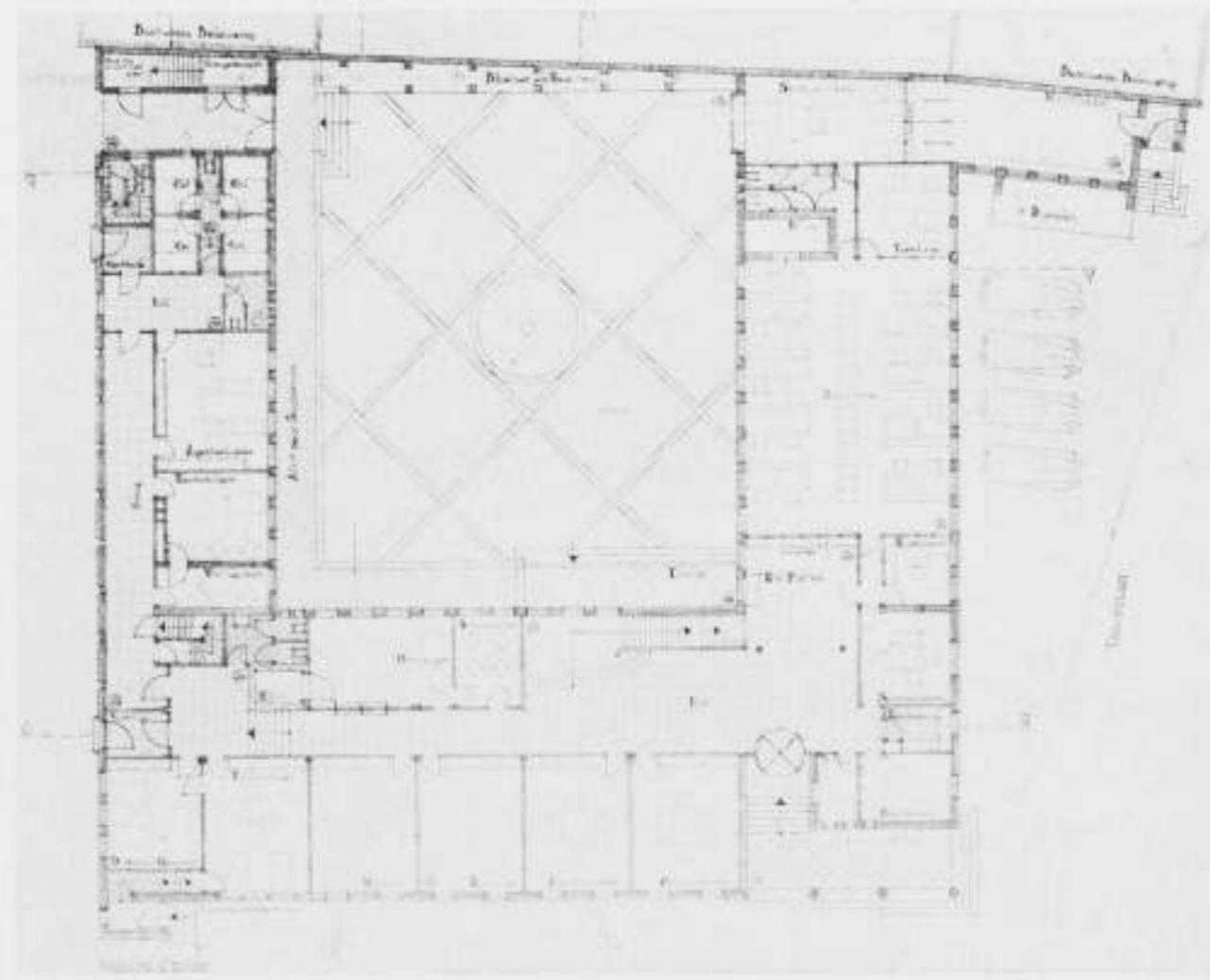
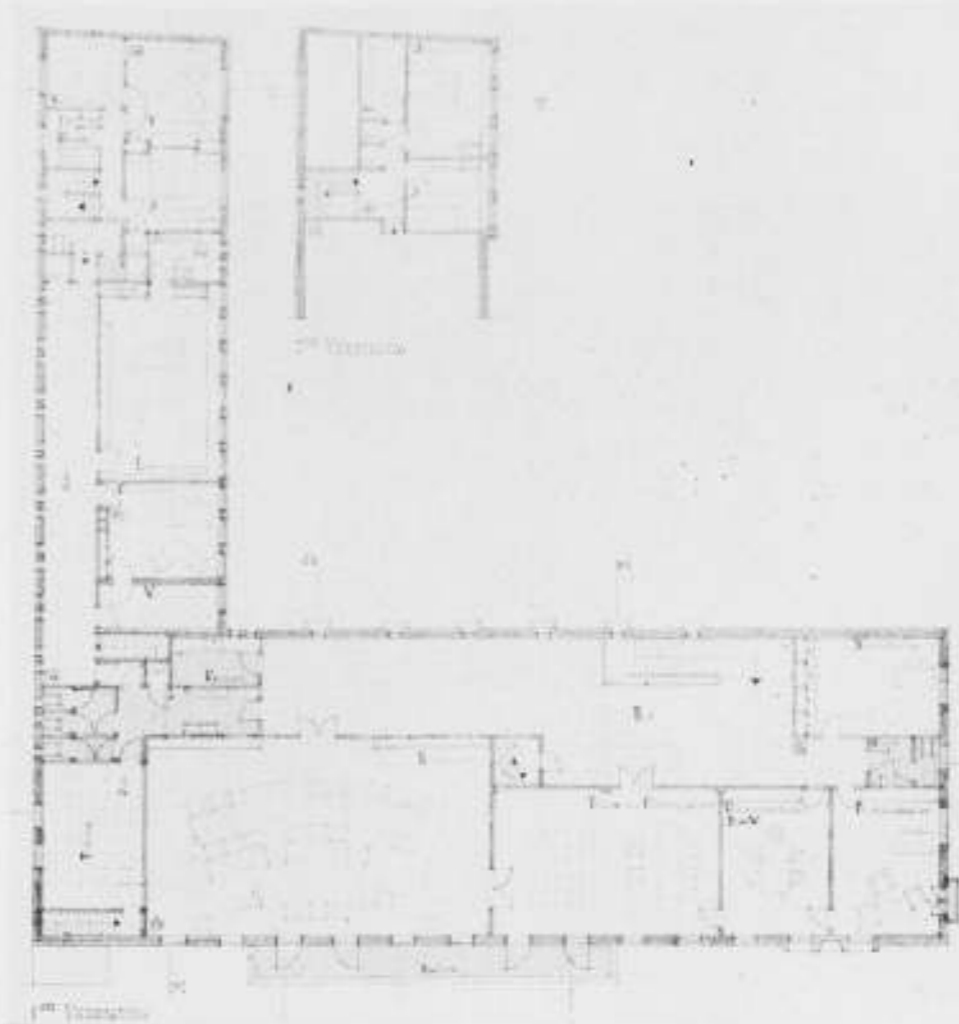
gestelde bouwsom aan de hand van een globale inhoudsberekening niet boven eiken twijfel.

Eerst een gedetailleerde begroting aan de hand van uitgetrokken materiaalhoeveelheden kan hieromtrent zekerheid verschaffen. Zij is overigens van meening, dat eenige verkleining van de hoofdafmetingen ingeval noodig bij dit project zonder schade aan de kwaliteiten ervan mogelijk is.

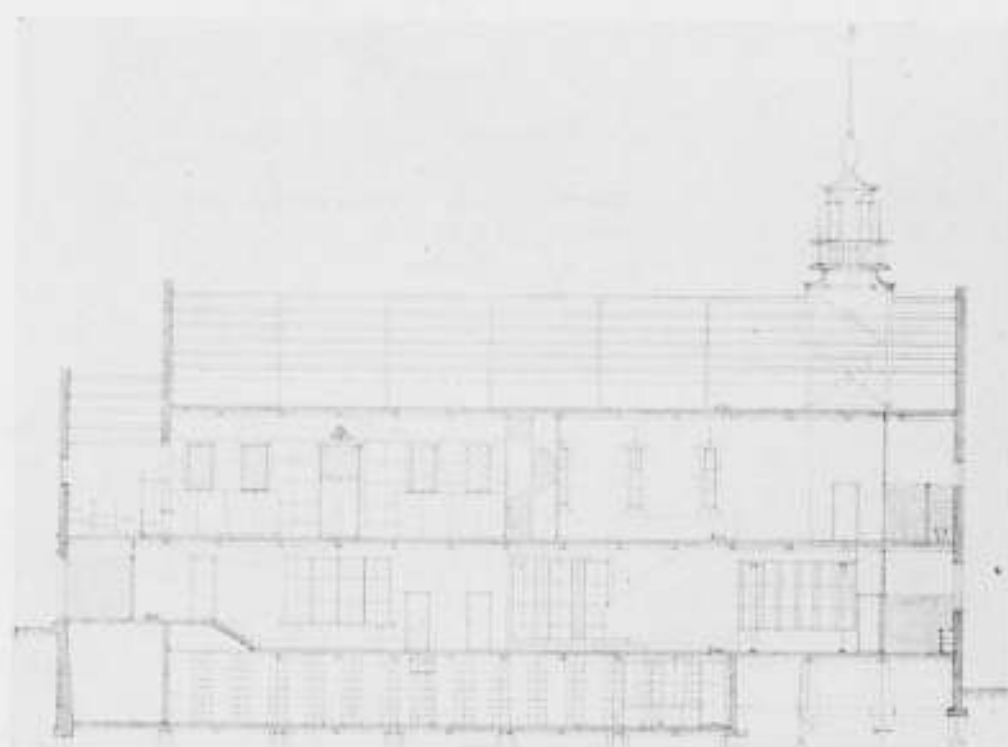
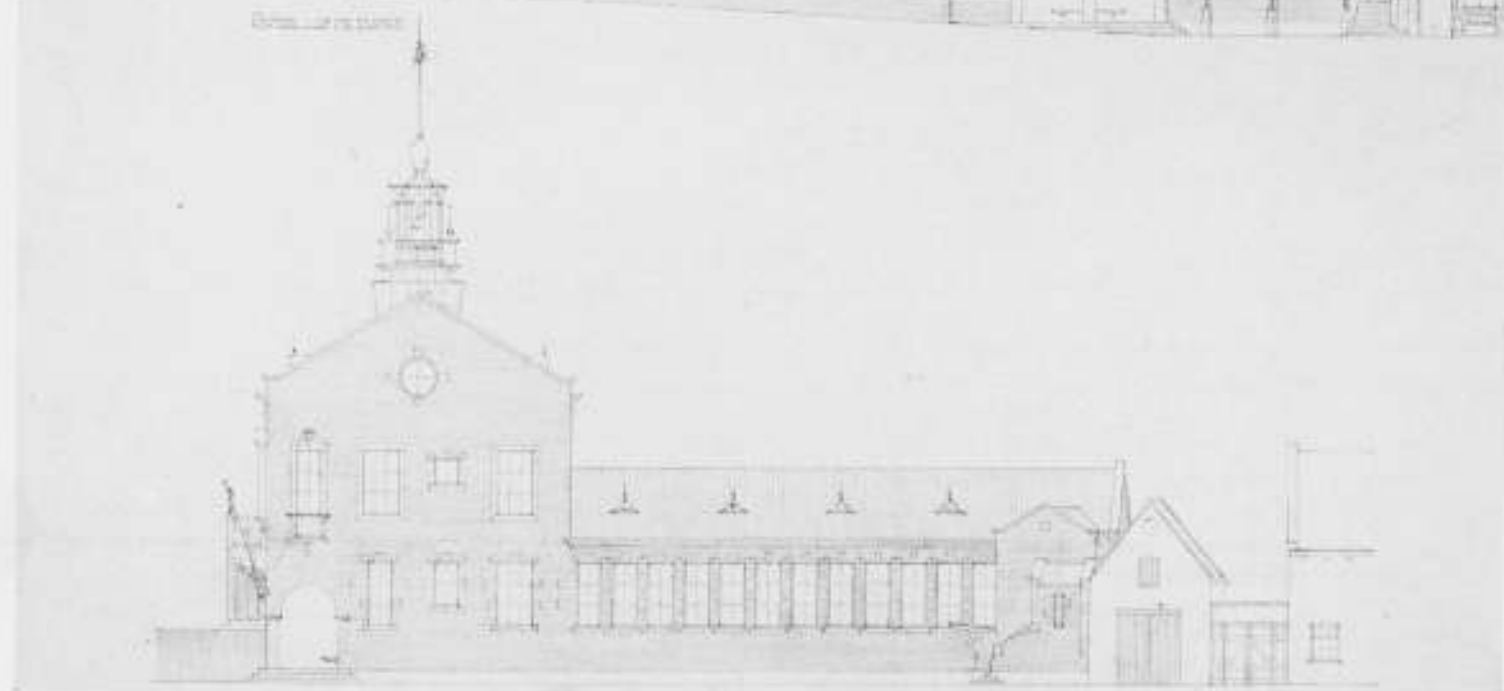
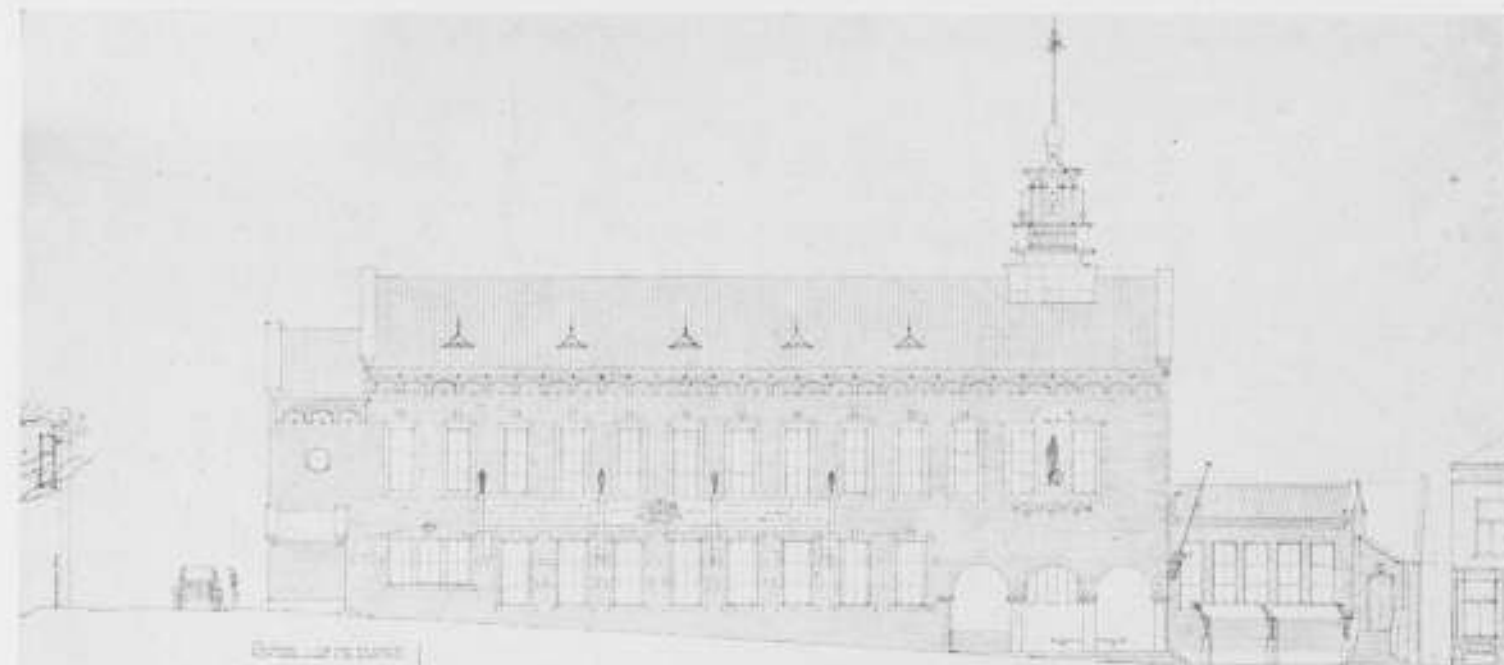
De bekwaamheid, die de ontwerpers bij het maken van dit ontwerp hebben getoond, is voor de Commissie een waarborg, dat zij in staat zullen zijn met behoud van de kwaliteiten de eventueel noodige bezuiniging op het project te bereiken.

Maassluis, 2 Maart 1939.

De Commissie van Advies inzake den bouw van een nieuw raadhuis voor de gemeente Maassluis.

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS. PLATTEGRONDEN SCHAA 1 À 300. ARCH. C. ELFFERS B.N.A.

ONTWERP RAADHUIS TE MAASSLUIS.
170

GEVELS EN DOORSNEDEN SCHAAL 1 A 300

ARCH. C. ELFFERS B.N.A.

BESCHERMING VAN KUNSTWERKEN TEGEN OORLOGSGEVAREN.

Motto:
„L'image de la guerre humanitaire est un
mythe de plus qui ne résiste point aux coups
de la réalité.”

J. Renau.

In de maand September van het vorige jaar heeft de Directeur van het Rijksbureau, Secretaris der Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, Dr. J. Kalf, aan die Rijkscommissie een rapport uitgebracht, handelende over de bescherming van kunstwerken in tijd van oorlog of oorlogsgevaar. Dit rapport is aan Z.E. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen overgelegd. Het bevat de beantwoording van een op 25 Februari 1929 door den toenmaligen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Mr. Waszink, aan de Rijkscommissie voorgelegde vraag, maatregelen te ontwerpen, die in tijd van oorlog of oorlogsgevaar zullen moeten worden genomen ter bescherming van monumenten, roerende en onroerende.

In de inleidende woorden waarmede het rapport begint, verhaalt Dr. Kalf van de ontmoedigende werkzaamheden, die er in lange jaren aan verbonden zijn geweest, van de meer dan trieste lectuur der tamelijk uitgebreide geschriften over dit onderwerp, van de z.i. geringe weerbaarheid van het leger, en van de van dien kant te verwachten medewerking. Ten slotte komt er een keerpunt, groeit zijn geloof in een sterker weerbaar leger, en dank zij de publicaties over de redding van kunstwerken in het door den burgeroorlog geteisterde Spanje, komt de schrijver tot de conclusie, dat er toch wel enkele richtlijnen zijn aan te geven, die voor Nederland van nut kunnen zijn.

Ik behoef U niet te zeggen, dat men dit rapport met zeer gemengde gevoelens leest. Het onderwerp is vergelijkbaar met het even sombere onderwerp der luchtbescherming. Van nature staat men daar afwijzend tegenover. En de lectuur der dagbladen overtuigt ons elken dag opnieuw van de bezetenheid van de wereld waarin wij leven.

Bewapening, aanval, overval, annexatie, bombardement, afweer, luchtgevaar, luchtbescherming, evacuatie: woorden die we dagelijks tegen komen, en die de denkwereld van velen beïnvloeden, zoo niet beheerschen. Het is onmogelijk dit alles aan zich voorbij te laten gaan; men moet de gedachtegangen volgen, de gevaren zien, de maatregelen overdenken en zoo noodig toepassen. Het is m.i. in dezen geest, dat we dit rapport moeten beschouwen, een overmijdelijk kwaad, iets waaraan onze tegenwoordige samenleving niet ontkomt, een gevaar niettemin, dat moet worden overdacht.

En wat kan dengenen die inzien, dat de kunstwerken de belangrijkste schatten der beschaving beteekenen, in dit verband meer interesseeren dan de bescherming dier waarden?

Het is van belang, kennis te nemen van het uitvoerige artikel, dat José Renau, directeur-generaal der schoone kunsten van de Spaansche republiek, geschreven heeft in het tijdschrift *Museion* 1937 (Vol. 39-40), en dat getiteld is: *L'Organisation de la défense du patrimoine artistique et historique espagnol pendant la guerre civile*. Men staat na lezing daarvan wat minder afwijzend tegenover deze denkbeelden, en komt tot de overtuiging, dat er iets gebeuren kan, en dat er (reeds nu) iets gebeuren moet.

Het gaat er niet om, zich te richten naar de beginselen van degenen, die den oorlog niet willen, men moet noodgedwongen rekening houden met de oogmerken van hen, die den oorlog ontketenen. En daarbij moet tevens in het oog gehouden worden, dat voor het ontketenen van den oorlog één partij voldoende is, terwijl voor den vrede twee partijen zullen moeten overeenstemmen.

Het rapport-Kalf gaat allereerst na, wat de ervaringen in het buitenland zijn geweest, en gaat daarna over tot de eventuele mogelijkheden in ons eigen land.

Ervaringen in het buitenland gaan terug tot den oorlog van 1914. Het is merkwaardig, daarbij te lezen, dat de Duitschers al zeer spoedig na het uitbreken van den oorlog in de bezette gebieden maatregelen hebben genomen ter bescherming van waardevolle monumenten, en vooral de zorg op zich hebben genomen voor de roerende kunstvoorwerpen. Zij hebben daartoe aan het Westelijk front een-zestal *dépôts* ingericht, en in Italië één *dépôt*: te Udine. Hoewel aanvankelijk veel wantrouwen werd ondervonden van de zijde der inwoners, die vreesden dat alles naar Duitschland zou worden vervoerd, kwam er toch langzamerhand medewerking. Door nauwkeurige inventarisatie en *reçu's* aan de eigenaars werd het vertrouwen hersteld. Een fout daarbij gemaakt was deze, dat de kunstwerken in de *dépôts* weer werden uitgepakt, en dat daardoor een tweede vervoer (toen dit noodzakelijk werd) ernstig werd vertraagd. Van twee dier *dépôts* lieten de Duitschers zelfs geïllustreerde gidsen drukken. Zij beschouwden ze als tijdelijke musea. Een tweede fout, die daarbij is gebleken, was het ophoopen van te veel kunstschaten bijeen, waardoor bij eventuele gevaren een te groot deel van het kunstbezit aan gevaar werd blootgesteld.

Gegevens vindt men bij Clemen: *Kunstschutz im Kriege* (Leipzig, Seemann, 1919).

Even belangwekkend is het, te vernemen, wat Italië in den grooten oorlog gedaan heeft voor de beveiliging van zijn kunstwerken (gegevens bij Ugo Ojetti: *Monumenti Italiani e la Guerra*, Milaan, 1917).

Het feit, dat de Italianen tien maanden later pas aan den oorlog zijn gaan deelnemen, heeft medegewerkt, dat zij reeds vóór de oorlogsverklaring het vraagstuk voor de beveiliging hunner prachtige bouwwerken nauwkeurig hadden overwogen. Het is wel merkwaardig, dat toen de ministerraad bevolen had, maatregelen te nemen voor de bedreiging van Venetië uit de lucht, plaatselijke autoriteiten zich daartegen ernstig hebben verzet, omdat zij niet konden gelooven, dat men kunstwerken zou bombarderen! Het is al weer geen vooruitgang, dat wij ons dit naïeve standpunt niet meer kunnen voorstellen.

Hoe het zij, Italië heeft krachtige maatregelen genomen voor de veiligheid der kunstwerken. Bij het Dogenpaleis te Venetië werd de onderste bogenrij geheel ondermetseld en de bovenste geschoord. Het daarbij toegepaste metselwerk werd met groote zorgvuldigheid in blokken uitgevoerd, die onderling met een zeer slappe kalkmortel werden samengevoegd. Op verschillende plaatsen werden gebouwen of onderdeelen daarvan door bemetseling beveiligd. Zoo werden b.v. de beroemde grafmonumenten der Scaligers in Verona door 80 cm dikke muren omgeven, die met speciale zeer weerstandbiedende steile daken werden afgedekt, voornamelijk uit stalen platen bestaande. Deze baksteenommantelingen hebben over het algemeen zeer goed voldaan, en bleken tegen scherven zeer goed bestand te zijn.

Wat voorts gedaan werd voor de monumentale schilderkunst is bewonderenswaardig. Ook werden vele gebrandschilderde kerkransen uit de vensters genomen, en vervangen door op ramen gespannen stof. Mozaïeken en muurschilderingen werden door op ijzeren stellingen gestapelde zakken zand beschermd.

De Spaansche burgeroorlog heeft in den laatsten tijd talrijke ervaringen verschaft, die voor het onderhavige vraagstuk van groot belang zijn.

Reeds zeer spoedig na het begin der vijandelijkheden werden op last der regeering maatregelen genomen. In korten tijd werden alleen in Madrid een 10.000-tal schilderijen, een 100.000-tal andere kunstvoorwerpen, voorts manuscripten, incunabelen, enz. verzameld en verwijderd. Een voorloopige opberging van schilderstukken in de kelders van de Spaansche Nationale Bank

bleek geen succes, omdat zij door vocht werden aangetast. Veel is gedaan om het volk van de noodzakelijkheid der maatregelen te doordringen, en de belangstelling voor de oude kunst te versterken. Vlugschriften werden daartoe in grooten getale verspreid, terwijl overal goede aanplakbiljetten propaganda maakten voor de redding der kunstwerken.

Belangrijk is het onderbrengen van de fraaiste kunstwerken in de twee oude Serranos-torens te Valencia. Met voorbeeldige zorg is daarbij te werk gegaan. Deze Serranos-torens met hunne 3 meter dikke granieten muren leenden zich uitstekend voor dit verblijf. Zij bestaan elk uit een drietal met zware gewelven overdekte ruimten, waarvan de onderste als bergplaats werd gebruikt. Alle gewelven, die 0.50 m en 1 m dik zijn, werden nog weer speciaal beveiligd door bescherming met zakken zand, met gewapend beton en met lagen rijstkaf. De deuren waren 0.60 m dik, en bestonden uit twee platen gewapend beton met een tussenlaag van grond. Hierachter kwamen nog weer dubbele stalen deuren, die evenals de vorige voorzien waren van talrijke gaten, uitgevoerd als open buisjes van asbestcement, om bij eventueele explosie luchtverplaatsing door de deuren heen mogelijk te maken.

Uitstekende maatregelen werden genomen om temperatuur en vochtigheidsgehalte automatisch te regelen.

Volgens Christian Zervos zou in Spanje in den oorlog niet meer dan 2% van het kunstbezit verloren zijn gegaan, en zou de nationale kunstschat met 40% zijn vermeerderd ten gevolge van het te voorschijn komen van onbekende kunstwerken, waarvan verscheidene van groote waarde.

Het rapport noemt tenslotte nog het verdwijnen van talrijke voorwerpen van waarde tengevolge van het gebrek aan metaal, waardoor requisitie van koperen, bronzen en tinnen voorwerpen nog allerlei waardevols deed verdwijnen. Klokken en orgels werden in grooten getale aan Mars geofferd. Ten einde te vermijden, dat hier te lande in tijd van oorlog op onoordeelkundige wijze carillons en klokken versmolten zullen worden, heeft de schrijver lijsten opgesteld, die als bijlagen aan het rapport zijn toegevoegd, en die de tegen requisitie te behoeden carillons en orgels opsommen. Deze lijsten zijn door den Nederlandschen klokken- en orgelraad opgemaakt. Van de voornaamste carillons zijn het aantal klokken en het gewicht vermeld, van de orgels het bouwjaar.

Komende tot de mogelijkheden in ons land noemt het rapport als aanbevelenswaardige voorzorgen: de opvoeding van het volk tot liefde voor de kunst, een opvoeding die met de jeugd zal moeten beginnen, en die vooral ook den „soldaat” zal moeten bereiken, van laag tot hoog. Ook de film kan hier opvoedend

werk verrichten: korte films gewijd aan onze monumenten zouden het publiek moeten voorlichten.

Voorts zullen lijsten opgemaakt moeten worden van gebouwen die in oorlogstijd vrij zullen moeten blijven van inkwartiering of bezetting. Hoog noodig is voorts een niet te uitvoerige lijst van oude gebouwen, die tot elken prijs behouden zullen moeten blijven. Een ontwerp voor een dergelijke lijst is mede als bijlage aan het rapport toegevoegd.

Tenslotte wordt de vraag geopperd of het niet mogelijk is, enkele van onze mooiste oude steden geheel aan het militair gebruik te onttrekken: Veere, Middelburg, Delft en Leiden b.v. Hieraan zijn uiteraard groote moeilijkheden verbonden. Maar de schrijver vraagt zich m.i. terecht af, of het niet op den weg van onze Regeering zou liggen, het initiatief te nemen tot een verdrag ter bescherming van de monumenten in oorlogstijd.

Als preventieve technische maatregelen mogen genoemd worden: de onverplaatsbare kunstwerken zoo veel mogelijk te beveiligen tegen brandgevaar: brandvrije daken; onbrandbaar maken van houten overkappingen; speciale brandwachten en een uitrusting van brandblusmiddelen.

Voor de kunstschaten der musea wordt aanbevolen, de belangrijkste stukken naar speciale schuilplaatsen over te brengen. Een deel kan ongetwijfeld in het museum zelf worden geborgen, maar het waardevolste zal naar een speciaal daarvoor gebouwde schuilplaats overgebracht moeten worden. De aangewezen plaats om deze te bouwen acht de schrijver te liggen in de duinstreek. Aan nadere bestudeering dezer plannen en spoedige uitvoering schijnt mij geen enkel bezwaar verbonden.

Ten slotte moge nog vermeld worden, dat aan het rapport toegevoegd is een schema voor de werkwijze om gebrandschilderde ramen bij dreigend oorlogsgevaar in veiligheid te brengen. Dit relaas is een uittreksel uit het rapport van den heer W. Bogtman van 1933. Het leert ons, hoe belangrijk het zijn zou, de waardevolste ramen die wij in Nederland bezitten, binnen afzienbaren tijd zóódanig te wijzigen, dat de constructie een spoedig uitnemen mogelijk maakt. Bij restauraties van oude gebouwen moeten naar mijne meening het belangrijke punt van de brandveiligheid der daken en dat van de waardevolle gebrandschilderde ramen speciaal aan de architecten ter overdenking worden aanbevolen.

Bestudeering van het belangrijke rapport-Kalf en van het aangehaalde artikel in Mauseion (Office international des Musées) wijzigt ongetwijfeld ons inzicht in deze voor zoo verschillende opvattingen gangbare materie.

H. G. J. SCHELLING.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 13 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 15 APRIL 1939 No. 15

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Bezichtiging van het Paleis op den Dam.

De leden van de Club H. B. O. en van het Genootschap A. et A., worden in de gelegenheid gesteld op Zaterdag 15 April a.s., onder leiding van Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, het Paleis te bezichtigen. Samenkomst om 2.15 uur voor de ingang aan de N. Z. Voorburgwal.

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA, ONTWERPSTUDIE No. 12.

De ontwerpen van de ontwerpstudie no. 12 zullen van Zaterdag 22 April tot en met Zaterdag 29 April a.s. tentoongesteld worden in de zalen van den Haagschen Kunstkring, Lange Houtstraat 7, den Haag.

De tentoonstelling is dagelijks geopend van 10.30 uur des voormiddags tot 5 uur des namiddags; Zondags van 1 tot 5 uur.

172

De opening van de tentoonstelling vindt plaats op Zaterdag 22 April des namiddags om 3 uur.

Leden, introducés en deelnemers aan de ontwerpstudie, worden uitgenoodigd bij de opening aanwezig te zijn, om na bezichtiging van de ontwerpen, in gezellig samenzijn, met de leden van den Haagschen Kunstkring kennis te maken.

Het juryrapport wordt in het eerstvolgend nummer opgenomen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 16

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

22 APRIL 1939

ARCHITECTURA ET AMICITIA. ONTWERPSTUDIE No. 12.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN BEOORDELING

Hoewel de jury aan een van de inzendingen de beschikbaar gestelde prijs heeft menen te moeten toekennen, is naar haar oordeel het peil van de inzendingen, het bekroonde daaronder begrepen, niet hoog. Ook bleef het aantal inzendingen voor deze aantrekkelijke opgave beneden de verwachting. Echter is het de jury ook wel duidelijk geworden, dat met deze opgave voor een ontwerpstudie op korte termijn wel hoog gegrepen is.

Bij de beoordeling van de ingekomen ontwerpen en de toekenning van de prijs heeft de jury zich laten leiden door de volgende overwegingen:

In deze opgave speelt de utiliteit nagenoeg geen rol. Waar het hier verder een ontwerpstudie betreft, moet als voornaamste factor van beoordeling gelden, in welke mate een ontworpen bekroning, zonder een stijlcopy te zijn, een harmonische voltooiing van het bestaande bouwwerk in uitzicht stelt.

Of de ontwerper ook in staat geacht moet worden de in zijn ontwerp voorhanden kwaliteiten verder te ontwikkelen en het ontwerp ook in constructief opzicht voor uitvoering gereed te kunnen maken werd daarnaast voor dit geval van ondergeschikt belang geacht.

De ingezonden ontwerpen laten zich in hoofdzaak in drie groepen van oplossingen scheiden n.l.:

Groep I, die welke een volledige voltooiing van de toren beogen.
Groep II, die welke slechts een afdekkende beëindiging van het bestaande deel bedoelen te zijn.

Groep III, bestaande uit meer of minder eenvoudige spitsen.

Het pogen van de eerste groep acht de jury het meest waardevolle. De ontwerper kan daarbij slechts slagen wanneer hij de geest van het bestaande bouwwerk verstaat en zijn scheppend vermogen in dienst daarvan vermag te stellen.

Bij de tweede groep vergenoegt men zich er mede de toren in zijn onvoltooide staat te laten en slechts een, meer of minder aan het wezen van het bestaande bouwwerk vreemde, afdekkende beëindiging aan te brengen. De oplossingen kunnen zich daarbij bewegen tussen het eenvoudige lage tentdakje en kleine bekroninkjes van rijke of speelse vormen. De eis moet daarbij gesteld worden dat deze laatste niet te pretentiefus mogen zijn en de toren in zijn waarde moeten laten.

De ontwerpers van de derde groep trachten eigenlijk, zonder zich in de geest van het bestaande bouwwerk te behoeven te verdiepen, in hoofdvorm en verhouding de voltooiing van de toren te benaderen door het aanbrengen van een spits die niet anders is dan een al of niet versierde hoge dakvorm. De jury acht in principe deze soort oplossingen het minst gewenst omdat, terwijl groep I de wezenlijke voltooiing beoogt en groep II bewust daarvan afziet, groep III slechts in schijn die voltooiing tracht te bereiken.

Op grond van bovenstaande algemene beschouwingen zijn ter verkrijging van een juiste vergelijking, de hierna volgende beoordelingen in drie genoemde groepen gerangschikt.

GROEP I.

ZYX 222. Ontwerper heeft naar de mening van de jury wel het best gevoeld in welke geest de voltooiing van de toren zou moeten geschieden. Het ontwerp heeft de mogelijkheid in zich om, zonder in kopiëren van oude vormen behoeven te vervallen, op een voor onze tijd eigen wijze de toren te voltooien. Blijkens de tekening en de detaillering echter, zal de verwezenlijking in deze zin de krachten van den ontwerper verre te boven gaan. De vormgeving b.v. van de balustrade en de pinakels toont duidelijk dat ontwerper zich nog weinig bewust is van hetgeen de schepers van kerkbouw en toren bezielde. Het geheel is goed van verhouding en biedt een goede gelegenheid voor het aanbrengen van een klokkenspel. De wijzerplaten zijn goed geplaatst. De perspectief is mistekend.

ABC 123. Ook deze ontwerper heeft vrij goed gevoeld op welke wijze de toren zou kunnen worden voltooid. Hetgeen echter hiervoren t.a.z. van de krachten van de ontwerper gezegd is, geldt voor dezen inzender evenzeer. Het geheel is goed van verhouding doch wat stug. De perspectief geeft een ongunstig en onjuist beeld van de ontworpen bekroning.

A.E.A. 777. De hoofdafmetingen van deze bekroning zijn zeer goed afgewogen tegen die van de onderbouw. De buitenste omlijning van het geheel geeft dan ook een goed silhouet te zien, zoals in de perspectief eveneens te constateren valt. Een harmonisch geheel ligt daarin echter niet besloten. Het karakter van deze bekroning is daarvoor te veel in strijd met dat van de benedenbouw. De werkelijkheid zal dan ook niet die verbondenheid te zien geven die de tekening sugereert. De balustrade met de klokken vormen te zamen met de grove bestaande rand, een banale beëindiging van de onderbouw, waardoor het geheel nog in ongunstige zin beïnvloed wordt.

Behoudens A.B.O. 252 en A.C.B. 205 hebben de hierna volgende ontwerpen allen dezelfde fout gemeen, n.l. dat aan het bestaande bouwwerk de eenheid wordt opgedrongen met een bovenbouw welke het karakter van de onderbouw volkomen negeert en een tweespalt schept die aan het bestaande gebouw afbreuk doet.

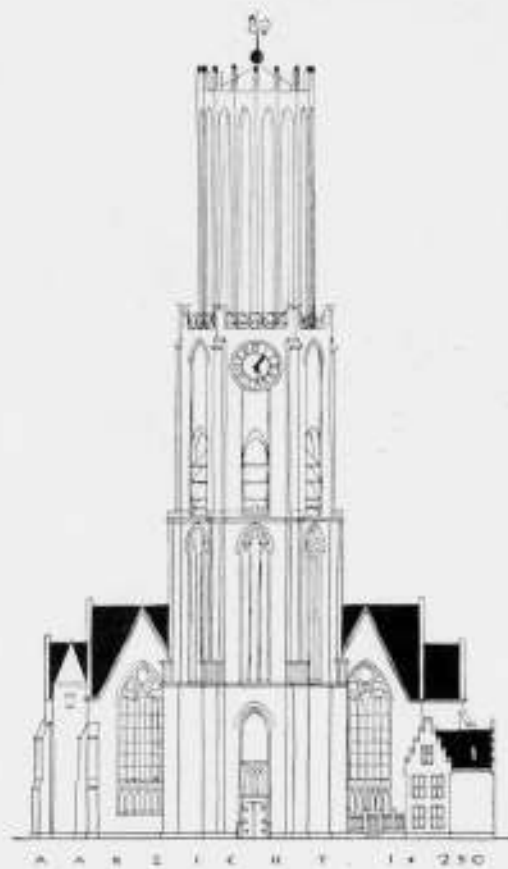
T.O.S. 123 en P.P.P. 019. Hebben, hoewel zeer verschillend van karakter, overigens in esthetische zin wel goede eigenschappen en zijn constructief wel verantwoord.

A.C.B. 205. Toont een ongevoelige stijlcopy.

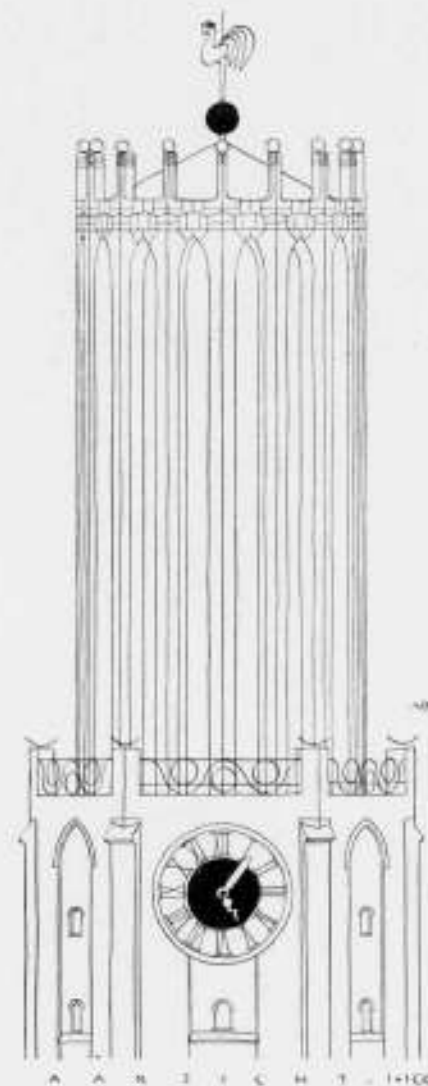
V.Z.H. 777. Heeft in opbouw wel goede verhoudingen doch demonstreert wel sterk hetgeen hierboven als algemene fout genoemd werd. De constructie is zeer bedenkelijk. De excentrisch gerichte krachten kunnen, zonder trekstangen in de geboorte van de bogen, niet dan op zeer onlogische wijze door de betonbewapening worden opgenomen.

S.I.V. 105. Heeft geen goede verhoudingen en is op zichzelf ook reeds een samenvoeging van vormen van verschillende aard en herkomst.

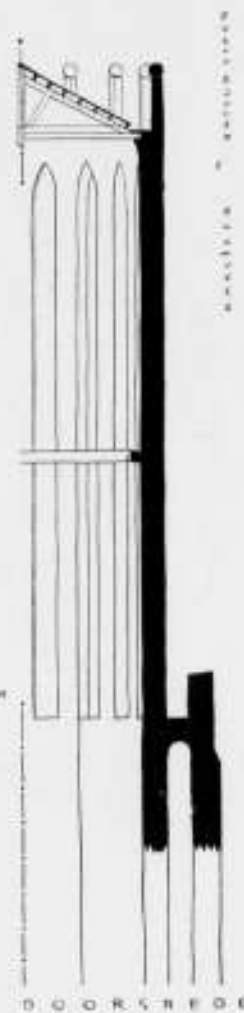
I.K.H. 115. Toont in vormen en verhoudingen op zichzelf wel een eenheid doch is stug en dor van karakter.

A A N Z I C H T 1 : 250

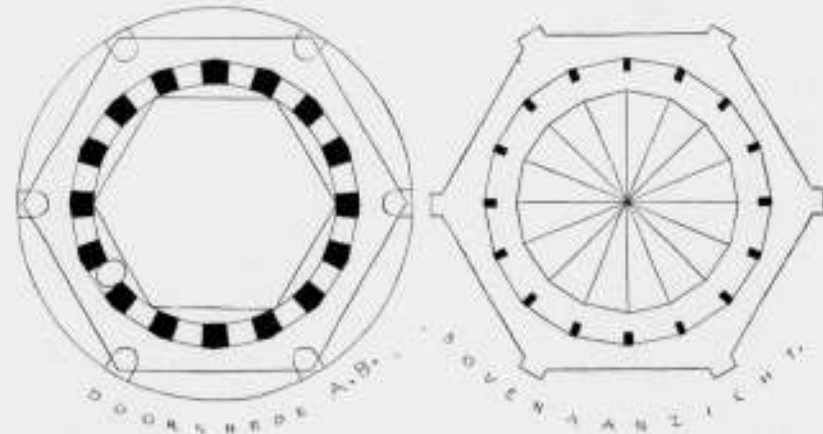

A A N Z I C H T 1 : 100

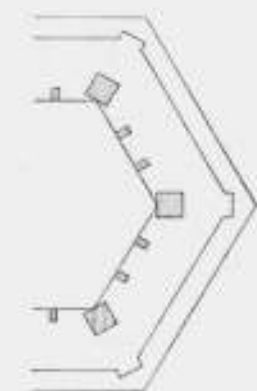
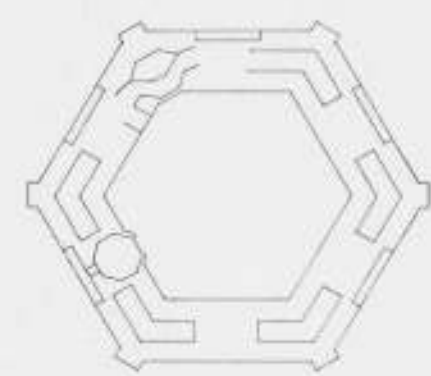
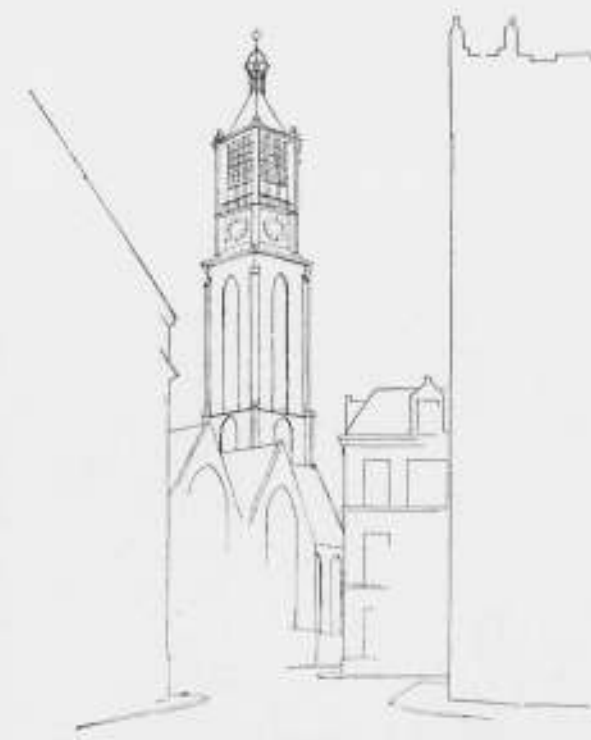
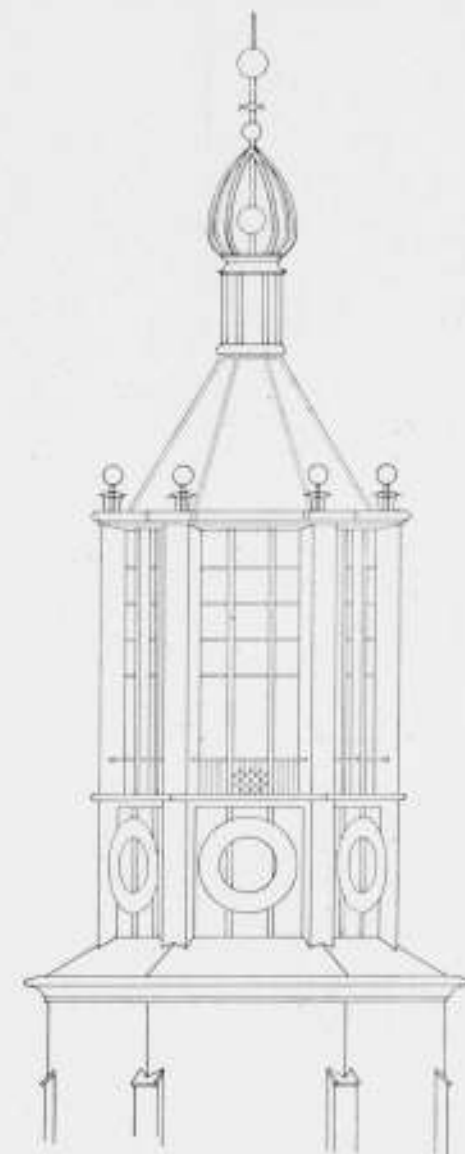
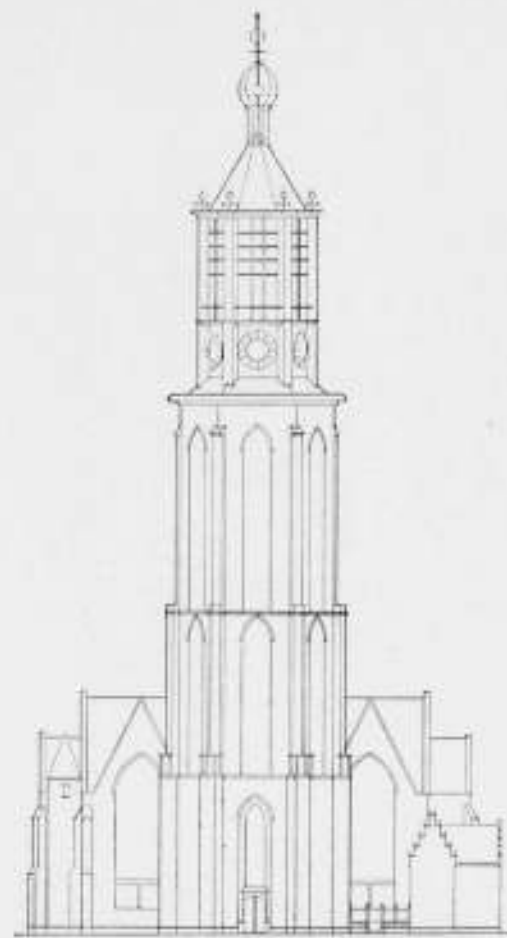
D O O R S C H E D E

DE BEKRONING
GEMAKKEN, OOK
MET LIJVEN,
IN VELLEBRICHTEN

TOREN S_t J JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE

TOREN SCHAAL 1 À 750. DETAIL SCHAAL 1 À 300

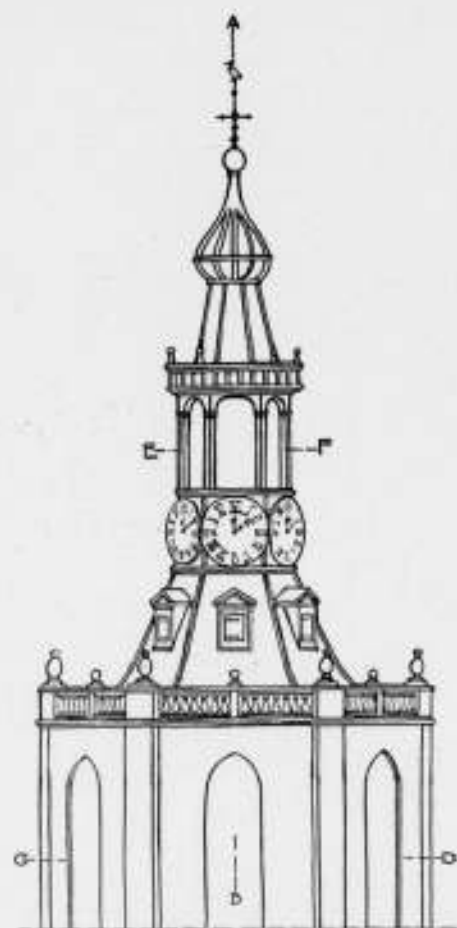
TORENBEKRONING ST JACOBSKERK

TOREN SCHAAL 1 À 750. DETAIL SCHAAL 1 À 300

DETAIL SCHAAL 1 A 300

ONTWERP BEKRONING TOREN ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE

AANZICHT

ONTWERPER: H. H. VAN ZEGGEREN

A.E.O. 249 en F.A.I. 123. Zijn gebrekkig in vormen, verhoudingen en constructie. De behandeling van het geheel is erg oppervlakkig.

A.B.O. 252. De jury kan in dit samenstel van latten geen serieuze bouwkunstige ontwerpstudie zien.

GROEP II.

S.P.H. 357. Is van deze groep wel het beste. De bekroning is juist ingetogen genoeg om de onderbouw in zijn waarde te laten, terwijl door wijziging van de bestaande grove baksteenrand en door de aangebrachte balustrade een goede beëindiging daarvan verkregen is.

Het geheel heeft echter een dorpskarakter. De constructie is goed verantwoord.

Het is de jury echter gebleken dat deze inzending een vrijwel getrouwe copie is van de door brand verwoeste spits waarvan de resten binnen de bestaande spits nog aanwezig zijn. De inzending valt daarmee buiten de bedoeling van deze ontwerpstudie. In verband met wat hierboven in het algemeen over deze groep gezegd werd is deze inzending evenwel een goed voorbeeld van hetgeen binnen het raam van deze opvatting bereikt kan worden. Z.E.S. 789. Heeft goede kwaliteiten, is echter minder goed van afmetingen, vormen en verhoudingen dan de vorige.

De bestaande baksteenrand had hier evenzeer wijziging behoeft, terwijl de aangebrachte balustrade deze rand nog verzwakt. Het tekenwerk en ook de tekening als geheel is zeer goed. De constructie is wel verantwoord, echter moet het gebruik van gewapend beton met deze vormgeving wel in strijd geacht worden. A.Q.V. 239. Hier is duidelijk slechts naar een afdekkende beëindiging gestreefd. De vormgeving is echter weinig in harmonie met die van de onderbouw en het is in dit verband onjuist dat getracht is deze afdekking sterk aan het torenlichaam te binden waardoor het een eenheid wordt opgedrongen met iets waaraan

176

het volkomen vreemd is. Ook hier had de bestaande grove beëindiging niet aanvaard mogen worden. De constructie is niet aangegeven.

A.E.A. 139. Ontwerper heeft blijkbaar zeer bewust het type afdekking gekozen in den zin van de boven gegeven beschouwing, n.l. met de bedoeling de toren ongemoeid te laten.

Hij heeft dit geaccentueerd door de afdekking rondom los van het torenlichaam te houden, waardoor een sterke scheiding werd verkregen en verder slechts getracht tezamen een silhouet van goede verhouding te verkrijgen.

Dit is echter niet gelukt. De spits is te hoog en te belangrijk. De vormgeving stug en weinig passend voor een kerktoren. De balustrade geeft een ongevoelige beëindiging van het torenlichaam. Het tekenwerk is te waarden en de constructie is goed verantwoord.

A.M.Z. 372 en E.C.M. 211. Geven minder duidelijke oplossingen te zien. De eerste is in zijn geledingen onjuist van verhouding, de tweede conventioneel van vormgeving. Beide schaden echter zeer het karakter van het bestaande bouwwerk.

GROEP III.

P.C.W. 321. Heeft in vorm, afmeting en verhouding wel goede eigenschappen. Negeert echter geheel de geest van het bestaande bouwwerk, terwijl toch getracht is het daar vast aan te binden. De constructie is niet duidelijk.

R.O.Y. 400. Een poging om een rijk versierde spits te maken. De hoofdafmeting is wel goed. De spits staat echter te wankel op de onderbouw en heeft van karakter weinig met die onderbouw gemeen. De samenstellende delen vertonen vormen van verschillende aard en herkomst. Het tekenwerk en de constructie getuigen van vakkennis.

V.A.N. 731 en S.I.C. 239. Vertonen het grondtype als in de algemene beschouwing van groep III beschreven.

ONTWERP VAN EEN BEKRONING VOOR DE TOREN VAN DE SINT JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE

82 84

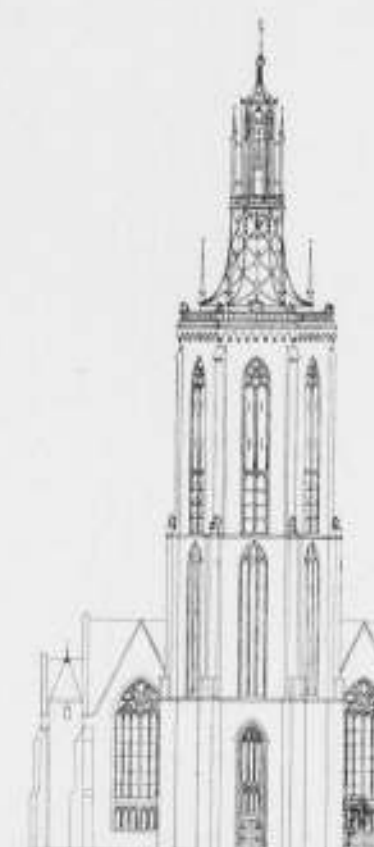
78 14

67 57

55 24

34 18

15 52

AANZICHT SCHAAL 1 A 250

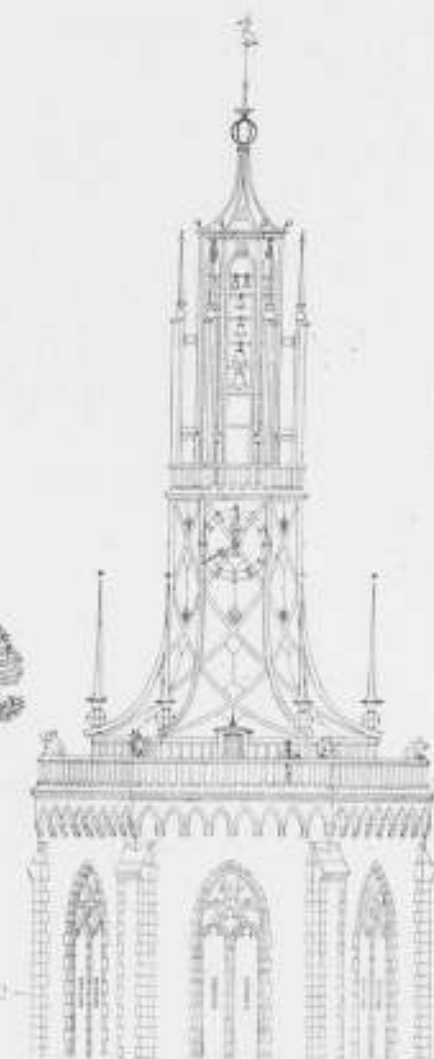

PERSPECTIEF UIT PUNT A

ONTWERP BEKRONING TOREN ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE
TOREN SCHAAL 1 A 750. DETAIL SCHAAL 1 A 300

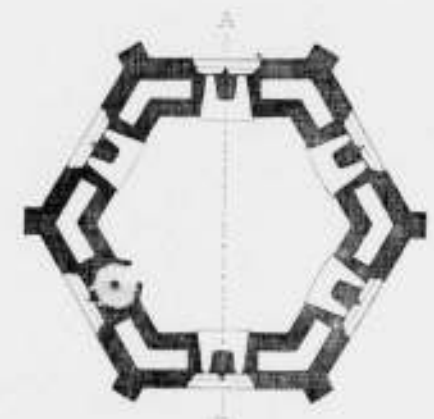
V.A.N. 731 is wel erg arm, terwijl S.I.C. 239 op conventionele wijze met klokken wat verrijkt is. De vormgeving is weinig aantrekkelijk.

D.N.M. 350 en N.O.B. 228. Zijn beide spitsen van bizarre vorm, welke wel zeer in strijd is met het karakter van de onderbouw en daardoor het geheel zullen schaden.

AANZICHT

SCHAAL 1 A 100

DOORSNEDEN C-D

DOORSNEDEN A-B

DOORSNEDEN E-F

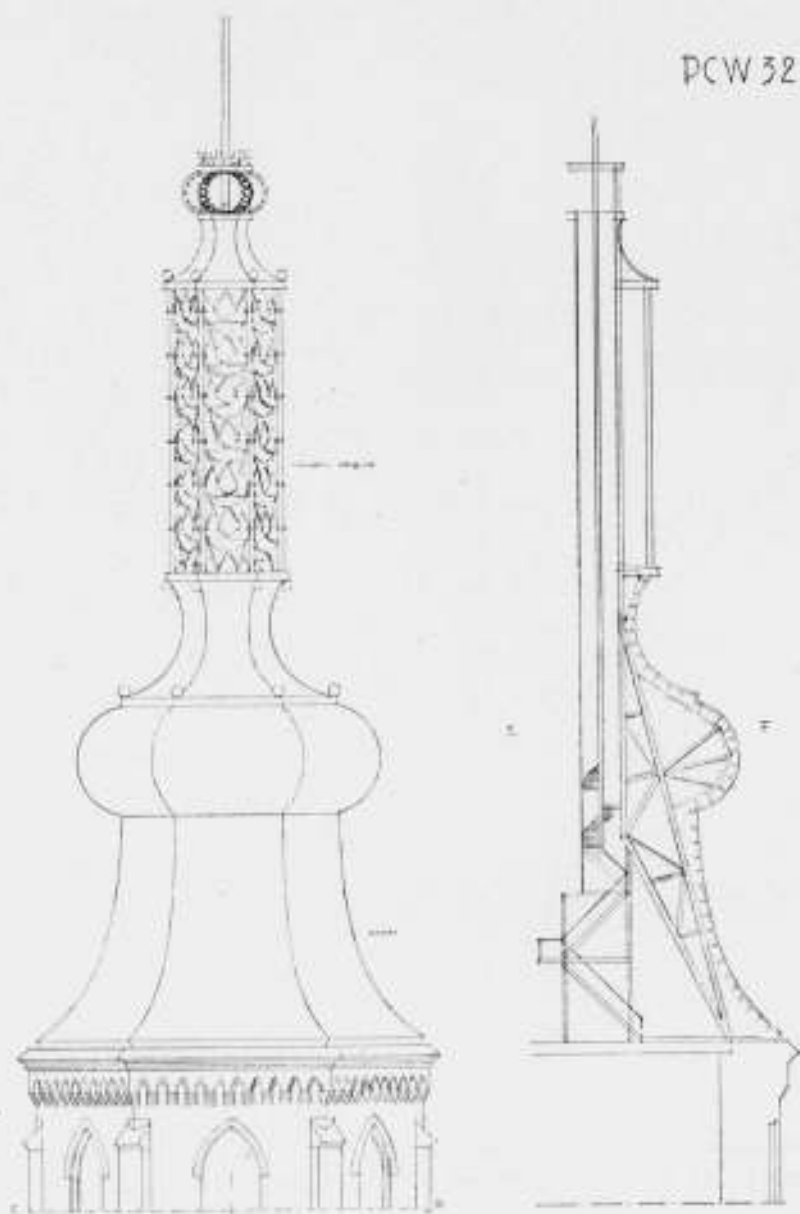
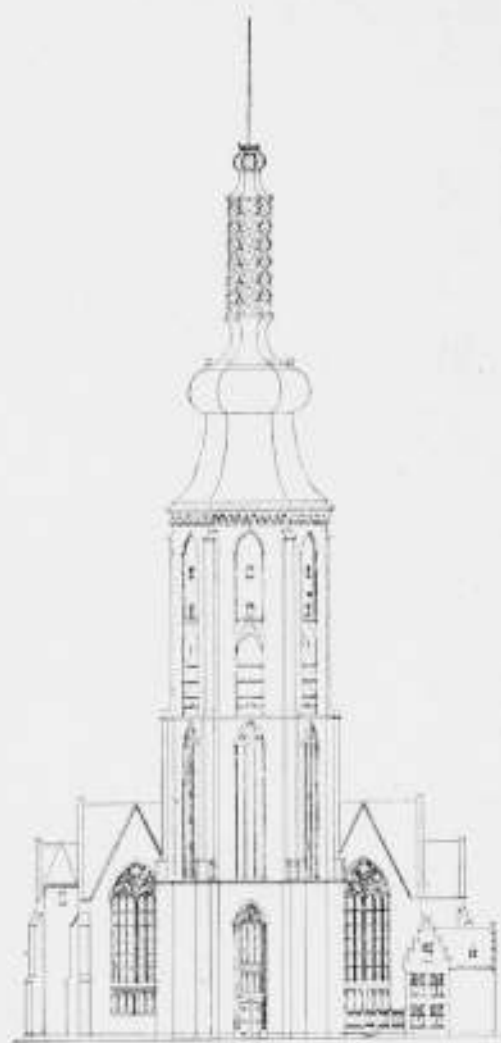
ONTWERPER: A. KURVERS

Op grond van de in dit rapport gegeven beoordeling stelt de commissie voor het beschikbaar gestelde bedrag voor beloning toe te kennen aan ontwerp: ZYX 222. Bij opening van de naambrief bleek de ontwerper hiervan te zijn de heer Willy La Croix te Amsterdam.

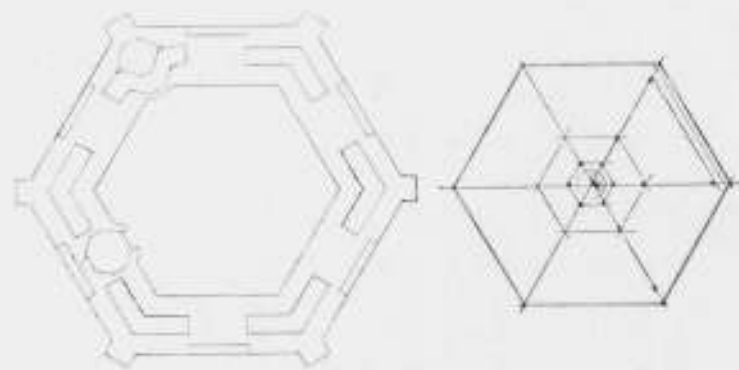
Verder stelt de Commissie voor, de ontwerpen A.B.C. 123, S.P.H.

177

PCW 321

ONTWERP BEKRONING TOREN ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE
TOREN SCHAAL 1 A 750. DETAIL SCHAAL 1 A 300

ONTWERPER: W. C. POWEROYEN

357, Z.E.S. 789, P.C.W. 321 tezamen met het bekroonde ontwerp
in het B.W.A. te publiceren.

De ontwerpers zijn:

A.B.C. 123. de heer B. van Heyningen te Den Haag.
S.P.H. 357. de heer H. H. van Zeggeren, Hoofdarchitect Afd.
Chef Gemeentewerken te Den Haag.

178

Z.E.S. 789. de heer A. Kurvers te Amsterdam.
P.C.W. 321. de heer W. C. Pouderoyen te Rotterdam.
Voor het Bestuur: De Commissie van beoordeeling:
WIEGER BRUIN, Voorzitter. F. A. ESCHAUZIER.
A. EIBINK, Secretaris. J. LEUPEN.
A. EIBINK.

PORTRET VAN PROF. IR. G. DIEHL IN DE SENATSKAMER VAN DE T. H.

Bovenstaand portret, geschilderd door Prof. Huib Luns, werd op 21 Maart j.l. in tegenwoordigheid van een groot aantal genoodigden, aan den Senaat van de Technische Hoogeschool te Delft overgedragen. Prof. Huib Luns sprak daarbij de volgende woorden:

Als Shakespeare Antonius bij de lijkbaar van Cesar laat zeggen, dat het goede dat de mensch doet, vaak met hem ten grave wordt gebracht: „the good is oft interred with their bones”, dan logenstrafte hij in den loop van dezelfde toespraak deze meening door met dat zelfde „goede” de hoorders diep te ontroeren.

Niet hiertoe neem ik hier het woord, want ik weet, dat U allen reeds met ontroering hierheen zijt gekomen. Nog versch ligt ons het heengaan van Ir. Gerrit Diehl in het geheugen, maar als wij hier in ontroering samenkwamen, dan is dit niet meer onder den schrijnenden indruk van zijn, voor velen toch zoo onverwacht, verscheiden, maar dan hebben onze bezonken gevoelens vrij de persoonlijkheid van den Hoogleraar, den collega, den vriend gewogen en het verlies, dat wij leden, zwaar bevonden.

Dat wat wij allen voor ons zelve weten, willen wij elkander bekennen, te meer waar op 28 Juni 1938 hiertoe weinig gelegenheid was en niemand onzer de gevoelens kon vertolken, die ons toen allen bezielden.

Zeker is het, dat de leden van de Afdeling der Bouwkunde de behoefte gevoelden nog eens uiting te geven aan wat zij dankbaar herdenken in den collega, dien zij verloren: zijn onwifpelbare bekwaamheden, zijn volstrekte ambts-toewijding, en zijn onwankelbare vriendschap.

'n Vriendelijk gezicht, 'n ernstig woord, 'n gematigd oordeel en 'n gulle lach, 't zijn alle zaken, die in een kleine vergadering niet kunnen worden gemist. Diehl leeft in de Afdeling voort onder dit viervoudig aspect, en bij zeer verschillende gelegenheden vond hij tijdens zijn leven bij ons de appreciatie, die zijn karakter afdwong.

Dankbaar vooral was en is de Afdeling daarenboven, dat hij het Rectoraat der Hoogeschool bekleedde op een wijze en met een resultaat, dat de Afdeling iets terugbracht van hetgeen hij met zoo groote takt in het belang van héél de Technische Hoogeschool deed.

Daarom meende de schilder van het portret, in overleg met de commissie, den Hoogleraar de keten van den Rector om de schouders te mogen leggen. 't Is immers in kwaliteit van voorzitter van den Senaat in 1936, dat Diehl zich hier te Delft liet kennen in al zijn bekwaamheden en in de volle beminnelijkheid van zijn persoon.

Noemde ik het portret en sprak ik van den schilder, dan moge de voorzitter van de Afdeling, na allen namens haar bedankt te hebben, die haar in de gelegenheid stelden het uit te spreken hoe hartelijk zij Ir. Gerrit Diehl in haar warme herinnering bewaart, met een meer persoonlijk woord vervolgen, dat zich in de eerste plaats richt tot Mevrouw Diehl en haar kinderen.

't Is zeker niet om de wonde door het afscheid geslagen open te rijten, maar eer om deze met „le baume du souvenir” te helpen heelen, dat wij U plaatsen voor het uitbeeldsel van hem, die U zoo dierbaar was en blijven zal. Wij willen met dit uitbeeldsel vastleggen, wat Horatius samengreep met zijn „non omnis moriar” — „niet alles sterft” —, vooral niet, als de herinnering geholpen wordt door een portret waarop door kinderen en verdere afstamming gewezen kan worden als een huldeblijk van hen, die tot oordeelen over — en waardeering van de beteekenis van vader en voorzaat bevoegd waren. Allicht zullen zij zich voor dit portret bezinnen op de tribuut van dankbaarheid, die ook zij zijn nagedachtenis verschuldigd zijn.

Den schilder deed het goed gedurende zijn arbeid zich verbonden te gevoelen met den zoo hoog gewaardeerden collega en hij kan slechts hopen, dat iets van deze verbondenheid doordringt tot hen, die zijn werk zien. Mocht het niet ieder bevredigen, dan zou met een beroep op de moeilijkheden van het schilderen van een postuum portret, de indulgentie kunnen worden ingeroepen. Mag ik tenslotte dan nu de paar minuten stilte verzoeken, die in dit uur der gedachtenis passend zijn.

Ik dank U.

179

15E INTERNATIONAAL ARCHITECTEN-CONGRES TE WASHINGTON VAN 24—30 SEPTEMBER 1939

In September a.s. zal het 15e Architecten-Congres worden gehouden, dat dit keer zal plaats vinden in Washington.

Leden, die aan dit congres willen deelnemen, gelieven zich in verbinding te stellen met de Ned. Sectie van het Comité Permanent des Architectes (C.P.I.A.), waarvan Voorzitter is Prof. Ir. Dr. D. T. Slothouwer en Secretaris de Heer Ir. G. C. Bremer, Duinvoetlaan 12, Wassenaar.

Aan het congres zullen als gewoonlijk vele interessante excursies verbonden zijn, o.m. is er een programma opgesteld voor den tijd van Woensdag 20 September tot en met Donderdag 5 October.

Volgens gegevens van het R.I.B.A. te Londen (de Koninklijke Engelsche bond van Architecten) behoeft de reis niet meer dan £ 100.— te kosten, welk bedrag natuurlijk voor de Engelsche deelnemers geldt.

Voor Holland wordt het bedrag dus wat hooger.

Een fraai geïllustreerd programma van het congres kan aan belangstellenden worden toegezonden. Men richtte zich tot het Bureau van den B.N.A.

Voor nadere inlichtingen over de reis kan men zich wenden tot de American Express Company, Rokin 88-90, Amsterdam.

CONGRES GEVOLGD DOOR EXCURSIES, TE HOUDEN IN DE MAAND JUNI 1939 TE DUBLIN (IERLAND)

De Redactie ontving het verzoek het navolgende onder de aandacht te brengen van de leden.

Op 21, 22 en 23 Juni a.s. zal te Dublin een congres worden gehouden onder auspiciën van de R.I.A.I. en R.I.B.A. (de Koninklijke vereeniging van Iersche en Engelsche Architecten) welk congres gevolgd zal worden door belangrijke excursies naar

oude en moderne bouwkunst en landschapsschoon, zulks ter gelegenheid van het Eeuwfeest van het Royal Institute of Architects of Ireland.

Voor deze excursies werd een voorloopig programma opgesteld, dat voor belangstellende leden van den B.N.A. en A. et A. op het Bureau van den B.N.A. ter inzage ligt.

VIERDE BELGISCHE KUNSTWEEK

Onder auspiciën van het Ministerie van Openbaar Onderwijs zal van Zaterdag 29 Juli tot Zondag 6 Augustus de vierde Belgische Kunstweek plaats vinden. Deelneming staat voor een ieder open. In de eerste plaats voor de leden van het onderwijzend personeel uit het buitenland, de studenten in de Kunst, de kunsthistorici, de oudheidkundigen, de architecten en zij die andere artistieke beroepen uitoefenen, alsmede de ontwikkelde personen die bijzonder belangstellen in de kunst van dat land (zij mogen zich door hun gezin laten vergezellen) in staat te stellen, zonder vermoeienis of overlading de meest merkwaardige monumenten te zien, de voornaamste kunstwerken welke de musea versieren, de kathedralen, de vermaardste plaatsen der Kunststeden: Brussel, Antwerpen, Luik en zijn Internationale Tentoonstelling, Gent, Brugge, Doornik, met terloopsch bezoek aan Mechelen, Lier,

Oudenaarde, Halle, enz., en tenslotte een verblijf aan de heerlijke Belgische zee kust te Knocke.

De deelnemers zullen in kleine groepen verdeeld zijn, voortdurend vergezeld door bevoegde licenciaten in de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde, die volkomen de taal hunner groep machtig zijn. (Duitsch, Engelsch, Fransch, Nederlandsch).

Kosten van deelneming ongeveer 905 belg. fr. of 181 belg'a's. Datum van inschrijving uiterlijk 1 Juli.

Het volledige programma en inschrijvingsformulier is verkrijgbaar bij den Heer Paul Montfort, leeraar, Tervurenlaan 310, Woluwé (Brussel), België.

Op het Bureau van den B.N.A. ligt zulk een programma voor belangstellenden ter inzage.

10E ZITTING VAN DE INTERNATIONALE STICHTING VOOR VERLICHTINGSKUNDE

De Nederlandsche Stichting voor Verlichtingskunde deelde het Bestuur van den B.N.A. mede, dat van 12—21 Juni a.s. te Scheveningen de 10e zitting zal worden gehouden van de „Commission Internationale de l'Eclairage" waarop o.a. de volgende onderwerpen zullen worden behandeld:

Lichtbronnen, mijnverlichting, straatverlichting, onderwijs in de verlichtingskunde, bioscoop- en theaterverlichting, dagverlichting, automobiilverlichting, architectuurverlichting, het licht en het zien, de verlichtingskunde in de practijk, classificatie van armaturen, verkeerssignalen.

Aan die congres zullen ook enkele excursies worden verbonden

o.a. naar de N.V. Philips' Gloeilampenfabriek te Eindhoven, het Haagsche Gemeentemuseum, naar Schiphol, de laboratoria der N.V. Kema te Arnhem en naar de Zuiderzeewerken.

Voor de begeleidende dames zullen afzonderlijke excursies worden georganiseerd.

Leden, die voor dit congres en de excursies belangstelling hebben, kunnen het volledige programma aanvragen bij het Secretariaat van de Nederlandsche Stichting voor Verlichtingskunde, Utrechtscheweg 210 te Arnhem.

Inschrijving voor het congres uiterlijk 15 Mei a.s.

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA, ONTWERPSTUDIE No. 12

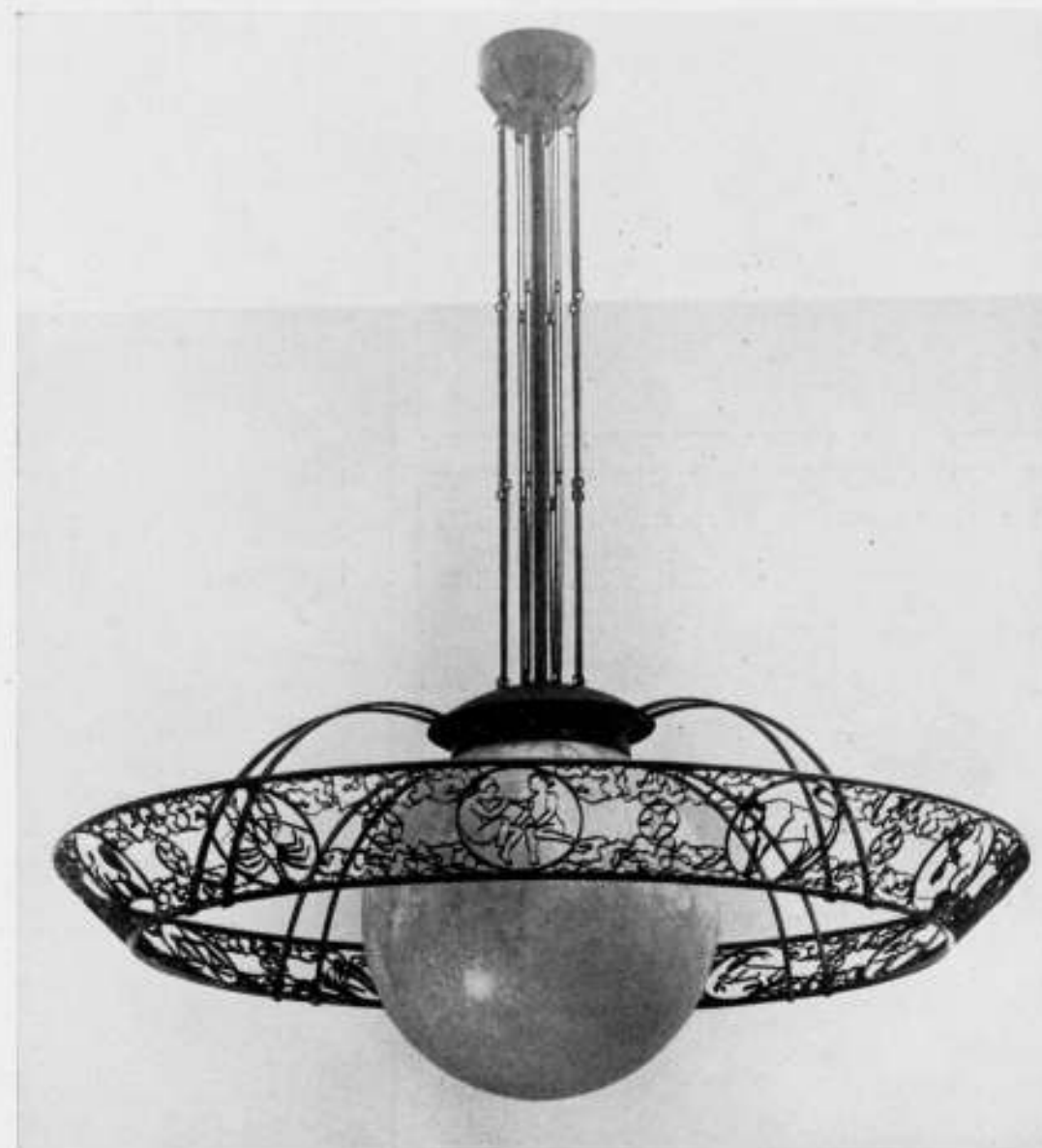
De ontwerpen van de ontwerpstudie no. 12 zullen van Zaterdag 22 April tot en met Zaterdag 29 April a.s. tentoongesteld worden in de zalen van den Haagschen Kunstkring, Lange Houtstraat 7, den Haag.

De tentoonstelling is dagelijks geopend van 10.30 uur des voormiddags tot 5 uur des namiddags; Zondags van 1 tot 5 uur. De opening van de tentoonstelling vindt plaats op Zaterdag 22 April des namiddags om 3 uur.

180

Leden, introducés en deelnemers aan de ontwerpstudie, worden uitgenoodigd bij de opening aanwezig te zijn, om na bezichtiging van de ontwerpen, in gezellig samenzijn, met de leden van den Haagschen Kunstkring kennis te maken.

N.B. Nader wordt bericht dat de tentoonstelling op Dinsdag 25 April 1939, niet voor het publiek toegankelijk zal zijn.

HANGLAMP, VERVAARDIGD DOOR GISPEN'S FABRIEK VOOR METAAL-BEWERKING N.V. TE CULEMBORG VOLGENS ONTWERP VAN W. H. GISPEN
UITVOERING: HET METAALWERK VAN GEPATINEERD GESMEED KOPER, DE BALLON VAN CHAMPAGNEKLEURIG BEWERKT GLAS

IJZER
CONSTRUCTIE
voor:
ERASMIAANSCH
GYMNASIUM
ROTTERDAM

VERVAARDIGD
DOOR:

CONSTRUCTIEWERKPLAATSEN
J. TH. VAN DER CAMMEN
TE ROTTERDAM TEL. 14659-11659

D U R A

D U R A

STAALPLAATRADIATOREN

paneel- of ledenmodel
passen
in elk bouwwerk.

M. DUINTJER & ZONEN N.V.
WILDERVANK

JALSCHERMEN
(gedeponeerd)

Deze zonneschermen in
TESSER-UITVOERING
heeten
„JALSCHERMEN“.

Vraag
TESSER-NIJMEGEN
naar de zéér bijzondere
eigenschappen van
JALSCHERMEN!

N.V. Nederlandsche Kraanbouw - Mij.
NKM Utrecht Tel. 15203

Liften

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

HANDVORMSTEEN
ROOD
EN
GEEL

SON
bij
EINDHOVEN
TELEF. 14
DOORVERB.

N.V. STEENFABRIEK
EKKERSRJT

Jonge gediplomeerde Zwitsersche Architect met artistieke bekwaamheid, zoekt met studie oogmerken een betrekking aan een Nederlandsch architectenbureau. Brieven onder No. 7 bureau van dit blad, Herderstraat 5, Den Haag.

KARLIT
HARD

N.V. DEKKER'S HOUTHANDEL
APELDOORN 's HERTOGENBOSCH ZAANDAM

POREUS
HOUTVEZELPLAAT

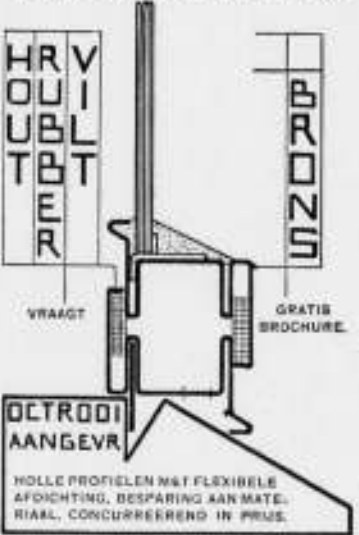

NORMY-2000

DE STERKZUGENDE
LUCHTKOKER
N.V. NORMY TEL. 134 HALFWEG

VOOR VENTILATIE
VAN ALLE GEBOUWEN

JOANNIS
RAMEN EN DEUREN Voordeelen van de bronzen
Joannis Ramen en Deuren.

- 1o. roestvrijheid,
- 2o. betere afdichting,
- 3o. geluidloze aanslag,
- 4o. minder onderhoudskosten,
- 5o. grootere architectonische mogelijkheden, (blank geschuurd, gebruineerd, enz.)
- 6o. langere levensduur.

Kantoor en Fabriek Piekstraat 20,
ROTTERDAM.
(Oud Etablissement Fyenoord).
Telefoon: 52081.

M. J. C. JOHANNIS.

**OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE
VEREENIGINGEN**

No. 14 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 22 APRIL 1939 No. 16

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. Het afbeeldingenarchief van den B.N.A.

In verband met ons verzoek aan de leden om een opgave van de door hen gebouwde ziekenhuizen en kerkgebouwen, deelen wij hierbij mede, dat nog niet van alle leden de gevraagde opgave is ontvangen. Het Bestuur verzoekt den leden, die het gevraagde nog niet hebben kunnen inzenden, dit alsnog te doen, en daardoor mede te werken aan de verwezenlijking van een zoo volledig mogelijk afbeeldingenarchief.

Het Bestuur van den B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

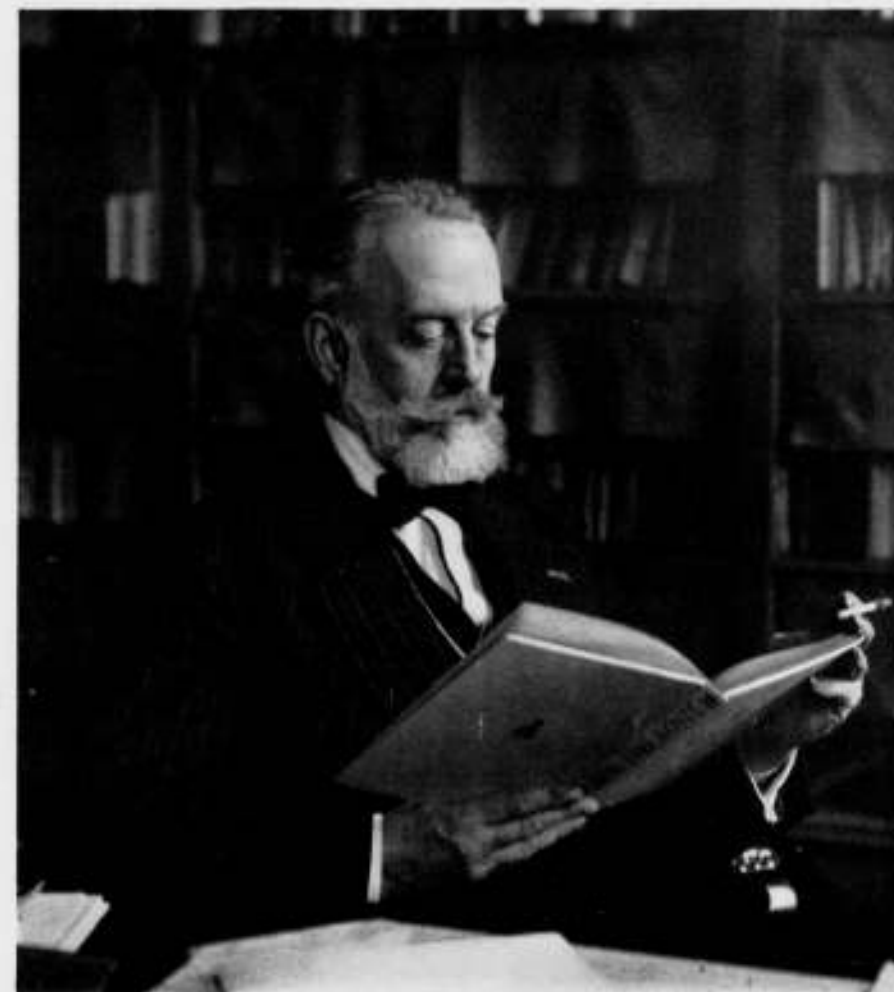
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN
EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
. J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 17

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

29 APRIL 1939

DIT NUMMER, WAARIN EEN AANTAL ARCHITECTEN OP ONS VERZOEK BEREID IS
GEWEEST EEN BIJDRAGE TE LEVEREN OP HET GEBIED VAN DE RESTAURATIE VAN
MONUMENTEN TER EERE VAN DR. JAN KALF, BIJ HET NEERLEGGEN VAN ZIJN AMBT
ALS DIRECTEUR VAN HET RIJKSBUREAU VOOR DE MONUMENTENZORG, WORDT HEM,

DR. JAN KALF,

EERELID VAN DEN B.N.A.,

MET EERBIED OPGEDRAGEN DOOR HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

TOREN TE IJSELSTEIN
GERESTAUREERD PORTAAL IN DEN TOREN

DE TOREN IN IJSELSTEIN.

Door den invloed van Dr. Jan Kalf werd in 1921 aan M. de Klerk opdracht verleend voor het ontwerpen van een nieuwe spits op en het herstellen van dezen toren, die in 1532 en 1633 gebouwd en in 1911 verbrand was.

Het was een zeer opmerkelijke keuze, die in dien tijd als een gewaagde proefneming kon gelden: daar was het „unieke” geval van een zoo bijzonderen toren, die hersteld en voltooid moest worden, en voor het ontwerpen daarvan werd aanbevolen een jong architect, die nog nooit blijk had gegeven met zulk werk vertrouwd te zijn, doch van wien men mocht verwachten, dat hij de bouwkunstige vormen en opvattingen, die zijn tijd in Holland kenmerkten, zou toepassen en dit op voortreffelijke wijze zou doen. Die moedige verwachtingen van Dr. Kalf werden niet beschaamd: het ontwerp voor de „spits” week in elk opzicht af van de traditie, doch het was zoo overtuigend, dat het werd aanvaard.

De Klerk stierf voordat het werk was aangevangen — en zoo viel mij de taak ten deel eerst den ouden stomp te restaureeren, naar eigen inzicht, en later de „spits” naar het ontwerp van de Klerk uit te voeren. Het resultaat is op nevenstaande foto afgebeeld. De spits heeft terecht groote vermaardheid verworven en strekt Dr. Jan Kalf tot eer wegens de keuze van den ontwerper en zijn oordeel over diens voorstellen.

Door deze keuze alleen reeds zijn opvatting over de taak van den bouwmeester kennende, verkreeg ik bij het restaureeren van het oude gedeelte de vrijheid, het beginsel toe te passen, dat men moet behouden en conserveeren hetgeen nog in voldoende staat aanwezig is en dat men „vrije” vormen moet toepassen op hetgeen nieuw moet worden aangebracht. Met eerbied, doch onbeschoornd, heb ik verweerde lijsten kunnen vervangen door anders geprofileerde, nieuw metselwerk gekarakteriseerd door het verband, vergaan beeldhouwwerk vervangen door modern. Hiermede mocht ik Hildo Krop belasten; hij deed het op de hem toen eigen wijze, namelijk, zonder modellen te maken, het hakwerk ter plaatse zelf uit te voeren — met zeer bevredigend resultaat.

Deze enkele voorbeelden mogen gelden als bewijs van de vrijheid, die Dr. Kalf den ontwerper weet te veroorloven, als het er om te doen is het inzicht van onzen tijd omtrent de grenzen van het toelaatbare bij verbetering van oud werk te laten blijken. De erkenning, dat in een Italiaanschen toren de openingen ongedicht moeten blijven (ook de hijschgaten in de vloeren heb ik open gelaten, men ziet de luiddokken van het portaal uit hangen), leidde ertoe een tochtportaal tusschen toren en kerk te maken. Mijn ontwerp daarvoor werd, hoewel het wederom vrij was van alle reminiscensies aan voorbije perioden, aanvaard, dank zij alweer den steun, dien het van Dr. Kalf mocht onder vinden. Het resultaat is hiernaevens afgebeeld.

Met vreugde herdenk ik de blijde verrassing, die ik hem bleek te hebben bereid door een houten steektrap te vervangen door een heel ongewoon gemetseld wenteltrapje. Tot zulke dingen komt men in toewijding tot het schoone werk, doch niet dan vooraf verzekerd van waardeering van de zijde van den opdrachtgever. In Dr. Jan Kalf vibreert en straalt inspireerend vermogen, dat onze bouwkunst ten goede is gekomen. Ik ben er hem erkentelijk voor.

H. A. J. BAANDERS.

DE ARCHITECT-GENEESHEER.

Heeft de architect, die zich meer in 't bijzonder met restaureeren bezig houdt en die na de herstelling van het eene vervallen monument weer bij een ander om herstel vragend historisch bouwwerk wordt geroepen, niet veel overeenkomst met den medicus, die bij een patiënt wordt gehaald, die z'n hulp behoeft, dezen nauwkeurig ondervraagt, z'n kwalen peilt en onderzoekt, z'n diagnose stelt en de middelen voorschrijft of de behandeling toepast, die den zieke weer een gezonder corpus moeten verschaffen?

En heeft een bouwwerk niet óók een ziel zoo goed als een mensch en heeft het geen corpus, dat ziek en vervallen kan zijn en genezing behoeft?

De architect, die geroepen is tot de herstelling van een oud, vervallen monument, heeft hij niet een even verheven en verantwoordelijke taak als hij, die bevoegd is het menschedom van zijn kwalen te genezen? Moet hij niet als de arts, in de allereerste plaats een goed onderlegd, bekwaam vakman zijn, die het organisme en den groei van een bouwwerk door en door moet kennen en begrijpen, weet welke ziekten en gebreken daarin kunnen optreden en op welke wijze deze moeten worden verholpen? Moet hij niet de therapie kunnen aangeven, die tot het herstel kan voeren en voor het betreffende geval de juiste is?

En moet hij niet als een goed dokter een psycholoog zijn, die de ziel van het bouwwerk, dat hij moet herstellen, moet kunnen doorgronden en zijn plannen daarnaar richten? Zal hij niet het mysterie moeten kunnen aanvoelen, dat bijna elk werk van oude bouwkunst eigen is en het bijzondere daarin moeten respecteeren, zooals de medicus het karakter en de eigenaardigheden van elken patiënt zal peilen en er mede rekening houden?

Wel zal de restaureerende architect meest patiënten met ouderdomsverschijnselen te behandelen krijgen, waarbij hij met groot geduld en volle aandacht te werk zal moeten gaan. En zoo min als de arts van z'n oude patiënten jeugdige menschen zal willen maken, zoo min zal de restaureerende architect er zich toe zetten om een oud, historisch bouwwerk een dusdanige verjongingskuur te doen ondergaan, dat de ouderdomssporen geheel verdwijnen. Want evenals bij den mensch zijn de sporen van den ouderdom bij een bouwwerk een afspiegeling van hetgeen het heeft beleefd en heeft moeten doorstaan, sporen die het meestal juist een charme en vertrouwdheid verleen, die men noode zou willen missen.

Verwacht men van den geneesheer dat hij de hem toevertrouwde patiënten met toewijding en liefde behandelt, van den restaurateur mag men ten aanzien van het hem toevertrouwde bouwwerk minstens hetzelfde verwachten. Al zijn er in ons beroep, evenals in de geneeskunde, ook kwakzalvers die met knoelmiddelen werken, grooter is gelukkig het getal der architecten, die zich toegewijd en met liefde in dienst stellen van het hun toevertrouwde monument en zich zelf daarbij op den achtergrond weten te houden.

Dat dit zoo is, zelfs zonder de beroepsbescherming, die de medici al zooveel jaren bezitten, is voor een zeer belangrijk deel te danken aan het zoo actief werkende Rijksbureau voor de Monumentenzorg en zeker het meest aan Dr. Jan Kalf, die zooveel jaren de geniale leider daarvan is geweest.

Dordrecht, April 1939.

B. VAN BILDERBEEK.

INTERIEUR VAN DE GROOTE KERK TE DORDRECHT
RESTAURATIE VAN EEN BUNDELPILJER IN DEZE KERK

DE GERESTAUREERDE ST. BARTHOLOMEUS KERK TE MEERSSEN (L.)

BIJ DR. JAN KALF'S AFSCHIED VAN HET BUREAU VOOR DE MONUMENTENZORG.

Het aftreden van Dr. Kalf als Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg is wel eene gereede aanleiding om een retrospectieven blik te werpen op enkele markante verhoudingen, die de ontwikkeling van de Rijksmonumentenzorg vanaf het midden der 19e eeuw in ons Vaderland hebben beïnvloed. Daarbij teekenen zich tevens af de karakters en verdiensten dier personen, welke op dat gebied als de leidinggevendende figuren zijn opgetreden.

Als omtrent 1850 de belangstelling voor het behoud van oude gebouwen begint op te leven, dan zijn de herstellingen, waarbij de geschiedkundige waarde van een monument wordt in eere gehouden, louter op zichzelf staande gevallen, waarbij de Regeering slechts bij uitzondering hare belangstelling toont.

Kort na de verschijning van het befaamde Gids-Artikel „Holland op zijn smalst”, zien wij weldra den schrijver, Jhr. Mr. Victor de Stuers, als Referendaris voor Kunsten en Wetenschappen ingelijfd bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. Eene Commissie van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst wordt gesticht, welke den Minister van advies zal dienen bij al zijn daden die op dat terrein betrekking hebben.

Evenwel, in de Commissie van de Rijksadviseurs voor Geschiedenis en Kunst hadden de restauraties van Middeleeuwsche Kerkgebouwen aanleiding gegeven tot een strijd, die de ontbinding dier Commissie voor de Regeering gewenscht maakte. Volgens de verklaring van Mr. Vosmaer zouden twee levensbeschouwingen daar in botsing zijn gekomen, waardoor de eene Grieksch-romeinsch, en de andere Middeleeuwsch Christelijk was gestemd.

Ons geslacht ziet de Monumentenzorg wel op een breeder, meer algemeen plan.

Inmiddels volgde de benoeming van P. J. H. Cuypers als Architect der Rijks Museum Gebouwen te Amsterdam. De bouwperiode van het Rijks Museum 1877—1885 kenmerkte zich door een strijd op het gebied van de Architectonische stijlen, waarbij als karakteristiek de Middeleeuwsche bouwkunst gesteld werd tegenover de XVIIde eeuwse Kunstopvattingen, welke in Noord-Nederland het Gouden tijdperk van de Republiek der 7

184

Provinciën nog levendig wilden houden. Gedurende de zeven jaren die gemoed waren met de uitvoering van den bouw, de inrichting en de omgeving, werd de Museumbouw door de verdedigers dezer opvatting stelselmatig bestreden als niet Nederl. Karakteristiek. Bij gelegenheid der feestelijke opening zien wij een prent verschijnen, voorstellende — den Architect met zijn zwager Prof. Jos. Alberdingk-Thym en Victor de Stuers als geknielde biddende getuigen bij de inwijding van dezen Kloosterbouw. Deze prent mogen wij beschouwen als de vertegenwoordiging van het artistiek-intellect van de hoofdstad in dien tijd, terwijl de vertegenwoordigers der Nederl. Schildersschool jarenlang blijven klagen dat de Oude Hollandsche Kunst onder dat dak niet waardig is geborgen.

Terwijl de openbare meening aldus werd ingelicht, vond de kennismaking plaats van den Museumarchitect als „trouwe gothieker” en zijn fellen medestander, den jongen Referendaris van Kunsten en Wetenschappen, met den heer Jan Kalf. Deze rasechte Amsterdamsche Candidaat in de Klassieke Letteren verhaalde met groot enthousiasme van den overweldigenden indruk dien de Middeleeuwsche Fransche Kathedralen op hem hadden uitgeoefend.

Zoo werd deze kennismaking door beide mannen met groote vreugde begroet. Zij zagen in de figuur van den jongen Jan Kalf een medestander, die zich aan de Kunstgeschiedenis ging wijden met inzichten, welke overeenstemden met die, welke door hen als waardebepalend voor die dagen moesten gelden.

De student in de Klassieke Letteren vond weldra een werkring aan de Geschiedkundige afdeling van het Nederlandsche Museum, onder leiding van Dr. Pit. Als dan de Regeering opnieuw eene Commissie samenstelt, die de leiding zal geven aan de Rijkszorg voor Monumenten, de inventarisering, zoowel als aan de restauratiewerken, ligt het voor de hand den jongen klassiek geschoolden kenner en begaafden ontleder van de tot dien tijd door de meerderheid der archeologen te weinig gekende en dus niet gewaardeerde bouwkunst, de taak van Secretaris op te dragen.

Hier dient nog in herinnering te worden gebracht, dat ongeveer

parallel met de boven aangeduide elkander bestrijdende Architectuurscholen, waarvan E. Violet-le-Duc, als middeleeuwer, en Gottfried Semper, als Klassieker, als de promotors waren aan te duiden, ook voor wat betreft de uitvoering van restauratiewerken van oude gebouwen, reeds sedert het midden van de 19de eeuw twee richtingen elkaar bekampten, niet alleen in ons Vaderland maar over geheel West-Europa.

Bij hen, voor wie de geschiedkundige waarde van het gebouw met zijne wijzigingen, vervormingen en toevoegselen, de hoofdaanleiding is om het behoud te verzekeren, een richting vooral vertegenwoordigd door de archeologen, wordt dat behoud dan ook toegepast op het geheele samenstel van zeer verschillende stijlperiodes. De andere partij, door vele architecten vertegenwoordigd, die voornamelijk te behandelen hebben de Middeleeuwsche kerken van den Romaanschen-Gothischen tijd, welke veelal door latere toevoegingen van barokke aanbouwen en meubelen onherkenbaar waren voor een publiek, dat in het geheel geen opvoeding had gehad in Kunstgeschiedenis, welke immers eerst vanaf ± 1800 met kennis van zaken aan kunstscholen werd beoefend, deze restaureerende architecten wilden die oude gebouwen allereerst zuiveren van wat zij wellicht beschouwden als bij den eeredienst weinig passende toevoegselen! Zoo ging b.v. het prachtige jube van de St. Jans-Kathedraal te 's-Hertogenbosch naar het South-Kensington Museum te Londen.

Bij de beoordeeling van die twee standpunten dient toch voor elk geval op zichzelf, de waarde van het bouwwerk en van de latere toevoegingen en de bestemming met kennis van zaken en zonder passie te worden gezien en beoordeeld.

Zoo werden herhaalde malen de degenen gekruist tusschen hen die werden aangeduid als de Oude School en de Nieuwe School op het gebied van restaureeren.

In dezen strijd moest Dr. Jan Kalf in verband met zijne positie een zeer actief aandeel nemen, en hij kwam dan ook weldra te staan recht tegenover den vroegeren Referendaris Jhr. Victor de Stuers, welke in vele gevallen van geen bemiddeling wilde weten, maar den ouden oorspronkelijken Middeleeuwschen toestand, ook b.v. in 't Kasteel Doorwerth, absoluut wilde doorvoeren!

Het is voor ondergeteekende nog steeds denkbaar, dat, ware deze strijdlustige jurist in die jaren niet zoo actief meer opgetreden, Dr. P. J. H. Cuypers, wiens artistiek gemoed veel toegankelijker was voor gevoelsargumenten, ook in zaken van Monumentenzorg, een minder scherpe positie zou hebben ingenomen. Victor de Stuers' toewijding voor de Monumenten culmineerde in het streven om zoo veel mogelijk Middeleeuwsche bouwwerken, door de generaties der laatste eeuwen zeer veronachtzaamd, terug te brengen in hun ongerepten oorspronkelijken toestand, ook wanneer daardoor cultuur-historisch belangrijke gegevens en ontwikkelingsvormen konden verloren gaan.

Zoo belandt deze door studie klassiek gevormde jurist als Referendaris voor K. en W. in het scheepje van Violet-le-Duc, den anti-academiker, hersteller der Middeleeuwsche monumenten. Zoowel uit de werken van Dr. Cuypers als uit de door hem geformuleerde adviezen voor de herstelling van monumenten, zoude zijn aan te toonen, dat waar hij in een restauratiewerk bij ontbrekende deelen niet allereerst trachtte copieën te maken van elders uitgevoerd oud werk, maar in den geest van het oude, zelfstandige composities stelde, hij er niet aan dacht om den tijdgenoot en het nageslacht nieuw-oud te willen voorzetten, maar wel nieuw werk, dat zoo harmonisch mogelijk bij het oude aansloot.

In die lijn had de scherpe botsing kunnen worden voorkomen, die toen aanleiding is geworden dat Dr. Cuypers het voorzitterschap der Commissie voor de herstellingen, waarin de opvattingen van Jhr. Mr. Victor de Stuers weinig aanhangers meer telden, niet langer wenschte waar te nemen.

Afgescheiden van het voeren van dezen strijd heeft de Secretaris van de Commissie voor Monumentenzorg als Directeur van het bureau, dat vooral de vele aangelegenheden met de eigenaars, bestuurders van de Monumenten en de restaureerende bouwmeesters had te behandelen, op zeer rustige, beheerschte en verantwoordelijke wijze dat overleg al die jaren gepleegd. Daarbij werden door hem de inzichten in toepassing gebracht, door hem in een gedenkwaardige Commissievergadering van den Oudheidkundigen Bond ten huize van Victor de Stuers uiteengezet, en die werden gesteund door de architecten de Bazel, Kromhout, Prof. Vogelsang en ondergeteekende.

De resultaten welke hier te lande in het laatste kwart eeuw op het gebied der herstellingen van Monumenten zijn bereikt, hebben wel duidelijk aangetoond hoe nuttig de scherpe formulering van de beginselen is geweest, welke door de twee opvattingen naar voren werden gebracht. Dit vereischte de organisatie van een uitgebreiden staf aan het bureau welke den grondslag vaststelde van het toezicht en de leiding van de Monumentenzorg, steunende op volledige technische gegevens omtrent materialen en werkwijze die volkomen met de oorspronkelijke oude overeenstemden.

Waar aanvankelijk in de hitte van den strijd wel opvattingen werden verdedigd, die in de toepassing tot absurditeiten zouden hebben gevoerd, welke al evenmin overeenstemden met de gezonde liefde voor en behoudszin van de Monumenten, hebben die toch niet die gevolgen gehad — zooals in de praktijk na overleg tusschen betreffende eigenaars en Monumentenzorg ook wel nader is gebleken — dat b.v., als de reproductie van decoratieve Middeleeuwsche sculptuur aan een rijk behandelde laat-gothische buitenarchitectuur niet toelaatbaar was, dit niet wettigde aan het oude gebouw een geheele architectonische gewijzigde architectuur als het ware aan te plakken. Weldra werd er omtrent hoofdzaken overeenstemming bereikt bij de verschillende instanties. De wijze waarop Dr. Jan Kalf de werkzaamheden van de Sectie der Monumentencommissie voor de herstellingen heeft weten te leiden en zijne medewerkers op geschiedkundig en technisch gebied heeft doen samenwerken op het gebied der restauratie, heeft zich ontwikkeld tot een peil dat door de Nederlandsche Architecten, in steeds breder kring geroepen tot het restauratiewerk, algemeen wordt op prijs gesteld.

Zoo was er dus ook voor den B.N.A. alle reden om Dr. Kalf in 1938 te huldigen als Eerelid, hij heeft al die jaren de positie van den particulieren architect hoog gehouden.

Daarbij mag onzerzijds niet worden voorbijgezien het feit, dat Dr. Kalf de verantwoordelijkheid van den architect in zijn restauratie steeds zoo zuiver mogelijk heeft erkend. Wanneer de voorstellen der architecten niet de goedkeuring van de Commissie konden verkrijgen, werden de voorgelegde plannen niet door een dictaat vervangen, maar als algemeenen regel werd den betreffenden architect de gelegenheid gelaten zijn ontwerp te herzien teneinde de bezwaren te ondervangen.

Wij mogen er ons dan ook in verheugen, dat Dr. Kalf deze breede opvatting in de positie van Secretaris der Monumenten Commissie Sectie B, nog jarenlang zal kunnen voorstaan.

Het zal duidelijk zijn, dat in de ontwikkeling van de verhoudingen, waarvan hierboven een schets werd gegeven, de betrekking waarin ik stond tot de „dramatis personae”, mij heel wat droeve gedachtenwisselingen heeft bezorgd. Daar het resultaat van dien strijd heeft mogen voeren tot groote en goede resultaten, was de gelegenheid, die de Redactie van het Bouwkundig Weekblad Architectura mij heden hier biedt, een zeer welkome gelegenheid die verhoudingen toe te lichten en mijne waardering voor het werk van Dr. Kalf te kunnen uitspreken.

Roermond, April 1939.

JOSEPH TH. J. CUYPERS.

EEN PAAR TOREN-RESTAURATIES

Domtoren te Utrecht, gebouwd 1321—1382.

Tot de vele monumenten, die in deze eeuw een belangrijke restauratie ondergingen en waarvan de herstelling gereedkwam of nog in uitvoering is, behooren een tweetal torens, die in Nederland een bijzondere vermaardheid bezitten.

In Juli 1898 richt de Directeur der Gemeentewerken te Utrecht F. J. Nieuwenhuis een uitvoerig betoog aan B. en W. omtrent den toestand van den Domtoren.

Mr. S. Muller Fzn schrijft een niet minder warm woord in Maart 1899 en bepleit een volledige herstelling.

Krachtig klinkt: „De Domtoren is geheel eenig in ons land; het is niet de toren van Utrecht, maar de toren van Nederland”. De Gemeente Utrecht is krachtens een overeenkomst met het Rijk sinds 1823 belast met het onderhoud van het bouwwerk. Doch het staat vast, dat de kosten eener herstelling, als thans beoogd, niet alleen door de stad gedragen kunnen worden.

Rijk en Gemeente besluiten tot ingrijpende restauratie; het Rijk zal de helft van het uit te geven bedrag aan de Gemeente vergoeden. Het werk zal worden uitgevoerd onder leiding eener commissie, met Dr. P. J. H. Cuypers als voorzitter, tevens vertegenwoordiger van het Rijk, C. Muysken als vertegenwoordiger der Gemeente en den Directeur van Gemeentewerken F. J. Nieuwenhuis als secretaris, tevens belast met de dagelijksche leiding.

In 1901 wordt de arbeid aangevangen: aan achtkant en spits zijn vele moeilijkheden te overwinnen, de toestand van den toren is slechter dan voorzien. De herstelling van het achtkant en spits, waarvan de kosten geraamd werden op f 85.000, zal ten slotte f 155.000 vorderen, verwerkt in 10 jaren tijds. De muren van het tweede vierkant blijken zeer aangetast — de natuursteen is uitgeleefd — versieringen, balustraden, enz. zijn verwijderd en niet of slecht vervangen. De restauratie van dit bouwdeel eischt een bedrag van f 287.000.

Twintig jaren zijn sinds het begin der werken verstreken. De leden der eerste Commissie zijn overleden — architect C. B. Posthumus Meyjes, door de Regeering aangewezen als opvolger van Dr. Cuypers, ontvalt reeds in 1922 aan de Commissie. In 1923 is een nieuwe Commissie voltallig: Dr. Ir. G. W. van Heukelom, voorzitter, Prof. Ir. J. A. G. van der Steur en Ir. L. N. Holsboer, Directeur van Gemeentewerken, secretaris.

Hoofdzakelijk bestaat de arbeid uit de herstelling van het eerste vierkant, dat evenals het tweede in den aanvang der 19de eeuw door ondeskundige restauratie — slecht lapwerk, bekleding met nieuwen baksteen van klein formaat, verwijdering van traeceringen, uitvoering van balustraden in gietijzer, ondoelmattige verankeringen, enz. — in hooge mate is geschonden.

De trans en de pijlers van den mantel blijken losgescheurd van den kernbouw en deze over kruis doorgebroken.

De mantelpijlers en omljstingen der groote vensters vertoonden tal van opgaande scheuren. De fundamenten verkeerden in goeden staat. Het eerste vierkant eischte dus wel een zeer grondige herstelling: banden van gewapend beton werden om den toren gelegd onder in de transen, bekledingen vernieuwd in het oorspronkelijk materiaal, pijlers opnieuw opgetrokken. Ook het inwendige — de St. Michaëlskapel — en de Egmontskapel werden gerestaureerd. Aan al deze werken ten behoeve van de herstelling van het eerste vierkant, alsmede den bouw van een eenvoudig ingangsbouwwerk werd een bedrag van ongeveer f 650.000 besteed.

St. Martinitoren te Groningen, gedeeltelijk gebouwd 1469—1482, later voltooid in 1545—1554, spits gewijzigd na den brand (1577) in 1627.

Voor Groningen en omstreken van zeker niet minder belang dan de Domtoren voor Utrecht, is de St. Martinitoren, die elken Groninger met trots vervult. Domtoren en Martinitoren hebben eeuwen de „tand des tijds” en stormen weerstaan. Beide hebben in den loop der jaren herstellingen ondergaan, meestal van zeer oppervlakkigen aard; ook hiertoe moet gerekend worden een restauratie in de jaren 1887—1893 uitgevoerd, al was het verwerkte bedrag (ruim f 100.000) niet onaanzienlijk.

Verontrust door waargenomen verschijnselen richtten B. en W. zich in 1929 tot den Minister van Onderwijs, K. en W.; in 1930 wordt namens de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg een

eerste onderzoek naar den toestand van den toren ingesteld. Het zijn vooral de verweering van den natuursteen aan den 3den trans, de afdekking van het achtkant en balustrade en de invloed der verankeringen, voorts de algemeene toestand der bekledingen en waargenomen scheuren in de binnenmuren, die tot een grondig onderzoek nopen. Opmetingen en afloodingen, van Gemeentewege verricht, staan ten dienste.

Het rapport van den architect Oger van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg luidt niet geruststellend.

In 1935 wordt door schrijver dezes, na een onderzoek, het oordeel bevestigd, dat de toestand van den toren ongunstig is te achten.

In 1936 vinden Rijk, Provincie en Gemeente de oplossing om met gebruikmaking van de geldelijke hulp van het werkkonds de middelen ter beschikking te stellen voor een ingrijpende herstelling van den toren.

De werkzaamheden vangen aan in September 1936 en zijn toevertrouwd aan eene Commissie bestaande uit een vertegenwoordiger van het Rijk, Prof. Ir. J. A. G. van der Steur, voorzitter van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, den Directeur van Gemeentewerken, den Heer H. P. J. Schut, als vertegenwoordiger van de Gemeente Groningen en schrijver dezes als voorzitter der Commissie en leider van de uitvoering. Na een grondig onderzoek treedt aan den dag dat de fundeering, bestaande uit een deels in stapelwerk, deels in metselwerk opgetrokken vierkanten ring in acht deelen is gebroken, zoodat de vier pijlers, die den toren dragen, op onderling gescheiden fundamenten rusten. In het opgaand werk teekenen zich scheuren, die in vroeger jaren door voormetselingen aan het oog zijn onttrokken. Na verwijdering dezer voormetselingen worden scheuren ter breedte van tientallen centimeters zichtbaar: de toren is tot op een hoogte van ongeveer 60 M overkruis doorgescheurd; tusschen de vier hoofdpijlers bestaat slechts het verband van het deels vooze metselwerk der transen en de koppelingen van eiken balken, aan de muureinden grootendeels vergaan. De toren helt over naar het N.W.; de Z.W. en N.W. pijler zijn aanzienlijk verzakt; de fundamenten blijken zoodanig overbelast, dat de versnijdingen van de opgaande kern zijn afgebroken en het dragend grondvlak der pijlers geringer is dan de doorsnede der pijlers op straatpeil.

De waargenomen constructieve gebreken zijn van zulk een ernstigen aard, dat de verweeringsgebreken van transen, balustraden en buitenbekleding, bij de bepaling van de meest noodige herstellingen, op den achtergrond treden.

Als maatregelen ter voorkoming van eenig onheil wordt besloten tot uitvoering van een versterking der fundamenten met verbredening van den voet der pijlers, van een boogvormige draagconstructie in de bogen tusschen de pijlers, welke tevens deze pijlers zal koppelen — van banden in gewapend beton ter hoogte van den eersten vloer ($\pm 16,50$ m + straatpeil) en onder de transen, (op ± 39 m +, ± 55 m + en ± 69 m +) — van een binnenraamwerk van gewapend beton van 16.50 m + tot 55 m + bestaande uit acht stijlen en een zestal achtkante ringen ter vereeniging dezer stijlen, die aan de hoofdpijlers worden verbonden.

De werken aan den voet van den toren, een noodzakelijk zwaar basement, tot berging van een omvangrijke gewapend betonconstructie, en de koppeling der vrije pijlers zullen leiden tot eene wijziging van de architectuur — de ruimte binnen de tot 14 m hoogte vrij staande pijlers zal veranderen in eene beslotenheid met drie bescheiden toegangen en een ingang tot de kerk.

Na den bouw van steigers zal een onderzoek van achtkant, spits, transen en buitenbekleding volgen: herstellingen van grooten omvang zijn nog te voorzien.

De bovenbeschreven torenherstellingen wijzen wel op de belangrijke taak, opgelegd aan hen, die voor de Rijks- en andere Monumenten moeten waken. In het bijzonder zijn zulke hooge bouwwerken blootgesteld aan verwoesting door de elementen. Ook hunne bouwwijze geeft vaak daartoe aanleiding. Aanhoudend toezicht blijft geboden — en voor hooge kosten, gevorderd voor hun behoud, mag men niet terugdeinzen. Toren behooren tot de symbolen, die wij niet kunnen missen.

Bilthoven, April 1939.

G. W. VAN HEUKELOM.

DE GROOTE OF SINT NICOLAASKERK TE EDAM NA DE RESTAURATIE 1935.

Gedurende ruim tien jaren werd gewerkt aan de restauratie van de Groote- of Sint Nicolaaskerk te Edam. Toen er aan begonnen moest worden gaf het geheele bouwwerk, buiten en binnen, een weemoedigen indruk van verwording en verwaarloozing, van onmacht om in stand te houden wat voorgelachten hadden gemaakt. Het leek voor het kleine en vervallen Edam met slechts een matig aantal lidmaten der Ned. Herv. Kerk, een hopelooze taak om eene zoo omvangrijke restauratie ter hand te nemen. De stoot ertoe werd gegeven door den kunstenaar W. O. J. Nieuwenkamp die te Edam woonde en die prettige herinneringen aan Haarlem had en daarom een eerste bijdrage gaf voor de herstelling van een der fraaiste gebrandschilderde vensters, den slag bij Damiate door Haarlemsche kruisvaarders voorstellende. Dank zij de geldelijke bijdragen van het Rijk, de Provincie Noord-Holland, de Gemeente Edam, de Synode en vele particulieren werd het mogelijk de restauratie ter hand te nemen. Zoo werden achtereenvolgens hersteld de daken met de kappen, de fundeeringen, de muren met de vensterharnassen en het geheele inwendige van de kerk. Het prachtige vroeg-zeventiende eeuwse meubilair, gemaakt na een brand, herleefde in schoonheid. De zerken met namen, huismerken en wapens werden aan de hand van de oude grafboeken op hun juiste plaats gelegd. Van de zolders kwamen uit elkaar genomen kerkkronen, rouw-

kassen, meubelen, kaarsdragers, alles opgeborgen in een tijd toen men blijkbaar van schoonheid en traditie geen begrip had. Toen kwamen aan de beurt het groote kerkorgel, de toren die door de Gemeente aan de kerk werd overgedaan en als sluitstuk de prachtige gebrandschilderde vensters die Willem Bogtman te Haarlem herstelde.

Nu staat er de kerk van Edam, de Sint Nicolaaskerk weder in deugdlijken staat, gereed om den tijd te trotseeren. Waarvoor geschiedde dit alles? Voor de kleine groep kerkgangers die alleen in den zomer op Zondagochtend daar bijeenkomt? Velen van hen zouden even tevreden zijn met de hulperk die tijdens de restauratie in een bijgebouw werd ingericht en als winterkerk achterbleef en waar dan de kachel brandt.

Al deze arbeid met alles wat eraan verbonden was geschiedde om voor het nageslacht te bewaren een gedenkteeken van geschiedenis en kunst, een eerbiedwaardig werkstuk van den kunstzin, de innerlijke kracht van het volk van Edam, van een deel der Nederlandsche natie. En wat er steeds, boven alles mede gediend werd, de schoonheid. De schoonheid door den arbeid en de ambachtelijke vaardigheid van eenvoudige lieden in hun werkstukken neergelegd omdat zij deze werkstukken maakten met liefde voor de schoonheid.

Amsterdam, Maart 1939.

A. A. KOK.

RESTAUREEREN.

In December 1917 verscheen na eenige jaren van voor-arbeid de uitgave der „Grondbeginselen en voorschriften voor het behoud, de herstelling en de uitbreiding van oude bouwwerken”, met inleiding door Dr. J. Kalf.

Met juist blik de noodzakelijkheid eener grondige regeling inziende, was het de toekomstige Directeur van „Monumenten-zorg”, die als samenvatter der nieuwe denkbeelden over restauratie optrad, ze tegen de sterke figuren Dr. Cuypers en Victor de Stuers op éminente wijze verdedigde, om er ten slotte in te slagen deze denkbeelden, op eene slotvergadering, artikelsgewijs geformuleerd, als richtsnoer te doen aannemen voor toekomstige restauraties.

Behalve zijne groote genegenheid voor en uitgebreide kennis van oude monumenten uit velerlei tijd, moest hij daartoe naast initiatief en doorzettingskracht, toch vooral de gave van het architectonisch inzicht bezitten, welke voorwaarden inderdaad ten volle aanwezig waren. De archeoloog was reeds een geziene gast bij den Oudheidkundigen Bond, de architect qua inzicht bij de architecten, waardoor een vereend marcheeren tegen verouderde opvattingen mogelijk werd en tot succes zou voeren. Om den geest waaruit b.g. boekje onstond te begrijpen, zij het mij vergund enkele citaten uit Dr. Kalf's inleiding en enkele artikelen uit de voorschriften hier te doen volgen.

„Er zou geen verandering, er zou geen geschiedenis zijn, wanneer de illusie van den „vooruitgang” menschen niet was in-„geboren.”

„Zoo goed mogelijk een oud gebouw herstellen, veranderen of „vergrooten heeft dan voor elk geslacht betekend: Wij doen het „op de manier van onzen eigen tijd.”

Na eenige oudere voorbeelden (pag. 7): „Niet anders dacht de „zeventiende eeuw: als Hendrik de Keyser bij den gothischen „raadhuistoren in Delft een nieuw stadhuis te bouwen krijgt, „als men in Zwolle bij de 15de eeuwse St. Michielskerk een „Hoofdwacht bouwt, de Keyser doet het, Zwolle doet het, vrij „en frank, in de vormen van den nieuwen tijd.

„Dit alles gebeurt en wij kunnen niet ontkennen, dat het goed „gedaan is, want wanneer wij vol bewondering zijn voor oude „stadsgezichten, dan aanvaarden wij iederen keer een uit ver-„scheidenheden samengestelde eenheid, een harmonisch geheel „uit contrasten verkregen.”

Na iets uit Ruskin's „Lamp der gedachtenis” . . . „Een sterken „bondgenoot kreeg Ruskin in William Morris, die vooral deed „uitkomen, dat de grondgedachte van het restaureeren onjuist „is, omdat het, zuiver artistiek gesproken, onmogelijk is, dat een „kunstenaar of werkmans zou kunnen arbeiden in den geest van „een vroegeren tijd.”

Uit de voorschriften:

Art. XVI. „Herstel in een vroegeren vorm is alleen oorbaar in „de zeldzame gevallen, waarin het op volkomen zekere wijze en „volledig mogelijk is.”

Art. XIX. Over beeldhouwwerk: „Het moet niet de vormen „vertoon van een vroegeren tijd en het werk zijn van een „kunstenaar.”

Art. XXIII. „Nieuwe, door het gebruik geëischte wijzigingen „make men zóó, dat de harmonie van het geheel zoo min mogelijk „worde verstoord. Het navolgen der oude vormen blijve daarbij „echter uitgesloten”. . . enz.

Men ziet het: een programma vol levensinstelling, waardoor de Restauratie-architect bij alle gebondenheid toch Architect kan blijven door de gelegenheid hem geboden voor persoonlijke interpretatie, waar weifeling intreedt of een nieuw geval zich voordoet.

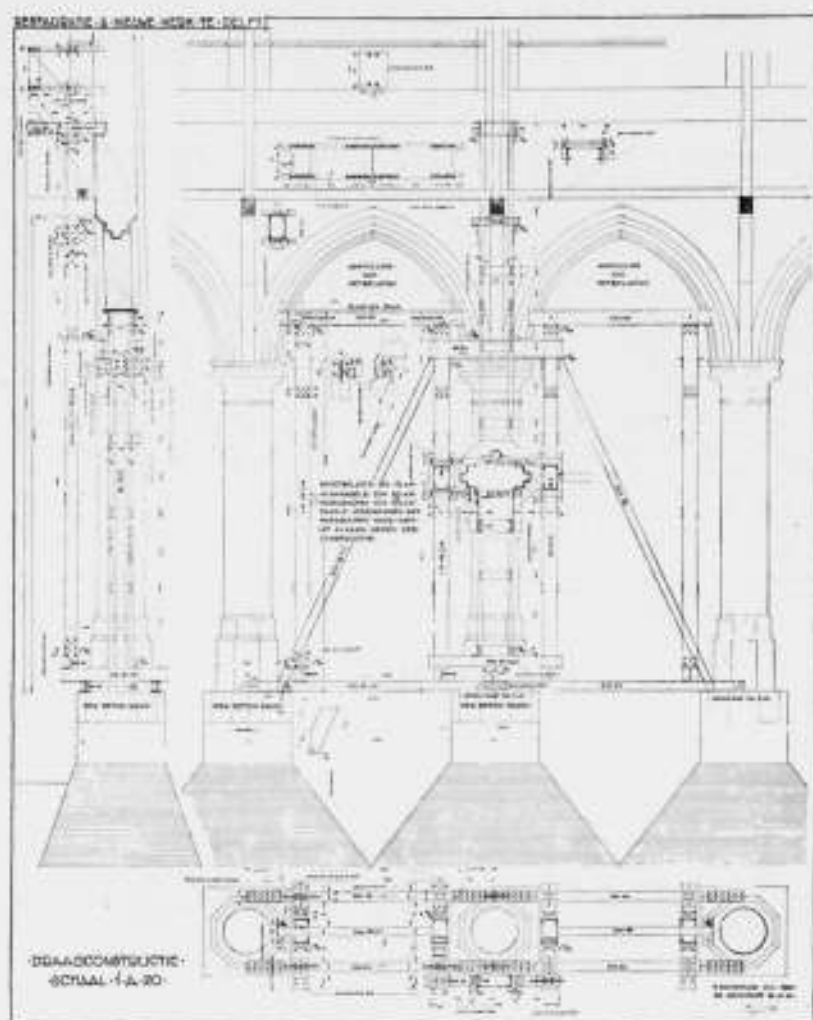
Mijne hulde aan Dr. Kalf, dat hij aan deze weldra 25 jaren oude — in hoofdzaak zijne — voorschriften getrouw is gebleven bij de beoordeeling van het werk der vrije architecten, wier medewerking hij inriep of steunde bij restauratie-opdrachten.

W. KROMHOUT.

CUNERAKERK TE RHENEN

NIEUW BIJGEBOUW N.O. PORTAAL

Gedurende de ambtsperiode van Dr. Kalf als Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg hebben zich verschillende belangrijke wijzigingen op restauratie-gebied voltrokken waaronder in de eerste plaats moet worden gedacht aan de verheldering in de opvattingen omtrent de wijze van restaureeren en het gebruik van onze kunsthistorische monumenten.

Vooraf zij die deelnamen aan de behandeling van de „Grondbeginselen en voorschriften voor het behoud, de herstelling en de uitbreiding van oude bouwwerken”, vastgesteld op de jaarvergadering van den Ned. Oudheidkundigen Bond, van 7 Juli 1916, en in de gelegenheid waren den verderen ontwikkelingsgang van nabij te volgen, zullen met verklaarbare voldoening op den afgelegden weg terug zien.

Een der gevolgen van deze „Grondbeginselen” was dat bij het restaureeren van onze monumenten en voornamelijk onze kerkgebouwen, ook ernaar werd gestreefd het gebouw aan de soms aanmerkelijk veranderde behoeften te doen aanpassen, zooals ook vroeger vaak pleegde te geschieden toen men geen bezwaar maakte een kerkgebouw te vergrooten of van een aanbouw te voorzien in de vormen van den tijd.

Niettemin wordt wel eens de klacht vernomen dat bij de restauratie van een kerkgebouw meer rekening wordt gehouden met den oorspronkelijken toestand en de aesthetische inzichten, dan gelet wordt op de eischen van de praktijk. Inderdaad kunnen deze twee belangen wel eens in botsing komen, doch bij goeden wil is steeds een oplossing te vinden.

Er zijn tal van gevallen aan te wijzen waarbij het inwendige — en soms ook het uitwendige — van een kerkgebouw een ingrijpende verandering heeft ondergaan die sterk van den oorspronkelijken toestand afwijkt, alleen om aan bepaalde en wel gefundeerde nieuwe behoeften te kunnen voldoen.

Zoo werd bij verschillende dorpskerken die te groot en te onpraktisch waren voor de kleine Gemeente, het koor van de kerkruimte afgescheiden en ingericht als vergaderlokaal met

kerkeradskamer en dergelijke, waardoor aan plaatselijke belangen kon worden tegemoet gekomen.

Anderzijds werden verminkte ruimten in haar oorspronkelijke schoonheid teruggebracht door verwijdering van later ingebouwde afscheidingen en betimmeringen die als storende elementen werden gevoeld, of haar oorspronkelijke bestemming hadden verloren.

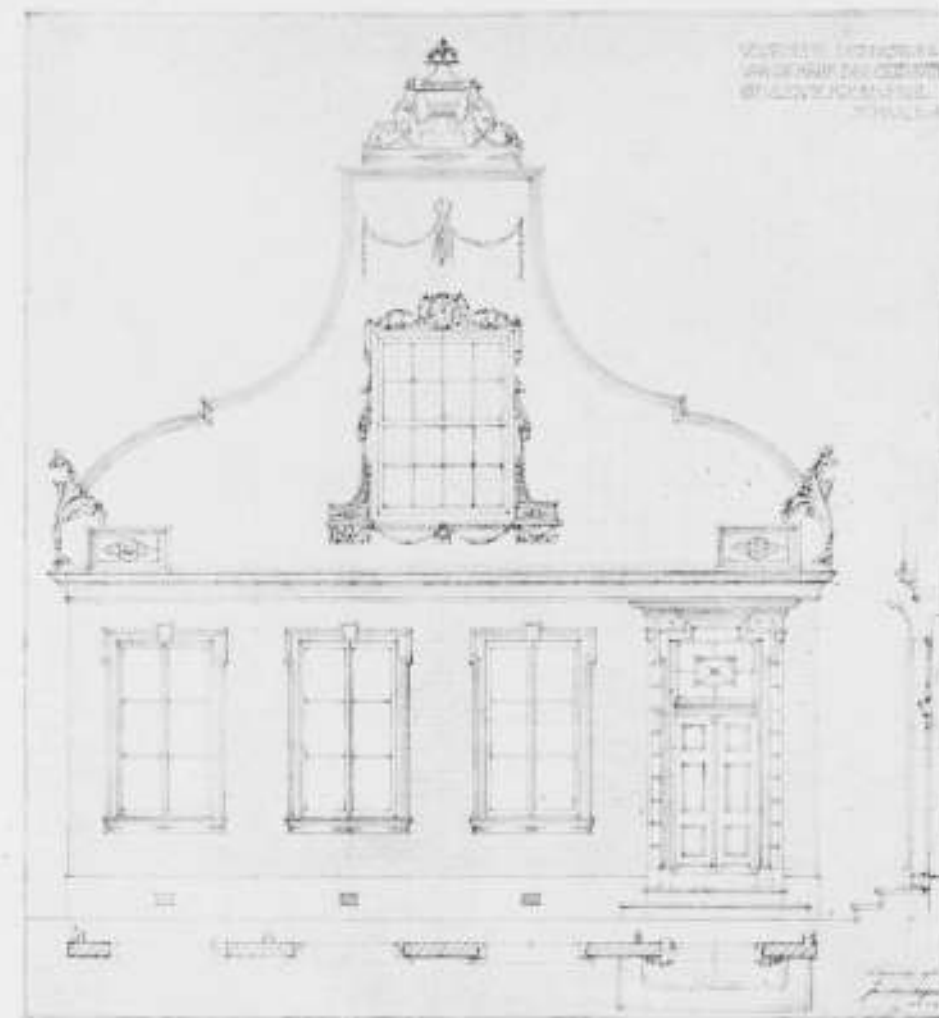
De St. Willebrorduskerk te Hulst, gedurende een lange reeks van jaren in twee gedeelten gescheiden, werd bij de restauratie tot één geheel herschapen.

In de St. Maria Magdalenakerk te Goes werd de muur weggebroken die sinds onheugelijke tijden het koor van het overige gedeelte van de kerk afsloot omdat de dienst om uitbreiding en verruiming vroeg. Jaren lang werd alleen het koor voor den dienst gebruikt terwijl het schip met de zijbeuken en het dwarschip vrijwel aan verval waren prijsgegeven.

Ook de Nieuwe kerk te Delft heeft door het uitbreken van een ingebouwde kerkeradskamer met bergplaatsen en zolderruimte en het verwijderen van verlaagde houten schijngewelven en de in de Noorderzijbeuk aangebrachte galerij met achter- en zijschotten, ten zeerste aan schoonheid van ruimtewerking maar tevens ook aan bruikbaarheid gewonnen. Het verschil tusschen den ouden en den nieuwen toestand is ook in dit opzicht buitengewoon groot.

Uit deze enkele voorbeelden moge blijken dat bij de restauratiewerken uit de laatste 20 jaren men niet alleen een open oog heeft gehad voor de schoonheid van het gebouw, maar dat ook met de eischen van de praktijk en de belangen van den dienst rekening werd gehouden. De ervaring leert dat er steeds op de meest taktvolle wijze naar gestreefd is ook aan de wenschen van den eigenaar van het monument zooveel mogelijk tegemoet te komen.

HERM. VAN DER KLOOT MEIJBURG.

De charme van het restaureeren ligt in het zich moeten verdiepen in het „vak”. 't Is een openbaring de daarin latent liggende vakkennis weder te doorgronden, weder eigen te maken, weder te doorleven.

Pas als wij de goede vaktradities doorvoelen, gegrondvest op diepe kennis der materialen en hun verwerking, op de wiskundige structuur — welke de bouwkunst in wezen tot een tijdlooze kunst maakt — dan doorgronden wij het „vak” en kunnen we haar scheppingen, uit welken tijd ook, begrijpen; want door de uiterlijke vormen heen, zien wij, dat het eigenlijke „bouwen” steeds hetzelfde is gebleven.

Als met liefde en overgave een waardevol, oud bouwwerk weder tot het goed uitoefenen zijner functie wordt gebracht, dan is dit geen „oudheidgeliefhebber”, doch een werken aan den komenden tijd, omdat veel wordt doorgedragen.

Met vrucht kan dit pas worden gedaan door een „levenden” architect, een architect, die in dezen tijd „waarachtig” leeft, die de werkingen, het streven van dezen tijd begrijpt, daarin als zoodanig werkzaam is. Niet een architect, die — omdat hij in dezen tijd niet mee kan door gemis aan scheppend vermogen — zich werpt op het schijnbaar zooveel makkelijker opknappen van oude gebouwen.

Ik acht het dan ook noodzakelijk, dat een architect niet tot specialiteit in het restaureeren worde gemaakt (iets wat dezen tijd ongelukkig eigen is), doch, dat hij het gevaar van werken volgens recept afwendt, door zich gelukkig te prijzen ook te worden belast met de veeleischende opdrachten van dezen tijd, veeleischend door de vele vraagstukken, welke er bij zijn op te lossen. Hierbij vergeleken is restaureeren eenzijdiger, maar in deze beperktheid, door het dieper indringen in het vak, leerzamer. Gelukkig de architect, die beide groepen van werken mag beoefenen.

De werkwijze bij het bouwen van een nieuw werk, of het restaureeren van een bestaand gebouw zijn verschillend.

Bij het maken van een nieuw werk staan na de visie, ontspringende uit de opdracht, de structuur en de constructie ons duidelijk voor de oogen. Pas dan mag de architect gaan teekenen (schaal 1 tot 100 en details 1 tot 20 en w. gr.), bestek en begroting gaan maken. Tot in details is het geheele werk ontleed, tot in het uiterste geordend en zoo werkelijk rijp voor aanbesteding, daar er geen risico's meer behoeven te zijn. In zulke gevallen is „aannemen” een te aanvaarden methode. Ook is het mogelijk, dat normalisatie hierbij een rol speelt.

Bij een restauratiewerk met zijn zeer vele onzekere factoren, is het systeem „aannemen van het geheele werk” een vergelijking met te veel onbekenden. Het is raadzamer partieel te besteden, of gedeeltelijk in eigen beheer te nemen, willen wij den aannemer niet dwingen tot groote dekkingsposten tegen risico's.

Normalisatie bij het bouwen maakt den architect tot organisator; het stapje voor stapje zijn weg zoeken bij het restaureeren maakt den architect tot intensief leidend medewerker van zijn medewerkers: de „vaklieden”. Er staat „vaklieden”. Werklieden in den gewonen zin des woords zijn bij dit soort werk niet te gebruiken; hun handen staan verkeerd. De doorsniewerkman van tegenwoordig is feitelijk een monteur. Niet door de machine als zoodanig is hij dat geworden, doch door het misbruiken der machine. Alle soort hout b.v., wordt onder haar doorgedrukt. De machine wil wel goed werken, doch kan niet weigeren. Zij kan goed werk leveren als de hand en de leiding vakkundig en het materiaal goed is. Doch de „bouwnijverheid” — beter „handelsbouwen” te noemen — dwingt tot concurrerende prijzen, tot minimum zorg van den werkman, want „vlug, vlug” is het parool. Al heel wat goede vaklieden zijn daarin bedorven. Geef hun de gelegenheid in restauratiewerk ook zichzelf te restaureeren; bijna zonder uitzondering kunnen wij dan hooren: „prettig is dit soort werk toch, hier kan niet

bij worden gejaagd". Hoe juist is dit, want toewijding, overleg en toespitsen op het vak is daarbij onmisbaar.

Wat beleven zij dus aan dit soort werk? Arbeidsvreugde! Iederen dag leeren zij weer. Zij ervaren, zonder het zich in volle diepte waar te maken, dat werken geen doel is, doch het verkrijgen van ervaringsmogelijkheden. Waar de hand weer de voorname machine is, wordt het ware levensgeluk verkregen. Want ondanks veel nuttigen machinalen arbeid zal de daarbij niet te missen handarbeid de roode draad zijn, welke de kern van de bouwkunst (het vak) doordraagt in den komenden tijd van minder baatzucht.

Zoo kom ik weer op mijn uitgangspunt terug: de charme van het restaureren ligt niet in het archeologische, doch in het

DE RESTAURATIE DER NIEUWE KERK TE AMSTERDAM IN 1842.

Het onderstaande artikel van den Heer A. W. van Dam is het allereerste artikel over het onderwerp restauratie, dat in de publicaties van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die werd opgericht in 1842, verscheen.

Het staat reeds op pag. 44 van het 1e deel van de „Bouwkundige Bijdragen" waarvan het eerste nummer op 12 Augustus 1842 het licht zag.

Het stuk van den Heer van Dam is een krachtig betoog tegen

Wanneer men in aanmerking neemt, hoe weinig publieke gebouwen Neêrlands hoofdstad bezit, welke, uit verschillende gezichtspunten beschouwd, van de beschaving en het kunstgevoel der natie getuigen, dan is het hoogst betreuenswaardig, wanneer men nog wat weinige door gevoellooze handen ziet bederven. Men is namelijk bezig, de nieuwe Kerk alhier eene witte bekleding van kalk en andere stoffen te geven, waardoor zij het voorkomen verkrijgt van eene oude schoone, versierd met den wufsten opschik der jeugd.

Wanneer men zich het vroegere voorkomen van het gebouw herinnert, waarvan de balustrade der gepleisterde zijde nog een flauw denkbeeld geeft, dan behoeft men waarlijk weinig gevoel voor het schoone en doelmatige te bezitten om te erkennen, dat eene dusdanige herstelling aan dit gebouw niet voegt, en het schelle en harde van de witte bepleistering in tegenstelling met de schoone kleur van ons eenig paleis zoo aanstootelijk is, dat die bepleistering ook tevens de harmonie beneemt, welke er vroeger tusschen de beide gebouwen van zulke verschillende stijlen bestond, en die hoofdzakelijk aan de oude kleur van den steen moest toegeschreven worden.

Ook ware het ligtelijk te begrijpen geweest, dat het costume der tegenwoordige gebouwen met dat der middeleeuwen niet te vereenigen is, zonder den grootsten wansmaak aan den dag te leggen. Men herkent hier de tijden van gevoelloosheid voor de schoonheden van vroegere eeuwen, en het is te vreezen, dat men, door het momenteel goedkoop dezer herstellingswijze uitgelokt, zulke slechte voorbeelden ter navolging waardig keurt, waardoor men inderdaad de kunstgewrochten ontsiert, en alle kunstgevoel en waardigheid vernietigt, behalve nog, dat men het doel mist, hetwelk in dergelijke gevallen op den voorgrond en slechts alléén op den voorgrond gesteld wordt: namelijk om met weinige kosten te herstellen, wat de tijd beschadigd heeft aan zulke gebouwen, die nog tot de eene of andere bestemming kunnen of moeten dienen.

Vermeent men door de bepleistering goedkoop te herstellen, dan bedriegt men zich naar onze meening zeer; want voor het

levende: te moeten terugkeeren tot de beproefde vakkennis en vakgebruiken. Hierdoor kan pas de geest van het bouwwerk, dat nog de elementen van levend gebruiksvoorwerp in zich draagt, herleven en zoo zijn bekoring uitstralen!

Dit mooie gedeelte van de bouwkunst heeft het geluk een centrale leiding te hebben in het Rijksbureau voor de Monumentenzorg. In den loop van tientallen jaren is deze zorg opgebouwd. De ziel ervan is geweest: Dr. Jan Kalff.

JAN DE MEIJER,
Arch. B.N.A.

de pleistermethode van zijn tijd, en die wel zeer geschikt werd gevonden om in verval geraakte gebouwen op te knappen.

De Heer van Dam breekt een lans voor het goede restaureren. Het zou nog jaren duren eer het beginsel van restaureren, dat hij in zijn stuk aanduidt, verder doordacht zou zijn tot een geheel van richtlijnen, die systematisch konden worden gevolgd.
J. P. M.

Het artikel luidt als volgt:

inwendige der gebouwen moge de bepleistering eene duurzame kleurhoudende versiering opleveren, aan het uitwendige is zulks tot heden nergens het geval geweest, zelfs niet op die gebouwen, welke in beter klimaat uit betere materialen waren zamengesteld, dan die, van welke men zich dikwijls bedienen moet; welke specie men ook hier te lande uitwendig en zelfs op drooge muren ter bepleistering heeft aangebragt, tegen den invloed en de veranderingen der luchtgesteldheid is zij slechts voor korten tijd bestand gebleven. De bepleisteringen in het algemeen vereischen eene groote oplettendheid en gedurige herstellingen van gedeelten, of wel van het geheele vak, waarop zij aangebragt zijn, en de muren verkrijgen spoedig een veelkleurig, vlakkerig en wanstallig aanzien, wanneer men zich slechts vergenoegt met het herstellen der beschadigde deelen. De bepleistering stelt ook nog het gebouw zelf aan spoediger vernietiging bloot, wijl het verband der specie met zich zelve met het muurwerk door den invloed van het weder, door de vochtigheid der muren, of door de slechte bereiding weldra ophoudt te bestaan; blijvende alsdan op den muur eene aard- of kalkachtige korst, welke de vochtigheid der lucht inzuigt, en zelfs solide en vroeger drooge metselwerken voor altijd kan bederven. Deze door speculatie of winzucht gedrevene, en uitwendig ondoelmatig toegepaste uitvinding, werkt niet alleen nadeelig op het organieke van het gebouw, maar kan hoogstens 5, 10 tot 20 jaren bestand blijven, want alsdan is de bepleistering verteerd, dezelve valt af, wordt opgelapt en weder opgelapt; en, omdat de kleur der herstelde deelen met de oude niet overeenkomt, is men verplicht, den geheelen muur te overpleisteren, doch vooraf ook de oude verteerde vochtige specie af te schrappen; want pleistert men over dezelve heen, dan werkt de vochtigheid der oude specie (hoe gering die ook zij), de nieuwe er spoedig af, en benadeelt ook dikwijls het verband van den muur zelve. De geheele vernieuwing moet dus, naar gelang der meer of mindere deugdzzaamheid van de specie of der samenstelling van het muurwerk, om de 5, 10 à 20 jaren geschieden. In dien tusschentijd heeft men reeds vele uitgaven gedaan voor gedurig noodige herstellingen:

het gebouw en deszelfs onderhoud komt dus duurder te staan, dan wanneer men de muren aanvankelijk van deugdzame, gehouwen of gebakken steen, sierlijk en schoon bewerkt, had laten bouwen. Zulke bezuinigingen zijn strijdig met het ware belang, en behoorden op publieke gebouwen, welke toch met geene speculatieve inzichten zijn daargesteld, niet toegepast te worden.

Wat nu de specie betreft, die men aan de Kerk gebezigd heeft, zoo willen wij voor een oogenblik aannemen, dat zij duurzaam en kleurhoudend is; dat dezelve op andere gebouwen reeds gedurende 12 à 14 jaren gehouden heeft; dan zijn dit nog geene redenen, om dezelve op publieke gebouwen toe te passen. Ja, het zijn juist die eigenschappen, welke ons gevaarlijk voorkomen, wanneer men deze specie op beschadigde, doorgaans vochtige metselwerken aanbrengt; want heeft de vochtigheid op het pleister geene nadeelige uitwerking, dan moet zij zich inwendig eenen uitgang banen, en kan men genoodzaakt worden, nieuwe uitgaven te doen voor de herstelling van inwendig door vochtigheid beschadigde of ontsierde constructiën, en waarbij men zeker niet veel beter zal te werk gaan, dan nu uitwendig plaats heeft. Het zijn dus ook de goede hoedanigheden dezer specie, welke het gebouw uit- en inwendig alle karakter en schoonheid kunnen doen verliezen en deszelfs ondergang meer nabij brengen.

Bij woonhuizen en partikuliere gebouwen is het dikwijls moeilijk, zulke herstellingen te vermijden, wijl zij dikwijls van bestemming veranderen, hetgeen gedeeltelijke afbraak en vernieuwing teweeg brengt, en het niet altijd mogelijk is, de herstelde metselwerken met de oude te doen overeenkomen; bovendien moet men hier, en ook bij het bouwen van nieuwe huizen, de speculatieve inzichten der bouwheeren volgen, waarbij de duurzaamheid veelal niet, maar de grootste spaarzaamheid wel behoort in acht genomen te worden, en hieraan ook schrijven wij het toe, dat men deze bepleisteringen thans menigvuldiger dan vroeger en zelfs op nieuwe constructiën ziet aanbrengen. In zulke gevallen kan men van deze specie met zeer veel vrucht gebruik maken; men kan dezelve ook nog, des gevorderd, bij landhuizen, overdekte galerijen, enz. de voorkeur boven andere geven. Het zoude ons te ver leiden, al de uitzonderende gevallen op te geven, waarin men de pleister uitwendig, hoewel met omzigtigheid, gebruiken kan, doch wij meenen dezelve voor publieke gebouwen, om bovengemelde redenen, te moeten afkeuren.

Ook nog uit hoogere bouwkundige gezichtspunten beschouwd, is de pleister een slechte uitwendige versiering, omdat zij vooreerst veelal dient tot dekking eener gebrekkige samenstelling. Zij kan nimmer als bouwkundige versiering uit de goede constructie voortvloeijen, en geen integrerend deel derzelfde uitmaken. Door het boven aangevoerde, en door de onderscheidene voorbeelden hier en elders gegeven, wordt ook genoegzaam beezen, dat zij den naam van versiering niet waardig is, en onvermogend om een op handen zijnde verval te voorkomen. Verder vermeent men dikwijls door bepleistering den eenen of anderen kostbaren of duurzamen steen voor te stellen; zulks kan voor korten tijd gelukken, doch spoedig houdt de gezochte begoocheling op, en zij moge aanvankelijk een zweem van sierlijkheid bezitten, wanstaltig en bespottelijk wordt zij, wanneer het masker valt en de gebakken steen of wel het hout van achter den hardsteen of het marmer te voorschijn komt. De schilderkunst kan bedriegerijen van dien aard toelaten, en het kan den schilder tot roem verstreken, die deze kunst van nabootsing zoo ver weet te brengen, dat de verw natuurlijk vleesch of wezenlijke stoffen schijnt voor te stellen; doch de bouwkunstenaar moet wezenlijke en duurzame materialen gebruiken, en nimmer zoeken te misleiden, wijl zij der veiligheid nadeelig is, de kunst doet vervallen, en hemzelve tot schande kan verstreken. In zulke constructiën ligt ook de oorzaak van het

steeds spoediger en toenemend verval der tegenwoordige gebouwen; en behalve dat zij den kunstzin van het publiek verminderen, verdienen zij ook werkelijk de hoogachting niet, welke aan de oude constructiën en gebouwen zoo regtmatig gegeven wordt.

Na deze uitwijding over het pleisteren achten wij het noodig te doen opmerken, dat het onze bedoeling hier niet is, den bouwkundige, welke met de herstelling der Kerk belast is, te kritiseeren; omdat gewoonlijk de bouwkunstenaren hier, en ook wel elders, beschouwd worden als in dienst te staan, evenals de werkman. De baas kan zich met laatstgenoemden verstaan; omdat beide bekwaam kunnen zijn in hun vak, doch bouwkundige kennis kan men van de besturen niet, en van die der Kerken minstens, verwachten en daar die besturen de gelden ter verbouwing beheeren, zoo vermeenen zij ook ten aanzien van den bouw zelve wetgevende stem te mogen houden, en het vermogen van het geld is zoo groot, dat de bouwkundige dikwijls tegen beter weten en gevoelen verplicht is te handelen.

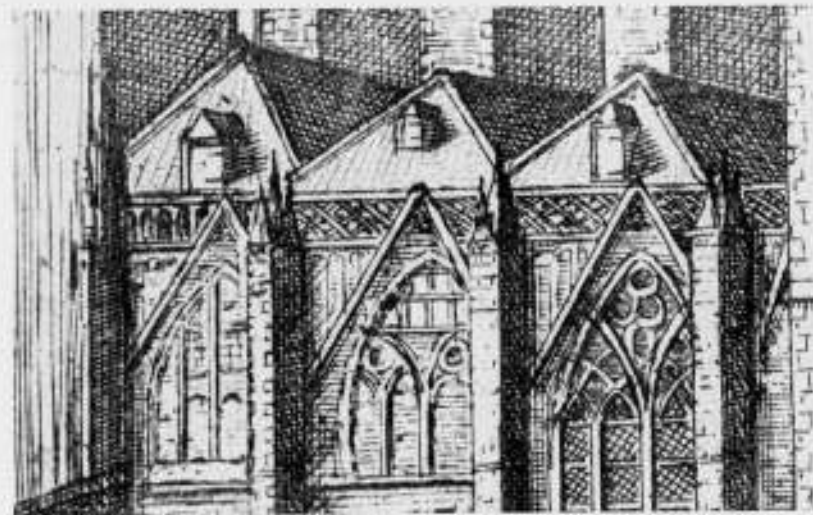
Hoe heeren bestuurders nu bouwen, blijkt uit de winkels en kasten, welke de schoonste gebouwen omringen, en waardoor zij zoodanig ontsierd zijn, dat men met moeite de oude schoonheden terugvindt of ontdekt, of wel, dat dezelve daardoor allen luister en aanzien verloren hebben, terwijl zij bovendien ook nog aan menig gevaar van verbranding zijn blootgesteld.

Tenslotte willen wij hier ons gevoelen over eene betere restauratie der Nieuwe Kerk niet schuldig blijven. Ieder bouwkundige zal uit het bovenstaande onze meening daaromtrent wel begrepen hebben, doch wij achten de restauratiën in het algemeen van te hoog gewigt, om niet in eenige nadere ophelderingen te treden. De beste wijze van herstellen is de beschadigde, doch overigens goede constructie met nieuwe materialen van dezelfde soort en op dezelfde wijze verbonden, te vervangen; hiertoe maakt men alvorens de noodige naauwkeurige opmetingen, afbeeldingen, afgietsels, enz.

Mogt de decoratie geheel verloren zijn geraakt, dan vereischt eene restauratie ook het verzamelen en bestuderen der van het gebouw voorhanden zijnde afbeeldingen en beschrijvingen, en tevens eene vergelijking met en bestudering der gebouwen van gelijken tijd en stijl. De nieuwe kleur, welke het gebouw alsdan verkrijgt, zoekt men, zoo als zulks buitenlands dikwijls geschiedt, door eene zekere behandeling weg te nemen, zoodanig, dat het oude aanzien weder zooveel mogelijk verkregen wordt, vooral wanneer het schelle en harde derzelfde nadeelig werkt met de kleur der omringende gebouwen. Eene dusdanige restauratie zoude echter aanvankelijk met grootere onkosten verbonden zijn, en daartoe ontbreken welligt gelden; maar was dan de restauratie nu op eens noodig; had men niet jaarlijks een gedeelte zoodanig kunnen herstellen? of werd nu de Kerk op eens met eene geheele vernietiging bedreigd? de pleistering der muren zal zulks dan niet lang voorkomen, en het verwen der contraforten en hardsteenen ramen nog minder; ook zijn het zeker slechts de buitenzijden der muren, welke verteerd of beschadigd waren en had men, ter herstelling, de muren over de geheele dikte zeker niet behoeven te vernieuwen. Bovendien zoude men deze bepleistering, bestaande uit eene specie, die slechts weinige jaren in gebruik is, zoo onvoorbedacht niet hebben moeten aanbrengen, en had men, nu daartoe toch de toevlugt genomen is, eene meer steenachtige oude kleur kunnen verkiezen. Doch hetzij men witte of donkere pleister gebruikte, wanneer dezelve eenmaal op de geheele buitenzijde der Kerk zal zijn aangebragt, dan zal ook Amsterdam onder de publieke gebouwen, welke eenig uitwendig karakter en bouwkundige schoonheid bezitten, één minder moeten tellen, en blijven er, helaas! weinige te noemen overig.

Amsterdam, Nov. 1842.

A. W. VAN DAM.

SACRISTIE VAN DEN DOM TE UTRECHT
FRAGMENT VAN DE GRAVURE VAN ST. VAN LAMSWEERDE (1660)

Gaarne voldoe ik aan het verzoek een kleine bijdrage voor dit nummer te leveren, een verzoek, dat ik te danken heb aan mijn twintigjarige werkzaamheid aan de Domrestauratie te Utrecht, waardoor ik ten volle de gelegenheid heb gehad de bijzondere eigenschappen van Dr. Kalf naar waarde te leeren schatten. Ik heb mij gedurende die lange jaren steeds veilig gevoeld omdat ik het ten volle eens was met de bekende Grondbeginselen van 1917 en ik mij dus van zijn stem verzekerd wist als ik niet bereid zou zijn nieuwe gothiek te gaan maken.

Deze restauratie betrof gedurende de eerste jaren het interieur, waarbij in hoofdzaak esthetische vraagstukken aangaande de materiaalbehandeling de aandacht vroegen. Een herstel van oude vormen heeft zich daarbij nauwelijks voorgedaan en toen een geheel nieuw meubilair moest worden gemaakt is daarvoor naar nieuwe vormen gezocht, waarbij Penaat een alleszins bevredigend resultaat heeft bereikt.

Bij het exterieur zou blijken dat een principieel antwoord verlangd werd. Eerst werden eenige jaren besteed aan herstel van steunbeeren en luchtbogen, waarbij esthetische vraagstukken niet op den voorgrond stonden. Toen in deze jaren een behoorlijke ploeg van bekwame vakmensen gevormd was is het herstel der sacristie aangepakt. Dit is voor mij een der belangwekkendste episodien der restauratie geweest, naast de behandeling van den westgevel, die intusschen weer vraagstukken van geheel anderen aard naar voren bracht.

De restauratie der sacristie was daarom zoo belangwekkend omdat hier juist een toestand aanwezig was, die tot een principieele uitspraak moest leiden. Dit onderdeel van het gebouw — hierbij een vergrooing van een deel van de gravure van Lamsweerde uit 1660 als de belangrijkste aanduiding van den ouden toestand — was zoodanig vervallen, dat ook de voetlijst der balustrade en alles daarboven verdwenen was.

Als afdekking had men een eenvoudig plat toegepast, dat door de jaren tot een ietwat wilden daktuin was geworden. Men had dus te beslissen of men de wimbergen weer zou completeren, hetgeen niet moeilijk was en weer een balustrade zou aanbrengen, hetgeen haast te moeilijk was. Ik herinner mij gaarne met hoeveel animo ik deze gelegenheid aangreep nu te komen tot een rationeële oplossing zonder stijl-limitatie. Het ontwerp toonde een ver overstekende kap, die doorliep over de drie traveeën en waarmee tevens de steunbeeren werden afgedekt. Hierbij werd dus gehandeld naar het zoo sympathieke beginsel zich tevreden te toonen met wat alsnog behouden bleef en dit voor verder verval te behoeden.

Het resultaat bleek op het model, ook in verband met het karakter van het geheele gebouw, weinig bevredigend. Daarnaast diende nagegaan te worden of een herstel van den ouden toestand esthetisch mogelijk en verantwoord zou zijn. Daarbij

werd dan tegen de Grondbeginselen gehandeld. Ik voelde me als het ware schuldig, toen op grond van bijgaande gravure getracht werd een gothische balustrade te modeleen!

Nu trof het wel bijzonder dat juist in dien tijd Prof. Odé de verrassende resultaten deed zien van zijn methode van steenbehandeling. Hij doordrong ons van de waarheid dat de slechte herstellingen van vorige perioden vooral te wijten waren aan een steenbehandeling, waarbij de bekoring van het handwerk zoek was, omdat men had gestreefd naar een machinale perfectie.

Gedurende deze geheele restauratie van de sacristie voelde ik mij intusschen op glad ijs en ik verwachtte eigenlijk niet anders dan ook door Dr. Kalf uitgelachen te worden, als ik daarbij een zonderlinge buiteling zou maken. Zijn houding was echter geheel anders. Hij heeft ook toen bewezen, dat hij, hoezeer ook historisch, toch vóór alles esthetisch voelt.

Toen het bleek dat met vereende krachten een herstel van den ouden toestand mogelijk en aanvaardbaar was en dat de sacristie als geheel zich dan beter zou aansluiten bij het karakter van het grootsche Gothische monument, heeft Dr. Kalf niet geëischt, dat vóór alles de Grondbeginselen gehandhaafd zouden worden. Gratama heeft in zijn zoo lezenswaardig artikel in het Oudheidkundig Jaarboek van 1936 naar aanleiding van de mislukte ramen in het Stadhuis van Amsterdam den spijker op den kop geslagen: „Is er een restauratie-basis, die niet veroudert, waarop geen „leugen“ of vergissing mogelijk is en niet onbewust „Vandalen“werk wordt verricht? Ik geloof dat een dergelijke basis alleen kan zijn: het streven naar schoonheid. Wanneer men bij het restaureeren, veranderen of aanbouwen de schoonheid meer vrijheid en meer betekenis geeft naar het wetenschappelijk, historisch inzicht, zal de voortdurende strijd over waar of onwaar vermeden worden, aangezien dan het resultaat niet meer beheerscht wordt door de vraag: waar of onwaar, maar door mooi of leelijk. Een schoone of leelijke restauratie heeft niets te maken met de begrippen: leugen of vergissing; zij staat daar geheel buiten en is in haar verwezenlijking zelf een historisch feit geworden. Men maakt op deze wijze historie, inplaats van, langs nooit geheel te vertrouwen wegen, historie te willen benaderen“.

Wat ik vooral in de samenwerking met Dr. Kalf heb leeren waardeeren is zijn steeds levend gevoel voor het schoone, waardoor hij niet geschroomd heeft door hemzelf opgestelde beginselen in bepaalde gevallen niet toe te passen.

Daadwerkelijk heeft hij bewezen vóór alles estheticus te zijn. Ik meen dat dit, gezien zijn zoo belangrijk historisch werk, niet misverstaan kan worden.

D. F. SLOTHOUWER.

GEWELVEN IN DE NEDERL. HERVORMDE KERK TE GINNEKEN
NA RESTAURATIE

Op de vraag, mij door de Redactie van dit blad gesteld, wat ik te zeggen heb bij het afscheid van Dr. Jan Kalf als Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, is het mij niet zoo gemakkelijk, een antwoord te geven.

De gezichtshoeken, van waaruit men den scheidenden functionaris in zijn arbeid kan bezien, zijn zoo vele. Misschien is het als kenschetsing van Kalf in zijn functie voldoende, om dit alleen te zeggen. In het heele gebied van de Monumentenzorg komt men hem tegen, altijd op de voorste plaats, altijd als drager van het geestelijke element, altijd daar, waar de strijd gestreden wordt. Dat zou misschien al genoeg zijn om hem te kenschetsen.

Ik wil ervan afzien om zijn levenswerk te memoreeren, voor zoover dat ligt op het gebied van de beschrijving der monumenten. Er zijn ongetwijfeld anderen, die dat beter kunnen, omdat zij er, beter dan ik, toe bevoegd zijn. Ik wil alleen dit zeggen, dat, wie als architect in de Monumentenzorg wordt betrokken, hem reeds aantreft op dat fundamentele gebied, waar de Monumentenzorg begint. Zijn monumentenbeschrijving van de Baronie van Breda is het prototype geworden van de imposante en nog steeds, Goddank, groeiende reeks van voortreffelijke beschrijvingen, waarvoor mijn bewondering klimt, naarmate ik er meer van leer kennen. Ik meen, dat onze architecten niet beter kunnen doen dan aan de Monumentenbeschrijvingen van de Rijkscommissie diepgaande aandacht te wijden. Met de kennis komt het inzicht, met het inzicht de liefde. En de liefde is het meest noodige voor het behoud onzer monumenten.

Het gebied, waarop ik Kalf ontmoeten mocht, niet eens, maar vele malen en geregeld, was dat van de restauratie. Ook hier — moet ik het memoreeren? — stond hij vooraan op de plaats, waar de strijd gestreden wordt. Hij stond daar rechtens, krachtens zijn persoonlijkheid, zijn verleden en zijn daden tot op den huidigen dag. Het was hem niet genoeg, veel van onze monumenten te weten en ze nauwkeurig te beschrijven en te classificeeren, het was hem evenmin genoeg, ze in ouden luister te herstellen. Hij heeft ook op dit punt voor ons land het fundamentele werk verricht, dat culmineerde in de richtlijnen, die in het jaar 1918 door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond werden vastgesteld, en die, naar ik meen, nog steeds richtlijnen zijn gebleven, die niet in een archief zijn opgeborgen en vergeten, maar waarnaar gehandeld wordt en welke juistheid eigenlijk nog door niemand wordt aangevochten. Dit is na twintig jaar practijk, in een tijd van „Umwertung aller Werte“ iets, om bij stil te staan. Het karakteriseert Kalf's glashelder geest. Twintig jaar practijk van de richtlijnen in zake het restauratievraagstuk!

Dat is: twintig jaar intens inleven, telkens weer, in bepaalde

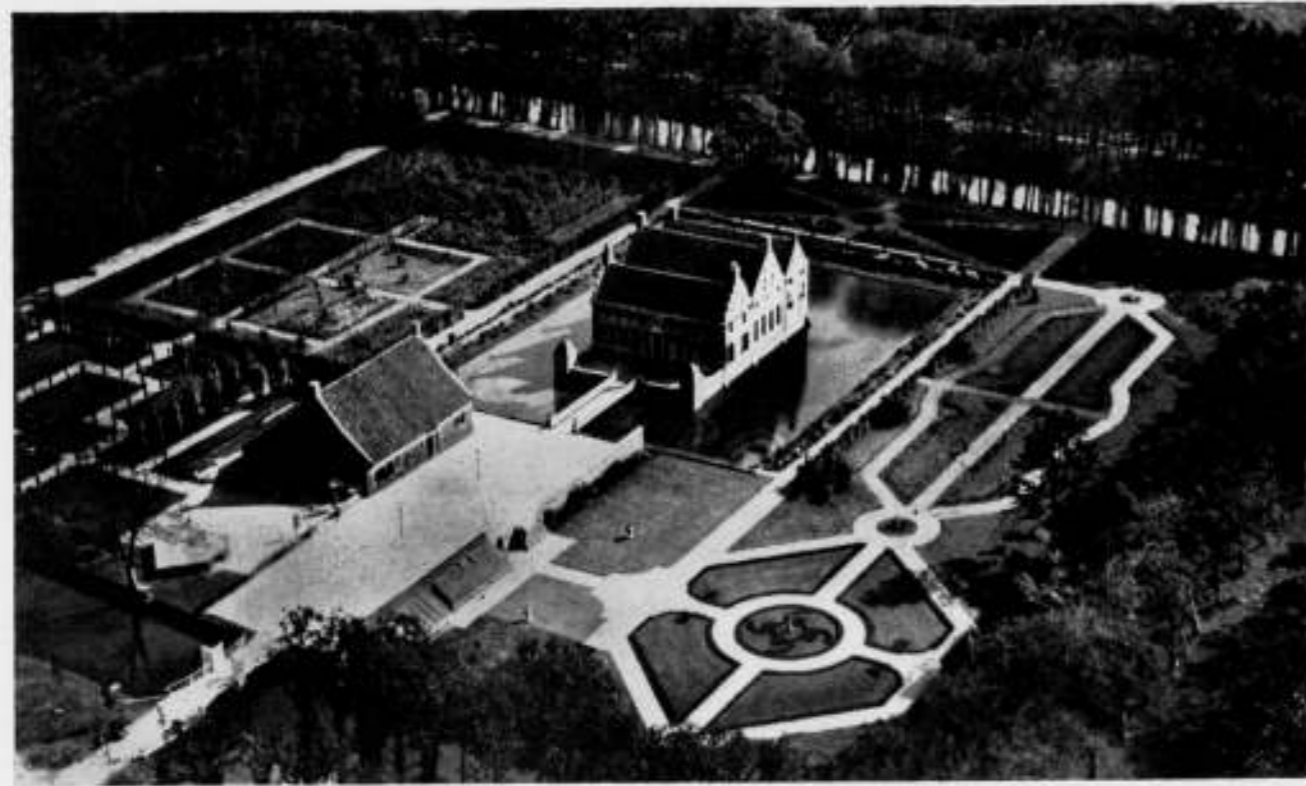
monumenten met hun eigen karakteristiek. Het is: twintig jaar lang inleiden van architecten in een wereld, waarvan zij voorheen vaak slechts den buitenkant kenden. Het is: twintig jaar zichzelf verdiepen in bouwtechnische vraagstukken, die den normalen kunsthistoricus doorgaans niet liggen. Het is: wakker roepen van verantwoordelijkheidsbesef bij eigenaars van monumenten, bij overheidslichamen en bij het publiek. Het is: het weder ontdekken van handwerkstechnieken en het geduldig opnieuw leeren van die handwerkstechnieken aan aannemers, bazen en werklieden, die in onzen vermechaniseerden tijd daarvan zelfs het eerste begin niet eens meer kenden. En het is tegelijk: het wakker en waakzaam uitzien naar de mogelijkheden, om bij de restauratie der monumenten gebruik te maken van constructieve mogelijkheden van de moderne bouwtechniek. Het is, voor wie zich er in verdiept, een reuzentaak.

Wie als architect in het restaureeren van monumenten betrokken werd, kreeg met Kalf te maken in al de aspecten, die ik in de vorige alinea zoo eventjes heb opgesomd. En hij deed de merkwaardige en zeldzame ervaring op, dat hij met Kalf over het werk kon spreken op een plan van gelijkheid en van deskundigheid, zooals men dat aantreft, als men spreekt met een zeer bekwaam en hoogstaand collega, van wien men leert door met hem te spreken. Ik ben ervan overtuigd, dat al diegenen, die, zooals ik, als jongeren tot hem kwamen, deze ervaring zullen hebben opgedaan. Zij beteekent voor hen een kostelijke verrijking van hun geestelijke bagage.

Het levend behoud van onze monumenten is een nationale zaak van de hoogste orde. Zij is geen zaak, die alleen in de sfeer van departementen en ambtelijke bureaux kan worden behartigd. Zij eischt — eischt! — de levende belangstelling van het geheele volk. Zij eischt de daadwerkelijke medewerking van al die architecten in het land, wier bekwaamheid het toelaat, dat zij — tot behoud — de hand leggen aan de monumenten, die in verval zijn. Ik en vele anderen van mijn generatie hebben aan den lijve ervaren, dat Kalf de gave bezat, zulke jongere krachten in het moeilijke restauratieprobleem practisch in te leiden en te helpen vormen.

Het is geen votum van wantrouwen in zijn opvolger, wanneer ik zeg, dat de plaats van Kalf op dit oogenblik, waarop hij, nog frisch en helder van geest, haar verlaat, niet op dezelfde eminente wijze kan worden vervuld. Dat zou niet kunnen. Wij kunnen slechts hopen, dat de nieuwe leider van het bureau in Kalf's geest zal verder werken, en dat hij zich er dagelijks van bewust zal zijn, dat de monumentenzorg volkszaak is en geen ambtelijke aangelegenheid.

Ir. A. J. VAN DER STEUR.

BURGH MENKEMA TE UITHUIZEN

LUCHTFOTO R.I.C.M.

Met dankbaarheid maak ik gebruik van de uitnodiging der Redactie, om een kort woord te schrijven voor het nummer, opgedragen aan Dr. J. Kalf.

In hooge mate erkentelijk ben ik Dr. Kalf voor de prettige samenwerking gedurende vele jaren bij de restauratie van diverse monumenten; een samenwerking waarbij den architect een groote vrijheid wordt gelaten, waardoor naar mijne meening het historisch levend karakter van het monument bewaard en voortgezet kan worden.

Hoofdzak is toch, dat de sfeer van het bestaande wordt aangevoeld, voor zoover noodig hersteld en aangevuld. En voor de uitvoering acht ik het van het grootste belang, dat men werkt met uitvoerder en werklieden, die — na getoond te hebben plezier in dergelijk werk te bezitten — een kern van deskundige vaklieden blijven vormen. Geen risico, maar ook geen winstbejag;

daardoor inderdaad het gaaf maken van een monument-incident, het voorkómen van listig camoufleren der inwendige gebreken.

Ik hoop dat het Rijksbureau voor de Monumentenzorg deze richtlijn zal behouden, waarbij onze monumenten geen „museumstukken” worden en de uitvoering van de herstelwerken in rustig overleg kan geschieden met de meest economische resultaten.

Dat Dr. Kalf zijn functie als secretaris van de Rijkscommissie v. d. Monumentenzorg blijft vervullen, verheugt mij ten zeerste. Ik hoop dat wij hem met zijn energie en kennis nog vele rijke jaren in dienst van onze monumenten mogen behouden, en ik ben overtuigd, dat wij dan als steeds op zijn spontane hulp kunnen rekenen.

A. R. WITTOP KONING.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 18

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

6 MEI 1939

DR. J. KALF

W. KROMHOUT

OP WEG NAAR ATHENE, MEI 1934.

EEN BELANGRIJKE VERJAARDAG.

Woensdag 10 Mei a.s. hoopt de bouwmeester Willem Kromhout zijn 75sten verjaardag te vieren. Voor de redactie van het Bouwkundig Weekblad Architectura is er genoegzame aanleiding, hieraan haar aandacht te schenken.

De belangrijkheid van zijn persoon en werk werd 5 jaar geleden in een speciaal aan hem en zijn werk gewijd nummer van ons blad, door velen in het licht gesteld. Daarop behoeven wij bij dezen verjaardag niet meer terug te komen.

Maar de jarige neemt nog altijd een belangrijke plaats bij ons in. Met haast jeugdig enthousiasme wijdt hij de laatste jaren zijn gaven en krachten aan de restauratie van de belangrijke Cunera Kerk te Rhenen. Hij leeft verder nog in alles met ons, zijn collega's en vrienden, mee. Als eeredid zoowel van Architectura et Amicitia als van den Bond van Nederlandsche Architecten, de beide verenigingen waarvan ons blad uitgaat, is hij nauw aan ons verbonden.

In zijn werk voor de Vereeniging en Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht, waar beide eerstgenoemde verenigingen nauw bij betrokken zijn, zijn wij veel aan hem verplicht. Nog onlangs heeft hij een stichting in het leven geroepen voor blijvendende steun aan dat Hooger Bouwkunst-Onderricht.

Dit alles moge voor onze redactie reden zijn, om hem bij dezen 75sten verjaardag nogmaals onze hulde te brengen, hem daarbij van harte gelukkigwenschend met dezen feestdag en hem nog vele

jaren van ongebroken kracht en werklust toewenschend. Op den feestdag hopen enkele redactieleden persoonlijk deze gelukwenschen over te brengen.

Inmiddels zijn twee leden der redactie eens een praatje met den jubilaris gaan maken. Zij mogen hierbij hun indrukken weergeven.

Hallo! Ja juffrouw. . . . Kromhout? Ja, mag ik eens even vragen. We vinden in onze agenda dik aangestreept 10 Mei. . . . en nu wilden we eens even aankomen. . . . voor „onze” krant. Kan dat morgen ochtend. . . . Och nee, dat niet hoor, weest niet ongerust. Alleen even wat praten. . . . Goed? Tot morgen dan.

En zoo zaten wij den volgenden morgen in des meesters rustige woning met een ver uitzicht, voor en achter, over uitgestrekte grasvelden, waar lammetjes dartelen en koeien grazen. En tusschen ons gezeten hij, die voor zeer velen onzer in de opleidingsjaren is geweest de bezielende leeraar en leider. Beide bezoekers behoorden tot die discipelen. De persoonlijke verhouding is reeds lang overgegaan in die van vriendschap.

En nog weer, als in lang vervlogen jaren, genoten wij van de sprankelende, van de van geestkracht en levensdrang getuigende woorden en gebaren, alles zacht en vloeiend, met het fijne rhytme van het kunstzinnige. Een genot, die uitingen van dezen nog altijd jeugdigen, levenslustigen kunstenaar en bouwmeester. Hij vindt het ook heelemaal niet prettig, dat door de belang-

stelling bij den weer komenden belangrijken dag zijns levens, welke belangstelling hij op zich zelf zeer waardeert, ten slotte ook de leeftijd wereldkundig wordt gemaakt. Tegen dat cijfer zou hij geen bezwaar willen maken, als er maar niet door velen de gedachte aan „een ouden heer” aan verbonden werd. Hij herinnerde ons nog aan dat dubieuze geval bij de grootsche huldiging, nu 5 jaren geleden. Eenerzijds dat groote genoegen in die bliken van waardeering, maar daarnaast waarom moet nu ieder dat aantal jaren weten? Dat wordt zoo gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd.

Liever had hij zich aan alle huldiging onttrokken, door het maken van een buitenlandsch reisje. De internationale verwickelingen deden hem hiervan afzien.

Welk een vitale belangstelling ontdekken wij nog weer voor al het gebeuren van dezen tijd. Alles heeft nog zijn interesse. Bij de verandering van ons Muntgebouw had hij zoo graag de leidende hand ontdekt van een met die bouwstof en die vormen ingeleefde persoonlijkheid. Die zijn er toch nog. Desnoods als adviseur. Gaarne zou hij belangeloos zich ervoor hebben geïnteresseerd.

Zijn gedachten zijn echter niet alleen gebonden aan het werk van het verleden. Ook niet aan dat van den tijd van het geestelijk ontwaken in het begin dezer eeuw, waarin hij met Berlage en de Bazel als leidende figuur optrad. Het hedendaagsche heeft ook zijn volle belangstelling, al is het dan ook dat die, kan het anders, een kritischen grondtoon heeft. Hij die zoo ingeleefd is in het door bekwaam vakmanschap voortgebrachte werk, werk waarin zooveel te beleven is, waaraan veel gespannen geestesarbeid ten grondslag ligt, waarvan de samenstelling door fijn uitgedachte interessante oplossingen een zich verlustigen in den arbeid laat zien, hij kan zich niet vereenigen met een bouwwijze die slechts een mechanische samenvoeging is van op zichzelf

heterogene bestanddeelen, die sporen vertoont van gemakzucht, die geen levensvreugde vertolkt maar van geestelijke armoede spreekt.

Toch weerstreeft hij niet den geest van vernieuwing. Als dat nieuwe maar een grondslag heeft, die het ook waardevol doet zijn. En hij wijst daarbij op het belang voor den architect van de kennis der oude bouwwijzen. Vooral bij hun opleiding moet daar meer de aandacht aan worden geschonken. Niet van die bouwvormen op zichzelf, niet om deze vormen te blijven gebruiken, maar om er uit te leeren hoe architectuur ontstaat, door nauwgezette ingespannen geestesarbeid, door een zich geheel overgeven aan het te maken werk, door beheersching van de bouwtechniek en het daardoor zuiver doorwerken van het geheele samenstel van materialen. Al deze zaken worden in onzen tijd te veel op het tweede plan geschoven. Op den voorgrond komen slechts de vage begrippen van nieuwe verlangens.

Met veel interesse besprak hij het ontwerp van Oud voor het gebouw van de Bataafsche Import Maatschappij en beval dit zeer aan de aandacht onzer redactie aan. Hij noemde het een zeer belangrijk ontwerp. Het was overtuigend het beste van de vier die hij den kerp om de was overtuigen werden ingezonden. Vreugde was er in hem over het feit, dat deze collega nu voor het bouwen daarvan werd aangewezen. Over het voornemen onzer redactie, wat betreft het opnemen van dit ontwerp, konden wij hem geruststellen.

Met het weergeven van deze enkele gedachten moge ik volstaan. Het is slechts een korte samenvatting van de verkregen indrukken. De tijd van ons bezoek, dien we aanvankelijk op een uurtje hadden geraamd, werd met meer dan 200% overschreden, dank zij ook de voorkomendheid van onze voortreffelijke en gulle gastvrouw. Zeer voldaan verlieten wij het huis van „onzen Meester”.

B.

KROMHOUT 75 JAAR.

Er zijn zoo van die zeldzame menschen op wie de tijd schijnbaar geen vat heeft. Menschen, die met het klimmen der jaren jong van geest blijven; die eb en vloed in het cultureele leven van verscheidene generaties medeleven en toch hun frischheid en levenslust behouden.

Zoo iemand is Willem Kromhout Czn., die 10 Mei a.s. jubileert. De facetten van zijn werkzaam leven, van zijn veelzijdig talent en van zijn enthousiasten geest zijn talloos, en ook nu staat de straks 75-jarige in het volle leven.

Van de generatie van '80 was hij, in het voetspoor van Cuypers, met Berlage en de Bazel de stuwkracht in de beweging tot vernieuwing van onze Bouwkunst.

Een volgende generatie erkent en waardeert hem ten volle als den meester. In zijn bouwwerken, in zijn sprankelende geschriften, als mensch in den besten zin van het woord, maar bovenal als bezielend docent geeft hij met volle handen van het vele dat zijn rijke geest, rijp kunstenaarsschap en gedegen vakmanschap te bieden heeft.

Hij gaf, en geeft nog, gul en overal. Zijn geest voelt zich thuis in Amsterdam zoowel als in Rotterdam of Den Haag.

Zijn gave, anderen mede te doen deelen in zijn vurig enthousiasme voor het schoone, komt wel het beste tot uiting in zijn nog steeds blijvende activiteit en stuwkracht op het gebied van Bouwkunstonderwijs.

„Wij schrijven 1888” is de aanhef van een bijdrage van den onvergetelijken Wierink in het B.W.A. van 12 Mei 1934 ter

gelegenheid van Kromhouts 70sten verjaardag, en hij beschrijft dan verder hoe Kromhout als leeraar in de Bouwkunde aangesteld werd aan de Industrieschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam en aan die school als hoogelijk gewaardeerde leerkracht verbonden bleef tot 1899.

In 1908 wordt op zijn initiatief als Voorzitter van A. et A. de Cursus Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht gesticht. De Rotterdamsche Academie ervaart later zijn toegewijde medewerking bij de reorganisatie van het onderwijs en als docent. En thans schrijven wij 1939.

In het loopende cursusjaar vindt het Bestuur van de Vereniging v. d. Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht zijn Algemeenen Voorzitter Willem Kromhout bereid het leervak Steensneden in een viertal voordrachten te doceeren.

En daarmee komt een derde generatie (zoo niet een vierde) met dezen leermeester par excellence in contact.

Hoe de jeugdige oude deze taak opvat en laat zien dat hij nog niets van zijn feu sacré en scherpem kijk op de dingen heeft ingeboet, getuigt de hierachter volgende samenvatting van zijn eerste college op 21 Maart j.l.

Ziehier eenige data en feiten die geen verder commentaar behoeven.

Het is mij, als oud-leerling van Kromhout, een groot voorrecht dit bij deze gelegenheid en op deze plaats te mogen zeggen.

Hulde aan den Meester.

J. ZIETSMA.

SAMENVATTING VAN HET COLLEGE OVER STEENSNEDEN, GEGEVEN DOOR DEN HEER W. KROMHOUT CZN., OP DINSDAG 21 MAART 1939.

Vergun mij, U duidelijk te maken, wat wij met dit onderdeel van den Cursus willen bereiken. Oogenschinlijk slechts doelende op het maken van steen-uitslagen, bemerken wij onmiddellijk, dat elk bouwdetail deel uitmaakt van een bouw-stelsel, en waar het hier in hoofdzaak zal gaan over vroegere werkmethode, ligt het voor de hand, dat wij kennis moeten nemen van de vroegere constructie-stelsels en hunne uitvoering, waarbij voegbepaling en steensnede belangrijke onderdeelen waren.

Bij de studie der stijlen zullen Prof. van der Pluym en Dr. Vermeulen U reeds op deze stelsels gewezen hebben, omdat ze als het ware de kern vormen en de aanleiding zijn der daaruit voortgesproten architectuur, evengoed als de huidige betonbouw bij verdere ontwikkeling leiden moet tot een geheel nieuwe bouwkunst, wanneer het dualistisch karakter van kern en bekleding plaats zal hebben gemaakt voor die hoogere eenheid, waarbij als voorheen het stelsel reeds de architectuur uitmaakt. Wij moeten echter verder gaan en de constructieve moeilijkheden en hunne oplossingen opsporen ten einde tot uitgebreider kennis en begrip te komen van elk stelsel in zijn ontwikkeling, en daaruit enkele constructie-grepen doen.

Even nog bij het tegenwoordige verwijlend, vraag ik mij af of onze bouwkunst zich zal blijven voortbewegen in de richting van het gietend-bouwen, waarbij het constructie-stelsel als weggeborgen wordt in de alles omvattende specie-verbinding, of ook zij naar het klare bouwen zal terugkeeren van voorheen, met een zichtbare constructie, die in zich ook de voltooiingsvorm bergt. Voorts een vraag van verdere strekking: of inderdaad de verbinding van ijzer en beton zóó innig is, dat zij een verre toekomst kan trotseeren, dus waardig is tot bouwstelsel te worden verheven? Diep in mijn architectenhart voel ik op dit punt steeds twijfel, want de ondervinding te dezen opzichte komt niet in vergelijking met den eeuwenduur der oude materialen. Ik denk hierbij aan den mogelijk-ontbindenden invloed van voortdurende trillingen en nog onbekende chemische inwerkingen, die het mij moeilijk maken dit bouwstelsel op gelijken rang te plaatsen met de voorafgegane.

Doch bij aanvaarding der gelijkwaardigheid door het suggestieve van het mij omringende geloof daaraan, moet toch geprotesteerd worden tegen de opvatting, alsof het stelsel slechts geschikt zou zijn als skelet, waartegen dan een voltooiings-architectuur als geplakt zou moeten worden. Want dit leert ons het verleden, dat het stelsel alomvattend is, en de in- en uitwendige vormen alle de afleidingen daarvan zijn. Slechts in een vrijmoedige uiting van den betonbouw als geheel, zonder de aan zijn wezen vijandige bekleedingen, zie ik het waarlijk grootsche opdoemen van dit stelsel. Is dit programma niet mogelijk, dan zou men daaruit tot de onvruchtbaarheid van het stelsel, als architectonisch stelsel n.l., moeten concludeeren, en zou het beter zijn bijtijds het roer om te gooien.

Deze onvruchtbaarheid zie ik echter nog niet in, indien men slechts de homogeniteit der massa's respecteert en ze niet stuk maakt door allerlei bekleedingen. Stuc op stuc; stuc van nieuwe vinding desnoods, blijvend, sterk. En daarin wellicht mozaiek of ander procédé, inhaerent aan stuc. De mogelijkheden zijn vele. Slechts in deze richting zie ik een nieuwe architectuur, waarbij en binnen en buiten één wil zichtbaar zal zijn. Deze uitweiding, die schijnbaar meer thuis behoort in een debating-club van architecten, achtte ik noodig om U duidelijk te maken, dat de studie der constructie-stelsels U van zelf voeren moet naar de harmonieën van constructie en vorm, aan die stelsels eigen, en Uw kritisch inzicht zal scherpem bij de overdenking der U omringende vraagstukken.

Dit onderdeel van onzen cursus heeft mede ten doel om constructiemethoden, welke door onbruik dreigen te loor te gaan, aan de vergetelheid te ontrukken, door ze wederom in Uw be-

langstelling te plaatsen. Dit valt merkwaardig samen met de nieuw opkomende waardeering voor traditie, zooals deze over de gansche lijn van het kunstleven thans waarneembaar is. Wij vragen dus Uw aandacht voor constructies, waarvan de kennis U ten goede zal komen bij eventueele restauraties van oude bouwwerken. Vergeet niet dat in deze rubriek een zekere moeheid is ingetreden, waardoor het dilemma, vernietiging of behoud, bijzonder actueel is geworden.

Ik geloof niet dat het noodig zal zijn hier voor behoud te pleiten. Hoe groot ook het verschil moge zijn tusschen Uwe en onze waardeering voor de vroegere architectuur, toch weet ik dat ook gij, in een andere stad als toerist vertoevend, U spoedig gaat vermeien in de daar aanwezige oude bouwkunst, onder de bekoring daarvan komt, en een ongekenden, nawerkenden indruk daarvan medeneemt. Bij woonhuisgevels ziet ge de uitmuntende grootte, verhouding en plaatsing der openingen en de uiterste verzorging van het détail, bij kerken de robuuste pracht der muurmassa's, die U de halfsteens- en steensmuren doet vergeten, waartusschen ge zijt opgevoed. Ge ziet ook hun formaat in de onzegbaar mooie kleur, die de Tijd ze heeft geschonken in den tijd toen de bouwmeesters zich geen Goden waanden, doch den Tijd den tijd lieten hun baksteen te vermooien. Daar ziet ge plots een uitbundig stuk beeldhouwwerk, en nog een, en vele andere, en ge staat versteld over zooveel vitaal werkmanschap van werkman en kunstenaar of van kunstenaar tevens werkman. Ge kijkt naar het ingangsportaal, dat zijn diepe profielen opstuwt om puntbogig hoog te sluiten, en ge maakt de opmerking, dat een kleine groeve van natuursteen daar verwerkt moet zijn, niet door neutjes, dorpels en plinten hakkende mannen, maar door steenhouders, die de blokken kloofden, vlakten, daarop hunne mallen plaatsten om in samenwerking die massa tot een portaal om te tooveren. Draagkorven, baldakijnen, traceeringen, fiolen, kruisbloemen en hogels, ze werden gelijktijdig verwerkt, om na het stellen te worden behakt met lofwerk van telkens persoonlijk karakter. Door speciale beeldhouders, zoudt ge denken, die als grand-seigneurs daartoe aangezocht moesten worden om eerst een gipsmodelletje te maken, dat door een commissie moest worden goedgekeurd? Geen denken aan, de routine was zoo groot, dat de idee reeds ter plaatse gereed en het er slechts op aan kwam, onder Gods vrijen hemel het te vele weg te slaan, door steenhouders, die dikwijls ornamentist en beeldhouwer tegelijk waren.

Ge gaat naar binnen, en wederom wordt ge geboeid door de pijlers, hunne kapiteelen, de geprofileerde bogen die van daar hun luchtzwaai maken, de ribben en gewelfkappen van uiteenloopende samenstelling, de vensters met hunne traceeringen, ge ziet zelfs wenteltrappen van bijzondere vinding, kortom, ge voelt U in een bouwwerk vol constructieve mysteries, gemaakt in een tijd, toen het uitslag-métier der steensneden er een was van bijzondere, op eeuwen ervaring berustende routine.

Dit alles en nog veel meer zou op den duur verloren kennis kunnen worden, en dat willen wij trachten te voorkomen door met U samen, al naar de mate onzer vroegere ervaring, verschillende samenstellingen onder de oogen te zien. Het spreekt van zelve, dat bij de behandeling van Gothische onderdeelen b.v., daaraan vooraf moet zijn gegaan een grondige uiteenzetting van het gansche Gothische constructie-stelsel.

Bij den aanvang van dezen Cursus waren het architecten als Jan Stuyt en Joseph Cuypers, die in deze matière hun ervaring mededeelden. We herleven echter weer door collega Bilderbeek, die van de prachtige kerk te Dordrecht veel zal kunnen mededeelen van de hem door het verleden dáár geopenbaarde constructieve samenstellingen. Wat mij betreft, hiertoe door Uw Bestuur uitgenoodigd, wil ik trachten in een viertal avonden duidelijk te maken, wat ik toerist versteensned.

GEBOUW VAN DE COÖPERATIEVE INKOOPVEREENIGING ST. HOMOBONUS TE ROTTERDAM.
ARCHITECT G. H. HOLT, B.N.A.

ZAKELIJKE GEGEVENS BETREFFENDE HET GEBOUW VAN DE COÖPERATIEVE INKOOP-
VEREENIGING ST. HOMOBONUS. G.A. TE ROTTERDAM.

Het Gebouw van de Coöperatieve Inkoopvereniging St. Homobonus G.A. te Rotterdam is gelegen in den Blijdorpolder, op een terrein aan het kruispunt van drie belangrijke wegen: den Statenweg, den Walenburgerweg en den Stationssingel, achter de spooremlacements van het Station „Delftsche Poort” en tegenover de voormalige Nenytohallen.

Het gebouw werd zoodanig geprojecteerd, dat één der lange zijden kwam te liggen aan den Statenweg, den voornaamsten aangrenzenden weg, welke een onderdeel vormt van den Rijksweg Den Haag-Rotterdam-Dordrecht via den in aanbouw zijnden Maastunnel. Bij deze situering kon tevens worden voldaan aan de vereischte oriëntatie op het Oosten en Westen van de voornaamste werkruimten. De westzijde aan den Statenweg biedt bovendien een mooi uitzicht op de sportvelden en het park aan de overzijde van den weg. De omgeving staat overigens in het teeken van een vreugdellooze eigenbouwersproductie.

Bij de Coöperatieve Inkoopvereniging St. Homobonus G.A. zijn 400 detailzaken op het gebied van den textielhandel in Nederland aangesloten, met het doel om door het organiseeren van een gezamenlijken inkoop zich te kunnen handhaven in de huidige structuur van den winkelstand, waarin het warenhuis en de eenheidsprizenwinkels een groote plaats zijn gaan innemen.

Het gebouw omvat ruimten, welke in drie groepen zijn te onderscheiden: A. de ruimten beganegronds, voor den opslag van goederen en voor het ontvangen en weder verzenden van groote partijen goederen; B. de ruimten van de eerste verdieping, waar de kantoren voor de administratie, de Directie en tevens de conciërgewoning liggen; C. de ruimten op de tweede verdieping voor de behandeling van de offerten, de voorbereiding van de inkoop en voor het houden van de beursdagen voor de leden van de vereniging. Op de derde verdieping, welke ten deele insteekverdieping is, liggen nog de lunchroom ten behoeve van de beurszaal, de koffiekamer voor het personeel, welke op beursdagen één geheel vormt met de lunchroom annex keuken, buffet en terras en verder de bestuurskamer.

200

De fundeering bestaat uit houten palen, waarover betonstiepen. De constructie van vloeren en kolommen bestaat tot en met den vloer van de tweede verdieping, respectievelijk de insteekverdieping, uit een skelet van gewapend beton. De kolommen, welke overal rond van doorsnede zijn, werden in een ommanteling van eternit-buizen gestort, welke na de verharding zijn verwijderd en den kolommen een zoodanig gaaf oppervlak gaven, dat deze niet verder zijn afgewerkt. In verband met de vrije overspanning van 16 m van de beurszaal, welke vrijwel de geheele hoogste verdieping inneemt, werden hiervoor stalen portaalspanten gekozen, welke staalconstructie over het overige van de hoogste verdieping is voortgezet. De platvloer bestaat uit een houten balklaag op ijzeren liggers, waarover een isolatie van kurkplaten, afgewerkt met dakleer. Op de betonnen platte daken van de eerste verdieping zijn bimslagen van 7 cm dikte gestort. De stalen ramen en deuren zijn direct bevestigd aan het betonskelet en rusten niet op muren of borstweringen. De buitenmuren hebben geen dragende functie en zijn voor de schoon gemetselde gevels van frische gele klinkers ter dikte van 22 cm; aan de binnenzijde met asphalt bespoten, waartegen een drijfsteenwand van 7 cm. De binnenmuren zijn van IJsselsteen, dik 8 cm. De gevelborstweringen op de eerste verdieping aan de Westzijde zijn van plaatijzer 3 mm, waarachter metselwerk van isolatiesteen dik 22 cm, aan beide zijden afgepleisterd. De gevelborstweringen van den beganegrond zijn van metselwerk bekleed met kunstgranietplaten. De betonkolommen aan de gevels beganegronds zijn met gelijk kunstgraniet afgewerkt.

Uitgezonderd de goederenruimten zijn overal steengaasplafonds gemaakt, welke evenals de gemetselde muren in een lichtcrème kleur zijn gesausd. Binnen zijn deuren, deurkozijnen en puiken van hout. De wanden van de directiekamers met spreekkamer op de eerste verdieping, welke zijn beschouwd als voortzetting van de houten puiken, zijn samengesteld van stijl- en regelwerk, bekleed met blank berkentriplex; beide zijden van deze wanden hebben voor geluidsisolatie elk afzonderlijk stijl- en regelwerk,

NOORDGEVEL

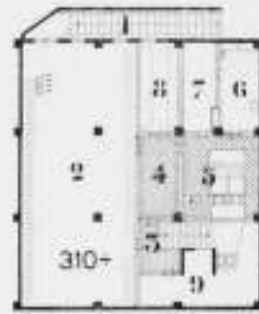

TRAP NAAR LUNCHROOM

KAMER DIRECTEUR

GEBOUW COÖPERATIEVE INKOOPVEREENIGING ST. HOMOBONUS TE ROTTERDAM, ARCHITECT G. H. HOLT B.N.A.

KELDERPLAN

RENVOOI

KELDER

1. opslag	4. opslag
2. opslag	5. opslag
3. opslag	6. opslag
7. opslag	8. opslag
8. opslag	9. opslag

BEGANE GROND

10. kassa	11. kassa
12. kassa	13. kassa
14. kassa	15. kassa
16. kassa	17. kassa
18. kassa	19. kassa
20. kassa	21. kassa
22. kassa	23. kassa
24. kassa	25. kassa
26. kassa	27. kassa
28. kassa	29. kassa
30. kassa	31. kassa
32. kassa	33. kassa

EERSTE VERDIEPING

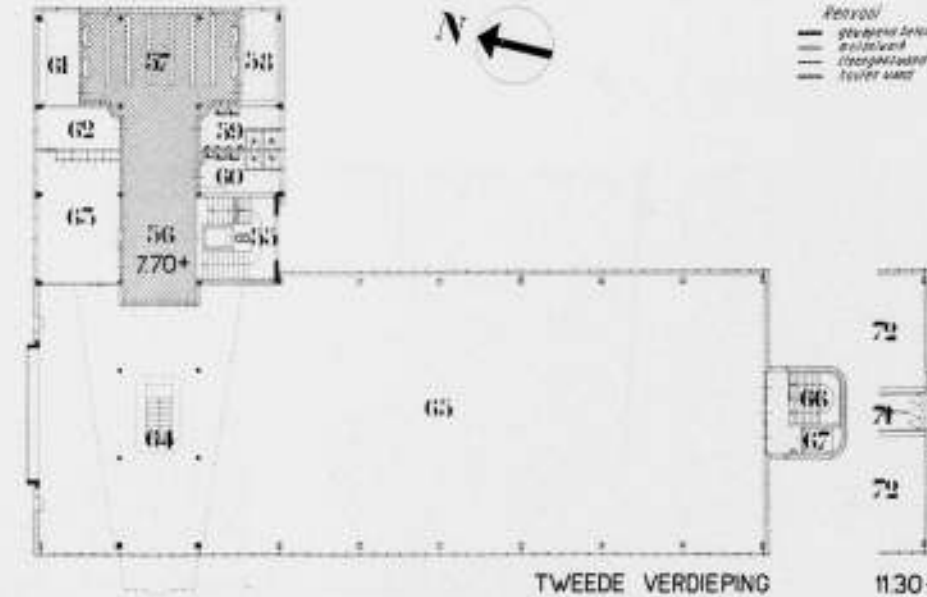
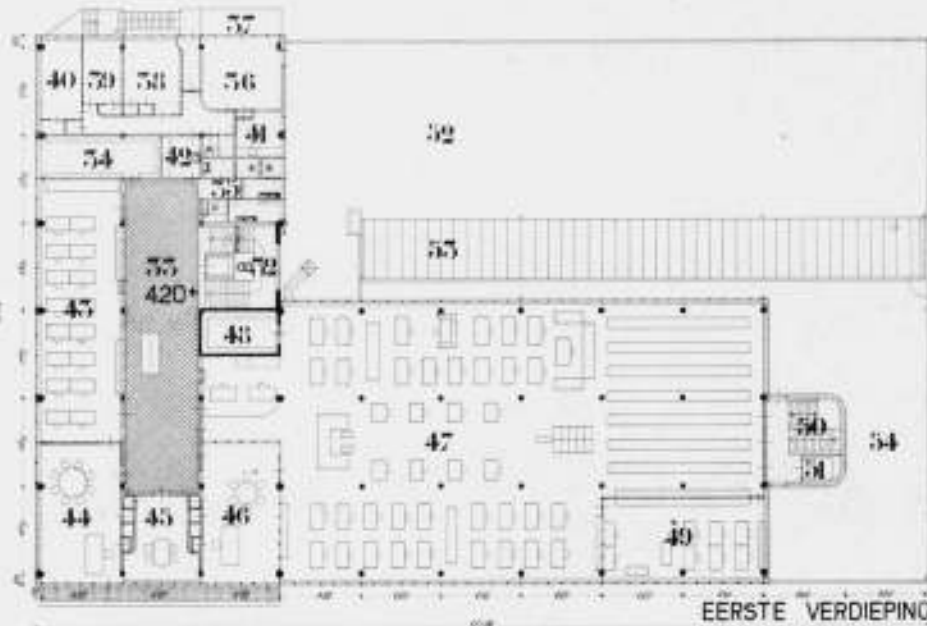
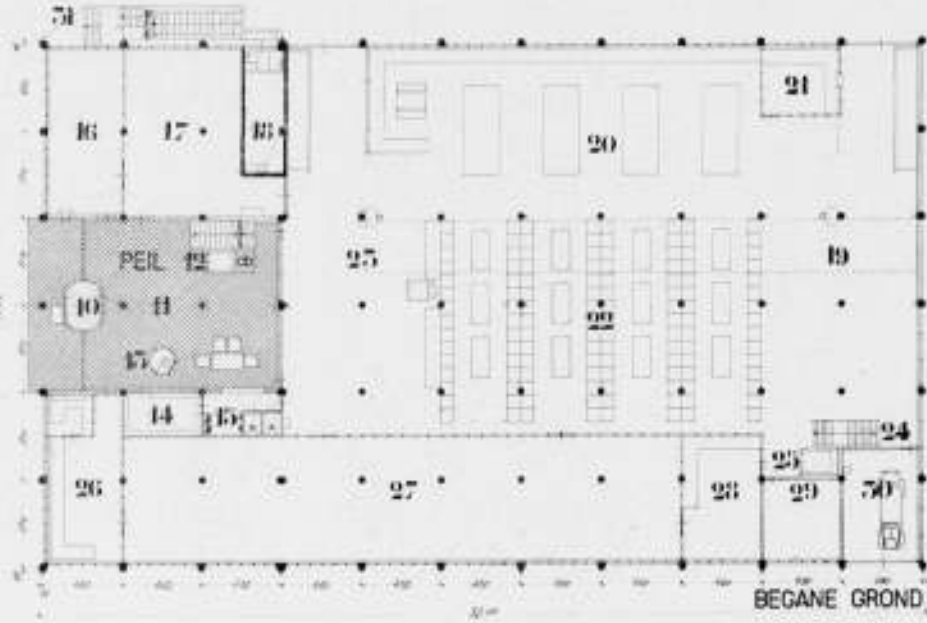
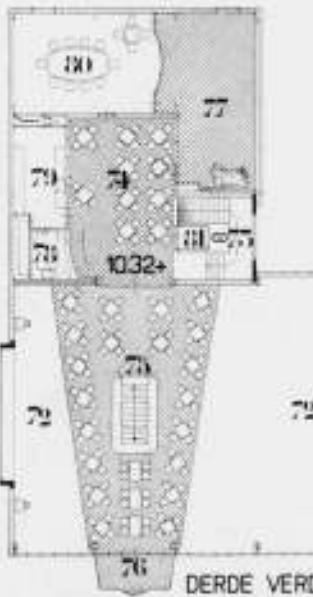
34. kantoor	35. kantoor
36. kantoor	37. kantoor
38. kantoor	39. kantoor
40. kantoor	41. kantoor
42. kantoor	43. kantoor
44. kantoor	45. kantoor
46. kantoor	47. kantoor
48. kantoor	49. kantoor
50. kantoor	51. kantoor
52. kantoor	53. kantoor
54. kantoor	55. kantoor
56. kantoor	57. kantoor

TWEDE VERDIEPING

58. kantoor	59. kantoor
60. kantoor	61. kantoor
62. kantoor	63. kantoor
64. kantoor	65. kantoor
66. kantoor	67. kantoor
68. kantoor	69. kantoor
70. kantoor	71. kantoor
72. kantoor	73. kantoor
74. kantoor	75. kantoor
76. kantoor	77. kantoor

DERDE VERD EN 11.30+P

78. kantoor	79. kantoor
80. kantoor	81. kantoor
82. kantoor	83. kantoor
84. kantoor	85. kantoor
86. kantoor	87. kantoor
88. kantoor	89. kantoor
90. kantoor	91. kantoor
92. kantoor	93. kantoor
94. kantoor	95. kantoor
96. kantoor	97. kantoor
98. kantoor	99. kantoor
100. kantoor	101. kantoor

PLATTEGRONDEN SCHAAL 1 Å 400

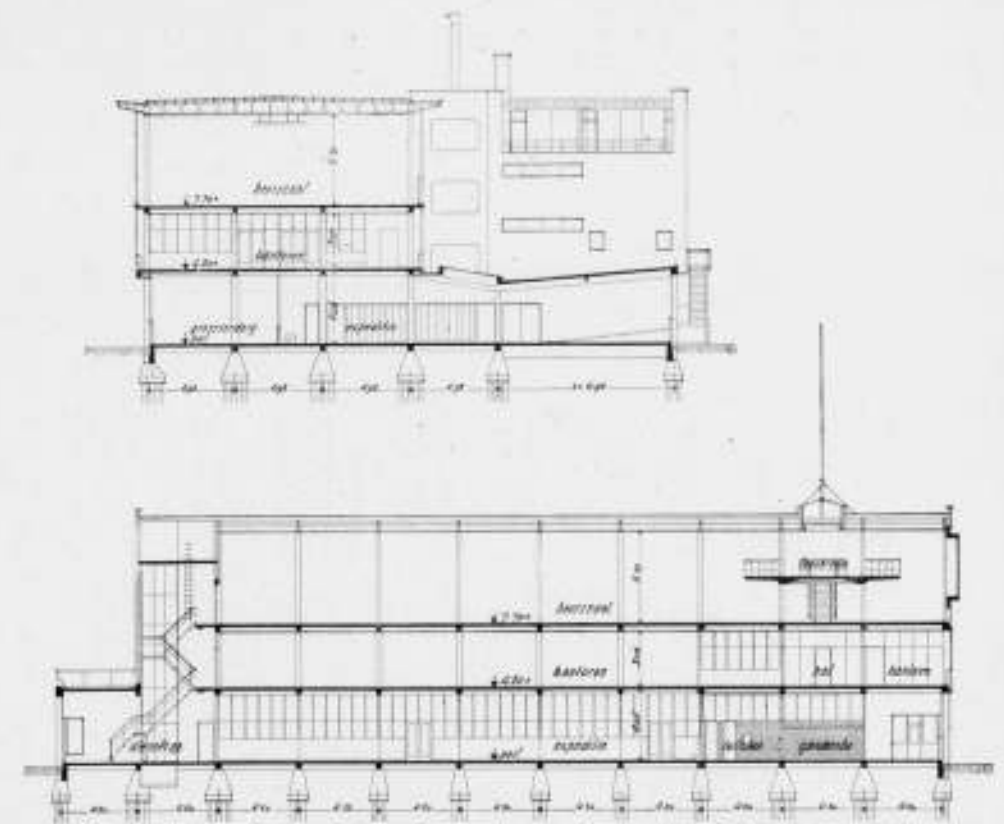

VESTIBULE

TRAPOPGANG

DOORSNEDEN SCHAAL 1 Å 400 SITUATIE

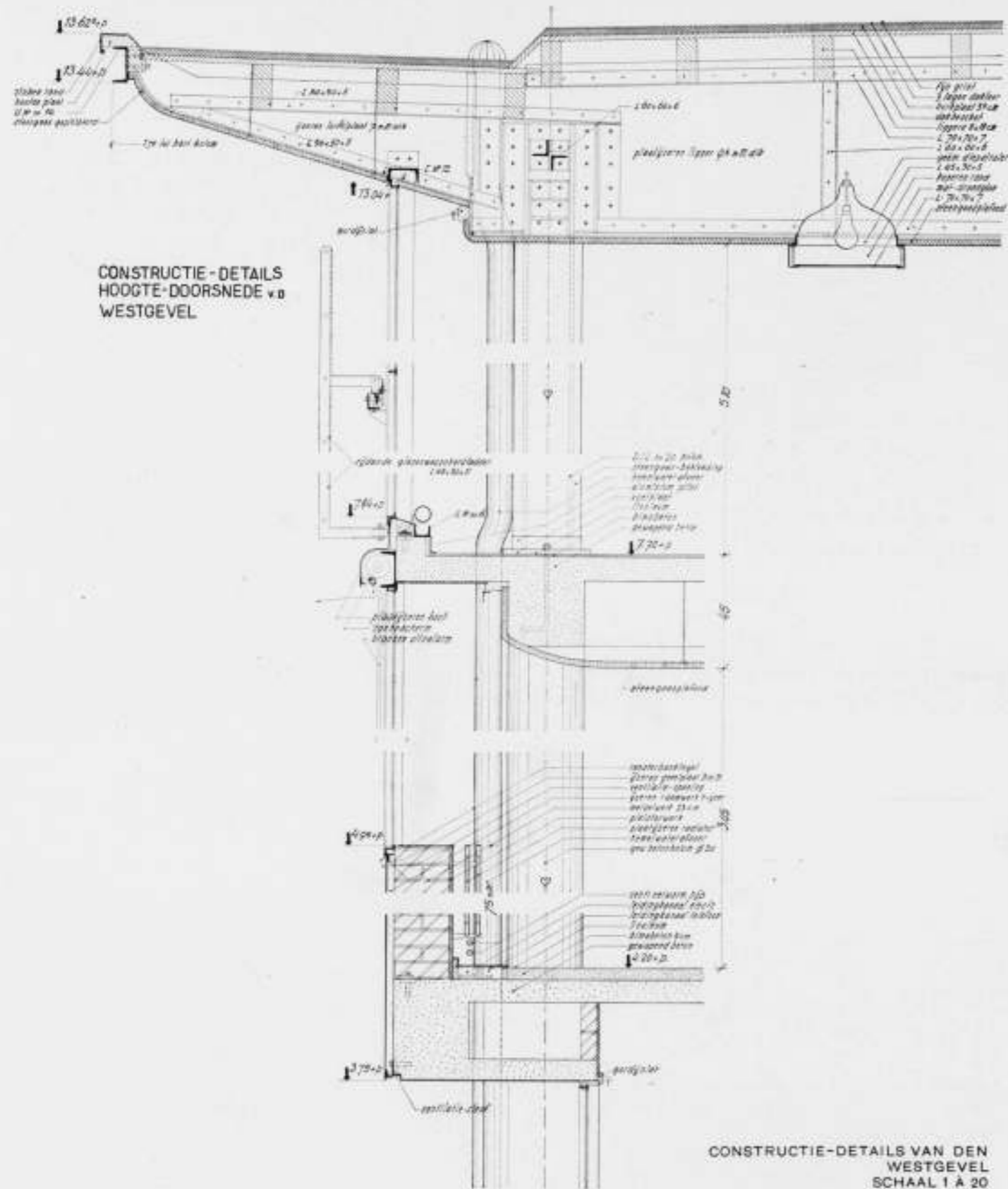

ADMINISTRATIEKANTOOR

BEURSSAAL

GEBOUW COÖPERATIEVE INKOOPVEREENIGING ST. HOMOBONUS TE ROTTERDAM. G. H. HOLT, ARCHITECT B. N. A.

GEBOUW VAN DE COÖPERATIEVE INKOOPVEREENIGING ST. HOMOBONUS

ARCHITECT G. H. HOLT B.N.A.

gescheiden door een luchtlaag, waartusschen een glaswolmat. De vloeren van hallen, balcon, terrassen, lunchroom en koffiekamer zijn belegd met donker-gele hardgebakken tegels, de hoofdtrap is belegd met lichtcrème traptredetegels. De vloeren van alle kantoren zijn belegd met linoleum, geplakt op een bimsbetonlaag; eveneens de beurszaal. De vloer van de bestuurskamer is van maple in luxe uitvoering. De tafels van de directie-

kamers zijn ontworpen in blank berken met roodkoperen voeten; de geknoopte tapijten van de directiekamer zijn wijnrood; die van de bestuurskamer diepbruin.

Joep Nicolas maakte drie gebrandschilderde ramen in het hoofdtrappenhuis.

Het gebouw werd met toewijding door de N.V. Aannemingsmaatschappij J. P. van Eesteren te Rotterdam gebouwd.

G. H. HOLT, Arch. B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 19

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

13 MEI 1939

P. VISSER †.

CHEF VAN DE AFDEELING KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN VAN HET MINISTERIE VAN O. K. & W.

De betrekkelijk onverwachte dood van den Chef van de Afdeling Kunsten en Wetenschappen, den heer P. Visser, zal ook op alle architecten, die met hem in zijn functie in aanraking gekomen zijn, diepen indruk hebben gemaakt.

Visser was een fijn voelend mensch en wat wij bovenal in hem waardeerden wanneer wij met hem over de belangen van de bouwkunst en van hare beoefenaars spraken, was dat hij den architect in de eerste plaats als kunstenaar zag. Het gebied dat de afdeling Kunsten en Wetenschappen bestrijkt, is zeer omvangrijk en het is natuurlijk niet te verwachten dat de leider volkomen thuis is in elk onderdeel, maar wat de bouwkunst betreft wordt hier gaarne getuigd dat het altijd interessant was met Visser van gedachten er over te wisselen. Een sterk pro of contra kwam daarbij niet naar voren, dat lag niet in zijn karakter en hij begreep volkomen dat de Chef van de Afdeling Kunsten en Wetenschappen, wat de hedendaagsche uitingen betreft, objectief tegenover alle opvattingen behoort te staan. De bekende woorden: kunst is geen regeeringszaak, vatte hij terecht zoodanig op, dat de Regeering geen leiding behoort te geven bij de richting waarin de kunst zich ontwikkelt.

Zowel onze oude monumenten als de belangrijke bouwwerken, die in lateren tijd zijn gesticht, hadden zijn oprechte belangstelling. Hoewel hij geen kunsthistorische opleiding had gehad, bezat hij een grondige kennis van onze belangrijkste monumenten en men kon er zeker van zijn dat, als het om het behoud van één onzer monumenten ging, Visser deed wat hij in de gegeven omstandigheden kon doen. De uitstekende verhouding tot den Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, zijn vriend Kalf, zal hem daarbij ongetwijfeld van groote waarde zijn geweest; dit neemt niet weg dat wij ook aan Visser oprechten dank verschuldigd zijn voor de bijzondere zorg, welke hij aan dit deel van zijn werkkring besteedde.

Naast de liefde voor onze oude bouwwerken had hij een open oog voor de ontwikkeling van onze hedendaagsche architectuur en had hij een warm hart voor de nooden, welke ook het leven van vele talentvolle bouwmeesters vaak zoo moeilijk maken. Te midden van de stapels dossiers die op zijn bureau lagen en die meestal tijdens een bespreking nog vermeerderden, kon hij altijd vinden om rustig te spreken over verschillende aangelegenheden, waarvan ik hier in het bijzonder noem de bescherming

van den titel of het beroep van den architect. Hij erkende, ook in het algemeen belang, de noodzakelijkheid dat het bouwen in handen was van hen, die daartoe niet alleen technisch bekwaam waren, maar het ook op een hooger plan wisten te brengen. Ik herinner mij nog levendig hoe verheugd hij was toen eenige jaren geleden het vooruitzicht bestond dat het spoedig tot een wettelijk voorstel voor de architecten zou komen, ik weet zeker dat het oogenblik waarop een regeling in het Staatsblad zou zijn verschenen, voor hem een groote voldoening zou zijn geweest. Dat heeft niet mogen zijn.

Al is kunst geen regeeringszaak in den zin dien ik hierboven aangaf, toch hebben de kunstenaars en zeker ook de architecten heden ten dage vele belangen, waarbij de steun van de overheid niet kan worden gemist. Natuurlijk is die dikwijls moeilijk te krijgen. Dien steun wilde Visser zoo gaarne geven en — laat mij het hier openhartig mogen zeggen — meestal in grotere mate dan hem mogelijk was. Zijn werk moet wel in zeer sterke mate geremd zijn door de uiterst kleine kier waarop de deksel van 's Rijks Schatkist voor alles wat de kunst betreft, geopend kon worden. Ik ben in de gelegenheid geweest in een tweetal verschillende perioden iets te leeren kennen van de positie en den invloed welke de Directeur des Beaux-Arts in Frankrijk heeft en ik wil wel erkennen dat het mij dikwijls moeilijk viel om niet moedeloos te worden, wanneer ik vergeleek wat in dat land wél en in ons land zelfs in bescheiden mate niet mogelijk was. En uiteraard moet dat hem nog meer hebben gedrukt.

Visser heeft geroeid met de riemen die hij tot zijn beschikking had en misschien zou iemand met een krachtiger postuur dan hij iets meer gang hebben kunnen geven aan het scheepje, dat zoo waardevol voor onze cultureele belangen is, mij wil het voorkomen dat wij zijn nagedachtenis niet beter zouden kunnen eeren, dan door de afdeling te brengen op het plan, waarop zij behoort te staan.

Wij behouden aan Visser de herinnering aan een beminnelijk man, die zich zoo goed kon indenken wat er in een kunstenaarsziel kan omgaan. Heel vele waren de belangen die aan zijn zorgen waren toevertrouwd; hij heeft die met groote toewijding behartigd.

Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK.

GEBRANDSCHILDERD RAAM IN DE KAPEL
HENRI JONAS FECIT

HET SANATORIUM BERG EN BOSCH. ARCHITECTEN B. J. KOLDEWEY EN C. M. VAN MOORSEL. B.N.A.

Al eenige jaren staat in het hart van ons land dit sanatorium: maar alleen ingewijden kennen het van aanschouwing, doordat het van den weg af nauwelijks zichtbaar is.

In een bocht van de Gezichtslaan te Bilthoven staat, markant geplaatst, een poorthek en wat terzijde een ambtswoning; de toegangsweg door die poort verliest zich in het geboomte van een oud landgoed. Maar hij leidt naar een omvangrijk complex gebouwen, dat — doelmatig geordend — staat uitgespreid in het bosch: het symmetrische hoofdgebouw met de daaraan verbonden ziekenafdeelingen, de kapel met het zusterhuis, het oeconomiegebouw en daardoor omsloten het machinegebouw. Wat afzijdig staan de nazorggebouwtjes en afzonderlijk eenige ambtswoningen, een feestgebouw en verdere bijgebouwtjes.

De mannen- en vrouwenafdeling omvatten elk 120 bedden, de kinderafdeling 100. Er zijn 50 à 60 plaatsen voor „nazorgers”. De geheele nederzetting omvat ongeveer 500 zielen. Dit grootte sanatorium is gesticht door de R.K. Vereniging tot Bestrijding der Tuberculose „Herwonnen Levenskracht”, een instelling van het R.K. Werkliedenverbond in Nederland.

Het staat er al eenige jaren, maar is nog altijd publicatie waard. Het heeft bij zijn verschijning niet gefraspeerd door bravour, door brillante trouvailles, door modieuze elementen en het is nu niet démodé. We wisten toen wat we er aan hadden en als we zelf niet sterk van inzicht zijn veranderd, is ons oordeel nauwelijks gewijzigd. Er was niets begoochelends aan deze gebouwen. Ze ademen rust en geestelijke zekerheid en ze zullen die kunnen mededeelen aan hun bewoners. Misschien zijn ze hier en daar wat te weinig gespannen, gevolg van een ver-gaande reserve van de architecten, van hun instelling op deze bouw-opgave. Deze komt ook uit in de plaatsing der gebouwen in het bosch, zonder een krachtig sprekende onderlinge relatie.

Het bosch is nl. nergens om de gebouwen radicaal weggehakt; deze staan tusschen de boomen. Het bosch is een weldadige middenstof. Men leeft er in dennenlucht en het licht dat door het naaldhout gezeefd wordt. Toch zou het m.i. minstens verdedig-

206

baar zijn geweest een „woudplein” te maken — een woord uit Adr. van Oordt's Irlenlo — om daaraan de hoofdgebouwen te stellen.

Of is hun consequentie van hoogere orde?

Stellig is een geheel ontstaan, dat spreekt tot het hart, doordat het met hart gedaan is. Er is hier gebouwd op „zulk een klare en simpele wijs, als kinderen verstaan”.

En zoo direct-aansprekend is ook het werk van de beeldende kunstenaars, wier medewerking op ruime schaal is gevraagd. Dit laatste moge hier met groote waardeering worden gereleveerd. Het is ook op verzoek van de architecten dat hier enkele foto's getoond worden van dit werk, dat het hunne op gelukkige wijze completeert.

Henri Jonas maakte o.m. een drielicht in de hal van het hoofdgebouw (2 m hoog), rijk en nobel van kleur en van compositie: Christus de zieken genezend.

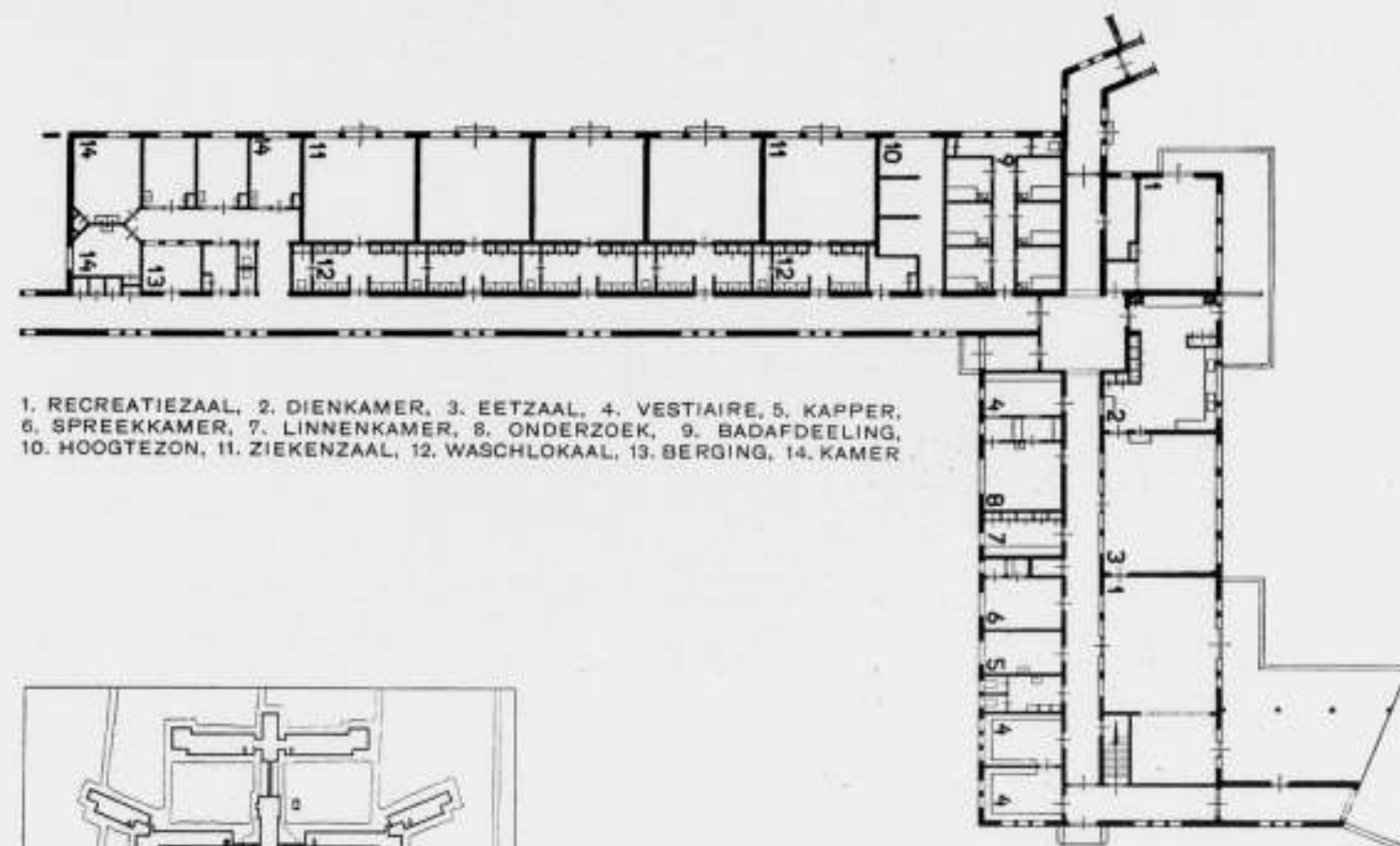
Van Charles Vos is een ietwat larmoyante en flamboyante beeldgroep van gebakken, geglazuurd aardewerk in den gevel van het Oeconomiegebouw, voorstellende „Herwonnen Levenskracht”. Ninaber van Eyben maakte o.a. een fijnzinnig Madonna-raam in het Zusterhuis (hoog 1.10 m).

Van Lode Sengers zagen wij een van zijn kleine schilderijen in de gangen van het mannen-paviljoen (60 cm breed): schaffenden, humoristisch, raak neergezet zonder aanduiding van de omgeving.

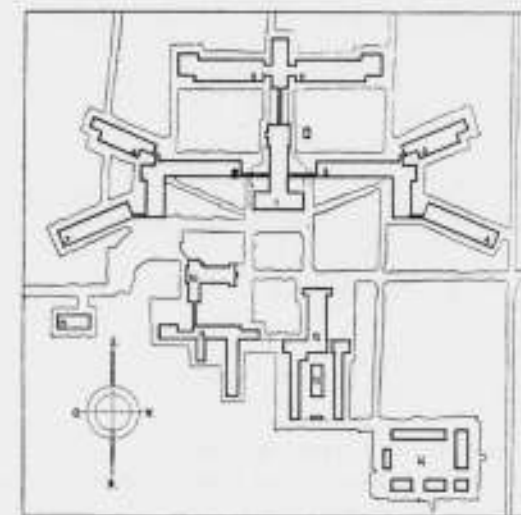
Het hoogste moeten m.i. gesteld worden de kruisweg-staties van Mari Andriessen, kleine zandsteenreliefs in de kapel, met wat kleur gehooft. Zij beperken zich tot het essentiele en zijn van groote innerlijke bewogenheid, plastisch voortreffelijk gerealiseerd.

W. B.

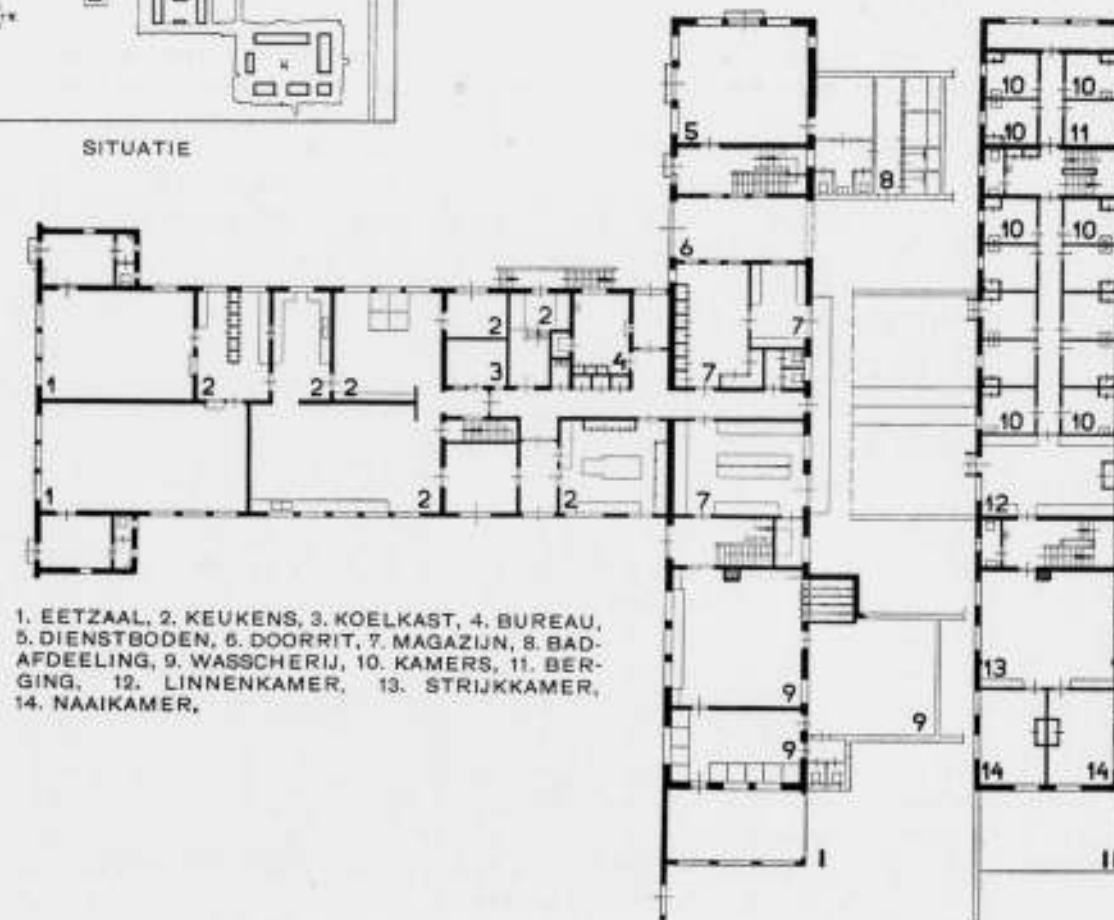
N.B. De plattegronden op pag. 207 zijn overgenomen uit: „Moderne Bouwkunst in Nederland” No. 17, Gemeenschaps- en Verenigingsgebouwen.

PAVILJOEN (2 IN DE SITUATIE) VOOR VOLWASSENEN
SCHAAL 1 A 400

SITUATIE

ECONOMIEGEBOUW SCHAAL 1 A 400

HOOFDEGEBOUW NOORDGEVEL

ECONOMIEGEBOUW, GEZIEN UIT HET Z.W.

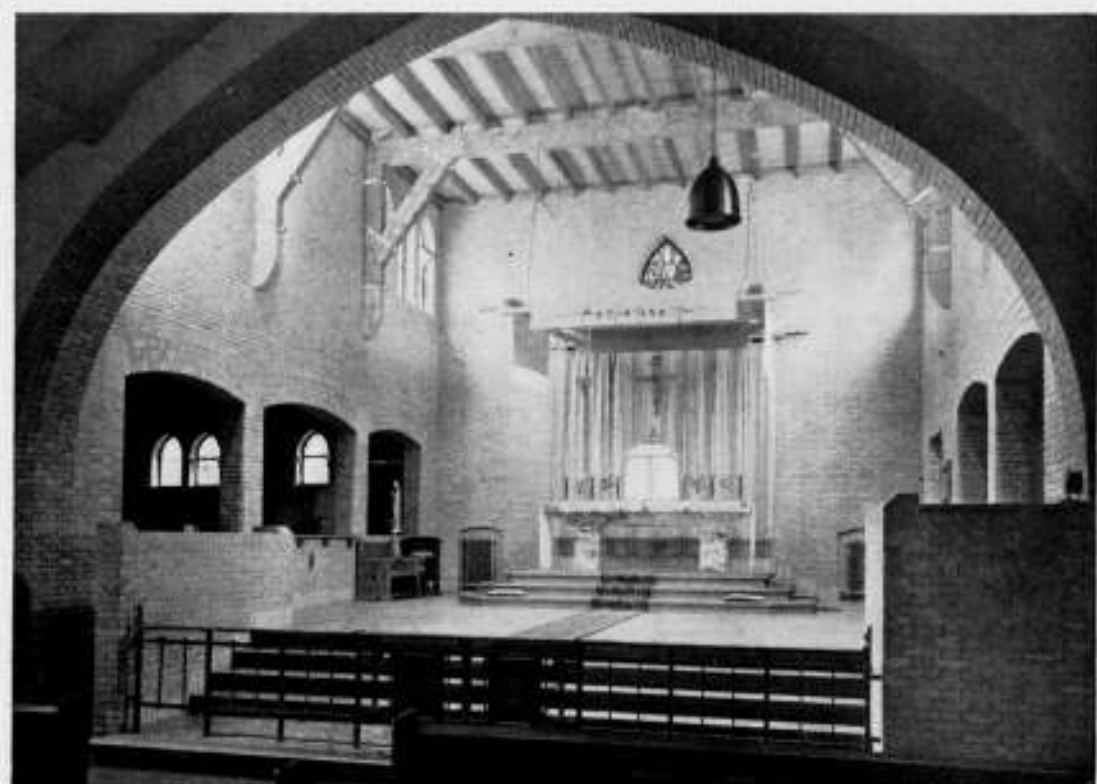
GEZICHT VAN DE KAPEL NAAR ZUSTERHUIS EN ECONOMIEGEBOUW

ZITJE BIJ RECREATIEZAAL PAVILJOEN VOLWASSENEN

DUBBELE LIGHAL- OPENLUCHT- BEDVERPLEGING

PRIESTERKOOR IN DE KAPEL

KAPEL

TAFEREELLEN UIT DE KRUISWEGSTATIE. MARI ANDRIESSEN FECIT

VEILIGHEIDSPLATEN.

De Secretaris van de Platen-Commissie, adres: Rijksverzekeringbank Amsterdam, zendt aan de Redactie zes nieuwe zogenoemde veiligheidsplaten toe, met het verzoek, daarover een bericht in het blad op te nemen. Het zijn de platen 89 tot en met 94, die betrekking hebben op het verbinden van kleine verwondingen, op het gezin, op veilige bouwsteigers, op koolmonoxyde in garages, en op veilig lasschen.

In drie en vier kleuren gedrukt verschijnen deze platen op een eenheidsformaat van 48 bij 68 centimeter.

De Platen-Commissie is samengesteld uit vertegenwoordigers van talrijke officieele lichamen. Zij doet ongetwijfeld met het uitgeven van deze platen een goed werk. Maar zou zij niet veel meer succes van haar arbeid hebben als zij bij de beoordeeling van de ontwerpen voor deze platen geleid werd door een deskundige, die aan de commissie blijkbaar nog ontbreekt. Want uit grafisch oogpunt beschouwd staan deze platen werkelijk niet op een hoog peil.

No. 89. Op een fel geel fond ziet men een driemaal levensgrootte hand met uitgespreide vingers, die twee anderhalfmaal levensgrootte handen ontmoet, met de bedoeling, een klein verband te ontvangen. De driemaal levensgrootte hand steekt uit een blauwgrijze vierkante manchet, die al heel weinig den arbeider verzinnebeeldt. De helper daarentegen heeft karakteristieke witte trapeziumvormige kleeding.

De mooie slagzin luidt:

Doet dit terstond

Ook bij de kleinste wond!

No. 90 is nog erger. Een naakte man met een gestyleerden dichterskop staat op één been, zijn rechter. Onder den linkerarm steunt hem een kruik, want het linkerbeen mist hij. En behalve dát mist hij ook nog zijn rechterarm. De teekenaar heeft dien rechterarm echter óók op de plaat afgebeeld. Op een veel grooter schaal ligt die arm dwars over het lichaam heen. Een klein bloedvlekje en een verband, dat er achteloos omheen slingert, duiden aan, wat er voor vreeselijks gebeurd moet zijn. De figuur staat verder tegen een rood kruis.

Het rijmpje luidt:

Verzorg spoedig de kleinste wond

Dan blijft uw lichaam gaaf en gezond.

Het zou te ver voeren, alle zes nader te beschrijven. De gezinsplaat is zoo mogelijk nog erger dan de vorige.

Ik geloof niet, dat men met deze serie op den goeden weg is.

Ik ben van meening, dat de lessen, die door deze platen aan de arbeiders moeten worden voorgehouden, pakkender moeten worden voorgesteld en door hiervoor berekende ontwerpers. Zij moeten het werk zijn van kunstenaars.

Voor deze platen zal bij de arbeiders weinig belangstelling kunnen worden verwacht. Zij zullen er niets van hun eigen leven in terug vinden, en er achteloos aan voorbij gaan. Daardoor zullen zij haar uitwerking missen. Er gaat geen bezieling van uit, omdat zij kunstloos zijn en daardoor levenloos. Aan schoonheid komen zij niet toe. Onverzorgd zijn de letters, niet overtuigend de figuren. Een mager resultaat.

Laat de Platen-Commissie het bij de volgende serie eens met goede kunstenaars probeeren. Het moet beter, véél beter mijns inziens.

H. G. J. SCHELLING.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 15 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 13 MEI 1939 No. 19

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Ledenvergadering op Donderdag 8 Juni a.s. 's avonds 8.30 te Amsterdam (Localiteit wordt nader bepaald).

Agenda.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Voorstel tot het uitschrijven van een studieprijsvraag met medewerking van het Gemeentebestuur van Amsterdam.
5. Verkiezing van 2 Juryleden voor de onder punt 4 genoemde prijsvraag.

Voorgedragen door het Bestuur de Heeren:

1. J. F. Berghoef, A. P. Smits.
2. W. J. Gerretsen, M. Plate.

6. Bespreking betreffende samenwerking met andere vereenigingen.
7. Rondvraag en Sluiting.

Tentoonstelling Ontwerpstudie No. 12.

Bekroning van den Toren der St. Jacobskerk te 's Gravenhage.

In de vergaderzaal zullen de ingekomen ontwerpen van bovengenoemde ontwerpstudie voor deelnemers en belangstellenden ter bezichtiging worden gesteld van 7 uur tot de aanvang van de vergadering.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

L'ARCHITECTURE D'AUJOURD'HUI, Januari 1939.

De Jaargang 1939 van dit zeer belangrijke tijdschrift, dat vrijwel het karakter heeft van een steeds voortdurende serie volledige monographieën over belangrijke onderwerpen op het gebied van de architectuur en de techniek en daardoor zeker als een zeer bijzonder en waardevol tijdschrift moet worden aangemerkt, opent met een nummer over de uitrusting van de woning. Pierre Vago behandelt de meubelen, Maurice Barret stoffage, René Drouin aardewerk, glaswerk, goud- en zilverwerk enz., Max Blumenthal schrijft over de techniek van het comfort. Zijn artikel opent met een oude afbeelding van 1660 van een apparaat om

212

in bed een bad te nemen. Tegenwoordig zoekt men het in een andere richting.

De nieuwste snufjes vinden wij hier in overstelpende massa afgebeeld en toegelicht, zooals ook de te voren genoemde artikelen met veel en belangwekkend foto-materiaal verrijkt zijn. Alleen bij het artikel van Vago zijn reeds 214 afbeeldingen opgenomen! De praktische waarde van een dergelijk nummer springt direct in het oog. De kunst zelf is niet vergeten. Een groot aantal afbeeldingen van schilderijen en beeldhouwwerken voltooien dit nummer, dat speciaal is samengesteld onder de leiding van den heer André Bloc, Directeur van het tijdschrift.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 20

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

20 MEI 1939

HET PALEIS SOESTDIJK IN ZIJN OORSPRONKELIJKE VORM

VERNIEUWD SOESTDIJK.

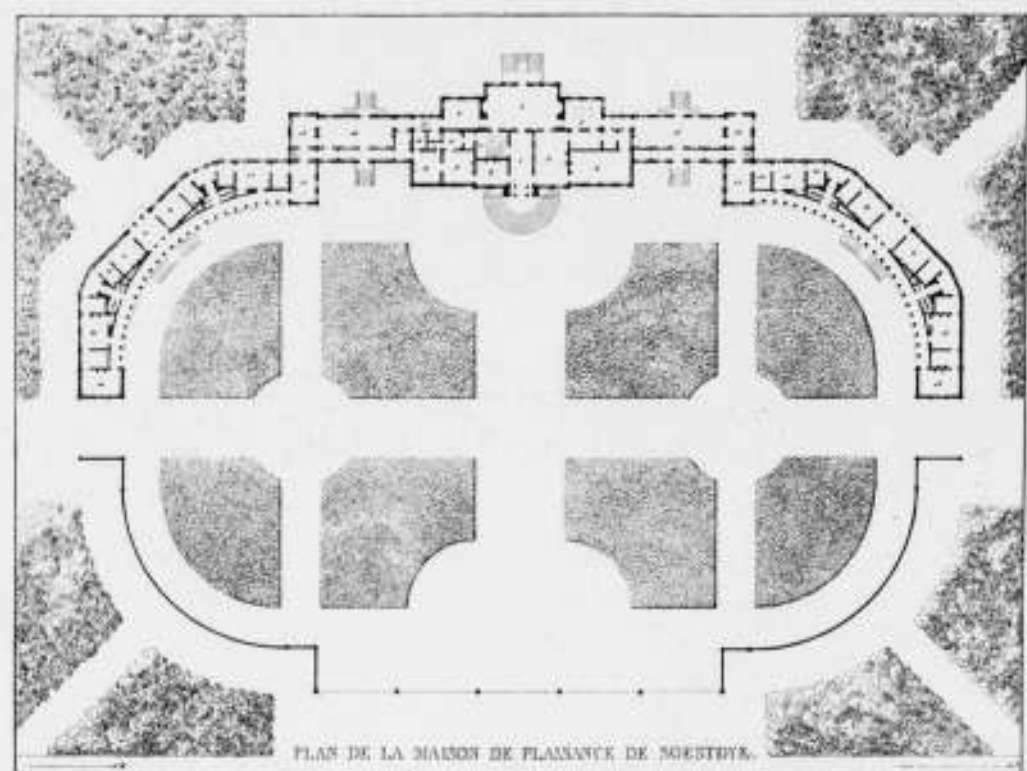
Het was op een der mooie voorjaarsdagen, die wij gehad hebben, dat ik bij het Baarnsche hek van 't Soestdijker Paleis de twee architecten wist te zullen ontmoeten, die zoojuist — naar mij blijken zou op gelukkige wijze — aan de opdracht tot verbouw en huiselijke inrichting van den 19de-eeuwschen linkervleugel (van den weg gezien den rechtervleugel) en een deel van het oorspronkelijke 17de eeuwse hoofdgebouw hadden voldaan. Hun auto-tje, waaruit straks zijzelf, en een fotograaf en een enorme fotokast zouden opduiken, was nog niet aangekomen, en ik informeerde daaromtrent bij den jongen veldwachter, die op de kleine steenen aan den wegingang op en neer liep. Het Soestdijker Paleis lag daar voor mijn oogen met zijn lange rijen pilaartjes als een uitgestrekte en toch intieme verschijning in den blauwen ochtendschemer te droomen; een gebouw, dat wij dertig jaar geleden in Sturm und Drang van architectonischen wordingsstrijd oud-modisch en doodsch hebben gevonden — hoe kwam het toch, dacht ik, dat ik het nu aanvaard als iets fijns en schoons?

De veldwachter was geen dienstdoener, een gemoedelijk mensch — in 't bezit van de democratische mentaliteit, die wij goed doen in ons Westen te blijven vasthouden; hij begreep overigens, naar mij dunkt met zijn kinderlijk instinct, wat men een bewonderaar van het Paleis verschuldigd is: als ik in afwachting wat onder de oude boomen wou wandelen...

Maar ik had daar geen behoefte aan. Wat immers aanstonds duidelijk was: die vleugelaanbouw is voor de aanschouwing op grooten afstand representatief ontworpen. De eerste twintig, dertig meter van den weg af ziet men het Paleis het mooist. Hoe ver is, dacht ik, de 17e eeuw en haar macht en weelderigheid van ons verwijderd bij 't aanschouwen van dit ijle gebouw! De hardsteenen fiolen met naar buiten vallende steenen appelen en peren en de andere vruchtbare versieringen van een zwaar geladen Renaissance waren lang vergeten, toen in den na-Napoleontischen tijd deze neoclassicistische bouwstijl, deze verarmde en wat men noemt vergeestelijkte... nieuw-zakelijke naneef er van, de beide magere, blankwitte zachtgebogen vleugels toevoegde aan het meteen „gaaf” overpleisterde Soestdijksche paleisje.

De lange gestalte van Ir. Tjeenk verscheen, en ook Ir. van der Steur was aangekomen, en zoo begon een wandeling eerst over den oprijweg naar het bijna onopvallende, toch zoo fraaie nieuwe entree-portaal dat, brons en glas, uit den rechtervleugel naar voren springt, en begon vervolgens onze rondgang door het nieuwe woongedeelte binnen.

Dit is in een altijd aannemelijke en soms zeer mooie speelse vermenging van oude en nieuwe stijlen uitgevoerd: nu eens zijt ge, in de mooie hoofdgang bijvoorbeeld, getroffen door het gematigd zeventiende-eeuwsche karakter, dat zich zoo gelukkig

PLATTEGROND VAN HET PALEIS SOESTDIJK NA DE UITBREIDING 1815-1818

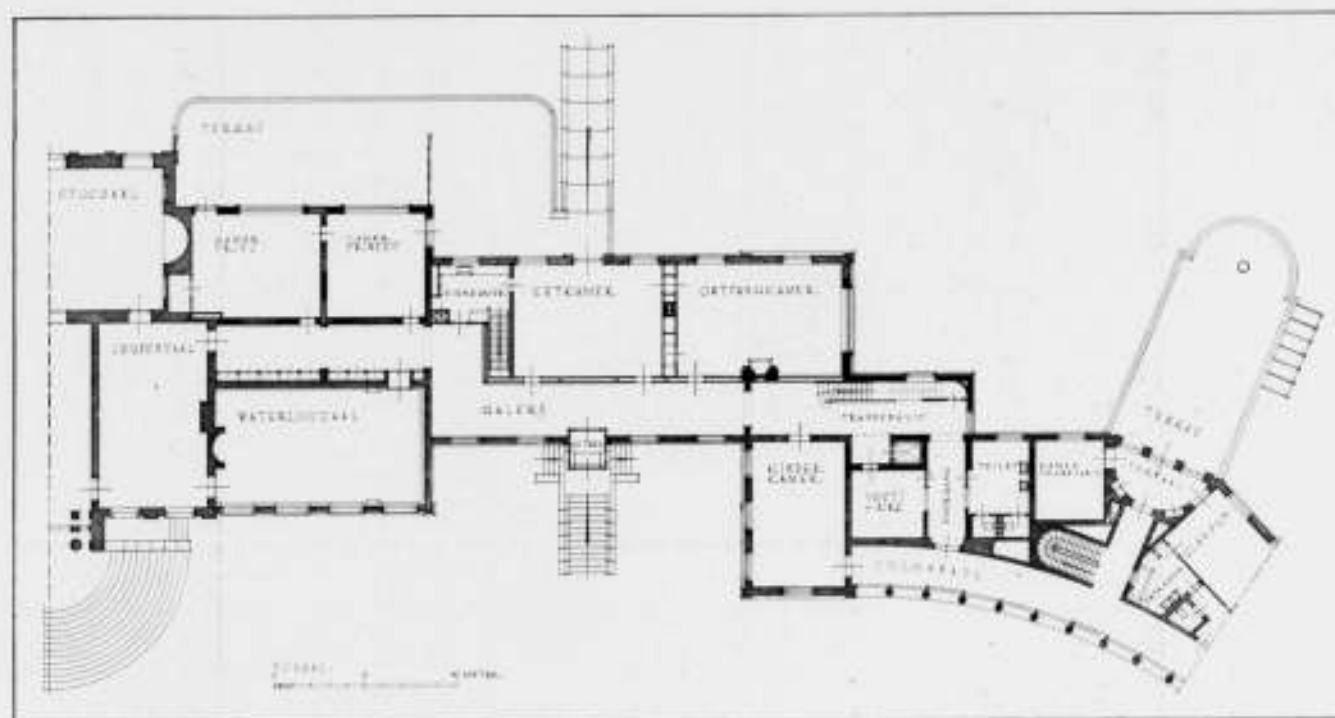
voortzet in de tegelijk intieme en statige nieuwe hoofdtrap met die kleine, wuivende leuningwending boven, dan weer zijn wij in sommige zalen volop bij de meer internationale woning-inrichting van dezen tijd; en inmiddels blijkt al-met-al het hoofddaccent soms weer te liggen op een soort modern Biedermeier. Dit laatste is eigenlijk heel bijzonder aardig, ik durf mij verstouten een 20ste eeuwsch Biedermeier te vinden tot in zekere interieurgedeelten, welke gewoonlijk internationale binnenhuiskunst worden genoemd. Ik denk dan zeker niet aan den eetsalon: die door zijn gelukkige combinatie van een zekere schraalheid in kleur en vormen met een opmerkelijke behaag-zucht in sommige details geen herinnering aan honderd jaar geleden oproept. Maar in kleinere vertrekken heeft de overgang plaats, en volstrekt Biedermeier zijn verscheidene vertrekjes geworden, die tot de vijf of zes appartementen voor gasten behooren, en waarbij er een is, in een voortreffelijk gekozen gamma van blauwe kleuren, dat mij deed denken: hier kan men zich Goethe voorstellen rondwandeland, zittend en prattend.

Wie ooit vroeger, zooals wij, het hoofdgebouw heeft mogen bezichtigen, dat de Koningin-Moeder des zomers bewoonde, en dat nu gereserveerd bleef voor de Koningin, die zal temidden van de op modernen smaak gestemde interieurs van de Prinses en den Prins zich moeten losmaken van die herinnering aan wat tot nu toe ons Koningshuis heeft gehandhaafd: een duidelijke interieur-stijl, in Soestdijk voornamelijk empire. Ik herinner mij althans de groote empire ontvangstaal van Soestdijk nog levendig, welke meer dan honderd jaar geleden in goud en blanke tinten is uitgevoerd, uitgevoerd met een trotsche gestrengheid, die deed denken, of een der Muzen deze zaal volgens een onoverkomelijke kunstwet voor eens en voor altijd had neergezet. Ik herinner mij echter ook, dat die wetmatige

gestrengheid een vaak veronachtzaamde achtergrond was, en dat niet steeds de meubels en overige inrichting harmonieerden met deze noodlotsterke schoonheid. Maar de bedoeling van vroegere Vorstelijkheid was duidelijk en mooi: zij wenschte het majesteitlijke uitgedrukt. Wonderlijk — en zeer begrijpelijk — sympathiek ook wegens het onbevangen aanvaarden van den nieuwen tijd, is de koerswending, die in het nieuwe prinselijke milieu haar uitdrukking vindt: een wending naar het opheffen van den cultureelen afstand tusschen Volk en Vorst. Wie met de herinnering aan de heerlijke (heer-lijke in dubbelen zin) ontvangstaal van het Soestdijker paleis de definitieve woning beschouwt van het Prinselijk gezin, dien valt naast de architectonische ook de historische belangwekkendheid op van de nieuwe vormgeving.

Hiermede zou ik kunnen besluiten. De afbeeldingen toch, die dit nummer sieren, spreken duidelijke taal wat de gelukkige samenwerking van de beide fijnzinnige architecten betreft. De fotografieën kunnen echter geen denkbeeld geven van den omvang van hun taak. Niet minder dan tachtig vertrekken immers hebben hun aandacht gevraagd, en tot in het ontwerp en de uitvoering van ketelhuizen en kelders en van de ruimtelijk zeer mooie keukens en van zelfs de kleinste woonvertrekken hebben de beide bouwmeesters zich uitstekend van hun taak gekweten. Zij hebben een modern home in een oud, maar plotseling aan onzen tijd weer aangepast paleis harmonisch ingebouwd, en het moet dan thans wel een weelde zijn, daar te wonen met dat achter-uitzicht op een der mooiste kasteelparken, die een romantische verbeelding zich droomen kan: met dien door hooge eeuwenoude boomen beschermden vijver, waarin de witte zwanen zachtjes voortzeilen, en waarover in dit late voorjaar een prachtige blauwe nevel hing.

W.

KONINKLIJK PALEIS SOESTDIJK. GEDEELTE PLAN BEGANE GROND. SCHAAL 1 A 400

DE VERBOUWING EN INRICHTING VAN HET KONINKLIJK PALEIS SOESTDIJK.

Het middengedeelte van het Koninklijk Paleis Soestdijk dateert uit de 2e helft van de 17e eeuw; het werd door den Koning-Stadhouder Willem III voor eigen gebruik als jachtslot gesticht. De aanleg van het Baarnsche bosch dateert uit denzelfden tijd; in dezen aanleg met zijn rechte alleeën en geschoren berceaux zijn ook nu nog de duidelijke stijkenmerken van den tijd van aanleg te herkennen. Het park, dat bij het Paleis Soestdijk behoort, is in lateren tijd volgens de plannen van Zocher gewijzigd; deze aanleg is een typisch en zeer fraai voorbeeld van den landschapsstijl uit het begin van de 19e eeuw.

Ook het gebouw onderging in deze periode een aanzienlijke wijziging en uitbreiding, waardoor het de gedaante heeft gekregen, die ons allen zoo goed bekend is. In de periode 1815—1818 werden de beide zijvleugels met de bekende kwartronde kolonnades aangebouwd, werden de ramen veranderd, het gebouw gepleisterd en op het dak van het middengedeelte het tempelachtige paviljoentje geplaatst, waaronder nog de oude dakvlakken met hun leibedekking en de oude zakgoot zijn behouden gebleven. Het inwendige van het oude gebouw werd in deze zelfde periode gewijzigd naar den smaak van destijds; aan de 17e eeuw herinneren alleen nog de overwelfde kelders; het overige is in Empire-karakter ingericht. Slechts wie het gebouw opmerkzaam bekijkt, kan aan de buitenzijde nog de restanten van den oorspronkelijken 17e eeuwschen toestand terugvinden in de profileering van goot- en cordonlijsten, raamomlijstingen enz. Deze wijken vrij aanzienlijk af van de profileeringen van de latere uitbreidingen, die uit den aard der zaak het meer academische en minder oorspronkelijke karakter vertoonen, dat aan den ontstaanstijd dezer uitbreidingen eigen was. Het geheel is overigens een typisch en een goed voorbeeld geworden van de

architectonische opvattingen uit het begin van de 19e eeuw. Klaarblijkelijk heeft bij de uitbreiding de bedoeling voorgezet, het gebouw de bestemming te geven van een zomerresidentie. Zoo hadden alle vertrekken op den beganen grond tot op den vloer doorgaande buitendeuren, en waren oorspronkelijk de kolonnades open. De daarachter gelegen vertrekken waren alleen door die open kolonnades toegankelijk. Eerst onder het regentschap van Koningin Emma werden de kolonnades met glas gesloten, waardoor uit den aard der zaak de woonbaarheid van het gebouw ook in het minder gunstige jaargetijde aanzienlijk werd verbeterd.

Niettemin heeft ook Koningin Emma, die, naar men weet, vóór Prinses Juliana en Prins Bernhard de laatste bewoonster van Soestdijk was, het gebouw ook hoofdzakelijk als zomerverblijf gebruikt.

Onze opgave was, het gedeelte van het paleis, dat voor de bewoning door Prinses Juliana en Prins Bernhard was aangewezen, in te richten als een geheel complete woning voor gebruik gedurende het geheele jaar. Door dezen eisch moesten in het gebouw zeer aanmerkelijke wijzigingen worden aangebracht. De indeeling der vertrekken (die het laatste door Koningin Anna Paulowna geregeld bewoond waren geweest) was voor het nieuwe doel minder geschikt; het gebouw had geen tochtvrijen toegang, het had een trappenhuis van zeer ondergeschikt karakter, een keukenafdeeling was er niet. Centrale verwarming was er alleen in de kolonnade, warmwatervoorziening slechts op enkele verspreide plaatsen.

De strenge symmetrie in het uitwendig aanzien van het gebouw aan de wegzijde moest uiteraard behouden blijven, zoodat aan den Baarnschen vleugel slechts wijzigingen op zeer ondergeschikte

GANG, GEZIEN UIT HET TRAPPENHUIS

punten konden worden aangebracht. Dit bleek gelukkig mogelijk; de voornaamste vertrekken van dit gedeelte van het gebouw zijn op het achtergelegen park georiënteerd; waar het noodig was, kon aan de achterzijde, die een minder streng symmetrisch en monumentaal karakter heeft dan de voorzijde, door plaatselijke aanbouw en verhooging de bij den ouden toestand ontbrekende ruimte worden toegevoegd, zonder het aspect van het gebouw te schaden. Voor het overige kon de verbouwing zich hoofdzakelijk binnenshuis afspelen: hier is zeer veel gewijzigd om het gebouw aan zijn nieuwe bestemming te doen beantwoorden. Tal van oude muren en afscheidingen werden verplaatst of verwijderd, oude plafonds vernieuwd, sommige vertrek-

ken verhoogd en andere verlaagd. De gang, waardoor men het gebouw binnentreedt en die een zeer geringe breedte had, werd aanzienlijk verbreed; aan deze gang aansluitend werd een geheel nieuw trappenhuis gebouwd; aan de tuinzijde werd in het aan het middengebouw aansluitende gedeelte een zolder vervangen door een geheele nieuwe verdieping, teneinde ruimte te krijgen voor de slaapvertrekken van het Prinselijk Paar. Een nieuw groot terras aan de tuinzijde werd aangebouwd. En tenslotte werd het gebouw nog uitgebreid met een filmzaal. In het souterrain werd een complete dienstafdeling ingebouwd met keuken, bijkeuken, provisiekelder, glas- en porceleinkamer, wijnkelder en zilverkluis, alsmede een portiersruimte, telefoon-

centrale, kantoor voor den huismeester, eet- en zitkamers voor het personeel, linnenkamer, kleedkamer voor lakeien, poetskamer e.d. In het einde van den vleugel kwam de warmtecentrale met pompkamer, die is ingericht voor gecombineerd bedrijf voor olie en kolen. Doordat de zeer groote uitgestrektheid van het gebouw toch leidde tot een installatie met pompcirculatie, kon deze warmtecentrale zonder bezwaar aan het einde van den vleugel worden geprojecteerd, waar zij vrij blijft zoowel van de overige dienstvertrekken als van de voornaamste woonvertrekken. Voor de indeeling van het geheele gebouw gaf deze excentrische ligging aanmerkelijke voordeelen.

Het gebouw bevat nu op de hoofdverdieping, uitkomende op de bovengenoemde hoofdgang, aan de tuinzijde de vertrekken van Prins Bernhard en van Prinses Juliana, vervolgens een met de keukenafdeling in verbinding staande dienkamer, de eetkamer en de ontvangkamer, tevens bibliotheek. Aan de wegzijde ligt aan het einde van deze gang alleen de kinderspeelkamer, die zoodanig is gesitueerd, dat zij zon ontvangt van de Oost- en de Zuidzijde. Hierna volgen de vertrekken achter de kolonnade, die als logeerkamers zijn ingericht: hier zijn, gegroepeerd om een gemeenschappelijke zitkamer in het midden van den kwart-ronden vleugel, 3 suites voor logeergasten ingericht, elk bestaande uit een afgerond geheel van zitkamer, slaapkamer en badkamer aan een eigen, afgesloten voorportaal. Het grootste vertrek aan het einde van den vleugel is ingericht als turnkamer. Op de verdieping, die, behalve langs de hoofdtrap, bereikbaar is met een lift en door middel van twee secundaire trappen in den vleugel, vindt men, te rekenen van het middengebouw af, eerst de slaapvertrekken van het Prinselijk Paar, vervolgens de kinderslaapkamer met aangrenzende kamer voor de verpleegster, badkamer en huisapotheek, vervolgens een vierde suite voor logé's en tenslotte acht vertrekken voor inwonend personeel en een zitkamer voor het personeel.

In de volgorde van hun ligging kan over de hoofdvertrekken van de Prinselijke woning het volgende worden vermeld:

De kamers van Prins Bernhard en Prinses Juliana liggen, grenzend aan elkaar, aan de tuinzijde; de beide kamers hebben een prachtig uitzicht over den grooten vijver in het park. Voor de beide kamers ligt een nieuw aangebouwd terras van 6 m breedte, dat uit beide kamers kan worden betreden door een zeer groot raam, dat electricisch wordt bewogen en in den vloer wegzakt. De beide kamers zijn gemeubeld en ingericht met gebruikmaking van verschillende objecten, die door H.H.K.K.H.H. als persoonlijk gewaardeerde eigendommen zijn meegebracht. De kamer van Prins Bernhard werd voorzien van een sobere betimmering in Zebrano-hout, die geschonken werd door de gezamenlijke burgemeesters der Nederlandsche gemeenten. Lederen clubfauteuils werden aangeboden door de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel. De kamer van Prinses Juliana werd voorzien van een houten plafond in eenvoudige cassettenverdeling; de meubilering, hoofdzakelijk bestaande uit metalen meubelen, is een geschenk van de Leidsche vrouwelijke studenten.

De inrichting van de eetzaal is een geschenk van de bewoners van Curaçao en de overige Nederlandsche Antillen. Deze zaal, die een afmeting heeft van 6.25 X 8.50 m, is voorzien van een lage lambrisering, deuren en raamontimmeringen van berkenhout en een wandbespanning van champagnekleurige moirézijde. Het plafond is flauw gewelfd en kan worden beschenen door een indirecte verlichting, die in een kooflijst langs de beide lange wanden van het vertrek is ingebouwd. Aan de beide korte wanden zijn twee kleine stuc-reliefs aangebracht van de hand van F. J. van Hall.

Op den langen wand tegenover de drie op den tuin uitziende ramen hangt een groot geborduurd wandkleed, ontworpen en

uitgevoerd door Mevrouw Hildegard Brom-Fischer, die dit kleed voorzag van een boeiende en geestige ornamenteele voorstelling van de flora en fauna van de West-Indische eilanden, gegroepeerd om een 17e eeuwse West-Indië-vaarder.

Dit wandkleed is in de kamer het beheerschende object; de geheele materiaal- en kleurenkeuze van het interieur is op het wandkleed afgestemd, waarbij wij een dankbaar gebruik hebben gemaakt van de adviezen van de ontwerpster. Wij danken ook aan haar het ontwerp voor het met de hand geknoopte vloerkleed, waarvan de hoofdtoon een licht blauwachtig groen is. Dit kleed ligt op een notenhouten parketvloer. De gordijnen werden, eveneens volgens aanwijzingen van Mevrouw Brom-Fischer, geweven door Mej. Kitty van der Mijl Dekker.

De meubels werden naar ons ontwerp uitgevoerd in notenhout; de stoelen zijn met zwijnsleer bekleed. Boven de tafel hangt een bronzen lamp, die ontworpen en uitgevoerd werd door Jan Eloy en Leo Brom.

De ontvangkamer, die tevens dient als bibliotheek, heeft een betimmering, die in hoofdzaak bestaat uit groote boekenkasten met schuivende spiegelruitjes, uitgevoerd in Amerikaansch notenhout. De binnenzijde der boekenkasten is matgroen gelakt. Deze betimmering maakt deel uit van het geschenk van de Nederlandsche Schooljeugd, die gelijk bekend is, ook het Sportpaviljoen met tennisbanen in het park heeft aangeboden. De groote zandsteenen schouw met open vuur, die versierd is met een schildering van de hand van Charles Eyck, is een geschenk van de inwoners van Suriname. Deze kamer heeft een effen groen, met de hand geknoopt Smyrna tapijt. De meubels zijn, evenals de betimmering, uitgevoerd in Amerikaansch notenhout; de stoelbekledingen zijn met de hand geweven en een product van de handweverij „t Paapje". Deze meubilering is een geschenk van de Amsterdamsche vrouwen.

De wandbespanning is van koperkleurige zijde; de hierbij aansluitende gordijnen zijn van Velours d'Utrecht volgens een patroon van Lion Cachet. In de bovenafdekking der boekenkasten is ook hier een indirecte verlichting aangebracht; er is voorts nog een middenlichtkroon van rookkleurig Venetiaansch glas.

De gang heeft een effen blauw tapijt; de wanden zijn bekleed met grijsge schilderd Zwitsersch doek; het plafond is in hout getimmerd met een sterk sprekende cassettenindeeling, geschilderd in ivoortint met de verdiepte velden in donker blauwgroen met vergulde rosetten. De hoofdtrap is eveneens in ivoorkleur geschilderd; de dektreden en de handleuning zijn van met bijzondere zorg uitgezocht en bewerkt Java-teakhout. In het trappenhuis hangt een lichtkroon van Fransch glaswerk; een werkstuk van Lalique, die ook de erbij aansluitende, kleinere lichtornamenten in de gang heeft gemaakt. Deze lichtornamenten zijn een geschenk van de Nederlandsche Gezanten. Op de trap ligt een met de hand geknoopte traplooper, die een werkstuk is van de Baarnsche vrouwen.

De filmzaal, die, zooals reeds eerder werd vermeld, geheel nieuw werd aangebouwd, werd gesticht om daarin de volledige geluidsfilminstallatie onder te brengen, die aan het Prinselijk Paar werd aangeboden door den Nederlandschen Bioscoopbond. In het door het Prinselijk Paar bewoonde gedeelte van het paleis was geen ruimte aanwezig, die groot genoeg was voor projectiedoelinden; een projectiecabine was er uit den aard der zaak evenmin. Deze ruimten moesten dus nieuw worden aangebouwd. Echter bestond het gevaar dat een aanbouw van de voor dit doel benodigde afmetingen het gebouw ernstig zou ontzien. Daarom hebben wij de zaal aan de achterzijde van den kwartonden vleugel op het niveau van het souterrain gelegd en hem plat afgedekt met een terras op het niveau van de hoofdverdieping. Uit de ontvangkamer ziet men zoo-

ONTVANGKAMER

doende over de filmzaal heen vrij in het park. De zaal heeft een afmeting van 6.50 X 13.50 m., is voorzien van een flauw gewelfd en gepleisterd plafond en een eenvoudige betimmering, bestaande uit een lage lambriseering, waarboven een wandbespanning op tengels ter vermindering van den nagalm. De vloer is een eenvoudige strookenvloer van notenhout, waarop een met de hand geknoopt tapijt ligt, ontworpen door Jaap Gidding en uitgevoerd door de Rotterdamsche vrouwen. Het is gebleken, dat de materiaalkeuze en de afmetingen van de zaal een acoustisch volkomen bevredigend resultaat gegeven hebben.

De cabine, die alleen van de buitenlucht uit toegankelijk is, is ingericht met inachtneming van alle brandveiligheidsvoorschriften van de Amsterdamsche brandweer.

218

Het sportpaviljoen met een tweetal tennisbanen dat, zooals reeds gemeld, door de Nederlandsche schooljeugd werd geschonken, is gelegen op een prachtige open plek in het park op ongeveer zeven minuten gaans van het paleis. In overleg met den tuinarchitect, Dr. Ir. Bijhouwer, werd de indeeling van dit sportterrein gemaakt, waarbij tevens op den aanleg van een zwembad werd gerekend.

Het paviljoen bevat een groote zitkamer met gebogen glazen wand en een terras er voor, beide op 55 cm boven het niveau van de tennisvelden, zoodat men een goed overzicht over het spelen heeft. De zitkamer kreeg een open haardje, terwijl de achterwand gedecoreerd werd door Dick Eiffers met luchtige figuurtjes, die de verschillende sporten weergeven. Achter de zitkamer is een dienkamertje gelegen, terwijl opzij een tweetal

ONTVANGKAMER.

gangen wordt aangetroffen, één voor dames en één voor heeren, op welke gangen een toilet, zes kleedkamertjes en een douche-ruimte uitkomen. Aan het einde van de gangen is een overdekt terras, dat den toegang vormt tot het zwembad. Door den vorm van het terrein lag het voor de hand de as van het laatste niet evenwijdig te houden aan de as van de tennisbanen; daardoor is de licht gebogen vorm van de gangen ontstaan, welke gaarne werd aanvaard.

De gevels zijn uitgevoerd in gevoegde waalsteen, welke gebroken wit werd gesilicaat; het dak is van riet.

Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK.
Ir. A. J. VAN DER STEUR.

Onze medewerkers waren:

J. J. J. de Bruyn, als vertegenwoordiger van het Comité voor het Nationaal Huwelijksgeven.
Ir. K. Bakker, voor het gewapend beton.
Ir. H. J. Goudswaard, voor de verwarming en de sanitaire inrichting.
Het Ingenieursbureau C. D. Nagtglas Versteeg, voor de elektrische installatie, de bliksembeveiliging en de liftinstallatie.
Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer, voor den aanleg van het sportpark.

Terwijl wij bij de uitvoering werden bijgestaan door:
G. H. Kleinhout,
C. Dijk, als hoofdopzichter en
G. H. Kleinhout Jr., als tweede opzichter.

ONTVANGKAMER. SCHOUW MET WANDSCHILDERING VAN CHARLES EYCK.

KONINKLIJK PALEIS SOESTDIJK, WOONGEDEELTE VOOR HET PRINSELIJK PAAR

LANGE WAND VAN DE EETZAAL MET WANDKLEED VAN MEVROUW H. BROM-FISCHER

KONINKLIJK PALEIS SOESTDIJK, WOONGEDEELTE VOOR HET PRINSELIJK PAAR

EETZAAL.

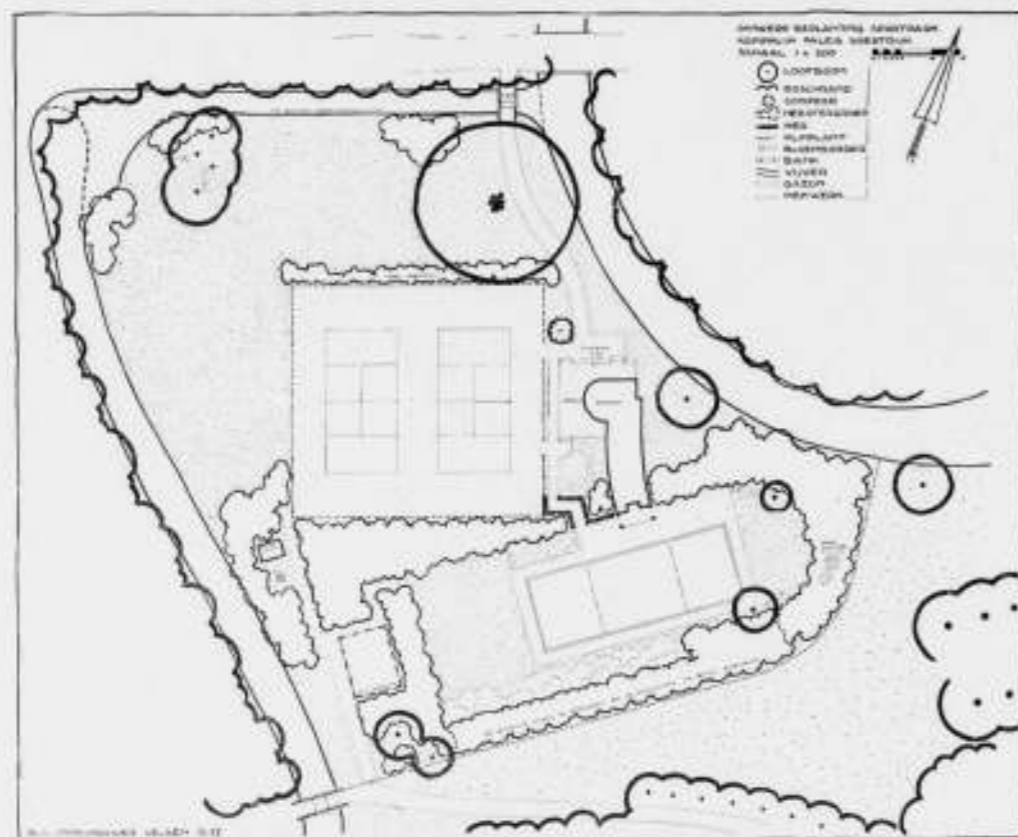
KONINKLIJK PALEIS SOESTDIJK. WONING VOOR HET PRINSELIJK PAAR

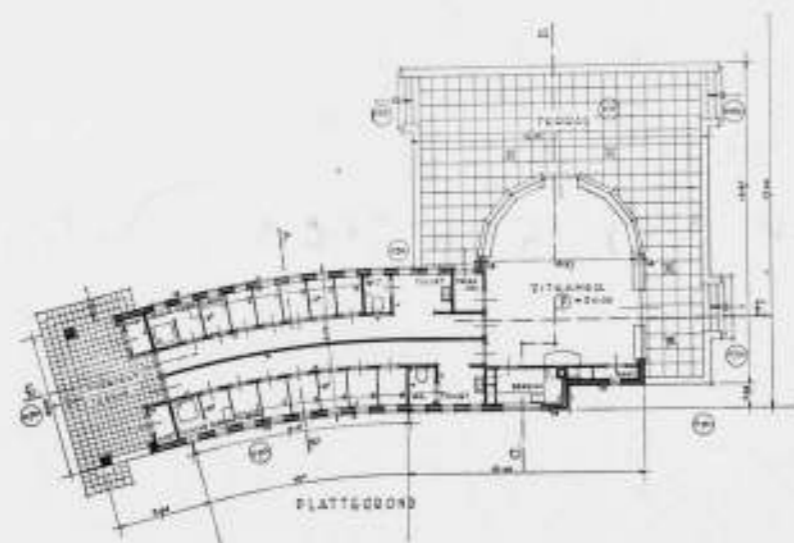
SPORTPAVILJOEN

INTERIEUR VAN HET SPORTPAVILJOEN

PLAN VAN HET SPORTPARK

PLATTEGROND VAN HET SPORTPAVILJOEN SCHAAL 1 A 300

KEUKEN
224

TURNKAMER

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 16 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 20 MEI 1939 No. 20

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Ledenvergadering op Donderdag 8 Juni a.s. 's avonds 8.30 te Amsterdam, te houden in het American Hotel, ingang Leidscheplein.

Agenda.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Voorstel tot het uitschrijven van een studieprijsvraag met medewerking van het Gemeentebestuur van Amsterdam.
5. Verkiezing van 2 Juryleden voor de onder punt 4 genoemde prijsvraag.

Voorgedragen door het Bestuur de Heeren:

1. J. F. Berghoef, A. P. Smits.
2. W. J. Gerretsen, M. Plate.

6. Bespreking betreffende samenwerking met andere vereenigingen.
7. Rondvraag en Sluiting.

Tentoonstelling Ontwerpstudie No. 12.

Bekroning van den Toren der St. Jacobskerk te 's Gravenhage.

In de vergaderzaal zullen de ingekomen ontwerpen van bovengenoemde ontwerpstudie voor deelnemers en belangstellenden ter bezichtiging worden gesteld van 7 uur tot de aanvang van de vergadering.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 21

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

27 MEI 1939

A. C. A. ROTGANS

Op den 28sten April l.l. overleed te Amsterdam de Heer A. C. A. Rotgans, een bij velen bekende collega. Hij bereikte den leeftijd van 54 jaar en behoorde dus niet meer tot de jongeren. Zijn tijdgenooten kenden hem allen uit de periode van „Architectura“ in Parkzicht, in de jaren vóór den oorlog. Hij kwam toen ook bij verschillende prijsvragen op den voorgrond. Zijn teekeningen waren altijd bijzonder fraai en verzorgd en op het gebied van de perspectiefteekening muntte hij zeer zeker uit. Hij betrad

hier niet steeds de geijkte paden, maar trachtte door nieuwere methoden de ruimtelijke werking der voorstellingen te verbeteren.

Nu hij is heengegaan op nog jeugdigen leeftijd, zullen wij aan hem de herinnering bewaren van een bekwaam en uiterst serieus werker, die op velerlei gebied in ons vak werkzaam was.

B. T. BOEYINGA.

MEERVOUDIGE OPDRACHT VOOR HET ONTWERPEN VAN TWEE WAND-SCHILDERINGEN IN HET NIEUWE AMSTELSTATION TE AMSTERDAM.

In de groote hal van het nieuwe Amstelstation (zie voor den plattegrond blz. 213 van den jaargang 1938) zullen een tweetal wandschilderingen worden gemaakt van vrij groote afmeting, elk ongeveer twintig meter breed en negen meter hoog. In overleg met het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst te 's-Gravenhage werden in December van het vorige jaar een vijftal kunstenaars uitgenoodigd, daarvoor ontwerpen te maken. Dit waren de heeren P. Alma, G. Hordijk, H. Koolen, G. V. A. Röling en L. Sengers. Voor deze schetsontwerpen werd twee maanden tijd gegeven.

Behalve de heer G. V. A. Röling namen alle kunstenaars de uitnodiging aan. Daarna werd de heer W. Schuhmacher gevraagd, die eveneens bedankte. Zijn plaats werd ingenomen door den heer J. Weijand.

De Commissie van beoordeeling bestond uit Prof. H. Campendonk, hoogleeraar aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam, W. F. Gouwe, Directeur van het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst te 's-Gravenhage, en ondergeteekende; zij werd gepresideerd door den Chef van den Dienst van Weg en Werken der Nederlandsche Spoorwegen, Ir. Ch. H. J. Driessen. De keuze van het onderwerp, de gedachte en de wijze van uitbeelden werden volgens het programma geheel aan de uitgenoodigde kunstenaars overgelaten. Daarbij werd er op gewezen, dat degene, die de motieven niet onmiddellijk aan het spoorwegbedrijf en zijn middelen ontleende (hetgeen geenszins vereischt werd), toch een versiering moest ontwerpen die door haar aard en uitdrukking in een milieu van reizen en verkeer paste, en in opwekkenden zin de gedachten daaraan verbond.

De Commissie zou hare beoordeeling in een gemotiveerd rapport neerleggen, welk rapport binnen een maand na den inzendingsdatum aan de deelnemers zou worden toegezonden.

Het resultaat van deze meervoudige opdracht is belangwekkend genoeg om in ons blad te reproduceeren. Daarbij zal het een en ander aan het rapport der beoordeelingscommissie worden ontleend. Dat hierbij het werk van den kunstenaar H. Koolen

ontbreekt staat in verband met de omstandigheid, dat zijn ontwerpen niet binnen den gestelden termijn gereed kwamen.

De einduitslag der beoordeeling viel ten gunste van het ontwerp-Alma uit. Daarbij uitte de Commissie enkele bezwaren, die naar haar oordeel door overleg met den ontwerper uit den weg konden worden geruimd. Dit overleg heeft middelerwijl plaats gevonden. Wij reproduceeren daarom zijn eenigszins gewijzigde ontwerpen, zooals die thans voor uitvoering aan den kunstenaar zijn opgedragen.

Aan het rapport ontleen ik het volgende:

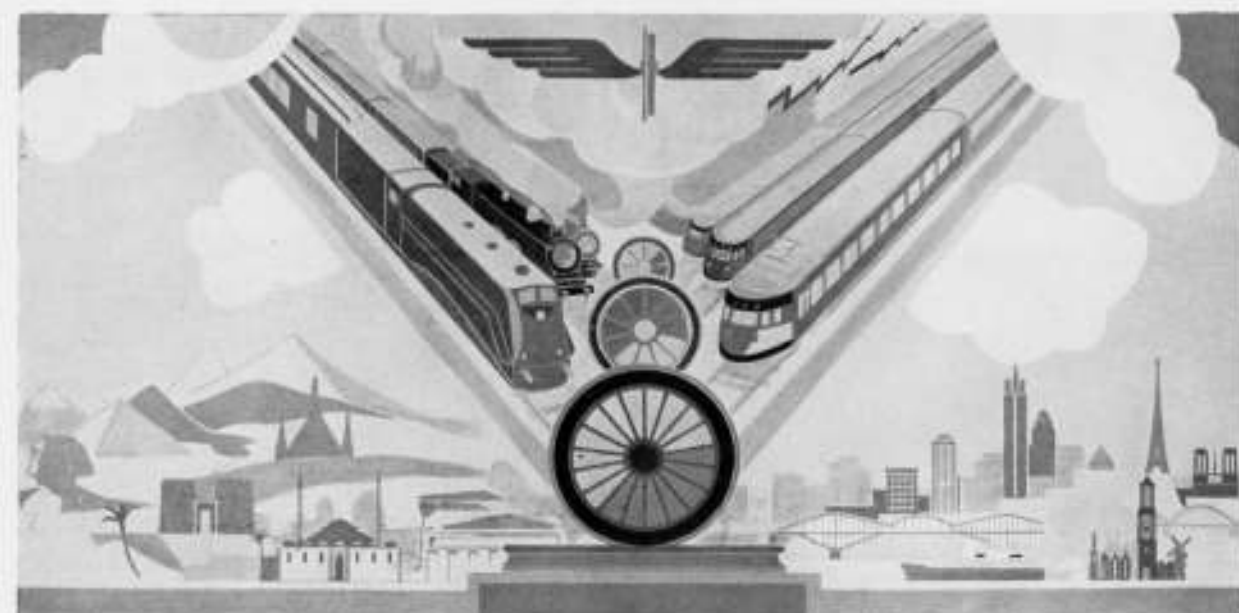
Inleiding.

De Commissie heeft haar vergelijkende beoordeeling gegrond op de volgende inzichten en eischen:

Gevraagd werd een ontwerp dat een werk mocht doen verwachten waarvan een opwekkende suggestie zou uitgaan ten opzichte van het gebruik maken van de verkeersmiddelen der N.S., of iets ruimer uitgedrukt: ten opzichte van het reizen. Het verlangen dat hieruit rijst naar blijmoedige, lichtende kleur, wordt versterkt door het architectonisch karakter van de door zijn ruime lichtinval en door zijn materiaalkeuze lichte hal. Indien de kunstenaar deze suggestie wil bereiken door figuratieve of allegorische compositie, door een voorstellende of verhalende conceptie, dan zal de inhoud daarvan door eenvoud gemakkelijk aansprekend, voor den beschouwer snel leesbaar en begrijpelijk moeten zijn. Hij is, gaande op of komende van de reis, op dit oogenblik en op deze plaats niet in een conditie geschikt voor lange, zich verdiepende kunstbeschouwing; een stationshal laat trouwens door haar vervuldheid met beweging en geluid een dergelijke concentratie en bezinking in het algemeen geenszins toe. Een werk van toegepaste, decoratieve kunst vindt enerzijds in de eigen-aardigheid van de opdracht de bepaling, dat is ook de begrenzing van de uit te drukken idee, het te beelden gegeven, anderzijds aanvaardt het voor vormgeving en uitvoering de

OOSTWAND

WESTWAND

SCHETSONTWERP VOOR TWEE WANDSCHILDINGEN IN HET NIEUWE AMSTELSTATION TE AMSTERDAM
VOOR UITVOERING AANGEWEZEN SCHETSEN ONTWERP: P. ALMA

aanwezige materiele mogelijkheden. De commissie was zich bewust dat te dezen opzichte de te verleenen opdracht in dit geval een bijzondere overweging van den ontwerper noodzakelijk maakt, n.l. de verhouding tusschen de aanwezige wandvlakke en het voor versiering beschikbare bedrag.

Terecht heeft hier het programma voor de meervoudige opdracht den ontwerpers de volste vrijheid geboden, en aldus de wijze waarop, met inzicht in het binnen de gestelde grenzen bereikbare, de materiele condities tot een zoo bevredigend mogelijke oplossing worden benut, een deel der opgave laten zijn, een factor in de oplossing van de gestelde vraag.

1. Ontwerp-Alma.

Motief: de wereldomvattende betekenis van het spoorwezen, en de technische vooruitgang daarvan.

Oostwand. Ontwikkeling van de locomotief. De uitvinders Séguin, Stephenson, Watt, staan in het midden.

Onder: in mineurtonen, de experimenten die aan de locomotief voorafgingen.

Van het midden uit aan beide zijden de ontwikkeling van de machine van de eerste modellen tot de laatste gestroomlijnde. Symbolisch omlijsten deze locomotieven met hun rook de aarde.

Westwand. Resultaat van de technische ontwikkeling. In het midden het rad op de rail, links de stoom-, rechts de elektrische treinen. De twee beweegkrachten, stoom en electriciteit.

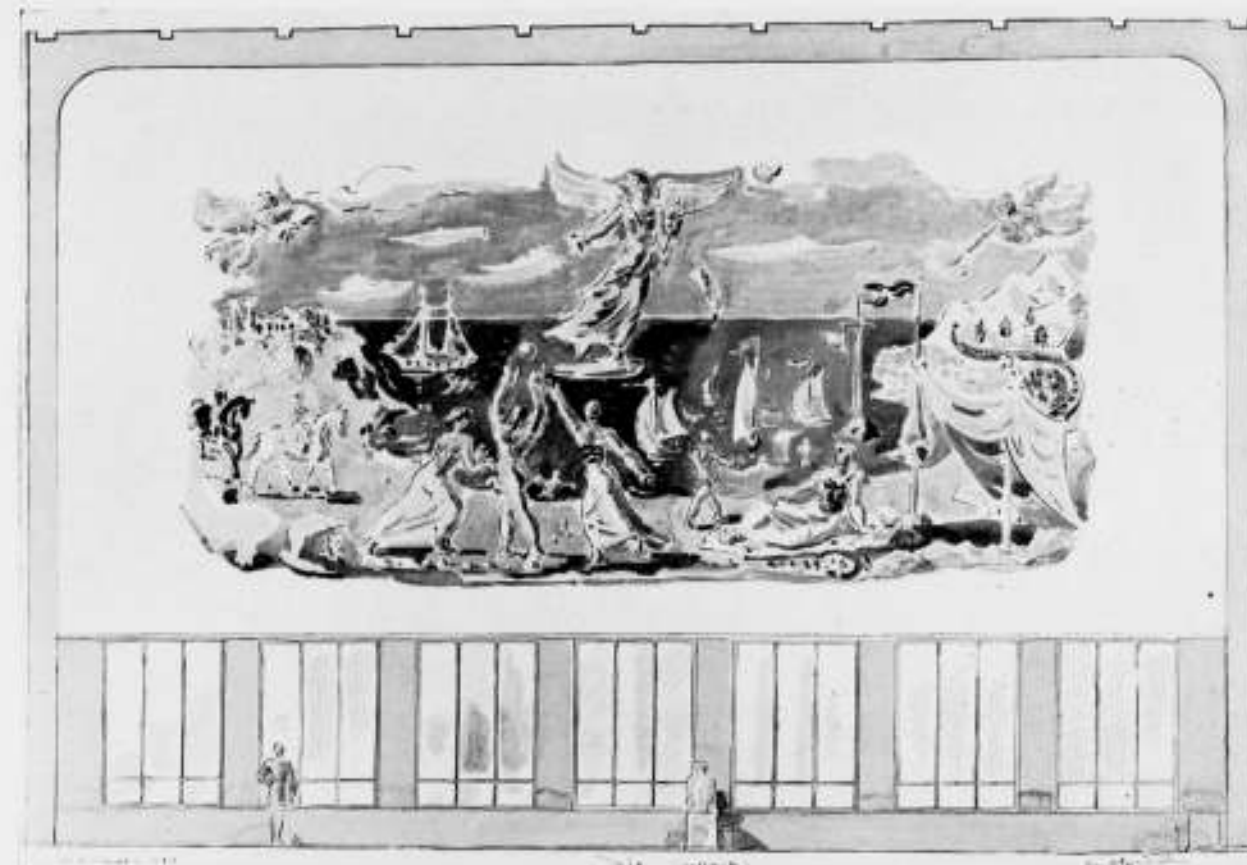
Boven: het gevleugeld rad als teeken van de Nederlandsche Spoorwegen.

Rechts en links onderaan: de oude en de nieuwe wereld.

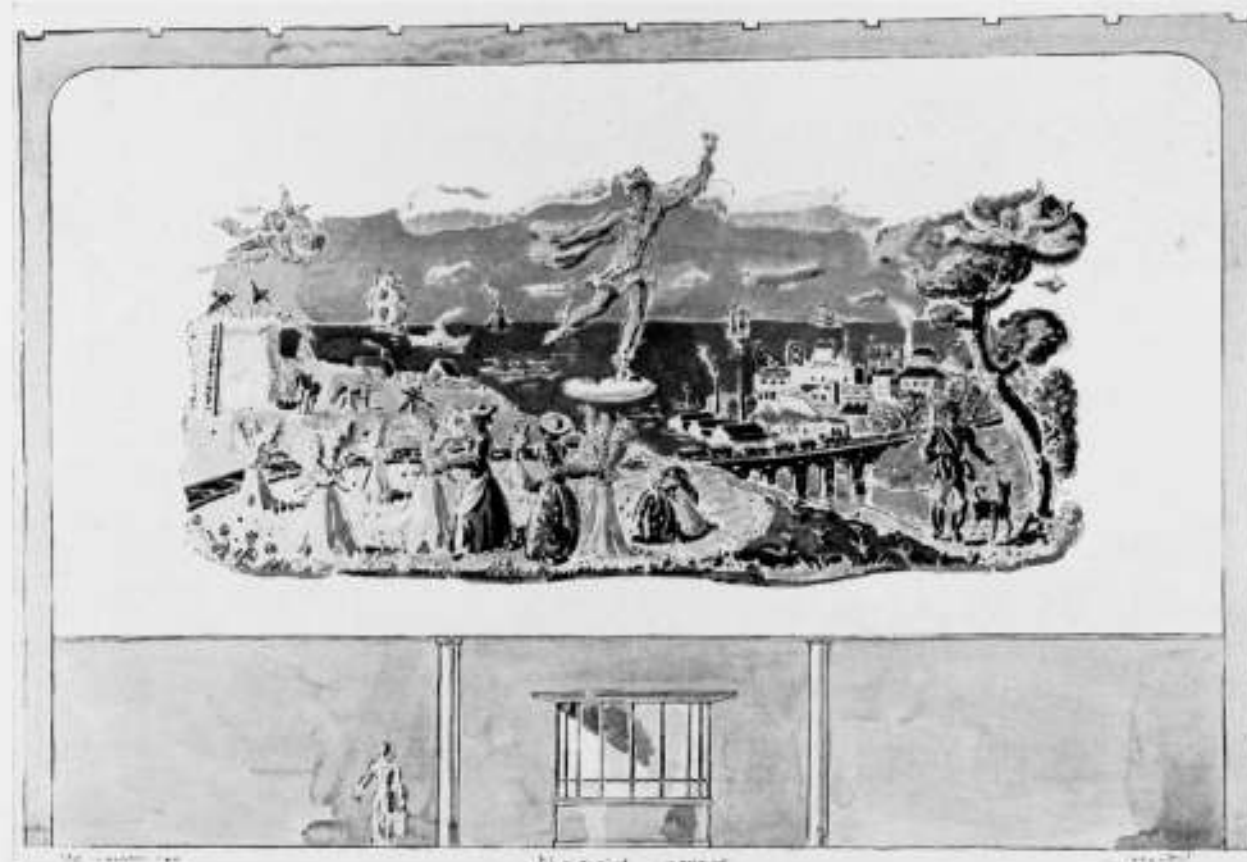
Beoordeeling.

De commissie acht het van groot belang dat beide ontwerpen gemakkelijk zijn te begrijpen en in den korten tijd van het verwijlen in een stationshal door velen van de reizigers ten aanzien van hun bedoeling kunnen worden gewaardeerd.

De verdeeling in twee hoofdmotieven, op den oostwand het verleden, den groei van het verkeersmiddel, op den westwand het heden, den modernen vorm met een accent op de elektrische drijfkracht, is gelukkig. De kleur, vooral van den oostwand, mooi en voor het doel geschikt. Uit de eenvoudige vlakken, de sober behandelde figuren, het landschap op den westwand, spreekt een vaste, overtuigende opvatting van het wezen eener wandschildering; en deze conceptie en uitvoeringswijze zal geen belemmering vinden in de voor de opdracht vastgestelde materiele condities.

OOSTWAND

WESTWAND

SCHETSONTWERP VOOR TWEE WANDSCHILDINGEN IN HET NIEUWE AMSTELSTATION TE AMSTERDAM. ONTWERP: G. HORDIJK

2. Ontwerp-Hordijk.

Motief: Personenvervoer, ontwikkeling en ontspanning brengend.

Goederenvervoer: bevordering van handel, nijverheid en landbouw.

Oostwand. In het midden Iris, Messagère céleste, de lichtvoetige, geflankeerd door een Cupido met boek, en een die de menschen frissche lucht toeblaast. Op den voorgrond baadsters,

op den achtergrond links: een tempel (ontwikkeling) en ruiters; rechts: een trein, leidend naar de wintersport.

Westwand. In het midden Mercurius, God van den handel en der dieven, geflankeerd door Cupido met horen des overvloeds, en Cupido met brief en posthoren.

Op den voorgrond: oogst en jager; op den achtergrond: industrie-centrum. Als verbinding: de spoorweg.

Op den achtergrond: schepen, die goederen brengen, die door den spoorweg verder vervoerd worden.

OOSTWAND

WESTWAND
SCHETSONTWERP VOOR TWEE WANDSCHILDERINGEN IN HET NIEUWE AMSTELSTATION TE AMSTERDAM
ONTWERP: LODE SENGERS

OOSTWAND

WESTWAND
SCHETSONTWERP VOOR TWEE WANDSCHILDERINGEN IN HET NIEUWE AMSTELSTATION TE AMSTERDAM
ONTWERP: J. WEIJAND

Beoordeeling.

De kunstenaar heeft zich op andere wijze dan Alma, doch allerm minst zwakker, vereenzelvigd met den architectonischen opbouw, het ruime en lichte karakter van de hal waarin de wandschilderingen moesten worden gemaakt. Hij heeft dit lichte en opene blijkbaar met vreugde gevoeld en willen behouden in zijn schilderijen, wapperend en doorzichtig, als zwevend op den wand. De ontwerpen zijn feestelijk: de kleur is vroolijk. Zij zou op zich zelf beschouwd aan de ruimte een blijde verlevendiging schenken en de groote wanden niet verzwaren. Wat de werkwijze betreft, zij heeft een snelle levendigheid en luchtigheid die eigen is aan en niet te scheiden van de geheele persoonlijke opvatting en voordracht, het mousseerende. Dit snelle en licht-handige loopt gevaar het oppervlakkige te naderen, waarbij de kleur gehalte gaat missen en de teekening improviserend en minder verantwoord wordt. Het komt de commissie voor, dat dit vlotte, speelsche, op zich zelf bekoorlijk door zijn levendigheid, het best tot zijn recht komt op een niet te groot vlak, maar voor bewerking van groote oppervlakten bedenkelijker wordt. De levendigheid drukt zich hier ook uit in een veelheid van voorstellingen en figuren. Dit zou geen bezwaar zijn, wanneer over-

zichtelijkheid en gemakkelijke leesbaarheid van groepeerings en onderdeelen bleef verzekerd. Deze veelheid zal echter niet gemakkelijk worden onderscheiden; vooral de beheerschende figuur van den Oostwand met allegorische attributen zal niet worden begrepen.

3. Ontwerp-Sengers.

Motief: Het reizen vroeger en nu.

Oostwand. Het reizen vroeger: eenzaam, gevaarlijk en vol moeilijkheden.

Westwand. Het reizen nu, dat door zijn comfort allerhande mogelijkheden voor iedereen biedt, het beoefenen van sport, enz. Massa's menschen van verschillende nationaliteit bevolken de stationshal.

Beoordeeling.

De groepeerings van den wand die het reizen in den tegenwoordigen tijd verbeeldt, geven gezamenlijk wel den indruk: „allen op reis”; minder sprekend in onderscheiden situatie en karakter zijn zij ieder op zich zelf. Bevredigender zou het zijn als de omgeving waarin de verschillende menigten zijn geplaatst

zich duidelijker deed kennen. Zij is als het ware in een sprookjes-sfeer gehouden, van de boogoverkapping (waaruit de midden-groep zich voortbeweegt) blijft op die wijze wel wat weinig realiteit over, terwijl de beschouwer uit enkele min of meer als vulling aangegeven doorgangen e.d. moeilijk een stationshal zal verstaan. De middenfiguren, haast vijf meter hoog, acht de commissie te groot (voor het schaalgevoel vergelijkte men de Mercurius- en Iris-figuren van Hordijk). De andere wand geeft (evenals de eerste) heel mooie stukken. Sommige zijn welsprekend in het verband (bijv. de postwagen), het schijnt echter twijfelachtig of de beschouwer (zonder de toelichting die de commissie voor zich had) zal verstaan dat hij hier de eenzaamheid, het gevaar en de moeiten van het vroegere reizen verbeeldt. Het geheel, door weinig in de compositie gebonden vormen van geboomte en gewas verdeeld, doet denken aan een blad van boekverluchting, waarop een legende in haar hoofdstukken wordt verhaald. Met zeer bijzondere en fijne kwaliteiten. Beide ontwerpen hebben het illustratieve gemeen en de vraag dringt zich op of zij met hun ongetwijfeld groote bekoring van kleur en teekening, draagkracht hebben voor een grooten wand. De grondgedachte: het moeizame reizen weleer — het gemakkelijke,

genotrijke reizen thans, vond veel waardeering: er gaat van het werk van Sengers, zooals het in deze teekeningen is neergelegd, groote bekoring uit.

4. Ontwerp-Weijand.

Motief: Heden en verleden.

Oostwand. In het midden ziet men Phoebus en zijn zonnewagen met vierspan. Links daarvan een knielende figuur, de Fantasie voorstellende, en een liggende figuur: Droom en Verlangen verbeeldend.

Van links naar rechts:

Figuur, die de Tijd verbeeldt, verdwijnt naar de oude stad.

Gijsbrecht van Aemstel met rij van Clarissen.

Schildknaap wijzend naar Phoebus' afgezant, die het symbool van den nieuwen tijd brengt aan den arbeid.

Voorts ziet men tusschen twee staande figuren, van wie één leunt op het wapenschild van Amsterdam, vier knielende en hurkende figuren van arbeiders.

Hierboven: het embleem van de Nederlandsche Spoorwegen en die van stoom en electriciteit. Aanduiding van de nieuwe stad en een Dieseltrein.

Westwand. In het midden staat Hermes of Mercurius, de boodschapper, in zijn reiscostuum, het Grieksche dichterpaard Pegasus aan den teugel leidend, met zijn staf in de andere hand. Hierboven straalt het Noorderlicht.

In de oranje kleurpartij boven Hermes zijn „Chateaux en Espagne” gedacht, zinnebeeldig het verlangen naar reizen voorstellende.

In het midden, onder Hermes, ziet men twee reizenden, een met een bal spelend kind (de jeugd), en een springend hertje.

Links en rechts: voorstellingen van menschen, die zich verlustigen in de natuur, opgevoolikt door versieringen met vogels, enz.

Beoordeeling.

Men voelt in deze ontwerpen een overtuiging in opvatting, geschooldheid in voordracht, ervaring die zich geven kan in weloverwogen compositie. Kenmerkend voor dezen inzender, tegenover de anderen, is een openhartig maar ook met talent aanvaard van traditie. Deze karaktertrek openbaart zich in de idee evenzeer als in den uitingsvorm. Het moet in beginsel zeker niet uitgesloten worden geacht dat deze voordracht zich zou voegen in een moderne ruimte, van bouw en materiaal gelijk de gegeven hal. Hier openbaart zich echter een neiging tot het wijsgeerig symboliseeren en mythologisch bespiegelen van dien aard, dat de verbinding van denken en zien met den tijd die wij beleven nauwelijks wordt tot stand gebracht. De commissie meent dat deze samengestelde symbolische voorstellingen in een stations-milieu niet tot haar recht kunnen komen, daar het grondkarakter van het werk, wijsgeerig en statieus, niet verwant is aan het leven van beweging, bedrijvigheid, activiteit, dat zich op deze plaats rusteloos manifesteert.

Conclusie.

Bij herhaalde beschouwing vonden de hierboven voor elk der ontwerpen gewaardeerde kwaliteiten en geopperde bedenkingen meer en meer bevestiging. De opgesomde bezwaren ten aanzien van de inzendingen Hordijk, Sengers en Weijand blijven ten

DE WILLEM KROMHOUT STICHTING

Op Zaterdag 13 Mei l.l. is de acte van oprichting van de Stichting „Willem Kromhout”, Steunfonds voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst onderricht, voor den notaris F. H. Charbon te Amsterdam verleden.

Het doel van deze Stichting is, het verleen van steun aan de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht te Amsterdam ten bate van den Cursus dezer Vereeniging.

Door enkele giften werd het oprichten van de Stichting mogelijk gemaakt. De initiatiefnemers verwachten, dat het aanvankelijk

slotte al te sterk tegenover de belangrijke deugden die de commissie nadrukkelijk wil erkennen. Wanneer zij haar voorkeur uitspreekt voor het ontwerp Alma, is het niet omdat dit ontwerp, zonder overwegingen nopens toepassing, plaats en uitvoering, op zich zelf een uiting zou zijn van aesthetisch hooger orde, van grooter kunstenaarschap. Doch de commissie kan zich niet richten naar wat eventueel de conclusie had kunnen zijn indien Hordijks levensblijheid, de fijne vertellereigenschappen van Sengers een vorm hadden gevonden die de geopperde bedenkingen had ondervangen. In zekeren zin staan hoedanigheden, die op zich zelf kwaliteiten kunnen zijn, de doeltreffendheid voor het gegeven geval in den weg. Voor een aula, een bibliotheek o.d. zou de commissie Weijands inhoud en voordracht zeker anders beoordeelen.

Bij Alma is de verhouding eenigermate andersom. De commissie heeft enkele bezwaren. Doch in zijn voordeel heeft deze inzender de eenvoudige, overzichtelijke, gemakkelijk te volgen verwerking van de stof, voorgedragen in een wat kleur en werkwijze betreft geheel op wandschildering ingestelde techniek. Bovendien blijft het ontwerp, zonder zijn aard geweld te moeten aandoen, binnen de beperkingen die het gegeven geval materieel oplegt. Indien in deze ontwerpen enkele wijzigingen tot stand komen, dan zullen zij kunnen leiden tot een tweetal wandschilderingen die door compositie en kleur een opwekkende, in deze ruimte goed passende, versiering zijn; kunstwerken van bescheiden intentie, doch in hun soberen aard van een bevattelijkheid, die overeenkomt met milieu en doel.

Tot zoover het rapport.

Het is dunkt mij verheugend, als resultaat van een meervoudige opdracht ontwerpen te ontvangen, die zooals de hier getoonde, op een hoog peil staan.

Ik ben er van overtuigd, dat de gekozen ontwerpen van den kunstenaar Alma zich bij de eenvoudige, strakke architectuur van het nieuwe stationsgebouw goed zullen aanpassen en het interieur op fraaie wijze zullen versieren.

Ir. H. G. J. SCHELLING, B.N.A.

B. T. BOEYINGA.

„DE POORTERS”.

Een lang gekoesterde wensch van de deelnemers aan den Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht is in vervulling gegaan. Zij hebben een eigen clublokaal gekregen. En het zijn karakteristieke ruimten, waar onze bouwkundige studenten in Amsterdam hun home hebben gevonden.

In de Muiderpoort, die met de Haarlemmerpoort het laatste overblijfsel is van de 17e eeuwse afsluiting der stad, waaraan ook nog enkele historische bijzonderheden zijn verbonden, was een lokaal beschikbaar met eenige nevenruimten. Wie deze ruimten echter zag, een half jaar geleden, verwaarloosd, met karakterlooze getimmerten en kraalschroot-vlakken, kon zich nauwelijks indenken dat hiervan iets goeds was te maken.

Maar onze cursisten hebben, onder leiding van hun actieve bestuurders, het initiatief genomen voor een grondige restauratie. En niet alleen dat, maar zij hebben, omdat de middelen ontbra-

ken om deze restauratie te laten uitvoeren, zelf de handen uit de mouwen gestoken en voor het grootste deel zelf met elkaar dit werk verricht (zonder studieverlof). En zij hebben een metamorphose tot stand gebracht, waardoor het karakter van het laat 18e eeuwse bouwwerk in deze lokalen weer te voorschijn is gekomen; de mooie verhoudingen zijn weer hersteld. Zij hebben zich „de Poorters” genoemd, deze club van studeerenden aan de „H.B.O.”, toen zij wisten dat hun tehuis in deze poort zou worden gevestigd. Deze naam is door hun initiatief en werk nu geworden een eernaam, die zij aan hun opvolgers mogen overdragen, om daarin de herinnering te bewaren aan dezen zeer prijzenswaardigen arbeid. Het moge een aansporing zijn voor de cursisten, om ook verder door arbeid en inspanning hun doel te bereiken.

Op Zaterdagmiddag 20 Mei l.l. hadden deze „Poorters”, met in-

stemming en medewerking van het Bestuur der Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht, de Besturen van de Beschermende Vereenigingen, A. et A., B.N.A. en Club afgestudeerden H.B.O. uitgenoodigd met de Docenten en enkele belangstellenden, om de eenigszins feestelijke opening van dit clubgebouw bij te wonen.

Ook de inrichting der lokalen is met uiterst sobere middelen, passend bij het gerestaureerde interieur, geheel voltooid. Zonder stijlnabootsing, origineel bedacht, vormt deze inrichting een harmonisch geheel met de ruimten. Alle genoodigden waren verast door hetgeen zij hier zagen. Ons bestuur was zeer voldaan over deze prestatie zijner cursisten.

Het was een mooie middag voor onzen Cursus. Want bij de opening van dit mooie clubhuis werd herdacht:

- 1e. het 30-jarig bestaan van den Cursus;
- 2e. het 25-jarig jubileum van den architect en tuinarchitect A. P. Smits, als docent aan den Cursus;
- 3e. de 75e verjaardag van den oprichter en nu nog Algemeen-Voorzitter van ons Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht, den bouwmeester Willem Kromhout.

De Heeren Kromhout en Smits waren beiden aanwezig.

Aan de wanden prijken 8 stuks groote houtschetsen van Kromhout (door de cursisten zorgvuldig opgeplakt) die door hem nog weer speciaal werden gemaakt, ten dienste van een drietal colleges over „steensneden”, voor het 3e en 4e leerjaar. Deze doorwerkte schetsen van historische bouwstelsels, met uitslagen der bouwconstructies, spraken tot ons van de nog altijd volle belangstelling, toewijding en werklust van den 75-jarige.

Het welkomstwoord werd gesproken door den Heer Gerrit Bakker, voorzitter van de Poorters, die met zijn medebestuurders plaats had genomen aan het hoofd van de tafel, met den Heer Kromhout in hun midden. Hij vertelde van het restauratiewerk, ontvoude de plannen van de club, nu zij een eigen huis heeft en achtte het een groot voorrecht voor den Cursus dat de heer Kromhout, die aan de jongeren nog altijd ten voorbeeld kan worden gesteld, hier heeft willen komen, om hun lokalen te openen.

De Heer A. J. van der Steur, voorzitter van het dagel. bestuur der Vereeniging, prees het werk dat de cursisten hier hebben verricht, bedankte degenen die daaraan meewerkten en ook de hoofdamtzenaren der Gemeente voor hun betoonde welwillendheid bij het verkrijgen dezer ruimten, die het eigendom zijn van de gemeente Amsterdam. Hij sprak van de perspectieven die voor den Cursus worden geopend bij het betrekken van dit Poortershuis. Ook het cursuswerk zal, voor velerlei doeleinden, in deze ruimten geschieden en daardoor ook tot verdere ontwikkeling kunnen leiden. Daarna werd de Heer Smits, onder levendige instemming der aanwezigen, door hem gehuldigd voor

UITSLAG VAN HET EXAMEN TER VERKRIJGING VAN HET DIPLOMA VAN BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A. 1939.

Aan bovengenoemd examen hebben dit jaar 21 kandidaten deelgenomen, waarvan door 13 kandidaten het diploma van „Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1939” werd behaald. Deze kandidaten zijn de Heeren:

- No. 300. P. J. Adams, Zwijndrecht.
- No. 301. P. Benning, Eindhoven.
- No. 304. J. A. de Bruyne, Goes.
- No. 307. G. v. d. Hoven, Rotterdam.
- No. 308. H. Klaassen, Amsterdam O.
- No. 309. H. J. Krijger, Oegstgeest.
- No. 310. L. B. Lensen, Bilthoven.
- No. 313. H. J. Messelink, Enschede.
- No. 316. G. Smit, Bedum (Gr.).

zijn 25-jarigen zeer belangrijken arbeid aan den Cursus, in het bijzonder bracht hij naar voren de unieke plaats die de Heer Smits hierbij onder zijn collega's inneemt als vooraanstaand architect en tevens bekwaam tuinarchitect. Voor den Cursus is deze bijzondere figuur van groote beteekenis geweest. Wij hopen hem nog lang te mogen houden.

Wij zijn jaloersch op deze cursisten, getuigde de Heer C. Feltkamp, voorzitter van de Club der gediplomeerden. Zij hebben nu, wat wij nimmer hebben kunnen bereiken; noch als cursisten, noch als Club van gediplomeerden hadden wij zoo'n eigen tehuis. Daarom zijn wij te meer verheugd, dat reeds vooraf overeenstemming werd bereikt over het gezamenlijk gebruik van deze lokalen.

De Heer Feltkamp stelde verder in het vooruitzicht de organisatie van een tentoonstelling, door de Club van gediplomeerden, van het levenswerk van onzen jubilerenden docent, den Heer A. P. Smits, welk voornemen met warm applaus werd begroet, waarna de Heer Smits voor de aan hem gerichte hulde bedankte.

De Heer Kromhout, die hierna het woord verkreeg, bracht allerleest dank aan de velen, die hem op zijn verjaardag hebben gelukgewenscht en met bloemen gehuldigd. Via de symboliek der verschillende bloemstukken, kwam hij tot een voorstel om een prijsvraag te houden voor een karakteristiek Cursus-embleem. Hij prees ook de afwerking en inrichting der lokalen, gaf een historisch overzicht van de Muiderpoort en noemde ten slotte de drie merkwaardigste gebeurtenissen op, die met haar geschiedenis verband houden, n.l. het doortrekken van Lodewijk Napoleon, het doortrekken van de kozakken en — het openen van deze ruimten voor „de Poorters” — nu.

Er was nog een verrassing voor de genoodigden bewaard. Al pratende, onder het genot van uit eigen keuken aangebrachte versieringen, werd de een na den ander naar een ondergrondse ruimte gelokt, even zoo groot als de groote zaal, laag afgedekt met een gemetseld gewelf. Aan een lange withouten tafel, waarboven 2 petroleumlampen brandden, zaten de studenten reeds te fuiven. En alle genoodigden hebben hier met hen geklonken op het gezellig Poortershuis en den bloei van den Cursus. Hier werd ook de bloestehuis binnengebracht van de burens, de politiemannen, die in den anderen „poot” van de poort gehuisvest zijn, onder aanbidding hunner gelukwenschen door één der dienaren van de heilige Hermidad.

Moge de ingebruikneming van dit „Poortershuis”, dat geheel in dienst zal worden gesteld van het Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht, naar de schertsende woorden van Kromhout, één van de meest merkwaardige gebeurtenissen aan de geschiedenis van de Muiderpoort verbonden, inderdaad blijken van belang te zijn voor de ontwikkeling onzer organisatie tot een goede opleiding der aanstaande architecten.

B. T. BOEYINGA.

ADRES INZAKE DE RESTAURATIE VAN DE TOREN VAN DE ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE.

Amsterdam, 12 Mei 1939.

Aan Heren Burgemeester en Wethouders
van de Gemeente

'S-GRAVENHAGE.

Edelachtbare Heren,

Voor kort heeft ons Genootschap een ontwerp-studie uitgeschreven, die tot opgave had „het ontwerpen van een nieuwe bekroning voor de toren van de St. Jacobskerk te 's-Gravenhage". De 24 ingezonden ontwerpen werden tentoongesteld in de lokalen van de Haagsche Kunstkring. Bij de opening dier tentoonstelling op 22 April j.l. mochten wij tot ons genoegen den heer M. Vrijenhoek, Wethouder van Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting, aanwezig zien.

Wij hebben de eer U separaat te doen toekomen het programma van die ontwerp-studie en het rapport van de commissie van beoordeling, zoals zij, van afbeeldingen voorzien, zijn gepubliceerd in twee nummers van ons orgaan, het „Bouwkundig Weekblad Architectura".

PRIJSVRAAG RAADHUISPLAN DOETINCHEM.

Ingekomen 179 ontwerpen onder de volgende motto's:
B en W; Bouwen is Dienen; Meron; Vasanta; 2222; Twee; 11 (elf); Speravi; 566; Benth; Renova; probe; Beatrix; 1939 (1); 1939 (2); 3 X; X Y Z (1); 6772; 5321; Graaf Otto II 1236; DO, X.; Aan de Oude IJssel; P.A.J.; S.P.Q.D. (1); S.T.O.P.; Gelria; r.l.c.c.o.; J.M.J.; Zender Motto; In Doetinchem komt een huis; Eenvoud; Klooster-Sion; In geldersche sfeer; Gelre (1); R.D. 34; Deutinghom A. 838 D.; v.a.; 2312; Jo; 40493; de pijl op de boog; voor het laatst; a-z; H.G.; S.P.Q.R.; R.H.; Gezag en Bestuur; Simplicitas; perseverantie; S.V.P.; 215; Cabeant Consules; Quadraat; Roos; 75421; Houw vast; Gelre (2); Gelre (3); 67; Imprex; Aggiustamento; L.G.K.K.; 3-77; Job; Anno 1236; D.M.; Nabij „De Slangenborg"; E.P.U.; Tico; Delta; Sectio aurea; Isala (1); Eenhoorn; Old-Harm; D.C.G.; Ruit; Modaal; Duttinghem 838; Schut; AA99; Mispelbloem; Zuid; Gerda; M.v.A.B.; De Graafschap; Het bewust ontstane; Bouwgrond;

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

THE ARCHITECTS' JOURNAL No. 2304 (16-3-'39) geeft een fraai en interessant openluchtbad te zien uit Tsjechoslowakije (Teplice), van architect B. Fuchs.

IDEM No. 2305 (23-3-'39). Geen nieuws, behalve het bericht, dat een aannemer voor Team Valley Trading Estate op zich genomen heeft, een fabriek van nagenoeg 1900 m² oppervlak in den tijd van 48 dagen te bouwen. 't Staalskelet zou in acht dagen gereed komen, en was klaar in vijf. De metselaars werkten 's nachts door bij schijnwerper-verlichting. In 18 dagen tijds was al het buitenmetselwerk gereed, en het heele dak gedekt. De halve vloer was klaar, en met de centrale verwarming en elektrische verlichting werd een aanvang gemaakt.

IDEM No. 2306 (30-3-'39). Merkwildig modern huis van Denys Lasdun in Paddington. Betonskelet; wanden bekleed met bruine verglaasde tegels.

IDEM No. 2307 (6-4-'39). Een aantrekkelijk plan van een bekoond stadhuis te Godabening (Bryan Westwood en Edmund Ward), een politiebureau van Vine and Vine, en een crematorium van William Bell, met gegevens over de verbrandingsovens.

IDEM No. 2308 (13-4-'39). Weer een ander politiebureau. En de mededeling, dat de fabriek van 23.000 vierkante voet (1900 m²) in een maand tijds kant en klaar is gekomen.

IDEM No. 2309 (20-4-'39) toont een belangwekkende vrijzinnige Joodsche synagoge, gebouwd in Hamburg, door Felix Ascher, met Robert Friedmann.

IDEM No. 2310 (27-4-'39). Een maquette-afbeelding van de in 1942 te Rome te houden wereldtentoonstelling. Mussolini wil alle energie van Italië gedurende drie jaren op deze tentoonstelling concentreren. Gebouwen van een permanent karakter en van de afmetingen van den Sint Pieter en het Colosseum zullen tot in lengte van dagen getuigenis moeten afleggen van de eeuw van het fascisme. Thans werken 15.000 menschen reeds aan den

Ons Genootschap heeft met het uitschrijven van deze ontwerp-studie beoogd het vraagstuk van een bevredigend herstellen of afbouwen van de toren opnieuw aan de orde te stellen. Het lijdt immers geen twijfel, dat de gietijzeren helm, die in 1861 werd aangebracht, een onwaardige bekroning vormt van deze merkwildige, 6-kantige Gothische toren, de toren van de hoofdkerk Uwer Gemeente, die geworden is de huwelijkskerk en de doopkerk van ons Koningshuis.

Het is daarom dat ons Genootschap zich tot Uw College wendt met het verzoek thans te willen bevorderen, dat de toren van deze kerk, die voor Uw Gemeente en ons volk van zo bijzondere betekenis is, zal worden gerestaureerd en op nobele wijze be kroond.

Met de meeste hoogachting,
voor het bestuur van het Genootschap
Architectura et Amicitia,

w.g. WIEGER BRUIN, Voorzitter.
„ J. W. H. C. POT, Secretaris.

D.I.M.; Mens agit at molem; Encore; D.F.O.; X.Y.Z. (2); Dudino-hem; A.D. 1939; 39.3.10; Dotekom; Gelre I; Gelre II; i D steh; W.D.H.; tusschen Pas en Ysel; Curia; 2528; Te pas; N.C.N.P.; 94; Ara longa vita brevis; Hou en Trou; X X X; 1939 (3); Doe; 6.3.39; Labor; à cost; Doetinchem; 16310; Isala (2); S.P.Q.D. (2); G.N.G.; Prytaneion; 7700; in corpore; Ysselstad; Pax et bonum; P.P.P.; Arno; Gelria 39; Otto; 6539; 't staat; OXO; 18.12.33; Komo; Paix; Grewi; A.P.; Otto III; Raed voor daed; Rust; Koo; b.b. 98; Beidt uw tijd; Haaka; 0301; Bernhardina; 1333; 50505; Elle; AD. 10612; Lyn en vlak; Hoogte 50; De Poorter; Koh-i-noor; 1.25 x 1.25; MXXXIV; M.M. But why?; Aan de weg; Ysselstad; 19-3-39; Eugenie; Twee K; Hawa; Anno 1939; Helma; 1345; Trust; Mei; Ariël; A'; 17250; Z.Z.O.; Aan het pleintje; Schets; A; U 216; Vroedschap; K; 1727; 7-7. Ir. G. Friedhoff, die verhindert is aan de werkzaamheden van de jury deel te nemen, is vervangen door den heer J. Luthmann.

opbouw. Er komt een groote poort van aluminium, die het centrale deel van de tentoonstelling zal beheerschen, ruim honderd meter hoog, een waardige tegenhanger van den beroemden Eiffeltoren. Aan een 63-tal floor de lezers van de „Journal" gekozen leken werd gevraagd, de zee belangrijkste moderne gebouwen te noemen. Dit nummer geeft den uitslag van de stemming.

JOURNAL R.I.B.A. No. 10 (20-3-'39). H. Bagenal schrijft over acoustiek in theaterzalen.

IDEM No. 11 (3-4-'39). Nikolaus Pevsner schrijft over George Walton, een der pioniers van de moderne beweging, naast Voysey, Baillie Scott, Ashbee en Macintosh. Harry Redfern vertelt over nieuwere kleine hotels ten plattenlande.

IDEM No. 12 (24-4-'39). Percy E. Thomas: Royal Gold Medallist, 1939.

THE ARCH. ASS. JOURNAL No. 625 (Maart '39). Geen nieuws.

IDEM No. 626 (April '39). Prof. A. E. Richardson schrijft een zeer lezenswaard artikel over Recent achievements in European architecture, met allerlei gedurfde uitspraken. Hij beweert b.v. dat Hilversum Town Hall is Frank Lloyd Wright with variations.

L'ARCHITETTURA ITALIANA No. 2 (Febr. '39) biedt weer niet veel moois.

IDEM No. 3 (Mrt. '39). Allerlei over de nieuwe steden Arsia en Carbonia. In de advertenties komt een rond raampje voor van gehard glas, voorzien van een horizontaal beweegbaar gedeelte, geheel zonder metalen omlijsting. Deuren, uitsluitend van geharde glasplaten, komen ook reeds voor.

H. G. J. S.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 17 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 27 MEI 1939 No. 21

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A. Ledenvergadering en Excursies van den B.N.A. op 23 en 24 Juni a.s. te Zwolle.

De zomervergadering van den B.N.A. zal dit jaar worden gehouden op 23 Juni te Zwolle en op 24 Juni zal een excursie worden gehouden naar eenige plaatsen van architectonische beteekenis rondom Zwolle. De kring Deventer heeft een Commissie benoemd onder voorzitterschap van den Heer M. MEYERINK, die reeds een even fraai als aantrekkelijk programma heeft opgesteld, dat in de volgende nummers zal worden opgenomen. De leden van den B.N.A. worden met hunne dames in grooten getale te Zwolle verwacht, en het Bestuur verzoekt den leden er vooral attent op te zijn de beide dagen als reeds bezet in hun agenda's aan te teekenen.

Het Bestuur van den B.N.A.

Het 15e Internationale Architecten Congres te Washington, van 24-30 September 1939.

Het Uitvoerend Comité zond eenig drukwerk betreffende het in September a.s. te Washington te houden architectencongres, te weten:

1. Inschrijvingsformulieren voor deelneming aan het Congres;
2. Formulieren voor het bespreken van hotels etc.;
3. Mededeelingen, reglementen etc., betreffende het Congres.

Aan de leden, die den wensch kenbaar maken in het bezit te worden gesteld van de noodige inlichtingen etc. over dit Congres, zullen de gegevens via het Bureau van den B.N.A. worden toegezonden.

Plaatsing Nederlandsch architect op een Duitsch architectenbureau.

Het Bestuur van den B.N.A. werd verzocht het volgende ter kennis van de leden te brengen.

Een Duitsch architect, wonende dicht bij de Nederlandsche grens (Achterhoek Gld.) zoekt voor plaatsing op zijn bureau een Nederlandsch architect, liefst Hagenaar. Leeftijd 26-35 jaar; gehuwden genieten de voorkeur.

De sollicitant zal bureau-arbeid moeten kunnen verrichten, een goed teekenaar zijn, terwijl eenige bouwervaring tot aanbeveling strekt.

Indiensttreding onmiddellijk. Het aanvangssalaris is bepaald op R.M. 200 netto per maand.

Inlichtingen kunnen worden gevraagd aan den Heer G. A. Larsen van Neerland, Van Reesstraat 47, 's-Gravenhage.

Bestekken Bureau „Zuid-Holland".

In verband met het feit, dat door enkele leden aan het Bestuur inlichtingen zijn gevraagd over het Bestekken Bureau „Zuid-Holland" laten wij hieronder nog eens de mededeeling volgen, welke wij in 1937 aan de leden over dit bestekkenbureau deden toekomen:

Eenigen tijd geleden is te 's-Gravenhage een bureau opgericht, onder den naam van Bestekken Bureau Zuid-Holland, dat zich belast met het cyclostyleeren van bestekken. Dit geschiedt voor een zeker aantal exemplaren geheel gratis. Alleen krijgt het Bureau het recht de omslag en eenige binnenbladen te benutten voor het doen plaatsen van advertenties.

We behoeven niet te zeggen dat een architect van standing op de avances van een dergelijk bureau niet ingaat en voor het geval de principaal er voor mocht voelen, alles zal aanwenden om dezen er van te overtuigen, dat een dusdanig van advertenties voorzien bestek beneden de standing is van een behoorlijk opdrachtgever.

Wij meenen er dan ook alleen maar de aandacht op te moeten vestigen, dat zulk een bestekkenbureau natuurlijk uitermate geschikt is om den leveranciers een tip te geven, zoodra de uitvoering van een werk in zicht komt. De architecten zullen dan op de gebruikelijke wijze verrast worden door de bekende stroomen van brieven.

Het Bestuur van den B.N.A.

A. ET A. Ledenvergadering op Donderdag 8 Juni a.s. 's avonds 8.30 te Amsterdam, te houden in het American Hotel, ingang Leidscheplein.

Agenda.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Voorstel tot het uitschrijven van een studieprijsvraag met medewerking van het Gemeentebestuur van Amsterdam.
5. Verkiezing van 2 Juryleden voor de onder punt 4 genoemde prijsvraag.
Voorgedragen door het Bestuur de Heeren:
 1. J. F. Berghoef, A. P. Smits.
 2. W. J. Gerretsen, M. Plate.
6. Bespreking betreffende samenwerking met andere verenigingen.
7. Rondvraag en Sluiting.

Tentoonstelling Ontwerpstudie No. 12.

Bekroning van den Toren der St. Jacobskerk te 's Gravenhage.

In de vergaderzaal zullen de ingekomen ontwerpen van bovengenoemde ontwerpstudie voor deelnemers en belangstellenden ter bezichtiging worden gesteld van 7 uur tot de aanvang van de vergadering.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 22

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

3 JUNI 1939

DE LEGENDE VAN JULIAAN DEN OFFERVAARDIGE

WANDSCHILDING IN HET GEBOUW VAN DEN GEM. GENEESKUNDIGEN EN GEZONDHEIDSDIENST TE HAARLEM DOOR M. J. LAU

HET FRESCO SCHILDERWERK

Gaarne voldoe ik aan Uw verzoek om een artikel over het Fresco schilderen voor Uw blad te schrijven, temeer daar ik daardoor de aangename rol toebedeeld krijg de Koningin der Wandschildering in Uw gezelschap te mogen binnenleiden. Doch voorwaar ook een vreemde rol, want als ik het aantal machtige paladijnen zie, waardoor deze Vorstin omstuwd is, en die haar met hun beste krachten in onuitputtelijke toewijding gediend hebben, van af de oude Grieken en de Pompejanen, zoowel als de praalrijke en mistische Byzantijnen, tot aan de vurige Masaccio, Michelangelo, de machtige, en Rafaël met zijn verheven gratie, dan is het eigenlijk verwonderlijk, dat ik de lezers van Uw blad nog over hare ancienniteit en haute lignage

nader heb in te lichten. Maar uit ervaring weet ik hoezeer het noodig is de edele en aristocratische eigenschappen van deze in ons land wel al te poover bejegende een wijdere bekendheid te geven en daarom ook zet ik mij gaarne tot deze, mij niet gangbare taak.

Het meest kenmerkende in het verschil tusschen de buon-Fresco en de andere kalktechnieken is wel hierin gelegen, dat waar bij Buon-Fresco de schildering organisch onderdeel van den muur zelve wordt, bij de andere (secco) technieken de schildering colloïd op den muur aangebracht wordt, als het ware eróp geplakt.

De Buon-fresco schilder, hij die eigenlijk alleen aanspraak ma-

ken mag op den eertitel Frescant, m a a k t den m u u r z é l f, richt met zijn tableau den wand op en is door deze bezigheid direct organisch in architectonisch verband tot het bouwwerk waarin hij werkt, geplaatst. De secco-technicus komt als de wand geheel gereed is en voegt dan zijn tableau aan den wand toe. Welk machtig verschil van geaardheid! Welke véél meer omvattende eischen van kennis en toewijding, van workmanship en energie worden er aan den frescant gesteld dan aan hen, die de meer toegankelijke bastaard-zusters onzer Vorstin bedienen. En welk verschil van geaardheid tusschen deze technieken onderling! Is de physicalische aard reeds een geheel andere, de optische verschilt voor het kleurgevoelig gemoed nog meer. Geen kleur zóó licht, zóó krachtig, zoo brillant en tevens zóó ingehouden en zoo sterk als die, welke in de natte kalk geschilderd wordt. Het is opvallend te constateeren hoe zéér dicht de toonwaarde van het natuurlijk pigment benaderd blijft in het Buon-fresco, en van alle schildertechnieken is het ware fresco wel de techniek die het pigment het meest in zijn oorspronkelijke luister bewaart.

Wat is Fresco?

Doch waaruit bestaat nu de eigenlijke fresco-techniek? Hoe wordt de kleur, het pigment zóó met den muur verbonden, dat zij daar zelve deel van uitmaakt? Gelijk gezegd, de frescant schildert in de natte kalk, d.w.z. direct nadat zijn ondergrond, de beraping, aangebracht is, begint hij te werken, en wel met pigment dat gemeenlijk alleen met water is aangewreven. Men gebruikt ook kalkwater, om de binding te verhoogen, zelfs barythdraat opgelost in water, doch bij een juiste werkwijze heb ik deze toevoegingen n i e t noodzakelijk gevonden en daar kalkwater de eigenschap bezit de donkere tonen spoedig een wolkig ietwat troebel aanzien te geven, is er tegen het gebruik van alléén water als voermiddel van het pigment geen enkel bezwaar te opperen. Natuurlijk moet het water aan eischen van zuiverheid voldoen, aanbevelenswaardig is daarom gedistilleerd water of regenwater, dat buiten in de vrije natuur en in een goed schoon vat wordt opgevangen. Bekend is de geschiedenis van het Cornelius-Fresco aan de Pynakothek te München, dat zwart en ziek werd geruimen tijd nadat het gemaakt was, en waarvan de oorzaak niet te ontdekken was, totdat het bleek dat een klein spoor bitterzout in het water de oorzaak geweest was van deze ellende.

Droogt de mortellaag nu op, dan ontstaat aan haar oppervlak, gelijk U bekend, de bekende kalkhuid, en onder deze sinterlaag ligt nu de kleur vast en onuitwisbaar met de droge mortel verbonden. Zoo simpel en sinds de grijze oudheid onveranderd en onveranderbaar is de eigenlijke Fresco-techniek.

Gaan wij nu de verschillende voorwaarden, die uit den aard der techniek gesteld zijn, eens iets meer en détail na, zoo komen wij allereerst terecht bij den muur waarop het fresco aangebracht moet worden.

De muur.

Het metselwerk speelt een grootere rol dan gewoonlijk gedacht wordt. Het is een groot verschil of het fresco op baksteen (en welke) of op haksteen bijv. aangebracht wordt.

Noodzakelijk is een gelijkmatige muur, één steensoort en dan liefst een zachtere baksteen. Kalksteen is zeer slecht. Het metselwerk zij zoo zuiver en gelijkmatig mogelijk, met een ruime stoot- en lintvoeg. Sterk verschillende steensoorten kunnen tot onaangename gevolgen aanleiding geven en overleg tusschen frescant en architect is hier noodzakelijk. Al te groote onregel-

matigheden in het metselwerk zijn evenzeer te vermijden. Oppervlakteverschillen van circa 2 cm zijn reeds zéér groot. Kortom overal waar de intentie voorhanden is om een muur met een fresco te verluchten, moet de architect zich bewust zijn dat van de zorg aan den onderbouw besteed het leven van het fresco af kan hangen. Komt de frescant voor een wand waar veel verschil aanwezig is, in steensoort, in oppervlak of anderszins, dan eische hij met klem verbetering, of waar deze om technische redenen uitgesloten is, laat hij desnoods een klamp ervoor aanbrengen die aan zijne eischen voldoet. Het aanbrengen van koperen of zinken haken in de voegen is geen levensvoorwaarde; bij groote hooge wanden is er veel voor te zeggen en kwaad doen ze zeker niet, zoodat het gebruik ervan eerder aan te bevelen dan af te raden is. Nadat nu de muur in orde is komt een van de grootste zorgen van den frescant, en wel de

Beraping.

Beraping — de opbouw van de mortellaag. Waarde lezers, wilde ik werkelijk en détail trachten in te gaan op de berapingen van verschillende frescanten, zoo zoude waarschijnlijk een boekdeel vol met kalk en zand en marmer en de hemel weet wat al niet, nauwelijks voldoende zijn, en het resultaat ware waarschijnlijk, dat er in Uwe hoofden inplaats van een klare voorstelling een massa mortel aanwezig ware, waarmede niets te beginnen viel. Bekend zijn de bittere klachten van Michelangelo, die zoo misnoedig werd van zijn ervaringen met de beraping in de Sixtijnse Kapel, dat hij zijn plafond eraan geven wilde. Van geen frescant is de beraping hetzelfde en als men de zeer uiteenlopende voorschriften leest in schrifturen van vroeger dagen, dan begrijpt men slechts één ding, dat het te allen tijde een der ergste zorgenkinderen geweest is. Hoezeer ze uiteenloopen kunnen bewijst wel dat waar bij de Grieken, de Pompejanen de beraping soms een dikte van 10 cm heeft, men bij de Italiaansche Trecento-frescanten zéér dunne, slechts eenige streep dikke ondergronden vindt. Mottez schrijft over de beraping van Orcagna, dat hij er gezien heeft, die slechts eenige nageldikten dik waren en als een spiegel (et comme une glace). Ik geef dus geen voorschriften. Bovendien, al gaf ik voorschriften aan, zoo zoude hier nog niet veel mee te beginnen zijn, want van de omstandigheden waaronder gewerkt moet worden, hangt dan weer zooveel af, dat de eenmaal aangegeven verhoudingen toch weer ingaand gewijzigd dienden te worden. Hierin zij de frescant de vakman, waarbij de kennis en ervaring van den architect, zoowel als van zijn onontbeerlijke fac-totum, zijn rechterbeen, zijn metselaar hem van groot nut kunnen zijn. Elk frescant echter raad ik aan, weest uiterst nauwgezet en veeleischend in dit onderdeel van uw vak, laat nooit iets, zelfs het geringste onderdeel aan de zorg van anderen over als U niet volop van hunne nauwgezetheid overtuigd bent. De frescant mag in deze geen luiheid kennen, en is hij het, zoo heeft hij de naargeestige gevolgen tot zijn eigen schaamte en schande alleen aan zich zelf te wijten.

Een ding is en blijft echter richtsnoer voor de voorbereiding, zoowel als voor den opbouw van de beraping. Hoe krachtiger uw mortel afbindt en tegelijk hoe langzamer, des te beter. En zie hier nu juist de twee punten, die sinds vele honderden jaren velen hoofden vele slapeloze nachten bezorgd hebben. Geen geschrift eens fresco-schilders waarin hij zijn ervaringen neergelegd heeft of U kunt de zuchten en de klachten lezen over de afschuwelijke parten die hem zijn mortel spelen kan. Want krachtig afbinden beteekent veelal snel afbinden en langzaam afbinden zwak. Doch nauwgezetheid gepaard aan vakkennis helpen hem over deze moeiten heen en ten slotte is hij, nadat hij een goed ontwerp klaargemaakt heeft, zoover dat hij kan gaan schilderen.

VERSCHILLENDE STADIA VAN DE WANDSCHILDING IN HET GEBOUW VAN DEN GEM. GENEESKUNDIGEN EN GEZONDHEIDSDIENST TE HAARLEM DOOR M. J. LAU.

Schildering.

Dit gebeurt meestal in dagstukken, d.w.z. elken dag wordt een hoeveelheid mortel op den muur aangebracht (de schilder overwege dit uiterst nauwgezet) en beschilderd, den volgenden dag een stuk daarnaast en zoo wordt voortgeschreden tot het geheel klaar is. De schildering zij uiteraard robust en vast. Zonder zich te verliezen in allerhand onderdeel schildere de frescant steeds van uit de geheele muur — hetgeen niet zoo eenvoudig is —. Want denkt U zich maar in: bijv. een werk is halfweg gevorderd. Een gedeelte is gereed, een ander deel van den muur is nog open ruwe steen, een ander deel is bedekt met een beraping; het stuk dat gereed is, is bezig in zijn toonwaarden te veranderen en tusschen dezen chaos werkt de schilder aan zijn dagtaak; U begrijpt van welke spanning de man bezeten moet zijn, welke onversaagdheid en manmoedigheid van hem geëischt worden. Want wat staat, staat. Is het fout, zoo is er slechts één alternatief indien hij niet secco retoucheeren wil, en dat is afbikken. En elken dag wordt opnieuw geëischt dat de frescant opnieuw zijn stuk van dien dag met dezelfde vastheid behandelt als te voren. Hij is gedreven, zijn tijd is beperkt, als hij talmt droogt zijn kalk, sommige langzaam afbinde tonen kunnen slechts met groot risico later op den dag neergezet worden. Hij moet van zijn zaak zeker zijn. Maar juist deze eenerzijds zware eischen geven hem een geladenheid die, indien hij deze leert hanteeren, nu juist mede een der grootste aantrekkingskrachten van het fresco schilderen uitmaakt. Vandaar dat Michelangelo zich uitliet over het fresco als de schildertechniek voor mannen en hatelijk eraan toevoegde dat de olieverf meer voor andersgeaarden geschikt was! Bij een goede werkwijze is het echter mogelijk veel van deze moeilijkheden met succes het hoofd te bieden. Wat bijv. het veranderen bij het opdrogen betreft, speelt de schilderwijze een groote rol, — bovendien kan men in het algemeen aannemen dat de mannelijke tonen, geel, rood, oranje, minder veranderen dan de vrouwelijke, blauw, violet, groen etc. Doch ik heb u nu wellicht reeds te lang over de moeilijkheden van het frescantenvak onderhouden. Laat mij ook iets zeggen over het onvergelykelyk loon dat wij van onze Vorstin indien wij haar trouw en eerlijk dienen (en bovendien voor dien dienst met de noodige gaven bedeeld zijn) ontvangen. Want gelijk elke goede meesteres, die goed gediend wil zijn, weet zij ook goed en rijk te beloonen. Hoe zeer kan zij haar armen frescant van vuur doortrillen! Wie peilt wat er in Michelangelo's gemoed omging, toen hij het plafond der Sixtijnse onder zijne handen macht en majesteit zag worden? Wie weet de diepte der roerselen van Giotto's geest toen hij zijn arena-cyclus stuk na stuk voltooide? Wie omvat de heerlijkheid en goddelijke verrukking, die Rafaël's deel was, toen de wanden in de Farnesina lucht en gratie werden?

En daarom gij Hollandsche bouwmeesters, schaamt u zich niet wat, dat gij deze edele en hooggeaarde techniek zóó stiefmoederlijk behandeld hebt? En waar er dan nog muren beschilderd worden, dat dit meestal geschiedt (op een enkele uitzondering na) in de zooveel tragere, zoo veel minder echte secco-techniek en niet al-fresco.

Houdbaarheid.

Veel schade is haar berokkend door het praatje dat in ons klimaat het fresco niet houdbaar zou zijn als gevolg van de inwerking van het zoutgehalte van onze lucht. Nu zal ik niet beweren dat ons klimaat ideaal is voor het voortbestaan van fresco-schilderingen, doch dit geldt dan toch alleen voor buitenmuren en dan nog wel muren die op het westen liggen. Of de inwerking van het weer hier zooveel ernstiger zoude zijn

dan bijv. in de kustplaatsen aan de Middellandsche Zee (Pisa!) is toch eine fragliche Sache. Maar voor binnenmuren geldt dit toch stellig niet, kerken, schouwburgen, raadzaalen, beurzen etc. etc. met hunne muurvlakten, hunne meestal door centrale verwarming zelfs te droge lucht bieden toch nog zeker mogelijkheden te over. Heeft u dan ooit uw gewone metselmortel zóó amorph zien worden, onder invloed van het klimaat? Neen, dat praatje dient nu eindelijk eens definitief naar den rommelzolder te verhuizen.

Kosten.

Een ander punt, hetwelk een betere verdediging voor de hier te lande heerschende luiheid ten opzichte van het fresco verschaft, is dat de kosten altijd hooger zijn dan van eenige secco schildering — behoorlijk hooger zelfs. En voor prijzen, waarvoor er in ons land muren al-secco volgeschilderd worden, kan geen frescant op het pad gaan. Toch zijn deze kosten niet zóó hoog, of ze zijn nog altijd heel wat minder dan van het behoorlijke schilderij dat later aan denzelfden muur wordt opgehangen. En met goeden wil en overleg is veel te bereiken. Maar één ding. Voor wat, hoort wat, en daarmee basta. En juist daar er veel gesproken wordt over de dienstbaarheid der schilderkunst ten opzichte van de architectuur, vraag ik u, heeft u van Uwe zijde wel alle moeite gedaan, die in deze noodig was en die dan de schilderkunst als vrije onderhoorige, ruimte van bestaan gaf.

Samenwerking.

Waar ik nu toch het terrein der samenwerking tusschen architect en frescant aanraak, zoo wil ik sluiten met op dit laatste punt te wijzen. M.i. is het noodig dat de bouwheer of de architect of beiden samen den schilder bij het geven van een opdracht zoo nauwkeurig mogelijk hunne intenties omschrijven. De frescant heeft er behoefte aan zich zoo veel mogelijk in den zin en strekking van het architectonisch geheel ingeschakeld te voelen. Er zijn geschiedkundige voorbeelden, waarin de opdrachtgever den frescant niet alleen nauwkeurig het motief opgaf dat hij op zijn wand wilde hebben, doch zelfs tamelijk en détail de compositie en toch verhinderde dit den fresco-schilder niet een meesterwerk te leveren! U, als architect, denkt zich een ruimte in een bepaald licht, met een bepaalde functie, met allerhande bepaalde eigenschappen. De frescant moet zich binnen deze grenzen weten te bewegen. Een ingaand overleg is dus gewenscht. Want niet gelijk een schilderij, dat verwijderd wordt als het niet meer bevalt, draagt het fresco uiteraard in zijn vorm, in zijn techniek het kenmerk van stabiliteit. Het wordt voor eens en voor altijd in een ruimte aangebracht, met de bedoeling deze ruimte een grootscher aspect, een grooteren zin te geven, kortom de functie van die ruimte te verheffen en te verliefvenden.

Het doel van deze vluchtige regels heb ik U in den beginne uiteengezet. Voor zoover met vluchtigheid iets te bereiken valt, hoop ik iets bereikt te hebben, hoop ik Uwe aandacht voor een uiterst belangrijk onderdeel van Uw bouwwerk gewekt te hebben, opdat uit de samenwerking tusschen architect, principaal en frescant de heerlijkheid van het fresco, met zijne grootsche motieven, zijne ruime en grootsche verhoudingen (welke geenszins subtiliteit in den weg staan) ook in ons land weder opbloeie! Opdat onze wanden wat minder naakt, doch verlicht door het edel spel der Buon-frescokleuren een rijkere en grootere ontplooiing verkrijgen en hare moeder, de architectuur, door het gezelschap harer voornaamste dochter in macht en aanzien toeneme!

Schoorl, 27 Jan. 1939.

M. J. LAU.

ALWEER EEN STADHUISIDEE

Het is natuurlijk zeer te loven, dat het publiek meeleeft met de stichting van het Nieuwe Raadhuis van Amsterdam. Het zou niet eens aardig zijn te beweren, dat dit medeleven niet lofwaardig is. Terwille van deze lofwaardigheid dienen wij ook op den koop toe te nemen, dat de aandacht van het publiek van de goede methode om tot een goed resultaat te komen, stelselmatig wordt afgeleid. Op welke wijze dit op een schijnbaar elegante wijze kan geschieden, toont ons een stuk van den Heer G. J. Lugt, Hoofdingenieur bij Werkspoor, in het „Algemeen Handelsblad“ van 7 Mei j.l. Met waarlijk meesterschap in de verleidingkunst prijst de Heer Lugt een door hem uitgedacht situatieplan voor het Nieuwe Raadhuis aan.

„Sie sprach zu ihm, sie sang zu ihm,
Da war's um ihn geschehn,
Halb zog sie ihn, halb sank er hin . . .“

Zoo zal het Amsterdamsche publiek worden meegetrokken naar de zooveel heerlijkheden van een schooner en waardiger Raadhuis voor Amsterdam . . . dan op het prijsvraagterrein mogelijk is.

Want, aldus begint de Heer Lugt, de toevalligheid dat het Paleis voor Volksvlijt door den brand is vrijgekomen, stempelt het niet tot het meest geschikte terrein voor het stadhuis. Maar de toevalligheid, dat er op 100 m de Amstel van af ligt, is voor den Heer Lugt een dubbele toevalligheid, die hem tot een wonder-schoone situatie inspireert.

Het Stadhuis aan den Amstel! Het Stadhuis aan het water, weerspiegeld in de kabbelende golven! De gedachten van een Raadhuis aan den Amstel is voor velen het summum van architectonische fantasie. Amsterdam, dat zijn naam van het Venetië van het Noorden steeds hooger wil houden naarmate het meer grachten dempt, ontdekt aan den Amstel nog een stukje kade waar de glorie van zijn water door architectonische verhevenheid tot een triomf kan worden gevoerd. Het droomt van een feeënpaleis als aan het Mälarmeer, nu het, 100 m van het beschikbare terrein, alsnog een burgerlijk strookje water van 80 heele meters breedte zou kunnen bemachtigen, en de ideëele, stadbouwkundige en architecturale voordeelen zouden volgens den Heer Lugt hun climax vinden in het feit, dat juist het nieuwe Raadhuis van Amsterdam aan den naamgevenden Amstel zou komen te liggen. Dit ideëele feit moet toch op de raschte Amsterdamsche ziel werken als de tricolore op een patriot.

Het is zonder meer duidelijk, dat de Heer Lugt behoort tot hen, die de prijsvraag mislukt achten.

Dat iemand, die eenig idee van architectuurbeoefening heeft, met de projecten, die de Jury voor nadere bestudeering aanbeveelt, spreken kan van een „mislukking“, is uitgesloten. Als men hier over mislukking spreekt, kan men evenzoo Einstein den man van de mislukte relativiteitstheorie noemen, want ook deze theorie was in de tweede étappe nog niet in de finesses voor elkaar. Maar die mislukking van de prijsvraag is een prachtig thema, om in aria-vorm gezongen, het publiek geestdriftig te maken voor alles wat buiten de prijsvraag mogelijk is. Dat is dan het grootere terrein, tot aan den Amstel, waarop een veel grooter Stadhuis zou kunnen komen, waarin alle takken van dienst zullen kunnen worden ondergebracht. De Heer G. J. Lugt begaaf hierbij de fout, twee ongelijksoortige grootheden met elkaar te vergelijken. Hij vergelijkt een museum zonder Rembrandts, op het punt van de Rembrandts, met een museum met Rembrandts, als hij een stadhuis op een bepaald programma, ten aanzien van dat programma, gaat vergelijken met een stadhuis op een ander (uitgebreider) programma. Het gaat dan niet om het eene stadhuisplan tegenover het andere, maar om het eene programma tegenover het andere. Deze verkeerde ver-

gelijking culmineert in de volgende gedachtenknodel: „Het is, zoo meenen wij, een aanvaard feit, dat het prijsvraagterrein te klein is, in zoverre er reeds bij voorbaat van is afgezien alle takken van dienst in het Raadhuis onder te brengen.“ Het zal het krantenlezend publiek wel ontgaan dat er op deze manier iederen dag duizend feiten te aanvaarden zijn.

Komen we dus tot de hoofdverleidingsscène, het Raadhuis aan den Amstel, met den westelijken gevel in het verlengde van de Utrechtschestraat, op den hoek van den west- en noordgevel de Raadhuistoren (het accent, waarover de Heer Lugt zoo verrukt is, dat de motor van zijn enthousiasme op een flink toerental komt) met een oostelijken gevel aan den Amstel, „die voor den architect een opgave zou kunnen zijn om van te smullen“, een binnenplaats van 65 bij ruim 200 m, ruim genoeg voor den aanleg van een waterpartij daarin, die door een „waterpoort“ in den Amstel uitmondt. Trappen en terrassen dalen van de trouwzalen naar het water af, en de versch in den echt verbonden, die drie weken lang theorie voor de huwelijksboot hebben aangehoord, stappen in het ranke vaartuig, dat hen 1e, 2e of 3e klasse, de donkere koele waterpoort onderdoor („In den geest van de allerbekoortlijkste Venetiaansche bruggen“), naar het Amstelhotel brengt, dat volgens den Heer Lugt, een aannemelijke overbuur vormt. Aanneme, één witte port!

Nog is deze scène niet uitgespeeld. „Wij kunnen ons niet weerhouden“, lezen wij, „om nog even te fantaseeren over den Toren op het Frederiksplein, over den hoeksteen van den tempel“. En met een nieuw cylindertje op zijn dieselmotor steekt de Heer Lugt van wal en fantaseert over de escalier d'honneur, en over een gouden balkon, waarop een allerbekoortlijkste Desdemona, in een lichte tunica, voor een menschenmenigte, „die vele malen grooter is dan die de Mallebaan kan bevatten“, als Stedemaagd van de Amstelstad den glunderenden architect van het zaakje met lauweren omkrans.

„De vier gevels van een Raadhuis dat op dit terrein zou komen te staan, zullen alle van bijkans evenveel architectonisch belang zijn. Dit in tegenstelling met een Raadhuis volgens de prijsvraag, dat gedoemd is een ongunstig verlichten voorgevel te hebben“. Alsof nu van het stadhuis van den Heer Lugt niet één buitengevel van 250 m en een binnenplaatsgevel van 200 m ongunstig verlicht zullen worden. Maar de „hoofdgevel“ krijgt nu een zonnetje, dat echter het „om van te smullen geveltje aan den Amstel“ het grootste deel van den dag zal moeten missen. En alsof een gevel op het Noorden gedoemd is ongunstig verlicht te zijn. Och arme, in het prachtig rijke land van de bouwkunst! Maar ook deze aria heeft voor het publiek iets sensueels en meeslepends.

Tenslotte, de kosten. Wat kost de terreinuitbreiding.

De Heer Lugt rekent uit; anderhalf miljoen en een oud-Amsterdammer stort reeds f 25.— op zijn gironummer. Maar de derde acte spoedt ten einde. „De stad Amsterdam zou de keizerlijke kroon (eventjes een gelukkig toeval dat we daar een keizerskroon hebben om mee te schermen!) op haar wapen niet waard zijn, als zij zich terwille van een betrekkelijk gering bedrag (hij zegt 't) de kans liet ontgaan een harer waardig stadhuis te stichten.“

„Gegeven een bekwaam, kunstzinnig, ervaren bouwmeester, bezield met liefde voor de stad . . .“ en het koor van kinderkens, gesierd door keizerlijke kroontjes schitterend onder zilveren loovertjes, zingt het slotlied: „Liefde voor de Amstelstad, die stad van mijne ziel“, en onder de tokkelende tonen van de harpen valt het scherm. En dan lezen wij prozaïsch: „Nadruk verboden“.

Dat vind ik een beetje kreuterig tegenover een stadhuis van f 25.— de man. U niet?

J. P. M.

SCHETSONTWERP VOOR EEN FONTEIN OP DEN DAM TE AMSTERDAM, VERVAARDIGD DOOR W. COUZIEN IN ZIJN TWEEDE STIPENDIUMJAAR
238

WERK VAN W. COUZIEN. PRIX DE ROME.

Eenigen tijd geleden was in de Rijksacademie van Beeldende Kunsten het werk te zien, dat de Heer W. Couzjen, Prix de Rome Beeldhouwkunst, in zijn 2e stipendiumjaar heeft vervaardigd. Het werk bestond uit een schetsontwerp voor een fontein op den Dam. Het monument is ruitvormig gedacht. In één hoek, welke naar het Paleis is gekeerd, staat een hooge zuil (naar schatting 5 à 6 meter hoog) waarop een ongeveer 2 m. hooge vrouwengestalte, de Stedemaagd voorstellend.

Op de overige drie hoeken stelde de Heer Couzjen zich groepen voor van tweemaal vier en eenmaal drie vrouwenfiguren, die de elf provinciën voorstellen.

De Stedemaagd van Amsterdam is gedacht als de kroondragen- de „Keizerin van Europa”.

De opdrachtgevende Commissie heeft den Heer Couzjen, wat het architectonische gegeven betreft, wel wat aan zijn lot over-

gelaten, of wel ze heeft ook hier zijn fantasie op een zware proef willen stellen. Toch is het doorgaans de gewoonte, dat de sierende beeldhouwers een scherp gesteld architectonisch gegeven krijgen. Dit gegeven geeft den beeldhouwer zijn steun. Dezen steun moest de Heer Couzjen nu zelf zien te zoeken. Dit verklaart wel eenigermate de onevenwichtigheden, het zwevende, in de schaal van zijn ontwerp. Het verklaart wellicht ook het feit, dat het ontwerp zeer schetsmatig is gehouden.

Zeer te waardeeren is de materiaalbehandeling van de op halve ware grootte in graniet gehakte figuur, het beste tot uiting komende in de draperie, die goed omhullend is.

Wij hopen dat de Heer Couzjen in zijn derde stipendiumjaar een opdracht zal krijgen, waarbij hij aan een goed en sterk architectonisch onderdeel zijn betekenis als monumentaal beeldhouwer overtuigend kan toonen.

J. P. M.

BOEKBESPREKING

Wärmetechnische Eigenschaften neuerer Baustoffe und Bauausführungen, von architect K. Limperg, Amsterdam, und Ing. Dd. H. J. Hamaker, Utrecht, Physiker der Wärmetechnik. 1939. Carl Marhold Verlagsbuchhandlung, Halle a.S.

In het voorbericht wordt door de schrijvers medegedeeld, dat dit boekje geen aanspraak wil maken op volledigheid. Het wil den lezer in beknopte vorm een inzicht geven in de begrippen der warmtetechniek, en hem met talrijke praktische gegevens van dienst zijn. Niet het minst door een groote verzameling van ten deele voor de eerste maal gepubliceerde k-waarden [deels eerste maal veröfentlichte wärmetechnisch durchgemessenen Bauausführungen und Wärmedurchgangszahlen (k-Werte)].

Dit nu is een onjuiste voorstelling van zaken. Bij het bestudeeren van bovengenoemd ons door de uitgeefster ter bespreking toegezonden werkje, nam ik ter vergelijking „Naar warmer woningen” ter hand (door Koen Limperg, met medewerking van de thermotechnische dienst der warmtetechniek, van Holkema en Warendorf N.V., Amsterdam 1936).

Daarbij bleek mij, dat bovengenoemd Duitsch werkje slechts in enkele opzichten van het genoemde Nederlandsche verschilt, o.a. waar op blz. 76 en 77 sprake is van buiten- en binnentemperaturen, en waar natuurlijk tot een ander publiek gesproken moet worden. Overigens biedt het werkje een woordelijke vertaling van „Naar warmer woningen”.

De voorstelling van zaken, dat hier nieuwe, voor het eerst gepubliceerde gegevens zouden worden geboden, wordt dus niet bewaarheid. Men vindt er dezelfde vloeren, wanden en daken terug met de zelfde getallen, en de zelfde cijfervoorbeelden.

Wij kunnen dus met onze bespreking kort zijn, en onze lezers verwijzen naar de bladzijden 303 en 304 van den jaargang 1937, waar „Naar warmer woningen” is gerecenseerd.

Er is geen enkel bezwaar tegen, van eigen geschriften een vertaling in een vreemde taal het licht te doen zien. Het was echter m.i. geen bezwaar geweest, dit uit het nieuwe boekje te laten blijken.

Grooter bezwaar heb ik in dit verband tegen de uitgave van „Naar warmer woningen” zelf, omdat dit veel elementen bevat van een bekend werk over dit zelfde onderwerp. (Die Lehre vom neuen Bauen, von Dr. Ing. Eduard Jobst Siedler, Berlin 1932).

Ten deele is dat natuurlijk niet te vermijden. Toch is de overeenkomst hier en daar wel vrij sterk. Een tweetal aanhalingen mogen dit verduidelijken:

Ik lees b.v. in het bedoelde werk: „Atmen” der Wände. Durch die Versuche von Pettenkofer, der mit einem Blasebalg durch einen Ziegelstein hindurch eine Kerze ausblies, verbreitete sich die Ansicht, es fände durch das Mauerwerk hindurch ein starker Luftwechsel statt. Man glaubt auch vielfach heute noch, dass diese „Atmung” der Wände wesentlich zur Lüftung der Räume beiträge, dass grosse Mengen frischer Luft von auszen

hereindringen und die durch die Atmung der Bewohner, durch Ausdünstung und häusliche Verrichtungen verschlechterte Wohnraumluft wesentlich verbessern. Die Ansicht ist durchaus irrig, wie dies die Untersuchungen von Korff-Petersen und besonders von Raich gezeigt haben.”

Koen Limperg zegt op pag. 37 van „Naar warmer woningen”: „Laten baksteen muren lucht door? De historie vermeldt, dat de onderzoeker Pettenkofer met behulp van een blaasbalg — door een baksteenmuur heen — een kaars uit blies. Hierdoor verbreidde zich de gedachte dat door een baksteenmuur een sterke luchtwisseling zou plaats vinden. Ook heden ten dage denken nog velen in het bouwvak dat er een zekere luchtwisseling door baksteenmuren plaats vindt, welke zou bijdragen tot een luchtverversing in de woning. Een hoeveelheid lucht zou dan van buiten naar binnen dringen, ter vervanging van de bedorven of verbruikte lucht. Onderzoekingen o.a. van Raich hebben aangetoond,” enz.

Wanneer „Naar warmer woningen” het begrip warmte-meevoering bepaalt (begripsbepalingen blz. 90), dan leest men:

„Warmte-meevoering — het overbrengen van warmte d.m.v. luchtstroming of circulatie, ook wel convectie genoemd. Dit begrip geldt alleen voor vloeistoffen of voor gassen. In de bouwkunde komt slechts de warmte-meevoering door de lucht ter sprake, waarbij warmte tussen warme- en koude-luchtdeeltjes wordt uitgewisseld. Men onderscheidt echter natuurlijke en kunstmatige-warmte-meevoering. De natuurlijke warmte-meevoering is de warmte-overdracht door stijgende warme luchtdeeltjes en dalende koude deeltjes. Bij de kunstmatige warmte-meevoering treden bovendien nog krachten van buiten op, zoals wind, beweging van mensen, luchtstoten door het openen van ramen en deuren enz., waardoor nog een extra vermenging van warme en koude luchtdeeltjes wordt veroorzaakt.”

Het bedoelde Deutsche werk formuleert dit begrip als volgt: „Wärmemitführung: Wärmeübertragung durch Umwälzung (Konvektion). Nur in tropfbarflüssigen und gasförmigen Körpern. Für das Bauwesen kommt fast ausschliesslich die Wärmemitführung in der Luft in Frage. Es wandern bei der Umwälzung die warmen und kalten Luftteilchen und tauschen Wärme aus. Man unterscheidet dabei die natürliche und die künstliche Wärmemitführung. Die natürliche Wärmemitführung ist die Wärmeübertragung, die bei der Luftumwälzung durch Erwärmung und Aufwärtsbewegung der Luftteilchen (Erdanziehung der kalten Luftteilchen) vor sich geht. Bei der künstlichen Wärmemitführung treten zu der Luftumwälzung durch Auftrieb noch äussere Kräfte (Wind, Bewegung von Menschen, Luftstöße durch Öffnen von Fenstern und Türen usw.), die eine weitere Bewegung und Mischung warmer und kalter Luftteilchen veranlassen.”

Men denkt bij een dergelijke vergelijking onwillekeurig aan die oude, onvriendelijke definitie van een geleerde, als den man, die uit 99 bestaande boeken een 100ste maakt.

H. G. J. SCHELLING.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE BAARN 20 JAAR

Het was 2 Juni jl. 20 jaren geleden, dat de Schoonheidscommissie te Baarn werd opgericht. De Burgemeester vond in dit feit aanleiding om de geheele

Commissie bijeen te roepen in een aparte zitting, waarin hij een herdenkingsrede hield.

PRIJSVRAAG VOOR EEN LANDARBEIDERSWONING, UITGESCHREVEN DOOR HET BESTUUR VAN DE TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“

Het Bestuur van de Tentoonstelling „Ideaal Wonen“, welke gehouden wordt te 's-Hertogenbosch van 15 Juli tot en met 7 Augustus 1939, schrijft een Studieprijsvraag uit voor het verkrijgen van een ontwerp voor een Brabantse landarbeiderswoning.

Omschrijving en situatie.

De landarbeiderswoning is bedoeld voor de huisvesting van een gezin waarvan de leden in hoofdzaak den kost verdienen door werk buiten eigen erf. De woning moet dan ook gedacht worden in de zandstreken van Brabant, te midden van het akkerland, buiten verband met de eigenlijke dorpsbebouwing.

Wat gevraagd wordt.

De inzending moet minstens omvatten:

- 1e. Alle plattegronden, schaal 1:100.
- 2e. Alle gevels, schaal 1:100.
- 3e. Twee doorsneden in twee loodrecht op elkaar staande richtingen, schaal 1:100 of grooter.
- 4e. Een situatietekening, schaal 1:200, waarop aangeduid dient te worden
- 5e. Een perspectieftekening.
- 6e. Een beknopte toelichting, waarin de toegepaste materialen, kleuren e.d. worden omschreven.

Prijzen.

De prijzen, welke beschikbaar worden gesteld, zullen bedragen:

- f 200,— eerste prijs,
- f 120,— tweede prijs,
- f 80,— derde prijs,
- f 60,— vierde prijs,
- f 40,— vijfde prijs.

De Jury behoudt zich het recht voor overeenkomstig de waardeering der

antwoorden, een of meer prijzen niet toe te kennen, doch het totale beschikbare bedrag op andere wijze over de vijf bekroonde inzenders te verdeelen.

Jury.

De Jury voor deze prijsvraag bestaat uit de Heeren:

Voorzitter: Ir. Alph. Siebers, b.i., Architect B.N.A., Stedebouwkundige B.N.S., Ulvenhout.

Secretaris: Ir. H. M. Buakens, b.i., Ingenieur bij den Techn. Dienst der Noord-Brabantsche Streekplannencommissies, Vught.

Leden: Ir. J. M. A. Zoetmulder, c.i., Oud-Inspecteur van de Volksgezondheid, Heerlen,
H. J. M. Hanssen, b.i., Hoofd v. d. Techn. Dienst van het Bouw-, Woning- en Welstandatoezicht, Noord-Brabant (Oost), Den Bosch,
Jos. Bedaux, Architect, Goirle.

Datum van inzending.

De antwoorden op de prijsvraag worden uiterlijk ingewacht op Vrijdag 7 Juli 1939 aan het adres: Kamer 14, Raadhuis, 's-Hertogenbosch.

Vragen betreffende het programma van deze prijsvraag kunnen tot uiterlijk 3 Juni 1939 worden ingediend bij den Secretaris der Jury aan het adres: Kamer 14, Stadhuis, 's-Hertogenbosch, aan welk adres ook het volledige programma van deze prijsvraag kan worden aangevraagd. De mededinging aan deze prijsvraag is opengesteld voor Nederlandsche Architecten.

Voor zoover niet reeds uit de bepalingen van dit programma blijkt, zijn op deze prijsvraag van toepassing de Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen voor Bouw-, Beeldhouw-, Ambachts- en Nijverheidskunst (A.N.P.).

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 18 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 3 JUNI 1939 No. 22

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. Ledenvergadering op Donderdag 8 Juni a.s. 's avonds 8.30 te Amsterdam, te houden in het American Hotel, ingang Leidscheplein.

Agenda.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering.
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Voorstel tot het uitschrijven van een studieprijsvraag met medewerking van het Gemeentebestuur van Amsterdam.
5. Verkiezing van 2 Juryleden voor de onder punt 4 genoemde prijsvraag.

Voorgedragen door het Bestuur de Heeren:

1. J. F. Berghoef, A. P. Smits.
2. W. J. Gerretsen, M. Plate.

6. Bespreking betreffende samenwerking met andere vereenigingen.
7. Rondvraag en Sluiting.

Tentoonstelling Ontwerpstudie No. 12.

Bekroning van den Toren der St. Jacobskerk te 's Gravenhage.

In de vergaderzaal zullen de ingekomen ontwerpen van bovengenoemde ontwerpstudie voor deelnemers en belangstellenden ter bezichtiging worden gesteld van 7 uur tot de aanvang van de vergadering.

B. N. A. Ledenvergadering te Zwolle op 23 Juni 1939, in Hotel van Gijtenbeek, des namiddags om 2 uur.

Voorloopige agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Rechtspersoonlijkheid van den Tentoonstellingsraad.
6. Benoeming van een lid in de Commissie van Onderwijs, wegens periodiek aftreden van den Heer B. J. Koldewey, die niet herkiesbaar is.
7. Rondvraag.

PROGRAMMA.

Na de vergadering wordt het volgende programma afgewerkt, waarvoor de Kring Deventer een speciale Feestcommissie heeft ingesteld, onder Voorzitterschap van den Kringvoorzitter, den Heer Ir. W. K. de Wijs. Deze Feestcommissie heeft eenige subcommissies, waarvan wij de Technische Regelingscommissie noemen, waarvan de Heer M. Meijerink tot Voorzitter werd benoemd.

Het programma luidt in algemeene trekken:

VRIJDAG 23 JUNI 1939:

- 4 uur: Ontvangst door het Gemeentebestuur in de Oude Schepenzaal van het Stadhuis.
- 4.45 uur: Bezichtiging van de St. Michaëlskerk.
- 6 uur: Bitteruur.
- 7 uur: Diner in Hotel van Gijtenbeek.
- 9 uur: Cabaret in een landelijke omgeving, gevolgd door een bal-champêtre.

ZATERDAG 24 JUNI 1939:

- 9 uur: Autotocht in zeer langzaam tempo, over Hasselt, Zwartsluis en Vollenhoven naar Giethoorn.
 - 11 uur: Bezoek aan cultuur-technische inrichtingen. Terug in Giethoorn. Punteren.
 - 3 uur: Vertrek uit Giethoorn. Op den terugweg bezoek aan Staphorst.
- Tijdig terug bij den huiselijken haard blijft het devies.
(Natuurlijk zal voor deze vergadering en excursie, de toeslageregeling op de reiskosten gelden.)

JAARVERSLAGEN VAN DE GEWESTELIJKE KRINGEN VAN DEN B.N.A. OVER 1938.

KRING „AMERSFOORT“.

In tegenstelling met het leven in de grote wereld is ons Kringleven in het jaar 1938 zonder enige spanning aan de leden voorbij gegaan. 't Is dan ook een ondankbare taak voor mij over dit jaar verslag te moeten doen.

Onze Kring sliep dit jaar een diepe slaap en ontwaakte daaruit eerst op Vrijdag 14 October.

14 October was de dag, waarop onze Kring voor het eerst in vergadering bijeen kwam.

Wij zijn er echter trots op te kunnen vermelden, dat 100 % van onze leden aanwezig was!!!

In deze vergadering, die de enige in dit jaar is gebleven, kwam een belangrijk onderwerp ter sprake n.l. om aan B. en W. van Amersfoort te verzoeken bij het in exploitatie brengen van een nieuw gedeelte van het uitbreidingsplan maatregelen te treffen, opdat de ontwerpen voor de bouwwerken in deze uitbreiding onzer gemeente gemaakt moeten worden door een architect, wiens naam voorkomt op een speciaal voor dit doel samen te stellen naamlijst. Deze maatregel kan het Gemeentebestuur te gemakkelijker nemen aangezien de te verkopen bouwgronden behoren aan het Gemeentelijk Grondbedrijf. Op deze wijze zou het peil der architectuur kunnen worden verhoogd, terwijl de werkgelegenheid voor de architecten verruimd zou worden.

Er is over deze aangelegenheid lang en breed gesproken. Het resultaat was, dat de secretaris een lijvige brief aan B. en W. zond, waaraan berekeningen van eventueel honorarium volgens de tabel L.B. 1933 als voorbeelden werden toegevoegd.

Hoewel in October 1938 reeds aan B. en W. verzonden, zijwt dit College in alle talen der aarde.

Zoals U uit dit verslag reeds bekend is, is onze Kring niet haastig met vergaderen. Een gelijke houding zal de Kring ook maar aannemen ten opzichte van het antwoord van B. en W. Wie weet valt het nog mee en hebben wij nog binnen het jaar het vurig begeerde antwoord ontvangen.

Zoals in onze Kring de gewoonte is, werd ook de vergadering van 14 October bij één der leden thuis gehouden.

Onze collega-gastheer heeft een Vrouw, die bijzondere slag heeft het ons gezellig te maken, zodat wij na sluiting nog een zeer geanimeerde naver-gadering begonnen met een zeer gevarieerde agenda.

't Geheel had een vlot verloop en met deze vergadering behoorde het Kringjaar 1938 weer tot het verleden.

KRING „AMSTERDAM“.

Leden. De kring telde eind 1938 46 leden.

Bureau. Het bureau bestond dit jaar uit de volgende leden: B. T. Boeyinga, voorzitter, aftredend primo 1943; Ir. J. van der Linden, secretaris, aftredend primo 1940; Th. J. Lammers, 3e lid, aftredend primo 1939. Vergaderingen en bijeenkomsten. Memoreerde ik in mijn vorig jaarverslag, dat langzamerhand zich een betere band tusschen de verschillende kringleden aan het vormen was en dat dit ook langzamerhand tot uitdrukking kwam in iets beter bezoek van de vergaderingen en bijeenkomsten, voor het afgelopen jaar 1938 mag geconstateerd worden, dat deze tendens zich verder heeft ontwikkeld. Wij hopen dan ook nog steeds, dat het mogelijk zal zijn de kring Amsterdam tot een levend geheel te maken; tot een kring van collega's, welke met sympathie en wederzijdsch begrip samen een krachtige eenheid zullen vormen.

Vergadering op 4 Februari '38. Deze vergadering werd door 8 leden bezocht. Er kwam ter sprake de grond-uitgifte in Bosch en Lommer. Door den voorzitter werd verslag gedaan van zijn besprekingen met den wethouder, om tot een regeling te geraken, waarbij meer architecten dan thans het geval, bij de bebouwing zullen worden betrokken.

De heer Boeyinga werd als lid van het kring-bureau gekozen in de plaats van den periodiek aftredenden heer J. Bot.

Vergadering op 15 Maart '38. De vergadering werd door 9 leden bezocht. De voornaamste punten van bespreking waren de prijsvraag voor het Amsterdamsche Raadhuis en de bebouwing van Bosch en Lommer.

Vergadering op 5 April '38. Deze vergadering werd door 8 leden bezocht. De besprekingen waren gewijd aan de agenda der eerstkomende ledenvergadering en wel in hoofdzaak aan de wijze van benoeming der bestuursleden, aangewezen voor de propaganda.

Vergadering op 22 April '38. Deze vergadering werd door 11 leden bezocht. Het voornaamste punt van bespreking is het opmaken van een voordracht van 2 leden voor de commissie inzake de bebouwing van Bosch en Lommer.

Vergadering op 7 Mei '38. Deze vergadering werd door 12 leden bezocht. Deze vergadering was geheel gewijd aan het bepalen van onze houding inzake het niet aanvaarden door het Gemeentebestuur van onze voordracht van 2 leden voor de commissie Bebouwing van Bosch en Lommer.

Vergadering op 10 Juni '38. Deze vergadering werd door 7 leden bezocht. Het eenige punt van de agenda was bespreking van de agenda der algemeene vergadering op 17 Juni. Na afloop werd een excursie gehouden naar de First Church of Christ. Scientist van Ir. Friedhoff.

Vergadering op 1 December '38. Deze vergadering werd door

11 leden bezocht. Deze vergadering was in hoofdzaak gewijd aan de candidaatstelling voor het hoofdbestuur.

Op 19 November vond een excursie plaats naar de Oud-Katholieke Kerk van Ir. Zwiers te Haarlem.

Commissies. De commissie tot voorbereiding van Brandveiligheidsvoorschriften was wederom hiermede doende, hetgeen nog niet tot een eindresultaat heeft geleid.

Voorts valt nog te vermelden, dat op initiatief van de Ned. Toonkunstenaarsvereniging, Afd. Amsterdam, pogingen in het werk worden gesteld, om tot eenig contact tusschen de verschillende groepen van kunstenaars te komen en wel door middel van wederzijdsche uitnodiging voor lezingen, tentoonstellingen en uitvoeringen. Het kringbureau heeft hiertoe gaarne de medewerking van den kring Amsterdam toegezegd. Eenig verder resultaat is echter nog niet verkregen.

KRING „ARNHEM“.

Het Jaarverslag van onze Kring biedt voor 1938 een zeer droevig beeld. Twee van onze leden zijn ons ontfallen. Op de 2e Paasdag overleed onze collega Franken en op 16 Juli onze collega de Zeeuw. Twee geheel verschillende mensen. De eerste jong en vol plannen, de tweede oud geworden, maar nog zo jong in zijn hart. Het waren moeilijke dagen voor onze Kring. Wij zullen ze nog lang missen.

De vergaderingen van onze Kring waren er weinige. Op 15 Maart bespraken wij enkele huishoudelijke zaken en daarna hield ons lid van Dongen een lezing over „Machine en Handwerk“. Deze lezing die zeer goed was voorbereid heeft ons een goede kijk gegeven op de gedachtegang van onzen vriend van Dongen en lokte een geanimeerde gedachtenwisseling uit.

Op 24 Mei kwamen wij weer bijeen en hield ons lid Feenstra een lezing over Prot. Kerkbouw. Ook na deze lezing volgde een uitvoerige bespreking. Op Dinsdag 25 October hielden wij een gezamenlijke koffiemaaltijd in „Royal“ te Arnhem.

De vastgestelde lezing van ons lid Gerretsen op 7 December werd uitgesteld. Het betrekkelijk vele werk dat onze leden onderhanden heeft vermoedelijk de activiteit van de Kring bemoeilijkt.

Het Bureau van onze Kring hield nog een bespreking met de Heren Gerretsen en Verschuyf over propaganda in en buiten onze Bond. Nieuwe leden heeft 1938 niet opgeleverd. Met enkele personen is en wordt nader overleg gepleegd. Moge 1939 ons nieuwe leden brengen.

Het bestuur is samengesteld als volgt: J. v. Dongen Jr., Voorzitter; G. Feenstra, Secr. Pennm.; G. L. van Straaten, 3e lid.

Onze Kring bestaat na het uittreden van den heer Brüch uit 9 leden.

KRING „DEVENTER“.

Leden. Het aantal Leden werd door het vertrek van den heer Ir. H. van Halwijn teruggebracht tot 21.

Kringbureau. Door de herkiezing van den Secretaris-Penningmeester bleef het Kringbureau ook dit jaar weer ongewijzigd; het Bureau is als volgt samengesteld: Ir. W. K. de Wijs, Voorzitter; H. W. Gijzen, Secretaris-Penningmeester; G. J. Postel, 3e Lid.

Vergaderingen. Slechts eenmaal werd in dit jaar een Kringvergadering gehouden en wel op 2 April te Hengelo (O.). 9 Kringleden woonden de vergadering, welke door een gemeenschappelijke koffiemaaltijd werd vooraf gegaan, bij. Een bespreking van het Saneeringsrapport vormde het belangrijkste punt van de agenda, en had ook de volle belangstelling van alle aanwezigen.

Bijzonderheden. Naar aanleiding van een ingekomen verzoek van het dagelijks Bestuur der Stichting Middelbaar Technische School voor Oostelijk Nederland te Enschede, werd door het Kringbureau een schrijven gezonden aan den Raad der Gemeente Enschede, waarin werd medegedeeld, dat de Kring „Deventer“ van den B.N.A. het tot stand komen van een Middelbaar Technische School in Oostelijk Nederland zeer noodig acht. Deze actie heeft echter tot nu toe geen succes gehad.

KRING „EINDHOVEN“.

Het aantal leden van den Kring is constant gebleven en bedraagt dus zestien.

Het kringbestuur was als volgt samengesteld: J. A. Visser te Vught, Voorzitter; A. V. J. M. Meylink te Vught, Secretaris; C. H. de Bever te Eindhoven, Derde Lid.

Het afgelopen jaar was voor dezen Kring zeer belangrijk door het feit, dat de jaarvergadering ditmaal in 's-Hertogenbosch werd gehouden. Om de zienswijze van den Kring aan het Bestuur te kunnen mededeelen over: Een proeve van uitwerking van het beginsel van registratie der beroepen in het bouwvak, heeft het Kringbestuur nog getracht een spoedvergadering te beleggen.

Daar slechts 5 leden op deze vergadering aanwezig waren was het helaas niet mogelijk een overzicht van de wenschen en opmerkingen van den Kring als zodanig te geven.

De heeren van Dillen en Visser verklaarden zich bereid hun persoonlijke zienswijze op schrift te stellen, welke schrifturen aan het Bestuur werden doorgezonden.

Een tweede vergadering is belegd op 1 December 1938. De opkomst bestond uit 7 leden.

In deze vergadering, welke een zeer geanimeerd verloop had, werden o.a. plannen beraamd tot het houden van een kringtentoonstelling in de Openbare Leeszaal te 's-Hertogenbosch op een nader vast te stellen datum in den zomer 1939.

Tot het nader uitwerken van deze plannen zal een commissie uit de leden van den Kring worden samengesteld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van 1 December 1938.

KRING 'S-GRAVENHAGE.

Het Bureau van den Kring was bij den aanvang van het verslagjaar samengesteld als volgt: A. H. van Rood, Voorzitter; G. J. M. Simons, Secretaris; J. B. Lürsen, 3e Lid. Voor het jaar 1939 is het kringbestuur hetzelfde gebleven.

Het ledental bedroeg aan het einde van het verslagjaar '38, waaronder 3 aspirant-leden.

In het afgelopen jaar werden 3 ledenvergaderingen gehouden, en wel op 5 April, 4 November en 16 December. Deze vergaderingen werden slechts door weinig leden bezocht.

Tegenover de geringe opkomst op deze vergaderingen staat de vrij groote belangstelling, waarin onze beide excursies zich mochten verheugen.

In den loop van het jaar 1938 werden door „de Keten“ (Haagsche Kunstkr., B.N.A. e.a.) o.m. de navolgende uittochten georganiseerd: Zondag 20 November bezoek aan het Nationale Dierenpark, Huize „St. Hubertus“ en het Kröller-Müller Museum, waaraan verscheidene leden met hunne dames deelnamen.

Op 26 October vond een excursie plaats naar de „Nieuw Amsterdam“ waartoe wij door den Kring Rotterdam waren uitgenodigd. De deskundige rondleiding stelde ons in de gelegenheid, de fraaie interieurversiering rustig te bezichtigen en allerwegen uitte men zijn bewondering voor het harmonisch geheel, dat hier bereikt was.

De voorgenomen bezichtiging van het nieuwe gebouw van den Hoogen Raad, alhier, werd in overleg met den Architect, den heer Ir. Bremer, uitgesteld, doch wij hopen deze excursie in den loop van dit jaar te doen plaatshebben. Op bouwkundig gebied moet in de eerste plaats vermeld worden de opdracht welke ons medelid, den heer Luthmann, ten deel viel tot het bouwen van het Haagsche Stadhuis.

Op 9 Juni 1938 waren de leden van den Kring den Haag in de gelegenheid, in het Gemeentemuseum de plannen voor het nieuwe Raadhuis te bezichtigen, waarbij de heer Luthmann een toelichting op zijn ontwerp gaf. Over het algemeen bleek, dat na de uitvoerige toelichting en de gehouden collegiale discussies, de inzichten ten opzichte van het project zich in gunstigen zin wijzigden, terwijl verscheidene leden van hun instemming blijk gaven.

Als gevolg van een en ander werd een adres aan den Gemeenteraad gezonden door den Haagschen Kunstkring, het Dag. Bestuur van Kunst aan allen, en door het Bestuur van den Kring den Haag, waarin op aanneming van het plan Luthmann werd aangedrongen.

Dato 19 November viel den Kring den Haag de eer te beurt van een bezoek van het Bestuur. Kringbestuur en leden waren de gasten van het Bestuur en werden in Hotel Terminus aan een koffietafel vereenigd.

Na de koffietafel werd een bespreking gehouden, waarbij de bijzondere moeilijkheden, waarmede de Haagsche architecten te kampen hebben, onder de oogen werden gezien.

Ook de uitbreidings- en bebouwingsplannen, welke voor de Residentie van zoo groot gewicht zijn, kwamen ter sprake. Voor den Kring den Haag bleek een groote en schoone taak weggelegd, om door een goed voorbereide actie verbetering te brengen in plannen, welke den Haag dreigen te ontzien.

Door den Kring den Haag werd gaarne deelgenomen aan een Licht-technische Cursus, gegeven door de Philips' Fabrieken, waartoe het initiatief was uitgegaan van de Haagsche Architecten Club.

Bovendien doet de Kring mede aan een poging van „de Keten“, welke ten doel heeft, een opgewekt cultureel leven in den Haag te onderhouden.

KRING „GRONINGEN“.

In het afgelopen jaar werden slechts 2 vergaderingen van den kring Groningen gehouden, welke plaats gehad hebben op 19 Juli en 1 November.

Hoewel de opkomst in het algemeen zeer gering was en in de vergadering van 19 Juli slechts 6 leden aanwezig waren, kon het ons allen verheugen op de vergadering van 1 November 13 leden te kunnen tellen.

Een op 8 Maart 1938 aangekondigde vergadering moest bij gebrek aan belangstelling worden uitgesteld.

Daar de enkele vergaderingen in 1938 zeer animeerend genoemd mogen worden, zijn er geen handelingen voorgevallen waarvan vermelding noodig wordt geoordeeld.

Teneinde de leden meer voor de vergaderingbezoeken op te wekken en hen tijdig in de gelegenheid te stellen, uur en dag daarvoor beschikbaar te houden, heeft ons kringbestuur thans voorgesteld, om alle data van de te houden vergaderingen in 1939 op de eerste vergadering in het jaar vast te stellen, waardoor een grootere opkomst op de kringvergaderingen verwacht mag worden.

Het ledental van onzen kring is in 1938 met 3 leden vermeerderd, n.l. de Heeren K. Reker en A. van der Weele, Architecten alhier, door toetreding en

de Heer Ir. van Halwijn door verandering van ambt en woonplaats van Enschede naar Haren, zoodat onze kring thans 16 leden telt.

KRING „HAARLEM“.

Op de twee vergaderingen, die de Kring in het verslagjaar hield, verscheen gemiddeld de helft van het aantal leden van den Kring, ter bespreking van de agendapunten voor de aansluitende algemeene vergaderingen.

Op 2 April 1938 werd door de leden tezamen met het Bestuur van den B.N.A. in Hotel Zomerzorg te Bloemendaal een koffiemaaltijd gebruikt, met de bedoeling eens tot een intiemere kennismaking te geraken en om de vakbelangen rustig te kunnen bespreken. De opkomst van de leden is bij deze gelegenheid echter poover geweest.

Op 10 December '38 werd door den Kring een excursie gehouden naar het Kerkgebouw van de Oud-Katholieke Gemeente te Haarlem onder leiding van den arch. Prof. Ir. H. T. Zwiers en naar het gebouw van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst onder leiding van Ir. G. Friedhoff. Hiervoor was een groote belangstelling; mede van de zijde der Hoofden van Dienst van Openbare Werken en Bouw- en Woningtoezicht der Gemeente Haarlem. De voorbereiding van de voorgenomen tentoonstelling van het werk der Kringleden doet verwachten, dat deze in den voorzomer van 1939 gehouden zal kunnen worden.

De Kring telde ultimo 1938 16 leden en 1 aspirantlid.

KRING „HILVERSUM“.

Het kringbestuur bestond uit: H. F. Sijmons, voorzitter; E. G. Middag, secretaris; Nic. Andriessen, 3e lid.

In den loop van het jaar vermeerderde het ledental door toetreding van het nieuwe lid P. C. van Uchelen, terwijl de heer E. G. Wentink door verhuizing van Aerdenhout naar Naarden bij onze Kring werd ondergebracht. Hiertegenover staat het verlies van twee leden, de Heren Ir. H. J. van der Heyden en Tj. Kuipers, die volgens de Off. Mededelingen van het Bouwk. Weekblad van 21 Jan. j.l. per 1 Jan. 1939 van de ledenlijst zijn afgevoerd. De reden daarvan is bij het kringbestuur niet bekend, aangezien hieromtrent geen bericht is ontvangen. Het aantal kringleden bleef dus op 28.

Gehouden werden 2 vergaderingen en 2 excursies. Het bezoek was, als vorige jaren, matig. Vermelding verdient nog het feit dat ingesteld werd een commissie van 3 leden, met opdracht om te onderzoeken op welke wijze bekendheid aan het werk van kringleden kan worden gegeven, waarbij gedacht wordt aan publicatie in het Bouwk. Weekblad enz.

KRING „LEEUWARDEN“.

In dit jaar werden 3 kringvergaderingen gehouden, waarin de agenda der te houden ledenvergaderingen werd behandeld.

Verder werd in de eerste vergadering voorzien in de vacature van voorzitter, ontstaan door het aftreden van den heer Baart; hiervoor werd gekozen de heer Piet de Vries; deze liet zich deze benoeming welgevallen en aan den heer Baart werd dank gezegd voor het vele dat hij voor de Kring heeft gedaan als voorzitter.

De tweede vergadering werd in afwijking van de gewone regelen en ter tegemoetkoming aan de buiten Leeuwarden wonende leden, te Sneek gehouden. Hier kwamen verschillende zaken van belang aan de orde zooals bezoek Propaganda Commissie in Juni van dit jaar, met voorloopige voorstellen zooals radiolezingen, film, lezingen, enz. waarvan de verschillende voor- en nadelen naar voren werden gebracht.

Verder werd besproken de opneming van het werk van wijlen ons vroeger medelid den heer Meintema in het te stichten architectuurarchief van den B.N.A.; tevens werden maatregelen besproken om te komen tot uitbreiding van onzen kring. Verscheidene leden namen op zich, de hiervoor in aanmerking komende te animeeren.

In de laatste vergadering werd door den secr.-penningmeester rekening en verantwoording gedaan van zijn beheer en werd de begroting voor het volgend jaar goedgekeurd.

Verder werd voorzien in de vacature van secr.-penn. wegens aftreden van den heer Reinalda, die deze functie hij wijze van uitzondering 4 achtereenvolgende jaren heeft vervuld en nu vervangen werd door den heer Goodijk te Sneek. De voorzitter zei den aftredenden secretaris dank voor al hetgeen door hem in de afgelopen jaren in het belang van den Kring werd verricht.

Hierna werd de agenda der te houden ledenvergadering afgedaan. Het bureau voor het jaar 1939 van den Kring Leeuwarden is voor het jaar 1939 samengesteld als volgt: Voorzitter Piet de Vries, Druifstreek 67 Leeuwarden; Secretaris A. Goodijk, Waterpoortgracht te Sneek.

KRING „MAASTRICHT“.

De kring telt nog steeds 9 leden. Pogingen individueel aangewend om eenige Limburgsche collega's tot toetreding te bewogen faalden tot heden. Een tweetal leden schittert bovendien voortdurend door afwezigheid op onze vergaderingen. Deze heeren hebben gedurende hun geheele lidmaatschap d.i. ruim 10 jaar nog nimmer eene vergadering met hunne tegenwoordigheid „vereerd“, hoewel beiden in Sittard wonen, de plaats waar wij steeds de kringvergaderingen houden wegens haar centrale ligging. Een dergelijke houding wordt bijna onbeleeft.

Het kringbureau was samengesteld uit: Sandhövel, voorzitter; Tap, secretaris en Welders, lid.

Er werden in het afgelopen jaar 5 vergaderingen gehouden, waarvan een met het bestuur van den B.N.A. De vergaderingen werden bezocht door 4, 6, 5, 4 en 6 leden.

Onderwerpen die de bijzondere belangstelling hadden, waren:

1e. De sanering van het bouwvak.

De Kring ziet met eenige onrust de groote ontwikkeling der Bouwmeestersgilden.

In verschillende deelen van het land zijn deze reeds opgericht en hebben koninklijk goedgekeurde Statuten.

De Kring is niet onbekend met de pogingen door de Bouwmeestersgilden aangewend om de Vakgroep van de Alg. R.K. Kunstenaarsvereniging in de actie der Bouwmeestersgilden te betrekken en maakt zich bezorgd over het langzame tempo waarmede daartegenover de verdere ontwikkeling van de saneringsgedachte volgens de commissie van den B.N.A. vooruit gaat. De Kring vreesd, dat straks buiten den B.N.A. om een ongewenschte vorm van ordening zijn beslag krijgt en wij dan voor voldongen feiten zullen komen te staan.

Is het niet mogelijk dat grootere activiteit wordt betracht? Zou het niet gewenscht zijn, waar door de saneringscommissie reeds contact met het N.I.V.A. is verkregen, de Alg. Kath. Kunstenaarsvereniging in de Commissie te betrekken, en zoo de Bouwmeestersgilden vóór te zijn?

2e. Door Gedeputeerde Staten van Limburg is besloten voor de kleinere Gemeenten, die geen eigen voldoende geoutilleerd Bouw- en Woningtoezicht hebben, het Bouw- en Woningtoezicht en het toezicht op den welstand centraal te regelen door een dienst welke ressorteert onder den streekplannendienst.

Hiermede is de Prov. S. G. vrijwel getorpedeerd. Het schijnt in de bedoeling te liggen, dat grootere gemeenten, Venlo, Roermond en Sittard, die thans bij de Prov. Commissie waren aangesloten, de sub-commissie der Prov. Commissie als min of meer zelfstandige Schoonheidscommissies zullen kunnen behouden, terwijl de andere gemeenten als Heerlen, Weert, Kerkrade e.a. indien zij niet een zelfstandige Schoonheidscommissie instellen evenals de landelijke gemeenten, rechtstreeks onder de bevoelingen van den Streekplannendienst zullen vallen. Overwogen zal worden op welke wijze de tegenwoordige Provinciale Schoonheidscommissie, eventueel als supercommissie in welstandsbevoelingen van den Streekplannendienst zal kunnen worden ingeschakeld.

De vermoedelijke gevolgen van een en ander zullen wel zijn een in hoofdzaak ambtelijke beoordeeling met de nadeelen van eenzijdigheid, uniformiteit en bauberatung.

Deze ongewenschte uitbreiding van het arbeidsveld van den Streekplannendienst gaat samen met een systematisch naar zich toe trekken van de lokale uitbreidingsplannen, waardoor een object aan den particulieren architect, hij hen toch al niet rooskleurigen toestand in Limburg, systematisch onttrokken is en wordt.

3e. In verband met de vele wegeaanleg en wegverbetering zijn den laatsten tijd vele bruggen over de verschillende riviertjes en beken door den Provinciaal Waterstaat vernieuwd of nieuw gemaakt.

Over het algemeen kunnen deze den redelijken toets van welstand op zich zelf en in verband met de omgeving niet doorstaan. Daarvoor ontbreekt blijkbaar een voldoende aesthetisch element bij den Prov. Waterstaat.

Ook dit zou een dankbaar object zijn voor den particulieren architect om bij dezen bruggenbouw als ontwerper of aesthetisch adviseur te worden ingeschakeld.

De Kring brengt bovenstaande punten onder de aandacht van het Bestuur. Wellicht kan overwogen worden of niet op de een of andere wijze van het Bestuur iets uit kan gaan om hierin eenige verbetering te verkrijgen.

Wij willen dit jaarverslag niet eindigen zonder nog even te memoreeren de aangename en belangrijke bijeenkomst die de Kring te samen met het Bestuur in Mei te Sittard mocht hebben.

De groote afstand is oorzaak dat de meeste Kringleden zelden of nimmer de algemeene vergaderingen kunnen bezoeken en daardoor te weinig contact met de leden in de andere deelen des lands en vooral met het Bestuur hebben.

De gezamenlijke vergaderingen met het Bestuur voorzien dan ook in eene groote behoefte, verhoogden de onderlinge waardeering en versterken den band, die ons allen als leden van den B.N.A. bindt.

N.B. Zou het Bestuur niet willen overwegen om de zomervergadering te houden in den tijd dat de tweedaagsche vakantiekaarten geldig zijn? Dit zou het deelnemen aan deze vergadering bevorderen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 23

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

10 JUNI 1939

DE ACTIE DER BOUWMEESTERSGILDEN.

In de kringen van technisch en aesthetisch onderlegde architecten en niet het minst onder de Bouwkundig Ingenieurs, heerscht een toenemende ongerustheid tengevolge van het feit, dat, in verschillende streken van het land en onder het voeren van den titel van „bouwmeester” zich tallooze bouwkundigen organiseeren in zogenaamde Bouwmeestersgilden, welke in federatief verband, weer vereenigd zijn in een Nederlandschen Bond van Bouwmeestersgilden.

Hoe zeer wij de overtuiging zijn toegedaan, dat de minimum normen van vakbekwaamheid, waaraan een architect behoort te voldoen, op het oogenblik niet kunnen en niet behoeven te worden gelijkgesteld met de eischen voor het diploma van Bouwkundig Ingenieur in Delft en hoe zeer ook wij het zouden toejuichen wanneer het mogelijk zou zijn allen, die het architectenvak op behoorlijke wijze uitoefenen, in één organisatie te vereenigen, kunnen wij niet nalaten onze zeer ernstige bedenkingen tegen deze zogenaamde Bouwmeestersgilden en tegen de wijze, waarop deze werkzaam blijken te zijn, openbaar te maken.

In de eerste — zij het niet de voornaamste — plaats wijzen wij erop, dat de titel van „bouwmeester” in den loop der jaren een algemeen gangbare eere-titel is geworden en dat het wel zeer onjuist en tegenover het met de feiten onbekende publiek misleidend geacht moet worden, wanneer alle bouwkundigen dien titel gaan voeren en zich daarmede tegenover de bouwende gemeenschap ten onrechte een zeker kwaliteitspraedicaat toe-eigenen.

Ernstiger is echter de wijze waarop de Bouwmeestersgilden, blijkens de bij Koninklijk Besluit d.d. 30 Mei 1938 No. 16 goedgekeurde Statuten, zich voorstellen onder dien titel te vereenigen allen, die daartoe den wensch te kennen geven.

Dat aldus een ieder, die zich daartoe aanmeldt, zonder het stellen van eenigerlei bekwaamheidseischen, zich als „bouwmeester” kan laten inschrijven en daarmede aanspraak kan maken op een erkenning als gevestigd architect, ontmoet, begrijpelijkerwijze, wel zeer groote bezwaren bij hen, die zich eerst na langdurige, diepgaande en kostbare studie het diploma van Bouwkundig Ingenieur of Architect van de Technische Hoogeschool hebben verworven.

Het optreden van de Bouwmeestersgilden en het tot gemeengoed maken van den titel van „bouwmeester” hebben de positie van de behoorlijk onderlegde architecten tegenover anderen op ernstige wijze bemoeilijkt en hebben ook in andere kringen dan die van de bouwkundige ingenieurs bezorgdheid gewekt.

Deze bezorgdheid is zeker niet verminderd, nu gebleken is, dat de Bouwmeestersgilden de bedoeling hebben om, na streeks-gewijze vorming van „kringen”, waarin een ieder zonder onderscheid wordt opgenomen, deze kringen zogenaamd te „sluiten”, d.w.z. na het oogenblik van de sluiting verdere toetreding te belemmeren door het dan invoeren van minimum-eischen voor „erkenning”. Verder worden dan de in een gesloten kring vereenigde „erkenden” gebonden aan op zichzelf niet onjuiste normen voor vak-uitoefening, bij niet-naleving waarvan zij kunnen ophouden „erkend” te zijn.

In het midden latende of het juist is de „erkenning” als architect — dus na de sluiting van een kring — tot stand te brengen op de wijze waarop deze door de Bouwmeestersgilden geschiedt, wijzen wij in het bijzonder op het feit, dat, om de „sluiting” der kringen en controle op de naleving der normen van vak-uitoefening mogelijk te maken, tegelijk verkregen moest worden de „uitsluiting” van alle niet-erkenden.

Een dergelijke „uitsluiting” van niet-erkenden is naar onze meening voor den architectenstand alleen bereikbaar en verdedigbaar, wanneer zij berust op een wettelijke regeling. De Ned. Bond van Bouwmeestersgilden echter wil deze uitsluiting bereiken „door middel van onderlinge overeenkomsten met aannemers, welke zijdelings beschermd en gesteund worden door reeds bestaande rayon-overeenkomsten tusschen aannemers en bouwmaterialen-handelaren”.

In feite beteekent deze letterlijke aanhaling uit een rondschriven van den Nederlandschen Bond van Bouwmeestersgilden, dat de erkenning van een architect dus gekoppeld wordt, niet aan eenig wettelijk criterium — hetgeen juist zou zijn —, maar uitsluitend aan de sanctie van aannemers en van den bouwmaterialen-handel.

Het is duidelijk, dat een dergelijke sanctie volkomen onverenigbaar moet worden geacht met de positie, die een architect, als raadsman en als vertrouwensman van zijn lastgever, dient in te nemen.

Het moet, naar onze meening, dan ook onder alle omstandigheden vermeden worden, de controle op de integriteit van den architectenstand in handen te leggen juist van die partijen, tegenover welke de architect, wil hij vertrouwensman kunnen zijn, wel volkomen vrij en onafhankelijk dient te staan.

Naar onze meening is die onafhankelijkheid — en dus het belang van de bouwende gemeenschap — niet gewaarborgd, wanneer de „uitsluiting” van „niet-erkenden” den vorm van een boycot door belanghebbenden

kan gaan aannemen. De eenige basis waarop uitsluiting van niet-erkenden ooit zou mogen geschieden, is, naar onze meening, die van een wettelijk criterium.

Wij zien de eenige oplossing in een wettelijke regeling die naar onze meening de volgende punten zal moeten omvatten:

1. officieele vaststelling van minimum eischen van bekwaamheid, waaraan zal moeten worden voldaan om den titel „architect” te mogen voeren;
2. de bepaling dat andere titels dan die van „bouwkundige” niet mogen worden gevoerd door hen, die aan de vastgestelde minimum eischen van vakbekwaamheid niet voldoen;
3. billijke overgangsbepalingen waarbij tevens de gelegenheid wordt opengesteld voor het zich ontwikkelen tot een met de vastgestelde minimum eischen verenigbaar peil van vakbekwaamheid en zich den titel „architect” te verwerven;
4. officieele richtlijnen en normen voor de uitoefening van het architecten beroep;
5. uitdrukkelijke vaststelling van de onverenigbaarheid van het vrij uitgeoefende architectenberoep met het hebben van eenig zakelijk belang bij aannemingsbedrijven, bij den bouwmaterialenhandel en bij grondexploitatie, alsmede de onverenigbaarheid met andere, met de positie van een architect

als vertrouwensman van zijn lastgever strijdig te achten be-roepen;

6. gelijktijdige regeling van de vakverantwoordelijkheid van den architect;
7. de bepaling, dat de controle op de naleving van de gestelde regelen voor de vak-uitoefening en voor de vakverantwoordelijkheid geschiedt, hetzij door de overheid zelve, hetzij onder zoodanig toezicht van overheidswege, dat door de bouwende gemeenschap in die controle en in daaruit voortvloeiende sanctie-maatregelen niet anders kan worden gezien dan een stelsel van vak-zuivering, uitgaande van het algemeen belang als richtsnoer.

Uit de voorafgaande beschouwingen blijkt, hoezeer de actie van de Bouwmeestersgilden het actueele en urgente vraagstuk der titel- en beroepsbescherming van architecten op een geheel verkeerd spoor zou leiden. Wij meenen daartegen een waarschuwend stem te moeten laten hooren.

Het Bestuur der Afdeling Bouwkundig Ingenieurs van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs.

Ir. J. F. VAN HOYTEMA, Voorzitter.
Ir. H. VAN VREESWIJK, Secretaris.

ADRES VAN DEN B.N.A. INZAKE HET RESTAUREEREN VAN OUDE GEBOUWEN OP GROOTE SCHAAL.

Het Bestuur van den B.N.A. zond op 25 Mei 1939 het volgende adres aan den Minister van Algemeene Zaken.

Aan Zijne Excellentie den Minister van
Algemeene Zaken,
's-GRAVENHAGE.

Excellentie,

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. heeft hierbij de eer het volgende onder Uwe aandacht te brengen.

Hoe langer hoe meer blijkt, dat, ondanks de lofwaardige zorg en arbeid, welke reeds besteed wordt aan het herstel van onze in vervallen toestand geraakte oude monumenten van bouwkunst, het tempo waarmede dit herstel geschiedt, te langzaam moet worden geacht.

Doordat bij de tegenwoordige wijze van werken te weinig bouwwerken tegelijkertijd gerestaureerd kunnen worden, komen talrijke gebouwen, die even dringend herstel noodig hebben als die welke op het moment in restauratie zijn, in een steeds meer deplorabelen toestand.

Deze toestand doet de kosten van de restauratie vermeerderen, niet alleen van de bouwwerken, waarvan restauratie wordt uitgesteld, maar ook van die bouwwerken, waarvan de herstelling wegens de kosten over een groot aantal jaren wordt verdeeld.

Nu het tegenwoordige geslacht tot het inzicht is gekomen, dat dit herstel noodzakelijk is, is het o.i. ook verplicht de restauraties met een zoodanige kracht aan te vatten, dat binnen afzienbaren tijd een belangrijk deel van hetgeen hoogst noodig gerestaureerd moet worden, althans gerestaureerd zal zijn.

Met groote belangstelling hebben wij daarom kennis genomen van de voordracht van Mr. Dr. E. J. Beumer, oud-lid van de 2e Kamer, gehouden voor de Vereeniging „Hendrick de Keyser”, waaruit blijkt dat een dusdanige versnelling van het tempo van de restauratie door te voeren zal zijn, zonder extra bezwarende financieele consequenties.

Aan deze zaak zit bovendien nog een ander belangrijk punt vast. Wij meenen, dat het slechts in het belang kan zijn van de oude monumenten, dat meer dan thans verschillende architecten worden betrokken bij het restauratie-vraagstuk. Het restaureren der oude gebouwen is thans toevertrouwd aan een beperkt aantal architecten, terwijl wij het van cultureele betekenis achten, dat naast deze architecten, wier kunde en ervaring van blijvend nut is op het restauratiegebied, een veel grooter aantal architecten door restauraties in direct contact komt met onze oude nationale bouwkunst.

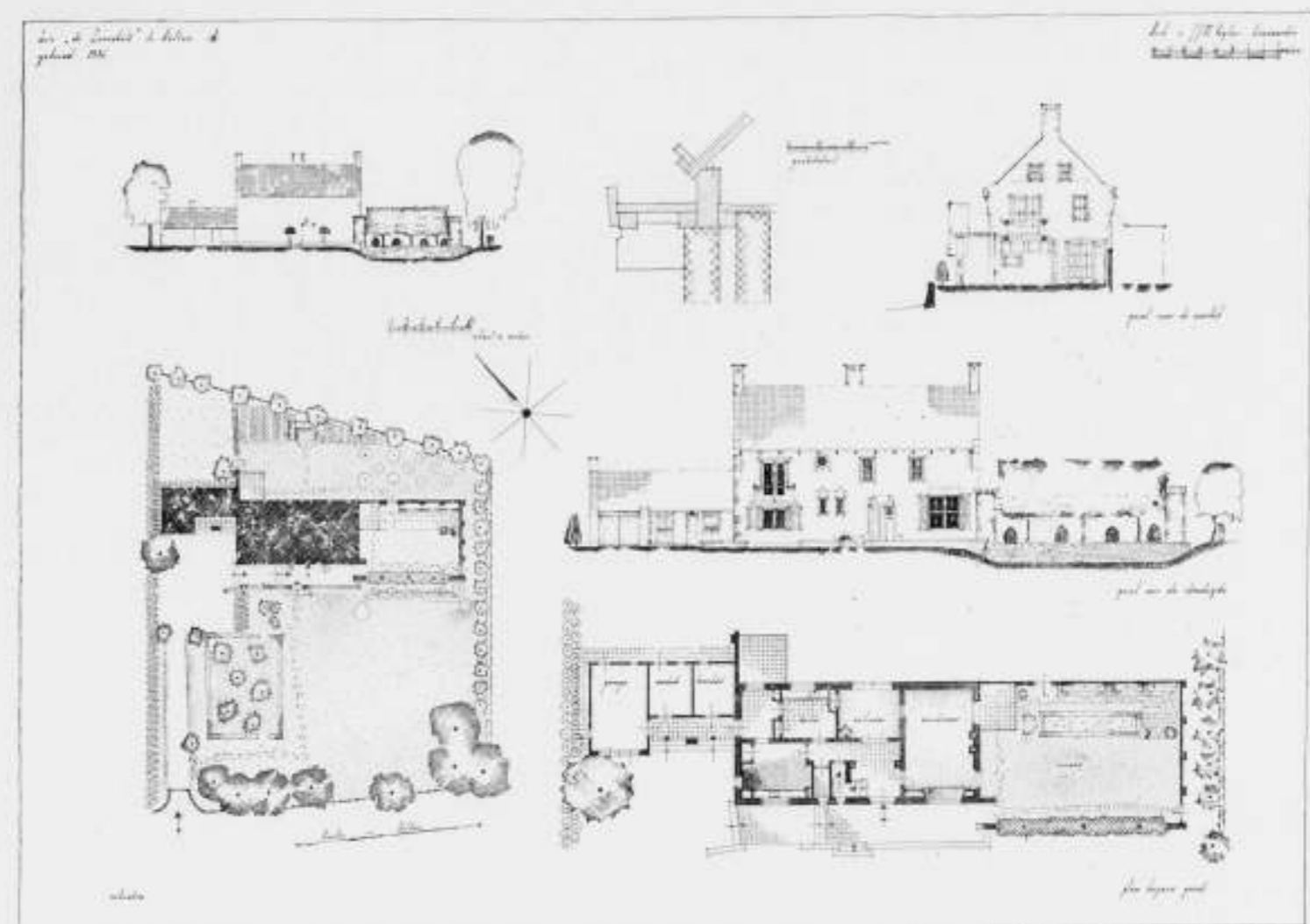
Uit dien hoofde verzoeken wij Uwe Excellentie haar ernstige aandacht te willen schenken aan de voordracht van Mr. Dr. E. J. Beumer, en te willen overwegen in hoeverre het mogelijk is langs den door hem aangegeven weg het restaureren van oude gebouwen op groote schaal ter hand te nemen.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting

Het Bestuur van de Maatschappij tot
Bevordering der Bouwkunst Bond van
Nederlandsche Architecten B.N.A.

w.g. H. VAN DER KLOOT MEIJBURG,
Voorzitter.

B. T. BOEYINGA,
Secretaris.

WOONHUIS TE HOLTEN

4-MALIGE VERKLEINING DER TEEKENING

ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER

DRIE HUIZEN IN HOLTEN. ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER.

Holtens is een dorp op den heuveligen zandgrond van Twente, twintig kilometer achter Deventer. De huizen staan er meendeels vrij, op eigen erven. De menschen zijn eenvoudig van aard, ze hebben kleine bedrijven, zoowel de boeren als de ambachtslieden. Wel kent men er den enkelvoudigen vakman: den timmerman en den metselaar, maar men zoekt er tevergeefs den volledige aannemer. Een geheel werk aannemen betekent hier: samenwerking van timmerman en aannemer. De optelling van beider inschrijfsom geeft het totaal bedrag van inschrijving. Zoo'n inschrijving past bij den dorpschen aard: de verantwoordelijkheid voor het werk wordt er doorgaans sterker gevoeld en eindigt dan ook niet met de laatste oplevering, en grooter verantwoordelijkheidsgevoel voor eigen werk gaat licht samen met waardeering voor het goede werk van den ander. Het is zeker geen toeval dat de twee huizen, die door menschen uit het eigen dorp werden gemaakt beter en op prettiger wijze tot stand kwamen dan het derde, dat door iemand van buiten werd aangenomen.

Bij het bouwen dezer huizen werd aansluiting verlangd bij het-

geen voorhanden was: dat was reeds de natuurlijke wensch der bouwheeren. Een eenvoudige opzet en eenvoudige constructies werden gekozen. Niettemin werd van de ambachtslieden vrij veel geëischt: een minder verfijnde afwerking vraagt des te grooter en regelmatiger zorg reeds bij het eerste bouwen. Bouwterrein en situering was voor de drie huizen verschillend. Het huis voor den dierenarts en zijn gezin staat als één der laatste huizen van het dorp aan den straatweg. Evenals bij de voorafgaande kleinere huizen loopt ook hier de nok evenwijdig met den weg. Als huis van één der notabelen staat het verder terug en werden de materialen stiller van kleur gekozen: de dorps-huizen zijn van roodbruine steen en met rood pannendak gedekt, dit huis is van geelgrijze steen met zwarte pannen. Het geheel bestaat uit een woonhuis met ter eener zijde garage, waschhok en brandstoffenbergsplaats, en ter anderder zijde de woonhof, die aan Noord en Oostkant is ommuurd, aan den Zuidkant door een rij geschoren linden van het voorterrein gescheiden. Het huis zelf bestaat uit vier gedeelten: beneden aan den Westkant liggen de apotheek-sprekkamer, de keuken en de

WOONHUIS TE HOLTEN

ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER

bijkeuken-wachtruimte; aan den Oostkant de woon- en zitkamer met kleine hal. Boven de apotheek ligt de zitkamer voor de Grootmoeder met er naast een kleine slaapkamer; ook de logeerkamer ligt hierbij. Boven de woonvertrekken, die een grotere verdiepinghoogte hebben gekregen, liggen de slaapruidten voor het gezin. Over het geheel ligt een zolder, waarop een dienstbodenkamer is afgetimmerd.

De oprit naar het huis ligt geheel op den Westkant en is door een kleinen boomgaard gescheiden van den voortuin.

Het andere huis, eveneens met de nok langs den weg, is gebouwd voor een jong landeigenaar, die tevens het toezicht

heeft op de jachtterreinen in den Holterberg. Het bouwterrein is zeer ruim en sluit aan bij eigen meer uitgestrekte landerijen. Het huis is in geelgrijze handvormsteen opgetrokken en is met riet gedekt.

Het derde huis staat hoog tegen de Zuidelijke helling van den Holterberg, onzichtbaar van den straatweg, op een rijk begroeid terrein van 2 ha. Het werd gebouwd voor een gepensioneerden hoofdonderwijzer, die met zijn vrouw de eenzaamheid verkoos boven de nabijheid van het dorp. Eenzaamheid is een betrekkelijk begrip. Vrijwel zijn heele onderwijzersleven woonde en werkte hij in deze buurtschap Espelo. En zoo sterk werd de band

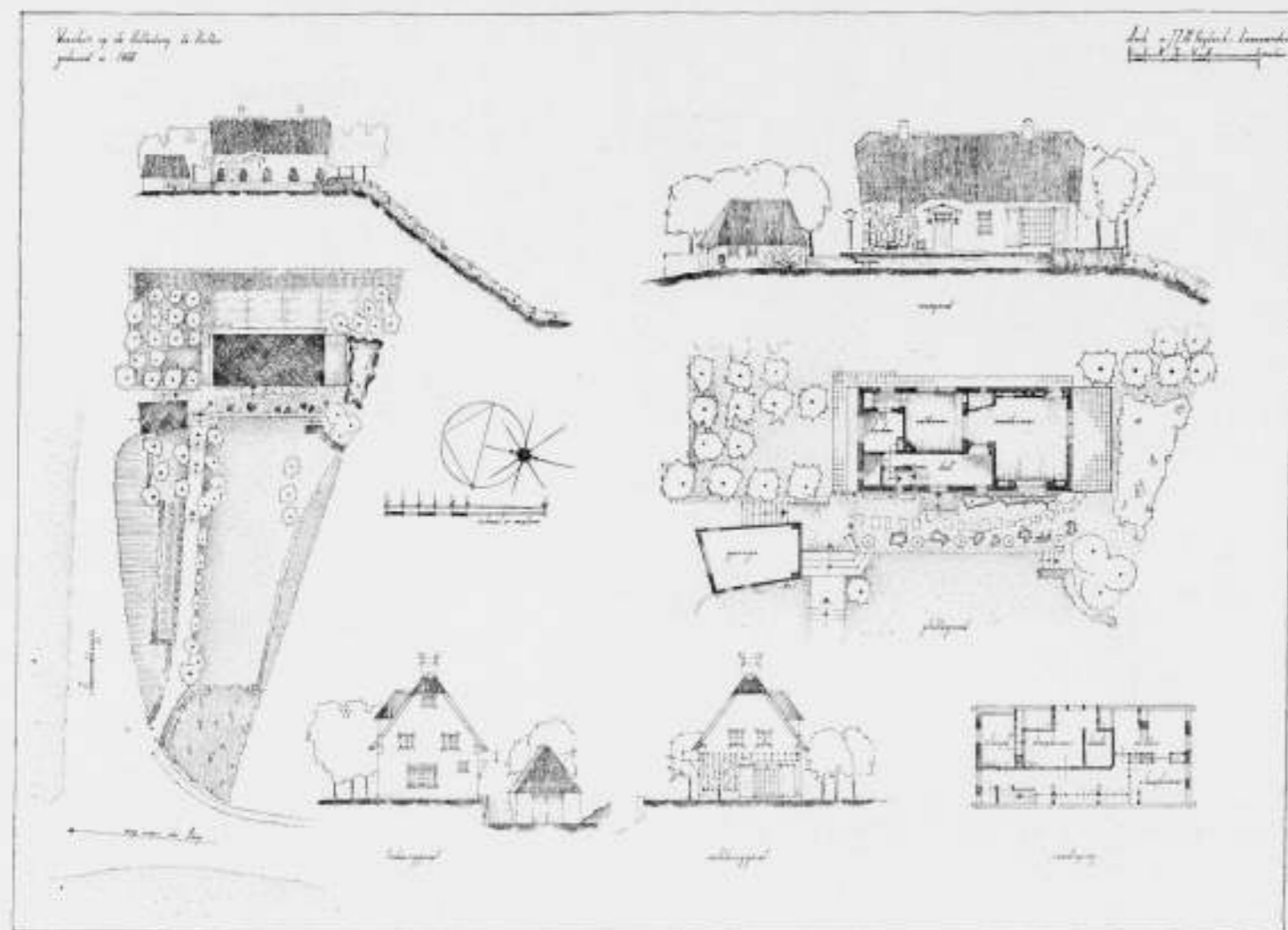
WOONHUIS TE HOLTEN

ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER

met de streek en de menschen rond hen, dat zij tenslotte boven alles de eenzaamheid binnen de buurtschap verkozen. „Oes Meister" en zijn vrouw zijn persoonlijkheden in de streek, die op hun eenvoudige wijze meer tot de ontwikkeling van de streek hebben bijgedragen dan menig stadsmensch kan vermoeden. Dit huis heeft een schilddak met riet, een aangepakte keuken met pannen gedekt. De muren werden vertind met witte cement gemengd met het donker goudgele zand uit den Berg. Het inwendige is zoo eenvoudig van indeeling dat het geen nadere uitleg van noode heeft.

Het huis van den dierenarts en dat van den onderwijzer staan

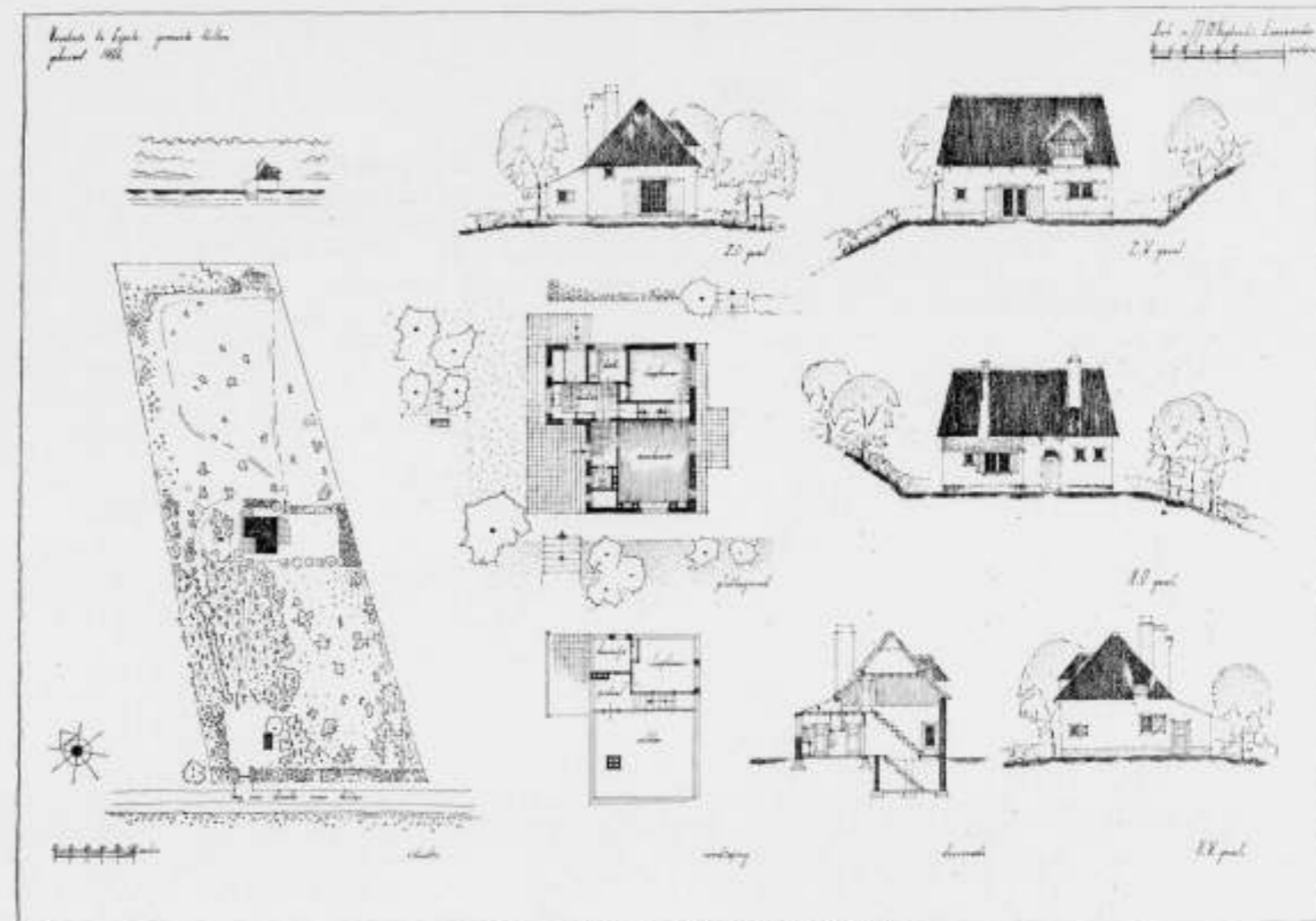
nu zes jaar, het derde huis vier jaar. De keeren dat ik in Holten de huizen weer eens bezoek, bemerk ik een gevoel van blijheid, éénsdeels veroorzaakt door de herinnering aan de bijzonder goede en prettige samenwerking bij den bouw der eerste twee huizen, die door den timmerman Achterkamp en den metselaar Van der Wiel, beiden uit Holten, werden klaargemaakt. Maar bovenal komt de blijdschap daaruit voort dat de natuur en het dorpsleven de huizen steeds meer in grooter verband betrekken, verband met het landschap en verband met het volle werkende leven, wat voor een bouwwerk de rijkste zegen mag heeten.

WOONHUIS TE HOLTEN

4-MALIGE VERKLEINING DER TEEKENINGEN

ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER

4-MALIGE VERKLEINING DER TEEKENING

WOONHUIS TE ESPELE BIJ HOLTEN

ARCHITECT IR. J. J. M. VEGTER

In het j. Zondagochtendblad van het Algemeen Handelsblad stond in de bekende rubriek „Zondagmorgen” een zeer lezenswaardig artikel, een beschouwing van Prof. de Sopper over „De Waarheid”. Hij doet daarin uitkomen dat tegenwoordig door velen onder de waarheid datgene wordt verstaan, wat we nuttig achten. „De Waarheid is een wapen in den strijd om het bestaan. We treffen haar niet aan, maar we maken haar. We gehoorzamen haar niet, maar we nemen haar in onzen dienst”, aldus zeggen er velen.

„Als de waarheid ons niet welkom is, niet strookt met onze wenschen, dan trachten wij ons een waarheid te fabriceren, die nuttiger is voor ons streven... Daar zijn er van wie men werkelijk den indruk krijgt, dat ze de waarheid kunnen maken, dus, dat voor hen waar is, wat telkens in hun kraam te pas komt.”

Bij de lezing van dit stuk dacht ik onwillekeurig aan de waarheid van de in de dagbladen telkens opduikende berichten over het voornemen om het definitieve stadhuisplan voor Amsterdam aan de beide architectencombinaties Berghoef-Vegter en Komter-Duintjer op te dragen. Dit meer dan onzinnig bericht stond oorspronkelijk in het Algemeen Handelsblad van 22 Maart j. Het was een puur verzinsel, den ernst van de zaak eigenlijk onwaardig. Twee dagen later werd echter in het Algemeen Handelsblad op het thema, als op een vaststaand en waar feit doorgeborduurd. *) Het was blijkbaar een waarheid, die in de kraam van het Handelsblad te pas kwam en zij kan nog dienst doen als een aardige illustratie van de woorden van Prof. de Sopper.

*) Het feit wordt aldus omschreven: „ten slotte loopen B. en W. met het fantastische denkbeeld van een „hutsput” der twee best geachte ontwerpen rond”.

„De Telegraaf”, die gaarne de waarheid onthult, gaat op dit objectieve stukje waarheid graag door en in zijn avondblad van 1 Juni staat ijskoud te lezen: „Het advies van de Jury, om aan twee dubbeltallen architecten op te dragen, gezamenlijk een ander project te vervaardigen, heeft in de afdelingen, zoo vernamen wij uit Gemeenteraadskringen (let wel, de waarheid wordt toch maar gezocht!) geen genade kunnen vinden”.

Wij lezen daarop dan het volgende commentaar:

„Dat kan niemand verbazen, want de twee betrokken plannen waren zóó uiteenlopend, zóó heterogeen, dat het een onmogelijkheid is, daaruit een synthese te voorschijn te tooveren, die aan redelijke eischen kan voldoen. De Jury heeft klaarblijkelijk (men trakteert de lezers op „waarheid”) zelf niet goed raad geweten met haar advies; zij wist eigenlijk ook geen goede oplossing: vandaar het denkbeeld om twee antipoden bij elkaar te brengen.

Deze opvatting vond echter in de afdelingen geen aanhangers. Daar neigde men meer tot de meening, dat men het Jury-advies nu maar moet laten wat het is en dat het de beste oplossing ware enz. enz.”.

Prof. de Sopper schrijft dat sommige menschen het in het zoeken naar de waarheid ver gebracht hebben in zelfbedrog. Men kan m.i. zelfs gevoeglijk soms het „zelf” nog wel weglaten ook.

In het artikel van Donderdagavond komen ook omtrent het betrokken zijn van den Heer Hulshoff bij den Juryarbeid voor de prijsvraag beweringen voor, die voor de persoon van den Heer Hulshoff krenkend zijn en het werk der Jury vernederen.

Wij blijven voorop stellen, dat sedert lange jaren het prijsvraagstelsel in ons land zonder knoerij wordt toegepast en dat de Jury voor de Raadhuisprijsvraag het volstrekte vertrouwen geniet en waardig is van onze architecten. J. P. M.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

L'ARCHITECTURE D'AUJOURD'HUI. Februari 1939.

Dit nummer is gewijd aan den woningbouw. Een uitstekend overzicht in beschrijvingen en foto's met teekeningen van particuliere woningen in Frankrijk, België, Engeland, Italië, Duitschland, Zwitserland, Polen, Finland, Denemarken, Amerika, Palestina en Japan. Van verschillende van diezelfde landen een artikel over flatgebouwen en tenslotte een uitgebreide publicatie over de „Maisons préfabriquées”. Van Frankrijk zien wij een interessant huis van de architecten François Heep en Jean Ginsberg te Celle-Saint-Cloud, en in Palestina treffen wij een huis aan te Réhobot van Erich Mendelsohn. Bestudeering van dit nummer is zeer aan te bevelen voor elkeen, die zich met particulieren woningbouw bezig houdt. Het tweede deel van dit nummer wordt ingenomen door een overzicht van de XVe Salon des Arts Ménagers, waar de nieuwste snufjes op woninggebied naar voren worden gebracht.

MAART 1939.

Het Maartnummer is zeer belangrijk. Dit nummer geeft een volledig overzicht van den stedeboom in Frankrijk gedurende de laatste 20 jaar, met goede artikelen van François Poet over den geest van den Franschen stedeboom, van Bardet over de organisatie van den stedeboom in de streken rond Parijs, van Sébile over Parijs en zijn scheppende evolutie en over de

vraag: „Is de architect stedebouwkundige?”, verder van den bekenden Jacques Grébert een artikel over utopie en werkelijkheid in den stedeboom en de Heer de Sousa behandelt de vraag te weten waar men niet moet bouwen.

Tenslotte nog artikelen over den stedeboom in Noord-Afrika, Tunis, en de Sahara. Zeker niet de minst interessante.

Het nummer is geïllustreerd met een ontelbaar aantal afbeeldingen en fraaie duidelijke luchtfoto's.

APRIL 1939.

Het Aprilnummer van dit tijdschrift behandelt het zeer interessante thema van het bouwen in de bergen, een onderwerp, waarmede Hollandische architecten nu niet dagelijks te maken hebben, maar dat daarom niet minder belangwekkend is om er kennis van te nemen.

De technische en vooral de klimatologische eischen zijn natuurlijk zeer afwijkend van die wij gewoon zijn.

Belangrijk als constructie zijn de kabelbanen. Men vindt in dit nummer hierover eenige belangrijke gegevens.

Geheel apart is het artikel over den stedeboom in de bergen, dat echter voor ons meer wetenschappelijke beteekenis heeft. Kort en goed, een buitengewoon nummer. J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 19 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 10 JUNI 1939 No. 23

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A. LEDENVERGADERING TE ZWOLLE OP 23 JUNI 1939 IN HOTEL VAN GIJTEN-BEEK, DES NAMIDDAGS OM 2 UUR.

Voorloopige agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Rechtspersoonlijkheid van den Tentoonstellingsraad.
6. Benoeming van een lid in de Commissie van Onderwijs, wegens periodiek aftreden van den Heer B. J. Koldewey die niet herkiesbaar is.
7. Het beschermen van onze nationale monumenten in oorlogstijd. Korte inleiding door den Heer Ir. H. G. J. Schelling.
8. Eeuwfeest van den B.N.A.
9. Rondvraag.

De mogelijkheid zal bestaan om 1 uur in Hotel van Gijtenbeek een koffietafel te gebruiken (prijs f 1.— p. p.). De Kring biedt de Dames, tijdens de vergadering, een autotochtje aan naar Kampen.

PROGRAMMA.

Na de vergadering wordt het volgende programma afgewerkt, waarvoor de Kring Deventer een speciale Feestcommissie heeft ingesteld, onder Voorzitterschap van den Kringvoorzitter, den Heer Ir. W. K. de Wijs. Deze Feestcommissie heeft eenige subcommissies, waarvan wij de Technische Regelingscommissie noemen, waarvan de Heer M. Meijerink, tot Voorzitter werd benoemd.

Het programma luidt in algemeene trekken:

VRIJDAG 23 JUNI 1939:

- 4 uur: Ontvangst door het Gemeentebestuur in de Oude Schepenzaal van het Stadhuis.
- 4.45 uur: Bezichtiging van de St. Michaëlskerk.
- 6 uur: Bitteruur. (Aangeboden door de Leden v. d. Kring Deventer).
- 7 uur: Feestmaaltijd in Hotel van Gijtenbeek (prijs p. c. z. d. p. p. f 2.25).
- 10 uur: Het cabaret in een landelijke omgeving moest wegens het daaraan verbonden brandgevaar worden opgegeven. De Kring heeft echter Prof. Dr. Ir. Carter, die toevallig eenigen tijd in ons land vertoef, bereid gevonden enkele korte voordrachten te houden op het gebied van de A.A.V., van verduisteringen, telepathische arbitrage en stemvorming.

ZATERDAG 24 JUNI 1939:

- 9.30 uur: Aantreden voor Hotel van Gijtenbeek. Vertrek met Touringcars naar Staphorst.
- 10.30 uur: Kopje koffie bij Waanders te Staphorst en bezoek aan een oude Staphorster Boerderij. Voorts via Meppel en Wanneperveen (met gerestaureerd Schoutenhuis) naar Giethoorn. Tocht per punter door het dorp over „het Wyde” (p. p. f 0.25). Uitgebreide Giethoornsche koffiemaaltijd in Hotel Prinsen (f 1.15 p. p. incl. bediening). Voortzetting van den tocht langs Beulacker en Belter Wijde naar Vollenhove. [Thee bij Café Seidel. Terug na de oude visschersdorpen Zwartsluis en Hasselt naar Zwolle. Aankomst te Zwolle ± 4 uur.

RESERVEER 23 EN 24 JUNI VOOR DEN B.N.A.

Overneming praktijk.

Een der leden van den B.N.A., Bouwkundig Ingenieur en Raadgevend Ingenieur voor Gewapend Betonwerken, die sedert 10 jaar gevestigd is, deelde ons mede wegens particuliere omstandigheden van woonplaats te moeten veranderen. Hij zoekt daartoe opneming in- of overneming van een bestaand architectenbureau in het centrum of oosten van het land op in gezamenlijk overleg te bepalen voorwaarden. De bestaande relaties van den architect kunnen natuurlijk voor een belangrijk deel worden ingebracht.

Leden van den B.N.A., die zich met het bedoelde lid over deze zaak in verbinding willen stellen, gelieven zich te wenden tot het bureau van den B.N.A.

JAARVERSLAG VAN DE P.P.C. OVER 1938.

Op het einde van 1938 trad de heer W. C. Pouderooyen (Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam) af als lid van de P.P.C. en werd opgevolgd door den heer Ir. J. H. v. d. Broek. Vele jaren heeft het aftredende lid met zijn waardevolle adviezen de P.P.C. gediend en daarin veel goeds gedaan voor het Prijsvraagwezen.

De samenstelling van de P.P.C. is nu als volgt: W. F. Gouwe, Voorzitter; Ir. H. Thunnissen, Secretaris; J. Havermans, Lid; K. van Geyn, Lid; Ir. J. H. v. d. Broek, Lid.

Gedurende 1938 werden de volgende prijsvragen behandeld:

1. Prijsvraag voor de Gemeente den Haag voor een feestversiering van het Voorhout. Het Prijsvraag-Programma kon worden goedgekeurd.
2. Inlichtingen werden verstrekt aan de Firma Elsevier te Amsterdam voor een eventueel uit te schrijven Prijsvraag.
3. Door de Vereniging voor Kerkelijke en Religieuze Kunst in Utrecht werd een Prijsvraag uitgeschreven, waarvan het Programma na eenige wijzigingen kon worden goedgekeurd.
4. De Prijsvraag voor het Raadhuis te Eindhoven kwam tot stand, het Programma werd goedgekeurd en daarna werden nog verschillende adviezen verstrekt.
5. De Platen Commissie van de Rijksverzekeringsbank schreef een Prijsvraag uit voor het ontwerpen van Veiligheidsplaten, waarvoor een concept-Programma werd gemaakt, hetwelk definitief kon worden goedgekeurd.
6. De Firma de Vries Robbé schreef een Prijsvraag uit, welk programma kon worden goedgekeurd.
7. Voor het Raadhuis te Doetinchem werd een Prijsvraag uitgeschreven waarvan het Programma werd goedgekeurd. Verder werden verschillende adviezen gegeven, mondelinge inlichtingen verstrekt en bemiddeling verleend bij een kwestie ontstaan bij de afwikkeling van een Prijsvraag.

In verband met een ontijdige publicatie in de Telegraaf meende de P.P.C. daartegen te moeten waarschuwen wegens het in gevaar brengen van het Prijsvraagwezen.

De P.P.C. meent in dit jaarverslag haar standpunt te moeten uiteenzetten inzake studie-Prijsvragen welke door verenigingen, organisaties of ondernemingen worden uitgeschreven. Er kunnen grensgevallen voorkomen, zooals de Cobouw-Studieprijsvragen, waarbij het Lichaam dat de Prijsvraag uitschrijft zich niet uitsluitend de bevordering van de Kunst en het Kunstonderwijs ten doel stelt. De P.P.C. heeft art. 3 van de A.N.P. zoo opgevat, dat in zulk een grensgeval zij beoordeelt of de culturele factoren voldoende overwegend zijn, om een dergelijke studie-Prijsvraag toe te laten. En hoewel studie-Prijsvragen verder niet aan de bepalingen van de A.N.P. behoeven te beantwoorden, meent de P.P.C. toch dat het aanbeveling verdient de ideeën, welke den grondslag vormen van de A.N.P., ook voor studie-Prijsvragen te laten gelden, voor zoover zij daarbij in toepassing kunnen worden gebracht, en aldus ons algemeen streven het Prijsvraagwezen op goed niveau te brengen en te houden mede bevorderen. De P.P.C. verleent derhalve daarvoor in aanmerking komende gevallen haar medewerking.

Bij verschillende Prijsvragen welke de laatste jaren gehouden zijn, kwamen bij de P.P.C. opmerkingen in over de redactie van dat gedeelte van het Program, dat de eischen omvat waaraan het ontwerp moest voldoen en de gegevens dienaangaande, welke niet immer even duidelijk en zakelijk gesteld waren.

De P.P.C. als zoodanig bezit niet de competentie op de onderscheidene gebieden van Kunstvakbeoefening, die haar werkzaamheid kan raken, oordeel te vellen of voorschriften te geven van Vak-technischen aard. Zij is daartoe dan ook niet geroepen en zou door zich hierin te mengen aansprakelijkheid op zich nemen buiten haar taak. De „goedkeuring“ van een Programma door de P.P.C. kan dan ook nooit op iets anders berusten dan op toetsing van het Program aan de A.N.P. en haar instemming wil alleen zeggen dat het niets bevat dat indruischt daartegen.

Het onderzoek betreffende de vakkundige en technische eischen behoort tot de zeer verantwoordelijke taak der Jury, waarvan de uitgenoodigde leden-vakkundigen de bedoelde redactie nauwkeurig behooren te overwegen en het Programma niet kunnen onderteekenen zonder mede verantwoordelijkheid te dien opzichte te aanvaarden. Het is van het allergrootste belang dat ieder zich hiervan rekenschap geve, die een uitnoodiging ontvangt om in een Jury zitting te nemen.

In het begin van 1939 werd te Amsterdam een vergadering gehouden met vertegenwoordigers van de Constitueerende Vereenigingen. Daarop werd bepaald dat een Openbare Prijsvraag niet beperkt mocht worden tot een stad of een gewest, doch minstens moest openstaan voor deelnemers uit geheel Nederland. Bij uitzondering kan de P.P.C. toelaten dat lokaal-beperkte Prijsvragen worden uitgeschreven op het gebied van schilder-, beeldhouw- en nijverheidskunst en Prijsvragen van zeer bescheiden omvang, als het aanbrengen van versieringen, een Prijsvraag voor het inrichten van een kleine tentoonstelling, voor een tijdelijk of klein bouwwerk, waarvoor de meer of mindere belangrijkheid zal bepalen of zij beperkt mogen blijven. De beoordeeling van een en ander wordt aan de P.P.C. toevertrouwd.

Namens de P.P.C.
W. F. GOUWE, Voorzitter.
H. THUNNISSEN, Secretaris.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, NR 24
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

17 JUNI 1939

DE SCHATTEN VAN LOMBOK.

Vroeger waren de Schatten van Lombok de grootste aantrekkelijkheid van het Rijksmuseum. Het publiek liet zich wel op zijn culturele standing voorstaan door persé eerst naar de Nachtwacht te gaan, maar het hart trok toch naar de edelsteenen, eenmaal op den beruchten Indischen Vorst buitgemaakt. Niet Rembrandt, maar de schittering van al die edelsteenen en al dat goud in de eerbiedwekkende zware vitrine, „die 's avonds in den grond zakte“, achter en omgeven door een krullerig zil-verig hek, dat de fabelachtige waarde der schatten nog eens bijzonder accentueerde, sprak tot de verbeelding van het publiek. Moeders met ritsen onder geleide toegelaten kinderen, stootten opwellingen van bewondering uit over zooiets prachtigs, terwijl de Vaders op eenigen afstand kalm hun extra Zondag-sche pruim verwerkten, in het filosofische besef, dat je je in het bijzijn van vrouwen beheerschen moet, wanneer het edelsteenen betreft.

Totdat op een goeden dag de heele beweging opgeruimd was. Verhuisd! Naar het Koloniaal Instituut, Linnaeusstraat 2.

Het Rijksmuseum was tijdelijk een attractie armer en je kreeg het gevoel dat het eigenlijk van een onzuiverheid afgeholpen was. Het is te gek om bij edelsteenen van zoo hooge waarde

van iets als van een smet te spreken. Maar het tartende feit van de aantrekkingskracht van tenslotte wat dure, doch doodgewone steenen, en wat zwaar gouden krissen, die grooter was dan de geniaalste scheppingen van de allergrootste kunstenaars, was om het geloof in de ethiek van de kunst aan het wankelen te brengen. Zonder Schatten van Lombok is een museum qua kunst zuiverder van karaat.

Maar de steenen kwamen terug. De Museumdirectie wist met de oude spullen een uitstalling te maken zonder die imponeerende en daardoor juist opvallende veiligheidsmiddelen. De Schatten van Lombok liggen nu als in een Oosterschen draagstoel in de kleine glazen kast, met een geheimzinnig net allerlei fijne elektrische draadjes en contacten er om heen.

Door het vele bekijken weet ik langzamerhand zoo'n beetje, hoe een en ander in elkaar zit en werkt. Wel leuk. Want ik schaam me niet het te zeggen, ik ga veel naar de Schatten van Lombok kijken, die thans wel wat van hun fenomenale aantrekkelijkheid schijnen verloren te hebben. Umwertung aller Werte. Want al die steenen, die brillanten, saffieren, smaragden, turkoozen, ze hebben schoonheidswaarde. Het natuurproduct is door een technische bewerking tot een wonderlijk fon-

RAADHUIS TE HASSELT

SCHULTEHUIS (1612) TE WANNEPERVEEN

RAADHUIS (1621) TE VOLLENHOVE

KLOKKETOREN (XV. EEUW) TE VOLLENHOVE

BOERDERIJ TE STAPHORST

KLOKKESTOEL TE WANNEPERVEEN

GIETHOORN

GIETHOORN

BOERDERIJ BIJ VOLLENHOVE

kelend phenomeen geworden, waarnaar men kijken kan in het besef tegenover een wonder te staan. Zoo kan men lang kijken op het wonder van Rembrandt's Jeremia, het kostbare stuk waarmede de Vereeniging „Rembrandt“ ons gelukkig heeft gemaakt, maar in dat wonder speelt Rembrandt, de kunstenaar, een rol. Het waardeloze doekje of paneeltje met verf is geestelijkheid geworden.

In de landelijke streken van ons land vindt men in hetgeen er vroeger gebouwd is weinig geestelijkheid, maar des te meer Schatten van Lombok. In de technische verwerking van het goede materiaal in de oude huizen en boerderijen, steekt in wezen hetzelfde als in deze kostbare steenen. Het goede materiaal is vermoed door goede bewerking. Neem een stukje metselwerk als dat van het huis aan de Heerengracht bij Hasselt, het is een phenomeen op zich zelf. Ik weet wel, dat dit huisje waardeloos is voor de bouwkunstgeschiedenis, ik weet wel dat een looplijn in een moderne keuken veel, veel belangrijker is, maar het phenomeen in het materiaal wordt in de bouwkunstwaardering te weinig naar voren gebracht. Niet alleen in de bouwkunstwaardering, maar in de waardering van alle toegepaste kunsten. De kijk van de menschen op het materiaal

is verloren gegaan. Erger dan het diepste verval van de bouwkunst in de 19e eeuw voor het peil van kunstzinnigheid was, is het verloren gegane gevoel voor materiaal in de 20e eeuw. De colleges op de Volksuniversiteit helpen hier niet aan. Kijken, materialen kijken. De Schatten van Lombok bekijken. De goede landelijke bouwkunst bekijken in haar materiaal en haar materiaalconstructie. Het is een dwaling dat bouwkunst te bereiken is met materialenkennis uit de laboratoriumproeven alleen. Het is geen dwaling wegens de feitelijkheid van het onvolkomene, maar van de miskenning van den ontzaglijken rijkdom, waarmede een architect zijn geest kan sterken door steeds en herhaald nader te treden tot het phenomeen van het materiaal. En daartoe is de oude dorpsbouwkunst en die op het land wel zeer geschikt. Zij zijn de Schatten van Lombok, maar minder dan deze door voldoende veiligheidsmaatregelen beschermd. Wanneer wordt het eens ernst met de monumentenbescherming?

Met dit al, vergis men zich niet, en zij die op Vrijdag den 23sten a.s. een heftige bevlieging krijgen naar de Schatten van Lombok, gelieven niet naar het Rijksmuseum te gaan, maar naar Zwolle. Het zou met mijn beste bedoelingen nog verkeerd kunnen uitpakken.

J. P. M.

GEVEL AAN DE HEERENGRACHT TE HASSELT

BOEKBESPREKING.

J. J. Vriend: De bouwkunst van ons land. Met 260 afbeeldingen naar foto's en een aantal schetsteekeningen. Scheltema en Holkema's Boekhandel en Uitgevers-Mij. N.V. Amsterdam, 1938. Tot de langste en moeilijkste psychische reiswegen behoort ongetwijfeld die van de bedoeling naar de uitvoering. Bij den kunstenaar, in wiens geest een verbinding over een bepaald terrein van te voren is aangewezen, en die daarlangs een ontwikkeld systeem van communicatie heeft uitgevoerd, plegen de andere in staat van verregaande verwaarloozing te verkeerren. Dat is nu wel niet het eigenlijke geval van den heer Vriend, die als onderwijzman natuurlijk zekere uitdrukkingservaringen verwierf.

Maar men voelt toch, — ach! al te duidelijk, — dat de beschouwing, zooals ze in woorden verrat is, bij hem geen opborrelend beekje tot bron heeft, doch moeizaam uit troebele opzettelijkheden werd bijeengegoten. Vooral de inleidende hoofdstukken lijden aan deze kunstenaarskwaal.

Er bestaat wel behoefte aan een niet te beknopt en niet te uitvoerig handboek onzer bouwkunst. Bekijken wij nu het werk van den heer Vriend uit dit oogpunt, dan lijkt mij de beste kritiek die van het contrapuntisch duet. De bas broemt: een rommel onverteerde kost; geen begrip van geschiedenis; ook

in het eigenlijk architectonische gebrek aan lijn van uitvoering. Maar jubelend komt de tenor daar boven uit: toch maar een handleiding, toch maar een overzicht; hoog zijn de pretenties des schrijvers niet; hij wil geen historicus zijn, eer een rondleider.

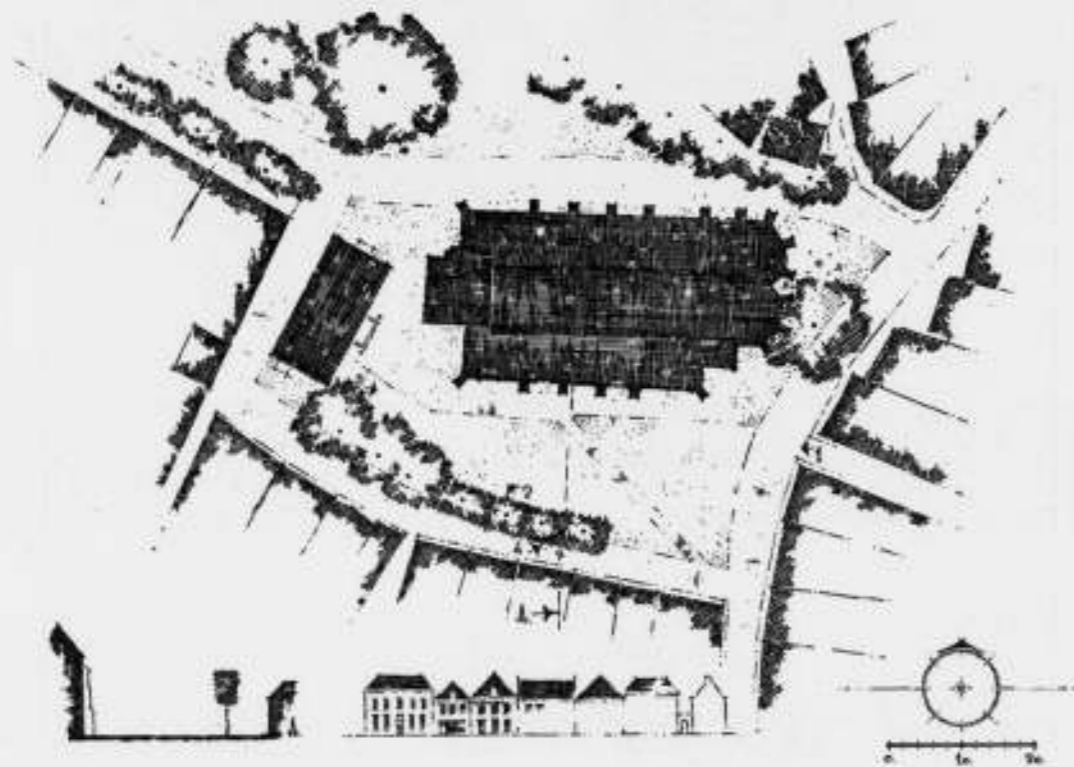
Vergeleken met het oudere boek van Weissman, in omvang ongeveer aan dat van Vriend gelijk, kan in zoverre van vooruitgang gesproken worden, dat Weissman meer monumentengeschiedenis gaf, terwijl de heer Vriend het schema volgt der geschiedenis. Voor den leek is dat handzamer. Maar Weissman had iets rasechts aan zich, dat nu precies hier ontbreekt. Het boek van den heer Vriend laat een rommeligen indruk achter, zoowel door den inhoud als door den stijl. Maar ook die van een zuivere bedoeling, al is zijn oordeel over de huidige architecten ook subjectief.

Bijzondere zorg is door schrijver en uitgever aan de illustraties besteed, waarvan vele eigen opnamen zijn. Dat de keuze conventioneel is mag ons des heeren Vriend's verdiensten in dezen niet over het hoofd doen zien.

Papier en druk zijn zeer mooi, en ook de band, blauw met zeer matig toegepast verguld, valt zeer te prijzen.

Dr. F. H. FISCHER.

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA. ONTWERPSTUDIE NR. 13.
DEELNEMING STAAT VOOR IEDER OPEN.
(VOOR ARCHITECTEN, BEELDHOUWERS EN COMBINATIES VAN BEIDEN).

OPGAVE:

Het ontwerpen van een gedenksteen voor den oud-burgemeester van een provinciestadje, op te richten op het kleine marktplein.
Bedoelde burgemeester heeft zich in het bijzonder verdienstelijk gemaakt voor de totstandkoming van de waterleiding. De ontwerper wordt volkomen vrij gelaten in het bepalen van de soort van gedenksteen.

GEVRAAGD:

1 een situatietekening op schaal 1 : 200 van het marktplein, waarop het gedenksteen is aangegeven. ¹⁾
2a. de noodige teekeningen op schaal 1 : 20 of
b. foto's van een maquette, met één aanzichttekening 1 : 20. De teekeningen moeten zijn inktteekeningen of witdrukken daarvan.
De toe te passen materialen en kleuren op de tekening bij te schrijven. Er mogen geen kleuren op voorkomen.
De teekeningen en eventuele foto's moeten geplakt zijn op karton, breed 70, hoog 80 cm, voorzien van gaatjes of ringen om ze te kunnen ophangen.

INZENDING.

De inzending geschiedt anoniem. Het handschrift van den zender mag op de inzending niet voorkomen. Ongevraagde stukken van andere afmeting of behandeling dan de gevraagde, blijven buiten beoordeeling.
De teekeningen in den rechterbovenhoek te voorzien van een zinvol motto, letters 1 cm hoog.
Bij de inzending moeten twee gesloten enveloppen gevoegd worden, voorzien van datzelfde kenteken.

¹⁾ Een witdruk van de hierbij gereproduceerde situatietekening op schaal 1 : 200 zal worden toegezonden na storting van f 0,45 op postrekening 5480 van de firma P. Rijnja te Amsterdam onder vermelding „A et A“.

Op de eene te vermelden: „Naambrief“ — in deze sluit de inzender zijn naam en adres — op de andere „Correspondentie-adres“; hierin geeft de inzender een adres op, door middel waarvan de commissie van beoordeeling zich met hem in verbinding kan stellen. In deze laatste enveloppe moet tevens een duidelijke adresstrook van het correspondentie-adres worden ingesloten benevens 40 ct. aan postzegels voor terugzending. Wanneer geen postzegels voor terugzending zijn bijgevoegd, moet de inzending binnen 14 dagen nadat in het B.W.A. daarvoor een oproep is geplaatst, worden afgehaald. Nadien zullen overgebleven teekeningen worden vernietigd.
Bovengenoemde stukken moeten worden ingeleverd bij of gezonden aan het Genootschap „Architectura et Amicitia“ p/a J. J. Van der Linden, Keizersgracht 462, Amsterdam, uiterlijk Woensdag 26 Juli met de laatste postbestelling.

BEOORDEELING.

De inzendingen welke voldoen aan de bepalingen van dit programma, worden beoordeeld door de onderstaande commissie. De uitslag van deze beoordeeling wordt gepubliceerd in het B.W.A. eventueel voorzien van afbeeldingen van eenige ontwerpen. De commissie heeft het recht de naambrieven te openen van die inzendingen welke gepubliceerd worden.
Ter belooning van het beste ontwerp wordt een bedrag van f 25.— ter beschikking van de commissie gesteld.
Aan de ontwerpers, van wie de inzending gepubliceerd wordt, zal een exemplaar van het betreffende nummer van het B.W.A. worden toegezonden.
Alle ontwerpen worden op een genootschaps-vergadering en in het openbaar tentoongesteld.

Voor het Bestuur:

WIEGER BRUIN, Voorzitter
J. W. H. C. POT, Secretaris

De commissie van beoordeeling:

Ir. W. DE BRUYN
J. J. VAN DER LINDEN
H. M. WEZELAAR

FOTO'S BEHOORENDE BIJ HET PROGRAMMA VOOR DE ONTWERPSTUDIE No. 13

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA ONTWERPSTUDIE No. 12.
TORENBKRONING ST. JACOBSKERK TE 'S-GRAVENHAGE

De inzendingen waarbij postzegels of porto voor terugzending waren gevoegd zijn aan de correspondentie-adressen teruggezonden.

De overige teekeningen kunnen binnen 14 dagen worden afgehaald aan het bureau van den Architect B.N.A. J. J. van der

Linden, Keizersgracht 462 te Amsterdam, van 10—12 uur en 3—5 uur, uitgezonderd Zaterdag en Zondag.

De overgebleven teekeningen zullen na dezen termijn worden vernietigd.

TENTOONSTELLING STADHUISPLANNEN EINDHOVEN

Tentoonstelling van de bij de openbare prijsvraag ingekomen 110 ontwerpen voor een te bouwen Stadhuis te Eindhoven, alsmede van de 4 bij de daarop gevolgde meervoudige opdracht omgewerkte plannen, in het Stedelijk Van Abbe-Museum te Eindhoven. De tentoonstelling zal voor het publiek worden opengesteld op Zaterdag 17 Juni des avonds 7.30 uur en zal duren tot en met Zondag 16 Juli a.s.

De tentoonstelling is geopend op werkdagen van 10.30 v.m. tot 5 uur n.m. en des avonds van half acht tot 10 uur; des Zondags van 11 uur v.m. tot 5 uur. De toegangsprijs bedraagt 10 ct. per persoon, met uitzondering van des Donderdags, waarop de toegangsprijs gesteld is op 25 ct. per persoon.

DE „PRIX DE ROME” 1939

Tot leden van de jury voor den dit jaar te houden wedstrijd in de schoone bouwkunst om de z.g. „Prix de Rome” zijn door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemd:

Prof. dr. P. H. van Moerkerken, voorzitter; ir. J. de Bie Leuve-

ling Tjeenk, prof. N. Lansdorp, prof. W. A. E. van der Pluym, ir. S. van Ravesteijn, prof. ir. H. T. Zwiers, terwijl voor het eerste gedeelte van den proefkamp (examen) ir. G. J. Meijers en voor het tweede gedeelte van den proefkamp en den eindkamp arch. J. F. Staal mede zitting hebben in de jury.

VACANTIE-LEERGANG VOOR VERWARMINGSTECHNIEK 1939

Aangemoedigd door het groote succes, dat deze cursussen in 1937 en 1938 hadden, besloot het Dagelijksch Bestuur van de Warmte-Stichting ook dit jaar weder een leergang te organiseren. Deze zal worden gehouden op Donderdag 24 en Vrijdag 25 Augustus in de Groote Collegezaal van het Fysisch Laboratorium, Bijhouwerstraat 6 te Utrecht (van het Centraal Station te bereiken met buslijn 1a tot de halte „Ledig Erf”). De eerste cursus, welke door de Warmte-Stichting werd georganiseerd, behandelde vrijwel uitsluitend de problemen der verwarmings-techniek, terwijl in het 2de jaar meer geprobeerd werd om alle onderwerpen, die binnen het werkgebied van de Warmte-Stichting vallen, ook op de cursus te doen behandelen, zoodat dat jaar een programma met meer variatie ontstond. In zekeren zin zullen wij dit jaar op deze weg voort gaan. Hierbij heeft echter de gedachte voorgezet, dat elk der twee dagen van de leergang een bepaald gebied zou moeten bestrijken.

Het programma luidt als volgt:

DONDERDAG 24 AUGUSTUS

10.30 uur Openingswoord.

11.00 tot 12.00 uur Snel opwarmen van lokalen, uitgaande van de koude toestand, door Ir. L. L. Mulder, Ingenieur van het Laboratorium der Warmte-Stichting.

14.00 tot 15.00 uur Schoorsteenen voor Centrale Verwarming, door Ir. S. de Waard, ingenieur bij het Rijks-Instituut voor de Brandstoffeneconomie.

15.15 tot 16.30 uur Natuurlijke trek, zuigtrek of onderwind bij industrieketels, door A. H. Senf, Chef van de technische dienst van het Bureau voor Warmte- en Krachteconomie.

VRIJDAG 25 AUGUSTUS.

9.30 tot 10.30 uur Het gedrag van vocht in de lucht en condensatieverschijnselen, door Dr. J. Hamaker, medewerker van het Laboratorium der Warmte-Stichting.

10.45 tot 12.00 uur De invloed van zonnearmte op gebouwen door Dr. H. J. Hamaker, physicus van het Centraal bureau van de Vereeniging van Directeuren van Electricche Bedrijven in Nederland.

14.00 tot 15.00 uur Diffusieverschijnselen in verband met het drogen van materialen, door Dr. E. F. M. van der Held, Leider van het Laboratorium der Warmte-Stichting.

15.15 tot 16.15 uur De invloed van klimatologische omstandigheden op het menselijk organisme, door Dr. J. Jongbloed, Privaat Docent in de Luchtvaart-Geneeskunde.

Na elke voordracht zal gelegenheid worden gegeven tot discussie over het behandelde onderwerp.

Aangezien de vorige jaren is gebleken, dat verreweg de meeste deelnemers aan de Vacantie-Cursus prijs stellen op het verkrijgen van een exemplaar van de uitgave der voordrachten, werd besloten, het verstrekken van deze uitgave dit jaar in de prijs van de cursus op te nemen. Het inschrijvingsbedrag voor 1 cursusdag werd tengevolge hiervan vastgesteld op f 3,—, terwijl dit voor 2 dagen f 4.50 zal moeten bedragen.

Evenals de vorige jaren zal op beide dagen gelegenheid zijn voor gezamenlijk gebruiken van een eenvoudige koffiemaaltijd, waaraan ook de docenten zullen deelnemen.

Een prospectus van de cursus met bijbehorende inschrijvingskaart zal binnenkort verschijnen en zal op aanvraag (adres Bijhouwerstraat 6) gaarne worden toegezonden.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 20 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 17 JUNI 1939 No. 24

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A. VOOR DE OFF. MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP WORDT VERWEZEN NAAR DE LAATSTE PAGINA VAN DEZE MEDEDEELINGEN.

B. N. A. LEDENVERGADERING TE ZWOLLE OP 23 JUNI 1939 IN HOTEL VAN GIJTENBEEK, DES NAMIDDAGS OM 2 UUR.

AGENDA:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vergadering van 18 Maart en van die der Bijzondere Ledenvergadering op 1 April 1939 (opgenomen in deze Off. Mededeelingen).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Rechtspersoonlijkheid van den Tentoonstellingsraad.
6. Benoeming van een lid in de Commissie van Onderwijs, wegens periodiek aftreden van den Heer B. J. Koldewey, die niet herkiesbaar is.
7. Het beschermen van onze nationale monumenten in oorlogstijd. Korte inleiding door den Heer Ir. H. G. J. Schelling.
8. Eeuwfeest van den B.N.A.
9. Rondvraag.

De mogelijkheid zal bestaan om 1 uur in Hotel van Gijtenbeek een koffietafel te gebruiken (prijs f 1.— p. p.).

De Kring biedt de Dames, tijdens de vergadering, een autotochtje aan naar Kampen.

PROGRAMMA.

Na de vergadering wordt het volgende programma afgewerkt, waarvoor de Kring Deventer een speciale Feestcommissie heeft ingesteld, onder Voorzitterschap van den Kringvoorzitter, den Heer Ir. W. K. de Wijs. Deze Feestcommissie heeft eenige subcommissies, waarvan wij de Technische Regelingscommissie noemen, waarvan de Heer M. Meijerink, tot Voorzitter werd benoemd.

Het programma luidt in algemeene trekken:

VRIJDAG 23 JUNI 1939:

- 4 uur: Ontvangst door het Gemeentebestuur in de Oude Schepenzaal van het Stadhuis.
- 4.45 uur: Bezichtiging van de St. Michaëlskerk.
- 5 uur: Orgelbespeeling op het groote orgel in de St. Michaëlskerk door den organist, den Heer A. C. Willeumier.
- 6 uur: Bitteruur. (Aangeboden door de Leden v. d. Kring Deventer).
- 7 uur: Feestmaaltijd in Hotel van Gijtenbeek (prijs p. c. z. d. p. p. f 2.25).
- 10 uur: Het cabaret in een landelijke omgeving moest wegens het daaraan verbonden brandgevaar worden opgegeven. De Kring heeft echter Prof. Dr. Ir. Carter, die toevallig eenigen tijd in ons land vertoeft, bereid gevonden enkele korte voordrachten te houden op het gebied van de A.A.V., van verduisteringen, telepathische arbitrage en stemvorming.

ZATERDAG 24 JUNI 1939:

- 9.30 uur: Aantreden voor Hotel van Gijtenbeek. Vertrek met Touringcars naar Staphorst.
- 10.30 uur: Kopje koffie bij Waanders te Staphorst en bezoek aan een oude Staphorster Boerderij. Voorts via Meppel en Wanneperveen (met gerestaureerd Schoutenhuis) naar Giethoorn. Tocht per punter door het dorp over „het Wyde” (p. p. f 0.25). Uitgebreide Giethoornsche koffiemaaltijd in Hotel Prinsen (f 1.15 p. p. incl. bediening). Voortzetting van den tocht langs Beulacker en Belter Wijde naar Vollenhove. Thee bij Café Seidel. Terug langs de oude visschersdorpen Zwartsluis en Hasselt naar Zwolle. Aankomst te Zwolle ± 4 uur.

Voor het logies zijn de volgende hotels beschikbaar:

- Hotel Gijtenbeek, Logies + ontbijt f 3,—.
- „ Peters, Groote markt, Logies + ontbijt f 3,—.
- „ Wientjes, Stationslaan, „ „ „ f 3,—— f 3.50.

De aanmelding tot deelneming aan de Vergadering en de excursies gelieve men zoo spoedig mogelijk, doch uiterlijk Dinsdagavond 20 Juni te doen aan den Heer J. H. de Herder, architect B. N. A., Rhijnvis Feithlaan 23 te Zwolle, die zich met de regeling van het logies zal belasten. Ten slotte wordt medegedeeld dat de kosten van den autorit op Zaterdag 24 Juni afhankelijk zijn van het aantal deelnemers, doch naar schatting f 1.25 per persoon zullen bedragen.

RESERVEER 23 EN 24 JUNI VOOR DEN B.N.A.

Toelichting op eenige agendapunten.

Punt 5. Rechtspersoonlijkheid van den Tentoonstellingsraad.

Het Bestuur verwijst hier naar de notulen van de Ledenvergadering van 17 December 1938. Op deze vergadering werd het verlenen van de rechtspersoonlijkheid aan den Tentoonstellingsraad aangehouden, op grond van een vermeende vermindering van den invloed van den B.N.A. in dit lichaam, in verband waarmee men een hergroepering van de betrokken vereenigingen zou willen overwegen. Het Bestuur heeft geen enkel bezwaar tot dit laatste het initiatief te nemen. Het is echter van oordeel, dat deze zaak niets te maken heeft met het verlenen van rechtspersoonlijkheid, waaraan de Tentoonstellingsraad met het oog op allerlei zaken dringend behoefte heeft.

Het stelt dus voor in elk geval te besluiten tot het verlenen van rechtspersoonlijkheid aan den Tentoonstellingsraad. Voor den vorm daarvan verwijst het Bestuur naar de Off. Mededeelingen no. 34, behoorende bij het nummer van het B.W.A. van 10 December 1938, no. 50, waarin de nieuwe concept-statuten van den T.R. zijn opgenomen.

6. Benoeming van een lid in de Commissie van Onderwijs van den B.N.A. Het Bestuur zal dezen keer de voordracht op de vergadering mededeelen.

8. Eeuwfeest van den B.N.A.

Hierover zal het Bestuur zijn plannen ter vergadering ontvouwen.

Reistoelagen voor bezoek aan de Ledenvergadering te Zwolle op 23 en 24 Juni 1939.

Als straal is genomen de afstand Zwolle—den Bosch 136 km.

Binnen dezen straal vallen de Gewestelijke Kringen Amsterdam, Haarlem, Hilversum, Amersfoort, Utrecht, Arnhem, Deventer, Groningen en Leeuwarden, op welke dus de reistoelag geen betrekking heeft.

Voor reistoelag komen in dit geval in aanmerking de Kringen Den Haag, Rotterdam, Goes, Eindhoven en Maastricht, waarvoor de leden hun declaratie, volgens onderstaande opgave, kunnen indienen. Gerekend is 2 x enkele reis.

Kring Den Haag.

leden woonachtig in Den Haag:
traject Den Haag—Gouda f 1.40
leden woonachtig in Leiden:
traject Leiden—Alphen a/d Rijn „ .80

Kring Rotterdam.

leden woonachtig woonachtig in Delft:
traject Delft—Gouda „ 1.60
leden woonachtig in Rotterdam:
traject Rotterdam—Gouda „ 1.—
leden woonachtig in Dordrecht:
traject Dordrecht—Gorinchem „ 1.10

Kring Goes.

leden woonachtig in Middelburg:
traject Middelburg—Den Bosch „ 6.30
leden woonachtig in Goes:
traject Goes—Den Bosch „ 5.40

Kring Eindhoven.

leden woonachtig in Breda:
traject Breda—Den Bosch f 2.10
leden woonachtig in Tilburg:
traject Tilburg—Den Bosch „ 1.10
leden woonachtig in Eindhoven:
traject Eindhoven—Den Bosch „ 1.50
leden woonachtig in Helmond:
traject Helmond—Den Bosch „ 2.10

Kring Maastricht.

leden woonachtig in Roermond:
traject Roermond—Venray „ 2.10
leden woonachtig in Sittard:
traject Sittard—Venray „ 3.20
leden woonachtig in Maastricht:
traject Maastricht—Venray „ 4.20

Concept-notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 18 Maart 1939 in het Parkhotel te Amsterdam.

De presentielijst wordt in totaal geteekend door 42 leden.

Bij de opening der vergadering zijn er 18 leden present.

Afwezig zijn van het Bestuur met kennisgeving de Heeren E. Verschuyf en Prof. Ir. H. T. Zwiens.

Opening.

De Voorzitter heet de aanwezigen welkom.

Nadat alle leden zijn opgestaan, herdenkt de Voorzitter het op 31 Dec. 1938 overleden Eereid Prof. R. N. Roland Holst. Dit overlijden heeft op allen wel een zeer diepen indruk gemaakt. Want iedereen droeg, na de plechtige installatie van de Eereleden op 5 November, over Prof. Roland Holst de gedachte met zich mede aan een fysiek sterke figuur, wiens schitterende geest, gelouterd door een lang en hoog gedragen kunstenaarschap, zich uitte in een edelen rijkdom. Spreker herinnerde aan zijn woorden op 5 November, dat de dankbaarheid, die vaak laat komt, jegens Prof. Roland Holst en de andere Eereleden niet te laat is gekomen. Het is gebleken, dat Prof. Roland Holst in zijn Eereidmaatschap nog iets meer heeft gezien dan een erkenning van zijn verdiensten. Hij zag er een band in met de Architecten, en dat was hetgene wat hem het meest trof. De band is door den dood niet verbroken. In onze herinnering zal Prof. Roland Holst in ons midden voortleven als een uitzonderlijke begaafde kunstenaar, die het wezen van de architectuur begreep.

Hierna huldigt de Voorzitter den Heer A. v. d. Lee, die eenige weken geleden 70 jaar geworden is.

De Heer v. d. Lee dankt voor deze hulde en spreekt de hoop uit voor het vereenigingsleven nog veel te kunnen doen.

1. Installatie nieuwe leden.

De Voorzitter installeert hierna de nieuw toegetreden leden B. G. Zanstra (aspirantlid) te Hypolytushoef, C. van der Linden te Amsterdam en G. Hammerpagt te Arnhem. De beide laatsten, die aanwezig zijn, bedanken voor de woorden van den Voorzitter.

2. Notulen.

In de notulen blijkt het houden van een 2e stemming bij de verkiezing van het lid in de 2e vacature Commissie van Voorlichting niet te zijn genotuleerd.

Deze verbetering zal worden aangebracht.

De notulen worden hierna goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede, dat er een brief is ingekomen van den Heer Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, betrekking hebbende op de Amsterdamsche Raadhuisprijsvraag.

Voor de behandeling van deze zaak geeft de Voorzitter de leiding van de vergadering in handen van den Vice-Voorzitter, den Heer Ir. A. J. van der Steur.

De Heer Ir. Tjeenk stelt voor om zoo spoedig mogelijk een ledenvergadering te houden, waarin het vraagstuk van den Amsterdamschen Raadhuisbouw zal worden besproken. Deze vergadering zal dan uiteraard goed moeten worden voorbereid. Verder is er over hetzelfde onderwerp een brief ingekomen van den Gew. Kring „Den Haag”, die zijn verwondering uitspreekt over het rondschriven van het Bestuur d.d. 18 Febr. 1939.

De Heer Boeyinga deelt verder namens den Gew. Kring „Amsterdam” mede, dat deze het noodig acht de prijsvraag openhartig te bespreken. Verder zou de Kring aan het Gemeentebestuur willen verzoeken, een album te laten vervaardigen van de ontwerpen, als bewijs van erkentelijkheid voor den arbeid van de architecten.

De Heer Ir. v. d. Steur is van oordeel dat er twee zaken te onderscheiden zijn: nl. de prijsvraag en de Raadhuiskwesie zelf. De Heer Posthumus Meyjes voegt hieraan toe dat er nog een derde punt is nl. de houding van het Bestuur, dat z.i. in dezen niets heeft gedaan om de belangstelling van het publiek voor deze zaak te prikkelen.

De Heer Ir. Tjeenk deelt mede dat het zijn bedoeling zou zijn, alle kanten van de zaak te bespreken.

De Heer Ir. v. d. Steur deelt mede, dat het Bestuur geen enkel bezwaar tegen het houden van zulk een vergadering heeft. Alleen zal het wenschelijk zijn, dat de leden vooraf bepaalde te bespreken punten schriftelijk bij het Bestuur indienen. Besloten wordt hierna de vergadering te houden te Amsterdam op 1 April te 10 uur en haar gewoon te convoceeren in het Offic. gedeelte van het B.W.A.

3. Mededeelingen.

1. Conferentie met Ir. S. Smeding. Hoofd van de Directie van de Wieringermeer. Zooals in de notulen van de vorige vergadering werd medegedeeld, zou het Bestuur zich omtrent de verdere stappen van den Heer Smeding, met hem in verbinding stellen.

Op een verzoek dezerzijds tot welk resultaat de Heer Smeding is gekomen, ontvingen wij den volgende brief:

„Hoewel wij nog niet in staat zijn U concrete mededeelingen te doen in zake de instelling van een commissie voor de behandeling van de stedsbouwkundige en architectonische vraagstukken der Zuiderzeepolders, kunnen wij U in antwoord op Uw bovengenoemd schrijven toch wel berichten, dat het overleg hieromtrent gaande is en onze volle sympathie heeft.

(w.g.) De Directie van de Wieringermeer,
S. Smeding.”

2. Brandveiligheidsvoorschriften.

Naar aanleiding van het besluit om een commissie in te stellen voor het opstellen en min of meer normaliseeren van brandveiligheidsvoorschriften, heeft het Bestuur zich ook in verbinding gesteld met de Directie van het Normalisatie Bureau.

Het is nu wel zeker, dat het niet gewenscht is van den B. N. A. uit tot een nieuwe commissie te komen.

De Heer Ir. Teynck, Directeur van het Normalisatie Bureau, zal thans trachten op dit gebied vruchtdragend werk te doen en met het oog daarop de bestaande commissie wat veranderen. Hij heeft reeds medegedeeld, dat het Dag. Bestuur van de Norm. Commissie er veel voor voelt het onderwerp in den gewijzigden geest in behandeling te nemen. Ir. H. van Vreeswijk deelt mede zich met het opdragen van het vraagstuk aan het Norm. Bureau geheel te vereenigen. De Heer Ir. Tjeenk waarschuwt er voor geen handboeken te maken. De voorschriften zullen beknopt en bruikbaar moeten zijn.

3. Eeuwfeest B.N.A.

Wat het Eeuwfeest betreft, het Bestuur heeft thans een uitvoerig programma opgesteld, dat binnenkort aan de leden zal worden bekend gemaakt.

4. Conferentie met de Afd. Bouwkundige Ingenieurs van de Verg. van Delftsche Ingenieurs. Verder heeft het Dagelijksch Bestuur een zeer aangename conferentie gehouden met de nieuwe Afd. B.I.'s van de Verg. van Delftsche Ingenieurs, die op de gebieden waar dit mogelijk is, gaarne met den B.N.A. zal samenwerken. Deze samenwerking is uit den aard der zaak gaarne toegezegd.

5. B.N.S.

De eertijds gekoesterde verwachting, dat de oprichting van den B.N.S. tot een vruchtbare samenwerking zou leiden van den B.N.A. met den B.N.S., in verband met stedsbouwkundige vraagstukken, zal helaas moeten worden opgegeven. De B.N.S. toont zoo weinig neiging tot eenigerlei activiteit, dat het Bestuur meent, voor zoover mogelijk, de

stedenbouwkundige vraagstukken die betrekking hebben op de uitoefening van het architectenberoep, weer zelf ter hand te moeten nemen.

Tot deze vraagstukken behoort in de eerste plaats het breidelen van de steeds toenemende werkzaamheden van ambtenaren op het gebied, waar de particuliere stedenbouwkundige nuttig werkzaam zou kunnen zijn.

6. Architectuurarchief.

Het Bestuur heeft sedert de vorige vergadering een commissie benoemd, bestaande uit de Heeren Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, B. T. Boeyinga, C. B. Posthumus Meyjes en den Directeur, met de opdracht daadwerkelijke stappen te doen, die kunnen leiden tot het stichten van een architectuurarchief, waarbij als vraagstuk tevens betrokken zou kunnen zijn, het verbinden van dit archief met een representatieve zetel voor den B.N.A.

De Commissie heeft reeds vergaderd en heeft ook reeds een bespreking gehouden met het Dag. Bestuur. Tot haar leedwezen verschilt de Heer Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk van inzicht met de overige leden. Hij meent nl. dat de consequenties van het in het leven roepen van een stichting ook van belangrijken financiële aard zijn en is, zoolang de financiële basis daarvoor niet is gevonden, niet bereid daaraan mede te werken.

Het Bestuur blijft inmiddels van meening, dat het tot het in het leven roepen van de stichting zoo spoedig mogelijk dient over te gaan.

De Heer Ir. Tjeenk deelt mede, dat hij niet gaarne zijn medewerking geeft aan zaken, waarvan hij niet in de mogelijkheid van verwezenlijking gelooft. Nu het Bestuur van gevoelen is, de zaak wel te kunnen verwezenlijken, is er geen bezwaar door te gaan en in zijn plaats een ander lid in de commissie aan te wijzen.

De Heer Blaauw deelt mede, de opvatting van den Heer Tjeenk te deelen. Stichtingen zonder geld zijn niets.

De Heer Eibink kan er voor voelen, dat de Stichting wordt aangewezen om het geld bijeen te brengen. Wanneer de B.N.A. dit doet, geeft het den schijn van belang. Een stichting heeft een meer algemeen karakter.

De Voorzitter concludeert, dat de vergadering er mede accoord gaat, dat het Bestuur zal trachten de zaak verder te brengen.

4. Ingekomen stukken.

Schriftelijke berichten van verhindering tot het bijwonen der vergadering zijn ingekomen van de Heeren H. B. van Broekhuizen en G. Adriaans. V.k.a.

Verder zijn er enkele brieven ingekomen, die bij de afzonderlijke agendapunten zullen worden behandeld.

5. Jaarverslag van den B.N.A.

De Voorzitter verwijst naar het Jaarverslag in de Off. Mededeelingen gepubliceerd.

Niemand vraagt hierover het woord.

Het Jaarverslag wordt hierna bij acclamatie, en met dank aan den samensteller, goedgekeurd.

6. Rekening en Verantwoording over 1938.

De Voorzitter deelt mede, dat het vorige jaar enkele leden geklaagd hebben over te weinig toelichting op de stukken.

Naar aanleiding daarvan heeft de Penningmeester een zeer uitvoerige toelichting opgesteld.

De Penningmeester, de Heer C. H. de Bever, leest hierna zijn toelichting voor.

Hierna leest de Heer B. T. Boeyinga, lid van de Commissie van Financiën, het rapport van deze commissie voor.

De strekking er van is, dat de Commissie, afgaande op de door den Heer L. G. Verburg, Accountant, afgelegde verklaring dat de boeken door hem onderzocht en in orde bevonden zijn, de vergadering voorstelt den Penningmeester, met dank voor zijn gehouden beheer, décharge te verleenen tot 31 Dec. 1938.

De Heer Ir. Tjeenk vraagt hoe het nu met de geldbelegging staat.

De Penningmeester antwoordt, dat in de eerste week van 1939 alle gelden belegd zijn.

Op een vraag van een der leden hoe groot het Ondersteuningsfonds is, antwoordt de Penningmeester, dat dit fonds op 31 Dec. 1938 f23.230,62 groot was. Het in 1938 uitgekeerde bedrag aan ondersteuning bedroeg f1850,-.

De Heer Wittop Koning stelt, naar aanleiding van het afvoeren van enkele leden wegens achterstallige contributie, de vraag of hier geen andere oplossing mogelijk ware geweest.

De Voorzitter deelt mede, dat het afvoeren wegens deze reden met de grootste kieschheid geschiedt, nadat overtuigend gebleken moet zijn, dat het voortduren van het lidmaatschap onder de ontstane omstandigheden zoo voor het lid zelf als voor den B. N. A. bezwaarlijk is geworden.

De Rekening en Verantwoording over 1938 wordt hierna goedgekeurd. Aan den Penningmeester wordt met applaus décharge verleend.

7. Embleem van den B. N. A.

De Voorzitter deelt mede dat het Bestuur van oordeel is, dat het voorgestelde embleem den B. N. A. waardig is. Het onderwerp brengt mee, dat men elkaar moeilijk door discussie van een ander inzicht kan overtuigen. De vergadering is vrij in haar beslissing. De Gew. Kring „Den Haag”, van meening, dat het voorgelegde ontwerp niet den B. N. A. waardig is, verzocht een sierkunstenaar van erkende bekwaamheid opdracht te geven voor een nieuw ontwerp.

De Heer Lürsen licht deze motie toe. De Kring is vol lof over de wijze waarop het Bestuur deze zaak behartigt. Het voorgestelde embleem is allerminst slecht en als we het kiezen, den B. N. A. zeker niet onwaardig. Maar de Kring wilde dat er nog naar een schonere oplossing zou worden gezocht.

De Heer Ir. Tjeenk vindt wel den vorm geschikt, maar de gedachte is onjuist.

De Heer Eibink is van oordeel, dat men over elke symboliek van meening zal verschillen.

Nadat nog enkele leden de vraag te berde brengen, of überhaupt wel tot een embleem moet worden overgegaan, welke vraag, naar meening van den Voorzitter, bevestigend was beantwoord door de vorige ledenvergadering, wordt over het embleem gestemd.

Vóór zijn 16 leden, tegen 13, 4 leden stemmen blanco.

Hiermede is het embleem dus aangenomen.

8. Honorariumtabel voor Restauratiewerken.

De Voorzitter deelt mede, dat de regeling na veel overleg met Dr. Kalf is tot stand gekomen. De aard van de zaak brengt mede, dat men nu dezerzijds weer geen principieele wijzigingen zal moeten voorstellen. De Heer Ir. Tjeenk blijft bezwaar maken tegen de redactie van art. 30. Na een onderhoud met Mr. Rosenboom kwam hij op de gedachte de woorden „fouten in ontwerp en uitvoering” te vervangen door „fouten in de uitvoering”. Verder blijft Ir. Tjeenk aandringen dat er gesproken wordt van „op restauratiegebied ervaren deskundigen” bij de samenstelling van een scheidsgerecht.

Wat het eerste punt betreft, is het Bestuur bereid, aldus de Voorzitter, het voorstel van Ir. Tjeenk over te nemen. Verder heeft de Heer Jan de Meijer schriftelijk bezwaar gemaakt tegen de percentages. Aan een voorbeeld maakt hij duidelijk dat de percentages volgens de gewone A.R. reeds een honorarium aan den minimalen kant geven.

Wat dit punt aangaat, acht de Voorzitter het moeilijk nogmaals met Dr. Kalf in overleg te treden. Zoolks is aangegeven wordt het percentage tot f10000 verhoogd, eerst bij f50000 begint de verlaging van 10%. Spreker toont hiervan de graphische voorstelling.

De Heer Wittop Koning uit er zijn bevreemding over, dat, daar bijna alle restauraties in eigen beheer geschieden, in de regelen aanbesteding vóór gaat. Dit stelsel geeft geweldig veel administratie.

De Voorzitter antwoordt dat inderdaad tot voor kort het aanbesteden van restauratiewerk betrekkelijk weinig voor kwam. Monumentenzorg heeft het stelsel van het werken in regie en in eigen beheer thans in hoofdzaak losgelaten. Deze beide vormen zijn echter niet uitgesloten. Ze staan uitdrukkelijk vermeld in art. 4.

De Heer Ir. Tjeenk betreurt het dat de Heer Wittop Koning en de Heer Meyer eerst nu met hun bezwaren komen. Het zijn principieele punten, die thans niet meer met Dr. Kalf besproken kunnen worden.

De Heer Wittop Koning vraagt waarom de regeling noodig is. Spreker verwacht op grond van art. 4 een actie om bij restauraties in de richting van aanbestedingen te komen.

De Heer Blaauw is van oordeel, dat nu het bepaaldelijk de bedoeling is geweest een regeling te treffen, wij deze regeling ook dienen te aanvaarden.

De Heer Simons deelt mede, dat de Heer Kromhout op de vergadering van den kring Den Haag mededeelde de volle verantwoording te dragen voor de regeling, maar niet voor de tabel, wat de berekening der percentages aangaat.

De Voorzitter zegt toe, dat deze percentages nog eens nauwkeurig geverifieerd zullen worden.

De Heer Friedhoff wijst op art. 20, waar klaarblijkelijk een redactiefoutje in moet zitten.

De Voorzitter zegt toe ook dezen tekst goed te zullen verifieeren.

De Heer Ir. Tjeenk dringt er op aan dat er thans een aansprakelijkheidsregeling komt voor de adviseurs.

De Heer Posthumus Meyjes merkt op, dat het in 't algemeen de architect is die over de adviseurskeuze advies geeft aan een opdrachtgever. De architecten moesten met de adviseurs tot een regeling komen.

De Heer Ir. Tjeenk is van oordeel, dat dit punt door de Alg. Honorarium Commissie moet worden behandeld.

De Heer Blaauw wijst er op, dat de architect den principaal moet duidelijk maken, dat de adviseur het den architect moeilijker maakt. Het honorarium voor de installaties e.d. is billijk. In de A.R. is deze materie goed geregeld en behoeft geen wijziging.

M. Rosenboom merkt tenslotte op, dat hij accoord gaat met de redactie van art. 46 (samenstelling Scheidsgerecht). Het is wenschelijk hier zoo min mogelijk te beperken.

Ir. Tjeenk sluit zich hierna aan bij de verklaringen van Mr. Rosenboom.

De concept-regelen worden hierna z.h.s. aangenomen.

De Voorzitter dankt de commissieleden voor hun belangrijken arbeid.

9. Herziening § 41 van de A.A.V.

De Heer Boeyinga licht in het kort dit punt toe.

Mr. Rosenboom deelt mede over deze zaak verstomd te hebben gestaan. De opdrachtgever, die tot molest-risico-verzekering van den aannemer wordt verplicht, wordt gepromoveerd tot assuradeur.

Oorlog schort alleen de verplichtingen van den aannemer op en geeft dus recht op termijnverlenging. Dit gaat veel te ver. De aannemer kan zich zelf verzekeren tegen molest-risico. De voorgestelde bepaling is onereus. Het eind is er van weg.

De Voorzitter leest hierna een brief voor van den Heer Westerhout, die ook tot de conclusie komt, dat het uitermate voorbarig en gevaarlijk is, arbitrage op dit punt toe te laten.

Verscheidene leden sluiten zich aan bij Mr. Rosenboom.

Besloten wordt een antwoord op te stellen in overleg met Mr. Rosenboom.

10. Rondvraag.

De Heer Pl. v. d. Berg zou als propagandamiddel den prijs van het B. W. A. duidelijk op den omslag willen vermeld zien.

De Heer Ir. van Vreeswijk vraagt hoe het staat met de Vaksaneering en de wettelijke bescherming.

De Voorzitter deelt mede dat, na hetgeen over dit onderwerp op de vorige vergaderingen werd medegedeeld, er niet zooveel nieuws is te vertellen, nu eigenlijk het woord is aan de Ministers O. K. W. en van Economische Zaken. Deze beide Ministers hebben thans de stukken. Bovendien is er gelegenheid geweest hen over de materie mondeling in te lichten. Ook de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs heeft zich betreffende het Bouwmeestersgilde tot de Regeering gewend.

De Heer Ir. Tjeenk deelt mede, dat er een collectie foto's aan de architecten wordt opgevraagd ten dienste van de Tentoonstelling te New York. Is het wenschelijk daaraan medewerking te verleenen?

De Voorzitter antwoordt hierop, dat de B. N. A. officieel buiten deze zaak zal blijven; als architect kan men echter niet baletten dat er foto's van zijn werken gemaakt worden.

De Heer Pl. v. d. Berg dankt hierna den Voorzitter voor zijn uitnemende leiding.

De Voorzitter sluit hierna, onder dankzegging aan de aanwezigen voor hun tegenwoordigheid, de vergadering.

Concept Notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A. op 1 April 1939 in het American Hotel te Amsterdam.

De presentielijst wordt door 41 leden geteekend.

De waarnemende Voorzitter van de vergadering, de Heer Ir. A. J. van der Steur, Vice-Voorzitter, heet de aanwezigen welkom en deelt mede, dat de volgende Heeren gevolg hebben gegeven aan het verzoek van het Bestuur om hun opmerkingen over het stadhuisvraagstuk te Amsterdam schriftelijk in te dienen. Het zijn de Heeren: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, die 14 punten heeft opgesteld, H. B. van Broekhuizen, C. B. Posthumus Meyjes, J. H. Emck, C. v. d. Linden, Th. Anema, G. van der Gaast en Ir. N. Krusinga. Bovendien hebben de Gew. kringen „Haarlem” en „Hilversum” nog vragen gesteld.

Het Bestuur heeft een afzonderlijke vergadering belegd met het doel de verschillende vragen tot bepaalde groepen te combineren en zoo mogelijk tot een enkele vraag van principiële aard te herleiden. Dit is echter niet gelukt. Het Bestuur stelt dus voor de vragen naar volgorde van binnenkomen te behandelen. Het zal dan blijken dat verschillende vraagpunten afvallen, omdat ze ook door anderen zijn gesteld.

Vraag 1 van den Heer Ir. de Bie Leuveling Tjeenk.

„Waarom heeft het Bestuur de leden niet gekend in de zeer belangrijke afwijkingen van de A.N.P., alvorens het aan het Amsterdamsche programma zijn goedkeuring hechtte.”

De toelichting op deze vraag luidde:

1. De A.N.P. 1932 zijn na een buitengewoon zorgvuldige commissoriale voorbereiding vastgesteld door de ledenvergaderingen der samenwerkende vereenigingen met de bedoeling, dat zoowel de prijsvraaguitgeschrijvers als de kunstenaars zich er aan zullen houden. Incidenteel afwijkingen op principiële punten acht ik hoogst ongewenscht en het is m.i. duidelijk gebleken tot welke ongewenschte gevolgen dit heeft geleid. Tot afwijking zonder goedkeuring of sanctie der vereenigingen was het Bestuur m.i. niet gerechtigd.

Volkomen in strijd met de A.N.P. is de prijzenregeling met de m.i. in elk opzicht verwerpelijke gedachte van het aankopen van waardevolle ideeën met de bedoeling dat deze dan ook door andere architecten zullen worden gebruikt. Dit is ook geheel in strijd met het begrip bouwwerk als schepping van een kunstenaar.

De regeling van een samengestelde prijsvraag is na zeer uitvoerige discussies in de A.N.P. vastgelegd. Ook hiervan heeft men zich bij de Amsterdamsche prijsvraag niets aangetrokken.

Laten we in elk geval uit deze prijsvraag de leering trekken, dat de P.P.C. de A.N.P. strikt behoort aan te houden.

De Voorzitter deelt mede, dat het Bestuur hierop het volgende te antwoorden heeft: Het is van oordeel dat de Heer Ir. Tjeenk zich vergist, wanneer hij zegt dat de regeling voor een samengestelde prijsvraag in de A.N.P. is vastgelegd. In de A.N.P. is juist over de samengestelde prijsvraag niets bepaald. De samengestelde prijsvraag wordt in art. 3 alleen maar genoemd. De Besturen van de Constitueerende Vereenigingen met de P.P.C. waren dus in zooverre vrij de voorwaarden voor een samengestelde prijsvraag op te stellen. Toch is zooveel mogelijk getracht de beginselen die in de A.N.P. waren vastgelegd, ook voor de samengestelde prijsvraag voor het Raadhuis zooveel mogelijk te handhaven.

Men vergeet echter hierbij niet, dat er van de bouwkunstige vereenigingen een krachtige druk was uitgegaan om tot een prijsvraag te komen. De B.N.A. heeft zelf op 16 December 1935 een adres aan den Gemeenteraad gestuurd, waarin werd aangedrongen voor het Raadhuis een openbare prijsvraag, bestaande uit een ideeën prijsvraag gevolgd door een eindkamp, uit te schrijven. Toen het dus bleek, dat deze prijsvraag alleen mogelijk was door zekere ideeën als een novum te aanvaarden en van enkele regelen uit de A.N.P., die voor normale gevallen gelden, zou moeten worden afgeweken, stonden de Besturen van de Vereenigingen voor het alternatief: het doorgaan van de prijsvraag en enkele afwijkingen van de A.N.P. of het strenge handhaven van de A.N.P. en geen prijsvraag. Het was absoluut onmogelijk in het stadium, waarin getracht moest worden het Gemeentebestuur tot een besluit tot het uitschrijven van een prijsvraag te brengen, over deze punten de Ledenvergaderingen van de Constitueerende Vereenigingen te raadplegen. Daarbij kwam nog bovendien, dat de onderhandelingen een vertrouwelijk karakter droegen.

De Heer Ir. Tjeenk wijst er op, dat in de A. N. P. met betrekking tot een ideeën prijsvraag, gesproken wordt van ontwerpen in schetsmatigen vorm. De prijsvraag voor het Raadhuis lijkt daar niets op. Spreker meent dat in voorkomende gevallen bij dergelijke belangrijke afwijkingen toch de Ledenvergaderingen zullen dienen te worden geraadpleegd.

Vraag 2 van den Heer Ir. Tjeenk:

„Heeft het Bestuur bij de voorbereiding van de prijsvraag zich tegenover het Gemeentebestuur en/of de samenwerkende vereenigingen „bij voorbaat verbonden zich te zullen neerleggen bij de uitspraak van de Jury” zooals door „de 8” in de dagbladen werd gepubliceerd?”

De Voorzitter antwoordt, dat het Bestuur zich natuurlijk niet bij voorbaat verbonden heeft zich te zullen neerleggen bij de uitspraak van de Jury.

Vraag 3 van den Heer Ir. Tjeenk:

„Waarop grondde de woordvoerder van den B. N. A. bij de opening der tentoonstelling, toen Bestuur noch leden iets gezien hadden, zijn overtuiging, dat „de Nederlandsche architecten” achter de Jury zouden staan?”

De Voorzitter deelt mede, dat het antwoord op deze vraag besloten ligt in de volgende passage van den woordvoerder bij zijn toespraak.

„De namen van de bekroonden zijn ons een waarborg dat zij niet zal hebben misgetast in de aanwijzing van hen wier ontwerpen de beste kansen boden om tot een belangrijk en bevredigend resultaat te geraken. De insiders in ons vak wisten reeds, dat deze jongere krachten talenten van beteekenis zijn.”

Daarbij moet men er rekening mede houden, dat de Jury was samengesteld uit personen, die de vertegenwoordigers van de Architectenvereenigingen zelf bij het Gemeentebestuur daarvoor hebben genoemd. Het Gemeentebestuur heeft de Architectenvereenigingen daartoe de gelegenheid gegeven. Het architectonische deel van de Jury is dus te beschouwen als bestaande uit vertrouwensmannen van de Architectenvereenigingen.

Wanneer nu deze vertrouwensmannen van de Architectenvereenigingen de plannen bekronen van architecten, wier

namen een klank hebben als door de boven aangehaalde passage wordt geschetst, dan lijkt het ons dat de woordvoerder juist deed de overtuiging uit te spreken, dat de Jury de Nederlandsche architecten achter haar zal vinden. Juist de bijzondere belangrijkheid van dit onderwerp maakte het noodzakelijk om bovengenoemde reden achter de Jury te staan en duidelijk te laten blijken, dat, afgescheiden van iedere persoonlijke smaak en voorkeur en kritiek, het vertrouwen in de Jury vóór moest gaan. Bovendien was er ook nog een noodzaak om dit te zeggen, want in de week voor de openingsplechtigheid van de tentoonstelling, had de pers alleen al op het uitsluitende feit dat er nog geen uiteindelijke beslissing was genomen, dus zonder kennisneming van de plannen, al flink rondgebazuind, dat de prijsvraag mislukt was. De beide redenen, meent het Bestuur, waren dringend genoeg om in dit geval een hoog standpunt in te nemen.

Ook organisatorisch was de woordvoerder gerechtigd te spreken namens de Nederlandsche architecten, want de vertegenwoordigers van alle Nederl. Architectenvereenigingen waren over de redevoering geraadpleegd en hadden zich daarmede accoord verklaard.

De Heer Ir. Tjeenk verzoekt nu de gelijktijdige behandeling van zijn punten 4—5—6, welke luiden:

4e. Acht het Bestuur deze uitspraak niet eenigszins in tegenstelling met hetgeen de Burgemeester vooraf had gezegd n.l. dat de tentoonstelling o.a. was ingericht „om meeningen te vernemen van hen, die zich tot oordeelen bevoegd en geroepen achten”?

5e. Heeft het Bestuur niet voorzien dat door de in sub 3 bedoelde uiting van den woordvoerder, critiek van minder of niet-bevoegden in de hand gewerkt werd?

6e. Waarom waren de woorden van den Burgemeester in sub 4 weergegeven, vóór het Bestuur geen aanleiding om na de opening spoedig een ledenvergadering uit te schrijven, waarin de leden in eigen kring zich vrij over de aanbeveling van de Jury zouden kunnen uitspreken en waarin het standpunt van de meerderheid der leden zou kunnen worden bepaald? Of acht het Bestuur zulk een gedachteswisseling niet gewenscht?

De Heer Ir. Tjeenk gaf daarop de volgende toelichting:

Sub 4. Uit deze woorden van den Burgemeester is duidelijk gebleken, dat het Gemeentebestuur het oordeel van de Jury gaarne wil toetsen aan de meening van andere bevoegden. Dit getuigt m.i. in dit uitzonderlijk belangrijke geval van wijs beleid.

Sub 5. Doordat het oordeel van „de Nederlandsche architecten” bij de opening reeds overtuigend naar voren was gebracht, kwamen anderen aan bod. Het dagblad Het Volk schreef zelfs een enquête onder zijn lezers uit!

Sub 6. Ik betreuf dat het bijeenroepen van een ledenvergadering niet eerder van het Bestuur is uitgegaan. Verscheidene leden hebben nu hun persoonlijke inzichten gegeven, die vaak in hooge mate tegenstrijdig bleken, waardoor het Gemeentebestuur en de burgerij geen nadere richtlijn vonden. Enkele leden zijn ook critiek gaan uitoefenen, welke veel beter eerst in een ledenvergadering tot uiting had kunnen komen om door gedachteswisseling vast te stellen of die critiek inderdaad gegrond was.

Al meermalen werd mij de vraag gesteld hoe men in architectenkringen over het verdere verloop denkt.

De Voorzitter deelt mede, dat het Bestuur meent deze vragen als volgt te moeten beantwoorden:

Dr. W. de Vlugt sprak bij de opening der tentoonstelling niet als Voorzitter van de Jury, doch als Burgemeester van Amsterdam en het is zeer begrijpelijk, dat het Gemeentebestuur van Amsterdam aan de beslissing tot het houden van een tentoonstelling logischerwijze de gelegenheid verbonden had om ook andere meeningen eens te kunnen hooren. Uit zijn verzoek valt bovendien heelemaal niet op te maken dat deze meeningen juist persé tegengesteld aan die van de Jury zouden moeten zijn.

Het is daarom heelemaal niet in tegenstelling met een aandrang dezerzijds om zooveel mogelijk achter de Jury te staan.

Antwoord op Vraag 5.

Het is wel gebleken dat het zeer moeilijk is bij het tot stand komen van een groot monumentaal bouwwerk iets te voorzien. Doorgaans pakt alles wat men meent te kunnen voorzien, anders uit. Het Bestuur bekent dan ook eerlijk de gevolgen van een en ander niet te hebben voorzien.

Antwoord op vraag 6.

De Jury heeft gesproken na maandenlang serieus bestudeeren der plannen. Het uitspreken van een meening over de aanbeveling van de Jury door een Ledenvergadering impliceert een evenlange en ernstige studie van de ingekomen plannen door de Ledenvergadering van den B. N. A. Niet de Ledenvergadering van den B. N. A. heeft de prijsvraag te beoordeelen gehad, maar daarvoor was de Jury.

Bovendien leent een dergelijk vraagstuk zich niet voor het bepalen van het standpunt van de meerderheid der leden.

De Heer Ir. Tjeenk is van gevoelen dat het Bestuur het woord vertrouwensmannen niet juist interpreteert. Het gaat niet om de architectonische waarde, maar om het algemeen belang van het Nieuwe Raadhuis.

De Heer Blaauw acht dit punt zeer delicaat. Wij hebben algemeene waardeering voor de Jury en de uitspraak. Met alles wat we over de plannen zeggen, brengen wij de Jury in discredit. Daarom moeten wij boven de Jury uitgaan en over het Raadhuis spreken.

De eerste vraag die zich daar voordoet, luidt: „Is er een uitspraak van de Jury?”

Het antwoord daarop is Ja, maar de uitspraak is negatief.

De 2e belangrijke vraag is: Is de prijsvraag afgelopen en is de Jury ontbonden of is het advies van de Jury grondslag voor de verdere gedragingen van de Ledenvergadering. Beschouw verder het verleden van de prijsvraag als historische Persoonlijk nu is spreker van oordeel, dat de uitspraak zoodanig luidt, dat geen der 4 deelnemers aan de 2e ronde iets positiefs heeft opgeleverd. Hiermede is de zaak uit, want het advies behoort niet tot de uitspraak, en de prijsvraag is geëindigd.

De Heer Eibink geeft den Heer Blaauw gelijk dat dit het cardinale punt voor deze bespreking is. Spreker staat echter

lijrecht tegenover den Heer Blaauw en acht de uitspraak zeer positief, zoo positief, dat het een laakbare handeling van de architecten zou zijn, als een verdere opdracht aan de ontwerpers van de plannen Meron en Belfort zou worden onthouden.

Besloten wordt nu dit punt verder te bespreken.

De Heer Ir. Friedhoff merkt op dat we weliswaar achter de Jury moeten staan, maar best kunnen praten over punten die de Jury niet te beoordeelen had, zooals de terreinkwestie. Wij moeten hier een ruimer standpunt innemen.

De Heer Eibink acht het prematur over dergelijke punten te spreken, voordat de prijsvraag geëindigd is. En zegt men dat de prijsvraag geëindigd is, dan vernietigt men een positief resultaat.

De Heer Ir. Krusinga is ook van meening dat de prijsvraag niet geëindigd is. De 3e étape is noodig. Het is een leemte in het programma dat ze niet voorzien is.

De Heer Ir. Gratama stelt zich op het standpunt dat de prijsvraag feitelijk geëindigd is. De tentoonstelling is het prijsgeven van de prijsvraag. B. en W. wenschen nu een uitspraak over de uitspraak van de Jury.

De Heer Ir. Thunissen is van oordeel dat de prijsvraag op zichzelf is afgelopen, maar nu zijn er de gevolgen. Er zijn nu 2 plannen, die gezien moeten worden. De vraag is nu zullen wij solidair met de Jury zijn of tegen haar uitspraak ingaan.

De Heer Ir. D. Roosenburg betreurt in hooge mate het eindresultaat. De prijsvraag was een worstelwedstrijd voor een reuzenprogramma op een prutsterrein. Zoo niet doorgaan. Het wordt prutsen.

De Voorzitter merkt op dat de Heer Roosenburg wijzer wil zijn dan de Jury.

De Heer Ir. Friedhoff wijst er op dat er door de prijsvraag andere problemen naar voor zijn gekomen, die de jury niet bij machte was te beoordeelen.

De Heer Simons is van gevoel dat men bij een prijsvraag als resultaat den juisten man op de juiste plaats verwacht. Laat formeel de prijsvraag klaar zijn, maar laten wij ons niet ophangen aan formeele kwesties. Laat de beste mannen kampen.

De Heer Anema is van oordeel dat de tijd in het programma te kort was gesteld, om het groote ontwerp goed te maken. Er is te kort gedaan aan de Nederlandsche Architecten. Wij moeten nog eens allemaal een kans hebben. Spreker pleit voor een nieuwe prijsvraag.

De Heer Ir. Leupen is van gevoels dat er wel degelijk een positief resultaat is. De bekroonden moeten worden gesteund. Alle andere punten zijn secundair, kunnen later worden gezien.

De Heer Ir. Tjeenk deelt als zijn meening mede, dat de 2 combinaties Komter-Duintjer, en Berghoef en Vegter de eenige zijn, die thans aan bod zijn. (Applaus.)

Maar wat er verder gebeuren moet, moeten wij nu bespreken.

De Voorzitter vraagt of hij mag aannemen, dat de vergadering het eens is met de opvatting dat alleen de 2 combinaties thans aan bod behooren te zijn.

De Heer Ir. W. Dinger acht dit te beperkt.

De Voorzitter merkt op dat het hier een moreele kwestie geldt, waarbij de jury wel in het spel is.

De Heer Thunissen: „De jury heeft positief gezegd, dat er 2 plannen zijn welke verdere uitwerking uitzicht geeft op een goed resultaat. Wij kunnen ons niet anders dan achter deze uitspraak scharen. Als wij dit niet doen, maken wij ons belachelijk”.

De Heer Posthumus Meyjes stelt voor een motie op te stellen, waarin wij ons uitspreken over hetgeen er gebeuren moet. Eventueel ons uitspreken over een ruimer terrein.

De Heer Van Broekhuizen acht het gewenscht bij verandering van het terrein, den 4 deelnemers 2e ronde een nieuwe opdracht te geven.

De Voorzitter is van oordeel dat de vergadering daarmede de jury désavoueert.

De Heer Friedhoff heeft opgemerkt, dat geen enkele stem met overtuiging over de geschiktheid van het terrein sprak. Laten wij een motie aannemen, waarin wij op een beter terrein aandringen.

De Heeren Ir. Roosenburg en Posthumus Meyjes dienen voorstellen voor zulk een motie in. In dezen geest: „De B.N.A. in vergadering bijeen, enz., heeft zich uitgesproken vóór het verlenen van een meervoudige opdracht aan de beide door de Jury daartoe geadviseerde architecten-combinaties, waarbij aan deze architecten ten aanzien van het terrein of de terreingrenzen de noodige vrijheid wordt gelaten”.

Verscheidene leden achten het verkeerd de architecten de terreinkwestie te laten bekijken. Dat is de taak van het Gemeentebestuur.

De Heer Simons is van oordeel, dat de motie sterker wordt, als we eerst kennis genomen hebben van de brieven, die toch niet voor niets geschreven zijn.

Nadat de brieven zijn voorgelezen, gaat de discussie verder.

De Heer Ir. Tjeenk wil in de motie uitgesproken hebben, dat het terrein aan den Amstel moet liggen.

De Heer Blaauw is tegen alle moties, men wil coute que coute een schijnbaar resultaat redden. Men gooit alles over boord behalve de personen, dat is onjuist. Het gaat om het project.

De Heer Ir. Gratama is van meening, dat als we tot een ander terrein adviseeren, ook andere architecten dan die der 2 combinaties zich moeten kunnen inspireeren.

De Heer Eibink voelt er niets voor de terreinkwestie aan te roeren. Met de terreinkwestie vernietigen we het resultaat. Hierna wordt gepauzeerd.

Na de pauze worden de inmiddels ingediende moties verder besproken.

Na lange discussie wordt geen der moties in stemming gebracht, maar wordt gestemd over enkele bepaalde punten, die geacht worden naar voren te moeten worden gebracht.

10. Een voorstel van den Heer Ir. Tjeenk, om uit te spreken dat uitsluitend de beide door de Jury aanbevolen combinaties aan bod behooren te zijn.

Dit voorstel wordt aangenomen met 23 tegen 8 stemmen.

20. Een voorstel van Ir. Roosenburg om de terreinkwestie aan te roeren.

Dit voorstel wordt aangenomen met 21 tegen 10 stemmen.

30. Een verder strekkend voorstel van Ir. Roosenburg om de situering van het terrein in de stad opnieuw te bekijken, wordt verworpen met 6 stemmen voor, 25 tegen.

40. Een voorstel om de begrenzingen van het Frederikspleinterrein nader te doen bestudeeren, wordt aangenomen met dezelfde stemmenverhouding.

Het blijkt nu, dat de aangenomen punten het meest de bestuursmotie, geredigeerd door den Heer Boeyinga, benaderen. Ze wordt na eenige redactiewijzigingen als volgt opgesteld.

„De ledenvergadering van den B.N.A. is van oordeel, dat uitsluitend de beide door de Jury aanbevolen combinaties van architecten in aanmerking komen voor een meervoudige opdracht,

dat uit het resultaat van de prijsvraag is gebleken, dat een nader onderzoek naar de begrenzingen van het terrein noodzakelijk is,

dat de Jury als adviseerend lichaam voor de meervoudige opdracht opnieuw dient te worden ingeschakeld”.

Over deze motie wordt nu gestemd, met als resultaat dat zij wordt aangenomen met 18 tegen 11 stemmen.

De Heer Ir. Gratama stelt voor in de motie op te nemen, dat zij met meerderheid van stemmen is aangenomen.

Na een korte scherpe discussie wordt besloten dit, der gewoonte getrouw, niet te doen.

Hierna brengt de Heer Blaauw de vraag naar voren of de motie gepubliceerd moet worden, hetgeen z.i. niet behoort.

De Voorzitter antwoordt hierop, dat het karakter van de motie zoodanig is, dat zij gepubliceerd moet worden.

De Heer Ir. Dinger geeft te kennen, dat de minderheid de zaak moet aanvaarden. Alles is goed behandeld.

De Heer Posthumus Meyjes herinnert hierna aan zijn brief en vraagt waarom de propagandistische waarde verwaarloosd is. Waarom zweeg de B.N.A. tegenover het publiek?

De Heer Ir. Tjeenk sluit zich hierbij aan. De B.N.A. en het B.W.A. hadden leiding moeten geven. De actie van het B.W.A. om achter de jury te staan, was niet juist.

De Heer Gerritsen merkt op, dat het feit van de prijsvraag propaganda was. Naar sprekers overtuiging kan het resultaat van een prijsvraag nooit stof zijn om daaruit propaganda „te slaan”. De propaganda, zooals de architecten die wenschen te voeren, moet wel zeer tactvol geschieden.

De Heer Posthumus Meyjes deelt dit standpunt niet. Het is een angst-psychose. Het onderwerp is in Amstelodamum volkomen objectief behandeld.

De Voorzitter wijst er op, dat Amstelodamum te dezen een geheel ander karakter heeft dan de B.N.A.

De Heer Eibink merkt op, dat de deskundigen die over de prijsvraag hebben geschreven, in de kaart hebben gespeeld van allen, die voor minder fraaie doeleinden altijd graag de meening van deskundigen misbruiken.

De actie van het B.W.A. was zeer juist.

De Heer Ir. Gratama veroordeelt de circulaires van het Bestuur. De meening van den B. N. A. staat wel eens buiten de samenleving. B. en W. beoogden met critiek correctie op het oordeel der Jury.

De Heer Eibink wijst er nogmaals op, dat het gevaar voor de architectuur juist ligt in de individueele uitingen van deskundigen. Spreker staat volkomen achter de circulaire. Er was geen sprake van dwang, het was alleen een verzoek.

De Heer Ir. Tjeenk betreurt de houding, welke de Redactie heeft aangenomen jegens Mr. Kruseman.

De Voorzitter deelt mede, dat het Bestuur unaniem achter de Redactie staat in dit geval.

De Heer Ir. Gratama acht het onjuist, dat de Redactie een dergelijk autoritair standpunt innam tegenover een persoon als Mr. Kruseman.

De Heer Eibink is van oordeel, dat de redactie zelfs den plicht had tegen Mr. Kruseman stelling te nemen.

De Heer Blaauw brengt hierna de censuur van het B.W.A. ter sprake.

De Voorzitter herinnert den Heer Blaauw, die zelf redactielid was toen de betreffende bepalingen in de instructie werden vastgesteld, dat hij de houding van de redactie toch wel kent.

Hierna vraagt de Heer Ir. Tjeenk of het Bestuur nog iets doet met betrekking tot de f 20.000.—

De Voorzitter deelt mede, dat de Voorzitter van den B.N.A. de zaak persoonlijk met den Burgemeester zal gaan bespreken. Niets meer aan de orde zijnde, dankt de Heer Posthumus Meyjes den waarnemenden Voorzitter voor zijn uitstekende, zeer gewaardeerde, leiding.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

A. ET A. Bestuursamenstelling.

Door de op Donderdag 13 April gehouden jaarvergadering is als bestuurslid gekozen in de plaats van J. A. Snellebrand, die zich niet herkiesbaar stelde, J. W. H. C. Pot.

De Heer Eibink is afgetreden als Secretaris en heeft het vice-voorzitterschap aanvaard.

De bestuursamenstelling is heden als volgt:

Wieger Bruin, Voorzitter.
A. Eibink, Vice-Voorzitter.
P. Vorkink, Penningmeester.
J. W. H. C. Pot, Secretaris.
P. Hartman, 2e Secretaris.
D. C. Engel, Lid.
J. J. van der Linden, Lid.

Verkorte Conceptnotulen van de ledenvergadering, gehouden op Donderdag 8 Juni 1939, des avonds 8.30 uur in het American Hotel te Amsterdam.

De Voorzitter heet in 't bijzonder het nieuwe aspirantlid, den Heer J. Penraat, welkom. Den Heer Eibink, die aftrad als Secretaris, wordt dank gebracht voor wat hij in die functie voor het Genootschap heeft verricht.

De notulen van de Buitengewone ledenvergadering, gehouden op 30 Maart 1939 - gewijd aan de Raadhuisprijsvraag - en van de ledenvergadering gehouden op 13 April, worden door den Secretaris voorgelezen en na geringe wijziging goedgekeurd. Er wordt besloten in den vervolge spoedig na elke vergadering verkorte conceptnotulen te publiceren in de Officieele Mededeelingen. Volledige publicatie bleek bezwaar te hebben, publicatie na vaststelling leidde tot te groote vertraging.

De Voorzitter vermeldt, dat de tijdens deze vergadering tentoongestelde ontwerpen ingezonden op ontwerpstudie nr. 12 - bekroning van den toren der St. Jacobskerk te 's-Gravenhage - reeds in Den Haag zijn geëxposeerd geweest in de zalen van den Haagschen Kunstkring en herinnert aan het in nr. 21 van het B.W.A. gepubliceerde adres aan B. en W. van Den Haag.

De Voorzitter doet mededeeling van de gelukwensen en de 75 rozen den Oud-Voorzitter Kromhout op zijn 75sten verjaardag aangeboden, en van het feestelijke diner eenige dagen later.

Amsterdams stadsarchitect A. R. Hulshoff is bij zijn 25-jarig ambtsjubileum gelukgewenscht.

De studeerenden aan den cursus voor H.B.O. openden een clublokaal in de Muiderpoort, waarbij het Genootschap was vertegenwoordigd.

Voor de prijsvraag, welke zal worden gehouden in samenwerking met de Gemeente Amsterdam, worden als juryleden gekozen de heeren J. F. Berghoef uit Aalsmeer en W. J. Gerretsen uit Arnhem. Besloten wordt, dat bovendien de Voorzitter in de jury zal zitting nemen. Een bestuursvertegenwoordiger in de jury is gewenscht, reeds voor het contact met het Gem. Bestuur.

Er zal naar worden gestreefd deze prijsvraag uit schrijven in September. In den winter zal dan ontwerp-studie nr. 14 volgen, nr. 15 in het voorjaar van 1940.

Naar aanleiding van verslag van contact met verwante genootschappen wordt het Bestuur gemachtigd plannen uit te werken voor nader samengaan.

Bij de rondvraag wordt in 't midden gebracht, dat de tijd van inzending op de ontwerpstudies in 't algemeen te kort is. De Voorzitter acht deze meer gehoorde klacht onjuist. De vrij korte tijd van inzending bepaalt mede het aparte karakter dezer prijsvraagjes-zonder-prijzen, waarvan een vlote voorbereiding en afwerking door het Huis. Reglement worden gevorderd. Hieraan worde de hand gehouden. De vergadering vereenigt zich daarmee.

de Secretaris
J. W. H. C. Pot.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

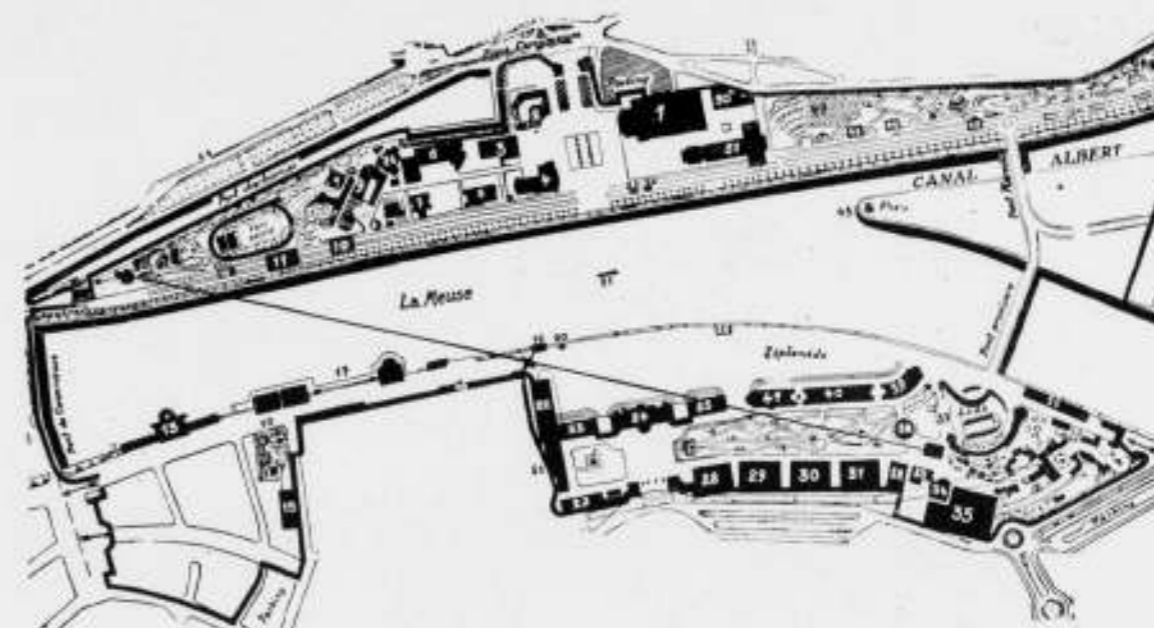
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 25

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

24 JUNI 1939

1. Feestgebouw der stad Luik
2. Paviljoen van den commissaris-generaal van België.
3. Paleis der Schoone Kunsten.
4. Paleis van het Toerisme.
5. Paleis van de stad Antwerpen.
6. Paleis van de Universiteit.
7. Paleis van het Christendom.
8. Paleis van Cuba.
9. Kinderbewaarplaats.
10. Paviljoen van Nederland.
11. Buitenlandsche deelnemers
12. Paleis van Griekenland.
- 13a. Buitenlandsche deelneming.
13. Paleis van de Koloniën.
14. Vermakelijkheidspark.
15. Station van den Lilligut trein.
16. Visscherij.
17. Voorhistorisch paaldrp.
18. Winkelgalerij.
19. Paviljoen van de Pers.
20. Radiostation.
21. Fontein tot 100 m. hoogte spuitend.
22. Scheepsbouw.
23. Paleis van de Zee.
24. Paleis van de burgerlijke Ingenieurskunst.
25. Paleis van de Scheepvaart.
26. Paleis van den Arbeid.
27. Internationale sectie.
28. Paleis van den Handel.
29. Paleis van de Industrie.
30. Paleis van den Electriciteit.
31. Werken van voorstad en platteland.
32. Paleis van de Voeding.
33. Paleis van Luxemburg.
34. Paleis van de stad Namen.
35. Paleis van de IJzer-Industrie.
36. Het vroolijke dorp Mosan.
37. Lido.
38. Paleis van Chaudfontaine.
- 39, 40, 41. Paleis van Frankrijk.
42. Monument van Koning Albert.
43. Dierentuin.
44. Paleis van de stad Gent.
45. Paviljoen van het Cement.
46. Paleis van de stad Ostende.
47. Rosarium.
48. Paleis van de hedendaagsche kunst.
49. Paleis van Duitschland.
50. Paviljoen van het Dagblad „Le Soir“.
51. Paleis van de stad Brussel.
52. Paviljoen van Spa.
53. Paleis van Tunis.
54. La Caravelle (Champagne).

DE WATERTENTOONSTELLING TE LUIK EN HET NEDERLANDSCHE PAVILJOEN.

De Watertentoonstelling, welke dezen zomer, ter gelegenheid van het ingebruik nemen van het Albert Kanaal te Luik wordt gehouden, heeft in de eerste plaats de groote verdienste op menselijke schaal te zijn. De z.g. Wereldtentoonstellingen, die elkaar in een beangstigende snelheid opvolgen, krijgen hoe langer hoe meer het karakter van een geestloze overspanning van in plaats van een geestrijke ontspanning voor den mensch te zijn. De Luiksche tentoonstelling tracht niet de bezoekers te overdonderen door groteske effecten. Zij is geen Berausung. Vriendelijk en wel geordend liggen de paviljoens aan de beide oevers van de hier zoo prachtige Maas, langs welke breed-aangelegde boulevards een wandeling op zich zelf al een verkwikking door het water inhoudt.

Een verdienste is ook, dat er hier is afgezien van noodlooze effectvolle terrassen, trappen en bordessen, die tentoonstellingen ondragelijk vermoeiend maken.

De architect van de tentoonstelling, de heer H. J. Falise, is er zeker in geslaagd, de tentoonstelling een mooie ruimteverdeling te geven.

Overigens is de stijl van de tentoonstelling de bekende tentoonstellingsstijl, d.w.z. gebaseerd op de poging de paviljoens monumentaal te doen zijn. Wel feestelijk monumentaal, vaak ook zakelijk-technisch monumentaal, maar toch monumentaal. Zoolang deze, van de eerste groote Parijsche Wereldtentoonstellingen nog steeds overgenomen houding bij het ontwerpen van tentoonstellingen, aangenomen blijft, zullen deze het kermisachtige karakter blijven behouden. In anderen vorm natuurlijk, maar in wezen gansch hetzelfde. Het wezen wordt overigens altijd het beste gedemonstreerd door de beeldhouwkunst en de monumentale schilderkunst. De Luiksche tentoonstelling laat in dit opzicht niets te wenschen over.

Zeer te waardeeren is de poging in België om te komen tot

INGANG LINKER MAASOEVER

PAVILJOEN VAN FRANKRIJK WESTZIJDE

INGANG LINKER MAASOEVER

PAVILJOEN VAN FRANKRIJK OOSTZIJDE

COMMISSARIAATGEBOUW

INTERIEUR PAVILJOEN VAN ANTWERPEN

een gestandariseerd geconstrueerd ijzeren paviljoentype. De laatste Brusselsche tentoonstelling gaf reeds enkele proeven in deze richting te zien. In Luik is de poging op veel uitgebreider schaal doorgezet. Hieronder wordt over het hier toegepaste constructiesysteem nog een en ander medegedeeld.

Er is één blijvend gebouw gesticht, een congresgebouw, waaraan de stad Luik gebrek had. Een ander gebouw van blijvend karakter, het Duitse paviljoen, dat van beton is opgetrokken en met travertijn is bekleed, behoort echter tot de tijdelijke gebouwen. Opvallend eenvoudig en goed is alles wat met het verkeer op de tentoonstelling samenhangt: entree's, loketten, steigers. Dit is alles geuniformiseerd.

In het hart van de tentoonstelling werd midden in de Maas een fontein opgericht, die een hoogte bereikt van 100 m. Overigens is men, wat de plaspertij aangaat, zeer bescheiden en beschaafd binnen de perken gebleven.

Het Nederlandsche paviljoen op deze Internationale Tentoonstelling heeft een zeer mooie, zoo niet de mooiste plaats gekregen. Het ligt op den linker Maasoever, een paar honderd meter van het centrum der tentoonstelling en het is het eenige paviljoen dat niet langs de Maas maar er loodrecht op, over de boulevard heen, kon worden opgericht. Het vormt dus een afsluiting van de promenade langs de Maas.

Deze situatie gaf de mogelijkheid tot een alleszins fraaie architectonische oplossing. De architect van het paviljoen is echter in zijn taak te kort geschoten. Het paviljoen is architectonisch een mislukking. Het paviljoen is bot, plat, onelegant. Bovendien is het grauw. Het paviljoen is weer eens voor de zoveelste maal een voorbeeld dat men er architectonisch niet is, wanneer men zomaar eenige blokken als „massa's" aan elkaar verbindt, om op een ruwe manier eenige schaduwwerking te krijgen, van het eene blok op het andere, in de wandeling „plastiek" genoemd. Architectuur, in welke uiting zij ook tot ons komt, eischt architectonische compositie, waardoor een geheel ontstaat met rhythmische maatverdeling, met fijn tegen elkaar in grootte, volume en zwaarte afgewogen onderdeelen. Architectuur is nooit een stapeling, zooals het uitkomt. Architectuur is een stapeling met een adembenemend licht evenwicht, is gevoeliger dan de fijnste precisie-balans.

Ik noemde het paviljoen bot, omdat er juist wat de afgewogenheid van de onderdeelen betreft, vergeten werd, de onderdeelen bij te slijpen, scherp te maken, zooals bijv. het geval is bij een Dorische zuil.

Ik noemde het paviljoen plat, omdat het in zijn wanden de gespannenheid van het vlakke mist, niet door het materiaal, maar door de verhoudingen. Het zijn domme wanden, die van dit paviljoen. Er ontbreekt intelligentie aan.

Ik noemde het paviljoen onelegant. Dit is de ergste fout van een paviljoen. Het woord paviljoen wijst reeds op elegance, op een

minzaamheid in het verfijnde, maar strenge rythme, zooals het Erechtheion te zien gaf.

En bovendien is het paviljoen grauw. Niet zoozeer door de uiterlijke kleur, maar omdat het als geheel zoo zonder tinteling is, omdat het als geheel ook zoo netjes binnen alle perken is gebleven, van alles wat mocht.

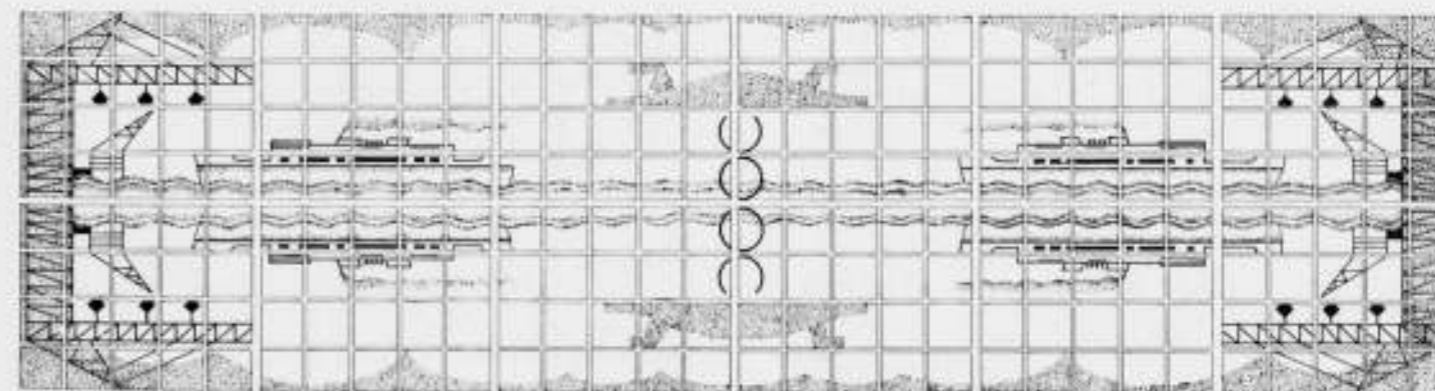
In de voorstelling van de positie van ons land op de wereldzeeën bleven we in de mineur. De vale tinten geven ook geen opwekkend beeld van ons aardsche bolletje.

De afwerking van de ingangspartij en den wand tusschen deze en de vitrines langs den onderdoorgang, is gebrekkig. Men zie eens hoe hier het woord Nederland „decoratief" is verwerkt!

Het interieur van het paviljoen wordt gekenmerkt door een zelfde gemis aan architectonische kwaliteit. Ook hier wrekt zich het gebrek aan compositie. Alles is als een belastingkantoor, zakelijk en uitgerekend. Alles ruikt naar de kosten. Alles is er op uitgekiend, dat het net nog kan. Men wilde daarbij de fictie geven, dat men economisch de materie hier soeverein heeft beheerscht. In werkelijkheid smeekte men 's Hemels zegen af op steeds lagere offertes, met het resultaat dat de afwerking beneden het peil is geraakt, dat men redelijkerwijs zelfs voor een tijdelijk gebouwtje als dit mag stellen.

De met goudbehang beplakte vestibule zit vol blazen, de met aluminiumverf bestreken leuning van de hoofdtrap zit vol bobbel. Maar even erg is de aankleding uit decoratief oogpunt. Nergens ontdekt men in deze woestijn van middelmatigheid van figuratie een oase, gekenmerkt door een werkstuk van hooger niveau. Boven de ingangdeuren, tusschen vestibule en groote hal, zien we een decoratief geval boven den tekst: „Het water is ons element — De zee bruist onze glorie." (?) De decoratie bedoelt waarschijnlijk het instorten van ijzeren bruggen weer te geven, iets anders kunnen wij uit de voorstelling niet opmaken. Het toppunt is letterlijk en figuurlijk het beschilderde velum op het legraam op de bovenzaal. Wij geven hier van dit werkstuk een teekening. De figuratie is blauw en hier en daar groenig. Waarschijnlijk stelt het geheel iets voor met betrekking tot de scheepvaart en den handel. De Hermesstaf moest het centrale motief worden, heeft het echter niet tot een zuivere centrale positie kunnen brengen. Omdat waarschijnlijk bij verdere spanning het velum dreigde te scheuren, heeft men het maar opgegeven de slangen van den staf, die hier tot een stel Olympische ringen vergeestelijkt zijn, midden op den middenregel te krijgen. De fruitschalen ter weerszijden zullen waarschijnlijk den reishoed van Mercurius moeten voorstellen.

Onder dit, de Nederlandsche kunstnijverheid toch waarlijk onwaardige werkstuk, staat de stand voor het Nederlandsche Vreemdelingenverkeer. Men heeft mij bij herhaling n. l. verzekerd dat dit een stand is. Men vertelde ook dat het fotomontage is. Maar ik geloof nou niet alles!

DECORATIEF VELUM IN HET PAVILJOEN VAN NEDERLAND

BUITENAANZICHT NOORDZIJDE

BUITENAANZICHT ZUIDZIJDE

VESTIBULE

HALRAAM

VITRINE IN DEN DOORGANG

Op deze wijze nu presenteert zich de Staat der Nederlanden op een buitenlandsche tentoonstelling, en in dit geval op een tentoonstelling notabene bij een buurstaat en met een specifiek Nederlandsch element als onderwerp. Het werd niet noodig geacht zich voor dit paviljoen de medewerking te verzekeren van een bekwaam architect, hoewel hierop gewezen werd, en hoewel het vanzelf spreekt voor zulk een presentatie van ons land bekwame krachten in te schakelen. Men zal nu aanvoeren dat het toegestane budget te laag was. Dit is echter geen enkel excuus. Zooals ik boven schreef, het gebrek van dit paviljoen is gemis aan architectonisch talent, aan architectonische compositie.

HET PAVILJOEN VAN NEDERLAND TE LUIK

DE DOORGANG

DE INGANG

MAQUETTE VAN ONS LAND IN DE GROOTE HAL

BOVENZAAL

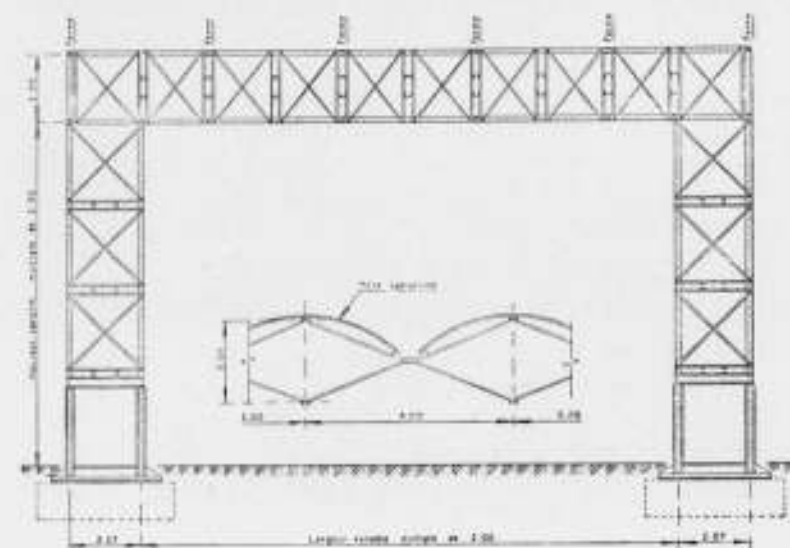
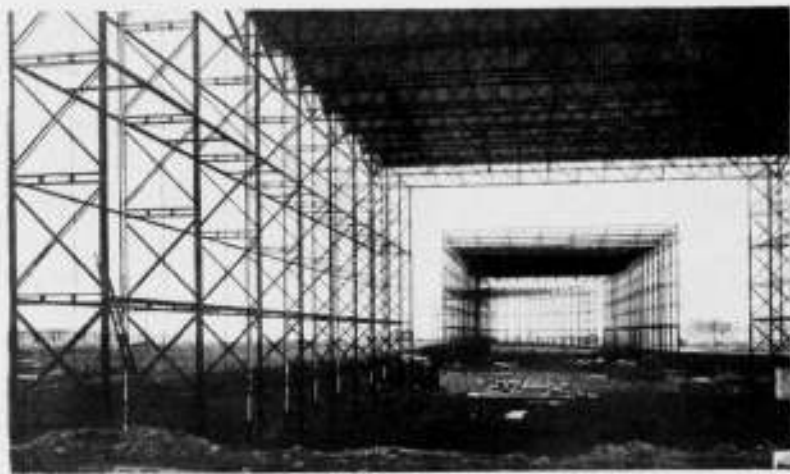
Met hetzelfde geld had het paviljoen goed kunnen zijn. En voor hetzelfde geld had men voor de binnendecoratie talentvolle kunstenaars kunnen inschakelen, die thans geen opdrachten hebben en moeten toezien, dat leerlingen van de kunstscholen aan opdrachten werken. Dit is sociaal en artistiek verkeerd. De Regeering heeft de vertegenwoordiging van ons land op deze tentoonstelling als een onbelangrijke aangelegenheid beschouwd. Terwijl voor de tentoonstelling te New York de bedragen voor onze krachten fantastisch zijn opgevoerd, heeft het paviljoen te Luik het loodje moeten leggen. Dit paviljoen kon niet eens een bekwaam architect toebedeeld krijgen. Dit is de ergste fout welke werd gemaakt.

J. P. M.

HET PAVILJOEN VAN NEDERLAND TE LUIK

WAND MET DECORATIE IN DEN DOORGANG

CONSTRUCTIE VAN DE PAVILJOENS OP DE LUIKSCHE WATERTENTONSTELLING 1939

Bij den bouw van de grootere paviljoens der Luiksche tentoonstelling is gestreefd naar een normalisatie der constructie, die goede resultaten heeft opgeleverd.

Het is duidelijk, dat voor de constructie van die paviljoens geen gewapend beton of hout werd gekozen, maar dat staal in dit staalindustrieel centrum het aangewezen materiaal was.

Hoe dit staal is gebruikt zal hier in het kort en naar gegevens ontleend aan een artikel van den ingenieur F. Muls in „L'Ossature Métallique” (8e Jaargang, No. 1, Janvier 1939) worden beschreven.

Aan de constructie werd de eisch gesteld, dat gerekend moest worden op een zoo groot mogelijke normalisatie, die na afbraak een opnieuw opstellen mogelijk zou maken. Daarom is het staal bij den opbouw niet geklonken en nog veel minder gelascht, maar is de constructie uitsluitend met schroefbouten gemonteerd.

Er moesten een 30-tal gebouwen op de tentoonstelling geplaatst worden, te zamen met een oppervlakte van ongeveer 50.000 m². De gebouwen werden met één verdieping ontworpen, en met een eenvoudige rechthoekige doorsnede. Van zijbeuken werd afgezien, terwijl slechts hier en daar op kleine schaal bij wijze van galerij een enkele maal een verdiepingvloer in de hallen is aangebracht.

Men ging uit van een haltype van 17 meter hoogte en 28 meter breedte. Als normale spantafstand is de maat van 5 m gekozen, die aan het interieur van alle gebouwen een zekere eenheid geeft. Op dien normalen afstand zijn spanten geplaatst van eenvoudigen vorm, die in de meeste paviljoens eerlijk in het gezicht zijn gelaten en in het algemeen vrij van de wanden zijn geplaatst. De spanten bestaan uit stijlen van 2,07 m breedte, en zijn opgebouwd uit eenheden van 2,50 m hoog. De daarop rustende bovenligger is 2 meter hoog en bestaat tusschen de stijlen uit een even aantal velden van 2 meter.

De hoogte der hallen varieert daardoor, en is 9,50, 12, 15,50 of 17 meter: een aantal vakken van 2,50 m, plus de hoogte van den bovenligger van 2 meter.

De breedte der hallen tusschen de spantstijlen bedraagt 12, 16, 20, 24 of 28 meter.

Op eenvoudige wijze kunnen de wanden, of deze als glaswanden dan wel als dichte wanden zijn uitgevoerd, met de buitenzijde der spantstijlen worden verbonden.

Het dak bestaat uit gebogen gegalvaniseerd ijzeren golfplaten, die met haar bovengedeelte rusten op den bovenrand der spanten, en die dus goten vormen midden tusschen die spanten in. Het hemelwater wordt door die goten naar de spantpoten gevoerd met in het algemeen afvoer binnen de gebouwen.

De lichte dakbedekking was natuurlijk van invloed op de zwaarte der constructie. Ook was deze bedekking, indien de architecten dit wenschten, gemakkelijk te veranderen in een glasdak en behoefde daarvoor geen wijziging in de berekening te worden gebracht.

Het gewicht van de constructie bedroeg ongeveer 78 kg. per m² bebouwd oppervlak. Aan de berekening zijn de grootste spanten, dus die met een hoogte van 17 m en een breedte van 28 m, ten grondslag gelegd en alle onderdeelen zijn zoo veel mogelijk gelijk gemaakt. Alle randen b.v. zijn van het profiel DIE 14, waardoor nergens knoopplaten vereischt werden.

Als toe te laten spanning is 1600 kg/cm² gekozen.

Door de ver doorgevoerde vereenvoudiging der constructies bleek de kostprijs 20% beneden dien van normaal constructiewerk te liggen.

De nagenoeg 48.000 m² gebouwen hebben 5100 ton staal geleverd. Hiervan was 80% standaard-constructie. In 6 maanden tijds werden 3500 ton van deze constructie gemonteerd.

Men verwacht, dat na afbraak zeer veel van het constructiewerk opnieuw gebruikt zal kunnen worden.

Een interieurfoto uit een der paviljoens moge de bedoeling verduidelijken. De overige afbeeldingen zijn ontleend aan L'Ossature Métallique.

H. C. J. S.

HET HUIS CURTIUS TE LUIK.

De architecten, die dezen zomer een uitstapje naar Luik zullen maken, zullen zich wel op de hoogte hebben gesteld van vele architectonische merkwaardigheden van deze zeer oude stad. De mogelijkheid bestaat, dat men echter van een bezoek aan het Museum Curtius zou afzien. Het belang van plaatselijke musea zonder wereldbekende pièces-de-résistance, wordt gewoonlijk voorbij gezien. Behalve echter, dat het Museum Curtius een zeer mooie verzameling middeleeuwsche meubelen bevat, is het bezienswaardig voor architecten door de merkwaardige plaatsing van de trap in de gang.

Het gebouw werd in 1600 gesticht door den rijken Luikschen industrieel Jan de Corte, genaamd Curtius. Het was een zeer royaal gebouw, opgetrokken in bak- en bergsteen, versierd met gevelsteenen en medaillons. Het heeft later tot allerlei doeleinden gediend, tot de stad Luik het in 1901 aankocht en er een

museum van oudheden in onderbracht, na het gebouw zeer zorgvuldig gerestaureerd te hebben, met zooveel mogelijk behoud van zijn oorspronkelijk karakter.

In het gebouw zijn vele zeer fraaie oude schoorsteenen. Om nu op de trap terug te komen, deze ligt in de 19 meter lange en 3 meter breede gang, ongeveer op $\frac{2}{3}$ van de lengte. Het trapbord is op de halve verdiepingshoogte, ligt geheel vrij en is afgesloten door een sierlijke, open, smeedijzeren leuning. Deze uitzonderlijke opstelling van de trap blijft de geheele gangruimte, die 5 m hoog is, volkomen spreken. De trap neemt geen stuk uit deze ruimte weg.

De gang en de trap zijn afgebeeld in „Oude Binnenhuizen in België”, door Prof. K. Sluyterman. Uit dit werk zijn de beide afbeeldingen, hierbijgaand, overgenomen.

J. P. M.

GANG EN TRAP IN HET HUIS CURTIUS TE LUIK

TORSO, IN TERRA COTTA.

WILLEM J. VALK FECIT.

HET WOORD WOONKAMER.

De Redactie van „Onze Taal” vraagt ons het volgende stukje te willen opnemen.

„WOONKAMER — Indien er onder onze leden architecten zijn, zullen dezen misschien eens onder de ogen willen zien wat de juiste vertaling van „living room” of „Wohnzimmer” moet zijn op plattegronden enz. Het denkbeeld van wonen veronderstelt een zekere ruimte en een zekere lengte van duur: wij „wonen” evenmin voor enkele weken in een hotel als wij „wonen” in één kamer van ons huis. De vervanging van de Nederlandsche woorden „zitkamer” of „huiskamer” door woonkamer lijkt ons niet heel gelukkig en niettemin is zij in kringen van architecten thans in zwang. (G—n)

De verdringing van ons „huiskamer” door „woonkamer”, althans in de hoofdstad des lands, neemt voortdurend toe. Het zijn niet de Friezen, die spreken van „wenkeamer”, aan wie wij dit verschijnsel moeten wijten; wij, die in Amsterdam de Duitsche meubelwinkels hebben zien opkomen, bevroeden wat er de oorzaak van is. De zichtbare oorzaak, althans; naar den dieperen grond van onze weerloosheid tegen deze pénétration pacifique kunnen wij slechts raden.”

264

Wij willen er de geachte Redactie op wijzen, dat het gebruik van het woord woonkamer niet iets van den laatsten tijd is.

In de publicaties van de Mij. komt het woord woonkamer reeds omstreeks 1900 in de plattegronden voor. Wij vonden ook het volgende aardige geval: In den plattegrond van een villa te Duin en Daal, gebouwd in 1903, lezen wij o.m.: Eetzaal, salon, woonkamer.

In den plattegrond van een tuinbaaswoning, van den zelfden architect, lezen we: huiskamer.

Er zijn bij het gebruiken van het woord woonkamer destijds waarschijnlijk nog wel andere factoren in het spel geweest, dan die waaraan de redactie van „Onze Taal” het verschijnsel meent te moeten wijten. Soortgelijke ruimten, als die, welke in de voorname villa te Duin en Daal is aangeduid met Hal, krijgen later, ineengeschrompeld tot een nauwen doorgang, meermalen denzelfden naam, maar in den plattegrond der woningen aangeduid met „Hall”. In dergelijke benamingen tracht men meermalen een zekere standing of de fictie daarvan uit te drukken.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 26

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

1 JULI 1939

DIACONESSEN-INRICHTING TE ROTTERDAM. BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

1. Situatie.

Het Diaconessenhuis te Rotterdam beschikte over een complex bestaande uit een grooten vleugel, die de eigenlijke ziekenafdeling bevatte, een vleugel met de keuken, een voorgebouw bevattende vertrekken voor inwendigen dienst, polikliniek en eet- en recreatiezalen voor de zusters en een vleugel waarin de z.g. mannenzaal was ondergebracht.

De drie laatste vleugels vormden tezamen een complex ontstaan uit gebouwen en uitbreidingen in diverse jaren, waarbij de bestemming van de vertrekken herhaaldelijk was gewijzigd.

Door dit alles was het verband tusschen de verschillende afdelingen geheel anders dan in den opzet van elk plan was voorzien. Zoo was in den ziekenvleugel de hoofd-entree georiënteerd naar het daarachter gelegen park „Dijkzicht”, wijl in de toenmaals geldende uitbreidingsplannen daarlangs een hoofdweg voorzien was.

In feite deed sedert jaren de toegang tot het dienstgebouw aan den Westersingel als hoofdingang tot het geheel dienst, hetgeen maakte dat de verschillende verbindingen nogal omslachtig en zeker niet overzichtelijk waren.

Sedert eind 1931 was er door het Bestuur van het Diaconessenhuis met de architecten Brinkman en van der Vlugt gezocht naar plannen tot uitbreiding, waarbij dan tevens de verbinding der verschillende onderdeelen verbeterd zou worden. Deze oplossingen werden gecompliceerd door het bestaan van het in 1928 gebouwde ketelhuis en het bestaan van het Gemeentelijk stoomgemaal aan den Westersingel, waarvan de opheffing voorloopig niet was te voorzien.

Tenslotte werd in 1933 besloten tot een plan, dat voorzag in den aanbouw van een nieuwen vleugel evenwijdig aan de bestaande ziekenhuisvleugel, dus op het Oosten georiënteerd en op zoo gering mogelijken afstand daarvan verwijderd, opdat het gecreëerde nieuwe voorplein zoo ruim mogelijk zou kunnen blijven. Daar de in het groote plan voorziene nieuwe diensten voor keukens en zusterverblijven niet konden worden uitgevoerd, hingen met de uitvoering van dit beknopte plan nog eenige kleinere werkzaamheden samen, n.l. herziening van den huishoudelijken dienst in het keukencomplex en tijdelijke huisvesting van het voor de uitbreiding grootere personeel voor de eerste jaren in de op het terrein van het Diaconessenhuis gelegen woonhuizen (totdat men zal overgaan tot den bouw van het geprojecteerde Zusterhuis). Daar in het nieuwe gedeelte de vernieuwde afdelingen moesten worden ondergebracht, die in het oude gedeelte zouden worden opgeheven: administratie, polikliniek, operatieafdeling, is deze aanbouw uit den aard veel groter geworden, dan uit de uitbreiding van het aantal bedden, n.l. 79, zou kunnen worden afgeleid.

2. Plan.

De hoofdindeeling van het gebouw is als volgt:

Souterrain: Rouwafdeling, laboratorium, dienstvertrekken.
Beg. Grond: Entree, administratie, polikliniek.

Entresol: Bestuursvertrekken.

1e verdieping: Ziekenkamers voor 4 personen (3e klasse).

2e verdieping: Ziekenkamers voor 1 à 2 personen (1e en 2e kl.) en kinderafdeling.

3e verdieping: Verlos- en kraamafdeling.

4e verdieping: Operatieafdeling en dakterras.

In het nieuwe gedeelte is opgenomen een nieuw centraal trappenhuis met 4 liften van waaruit zoowel de oude ziekenafdeling als de nieuwe afdeling worden bediend.

De ligging van het ketelhuis dat moest worden gehandhaafd, was zoodanig dat het oude trappenhuis met het nieuwe trappenhuis niet tot één geheel kon worden vereenigd.

De verdiepinghoogten van het oude gebouw moesten voor een gemakkelijke verbinding uiteraard in het nieuwe gebouw worden overgenomen.

De hoogte van de beganegrond-verdieping was zoodanig, dat er ruimte gevonden werd voor een gedeeltelijke entresol waar aan een in de groote hal gelegen balkon eenige vertrekken voor administratie en bestuur konden worden gegroepeerd.

In deze centrale hal met algemeene wachtgelegenheid ligt dan de hoofdtrap geheel open, terwijl op de verdiepingen, om de gangen zoo rustig mogelijk te houden, deze door glaswanden van het open trappenhuis zijn afgescheiden.

Naast de publieke hal ligt een aparte overdekte toegang voor brancard-patiënten, terwijl de portiersloge zoowel op den algemeenen- als op den patiënten-ingang toezicht heeft.

Aan de centrale hal liggen verder nog de kamer voor het hoofd der ziekenverpleging en een wachtkamer voor van ver komende bezoekers.

Op het groote balkon van de entresol is de patiënten-bibliotheek ondergebracht terwijl aan de galerij achtereenvolgens liggen: vergaderkamer van het bestuur, een archief voor de administratie, kamer voor den accountant, kamer voor den penningmeester, tevens bureau van den Bond van Diaconessenhuizen in Nederland, 2 kamers voor den predikant-directeur die eventueel later ook voor een inwonend geneesheer kunnen worden bestemd.

Op de ziekenverdiepingen liggen de vertrekken aan den Oostkant, terwijl aan de zijde van de gang de bij elke afdeling behoorende bijvertrekken liggen: de afdelingskeuken, bediend door een daarin uitkomende etenslift, kamer voor de hoofdzuster, toilets, bergkasten, badkamer, 2 spoelkeukens, isoleerkamer, dagverblijf, behandelkamer.

De ziekenkamers op de 1e verdieping zijn in overeenstemming met de nieuwere opvattingen voor kleine eenheden (4 personen) ingericht, terwijl de afmetingen van de vertrekken zoo weinig overmatig groot zijn, dat daarin geen reserve-bedden meer kunnen worden opgesteld. Per bed bedraagt de vloeroppervlakte dan ook slechts 7 m² en de vertrekinhoud 26 m³.

Deze kamers zijn door dubbel uitgevoerde schuifdeuren zoodanig met elkander verbonden dat de behandeling en het toezicht niet

265

DIACONESSENINRICHTING TE ROTTERDAM VOORGEVEL BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

DIACONESSENINRICHTING TE R'DAM DAKTUIN EN HAL ENTRESOL. BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCH. B.N.A.

HOOFDTRAP
DIACONESSENINRICHTING TE ROTTERDAM.

HOOFDTRAP
BRINKMAN EN VAN DEN BROEK ARCHITECTEN B.N.A.

minder overzichtelijk zijn dan in de vroeger toegepaste grote zalen.

Op de 2e verdieping zijn de ziekenkamers half zoo groot, zoodat zij voor 1 of 2 personen kunnen worden gebruikt. De helft der ziekenvertrekken van de 2e verdieping wordt verder ingenomen door de kinderafdeling, bestaande uit een jongens- en een meisjesziekenzaal elk voor 6 patiënten, baby-kamer voor 4 patiënten, afdelingskeuken, 2 kinderboxen en een kinderdagverblijf.

Op de 3e verdieping is de kraamafdeling ondergebracht, bestaande uit 2 kraamkamers, 4 kamers voor 4 personen, 4 kamers voor 1 eventueel 2 personen, en 1 kamer voor 1 persoon benevens de babykamer. Ook hier liggen aan de gangzijde weer de bijvertrekken.

De operatieafdeling op de 4e verdieping bestaat uit 2 series van 2 operatiekamers, 2 groote voor aseptische en 2 kleinere voor oog-oor-neus-keeloperaties, elk van deze series met tusschen de beide operatiekamers gelegen instrumentenkamer en steriliseerkamer. De groote operatiekamers hebben een aparte wasruimte voor doctoren.

Aan de groote voorruimte liggen verder doctorenkamers met garderobe, toilet en douche, theekeukens, verbandkamers en zusterkamers, werkkasten en toiletten.

Deze operatie-afdeling, die slechts een gedeelte van de verdieping in beslag neemt, laat verder ruimte over voor een groot dakterras, dat door glazen schotten en bekapping gelegenheid biedt bij verschillende windrichtingen ook buiten patiënten te doen verblijven.

In de dakbedekking van deze afdeling is, met het oog op eenige bescherming tegen luchtgevaar, een scherfwerende ijzeren plaat

van 12 mm dikte verwerkt, terwijl deze platen in voorraad worden gehouden voor bedekking van de glazen lichtkappen.

De in het souterrain gelegen rouw-afdeling bestaat uit een afdeling lijkcellen waarvan de baren bereikbaar zijn voor het publiek in een aparte voorruimte, terwijl verder is voorzien in een grootere rouwkamer voor uitvaartdiensten waarvan een gedeelte door een vouwmuur kan worden afgescheiden en dan dienst kan doen als ontvangkamer voor familieleden waarin geserveerd kan worden rechtstreeks uit een naastgelegen theekeuken.

De gang van begrafenistoeten heeft plaats langs een aparten uitgang afgescheiden van het voorplein.

3. Constructie en afwerking.

Het gebouw is opgetrokken als een betonskelet op een fundeering van 85 gewapend betonpalen van 0,38 X 0,38 met verzwaarde punten, lang 19,50 m³, draagvermogen 60 ton.

De afscheidingen tusschen de verschillende ruimten in het betonskelet zijn met het oog op krimprijtheid en voldoende absorbtie voor luchtgeluiden geconstrueerd uit een gebakken poreuzen (Bendor) steen, terwijl de buitenmuren zijn samengesteld uit een 1/2 steens gevelsteen, aan de binnenzijde met een asfaltlaag beplakt, waarachter een spouw en een binnenmuur eveneens van Bendor-steen. Ook de kolommen zijn met dit materiaal bekleed.

De verdere maatregelen tegen geluidshinder bestaan in vrij hangende gepleisterde plafonds op rachsels en houten ribben, terwijl in de gangen, van waaruit in het algemeen de geluidshinder het grootste pleegt te zijn, geluid-absorbeerende pleister

ZIEKENKAMER-GANGZIJDE
DIACONESSENINRICHTING TE ROTTERDAM

ZIEKENKAMER-RAAMZIJDE
BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

(Acboma) voor de plafonds is toegepast, waarvan het effect wel aan de verwachtingen heeft beantwoord.

Verder zijn de leidingen om deze reden (en niet alleen terwille van gemakkelijke toegankelijkheid) zooveel mogelijk geconcentreerd in aparte kokers en kanalen, terwijl overigens in den opzet van het plan bij de distributie der verschillende vertrekken met bijzonderen geluidshinder reeds rekening werd gehouden.

Alle puien zijn van staal, waarbij de buitenpuien van de ziekenvertrekken voor warmte- en geluidsisolatie dubbel zijn gemaakt, hetgeen een bijzondere verdeling in vakken noodzakelijk maakte, die geopend moesten kunnen worden terwille van het schoonmaken.

Boven de radiatoren is tevens nog een inrichting aangebracht die fijne, nauwkeurig regelbare, tochtvrije ventilatie mogelijk maakt. Terloops worde hier vermeld, dat de hoofdverwarming geschiedt door warmwater, doch een gedeelte is uitgevoerd als stoomverwarming om aan plotseling optredende warmtebehoefte snel te kunnen voldoen.

De betonnen vloeren zijn afgedekt met estrich waarop in de gangen rubber en in de ziekenkamers linoleum is gelegd tusschen banden van witte terrazzo, in welk materiaal ook de plinten, dorpels, trapboomen e.d. zijn afgewerkt.

De operatiekamers hebben dubbele vensters met stofvrije ventilatie en verwarming. In de bovenlichten dezer kamers is verder nog een verschuifbare inrichting met verticale schotten aangebracht voor het afschermen van direct invallend zonlicht.

De geheele kleurbehandeling van het gebouw is zoo licht mogelijk gehouden.

Aan de buitenzijde is de gevelsteen een licht-crème geglaazuurde speciale gevelsteen van de Porcelayne Fleis; de stalen puien zijn

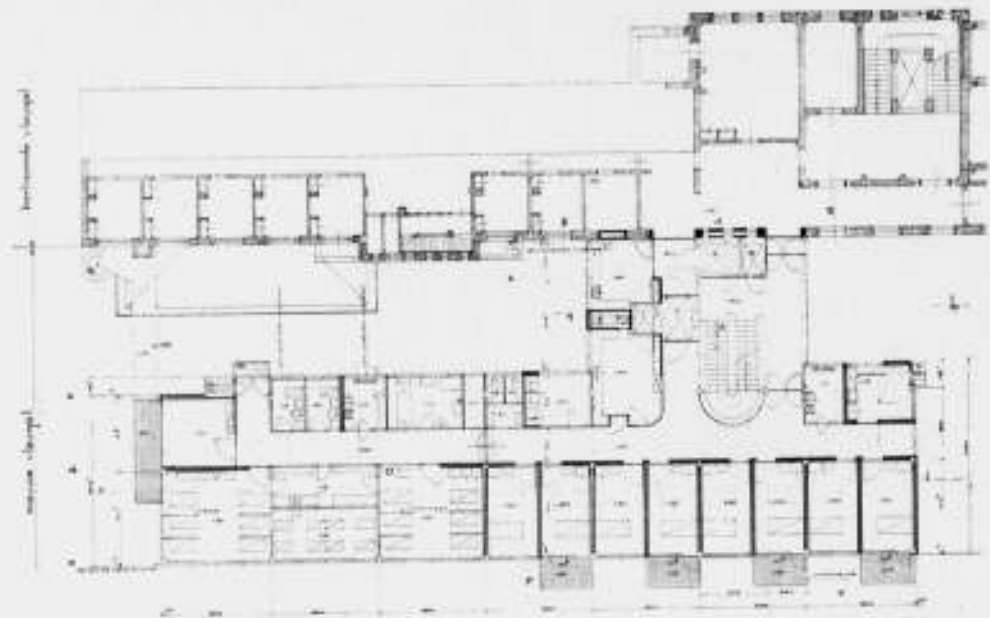
wit geschilderd met onderdorpels van travertin, de betonconstructie, waar die in het exterieur verwerkt is, in lichtgrijze kleur. Ook de binnenpuien zijn wit geschilderd met de binnendeuren van de ziekenkamers zeer licht geel en van de dienstvertrekken lichtgrijs. In de groote hal liggen Solnhofer tegels, terwijl de tegels van de kolommen en de trapleuningen van een lichte zeegroene kleur zijn.

Met de uitvoering van de nieuwe afdeling hielden eenige kleinere werkzaamheden in het oude gedeelte verband, n.l.:

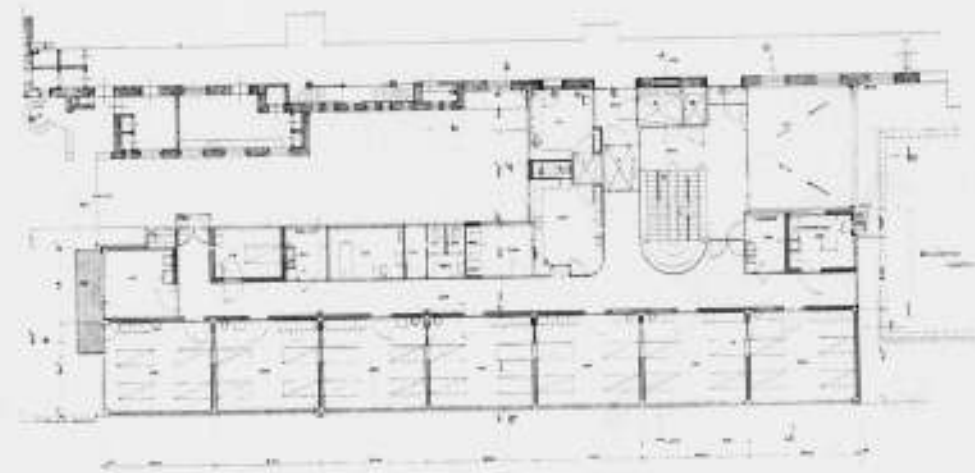
1. Een rechtstreeksche verbinding met de mannenzaal uit de gang der oude ziekenafdeling, die gevonden is door een met glas gedichte luchtbrug, die over den tuin heen deze beide afdelingen verbindt.
2. Een wijziging en uitbreiding van het keukencomplex met een nieuwe verbindingsgang van keuken naar souterrain, die het mogelijk maakt de verdeelkeukens der verschillende ziekenafdelingen door middel van speciale liften met etenswagens te bedienen zonder de gangen der ziekenafdelingen te betreden.

Vanuit deze gang heeft men over den zusteruin een goed overzicht over de aansluiting tusschen het nieuwe en het oude gedeelte van het huis. Om dezen overgang tusschen oud en nieuw te verzachten is het tusschengelegen ketelhuis, dat overigens uit den aard zelf ook moest worden uitgebreid en verhoogd werd met een kolenbunker, in lichte kleur geverfd, waardoor deze overgang wat levendiger contour heeft gekregen.

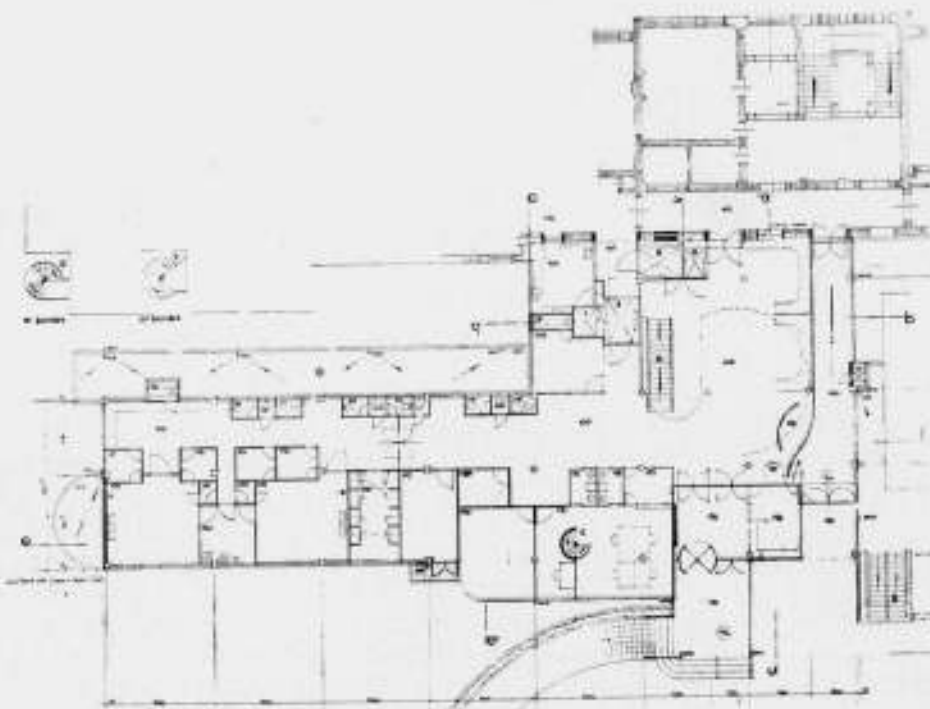
De beschreven keukengang is verder doorgetrokken tusschen

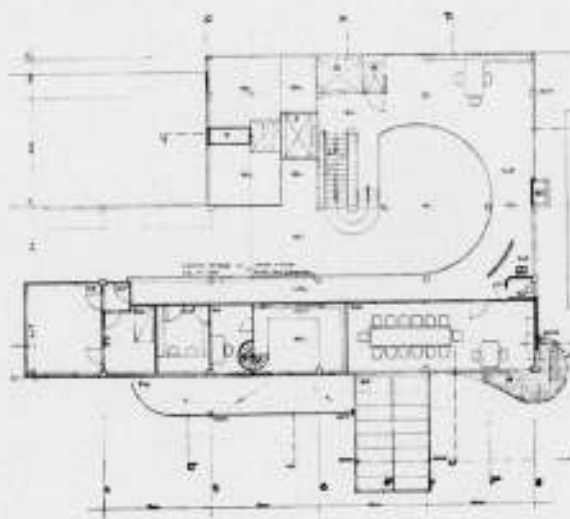
TWEEDE VERDIEPING

EERSTE VERDIEPING

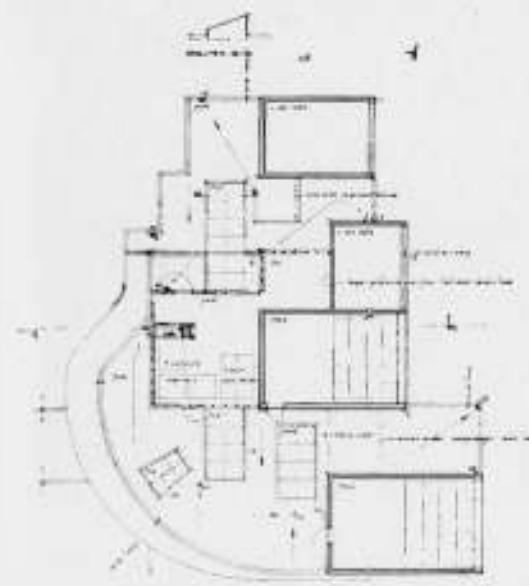
BEGANE GROND

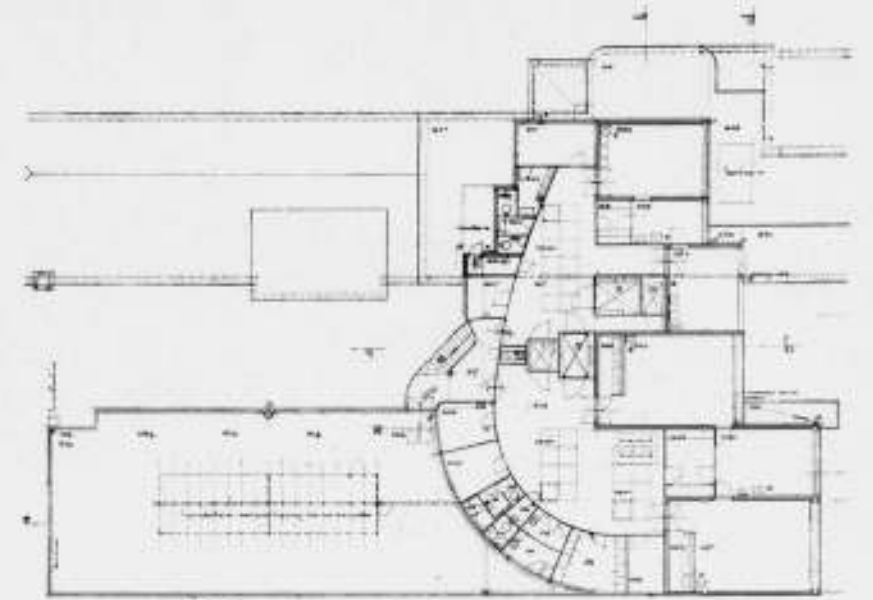
ENTRESOL

PLATTEGRONDEN SCHAAAL 1 À 400

BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

5E VERDIEPING

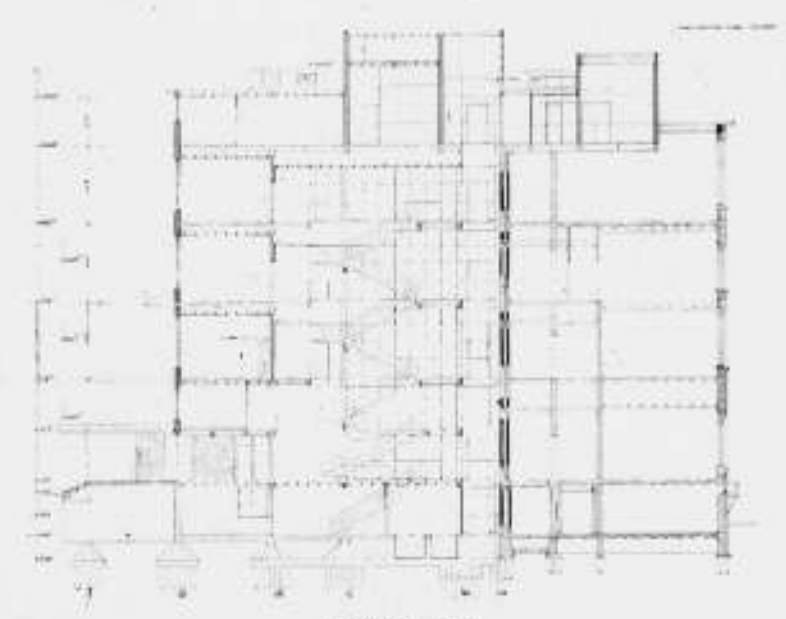

4E VERDIEPING

westeringel
SITUATIE

PLATTEGRONDEN EN DOORSNEDE SCHAAAL 1 À 400

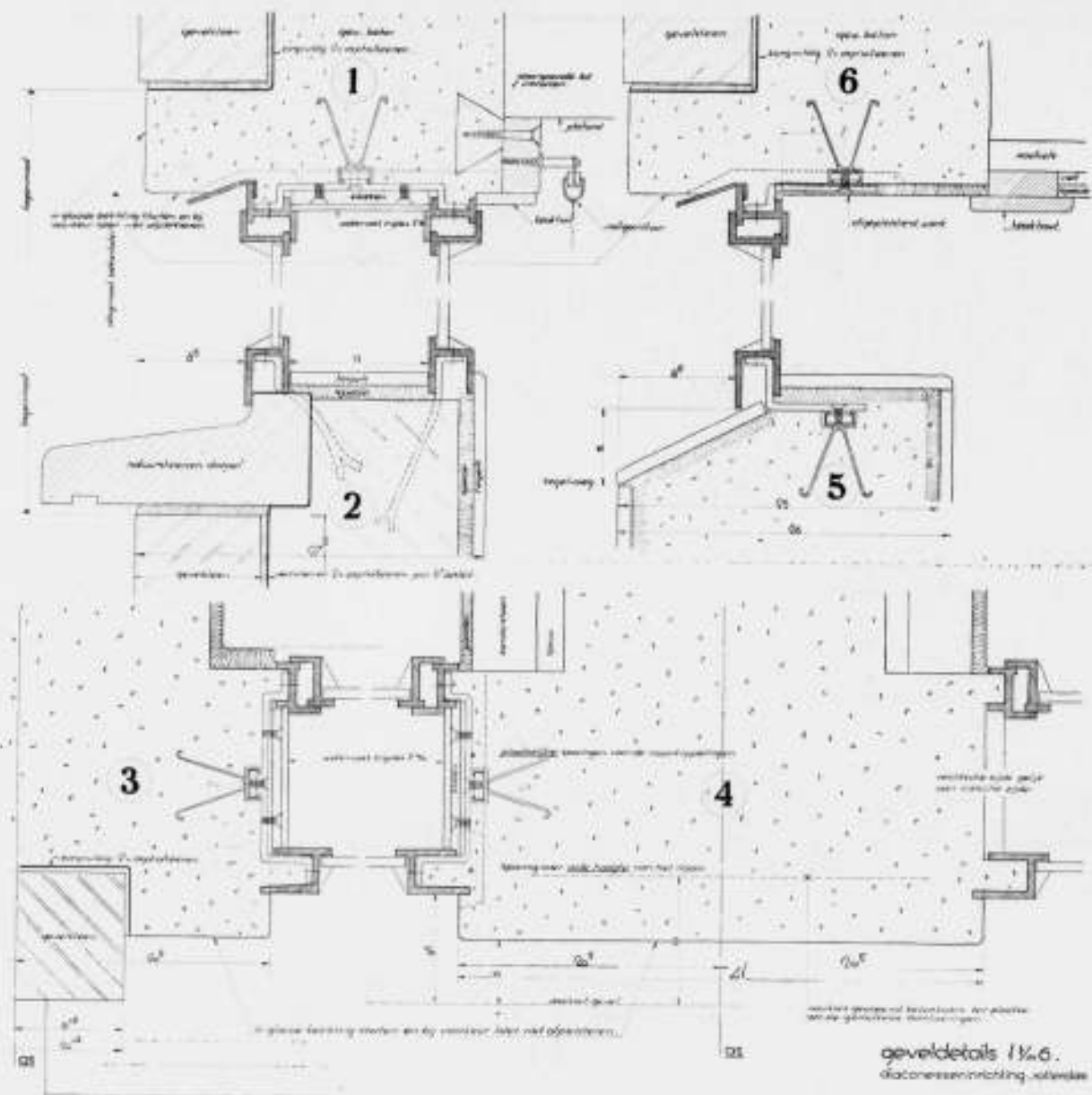
DOORSNEDE

DIACONESSENINRICHTING TE ROTTERDAM

BRINKMAN EN VAN DEN BROEK, ARCHITECTEN B.N.A.

DETAIL

SCHAAL 1 : 5

- het tot zusterhuis ingerichte woonhuis en het oude dienstgebouw en dient daar als algemeene toegang voor den huishoudelijken dienst, die nu hier is geconcentreerd en waardoor de oude toegang dus geheel kwam te vervallen.
3. Een nieuwe uitgebreide Röntgen-afdeeling voor diagnostiek en therapie is ingericht door het bijtrekken van de voormalige operatie-kamer van het oude gebouw, die door de nieuwe operatie-afdeeling vrij was gekomen.
 4. Een nieuwe kamer voor den geneesheer-directeur met wachtkamer werd aangebracht naast het oude trappenhuis onmiddellijk achter de nieuwe hal.
 5. Nieuwe afdeeling zusterverblijven.
De vergroting van het aantal zusterkamers is voorloopig gevonden in het bijtrekken van de beide aanwezige woonhuizen, terwijl de eet- en recreatiezaal voor de zusters in het oude gebouw werd uitgebreid.

De verschillende werkzaamheden zijn uitgevoerd door Bouwmij. „Krijvli“ N.V. te Rotterdam, terwijl de kosten hebben bedragen:

Nieuwe gebouw	f 300.000.—
Inrichting en meubilering	„ 15.000.—
Uitbreiding medische installatie.	„ 25.000.—
Sanitaire en verwarmingsinstallatie	„ 56.000.—
Technische installaties (licht, kracht, roepinstallatie, automatische telefooninstallatie, liften)	„ 39.000.—
Uitbreiding zusterhuizen	„ 31.000.—
Uitbreiding keukenafdeeling met nieuwe dien-kamer	„ 19.000.—
Toegang tot de mannenzaal	„ 5.000.—
Verbouwing der Röntgen-afdeeling (zonder installatie)	„ 15.000.—

Rotterdam, Mei 1939. **BRINKMAN & VAN DEN BROEK,**
Architecten B.N.A.

RAADHUISPRIJSVRAAG AMSTERDAM

De stukken, bestemd voor de inzenders van motto X¹⁹ en Soli Deo Gloria, kwamen onbestelbaar terug. Inzenders wordt verzocht, zoo spoedig mogelijk hun juiste

correspondentie-adres op te geven aan de secretaresse van de Jury, Raadhuis, kamer 200, Amsterdam-C.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 21 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 1 JULI 1939 No. 26

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. EN A. ET A. Gezamenlijk bezoek aan de „Schweizerische Landesausstellung“ te Zürich.

Zooals bekend is, wordt er dezen zomer een zeer belangrijke tentoonstelling gehouden te Zürich, „Die Schweizerische Landesausstellung 1939“.

Deze tentoonstelling is niet alleen uit architectonisch oogpunt zeer geslaagd te noemen, maar bij den opzet van de tentoonstelling is van een geheel ander standpunt uitgegaan, dan men gewend is bij het organiseren van tentoonstellingen in te nemen.

Het standpunt gaat er van uit, alles op de tentoonstelling in verband van „thema's“ te ordenen en al het tentoonstellingsmateriaal de juiste plaats te geven in het groote geheel.

Deze tentoonstelling haalt dus niet alles bijeen wat onder den naam van de tentoonstelling als leuze bij mogelijkheid kan worden ondergebracht, maar aan haar doel: „het beeld van Zwitserland te weerspiegelen“, is alles ondergeschikt, zoodat een eenheid is ontstaan, waarin alle levensuitingen van het Zwitsersche volk organisch zijn geordend. Dit standpunt heeft zeer zeker er toe bijgedragen om deze tentoonstelling een geheel ander aspect te geven, dan wij van tentoonstellingen gewend zijn.

De 2 volgende nummers van ons blad zullen geheel aan de Landesausstellung te Zürich gewijd zijn.

Mede als gevolg van verzoeken uit Zwitserland om de tentoonstelling te komen bezoeken, hebben de Besturen van den B.N.A. en A. et A. het plan opgevat een gezelschapsreis voor de leden dezer vereenigingen met hunne dames naar Zürich te organiseren.

De reis zal vallen in de week van 22-29 Juli a.s.; deze week is nog gunstig voor een rustige bezichtiging. Men vermoedt, dat in Augustus het bezoek aan de Tentoonstelling sterk zal toenemen.

De kosten van de geheele reis worden globaal geschat op f 75.— — f 80.—.

In het volgende nummer zal de regeling in bijzonderheden worden bekend gemaakt. Opgaat tot deelneming is nu reeds mogelijk en met het oog op de te treffen regeling zeer wenschelijk. Men geve zich op bij het Secretaritaat van de Redactie van het B.W.A. Weteringschans 102, Amsterdam.

Nederlandsch Kleurengenootschap.

Excursie: de Kleur in de Architectuur.

Op Zaterdag 8 Juli a.s. (vertrek autobus uit Den Haag te 9.30 uur van het Tournooiveld. Samenkomst en begin der excursie te 10.30 voor het Centraal Station te Amsterdam).

's Ochtends rondrit en rondwandeling door Amsterdam. Lunch Apollo-paviljoen (12.30 uur). 's Middags rondrit door het Gooi. Thee in het Hotel Gooiland met gedachtenwisseling. Terug te Amsterdam circa 5 uur.

Kosten voor niet-leden f 2.80, alles inbegrepen.

Leden van den B.N.A. en A. et A., die aan deze excursie wenschen deel te nemen, gelieven bovenvermeld bedrag te storten op postgiro 197469 van architect A. Komter, Joh. Verhulststraat 155, A'dam vóór 4 Juli, met vermelding van „Excursie“.

Sluitzegels Eeuwfeest B. N. A. 1842—1942.

De sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvan den leden een exemplaar werd toegezonden bij de oproepingskaart voor de Zomervergadering te Zwolle, zijn bedoeld ten te als propagandamiddel voor den B.N.A. en ten 2e als bron van inkomsten voor het „Fonds Eeuwfeest 1942”.

De sluitzegels worden daartoe in pakjes van 100 stuks tegen den prijs van f1.— per pakje ter beschikking gesteld van de leden.

De leden worden opgewekt hunne brieven zooveel mogelijk van deze sluitzegels te voorzien, in de eerste plaats om het praktische doel dat er met betrekking tot het „Fonds Eeuwfeest 1942” mede wordt bedoeld, doch vooral om op deze wijze aan het embleem van den B.N.A. ruime bekendheid en daardoor beteekenis te geven.

Aanvragen voor sluitzegels zijn te richten aan het Bureau van den B.N.A..

Het Bestuur van den B.N.A..

Embleem van den B.N.A. op schuttingen van Bouwwerken.

Voor het embleem van den B.N.A. zijn thans zinken schablonen beschikbaar, om het embleem op een gemakkelijke wijze op de schuttingen der bouwwerken en op een daartoe geschikte plaats op de Directieket te kunnen schilderen. Het formaat is 50 x 64 cm.

De schabloon is voor de leden beschikbaar tegen den prijs van f3,75 per stuk. Bovendien bestaat de mogelijkheid de schabloon te leenen van het Bureau van den B.N.A., waarbij alleen het vervoer voor rekening van den aanvrager komt. Het Bestuur vertrouwt dat het embleem, als één der propagandamiddelen in het propagandarapport genoemd, door alle leden van den B.N.A. daadwerkelijk zal worden gevoerd.

Het verheugt het Bestuur daarom ten zeerste, dat verscheidene leden er ook reeds toe zijn overgegaan het embleem af te drukken op hun briefpapier.

Het Bestuur van den B.N.A..

Inning Contributie voor het tweede halfjaar 1939.

Gedurende de maand Juli zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het tweede halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20,— (f20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Juli a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beslist, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

Het Bestuur van den B.N.A..

RECHTEROEVER ZÜRICH-SEE

DE ZWITSERSCHE NATIONALE TENTOONSTELLING TE ZÜRICH

Aan de beide oevers van de weidsche Zürich-See toont het Zwitsersche volk met deze tentoonstelling zijn straffe arbeidsdrift en veelzijdige ontwikkeling. Volk van slechts vier millioen, sterk verschillend in samenstelling door taal, aanleg en karakter, maar nauw verbonden op den hechten grondslag van eenvoudige levensnormen door het intens verlangen naar geestelijke kracht en vrijheid, door zijn fier besef van nationale eenheid. Lichtend voorbeeld eener algemeene en werkelijke beschaving, gericht op het welzijn van land en volk, tot zegen der menschheid. Welk een geweldige prestatie deze Landes-Ausstellung, die opgebouwd door de vruchtbare samenwerking van talloze groepen

van bestuur, wetenschap, handel, landbouw en industrie, van onderwijs, organisatie, techniek en kunst, gedragen werd door een allen bindende en bezielende idee. In de jaren van voorbereiding, die voorafgingen, ontbloede uit deze kostbare kiem een van overtuiging gloeiende daad, de expressie eener groeiende en innig verwante gemeenschap. Hier is heel het land, heel het volk dat getuigt van zijn werk en zijn denken. Maar met welk een eenvoud en tegelijk met welk een bekoring, met welk een inzicht en vakmanschap! Hoe heeft dit alles doortrillende beeld hen allen geleid tot overgave, onderschikking, dienstbaarheid en vreugdevollen scheppingsdrang en hoe rijpte dit menschelijke werkstuk,

dat de aandacht stil en gespannen boeit, tot een wondere belofte en een nieuw vertrouwen voor de toekomst.

Hoe ver staat het begrip tentoonstelling, zooals het in de laatste twintig jaren onder den invloed der buitensporige wereldexpo's verbasterde tot een arrogantie in massa, pronk en praal, van dit met innige wijding volbrachte getuigenis, waarmede een klein volk in het hart van het in mateloze verdwazing verscheurde Europa, den weg wijst naar lichtende verten, waar begrip heerscht en erkenning. Geen poging dan ook tot geforceerde monumentaliteit, geen toegeven aan een zucht tot overdreven

LINKEROEVER ZÜRICH-SEE

werkobject, doch veel meer als de verbeelding van de sterke levenskracht van alle groepen der bevolking, een overtuigende schouw der voortschrijdende ontwikkeling, een stuwende aansporing tot een nog hooger stijgen. Het slagen van zulk een opzet vordert naast zakelijk inzicht initiatief, intuïtie, fantasie, begrip, geloof en volharding.

Was het intuïtie, fantasie of begrip die deze overheid besluiten deed de leiding voor de uitvoering van het program in handen te leggen van den architect Armin Meili?

Als directeur, zich terdege rekenschap gevend van de inzichten der verschillende tentoonstellingsgroepen, wist de organisator en architect Armin Meili door beleid en overtuiging den weg te effenen naar de verwerkelijking van deze uitzonderlijk geslaagde conceptie, waarvoor twee principieele voorstellen van zijne zijde en de daarop verkregen overeenstemming een kostelijken grondslag vormden. Het betrof hier de plaats van het tentoonstellings-terrein en de wijze van groepeerling der tentoonstellingsmaterie

opschik en bizarre ornamentiek, maar de klare vreugdevolle spiegeling van datgene, wat den Zwitser vervult door de liefde tot zijn land, zijn arbeid en zijn oer-oude rechten.

Maar hoe sterk ook was de Overheid zich bewust van haar taak in de geestelijke leiding van dit volk, toen zij, na beraad met de besturen der kantons, der stad Zürich als het geschikte centrum, met de instellingen voor economie, onderwijs, wetenschap, techniek en kunst en met nog zoovele anderen, ondanks de onrust en dreiging der tijden besloot deze grootsche gemeenschappelijke opzet tot uitvoering te brengen. Niet in de eerste plaats als

naar het beginsel eener onderrichtende voorlichting en ontwikkeling van een aantal begrippen, verband houdend met het land, het leven en den arbeid der Zwitsers en gezien niet als een demonstratie van individuele pretenties, maar als een dienend orgaan voor de sterke levenskracht en het nationale bewustzijn der bevolking. Beide voorstellen betekenden een terzijdestelling van veler eigenbelangen en als gevolg belangrijke offers voor de betrokkenen. Langen tijd is hierover door voor- en tegenstanders van gedachten gewisseld en langzaam wijzigden zich de voor-oordeelen naar de beslissende goedkeuring, welke bij het geleidelijk tot standkomen van de opzet uitgroeide tot vertrouwen in en overgave aan het gemeenschappelijk streven, dat in de Landes-Ausstellung het teken zag eener innerlijke en uiterlijke expressie.

Thans nu het grootsche werkstuk gereed gekomen is, worden de aanleg op de beide schoon beboschte oevers van het meer en de systematiek der groepeerling in hun innig verband met

ZÜRICH-SEE MET GLÄRNISCHGROEP

bouwplan en detaillering, toegejuicht als de hoeksteen voor het welslagen. Met recht inderdaad, maar zij zijn niet de eenige verdiensten van den architect Meili, wiens voornaamste taak zich vrijwel geheel moest bepalen tot de hoofdlijnen der reusachtige organisatie. Van diep ingrijpende betekenis voor het resultaat zou immers ook de keuze van zijn medewerkers bij die leiding zijn, waarbij aan elk hunner een afdeling zou worden toevertrouwd.

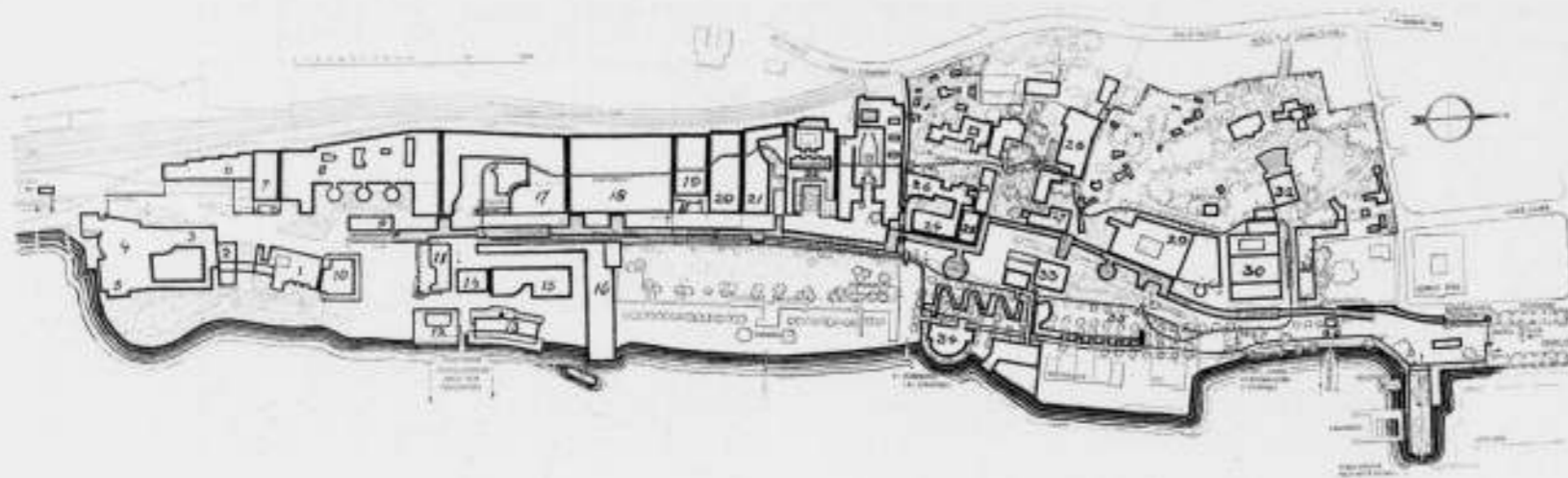
Voor de architectuur werd Hans Hofmann als chef-architect benoemd en aan 33 bouwkunstenaars en ingenieurs werden de opdrachten verstrekt tot het ontwerp en de uitvoering der paviljoens en bijgebouwen. Bestemming en geartheid der paviljoens, kantonale relaties en karakteristieken waren natuurlijk factoren bij de beoordeeling der in aanmerking komende architecten en ingenieurs. Met takt en begrip voor hunne bekwaamheden geleid, voegde zich dit bonte gilde zonder eenigen dictatorialen dwang naar de door hen allen als juist erkende normen der directie en verrijkte het algemeen aspect met de fleurige schittering hunner persoonlijke kwaliteiten. Die verscheidenheid in de gradaties van bekorende lichtheid tot sobere waardigheid, zij is altijd gestemd in het groote verband op de tegenstellingen

der omgeving, zij het naburige bouwsels, het prachtig geboomte, de charmante tuinaanleg, het ondulerende terrein of het wijde water. Nog verder reikt dit innig verband naar het gebied der monumentale plastiek, der figurale en ornamentale versiering, naar de wandschildering en graphische verbeelding, maar immer vervuld van een dienende functie, van een gezonde en blijde levenshouding en de extase van een bewustgeworden kunstenaarschap.

Het is duidelijk dat de eerste periode van dit grootsche ondernemen wel de moeilijkste is geweest in de ontwikkeling. De zin te richten naar een eensgezinde samenwerking, naar inzicht en begrip voor dat, wat nog in wording verkeerde en dat langs nieuwe wegen moest opgaan tot gezamenlijkheid, heeft langen tijd en onzegbare inspanning gevorderd, maar bovenal een onwankelbaar geloof in den luister der idee. Nu deze vorm heeft gekregen met zulk een schittering van talrijke facetten, de spiegeling is geworden van het cultureele leven van een geheel volk, dat hier van zijn stuwende levenskracht in een innige eenheid getuigt, wordt het onze plicht in het belang van onze toekomst van dit schoone Zwitsersche bouwwerk tot in haar fundamenteele samenstelling met aandacht kennis te nemen.

SITUATIE

FILMTHEATER

ARCH. A. HOEHEL

DE SITUATIE AAN HET MEER EN DE ALGEMEENE OPZET.

De indeeling van de Zwitsersche Nationale Tentoonstelling in twee afzonderlijke complexen, gescheiden door de breede Zürich-See, is gevolg van de ligging en de beperkte grootte der beide aan het meer beschikbare terreinen, toebehoorend aan de stad en dienend tot de landelijke verpoozing harer ingezetenen. Het was het Stadsbestuur aanvankelijk onmogelijk haar burgers zelfs tijdelijk dit voorrecht te onthouden ten behoeve eener tentoonstelling, die toen nog in het allereerste stadium van ontwikkeling verkeerde. Te meer, waar bovendien de ruime Allmend, aan den voet van den Zürichberg, de gelegenheid verschafte tot een enkelvoudigen opzet, die in verband met de vlakke terreingesteldheid, aanleg en bebouwing, belangrijk minder kosten zou verlangen. Maar de rijke schoonheid aan het water, de gevarieerde bebouwingsmogelijkheden door de heuvelende niveaoverschillen, de weelderige beplanting, het schitterend uitzicht op het meer en de sneeuwbedekte kammen der Glärnischgroep en tenslotte het overtuigend beroep op deze kostelijke factoren door den architect Armin Meili, gaven den doorslag tot de goedkeuring aan de situatie bij het meer. Al moet men een plaatselijk te beperkte ruimteontwikkeling op den linker oever constateren, die het bouwplan niet vermocht te ontgaan, toch bestaat er

1. Hôtel	19. Aluminium
2. Toerisme	20. Chemie
3. Wegen	21. „Sollen und Haben“
4. Verkeer	22. Hout
5. Luchtvaart	23. Bouwen
E. Spoorwegen	24. „Vorbeugen und Heilen“
7. Post en Telegrafie	25. Anatomie
8. „Kleider machen Leute“	26. Wonen
9. Uurwerken	27. Pharmacie
10. Conditorei	28. Verpleging
11. Alcoholvrij restaurant	29. Onderwijs en Wetenschap
12. Terrassenrestaurant	30. Graphische Industrie
13. Bierhuis	31. Pers, Boek en Muziek
14. Tabak	32. Theater
15. Cabaret	33. Bloemenhal
16. „Zubereiten und Essen“	34. Sport
17. Electriciteit	35. Weerbaarheid
18. IJzer, metalen en machines	36. Kabelbaan

thans geen twijfel meer, dat deze beslissing een grondslag legde voor het ongeëvenaarde succes.

De tweedeelige opzet is tot een nieuwen en gunstigen factor geworden voor het plan en de bezoekers. De scheiding, welke den rechter oever bestemde voor den landbouw in den ruimsten zin, de landelijke bouwkunst en de folkloristische tradities en den linker oever voor onderwijs, wetenschap, handel, verkeer en industrie, was niet alleen gewettigd, maar zelfs van groot belang. Het pleit voor het inzicht der Directie, dat zij deze bezwarende eigenschap der situatie wist om te zetten in een toegewijden steun aan de ontvankelijkheid der bezoekers. Want is het niet of reeds het zich inschepen voor den overtocht over het meer en dan het wondere uitzicht op de bergen en de stad van af het water de vreugdige inleiding wordt voor de intrede tot een nieuw gebied van een totaal andere geaardheid? Zoo dient die korte terugkeer, als in zoovele gevallen, ook hier het welslagen. Reeds werd terloops gesproken over de wijze van groepeerder tentoonstellingsmaterie, welke gerangschikt naar het beginsel eener onderrichtende uitbeelding van een aantal begrippen of thema's, verband houdend met het land, het leven en den arbeid der Zwitsers, tevens ten doel had aan te sporen tot verdere ontwikkeling van datgene, hetwelk steun behoefde of dat naar nieuwe mogelijkheden zou kunnen voeren. Een schouw der geestelijke en economische krachten van land en volk, gezien als één groot organisme. Een tegenstelling dus met de oudere

wijze van exposeren, zooals bij de Jaarbeurzen, waar de individuele pretenties der middelmatigheid de bescheiden hooger strevendenden in de schaduw houden, waar iedere tentoonsteller na de betaling van de huur zijner ruimte, de vrijheid heeft zich naar zijn geaardheid te presenteren.

De menselijke tekortkomingen kunnen niet door dwang ten gunste van nieuwe inzichten worden gecorrigeerd, maar slechts door het geestelijk contact en voorgaan eener overtuigende leiding, aan wie de hooge gemeenschapsidee duidelijk voor oogen staat. Dat eischt van die leiding en van allen, die medewerken in welken vorm ook, een niet aflatende toewijding, overgave en volharding. In zulk een geestelijke sfeer werd door de kunstenaars vorm gegeven, welke aan dat teeken zijn stralenden glans ontleent.

De architectuur der tentoonstelling is voornamelijk gebaseerd op de houtconstructie, een enkele maal voor groote afmetingen in combinatie met staal en zooals vanzelf spreekt voor de uitzonderlijke constructies als de torens voor de kabelbaan, Festhalle en klokkestoel geheel in staal. Zij is van functioneelen aard maar staat niet streng afwijzend tegenover een versiering die voortkomt uit de constructie en het toegepaste materiaal. Zij vermijdt elken schijn of misleiding en weet door juiste schaal en rhythmische geleiding tot een levendige contrastteering te geraken, die streng geordend is in het groote verband. Ze is niet grootsch in den zin van imponerend, immer diskreet doch tintelend en scheidt een vredige omgeving, die een aandachtige beschouwing mogelijk maakt. In haar soberste vormgeving bedient zij zich van plastische versiering, kleur door wandschildering of graphische accentueering. En in de uitvoering munt zij uit door zorgvuldig vakmanschap en een tot het einde volgehouden afwerking.

HÖHENSTRASSE

ARCH. H. HOFMANN

HÖHENSTRASSE MET DE VLAGGEN DER GEMEENTEN, KANTONS EN DE LANDSVLAG

DE LINKEROEVER VAN DE ZÜRICH-SEE

Het op den linker oever gelegen gedeelte, genoemd Landes-Austellung Enge of kortweg L A Enge, naar het stadsdeel, waar zich de hoofdingang bevindt, strekt zich in zuidelijke richting uit over een lengte van 1200 m, bij een gemiddelde breedte van 250 m, met uitzondering van de voor het Strandbad en de Segel Club Zürich gereserveerde terreinen en hunne beide bindingswegen met de stad. Dit is oorzaak, dat het tentoonstellingsterrein niet ononderbroken den oever nadert, maar slechts plaatselijk bij den hoofdingang, bij het Sportpaviljoen 34 en verder van af het paviljoen Zubereiten und Essen 16 over de resterende lengte. Een uitbreiding van het tentoonstellingsgebied ten koste van het Strandbad zou voor dat ééne nadeel der situatie een wezenlijke verbetering hebben beteekend, maar kon niet worden toegestaan. Van den hoofdingang af gaat aan het verder vlakke terrein een 400 m prachtige beplanting vooraf, welke ter rechter zijde opglooit in een onduleerend gedeelte met weelderige boomgroepen naar hoog opgaand hout.

De op een verdiepinghoogte van 4 m ontworpen Höhenstrasse doorsnijdt het tentoonstellingsplan over een lengte van 800 m en eindigt bij het Paviljoen der Uurwerken. Ter rechter zijde van de Höhenstrasse zijn achtereenvolgens gerangschikt de geestelijke ontwikkeling, Kinderparadijs, Vorbeugen und Heilen, Gas und Wasser, Bauen, Holz, Sollen und Haben, Chemie, Aluminium, IJzer, Electriciteit, Kleider machen Leute, Post en Telegrafie, Spoorwegverkeer. Ter linker zijde van het Strandbad af volgen Zubereiten und Essen, Amusementspaleis, Tabak, Alcoholvrij restaurant, Bierhuis en Verkeer, en aan het water gelegen Terrassenrestaurant, Bierhuis en Sportpaviljoen. De Höhenstrasse is in aanleg reeds de uitdrukking van het grondthema Heimat und Volk, uitgaand boven alles, de bron van al het verdere. Maar tevens is zij functioneel als de gelegenheid tot expositie en de mogelijkheid tot circulatie op het beperkte terrein. Zij is bij gedeelten overkapt en tot ruimten ontwikkeld, die afdeelingen herbergen onder de benamingen van: Unser Land, Unser Volk, Soziale Arbeit, Lebendiger Bund, Wehrwille, Arbeit und Wirtschaft, Ehrung, Gelöbnis, Bescheiden, kenteekenend,

met zorg en vakmanschap is alles behandeld. Met scherp aesthetischen kijk beweegt zich de verbeelding van hoogtepunt naar hoogtepunt en boeit de aandacht van afdeeling naar afdeeling in een stijgende lijn. Geen spoor van zelfoverschatting, geen dwingend opdringen. Mij is het niet gegeven onder woorden te brengen de talrijke en treffende indrukken, die, gewekt door de innigheid van deze voordracht, voerden tot ontroering en een verlangen tot meditatie . . .

Maar zonder een gezond en bloeiend kunstenaarschap ware zulk een voordracht nimmer mogelijk.

GELÖBNIS

PLASTIEK VAN LUC JÄGGI

In overeenstemming met de thematiek der tentoonstelling wordt het verkeer vanaf den hoofdingang geleid als éénrichtingsverkeer langs een flauw talud naar de Höhenstrasse. Bij zeer druk bezoek komt de circulatie op een enkele plaats dan wel eens in strijd met de belangen van de beschouwers der materie door een tekort aan ruimte, een gevolg weer van de positie van het Strandbad.

Het is niet mogelijk hier zelfs een beknopt overzicht van de materie der Höhenstrasse te geven of een bespreking te wijden aan de voortreffelijke ordening en opstelling. Maar het is verheugend telkens te constateeren, hoe architectuur, beeldende en toegepaste kunsten hier opgaan in een éénheid op grond van gelijkgestemde verlangens en illusies. Zoo dragen de stuwende krachten dezer grootsche prestatie ook in dit opzicht een belofte. Volstaan wij met de herinnering aan slechts enkele hoogtepunten van de materie der Höhenstrasse als de prachtige diapositieven van stad en land en de foto's van markante volkstypten in Land und Volk, de letterreliefs van de voornaamste regels uit den Bondsbrief van 1291 in de vier talen (Duitsch, Fransch, Romaansch en Italiaansch) in Lebendiger Bund, de

plastiek van Hans Brandenberger in Wehrwille, de graphische voorstelling van de economische ontwikkeling van de bevolking door Paul Boesch in Arbeit und Wirtschaft, de eerezaal der groote mannen en vrouwen met het treffende opschrift „Die Achtung der Mitbürger ist des Schweizers höchste Ehrung“ en het laatste accent: de beeldgroep Gelöbnis door Luc Jäggi.

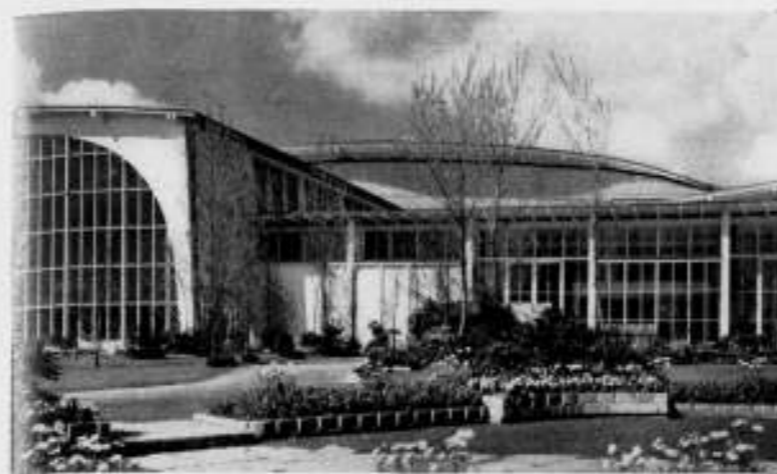
Wat de uitwendige conceptie van de Höhenstrasse betreft, met waardeering voor de verdienstelijke kwaliteiten doet zij door de detailleering een gemis aan spanning gevoelen.

Dan, voor het verlaten der Höhenstrasse, de briljante kijk op de Festplatz met de groote plastiek van Otto Bänninger. Met een speelsche verscheidenheid van bouwvormen vormt deze aanleg door zijn verhoudingen en contrasten, door de eenvoudige en toch bijzondere aansluiting van het meer met het plastische accent der figurale groep, inderdaad den climax van den linker oever en een met recht daartoe geëigende Festplatz.

Vorbij het paviljoen der Uurwerken en den ranken klokketoren van architect A. Guyonnet trekt een sterk illustratieve wandschildering „die Schweiz das Ferienland der Völker“, door H. Erni, de aandacht. Zij is van een eigen karakteristiek door opzet, vorm en kleur. Kostelijk worden de genoegens uitgebeeld, die Zwitserland den vreemdeling door alle jaargetijden biedt. Een geraffineerd modern Hôtél is door deze façade aan het oog onttrokken. Naar ontwerp van architect O. Dreyer toont het de volmaakte structuur van een dergelijk bedrijf in een volledig complex van eetzaal tot slaapsalet. De gevel is fijn van schaal en verdeling en vormt een prachtig accent in het gevelfront van Luchtvaartpaviljoen tot Conditorei. Drie architecten maakten hier de ontwerpen, ieder voor hun gedeelte en het resultaat groeide tot een gevelfront van bekorende verscheidenheid en rhytmische schoonheid, waaraan de prachtige tuinaanleg van Gustaf Amman schaal en waardigheid verleent. Is dit ontstaan door de leiding van den Chef-Architect der tentoonstelling of liggen dezelfde illusies van allen hieraan ten grondslag? De plaatsing van het extatische vrouwenbeeld is goed als doel en tegenstelling, maar past door zijn zinnelijk realisme en de te hooge opstelling jammer genoeg niet in dit schoon milieu.

Bescheiden toont zich nog even boven dit gevelfront het paviljoen van architect L. Boedecker en ingenieur F. Zehnter, waarvan de aanleg ontleend is aan den zich omhoog schroevenden bergweg. Een vindingrijke gedachte, doch ondanks de belangrijke afmetingen niet gunstig van inwendige ruimte-ontwikkeling. Tegenover de groote wandschildering van Erni liggen de paviljoens der Spoorwegen en van de Post en Telegrafie naar ontwerp van architect Boedecker en ingenieur Zehnter, een fascinerende samenstelling door aanleg en contrastleering. Welk een relief krijgt hier het Postpaviljoen met zijn kernachtige dubbele trap en voorkragenden glaswand van de verdieping, door het nog sterk voorspringende vlakke dak en het ver achterwaarts gesitueerde spoorwegpaviljoen en hoe volmaken de opstelling der historische berglocomotief en de gestroomlijnde wagens van de St. Gothardlijn den sterken indruk van het beeld.

Het Modepaviljoen ademt naar de ontwikkeling van het thema Kleider machen Leute een geheel anderen geest; het is dertel van aanleg en weerspiegelt de zucht tot verfijning en luxe. Het ingangfront in sgraffito met roode tekening op zwarten grond van Maurice Barraud is opvallend van allure in de lichte tonaliteit der verdere tentoonstellingsarchitectuur. Het is van een schoone decoratieve werking met fijnen zin voor compositie en tegenstelling. Het gevelfront met de drie ronde voorbouwsels, die kegelvormig zijn afgedekt, zijn mijns inziens niet gelukkig. Op deze tentoonstelling doet deze vormenspraak zwel en snobistisch. Denzelfden indruk behoudt men in het interieur, waar de mode aan het woord komt, het riekt ietwat te opzettelijk ondanks het prachtige materiaal, de technische volledigheid, volmaking en de charme van vele vrouwen. Wil de Mode dan niet datzelfde, dat ons verrukte op de Festplatz, het subtiële spel van verhou-

„LUCHTVAART EN TRANSPORT“

ARCH. L. A. BOEDECKER

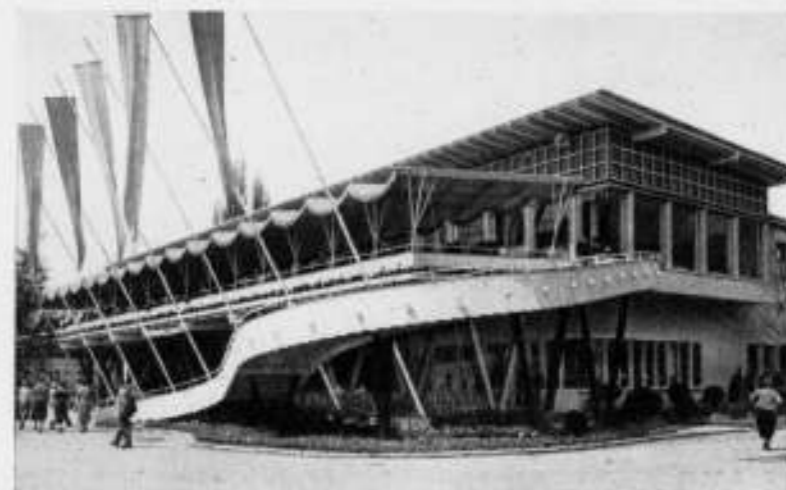
HÔTEL

ARCH. O. DREIJER

„KLEIDER MACHEN LEUTE“
URWERKENPAVILJOEN EN KLOKKESTOEL

ARCH. K. EGENDER
ARCH. A. GUYONNET

„ALCOHOLFREIES“

ARCH. JOS. SCHÜTZ

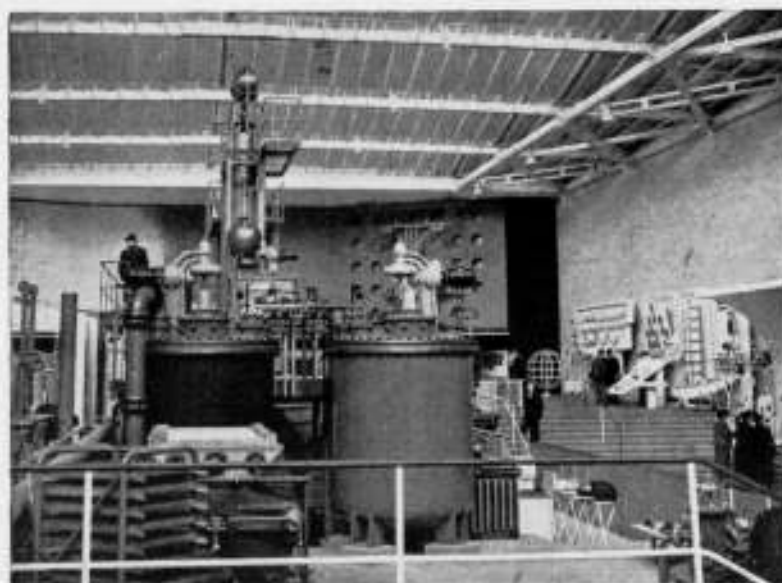

WERHUIS

ARCH. A. ITTEN

PLASTIEK VAN OTTO BÄNNINGER

CHEMIE ARCH. ROBERT WINKLER

dingen...? Moet het in het Modetheater en in de Bar zijn bekroning vinden?

Terug dus naar de Festplatz voor het Alkoholfreies, het ontwerp van architect Jos. Schütz. Een uitstekende aanleg vol fantasie dienend het doel, lichtig en uitnodigend.

Het Terrassenrestaurant ter zijde, over den oever heengebouwd, is door zijn geaccentueerde horizontale geleiding rechthoekig op de strenge beëindiging van den Festplatz, een voortreffelijk tegenstellende dominant. Het is van een ruime aanleg en een constructieve eenvoud, waarvan door den architect Karl Egender, denzelfde van het Modepaviljoen, bewust wordt gebruik gemaakt. Welk een wonderlijk verschil van geaardheid spreekt uit deze beide werken, als we tenminste de hier bizar aandoende decoratieve voorgevel een oogenblik buiten beschouwing laten, die met de haast zakelijke opzet volkomen in tweestrijd is. Toch dient erkend, dat het groote wijkende gevelvlak met de pittige raamopeningen een steunend relief geeft aan de speelse contouren van het Alkoholfreies en is het nog meer de geometrische ornamentering, die door de werking der voor de beschikking gebruikte kleuren, den indruk wekt van een geïmiteerd relief.

In het Bierhuis, ook op den oever gelegen, treffen we de mengeling van landelijke motieven met modern zakelijke inzichten. Uitwendig en slechts in de detaillering van de aan den verkeersweg gelegen gevel treden historisch-romantische invloeden naar buiten, die echter in de levendig gespannen verhoudingen tot een persoonlijk cachet geraken. De sterk verspringende terrasgebouw aan den waterkant geeft met zijn sterk horizontale geleiding en de talrijke vlaggestokken met hun fleurige kleurschittering een op eenvoudige factoren steunende feestelijke werking, welke gezien vanaf het water door de spiegeling fantastisch wordt versterkt. De asymmetrische ontwikkeling van het intérieur met de doelmatige aanleg der dienstruimte getuigt van een vaste vormgeving. Het ontwerp is van architect A. Itten in samenwerking met ingenieur W. Siegfried.

Tusschen restaurant en Bierhuis is de aanlegsteiger der motorbooten, die de verbinding onderhouden met den anderen oever. Tot de voornaamste paviljoens, die hier voor een kort overzicht in aanmerking komen, behoort in de eerste plaats het Paviljoen der Electriciteit. Het is ontegenzeggelijk de uitdrukking van de uitzonderlijk belangrijke plaats, die deze technische wetenschap voor het Zwitsersche economische leven inneemt. Gebouwd naar het ontwerp van architect Dr. Ronald Rohn in samenwerking met ingenieur A. Wickart, omsluit het aan drie zijden een voorhof, waarin een bassin is aangelegd tot ontvangst van een breede waterval vanuit den linker vleugel. Een breede trap met een tweetal bordessen voert naar een omgang in den linker vleugel,

CHEMIE ARCH. ROBERT WINKLER

die bestemd is voor een plastisch model van groote afmetingen 45×23 m, bij een hoogte van 7 m. Aanschouwelijk wordt hier voorgesteld, op $1/30$ der ware grootte, op welke wijze het water der wilde bergbeken wordt aangewend tot opwekking der electriciteit. Met behulp van doorsneden in het model worden de technische problemen nader verklaard. De omgang leidt langs verschillende van die doorsneden naar omlaag, waar siuisbouw en kanalisatie worden getoond. De volgende fase is de omzetting in elektrische energie, voerend naar de ontwikkeling van het elektrisch bedrijf in al haar vertakkingen. Uitwendig treft de eenvoudige hallenbouw door de krachtige groepeerings der massa's en de voortreffelijke decoratieve verzorging. De niveaoverschillen maken het mogelijk dat de Schifflibach, die dient tot een rondvaart over de tentoonstelling, in het bassin uitmondt en vandaar weer zijn tocht langs en door de verschillende paviljoens voortzet.

Het enorme paviljoen IJzer, met afmetingen van 65×90 m, is imposant door zijn inwendige constructie en aanleg en de opstelling van de reusachtige werkstukken der vermaarde Zwitsersche staal- en machinefabrieken.

Van meer belang in architectonisch opzicht zijn de Paviljoens Aluminium en Chemie. Het Aluminium paviljoen kenmerkt zich voornamelijk door den fantastischen open voorbouw naar ontwerp van architect Jos. Schütz. Een hooge glaswand scheidt de rechthoekige tentoonstellingshal van den open voorbouw, die overkapt is door segmentvormig gebogen glanzende aluminiumplaten, steunend op 6-7 m hoge aluminiumbuisen. Een in de voorhof aangelegd bassin, waarin een denneboom en een sterk omhoog spuitende fontein, wordt door een schuine ophoop overbrugd naar het verhoogd bordes van den ingang. De contrastering leidt tot een haast expressionistisch geval, dat weinig samengaat met de vrij tamme opzet der tentoonstellingsruimte. De bovenverlichting door de evenwijdig aan den voorgevel gerijde Sheddaken en van die zijde intredend werkt gunstig.

Het Chemie paviljoen is zoowel in zijn inwendige als uiterlijke verschijning belangrijk. Naar ontwerp van architect R. Winkler en in samenwerking met ingenieur H. Kaegi tot stand gekomen, vertoont het een zeer eenvoudigen maar uiterst waardigen gevel van fijne verhoudingen en detaillering. Tegen een donker grijze schildering is op streng versierende wijze de structuurformule der Karotinoïde aangebracht. Dergelijke sheddaken als bij het Aluminiumpaviljoen verlichten ook hier de tentoonstellingshal, die ook met zorg is opgezet.

Het volgend nummer over deze Tentoonstelling zal met het Paviljoen Bouwen worden ingeleid.

FRITS LENSVELT.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 22 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 8 JULI 1939 No. 27

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A.

EN

A. ET A.

Gezamenlijk bezoek aan de „Schweizerische Landesausstellung" te Zürich.

Zooals wij de vorige week reeds mededeelden, wordt er dezen zomer een zeer belangrijke Tentoonstelling gehouden te Zürich, waaraan dit nummer en het volgende gewijd zullen zijn.

Deze tentoonstelling is niet alleen uit architectonisch oogpunt zeer geslaagd te noemen, maar bij den opzet van de tentoonstelling is van een geheel ander standpunt uitgegaan, dan men gewend is bij het organiseren van tentoonstellingen in te nemen.

Het standpunt gaat er van uit, alles op de tentoonstelling in verband van „thema's" te ordenen en al het tentoonstellingsmateriaal de juiste plaats te geven in het groote geheel.

Deze tentoonstelling haalt dus niet alles bijeen wat onder den naam van de tentoonstelling als leuze bij mogelijkheid kan worden ondergebracht, maar aan haar doel: „het beeld van Zwitserland te weerspiegelen", is alles ondergeschikt, zoodat een eenheid is ontstaan, waarin alle levensuitingen van het Zwitsersche volk organisch zijn geordend. Dit standpunt heeft zeer zeker er toe bijgedragen om deze tentoonstelling een geheel ander aspect te geven, dan wij van tentoonstellingen gewend zijn.

Mede als gevolg van verzoeken uit Zwitserland om de tentoonstelling te komen bezoeken, hebben de Besturen van den B.N.A. en A. et A. het plan opgevat een gezelschapsreis voor de leden dezer vereenigingen met hunne dames naar Zürich te organiseren.

De reis is voorloopig vastgesteld in de week van 22-29 Juli a.s.; deze week is nog gunstig voor een rustige bezichtiging. Men vermoedt, dat in Augustus het bezoek aan de Tentoonstelling sterk zal toenemen.

De kosten van de geheele reis worden globaal geschat op f 75.— — f 80.—.

De regeling zal nog in bijzonderheden worden bekend gemaakt. Opgaaft tot deelneming is nu reeds mogelijk en met het oog op de te treffen regeling zeer wenschelijk. Men geve zich op bij het Secretariaat van de Redactie van het B.W.A., Weteringschans 102, Amsterdam.

Rapport van de Propaganda Commissie betreffende voorbereiding van de herdenking van het 100-jarig bestaan van den B.N.A. in 1942.

Het honderdjarig bestaan van den B.N.A. op 26 Januari 1942 geeft bij uitstek gelegenheid om in eigen kring en naar buiten te getuigen van de ideële belangen die door den Bond worden voorgestaan en om deze belangen op velerlei wijzen te dienen

- door het vastleggen in een Feestnummer van het B.W.A. van de resultaten, in het belang van de bouwkunst en hare beoefenaars op verschillende tijdstippen in den loop der eeuw bereikt en het op ruime schaal verspreiden daarvan.
- door zoo groot mogelijke publiciteit betreffende alles wat met het „Eeuwfeest B.N.A. 1942" samenhangt en door de aandacht van overheid en publiek in bijzondere mate op deze belangen te vestigen.
- door, op zoowel plechtige als feestelijke wijze het eeuwfeest te vieren, bij de leden van onzen bond het besef wakker te roepen van het voorrecht deel uit te maken van een organisatie die gesteund wordt door een 100-jarige ervaring en traditie.

Het onder A., B. en C. genoemde laat zich als volgt uitwerken.

Ad A. Feestnummer van het B.W.A.

De te behandelen stof zou als volgt kunnen worden verdeeld:

- Vereenigingsgeschiedenis.
 - Historisch gedeelte, te bewerken door den Directeur van den B.N.A.
 - Vereenigingsperiodes, te beschrijven door de in leven zijnde ex-voorzitters en den voorzitter, t.w. de Clercq, Broese van Groenou, Buskens, Slothouwer, de Bie Leuveling Tjeenk en Van der Kloot Meyburg.
- Ontwikkeling van het Bouwvak in de laatste 100 jaren.
 - Sociale en economische factoren.
 - Technische factoren.
 - Het bouwkunst-onderricht.
 - Overheidsbemoeiing. Wetgeving. Wenschen en verlangens. Uitzichten. (Onderwerpen zoo noodig te combineren, te splitsen of uit te breiden).

Ad B. Publiciteit.

a. Overheid.

Bij de overheid dient belangstelling te worden gewekt voor het „Eeuwfeest B.N.A. 1942”. Bij de te organiseren officiële herdenking zullen de Ministers van Algemeene Zaken, Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en Sociale Zaken moeten worden uitgenoodigd.

b. Publiek.

Communiqué's moeten worden verstrekt tot het verkrijgen van zoo ruim mogelijke publicaties in dagblad- en periodieke pers. Officiële redevoeringen moeten door de radio worden verspreid of opnieuw uitgezonden. De fotopers moet worden uitgenoodigd.

c. Eerecomité.

Onder voorzitterschap van den Minister van O.K.W. moeten personen op wier aanwezigheid prijs wordt gesteld in een eerecomité worden vereenigd. Onze Beschermvrouwe, H.M. de Koningin, worde verzocht ook van dit comité het Beschermvrouwschap te willen aanvaarden.

Ad C. Plechtige en Feestelijke viering voor leden en genoodigden in de maand Juli.

Hiervoor kan de volgende suggestie worden gegeven.

a. Kranslegging ter eere van overleden grootmeesters.

Vrijdag 11 uur bij het borstbeeld van Dr. P. J. H. Cuypers in het Rijksmuseum.

„ 11.30 „ aan den gevel of in de hal van de Nederl. Handel Mij. ter eere van K. P. C. de Bazel,

„ 12 „ aan of in de beurs van Amsterdam ter eere van Dr. H. P. Berlage.

De beheerders dezer instellingen zullen worden uitgenoodigd bij deze plechtigheden tegenwoordig te zijn.

De kranslegging moet een symbolische hulde zijn aan alle overleden vakbroeders uit de laatste 100 jaren.

Pro Memoria: Er moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat Burgemeester en Wethouders van Amsterdam de leden van onzen bond na afloop van deze plechtigheid zouden willen ontvangen op het Raadhuis.

b. Ledenvergadering.

Van 1.30 tot 2.30. Agenda: telegrammen aan de Leden van het Koninklijk Huis; aannemen van een motie; benoemen van eereleden; enz.

Intusschen kan voor de dames onder leiding van een damescomité eenig divertissement worden gearrangeerd.

c. Plechtige Herdenking en Receptie door het Bestuur van den B.N.A., voor leden met hun dames en de genoodigden.

Voor uitnoodiging zullen o.a. in aanmerking komen de vertegenwoordiger van de Leden van het Koninklijk Huis, de voornoemde Ministers, de hoofden van afdelingen aan hunne departementen, vertegenwoordigers van het provinciaal bestuur, van het gemeentebestuur van Amsterdam en van andere groote gemeenten, benevens de leiders van de technische diensten in die gemeenten, vertegenwoordigers van alle besturen waarmede de B.N.A. relaties onderhoudt, van den handel en de industrie, de technische- en de dagbladpers, vertegenwoordigers van binnen- en buitenlandsche architectenvereeningen, van het hooger-, middelbaar- en ev. particulier bouwkunst- onderwijs, van lichamen die ev. gastvrijheid verleen en aan de feestelijke bijeenkomsten of excursies of zich te dien aanzien verdienstelijk hebben gemaakt en de leden van het eerecomité.

Bij deze plechtige herdenking is plaats voor enkele redevoeringen, volgens een vooraf vastgesteld programma, te houden door den Minister van O.K.W. tevens voorzitter van het Eere-comité, den Commissaris der Koningin in N.H., den Burgemeester van Amsterdam en den Voorzitter van den B.N.A. tot het uitspreken van een herdenkingsrede.

d. Van 7 tot 9 uur Officiële Feestmaaltijd, voor alle aanwezigen bij de herdenking.

Deze feestmaaltijd moet gezien worden als vervolg van de plechtige herdenking.

Verwacht mag worden dat de leden van onzen bond en de vertegenwoordigers van vereeningen en instellingen, waarvan velen met hunne dames, aan dezen maaltijd zullen deelnemen.

De leden van het Eerecomité en andere eeregasten, benevens de buitenlandsche genoodigden, zullen de gasten van het bestuur moeten zijn.

De maaltijd moet worden opgeluisterd door muziek, afgewisseld door redevoeringen van hen die zich daartoe te voren hebben aangemeld.

e. Van 9.30 tot 11 uur Feestelijke Bijeenkomst.

Bij de bevoegde instanties moet worden getracht zoodanige belangstelling te wekken voor ons eeuwfeest dat deze daarin aanleiding kunnen vinden om alle deelnemers aan den feestmaaltijd te 9.30 te ontvangen in een daartoe geschikt en architectonisch fraai milieu.

Indien de Minister van O.K.W. onzen bond met zijn gasten zou willen verwelkomen, zou dit aan den eersten herdenkingsdag een zeer bijzondere luister verleen en.

Logies.

Logies voor binnen- en buitenlandsche gasten moet worden geregeld. De kosten daarvan kunnen door henzelf worden gedragen.

Excursie op Zaterdag. Nader te bepalen.

Organisatie van de voorbereiding van het Eeuwfeest.

Het komt wenschelijk voor om met de voorbereiding van de verschillende onderdeelen van het „Eeuwfeest B.N.A. 1942” individuele personen te belasten en deze te vereenigen tot een commissie onder leiding van een bestuurslid.

Personen moeten worden aangewezen voor:

a. het financieele gedeelte.

b. het feestnummer van het B.W.A.

c. de publiciteit.

d. de organisatie der feestelijkheden.

e. een algemeen-leider bestuurslid, tevens voorzitter van de commissie.

f. damescomité.

Deze personen te benoemen indien de tijd van voorbereiding dit noodig maakt.

ad a. Ter verkrijging van de noodige fondsen is nu reeds een circulaire met aangehecht inschrijfformulier uitgegaan. De aandacht is daardoor gevestigd op het bestaan van een „Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1942”.

Een zeer ruim gebruik van de sluitzegels „Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942” door de Leden van den B.N.A. zal de kas van het Fonds versterken.

Een voorloopige kostenbegroting voor den B.N.A. en per lid moet worden opgemaakt.

ad b. Nu reeds moet contact gezocht worden met hen die tot het verzorgen van de rubrieken zullen worden uitgenoodigd. Leiding moet worden gegeven inzake de verdeling van de stof. Personen nu reeds aan te wijzen.

ad c., d. en f. Kan nog wachten.

ad e. Functionaris thans reeds aan te wijzen.

Algemeen.

Het Bestuur van den B.N.A. zal zich er nu reeds rekenschap van geven welke vereeningen, instellingen, autoriteiten en individuele personen tot het eeuwfeest zullen worden uitgenoodigd en welke bovendien zitting moeten nemen in het eerecomité.

Het eeuwfeest kan stimuleerend werken op verschillende acties van den B.N.A.

Zoo verdient het aanbeveling te overwegen of er, door het aanwijzen van eenige personen die dit vraagstuk bestudeeren, is te geraken tot eenig voorstel aan de ledenvergadering tot aankoop van een gebouw dat ter gelegenheid van het eeuwfeest in gebruik kan worden genomen.

Mogelijk kan het voor de regeering aanleiding zijn tot het stichten van een „Fonds Architectuurmuseum”.

Het houden van een architectuurtentoonstelling komt, in het kader van de geschetste herdenking, niet passend voor.

Circulaire Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942.

Hiermede spoort het Bestuur de leden aan in te schrijven op het Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvoor aan de leden een circulaire is toegezonden met inschrijfformulier.

Sluitzegels Eeuwfeest B. N. A. 1842—1942.

De sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvan den leden een exemplaar werd toegezonden bij de oproepingskaart voor de Zomervergadering te Zwolle, zijn bedoeld ten 1e als propagandamiddel voor den B.N.A. en ten 2e als bron van inkomsten voor het „Fonds Eeuwfeest 1942“.

De sluitzegels worden daartoe in pakjes van 100 stuks tegen den prijs van f1.— per pakje ter beschikking gesteld van de leden.

De leden worden opgewekt hunne brieven zooveel mogelijk van deze sluitzegels te voorzien, in de eerste plaats om het praktische doel dat er met betrekking tot het „Fonds Eeuwfeest 1942“ mede wordt bedoeld, doch vooral om op deze wijze aan het embleem van den B.N.A. ruime bekendheid en daardoor beteekenis te geven.

Aanvragen voor sluitzegels zijn te richten aan het Bureau van den B.N.A..

Het Bestuur van den B.N.A..

Embleem van den B.N.A. op schuttingen van Bouwwerken.

Voor het embleem van den B.N.A. zijn thans zinken schablonen beschikbaar, om het embleem op een gemakkelijke wijze op de schuttingen der bouwwerken en op een daartoe geschikte plaats op de Directieket te kunnen schilderen. Het formaat is 50 x 64 cm.

De schabloon is voor de leden beschikbaar tegen den prijs van f3,75 per stuk. Bovendien bestaat de mogelijkheid de schabloon te leenen van het Bureau van den B.N.A., waarbij alleen het vervoer voor rekening van den aanvrager komt. Het Bestuur vertrouwt dat het embleem, als één der propagandamiddelen in het propagandarapport genoemd, door alle leden van den B.N.A. daadwerkelijk zal worden gevoerd.

Het verheugt het Bestuur daarom ten zeerste, dat verscheidene leden er ook reeds toe zijn overgegaan het embleem af te drukken op hun briefpapier.

Het Bestuur van den B.N.A.

Inning Contributie voor het tweede halfjaar 1939.

Gedurende de maand Juli zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het tweede halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20,— (f20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Juli a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

Het Bestuur van den B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 28

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

15 JULI 1939

BETONGEWELF

ING. ROB. MAILLART
ARCH. H. LEUZINGER

DE ZWITSERSCHE NATIONALE TENTOONSTELLING TE ZÜRICH

VERVOLG OVERZICHT LINKER OEVER

Het Thema „Bouwen en Wonen“ wordt behandeld in drie aan elkaar grenzende afdelingen. Twee, die van „Het Hout“ en van „Het Bouwen“, zijn gericht op de verschillende bouwmaterialen, hunne bijzondere eigenschappen, productie en technische toepassingen. De derde, „Het Wonen“, belicht hare problemen achtereenvolgens met behulp eener vrij georiënteerden aanleg van een zevental woningen van zeer verschillende bestemming, vervolgens als een ordening in een stedelijk verband met gemeenschappelijke doelstellingen en tenslotte als een bewuste situatie-

ring in het landschap op grond van stedenbouwkundige inzichten. Terecht maakt deze uiteenzetting gebruik van het geaccidenteerde terrein, dat aan het Zwitsersche landschap en de inlandsche bouwwijze het karakter geeft.

Het paviljoen van „Het Hout“ gaat aan het paviljoen „Het Bouwen“ vooraf en is van een vrijwel symmetrischen aanleg en volgens een geheel in dat materiaal uitgevoerde constructie naar ontwerp van architect F. Scheibler in samenwerking met ingenieur W. Pfeiffer. De middenpartij wordt gevormd door een houtbestand van een rechthoekigen aanleg, waarin zich de Zwitsersche boomtypen bevinden. Vanuit een overdekte open voorhal

ter rechter zijde, voert een breede omgang om de middenpartij heen naar den linker vleugel. In dezen omgang zijn de overzichten en modellen gerangschikt betreffende de bebosching van het land, en worden de maatregelen tot bescherming, steun en verbetering getoond. Dan volgt een technische beschouwing van de hoedanigheden der verschillende houtsoorten met betrekking tot het gebruik als bouw- en werkmateriaal en de waarde als industrieproduct. Uitstekende plannen, foto's en modellen met details op ware grootte uitgevoerd, illustreeren den houtbouw der traditie en die van den nieuwen tijd, welke thans tot koene

INGANG „HET BOUWEN“

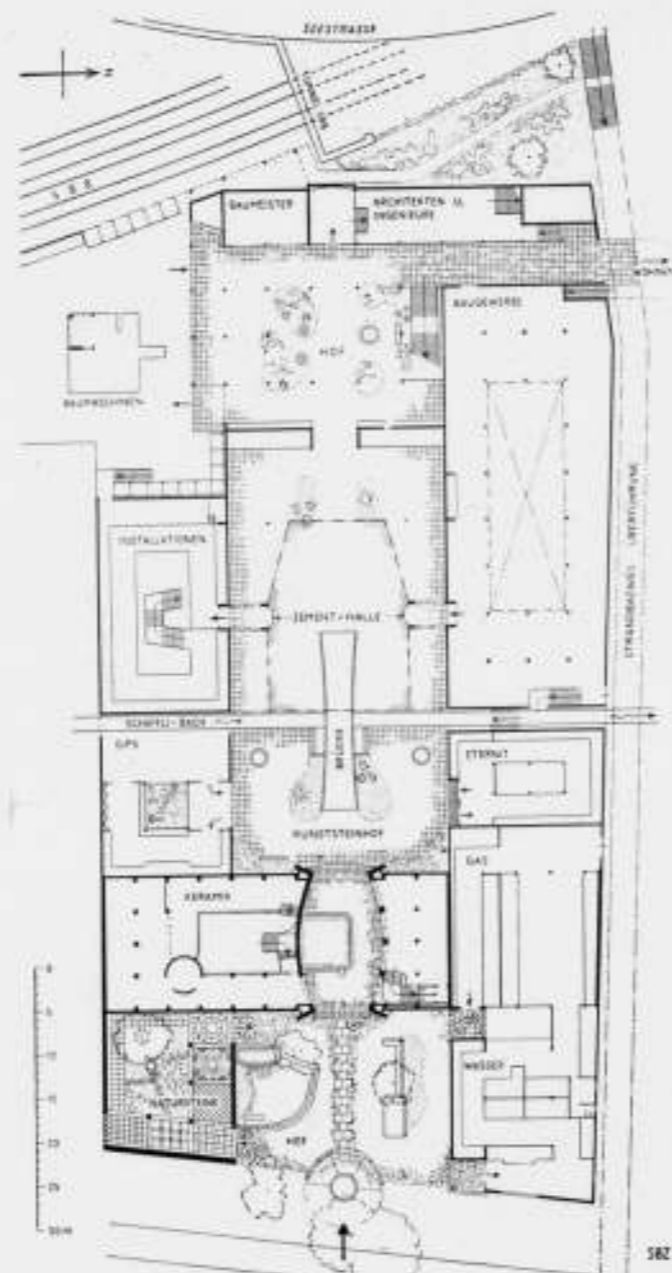
ARCH. F. SCHEIBLER

projecten aanleiding geeft, die in het prachtige model der nieuwe Aarbrug bij Bern een voortschrijdende ontwikkeling doet zien. Nadrukkelijk wordt bij het moderne houten huis gewezen op de vele voordeelen bij de toepassing van dit materiaal, zoowel voor opbouw als betimmering, voor meubelfabrikatie en vloerbedekking. Met een serie gereedschappen en houtbewerkingsmachines sluit dit gedeelte.

Het volgende demonstreert enkele andere eigenschappen van dit natuurproduct: hoe dit door verbranding en vergassing warmte en kracht ontwikkelt of door scheikundige werkingen tot nieuwe waardevolle stoffen aanleiding geeft. Voor de economische ontwikkeling van het Zwitsersche volk is het hout van diep ingrijpende betekenis geworden.

Het inzicht in de afdeling „Bouwen“ wordt door den hierbij

gevoegden plattegrond beter gediend, dan door een enkele beschrijving. Naar het ontwerp van architect H. Leuzinger, in samenwerking met de ingenieurs W. Pfeiffer en Rob. Maillart, domineert een 15 meter hooge licht gebogen pylonenbouw, een novum van gewapende baksteen-architectuur, waaraan een open voorhof voorafgaat met ter linker zijde de expositieruimte voor natuursteen. Voor ons, Hollanders, een ietwat eigenaardige gewaarwording, dat ons nationale materiaal, en dan nog wel in zulk een overeenstemmende behandeling, ook bij het Zwitsersche bergvolk een dergelijke expressie van betekenis heeft gekregen,

PLATTEGROND „HET BOUWEN“

ARCH. F. SCHEIBLER

dat het in staat was de natuursteen hier tot in een vrij bescheiden ruimte ter zijde, terug te dringen.

Aan weerszijden van den ingang zijn de ruimten voor ceramiek en glas, waarbij de eerste door goede werkstukken en de prachtige reliefs aan de verbindingsgang door de beeldhouwers A. Bläsi en E. Bick opvalt.

Dan opent een binnenhof het uitzicht op een der hoogtepunten van de tentoonstelling: het fantastische gewelf van gewapend beton van ing. Rob. Maillart, schepping van een verrassend technischen durf en sterk gespannen vormschoonheid, van intuïtief inzicht en klare uitvoering. Het slechts 6 cm dikke gewelf is in het midden opgehangen aan een tweetal verstijfde ribben, die op twee paar smalle voeten zijn aangelegd. Het heeft een spanning van 16 mr bij een lengte van 27 mr en een kruin-

hoogte van 15,40 mr. Op vier plaatsen ter zijde en op twee plaatsen naar achter is het verankerd. Dit monument opent inderdaad een nieuw verschiep van nog ongekende mogelijkheden en vormt door zijn wondere ruimteontwikkeling de uitdrukking eener stijgende cultuur. Maar hoe is de verdere detaillering van dezen binnenhof hieeraan schaal gevend door verhouding en contrast! Van welk een talent spreekt hier de fijne zwenking van de overspanning der Schifflibach, de horizontale doorsnijding der ruimte, de opstelling van de prachtige beton-plastiek van beeldhouwer A. Magg en de aanleg der eenvoudige vegetatieve versiering? Bij deze bewondering wordt het voordringen der baksteenpylonen in den frontaanleg onbegrijpelijk en voert zij tot den wensch eener persoonlijke verklaring van den architect.

PLATTEGROND „HET WONEN“

ARCH. A. GRADMAN

In de ruimten ter zijde worden de materialen gips, eterniet en cement getoond in hunne wijze van fabricatie, in hunne eigenschappen en overvloed van toepassingen. Voortreffelijke modellen op ruime schaal, grafieken en toelichtingen getuigen van een enthousiasten drang tot voorlichting en den sterken wil tot verderen opbouw. In het bijzonder komt dit naar voren bij de persoonlijke uiteenzettingen over de nieuwste behandelingsmethoden van cement voor bouwtechnische doeleinden en den groei eener belangrijke industriele samenwerking in dit verband.

De bouwindustrie geeft een uitstekenden indruk van de goede en degelijke uitvoering harer producten in de grootste verscheidenheid van toepassingen. Nieuwe vindingen op elk gebied worden hier met bescheidenheid gedemonstreerd. Tot slot vinden de werktuigen voor het bouwbedrijf eene opstelling op een ruime bouwplaats.

Door een lommerrijken platanenhof bereikt men de afdeling

VACANTIEHUIS

stedenbouw, die door een commissie van ingenieurs en architecten (S.I.A. en B.S.A.) met teekeningen, foto's en modellen is ingericht. Aan de hand van een zeer uitgebreid materiaal worden ook de ingrijpende hervormingen van Zürich's stadsbeeld van de laatste jaren en voor de toekomst verduidelijkt.

Een afzonderlijke afdeling behandelt de organiseerende functie en sociale positie van den bouwmeester in de tegenwoordige gemeenschap.

De afdeling „Wonen“ is aan de rechter zijde gelegen en geeft in haar volgorde tot de voorgaande afdeling het logisch verband van ontwerp naar uitvoering. Zij leidt eerst naar de woningen, die onafhankelijk van elkaar zijn gesitueerd en die verschillende bestemming hebben: woonhuis met werkplaats, dubbel woonhuis, het ruime „Bergfriedenhaus“, het vakantiehuis en het weekendhuis.

Dan volgen in een ruime en fleurige omgeving van geboomte, planten en bloemen, bewust geordend door een sterk verwante tuinarchitectuur de bouwblokken, die in hun aanleg en samenstelling een nadere uiteenzetting geven van de problemen van het WONEN. Naar alle zijden worden deze voor onzen tijd zoo brandende vraagstukken bestudeerd en tot doeltreffende voorstellen en oplossingen uitgewerkt, waaruit nieuwe normen en inzichten tot verbetering ontspringen. Van verstrekkenden invloed op stedelijke en landelijke bouwplannen, op openbare en particuliere bouwwijzen, op de woning, hare inrichting en outfitting voor alle klassen der bevolking en op deze tentoonstelling geworden tot een expressieve werkelijkheid. Maar naast deze verlangens naar strenge zakelijkheid komt ook de eerbied voor de nationale en kantonale tradities tot uiting, niet als een

SCHIFFLIBACH

ING. A. MÜLLER
283

afgeleefde herinnering aan vroeger tijden, maar als de hechte karaktervorm van oerouden oorsprong.

In de veelheid van indrukken treffen telkens weer de bekoorlijke oplossingen in aanleg, verdeling en opstelling der zoo uiterst samengestelde materie, de technische verzorging en afwerking, de zin voor contrasten met bloemen en planten, voor licht en donker, voor kleur en verhouding. Geen wonder dan ook, dat deze tentoonstelling in al haar expressies van geweldigen invloed zal zijn op de geestelijke en materiele ontwikkeling van het geheele volk, dat in dichte drommen van zijn gespannen belangstelling doet blijken. De boeiende voordracht in deze school voor volwassenen geeft aan hunne inzichten en begrippen den steun voor den opbouw van een volgende generatie.

Talrijke paviljoens zouden in dien zin voor een bespreking in aanmerking komen, ware het niet dat beperking mij is opgelegd. Het noemen van leidende thema's: „Vorbeugen und Heilen,

van den Schiffliabach als aanlegsteiger, de opzet der beide wanden, rechts met de hoog aangezette glaspui en links het blanke vlak, dienend voor beschikking, die in de figurale compositie van het theater van den schilder A. Gaeng culmineert, de trap-aanleg naar de afdeling Fotografie rechts, de schoone plastic van beeldhouwer Milo Martin en de geheimzinnige schaduwwerking van het zwaar uittredend lommer. Een plek van rust en verlangen tot beschouwen, de inleiding tot de aandacht voor de werkstukken der cultuur.

Ook hier in de ruimten ter zijde diezelfde klare en boeiende opstelling der materie, die van belangstelling naar bewondering voert.

Achter het theater is een onoverdekte tribune aangelegd, zoodat het tooneel zich tusschen twee toeschouwersruimten bevindt. Wordt nu de achterwand van het theater weggeschoven en het tooneel afgeschermd van de zaal dan is het tooneel voor

THEATER

ARCH. CH. THEVENAZ

Kinderparadies en Lernen und Wissen" sluit in de erkenning van hun hoge kwaliteiten en de verdiensten hunner toegewijde architecten E. F. Burckhardt, Hans Fischli, J. Freytag.

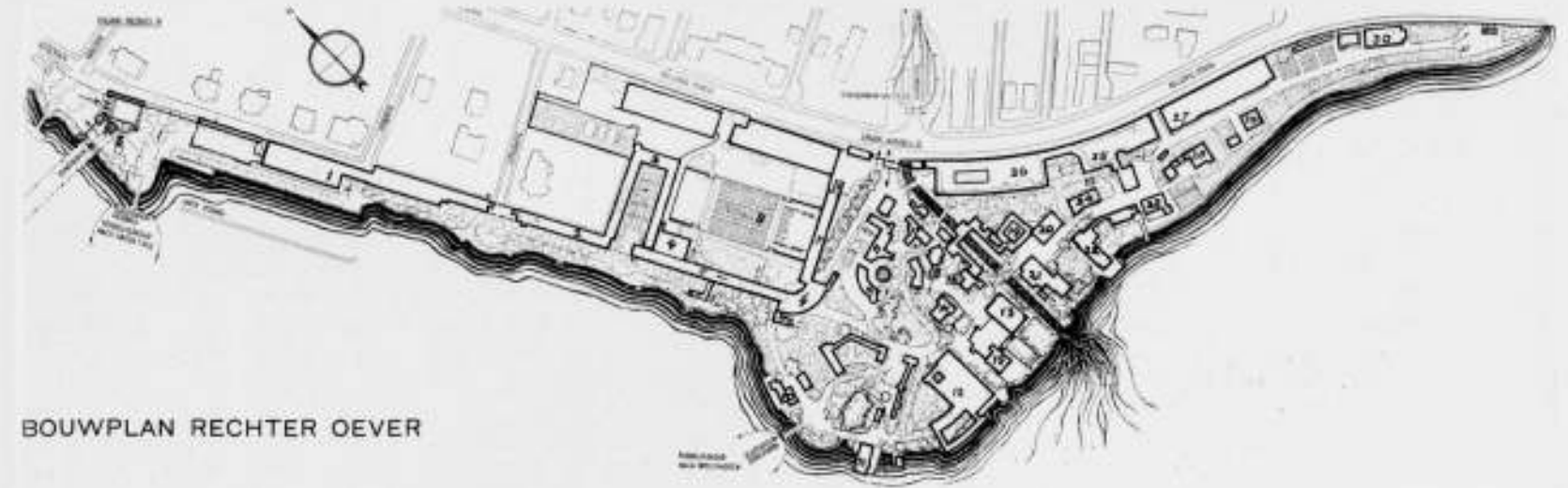
Architectonisch belangrijk is de gestrekte voorhof leidend naar het Theater, ontwerp van architect Ch. Thévenaz. Aan de linker zijde zijn de ruimten, naar ontwerp van architect H. Hoehel, voor het Papier, het Grafisch Bedrijf, de Opmeting en Cartografie, de Film en Fotografie. De rechter zijde is het werk van architect J. Freytag en is bestemd voor de Pers, het Boek, de Muziek, en voert vandaar naar het gebied der Beeldende Kunsten. De langgestrekte voorhof is voortreffelijk van ruimteontwikkeling, in zijn rhythmische verdeling door Schiffliabach en luchtige overdekte kolonnade, in den samenhang met het theater en het hoog opgaand geboomte. Van welk een fantasie en inzicht getuigt de detaillering: de plaatselijke verbreding

TOREN KABELBAAN LINKER OEVER

ING. R. BECKER
ARCH. J. SCHÜTZ

een openluchtvoorstelling op die onoverdekte tribune gericht. Nog veel zou er te vertellen zijn over de verdere afdelingen op den linker oever, over de voortreffelijke plasticen, die hier en daar ter accentueering dienen en die ontstaan zijn als de resultaten van een grooten prijskamp onder de jonge kunstenaars. Maar ook over het groote aandeel, dat de ingenieurs, de sierende en grafische kunstenaars, de vakgroepen en nog zoovele anderen en ongenoemden in deze grootsche samenwerking hebben

BOUWPLAN RECHTER OEVER

TORENKABELBAAN RECHTER OEVER

ING. R. BECKER
ARCH. J. SCHÜTZ

gehad. Allen hebben tot het welslagen in meerdere en mindere mate bijgedragen, maar geen groep met zulk een overgave, arbeidskracht en offering van eigenbelang als de groep der exposanten. Hun dienende onderschikking in deze nationale prestatie van het Zwitsersche volk getuigt van de innige eenheid, die dit volk in de liefde tot het vaderland, zijn arbeid en zijn vrijheid bezielt.

1. Landbouw-economie	16. Wijnhuis
2. Plantenteelt	17. Wijnhuis
3. Akkerbouw	18. Wijnhuis
4. Most-productie	19. Hof der kleederdrachten
5. Oeff en Wijnbouw	20. Raadhuis
6. „Weindegustation“	21. Verenigingshuis
7. Groenteteelt	22. Herberg
8. Feesthal	23. Landelijke bouwkunst
9. Amusementsen	24. Klein boerenhuis
10. Jachthuis	25. Melkbedrijf
11. Vischhuis	26. Boerderij
12. „Küchliwirtschaft“	27. Landbouwwerktuigen
13. Mostschenkerij	28. Hofstede
14. Wijnhuis	29. Bergboerenhofstede
15. Grotto Ticinese	30. Groentekassen

PAVILJOEN „LANDBOUW“

ARCH. W. HENAUER

RECHTER OEVER VAN DE ZÜRICH-SEE

Het op den rechter oever gelegen gedeelte der Landes-Ausstellung, aangeduid als L A Riesbach, omvat den landbouw, veeteelt, de landelijke bouwkunst en folkloristische tradities. Nabij den hoofdingang Riesbach bevindt zich de monumentale toren van de Kabelbaan, die met de beide veren de directe verbinding onderhoudt tusschen de tentoonstellingsterreinen. Het vormt het gedurfde technische werkstuk der ingenieurs van nog ongevenaarde afmetingen. Tot een kort begrip dienen hier de volgende maten, ontleend aan een beschrijving in de Schweizerische Bauzeitung. De hoogte der beide torens bedraagt 75 mr, de afstand onderling 900 mr. Zij zijn verbonden door twee stel kabels, die op den rechter oever vast verankerd zijn en op den linker bewegelijk en daar verbonden zijn aan bewegende tegengewichten, die de maximale kabelspanning moeten begrenzen. Aan elk stel

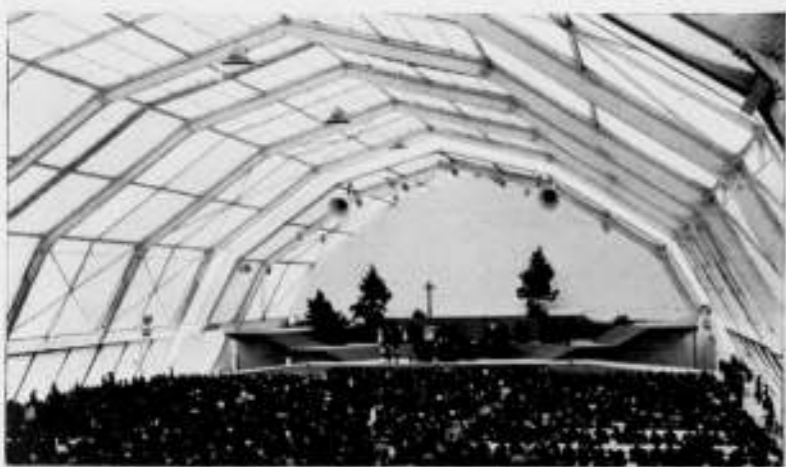
„WEINDEGUSTATION“

ARCH. A. OESCHGER

kabels is een cabine opgehangen, bestemd voor het vervoer van 20 passagiers. De overtocht geschiedt gelijktijdig in beide richtingen en duurt ongeveer vier minuten. De beweging geschiedt elektrisch door middel van een trekkabel en wordt door uitgebreide voorzorgs- en veiligheidsmaatregelen gecontroleerd. Het in werking stellen heeft plaats in den kop van den toren op den rechter oever. Twee Snelliften voeren de passagiers met een snelheid van 2 mtr per seconde omhoog voor het instappen in de cabine. In den toren L A Enge bevindt zich op $\frac{1}{3}$ der hoogte een restaurant, waarvoor een langzamer lift voor de verbinding met den grond is geprojecteerd. Bij de prijsvraag voor deze kabelbaan werden drie ontwerpen als de beste erkend, doch geen voor uitvoering aangenomen. Een consortium van bekende staalconstructeurs werd voor eigen risico met het project belast, waarvan het uitvoeringsontwerp werd gemaakt door ingenieur R. Becker, terwijl architect Jos. Schütz aan hem werd toegevoegd.

Nog een ander belangrijk werk van ingenieurskunst bevindt zich op den rechter oever en wel de groote Feesthal. Het is een staalconstructie, naar ontwerp van ingenieur R. Dick, van een spanning van 44,5 mtr bij een lengte van 103 mtr en een kruinhoogte van 17,7 mtr. Aan de eene zijde is een ruime trappenbouw geprojecteerd ten behoeve van groote tooneel- en massademonstraties, aan de andere zijde een tribune. De overkapping wordt gevormd door een bespanning met tentdoek. De bijzonderheid van deze opzet is gelegen in het feit, dat twee gedeelten van het tentdak van uit het midden in hun volledige omvang over een lengte van 24 m kunnen wegschuiven in de langsrichting, een beweging, die door de grootte der constructie zeer wordt gecompliceerd.

De tentoonstelling op den rechter oever is door hare bouwkunstige vormgeving in twee gedeelten te onderscheiden. Het eerste,

FEESTHAL

INGENIEUR R. DICK
ARCH. A. OESCHGER

vanaf den hoofdingang Riesbach tot aan den ingang Hornbach, kenmerkt zich als een bescheiden zakelijke tentoonstellingsarchitectuur, gelijkwaardig aan die van de paviljoens van den linker oever. Het verdere gedeelte draagt echter niet alleen een landelijk karakter, maar geeft in den bekoorlijken aanleg van een Zwitsersch „Dörfli“ zulk een overtuigenden indruk van realiteit, dat men zich reeds ver waant in een andere omgeving. En met recht, hier is de toegepaste architectuur, met enkele uitzonderingen geaard op de landelijke bouwwijze van het kanton Zürich en de Oostschweiz, geen misleidende nabootsing van dat, wat het zoo echt doet, geen Schmiere of echtes Theater, van papier-stuc en gaas en latten, maar streng constructieve vakwerkbouw, die geen afbeelding bedoelt, maar de stuwende aan-

INTERIEUR GROTTA TICINESE

ARCH. RINO TAMI

sparing inhoudt naar een verdere ontwikkeling op grond van de nieuwe inzichten.

De gerekte vorm en de gesteldheid van het terrein zijn in het bouwplan van den rechter oever door den Chef-Architect Hans Hofmann zeer schoon verwerkt. De strenge aanleg der tentoonstellingshallen met de tegenstellende plaatsing der afdeling akkerbouw en de omsluiting van het terrein der feesthal, het samengaan met de zich verbreedende oeverbeplanting, de markante hoekoplossing voor de „Weindegustation“ zijn groote kwaliteiten, die nog sterker voor zich spreken door de contrasterende wijze, waarop het „Dörfli“ is gegroepeerd aan den oever en in het weelderig geboomte. Het is alsof de bouwsels speelsch zijn uitgestrooid, maar toch is er ordening en treft de situering van elk afzonderlijk en van hun gezamenlijkheid op dit terrein vol rijke afwisseling door de bijzondere verbeelding van dit ontwerp, een vreugdige romantiek maar van de beste soort. Een

VISCHHUIS

ARCH. K. KÜNDIG

VEREENIGINGSHUIS
HERBERG

ARCH. M. KOPP
ARCH. K. KNELL

RAADHUIS

ARCH. MAX KOPP

HOF DER KLEEDERDRACHTEN

ARCH. MAX KOPP

GROTTO TICINESE

ARCH. RINO TAMI

GROTTO TICINESE

ARCH. RINO TAMI

DE ZWITSCHERSCHE NATIONALE TENTOONSTELLING TE ZÜRICH

vergelijking van dit bouwplan met dat van den linker oever dringt zich op, maar is volkomen onjuist, doordat de eischen van deze opzet voor een tweeledig doel zoo zeer verschillen van de menigvuldige problemen, die het bouwplan van den linker oever beheerschten.

Voor een kort overzicht der Landes-Ausstellung Riesbach is de inzet: het kostelijk weidsche terras voor het paviljoen van den Landbouw, dat schaal geeft aan den grooten flauw hellenden voorgevel met de wandschildering van H. Danioth, voorstelling van den arbeid van den boer. De hal is een groote tweedeelige ruimte van 20 m breed en 64 m lang, die aan de linker zijde nisvormig is ingedeeld voor expositie en de rechterwand vrijgeeft voor een enorme wandschildering, gewijd aan het leven van den boer door de vier jaargetijden. Het is een knappe versierende en illustratieve schildering van Georg Rüegg in een sobere kleurbehandeling, die aan deze ruimte een zekere wijding geeft. Na

de uiteenzettingen van de economische beteekenis van den landbouw en veeteelt volgen die over de gesteldheid van den bodem, den groei der gewassen, den akkerbouw, de vruchten-teelt en den wijnbouw. Dan volgt de „Degustation“, een segmentvormige ruimte met bar, die uitnodigt tot keuring der soorten en merken met zoetvloeiende namen. Dan volgen de glazen en het parelende vocht . . . en richt zich onze blik door de groote glaspui op het „Dörfli“ dat, opgaand in de prachtige natuur, een schoone werkelijkheid is geworden, een bloeiend getuigenis van de sterke levenskracht en beschaving van het Zwitsersche volk.

FRITS LENSVELT.

De afbeeldingen van de Zwitsersche Nationale Tentoonstelling zijn met goedkeuring ontleend aan de foto's der L.A., aan de tijdschriften „Das Werk“, „Schweizerische Bauzeitung“ en aan het tijdschrift der Schweizerische Verkehrszentrale.

APPENZELLERIN

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 23 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 15 JULI 1939 No. 28

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Circulaire Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942.

Hiermede spoort het Bestuur de leden aan in te schrijven op het Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvoor aan de leden een circulaire is toegezonden met inschrijfformulier.

Sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942.

De sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvan den leden een exemplaar werd toegezonden bij de oproepingskaart voor de Zomervergadering te Zwolle, zijn bedoeld ten te als propagandamiddel voor den B.N.A. en ten 2e als bron van inkomsten voor het „Fonds Eeuwfeest 1942“.

De sluitzegels worden daartoe in pakjes van 100 stuks tegen den prijs van f1.— per pakje ter beschikking gesteld van de leden.

De leden worden opgewekt hunne brieven zooveel mogelijk van deze sluitzegels te voorzien, in de eerste plaats om het praktische doel dat er met betrekking tot het „Fonds Eeuwfeest 1942“ mede wordt bedoeld, doch vooral om op deze wijze aan het embleem van den B.N.A. ruime bekendheid en daardoor beteekenis te geven.

Aanvragen voor sluitzegels zijn te richten aan het Bureau van den B.N.A..

Het Bestuur van den B.N.A..

Embleem van den B.N.A. op schuttingen van Bouwwerken.

Voor het embleem van den B.N.A. zijn thans zinken schablonen beschikbaar, om het embleem op een gemakkelijke wijze op de schuttingen der bouwwerken en op een daartoe geschikte plaats op de Directiekeet te kunnen schilderen. Het formaat is 50 x 64 cm.

De schabloon is voor de leden beschikbaar tegen den prijs van f3,75 per stuk. Bovendien bestaat de mogelijkheid de schabloon te leenen van het Bureau van den B.N.A., waarbij alleen het vervoer voor rekening van den aanvrager komt. Het Bestuur vertrouwt dat het embleem, als één der propagandamiddelen in het propagandarapport genoemd, door alle leden van den B.N.A. daadwerkelijk zal worden gevoerd.

Het verheugt het Bestuur daarom ten zeerste, dat verscheidene leden er ook reeds toe zijn overgegaan het embleem af te drukken op hun briefpapier.

Het Bestuur van den B.N.A..

Inning Contributie voor het tweede halfjaar 1939.

Gedurende de maand Juli zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het tweede halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20.— (f20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Juli a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

Het Bestuur van den B.N.A..

Gewestelijke Kring „Amsterdam“ van den B.N.A..

KRINGVERGADERING op Dinsdag 18 Juli a.s. des avonds 8.15 uur, in het Bureau van den B.N.A. Weteringschans 102, alhier.

Agenda:

- I. Notulen.
- II. Mededeelingen.
- III. Voordracht van de Heeren Lammers en Rutgers inzake de beschouwing van „Bosch en Lommer“.
- IV. Rondvraag.

Namens het Kringbureau,
Ir. J. van der Linden, Secretaris.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

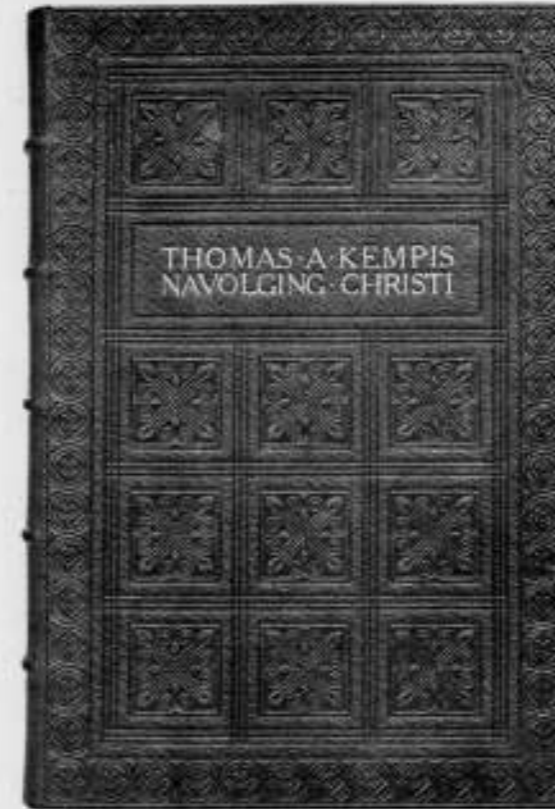
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 29

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

22 JULI 1939

BOEKBAND

J. B. SMITS FEC.

J. B. SMITS

Nu J. B. Smits het directeurschap van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam heeft neergelegd heeft men, terecht, deze gelegenheid aangegrepen om in uitingen van sympathie en erkentelijkheid relief te geven aan de bijzondere figuur die hij is in de Nederlandse toegepaste kunst. Hij behoort tot degenen wier betekenis ons niet voor ogen gesteld kan worden door een relaas van schitterende daden en werken, noch hun aard noch hun arbeid leent zich daar toe, doch wier invloed groter en blijvender is dan wellicht schijnt en wier wezen een tijdvak door innerlijke trouw en consequentie karakteriseert en vertegenwoordigt. Men eert men 't best door een eenvoudige, oprechte poging dit wezen te begrijpen en in 't licht te stellen. In De Kroniek van 1897 komt een merkwaardige reeks van artikelen voor over de „Veredeling van het Ambacht“; zij bevatten een discussie van De Bazel en Roland Holst, waarin ook Jan Kalf zich mengde. Deze constateert aan het eind van zijn stuk: „dat de drang naar schoonheid bij onze tijdgenooten zóó gering is,

dat dit wellicht een der grootste bijoorzaken van de verarming der gebruikskunst mag worden geacht“. De pennestrijd tusschen De Bazel en Roland Holst over de veredeling was hooggestemd en scheen om zo te zeggen boven de werkelijkheid gestreden te worden; maar dit bittere woord van Kalf kenschetste een publiek, een volslagen ontbreken van ontvankelijkheid, dat ieder onmiddellijk zou ontmoeten die voor goed werk zijn krachten mocht willen inzetten. Aan welke stille drang gehoorzaamt iemand die dit niettemin waagt, ondanks de allerschraalste kans op voldoening? In die zelfde tijd gebruikte de jonge Smits zijn avonduren, na in het boekbind-atelier van zijn vader zijn dagtaak te hebben vervuld, om te binden naar zijn verlangen en inzichten, om de schoonheid in zijn vak terug te winnen. Alleen, want aanmoediging was er niet in zijn dagelijkse werkplaats; autodidakt want niemand leidde hem. Lateren kennen de atmosfeer niet die zulke beginners rondom zich moeten hebben gevoeld. Ook Penaat was er zoo een. Enkele jaren later

BOEKBAND

J. B. SMITS FEC.

was er al veel meer samenwerking, wat ruimer sympathie. Toen was er Het Binnenhuis en gingen de kunstnijveren zich verenigen, en weer wat later kwam de Brusselse tentoonstelling. En hoezeer „de beweging” zich ook op verovering uit voelde van een niet-verstaande samenleving, er was een sfeer van groeiende belangstelling. Het was al heel anders geworden. Doch te veel wordt vergeten wat de kracht heeft betekend der beginners die deze steun ontbeerden, en toch de gehele verdere ontwikkeling hebben mogelijk gemaakt, de weg hebben geopend ook voor hen die later wellicht hun werk hebben bestreden, ook voor mogelijkheden die toen nog niet konden worden voorzien. Zulk een „beweging” heeft haar aanvoerders en aanvuurders nodig, haar strijdlustige verdedigers met het woord, haar theoretici; maar is niet de eigenlijke beslissende kracht de eenvoudige onverzettelikheden van hen die te midden daarvan rustig de kern tonen? Het is hun om de onaantastbaarheid van hun werk te doen, om niets anders; — en zij 't een eenvoudig werk, in gerichtheid van geest, in pretentieloos „geweten” is het representatief voor de beste bedoelingen van allen; men kan wel geroepen zijn tot grootser werk, maar men kan niet beter van innerlijke houding zijn ten opzichte van het zuivere doel. Toen ik voor enige jaren in een ander geschrift een uitspraak van den dichter Péguy aanhaalde heb ik daarbij onder anderen aan Smits gedacht, en daarom wil ik hier herhalen wat ik daar schreef: „De edele karakteristiek van het ambachtelijke, als het tot volmaaktheid opgevoerde werk met eenvoudige middelen om geestelijk en stoffelijk nut, is zelden zo innig uitgedrukt als door den fransen dichter Péguy: „Ces ouvriers (de mon temps) ne servaient pas. Ils travaillaient. Ils avaient un honneur, absolu, comme c'est le propre d'un honneur. Il fallait qu'un bâton de chaise fût bien fait. C'était entendu. C'était un primat. Il ne fallait pas qu'il fût bien fait pour le salaire ou moyennant

le salaire. Il ne fallait pas qu'il fût bien fait pour le patron, ni pour les connaisseurs, il fallait qu'il fût bien fait lui même, pour lui même, dans son être même. Une tradition, venue, montée du plus profond de la race, une histoire, un absolu, un honneur voulaient que ce bâton fût bien fait. Toute partie, dans la chaise, qui ne se voyait pas était exactement aussi parfaitement faite que ce qu'on voyait.” Een diep zetelend gevoel van verantwoordelijkheid tot in het onzichtbare, door niemand den werker opgelegd dan door hem zelf, behoort tot de schoonst-mogelijke eisen ener kunstenaarsbeweging.

In 1905 bezocht De Praetere, de bekende directeur der Züricher school, Nederland. Zag Smits' werk. En kocht alles op, met één slag.

Daar dit geen levensbeschrijving is, geef ik de verschillende fazen van zijn kunstenaarsbestaan en van zijn loopbaan bij het onderwijs hier niet weer. De belangrijke plaats die Smits ook aan de Gewerbeschule te Zürich als hoofdleraar voor de grafische vakken van 1906—1920 heeft bekleed is wel algemeen bekend. Aan zijn banden, dikwijls geëxposeerd, behoeft ik niet met vele namen te herinneren. Ieder belangstellende kent daaronder Spinoza's Ethica, Licht van Azië enz., en weet dat het Museum te Zürich verscheidene representatieve specimina herbergt. Evenmin ligt het binnen het bestek van dit artikel om zijn daarop gevolgde Amsterdamse tijd en met name zijn arbeid als directeur van het Instituut voor Kunstnijverheid in details te bespreken. Laat mij vermelden dat ik met den voorzitter van het bestuur der school gesprekken voerde waarin een gulle en zeer gemotiveerde, grote waardering van die zijde voor den directeur mij hartelijk verheugde. Wel past echter in deze korte karakteristiek te wijzen op de buitengewoon veelzijdige technische kennis die deze geboren ambachtskunstenaar in alle omstandigheden paraat heeft en waarvan zowel confraters als leerlingen rijkelijk hebben ge-

profiteerd. Uit de boven beproefde kenschetsing van Smits' instelling op zijn werk en taak, volgt deze consequente en onbevooroordeelde belangstelling voor materialen en technieken. Eigen onderzoek was en is hem ingeboren lust en wegwijzer. Voor hem was 't niet genoeg een goede band te maken zonder het boek, zijn typografie, de letter te kennen; en daarom zat hij reeds in 1900 zich in het schrift te oefenen, zonder dat hem nog het studiemateriaal, de handleidende boeken ten dienste stonden waarover later komenden konden beschikken. Dit begrip, deze aanleg voor het technische, ook als reproductiemiddel, heeft hem behoed voor een zelf-afsluiting die hem, den handwerkbeoefenaar bij uitstek, in onoverkomelijk conflict zou hebben gebracht met „zijn tijd”, ook en vooral bij zijn functies in het onderwijs. Integendeel, hoewel Smits in zijn weerzin tegen leuzen, geen behoefte voelde om mechanische methoden als modern-alleenzaligmakend te verheerlijken, (wanneer ik hem meer dan eens hoorde aantonen dat een of andere machi-

nale productiewijze op 't gebied der nijverheidskunst allerminst uitsluitend machinaal was, glimfachte hij welsprekend). — blind is hij nooit geweest voor de noodzakelijke ontwikkeling der mechanische techniek en het gebruik dat wij er van kunnen, moeten maken. Veertig jaren geleden toen hij zat te batikken en houtsneden maakte en werkte voor het Binnenhuis hield de gedachte aan een goed serieproduct hem reeds evenzeer bezig als toen hij mij onlangs nog sprak van een desideratum voor de school: uitbouw van het op samenwerking met de industrieën gerichte onderwijs. Maar nu hij zijn directeurschap heeft volbracht, zal de handwerker, die een kostbare sfeer van traditie in en om zich heeft bewaard, tot de eigen werkplaats terugkeren, als vioolbouwer, zelfs zijn werktuigen eigenhandig vervaardigend, zijn pretentieloos schoonheidsverlangen en zijn fijne vaardigheid richtend op een bestemming zo subtiel als een voorwerp van handarbeid „bien fait” maar dienen kan.

W. F. G.

STADHUISPRIJSVRAAG GEMEENTE EINDHOVEN

In de nota betreffende het gebruik van het stadhuis en de organisatie van de verschillende diensten, die als derde hoofdstuk in het programma van eischen voor den bouw van het nieuwe stadhuis te Eindhoven voorkomt, zijn de volgende drie alinea's mijns inziens de kern van waar het om gaat:

„Het Stadhuis en zijne naaste omgeving getuige van de kracht en het zelfbewustzijn van het Bestuur der stad, welke stad zich van hoofdstad van het voormalige Kempenland in den jongsten tijd ontwikkelde tot een uitgesproken centrum van een belangrijk landbouw- en industriegebied. De voornaamheid van het Stadhuis als bestuurszetel worde vooral juist getypeerd en eene in de goede overlevering wortelende eigentijsche architectuur vinde toepassing.

Het vertegenwoordigend gedeelte boeie bij het doorschrijden en vertoone een zekere climax; daarentegen blijve het werkgedeelte vrij van wijdloopendheid.

Bij de beoordeeling zal meer waarde worden toegekend aan de bruikbare uitwerking eener aan vorenstaande desiderata beantwoordende idee, dan aan eene creatie, waarbij met pijnlijke nauwgezetheid zal zijn gepoogd om aan diverse al of niet in het programma van eischen voorkomende nuttigheidseischen, te voldoen.”

De geciteerde alinea's geven enkele duidelijke richtlijnen: de juiste typeering van de waardigheid van het stadhuis, de nadrukkelijke wenschen van een architectuur van den eigen tijd, en het prevaleeren van een hoogstaand plan boven een pijnlijke beantwoording der programmapunten.

Primair is de plaatsing van het stadhuis in het stadsdeel, de stedenbouwkundige kant van het vraagstuk. Hier gaf de eigenaardige situatie talrijke moeilijkheden. De Dommel sloot hier eertijds het gebied van Eindhoven af van dat van Stratum. De stadsbebouwing gaat op deze plaats over in een meer open bouwwijze met plantsoenanleg. Hierin is op een vrij toevallige wijze het stedelijk Van Abbe-Museum gesitueerd, een bouwwerk van architect Kropholler. De tuinarchitect Tersteeg, die de vormgeving van het aansluitend plantsoen heeft verzorgd, heeft het park dat zich over vrij grooten afstand langs de Dommel voortzet met den aanleg rondom het museum op smaakvolle wijze beëindigd.

Het museum zelf ligt eenigszins op een verhooging, waardoor men het door een ongeveer anderhalve meter hooge trap

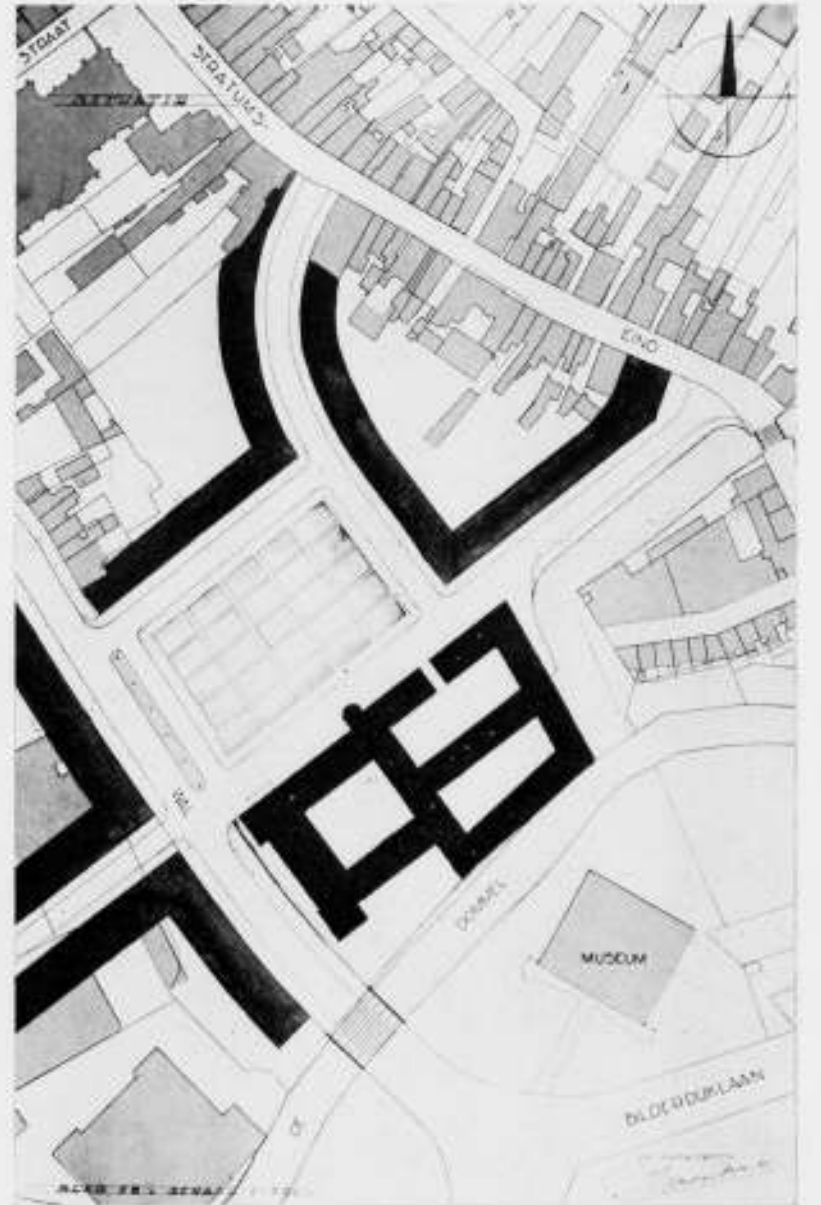
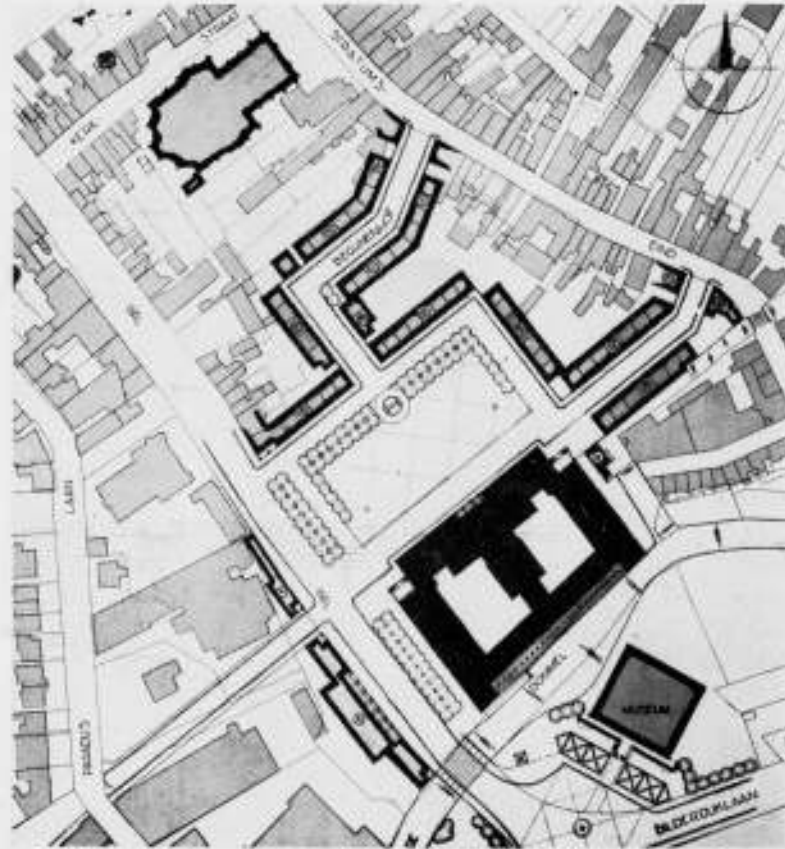
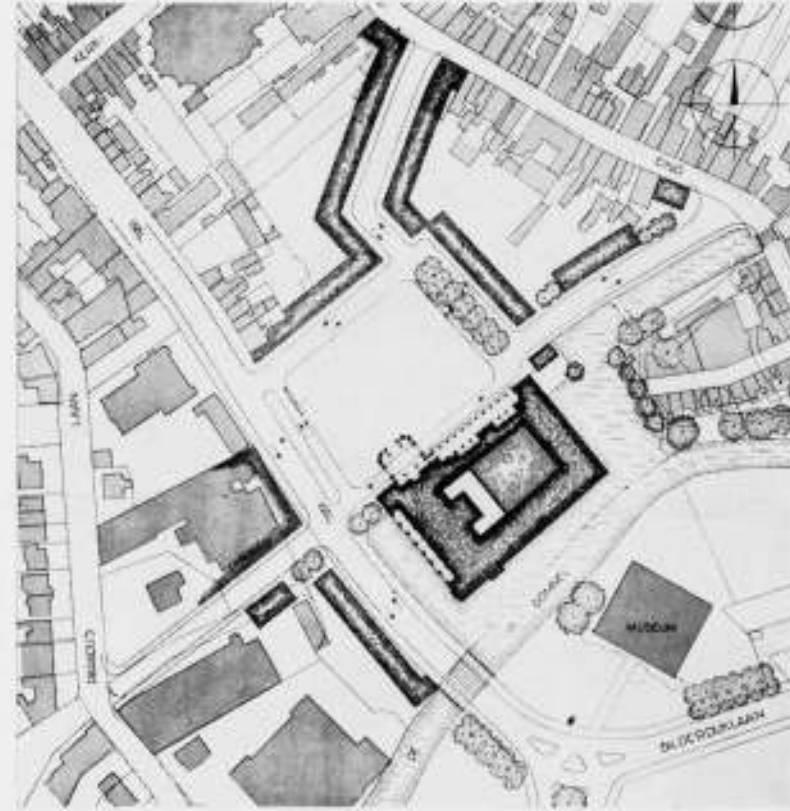
bereikt. Het heeft één verdieping en mist daardoor massa. Als belangrijkste belending moest het stadhuisontwerp zich naar het museum richten.

Reeds bij een vluchtige beschouwing van de situaties bij de vier best geslaagde inzenders, die na de eigenlijke prijsvraag tot het nader uitwerken hunner ontwerpen werden uitgenodigd, ziet men, dat Van der Laan zijn stadhuis het fraaist in de omgeving heeft ingepast. Het terugleggen van zijn representatief gedeelte, dat min of meer in de rooiing van den museumvoorgevel is gekomen, geeft een volkomen harmonische aansluiting aan dat gebouw. Ook Zwiers legt zijn gebouw eenigszins terug en omgeeft het op aantrekkelijke wijze aan drie zijden door water. Maar zijn situatie is veel minder gelukkig dan die van Van der Laan. Zoowel Van Moorsel als Den Boer, die beiden de korte zijden van het gebouw aan den grooten verkeersweg projecteerden, slaagden er niet in, een fraaie aansluiting tusschen stadhuis en museum tot stand te brengen.

Overigens heeft de pleinoplossing bij Van der Laan door de losse groepeerings der bouwmassa's en de typische verbredening van den toegang tot de Begijnhofstraat (het Begijnhof) allerlei aantrekkelijks. Ook heeft zijn oplossing van de verbinding der beide in elkaars verlengde liggende wegen loodrecht op den z.g. Wal zeer goede kwaliteiten. Zij geeft ook aan den achterkant van zijn representatief stadhuisdeel een plaats in het stadsbeeld.

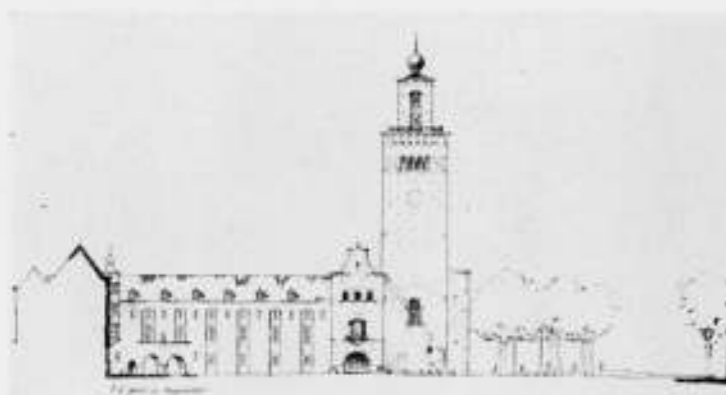
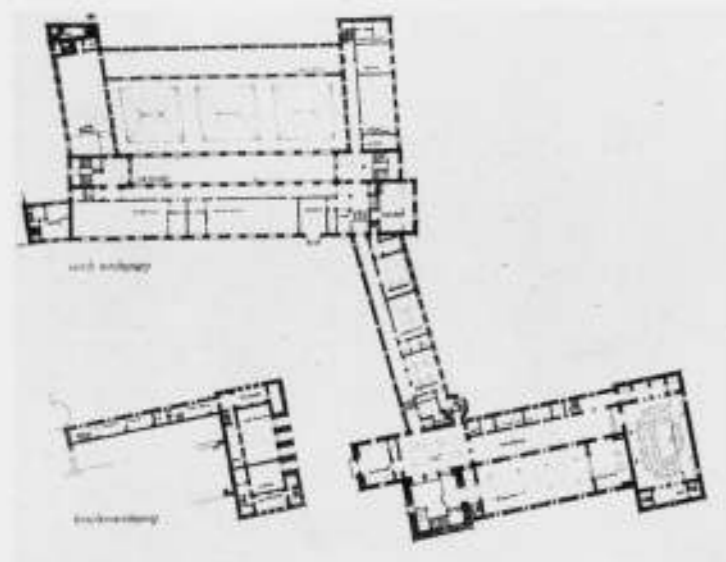
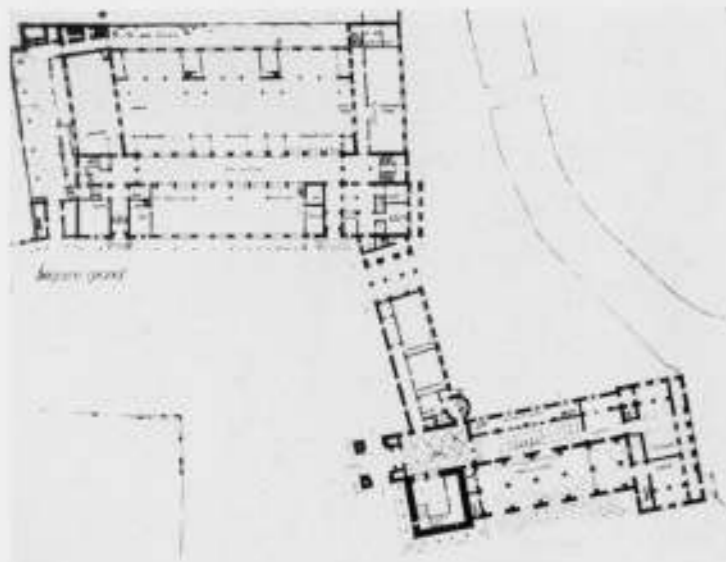
De drie andere projecten laten ruime rechthoekige pleinoplossingen zien, waaraan het stadhuis met zijn hoofdgevel dwars op den Wal is gesitueerd. De verbinding loodrecht op den Wal loopt langs dien hoofdgevel heen, terwijl de verbinding naar het Stratum Eind door middel van de Begijnenstraat bij Van Moorsel midden voor het gebouw uitkomt, en bij de twee andere ontwerpen aan den pleinrand. De symmetrische planindefining bij Van Moorsel heeft tot een situatie geleid die mijns inziens van de vier afgebeelde het minst geslaagd is.

Het betrekken van het water van de tusschen stadhuis en museum stroomende Dommel in het plan is bij alle vier de ontwerpers geschied; bij Zwiers wel het meest, waardoor zijn gebouw als een kasteel uit het water oprijst. Bij Van der Laan is op bescheiden wijze van het water partij getrokken door een van goed schaalgevoel getuigende verbredening van de Dommel naar den eindgevel van zijn representatief gedeelte.

LINKER KOLOM: SITUATIE IN TEEKENING EN MAQUETTE VAN HET ONTWERP ONDER MOTTO: „BROLETTO” ARCH. Ir. J. V. D. LAAN B.N.A.
RECHTER KOLOM: SITUATIE EN TEEKENING EN MAQUETTE VAN HET ONTWERP ONDER MOTTO „EEN HUIS DAT STAAT...” ARCH. PROF. Ir. H. T. ZWIERS B.N.A.

LINKER KOLOM: SITUATIE IN TEEKENING EN MAQUETTE VAN HET ONTWERP ONDER MOTTO „STADHUIS” ARCH. C. VAN MOORSEL PZN B.N.A.
RECHTER KOLOM: SITUATIE IN TEEKENING EN MAQUETTE VAN HET ONTWERP ONDER MOTTO: „48” ARCH. Ir. J. DEN BOER B.I.

Komen wij thans tot de bespreking van de plattegronden, dan vinden wij dezelfde kwaliteiten die hierboven voor de situatie werden aangeduid, terug. Bij Van der Laan den klaren opbouw der twee afzonderlijke gebouwen, representatief en bureau-gedeelte, bij Zwiers een zeer compacten en goed ingedeelden opzet, bij Van Moorsel een minder geslaagde verbinding tusschen vertegenwoordigend en werkgedeelte, en bij Den Boer een eindeloos gangensysteem ter verbinding van de onderdeelen. De in de nota genoemde boeiende climax die voor het vertegenwoordigend gedeelte werd gevraagd is in vele opzichten bij Van der Laan bereikt. Zwiers' plan heeft in dit opzicht ook zeer goede kanten, maar hij slaagde er m.i. niet in, de raadszaal een mooie plaats te geven. Noch Van Moorsel, noch Den Boer gaven oplossingen, die aan dien boeienden climax toe kwamen.

Ten slotte de architectuur. Een in de goede overlevering wortelende eigentijdsche architectuur vinde toepassing. Is hiermede bedoeld, dat met nadruk zou worden afgewezen, wat niet in de overlevering steun vond? Bij een rondgang op de tentoonstelling blijkt wel, dat zeer consequent uitgewerkte plannen in nieuw-zakelijke richting maar zeer spaarzaam vertegenwoordigd zijn. Bij de vier best geoordeelde plannen is deze richting in het geheel niet aanwezig.

Toch wordt een eigentijdsche architectuur verlangd. Kan dat in het algemeen van het hier gebodene gezegd worden? Zeker, ik erken ten volle, dat ook architectonisch het plan van Van der Laan te verkiezen is boven de drie andere. Van Moorsel slaagde er niet in, zijn topgevels op harmonische wijze tegen elkaar aan te sluiten. Zwiers gaf een te precieuzen opbouw, terwijl de ingangspartij met daarboven gelegen raadszaal en kloketoren geen fraaie bouwmassa vormt tegen het overige deel. Bij Den Boer en bij Van der Laan beiden zien wij een teruggrijpen naar historische vormen, die onderling zekere verwantschap vertoonen.

Van der Laan is ontegenzeggelijk boeiender, Den Boer treedt te veel in herhaling. Maar er is bij Van der Laan wel in zijn fraai afgestemde vormbehandeling een historiseeren, dat niet geheel als eigentijdsch kan worden aanvaard. Nadere uitwerking zal naar mijne meening zeker moeten voeren tot een grootere doorbreking van den wand, die te weinig het licht naar binnen brengt.

ONTWERP INGEZONDEN ONDER MOTTO: BROLETTO
ARCHITECT Ir. J. V. D. LAAN B.N.A.
PLATTEGRONDEN EN GEVELS.
PRIJSVRAAG VOOR HET NIEUWE RAADHUIS TE EINDHOVEN.

Dit alles neemt echter niet weg, dat het resultaat van de prijsvraag bij de keuze van Van der Laan's ontwerp als volkomen geslaagd moet worden beschouwd.

Thans mogen nog enkele korte gegevens over de prijsvraag volgen.

Op 15 Januari 1938 was het programma verkrijgbaar. Hiervan werden 800 exemplaren aan gegadigden verzonden. Op 15 September '38 waren 110 ontwerpen ingezonden.

De Jury wees als de vier beste ontwerpen aan:

1. „Broletto" van Ir. J. van der Laan, b.i. te Leiden.
2. „Stadhuis" van C. van Moorsel Pzn. te Voorburg.
3. „Een huis dat staat in den stroom die gaat" van Prof Ir. H. Th. Zwiers, b.i. te Haarlem.
4. „48" van Ir. J. den Boer, b.i. te Vught (N.B.).

Aangezien echter de onder 1 en 2 genoemde plannen te ver afwaken van de in het programma vastgestelde bouwsom (f 1.250.000), konden de 1e en 2e prijs daaraan niet worden toegekend.

Plan 3 kon den derden prijs verwerven, echter met de mededeeling, dat de Jury dit plan niet voor uitvoering kon aanbevelen.

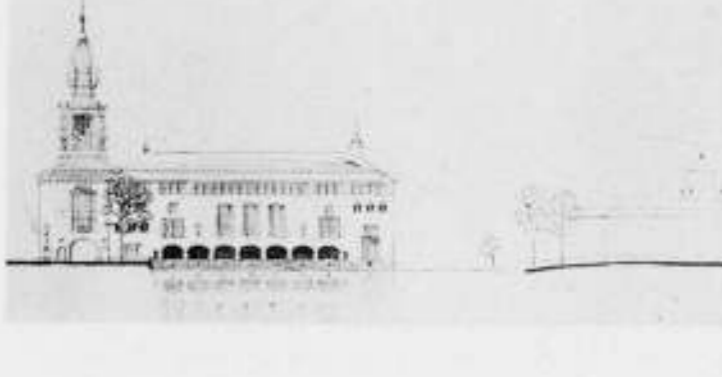
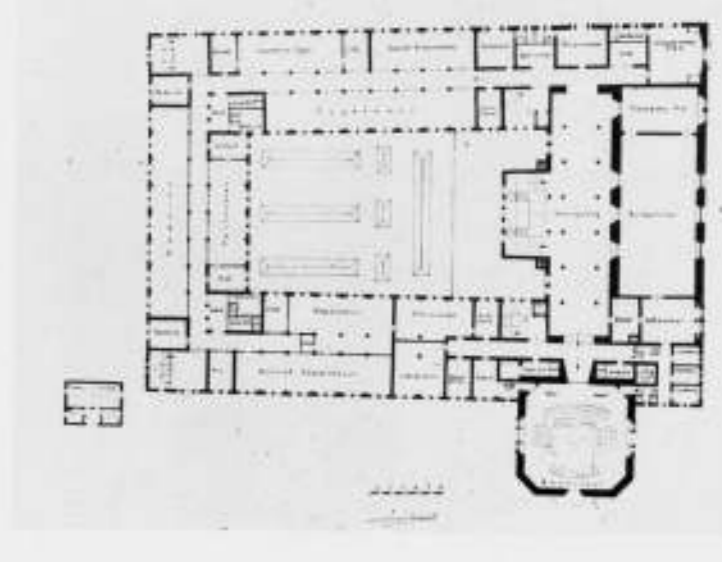
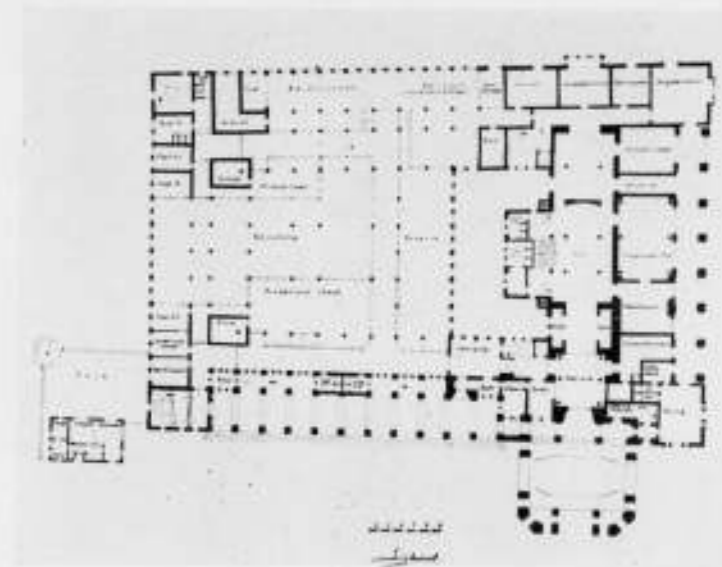
Het resultaat was oorzaak dat de leden van de Jury aan het Gemeentebestuur adviseerden aan de ontwerpers der 4 bovengenoemde plannen een meervoudige opdracht te verlenen om hunne ontwerpen om te werken aan de hand van de besprekingen van de jury, en daarbij rekening houdende met de opnieuw vastgestelde bouwsom van f 1.500.000.

Na beoordeeling dezer omgewerkte plannen is de rangorde als volgt samengesteld:

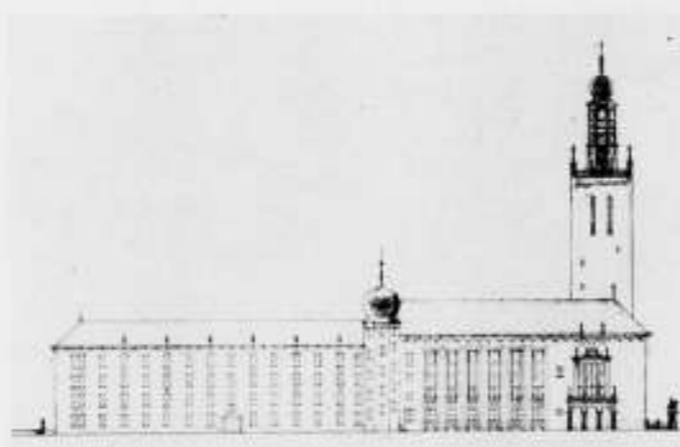
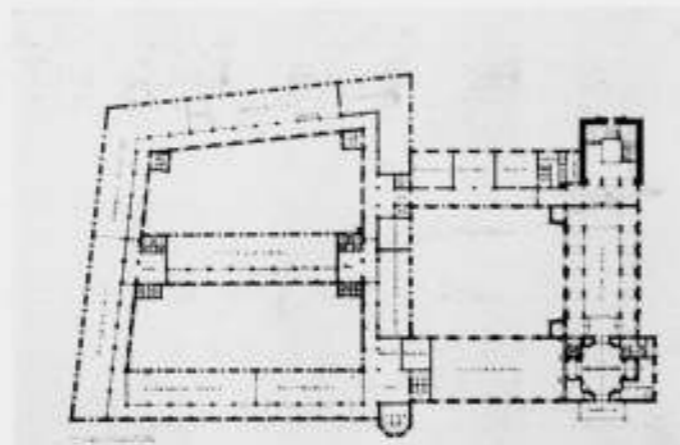
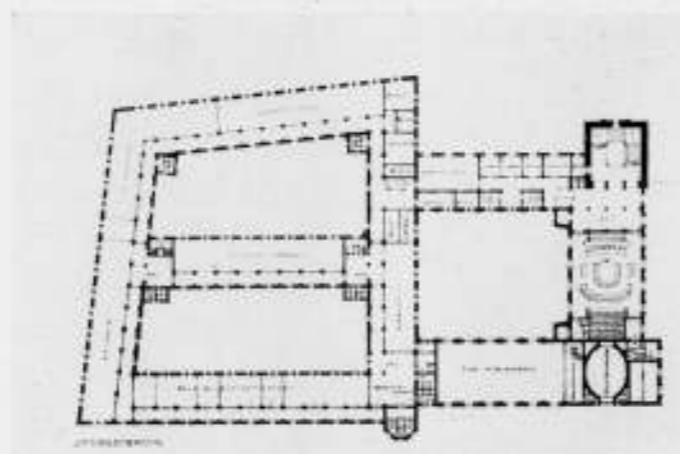
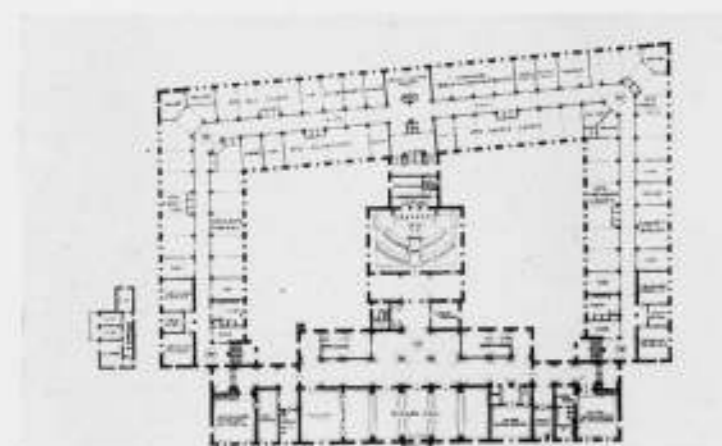
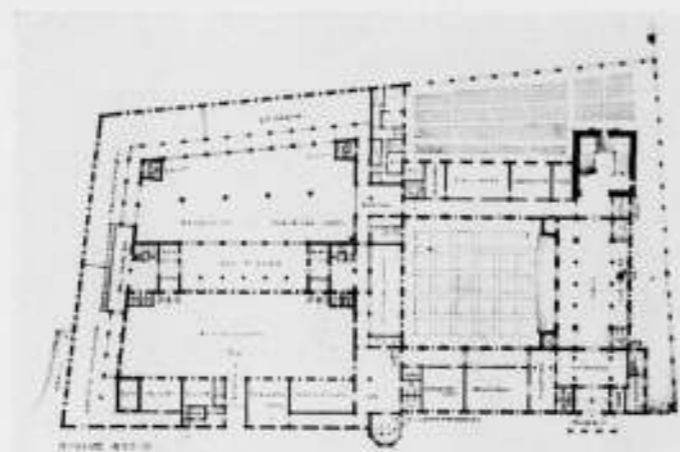
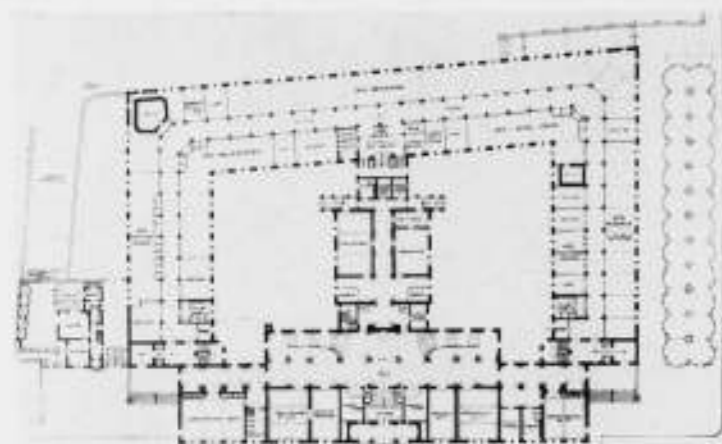
1. Ir. J. van der Laan, b.i.
2. Prof. Ir. H. Th. Zwiers, b.i.
3. C. van Moorsel Pzn.
4. Ir. J. den Boer, b.i.

Zoowel het College van Burgemeester en Wethouders als de Raadscommissie die zich uitsluitend met den raadhuusbouw bezighoudt zijn het er over eens, dat aan Ir. J. van der Laan de opdracht tot den bouw van het nieuwe stadhuis zal moeten worden verleend. Aan den Raad is thans de eindbeslissing.

Ir. H. G. J. SCHELLING.

ONTWERP INGEZONDEN ONDER MOTTO:
„EEN HUIS DAT STAAT ..." ARCH. PROF. Ir. H. T. ZWIERS B.N.A.
PLATTEGRONDEN EN GEVELS.
PRIJSVRAAG VOOR HET NIEUWE RAADHUIS TE EINDHOVEN.

ONTWERP, INGEZONDEN ONDER MOTTO „STADHUIS“.
ARCHITECT C. VAN MOORSEL, B.N.A.
PLATTEGRONDEN EN GEVELS.

ONTWERP, INGEZONDEN ONDER MOTTO „48“.
ARCHITECT IR. J. DEN BOER B.I.
PLATTEGRONDEN EN GEVELS.

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 24 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 22 JULI 1939 No. 29

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Nederlandsche vertegenwoordiging op het XVe Internationale Architectencongres te Washington.

Tot gedelegeerde van de Nederlandsche Regeering bij het van 24-30 September a.s. te houden Internationale Architectencongres is benoemd de heer Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Architect B.N.A.

Circulaire Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842-1942.

Hiermede spoort het Bestuur de leden aan in te schrijven op het Fonds Eeuwfeest B.N.A. 1842-1942, waarvoor aan de leden een circulaire is toegezonden met inschrijfformulier.

Sluitzegels Eeuwfeest B. N. A. 1842-1942.

De sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842-1942, waarvan den leden een exemplaar werd toegezonden bij de oproepingskaart voor de Zomervergadering te Zwolle, zijn bedoeld ten te als propagandamiddel voor den B.N.A. en ten 2e als bron van inkomsten voor het „Fonds Eeuwfeest 1942“.

De sluitzegels worden daartoe in pakjes van 100 stuks tegen den prijs van f1.— per pakje ter beschikking gesteld van de leden.

De leden worden opgewekt hunne brieven zooveel mogelijk van deze sluitzegels te voorzien, in de eerste plaats om het praktische doel dat er met betrekking tot het „Fonds Eeuwfeest 1942“ mede wordt bedoeld, doch vooral om op deze wijze aan het embleem van den B.N.A. ruime bekendheid en daardoor beteekenis te geven.

Aanvragen voor sluitzegels zijn te richten aan het Bureau van den B.N.A.

Het Bestuur van den B.N.A.

Embleem van den B.N.A. op schuttingen van Bouwwerken.

Voor het embleem van den B.N.A. zijn thans zinken schablonen beschikbaar, om het embleem op een gemakkelijke wijze op de schuttingen der bouwwerken en op een daartoe geschikte plaats op de Directieket te kunnen schilderen. Het formaat is 50 x 64 cm.

De schabloon is voor de leden beschikbaar tegen den prijs van f3,75 per stuk. Bovendien bestaat de mogelijkheid de schabloon te leenen van het Bureau van den B.N.A., waarbij alleen het vervoer voor rekening van den aanvrager komt. Het Bestuur vertrouwt dat het embleem, als één der propagandamiddelen in het propagandarapport genoemd, door alle leden van den B.N.A. daadwerkelijk zal worden gevoerd.

Het verheugt het Bestuur daarom ten zeerste, dat verscheidene leden er ook reeds toe zijn overgegaan het embleem af te drukken op hun briefpapier.

Het Bestuur van den B.N.A.

Inning Contributie voor het tweede halfjaar 1939.

Gedurende de maand Juli zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het tweede halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H. R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f20,— (f20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Juli a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerken aan het verlichten van de administratie.

Het Bestuur van den B.N.A.

Het Bureau van den B.N.A. zal wegens vakantie gesloten zijn de week van 31 Juli tot 5 Augustus a.s.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 30

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

29 JULI 1939

Wij beginnen in dit nummer een serie van eenige artikelen over de wereldtentoonstelling te New York, geschreven door den Heer Ir. G. Friedhoff, Red.

NEW YORK WORLD'S FAIR 1939

In den loop der laatste jaren zijn de wereldtentoonstellingen in de mode gekomen, zoodat men op dit gebied een soort traditie gaat krijgen. Iedere tentoonstelling heeft haar eigen „motto”; zoo heeft New York gekozen: „The world of to-morrow”. Afgezien van zulk een slagzin is iedere wereldtentoonstelling in haar hoofdopzet gelijk. Een wanneer men in New York op de Fair rondwaalt, zou men zich evengoed in Parijs, Brussel, Stockholm e.a. plaatsen kunnen wanen, al zijn er telkens weer andere uitgangspunten of is er een andere opzet van het geheel.

De Fair te New York onderscheidt zich van andere door een grootere eenheid van de architectuur. Er zijn op dit terrein, dat braak lag, enkele groote markante assen getrokken, waarvan vooral de middenas, loopende van het „Theme center” naar de „Court of Peace”, niet alleen een weidsche allure vertoont, doch een weldadig rustpunt oplevert door haar groote groen- en waterpartijen met boombeplanting, die de omringende architectuur vrijwel bedekken.

Het Bouwbureau van de Fair had de controle over alle paviljoens, het meest over die van de Fair zelf, doch ook over alle gebouwen, welke door architecten buiten het bouwbureau om werden ontworpen. Ieder was gehouden in massa en schaal bij zijn bureu aan te sluiten. „The result of this restraint, agreed upon by all in the common interest, is evidenced by the dignified effect of the main avenues of the Fair, such as Constitution Mall, the Avenue of Patriots and the Avenue of Pioneers. In other words, a unity was wrought out of a series of interesting diversities, and thus an ideal of democratic expression was achieved.” Een 60-tal beeldhouwwerken zijn op markante plaatsen opgesteld, sommige

van gigantische afmetingen; 35 beeldhouwers werden hiervoor zorgvuldig uitgekozen. Een 105-tal wandschilderingen zijn vervaardigd en hiervoor werd ook aan jongere krachten een kans gegeven. Decoratieve versieringen van inzenders, die hun eigen architect hadden, werden slechts gecontroleerd voor zoover het de hoofdlijnen betrof, opdat de schaal enz. wederom zou passen in het groote geheel. De massa van het publiek moest worden gepakt en onder den indruk gebracht van de groote eenheid van de tentoonstelling. Daarin is men wel geslaagd, al zal ieder er iets vinden wat meer of minder zijn persoonlijke voorkeur heeft. „However the Fair expects to achieve one of its artistic purposes, since it will surely have attained a considerable measure of unity from a great variety of expressions, besides having avoided the commonplace.” Zoo heeft men ook gewerkt op het gebied van de beplanting, van de kleuren der gebouwen en van de verlichting; het resultaat hiervan is werkelijk veel beter, dan wat tot heden op dit gebied werd bereikt. Bij beperkter opzet zijn er nog wel betere exposities geweest, zooals b.v. de tentoonstelling 1923 te Gothenburg. Hier was de geheele opbouw in handen van een 3-tal hoogst bekwame architecten en de tentoonstelling was nationaal; geen wonder dat in dat land van oude cultuur op een tijdstip, dat een hoogtepunt in architectonisch denken en kunnen was bereikt, een gaver geheel tot stand kon komen dan hier in deze jonge maatschappij met haar onbeperkten dadendrang.

Het Theme Center beheerscht de tentoonstelling; de bol en naald ziet men overal. Den bol heeft men bruikbaar gemaakt door de „world of to-morrow” er in te toonen. Met twee roltrappen

THEME-CENTER MET TRYLON EN PERISPHERE

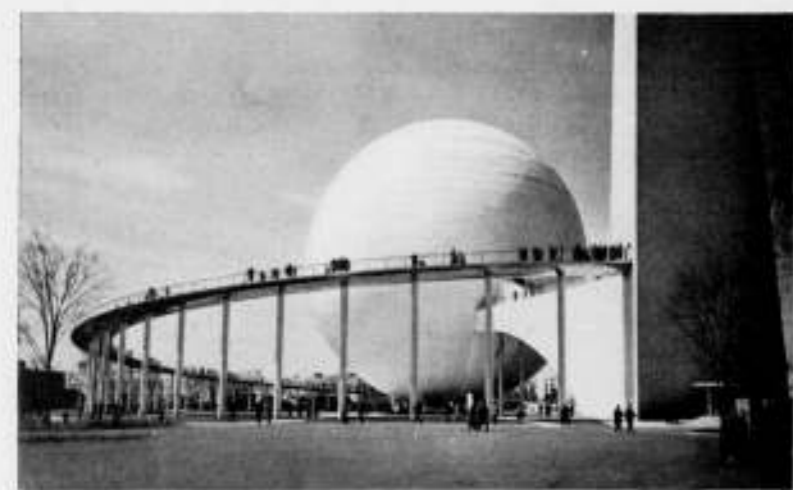
STANOBEEFD VAN WASHINGTON

gaat men in de naald tot halve bol-hoogte naar boven. Daar vindt men een rondlopende band, waarop men gaat staan en over de leuning heen ziet men in de diepte een landstreek op ideale wijze stedenbouwkundig ingedeeld. Na afloop wandelt men over de hoge luchtbrug, vanwaar men een aardig gezicht over de tentoonstelling heeft, naar beneden.

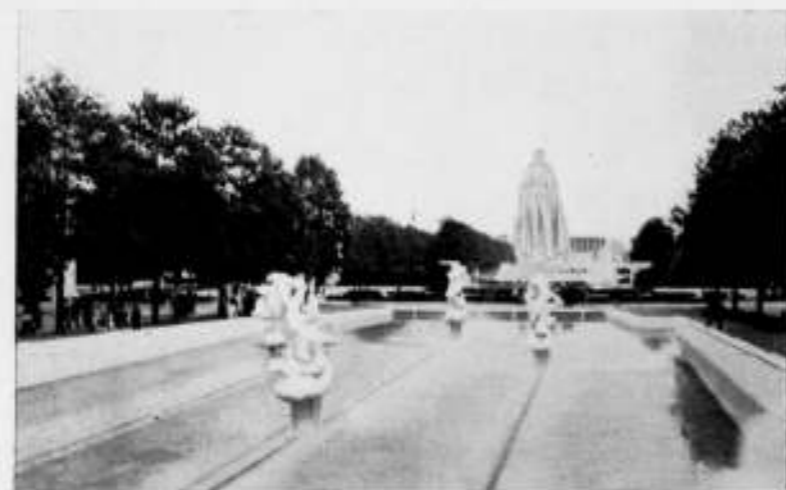
Het andere einde van de Constitution Mall vormt de Court of Peace, welk plein domineerend wordt afgesloten door het gebouw van de Verenigde Staten. Aan weerszijden liggen hier de vreemde nationaliteiten in twee loodrecht er op staande vleugels, van de hand van denzelfden architect (Cheney). Deze indeeling is een goede vondst, want de vleugels vormen als 't ware een architectonisch scherm, waarachter de uit den aard der zaak nogal bonte mengeling der buitenlandse inzendingen gedeeltelijk wordt gecamoufleerd. De Lagoon of Nations is voor dit plein gelegen en hieromheen liggen enkele paviljoens (België, Frankrijk en Engeland) welke niet verstopt zijn, doch in het groote geheel meespreken. De hoofdgedachte van deze enorme

middenpartij is zeer fraai en de uitvoering is in hoofdzaak geslaagd te noemen. Alleen de plaatsing van het gigantische beeld van George Washington in het midden is een groote vergissing. Dit had op het Vredesplein moeten staan. Nu mist het alle effect. Gezien van de Court of Peace staat het als massa mooi tegen het Theme Center, maar dan ziet men het op zijn rug! Omgekeerd van het Theme Center uit heeft het geen fond en staat verloren in de ruimte, doordat de afstand tot het eindgebouw te groot is. Een climax is hier niet gekregen, wat erg jammer is in deze anders zoo geslaagde hoofdas.

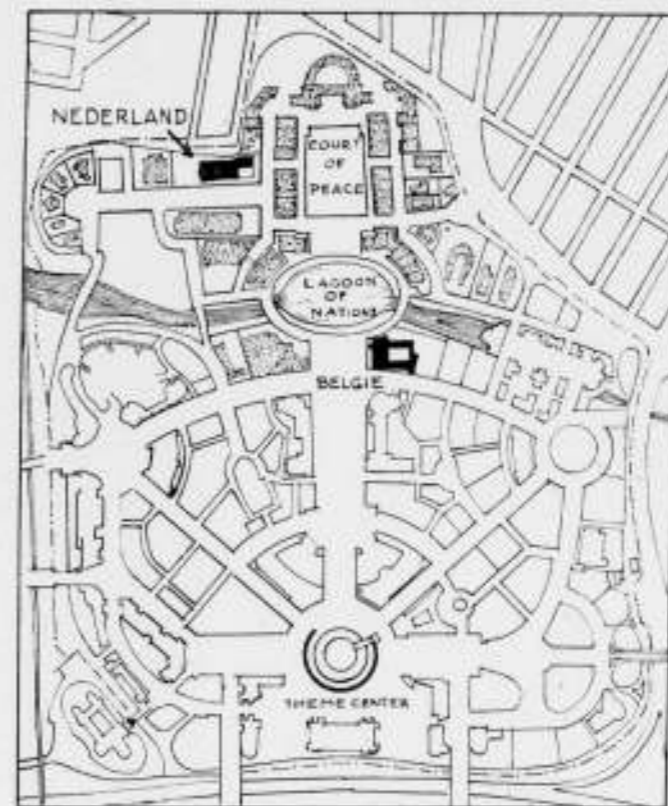
Zooals bij elke wereldtentoonstelling heeft het land, dat de tentoonstelling houdt, een enorme oppervlakte voor zijn eigen expositiegebouwen noodig. Naar mijn smaak altijd te veel. Het is voor een bezoeker uitgesloten om overal kennis van te nemen, tenzij hij in New York woont en er zijn tijd en geld voor over heeft om telkens kleine gedeelten serieus te bestudeeren. En daar er in New York „enkele” mensen wonen, zullen er dus wel zijn die werkelijk veel (alles?) zullen zien! En er is op alle gebied

LUCHTBRUG VAN UIT DE PERISPHERE

CONSTITUTION MALL MET STANDBEEFD VAN WASHINGTON GEZIEN NAAR HET COURT OF PEACE

PLAN VAN DE WERELDTENTONSTELLING TE NEW YORK 1939

oneindig veel: zoo b.v. een museum van oude kunst, waarin een fantastische hoeveelheid (500 stuks) van de mooiste stukken uit Amerikaansch bezit zijn opgenomen, terwijl ook buitenlandse musea hebben medegewerkt (o.a. het Rijksmuseum en Frans Halsmuseum). Men bewondert er werken van Fra Angelico, Lippi, Greco, van Eyck, Breughel, Hieronymus Bosch, Memling, Titian, Tintoretto, Rembrandt, Vermeer (speciaal het Melkmeisje van Vermeer uit het Rijksmuseum trekt in Amerika sterk de aandacht: „Iedere vierkante inch is voor \$ 1000 verzekerd!...”) en vele anderen. Voorts is er een gebouw waarin de moderne kunst van Amerika met 1200 stukken (10% hiervan ware genoeg geweest...) vertegenwoordigd is. Men kan den bliksem zien en hooren, die door de General Electric in een enorme hal wordt opgewekt door 10.000.000 Volt en een 10-tal meters door de lucht slaat. Even verder vindt men televisie-apparaten, een elektrische melkerij van koeien, die tusschen keurige chroomstaven in een glaspaleis staan te loeien alsof ze in de weide liepen, enz. enz.

Het is onmogelijk en onnoodig op al deze bijzonderheden dieper in te gaan, met uitzondering van de stand van de General Motors, waaraan ik een afzonderlijk artikel zal wijden. De gebouwen hebben geen van alle ramen, zij zijn kunstmatig verlicht en de daken heeft men geïsoleerd tegen de warmte. Enkele onderdeelen zijn air conditioned, zooals sommige restaurants, bioscoopzalen enz. Glazen wanden kon men met het oog op de tropische hitte niet toepassen en enkele buitenlandse paviljoens, die hieraan geen aandacht schonken (Ierland o.a.) ondervinden daar den last van. Een 60-tal buitenlandse staten zijn vertegenwoordigd. „The Fair is important in its influence upon the promotion of foreign trade, but its educational features are even more important. (Spatieering van den schrijver). The visitor can make a tour of the world in the Fair; here he examines the achievements and the products of which the nations of the Earth are most proud.” In verband met de opvatting van het Nederlandsche comité is deze zinsnede van belang, zooals ik hoop te kunnen aantonen bij de bespreking van ons eigen paviljoen.

STANDBEEFD VAN WASHINGTON, GEZIEN NAAR HET THEME CENTER

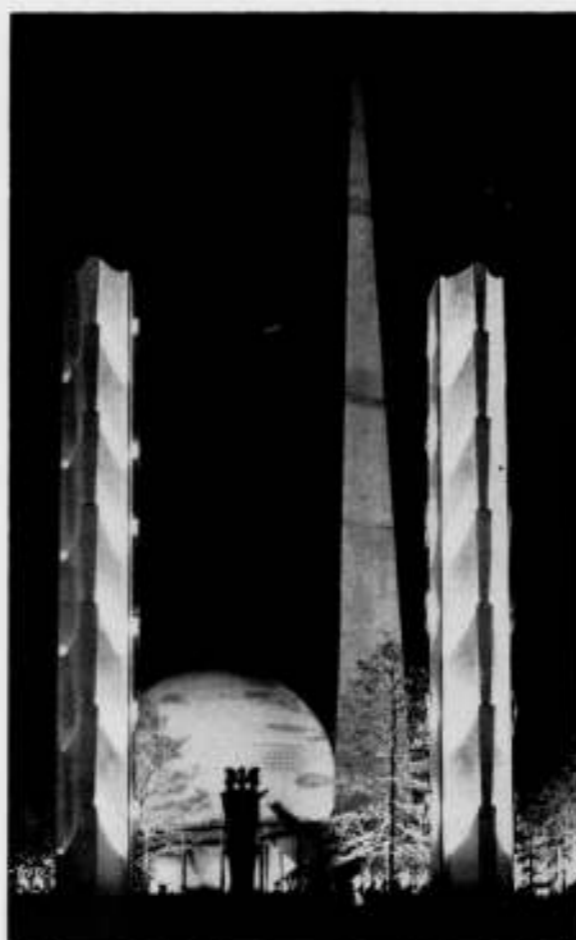
CONSTITUTION MALL, GEZIEN NAAR HET COURT OF PEACE

DE HOLLANDSCHE TULPEN OP DE NEW YORK WORLD'S FAIR

HET „FEDERAL BUILDING“ AAN HET EINDVAN HET COURT OF PEACE

AVONDVERLICHTING

AVONDVERLICHTING

DE LANDENVIJVER BIJ EEN AVONDVOORSTELLING

BINNENPLAATS VAN HET FEDERAL BUILDING

In den catalogus — waaruit alle aanhalingen zijn ontleend — wordt de toespraak van Koning Haakon VII gememoreerd, dat hier de naties bijeen gebracht worden „to join in a peaceful rivalry and in the mastery of everything that human ability and energy can achieve in a great demonstration of peace“.

Landen, die zich hierin van hun beste zijde lieten zien en waarvan ik er nog enkele wat uitvoeriger zal bespreken, zijn België, Polen, de Scandinavische landen, Brazilië, Lithauen, Turkije, Japan, terwijl ook de Volkenbond met een verdienstelijk paviljoen vertegenwoordigd is.

De beplanting van het terrein is zeer fraai en wanneer men bedenkt, dat de tentoonstelling op een aschbelt is gebouwd, kan men bijna niet begrijpen hoe het mogelijk was om dit tot stand te brengen. Een 10.000 boomen zijn overgebracht uit Maryland, Pennsylvania, New Jersey, Connecticut en New York en vormen de blijvende beplanting van het op deze plaats aan te leggen park (Flushing Meadow Park). Ook de gebouwen van New York-stad en -staat zijn permanent. Het gras was van te voren gezaaid in aarde op jute ondergrond. In enorme rollen werd het aangevoerd en in een dag waren alle gazons gereed!

De 1.000.000 bollen, die de Hollandsche kweekers zonden, zijn een enorm succes geworden en wien ik ook sprak, het eerste 300

woord was over deze voor Amerika fantastische kleurenweelde. Bij avond is de verlichting prachtig. Met de bekende hulpmiddelen van direct-, indirect-, neonlicht enz. zijn dikwijls interessante resultaten bereikt. Op een enkele plaats is gasverlichting; daar wordt tot nu toe te weinig aandacht aan besteed naar mijn meening. Het feestelijke effect van gasflambouwen is een dankbaar motief om tusschen de stille elektrische verlichting in toe te passen.

De lanen worden uitsluitend door schijnwerpers verlicht, die uit het gras de onderzijde der boomen beschijnen. Hierdoor ontstaat een zeer stemmige verlichting, waartegen de feller beschenen gebouwen beter uitkomen. De Amerikaan houdt van donkere ruimten met schemerlicht, hier is dat zeer fraai toegepast. Een hoogtepunt vormt de Lagoon of Nations bij avond, waar van 9.15 tot ca. 9.45 een fantastisch schouwspel is te genieten: het samenspel van vele fontein, gesynchroniseerd met licht-effecten, gasvlammen, speciale muziek en vuurwerk is van een onvergetelijke werking. De fontein dansen op en neer, dan hoog dan laag, de eene groep hoog de andere laag, in vele kleuren of zuiver wit in een harmonisch rythme met de muziek, zooals ik nog nergens heb gezien. Hier is een nieuwe kunstuiting tot stand gekomen, die reeds bij het eerste pogen tot een waardevol

resultaat is gekomen en een schoonheidsontroering wekt zooals die slechts bij het zien of hooren van waarachtige kunstuitingen ontstaat.

De organisatie van het verkeer is voortreffelijk. Vele treinen en subways leiden vanuit het hart der stad in korten tijd naar de Fair. Eén daarvan is een snelverbinding, die in 10 minuten op de Fair is. In de tourniquets betaalt men met een geldstuk in de gleuf. Oponthoud bestaat niet, heele drommen worden ieder oogenblik op deze wijze (en nog op vele andere) naar het terrein vervoerd.

Enorm zijn de parkeerterreinen voor auto's en bussen. Op de emplacements voor reservetreinen liggen 14 sporen naast elkaar, op elk spoor kunnen \pm 15 groote wagons staan. Fantastische menschenmassa's worden in korten tijd verwerkt. Op de Fair zelf (die een te groote uitgestrektheid heeft) zijn allerhand vervoermiddelen om de bezoekers langs de belangrijkste punten te voeren: bussen, motortreintjes, motorwagentjes, tot zelfs door studenten geduwde wagentjes voor 2 personen toe. Ik kon dezen laatsten vorm van moderne slavernij slechts matig waardeeren, hoewel de hooge verdiensten dit ambacht blijkbaar zeer aantrekkelijk maken! Wanneer men jeugdige mondaine menschen door een beschaafd jongmensch ziet voortduwen in een temperatuur

van om en de bij 90° Fahrenheit, is dat voor ons gevoel lichtelijk irriteerend. Wanneer men de Amerikaansche maatschappij beter leert kennen krijgt men wel een anderen kijk op de zaak. „To make money of it“ wordt daar zoo verdienstelijk geacht, dat „minderwaardige“ arbeid niet bestaat.

Al hebben dan alle werelddentoonstellingen hun gemeenschappelijk aspect, zoo is er toch in New York voldoende verschil om ieder, die daarvoor in de gelegenheid is met warmte aan te bevelen eens naar „de andere kant“ over te steken. Hij krijgt dan tevens een indruk van het wondere land, dat zich daar ontwikkelt op een voor ons toch altijd nog onbegrijpelijke wijze.

Het Internationale Architectencongres, dat van 24 tot 30 September te Washington gehouden wordt, kan mogelijk nog een tweede stimulans zijn. Ik moge hierbij vermelden, dat in Washington een stadscentrum van groen en parken is, zooals ik nog nergens zag. Hier gaat een grootsche visie gepaard met een zekere intimiteit; afmetingen die ons onbekend zijn (een middengazon van 3.5 km lang!), passen toch uitstekend in de schaal van het geheel, zoodat een reis daarheen een belangrijke gebeurtenis genoemd mag worden.

G. FRIEDHOFF.

BURGEMEESTERSWONING TE SCHAGERBRUG.

ARCH. WIEGER BRUIN B.N.A.

BIJ EEN MAGISTRAATSWONING.

De opgave, een woonhuis te bouwen voor den burgemeester van een kleine gemeente, heeft haar charme: het is geen huis als in de stad, één tusschen vele. Hier is meer toegestaan dan bij het eenvoudige huis voor bakker of kleinen rentenier. Dit huis moet en mag iets meer zijn, het mag een zekere waardigheid uitdrukken van de woonstee van den, in dit geval Zijne's, eersten burger. De architect Wieger Bruin heeft hier een burgemeestershuis gebouwd met wel zeer eenvoudige middelen, die tot ons spreken door hun zuiver architectonische vormtaal. Wij kennen al deze elementen die nu eenmaal tot een huis als dit behooren, dat zijn: de kap, de ramen, de ingang, schoorsteenen en muren. Zij zijn niet opgedikt, vergroot of verzaard ter wille van een architectuur. Dit huis is voor mij geworden een gulden middenweg tusschen een te weinig en een te veel, een te plat en te hellend. Ieder vakman zal dit huis in gedachten kunnen detailleeren, zoo klaar en eenvoudig is het, men behoeft nergens naar een waarom te zoeken. De architectuur is hier niet gemaakt en versterkt, door zich op den voorgrond dringende luiken en smeedwerken. Het heeft den adel van een echt Hollandsch huis, eerlijk en degelijk, misschien iets te deftig koel.

Zie het entree, het is zoo simpel en toch zoo waardig. Hier is niet noodig gebleken den ingang van een huis als dit te maken met natuursteenen treden, gesmeed ijzeren trekbel met drukbouten, een buiten schaal zijnden voetschraper alsof er geen vloer mat bestond en een gesmeed ijzeren lantaarn met 50 kaars gloeilamp met het steeds weer op den wind rammelende kapotte ruitje; geen luifel te zwaar van hout of te iel van ijzer was hier noodig. Van dit tot binnentreden uitnodigend entree zal de gevoelige geest genieten.

Dat ik zoo uitweid over dit zoo eenvoudige woonhuis zal door sommigen schouderophalend worden opgemerkt. Doch anderen zullen het met mij eens zijn, dat vele architecten bij het vervullen van een opdracht dikwijls te veel zien naar het al of niet goedkeurende knikje van hun gelijkgestemde collega's.

Wij leven in een tijdsperiode van uitersten en ik ben ervan overtuigd, dat er meer glas wordt toegepast om het veel goeds inhoudende principe en om den broeder collega gunstig te stemmen dan om de bouwkundige en -kunstige opgave te dienen.

BURGEMEESTERSWONING TE SCHAGERBRUG
ARCHITECT WIEGER BRUIN B.N.A.
302

BURGEMEESTERSWONING TE SCHAGERBRUG
PLATTEGRONDEN SCHAAL 1 Å 300

BOEKBESPREKING

Dr. H. J. HAMAKER, Technische Warmtegeleidingsmetingen. De bepaling van de warmtegeleidingscoëfficiënt van bouw- en isolatiematerialen. (Proefschrift). Uitg. Drukkerij fa. Schotanus & Jens, Utrecht 1939.

De hoeveelheid warmte q , die in de eenheid van tijd door een materiaal stroomt, is evenredig aan het tusschen de beide oppervlakken van het materiaal heerschende temperatuurverschil $(\theta_1 - \theta_2)$, evenredig aan de plaatoppervlakte f , omgekeerd evenredig aan de dikte van de materiaallaag l , en evenredig met de warmtegeleidingscoëfficiënt λ .

$$q = \lambda \frac{(\theta_1 - \theta_2)}{l} f.$$

Deze eenvoudige, aan de waarneming ontleende, formule maakt duidelijk wat de factor λ beteekent.

Over de bepaling van de waarde van λ handelt dit proefschrift. Het is duidelijk, dat bovenvermelde formule een homogeen materiaal vooronderstelt.

Maar ook voor de niet-homogene materialen zal een warmtegeleidingscoëfficiënt te bepalen zijn, die in de techniek bruikbaar is, omdat de toevallige rangschikking van de onderling gemengde materiaaldeelen door de groote afmetingen die bij toepassing van het materiaal in aanmerking komen, een praktisch gemiddelde zal opleveren.

De schrijver gaat in dit proefschrift de verschillende manieren na, waarop in den loop der tijden de waarde van λ experimenteel werd bepaald, en gaat vervolgens na, hoe door de Warmte-Stichting te Utrecht een eigen methode is ontwikkeld, die van de op den langen duur meest gangbare meetmethode van Poensgen verschilt. Dr. Hamaker gebruikt voor zijn onderzoek een tweetal warmtestroommeters (schijfcalorimeters). In het apparaat wordt een vlak cirkelvormig materiaalmonster van 25 cm diameter geplaatst tusschen twee dergelijke warmtestroommeters.

THEORETISCHE MECHANICA VOOR HET TECHNISCH ONDERWIJS EN VOOR ZELFSTUDIE. Deel 1 B. Statica en Dynamica (met 540 vraagstukken) van het Leerboek der Mechanica door Ir. G. L. Ludolph en Ir. A. P. Potma. 3e druk, J. P. Wolters, Groningen-Batavia. Deze nieuwe druk van dit bekende leerboek is in hoofdzaak gelijk aan den

Het zelfde kan gezegd worden van hen die de traditie hoog houden en deze trachten te leiden tot een beredeneerde nieuwe architectuur met vele decoratieve elementen. Een architectuur, die geheel den geest van het handwerk tracht uit te drukken in een tijd waarvan wij weten dat veel van dit handwerk met andere, ja meest machinale hulpmiddelen ontstaat, doet mij huiveren. Een tijdperk van een op een maniertje berustende architectuur zal den sprankelenden geest missen, die uit onze oude bouwwerken spreekt. Daarop zou de Amsterdamsche school nog veel voor hebben gehad, want daaraan was geest, zij het niet de juiste, niet te ontkennen.

Men zal begrijpen, dat het bovenstaande niet slaat op die werkers, van beiderlei richting, welke met grooten ernst en talent om ons heen zijn, doch op de vele kwasi volgelingen, die vaak het schoonste wreed kunnen schenden.

Dit zijn de redenen dat ik dit huis den gulden middenweg noemde, de boer en de burger zullen deze burgemeesterswoning voorbijgaan en het ieder voor zich een goed huis noemen, en zal dit geen teeken zijn dat het goed is? Ook dit huis zal z'n zwakheden hebben, het zal niet moeilijk zijn, zoekende, ze te vinden, en toch zal het nobele blijven overheerschen.

Het verdienstelijke frontonvullinkje is van den beeldhouwer Jan Meefoort.

J. W. H. C. POT.

Gemeten wordt: 1. de dikte van het materiaalmonster; 2. per tijds eenheid en door middel van de schijfcalorimeters de in het materiaal stroomende en aan de andere zijde uitredende warmtestroom $\frac{q}{f}$ en 3. door middel van op drie verschillende plaatsen aangebrachte thermo-elementen het temperatuurverschil $(\theta_1 - \theta_2)$. Met behulp van de geciteerde formule is daaruit λ te berekenen. Door deze methode schijnt een nauwkeurigheid van ongeveer 2% bereikt te kunnen worden.

De schrijver is er zich volkomen van bewust, dat een zeer groote nauwkeurigheid voor het gedrag der materialen in de praktijk feitelijk niet vereischt wordt; zij heeft alleen „handelspropagandistische" waarde (zie noot op blz. 30).

Aan het slot van het proefschrift komt een uitvoerige tabel voor van in het laboratorium der Warmte-Stichting door den schrijver bepaalde warmtegeleidingscoëfficiënten. De daarvoor gebruikte monsters werden eerst bij 80° C. gedroogd tot zij gedurende 24 uur een constant gewicht hadden. Daarna werd de warmtegeleidingscoëfficiënt bepaald. Bij elke gemeten coëfficiënt zijn de gemiddelde temperatuur en het volumegewicht in de tabel opgenomen. Dit volumegewicht geeft bij de beoordeeling van den aard van het onderzochte materiaal een zeker houvast.

Het beoordeelen is echter niet gemakkelijk. Men leest b.v. van 10 verschillende steensoorten, aangegeven als poreuze gebakken steen. De daarvoor opgegeven volumegewichten gaan van 710 tot 1360 kg/m³, de gemeten coëfficiënt λ van 0.149 tot 0.340 $\frac{\text{k cal.}}{\text{m.h.}^\circ\text{C.}}$. Een nadere aanduiding van de soort baksteen ware hier voor den belangstellenden technicus wel gewenscht.

In de tabel worden ook o.a. genoemd: cement-product met steenachtige bestanddeelen, ampas met cement vuchtgehalte ca. 10%, asbest-cementplaten van bijzondere samenstelling. Zonder verder commentaar hebben de daarvoor gegevens cijfers voor den lezer echter weinig waarde. H. G. J. S.

vorigen druk. Het hoofdstuk over „Krachten en drukken bij stroomende vloeistoffen en gassen" onderging een algeheele wijziging. Wij blijven bij de beschouwingen welke wij vroeger over deze boeken hebben gegeven.

De uitvoering van de figuren in dezen druk is zeer te roemen. J. P. M.

XVe INTERNATIONALE ARCHITECTENCONGRES TE WASHINGTON.

Het XVe Internationale Architectencongres zal dit jaar van 24—30 September gehouden worden te Washington.

De B.N.A. zal op dit Congres vertegenwoordigd worden door Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, die als gedelegeerde van de Nederlandsche Regeering het Congres bijwoont.

Op het Congres zullen een 5-tal thema's worden behandeld.

Het eerste thema gaat over stedenbouw, in het bijzonder over streekplanwerk. Het 2e thema heeft tot onderwerp: Het verband tuschen bevolkingsdichtheid en bebouwd oppervlak.

Het 3e thema is wel van zeer beschouwenden aard. Het luidt: De hedendaagsche architect tegenover den architect van vroeger jaren, beschouwd uit een oogpunt van techniek, van aesthetiek en uit sociaal oogpunt.

Het 4e en 5e thema hebben betrekking op de vakuitoefening en wel in het bijzonder over de S.C.!

Thema IV luidt: „De gevolgen van de medezeggenschap van de overheid of van semi-overheidsorganen op de tot stand koming van werken van bouwkunst." Voorwaar een belangrijk onderwerp, waarover wel eens meer van gedachten wordt gewisseld!

Thema V stelt de vraag of de overheid met meer macht zal worden bekleed om projecten van onvoldoend aesthetisch gehalte af te keuren, meer dan, zooals tot nu toe, alleen wegens technische redenen het geval is.

De B.N.A. heeft deze beide punten in de laatste jaren zeer uitvoerig besproken en hoe langer hoe duidelijker teekent zich een communis opinio onder de architecten af. Het zal belangrijk zijn te vernemen tot welke conclusies het Congres in Amerika zal komen.

Op het Bureau van den B.N.A. ligt het officieele programma van het Congres ter inzage.

PRIJSVRAAG VOOR EEN NIEUW STADHUIS TE DOETINCHEM.

Van haar beoordeeling der 179 ingekomen plannen voor deze prijsvraag, heeft de jury een rapport samengesteld en aan Burgemeester en Wethouders van Doetinchem voorgelegd.

De jury heeft geen ten prijs toegekend. Het plan, ingezonden onder motto „In Geldersche sfeer" verkreeg een tweeden prijs, waarvan de ontwerpers bleken te zijn H. Sutterland en Ir. A. v. d. Steur te Rotterdam. In haar advies zegt de jury van dit plan: Gezien den uitslag van de prijsvraag adviseert de jury Uw College aan deze ontwerpers op te dragen het omwerken in overleg met de jury van de plattegronden van het werkgedeelte. De jury is over-

tuigd, dat na een zoodanige omwerking een plan verkregen zal worden voor een waardig en ter plaatse geëgend stadhuis van Uw gemeente, in welk geval zij Uw College zal voorstellen, ook de verdere uitwerking van de plannen aan den ontwerper van het betreffende plan op te dragen.

Een derden prijs verkreeg het plan ingezonden onder motto „Aan den Weg", ontwerper Ir. N. v. d. Laan te Delft. Vervolgens werd aan twee plannen een premie toegekend, nam. aan het plan ingezonden onder motto „Gelre (1)", ontwerper Ir. J. Beckering Vinckers te Haren en aan het plan ingezonden onder motto „S.P.Q.D.", ontwerper J. Minekus te 's-Gravenhage.

PRIJSVRAAG VOOR EEN LANDARBEIDERSWONING.

De Jury voor deze prijsvraag heeft de volgende bekroningen toegekend:
1e Prijs motto: „Zandkant", L. Brandts Buys, Cand. b.i., Schipluiden.
2e " " : „West Brabant", Herman Nelissen Jr., Architect, Hoeven.

3e Prijs motto: „Den Eigen Herd", W. J. Bunnik, Architect, Breda.
4e " " : „Ideaal wonen op het platte land", blijft onbekend.
5e " " : „De Langsgevel", Jan Strik, Architect, Vught.

INZENDINGEN OP DE STUDIEPRIJSVRAAG No. 13 VAN A. ET A.

Ingekomen zijn 6 ontwerpen onder de motto's: Aquavitae; Ter herinnering; R R R, ein ander Bild; Aquarius; Nomina sunt odiosa; 26739.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

DAS WERK (Zwitserland), 1939-1.

De jaargang begint met een fotografisch overzicht van den stand van zaken op de Landesausstellung te Zürich 1939; vele hallen en paviljoens in aanbouw, in zeer interessanten houtbouw, vakwerken, volwand- en gelijmde spanten, meerendeels speelsch en gracieus. Daarna verschillende artikelen, o.a. een historische inleiding over acoustiek en foto's en platte gronden van huizen.

IDEM 2.

Vele foto's van twee bronzen beeldgroepen te Bern van den beeldhouwer Karl Geiser; het plaatsen had nog al wat voeten in de aarde. Verschillende nieuwe scholen in Basel, waarvan er één werd ondergebracht onder de brugoprit van de Dreirosenbrücke!

IDEM 3.

Dit begint met een feestelijk model voor het Kaffeebarschiff voor de Landesausstellung, daarna wandschildering en grafieken, eveneens voor de tentoonstelling. Hierop volgen enkele nieuwe en verbouwde evangelische kerken, alsmede eenige beschouwingen over protestantschen kerkgebouw. Tot slot een artikel gewijd aan de nagedachtenis van Theodor Fischer.

IDEM 4.

Detailfoto's van de ijzerconstructie voor de zweefbaan op de L.A. Notities bij de Delacroix-tentoonstelling te Zürich. Een beschouwing over de betekenis van plantsoenen en groen in en bij steden, met als voorbeeld de stad Basel. Een interessant artikel over gebouw, nederzetting en landschap met fraaie voorbeelden van dorpen. Tot slot diversen, waaronder plannen van het paviljoen „Bouwen" op de L.A. en bedenkingen tegen Sneeuw Witje.

BYGGMÅSTAREN (Zweden), 1939-6.

Verschillende beschouwingen: over de bebouwing en de bescherming van fraaie oevers, over het honorarium en den arbeid van den architect en over de Zweedsche bouwindustrie.

IDEM 7.

Onderzoekingen op 't gebied van den woningbouw (welke in de richting leiden van grootere industrialisatie van het bouwbedrijf).

IDEM 8.

Een uitvoerig bad-nummer. Beschouwingen over en foto's en plannen van openluchtbaden, overdekte baden, luchtbaden, zonnebaden, de inrichting van al deze instituten en de accessoires.

IDEM 9.

Een beschouwing over de economische voorwaarden voor saneering van stadsgedeelten en woonhuizen door de eigenaars zelf. B.

IDEM 10.

Gewijd aan de uitbreiding van het Raadhuis van Göteborg. Arch. E. G. Asplund. Men heeft een zijde van het oude vierkante gebouw om een binnenplaats uitgebroken, de binnenplaats verdubbeld, en toen de rechthoek voltooid. Op de plaats van den ouden vleugel ligt een nieuw gedeelte met de hoofdtrap. Oud en nieuw, dus klassicistisch en hyper modern Zweedsch, gematigd en decoratief functionalistisch, sluiten rustig tegen elkaar aan.

J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 25 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 29 JULI 1939 No. 30

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Het Bureau van den B.N.A. zal wegens vacantie gesloten zijn de week van 31 Juli tot 5 Augustus a.s.

Circulaire Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942.

Het Bestuur deelt met erkentelijkheid mede, dat reeds verschillende leden een bijdrage aan het Fonds Eeuwfeest 1942 hebben toegezegd. Van vele leden wordt echter nog de bijdrage verwacht.

Het Bestuur wekt de leden op, vóór zij met vacantie gaan, het groene bijlet in te zenden. Het Fonds is nog niet groot genoeg om alles van het bescheiden schemaplan, opgenomen in één der vorige off. mededeelingen, te kunnen verwezenlijken. Leden, die naar aanleiding van dit schemaplan, voorstellen aan het Bestuur ter overweging zouden willen geven, worden verzocht zulks te doen. Reeds mocht het Bestuur enkele waardevolle adviezen ontvangen, die zeer zeker ernstige overweging verdienen.

Het Bestuur van den B.N.A..

Sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942.

De sluitzegels Eeuwfeest B.N.A. 1842—1942, waarvan den leden een exemplaar werd toegezonden bij de oproepingskaart voor de Zomervergadering te Zwolle, zijn bedoeld ten te als propagandamiddel voor den B.N.A. en ten 2e als bron van inkomsten voor het „Fonds Eeuwfeest 1942".

De sluitzegels worden daartoe in pakjes van 100 stuks tegen den prijs van fl.— per pakje ter beschikking gesteld van de leden.

De leden worden opgewekt hunne brieven zooveel mogelijk van deze sluitzegels te voorzien, in de eerste plaats om het praktische doel dat er met betrekking tot het „Fonds Eeuwfeest 1942" mede wordt bedoeld, doch vooral om op deze wijze aan het embleem van den B.N.A. ruime bekendheid en daardoor beteekenis te geven.

Aanvragen voor sluitzegels zijn te richten aan het Bureau van den B.N.A..

Het Bestuur van den B.N.A..

Embleem van den B.N.A. op schuttingen van Bouwwerken.

Voor het embleem van den B.N.A. zijn thans zinken schablonen beschikbaar, om het embleem op een gemakkelijke wijze op de schuttingen der bouwwerken en op een daartoe geschikte plaats op de Directiekeet te kunnen schilderen. Het formaat is 50 x 64 cm.

De schabloon is voor de leden beschikbaar tegen den prijs van f 3,75 per stuk. Bovendien bestaat de mogelijkheid de schabloon te leenen van het Bureau van den B.N.A., waarbij alleen het vervoer voor rekening van den aanvrager komt. Het Bestuur vertrouwt dat het embleem, als één der propagandamiddelen in het propagandarapport genoemd, door alle leden van den B.N.A. daadwerkelijk zal worden gevoerd.

Het verheugt het Bestuur daarom ten zeerste, dat verscheidene leden er ook reeds toe zijn overgegaan het embleem af te drukken op hun briefpapier.

Het Bestuur van den B.N.A..

Inning Contributie voor het tweede halfjaar 1939.

Gedurende de maand Juli zal voor leden van den B.N.A. de gelegenheid openstaan de contributie voor het tweede halfjaar 1939 (zie Statuten art. 6 par. 13 en H.R. art. 13 par. 11) te voldoen, bij voorkeur door storting van het betreffende bedrag ad f 20.— (f 20,20 indien toezending van kwitantie wordt gewenscht) op de postrekening van den B.N.A. No. 71518.

Na 31 Juli a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet hebben overgemaakt, per postkwitantie worden beschikt, verhoogd met f 0,25 voor inningskosten.

Het Bestuur vertrouwt dat vele leden gebruik zullen maken van de gelegenheid om het verschuldigde bedrag te gireeren, en daarmede zullen medewerkers aan het verlichten van de administratie.

Het Bestuur van den B.N.A..

HET NEDERLANDSCHE PAVILJOEN OP DE NEW YORK WORLD'S FAIR 1939

In de Economische Voorlichting van 23 September 1938 leest men, dat voor het comité „de hoofdgedachte bij de inrichting is geweest, dat Nederland en de Nederlandsche overzeesche gewesten aan de miljoenen bezoekers het beste zullen toonen van hetgeen zij te toonen hebben en zulks op de aesthetisch meest verantwoorde wijze, met de bedoeling, dat deze deelneming voor het Rijk zoo groot mogelijk nut zal afwerpen, zowel in ideel als in materieel opzicht“. Deze woorden stemmen vrijwel overeen met hetgeen in den catalogus door het Bestuur van de Fair zelf als uitgangspunt werd genomen, en welke zinsnede ik in het vorige artikel reeds heb aangehaald. (The Fair is important in its influence upon the promotion of foreign trade, but its educational features are even more important enz.)

Bij de bespreking van de Nederlandsche inzending moet onderscheid gemaakt worden tusschen het officieele Nederlandsche paviljoen en de afdeling welke Nederland in gebruik heeft in één der beide vleugels welke het Court of Peace begrenzen. Zooals reeds vermeld is, zijn in deze vleugels traveeën ter beschikking van de deelnemende landen gesteld.

Ons officieele paviljoen ligt ongeveer achter het gedeelte dat voor Nederland in deze vleugels is bestemd. Naar ik vernam was eerst de plaats waar nu het Belgische paviljoen staat voor Nederland gereserveerd; door een te late beslissing van de regeering snoopte België ons deze zeer belangrijk gelegen plaats af....

Ons paviljoen bestaat in hoofdzaak uit 4 onderdeelen:

- 1e. het representatieve buitenterras met voorname trappenaanleg en open ontvangruimte;
- 2e. de Nederlandsche inzending;

3e. de inzending van West-Indië;

4e. idem van Oost-Indië;

waar dan nog de tuinaanleg bijkomt als een op zichzelf staand element.

Het uitwendige van het gebouw heeft, wat den hoofdvorm betreft, een eenvoudig karakter. De gedachte van een open voorhof met trappenaanleg en kleurig monumentaal wanddecor is aantrekkelijk. De plaats van den toren en de daaronder staande Stuyvesant, zijn echter weinig organisch verbonden met het geheel. De overgang tusschen het gesloten — door licenen in goede verhouding onderverdeelde — wandvlak en den open voorhof, was het aangewezen punt geweest voor een torenmotief, zoo men dit al speciaal wenschte. Nu zijn de verschillende plaatsingen van toren, overdekten voorhof, open voorhof en gebouw niet overtuigend tegen elkaar afgewogen.

De kleuren van het geheel zijn grijs met oud-rose in de licenen voor het hoofdgebouw en blauw in het plafond van den voorhof. De eerste kleur doet wat oververfijnd aan, de tweede is op zichzelf zéér fraai, doch harmonieert niet met de rose toon, die het eigenlijke paviljoen wat kleur geeft. De toren wekt herinneringen op aan onze oude torens. Een zéér gevaarlijk experiment, dat m.i. ook niet geslaagd is. De combinatie van traditioneele motieven met een bouwwerk dat daarvan vrij is, vereischt een uitzonderlijke vaardigheid; de schaal is geheel anders en de eenheid van de conceptie is verloren gegaan. Tegen de verzorgde detaillering van de buitenarchitectuur steken de nuchtere kolommen van I profiel met tusschengeplakte glazen steenen zonderling af.

BUITENAANZICHT NEDERLANDSCH PAVILJOEN
ARCH. PROF. DR. IR. D. F. SLOTHOUWER, B.N.A.

De strenge architectuur van het uitwendige vinden wij binnen alleen in de koloniale inzending enigszins terug. De indeeling van de Nederlandsche afdeling toont een beweeglijkheid die geheel in strijd is met het uiterlijk. De tuinaanleg — die op zichzelf heel fraai is — ligt geheel terzijde van het paviljoen en houdt daarmee slechts een zeer oppervlakkig verband. De plaatsing van den vlaggemast midden uit het carillon doet wel wat geïmproviseerd aan, evenals het onleesbare opschrift: The Netherlands, om het klokkenspel.

De eerste indruk van het interieur is frisch met enkele vroolijke kleuren. De W.I. afdeling is meer gebonden en de O.I. afdeling wat zwaarder van toon en waardig van houding.

Wanneer wij nu de onderdeelen meer gedetailleerd beschouwen, moeten wij weer aanvangen met het buitenterras en de open eerehal. Zoals ik reeds zeide, is de gedachte van een open voorhof met kleurig wanddecor, gevat in geel metalen lijst, zeker aanvaardbaar. De ruimte, waar de wandschildering in geplaatst is, wordt aan weerszijden afgesloten door glas, waarin eenige luchtig gestrooide bloemmotieven zijn gespoten. De compositie gaat uit van twee zijdecor, die over de heele hoogte zijn ingedeeld

ZUGEVEL VAN HET NEDERLANDSCH PAVILJOEN
ARCH. PROF. DR. IR. D. F. SLOTHOUWER, B.N.A.

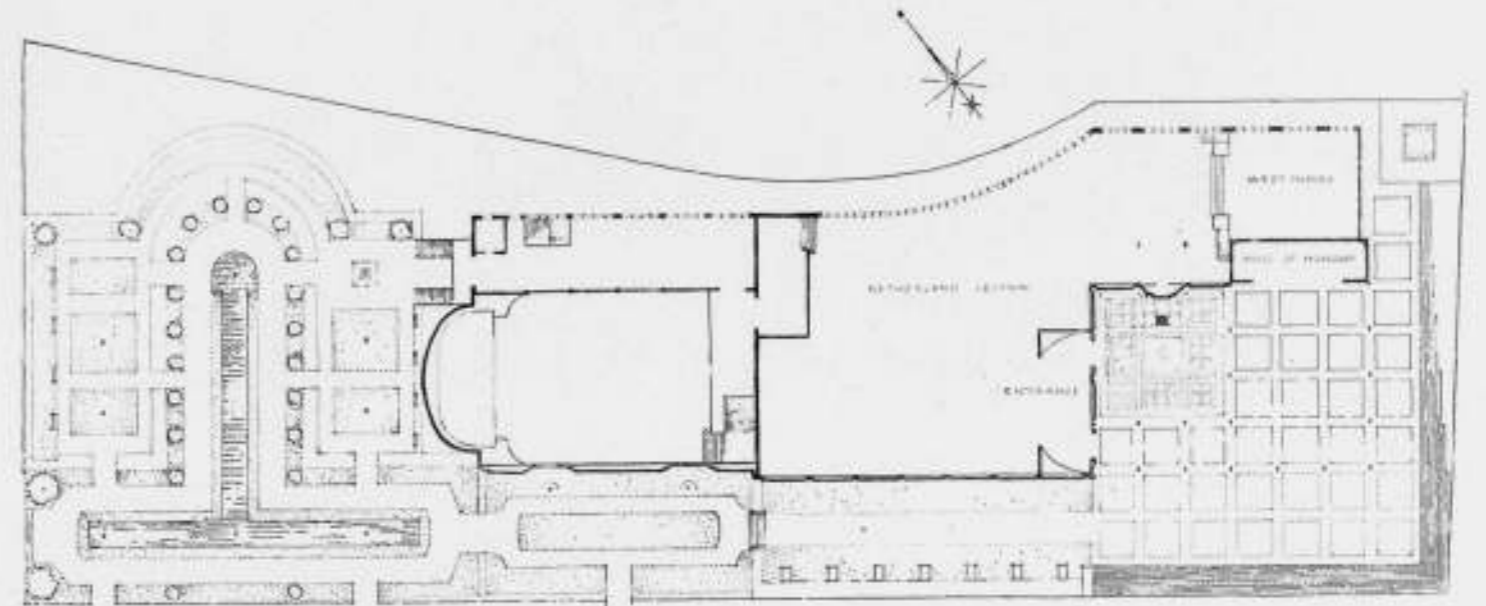

TUINAANLEG BIJ HET NEDERLANDSCH PAVILJOEN
TUINARCHITECTEN: J. T. SCHEEPERS, R. K. WEBEL EN U. INNOCENTI

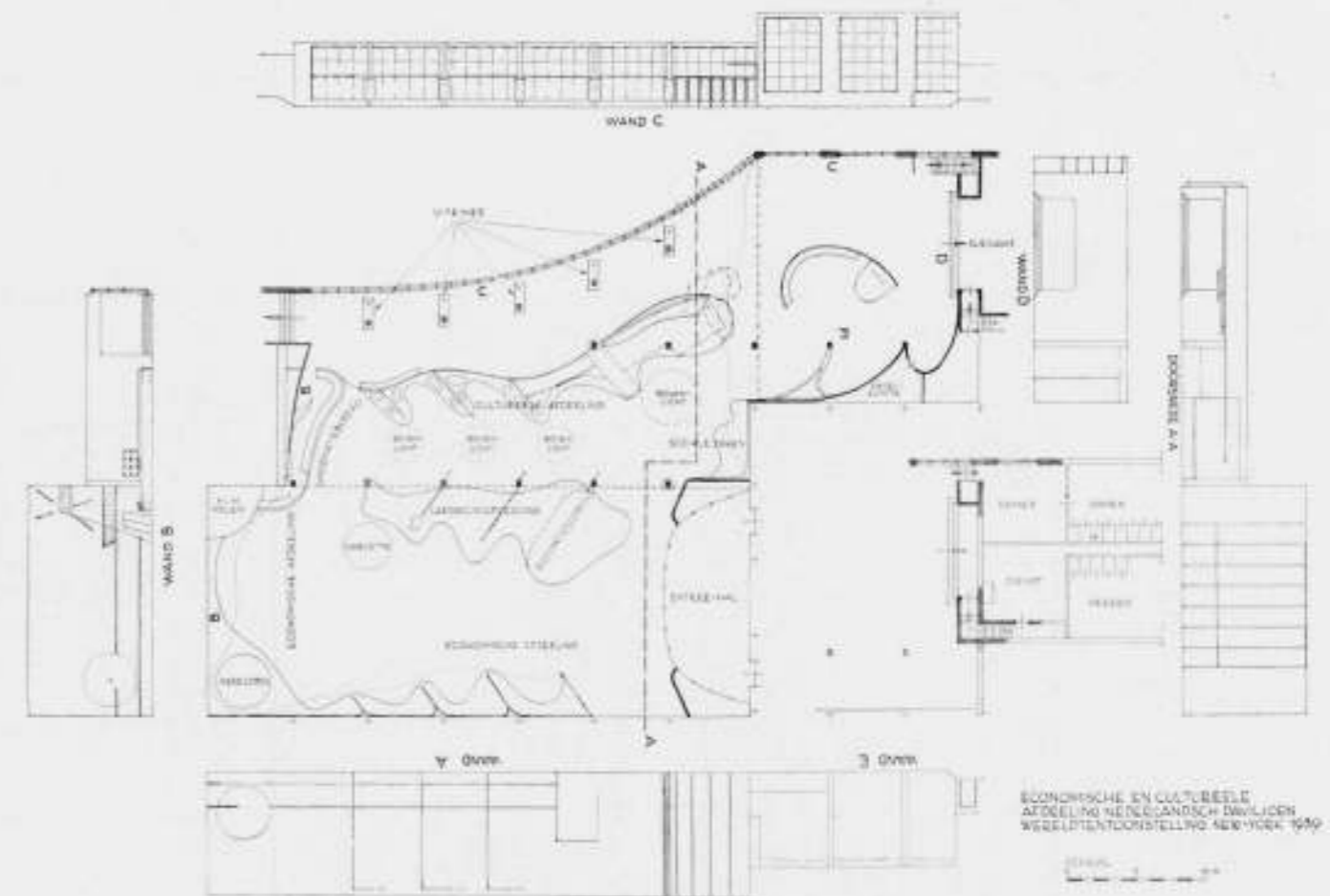
en een middendecor, dat evenwel in tweeën is gesneden, waardoor dit klein van schaal wordt. De hierop afgebeelde vorstin zit laag en wordt voor een gedeelte aan het oog onttrokken zoodra hiervoor een officieele delegatie geplaatst is. De climax is gelegd op de zijpaneelen, inplaats van op het middenvak. Achter deze drie coulissen bevinden zich nog twee zijcoulissen en daarachter een achterwand, die eveneens als één geheel is gecomponeerd, wat opnieuw de schaal van het middelste gedeelte drukt. Met vlotte hand zijn deze enorme glaspaneelen beschilderd, maar van een inhoud, kleurengamma en techniek die strijden tegen elk normaal gevoel. Het is niet geraffineerd, noch primitief, niet rustig, noch gedurfd; het vertoont meer overeenkomst met goedkope kermisversiering zonder de charme van de naïeve gewichtigheid daarvan. De Koningin is geflankeerd door vooraanstaande figuren uit onze Maatschappij, die slechts met de grootste moeite eenige gelijkenis hebben met de personen, die ze vermoedelijk moeten uitbeelden. Wanneer daar andere waarden tegenover hadden gestaan, ware dit bezwaar licht te tellen; helaas zijn die er niet, waarbij nog komt, dat het onmiskenbaar joodsche uiterlijk van allen zonder uitzondering, een vraag op ieders lippen doet

HAL BIJ AVONDVERLICHTING
ARCH. PROF. DR. IR. D. F. SLOTHOUWER, B.N.A.

PLATTEGROND VAN HET NEDERLANDSCHE PAVILJOEN. ARCHITECT PROF. DR. IR. D. F. SLOTHOUWER, B.N.A.

PLATTEGROND VAN DE ECONOMISCHE EN CULTUREELE AFDEELING. ALGEMEEN ONTWERP, PAUL BROMBERG

EEREHAL ARCHITECT EN DECORATEUR PROF. H. ROSSE

DETAIL VAN HET MIDDELSTE GLASPANEEL IN DE EEREHAL

komen, die noch voor onze joodsche landgenooten, noch voor ons volk in zijn geheel aanvaardbaar is. Prinses Juliana en Prins Bernhard rijden op het achterpaneel in de gouden koets onder melkende boerenmeisjes . . . enz. enz. De inhoud van dit werkstuk nadert het peil van „kitsch“. En dat als representatie van het land van Roland Holst en van Konijnenburg!

De zaal betreedt men door twee deuren waarachter een tochtportaal ligt, dat geheel van glas is waarin figuraties zijn gespoten. De afbeeldingen zijn ontworpen door Prof. Huib Luns en Lambert Simon. Aangezien ze zoo geplaatst zijn dat het licht er nooit goed op valt . . . heb ik geen indruk van de kwaliteiten kunnen krijgen (afb. 4, blz. 310).

De zaal zelf is versierd met vele wanddecoraties van de hand van diverse kunstenaars. Blijkbaar hebben sommigen op zichzelf gewerkt, zonder dat zij wisten waar hun werkstuk kwam, want van eenige harmonie met hun plaats en hun buurman is soms geen sprake. Daar zowat alle wanden versierd zijn op nogal uiteenlopende wijze, ontbreekt hier alle evenwicht of climax. Het eenige wat men zou kunnen waardeeren is een zekere vrolijkheid van kleur, die op 't eerste gezicht opvalt. Slechts een enkele schilder heeft laten zien dat hij eenig idee van vlakverdeling heeft en decoratieve talenten bezit. Het meerendeel is echter zwak.

Links is de economische afdeling, waarover ik het liefst zou zwijgen; een enkel voorbeeld ter motiveering: de diamant-industrie is gerepresenteerd door een glazen pyramide, ca. 15 cm groot, de baksteenindustrie door drie geglazuurde bakstenen, lilliputformaat op een glazen plaatje. Onze scheepsbouw- en machine-industrie ziet zijn forsche producten in 13 x 18 formaat in de meest banale portretlijstjes, in elegante slagorde speelsch naast elkaar opgesteld . . . enz. Dan nadert men onzen goedmoedigen molen . . . waarin de K.L.M. vertoeft . . . Wil men de Amerikanen suggereeren, dat onze Vliegende Hollander met molenwieken wordt voortgedreven? Dat zou inderdaad een reis naar Holland waard zijn om zooiets te zien!

Aan de rechterzijde vindt men bij het binnenkomen een reliefskaart van Nederland, waar gedemonstreerd wordt hoe ons land aan de baren ontworsteld is. Een zeer geslaagde gedachte is hier ten uitvoer gebracht; helaas laat ze aan duidelijkheid alles te wenschen over en staat de bezoeker er wat verbaasd en vermaakt naar te kijken, zonder eenige notie te hebben van wat er eigenlijk gebeurt.

Daarna volgen in een serie opeenvolgende stands gegevens over stamboekvee, plantenziektkundigen dienst, de cultureele afdeling met gegevens betreffende het werk van de Professoren Keesom, de Haas, Kamerlingh Onnes, Joh. Westerdijk, Holwerda, Gorter, Ornstein, Vening Meinesz enz. De opstelling is van dien aard, dat ik ze bij mijn laatste bezoek pas opmerkte, nadat ik vernomen had, dat er zooiets nog was.

Gaarne neem ik aan dat het héél moeilijk is om een tentoonstellingspubliek dit soort werk bij te brengen, doch op deze wijze gaat er geen enkele suggestieve werking van uit.

Dan nadert men de eenige stand die verdienste heeft en wel een uitgebreide collectie van Leerdamsch glaswerk (fig. 8, blz. 311). Hierbij is het goede orgel van Flentrop in een wand geplaatst, waarover Prof. Jurras eenige voortreffelijk geschilderde figuren strooide; van eenig organisch verband tusschen orgel, figuren en wand is niet veel te bemerken.

De drie hoofdgodsdiensten volgen, ze zijn op een zielige wijze vertegenwoordigd, de Joodsche, de Protestantsche (een paar Statenbijbels, c'est tout) en de Roomsche-Katholieke. Ieder weet dat bij de jongere generatie kunstenaars, vooral onder de laatste, voortreffelijke krachten zijn; hier hangt een slap mozaïek crucifix met een volkomen onbeduidend heiligenbeeld er boven . . . niemand wist te vertellen van wien dit werk was.

De hierop volgende afdeling: West-Indië, geeft een aangename afwisseling, omdat hier een zekere rust en eenheid heerscht.

MIDDELSTE GLASPANEEL TEEKENING PROF. H. ROSSE

TAFEL IN DE EEREHAL

ONTWERP PROF. H. ROSSE

FIG. 1. WANDSCHILDING DOOR F. H. T. REITMAN

FIG. 4. GLASWAND BOVEN TOCHT PUI. ONTWERP PROF. H. LUNS

FIG. 2. WANDSCHILDING DOOR LOUIS BRON

FIG. 5. SCHOORSTEENPIJP MET KIJKGAAJTJES OP PANORAMA'S
VERSIERINGEN DOOR F. HARTMAN EN F. TER GAST

FIG. 3. STAND VAN DE K.L.M. ONTWERP H. C. PIECK

FIG. 6. CULT. AFD. STATISTIEK GET. DOOR DR. O. VON NEURATH

KIJKJES IN DE CULTUREELE EN ECONOMISCHE AFDEELING

DECORATIEVE LEIDER: PAUL BROMBERG

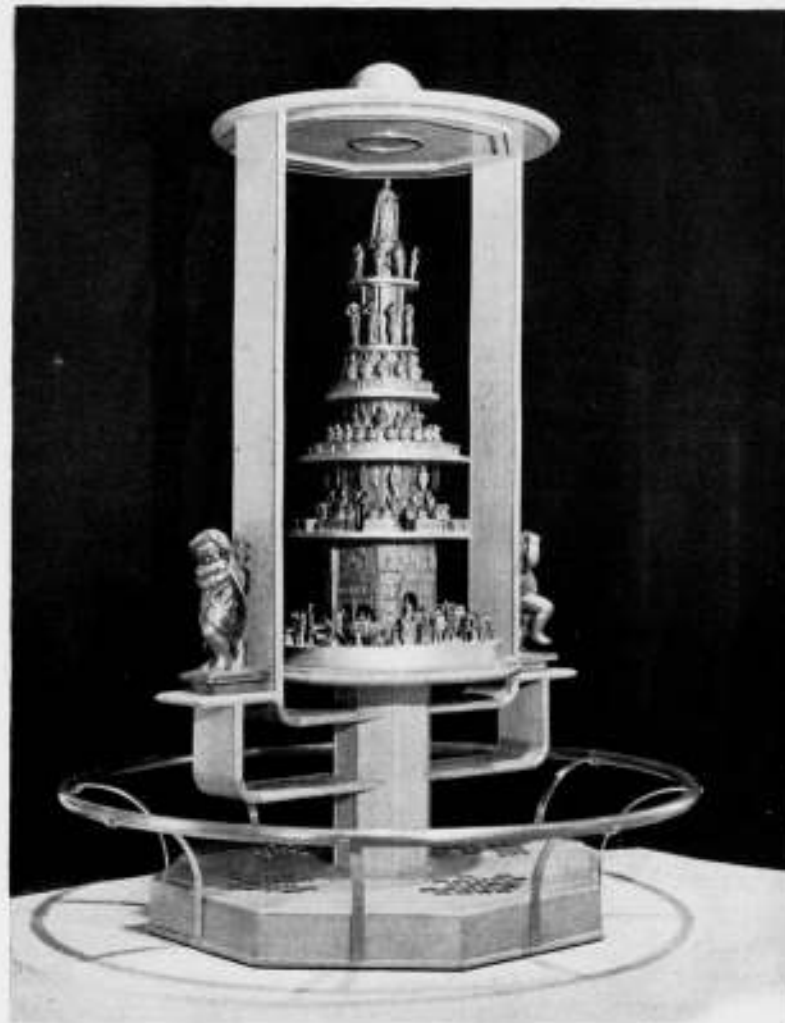
FIG. 7. CULTUREELE AFDEELING. PAUL BROMBERG

FIG. 8. CULTUREELE AFDEELING WANDSCHILDING, A. M. LUYT

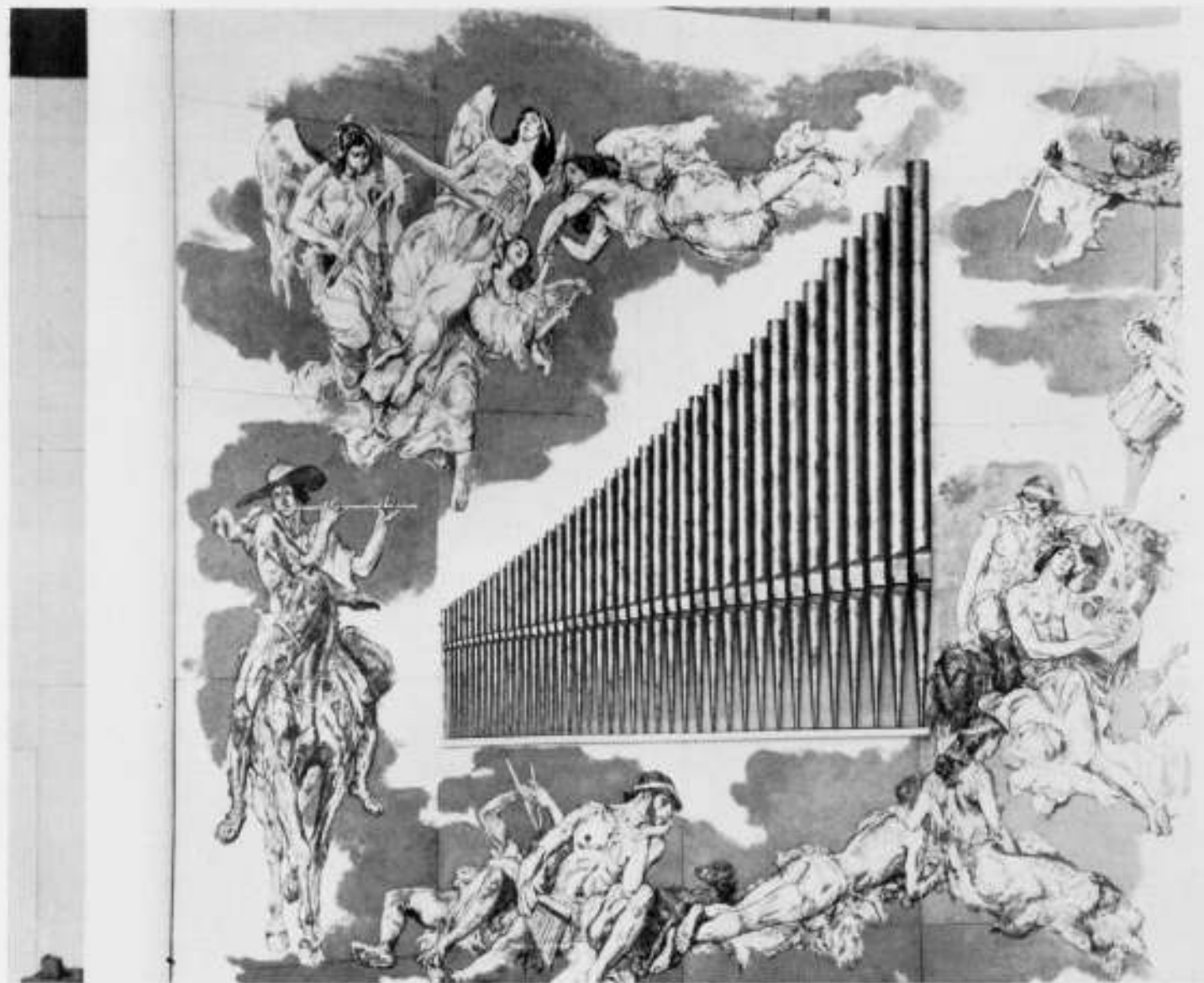
WANDSCHILDING DOOR PROF. W. V. D. BERG

REGERINGS KLOK, ONTWERP PROF. H. ROSSE
POPPETJES DOOR H. ETIENNE

DE GENUMMERDE PUNTJES GEVEN DE ILLUSTRATIES AAN OP PAG. 310 EN 311

ORGEL DOOR H. W. FLENTROP TE ZAANDAM IN DE CULTUREELE AFDEELING, DAARBOVEN

Aan het eind staat zoo'n bekend diorama (met poppen van Käthe Kruse!), dat blijkbaar onafscheidelijk is van onze koloniale tentoonstellingen en altijd toch weer een categorie bezoekers blijkt te bekoren....

Aan weerszijden daarvan hangen een paar goede decoratieve paneelen van E. J. Ligtelijn, waarvan een, de landkaart van Suriname, werkelijk geslaagd genoemd mag worden.

Wij keeren terug en gaan door een soort breede corridor langs de gebogen achterwand van het paviljoen, naar Oost-Indië toe. In deze corridor (fig. 7 en 8, blz. 311) staan de Nederlandsche kunststukken.... Wij vinden hier de Porceleyne Flesch met zijn bekende blauwe producten en de op Perzisch aardewerk geïnspireerde gekleurde specimina, kwalitatief uit den aard der zaak voortreffelijk, maar zonder levend verband met onzen tijd. Wat is het toch jammer dat een dergelijk bedrijf zijn kennis niet benut om toonaangevend werk te leveren zooals de Deensche fabrieken, die steeds kans zien haar product levend te houden!

Een gero-couvert, wat potterie van Zaalberg, stoffen van Elias, wat onschuldige bloesjes van L. de Vries uit Wassenaar, alles zonder eenig belang. Dan staat er een serie obstakels die op kermisachtige wijze onze folklore, sport, kunsten, de regeering en het godsdienstig leven trachten te verbeelden (zie de afb. op blz. 314, 315, 316 en de regeeringsklok op blz. 311). Naar men mij vertelde, was dit naar den smaak van het Amerikaansche publiek.... Welk Amerikaansche publiek? Wanneer wij zoo goed weten wat „het” Amerikaansche publiek apprecieert, hoe komt

het dan dat geen één ander land, óók niet Amerika zelf, dat publiek in het gevlucht tracht te komen, dat blijkbaar wel zeer simplistische gevoelens heeft? Inderdaad is er een groot percentage van lichtelijk naïeve Amerikanen, waar men toch van kan houden, omdat die naïeveteit echt is. Maar als men wordt uitgenoodigd een diner aan te bieden, geeft men dan een stuk kauwgummi, omdat men weet dat de gast daar zoo van houdt? De beteekenis van deze „gevallen” moet men raden of op een met potlood geschreven vluchtige notitie aflezen.

In 't algemeen laten de onderschriften zeer veel aan duidelijkheid en netheid te wenschen over; hierbij evenwel wordt op dit gebied de kroon gespannen.

Een verademing is het als men daarna in de Oostindische afdeling komt, die nu wel niet zeer origineel is, maar in haar klaarheid van opstelling en rustig kleurengamma weldadig aandoet. Tenslotte kan men het paviljoen verlaten door den tuin, maar velen wandelen terug. In den tuin staat als beëindiging van een fraaie waterpartij een houten klokkenstoel met rose asbestleien afgedekt (blz. 306 boven rechts). Deze primitieve carillonopstelling, die bovendien weinig fraai van verhouding is, disharmonieert volkomen met den klassieken tuinaanleg. Ze is versierd met prentbriefkaarten, die met een punaise er op geprikt zitten als reclame voor den klokkengieter. Misschien dat dit hem meer helpt dan de klokken zelf, die zoo onzuiver zijn, dat men met moeite de vaderlandsche melodieën er in kan herkennen, welke op verschillende uren van den dag ten gehore worden gebracht.

WANDSCHILDERING DOOR

PROF. J. H. JURRES

Bij avond is het gebouw op zijn best. De lichtende kolommen doen het dan goed en trekken sterk de aandacht.

Wat is nu de indruk, dien ons paviljoen op de Amerikanen maakt? Ik heb er niet anders dan goeds over gehoord! Hoe komt dat dan toch? Er is m.i. een verklaring voor. Het ziet er licht en kleurig uit, men is Holland welgezind en men weet niet hoe het wel had kunnen zijn. Ik sprak verscheidene Hollanders, die zeer teleurgesteld waren. In het Belgische paviljoen was men verbaasd, dat Holland na Antwerpen, Brussel, Parijs, zoo'n sprong achteruit had gemaakt. Dit waren mensen die vergelijken konden.

Wanneer we dan de deur dicht willen doen, moet er nog een enkel woord gezegd worden over de sectie die Nederland betrokken heeft in één der vleugels langs de Court of Peace.

Deze ruimte is door het Tentoonstellingscomité aan de diverse deelnemende landen aangeboden. Wat deden die landen ermede? Verscheidene maakten er hun eenige paviljoen van (Denemarken o.a.), enkele andere (Zwitserland en Noorwegen) verbonden haar door een loopbrug met hun daarachter gelegen eigen paviljoen en kregen daardoor een interessante ruimteontwikkeling, weer andere hadden reeds hun eigen paviljoen elders en maakten er een zuiver ideële ruimte van (Italië) of benutten haar ten bate van touristische propaganda (Japan). Holland liet de liefhebbers vrij er een verkoopstalletje in te richten. Een derde-rangs jaarbeurs of nog minder, ingericht door H. C. Pieck, waar de enkele behoorlijke dingen die er zijn, verloren gaan onder den rommel.

Schilderijtjes („echt olieverf” of tegels) met Hollandsche landschappen van een gehalte, dat niet nader te omschrijven is, Victoria biscuits, Lankhorst touw uit Sneek, Besouw uit Goirle, Helmond Textiefabriek, Makkum-, Brouwer- en Gouda-aardewerk, Silfor („Het Silforsmidje zegt: Mijn verzilverd (spat. schr.) Oud-Hollandsch blijft goed”, is de reclame die hierbij hangt!), de Kristalunie, die vooraan namaak Wedgewood serviezen zet, Fricokaas, Batavierschaatsen, leder die met deze firma's of producten op de hoogte is, moet zelf maar uitmaken of ze toonaangevend zijn voor Nederland. Ik kan het niet van allen beoordeelen, maar betwijfel het in de hoogste mate.

Tenslotte wordt één wand gevuld met de zeer interessante sorteermachine voor de post, die evenwel nog niet gereed was. Men zat met het geschenk van dit paviljoen in zijn maag.... want er was geen geld meer. Dan maar zien er door verpachten wat uit te slaan. Noblesse oblige!

Nederlandsche bollenkweekers gaven 1.000.000 bollen cadeau. Amerika zat met het geschenk wat in zijn maag.... want de tuinen waren al gedeeltelijk of geheel beplant. Het Amerikaansche Tentoonstellingscomité heeft toen in zijn zak getast, de beplanting uit den grond gehaald, dien grond veranderd en voor de tulpen geschikt gemaakt; men heeft 1.000.000 tulpen er zelf in gezet....

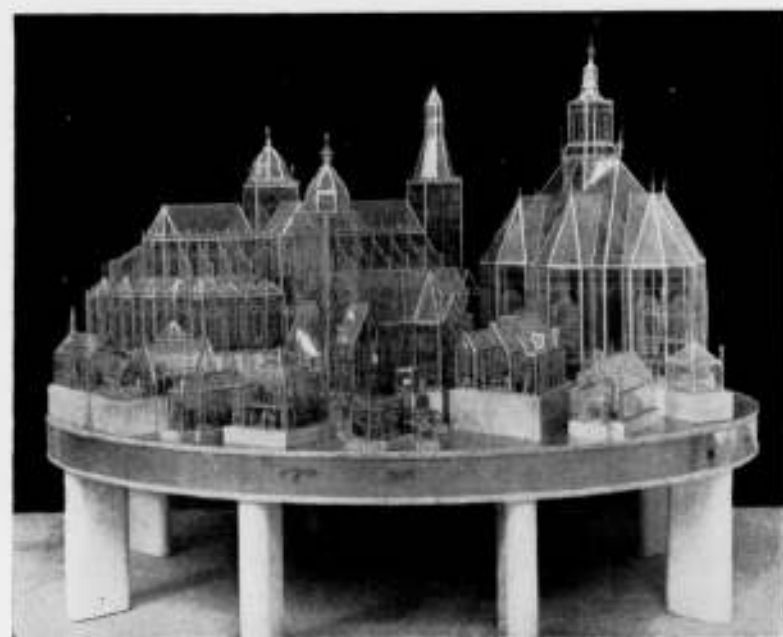
Wanneer wij nu het bovenschrijf nog eens herlezen, moeten wij tot de conclusie komen dat het Nederlandsche comité volkomen gefaald heeft om ten uitvoer te brengen wat ze in haar toelichting

„KUNST“ STAND. ONTWERPEN DOOR PROF. H. ROSSE. VAN BOVEN LINKS NAAR BENEDEN GAAND:
De bouwkunst aangeduid door den ingang van de Beurs van Berlage omgeven door glasdecoratie geïnspireerd op v. Tijens Flatgebouw te Rotterdam. Modern interieur van Huszar. Interieur Pulchri Studio. Interieur Mauritshuis. (alles in miniatuur formaat!) In het midden van boven naar beneden: handen van Mangelberg, v. Hoogstraten en Flipse. Glas in lood van A. N. de Lint. Literatuur met koppen van dichters. Rechts van boven naar beneden: Stedebouwkunst geïnspireerd op een plan van arch. J. J. P. Oud in een Theaterdecor voor de Gijzbracht van v. Dalaum. daaronder een theaterdecor voor de Lucifer van Rooyards naar ontwerp van Roland Holst. daaronder figuurtjes van Kloris en Roosje door Rie Cramer.

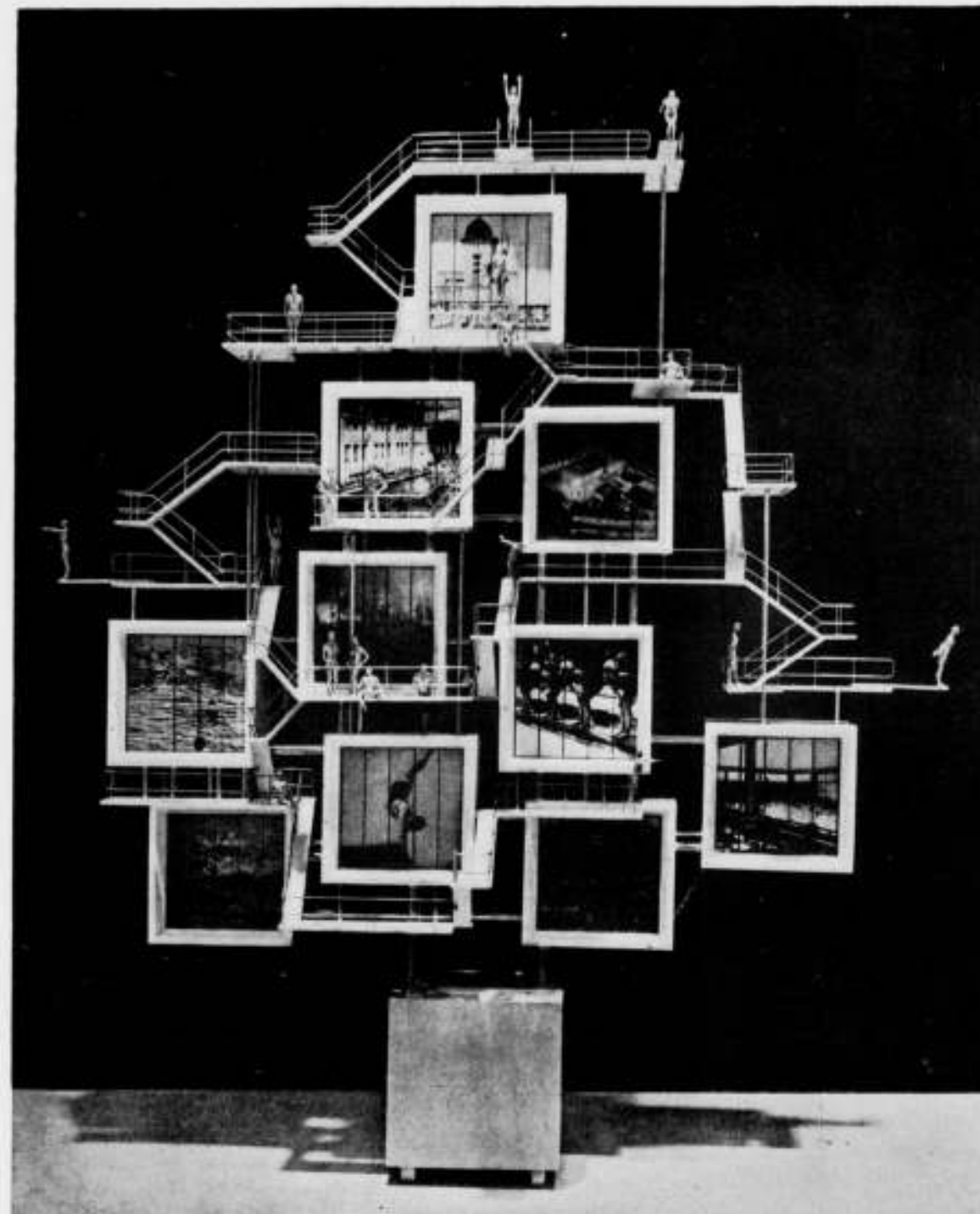

WANDSCHILDING IN DE INDISCHE AFDEELING. H. PAULIDES

STAND VOOR DE RELIGIES IN NEDERLAND. ONTW. PROF. H. ROSSE

NEDERLANDSCH PAVILJOEN OP DE WERELDTENTOONSTELLING TE NEW YORK

STAND VAN DE ZWEMSPORT.

ONTWERP PROF. H. ROSSE

POPPETJES DOOR D. BUS

ting beloofde te doen. Er is geen leidinggevende figuur geweest, die ons paviljoen karakter heeft gegeven, er is geen beeld gegeven van onze cultuur.

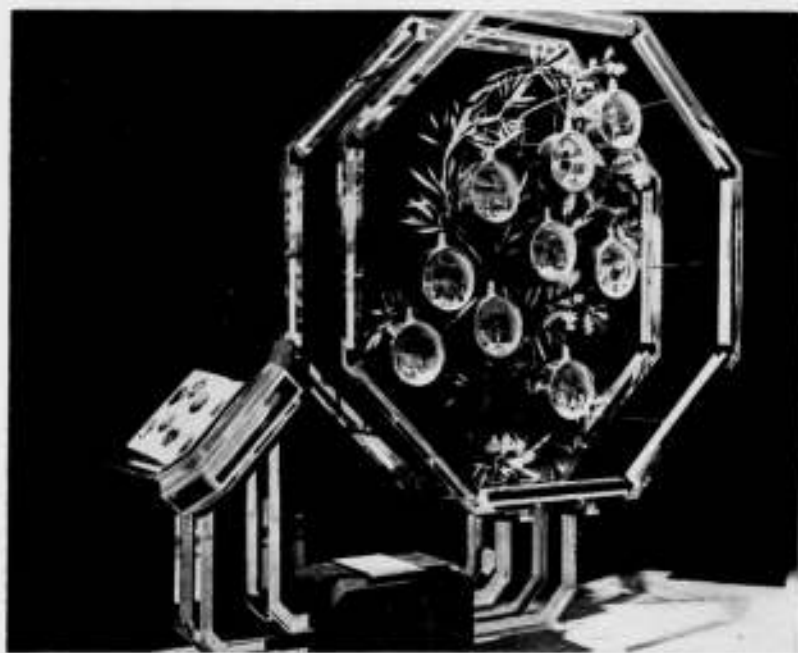
Ieder land was uitgenoodigd om datgene te toonen waarop het het meest trots was. De Commissie, ingesteld door het Departement van Economische Zaken, blijkt dus niet trots te zijn op onze prestaties op het gebied der toegepaste kunsten, want die zijn er nauwelijks. De Commissaris-generaal heeft na het uitbreken van het bekende conflict met den tentoonstellingsraad aan de pers bericht, dat hij buiten de kunstenaars-organisaties om een goed beeld van onze toegepaste kunsten zou kunnen geven; wat echter daarvoor in de plaats geboden wordt is banaal surrogaat. De handelsgeest spreekt uit de wijze waarop de afdeeling in den gemeenschappelijken vleugel is aangepakt. Hier is de eer van ons land opgeofferd ten bate van

een sluitende begrooting (of van een beperking van het mogelijk reeds aanwezige tekort!). Bij de vorige tentoonstellingen — onder auspiciën van het Departement van O. K. W. — heeft ieder tenminste zijn uiterste best gedaan om het beste te geven wat men op kunstgebied kon toonen. Over dit „beste“ is verschil van meening mogelijk, maar in New York is er verder niet naar gestreefd. Nu is gebleken hoe noodzakelijk het is wanneer in kunstangelegenheden geoordeeld wordt door ter zake bevoegden; wanneer dit door een willekeurige commissie geschiedt, zooals hier, kan het niet anders of het moet op een mislukking uitloopen.

Moge het resultaat van New York voor ieder die zich interesseert voor de Nederlandsche cultureele belangen een aansporing zijn om te trachten de vertegenwoordiging van Nederland in het buitenland weer in handen te krijgen van hen, die er uit den aard der zaak voor aangewezen zijn.

SPORT EN SPEL IN NEDERLAND, ONTW. PROF. H. ROSSE SCHILDERINGEN DOOR RIE CRAMER

STAND DER NEDERLANDSCHE FOLKLORE. ONTW. PROF. H. ROSSE

DE AFBEELDINGEN OP PAG. 306 BOVEN, 308, 315 EN 316 ZIJN ONTLEEND AAN „THE NETHERLANDS PARTICIPATION AT THE NEW YORK WORLD'S FAIR 1939“

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, NR 32
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

12 AUGUSTUS 1939

BESCHOUWINGEN OVER HET MONUMENTALE IN DE BEELDDE KUNST, BELEefd EN GESCHREVEN DOOR EEN BEELDHOEWER

De beeldhouwer Dr. J. M. Mendes da Costa heeft onderstaande beschouwingen geschreven gedurende de laatste maanden van zijn leven, met het vooropgezette idee, dat hij deze gaarne geplaatst zou zien in het Bouwkundig Weekblad Architectura.

Het kunstwerk kan, naar het begrip van het woord „monumentaal“, een monumentale verschijning zijn, en tevens alle schoone eigenschappen toonen van het monumentale in de beeldende kunst. (Vroeg-Gotisch, Egyptisch, enz.)

Het kunstwerk kan, naar het begrip van het woord „monumentaal“, een monumentale verschijning zijn, zonder dat het een eigenschap vertoont van het monumentale in de beeldende kunst; zelfs zonder noemenswaardige kunst te vertoonen.

Het kunstwerk kan de eigenschappen van het monumentale in de beeldende kunst vertoonen en in geen enkel opzicht voldoen aan het begrip van het woord „monumentaal“. (Het vrijstaande beeldje, groot en dik als een vinger, van het zachtste materiaal. Egyptisch, archaisch-Grieksch, enz.)

Als kenmerkende eigenschappen van het monumentale in de beeldende kunst zijn te noemen:

1. Het kunstwerk presenteert zich als een eenheid, en geeft zich als een „volkomenheid“, gevolg van de eenwording, in en aan het kunstwerk, van alle machten, krachten en gedachten waardoor het ontstond, de materie daarbij inbegrepen.
2. Het kunstwerk vertoont een bewuste vormgeving. Bij het scheppen der vormen, innerlijk getoetst aan de ontvangen visie, spreekt de kunstenaar zich uit in voortdurende samenwerking met de materie, zelf beeldend naar het „wezen“ der dingen die hij verlangt te geven.
3. Het kunstwerk, vervuld van de visie, en vergeestelijkt in de materie door de „bewuste-vormgeving-naar-het-wezen“, laat zich nu zien als „symbool“ of „teeken“, dat in staat is de visie weder te doen uitstralen naar buiten, waar de beschouwer, daardoor aangegrepen, het Hoog-verhevene erkent en er zich door voelt opgevoerd.

De kunstenaar kan slechts „waar“ zijn met eigen ideaal voor oogen. Het aantal kunstidealen is groot, gaande van af het vertolken der natuur en andere uiterlijke waarheid, gegeven in schoonheid (naturalisme), tot het weergeven der innerlijke waarheid in schoonheid, vergeestelijkt door bewuste vormgeving. (Het monumentale kunstideaal.)

Bij het scheppen dezer vormen is de, vóór den arbeid, innerlijk als hoogere bevruchting ontvangen visie of wenk, de durende toetssteen voor den kunstenaar.

De geest helpt het scheppen der vormen volbrengen, doch deze vormgeving kan zich niet zonder de materie verwezenlijken. De materie laat zijn dwingende eischen gelden, en de kunstenaar heeft zijn uiterste „wilskracht“ noodig om de bewuste vorm-

geving zóó te doen geschieden dat hij de verlangde eenheid bereikt van materie, innerlijke waarheid (de visie) en bewuste vormgeving. De zelfbinding, opoffering en beheersching, om ten gerieve van het Hoogste alle machten te doen éénen, vindt hier grootendeels zijn voltrekking.

Moge de kunstenaar zich voortdurend daarbij naar „Boven“ wenden, vanwaar hij wenk of visie mocht ontvangen en wiens onnoembare wonder medewerking hij bij het scheppen van het werk toch niet zou hebben kunnen missen.

Gedurende de geheele schepping van het werk kan schoonheid den kunstenaar vergezellen, en door haar geleid brengt hij het tenslotte tot voltooiing van den arbeid, die nu tevens door de voltrekking der eenheid, als met een witte wade van „volkomenheid“ is overtrokken.

De kunstwerken, onder dit ideaal ontstaan, houden het Goddelijke in, zooals ieder ander kunstwerk, doch in hun groote verhevenheid zullen zij in staat zijn ons tijdelijk mede op te voeren. Het vrijstaande kunstwerk kan het monumentale in de beeldende kunst volkomen inhouden. In het kunstwerk, aangebracht aan gebouw of monument, kan het monumentale in de beeldende kunsten ontbreken.

Het verkrijgen van eenheid, bij gebouwen en monumenten, met de kunstwerken aangebracht tot versiering of meerdere vergeestelijking van den bouw, is alleen mogelijk indien de bouwmeester schepper is van het „versierde-geheel“. De kunstenaars, noodig om de te versieren onderdeelen ten uitvoer te brengen, voltrekken hun schepping binnen de schepping van den bouwmeester, zóó dat beide scheppingen in 't kunstwerk samengaan en beide waar te nemen zijn.

Een gelijke geesteshouding van de medewerkende kunstenaars zal de eenwording doen volgroeien en bezegelen.

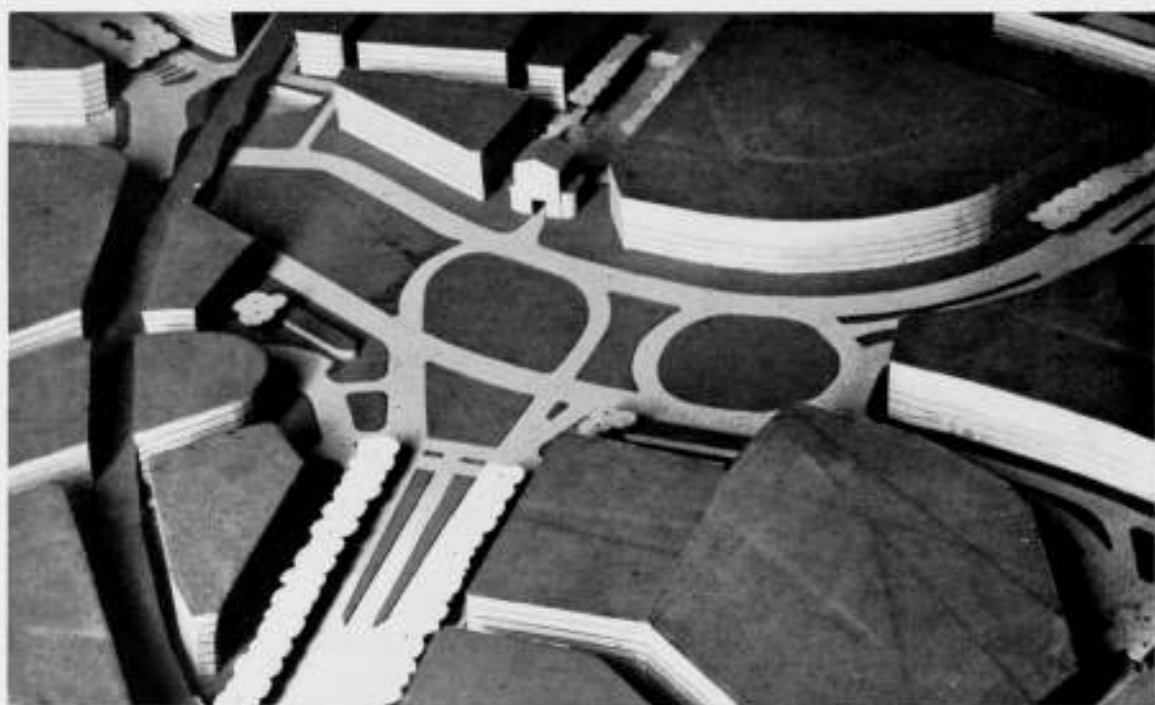
Alle kunstwerken die het monumentale in de beeldende kunst inhouden, hebben een religieus karakter, niet omdat het kunstwerk misschien, of zeker, tot nut of ten dienste van een godsdienst gemaakt werd, doch omdat het beoefenen van de kunst onder dit ideaal een zóó vroom bedrijven is: immers moet het kunstwerk zich komen geven als het in zuivere vormen te volgen symbool, waarmede het in staat is, de visie uit te stralen, en het „wezen“ der natuurlijke vormen zóó eenvoudig weer te geven, dat slechts het „wezen“ te erkennen is.

Mogen de kunstenaars de groote kinderen der gemeenschap blijven, hetgeen wijsheid niet uitsluit, doch hen in staat stelt bewust te verhalen van het Goddelijke dat Waarheid hun dured vóórzong.

Sinds eeuwen wordt onder dit ideaal weinig of niet meer gewerkt.

Kunstenaar!, tracht ons te vertellen van het Schoone en Ware in uw binnenste, niet met de troebele zekerheid van een denkfel, doch met de stellige zekerheid van een naaldeprik, gegeven in uw hartestreek, zóó zuiver en zeker laat zich de visie of wenk gevoelen en herkennen.

Stil, diepgelukkig en dankbaar richt de beschouwer zich naar het Eeuwige....

HET HOPPLEIN GEZIEN VAN DE ZIJDE VAN DE GEDEMPTE SCHIE

HET HOPPLEIN EN DE DELFTSCHE POORT.

DR. IR. E. J. DE MAAR.

Hooggespannen zijn de verwachtingen over het nieuwe Hofplein bij het publiek zeker niet! Ja, de belangstelling is zelfs niet groot meer, hetgeen te begrijpen is na een zoo langdurige voorgeschiedenis.

In 1921: de eerbiedwaardige schepping van Dr. Berlage, op royale wijze voorgedragen; ... perspectieven ... plattegronden, maquette ... Algemeene belangstelling in den lande. Doch de magistraten achten het plan te kostbaar en Berlage ontwerpt een vereenvoudigd plan, dat ook nog te duur wordt bevonden. Daarna een opnieuw vereenvoudigd plan van den Directeur van den Dienst der Stadsontwikkeling, Ir. Witteveen, tezamen met den Directeur van Gemeentewerken. Dit bereikt den Raad en wordt vastgesteld.

De jaren gaan voorbij doch tot uitvoering komt ook dit plan niet, want de lasten blijken te hoog te zijn.

Dan wederom een plan, wederom eenvoudiger en goedkooper dan zijn voorganger. Ook dit wordt door den Raad aanvaard en wordt zoo waar onmiddellijk in uitvoering genomen. Doch de wijze van voordragen van het plan, zonder maquette, zonder perspectieven, op een uiterst eenvoudige teekening, toont de neergaande lijn ten aanzien van de verwachtingen. Het nieuwe plan, geboren uit uiterste versobering, heeft dan ook allen schijn niet meer te zijn dan een utiliteitsschepping.

En ja, ook als men ter plaatse de chaotische bebouwing, de uitmonding der straten en het viaduct beziet, moet men wel voor een fantast worden aangezien, indien men illusies heeft over hetgeen het Hofplein in de toekomst aan schoonheid zal bieden.

En toch ... is er van het Hofpleinontwerp nog wel iets goeds 318

te verwachten, doch dit goede zal slechts twee dimensionaal zijn en daardoor moeilijk af te lezen.

Inderdaad kan men niet veel verwachting koesteren, dat de zich allengs vernieuwende panden onderling harmonisch zullen aansluiten of in overeenstemming met het pleinontwerp zullen zijn. Voorloopig moeten wij het nog met de bestaande bebouwing doen en daar is niet veel bij dat belangstelling waard is.

Een uitzondering hierop vormt de Delftsche Poort. Eindeloos is over haar gedebatteerd, door historici, door archeologen, kunstminnaars, architecten, om de vele stedenbouwkundige amateurs, die zich in ingezonden stukken uitleefden, niet te vergeten.

In het nieuwe plan wordt de Delftsche Poort zoo maar opzij gezet aan den kant van het plein, na daar eeuwen in de vrije ruimte te hebben gestaan.

Dat de historici zich tegen de verplaatsing kanten is zeer wel, doch dat andere groepen dit ook doen is minder begrijpelijk.

Zooals de Poort de laatste jaren, losgerukt van haar oorspronkelijke omgeving, op het plein stond, was zeker niet mooi, en niemand zal wel de illusie hebben dat ooit de oude situatie met landelijke singels en veel schaduwrijke boomen, als oude gravures te zien geven, in eere zou kunnen worden hersteld.

Daarom getuigt het van meer piëteit de Delftsche Poort een nieuwe situatie te geven waarbij meer met haar karakter rekening is gehouden. Ik verwacht dat de nieuwe plaats zal bevredigen en ik hoop dat de lezer dit zal toegeven na lezing van hetgeen hieronder volgt.

Na deze inleiding, waarin ik het ondankbaarste gedeelte van mijn taak zie, n.l. om het onderwerp zelf aan te snijden, volgt dan eerst een beschouwing over de Poort.

In het in 1862 verschenen boekwerk „Rotterdam geschetst in zijn voornaamste gebouwen, kerken en gestichten” vond ik het volgende vermeld over de in 1545 gebouwde poort, waarvan bijgaand detail van den bekenden plattegrond van de Vou uit 1694 ter toelichting kan dienen.

„In 1688 werden haar wonden en breuken met lood, steen en soldeersel zoodanig hersteld en genezen dat men niet kon zien waar zij gekwetst was geweest.” Die kwetsuren had de Poort iets eerder, n.l. in 1572 bij de overrompeling door Bossu, opgelopen.

Na dik 100 jaar was zij dus weer in orde!

De prenten fig. 2 en 3 geven haar weer in volle glorie. Typisch blijkt hoe de Poort onderdeel was van de ommuring (fig. 4).

De Poort geeft van het Noorden toegang tot de Delftschekade W.Z. en zoo naar het hart van de stad. Nauw omsluit de beschermende muur de aaneenrijende pandjes. Afgezien van de schilderachtige groepeerings van torentjes, daken en uitbouwen is de situatie hier van belang. Ze is typisch renaissance, niet dynamisch, zonder ruimteontwikkeling.

Honderd jaar heeft zij het na de restauratie nog uitgehouden. Toen was de bouwvalligheid zoo groot dat afbraak noodzakelijk bleek, zoodat 21 Mei 1764 tot vernieuwing besloten moest worden.

Uit de ingekomen ontwerpen werd dat van den architect De Swart gekozen.

Interessant zijn de situaties van andere ontwerpen, speciaal van het in reproductie weergegeven plan met een inwendig verspringende as (fig. 5).

De poort zou op een nieuwe plaats worden gebouwd: meer naar het Noordwesten, opdat het effect zoude zijn (fig. 6), dat deze zelfde poort „een fraaye parade zoude maken van den kant van de Schie en van binnen de stad door het verkrijgen van een plein veel inconveniënten zouden worden weggenomen”.

Gelijk gestemd bleek men evenwel toen ook al niet. De ingezetene, Adriaan van Swijndrecht, gaf in overweging de poort oostelijker dan de vorige te plaatsen, en wel zoo, „dat derzelve aan de eene zijde face maakte tegenover de Schievaart en van de andere zijde tegenover de Westkade der Delftschevaart”.

Hier moet de Poort „face” maken naar een richting.

De nieuwe barokopvattingen eischen dat het gebouw de ruimte voor zich zal beheerschen. Een axiale ligging wordt gezocht, doch slechts gedeeltelijk gevonden.

Bij aandachtige beschouwing van den plattegrond uit 1766 zal men n.l. toe moeten geven, dat van deze bedoeling in de praktijk niet veel is terecht gekomen. Van de zijde van de Delftschekade blijkt de Poort niet te zien vóór men de laatste ombuiging van de rooilijn bereikt. Ten aanzien van de Schiekade is het effect al evenmin overtuigend.

Het aantrekkelijke stadsgezicht van afbeelding 1 wordt vervangen door het kille stadsbeeld van de, volstrekt niet bij uitstek, uitgezocht leelijke afbeelding 7. Zonder verband met de oude bebouwing aan de Zuidzijde, noch in contact met die aan de Noordzijde van het Slagveld, staat de poort eenzaam temidden van keien.

Ware het niet zoo, dan zou ook uit de situatie zooals die de laatste jaren was, nog gebleken moeten hebben dat er een verhouding tusschen poort met Schie en Delftschevaart heeft bestaan en dat was voor ieder, die zich daarvan rekenschap heeft gegeven, zeker niet het geval.

De Poort is dan ook als barokgebouw, ondanks de vooropgezette bedoeling, niet in een werkelijke barokke situatie, dat is een situatie met dynamisch karakter, geplaatst. Hierdoor scheen de Poort het karakter te krijgen van een monument of juist van een plastiek, geplaatst in een willekeurige ruimte.

Dat de Poort vroeger aan het water grensde, moet als een bijkomstigheid gezien worden ten aanzien van deze wezenlijke karaktertrekken. Zeker is het verkeerd, zooals ik meermalen

FIG. 1

FIG. 2

FIG. 3

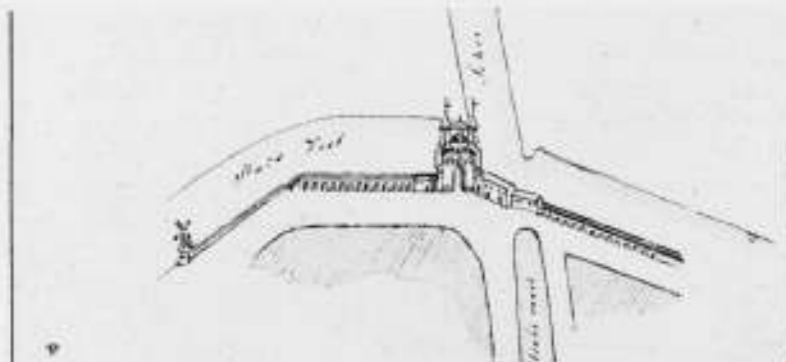

FIG. 4

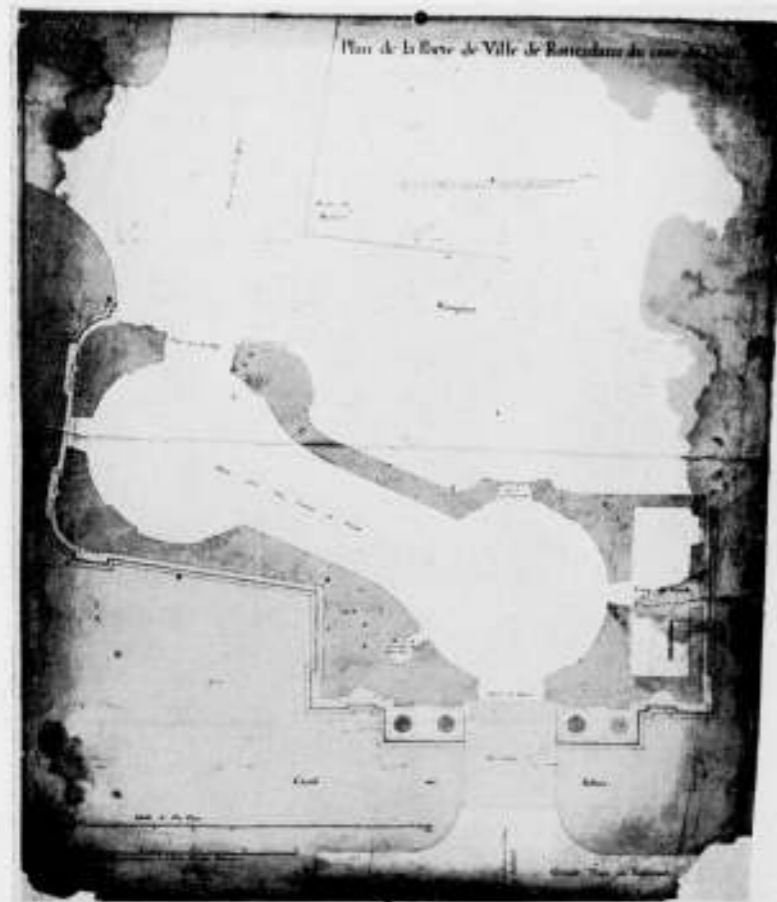

FIG. 5

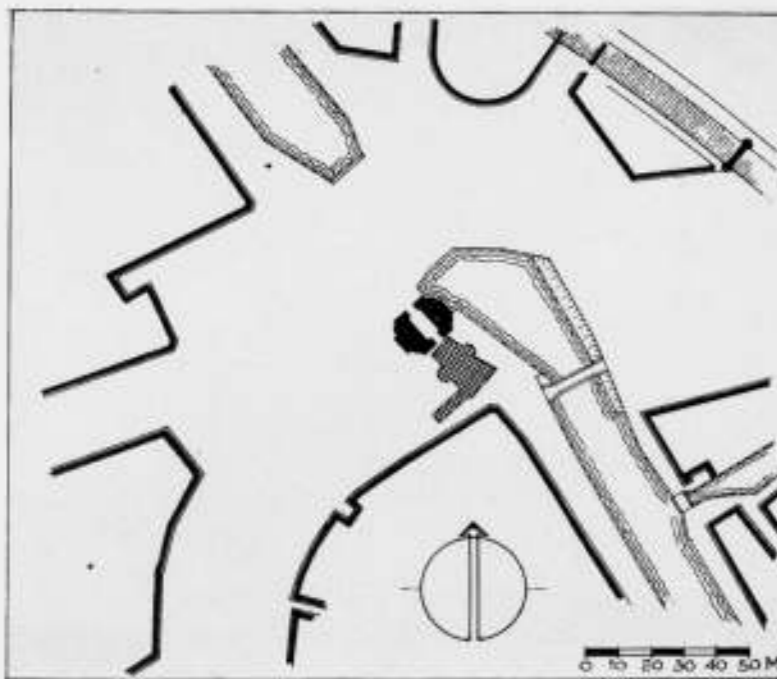

FIG. 6
320

hoorde, om van de Delftsche Poort als een waterpoort te spreken. Functioneel betekende het grachtwater ten opzichte van de Delftsche Poort al heel weinig. Ik meen dan ook dat het niet overdreven is te zeggen, dat de poort wél barok in detail is, doch nimmer in een passende baroksituatie heeft gestaan. Dat zulks ook vroeger gevoeld is, moge blijken uit den strijd, welke in de 18e eeuw om de situatie is gevoerd.

Dit alles overwegende zal men moeten toegeven dat in het nieuwe plan, waarbij de Poort ruimtelijk ten opzichte van de geheele Schie en de geheele Delftschevaart (dus niet alleen van den rijweg van Schiekade W.Z.) een meer barokke situatie krijgt dan zij ooit heeft gekend.

De nieuwe situatie ontwikkelt zich bovendien wat de niveau's betreft aanmerkelijk beter.

Juist op het hoogste punt van het plein vormt de Poort van de Schie af een beëindiging van het gezichtsveld (fig. 8), terwijl de situatie van de Delftschevaart af eveneens aanmerkelijk beter wordt (fig. 9).

In de nieuwe situatie zal de poort weder deel uitmaken van de bebouwing; zij zal de oude stadskern symbolisch beëindigen, terwijl zij in wezen historisch gebonden blijft (fig. 10).

Overbrengen van de Delftsche Poort naar een park, om daar als monument te dienen of behouden op de oude plaats op een verhoogd terras zou in dat opzicht heel wat minder bevredigen. Zoals ik reeds opmerkte, ziet men dat de Poort weer bij de oude kern aansluit en dat de ruimte weder buiten de Poort is te vinden.

Door het min of meer maffe stof, dat de verplaatsing van de Delftsche Poort heeft doen opwaaien, zou de hoofzaak van het Hofpleinplan bijna aan het oog worden onttrokken. Het is het vraagstuk van den dag, hoe het verkeer beter kan worden bediend. De moeilijkheden, welke automobilisten, fietsers en voetgangers te overwinnen hebben om het bestaande Hofplein te passeeren, zijn groot, dat is binnen en buiten Rotterdam overbekend.

Het ontwerp tracht in dien chaos ordening te brengen. In beginsel is het Hofplein te zien als een samenstel van 3 knooppunten. Het was mogelijk op twee manieren een oplossing te zoeken. Getracht kon worden de drie knooppunten als driehoeks kruispunten of met circulatie op te lossen.

De te geringe afstanden tusschen de knooppunten, waardoor de vrees gewekt wordt, dat bij de eerste oplossing de zich vormende files een grootere lengte zullen krijgen dan de afstand tusschen de knooppunten bedraagt, deed besluiten de oplossing in de tweede richting te zoeken, waarbij de filevorming vermeden wordt. Om te verzekeren, dat een doorgaande stroom wordt verkregen, moet bij circulerend verkeer de afstand tusschen de straatmonden zoo groot zijn, dat het verkeer de gelegenheid krijgt, nadat het uit een straat op het plein is gekomen, zich te vermengen met het andere verkeer om vervolgens bij den eerstvolgenden straatmond weer te kunnen afbuigen. De praktijk heeft geleerd, dat de afstand tusschen de straatmonden tusschen de 20 en 40 m kan bedragen. Wanneer men nu het ontwerp beziet, dan blijkt, dat aan de gestelde voorwaarden wel het een en ander ontbreekt.

Aan de Oostzijde van het plein is voorloopig nog geen circulatieverkeer mogelijk, in verband met de onzekerheid, welke er bestaat ten aanzien van de waterverbinding van de Rotte met de Delftschevaart.

Deze verbinding werd na het afsluiten van de Schie weer belangrijker voor de scheepvaart, omdat dit verkeer gedwongen wordt langs een ringkanaal van de Schie naar de Rotte te gaan en derhalve met een omweg de Delftschevaart te bereiken.

Het is mogelijk, doch nog geheel onzeker, dat deze scheepvaart in de toekomst zeer zal verminderen of zelfs geheel verdwijnen. In verband hiermede is het niet wenschelijk thans reeds werken uit te voeren, welke wellicht overbodig zullen blijken te zijn in

FIG. 7

FIG. 8

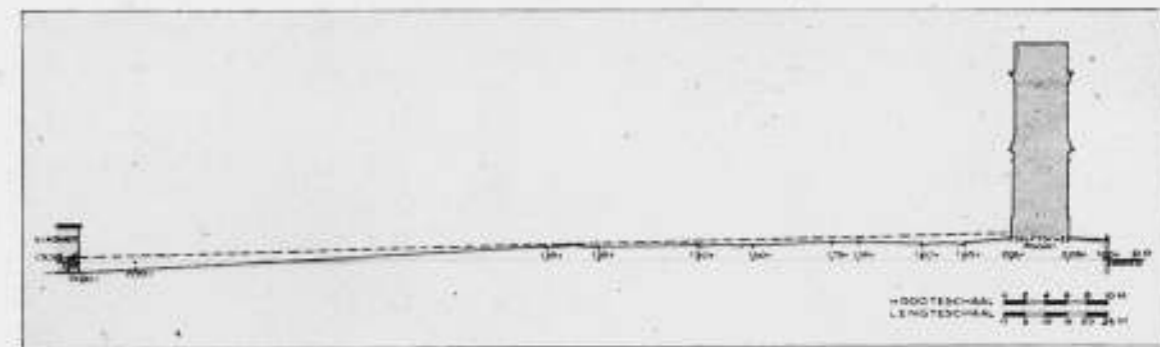

FIG. 9

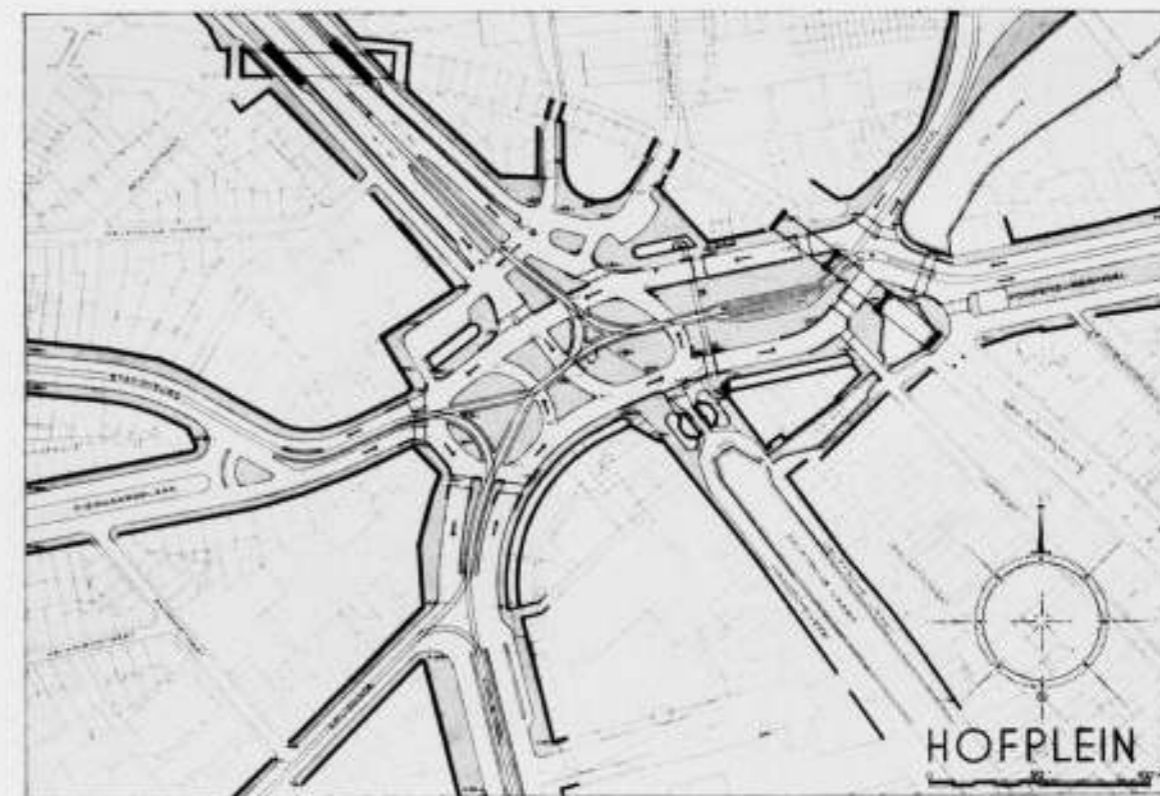

FIG. 10

een niet te verre toekomst. Het costelijke knooppunt werd daarom met de eenvoudigste middelen opgelost, doch de mogelijkheid is aanwezig, ook hier een circulatiepleintje te maken. Voorts vertoont het plan op twee punten een kruising in plaats van een samenvloeiing van het verkeer. Uiteraard is dit een vrij groot bezwaar, omdat voor het goed functioneeren van een circulatieplein de verkeersstroom ononderbroken moet vloeien, terwijl bij kruisingen het verkeer om beurten doorgaat en dus stootsgewijs vrijkomt. Bij de bedoelde kruisingen zal filevorming derhalve niet geheel te ontgaan zijn.

Aan deze moeilijkheden is tegemoet gekomen door vóór de kruisingen een vrij groote ruimte te maken, waar wachtende voertuigen zich kunnen opstellen zonder het overige verkeer te hinderen. Verwacht mag worden, dat daarmede het verkeer voldoende zal worden bediend en de stroom in het algemeen loopende zal blijven.

Er is voorts getracht op het plein zooveel mogelijk parkeer-gelegenheid te maken, doch het aantal beschikbare plaatsen is inderdaad gering. Op terreinen in de omgeving zal derhalve hiervoor een oplossing moeten worden gezocht.

Er zijn verder speciale oversteekplaatsen voor de voetgangers, terwijl hekjes langs de trottoirs het oversteken op willekeurige plaatsen zullen beletten.

In het oostelijke middentrottoir is een tramemplacement geprojecteerd, waarbijabri's voor de reizigers werden ontworpen. Verder zijn ter weerszijden van de Schie aan de Noordzijde van het plein „glazen bouwsels" geprojecteerd, waarin bijv. een inlichtingenbureau, een krantenkiosk en bloemenwinkeltjes kunnen worden ondergebracht.

Voorts komen dan de meubels van de straat, als trammasten, verlichtingsmasten, richtings- en verkeersborden, waaraan wat plaatsing betreft, groote zorg besteed wordt, het plein stoffeeren. Wanneer dan straks het verkeer de wegen vult, zal het oog meer hierheen dan naar den vorm van het plein worden getrokken. Stellig zouden, wanneer meer geld zou kunnen zijn besteed, de bestaande rooilijnen niet zijn aangehouden en zou met hulp van onteigening voor het verkeer en voor de aesthetische vormgeving een verbetering mogelijk zijn geweest, doch zeer belangrijk zou die niet kunnen zijn zonder ongemeen hooge kosten. De vorm van het plein, welken de bezuiniging oplegde, dringt zich weinig als „gezocht" op en ik ben er van overtuigd, dat hij minder zal verouderen dan wanneer een „gewilde" vormgeving zou zijn gekozen.

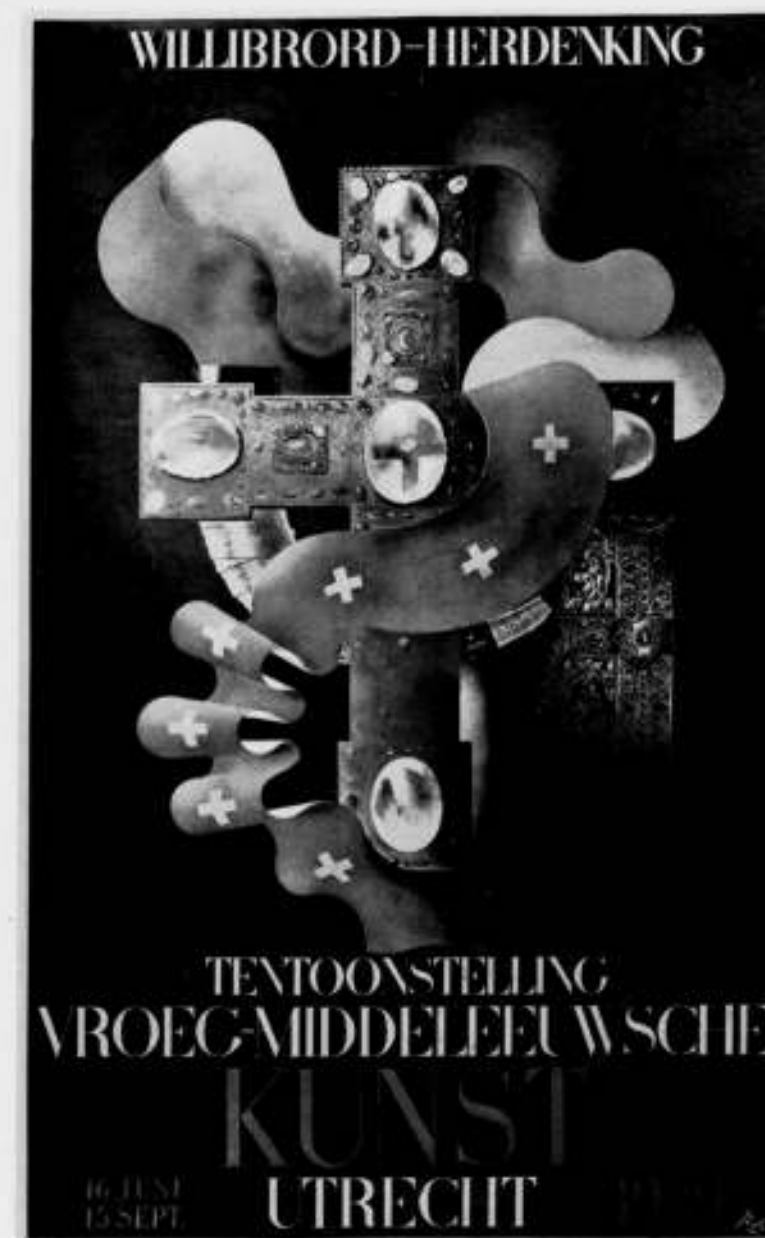
Zoo heeft de vorm, welken het plein ten slotte heeft verkregen, ook nog een onmiskenbaar aesthetisch voordeel.

PHILIPS STUDIEPRIJSVRAAG VOOR LICHT ARCHITECTUUR.

De N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven schrijft een studie-prijsvraag uit.

- 1). Deze prijsvraag heeft ten doel, allen Nederlandschen architecten de gelegenheid te geven, door het maken van een ontwerp, dat beantwoordt aan het programma dat hierbij is opgenomen, een nadere studie te maken van de mogelijkheden der moderne kunstverlichting.
- 2). De mededinging aan de prijsvraag staat open voor alle architecten, bouwkundigen en studenten in de bouwkunde van Nederlandsche nationaliteit.
- 3). Er zal beschikbaar worden gesteld:
een bedrag van f 400.— als eerste prijs;
f 200.— als tweede prijs;
f 100.— als derde prijs.
- 4). De jury is samengesteld uit drie leden, t.w.
F. Lensvelt, architect.
Prof. H. Th. Zwiers, b.i.
L. C. Kalf, b.i.
De jury zal uit haar midden een voorzitter en een secretaris benoemen.
- 5). Voor zoover in dit programma niet anders is voorzien, zijn de algemeene Nederlandsche prijsvraagregelen 1934 geldig voor deze prijsvraag.
- 6). Het prijsvraag-programma, met de e.v. daarbij behorende drukwerken, wordt door de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven ter beschikking gesteld. Verzoeken om toezending van het programma behooren schriftelijk te worden gericht aan het Lichtadviesbureau N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven.

- 7). Inlichtingen kunnen tot één maand voor den datum van inlevering der ontwerpen schriftelijk worden aangevraagd bij hetzelfde adres. De beantwoording der vragen zal zoo spoedig mogelijk geschieden namens de jury in het Bouwkundig Weekblad „Architectura".
- 8). Van de deelnemers aan de prijsvraag worden verlangd:
2 plattegronden schaal 1 : 50, (de tuin behoeft niet te worden aangegeven),
1 lengte- en 2 dwarsdoorsneden op de belangrijkste plaatsen van het gebouw, evenals de voorgevel, schaal 1 : 50,
1 perspectief van den voorgevel en 1 perspectief van de zaal voor modeshow.
Deze perspectieven en de doorsneden moeten in zwart-wit of in kleuren zoo worden opgewerkt, dat het kunstlichteffect erin wordt uitgedrukt.
Details schaal 1 : 5 van alle toegepaste kunstverlichtings-systemen voor de verschillende ruimtes en de etalages, een korte toelichting, waarin de ontwerper zal moeten opgeven welke materialen hij voor de belangrijkste deelen van den bouw heeft gedacht en over het effect van de kunstverlichting.
- 9). De ontwerpen moeten vrachtvrij worden bezorgd uiterlijk 23 October 1939 aan Lichtadviesbureau Philips, Eindhoven. Als datum van inlevering wordt beschouwd die van de verzending uit de plaats van herkomst, waarvan expeditiebewijs moet kunnen worden overgelegd.
De inzendingen worden verzekerd tegen brand of andere schade, vanaf den dag van inzending tot den dag van terugzending, voor een bedrag van f 75.— per inzending.
- 10). De jury zal haar uitspraak in een binnen zes weken na de inlevering der ontwerpen uit te brengen rapport vastleggen. De eerste prijs moet worden aanvaard; voor den tweeden

AFFICHE

THOLE FEC.

- en derden prijs zal de toestemming tot opening der naam-brieven via de correspondentie-adressen gevraagd worden.
- 11). De inzendingen voor de prijsvraag zullen na de einduitspraak der jury gedurende zeven dagen in het openbaar worden tentoongesteld, op welke tentoonstelling de inzenders gratis toegang hebben.

Het rapport der jury zal op deze tentoonstelling ter lezing liggen. Dit rapport zal bovendien in het Bouwkundig Weekblad „Architectura" worden gepubliceerd. Binnen een maand na de genoemde tentoonstelling zullen de ontwerpen worden teruggezonden aan het correspondentie-adres.

ONDERWERP VAN DE PRIJSVRAAG EN PROGRAMMA VAN EISCHEN.

Het onderwerp voor deze prijsvraag is een groote dames-mode-zaak met een zeer uitgezochte clientèle. Het terrein voor den bouw ligt in een zeer drukke winkelstraat, totaal 10 m breed, van een van onze groote steden. Het beschikbare grondvlak is 12 m breed en 40 m diep, terwijl de achter-rooilijn op 27 m uit de straat ligt. De gebouwen ter plaatse mogen maximaal een rez-de-chaussée en drie verdiepingen bevatten, met een totale hoogte van 14 m uit de straat. Op den beganen grond moeten de volgende ruimtes ontworpen worden:
een etalage-complex met ingang naar den winkel van 6 m diepte uit de straat; hiernaast een dienstingang naar de kantoren op

tweede en derde verdieping, tevens dienstingang voor personeel van den winkel.
Het voorste gedeelte van den beganen grond is de verkoopruimte voor de dameshoeden. Hiervoor moeten dus de noodige kasten-ruimten, uitstalgelegenheid voor de nieuwste modellen en een tweetal paskamers worden aangebracht.
Door dit voorgedeelte komt men in een tussenruimte, waarin een eenigszins monumentale trap naar de eerste verdieping leidt, terwijl achter in den beganen grond een verkoopafdeeling voor kousen, shawls, dassen, handschoenen, e.d. is ondergebracht. Ook hier moeten dus de noodige vitrines, toonbanken en zit-gelegenheid worden aangebracht.
Op de eerste verdieping worden uitsluitend japonnen en costuums

verkocht. Daartoe moeten de noodige kasten worden aangebracht, alsmede vier paskamers en zitjes voor wachtende dames. Deze ruimte moet op eenvoudige wijze kunnen worden ingericht voor de modeshow, waarbij een achttal mannequins moet kunnen optreden.

Er moet dus op deze verdieping ook plaats gevonden worden voor de kleedkamer voor de mannequins.

Een theekeuken voor de clientèle, benevens toiletten voor het publiek en voor personeel.

Bij de beoordeling zal, naast de praktische indeeling van het geheel, de architectuur van den gevel en de decoratie van het interieur, de kunstverlichting en de daartoe gedachte constructies, een zeer belangrijke rol spelen.

De jury wenscht daarbij als aanwijzing eenige verlichtingssterkten aan te geven, terwijl uit de details, de aangegeven hoeveelheden en de grootten van de lampen ook moet blijken, dat de aangegeven verlichtingssterkten inderdaad kunnen worden bereikt.

In de etalages moet, horizontaal gemeten, op den bodem 1000 lux kunstverlichting aanwezig zijn, in de verkoopruimtes een algemeene verlichting van 200 lux, boven de toonbanken 400 lux, in de vitrines pl.m. 750 lux.

De kunstverlichting moet, zooals reeds is aangeduid, voor den geheelen begane grond en eerste verdieping voor alle ruimtes nauwkeurig worden bestudeerd, evenals de verlichting, eventueel lichtreclames op den voorgevel.

Het Philips Lichtadviesbureau zal aan hen, die aan deze prijsvraag meedoen, geen lichtprojecten of adviezen verstrekken voor hun prijsvraagontwerp. Inlichtingen van algemeenen aard omtrent de Philips producten, berekeningsmethoden, e.d. zullen natuurlijk gaarne gegeven worden.

Dit programma is samengesteld met inachtneming van de A.N.P.

De Permanente
Prijsvraagcommissie

Namens de Jury
Ir. L. C. KALFF.

PRIJSVRAAG RAADHUIS AMSTERDAM.

De inzendingen voor de prijsvraag van het nieuwe Raadhuis van Amsterdam, no. 171, motto: Oase, welke bij de terugzending werd geadresseerd aan Maarten Kurpershoek, Adriaen Mildersstraat 13b, Rotterdam, en no. 82, motto: Soli Deo Gloria, aan 324

Papelaan 4, Voorschoten, zijn als onbestelbaar terugontvangen. Inzenders worden verzocht, zoo spoedig mogelijk hun nieuwe correspondentie-adres op te geven aan de Secretaresse van de Jury, Raadhuis, kamer 200, Amsterdam-C.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 33

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

19 AUGUSTUS 1939

IN MEMORIAM DR. J. MENDES DA COSTA.

4 November 1863—21 Juli 1939.

Nu de onverbidelijke Dood een einde heeft gemaakt aan dit zoo vruchtbare leven en hierdoor onze nobele vriend en collega Dr. J. Mendes da Costa niet meer in ons midden leeft om te spreken over ons vak, ons pogen, ons streven, ons werken of jureerend een tentoonstelling voor te bereiden, valt het ons moeilijk zijn duidelijk betoog voor altijd te moeten missen. Wie het wel eens medegemaakt heeft zijn wijze van jureeren, stond verbaasd over diens psychologische eigenschappen om den persoon te reconstrueeren uit diens werk. Zeldzaam scherpzinnig wist hij uit de goede en minder goede eigenschappen van een beeldhouwwerk den mensch te teekenen die daar achter stond. Zijn kritiek was mild maar raak. Nimmer spottend of kleinerend. Hij had de zeldzame gave in een kunstwerk volledig door te dringen en zeer snel en resoluut zijn meening te zeggen zonder de minste weifeling. Had hij eenmaal zijn oordeel uitgesproken en een ander was van andere meening, dan begon hij wederom serieus het werk te onderzoeken, maar hij bleef onherroepelijk bij zijn eerste meening. Niet om gelijk te hebben, maar omdat zijn hart het hem ingaf.

Over het werk van Dr. J. Mendes da Costa is al zeer veel geschreven en het is dus overbodig hier weer in herhaling te vervallen.

Mendes da Costa was een mild mensch, een zeer gevoelig mensch, maar hij werd gedragen door een onomstootelijke zekerheid. Het ging alles bij hem zoo van zelf, zoo tot eenheid was alles in hem gegroeid, dat hij zeker kon zijn zonder dat men een louter verstandelijk mensch tegenover zich waande en ook kon hij gevoelig zijn omdat bij hem nu eenmaal het menselijke als een zekerheid aanwezig was. Hij was een man van karakter, niet in den zin van een dictator die wenscht te regeeren, maar als een compleet wijs mensch. Bij hem voelde men steeds een weldadige zekerheid. Een bewust geworden mensch die de noodwendigheid der schoonheid kon aantoonen. Hij wist het niet alleen te zeggen, maar ook te doen. Hij wist het niet beter, maar hij wist het zeker, en daardoor werd alles zoo aannemelijk. Zijn zekerheid gaf hem het juiste inzicht in de oude stijlen van Assyrië, Perzië of Egypte en het begrip daarvan beitelde hij in hardsteen in zijn twee meter hooge sphinx, genaamd: „Het onheil aan banden gelegd” voor Berlage's gebouw de „Algemeene” te Soerabaya. Zijn inzicht in de sculptuur van

Chartres deed hem een karyatide ontwerpen in kalksteen voor het gebouw de „Utrecht” te Utrecht. Wellicht heeft hij hierin het beste gegeven in dezen tijd op het gebied van architecturale beeldhouwkunst.

Die innerlijke zekerheid kwam bij Mendes da Costa tot uiting in zijn gestyleerd werk. Dit werd soms een schema, een ingewikkeld vormenspel met vele facetten. Dit viel des te meer op bij zijn menselijke gelaten, zijn portretten, die niet altijd algemeen werden aanvaard, ja menigeen afstootten, maar de Idee welke deze menschen voortdreef en niet het individueele karakter van den mensch was bij Mendes da Costa het belangrijkste. Het bezeten zijn van de Idee als richting aangevend was bij hem belangrijker dan de levende mensch zelf. De veel omvattende Psychologie raakte op den achtergrond. Het persoonlijke wezen maakte plaats voor de algemeene Idee die boven het individueele uitstijgt. Maar men leefde toen veel meer in den tijd van de nieuwe maatschappelijke problemen en dit gemeenschapsbesef was Mendes da Costa en zijn collega's een vaan, die zij bewust volgden als te voeren naar een einddoel, al werd dat einddoel ook niet zoo dadelijk bereikt. Zoo kon Mendes da Costa portretten maken van menschen als De Wet en Ghandi, die hij persoonlijk nooit had ontmoet, maar waarvan hun Idee algemeen gekend is. Niet de mensch Mendes da Costa maar diens werk stootte velen af en waarom? Wat hij schiep was alles sterk van wil. Het was vast van vorm en strak omljnd en alles stond bij hem onwrikbaar en onomstootelijk vast. Op deze kracht en dit persoonlijke stuitte men vaak af. Men ontkomt er niet aan. Voor de middelmatigen is er geen middenweg; voor de sensualisten geen warmte; voor de zwakken geen vaagheid, maar ook voor de muzikaal-aangelegden geen lyriek; voor de eenzijdigen genoeg om botsingen te geven! Dat niet wijken, niet toegeven, geen concessies doen, dat onverzettelijke van kracht, zóó en niet anders, deze karakter-vastheid kan vooral irriteerend werken op hen, die deze gestrengheid de grenzen zien overschrijden van het normale en wien dit als een formule wordt opgedrongen. Ook op sommigen die liever het levende menselijke gelaat beminnen met de nerveuze trillingen, het menselijke boven de Idee stellen; de droom boven de bezetenheid en ook op hen die de uitbloei van vormen liever zijn dan de ingetogen beslotenheid. Want het groote gevaar bij de stylisten is, dat de strafheid in

MOEDERLIEFDE. GEBOUW DE „UTRECHT" TE AMSTERDAM
DR. J. MENDES DA COSTA. FECIT

den vorm de plastiek geweld aandoet, de levenswarmte verkilt, het stroomende leven geremd wordt, zoodat door het styleeren, de decoratieve versieringen door zekere omlijning en kleurbehandeling de overhand krijgen op de plastiek en het is duidelijk dat de navolgers van het werk van Mendes da Costa moesten stranden door het spitsvondig ordenen zonder dat zij het leven vast hadden gegrepen.

Tegenover de atmosferische suggestie der impressionisten, die zich van de spraak der plastiek wisten te ontdoen, stelden de architecturale beeldhouwers als Mendes da Costa, Zijl, Franz Metzner, Celine Lepage, Lederer, Gaul, Tuailon en anderen (de beide eersten onder aanvoering van Dr. Berlage) een soliedere beeldhouwkunst vast, die door haar architectonische gebonden-

heid meer een ruimtelooze kunst werd, dat wil zeggen een ingetogen gebonden kunst die niet de ruimte volumineus indringt of zich daarin zelfs verliest maar in het architectonisch vlak overgaat als bij de „Gijsbrecht van Amstel" aan de Beurs. Dat het gevaar niet of wel denkbeeldig is, „Der Wille zum System ist der Wille, lebendiges zu töten" (Nietzsche), bewijst de Fransche tentoonstelling „Rondom Rodin", waar het leven zich heeft bevrijd in deze plastiek, desnoods dwars tegen het begrip „eenheid aller kunsten" in. Dat wil niet zeggen dat het impressionisme met zijn individueele stemmingslyriek; met zijn snelle dooreenwoelende indrukken der uiterlijke verschijningen; met zijn gemoedsgesteldheid aangedaan door een bepaalde levensverschijning, teruggekeerd is, maar dat de beeldhouwkunst een eigen

weg gegaan is en zelf min of meer zelfstandig een vorm gevonden heeft. Een plastiek voor de ruimte inplaats van een ruimtelooze voortzetting van een architectonisch vlak.

Zoo zijn de beelden van Mendes da Costa aan de gebouwen van een algemeenheid doortrokken, uit gemeenschapszin ontstaan, waardoor de bouw-idee versterkt werd door de gestalte, zoodat in de menschelijke beelden aan het gebouw de algemeene gedachte wordt toegespitst die in het wezen van het gebouw is opgesloten. Zoo ook zijn portretten die van een algemeene idee getuigen.

Met dit alles heeft Mendes da Costa tegenover het impressionisme een groote bewonderenswaardige daad verricht die door de latere beeldhouwers ten volle is begrepen. Het is te betreuren, dat men hem zoo zelden de gelegenheid heeft gegeven monumenten te maken. Mendes da Costa was geen eigenwijs man, maar een mild wijs mensch, hetgeen men uit zijn werk helaas niet altijd heeft begrepen.

Waar Mendes da Costa geheel zich zelf kon zijn en dus geheel vrij was, liet hij zich gaan in de groote Bijbelsche menschfiguren en karakteristieke straattypen. Welk een groote bewondering hebben wij voor zijn grès-céramefiguurtjes. Hoe diep wist deze kunstenaar door te dringen in deze oud-testamentische menschen, beeldjes klein van formaat maar groot-menschelijk en monumentaal. Dit is zeker wel het schoonste wat deze beeldhouwer heeft voortgebracht en ons heeft nagelaten als een groot onvergelykbaar rijk bezit, waarop Holland met recht trotsch mag zijn.

Wij hebben de poging van Berlage en de zijnen met eerbied gade te slaan, omdat zij in een verwilderden tijd wezen naar de beste voorbeelden in de oudheid geschapen. En al mogen de sluitsteen boven de Beurs-ingangen aan Egyptisch en-creux bewerkte steenen herinneren en de overhoeksche figuren van Oldenbarnevelt, Gijsbrecht van Amstel en de beide gevelsteenen van Zijl en het pijlerfiguurtje aan het gebouw de „Utrecht" van Mendes da Costa een gedachten-associatie opwekken met de middeleeuwen, in het bijzonder met Chartres, copieën zijn zij allerminst maar wel een zuiver aanvoelen van wat eens zoo schoon in de eeuwen beloftevol geschieden heeft als een baken in de wereldzee voor komende geslachten. De Berlagiaansche periode was een lichtflikkering van bijzondere helderheid in deze duistere eeuw, een licht dat door de nieuwere kunstenaars wordt verder gedragen. „Kleine vonk doet groote vlam volgen" (Dante). Want het gaat er mede als met den man Gods, Elia h, die Mendes da Costa zoo prachtig heeft afgebeeld, die de vonk behield, terwijl Elia de vlam naar de toekomst draagt. „Dat toch twee deelen van uwen geest op mij zijn", zeide Elia. Laten we hopen, dat ook de jongeren een voldoende aantal deelen van Mendes da Costa's geest mede zullen dragen naar de komende verten.

In Dr. J. Mendes da Costa is inderdaad een groot diep voelend kunstenaar heengegaan.

Haarlem, Augustus 1939.

THEO VAN REYN.

PIJLERFIGUUR. GEBOUW DE „UTRECHT" TE UTRECHT
DR. J. MENDES DA COSTA. FECIT

VINCENT VAN GOGH. BRONS

ST. ANNA. BRONS

JOB EN ZIJN VRIENDEN
DR. J. MENDES DA COSTA. FECIT GRÉSCÉRAME

JODENVROUWTJES. GRÉSCÉRAME

BEELDHOUWERK VAN DR. J. MENDES DA COSTA

DE VERTEGENWOORDIGING VAN DEN AANBESTEDER DOOR DEN ARCHITECT.

De opdracht aan een architect is in den regel een zeer omvangrijke: het ontwerpen van een hecht en solide bouwwerk, dat niet alleen volkomen doelmatig is voor het latere gebruik, doch ook in mindere of meerdere mate voldoet aan aesthetische eischen; het maken van een bestek, bestek- en werkteekeningen, van een begrooting; het houden van toezicht op de geheele uitvoering van het werk; het opnemen daarvan na deszelfs gereedkomen en het adviseeren van den aanbesteder omtrent de te betalen bedragen. Deze ruime opdracht houdt o.m. in het verleen van een vaak uitgebreide bevoegdheid tot vertegenwoordiging tegenover derden met betrekking tot den bouw. Niet voor niets geven de Algemeene Regelen van den B.N.A. den architect den zeer ruimen titel van „vertrouwensman”. Doel van dit artikel is, in het kort na te gaan, wat deze ruime titel ten aanzien van bepaalde onderwerpen inhoudt, met name hoe ver de vertegenwoordiging van den aanbesteder door den architect tegenover derden zich uitstrekt, gezien in het licht der zich steeds vernieuwende rechtsopvattingen. Wellicht zal dan blijken, dat men, op wie deze rechtsopvattingen worden toegepast, zich niet bewust zijn van de ruime strekking dezer vertegenwoordiging.

Men onderscheide tusschen de vertegenwoordiging, waartoe de architect bevoegd is, en tusschen den omvang, waarin een aan-

besteder in feite door zijn architect wordt vertegenwoordigd, tegenover derden wordt verbonden. Eenerzijds kan het zijn, dat een architect niet van al de hem door den bouwheer verleende bevoegdheden gebruik behoeft te maken, anderzijds is het mogelijk, dat de aanbesteder door het optreden van zijn architect tegenover derden verder wordt verbonden dan in zijn bedoelingen en zijn wil heeft gelegen. In het laatste geval zal zich de vraag voordoen, of de architect deswege verantwoordelijk kan worden gesteld door den aanbesteder. Deze vraag is echter een geheel andere dan die, welke ons thans bezig houdt, nl. wanneer en in hoeverre de aanbesteder door het optreden van zijn architect jegens derden gebonden is, met andere woorden door den architect werd vertegenwoordigd.

In 1938 verscheen van de hand van den bekenden Amsterdamschen hoogleeraar Prof. Mr. P. Scholten het eerste deel van een uitgebreide studie¹⁾ over de vertegenwoordiging, waarin de beteekenis van dit rechtsinstituut en zijn plaats in het rechtssysteem wordt uiteengezet in het licht der nieuwere rechtsopvattingen. Recht is — zoo betoogt de schrijver — eenerzijds „toerekening” — („men ondervindt de rechtsgevolgen zijner handelingen”) — anderzijds „toebedeeling” —

¹⁾ Mr. C. Asser: „Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht”, Eerste Deel, 2e stuk. Bewerkt door Prof. Mr. P. Scholten.

(„beheersching van een deel der stoffelijke wereld; mogelijkheid van verhaal“). Vertegenwoordiging nu is „toerekening van een handeling aan een ander dan den handelende“. De vertegenwoordiging — in het systeem van het Romeinsche recht nog geheel onbekend, eerst langzamerhand in het Canonieke en het Middeleeuwsche recht opgenomen — is thans een instituut, dat in verschillende vormen op velerlei terrein voorkomt en in de zich steeds verder ontwikkelende en tegelijkertijd ingewikkelder wordende maatschappij een belangrijke rol vervult. In ons voor een groot deel op Romeinsche-rechtelijke leest geschiedt Burgerlijk Wetboek komt de „vertegenwoordiging“ — afgezien van de vertegenwoordiging door voogd, curator e.d. — ingevolge de wet — nog slechts voor onder den titel „van lastgeving“, waarbij de wetgever vooropstelt, dat de lasthebber niets mag doen „hetwelk zijn last te buiten gaat“ (art. 1834 B.W.) en in art. 1844 bepaalt: „de lastgever is verplicht na te komen de verbintenissen, door den lasthebber overeengekomen stigt de macht, welke hij hem heeft verleend, aangegaan“. Deze titel van het B.W. beheerscht volgens de rechtspraak niet alleen de lastgeving, doch ook de volmacht of machtiging en tevens een algemeene opdracht in den vorm van een aanstelling, dat is — aldus de formulering van Prof. Scholten — „de opdracht tot het verrichten van diensten, die naar wet of gewoonte vertegenwoordigingsbevoegdheid in zich sluit“. Deze vertegenwoordigingsbevoegdheid uit de aanstelling vloeit — in afwijking van hetgeen onze wetgever omtrent lastgeving veronderstelde — niet alleen voort uit den wil van den vertegenwoordigde, voorzoover deze wil uit zijn verklaringen blijkt, en is niet alleen gebaseerd op het door die verklaringen bij derden opgewekte vertrouwen, doch tevens op de eischen van het maatschappelijk verkeer in verband met het optreden van personen, die — zelfstandig handelende en niet ondergeschikt zijnde — de belangen van anderen waarnemen en vertegenwoordigen. Het is een eisch van het maatschappelijk verkeer, dat de handelingen van die personen — voor zoover gelegen op het terrein hunner ambtsvervulling — in bepaalde gevallen diegenen moeten worden toegerekend, wier belangen werden waargenomen, ook al zouden de vertegenwoordigden deze gevolgen bij de door hen verleende aanstelling niet hebben bedoeld of gewild. „Wie een bepaalde rechtsbetrekking in het maatschappelijk verkeer in het leven roept, moet de gevolgen daarvan dragen“.

De uitwerking dezer algemeene richtlijnen voor een concreet geval zal slechts kunnen geschieden — voor hen, die „de wet“ hebben toe te passen²⁾, natuurlijk met inachtneming van de wettelijke artikelen omtrent „lastgeving“ — na kennisneming van de algemeene gebruiken in een bepaald beroep en van de bijzondere omstandigheden van het te beoordeelen geval. Dit geldt uiteraard ook voor de beoordeeling van de vertegenwoordiging door den architect; ook hier is sprake van een aanstelling, die een vrij ruime mate van vertegenwoordigingsbevoegdheid met zich medebrengt.

Voor de lezers van dit blad behoeft de normale vertegenwoordigingsbevoegdheid van den architect wel niet meer te worden uiteengezet. Dat de architect namens den bouwheer in den regel de aanbesteding houdt, inlichtingen („aanwijzing“) geeft, het tijdstip van den aanvang der bouwwerkzaamheden voorschrijft, toezicht uitoefent op den geheelen bouw, materialen en werkwijze keurt, binnen zekere grenzen meerder- en bijwerk aan den aannemer kan opdragen, de staat van gevorderdheid van het werk beoordeelt in verband met de betalingstermijnen der aanneemsom, en somtijds bestellingen van stel- en andere posten aan derden kan verrichten, mag als bekend worden verondersteld. Volledigheidshalve zij hiervoor verwezen naar het

bekende werk van Mr. W. A. M. Cremers „Bouwrecht“, deel II, pag. 57 e.v.. De Algemeene Regelen van den B.N.A. (A.R.), de Algemeene Voorschriften (A.V.), en de Algemeene Administratieve Voorschriften (A.A.V.) geven hiervoor de algemeene regels aan, die veelal in de bestekken nader worden uitgewerkt. Er zij hier slechts op gewezen, dat Mr. Cremers in zijn in 1931 verschenen studie de hierboven weergegeven algemeene beginselen omtrent de „vertegenwoordiging“ nog niet huldigde, al vermeldde hij reeds, dat de Leidsche hoogleeraar Prof. Mr. E. M. Meyers in zijn korte aantekeningen op arresten van den Hoogen Raad (inzake de opdracht aan een procureur en de positie van een directeur van een naamloze vennootschap) de theorie ontwikkelde van de vertegenwoordigingsbevoegdheid, die in een opdracht aan iemand van een bepaald beroep is gelegen. In het in 1934 verschenen supplement op zijn genoemde studie erkent ook Mr. Cremers de juistheid van deze theorie. Bijzondere toepassingen voor het bouwrecht worden aldaar echter niet vermeld. Het is evenwel interessant de werking en het bestaan dezer algemeene richtlijnen voor het bouwrecht in de rechterlijke en scheidsrechterlijke uitspraken na te gaan.

Zoo is er bijv. reeds een vertegenwoordigingsbevoegdheid gelegen in de opdracht tot het maken van bestek en teekeningen; de bouwheer is aan de daarin verstrekte gegevens jegens den aannemer (en anderen) gebonden; eventuele onjuistheid dier gegevens kan den bouwheer worden toegerekend. (Zie het Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland 1938 pag. 70). Reeds in een uitspraak van 28 December 1914 (Nederl. Jurisprudentie 1915 pag. 1197) besliste de Rechtbank te 's-Gravenhage, dat een bouwheer door het optreden van zijn architect werd vertegenwoordigd en rechtstreeks was verbonden tot schadevergoeding aan derden, eigenaars van een belendend perceel, waaraan schade was toegebracht door de wijze van uitvoering van het werk. In de beide genoemde gevallen was er een vertegenwoordiging van den bouwheer, die deze waarschijnlijk niet zal hebben gewild, noch bedoeld, doch welke voortvloeit uit de eischen van het maatschappelijk verkeer als gevolg van de door den bouwheer verstrekte opdracht.

Een arrest van het Gerechtshof te Amsterdam van 15 October 1936 (N.J. 1937 No. 1061) en trouwens evenzeer een uitspraak van den Raad van Arbitrage van 1935 (Jaarverslag 1935 pag. 56) betroffen gevallen, waarin het bestek bepaalde, dat de directie over het werk werd gevormd door den architect en den aanbesteder tezamen. Bij de opnemings van het werk was de aanbesteder — hoewel daartoe uitgenodigd — niet aanwezig. In beide uitspraken werd de aanbesteder gebonden geoordeeld aan de beslissingen van den architect, die de opnemings van het werk thans alleen had verricht. Men ziet het: hier een vertegenwoordiging tegen de uitdrukkelijke bewoordingen van het bestek in, gegrond niet op een wilsverklaring, doch op een gedraging van den aanbesteder. In dit verband zij nog gewezen op een uitspraak van den Raad van Arbitrage van 1937 (Jaarverslag 1937 pag. 31); ook daar was sprake van een „dubbele directie“ ingevolge het bestek. De arbiter overwoog, dat het geacht moest worden „de bedoeling van partijen te zijn geweest, dat alles wat het bouwkundige, het toezicht en de uitvoering van het werk betrof — overeenkomstig het ten deze bestaande gebruik — uitsluitend in handen was van den architect“. Hier werd in woorden nog aangeknoopt aan de bedoeling van partijen, doch in werkelijkheid veeleer uitsluitend aan het gebruik. In verschillende arbitrale uitspraken wordt de wijze van optreden van den architect tijdens het werk den bouwheer toegerekend, als betrof het zijn eigen optreden. Ook hier weder een gebondenheid aan daden van den vertegenwoordiger buiten den wil en bedoeling van den vertegenwoordigde. In een in 1938 door drie leden van den Raad van Arbitrage berecht geschil (Jaarverslag 1938 pag. 69) had de directie tijdens het werk niet

de noodige leiding gegeven en had het ontbroken aan de noodige samenwerking tusschen directie en aannemer: de aanbesteder kreeg uit dien hoofde een deel van de daardoor door den aannemer ondervonden schade te vergoeden. Een analoge beslissing wordt vermeld in het Jaarverslag 1938 pag. 8 en 9 op grond, dat in afwijking van het voorschrift van par. 9 al. 4 der A.A.V. een behoorlijk werkplan had ontbroken, hetgeen aan schuld zoowel van den aannemer als van den architect werd geweten. Tevens zij verwezen naar het Jaarverslag 1937 pag. 48, alwaar sprake is van niet tijdig door de directie verschaftte werkteekeningen, en pag. 56, alwaar het betrof het niet behoorlijk regelen door de directie van de samenhang van verschillende onderdeelen van het partiël, aan verschillende aannemers aanbestede werk. In al deze gevallen werd het optreden van den architect den door hem vertegenwoordigden bouwheer toegerekend in diens verhouding tot den aannemer.

Algemeen wordt de bevoegdheid van den architect aangenomen om binnen bepaalde grenzen namens den bouwheer bestekafwijkingen te gelasten en eventueel meerderwerk op te dragen. Welke is de beteekenis van het voorschrift van art. 1646 van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk in sommige bestekken min of meer gewijzigd wordt herhaald, nl. dat geen meerderwerk kan worden erkend dan na schriftelijke goedkeuring van den aanbesteder? Mr. Cremers vermeldt hieromtrent (pag. 66 e.v.), dat de overheidsrechtspraak deze beperking van de vertegenwoordigingsbevoegdheid van den architect regelmatig toepast. Echter ook op dit punt is een kentering waar te nemen. In het hiervoren reeds genoemde arrest van het Gerechtshof te Amsterdam van 15 October 1936 werd ondanks de bedoelde bepaling door den architect opgedragen meerderwerk erkend en ten laste van den aanbesteder gebracht, hoewel door den aannemer geen schriftelijke opdracht was overgelegd. De eischen van het maatschappelijk verkeer in verband met de omstandigheden van het berechte geval waren blijkbaar sterker dan het bestekvoorschrift. Gelijk Mr. Cremers reeds vermeldt plachten arbiters, die oordeelden als „goede mannen naar billijkheid“ reeds eerder veelal dit laatste standpunt in te nemen. In dit verband moge er op worden gewezen, dat zoowel de A.A.V. als de nieuwe A.V. van 1938 bepalen, dat het gemis van een schriftelijke opdracht den aannemer zijn recht op betaling van meerwerk niet, althans niet onder alle omstandigheden ontnemt.

Zijn er dan geen grenzen meer aan de vertegenwoordigingsbevoegdheid van den architect en is de aanbesteder volgens de huidige rechtspraak aan alles gebonden wat zijn architect verricht? Geenszins. Alvorens de normale grenzen dezer vertegenwoordigingsbevoegdheid aan te duiden, zij er op gewezen, dat — gelijk art. 1850 Burgerlijk Wetboek voor elke lastgeving bepaalt — de aanbesteder te allen tijde zijn opdracht aan den architect en de daaruit voortvloeiende vertegenwoordigingsbevoegdheid kan intrekken of herroepen. Waar zulks in aannemerskringen wel eens wordt in twijfel getrokken, zij hier gewezen op het arbitrale vonnis van Juni 1929 (Arbitrale Rechtspraak No. 133), waarbij o.m. werd beslist, dat een aanbesteder zonder de goedkeuring van zijn aannemer wijziging mag brengen in de persoon van de directie.

Doch thans de normale grenzen der vertegenwoordigingsbevoegdheid van den architect. Voorop staat de begrenzing, gelegen in de bewoordingen van de verstrekte opdracht (artt. 1834 en 1844 B.W.), waaronder in het bijzonder moet worden geacht aan het bestek en de toepasselijk verklaarde voorwaarden, waaraan de bouwheer zijn goedkeuring hechtte. Voorzoover deze bewoordingen niet in strijd komen met de eischen van het maatschappelijk verkeer en voorzoover de aanbesteder zich zelf naar die woorden gedraagt, zal ook een derde den bouwheer niet verder mogen aanspreken dan uit die bewoordingen voortvloeit.

Een tweede begrenzing wordt gevormd door den eisch van

goede trouw: alleen hij, die te goeder trouw meent, dat de architect handelde overeenkomstig de bedoeling van den bouwheer, zal den architect als vertegenwoordiger van zijn principaal mogen aanmerken en den principaal rechtstreeks gebonden achten aan in zijn naam geschiedte afspraken. Zoo besliste de Rechtbank te Almelo op 25 Februari 1925 (N. J. 1926, pag. 217, W. 11557), dat de bouwheer in geval van samenspanning te kwader trouw tusschen architect en aannemer, doch ook alleen dan, niet gebonden is aan het door den architect afgegeven betalingscertificaat. Ruimer is een vonnis van de Rechtbank te Arnhem van 7 Januari 1932 (W. 12404), waarin werd beslist, dat een certificaat den aanbesteder niet bindt, met betrekking tot het bedrag der termijnen, terwijl daarenboven, wanneer het werk zoo slecht is opgeleverd, dat de aannemer naar redelijkheid en goede trouw moest beseffen, dat de architect zoodanig werk niet kon en mocht goedkeuren, alsdan de aanbesteder ook voorzooveel de oplevering betreft niet door het certificaat wordt gebonden. In denzelfden geest luiden vele arbitrale uitspraken. Volgens sommige van deze uitspraken werd de bouwheer eveneens niet gebonden geacht aan het certificaat, wanneer dit zonder onderzoek (hetgeen den aannemer bekend was) door den architect aan den aannemer was afgegeven. (Jaarverslag 1936 pag. 9 en 37-38). Blijkens pag. 30 van laatstgenoemd jaarverslag overwoog een arbiter, dat „aanbesteders de beoordeeling van het vervallen der termijnen — d.i. de technische beoordeeling van den staat van gevorderdheid van het werk — in den regel uitsluitend aan den architect overlaten, doch anderzijds over het meer- en minderwerk — d.i. voor een belangrijk deel een afspraken- en prijzenkwestie — ook zelf een woord plegen mede te spreken, althans wanneer — gelijk in casu — de aanbesteder niet geheel ondeskundig is“. In het daar berechte geval was het oordeel van den architect te vrijgevig geweest en onbillijk tegenover den aanbesteder, zoodat de aannemer — aldus de arbiter — „niet te goeder trouw heeft kunnen, althans niet mogen meenen, dat het door hem met den architect, buiten den aanbesteder om, bereikte resultaat over de rekening van meer- en minderwerk de instemming had van den aanbesteder“. De aanbesteder werd niet gebonden geoordeeld aan de uitspraak van den architect omtrent het saldo minderwerk.

Tenslotte is een begrenzing van de vertegenwoordigingsbevoegdheid gelegen in de normale taak- of ambtsvervulling van den architect mede in verband met den aard van de hem verstrekte opdracht. Te dezer zake moet de aandacht gevestigd worden op het arrest van den Hoogen Raad van 6 Mei 1926 (N. J. 1926, pag. 721). Het betrof de toezegging van een architect tot herstel van door afbraak van een huis veroorzaakte schade aan een naast het werk gelegen pand. Een zoodanige afspraak door den architect vloeide volgens den Hoogen Raad niet voort uit eenige wilsuiting of gedraging van den bouwheer, die dan ook door de afspraak niet werd verbonden.

Van gelijken aard is de vraag, of een architect den bouwheer kan verbinden jegens anderen dan den aannemer, en wel door bestelling van materialen. Deze bevoegdheid werd erkend bij vonnis van de Rechtbank te 's-Gravenhage van 16 Juni 1925 (N. J. 1925 pag. 1157) en te Rotterdam van 10 April 1933 (N. J. 1934 pag. 774) (W. 12740) en bij arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage van 2 Maart 1934 (W. 12792). Het zelfde Hof had bij arrest van 25 Februari 1926 (W. 11475) een andersluidende beslissing gegeven en een architect zonder uitdrukkelijke machtiging onbevoegd geoordeeld tot het namens den aanbesteder koopen van materialen of opdragen van werkzaamheden, den bouw betreffende, aan anderen dan den aannemer. Men bevindt zich hier op de grens van de gebruikelijke bevoegdheden van den architect.

De begrenzing, gelegen in de normale ambtsvervulling van den architect, komt voorts typisch tot uiting in een voorbeeld, ver-

²⁾ Oordeelende als goede mannen naar billijkheid, is men aan de wet niet gebonden, voor zoover de billijkheid afwijking vordert, tenzij de wettelijke bepaling geacht moet worden van openbare orde (dwingend recht) te zijn. 330

meld op pag. 94-95 van het Jaarverslag 1937 van den Raad van Arbitrage. Aldaar vorderde de aannemer o.m. schadevergoeding op grond, dat de architect tegen beter weten in geruchten omtrent een ongunstigen finantiëlen toestand van den aannemer zou hebben aangewakkerd: wanneer de architect al geruchten had aangewakkerd, zoo kon hij bezwaarlijk gezegd worden zulks „in zijn hoedanigheid van architect van dezen aanbestede te hebben gedaan”. Resumeerende mag worden geconcludeerd, dat er een zeer ruime, zij het geenszins onbepaalde mogelijkheid bestaat van

vertegenwoordiging van den bouwheer door zijn architect, van toerekening aan den bouwheer van het optreden van zijn architect als betrof het zijn eigen optreden. Daarnaast doen zich op dit terrein juridische vragen voor van het risico, dat eigen is aan de positie resp. van aannemer en van bouwheer, alsmede vragen van eigen verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van den architect. Deze vragen liggen echter buiten het onderwerp van dit artikel.

Mr. A. C. VAN ZEGGELEN.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN BEOORDEELING VAN DE STUDIEPRIJSVRAAG A. ET A. No. 13.

Het geringe aantal inzendingen (niet meer dan 6 stuks), heeft de Commissie voor een moeilijke taak geplaatst. Hoewel haar een groote hoeveelheid werk is bespaard gebleven, is door gebrek aan mogelijkheden tot vergelijking de beoordeeling van iedere inzending op zichzelf uiterst moeilijk geworden. Zij meent daarom te moeten volstaan met een algemeene beschouwing en slechts enkele opmerkingen over de inzendingen individueel.

Bij de keuze van het onderwerp is uitgegaan van het feit dat tegenwoordig in onze landelijke gemeenten op dit gebied zelden iets goeds wordt gepresteerd, dat voorts vruchtbaar samengaan van architect en beeldhouwer weinig is te constateeren en dat men ook op het gebied van het „situeeren” nogal eens te kort schiet.

De inzendingen hebben deze meening volkomen bevestigd, hetgeen minder hoopvol stemt. Uit de inzendingen blijkt niet dat één der ontwerpers zich bewust is van het feit dat een situatie een „geheel” is, en niet „ergens een plaats”.¹⁾

Het gegeven dorpspleintje is met zorg uitgezocht, met het doel een gelegenheid te geven dit pleintje af te maken, d.w.z. door plaatsing van een op zich zelf staand monument, of door het aanbrengen van elementen gekoppeld aan bestaande bebouwing, de gegeven ruimte nader te bepalen.

Ruimte als architectonisch motief is geen grootheid, die zonder meer ontstaat door het oprichten van omsluitende massa's, doch ze kan en dient ook op zichzelf bepaald te zijn, waarbij de massa het middel is. Zoo zal men juist bij voorkeur geen monument in het plastisch midden van de ruimte plaatsen, omdat zij hierdoor als ruimte verloren gaat, immers wordt het ledig hierdoor gevuld. Slechts één inzender heeft de ruimte weten te bewaren, terwijl alle anderen zonder meer tot vernietiging ervan zijn overgegaan. Dit is een egaliserende werking, die juist het tegendeel is van Architectuur, dat haar doel vindt in het onderstrepen van karakteristieken. In het gegeven geval waren vele mogelijkheden aanwezig, die niet zijn benut. Al had men slechts hardsteenen paaltjes langs den Oostelijken rijweg geplaatst, of een lantaarnpaal bij het raadhuis, dan was er ten minste sprake geweest van eenige verzelfstandiging van het plein als geheel of van een intiemer deel tusschen de ingangen van de twee voornaamste gebouwen.

Ook bij het bezien van de monumenten op zichzelf, blijkt een zekere armoede. In verscheidene gevallen is de schaal geheel verkeerd bepaald, waarschijnlijk tengevolge van het feit dat voor de schaal een schaalmeter noodig is, dat deze maatstaf buiten het te maken object ligt, en dat door gebrek aan inzicht in de samen-

hang van de gegevens, dus niet gemeten is. Uit een oogpunt van bouwen is geen sterk werk geleverd. Bijna alle inzenders hebben als motief een waterbekken gekozen, niet in de grond doch erboven. Dientengevolge mocht worden verwacht dat deze verheffing tot iets fraais zou hebben geleid. Slechts één inzending echter heeft uitgesproken dat bij bouwen sprake is van verheffen, dat is de zwaarte overwinnen.

Een object van echte bouwkunst vertoont dan ook steeds het spel van dragen en gedragen worden. Zoodra dit niet gebeurt is van eigenlijke architectuur nog geen sprake. De inzenders hebben dan ook hun kracht gezocht in een onbelangrijk vormenspel van onderdeelen.

De vormgeving is grootendeels traditioneel en vertoont geen krachtig streven. Juist in dit opzicht had de Commissie van Beoordeeling de medewerking van den beeldhouwer verwacht. Sculptureele prestaties zijn echter geheel achterwege gebleven. De Commissie meent, ten gevolge van het geringe resultaat van deze studie het Bestuur te moeten adviseeren bij het uitschrijven van een volgende vraag om een ontwerpstudie te leveren, nogmaals een onderwerp aan de orde te stellen, waar geen utilitaire vraagstukken aan verbonden zijn, teneinde belangstelling te wekken voor de zoo verwaarloosde monumentale architectuur.

Afzonderlijke beoordeeling der ontwerpen.

(De bespreking is gesteld in volgorde van waardeering).

1. Motto: Aquarius. Prijs f 12.50.

De situatie is mislukt. Vormgeving is in vergelijking met de andere ontwerpen het meest beheerscht. Het ontwerp is met zorg en liefde tot stand gebracht, doch wellicht iets te pretentius uitgevallen voor dorpsplein.

2. Motto: Aqua vitae. Prijs f 12.50.

Door het excentrisch plaatsen van het monumentje is de ruimte bewaard gebleven en eenigermate vrij gemaakt van den weg. Het ietwat argelooze gegeven van het ontwerp leent zich wel voor toepassing in de eenvoudige omgeving. De vormgeving is zwak en mist in hoofdzaak spanning.

3. Motto: R.R.R. einander (es?) bild.

Van de gegeven situatie is geen gebruik gemaakt. Het denkbeeld, dat ten grondslag ligt aan het ontwerp, had tot een fraaie oplossing kunnen leiden. Het monument is veel te groot, waardoor de vormgeving te kort schiet. Vooral het ontbreken van detailleering en aansluiting van de verschillende onderdeelen aan elkaar maakt het geheel te grof.

¹⁾ Belangstellenden in deze materie worden hierbij opmerkzaam gemaakt op het zoo voortreffelijke boekje over deze onderwerpen van A. E. Brinckman: „Plastik und Raum”, dat slechts 90 kleine pagina's telt.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 34

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

26 AUGUSTUS 1939

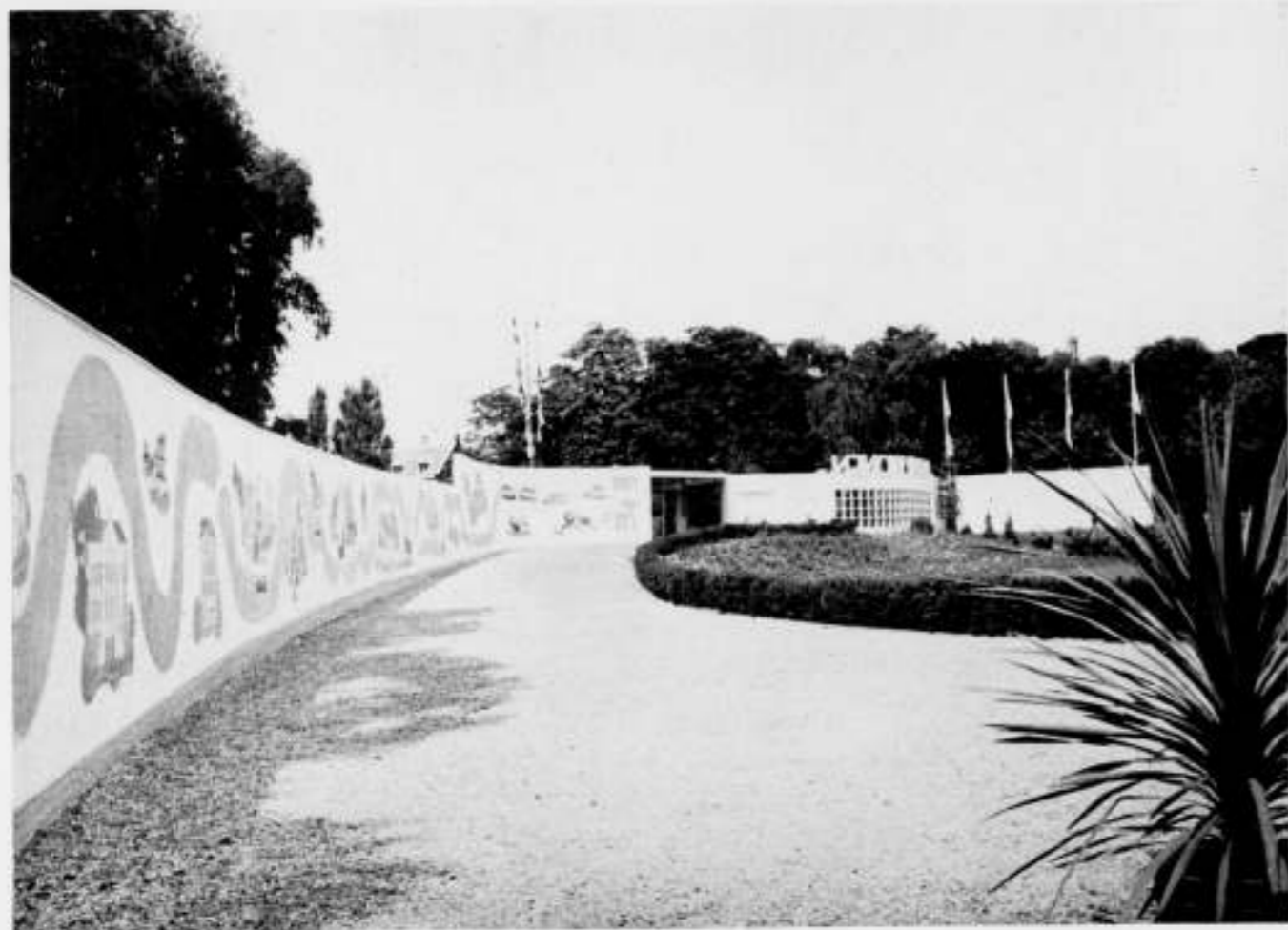
OVERZICHTSSTEKENING VAN DE TENTOONSTELLING

H. TH. WIJDEVELD FEICIT.

TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN” TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Op duidelijke wijze was de tocht door de stad van af het station naar het tentoonstellingsterrein aangeduid. Men behoefde niet vragen — wij Hollanders vragen niet graag naar den weg —, men volgde maar de pijlen, en vanzelf kwam men langs een weg waarop heel veel van de stad te bewonderen en te genieten viel, waarbij men gelegenheid vond, iets van de sfeer van Den Bosch in zich op te nemen, op het punt aan den rand der stad, waar de architect Wijdeveld de tentoonstellingsgebouwen groepeerde met het prachtige groen, het wijde vergezicht, en het

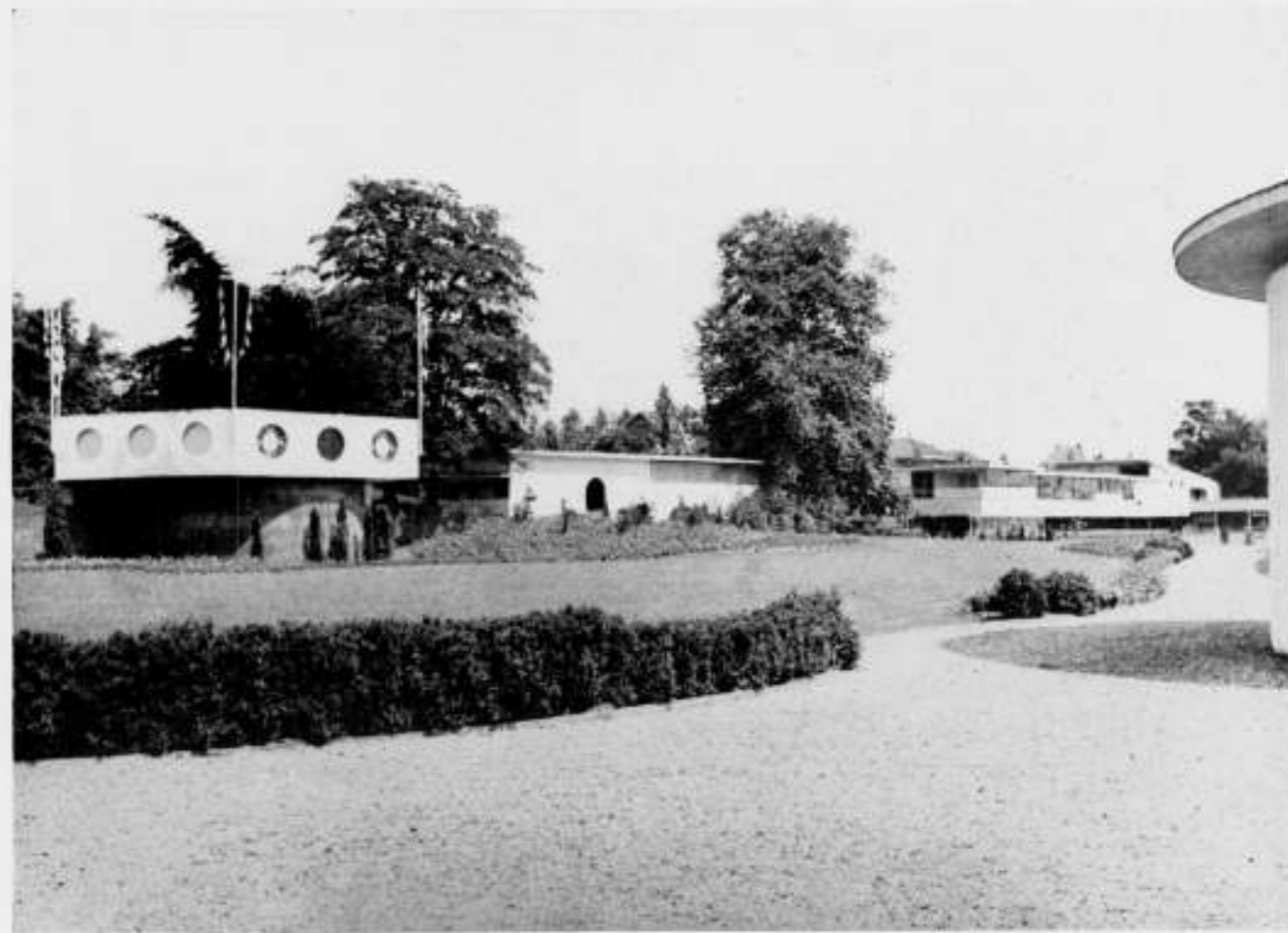
beweeglijke water opgenomen in den boeienden aanleg van het geheel. Op een onregelmatig terrein, waarvan nog een vrij groot gedeelte onbebouwd moest blijven, heeft hij kans gezien een interessante groepeerding van gebouwen te maken, omgeven door fraai geplante gazons. Het rondwandelen geeft daardoor tal van aangename afwisselingen. Nu eens gaat men over een brug naar een volgende afdeeling, dan weer keert men ongemerkt op het gelijkvloersche niveau terug. Aardige vergezichten houden de aandacht gespannen.

INGANG

CULTUREEL-PAVILJOEN
TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“, ARCH. H. TH. WIJDEVELD
MET MEDEWERKING VAN HET BUREAU SUULING EN ZN., DR. K. L. C. BOUMAN EN W. HOPMANS

BASTION-PAVILJOEN, IN HET MIDDEN HET WAL-PAVILJOEN

WAL-PAVILJOEN
TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“, ARCH. H. TH. WIJDEVELD
MET MEDEWERKING VAN HET BUREAU SUULING EN ZN., DR. K. L. C. BOUMAN EN W. HOPMANS

TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“
HOOFDPAVILJOEN

Dit alles blijkt uit de hierbij gereproduceerde tekening van den architect. Zijn oorspronkelijk plan, om een tentoonstelling te wijden aan het wonen gedurende de laatste eeuw (met een blik in de toekomst) is — uit vrees voor mislukking — omgewerkt tot een plan met een veel minder wijde strekking, waarvoor men het motto „Ideaal wonen“ heeft gevonden. Daardoor is er voor den architect feitelijk niet veel meer overgebleven dan de verzorging van het exterieur van de tentoonstellingsgebouwen, en zien wij daarbinnen slechts hier en daar zijn hand. Enkele modelwoningen en eenige interieurs, die het wonen voor verschillende bevolkingsklassen hadden moeten aantonen, zijn vervallen. Daardoor heeft de expositie iets jaarbeursachtigs, wat niet aan het geheel ten goede komt, maar wat den ontwerper niet mag worden verweten.

TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“
HOOFDPAVILJOEN

Er is veel te zien. De vaardige hand van Wijdeveld heeft zeker hier en daar wel wat te veel gegeven. Vooral in het z.g. cultureele paviljoen valt dat op. Men zou daar wat meer rust, wat minder „spel“ gewenscht hebben. Maar: wie voor een dergelijke expositie het initiatief neemt, hij „bemint het onzekere gaan en het fascinerende spel der voorbereiding“, om met de woorden van den architect te spreken.

De schutting bij de entree is versierd door een beschildering van de hand van Eppo Doeve, die op zeer verdienstelijke wijze de ontwikkeling van het wonen in den loop der eeuwen heeft verbeeld in een tiental goede tafereelen.

Dan komt de cultureele afdeling met de keuze-tentoonstelling uit het werk van Nederlandsche architecten betreffende den woningbouw, een interessante inzending, waar een tachtigtal

INGANG VAN HET WALPAVILJOEN

WALPAVILJOEN

STAND VAN DE N.V. DAKPANNEN EN KLEIWAREN-INDUSTRIE „DE VALK“

TENTOONSTELLING „IDEAAL WONEN“, ARCH. H. TH. WIJDEVELD

INGANG GEZIEN VAN BUITEN

MET MEDWERKING VAN HET BUREAU SUIJLING EN ZN., DR. K. L. C. DOUMAR EN W. HOPMANN

goede voorbeelden te zien zijn. Belangwekkend is in dit paviljoen de gecombineerde inzending van den technischen dienst der Noord-Brabantsche Streekplancommissies en de belde commissies voor Bouw-, Woning- en Welstandstoezicht.

Het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst te Den Haag heeft hier een goede serie sierkunst bijeengebracht, waarin textiel, ceramiek, leerwerk, glas, metaal, beeldhouwwerk, religieuze kunst, edelsmeedwerk en drukwerk zijn tentoongesteld.

In de verschillende afdelingen waren heel wat kunstenaars vertegenwoordigd.

In de andere paviljoens waren verschillende bouwmaterialen ondergebracht, verschillende goede bekenden, en kon men te kust en te keur alle zaken die de woning betreffen uitgesteld vinden: ideale keukens en bijkkeukens, ideale matrassen en ideale vloeren.

Enkele paviljoens waren uitsluitend aan de meubelkunst gewijd. Opmerkelijk was een stand in het hoofdpaviljoen voor de Post, van de hand van den kunstenaar Piet Worm. P.T.T. was hier vertegenwoordigd door Jan Klaassen en Katrjijn, die ook hier de oud-vaderlandsche Poppenkast bewoonden. Pietje Post kwam bij hen op bezoek en bracht hen op de hoogte van alle mogelijkheden, welke P.T.T. aan allen biedt. Een expositie vol fijnen humor, die op een voortreffelijke manier het bedrijf populariseerde. Alle hulde voor deze knappe prestatie.

De tuinarchitectuur completeerde het tentoonstellingsgeheel, dat ondanks de te betreuren bezuiniging van den opzet, fleurig voor den dag kwam en den fantastischen bouwmeester en zijn medewerkers (het bureau Suijling & Zn. te 's-Hertogenbosch) alle eer aandeed.

H. G. J. SCHELLING.

FOL. 25v. ST. CHRISTOPHORUS UIT JACOB VAN MAERLANT: DER NATUREN BLOEME. 1375. BENEDEN TWEEMAAL HET WAPEN VAN HET GESLACHT YSSELSTEIN

TENTOONSTELLING VAN MINIATUREN TE UTRECHT

In de Universiteitsbibliotheek te Utrecht worden, in het kader van de twaalfhonderdjarige herdenking van Willibrord, een aantal oude handschriften tentoongesteld, die een tocht naar Utrecht waard zijn. Het zijn een kleine honderd van de prachtigste handschriften met fraaie verluchting, die door kloosterbroeders uit de vijftiende eeuw en nagenoeg uitsluitend te Utrecht vervaardigd zijn. Wij beelden hierbij een bladzijde af uit „Der

naturen bloeme" van Jacob van Maerlant, dagteekend uit 1375 (Leiden, Universiteits Bibliotheek), die een denkbeeld vormt van de zeldzame, kunstvolle behandeling van een dier handschriften. Wij vestigen de aandacht op deze fraaie expositie, die tot half September duurt en geopend is op alle namiddagen in de week.

H. G. J. S.

BOEKBESPREKING

De Doopsgezinde Gemeente en haar kerkgebouw te Rotterdam, door J. Verheul Dzn., Architect B.N.A. Uitg. Stemerding & Co., Rotterdam.

Met buitengewonen ijver vervolgt de heer Verheul zijn publicaties over oude bouwwerken, op welk gebied hij reeds zoo vaak bewees bijzondere talenten te bezitten.

Een dier talenten komt in het hierboven aangekondigde boekje sterk naar voren, nl. de gave om van eenvoudige bouwwerken en voorwerpen een juiste, volledige en daarbij levendige beschrijving te geven. De heer Verheul beschrijft pijnlijk juist, geen detail wordt verwaarloosd, laat staan overgeslagen, en bij verificatie van de beschrijving met een daarbij geplaatste afbeelding blijkt verrassend hoe fijn de observatie is geschied.

Ook van de historie van het betreffende bouwwerk releveert de heer Verheul alles, en door deze volledigheid van de kleine gebeurtenissen wordt ons de geschiedenis levend.

De Doopsgezinde kerk te Rotterdam staat op een inspanning terrein tusschen de St. Laurensstraat en de Leeuwenstraat. Aan de beschrijving ervan laat de heer Verheul een kort overzicht voorafgaan van de geschiedenis der Doopsgezinde Gemeente en haar regelingen, gevolgd door een overzicht van de geschiedenis der Rotterdamsche Doopsgezinden, van af 1553.

In 1577 gaf Prins Willem van Oranje den Doopsgezinden godsdienstige en burgerlijke vrijheid, en toen kon een tijdperk van bloei aanbreken. Echter eerst in 1635 kon een voor dien tijd behoorlijk bedehuis worden gesticht. Het stond op dezelfde plaats als het tegenwoordige, dat van 1773 dateert. De bouw ervan werd mogelijk gemaakt door een legateeering van een groot vermogen door de gebroeders Pieter en Jan Bisschop, eenvoudige winkeliers, die vermaardheid hadden wegens hun zeldzaam rijk „konstcabinet". De fraaiste miniaturen, antieke vazen, Japansch porcelein, Chineesch lakwerk, munten, gravures, teekeningen,

kostbare schilderijen en zeldzame boeken waren in hun bezit. Ze woonden op de Leuvehaven O.Z. no. 74, in een pand dat ze hadden laten restaureeren en inrichten om de verworven kunstschaten behoorlijk onder te brengen.

Het Kerkgebouw is gebouwd naar de plannen van den stadsbaas, den lateren stadsbouwmeester Aart Kool, die bij de uitvoering werd bijgestaan door zijn zoon Aart Kool Jr., en aan wie, volgens den heer Verheul, voornamelijk de aesthetische kwaliteiten van het gebouw, typeerend voor den overgang van den Lodewijk XV naar den Lodewijk XVI stijl, moeten worden toegeschreven. De kerkruimte, groot 12 X 18 m, was overdekt door 3 zadeldaken, waartusschen 2 zakgoten. In 1933 bleken de balken, waarop de kapconstructie rustte en die de genoegelijke doorsnede bezaten van 0,45 X 0,75 m, vermolmd te zijn.

Onder de bekwame leiding van het lid van den Kerkeraad der Doopsgezinde Gemeente, den architect Jan Doets Johzn., werd het moeizame, veel omvattende en gevaarlijke werk van het herstellen van deze kap, die thans voorzien is van een mastiekplat tusschen de nokken, tot een goed einde gebracht. Deze

tijdige restauratie heeft waarschijnlijk het gebouw voor algeheele vernietiging behoed.

De heer Verheul beschrijft uitvoerig het interieur met den fraaien preekstoel en het groote orgel. Het is alles werk van bekwame handwerkslieden, en hun vaardigheid, technisch kunnen en decoratief talent dwingen eerbied af. Hij roemt ook den deftigen stichtelijken eenvoud, die binnen in de kerk heerscht.

De heer Verheul brengt ons hier een stukje architectuur onder het oog, dat door zijn boekje aan ruimer kring bekend wordt. Een aantal reproducties naar aquarellen van de hand van den schrijver (waaraan de heer L. M. Molendijk zijn medewerking verleende), verlichten het boekje, alsmede een fraaie opmetings-teekening van den preekstoel, door den heer A. H. Koot te Rotterdam vervaardigd.

Binnenkort zullen wij de aandacht vragen voor nog een andere studie van den heer Verheul, nl. over de Oud-Katholieke Kerk, de z.g. Oppertsche kerk, te Rotterdam.

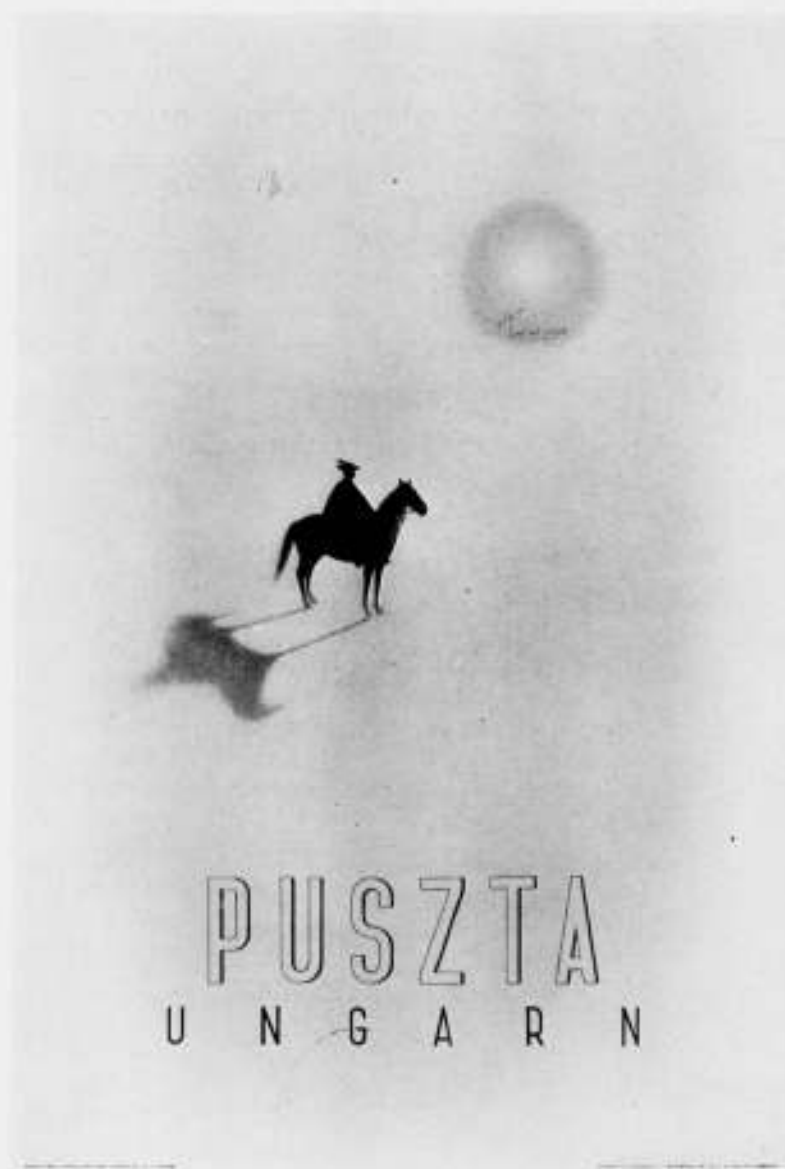
J. P. M.

RECTIFICATIE.

Door een vergissing heeft op pag. 318 van No. 32 de schrijver, de heer Ir. E. J. de Maar, van het artikel over het Hofplein en de Delftsche poort, den Doctorstitel gekregen. Er stond op de opgemaakte proef: Het Hofplein en de Delftsche poort door Ir. E. J. de Maar. Wie nu als promotor is gaan optreden, is niet

meer uit te zoeken, maar Ir. de Maar kwam cum laude gepromoveerd uit de drukpers vandaan. Wij hebben de drukkerij verzocht het Jus promovendi verder aan de Hoogeschoolen over te laten.

RED.

AFFICHE VAN DE HONGAARSCHEN SPOREN

DRINGENDE OPROEP AAN DE LEDEN.

Voor de beveiliging van een aantal van de meest belangrijke monumenten tegen oorlogsgevaaren moeten verschillende maatregelen worden getroffen, waarbij de hulp van technici noodig is. Het is de bedoeling voor dit doel een Korps van vrijwilligers te vormen en het land daartoe te verdeelen in 26 districten. In ieder district zijn noodig een architect, die het werk leidt en verder toezicht houdt en een aantal bouwkundig-opzichters of uitvoerders, die aan het hoofd worden gesteld van de ploegen vrijwilligers, aan wie de uitvoering der technische maatregelen en de bewaking der gebouwen zal worden opgedragen. Deze districten zijn de volgende: ALKMAAR, AMERSFOORT, AMSTERDAM I, AMSTERDAM II, APELDOORN of DEVENTER, ARNHEM, BREDA, DELFT, DORDRECHT, GOUDA, 'S-GRAVENHAGE I, 'S-GRAVENHAGE II, GRONINGEN, HAARLEM, 'S-HERTOGENBOSCH, MAASTRICHT, MIDDELBURG I, MIDDELBURG II, NAARDEN, NIJMEGEN, OLDENZAAL, ROERMOND, ROTTERDAM, UTRECHT, VENLO en ZWOLLE. Niet dienst- of reserveplichtige architecten, die bereid zijn in één der genoemde districten de leiding te nemen en lagere technici, die ook zich aan dit werk willen wijden, worden uitgenoodigd zich ten spoedigste aan te melden bij den Secretaris der Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, Hofsingel 2 te 's-Gravenhage, telefoon: 180591.

Het Bestuur van den B.N.A.:

H. v. d. KLOOT MEIJBURG, Voorzitter,
B. T. BOEYINGA, Secretaris.

Amsterdam, 26 Augustus 1939.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 26 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 26 AUG. 1939 No. 34

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B.N.A. Op Zaterdag 23 September a.s. zal een excursie worden gehouden naar de beide nieuwe stations te Amsterdam, onder leiding van den Heer Ir. H. G. J. Schelling, Architect B.N.A.
EN Leden van den B.N.A. en het Genootschap A. et A. kunnen zich bij deze excursie aansluiten.
A. ET A. Samenkomst in het Weesperpoortstation te Amsterdam om 1 uur n.m., alwaar voor de deelnemers gelegenheid is aan een gezamenlijken eenvoudigen koffiemaaltijd deel te nemen. Vertrek naar het Muiderpoortstation 2 uur.
Opgaaf van deelneming (eventueel ook voor koffietafel) aan het Bureau van den B.N.A. vóór Zaterdag 16 September a.s.

Concept notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A., gehouden op Vrijdag 23 Juni 1939, te Zwolle in Hotel van Geytenbeek.

De presentielijst wordt geteekend door 42 leden en 1 aspirant lid.

Van het Bestuur zijn aanwezig de Heeren: H. v. d. Kloot Meijburg, Voorzitter, Ir. A. J. v. d. Steur, Vice-Voorzitter, B. T. Boeyinga, Secretaris, Pierre Cuypers, E. Verschuyf, W. J. Gerretsen, Ir. G. L. van Straaten.

Prof. Ir. H. T. Zwiers en C. H. de Bever zonden bericht van verhindering.

De Voorzitter opent de vergadering en spreekt zijn verheugenis uit over de groote opkomst der leden en brengt tevens dank uit aan de Commissie van Voorbereiding voor deze zomervergadering.

Spreker deelt mede dat sinds de vorige vergadering tot den B.N.A. als lid zijn toegetreden de Heeren Ir. A. van der Steur te Rotterdam, H. C. van de Leur te Nijmegen, J. A. van Asdonk te Bloemendaal, H. C. Muller en H. J. van Wissen, beiden te Groningen. Van deze nieuwe leden zijn de Heeren van de Leur en Muller aanwezig.

De Voorzitter installeert de nieuwe leden met eenige hartelijke woorden van welkom en spreekt de verwachting uit dat de nieuwe leden steeds voor de belangen van den B.N.A. op de bres zullen staan.

Notulen.

De concept notulen van de vergaderingen van 18 Maart en 1 April, opgenomen in de officieele mededeelingen, worden goedgekeurd. Op verzoek van den Heer Ir. de Bie Leuveling Tjeenk zal worden getracht de concept notulen zoo spoedig als 't kan na de Ledenvergadering te doen verschijnen.

Mededeelingen.

De Voorzitter deelt het volgende mede:

1. Inzake de bescherming van den architectentitel en van het architectenberoep.

Helaas moet over deze belangrijke materie weer worden medegedeeld, wat al zoo vaak is medegedeeld: de Regeering is diligent. Dit is echter minder een phrase dan misschien gedacht wordt. Juist deze week is gebleken, dat de adviseurs van den Minister aan het vraagstuk bezig zijn. Er zijn verschillende gegevens gevraagd aan het Bureau van den B.N.A. die zullen worden overgelegd.

Met de regeling van deze materie hangt natuurlijk zeer samen de verhouding van den B.N.A. tot verschillende andere architectenverenigingen.

Op een vorige vergadering is medegedeeld dat er in December j.l. een conferentie heeft plaats gehad met het N.I.V.A. over de vaksaneering, naar aanleiding waarvan het N.I.V.A. met zekere voorstellen zou komen. Dit is tot nog toe niet gebeurd, alhoewel dezerzijds brieven daartoe zijn uitgegaan naar het N.I.V.A.

Wat de Bouwmeestersgilden betreft, zullen de leden met aandacht het stuk gelezen hebben van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. Inmiddels is ook in de Algemeene Katholieke Kunstenaars Vereeniging, die door het feit dat het Bouwmeestersgilde van origine een R.K. organisatie is, daarmede gedachtenwisselingen heeft onderhouden, een besluit gevallen ten aanzien van haar verhouding tot de Bouwmeestersgilden. De Heer Buskens zal hierover enkele toelichtingen kunnen geven.

2. De Heer Buskens deelt mede dat de Bouwmeestersgilden zich op het standpunt stelden dat de bouwchappen alleen kunnen worden ingesteld op de manier zooals de B.G. ze praktisch meende te moeten invoeren.

Het blijkt nu dat deze grondslag door deskundigen op het gebied van de Encycliek Quadragesimo Anno aanvechtbaar wordt geacht. Daarom heeft de A.K.K.V. de onderhandelingen verder afgebroken.

Het Episcopaat wil de statuten van de B.G. wel goedkeuren, wanneer er sprake is van een behoorlijke scheiding tusschen bouwmeesters en bouwkundigen. Spreker heeft gelegenheid gehad Minister Steenberghe aan te sporen de aandacht van den Minister van O. K. en W. op het onderwerp gevestigd te doen houden.

De Voorzitter dankt den Heer Buskens voor deze toelichting.

3. Commissie Architectuurarchief.

In de Commissie voor het architectuurarchief is door het Bestuur in de plaats van den Heer Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, die de benoeming tot lid van de Commissie niet heeft aanvaard, benoemd de Heer A. Eibink, terwijl ook de Heer Mr. E. H. P. Rosenboom op verzoek van het Bestuur als lid in de Commissie zitting heeft genomen. De Commissie heeft dezer dagen vergaderd en is tot conclusies gekomen, die allereerst in het Bestuur besproken moeten worden.

4. Regelingen in Limburg met betrekking tot Stedebouw.

Eenige weken geleden hebben de Heeren Prof. Ir. H. T. Zwiens en Pierre Cuypers een langdurig onderhoud gehad met Ir. Froger, Secretaris en Ingenieur van den Streekplannendienst in Limburg.

De Heer Cuypers deelt daarover het volgende mede:

Wij hebben op de conferentie de noodige aanwijzingen gekregen voor onze actie, ook in andere provincies.

De conclusies welke wij uit het door den Heer Froger medegedeelde trokken waren:

- 1e. Er wordt in Limburg volgens een goed, vast plan gewerkt.
- 2e. Er moet naar worden gestreefd dat alleen de bevoegden aan het werk komen.
- 3e. De Streekplannendienst wil geen werk naar zich toe halen.
- 4e. Wordt strikplannendienst, dan geschiedt dit volgens het tarief van den B.N.A.

De Heer Sandhövel is van meening dat de woorden van den Heer Ir. Froger niet strooken met zijn daden. Ir. Froger haalt wel degelijk alle kleine locale uitbreidingsplannetjes naar den Streekplannendienst toe, bijv. dat voor Eijsden, Ir. Moubis, Inspecteur van de Volksgezondheid, wil juist het tegenovergestelde van wat Ir. Froger doet. Combineeren van gemeente voor bouwtoezicht en Prov. Commissie en dus niet de ambtelijke commissie van Ir. Froger. Het is suggestie van Ir. Froger waardoor hij het bereikt, dat het over hem loopt. De Streekplannendienst heeft 30 à 40 locale uitbreidingsplannen in bewerking.

De Heer Cuypers is van oordeel dat hier twee zaken door elkaar worden gehaald, n.l. 1e het welstandstoezicht, 2e het ontwerpen van uitbreidingsplannen.

Ir. Froger ziet ad. 2 af van de groote gemeenten en maakt verder alleen plannen in hoofdzaak. Hij weigert zeer positief uitbreidingsplannen voor de kleine gemeenten. Spreker raadt aan de Gemeentebesturen de ledenlijst B.N.A. en B.N.S. toe te zenden.

Ad. 1. Ir. Froger wenscht toepassing welstandseischen op goede basis. De gemeenten willen er echter geen geld voor geven. Ir. Froger wil daarom 3 centra (buiten de groote steden) instellen, waar hij het bouwtoezicht combineert met het welstandstoezicht.

Hij wil dit met commissies doen, samen te stellen met den B.N.A.

De Heer Sandhövel blijft er op wijzen, dat de feiten anders uitwijzen.

We hebben de plaatsen opgenoemd, bijv. te Horn adviseerde Ir. Froger waar het Raadhuis moest komen en gaf daarbij een schetsje van het raadhuis. Is dit een plan in hoofdzaak? Ir. Moubis is het niet eens met Ir. Froger.

De Voorzitter: Wij zullen het in het Bestuur bekijken. Zullen ons nog documenteeren.

De Heer Buskens vraagt of het Bestuur deze documentatie ook wil uitstrekken over den Bosch en Rotterdam.

De Voorzitter deelt mede dat zulks de bedoeling is.

4. Tentoonstelling New York.

Door een bijzondere regeling is het mogelijk geworden, dat de Redactie van het „Bouwkundig Weekblad Architectura" den heer Ir. G. Friedhoff een reis heeft kunnen laten maken naar de Tentoonstelling te New York. Er zijn dus binnenkort artikelen te verwachten van den heer Friedhoff over deze belangrijke Tentoonstelling.

5. Organisatie Stedebouw.

Reeds meermalen zijn er mededeelingen gedaan over pogingen van samenwerking met den Bond van Nederlandsche Stedebouwkundigen. Deze Bond geeft echter van geen enkel actief optreden blijk. Het Bestuur heeft er toe moeten besluiten om deze materie voorzoover het mogelijk is, onder de werkingssfeer van den B.N.A. te nemen.

Aangezien vele van de stedebouwkundigen architecten zijn, die lid van den B.N.A. zijn of kunnen zijn, terwijl ook de Statuten van den B.N.A. geen beletsel vormen voor hen, die uitsluitend stedebouwkundige ontwerpen maken, als lid toe te treden, is het dus mogelijk om de Stedebouwkundigen in den B.N.A. onder te brengen. Het is dan tevens de bedoeling om naast de indeeling van de leden in geografisch bepaalde kringen, ook een onderverdeeling te maken door kringen voor de beoefenaren voor de bepaald en speciaal onderdeelen.

Het Bestuur zou dus in den B.N.A. een stedebouwkundigen kring willen stichten, die de vraagstukken van den Stedebouw in het bijzonder behartigen zal. Ten slotte deel ik U mede dat onze internationale betrekkingen van den meest gunstigen aard zijn. Als gevolg daarvan is de Vice-Voorzitter, de Heer Ir. A. J. van der Steur, tegenwoordig geweest bij de viering van de invoering van de wettelijk geregelde beroepsbescherming voor de architecten door de Federatie van Belgische Architecten Vereenigingen.

Voorts zijn de Heeren W. J. Gerretsen en Pierre Cuypers, als vertegenwoordigers van den B.N.A. de gasten geweest van de Schweizerischer Ingenieur- und Architekten Verein op hun Jaarvergadering te Zürich, ter gelegenheid van de Landesausstellung aldaar.

6. Ingekomen stukken.

Bericht van verhindering zonden de Heeren J. J. van der Linden, Hugo A. C. Poortman, Willem Kromhout, Ir. E. H. A. Kraayvanger en Prof. Ir. H. T. Zwiens.

Punt 5. van de Agenda. Rechtspersoonlijkheid van den Tentoonstellingsraad.

De Voorzitter deelt mede, dat Mr. Rosenboom heeft medegedeeld, thans geen bezwaren meer te hebben tegen de gewijzigde Statuten. Door de rechtspersoonlijkheid verandert niets aan de werking van den Tentoonstellingsraad. De andere Constitueerende Vereenigingen hebben de rechtspersoonlijkheid reeds verleend.

De Heer Tjeenk is van oordeel dat na koninklijke goedkeuring van de Statuten, een hergroepering zooals het

Bestuur van den B.N.A. wil doen ondernemen met betrekking tot de afvaardigingen in den Tentoonstellingsraad, veel moeilijker zal zijn.

De Heer Buskens is van oordeel dat wanneer hergroepering mogelijk is na koninklijke goedkeuring, het gewenscht is den Tentoonstellingsraad de rechtspersoonlijkheid niet langer te onthouden.

Hierna worden Statuten van den Tentoonstellingsraad goedgekeurd.

Punt 6 van de agenda. Benoeming van een lid in de Commissie van Onderwijs wegens periodiek aftreden van den Heer Koldewey, die niet herkiesbaar is.

Het Bestuur stelt de volgende voordracht.

1. H. M. Kraayvanger, 2. G. Westerhout.

Uitgebracht worden 20 stemmen op den Heer Kraayvanger en 21 stemmen op den Heer Westerhout en 1 stem blanco, zoodat moet worden overgestemd.

Met het oog op den weinig beschikbaren tijd wordt besloten de benoeming aan te houden en de 2e stemming de volgende vergadering te houden.

Punt 7 van de agenda. Het beschermen van onze nationale monumenten in oorlogstijd. Korte inleiding door den Heer Ir. H. G. J. Schelling.

De Voorzitter wijst er op, dat de B.N.A. niet slechts vakbelangen te behartigen heeft, maar ook voor de algemeene cultureele belangen, waarmede de bouwkunst en de kunst, op de bres moet staan.

Spreker wijst op het belangrijke ontwerp, uitgebracht door Dr. Kalf en geeft thans het woord een Ir. H. G. J. Schelling, die zich bereid heeft verklaard een korte inleiding te houden in verband met het feit, dat hij het rapport van Dr. Kalf (dat niet in den handel is) heeft bestudeerd voor het schrijven van een résumé daarover in het „Bouwkundig Weekblad Architectura".

De Heer Schelling hield daarop de volgende inleiding.

Bescherming van Kunstwerken tegen oorlogsgevaaren.

In Genève zijn thans een aantal van de fraaiste schilderijen uit het Prado ten toon gesteld, en de duizenden bezoekers hebben van deze meesterwerken van Goya, El Graco en Velasquez, om alleen maar de beroemde Spanjaarden te noemen, een onvergetelijken indruk mee naar huis genomen.

Deze schatten uit het Prado zijn uit het door burgeroorlog geteisterde Spanje gered door een oordeelkundige bescherming. Men heeft tijdig maatregelen genomen, doeltreffende maatregelen, en van al de schoonheid die er was, is in die twee jaren strijd maar zeer weinig verloren gegaan.

Men moet bewonderen wat enkelen hier gepresteerd hebben, enkelen die zagen, dat zeer belangrijke cultuurwaarden bij het uitbreken van den oorlog op het spel stonden.

Wij hebben geen burgeroorlog.

Maar wel bevinden wij ons als ik mij niet vergis nog steeds in een toestand van oorlogsgevaar. Dat moet ons te denken geven. Dat moet ons waakzaam maken.

Ook wij hebben groote kunstschaten, die de moeite van de bescherming overwaard zijn. Rembrandt, Frans Hals, en nog zoo veel meer.

Wij hebben het afscheid van Dr. Kalf, den Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg bijgewoond. Hij dankte voor de bewijzen van sympathie voor zijn verrichte werk. Maar hij is een te oprecht man om te verzwijgen, dat hij teleurgesteld was, omdat zijn stem over de bescherming van onze kunstwerken tegen de oorlogsgevaaren nog was als de stem des roependen in de woestijn.

In ons blad is zijn rapport besproken. Men kan het in het nummer van 15 April nalezen. Het is daarin nog te zachtzinnig gezegd. Het is van belang, leden van den B.N.A., dat wij ons met deze aangelegenheid bemoeien. Er moet wat gebeuren.

Zeker, men kan ook wachten. Men kan wachten tot de bezeten wereld waarin wij leven het ons nog wat duidelijker aan ons verstand brengt. Maar wij doen wijs als wij ons voorbereiden, als wij mogelijkheden onder de oogen zien, als wij mee helpen dit uiterst moeilijke vraagstuk tot de voor ons land meest geschikte oplossing te brengen.

Wij moeten ons als architecten achter dit rapport stellen. En wij moeten nagaan wat wij zelf bij restauraties van oude monumenten doen kunnen om de kans op het behoud der kunstwerken te vergrooten. Wij moeten ons op de hoogte stellen van de beste mogelijkheden die te bedenken zijn voor het uitnemen van kostbare oude gebrandschilderde vensters, voor de constructie van brandvrije kerkdaken, onbrandbare houten overkappingen. Wij moeten het door Dr. Kalf moeizaam begonnen werk voortzetten.

De wereldoorlog heeft reeds veel ervaringsmateriaal geleverd. Men leze er de literatuur maar op na. Er zijn enkele uitvoerige boeken verschenen. Vooral Italië dat de bescherming misschien meer nog dan andere oorlogvoerende landen nodig had, heeft zeer veel gedaan.

En tenslotte is er de ervaring van Spanje.

Degelijk, verstandig werk is daar verricht. Het mane ons tot waakzaamheid.

Want als er één ding is, dat als motto boven deze materie kan worden geschreven, dan is het het motto waarmede de bespreking van Dr. Kalf's rapport in ons blad aanving:

L'image de la guerre humanitaire est un mythe de plus qui ne résiste point aux coups de la réalité. Het denkbeeld van een humanitaire oorlog moet beschouwd worden als een sprookje, dat in geen enkel opzicht met het werkelijke leven klopt.

De Voorzitter dankt den Heer Schelling hartelijk voor zijn uitnemend résumé, dat hoewel kort, toch de quintessens en tevens de ernst van de zaak weergeeft.

Het is de bedoeling van het Bestuur om naar aanleiding daarvan een motie voor te stellen en de vergadering te verzoeken deze motie aan te nemen.

De motie zou kunnen luiden:

„De Ledenvergadering van den B.N.A. te Zwolle bijeen, bezorgd over de monumenten van architectuur en de Nederlandsche kunstverzamelingen, welke, naar is gebleken, niet voldoende beschermd zijn tegen de mogelijkheden van vernieling, waarmede een onverhoopte oorlog hen zou bedreigen, met groote waardeering kennis genomen hebbende van het rapport, door den Heer Dr. Jan Kalf, Oud-Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, met betrekking tot een doeltreffende bescherming van onze kunstschaten en monumenten in oorlogstijd, opgesteld, spreekt als haar meening uit, dat deze materie met de grootste spoed door de Regeering dient ter hand te worden genomen en draagt het Bestuur op bij de Regeering op het nemen van doeltreffende maatregelen ter bescherming van onze kunstschaten in oorlogstijd aan te dringen”.

De Voorzitter wijst er op dat het slechts een suggestie voor de uit te spreken motie is.

De Heer Tjeenk acht het prematur zich thans over het rapport van Dr. Kalf en over deze materie uit te spreken. Spreker heeft het rapport nog niet gelezen en zoo zal het met velen zijn.

Gezien het feit, dat de Regeering alle maatregelen neemt, dienen wij eerst te onderzoeken welke houding wij in deze materie moeten aannemen.

Ir. Schelling wijst er op, dat het rapport van Dr. Kalf niet in den handel is en dat hij juist daarom een zoo goed mogelijke weergave van de strekking van dit belangrijke rapport in het „Bouwkundig Weekblad Architectura” heeft trachten te geven. Het gaat nu, volgens spreker, niet aan om, waar deze zaak zoo buitengewoon urgent is, uitstel van behandeling en verder onderzoek te vragen op grond van het feit, dat men zich nog niet van deze materie op de hoogte heeft gesteld, toen het punt in de agenda werd opgenomen. Waartoe dient toch het „Bouwkundig Weekblad Architectura”? Maar afgezien daarvan wil spreker er op wijzen dat de motie wat haar verzoek betreft, buiten het rapport staat.

De meerderheid der leden is van oordeel dat de B.N.A. de plicht heeft de Regeering op de noodzakelijkheid van handelen en optreden te wijzen.

Besloten wordt de voorgestelde motie aanmerkelijk te bekorten en zich over de materie uit te spreken buiten het rapport van Dr. Kalf om.

De motie wordt nu als volgt geredigeerd:

„De Ledenvergadering te Zwolle bijeen, bezorgd over de monumenten van architectuur en de Nederlandsche kunstschaten, welke, naar is gebleken, niet voldoende beschermd zijn tegen de mogelijkheden van vernieling, waarmede een onverhoopte oorlog ze zou bedreigen,

van oordeel dat bescherming van de kunstschaten en monumenten zeer urgent is, spreekt als haar meening uit dat deze materie met de grootst mogelijke spoed door de Regeering dient ter hand te worden genomen”.

Deze motie wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Punt 8 van de agenda. Eeuwfeest van den B.N.A.

De Voorzitter deelt mede, dat gebrek aan tijd hem belet een uitvoerig exposé te geven van de grootsche plannen die het Bestuur zich voorstelt binnenkort aan de leden te ontvouwen omtrent de viering van het Eeuwfeest.

Nu dit niet mogelijk is, zal het Bestuur zoo spoedig mogelijk het schema van de feestviering in de Officieele Mededeelingen ter kennis brengen van de leden van den B.N.A.

Inmiddels wijst spreker op de sluitzegels voor het Eeuwfeest, die behalve een propagandawaarde voor den B.N.A., als een stijving van de kas Fonds Eeuwfeest is bedoeld. Hij wekt de leden op zooveel mogelijk sluitzegels te koopen en te gebruiken.

Aangezien niemand van de rondvraag gebruik maakt, sluit de Voorzitter onder dankzegging aan de aanwezigen de Ledenvergadering.

Excursie Vrijdag en Zaterdag 23 en 24 Juni 1939.

Na de eenigszins overijde vaart die de ledenvergadering kenmerkte, lag het voor de hand de verdere wereldsche gebeurtenissen in kalmer tempo te laten afspelen. Haast is er tenslotte alleen, om tenslotte geen haast te moeten maken. Mitsdien begaven wij ons in kalmen tred naar het Stadhuis. Wij zagen de Sassenpoort, een indrukwekkend obstakel van het verkeer, dat in vroeger eeuwen uit zijn utilitaire noodzaak opgeheven werd tot een monumentaal object van cultureele waarde en het merkwaardige huis van Karel V, met beeldhouwde figuren in den trant van Hans Vreedeman de Vries met een ovale cartouche met het borstbeeld van Karel V en een steenen lint met 1571. Waaraan genoot Karel V de eer met zijn borstbeeld op deze cartouche terecht te komen? In Frankrijk zijn tal van huizen genoemd naar Diana de Poitiers, zonder dat Diana met de huizen iets te maken heeft gehad. Een en ander kan natuurlijk uit een stille genegenheid ontstaan zijn, maar is zoo iets ten opzichte van Karel V te veronderstellen? Een nieuw punt voor de kunstgeschiedenis.

Kwamen wij dus in het Stadhuis en wel in de oude Schepenzaal thans trouwzaai. Deze Schepenzaal ontleent zoo gezien haar charme meer aan allerlei toevalligheden dan aan bewuste opzet. Toch is het een zaal waar Zwolle terecht prat op kan gaan. Even half vijf trad de Burgemeester en het voltallig Gemeentebestuur de zaal binnen en na de begroeting begint de Burgemeester een korte redevoering, waarin hij wijst op de architectonische merkwaardigheden van Zwolle en op haar historische beteekenis.

De Voorzitter van den B.N.A., de Heer Meijburg, dankt den Burgemeester voor zijn uiteenzetting over de oude Zwolsche bouwkunst, die de architecten zeker met belangstelling zullen hebben gehoord. Spreker gaf te kennen, dat hij de belangstelling van den Burgemeester voor de schoonheid van het Gewest, welke wij reeds konden veronderstellen op grond van zijn Voorzitterschap van „Het Oversticht”, thans bevestigd ziet in zijn historische kennis over de monumenten. De toekomstige groei en bloei van Zwolle zal ook samenhangen met een groot plan van waterbouwkundige en landbouwkundige importantie dat in de buurt van Zwolle in bewerking is en waardoor Zwolle een nieuwe toekomst kan tegemoet gaan.

En in die toekomst van bloei zullen ook de architecten betrokken zijn en de B.N.A. hoopt dat dit voor de architecten een groote werkzaamhedenontplooiing van hun talenten moge brengen.

Er is sprake van dat Zwolle zal overgaan tot het bouwen van een nieuw Raadhuis. Spreker wenscht Zwolle toe dat hiervoor een mooi project door een hoogstaand architect tot uitvoering zal mogen komen en dat de Burgemeester, die nog slechts kort is opgetreden, nog vele jaren in het nieuwe Raadhuis aan het hoofd moge staan van zijn bloeiende Gemeente.

Daarna werden er ververschingen aangeboden, waarna wij ons begaven naar de Grootte of St. Michielskerk. Hier werd bezichtigd het schitterende verguld zilveren avondmaalstel, bestaande uit 4 bekers met het wapen der stad met het jaartal 1680 en 5 schotels met het wapen van Van de Linde en het randschrift 1849. Ter afwisseling van allerlei bekoorlijks voor het oog bracht de organist van de kerk, de heer A. C. Willeumier, daarna een viertal stukken ten gehore op het groote orgel. Deze stukken waren zoodanig gekozen dat de kwaliteiten van het instrument en de rijkdom aan klank zooveel mogelijk naar voren werden gebracht. In de fijne registratie van het precieus gecomponeerde Pastorale van César Franck, toonde de Heer Willeumier zich een begaafd organist.

De Voorzitter heeft den Heer Willeumier na afloop den hartelijken dank van den B.N.A. betuigd voor zijn muzikaal intermezzo.

Hierna was het woord aan Ds. Scholte die een explicatie gaf van de versiering aan den preekstoel, welke met groote belangstelling werd gevolgd.

Na deze goestelijke versterking kon de lichamelijke niet achterblijven.

Na tafel begaven wij ons naar het Cabaret, waar Mr. Carter met zijn gezelschap ons eenige uren inderdaad heeft geamuseerd. Goochelen blijft altijd een beschaafd amusement. Ik kan mij niet voorstellen dat koppensnellers goochelen. Overigens bleek het ons, dat de Heeren Meijerink en Verschuyf met een beetje oefening als fakirs op een podium geen slecht figuur zouden slaan. Daar waren de aanwezigen het over eens. De Heer Carter oogstte bijval met zijn gedachtenlezen, zijn buikspreek en zijn knappe imitaties. Ter afwisseling gaf de Heer v. d. Lee proeven van zijn dichttalent. Aan de hand van teekeningen verbeeldde hij ons het zwevende huis, en nam ons mee in het rijk zijner fantasie. Hij oogstte daarmede veel pret en bijval. Het slot van de voorstelling was, dat de Heer van Gijtenbeek het licht uitdeed. Toen was het rijk van Prof. Carter uit, want in het donker kan iedereen goochelen.

Het weer liet zich in den vroegen ochtend van den volgenden dag schitterend aanzien, maar alras zou blijken dat de elementen den B.N.A. niet gunstig gezind waren. Het is vrij spoedig gaan regenen en het is vrijwel blijven regenen. Dit deed aan de opgewekte stemming niets af, al is het te betreuren geweest dat de schoonheid van het landschap, dat in de autocars, versierd met het embleem van den B.N.A., werd doorkruist, niet op aangenamer wijze genoten kon worden.

Allereerst werd op de tocht Staphorst bereikt, waar het thans mogelijk is het interieur van een oude Staphorster boerderij te bezichtigen. Hoewel lokale bijzonderheden in ons land veelvuldig voorkomen, zullen de eigenaardigheden van Staphorst en zijn bewoners wel altijd iets geheel aparts blijven. De invloeden van 20 jaren emancipatie zijn nog altijd in de typeering van zeden en gewoonten nog niet opvallend waarneembaar. Na Staphorst was Giethoorn het volgende rustpunt. De punterpartij is geheel in het water gevallen dwz., er is wel gepunterd, maar het regende pijpstelens; daardoor konden wij niet genieten van de wonderlijke lichtspelingen van de zon tusschen het geboomte op het water, waarvan de tinteling een van de bekoorlijkheden van Giethoorn uitmaakt.

De uitnemende lunch bij Prinsen deed echter alle nattigheid vergeten en versterkt stegen wij weer in de autocars om Vollenhove te bewonderen. Maar de zon bleef weg en kwam ons niet te hulp om dit aardige dorpje met het daarbij liggende haventje de kleur te geven die het bezit. Alles was grauw en er over heen hingen de zware grijze regenwolken. Een troost was de gezellige gelagkamer in het Cafe Seidel waar de thee werd gedronken en waar de Voorzitter van den B.N.A., de Heer Meijburg, de gelegenheid waarnam namens het Bestuur van den B.N.A. en de deelnemers den grooten dank te betuigen aan het Kringbestuur van den Kring Deventer, dat zich zeer veel moeite heeft gegeven de excursie te ontwerpen en te regelen. In de eerste plaats de Kringvoorzitter, de Heer de Wijs en de Heeren M. Meijerink en de Herder te Zwolle. Een bijzonderen dank bracht de Voorzitter aan den Heer Meijerink, die zijn uitnemende kwaliteiten als tafelpresident bij het diner in Hotel Gijtenbeek heeft getoond en door zijn opgewekten geest de ziel van het gezelschap en voor wien spreker hoopt, dat de verzekering van ons aller dank hem nog vele jaren een aangename herinnering moge zijn.

De regenoverwinnaar zou niet nalaten zijn overwonnene de overwinning meedoogenloos te laten voelen. Fel striemden de regenstralen langs de ruiten van de autocars, die tenslotte niets beters wisten dan zonder risico's den trein van half vijf te halen die de leden weer naar hun haardsteden zou terugvoeren. Een overhaast afscheid in Hotel van Gijtenbeek was het slot, waarna ondergeteekende alleenlijk overbleef en met het Kringbestuur geamuseerd heeft zitten nafilosofeeren over de excursie, over de deelnemers en over de kosten. Wij kwamen wijsgeerig tot de conclusie dat je van gulden best rijksdaalders kan maken, maar verder dan dat zijn wij helaas ook niet gekomen

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

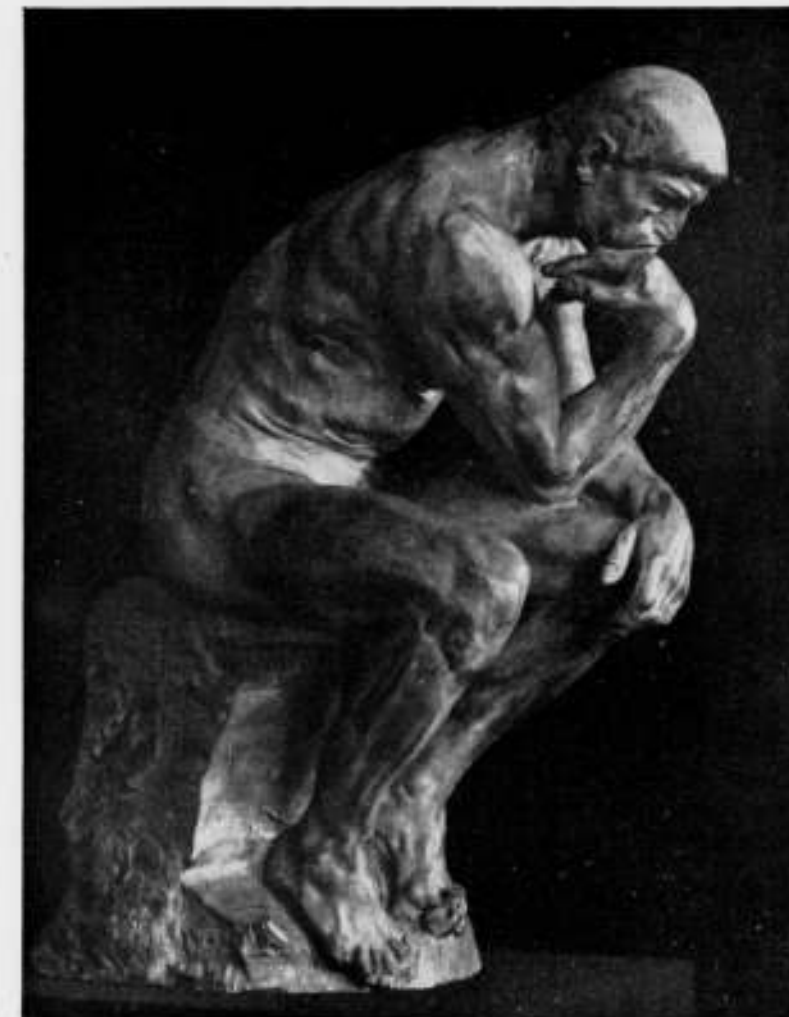
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 35

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

2 SEPTEMBER 1939

„DE DENKER“

RODIN FEC.

„RONDON RODIN“.

TENTOONSTELLING HONDERD JAAR FRANSCHES SCULPTUUR.

De tentoonstelling van Fransche beeldhouwkunst kan als zeer geslaagd beschouwd worden, niet alleen wordt dit erkend in vakkringen, maar ook het publiek toont zich uiterst enthousiast. Ze leert ons de waarde der traditie kennen die in Frankrijk zoo buitengewoon sterk leeft, maar ook, dat niet alleen genieën als Rodin belangrijk zijn, maar dat ook betrekkelijk onbekende beeldhouwers of kleinere Goden als JEAN OSOUF en LUCIEN SCHNEGG zeer mooie gave koppen hebben gemodelleerd die juweeltjes van beeldhouwkunst zijn. Daardoor wellicht werden dezen niet overschaduwd door de allergrootsten van hun tijd. Trouwens wanneer men de bronzen koppen ziet van OSOUF (2 stuks), het marmeren kopje van SCHNEGG, de gevoelige vrouwekop van PICASSO, het kinderkopje van DALOU, RODIN's

portret van CAMILLE CLAUDEL, dan noem ik hier zes werken van de eerste orde om de gaafheid van beeldspraak, om de gevoelige uitspraak, om den tot werkelijkheid geworden droom. Zij allen handhaven zich tegenover de grootste beeldhouwers die Frankrijk in de 19de eeuw heeft voortgebracht.

De tentoonstelling begint allereerst bij de drie oudste en zeker belangrijke beeldhouwers ANTOINE LOUIS BARIJE (1796), JEAN BAPTISTE CARPEAUX (1827) en FRANÇOIS RUDE (1784), alle drie oud-Prix-de-Rome van de „Ecole des Beaux-Arts“ te Parijs. BARIJE heeft meesterlijk de dieren-plastiek beoefend, CARPEAUX's meesterstuk is „De Dans“ aan de groote Parijsche Opéra en RUDE's beroemde werk is aan de Arc de Triomph te Parijs te vinden, nml. het relief: de uittocht der vrij-

EÉN VAN DE BURGERS VAN CALAIS (DE SLEUTELDRAGER)
RODIN FEC.

willigers in 1792, kortweg de „Marseillaise” genoemd. In een der vitrines ziet men de zeer geestige en levendige beertjes van den dierenbeeldhouwer, en van CARPEAUX is de zeer gevoelig gemodelleerde tors van de middenfiguur, de genius van „den Dans” aanwezig. Terwijl RUDE een studiekop voor de figuur der Marseillaise laat zien en een kop van een der krijgslieden, beide pathetisch-romantisch.

De vierde in dezen bond is JEAN GERICAULT (1791), dien ik speciaal noem om zijn groep „Faun en nymph”, een prachtig boetseerwerk, waarin RODIN reeds voorvoeld wordt. In deze vier beeldhouwers is het verzet te zien tegen het dorre classicisme en het academisme van die dagen.

CANOVA (1757—1822) was reeds, hoewel in zijn laatste levensdagen, de aanvoeler der reliefs van het Parthenon te Athene en zeker is hij van grooten invloed geweest op de Fransche classicistische beeldhouwkunst. Dat aanvoelen der Grieksche sculptuur wil zeggen de levende vorm te voelen, een vorm die niet zooals in zijn dagen dogmatisch ontstond, als klakkeloos overgenomen figuren met ledematen als leege hulzen zonder dat het bloedwarme leven daar doorheen stroomt, maar door het leven gespannen is, sidderend, trillend, beweeglijk zooals het leven zelf is. De dorre classicisten vormden hun beelden om de aesthetische lust alleen.

Beziez men het werk van MAILLOL, een der grootste beeld-

houwers van dezen tijd (een grootmeester zei RODIN) die volkomen de Grieksche sculptuur doorvoelt, dan weet men dat dóór zijn figuren heen de levensstroom vaart die hen levend maakt. De vorm bij MAILLOL is beziend, maar ook nog tot stijl verheven. Men behoeft het meisje „Ile de France” aandachtig te bekijken of ook de middenste figuur der drie gratiën, wellicht het schoonste beeld van deze tentoonstelling, met die argeloosheid en dat natuurlijke, stralend uit het leven, om te begrijpen wat ik bedoel. Deze beide meisjesfiguren zijn door en door levend en niet verstart, maar als kinderen van onzen tijd en allermint Grieksche deernen. Als men nauwkeurig de armen of polsen observeert van het zoogenaamde scheggebeeld, dan zijn dat levende armen. Dan voelt men de natuurlijke schoonheid en zoo is ieder detail van een menselijkheid doortrokken, zoo eenvoudig, zoo gloedvol, alsof wij tegenover het werkelijke leven staan, alleen . . . de stijl tilt deze figuren boven de werkelijkheid uit, vormt er de grootheid aan, maakt er plastiek van; een gestijde vorm. Door de ordening, het evenwicht, de onderlinge verhoudingen, de onmerkbare aesthetische overgangen, glooiingen, welvingen wordt een aesthetisch oppervlak bereikt die het beeld volkomen gaaf maakt en plastisch verantwoord. Leven en stijl in steen weet MAILLOL tot een prachtige eenheid te maken. Dat bouwen van figuren met overleg gedaan is de grootheid van dezen Franschman. Zoo ook bij de Grieken, andere menschen dan wij

EÉN DER DRIE GRATIËN

A. MAILLOL FEC.

19de eeuwers, die wij niet zoo begrijpend kunnen aanvoelen als onze eigen menschen, omdat wij ze niet gekend hebben en het zóó lang geleden is of wel omdat zij van een ander ras zijn, maar toch menschen die leven in hun beelden en daarom niet zoo geheel vreemd ver van ons afstaan. Zet maar eens naast die Grieksche vrouwen de Amor en Psyche of Hebe van THORWALDSEN; of vergelijkt de drie gratiën van THORWALDSEN eens met de drie schoonheden van MAILLOL. Ondanks de knapheid van den Deen mist men het volle leven; het is als de kunst-historicus, die verstandelijk alles weet te vertellen, maar het gevoel mist om in de kunst door te dringen. Het is gelijk een encyclopedie waarin letterlijk alles staat, zonder dat men iets van het leven bespeurt.

En RODIN? Hij is de groote karaktermensch, een veelzijdige, die zich niet als bij MAILLOL toespitst op de synthese, maar analytisch uit kon barsten, explosief en raak van beelding. Een geniaal mensch. Het leven schokt door zijn menschenlijke ledematen en geeft er een hobbelig oppervlak aan. Niets dan het stroomende leven. Geen tijd gunde RODIN zich aan stijlvolle beelding in den zin van rustig samenvoegen, noch hield hij zich bezig met structuur of karakter der materialen. Maar desondanks en vooral ondanks impressionistische gevoelens die voor hem, den hartstochtelijke, van belang waren, wist hij door zijn genialiteit monumetaal te zijn in zijn BALSAC en grootsch van plas-

tiek in zijn Burgers van Calais of in zijn Denker, d.w.z. dat hij niet vervaagde in den hoofdvorm en niet verward werd in de plastiek. Hoofdvorm en plastiek waren de kenmerken in de klei gedrukt, maar door karakter beziend.

Zoo is RODIN de geniale boetseerder en MAILLOL de stoere stijlvolle (steen)beeldhouwer. Vergeten wij niet dat RODIN eigenlijk de eerste boetseerder is geweest in dien zin dat hij de weeke stof noodig had om snel zijn impulsieven geest te kunnen bijhouden. Zijn bronzen werden nagenoeg, zooals dat vroeger steeds gebeurde, niet nageciseleerd, bijgevijld, gepolijst of geslepen. Alleen het hoognoodige werd gedaan en de gietnaden bleven dikwijls nog staan. Het was RODIN te doen de klei in metaal vast te leggen en door een edele patin zijn beelden aan geestelijke diepte te doen winnen.

MAILLOL zoekt de verhevenheid der natuur in haar scheppingsdrang zonder strijd. Het is een liefdevolle bloei als van een lente. Nadrukkelijk wil ik hier vaststellen, dat zich een nobele kunst aan het vormen is, die door MAILLOL wordt ingeleid zonder gevaar voor verstarring. Want noch DESPIAU's figuren of die van LEHMBRUCK lijken maar iets op die van den Franschman, al voelen wij een gelijksoortige stijl, een verwantschap, die hen onderling bindt met behoud van hun persoonlijkheid. De Grieksche sculptuur van een PHIDIAS had een betooverende aantrekkingskracht op vele geslachten nadien. Haar groote gespan-

TORS

CARPEAUX FEC.

nenheid van vormen, zoo nadrukkelijk omschreven, waarin het leven op verheven wijze stroomt; deze sterke, religieuze kunst, die de mensheid boven het aardsche wist uit te tillen; die Goddelijke en aardsche wezens deed samenleven, wekte de bewondering door alle eeuwen heen tot in onze dagen. Had RODIN niet een keurcollectie Grieksche beelden, waarover hij niet uitgesproken was en waarvan hij zeide: „zooveel schoonheid in de Grieksche kunst maakt mij bijna bedroefd”. „Had Michel Angelo nooit de Grieken gekend”, zeide ANATOLE FRANCE, „dan had hij nooit zijn machtige Mozes kunnen scheppen.” Schreef RODIN niet een prachtig artikel over de Venussen uit Griekenland in L'art et les artistes! En verhaalt men niet van MICHEL ANGELO, dat hij, blind geworden, liefkoozend met de handen de tors van Belvédère (Vatikaanmuseum te Rome) betastte om diens vormen voor zijn geest te voeren. Liet GOETHE zich niet herhaaldelijk bewonderend uit over deze oude kunst? En hebben niet de latere eeuwen, zooals de manieristen van 1800, de theoretici van 1900, steun gezocht bij het classicisme? En thans verschijnt het wederom in onze dagen.

Wat zou toch de reden kunnen zijn, dat telkens een nieuw geslacht weer ter schole gaat bij het oude Griekenland? Mijs inziens alleen dit, dat deze kunst zeer gezond en rijp is en steeds wijst naar de schoonheid der natuur of naar de schoonheid van het intense leven, die mysterieuze drang, die leven en vormen wil. Zoo wilde ook MAILLOL dit leven beelden en achterhaalt hij de Grieken wederom, bij wie de natuurdrang de opperste deugd was. Wanneer men de antiek-zalen van het Louvre doorkruist, waar MAILLOL niet vreesde langen tijd rond te dwalen en te overpeinzen, wordt men langzamerhand doordrongen van den ernst en statigheid die regeert.

Bij MAILLOL leven de figuren in een zalige zelfvoldoening, verwarmd door hun eigen zachten gloed, die hun bloeiende lichamen doortintelt. Ze hebben den groei van het komende voorjaar en worden niet verontrust door maatschappelijke problemen. Témidden van een Zuidelijk zachtgroen gekleurd landschap moeten zijn vrouwen-gestalten rusten, omglansd van een bovenaardsch blauw van een wolkenloozen hemel. Hier leeft de hoogste liefde even waarachtig als van een Angelico, maar meer aards dan hemels in sterke plastiek gebonden. MAILLOL houdt van de levensvolte, de rijpheid, de tartende overvloed van de goede natuur, zooals dit hem in zijn gezegend Zuidelijk land wordt aangeboden. Zijn figuren zijn oersterke vrouwengestalten, zwaar als de beloftevolle akkers, trotsch en zelfverzekerd als antieke Godinnen met de zekere vast omschreven ledematen van een natuurlijke schoonheid. Flora, Pomona, Bron, Vruchtbaarheid, Zorgeloosheid, dit natuurgebeuren zijn de titels van zijn beelden en men voelt dit in de warme huid of in haar moederschap bij het bezien harer machtige, reine naakte lichamen. Het bloedwarme leven doorstroomt haar sidderende lijven. Kuisch, klaar, rustig, statisch zijn deze gevormd. Zij voelen zich thuis in de weldadige begrenzing van het steenblok; zij houden van de levensspanning, die een sterk, stoer relief geeft; zij houden van het liefdesspel en schenken nieuw leven. Het zijn rhythmisch geordende menselijke gestalten, met overleg gevonden vormen, waarin de levensdrang op verheven wijze aanwezig is en de harteklop gevoeld wordt. Zijn figuren ontstaan echter niet uit een moeizaam overleg dat doodend zou kunnen werken, maar groeien noodwendig onder het lachend kneden en opstapelen der klei door de handen van MAILLOL. En zoo zijn zijn scheppingen als de vrucht die een goedaardige natuur haar lievelingszoon in den schoot werpt.

N.V. INGENIEURS-BUREAU VOOR
BOUWNIJVERHEID
KANTOOR, TIMMERFABRIEK EN OPSLAGTERREIN
OEGSTGEEST TELEF. LEIDEN
No. 1993-1996

Bouw- en Gew. Beton-Werken
volgens nauwkeurig werkplan in zeer korten tijd

GEBRS. GORTER
WORMERVEER
OPGER. 1837 TEL. 81132

FABRIKANTEN VAN

BRANDDEUREN

ALWA-BOARD IS VEELZIDIG!

Niet alleen voor groote bouwwerken wordt het toegepast, doch ook voor woningbouw. Niet alleen in de woonvertrekken, doch ook op den zolder of in andere nutteloze ruimten vindt ALWA-board een dankbare toepassing. Naast de dikte 12 mm. wordt ALWA-board veel geleverd in 8 of 6 mm. en met goed resultaat. Monsters en bijzonderheden worden gaarne verstrekt.

N.V. HOUTINDUSTRIE „PICUS” - EINDHOVEN

PARKET RIFT STROOKEN
VLOEREN

DE **NOODZAKELIJKE** AANKLEEDING
VAN DE **MODERNE** WONING

CROCUSSTR. 8 WASSENAAR TEL. 710164

STIGLER-LIFTEN HUYGEN & WESSEL N.V.

Amersfoort Tel. 79
Amsterdam Tel. 32039
Rotterdam Tel. 14442
Den Haag Tel. 771593

VILLABOUW
WONINGBOUW
VERBOUW
FABRIEKBOUW
INTERIEUR-VERANDERINGEN

N.V. van Werven's

Timmer- en Aannemingsbedrijf

Baarsjesweg 276-277, Amsterdam-West. Telefoon 81527

„TENCOLINEUM“

DE BETERE KLEURCARBOLINEUM.
Verkrijgbaar in 20 fraaie tinten,
w.o. WIT, CRÈME, EIKEN, etc.
Vraagt attesten, prijscourant en kleurenserie.

N.V. Teerproductenindustrie TOUWEN en Co.
Vierwindenstraat 17 AMSTERDAM

Blitta

FIRMA
J.H. FRANSSEN
FABRIEK VAN
STALEN RAMEN
BLITTERSWIJK-L.
TELEFOON N° 3.

GEMEENTEWERKEN EINDHOVEN

wordt gevraagd:

EEN INGENIEUR 1e KLASSE,

salarisgrenzen f 4224.— t/m f 5184.—, waarop pensioenkorting.
Vereischt zijn diploma bouwkundig ingenieur Delft, bekend met of
ervaren in het maken van uitbreidingsplannen en bouwkundige ont-
werpen. T.z.t. aanstelling in vasten dienst.
Sollicitatiestukken met uitvoerigen staat van dienst, enz. voor 5 Sep-
tember 1939 bij ondergeteekende.

Geen bezoeken voor oproep.

DIRECTEUR GEMEENTEWERKEN.

GEMEENTEWERKEN ARNHEM.

Bij den dienst van Gemeentewerken te Arnhem worden voor spoedige
indiensttreding gevraagd:

EEN TECHNISCH AMBTENAAR 2e KLASSE (bouwkundig)

EEN ADJUNCT TECHNISCH AMBTENAAR (bouwkundig).

Aanstelling op arbeidscontract.

Salarissen berekend naar f 2470.— en f 1805.— per jaar.

Sollicitanten moeten in het bezit zijn van een diploma M.T.S. of gelijk-
waardig diploma. Sollicitanten moeten eenige jaren praktisch werkzaam
zijn geweest.

Sollicitaties te richten aan den Directeur van Gemeentewerken vóór
9 September a.s.

Geen persoonlijk bezoek dan na oproeping.

HASCO-RELIEF

DE MODERNE WANDBEKLEEDING

NED. OCTROOI 36026
NED. OCTROOI 42377

SCHREUDER N.V.
SCHOONHOVEN

NAAML. VENN. KONINKLIJKE ROTTERDAMSCH BETON- & AANNEMING MIJ

TEL. 21094

VOORHEEN
VAN WANING & Co.

ROTTERDAM

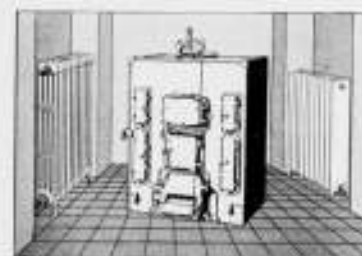
BOUWWERKEN - BETONARTIKELN

PECK & Co - AMSTERDAM

NIEUWENDIJK 62-76
LEVEREN

KETELS en RADIATOREN

FABRIKAAT
„National“
BENEVENS
ALLE
ANDERE
BENODIGDHEDEN
VOOR

CENTRALE VERWARMINGS INSTALLATIES

SCHERP
CONCURREERENDE
PRIJZEN.

ZENDT ONS UW AANVRAGEN

GLASROEDEN „PENNYCOOK“

STALEN KERN

GEHEEL EN NAADLOOS OMKLEED MET LOOD

DUS: gevrijwaard tegen alle weersinvloeden.
geen kosten van onderhoud,
geen breuk van glas.

van de FA. EMILE SANDERS

Alexander Boersstraat 21 · Amsterdam · Tel. 23428

KOPER, het meest ideale materiaal voor vele doeleinden.

Windvaan nieuwe kaserna Rotterdam

Ontwerp Bouwdirectie
Uitvoering Ia. B. Eijbouts, Arden
Koper geleverd door de Heus

Meer dan 200 gebouwen in binnen- en buitenland
werden in de laatste 10 jaar met ons bladkoper gedekt,
gesmolten en geplet in onze fabriek te Apeldoorn, dus
Nederlandsch Fabrikaat.

N.V. Koperpletterij en Metaalhandel

voorheen **H. DE HEUS & ZOON**

(Opricht vóór 1800)

Kantoor te Rotterdam
Postbus 650. Tel. 22655

Fabriek te Apeldoorn
Tel. 2901

Op aanvraag zenden wij handleiding voor het dekken met koper en zijn gaarne
bereid U verder gratis alle verlangde inlichtingen te verschaffen.

PREMIER STAALSTOPVERF „PREMIER“ kan gereed voor het gebruik op het werk geleverd worden, waardoor invloeiende mengingen op het werk vermieden wordt.

STAALSTOPVERF „PREMIER“ is gemakkelijk verwerkbaar, wordt goed hard en blijft toelastisch.

N.V. Lako en Verfabriek „PREMIER“ v.b. Gebr. Verhey
LOOSDRECHT - Den Haag. Tel. 266108

„GOLD CHON“

voor het waterdicht maken van alle betonconstructies, doch ook voor het repareren van daken.

Inlichtingen worden gaarne verstrekt door:

N.V. NEDERLANDSCHE SYNDICAAT HAARLEM.

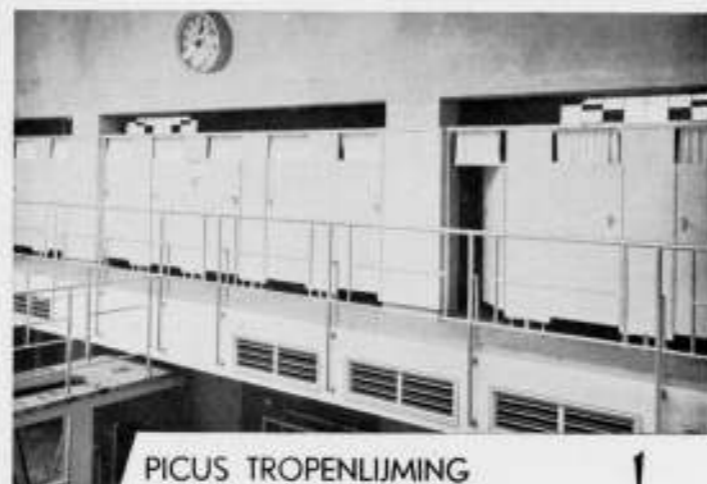

WOLTER & DROS & HUYGEN. N.V.

AMERSFOORT

CENTRALE VERWARMING

AMERSFOORT AMSTERDAM NIJMEGEN

PICUS TROPENLIJMING VOCHTBESTENDIG!

De lijm van Picus tropengelijmd triplex en vocht zijn goede vrienden. Die kunnen het samen best vinden! Want deze lijm is vocht- en schimmelbestendig, nog eerder zal het hout vergaan dan de lijm loslaten! Picus tropengelijmd triplex is dus hét triplex voor zwembaden, scheepsbouw etc. Toepassingen? Oostelijk Zwembad te Rotterdam, Museum Boymans, idem, Verkeersborden Den Haag, carrosseriebouw, deurpanelen en vele andere. Picus triplex is Nederlandsch fabriekaal!

Omschrijving in Rotterdam Arch. B.N.A. T. Kuiper. Picus. Als dezer en andere gegevens van Picus tropengelijmd triplex!

PICUS
TROPENGELIJMD TRIPLEX!
N.V. HOUTINDUSTRIE „PICUS“ EINDHOVEN • TEL. 2024 (4 LIJNEN)

BETERE HANDVORMSTENEN

in alle kleuren en nuanceeringen. Steeds scheepsgelagenheid, zelfs voor de geringste partijtjes

PAARS, BLAUW EN ZWART, WARM-ROOD LICHT-ROOD (brons) KANARIEDEEL (straksteen)

N.V. STEENFABRIEK „ST. JORIS“

BEESSEL (L.)
Telef. nr. 1

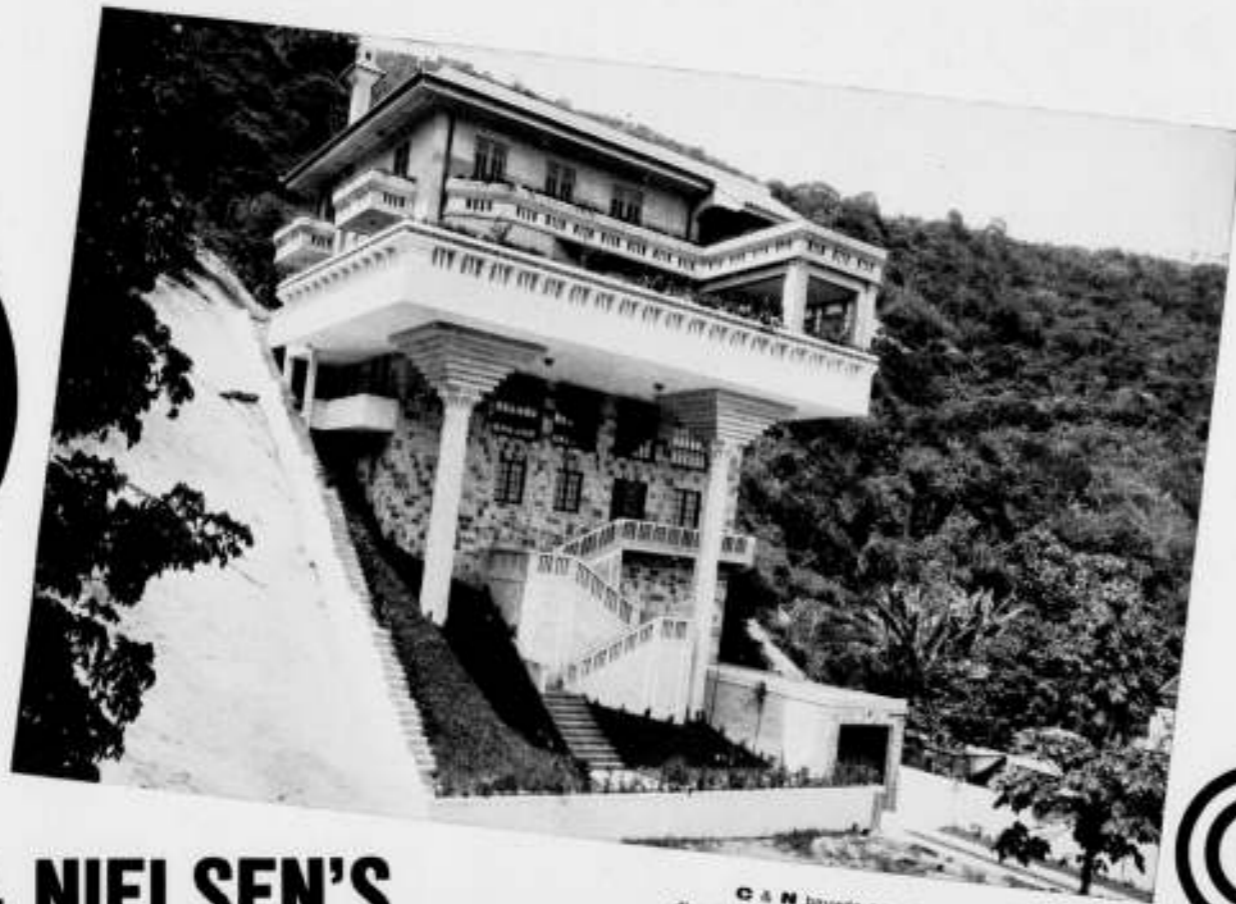
IN WAAL: EN VECHT-FORMAAT, ANDERE MATEN, ALSOOK PROFIELSTEENEN OP AANVRAAG

voor burgerbouw en waterbouw

CHRISTIANI & NIELSEN'S

gewapend-beton mij. n.v. koninginnegracht 29, den haag

C & N bouwe o.a. villa te Rio de Janeiro, Brasilia directie: architect practico & foderer, rio de Janeiro.

BRONZEN KOP CH. DESPIAU FEC.

DESPIAU is de enlumineerder op deze tentoonstelling. Zijn beide goud-bronzen kinderkopjes zijn gelijk het filigraan der middeleeuwen. Een zeldzame noblesse straalt uit deze koppen. Een lyrisch gestemd beeldhouwer die weet met gereedschap en de vingers tot een ongekende verfijning en verdrooming te komen. Het is soms betooverend hoe teer, hoe muzikaal zijn in dromen verzonken gelaten zijn. Zij gelijken soms op wezens van een andere mildere wereld. Dat deze droom zich moeilijk laat vergroten, d.w.z. dat het bijna niet doenlijk is groote figuren in het formaat dat DESPIAU heeft ondernomen, in een droom te hullen, wordt men bij hem gewaar. Zijn groote figuren zijn niet van die sterkte van een MAILLOL. Het zijn nog te veel naturalistische figuren, die zeker knap gedaan zijn maar niet de volkomenheid hebben zijner lyrisch gestemde koppen.

De Florentijnsche BANDINELLI (1493—1560) op deze tentoonstelling is ongetwijfeld BOURDELLE. Hij is de evenknie van MESTROVIC, beiden luidruchtige manieristen, en hier wat al te goed vertegenwoordigd. Maar laten wij toch zijn Anatole France, zijn Rodinistische Beethoven, het masker van Apollo en een vrouwekop noemen, maar Rodin's portret vergeten.

DEGAS is de voortreffelijke beeldhouwer van het instantané. Hij is de Daguerre onder de beeldhouwers.

De schilders-beeldhouwers slaan wij dezen keer maar over. En over de experimentators kunnen wij kort zijn. De dwaasheid die in sommige Hollandsche bladen is verkondigd dat bijv. ARCHIPENKO de groote Stijlvernieuwer is of de groote vernieuwer van de sculptuur in de 20ste eeuw is geweest, moet hier recht gezet worden. Want ik dacht dat wij geen stijl hadden. Wat heeft hij dus kunnen vernieuwen? En ook de sculptuur is

niet door hem vernieuwd. Dat zou men wel van MAILLOL kunnen zeggen.

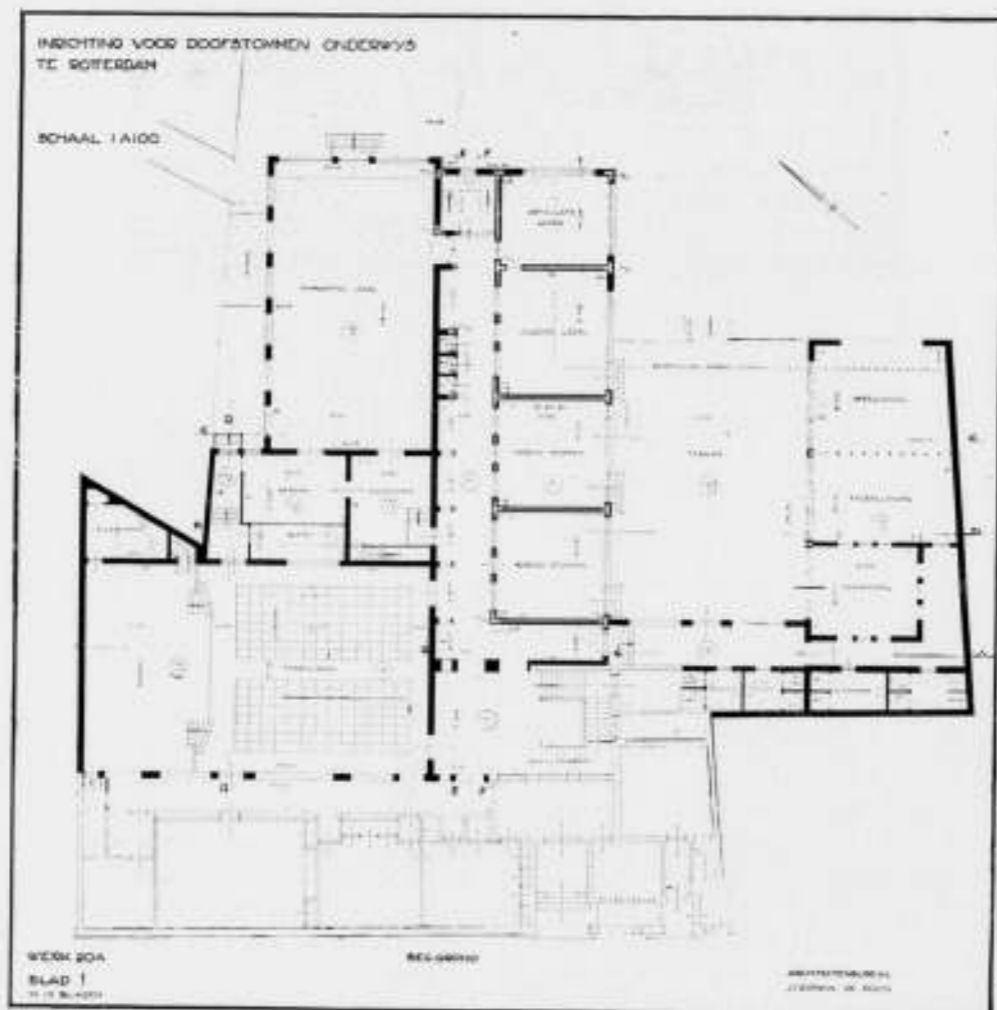
De modernisten als ARCHIPENKO, LIPCHITZ, LAURENS, ZADKINE, PICASSO, MODIGLIANI, MIKLOS, GARGALLO, DUCHAMP-VILLON, CSAKY e.a. zijn hoogst merkwaardige persoonlijkheden en laten ons zien dat deze hyperindividualisten het ook nog anders kunnen. Zij hebben als het ware de beeldhouwkunst gedetermineerd en deze geheel uit elkaar genomen kunst ligt voor ons op de snijtafel.

Het laatste zaaltje brengt ons in kennis met de jongere synthetici. We vinden hier al bekende namen o.a. van GIMOND, WLERICK, DRIVIER, POISSON, CORNET, YENCESSE, POMPON, POUPELET, PARAYRE, ORLOFF, MANOLO, KOGAN, HERNANDEZ en nog vele anderen. Deze jongere beeldhouwers ondergaan min of meer de invloeden van MAILLOL en DESPIAU.

De eerste vier beeldhouwers zoeken den Romaanschen geest met den Grieksche te verzoenen en zijn misschien de zelfstandigsten en de voortzetteren der traditie. Anderen, als POUPELET, CORNET, OSOUF en soms ook WLERICK, laten zich door DESPIAU beïnvloeden, terwijl YENCESSE, CONTESSA, AURICOSTE en COUTURIER als volgelingen van MAILLOL dienen aangeduid te worden. Hieronder dient eigenlijk ook nog de merkwaardige DELUOL vermeld, die in prachtig marmer de vrouw met kleed over het hoofd uitvoerde.

Alles bij elkaar een groote verscheidenheid in den ontwikkelingsgang der Fransche sculptuur die zich nog niet geheel duidelijk afteekent en waarvoor den directeur van het stedelijk museum, Jhr. D. C. Röell, alle hulde toekomt voor zijn initiatief de 100 jaar Fransche beeldhouwkunst naar ons land te hebben gehaald.

Haarlem, Juli 1939. THEO VAN REIJN.

UITBREIDING INRICHTING VOOR DOOFSTOMMEN ONDERWIJS TE ROTTERDAM ARCHITECT J. H. DE ROOS B.N.A.

INRICHTING VOOR DOOFSTOMMEN ONDERWIJS TE ROTTERDAM.

DOOR ARCHITECT J. HERMAN DE ROOS B.N.A.

De gebouwen van de Inrichting voor Doofstommen Onderwijs verkeerden reeds geruimen tijd feitelijk in bouwvalligen staat. Vandaar dat besloten moest worden tot herbouw.

Ongeveer 7 jaar geleden werd aanvankelijk alleen de voorvleugel aan de Ammanstraatzijde vernieuwd, doch kort geleden moest ook de gehele achterbouw aan den sloper worden overgegeven. Tevens was vermeerdering van het aantal leslokalen noodzakelijk en werd de wenselijkheid gevoeld van het bezit van een speciale bioscoop- en toneelzaal, van een gymnastiek- tevens eetzaal en van verschillende laboratoria voor onderzoek van de leerlingen.

De Inrichting bezit een groot terrein in de binnenstad dat — voor zover niet bebouwd — als speelplaats is ingericht en zeer fraai was aangelegd.

Een primaire eis bij den opzet van de bouwplannen was dan ook zoveel mogelijk van dit terrein te behouden.

Een tamelijk hoog gebouw werd hierdoor noodzakelijk.

Bij het onderwijs aan doofstommen mag geen schaduw vallen op het gelaat van leeraar of leerling. In de thans gesloopte inrichting werd dit resultaat bereikt door de toepassing van uitsluitend bovenlicht. Van dit systeem, dat voerde tot naar-geestige lokalen zonder zon en zonder voldoende ventilatie, wilde men gaarne af en de oplossing werd nu gezocht in een verlichting der lokalen van twee zijden. Ook de avondverlichting mag geen schaduwen geven en moet zeer sterk zijn. In samenwerking met Philips' lichtadviesbureau werd daarom een geheel indirecte verlichting met corna-lux lampen, versterkt door een enkele kwikdampplamp, ontworpen.

Ook werd zoveel mogelijk licht en lucht verlangd; daarom werden grote, op diverse manieren te openen, ramen aan de zonzijde aangebracht.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

JOURNAL R.I.B.A. No. 13 (8-5-'39).

Prof. A. E. Richardson over stationgebouwen. — Artikel luchtbescherming voor bestaande gebouwen. — Fraat Blindeninstituut te Brighton, arch. Francis Lorne.

IDEM No. 14 (22-5-'39).

Arthur Sharp over de Westminster Abbey. — Kleine woningen in Wales, arch. T. Alwyn Lloyd. — Nog eens over de rhomben-metselsteen.

IDEM No. 15 (12-6-'39).

Uitvoerige beschouwing van H. J. Hitch over The rise and decline of the terrace house in England. — Goede publicatie over het Engelsche paviljoen op de New Yorksche tentoonstelling, arch. Stanley Hall & Easton en Robertson.

THE ARCHITECTURAL ASSOCIATION JOURNAL (May '39) No. 627.

Toespraak van F. L. Wright over de leerlingen van de A. A. school.

IDEM No. 628 (Juni '39).

In de afbeeldingen goed werk van Stanley Hall and Easton & Robertson.

L'ARCHITETTURA ITALIANA No. 4 (April '39).

Bioscoop in Torino, arch. E. Pellegrini.

THE ARCHITECTS' JOURNAL No. 2311 (4-5-'39).

Dr. Nikolaus Pevsner schrijft over Frank Lloyd Wright's peaceful penetration of Europe. Bij de afbeeldingen van Wright's Robie House, Chicago en Midway Gardens, Chicago verschijnen Gropius met zijn bekende model-fabriek op de Werkbundtentoonstelling te Keulen, R. van 't Hoff met zijn villa te Huis ter Heide, H. Wouda met een buitenhuis te Wassenaar en W. M. Dudok met de school aan de Boschdrift te Hilversum.

IDEM No. 2312 (11-5-'39).

Nieuwe winkel voor His Master's Voice, Oxford Street, arch. Joseph Emberton. — Analyse van een recreatieoord voor kinderen te Hamstead,

Staffordshire, met allerlei gegevens. — In tijdschriftoverzicht wordt April-mop „The work of Dignes Janse, sculptor" serieus vermeld.

IDEM No. 2313 (18-5-'39).

Robert Cromie laat een cinema, F. X. Velarde een school, Crickmay & Zn. een landhuis zien.

IDEM No. 2315 (1-6-'39) en No. 2316 (8-6-'39).

Alleruitvoerigst over luchtbescherming. Waardevolle gegevens.

IDEM No. 2317 (15-6-'39).

Over New York: Ever since Barnum, met veel goede afbeeldingen.

IDEM No. 2318 (22-6-'39).

De stad Dublin: oud en nieuw.

H. G. J. S.

BYGGEKUNST (Noorwegen), 1939-1.

Dit nummer bevat artikelen over scholenbouw, alsmede plannen, foto's en beschrijvingen van een aantal nieuwe scholen, alle zeer eenvoudig van architectuur.

ARKKITEKTI (Finland), 1939-1.

Dit nummer is geheel gewijd aan het toeristen-hotel te Hämeenlinna van de architecten Märta Blomstedt en Matti Lampén, een door plan, situering en opbouw alleszins belangrijk bouwwerk. De ruimteontwikkeling is zeer verrassend, de afwerking en de inrichting zijn sober, doch verzorgd. Bijgaand plan is van den begane grond; boven het rechter deel bevinden zich de hotel-kamers.

ARKITEKTEN (Denemarken), 1939-2.

Dit nummer is gewijd aan bibliotheekgebouwen: de landsbibliotheek in Bern, de volksbibliotheek te Viborg van arch. Alvar Aalto en een project voor de gemeentelijke hoofdbibliotheek te Kopenhagen van arch. Frits Schlegel. Het laatste is zeker het interessantste: het plan is zeer overzichtelijk en vertoont een fraaie ruimteontwikkeling, waar de verlichting nog toe bijdraagt.

B.

HOUTEN MARIANUM IN DE KERK TE ZOUTLEEUV (BELGIË)

BESCHERMING VAN MONUMENTEN TEGEN OORLOGSGEVAREN.

's-Gravenhage, 30 Augustus 1939.

Met groote erkentelijkheid mocht ik, naar aanleiding van den oproep van het Bestuur van den B.N.A., reeds van tal van architecten het bericht ontvangen, dat zij zich beschikbaar stellen voor de bescherming van onze monumenten. Aan allen die zich aanmeldden, heb ik een exemplaar gezonden van de „Wenken voor de beveiliging tegen oorlogsgevaren van architectonisch merkwaaardige gebouwen.”

Teneinde te voorkomen dat het werk niet slaagt, omdat teveel tegelijk wordt ondernomen, zal de bescherming aanvankelijk beperkt blijven tot de gebouwen, opgesomd in de hierbij volgende lijst, waaruit tevens blijkt in welk district ik elk van deze gebouwen voorloopig heb gerangschikt.

Zoolang de Regeering nog niet de noodige credieten heeft toegestaan voor de uitvoering der beschermingsmaatregelen, kunnen wij niet anders doen dan voorbereidend werk. Voorloopig zou ik al zeer zijn gebaat met een begroting der kosten van de maatregelen, bedoeld in de artikelen 7, 8, 9, 3 laatste alinea's van art. 10, laatste alinea van art. 11, laatste alinea van art. 12, art. 14, voorlaatste alinea van art. 15.

TER BESPREKING HIERVAN EN VAN DE VERDEELING VAN HET WERK, NOODIG IK DE HEEREN, DIE ZICH HEBBEN AANGEMELD, HIERBIJ BELEEFDELIJK UIT TOT EEN BIJeenKOMST OP MAANDAG 4 SEPTEMBER A.S. TE 2 UUR IN HET HOTEL TERMINUS TE UTRECHT.

Ik ben gemachtigd mede te deelen, dat alle reiskosten terzake van de Monumentenbescherming van Rijkswegen zullen worden vergoed.

De Secretaris der
Rijkscommissie voor de Monumentenzorg:
KALF.

LIJST

van te beschermen monumenten gerangschikt
volgens de districten, waarin zij gelegen zijn.

DISTRICT.	MONUMENT.
Alkmaar	1. <u>Groote Kerk</u>
Amersfoort	2. <u>O. L. Vrouwetoren</u> } te Amersfoort
	3. <u>Koppelpoort</u> }
	4. <u>St. Cunerakerk</u> te Rhenen
	5. <u>Groote Kerk</u> te Harderwijk
Amsterdam I	6. <u>Koninklijk Paleis</u>
	7. <u>Nieuwe Kerk</u>
	8. <u>Luthersche Koepelkerk</u>
Amsterdam II	9. <u>Westerkerk</u>
	10. <u>R.K. Vondelkerk</u>
	11. <u>Port. Isr. Synagoge</u>
	12. <u>Trippenhuis</u>
	13. <u>Muiderpoort</u>
Apeldoorn	14. <u>Paleis Het Loo</u>
	15. <u>St. Lebuinuskerk</u>
	16. <u>Waag</u> } te Deventer
	17. <u>Huis de 3 Haringen</u> }
Arnhem	18. <u>St. Eusebiuskerk</u> te Arnhem
	19. <u>St. Walburgskerk</u> } te Zutphen
	20. <u>Broerekerk</u> }
Breda	21. <u>Groote kerk</u> te Breda
	22. <u>Raadhuis</u>
	23. <u>Gevangenpoort</u> } te Bergen op Zoom
	24. <u>Ned. Herv. Kerk</u> }
	25. <u>Raadhuis</u> } te Willemstad
Delft	26. <u>Nieuwe Kerk</u>
	27. <u>Kern van het Prinsenhof</u>
	28. <u>Delflandshuis</u>
Dordrecht	29. <u>Groote Kerk</u>
	30. <u>Groothoofdspoort</u>
Gouda	31. <u>St. Janskerk</u>
	32. <u>Raadhuis</u> } te Gouda
	33. <u>Waag</u> }
	34. <u>Voorm. Raadhuis</u> te Woerden
's-Gravenhage I	35. <u>Binnenhof</u>
	36. <u>Paleis Noordeinde</u>
's-Gravenhage II	37. <u>Kern Huis Ten Bosch</u>
	38. <u>Nieuwe Kerk</u>
	39. <u>Raadhuis</u>
	40. <u>Mauritshuis</u>
	41. <u>Kon. Bibliotheek</u>
Groningen	42. <u>Martinikerk</u>
	43. <u>Noorderkerk</u> } te Groningen
	44. <u>Voorm. Goudkantoor</u> }
	45. <u>Toren Oldenhove</u> }
	46. <u>Kanselarij</u> } te Leeuwarden
	47. <u>Waag</u> }
Haarlem	48. <u>Oude St. Bavo</u>
	49. <u>Nieuwe Kerk</u>
	50. <u>Toren Bakenesserkerk</u>
	51. <u>R.K. St. Bavo</u>
	52. <u>Raadhuis</u>
	53. <u>Vleeschhal</u>
	54. <u>Amsterdamsche Poort</u>

DISTRICT.	MONUMENT.
's-Hertogenbosch	55. <u>St. Jans Basiliek</u> } te 's-Hertogenbosch
	56. <u>Raadhuis</u> }
	57. <u>Groote Kerk</u>
	58. <u>Huis M. van Rossem</u> } te Zaltbommel
Leiden	59. <u>Hooglandsche kerk</u>
	60. <u>St. Pieterskerk</u>
	61. <u>Marekerk</u>
	62. <u>Groot-Auditorium Academie</u> } te Leiden
	63. <u>Oude gevel Raadhuis</u> }
	64. <u>Gravesteen</u> }
	65. <u>Zijlpoort</u>
Maastricht	66. <u>St. Servaaskerk</u>
	67. <u>St. Janskerk</u>
	68. <u>O.L. Vrouwekerk</u> } te Maastricht
	69. <u>Dinghuis</u> }
	70. <u>Raadhuis</u>
	71. <u>Voorm. Abdijkerk</u> te Rolduc
Middelburg I	72. <u>Abdijgebouwen</u>
	73. <u>Koorkerk</u>
	74. <u>Oostkerk</u>
Middelburg II	75. <u>Raadhuis m. Vleeschhal</u> te Middelburg
	76. <u>Raadhuis</u>
	77. <u>Groote Kerk</u> } te Veere
	78. <u>Huis Het Lammetje</u> }
	79. <u>Huis De Struis</u> }
Naarden	80. <u>Groote Kerk</u> } te Naarden
	81. <u>Raadhuis</u> }
	82. <u>Groote Kerk</u> } te Weesp
	83. <u>Raadhuis</u> }
Nijmegen	84. <u>Groote Kerk</u>
	85. <u>Kapel in het Valkhof</u>
	86. <u>Raadhuis</u>
	87. <u>Latijnsche School</u>
	88. <u>Waag</u>
Roermond	89. <u>Munsterkerk</u> te Roermond
	90. <u>Groote Kerk</u> te Weert
Rotterdam	91. <u>St. Laurenskerk</u>
	92. <u>Boymanshuis</u> } te Rotterdam
	93. <u>Delftsche Poort</u> }
	94. <u>Groote Kerk</u> te Den Briel
Oldenzaal	95. <u>St. Plechelmuskerk</u>
Utrecht	96. <u>Dom</u>
	97. <u>Domtoren</u> } te Utrecht
	98. <u>St. Pieterskerk</u> }
	99. <u>St. Nicolaaskerk</u>
	100. <u>Raadhuis</u> te Kuilenburg
	101. <u>Groote Kerk</u> te Vianen
Venlo	102. <u>Groote Kerk</u>
	103. <u>Gevel Gasthuis</u>
	104. <u>Gevel Schreurs</u>
	105. <u>Gevel Jodenstraat</u>
Zwolle	106. <u>Groote Kerk</u> } te Zwolle
	107. <u>Sassenpoort</u> }
	108. <u>Groote Kerk</u> te Hattem

De monumenten, welker namen zijn onderstreept, komen in
aanmerking voor meer volledige beveiliging dan de overige.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 36

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

9 SEPTEMBER 1939

DE PAVILJOENS VAN EENIGE BUITENLANDSCHE DEELNEMERS OP DE NEW YORK WORLD'S FAIR 1939

In het eerste artikel heb ik aangegeven welke landen mij opvielen door de goede verzorging van hun gebouwen. Van enkele kon ik goede foto's maken of krijgen, waardoor ik de gelegenheid heb er hier iets van te toonen.

P o l e n heeft een fraaien vierkanten toren met afgeronde hoeken, opgebouwd van in diagonaal verband gelaschte profielen, waartusschen cartouchevormige schilden. Het geheel is mat verguld. De werking is zeer suggestief en tevens luchtig; een typisch accent voor een tentoonstellingsgebouw. Het paviljoen zelf is goed, maar mist de superieure kwaliteiten van het Parijsche paviljoen in 1937.

Het **T s j e c h i s c h - S l o w a a k s c h e** paviljoen is niet af. Onder de buste van Masarijk staan gardenia's en een krans; de vlag hangt halfstok, terwijl in zeer ingetogen en waardige opschriften het lot van het Tsjecho-Slowaaksche volk wordt vastgelegd en uiting gegeven aan het vertrouwen op uiteindelijke vrijheid. Een tragisch en indrukwekkend moment in de overigens vroolijke sfeer der tentoonstelling.

J a p a n heeft een eigen paviljoen in traditioneele stijl met zeer fraaie moderne geborduurde zijden wandbespanningen en prachtige kunstvoorwerpen. Het gedeelte dat ondergebracht is in de vleugels der vreemde naties, is charmant opgelost door een middenpartij van bamboestokken, die tot het plafond reiken en daar in een speelsche decoratieve bladsuggestie eindigen. Een flauw gebogen wand — naar schatting 6×25 m! — is geheel in beslag genomen door één landschapfoto van wonderlijke schoonheid, de andere zijde wordt ingenomen door een serie

grote foto's van het Japansche leven in zijn verschillende uitingen. Liefvallige Japansche meisjes bieden een keurige brochure aan met fotografische gegevens over Japan.

N o o r w e g e n is — voor zoover mij bekend voor het eerst — met een uitgebreid eigen paviljoen gekomen, dat door een brug met zijn gedeelte van de Court of Peace is verbonden. Daar is de entree en komt men in een zacht blauwe ruimte, waar op den hoogen wand ter linkerzijde door donkerder tonen de kaart van Europa en Amerika zich afteekent; een groot wit schip verbindt New York en Oslo. Eenvoudig, geraffineerd en overduidelijk! Ter rechterzijde hangt in een glazen wandvitrine een platinavos, waarvan er 11 in de wereld zijn. De Koningin van Engeland bezit er één van. Ik zou mij kunnen indenken dat men in Amerika voor zoo iets uitzonderlijk schoons een fortuin zou willen betalen! Een zeer goede collectie kunstnijverheid volgt, waarna op geestige wijze de vischvangst van Noorwegen in beeld is gebracht, waardoor de aandacht op dit belangrijke handelsobject wordt gevestigd.

T u r k i j e heeft de sectie naast de andere buitenlanders o.a. gebruikt om er een zeer groote mansfiguur te plaatsen, zijn eene voet in Europa, zijn andere in Azië. Hij knoopt de twee einden van een touw aaneen. Het geheel is goed van schaal en kleur en behoeft geen enkelen uitleg; geen Amerikaan, oud of jong, die hier doorgaat, zal ooit vergeten waar Turkije ligt!

B r a z i l i ë heeft een paviljoen van twee loodrecht op elkaar staande vleugels, twee verdiepingen hoog. Zij omsluiten een tuin waarin de exotische planten en mineralen van Brazilië op zeer

PAVILJOEN VAN BRAZILIË
ARCH. LUCIO COSTA EN OSCAR NIEMEYER SOARES

BRAZILIË. SCULPTUUR OPGESTELD OP HET TERRAS DAT OP DE EERSTE VERDIEPING IS GELEGEN

TUIN VAN HET PAVILJOEN VAN BRAZILIË
BENEDEN RECHTS: RESTAURANT BOVEN RECHTS: EXPOSITIE.
RECHTUIT OPEN VOORHOF MET KOFFIEBAR ENZ. DAARBOVEN
HET BORDES WAAR DE HELLENDE BUITENWEG HEENVOERT

EEN TRAVÉE VAN DEN GEMEENSCHAPPELIJEN VLEUGEL WAARIN
DE DEENSCH E INZENDING IS ONDERGEBRACHT

fraaie wijze zijn opgesteld. Een joyeus opgaande weg voert naar de eerste verdieping, waar een beeldhouwwerk goed is geplaatst en een wand met opschriften decoratief uitmuntend is opgelost (echter niet tot lezen uitnodigt). Op de verdieping zijn op zeer verzorgde wijze metaalertsen, halfedelgesteenten, houtsoorten en marmers opgesteld. Beneden is een restaurant, dat aan den tuin grenst, terwijl in de open overdekte voorruimte koffie wordt getoond en geschonken.

Dit paviljoen is sober van inhoud; wat er echter staat is op exquise wijze naar voren gebracht. Het verband tusschen tuin, paviljoen en weg is harmonisch, elegant en doeltreffend. Vermoedelijk kan een land als Brazilië ook een paviljoen wel volzetten met voorwerpen, gegevens en statistieken of teksten die interessant zullen zijn. Een sterkere indruk blijft echter achter door de beperking die is nagestreefd, terwijl de wijze waarop een zeer bekwame hand verradert.

Denemarken heeft zijn sectie in den vleugel van de vreemde naties als eenige paviljoen gehouden. Het ligt naast onze bonte verkoopkraam.... De doorgang, welke er ter linkerzijde naast ligt, is als lichtbron benut. De geheele glazen wand is met zonnenschermen afgedekt. Vooral het restaurant was onbarmhartig warm. En het was nog geen volle zomer in New York, toen ik er was....

Het innig subtiele vrouwtje van Kay Nielsen beheerscht deze bescheiden ruimte. Wat fijn groen is er omheen gezet, terwijl een ringleiding in den rand van het vijvertje zeer bescheiden waterstraaltjes naar binnen spuit.

De velen in ons land bekende kunstnijverheidsvoorwerpen zijn sober en luchtig op tafels of aan den wand opgesteld. Het buiten Denemarken nog steeds zeer gewilde „Deensche porcelein” met de bekende zachte, eenigszins weke kleuren, dat anders op tentoonstellingen zelden meer wordt getoond, was dezen keer op een bescheiden plaats geëxposeerd, naast de nieuwste voortbrengselen der beide wereldberoemde fabrieken. Een concessie

INTERIEUR DEENSCH E PAVILJOEN ARCH. TYGE HVASS

aan het Amerikaansche publiek, die heelemaal niet storend was en toont dat de Deensche fabrikanten op ouden roem alleen niet teren, noch zich daarvoor geneeren.

Op de verdieping gegevens betreffende land en volk en kolonisatie op Groenland. Een bescheiden expositie van groote distinctie.

Zweden heeft in den loop der jaren een evolutie doorgemaakt op het gebied der tentoonstellingen en architectuur en komt hier met een paviljoen, dat m.i. een vooruitgang beteekent bij wat de laatste jaren gepresteerd was.

Op de reeds gememoreerde tentoonstelling van 1923 te Gothenburg kon men van een volmaakt gelijkwaardige eenheid spreken tusschen de gebouwen der tentoonstelling en hun inhoud. De gebouwen waren „architectuur” in den gunstigsten zin van het woord. In Stockholm 1930 kwam een geheel andere zienswijze naar voren. Het tijdelijke van het tentoonstellingsgebouw werd demonstratief onderstreept; de luchtige sfeer van den doorsneetentoonstellingsbezoeker was in den speelschen opbouw aanvaard en geanimeerd. In Brussel en Parijs 1937 zien wij Zweden in dezen geest verder gaan ten koste van de tentoongestelde voorwerpen. Zoo herinner ik me hoe in Parijs de ijzerconstructie ook inwendig onbekleed was gelaten en er b.v. een geslepen kristallen bokaal naast een differdinger balk stond opgesteld; meer dergelijke conflicten kwamen daar de sfeer verstoren.

In New York is nu een complex rond een open binnenhof geplaatst. Het gebouw is zeer licht geconstrueerd, wat met het oog op den slechten ondergrond uitermate geschikt is. De ronde ijzeren kolommen zijn verstijfd door vier in de lengterichting hierop gelaschte platen die van boven en beneden naar het midden in hoogte toenemen. Dit is een prachtige vondst, die constructief en aesthetisch geheel verantwoord is. Op den hoek ligt het restaurant, dan volgt een wand waarop groote fotografische figuren zijn geplaatst, dan komt de toegang tot den binnenhof en het paviljoen.

PAVILJOEN VAN ZWEDEN ARCH. SVEN MARKELIUS

BINNENHOF ZWEDSCH E PAVILJOEN RECHTS: GLASFONTEIN
LINKS: BEELDHOEWERK VAN CARL MILLES „FOLKE FILBYTER”

VLOER IN DEN BINNENHOF VAN HET ZWEDSCH E PAVILJOEN
(ZIE PAG. 352)

PAVILJOEN VAN BELGIE
ARCH. PROF. H. VAN DE VELDE, STIJNEN EN BOURGEOIS

Aan de twee zijden van den binnenhof zijn in een open galerij de voortbrengselen van den bodem en de industrie opgesteld of afgebeeld. De derde zijde (aan den weggant) vormt de administratie en de laatste zijde is het paviljoen, waarin de kunstnijverheid is opgesteld. Deze scheiding tusschen een licht geconstrueerd, zeer tijdelijk aandoend gedeelte voor de grovere voorwerpen en een gesloten, meer huiselijke afdeling voor de kunstvoorwerpen, is een groote verbetering bij de vorige tentoonstellingsgebouwen van Zweden. De kunstnijverheid is hier in 't algemeen mooi opgesteld en komt goed tot haar recht. De bouw om een binnenhof met vijver, fontein, groen en een zeer groot aantal fraaie rieten tuinstoelen is een enorm succes. De vloer van dezen binnenhof bestaat uit Gotlandsche natuursteentegels waarop reclames zijn aangebracht van Zweedsche firma's, die er iets voor over hadden haar firmanaam hierin gebeiteld te krijgen en op deze wijze bijdroegen in de kosten van de expositie. Op zeer knappe wijze zijn al die uiteenlopende opschriften op de tegels geplaatst. Deze vloer wordt aan de stad New York aangeboden als een blijvende herinnering en zal in het Flushing Meadow Park opgenomen worden en „Sweden Square" heeten.

België heeft zijn gebouw bekleed met twee typische inheemsche materialen: den gebakken tegel van Vlaanderen en den leisteen uit het Walenland. Dit op een zeer gunstig punt gelegen paviljoen toont een groote innerlijke kracht in conceptie en uitvoering. De breede ingangspartij voert via een voorportaal, waarin ter rechterzijde de Koning geplaatst is, naar een eerehal met blauw rubbervloer en 5 overwegend roodbruin getinte gobelins op zwart gepolijste leisteen geplaatst. Deze eerehal maakt een grandioozen indruk en vormt met haar wandtapijten een eeresaluut aan het Amerikaansche volk uit dankbaarheid, dat dit België zijn onafhankelijkheid heeft helpen redden. Deze 5 wandtapijten zijn ontworpen door F. Jespers en vervaardigd door Braquenie en C. de Wit. Het zijn voortreffelijke moderne stukken geworden, een museum of belangrijk openbaar gebouw waardig. Dat er op één staat, dat in 1623 met de Halve Maen de Walen en Vlamingen op Manhattan landden en daar Novum Bel-

gium stichtten, was voor mij nieuw; gaarne laat ik dit aan de H.H. historici ter verklaring over.

Rechts van de eerehal en aan de achterzijde ervan zijn zalen gegroepeerd, waarin de kunstnijverheid in mahony vitrines op uitmuntende wijze is opgesteld. Met verbazing nam ik kennis van geheel moderne kant, die van voortreffelijke teekening en uitvoering is. Een prachtig specimen is op een blauwe fond in donkere lijst gevat en hangt op een licht gesausden heraklith ondergrond. Mij frappeerde het hoe deze twee uitersten van kwaliteit het wondermooi tegen elkaar uithielden. Een compliment voor de geniale kunstenaarshand, die de tonen zoo tegen elkaar wist af te wegen, dat een combinatie van afvalhout en ragfijne kant harmonisch samengaan en zelfs een schoon geheel opleveren.

Er waren vele kunstnijverheidsvoorwerpen opgesteld van de „école nationale supérieure d'architecture et des arts décoratifs"; ze vielen op door de goede materiaalbehandeling en frissche ontwerpen. Kerkelijke kunst, glaswerk (Val St. Lambert), ceramiek (S. A. Faïenceries de Gishlain et de Wasmuel), het was alles origineel zonder bizar te zijn, getuigend van voortreffelijk vakmanschap, groote fantasie en toewijding. Mocht men al voorkeur hebben voor het een of ander, leelijke, onverzorgde of onverschillige kunstvoorwerpen ontbreken geheel!

Achter de eerehal aan de linkerzijde is de economische afdeling, waarbij men zelfs kans heeft gezien om prikkeldraad geestig te exposeren, evenals pannen, spijkers, klompen enz. In den Noordwesthoek van het gebouw is op de verdieping een restaurant met een terras, dat een mooi uitzicht geeft op de Lagoon of Nations; er is ook nog een minder opvallende afdeling van de Belgische Congo.

In den toren 36 bronzen klokken, gegoten in Doornik, van een prachtige sonoren klank.

Men gevoelt in alles, dat men voor de tentoonstelling van het Belgische paviljoen een voortreffelijke organisatie heeft opgebouwd en dat een doelbewuste vaste hand leiding heeft gegeven. Wanneer we dit alles vergelijken met het Hollandsche paviljoen gevoelen we ons als Nederlander diep beschaamd.

G. F.

PAVILJOEN VAN BELGIE
ARCH. PROF. H. VAN DE VELDE, STIJNEN EN BOURGEOIS

INTERIEUR BELGISCH PAVILJOEN
(GEZIEN VAN 1 UIT NAAR 2)

IDEM (RUIMTE 4 GEZIEN NAAR 5)

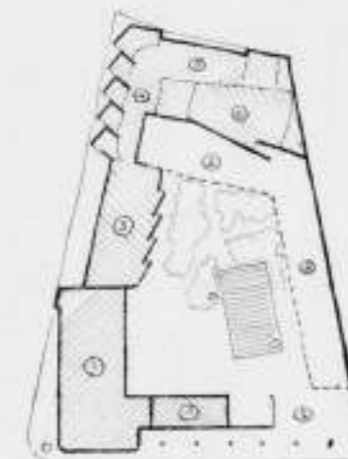

IDEM (RUIMTE 3)

1. INGANG
2. KONING
3. EEREHAL
4. KUNSTNIJVERHEID
5. INDUSTRIE
6. KOLONIEN
7. RESTAURANT

BELGIË

ZWEDEN

1. INGANG, 2. OVERDEKT TERRAS,
3. KUNSTNIJVERHEID, 4. INTERIEUR-KUNST,
5. VERKOOPRUIMTE, 6. BIOSCOOP,
7. RESTAURANT, 8. ADMINISTRATIE

BRAZILIË

1. INGANG
2. EXPOSITIERUIMTE BOVEN
3. RESTAURANT ONDER
4. TUIN

LANDHUIS TE HOENDERLOO

ARCH. CORN. ELFFERS B.N.A.

LANDHUIS TE HOENDERLO.

Het was in begin 1938, toen de Heer Th. J. van Rossum een terrein kocht van ca. 19 ha bosch achter de „Krim” op den Koudenberg te Hoenderlo en mij verzocht een landhuisje te ontwerpen, dat hier een plaats zou moeten vinden.

Zooals het echter zoo dikwijls gaat, — nadat de eerste schetsen besproken waren, bleek het voor de toekomstige bewoners wel aangenaam te zijn déze kamer iets ruimer te hebben en dát vertrek iets meer uitgebouwd, waarbij de bescheidenheid der oorspronkelijke eischen eenigszins moesten worden losgelaten. Zoo ontstond het plan voor het landhuis, zooals U dit hierbij vindt afgebeeld.

Het hoogste punt van het terrein, dat zonder veel moeite voor den bouw was geschikt te maken, werd uitgekozen. Het leverde geenerlei bezwaar t.a.v. de windrichtingen. Aan de Zuidzijde loopt het terrein zeer sterk af, waar men een prachtig en wijd uitzicht heeft op de omgeving. Als het inderdaad juist is, wat Dr. Bierens de Haan zegt over den invloed van „de ruimte” op den mensch, dan zullen er niet vele plaatsen in de niet aan zee gelegen provincies zijn, welke in meer mate gelegenheid bieden dezen invloed te ondergaan. Mogen de bewoners van het huis de „Grootscheit der Ruimte” sterk beleven.

Uiteraard werd ernaar gestreefd een zoodanige ligging der kamers te verkrijgen, dat vanuit elk daarvan een goed uitzicht werd verzekerd. Hierdoor moest een langgerekte platte grond ontstaan. De afgedrukte situatie-teekening en de platte gronden geven de ligging en de indeeling van het huis m.i. voldoende aan, waardoor een bespreking daarvan achterwege mag blijven.

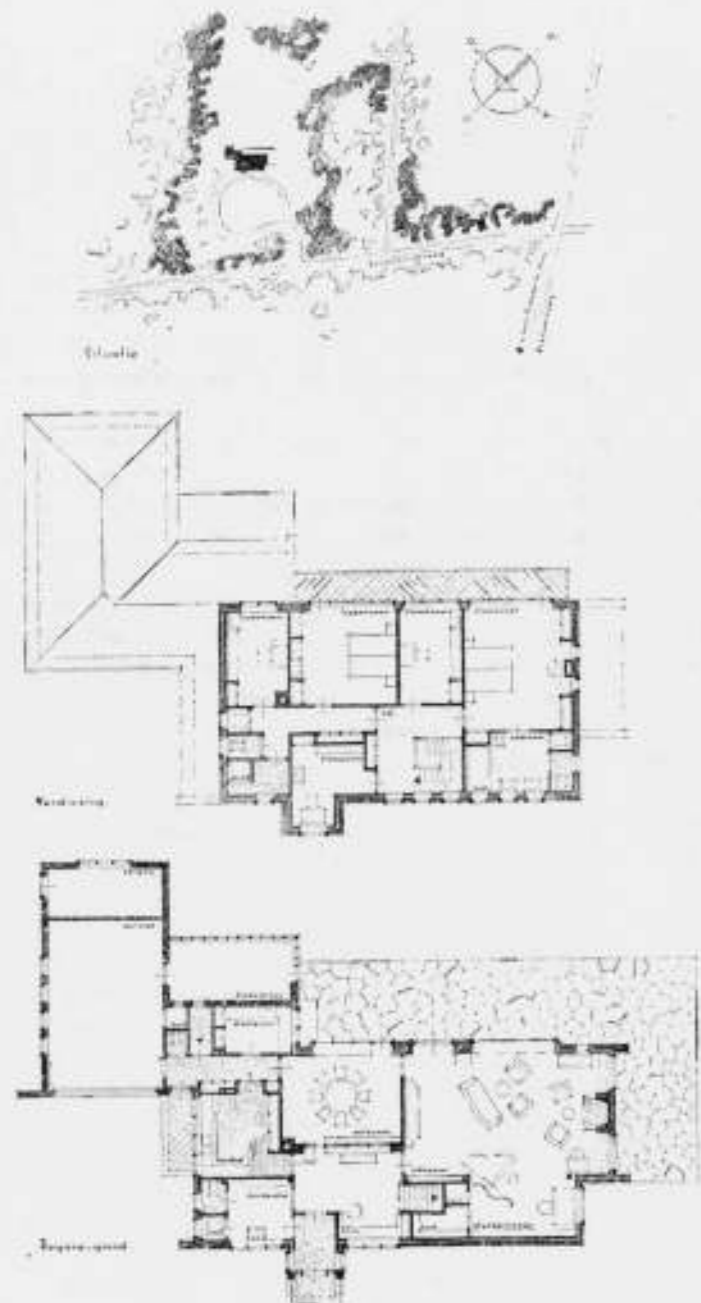
De gevels zijn opgetrokken in baksteen van Waal-formaat; boven het plint werd de gevel met Bondex in room-kleur behandeld. De daken zijn gedekt met onverglaasde donker-grijze opnieuw verbeterde Hollandsche pannen. De kozijnen werden in grijze kleur en de ramen in gebroken wit gehouden.

Het huis werd gebouwd door den Heer G. J. Slijkhuis te Apeldoorn.

De Heer Coupijn van de „Groene Kan” adviseerde bij den aanleg van den tuin rondom het huis en t.a.v. den moestuin.

CORN. ELFFERS,
Architect B.N.A.

Rotterdam, Augustus 1939.

PLATTEGROND SCHAAL 1 À 300

ARCH. CORN. ELFFERS B.N.A.

LANDHUIS TE HOENDERLOO

ARCH. CORN. ELFFERS B.N.A.

BOEKBESPREKING

Ars Belgica VIII. De oude kerken van Gent, Tweede Deel, door Baron Verhaegen, vertaald door Dr. F. A. J. Vermeulen, De Sikkell, Antwerpen 1938.

De kerken, welke in dit deel behandeld worden, zijn St. Jacobs, St. Maartens, St. Elisabeth, St. Michiels, Heilig Kerst, St. Stephanus, St. Pieters, Kerk van het Klein Begijnhof en Kerk der Carmelieten.

Deze kerken behoren niet tot de architectuur van den eersten rang. De meeste ervan wekken door haar uiterlijk nauwelijks zooveel belangstelling op, dat men direct de moeite zal nemen ze nader te bekijken. Dit deel van *Ars Belgica* ontleent zijn bijzondere beteekenis dan ook vooral aan de studie van Baron Verhaegen over de gothische bouwkunst op den linkeroever van de Schelde, de „Scheldearchitectuur”.

De architectuur in de Scheldestreek wordt in de eerste plaats bepaald door het feit, dat men van de 10de tot in de 15de eeuw voor te bouwen en beeldhouwen aangewezen was op één steensoort: de blauwgrijze Doorniksche steen. Eerst in het begin der 14de eeuw gaat men zich in Oost Vlaanderen ook bedienen van de geelwitte Ledesteen. Door deze oorzaak kregen de gebouwen van het stroomgebied van de Schelde, met al zijn land- en waterwegen, een zelfde eenheidskarakter als die van het stroomgebied van de Maas (de Maasgouw).

Hierbij kwam dat al wat op den linkeroever van de Schelde was gelegen onder de leenroerigheid van de Fransche Koningen was gebracht, terwijl al wat zich op den rechteroever uitstrekt en deel uitmaakte van het oude Lotharingen onder de suzeriniteit van de Deutsche Keizers stond. Op den rechteroever bleef men daardoor langen tijd trouw aan den vroeg-romaanschen stijl van het Rijnland, op den linkeroever vindt men meer de architectuurkenmerken uit Ile de France, Normandië, Champagne en zelfs Bourgondië.

Natuurlijk was Doornik het voornaamste artistieke centrum van de Scheldestreek. Het was de welvaart van deze oude stad, waardoor zij haar bouwmaterialen en kunstvormen kon uitzenden en het was die van de Vlaamsche steden, die haar bestellingen konden doen. Met de Doorniksche steen werd de stijl uitgevoerd: de geest vergezeld de stof. Aan deze Doorniksche expansie beantwoordde een merkwaardige ontvankelijkheid van de Vlaamsche steden.

De schrijver behandelt dan in het kort de geschiedenis van Gent,

hoe deze stad zich, aanvankelijk langzaam, ontwikkelde, en door den handel in wol en graan en door de lakenindustrie in de 14de eeuw tot groote welvaart kwam.

Na de algemeene bepalende factoren van de Schelde-architectuur aldus te hebben nagegaan, vervolgt de schrijver zijn beschouwingen in een hoofdstuk over de algemeene kenmerken dier architectuur, te weten de kenmerken der materialen, van de plattegronden, de overdekkingen, de dragers en scheibogen, de galerijen en triforium, de lichtopeningen, de gevels, torens en torentjes, de schoorgeleidingen, de loopgangen, de versiering. Deze zelfde behandeling volgt hij bij een beschouwing over de Laat-gothische architectuur.

Het is opvallend dat de schrijver bij al de genoemde onderdeelen tot vrij scherpe conclusies komt, hetgeen een bewijs is, dat de Schelde-architectuur waarlijk een bouwkunst-familie is met een eigen karakter. Het is belangrijk genoeg deze conclusies hier in 't kort te vermelden.

De materialen waren, zooals gemeld, Doorniksche steen en Ledesteen. De plattegrond is basilicaal, kruisvormig gecentraliseerd, om een middentoren, met transept; kooromgang is zeldzaam. Het belangrijkste kenmerk is de zeldzaamheid van gewelven over het schip en dikwijls zelfs over de zijbeuken, in den overgangsstijl 12de—13de eeuw.

Deze karaktertrek is zelfs vreemd aan het wezen der gothiek! De dragers (zuilen) zijn cilindervormig, meestal uit trommels opgebouwd. Na het midden der 13de eeuw, de ronde pijler gevat tusschen 4 ingebonden schalken, en den samengestellten pijler. Het triforium wordt gekenmerkt door een aanleg, die eigen is aan de geheele Scheldestreek en die een van de opvallendste karaktertrekken is van hare architectuur. Het is samengesteld uit gemetselde pijlers, geflankeerd door halve zuiltjes waarboven kapitelen door een gemeenschappelijke dekplaat verbonden met het middengedeelte. De gevels der kerken in de Scheldestreek zijn buitengewoon eenvoudig van een strengen stijl. Wat aan het uitwendige een eigen accent geeft, zijn de talrijke torens en torentjes, die haar silhouet verlevendigen. Luchtbogen komen zelden voor. Onderlangs de hooge vensters van het middenschip vindt men vaak een loopgang of galerij (verwantschap met kathedraal te Doornik). De versiering is in- en uitwendig spaarzaam.

De kerken uit de Laat-gothiek hebben — dit is het résumé uit hetgeen Baron Verhaegen daarover meedeelt — de eigenschap-

pen van den flamboyanten stijl, toegevoegd aan het algemeene karakter van den vroegeren stijl. Toch blijven de kerken sober. „De pracht van de uitwendige versiering bleef, gedurende het flamboyante tijdperk, voorbehouden aan de stadhuizen. De Vlaamsche architectuur vertoont in het flamboyante tijdperk bijna geen kenmerken van verval. Indien zich in de architectonische vormen al een zeker gebrek aan kracht en een zekere dorheid vertoonen, ontsnappen de gebouwen daarentegen aan die gevaarlijke overdrijving in de vormen, die alleen op effect berekend is. Ze is in haar geheel getrouw gebleven aan de bouwbeginzelen van de gothische kunst en haar verschillende elementen gaan voort, volgens de treffende uitdrukking van Henri Focillon „hunne functie te erkennen en te bepalen“. Ze heeft, aan den anderen kant, deze kunst weten te vernieuwen door hare kundige werkwijze en door de gratie van hare versieringsmotieven, en midden in den Renaissance-tijd heeft ze de overleveringen van haar roemrijk verleden weten te handhaven“, aldus de schrijver.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

THE ARCHITECTURAL ASS. JOURNAL, July '39, No. 629, geeft een beschouwing over de tentoonstelling in New York.

THE ARCHITECTS' JOURNAL, No. 2319 (29 Juni '39). Wells Coates geeft een fraai huis in Hadleigh, Essex; A. Lakeman het Imperial Airways House, Victoria.

IDEM, No. 2320 (6 Juli '39). Een en ander over de Landi te Zürich, met aardige foto's en beknopte bijdrachten.

IDEM, No. 2321 (13 Juli '39). Geheel gewijd aan kampeeren, met allerlei interessante gegevens uit verschillende landen.

IDEM, No. 2322 (20 Juli '39). Geen nieuws.

IDEM, No. 2323 (27-7-'39).

Een casinogebouw van Joseph Emberton trekt in dit nummer de aandacht. Het is in Blackpool gebouwd, aan het strand, en bevat bars, speellokalen, restaurant, cafétaria, eetzaal, en daktuin, alles op een cirkelvormige plattegrond. Het gebouw is als een gewapend betonskelet gebouwd en bekleed met schokbetonplaten, waarvan het buitenoppervlak een weinig gepolijst is. Ramen en dorpels zijn van hetzelfde schokbetonmateriaal vervaardigd. In de meeste gevallen zijn de ruiten onmiddellijk, door middel van mastiek, in het beton ingezet.

Een merkwaardig accent vormt een ongeveer 30 m. hooge uitkijktoren, bestaande uit een rondom een middenkolom opklimmende betonnen wenteltrap. Hiernaast is een voor advertenties bestemd metalen hekwerk ontworpen.

IDEM, No. 2324, (3-8-'39).

Ziekenhuis te Chichester, arch. C. G. Stillman, met platte daken en betrekkelijk weinig ramen in de bakstenen gevels.

IDEM, No. 2325 (10-8-'39).

Een aardig openbaar leeszaaltje in Seaforth, door J. R. Fothergill en G. R. Mason.

IDEM, No. 2326 (17-8-'39).

Dit nummer geeft eenige teekeningen van de nationale kampementen, waarvan er 30 zullen worden gebouwd. Elk kamp zal in 12 weken tijds gereed worden gemaakt.

Voorts een interessante tekening van het merkwaardige Zweedsche paviljoen op de tentoonstelling te New York, van den architect Sven Markelius. T. Cecil Howitt laat een kerkje te Nottingham zien, C. G. Stillman een school te Bognor Regis.

JOURNAL R.I.B.A. No. 16 (26 Juni '39). Elisabeth Denby's ontwerp voor een arbeiderswoning „the All-Europe House“. Uitvoerig, met de kosten der meubeleering.

IDEM, No. 17 (17 Juli '39). Het architectencongres te Dublin. Kampeercentrum in Noord Wales, met gebouwen van arch. W. H. Hamlyn.

Na de algemeene inleiding volgt van alle in het boek opgenomen kerken een geschiedkundig overzicht en een oudheidkundige beschrijving van den plattegrond, het inwendige en het uitwendige. De meeste dezer kleine kerken hebben een nogal dramatisch verleden, er is soms evenveel aan gesloopt als aan gebouwd. Enkele hebben waarschijnlijk dáárdoor een of andere excentrieke bijzonderheid. De kerk van het Heilig Kerst (St. Salvator) heeft 6 traveeën, tusschen de 2e en 3e travee van af de Westgevel ligt het transept. De St. Pieterskerk bestaat aan het Westen uit een vierkant van 36 m zijde, onderverdeeld in 9 vakken. Dan volgt een schip van 4 traveeën met zijbeuken, daarachter een recht-hoekige kooromgang.

De kerken met haar inwendige versiering zijn in 126 platen afgebeeld, die uitvoerig worden toegelicht. Bij de noten op den tekst een uitgebreid literatuur-register.

Dr. Vermeulen vertaalde den tekst van Baron Verhaegen, die blijkbaar in het Fransch zal zijn geschreven, in Vlaamsch klinkend Nederlandsch, een prestatie op zich zelf.

J. P. M.

IDEM, No. 18 (14-8-'39).

Max Lock schrijft over het administratieve aspect van het woningvraagstuk in Zweden.

Als in bovengenoemd blad: nadere gegevens over: „Kampen voor vrede of oorlog“. Architect is T. S. Tait van Sir John Burnet, Tait & Lorne's architectenbureau.

L'ARCHITETTURA ITALIANA, No. 5 (Mei '39).

Diverse plannen als uitkomst van een prijsvraag voor een regeeringsgebouw te Savona. In alle projecten treft een architectuur met platte daken, en een strenge, sobere, haast nuchtere gevelbehandeling.

Van arch. E. Pellegrini het podium, waarop de dictator te Torino sprak, een constructie van naar schatting 25 meter hoogte.

IDEM, No. 6 (Juni '39).

Plan voor een complex jaarbeursgebouwen voor Florence, arch. Pellegrini.

ARCHITEKT SIA, 1939, afleveringen 1 t/m 6.

Een fraai, verzorgd, Tsjechisch tijdschrift, helaas door zijn taal moeilijk toegankelijk. Het geeft een overzicht van de werken der Tsjechische architecten en voorziet de artikelen hier en daar van kleine in het Fransch of Duitsch gestelde korte inhouden.

Architect S. Semrád schrijft in de eerste twee nummers over de ontwikkeling van de stad Praag. Merkwaardig is daarbij een streven om de tramlijnen vrij te maken van het overige stadsverkeer door ze in de binnenstad in tunnels onder te brengen. Bij het groote Wilson-Stationgebouw is men van plan, tusschen het eigenlijke stationsplein en de stadstram een zoodanig niveauverschil te maken, dat de tram ongehinderd onder dat voorplein kan doorrijden. Men wil dat bereiken door de entree van het station, dat een zeer langgestrekte voorgevel bezit, hooger te leggen en de rijwegen langs het gebouw te laten hellen. De tramlijn zal naar het voorplein toe eenigzins dalen. Er is geen doorgaand verkeer langs het stationsgebouw. Het geheele plein is voor voetgangers ingericht. Twee trappen voeren naar de benedenliggende tramlijnen.

In No. 2 geeft arch. ing. Dr. F. Kerhart mededeelingen over een tweetal abattoirs. Alvar Aalto schrijft over een cellulosefabriek in Sumile (Finland). Fraaie woonhuisblokken van Ing. arch. J. Havlicek in Letná trekken de aandacht in afl. 3.

In No. 4 schrijft Arch. Ing. Z. Sedláček over Denemarken's architectuur. Bij prachtige foto's is er allerlei interessant werk: woonhuisblokken, een kliniek, een kinderschool, een universiteitsgebouw, een modemagazijn, een prachtig benzinstation (arch. Arne Jacobsen).

Arch. Ing. J. Kriz bespreekt in afl. 5 een prijsvraag voor den bouw van scholen te Praag. Goede ontwerpen worden daarbij afgebeeld, die alle getuigen van een min of meer gelijk gerichte stijlopvatting.

Tenslotte is het zesde nummer nagenoeg geheel gewijd aan het meubel en het interieur.

H. G. J. S.

RECTIFICATIE

Er moet wat aan de drukpers haperen. Op de proef van de vorige week stond onder de foto op pag. 344 Tors. Charles Desplau fec. En Zaterdag 356

lag de tors in onze bus met Carpeaux als beeldhouwer. Zoo iets moet toch maar in een klein radertje of palletje zitten. Red.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 27 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 9 SEPT. 1939 No. 36

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS. WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

EEUWFEEST ARTI ET AMICITIAE.

In het Eere-Comité ter viering van het Eeuwfeest van „Arti et Amicitiae“ heeft ook de Voorzitter van den B. N. A., de Heer H. v. d. Kloot Meyburg, zitting genomen.

OPROEP VOOR PLAATSING.

Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer verzoekt ons een oproep te doen voor een plaats op een architectenbureau voor een Tsjecho-Slowaaksche refugee, Mej. Marion Reichova, 30 jr., opleiding school voor decoratieve kunst Weenen bij Joseph Hoffmann. Dan bij Walther Sobotha te Weenen voor meubelen en intérieurs. In 1934 eigen bureau in Praag. Bij J. J. Eggerix te Brussel met succes gewerkt aan architectuur en stedsbouw. Moet België 30 Sept. a.s. verlaten. Zij die nadere inlichtingen wenschen, gelieven zich te wenden tot Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Lange Voorhout 30 Den Haag.

B.N.A.
EN
A. ET A.

Op Zaterdag 23 September a.s. zal een excursie worden gehouden naar de beide nieuwe stations te Amsterdam, onder leiding van den Heer Ir. H. G. J. Schelling, Architect B.N.A.

Leden van den B.N.A. en het Genootschap A. et A. kunnen zich bij deze excursie aansluiten.

Samenkomst in het Weesperpoortstation te Amsterdam om 1 uur n.m., alwaar voor de deelnemers gelegenheid is aan een gezamenlijken eenvoudigen koffiemaaltijd deel te nemen. Vertrek naar het Muiderpoortstation 2 uur.

Opgaaft van deelneming (eventueel ook voor koffietafel) aan het Bureau van den B.N.A. vóór Zaterdag 16 September a.s.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 37

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

16 SEPTEMBER 1939

MAATREGELEN VAN DE REGEERING IN VERBAND MET DEN OORLOGSTOESTAND.

Ten einde de leden en lezers op de hoogte te doen blijven van de maatregelen, die de Regeering in verband met den oorlogstoestand op het gebied van de bouwpraktijk neemt, zullen de beschikkingen van de Regeering zoo volledig mogelijk in het

B.W.A. worden opgenomen. Achter in dit nummer zijn opgenomen de Houtbeschikking 1939, No. 1 en de Bouwmateriaalbeschikking 1939, No. 1.

DE STAND VAN DE GENERAL MOTORS OP DE NEW YORK WORLD'S FAIR
ARCHITECT ALBERT KALM

DE LANDE OORLOG IN WICHTIGE BEZICHERING IS HIJNOP DUDELIJK WAAR TE NIEMEN

HET GEBOUW VAN DE GENERAL MOTORS OP DE NEW YORK WORLD'S FAIR

Het karakteristieke symbool voor de World's Fair is „the Theme Center”: een enorme bol met een diameter van 200 voet (± 61 m) en een hooge driekantige naald van 700 voet (± 213 m). Overal is dit motief terug te vinden, o.a. op de vlaggen, op de souvenirs, op de speciale postzegel die ter gelegenheid van de Fair is uitgegeven. Het is een zeer suggestief embleem dat als een baken in zee van ieder punt op de tentoonstelling den bezoeker direct oriënteert. Het moest echter ook een inhoud hebben; de architecten Harrison & Fouilhoux bedachten er wat op en stopten er

een ideaal stedenbouwkundig plan in: „The city of to-morrow”. Het geheel is verdienstelijk, aantrekkelijk van gedachte en opgebouwd op de nieuwste stedenbouwkundige inzichten van ordelijke verdeling der levensfuncties. Niettegenstaande de enorme afmetingen is alles echter te klein van schaal en de bezichtigingstijd op de loopende band is te kort om een dieperen indruk te krijgen. Dezelfde gedachte is op grootscher wijze tot oplossing gebracht door de General Motors. Het autoverkeer loopt in de Vereenigde Staten vast, vooral in de steden. Wanneer er ergens op de wereld

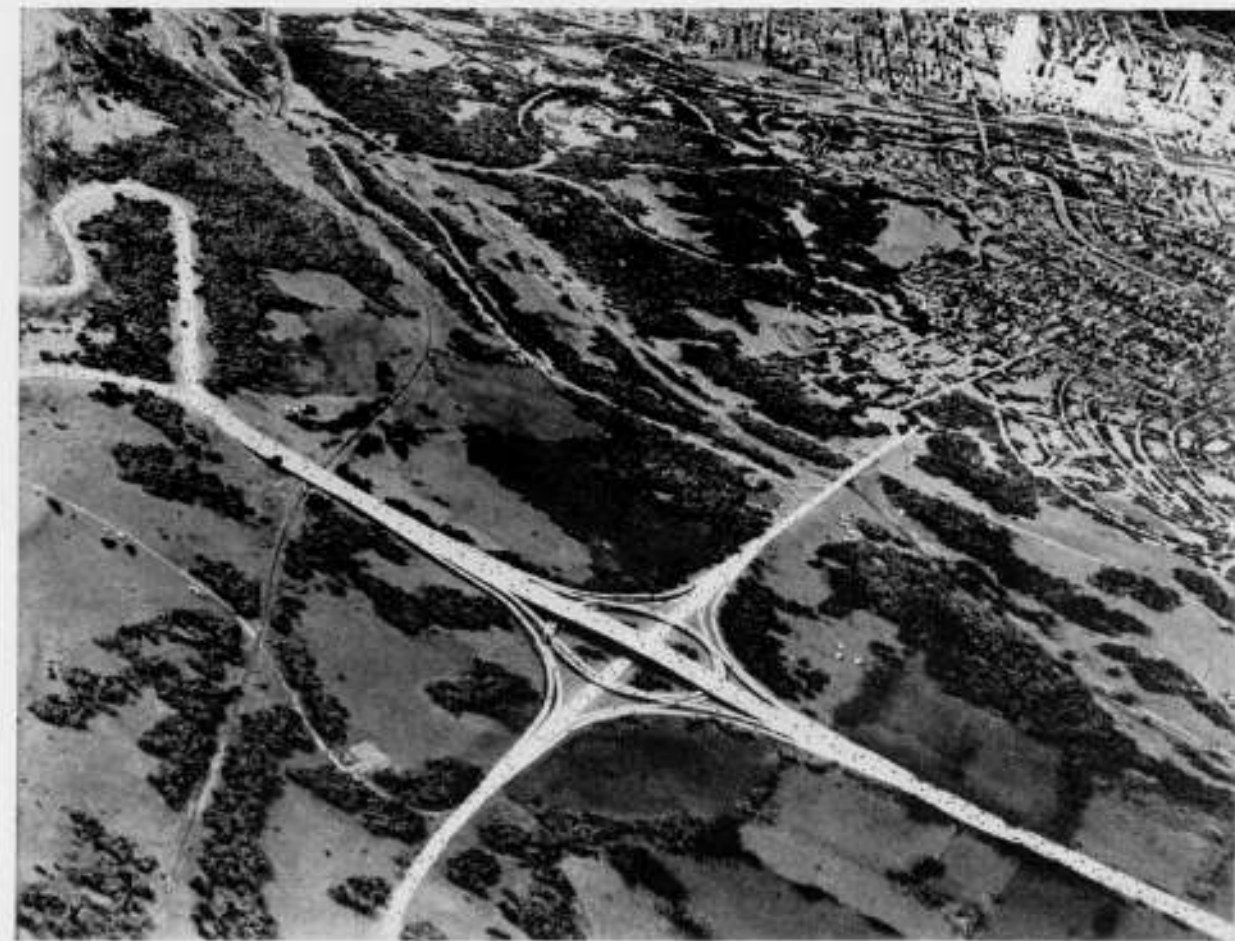

DE GROOTE STAD

ONTSPANNINGSCENTRUM

FUTURAMA VAN DE GENERAL MOTORS. WERELDTENTOONSTELLING NEW YORK 1939

KRUISPUNT VAN TWEE DUBBELE AUTOSNELWEGEN ALLE BOCHTEN KUNNEN MET 80 K.M. GENOMEN WORDEN, OP DEN ACHTERGROND DE GROOTE STAD.

BERGLANDSCHAP MET HIGHWAYS, KANALEN, ENZ.

FUTURAMA VAN DE GENERAL MOTORS. WERELDTENTONSTELLING NEW YORK 1939

DETAIL OP GROOTERE SCHAAL VAN DE STAD

FUTURAMA VAN DE GENERAL MOTORS

OP DEZE WIJZE WORDT MEN LANGS HET LANDSCHAPSMODEL GEVOERD

behoefte is aan een geheel nieuw georiënteerde stedenbouwkundige indeeling dan is het hier. Van dien kant bekeken is het begrijpelijk dat een auto-concern er zijn voordeel in ziet om stedenbouwkundige vernieuwing te propageren. Zou men hierin slagen dan wordt de afzet van auto's bevorderd! „J'ai le sentiment intime que les idées que j'apporte ici et que je présente sous le vocable „Ville Radieuse" trouveront dans ce pays (U.S.A. Schr.) leur terrain naturel" (Le Corbusier: Quand les Cathédrales étaient blanches, blz. 50).

Inderdaad hebben de stedenbouwkundige gedachten van Le Corbusier in Amerika kans van slagen en is dit het land waar zij met succes kunnen worden toegepast.

De stand van de General Motors is in de transport-zone van de Fair gelegen en bijna 3 ha. groot. Het door Albert Kalm ontworpen gebouw bestaat uit vier onderdelen die op de vier hoeken van een rechthoekige straatkruising zijn opgericht. Deze kruising is een op ware grootte uitgevoerd model van een imaginaire toekomststad. De gebouwen zijn door voetwegen verbonden, welke op verdieping-hoogte liggen. De straat beneden is voor motorverkeer bestemd en hier staan 60 auto's, trucks, bussen en taxi's. Een toekomstdroom, genaamd „futurama", is in het gebouw voorgesteld; deze is ontworpen door Norman Bel Geddes. Deze beslaat een oppervlakte van 3323 m² en is een miniatuurbeeld van een stuk van Amerika, gebaseerd op het nieuwe systeem van „highways" en vooruitgang in autoverkeer, zoals het land er mogelijk over een jaar of 20 uit zal zien (volgens de beschrijving van de General Motors).

Bezoekers worden in bewegende fauteuils rondgeleid. Iedere fauteuil kan 2 personen bevatten en tussen hen is een luidspreker aangebracht die zacht doch zeer duidelijk als een privé-gids in het oor fluistert wat het gedeelte waarvoor men zich bevindt, beduidt. Het geheel is compleet tot in de kleinste details, met expres autowegen, kanalen, sluisen, een enorme hydro-electrische dam enz.

Het bevat meer dan 500.000 afzonderlijk geteekende gebouwen, woningen enz., een miljoen boomen, 50.000 auto's enz.! Een Amerikaanse metropolis geheel op modern verkeer ingesteld, zoals die omstreeks 1960 zal zijn, op veilige en efficiënte basis geschied, is hierin opgenomen. Volop zonlicht, recreatie-centra enz., alles zorgvuldig bestudeerd en op de juiste plaats aangebracht. Een gedeelte van deze stad is op een grotere schaal uitgevoerd. Daar ziet men de skyscrapers van verschillende

hoogte. De hoogste staan op een voetstuk dat een geheel blok tussen vier straten omvat. Dakterrassen en daktuinen zijn overal aangebracht. De schaduw van deze gebouwen raakt de volgende wolkenkrabber niet, zoodat maximum aan licht en lucht toetreedt.

Vele gebouwen hebben op het dak landingsplaatsen voor vliegtuigen en autogiro's. Een derde van de oppervlakte der geheele stad is bestemd voor parken die in verschillende maten zijn aangelegd.

De huizenblokken zijn alle een eenheid op zich zelf en door voetwegen op 5 m boven de straat verbonden. De etalageramen der winkels bevinden zich op dit niveau en het motorverkeer gaat beneden ongestoord zijn gang. Dwars over dit stratennet gaat om de 10 blokken een verhoogde snelbaan voor éénrichtingverkeer, 33 m breed, waarop met een snelheid van 80 km. zonder onderbreking kan worden gereden.

De belangstelling voor dit grootsche kijkspel is enorm. In een lange file wacht men rustig z'n beurt af en daar heb ik tevens gelegenheid gehad groote bewondering op te vatten voor den Amerikanen, welke verwondering ook elders werd bevestigd.

Op een gloeienden dag stond ik van 11 uur v.m. tot 12 uur in de queue in de brandende zon. In vollen vrede stonden velen en velen met mij. Niet één woord van ongeduld, niet één poging om voor te komen, terwijl het toezicht minimaal was. We worden tegenwoordig zoo overstroomd met de gedachte van raszuiverheid, dat men er waarachtig nog wat van zou gaan gelooven. Wanneer er één ras wel onzuiver is, dan is dat het Amerikaansche! Wat uit den heksenketel van de wereld daarheen stroomde in den loop der eeuwen was waarlijk niet altijd de room der natie waaruit ze voortkwamen. Wat er uit groeide kan volop mooi genoemd worden. Een prachtig ras, zoowel mannen als vrouwen, ziet men daar. Frank en vrij en ordelievend met eerbied voor zich zelf en voor elkaar.

Men mist er traditie, wat ik persoonlijk als een groot gemis gevoelde, doch staat open en vrij tegenover het nieuwe, wat daar dan ook een goeden voedingsbodem vindt.

Er was geen gelegenheid de stedenbouwkundige kwaliteiten van het plan der General Motors Hollandsch degelijk te bestudeeren. Mij deerde dat niet. Hoofdzak is dat hier op grootsche wijze een suggestie gegeven wordt en dat deze het publiek op pakkende en duidelijke manier wordt bijgebracht.

G. F.

VERBOUWINGEN AAN WERKEN VAN COLLEGA'S DOOR COLLEGA'S.

Niet zelden komt het voor, dat verbouwingen worden uitgevoerd aan werken van Collega's door Collega's. Of dit in het algemeen goed- of afkeuring verdient blijve voorloopig in het midden. Eigenaren van vaste goederen stellen prijs op hun vrijheid; architecten mogen misschien ook eenige aanspraak behouden op hunne scheppingen.

Juridische beschouwingen en strijdvragen mogen voor de liefhebbers gereserveerd blijven.

Bij een deel onzer Collega's gold reeds lang de regel, dat men elkaar niet zonder meer onbekend liet met voorgenomen veranderingen en zeker niet als gemeend werd dat esthetische waarden in het geding traden. Of deze regel algemeen ingang gevonden heeft, staat niet vast; verwacht mocht worden, dat hij algemeen zou zijn en tot een geldend vakgebruik zou zijn verheven.

Geacht mocht worden, dat Collega's voldoende respect voor anderer werk zouden hebben om aan te kunnen voelen, dat contact gewenscht en overleg noodig is.

In bekende gevallen, de meeste zullen hoogstwaarschijnlijk onbekend gebleven zijn, heeft dit overleg bevredigende resultaten opgeleverd en zijn geen stoornissen ontstaan; slechts in enkele

gevallen werd een opdracht afgewezen als dit overleg niet tot overeenstemming kon leiden. Het normaal begrip omtrent collegialiteit en vakfatsoen leidde tot deze handeling.

Niet altijd is getracht bedoeld overleg tussen den oorspronkelijken en den verbouwendenden architect tot stand te brengen; ook kunnen sommige gevallen in zoodanige situatie geplaatst zijn, dat dit overleg te eenen male onmogelijk blijkt; echter is dan toch kennelijk met de grootst mogelijke piëteit opgetreden en de grootst mogelijke voorzichtigheid betracht.

Er is een tijd geweest, dat de Schoonheidscommissie deze geste steunde door bedoeld overleg te bevorderen; gedurende den laatsten tijd is daarvan geen blijk gegeven.

Voorbeelden van recenten datum wijzen er op, dat sommige onzer den goeden regel verwaarloozen en op eigen gezag en eigen verantwoordelijkheid storende fouten begaan, om niet te zeggen vandalisme plegen.

Het komt daarom gewenscht voor, zij het onder de huidige omstandigheden onder eenig voorbehoud, er de aandacht op te vestigen om er gedurende het aanstaande vergaderingsseizoen van gedachten over te wisselen.

G. J. RUTGERS, B.N.A.

VERSLAG OVER 1938 VAN DE MONUMENTENCOMMISSIE VAN DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Dit als steeds belangrijke verslag wijst in de eerste plaats op een ernstig euvel, dat in den laatsten tijd wederom om zich heen grijpt, nl. het vervreemden van antiquiteiten uit kerken en openbare gebouwen. Zelfs 17de eeuwse koperen kronen, afkomstig uit kerkgebouwen langs onze groote rivieren en archiefkisten, worden bij opkoopters aangetroffen. „Het is bijna niet te gelooven," zoo schrijft de secretaris, „dat er nog kerkvoogden gevonden worden, die de schoonheid van dergelijke fraaie gebruiksvoorwerpen niet beseffen; vele andere kerkbesturen betreuren thans diep, dat hun vroegere voorgangers niet meer piëteit getoond hebben t.o.v. hetgeen door voorgelachten is nagelaten aan stijlvolle meubilering hunner bedehuizen."

Voorts wijst de Commissie op het verdwijnen en verminken door onoordeelkundige verbouwingen van hofsteden en eenvoudige boerenwoningen, terwijl als derde punt de aandacht gevestigd wordt op het meer en meer in zwang komen van foieillelike, meest helgekleurde muurschilderingen van gebouwen.

In Amsterdam is de kleur een factor, die (volgens de verordening) het stadsschoon niet op ernstige wijze mag schaden (toch wel een beetje?).

De Commissie spreekt de hoop uit, dat ook in Zuid-Holland een soortgelijke bepaling zal worden opgenomen in de bouwverordeningen.

Het verslag geeft voorts een relaas over een groot aantal bouwwerken, waarmede de Commissie bemoeienissen heeft gehad. Welke zonderlinge maatregelen worden genomen doet ons weer eens de kerk zien te Hazerswoude, een kerk met een kostelijk meubilair dat thans wordt gerestaureerd. Het kerkportaal onder den toren was eertijds van den weg af te betreden. Ten behoeve van den aanleg van een straat is het niveau ter plaatste echter eenige meters lager geworden, zoodat het eigenlijke kerkportaal thans niet meer kan worden gebruikt. De drempel ligt ongeveer 2 meter boven de straat.

In Oud-Beyerland staat een monumentale kasteelachtige boerderij van 1617, waarschijnlijk een oud jachthuis. De Commissie heeft de eigenaars, die de rieten dakbedekking door gegolfde platen wenschten te vervangen, van dit voornemen kun-

nen afbrengen en aldus het gebouw voor vermindering kunnen behoeden.

De Commissie, die naar haar vermogen daadwerkelijken steun geeft door middel van subsidie voor het behoud van oude monumenten, geeft in het verslag verschillende wenken, waar andere Gemeentebesturen, Rijks-monumentencommissie zullen moeten ingrijpen.

Wij hopen dat haar raad gevolgd zal worden.

J. P. M.

KASTEELACHTIGE HUIZINGE UIT 1617 TE OUD BEYERLAND. UIT „VERSLAG 1938 MONUMENTENCOMMISSIE VAN DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND".

FOTO: RIJKS-MONUMENTENBUREAU

MAATREGELEN VAN DE REGERING IN VERBAND MET DEN OORLOGSTOESTAND.

HOUTBESCHIKKING 1939, No. 1.

2 September 1939.

No. 47692 N.

Directie van Handel en Nijverheid.

De Minister van Economische Zaken;
Gelet op de artikelen 4 en 8 der Distributiewet 1939, alsmede op het Distributieheffingsbesluit 1939;

Heeft goedgevonden te bepalen:

Artikel 1.

Deze beschikking verstaat onder:

„wet”: de Distributiewet 1939;
„Minister”: den Minister van Economische Zaken;
„Rijksbureau”: het Rijksbureau voor Hout, bedoeld in artikel 3;
„directeur”: den directeur van vorenbedoeld Rijksbureau;
„hout”: rondhout, gezaagd naaldhout en triplex;
„rondhout”: alle rondhout, al dan niet bezaagd en/of behakt;
„naaldhout”: grenen-, vuren- en dennenhout, pitchpine en oregonpine;
„triplex”: triplex, waaronder multiplex; meubelplaat;
„1 duim”: 2,54 centimeter;
„onderneming”:

1°. den natuurlijke of rechtspersoon, die van den handel in hout zijn normaal bedrijf maakt;
2°. den natuurlijke of rechtspersoon, die van het verzagen van hout zijn normaal bedrijf maakt;
3°. den natuurlijke of rechtspersoon, die in zijn bedrijf kisten of onderdeelen van kisten vervaardigt;
4°. den natuurlijke of rechtspersoon, die van de vervaardiging, de bewerking of de verwerking van triplex zijn normaal bedrijf maakt en die in het tijdvak van 1 September 1938 tot en met 31 Augustus 1939 een hoeveelheid triplex van ten minste 100 m³ heeft vervaardigd, bewerkt of verwerkt.

Artikel 2.

Hout wordt aangewezen als distributiegoed in den zin van artikel 4 der wet.

Artikel 3.

1. Er wordt ingesteld een Rijksbureau voor Hout, gevestigd te 's-Gravenhage, Oranjestraat 9.
2. De dagelijkse leiding van het Rijksbureau berust bij een directeur, die bij de uitvoering van deze regeling optreedt namens den Minister en daarbij de door de Commissie van Bijstand, bedoeld in het vierde lid, namens den Minister te geven aanwijzingen in acht neemt.
3. Als directeur wordt aangewezen: F. B. J. Gips.
4. Er wordt ingesteld een Commissie van Bijstand. Tot voorzitter en leden dezer commissie worden benoemd:
tot lid en voorzitter: dr. J. A. van Steijn;
tot leden: J. R. H. Brüning, ir. W. L. Ghijsen, prof. ir. J. H. Jager Gerlings, J. de Looper, C. A. Pauw, dr. C. Visser, drs. G. Brouwers, alsmede een door den Minister van Defensie en een door den Minister van Waterstaat aan te wijzen vertegenwoordiger;
tot secretaris: drs. W. Weisfelt.

Artikel 4.

1. Iedere onderneming is verplicht aan den directeur het verzoek te doen haar bij het Rijksbureau in te schrijven. Het verzoek moet geschieden op een overeenkomstig daartoe door den directeur vast te stellen formulieren, welke op aanvraag door het Rijksbureau aan belanghebbenden worden verstrekt.
2. De aanvraag van de in het eerste lid bedoelde formulieren moet geschieden binnen 4 dagen na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking.
3. Het verzoek tot inschrijving, bedoeld in het eerste lid, moet geschieden binnen 4 dagen na de afgifte of de verzending door het Rijksbureau, van het in het tweede lid bedoelde formulier, aan den belanghebbende.
4. Bij het verzoek moet opgave worden gedaan van:
a. de namen en woonplaatsen van het hoofd of de hoofden der onderneming, dan wel, indien het verzoek wordt gedaan door een naamloze vennootschap, een stichting of een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging: de namen en woonplaatsen van den directeur

of de directeuren, dan wel den persoon of de personen, met de leiding belast;

b. de plaats, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, alsmede de opslagplaatsen, magazijnen, kantoren en dergelijke van de ondernemingen.
5. De directeur is bevoegd aan de inschrijving voorwaarden te verbinden.
6. De directeur weigert de inschrijving, indien naar zijn oordeel de aanvrager niet is te beschouwen als een onderneming in den zin van artikel 1.
7. De directeur is bevoegd de ingeschrevenen te schorsen of te schrappen.
8. De directeur doet van een beslissing, als bedoeld in het zesde en zevende lid, bij aangeteekenden brief mededeeling aan de onderneming, wier inschrijving is geweigerd, geschorst of geschrapt.
9. Van een beslissing, als in het zesde en zevende lid bedoeld, kan de onderneming binnen 8 dagen na de verzending bij aangeteekenden brief van de beslissing schriftelijk in beroep komen bij den Minister.
10. De directeur is bevoegd om bij de inschrijving een inleggeld te vorderen van ten hoogste f 100 per onderneming. Dit bedrag wordt bij liquidatie van het Rijksbureau terugbetaald.
11. De kosten, aan de uitvoering van deze regeling verbonden, zullen, volgens nader door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand vast te stellen regelen, worden omgeslagen over de bij het Rijksbureau ingeschreven ondernemingen.

Artikel 5.

1. Iedere onderneming, die op den dag van inwerkingtreding dezer beschikking rondhout in voorraad heeft in een hoeveelheid van ten minste 50 m³, is verplicht aan den directeur schriftelijk opgave te doen van:
a. haar voorraden rondhout, ter plaatse, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking;
b. haar voorraden rondhout, ieder afzonderlijk, op eenige andere plaats binnen het Rijk in Europa aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking, met opgave van die plaats;
c. haar voorraden rondhout, ieder afzonderlijk, op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking van buiten het Rijk in Europa onderweg naar eenige plaats binnen het Rijk in Europa, met opgave van die plaats, alsmede van die plaats van verscheping, onderscheidenlijk afzending.
2. De opgaven, bedoeld in het eerste lid, moeten luiden in kubieke meters en gespecificeerd zijn naar onderscheiden houtsoorten.
3. De opgaven, bedoeld in het eerste lid, moeten geschieden binnen 8 dagen na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking.

Artikel 6.

Een onderneming, als bedoeld in artikel 5, eerste lid, alsmede iedere onderneming, die op door den directeur vastgestelde tijdstippen een hoeveelheid rondhout van ten minste 50 m³ in voorraad heeft of heeft gehad, is verplicht opgaven, als bedoeld in artikel 5, eerste lid, te doen van de voorraden rondhout, aanwezig op door den directeur te bepalen tijdstippen.

Artikel 7.

1. Iedere onderneming, die op den dag van inwerkingtreding dezer beschikking gezaagd naaldhout in voorraad heeft in een hoeveelheid van ten minste 250 m³, alsmede iedere onderneming, die in haar bedrijf kisten of onderdeelen van kisten vervaardigt en die op den dag van inwerkingtreding dezer beschikking gezaagd naaldhout in voorraad heeft in een hoeveelheid van ten minste 100 m³, is verplicht schriftelijk opgave te doen aan den directeur van:
a. haar voorraden gezaagd naaldhout, ter plaatse waar het bedrijf wordt uitgeoefend aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking;
b. haar voorraden gezaagd naaldhout, ieder afzonderlijk, op eenige andere plaats binnen het Rijk in Europa aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking, met opgave van die plaats;
c. haar voorraden gezaagd naaldhout, ieder afzonderlijk, op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking van buiten het Rijk in Europa onderweg naar eenige plaats binnen het Rijk in Europa, met opgave van die plaats, alsmede van de plaats van verscheping, onderscheidenlijk afzending.
2. De opgaven, bedoeld in het eerste lid, moeten luiden in kubieke meters en gespecificeerd zijn naar:
a. grenen-, vuren-, dennenhout, pitchpine en oregonpine;
b. geschaafd en ongeschaafd;
c. de volgende categorieën:
I. met een dikte van 1 duim of minder;

II. met een dikte van meer dan 1 duim tot en met een dikte van 1½ duim;
III. met een dikte van meer dan 1½ duim tot en met een dikte van 2 duim;
IV. met een dikte van meer dan 2 duim;
d. voor wat betreft de categorieën, genoemd onder c, gesplitst naar hout, bestemd voor de vervaardiging van kisten en ander hout.
3. De opgaven, bedoeld in het eerste en het tweede lid, moeten geschieden binnen 8 dagen na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking.

Artikel 8.

De ondernemingen, bedoeld in artikel 7, eerste lid, benevens de onderneming, die op door den directeur vastgestelde tijdstippen een hoeveelheid gezaagd naaldhout van ten minste 250 m³ in voorraad heeft of heeft gehad, alsmede de onderneming, die in haar bedrijf kisten of onderdeelen van kisten vervaardigt en die op door den directeur vastgestelde tijdstippen een hoeveelheid gezaagd naaldhout van ten minste 100 m³ in voorraad heeft of heeft gehad, zijn verplicht opgaven, als bedoeld in artikel 7, eerste lid, te doen van de voorraden gezaagd naaldhout, aanwezig op door den directeur te bepalen tijdstippen.

Artikel 9.

1. Een onderneming, als bedoeld in artikel 1 onder 1° en 4°, die op den dag van inwerkingtreding dezer beschikking triplex in voorraad heeft in een hoeveelheid van ten minste 50 m³, is verplicht aan den directeur schriftelijk opgave te doen van:
a. haar voorraden triplex, ter plaatse waar het bedrijf wordt uitgeoefend aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking;
b. haar voorraden triplex, ieder afzonderlijk, op eenige andere plaats binnen het Rijk in Europa aanwezig op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking, met opgave van die plaats;
c. haar voorraden triplex, ieder afzonderlijk, op het tijdstip van inwerkingtreding dezer beschikking van buiten het Rijk in Europa onderweg naar eenige plaats binnen het Rijk in Europa, met opgave van die plaats, alsmede van de plaats van verscheping, onderscheidenlijk afzending.
2. De opgaven, bedoeld in het eerste lid, moeten luiden in kubieke meters en gespecificeerd zijn naar:
a. triplex, multiplex en meubelplaat;
b. houtsoorten, volgens de in de Nederlandsche handelsstatistiek gevolgde onderscheiding;

BOUWMATERIALENBESCHIKKING 1939, No. 1.

4 September 1939.

No. 48907 N.

Directie van Handel en Nijverheid.

De Minister van Economische Zaken;
Gelet op de artikelen 4 tot en met 8 der Distributiewet 1939, alsmede op het Distributieheffingsbesluit 1939;

Heeft goedgevonden te bepalen:

Artikel 1.

Deze beschikking verstaat onder:
wet: de Distributiewet 1939;
Minister: den Minister van Economische Zaken;
Rijksbureau: het Rijksbureau voor Bouwmaterialen, bedoeld in artikel 3;
directeur: den directeur van het Rijksbureau;
bouwmaterialen: a. cement;
b. portlandcement, ijzerportlandcement, hoogovencement, transportlandcement, gesulphateerd cement, aluminiumcement, witcement, marmercement, vuurvast- of zuurvastcement of andere cementsoorten, zoowel als mengsels met cementtoeslag, cement- of betonspecie, cementklinker;
c. kalk;
d. kalksteen, kalkmergel, kluitkalk, schelpkalk, poederkalk en kalkbloem, onderschillig voor welke doeleinden, gebuschte of zg. gegoten kalk, zoowel als kalkmortels, traskalk en dergelijke mengsels;
e. gips, tras, bims, rivierzand, grint, hoogovenslakken, in welken vorm ook;
f. steen-, bims- en betonwaren, straat- en metselsteen, waaronder baksteen en kalkzandsteen, dakpannen, grèsbuizen, vloer- en wandtegels, sanitair-porselein en aardewerk ter aanwending in de bouwnijverheid, bakglas;
g. onderneming: iederen producent en importeur van en iederen handelaar in bouwmaterialen, alsmede iederen gebruiker van bouwmaterialen;

c. de volgende categorieën:

I. met een dikte van 4 mm of minder;
II. met een dikte van meer dan 4 mm tot en met een dikte van 8 mm;
III. met een dikte van meer dan 8 mm tot en met een dikte van 10 mm;
IV. met een dikte van meer dan 10 mm.
3. De opgaven, bedoeld in het eerste en het tweede lid, moeten geschieden binnen 8 dagen na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking.

Artikel 10.

Een onderneming, als bedoeld in artikel 9, eerste lid, alsmede een onderneming, als bedoeld in artikel 1 en 4, die op door den directeur vastgestelde tijdstippen een hoeveelheid triplex van ten minste 50 m³ in voorraad heeft of heeft gehad, is verplicht opgaven, als bedoeld in artikel 9, eerste lid, te doen van de voorraden triplex, aanwezig op door den directeur te bepalen tijdstippen.

Artikel 11.

De directeur kan bepalen, dat de opgaven, bedoeld in de artikelen 6, 8 en 10, moeten geschieden binnen een door hem vast te stellen termijn.

Artikel 12.

De directeur kan in overleg met de Commissie van Bijstand nadere regelen stellen ter bevordering van een goede uitvoering dezer beschikking.

Artikel 13.

Deze beschikking kan worden aangehaald onder den titel: „Houtbeschikking 1939, No. 1”.

Artikel 14.

Deze beschikking treedt in werking met ingang van den dag na dien der dagteekening, onderscheidenlijk der eerste dagteekening, van de „Staatscourant”, waarin zij is geplaatst.

's-Gravenhage, 2 September 1939.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
A. A. van Rijn,

producent: iederen natuurlijke of rechtspersoon, die bouwmaterialen vervaardigt en daarvan zijn normaal bedrijf maakt;
importeur: iederen natuurlijke of rechtspersoon, die bouwmaterialen uit het buitenland, of na voorafgaanden opslag in entrepot, in het vrije verkeer hier te lande invoert en/of daarvan zijn normaal bedrijf maakt;
handelaar: iederen natuurlijke of rechtspersoon, die bouwmaterialen koopt en weder verkoopt en daarvan zijn normaal bedrijf maakt, alsmede verkoopkantoren en agenten in bouwmaterialen;
verbruiker: iederen natuurlijke of rechtspersoon, die voor zijn normaal bedrijf bouwmaterialen koopt, bewerkt, verwerkt, doet bewerken, doet verwerken of al dan niet na be- of verwerking aflevert.

Artikel 2.

Bouwmaterialen worden aangewezen als distributiegoederen in den zin van artikel 4 der wet.

Artikel 3.

1. Er wordt ingesteld een Rijksbureau voor Bouwmaterialen, gevestigd te Amsterdam-C., Keizersgracht 11—13.
2. De dagelijkse leiding van het Rijksbureau berust bij een directeur, die bij de uitvoering van deze regeling optreedt namens den Minister en daarbij de door de Commissie van Bijstand, bedoeld in het vierde lid, namens den Minister te geven aanwijzingen in acht neemt.
3. Als directeur wordt aangewezen: W. G. Tesser.
4. Er wordt ingesteld een Commissie van Bijstand. Tot voorzitter en leden dezer Commissie worden benoemd:
tot lid en voorzitter: ir. B. A. Verheij;
tot leden: J. P. Abbinga, ir. P. van Delden, H. C. M. Dolk, J. A. van Herwaarden, M. J. van Löben Sels, ir. J. J. G. van Hoek, ir. J. W. Maas M.Hzn., S. Prins Dzn., ir. Joseph Regout, J. T. Th. Stuy, J. A. van Wijn-gaarden, drs. G. Brouwers, J. F. Boekholt, kolonel der genie b.d., dr. ir. J. Emmen, ir. H. W. Mouton, ir. H. v. d. Kaa;
tot secretaris: mr. G. J. M. Stulemeijer.

Artikel 4.

1. Iedere onderneming kan aan den directeur schriftelijk het verzoek doen, naar bij het Rijksbureau in te schrijven.
2. De directeur kan door hem aan te wijzen ondernemingen verplichten het in het eerste lid bedoelde verzoek aan hem te doen.
3. Bij het verzoek moet opgave worden gedaan van:
 - a. de namen en woonplaatsen van het hoofd of de hoofden der onderneming, dan wel, indien het verzoek wordt gedaan door een naamloze vennootschap, een stichting of een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging, de namen en woonplaatsen van den directeur of de directeurs, dan wel de verantwoordelijke persoon of personen, met de leiding belast;
 - b. de plaats of plaatsen, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, alsmede de opslagplaatsen, magazijnen, kantoren en andere dergelijke inrichtingen van de onderneming.
4. Wanneer een onderneming is te beschouwen als behorende tot meer dan een der in artikel 1 genoemde categorieën van ondernemingen, moet het verzoek tot inschrijving voor elk der categorieën, waartoe zij behoort, afzonderlijk geschieden.
5. Het verzoek om inschrijving geschiedt op en overeenkomstig een door den directeur vast te stellen formulier, hetwelk op aanvraag door het Rijksbureau aan belanghebbenden wordt verstrekt.
6. De directeur is bevoegd aan de inschrijving voorwaarden te verbinden.
7. De directeur weigert de inschrijving, indien naar zijn oordeel de aanvrager niet is te beschouwen als een onderneming in den zin van artikel 1.
8. De directeur is bevoegd de ingeschrevenen te schorsen of te schrappen.
9. De directeur doet van een beslissing, als bedoeld in het zevende en achtste lid, bij aangeteekende brief mededeeling aan de onderneming, wier inschrijving is geweigerd, geschorst of geschrapt.
10. Van een beslissing, als in het zevende en achtste lid bedoeld, kan de betrokken onderneming binnen acht dagen na de verzending van den aangeteekenden brief schriftelijk bij den Minister in beroep komen.
11. De directeur is bevoegd bij de inschrijving een inleggeld te vorderen van ten hoogste f 100 per onderneming. Dit bedrag wordt bij liquidatie van het Rijksbureau terugbetaald.
12. De kosten, aan de uitvoering van deze regeling verbonden, zullen, voor zoover zij niet worden gedekt door de consentgelden, bedoeld in artikel 12, volgens nader door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand te stellen regelen, worden omgeslagen over de bij het Rijksbureau ingeschreven ondernemingen.

Artikel 5.

1. Iedere onderneming, die bouwmaterialen voorhanden, in voorraad of onderweg heeft, kan door den directeur worden verplicht aan hem daarvan schriftelijk opgave te doen. De opgave moet geschieden op en overeenkomstig een door den directeur vast te stellen formulier, binnen tweemaal 24 uur en vervolgens op nader door den directeur te bepalen tijdstippen.
2. In de opgave wordt vermeld:
 - a. de hoeveelheid bouwmaterialen, in gebruikelijke hoeveelheidseenheden, van iedere soort voorhanden, in voorraad of onderweg, op door den directeur vast te stellen tijdstippen;
 - b. de plaats, waar de bouwmaterialen zich alsdan bevinden.

Artikel 6.

1. Het is verboden cement of kalk te verkoopen, te bewerken, te verwerken, te doen bewerken, te doen verwerken of af te leveren, zonder daartoe van den directeur verkregen schriftelijke vergunning. Indien de vorenbedoelde handelingen door of ten behoeve van de bevoegde militaire autoriteiten en instanties zullen worden verricht, zal de directeur op daartoe door deze autoriteiten en instanties gedaan verzoek onverwijld een vergunning verlenen.
2. Van het verbod, bedoeld in het eerste lid, geldt tot een nader door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand te bepalen tijdstip een algemeene dispensatie.
3. Na het in het vorige lid bedoelde tijdstip kan de directeur aan door hem te bepalen categorieën van ondernemingen voor een door hem te bepalen termijn een dispensatie verlenen. Hij is bevoegd aan deze dispensatie voorwaarden en beperkingen te verbinden.
4. Aan een vergunning, als bedoeld in het eerste lid van dit artikel, kunnen voorwaarden en beperkingen worden verbonden.
5. De vergunningen mogen door den houder niet worden overgedragen.

Artikel 7.

1. Het is verboden cement of kalk te vervoeren, tenzij het vervoer is gedekt door een door den directeur afgegeven vervoerbewijs.
2. Van het in het eerste lid bedoelde verbod geldt ten aanzien van de militaire behoeften een algemeene dispensatie, mits het vervoer is gedekt door een geleidebiljet, afgegeven door de door den Minister van Defensie aangewezen autoriteiten.

3. Van het verbod, bedoeld in het eerste lid, geldt tot een nader door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand te bepalen tijdstip een algemeene dispensatie.
4. Het in het derde lid van artikel 6 bepaalde geldt ook ten aanzien van het in het eerste lid bedoelde verbod.
5. De vervoerbewijzen mogen door den houder niet worden overgedragen.

Artikel 8.

Het is aan natuurlijke of rechtspersonen, die van den handel in bouwmaterialen niet hun normaal bedrijf maken, verboden bouwmaterialen te koopen, met het doel deze weder te verkoopen, zonder daartoe van den directeur verkregen schriftelijke vergunning. Aan de vergunning kunnen voorwaarden en beperkingen worden verbonden.

Artikel 9.

Onverminderd het bepaalde bij de artikelen 6 en 7, is het verboden bouwmaterialen te verkoopen, af te leveren of te vervoeren anders dan in normale hoeveelheden en aan, respectievelijk naar normale afnemers, alsmede bouwmaterialen te bewerken, te verwerken, te doen bewerken of te doen verwerken anders dan in normale hoeveelheden. Van het in het eerste lid bedoelde verbod geldt ten aanzien van de militaire behoeften een algemeene dispensatie.

Artikel 10.

Niet, niet tijdige of onvolledige inzending van de in deze beschikking bedoelde opgaven, alsmede het doen van opgaven in strijd met de waarheid kan onmiddellijke vervallenverklaring der dispensatie, bedoeld in het derde lid van de artikelen 6 en 7, voor den betrokkene ten gevolge hebben. De vervallenverklaring geschiedt door den directeur.

Artikel 11.

Iedere onderneming kan door den directeur worden verplicht aan hem opgave te doen van de verkochte, afgeleverde, bewerkte of verwerkte hoeveelheden cement of kalk, alsmede van de doeleinden, waartoe deze hoeveelheden hebben gediend, en deze opgave te herhalen op nader door hem te bepalen tijdstippen. De opgaven moeten schriftelijk geschieden op en overeenkomstig een door den directeur vast te stellen formulier, binnen een door hem te bepalen termijn.

Artikel 12.

Bij de afgifte van een vergunning, als bedoeld in artikel 6, wordt een door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand te bepalen consentgeld geheven, te berekenen naar de bruto-waarde der betrokken goederen, tot een maximum van 1 pct. van deze waarde, met dien verstande, dat het consentgeld ten minste 25 cent per vergunning zal bedragen.

Artikel 13.

De directeur kan in overleg met de Commissie van Bijstand nadere regelen stellen ter bevordering van een goede uitvoering dezer beschikking.

Artikel 14.

Deze beschikking kan worden aangehaald onder den titel: *Bouwmaterialenbeschikking 1939, No. 1.*

Artikel 15.

Deze beschikking treedt in werking met ingang van den dag na dien der dagteekening, onderscheidenlijk der eerste dagteekening, van de Staatscourant, waarin zij is geplaatst.

's-Gravenhage, 4 September 1939.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
A. A. van Rhijn.

De minister van Economische Zaken maakt bekend, dat de directeur van het rijksbureau voor bouwmaterialen krachtens de hem bij de bouwmaterialenbeschikking 1939 No. 1 verleende bevoegdheid heeft bepaald, dat:

- 1e. alle producenten en importeurs van, alsmede alle handelaren in bouwmaterialen in den zin van genoemde beschikking zich bij het rijksbureau moeten laten inschrijven.
- 2e. alle producenten en importeurs van, alsmede alle handelaren in cement en kalk, daaronder begrepen gemengde bedrijven en inkoopcombinaties, aan het rijksbureau opgave moeten doen van alle voorraden cement en kalk. Voor zoover men niet in het bezit is van de noodige formulieren, moeten deze worden aangevraagd bij het rijksbureau voor bouwmaterialen, Keizersgracht 11-13, Amsterdam-C., telefoon 45316.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 28 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 16 SEPT. 1939 No. 37

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October 1939 te Rotterdam.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 14 October a.s. te Rotterdam. Deze vergadering zal in hoofdzaak gewijd zijn aan de vraagstukken, welke de huidige toestand voor de uitoefening van het architectenberoep naar voren heeft gebracht. In het volgende nummer zal de agenda worden opgenomen.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

In verband met de oorlogsomstandigheden, waardoor vele architecten moeilijkheden van allerlei aard bij de uitoefening van hun praktijk ondervinden, heeft het Bestuur van den B.N.A. ingesteld een „Crisisraad van den B.N.A.“.

De Crisisraad van den B.N.A. bestaat uit de volgende Heeren: H. van der Kloot Meijburg, Voorzitter, B. T. Boeyinga, Onder-voorzitter, Mr. E. H. P. Rosenboom, lid, E. Verschuyf, lid, G. Westerhout, lid, J. P. Mieras, Secretaris.

Zooals in de circulaire van 4 September werd uiteengezet, heeft deze Commissie de taak in de eerste plaats den leden van den B.N.A. zooveel mogelijk bij de oplossing van hun moeilijkheden in hun werk raad te verschaffen. In de tweede plaats hoopt de Crisisraad, door van meet af aan in de gelegenheid te zijn de moeilijkheden na te gaan en te helpen ondervangen, straks doeltreffende voorstellen te kunnen doen aan het Bestuur voor eventuele organisatorische regelingen.

De Crisisraad zal elke week des Dinsdagmiddags 14.30 uur bijeenkomen op het Bureau van den B.N.A.. De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich te voren even aan.

De Crisisraad wil voorts bemiddelend optreden bij mutaties van personeel. Hij verzoekt daarom opgaaf van beschikbaar personeel en van gevraagd personeel, waardoor de mogelijkheid bestaat via den Crisisraad tot een verschuiving van personeel te komen, waarmede architecten en hun personeel zullen kunnen worden gediend.

Tenslotte maakt de Crisisraad van deze gelegenheid gebruik er de leden op te wijzen, dat de Minister van Economische Zaken verzocht heeft hem direct in kennis te stellen met pogingen, die kennelijk het doel hebben zonder in de huidige omstandigheden gerechtvaardigde redenen, de prijzen te verhoogen. Architecten die van dergelijke pogingen tot prijsopdriving of tot het vasthouden van materialen tot dit doel, bewijzen hebben, worden verzocht zulks mede te deelen aan het Departement van Economische Zaken en van den brief aan het Departement afschrift te zenden aan den Crisisraad van den B.N.A..

De Crisisraad van den B.N.A.,
H. van der Kloot Meijburg, Voorzitter,
J. P. Mieras, Secretaris.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 38

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

23 SEPTEMBER 1939

P. G. BUSKENS.

OUD-VOORZITTER
VAN DEN B.N.A.

De brief, welke wij Zaterdagmorgen ontvingen en waarin de heer Buskens zijn ontslag aanbood als Voorzitter van de Saneeringscommissie, op advies van zijn dokter, die hem na de ziekte die hij juist te boven was, tot het leiden van een rustiger leven moest adviseeren, deed een vaag en somber voorgevoelen rijzen.

Een brief kan, zonder dat de inhoud het rechtvaardigt, een onbestemd vermoeden wekken over een droefenis, die men dan zeer nabij voelt.

Zijn laatste brief rechtvaardigde geen directe zorg. „Ik hoop niettemin een trouw lid van den B.N.A. te blijven en, voor zoover mijn gezondheid het toelaat, steeds gereed te staan in een of ander opzicht van dienst te zijn.”

Helaas, zijn wensch is niet in vervulling gegaan. De brief was een voorteken.

Dezen Oud-Voorzitter van den B.N.A. herdenkend, valt het mij in, brieven van hem rijk te zijn, waarin één enkel woord, hoogstens een zeer korte zin, geheel uit de hem zoo kenmerkenden nuchteren zakelijken toon viel.

In dezen rusteloos werkenden man, die schijnbaar onbewogen en met zijn ziel afzijdig, al die belangen behartigde, die hem bij honderden waren toevertrouwd, kwam zonder pathetiek of pose, een gemoed naar voren dat vol bleek van menselijke warmte. De eenvoud waarmede hij zijn hartelijkheid uitte, was een bewijs van de diepte van zijn hartelijkheid, als hij deze uitte.

Ik vertel dit omdat in een figuur als de heer Buskens, die zeer belangrijke functies in het vereenigingsleven van de architecten heeft vervuld, de verborgen eigenschappen des gemoeds overstraald worden door de verdiensten, die algemeen bekend zijn.

En in tegenstelling tot het gebruik, wil ik graag de invisibilia voorrang geven boven de visibilia, de stille verstandhouding met het gemoedsleven boven openlijken lof van de verdiensten laten gaan.

Deze verdiensten zijn vele, zelfs al alleen voor den B.N.A. En hoeveel deed de heer Buskens daar buiten. Al zijn werk voor de architectengemeenschap had één verlangen tot grondtoon: de erkenning van den architect.

Rusteloos en onverpoosd heeft hij gezwoegd om de ware positie van den architect bij het publiek bekend te maken niet alleen, maar om haar bij het publiek erkend te krijgen. Daarvoor heeft hij gewerkt. Daarvoor heeft hij de ontelbare vergaderingen medegemaakt, om vele malen teleurgesteld, weer met frisschen moed . . . van voren af aan te beginnen. Frisschen moed had deze man, die paste bij zijn door ervaring gesterkten frisschen geest. Hij was gevat en geestig, vergevingsgezind, nooit scherp, en trouw. Een trouw lid, in de alles omvattende betekenis.

Was het wonder dat hij steeds weer werd gekozen en herkozen in allerlei besturen, commissies, colleges en raden? En dat hij zich, toen de last der jaren hem, die uiterlijk en innerlijk jong was gebleven, ging drukken, moeilijk kon terugtrekken? Het leven bindt.

De heer Buskens was innig verbonden met het vak, waarop hij trotsch was, omdat hij het van den laagsten tot den hoogsten trap had beoefend. Hij was de soldaat, die den maarschalkstaf niet slechts in zijn ransel had gedragen. Hij heeft het vak goed gediend, deze veteraan, naar beste weten en krachten. Niet alleen zijn naam zal in den B.N.A. in eere bewaard worden, maar geheel zijn figuur, van goeden, echten Rotterdammer.

J. P. MIERAS.

SPOORWEGTENTOONSTELLING „DE TREIN 1839-1939“.

Indien we ons dat niet meer zoo sterk bewust waren, dan is het gedurende de mobilisatiedagen, toen het reizen per spoor aan anderen dan militairen was ontzegd, wel weer duidelijk tot ons doorgedrongen welke voorname plaats het verkeer over den ijzeren weg nog steeds inneemt, het sterk toenemende auto-mobielverkeer over het groeiende net gewone wegen ten spijt. Dat het 20 September j.l. 100 jaar was geleden dat de eerste Nederlandsche spoorlijn in gebruik werd gesteld, herdenken de Nederlandsche Spoorwegen met een tentoonstelling op het Frederiksplein te Amsterdam.

Al is de eigenlijke feestelijke herdenking met het oog op den oorlogstoestand in Europa afgelast, de tentoonstelling heeft desondanks doorgang gevonden en geeft, geholpen door een gulle Septemberzon, die kleur en feestelijkheid aan het Frederiksplein en omgeving, die een bezoeker weldadig aandoet en hem tusschen de weinig opwekkende nieuwsberichten een oogenblik van bevrijding bezorgt.

Open en uitnodigend ligt het terrein daar achter een frisch getint, naar den trant van spoorwegafscheidings, diagonaal gekruist lattenhek, aan ieder een gullen blik gunnende op alles wat daar binnen is te zien.

Dat ziet er voor menschen die van reizen houden en van alles wat met spoorwegverkeer te maken heeft, aantrekkelijk genoeg uit. Zeer aantrekkelijk ook door de tegenstellingen.

De puffende, stoomende en fluitende reproductie van den eersten trein van 1839, getrokken door de glimmende en blinkende Arend, is hier het actieve element dat met luidruchtige rondjes om het terrein haar moderne, voornaam glanzende, gestroomlijnde collega's Orient Express en Dieseltrein tracht te overtroeven.

De verschijning van deze ouderwetsche vehikels is overigens een kostelijk schouwspel dat wel iets meer in heeft dan een aardigheid; het verleent aan dit honderd-jarig Spoorweg-Jubileum een karakteristieke sfeer.

Er mag gezegd worden dat aan de inrichting van de tentoonstelling geen kosten gespaard zijn, in acht genomen den korten duur van drie weken, om er iets goeds van te maken.

Van dat standpunt uit bezien kan men er dan ook geheel vrede mee hebben dat voor de tentoonstellingshal gebruik is gemaakt van een bestaande demontabele tentoonstellingshal van respectabele afmeting.

Storend is evenwel het spaarzame daglicht dat door het te kleine oppervlak glasdak binnentreedt. De ongelijke lichtverdeling

komt het toch al eenigszins onrustige aspect van de zaal niet bepaald ten goede. De kunstverlichting bij avond is beter.

De verkeersregeling is zeer goed. Men betreedt de tentoonstelling via breede trappen en een luchtbrug over den spoorweg van 1839 en belandt dan op een ontvangbordes, dat een overzicht geeft op de tentoonstellingshal.

Aan den voet van de neerdalende trap begint dan de weg langs de tentoongestelde objecten, welke tenslotte buiten de hal langs de bezienswaardigheden in de open lucht over een tweede luchtbrug naar de uitgang leidt.

Het geheel is door architect Mart. Stam goed verzorgd en zeer precies en beknopt op het lijdzame en geduldige deel van het bouwterrein waarop eens Amsterdam's Raadhuis zal verrijzen, ingepast.

Tentoonstellingen moesten eigenlijk nooit grooter zijn. Deze is er eene die op een ochtend of een middag te verwerken is; zeer instructief en toch niet vermoeiend.

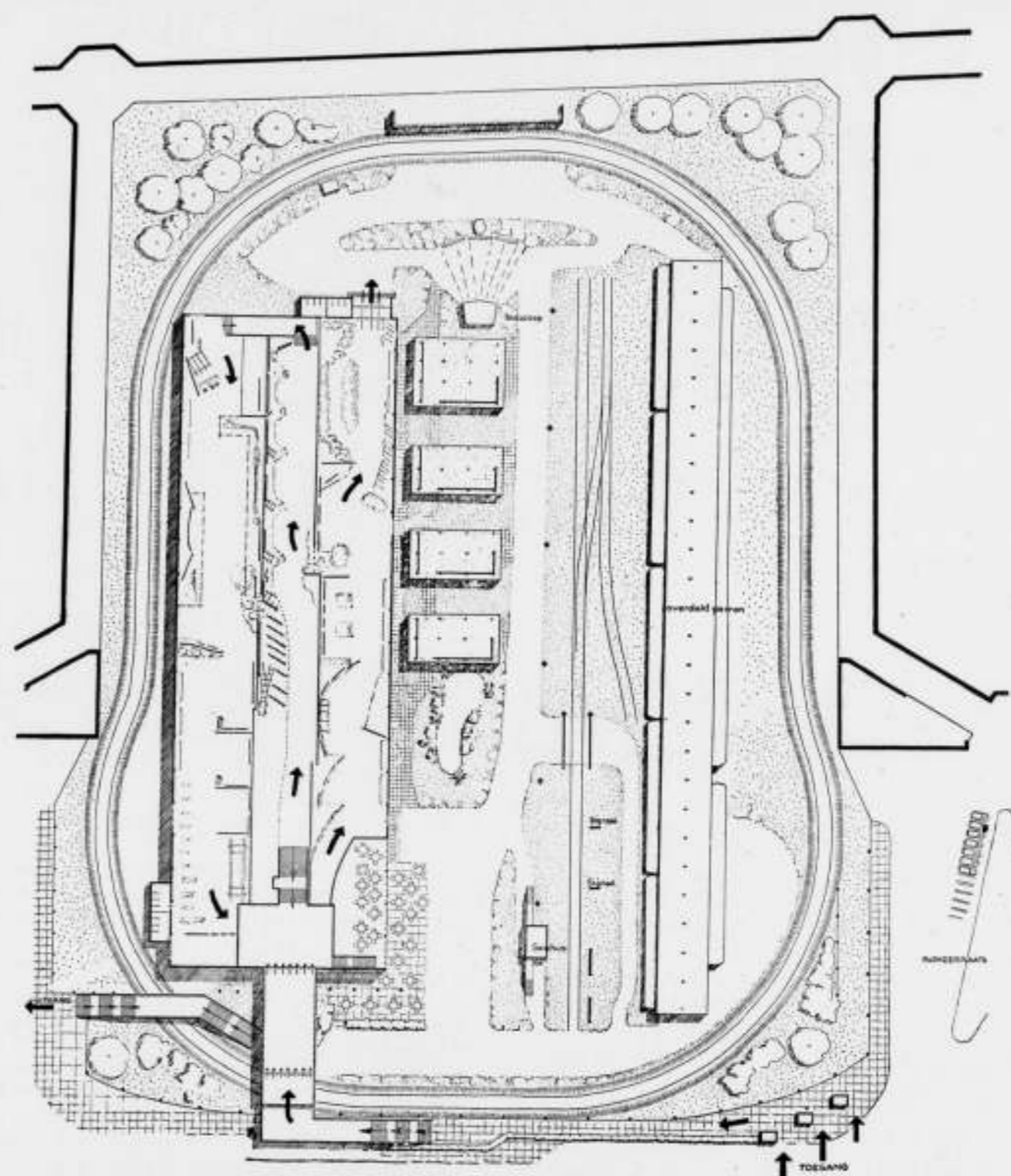
De aard van het tentoongestelde werkt daar echter zeer in mede. Het verkeer in het algemeen heeft veler belangstelling en de spoorwegtechniek was vroeger de eenige techniek waarmede het publiek in nauwer contact kwam. Het timmerde in letterlijken zin meer aan den weg.

Er is op deze tentoonstelling om zoo te zeggen véél wol en weinig geschreeuw. De objecten zijn alle belangrijk, naar hun aard goed in de aandacht geplaatst en duidelijk toegelicht.

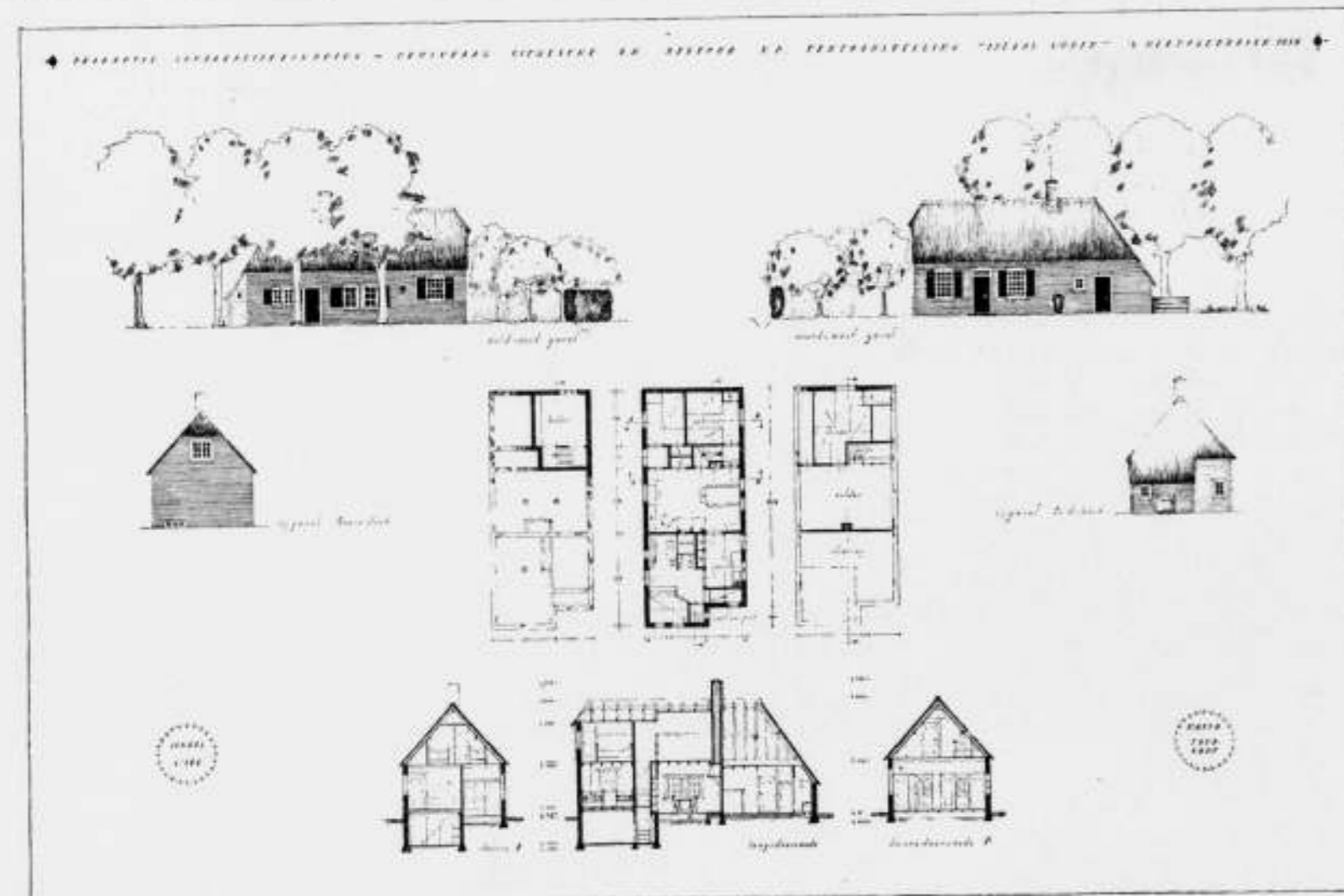
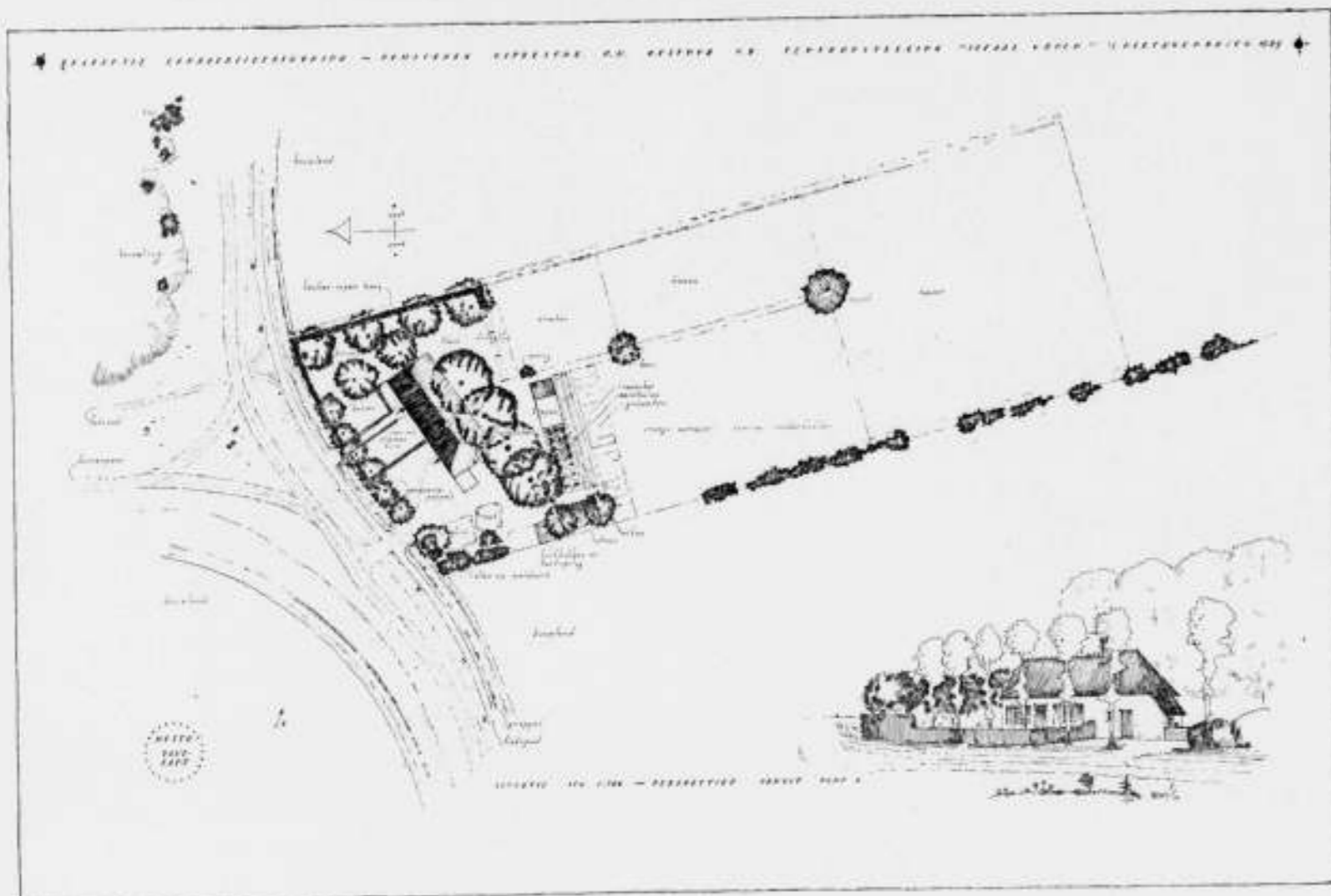
Er is verder een keur van modellen en maquettes te zien waaronder vooral de werkstukken, uitgevoerd door jeugdige werklouzen, opvallen.

Daaronder trekken de werkende modellen uiteraard de meeste aandacht, in het bijzonder van de jeugd en speciaal de jongens. Voor dezen is de tentoonstelling een dorado. Echter zijn er nog andere jongens. Dat zijn de „oude“ jongens. Dat zijn dezulken die in hun prille jeugd al spoortreinen teekenden met locomotieven van het model „Arend“; dat zijn de lieden in wie een vleug stoom of rook van vette vlamkolen de zaligste herinneringen wakker roept aan uren doorgebracht op luchtbruggen of stations; lieden met weetgierheidscomplexen die uitsluitend trein-, rails- of seingeheimen tot object hadden; kweekers van knobbels en hobby's op spoorweggebied. Kort gezegd: de „homo ludens“ in optima forma. U kunt ze daar op de tentoonstelling zien dwalen, die „oude“ jongens, soms grijs weliswaar, maar nog met een jeugdig vuur in de oogen.

J. Z.

PLAN EN KIEKJES VAN DE SPOORWEGTENTOONSTELLING „DE TREIN 1839-1939“

BRABANTSCH LANDARBEIDERSWONING

ONTWERP DOOR L. BRANDTS BUYS, CAND. B.I.

BRABANTSCH LANDARBEIDERSWONING.

Het Bestuur van de Tentoonstelling „Ideaal Wonen”, welke dezen zomer te den Bosch werd gehouden, heeft ook een prijsvraag uitgeschreven voor het verkrijgen van een ontwerp voor een Brabantsche landarbeiderswoning.

Over deze prijsvraag namen wij een en ander op in ons nummer van 3 Juni j.l. Thans publiceeren wij het met den eersten prijs bekroonde ontwerp, vervaardigd door den heer L. Brandts Buys. De ontwerper gaf bij het door hem ingezonden ontwerp, onder motto „Zandkant”, de volgende toelichting:

Toelichting:

Daar ook in de Brabantse zandstreken verschillende bouwtradities naar voren komen, is voor deze inzending centraal-Brabant als plaats van bestemming gedacht.

Om een uitvoering mogelijk te denken, is in alles de „Modelverordening, samengesteld door een commissie uit de afd. Noord-Brabant der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten” aangehouden.

Gaarne zou de inzender echter afwijken van art. 16a, en de terreinafscheiding, voor zover om de bongerd geprojecteerd, hooger maken dan het maximum 1.20 m, en wel 1.80 m.

De zolderslaapkamer is slechts terwille van art. 31 3de versmald. Getracht is, de woning ondanks haar geringe afmetingen voor een groot gezin geschikt te maken.

Een kelder leek den inzender gemotiveerd, in verband met het sterk toenemen van het Wecken juist onder de landarbeiders. Daar de Brabantse landarbeider zo niet al een koe, dan toch meest een geit heeft, en deze soms zelfs, door de tegenwoordige teeltbeperking, verkiesst boven het hebben van een varken, is hiertoe de gelegenheid geprojecteerd.

Een bakoven is niet ontworpen, daar het zelf bakken vooral bij

de landarbeiders te sporadisch voorkomt. In verband hiermee en om de verbouw zoveel mogelijk voor eigen gebruik te doen zijn, is op het land geen rogge geprojecteerd.

De verdeling van de gewassen is natuurlijk slechts bij wijze van voorbeeld en afhankelijk van de grootte en de ambities van het gezin, terwijl diverse gewassen jaarlijks van plaats zullen wisselen.

Inhoud (volgens nadere eisen 1e)

12.22 × 5.65 × 3.30	= 228
11.50 × 5.65 × 3.15/2	= 102
1.05 × 3.55 × 2.65	= 10

totaal 340 m³

Oppervlakte woonruimten (volgens nadere eisen 2e)

kook-woonkamer	17.67
slaapkamer ouders	6.09
opkamer	8.55
spoelkeuken	6.00
zolderslaapkamer	11.38

totaal 49.69 m²

Toegepaste materialen.

Metselwerk: ongesorteerde donkerbakkende baksteen (zo mogelijk handvorm-) met smalle voeg.

Het trasraam van hieruit gesorteerde klinkers. De buitenmuren zijn gedacht als twee halfsteens muren met spouwankers en een waterdichte laag.

Verfwerk: raam- en kozijnhout: wit, luiken en deuren: diep donkergroen.

Dakbedekking: riet, blauwe vorsten.

BOEKBESPREKING

Leerboek der Theoretische Mechanica voor Middelbaar Technisch Onderwijs en Zelfstudie, door Drs. H. J. Stutvoet.

Deel I. Krachtenleer.

In zijn voorwoord vermeldt Drs. Stutvoet, dat de voornaamste aanleiding tot het schrijven van dit boek was de wensch om voor de mechanica-studeerenden de leerstof weer te geven op een zoo doelmatig mogelijke wijze, zonder dat daarbij de theoretische grondslagen in het gedrang komen.

De theoretische mechanica wordt door hem gedefinieerd als de studie van de bewegings- en rusttoestand van lichamen, waarvan men veronderstelt dat zij vast en onvervormbaar zijn, waarbij de oorzaken, waardoor het lichaam in evenwicht blijft of in beweging komt, zijn de uitwendige krachten, zoodat buiten het kader van dit onderwerp vallen elasticiteit, rekbaarheid, buiging, wringing, kortom alle vormveranderingen, welke een gevolg zijn van de krachtwerking in het materiaal.

Het boek omvat de navolgende hoofdstukken:

- I Krachten in het platte vlak.
- II Zwaartepuntsbepaling.
- III Koppels in het platte vlak.
- IV Evenwicht van krachten in een plat vlak.
- V Krachten in de ruimte.

VI Wrijving.

VII Evenwicht en kanteling.

Uitgewerkte voorbeelden en een groot aantal opgaven, waarvan de antwoorden in een apart boek worden uitgegeven, stellen den studeerende te allen tijde in staat zichzelf ervan rekenschap te geven of hij de behandelde stof zoodanig tot zijn geestelijk eigendom heeft gemaakt dat hij deze beheerscht, een punt, waarop maar al te vaak zelfoverschatting blijkt te bestaan.

Door zijn duidelijk gestelde tekst en uitstekende uitgave zal dit boek zeer zeker zijn weg vinden en verwacht mag worden dat de wensch van den schrijver, het boek door zijn groot aantal duidelijk sprekende voorbeelden ook bruikbaar te maken voor hen, die een geregelde schoolopleiding missen en aangewezen zijn op zelfstudie of op het volgen van schriftelijke lessen, in vervulling zal gaan.

Eén opmerking zij mij vergund. In dit boek worden ook gedeelten van de leerstof behandeld, welke meer speciaal van belang zijn voor den werktuigkundig georiënteerde mechanica-studeerende. Speciaal met het oog op de bruikbaarheid voor den zelfstudeerende, zou het aanbeveling verdienen, dit bij een herdruk op eenigerlei wijze duidelijk te doen blijken.

Ir. P. C. TIRION.

ZOMERHUISJE AAN DE LOOSDRECHTSCHEN Plassen.

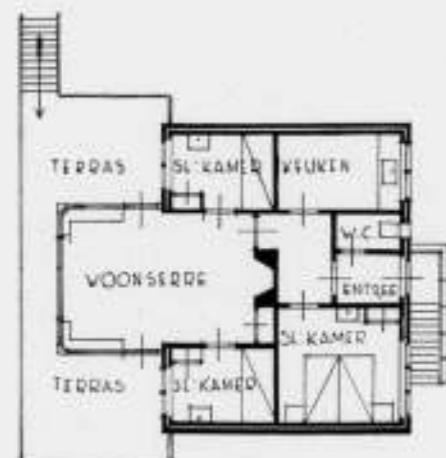
Door de Loosdrechtsche plassen loopen enkele wegen, aan beide zijden omzoomd door smalle strooken grond. Aan een dezer wegen te Nieuw-Loosdrecht, de Boomhoeksche Dijk, tusschen de zoogenaamde derde plas en de Breukelerveensche Plas, is dit huisje gelegen. Ter weerszijden van dezen weg zijn de terreinstrooken op deze plaats niet veel breeder dan circa 5 m. De bouwverordening schrijft voor, dat de voorgevels ten minste 16 m en ten hoogste 26 m moeten zijn gelegen uit het hart van den weg. Het huisje moest derhalve geheel in het water worden gebouwd, dat ter plaatse ongeveer 2 m diep is. Voor de fundeering werden Arkelbetonpalen, lang 6 m, gebruikt. De verordening geeft ook voorschriften ten aanzien van de zijrooilijnen,

zoodat er een breedte voor het huisje overbleef van ongeveer 10 m.

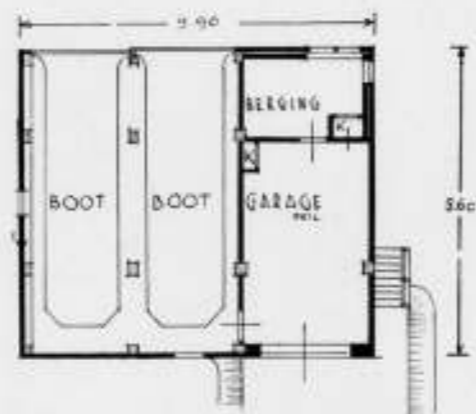
De noordzijde van het terrein is de plaszijde, de straatzijde dus de zuidzijde. Ter wille van het prachtige uitzicht naar beide zijden is de hoofdverdieping hooggeplaatst, op circa 3 m boven het water. Totaal zijn er 8 slaappleaatsen aanwezig; in 3 slaapkamers zijn de bedden boven elkaar aangebracht.

De plattegrond is zoo beknopt mogelijk ontworpen, niet alleen om de bouwkosten laag te houden, doch ook om gedurende de vacaties of week-ends een gemakkelijk te bewonen en te onderhouden huis te hebben. De toiletruimte is groot genoeg gehouden om er plaats voor een douche-gelegenheid te krijgen.

H. F. MERTENS.

VERDIEPING

BEGANEGROND

SCHAAL 1 A 200

FRAGMENT „AANBIDDING VAN HET KIND”
RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM

HOUDT HET BOUWBEDRIJF GAANDE.

Wij lezen in de N. R. Crt.:

De heer J. Verheul Dzn., architect te Rotterdam, schrijft ons: Met groote bezorgdheid heb ik, als voorzitter van de Welstandscommissie te Rotterdam, dezer dagen kunnen constateeren, dat na de recente oorlogsverklaringen, de indiening van uit te voeren bouwplannen ter beoordeeling door die commissie plotseling sterk is verminderd, ja bijna geheel is opgehouden.

Ook is mij gebleken, dat verschillende groote en kleine bouwwerken, die in uitvoering waren, stop gezet werden, een feit, dat ook elders, naar ik vernam, viel waar te nemen.

Waar moet dat heen? vraag ik mij af, die een zelfde periode van 1914—1918 heb doorleefd, toen de toestand er in den aanvang misschien niet eens zoo donker uitzag, als thans het geval is.

Rotterdam heeft, zooals vele andere groote plaatsen in ons land, tal van ingenieurs, architecten, bouwkundigen, teekenaars, opzichters, aannemers, patroons en uitvoerders onder zijn inwoners, die in 't algemeen bij het bouwen betrokken zijn, doch dit getal wordt ver overtroffen door de tienduizenden arbeiders, welke in het bouwvak en aanverwante bedrijven hun bestaan vinden. Men kan dus begrijpen, dat het stopzetten van een zoo uitgebreid bedrijf in hooge mate noodlottig is en kommer en ellende in de levensomstandigheden van velen ten gevolge zal hebben.

Dit zooveel mogelijk te voorkomen, is een zedelijke plicht. Laten daarom degenen, die bouwplannen in uitvoering hebben, of voornemens waren aan de uitvoering daarvan te beginnen en vooral ook zij, die in de gelegenheid zijn bouwopdrachten te verstrekken, daarmede zooveel mogelijk doorgaan. Dit kan zoowel in

hun eigen belang als in dat van de arbeidende klasse zijn. Want het is geenszins uitgesloten, gezien het feit, dat in het tijdvak 1914—1920 de bouwprizen van eenvoudige bouwwerken geleidelijk van f 7.50 per m³ stegen tot f 30 per m³, dat ook nu weer, niettegenstaande voor ergerlijke prijsopdriving kan worden gewaakt, de bouwprizen belangrijk zullen gaan stijgen en daarbij de goede eigenschappen der bouwmaterialen sterk zullen afnemen.

Doch tevens behoort ook de regeering zorg te dragen, dat in niet al te groote mate beslag wordt gelegd op voorhanden zijnde bouwmaterialen, zooals in de laatste dagen meermalen werd beweerd. Hierdoor wordt voortgang van het bouwen sterk belemmerd, vooral wanneer men weet, dat cement, dat in den tegenwoordigen tijd zulk een hoofdmateriaal bij het bouwen is geworden, zóó zeer de aandacht der regeering heeft getrokken, dat er voor particulieren niet veel meer te verkrijgen is.

Dat in de gegeven omstandigheden het aanbesteden van groote werken op de oude condities schipbreuk moet lijden, is reeds bij de pas gehouden aanbesteding van de nieuwe Marinierskazerne te Rotterdam gebleken. Geen aannemer was bereid om zonder de nieuwe, door den Aannemers- en patroonsbond vastgestelde clause, regelende de schade bij oorlog, oorlogsgevaar en mobilisatie, in te schrijven. Men zal daarom moeten besluiten hoog noodige bouwwerken „in regie” te laten uitvoeren.

Het is in het welbegrepen belang van velen, dat de handen ineen geslagen worden, om door behoorlijke organisatorische regelingen, zooveel als eenigszins mogelijk is, zij het met moeite, zorg en geldelijke opofferingen, het bouwbedrijf met zijn aanverwante vakken gaande te houden.

FRAGMENT VAN EEN „AANBIDDING VAN HET KIND”
RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM

PRECIEUSE KUNSTNIJVERHEID IN HET RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM.

Wij hebben nog enkele kunstvoorwerpen te reproduceeren van die, welke wij voor onze serie „Precieuze kunstnijverheid in het Rijksmuseum” hadden uitgekozen. Wij bedoelden, zooals wij hebben geschreven, de aandacht te vragen voor de waardevolle niet gerenommeerde schatten, die ons Rijksmuseum herbergt, om tot het bezien en het herhaald bezien van deze kunstschaten een aansporing te geven. Helaas is het voorloopig niet meer mogelijk, onze kunstwerken te gaan bekijken. Wijselijk zijn ze opgeborgen.

Zoo vervolgen wij dan onze serie om de aandacht op hetgeen het Rijksmuseum bevat levendig te houden. De beeldgroep en de knielende Madonna zijn beide uit de Gothische Zaal.

De beeldgroep is een fragment van een voorstelling van de „Aanbidding van het Kind”, bestaande uit drie musiceerende

Engelen, achter hen Joseph of een Herder. De voorste der Engelen speelt op een clavicord, de middelste speelt op een luit, de derde op een viola.

Het fragment is Noord-Nederlandsch werk uit de 15de eeuw, hoog 44 cm, breed 37 cm.

De knielende Maria behoort ook bij een „Aanbidding van het Kind”. Het beeldje is Noord-Nederlandsch werk uit het midden der 15de eeuw. Het eikenhouten beeldje, dat 38 cm hoog is, was vroeger gepolychromeerd.

De beide werken munten uit door prachtige expressie. Daardoor boeit ons het innerlijk van deze figuren méér nog dan de meesterlijk gesneden vormen. En daardoor spreekt het innerlijke zelfs sterk over de uiterlijke schoonheid heen.

J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 29 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 23 SEPT. 1939 No. 38

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October 1939 te Rotterdam.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 14 October a.s. te Rotterdam. Deze vergadering zal in hoofdzaak gewijd zijn aan de vraagstukken, welke de huidige toestand voor de uitoefening van het architectenberoep naar voren heeft gebracht.

In het volgende nummer zal de agenda worden opgenomen.

Clausule voor prijsverhoogen.

Verschillende leden ontvingen van plaatselijke besturen van de Aannemersbonden mededeelingen omtrent een regelingsclausule voor prijsverhoging in verband met den toestand van oorlogsgevaar.

De clausule moet opgenomen zijn in de bestekken of in den staat van aanwijzing, zullen de aannemers krachtens bindend besluit van hun bonden van 6 September 1939 daarop kunnen inschrijven.

De bewuste clausule luidt echter anders dan die met de hoofdbesturen van de Aannemersbonden overeengekomen, en als gevolg daarvan aan de leden bekend gemaakt.

De overeenkomst met de hoofdbesturen van de Aannemersbonden is schriftelijk door dezen bevestigd in een brief van 1 Augustus 1939 met den volgende inhoud:

Amsterdam, 1 Augustus 1939.

Bond van Nederlandsche Architecten,
Weteringschans 102,
Amsterdam.

Betreffende:
Oorlogsgevaar.

Aangezien het niet mocht gelukken verbinding met Uw kantoor te krijgen, veroorloven wij ons U schriftelijk mede te deelen, dat onze Bonden hebben aanvaard de door U voorgestelde clausule inzake oorlogsgevaar, luidende:

„Indien na de aanbesteding de prijzen van materialen, de loonen op de vrachten met meer dan 10% stijgen als gevolg van oorlog, oorlogsgevaar of mobilisatie, zal de aanbesteder den aannemer de daaruit voor dezen rechtstreeks voortvloeiende meerdere kosten vergoeden, tenzij de aannemer die meerdere kosten door tijdige maatregelen zijnerzijds hadde kunnen voorkomen”.

Wij verzoeken U beleefd, overeenkomstig het bij de laatste bespreking besprokene, Uw leden te willen verzoeken c.q. opdragen om deze clausule in de bestekken op te nemen.

Bij voorbaat zeggen wij U ten zeerste dank voor de ten deze te ondernemen stappen.

Hoogachtend,

voor de Besturen van de
Ned. Aannemers- en Patroonsbond voor
de Bouwbedrijven in Ned. N.A.P.B.,
Ned. R.K. Bond van Bouwpatroons,
Ned. Chr. Aannemers- en Bouwvakpatroonsbond,
(w.g.) B. Bouman,
Alg. Secr. N.A.P.B.

Over de afwijking van de huidige clausule met die in den brief van 1 Augustus jl. konden wij geen inlichtingen van de Aannemersbonden verkrijgen.

Het Bestuur adviseert daarom, op advies van den Crisisraad, de clausule zooals deze den leden is bekend gemaakt (vergoeding van van tevoren niet door den aannemer te voorkomen meerdere kosten bij stijging van materialen, loonen op de vrachten met meer dan 10% als gevolg van oorlogsgevaar of mobilisatie) voorloopig te blijven opnemen in hun bestekken, en zich in verbinding te stellen met den Crisisraad in het geval dat deze met de Aannemersbonden overeengekomen clausule moeilijkheden zou veroorzaken.

Crisisraad van den B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen van de vorige week), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102. De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich te voren even aan.

Bestekken Bureau „Zuid-Holland“.

In verband met het feit, dat door enkele leden aan het Bestuur wederom inlichtingen zijn gevraagd over het Bestekken Bureau „Zuid-Holland“ laten wij hieronder nog eens de mededeeling volgen, welke wij in 1937 aan de leden over dit bestekkenbureau deden toekomen:

Eenigen tijd geleden is te 's-Gravenhage een bureau opgericht, onder den naam van Bestekken Bureau Zuid-Holland, dat zich belast met het cyclostyleeren van bestekken. Dit geschiedt voor een zeker aantal exemplaren geheel gratis. Alleen krijgt het Bureau het recht de omslag en eenige binnenbladen te benutten voor het doen plaatsen van advertenties.

We behoeven niet te zeggen dat een architect van standing op de avances van een dergelijk bureau niet ingaat en voor het geval de principaal er voor mocht voelen, alles zal aanwenden om dezen er van te overtuigen, dat een dusdanig van advertenties voorzien bestek beneden de standing is van een behoorlijk opdrachtgever.

Wij meenen er dan ook alleen maar de aandacht op te moeten vestigen, dat zulk een bestekkenbureau natuurlijk uitermate geschikt is om den leveranciers een tip te geven, zoodra de uitvoering van een werk in zicht komt. De architecten zullen dan op de gebruikelijke wijze verrast worden door de bekende stroomen van brieven.

Het Bestuur van den B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

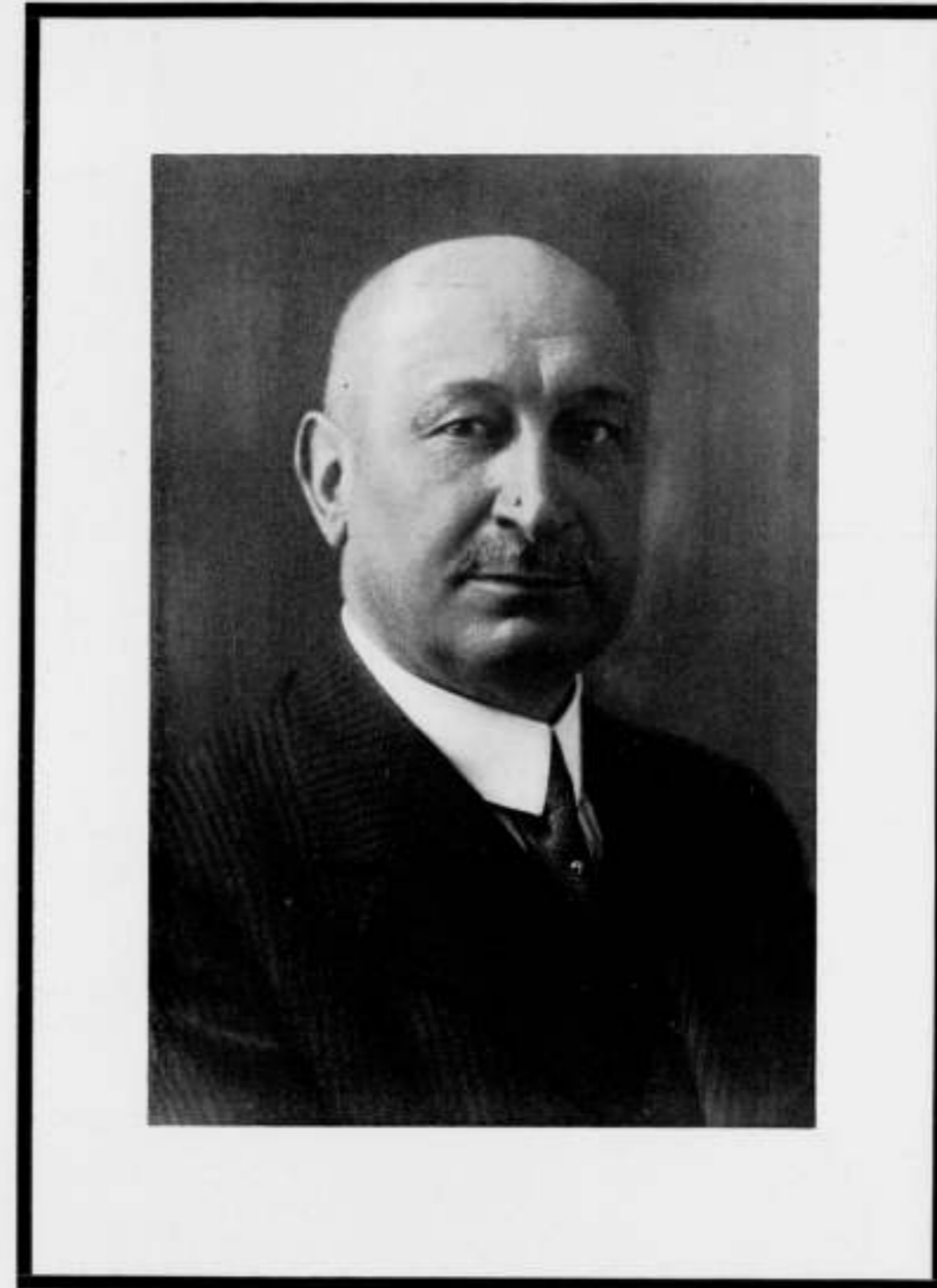
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 39

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

30 SEPTEMBER 1939

P. G. BUSKENS

ARCHITECT B. N. A.

VOORZITTER VAN DEN B. N. A. VAN 1923—1928

P. G. BUSKENS; ALS MENS EN ALS VRIEND.

Onze kennismaking dateert al van meer dan 40 jaar geleden toen wij, onder de enthousiaste leiding van wijlen Henri Evers, onze eerste schreden zetten op het pad dat naar de beoefening van de bouwkunst en bouwkunde moest voeren.

Reeds toen, op de z.g.n. dagcursus, ontstond een clubje dat, gedurende heel hun verdere leven, een aaneengesloten kern vormde en dat, door hechte vriendschapsbanden, steeds aan elkaar verbonden is gebleven.

Otten, Overeynder, Buskens en ondergetekende konden op elkaar rekenen; moeilijkheden waren er om overwonnen te worden en — kon een onzer het niet alleen af — dan waren de anderen daar om hem te helpen.

In dien kring speelde Piet Buskens, vrijwel van 't begin af aan, wel een hoofdrol. Zijn onvermoeibare werkkraft, zijn helder inzicht, zijn strikte eerlijkheid en betrouwbaarheid maakten hem, in ieder gezelschap, tot den aangewezen leider. Dat kwam van zelf; nooit stelde hij zich op den voorgrond; doch ieder voelde dat zijn mening goed gefundeerd was en dus sprak het van zelf dat zijn advies gaarne werd aanvaard.

Hij was, in twijfelachtige gevallen, de man die wel zou zeggen hoe het moest; en bijna altijd bleek hij gelijk te hebben.

Ook in zijn grote gezin was hij het middelpunt. In dien kring te vertoeven was een genot. Zijn gastvrij huis stond voor de vrienden open doch, vooral in het heerlijke „Buvanha" in Ginneken, ontplooidde zich 's zomers een familieleven waaraan het een grote vreugde was om af en toe te mogen deel hebben. De naam „Buvanha", overigens een samentrekking van de

namen van Buskens en zijne Echtgenote, is voor Buskens typerend.

Aan zijn kinderen legde hij uit dat dit betekende „Buiten Uitrusten Voldoet Alleen Na Harde Arbeid"; en als iemand deze leefregel in toepassing heeft gebracht, dan is hij dat zelf wel in de eerste plaats geweest.

Harde arbeid! voor zijn werk, voor zijn gezin, voor de verenigingen welke doelstelling zijn sympathie hadden, en voor zijn vrienden is wel het kenmerk van zijn leven geweest.

Toch wist hij van het leven te genieten en, op menige reis, heeft de club gezamenlijk weer nieuwe veerkracht opgedaan en genoten van alles wat te genieten viel.

Maar zijn werk moest te voren geregeld of gedaan zijn.

Reeds sinds enkele jaren wisten de vrienden dat hij te veel van zijn krachten had gevegd en dat hem dringend was aangeraden zich in acht te nemen.

Aankankelijk nam hij dat heel ernstig; maar al spoedig verslaptte dit goede voornemen en nam hij toch weer allerlei taken op zich; omdat hij het niet laten kon.

En nu moet hij uitrusten! Plotseling werd hem dat opgelegd. Zijn taak hier op aarde is volbracht; doch de herinnering aan hem zal blijven. Mensen als hij zijn, ook na hun dood, niet gestorven.

Hun manier van leven is een voorbeeld van „hoe geleefd behoort te worden" en blijft een lichtende plek bij de herdenking van het verleden.

J. HERMAN DE ROOS.

P. G. BUSKENS, ROTTERDAMSCH ARCHITECT.

Bijna symbolisch, toen de zomer zijn laatste dagen telde, is P. G. Buskens ons ontvallen. In den Herfst van zijn leven, want hij was geen figuur die wij onder de „ouderen" rekenden, doch steeds met onzichtbare draden het leven der collega's doorstrengelde.

Men kon op hem rekenen als er belangen van bouwkunst of architect gediend moesten worden, waarbij hij met onverdroten ijver en taaie vasthoudendheid in de bres kon springen.

Niet onwaarschijnlijk mag geacht worden dat deze activiteit, behalve aan een ontembaren werklust, bovendien is toe te schrijven aan een bijkomstigheid die een bepaald stempel op de loopbaan van architect Buskens heeft gedrukt.

Immers, het moge hier gememoreerd, deze loopbaan is begonnen in een tijdperk dat de Nederlandsche massa nauwelijks het begrip architect kende en dat alleen belangrijke werken aan een particulier architect werden toevertrouwd. Voor alle andere bouwsels — intusschen het leeuwendeel uitmakend van de toenmalige bouwnijverheid — meende men het buiten een architect te kunnen stellen, waarbij voorzoover dit Rotterdam betref nog kwam, dat de „architect-aannemer" combinatie zeer en vogue was, waardoor dus oogenscheinlijk geen behoefte aan andere beoefenaren der bouwkunst bestond.

Het mag daarom als een der grootste verdiensten van architect Buskens worden beschouwd, dat hij bij de eersten heeft behoord die ervoor hebben geijverd den particulieren architect, zool niet populair te maken, dan toch minstens in de volle belangstelling te plaatsen van de groote middenklasse die tot vóór dien tijd haar bouwkundige belangen op andere wijze deed behartigen. Dat dit een niet te onderschatten verdienste is geweest, moge

blijken uit het feit dat een halve eeuw geleden practisch geen enkel middenstandswoonhuis door een architect werd verzorgd, terwijl deze verhouding momenteel vrijwel tegengesteld is.

Zonder twijfel vinden we in de uitgevoerde werken een zuivere afspiegeling van het hierboven vermelde, want een grooter verscheidenheid is nauwelijks denkbaar, waarvan een gecompliceerde en bonte opsomming eenig denkbeeld moge geven. Tot deze werken behooren: kerken, ziekenhuizen, scholen voor lager- en middelbaar onderwijs, kweekschool, internaten, kloosters en gebouwen voor diverse sociale voorzieningen.

Een meer technische groep omvat koel- en vrieshuizen, confectiefabriek, confectiemagazijnen, kantoorgebouwen en ten slotte een niet te tellen aantal woon- en winkelhuizen.

Zijn bouwwerken munten uit door bruikbaarheid en praktische indeeling, wat op zichzelf al een belangrijke verdienste voor de bouwkunst is.

Even practisch als zijn werk, was zijn geest soms op het nuchtere af.

Deze eigenschap, vereenigd met een scherpzinnigheid en groote ervaring, maakte deze collega tot een raadsman voor velen in velerlei moeilijkheden.

Ook kon hij met kennelijke waardeering de jongeren de stijle ladder der Bouwkunst zien beklimmen en hun streven en werk waardeeren.

Dit alles zullen wij nu missen. Echter de mooie herinnering aan een goed, vruchtbaar en arbeidzaam leven zal blijven voortbestaan, speciaal bij hen die in zijn omgeving hebben geleefd en gewerkt.

Rotterdam, Herfst 1939.

J. P. L. HENDRIKS.

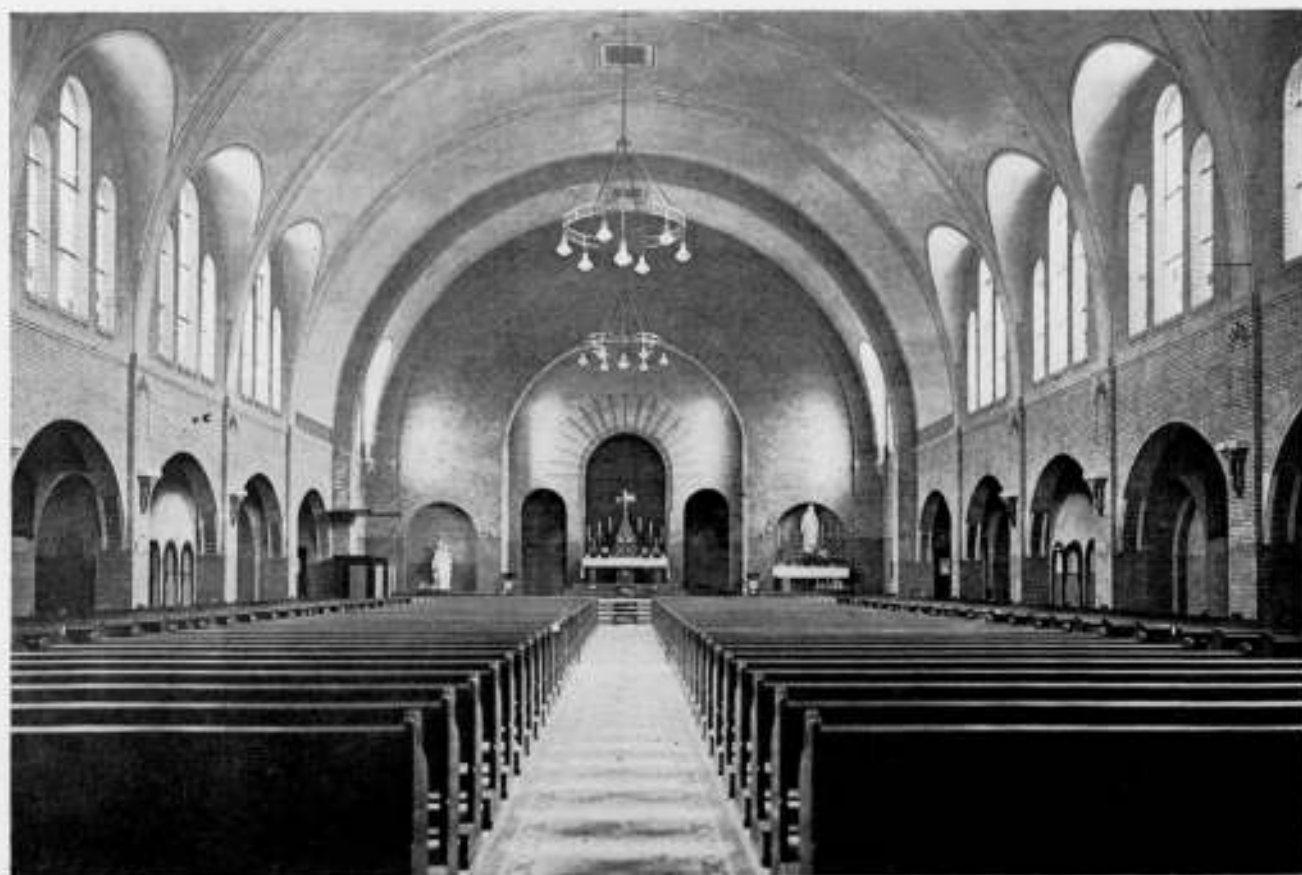
ST. FRANCISCUS GASTHUIS TE ROTTERDAM

'T REGENTESSEHUIS TE ROTTERDAM
WERKEN VAN P. G. BUSKENS†. ARCHITECT B.N.A. TE ROTTERDAM

ST. ELISABETHSKERK TE ROTTERDAM

INTERIEUR VAN DE ST. THERESIAKERK TE ROTTERDAM
WERKEN VAN P. G. BUSKENS †. ARCHITECT B.N.A. TE ROTTERDAM

P. G. BUSKENS, ALS KRINGLID EN KRINGVOORZITTER.

„Ministrare“.

Hij was er altijd bij. Op de kringvergaderingen, bij de maandelijksche koffietafels, bij de excursies, bij de besprekingen, wanneer er iets moest worden ondernomen, wanneer er iets moest worden gegeven. Hij was er bij. En het sprak altijd vanzelf. Hij was altijd op zijn eigen plaats. Hij was tegenover ieder altijd direct, zonder omwegen, vaak met een kwinkslag, maar scherp waar hij onrecht vermoedde. Hij gaf zich gemakkelijk, maar ook volkomen. Met raad en daad gaf hij zich, zoowel aan onzen Kring, als aan ieder persoonlijk. En voor de jongeren dikwijls een vaderlijke vriend. Een groote liefde voor ons beroep dreef hem. Deze liefde deed

hem zijn werk zien als een roeping. Hij was trouw. Hij móest volhouden, tot zijn werk inderdaad „af“ was.

De Kring „Rotterdam“ verliest in hem een COLLEGA in den waren zin des woords.

Eenige malen was hij voorzitter van den Kring, het laatst in de periode van Jan. '33 tot Jan. '36, een tijd van groote activiteit, geslaagd contact met gemeentelijke instanties, geslaagde tentoonstelling van het werk der kringleden, werk voor de nieuwe bouwverordening. Hij bereikte een hartelijke sfeer onder de leden.

Na deze periode liet hij de leiding gaarne aan jongeren over. Maar zijn belangstelling bleef onverflauwd tot zijn laatsten dag.

CORN. ELFFERS,
Secretaris Kring „Rotterdam“.

ATLANTIC-HUIS TE ROTTERDAM

P. G. BUSKENS †. ARCHITECT B.N.A.

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN

Zoals bekend is, zal getracht worden de voornaamste monumenten onzer Nederlandsche bouwkunst tegen de gevaren van oorlog te beschermen. Er is een corps architecten, dat zich met de technische uitvoering van die bescherming, zoodra daarvoor de middelen zullen zijn toegestaan, zal belasten.

Naast de offers voor de restauratie en instandhouding van onze werken van bouwkunst, vragen deze uitingen van onze cultuur thans wederom offers en zorg voor hun bescherming.

Het valt niet te miskennen dat monumenten van bouwkunst veel vragen. Er is een tijd geweest dat ze niets vroegen. Niemand had er belangstelling voor. Ze werden grandioos verwaarloosd.

Tot de belangstelling wakker werd gemaakt en de beteekenis van monumentenbezit in beperkten, maar gelukkig invloed-

rijken kring werd begrepen. De beteekenis moet echter doordringen tot alle lagen van het volk. Eerst dan zal gevoeld en begrepen worden dat de gelden die men besteedt aan zijn oude monumenten belegd zijn in de eigen geestelijke kracht van het volk. Eerst dan zal men begrijpen dat monumenten veel vragen maar niet te veel.

Er kan van de zijde van de architecten nooit genoeg belangstelling worden gewekt voor de oude bouwkunst. Daarom hebben wij het plan opgevat in een serie kleine publicaties de aandacht te vestigen op de gebouwen, die thans in eerste instantie in aanmerking komen, beschermd te worden. We volgen daarbij zooveel mogelijk de door Dr. J. Kalf, Inspecteur van de Monumentenbescherming, gepubliceerde lijst van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg. J. P. M.

I. DE GROOTE OF ST. LAURENSKERK TE ALKMAAR.

Wij lezen, den dag dat wij de St. Laurens of Grootte Kerk te Alkmaar waren gaan bekijken, een alarmeerd bericht van den Alkmaarschen correspondent van het Alg. Handelsblad (17 Sept. 1939).

De kerk wordt thans stevig gestut, instortingsgevaar is er niet meer, maar de herstelling is nog niet begonnen. Inmiddels worden de herstelkosten hooger, zoodat men met het beschikbaar gestelde bedrag niet meer uitkomt en het te vreezen is, dat dit monument nog lang zal worden prijsgegeven aan de verwoesting van weer en wind. „Is het monument ten doode opgeschreven?“, waagt de ondertitel van het stuk te vragen.

Inderdaad verkeert de St. Laurenskerk in een eenigszins beklagenswaardigen toestand.

De kerkdienst wordt gehouden in het transept, door hooge, kale houten schotten van het schip en het koor gescheiden. Het schip is bewaarplaats van honderden schoolmeubelen, hoog door de geheele kerk opgestapeld. Het koor is besteigerd en heeft den chaotischen rommel, die eenmaal bij restaureren behoort. Op zich zelf wel gezellig, maar het aspect in de kerk niet bepaald bevorderend.... Toch ervaart men, zelfs in dezen toestand, de onmiskenbare schoonheid van deze wel bijzondere kerkruimte. Het bijzondere is.... het gemis aan spanning der Gothieke ruimte. De Gothiek heeft een dramatische actie; de geest worstelt met de stof, die traagt en beweegt. In den uithoek van het Gothische Noorden, waar Alkmaar ligt, is de heftigheid der beweging weggeëbd. De St. Laurenskerk is een late afspiegeling van de Gothiek, waarbij de grootsche uitdrukking van een „architectonisch gebeuren“ verloren is gegaan, maar waarin toch het door de Gothiek verworven schoonheidsideaal klaar en rustig naar voren komt. Het karakter der ruimte is ongetwijfeld ontstaan door de vrij groote hoogte van de zijbeuk in verhouding tot die van het middenschip; benevens door de omstandigheid dat de zijkapellen evenhoog zijn als de zijbeuken. Ook de decoratieve stergewelven in de zijbeuken verminderen het actieve van de Gothieke ruimte. Een stergewelf is veel onschuldiger, veel huiselijker dan een constructief zesdeelig kruisgewelf. Stergewelven geven een stemming van ideale huiselijkheid in het bedehuis.

Niet vele kerken met afmetingen als die van de St. Laurenskerk hebben zulk een sfeer. Deze sfeer is bovendien echt Hollandsch, door den eenvoud van samenstelling, door de kleur, die een zekere schilderachtigheid geeft, niettegenstaande het ontwerp afkomstig is van den Mechelschen bouwmeester Andries Keldermans.

Daarom moet deze kerk behouden blijven. En al is het misschien niet direct mogelijk haar geheel in haar ouden luister te herstellen, de middelen om de daken te voorzien, zoodat de lekkages en het inwateren van het muurwerk ophoudt, zullen toch wel worden gevonden. Moeten worden gevonden!

De St. Laurens of Grootte Kerk te Alkmaar is opgetrokken 1470—1569. De totale lengte van de kerk is 83.40 m, de breedte van het schip 33 m. Het transept is 12 m breed en 55 m lang. De kerk bestaat uit een schip van 6 traveeën met twee zijbeuken, langs elke waarvan zes kapellen. Het koor heeft 3 traveeën, een 7/12-koorafsluiting en een kooromgang.

Aan de Z.zijde van het koor de sacristie (thans consistoriekamer). Tusschen de sacristie en den zuidarm van het transept een open galerij met een bovenverdieping (librije), van 1714. In den hoek tusschen koor en Noordelijken transeptarm, een ruimte (thans kerkvoogdenkamer) oorspronkelijk voor den blaasbalg van het kleine orgel. Midden tegen den westgevel een uitbouw met baksteen muren met overkragingen, voor den blaasbalg van het groote orgel. Tegen den oostwand van het koor een XVIde eeuwsch portaal met rijke versieringen (helaas door een aanrijding verminkt), tegen de 2e travee van den Noordgevel eveneens een XVIde eeuwsch portaal. De voorzijde van beide portalen is gesloten. Men gaat opzij in.

Op de viering een opengewerkte houten toren met peer en voorzien van een klokkenspel.

In de jaren 1923—'27 werd het dwarschip met de aangrenzende travee van het koor gerestaureerd.

Het schip van de kerk en het transept hebben houten tongewelven. De zijbeuken, de kooromgang en de middelste 4 zijkapellen aan elke zijde hebben steenen stergewelven.

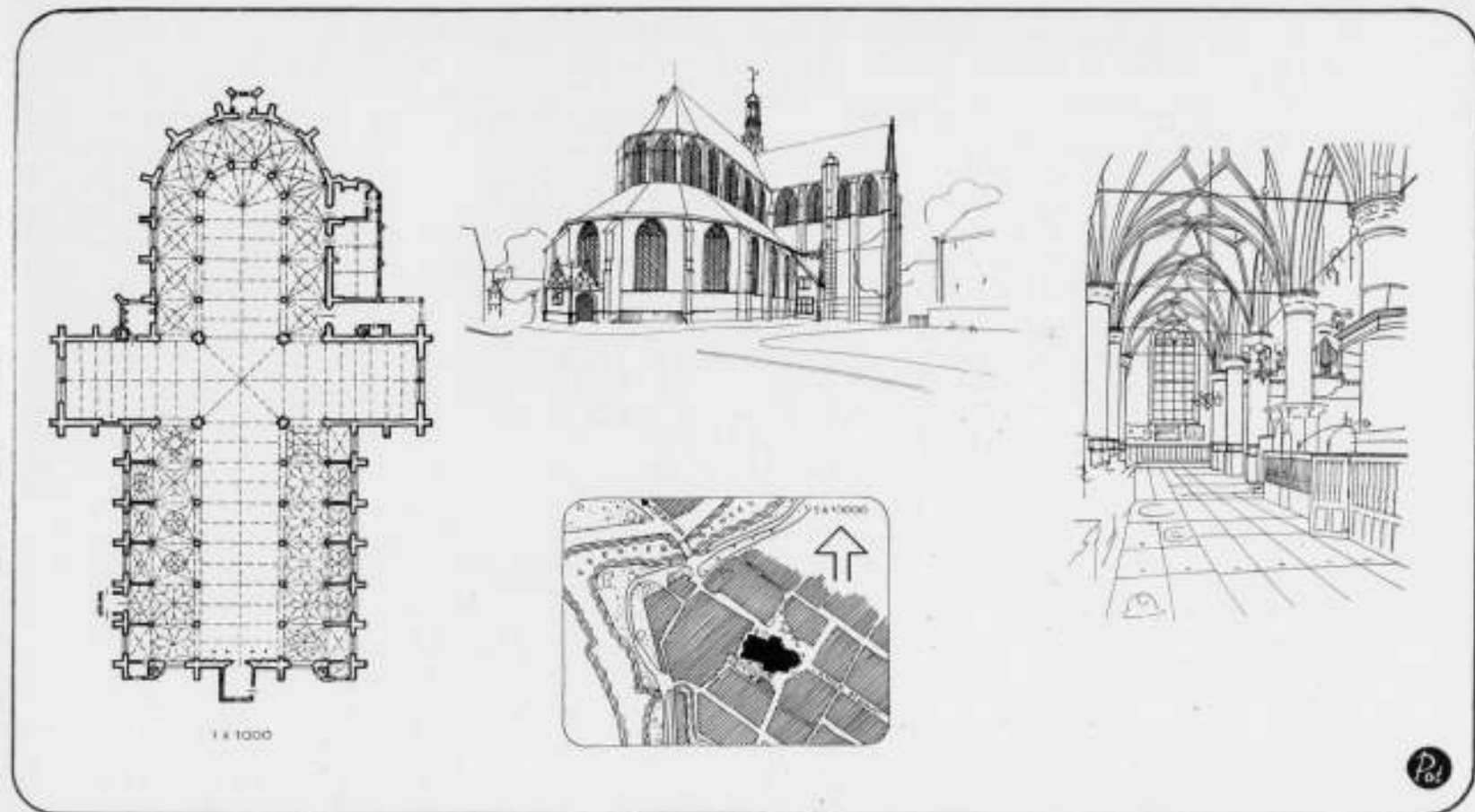
De kerk heeft ronde zuilen op achtkantige basementen en bladkapiteelen. De triforium-nissen zijn levendig gedetailleerd. De orgelgalerij, op Ionische zuilen, werd in 1638 ontworpen door Jacob van Campen. Orgel van 1645.

Het z.g. kleine orgel (1511 door Joh. van Coblenz) heeft een fraaie galerij met gekleurde gesneden paneelen met wapenschilden.

In de kerk een grafzerk, blijkens inschrift enkele resten dekkend van Graaf Floris V.

Bezienswaardig zijn het snijwerk aan het doophek en enkele koperen kaarsenkroontjes in de zijbeuken.

J. P. M.

GROOTE KERK OF ST. LAURENSKERK TE ALKMAAR

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

MODERNE BAUFORMEN. Jaargang 1939.

Januari. Publicatie van het Vreemdelingentehuis van de Hitler-Jeugd te Havel, Berlijn, Architect F. G. Winter.

Voorts diverse Zwitsersche woonhuizen, een restaurant in het oude gedeelte van Stuttgart van architect Hans P. Schmöhl en een hangar in gewapend beton bij Rome van den architect Pier Luigi Nervi te Rome.

Februari. Een publicatie van de Duitse tentoonstelling van architectuur en nijverheidskunst te München. Verbouwing van het Casino te Baden. Verschillende restaurants en winkels te Weenen en Keulen. Voortd twee woonhuizen te Saarbrücken van den architect Hans Bert Baur, en verbouwingen aan de Mörke en Gustav-Siegle Bibliotheek te Stuttgart door den architect Eugen Weippert.

Maart. Dit nummer bevat een publicatie van de tuintentoonstelling, dit jaar te Stuttgart gehouden. Voorts het nieuwe laboratorium van het Rijn-Westfaalsche Steenkoolyndikaat in Essen van den architect Curt Wasse, van wiens hand ook de hal en het restaurant is in Hotel Kaiserhof te Essen. Vervolgens een Evangelische kerk in Bad Wiessee van architect Bruno Bleher, een landelijk R.K. Kerkje te Pernitz (nogal eigenwijs) en een wegkapelletje bij Weenen van Robert Kramreiter en eenige woonhuizen van den architect Erich von Boltenstern. Het nummer besluit met een publicatie over het hedendaagsche bouwen en de meubelkunst in Zweden.

April. Aankondiging van het nieuwe boek van Herbert Hoffmann „Garten und Haus“. Twee éénfamiliehuizen van Denis Boniver te Stuttgart en woonhuizen aldaar van den architect Robert Hussendörfer.

Nieuwe meubelen van het „W.K.Verband“. Een ruithuis voor moeders en kinderen te Meisenheim am Glan, Architect Herbert M. Horstmann.

Mai. Oude steden in Bohemen en Moravië met fraaie opnamen. Restauratie van het Raadhuis te Keulen, door architect H. Bartmann. Zeer interessant verschil tusschen hedendaagsche restauratie en die van de 60er jaren aan een zelfde gebouw. Kantoorgebouw van de Vereenigde Staalfabrieken A.G. te Düsseldorf, van de architecten Dr. Ernst Petersen en Dr. Walther Königeter. Warenhuis Defaka te Essen. Tenslotte een verzekeringsgebouw te Kopenhagen van den architect Frits Schlegel, en een vervolg van het artikel over hedendaagsche interieurs en meubelen in Zweden.

Juni. Vacantiehuis voor de Duitse arbeiders te Stuttgart van den architect Dr. Ing. Ernst Schwaderer. Van denzelfden architect het stadhuis te Murrhardt.

Restaurant in Bad Harzburg van den architect F. W. Kraemer, met drie woonhuizen te Braunschweig. Voorts een woonhuis te Londen van de architecten Russel Page, Jellicol en Wilson. Lichtornamenten van Günter Schulz.

Juli. Specimen van baksteenbouw in het Rijnland van den architect Theodor Merrill. Merrill heeft ongetwijfeld den slag te pakken en ook het slag opdrachtgevers dat voor zijn slag geschikt is. Woonhuis in Groot-Glienicke bij Berlijn van den architect Gustav Harzenpflug, een dubbel woonhuis in Neubabelsberg van Theodor Teichen, Meubelen van Arno Lambrecht. Een winkelhuis te Düsseldorf van den architect B. Pfau en een koolzuurfabriek te Grunbach van den architect Walther Hoss. Vlasfabrieken in Künzelsau van Otto Gämderinger.

Augustus. Restauratie van het Oude Kasteel te Stuttgart. Woonhuizen van Paul Schmitthenner te Stuttgart met interieurs van zijn eigen woonhuis. Ontwerpen van Schmitthenner voor groote bouwwerken.

Dit nummer toont aan dat Schmitthenner hoog boven de Schmitthennerij uitkomt. Het is het noodlot van vele bekwame persoonlijkheden op kunstgebied, dat ze gevolgd worden door een leger van veel minder bekwame proselieten.

September. Het Krupphuis in Berlijn van de architecten Paul Mebes en Paul Emmerich. Hotel Warmwaterbronnen te Yalova van Sedal Hakki Eidem te Istanboel. Meubelen uit de „Deutsche Werkstätte“ te München. Lichtornamenten in de fabrieken Spinn te Berlijn; algemeen leider Franz Holgete.

DE 8 EN DE OPBOUW. 1939 No. 1. Overzicht van de Vikan Tentoonstelling te Oslo, door Dr. J. Hodin. Vi kan — Wat wij kunnen. A. Elzaa stelt de vraag „Wat wij kunnen, kunnen Wij dat ook?“ Het antwoord erop is langzamerhand wel duidelijk geworden.

IDEM. No. 2. Scheuring in de 8, en zwaar geboom over en weer.

IDEM. No. 3. Verschillende interieurs door architect J. J. P. Oud, met beschouwingen van W. v. Gelderen. „Zoo zijn er talrijke oplossingen en

détails, overtuigend van overwogen eenvoud, die doen gevoelen, dat Oud bij dit interieurwerk van de regionen der abstractie is gekomen tot het gewoon maar toch altijd completer en gezonder menselijke."

IDEM, No. 4 en 5, Openluchttheaters. Als men begint met de afbeelding van het theater van Epidauros, moet ieder openluchttheater op onze breedte wel een rilling geven.

IDEM, No. 6, Rietveld is aan het woord en dwingt tot luisteren. Ir. v. Loghem schrijft over wat er in Sowjet-Rusland gebeurt. Verder kleinere beschouwingen.

IDEM, No. 7, Gewijd aan de bebouwing van het Midden Dam-terrein, en een kerk van Werner Moser te Zürich.

IDEM, No. 8, Gewijd aan Kinderkolonies. Voor het betreffende ontwerp een belangrijk nummer.

IDEM, No. 9, Gebouw van St. Homobonus te Rotterdam, Arch. G. Holt, I. W. F. N. Keulemans schrijft over de chaos der bouwverordeningen. Maar wie kan er eens orde onder brengen?

IDEM, No. 10, Van Eesteren herdenkt den in Barcelona omgekomen jongen Torrès-Clavé, stedenbouwkundige te Barcelona en lid van de C.I.A.M.

IDEM, No. 11, Motorschepen van de K.P.M. „Straat Soenda" en „Straat Malakka", Interieurs door W. v. Gelderen en Jaap Gidding, beschouwing door Koen Limperg.

IDEM, No. 12, M. S. Pendrecht. Interieurs door Ida-Falkenberg-Lieftinck.

IDEM, No. 13, Grafies nummer. Ontzettend grafies.

IDEM, No. 14, Kinderbewaarpplaats te Rotterdam, door Ir. J. C. Boks. Muurschilderingen van Hordijk in den Stadsschouwburg te Amsterdam. Psychologische aspecten van het bioscoop-interieur door Dr. Lajos Szekely.

IDEM, No. 15, Mart Stam is Directeur van het Instituut voor Kunstnijverheid geworden en lacht in zijn vuistje. S. D. Neter onderzoekt de oorzaak der reactie. Het is een „Weltenwendung", Grandé Molière en Zwiers willen op artistiek gebied naar de „goeie oude tijd" terug, lezen we. Wat een Weltenwendung! Ik word bang, als ik er maar aan denk. Ir. v. Loghem huldigt Radboud van der Laan om zijn nieuwste „Begijnhoven" te Eindhoven.

L'ARCHITECTURE D'AUJOURD'HUI.

Het Mei-nummer is gewijd aan openbare gebouwen en wel aan overheids- en parlementgebouwen voor den diplomatieken dienst, gebouwen met culturele doeleinden, gemeentelijke gebouwen en postgebouwen, tenslotte verschillende openbare gebouwen, speciaal in Bordeaux.

Als met een sprookjesgebouw opent het nummer met het Volkenbondspaleis te Genève.

Verder zien we hier blijkbaar eenige bekroningen in den prijkkamp voor een parlamentsgebouw te Ankara, projecten van Vago, van Laprada et Bazin en van Clemens Holzmeister die de eerste prijs kreeg, waarmede dus eigenlijk de heele prijsvraag achteraf overbodig bleek, vermits deze architect gewoon was alles te Ankara te bouwen.

Vervolgens het huis van den dictator te Rome en te Turijn.

Van Duitschland, vele bouwwerken van Adolf Speer. Onder de culturele gebouwen treffen we aan een interessante studie over de prijsvraag van de Albert-Bibliotheek te Brussel.

Onder de gemeentelijke bouwwerken paradeeren de ontwerpen voor het Amsterdamsche raadhuis.

De afdeling over postkantoren is uitgegroeid tot een groot overzicht over hedendaagsche postkantoren in Europa. Ook het spoorwegpostkantoor te Utrecht van Arch. Crouwel is hierbij opgenomen.

Het Juni-nummer is een monographie over kantoorgebouwen, industriegebouwen en fabrieken. Wat de kantoorgebouwen aangaat, wordt de aandacht speciaal gevestigd op de „immeubles de bureaux", gebouwen, waarin verschillende kantoren zijn ondergebracht, niet alleen als huurder van een deel van het gebouw, maar op zoodanige wijze dat het gebouw voor de verschillende kantoren die het herbergt, speciaal moest worden ingericht. In ons land komt zoiets nog maar weinig voor. Ieder staat liever apart. Een voorbeeld vinden we hier in het Immeuble de la Société Montecatini te Milaan (Penti architect). Het boek bevat vele technische gegevens.

Juli-nummer. Vacantie-oorden en Vacantiehuisjes. Het is interessant te zien hoe verschillend het zoeken van zomersche ontspanning op de wereld is, terwijl het toch allemaal om hetzelfde gaat. Het is om te waterlanden te zien hoe de hotels liggen op de rotshellingen van de Grand Canyons, maar verrukkelijk zijn ook de ontspanningsgelegenheden voor de Fransche jeugd aan de kust van Arcachon tot aan de Pyreneeën. Dit speciale nummer kan architecten, die zich op dit gebied willen oriënteeren, goede diensten bewijzen.

J. P. M.

PROGRAMMAOMSLAG DOOR
AART VAN DOBBENBURGH

HANGAR VAN GEWAPEND BETON BIJ ROME,
ARCH. PIER LUIGI NERVI.

(UIT MODERNE SAUFORMEN)

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 30 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 30 SEPT. 1939 No. 39

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October a.s., des namiddags om 2 uur, in den daktuin van Hotel „Atlanta" te Rotterdam.

Agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige Ledenvergadering te Zwolle, gehouden op 23 Juni jl. (zie Off. Mededeelingen 26 behorende bij het nummer van 26 Augustus 1939 no. 34).
3. Mededeelingen.
De Voorzitter zal mededeeling doen, hoe het Bestuur zich voorstelt onder de huidige omstandigheden te voorzien in de samenstelling van het Bestuur, met het oog op de verkiezing van leden voor het Bestuur in December a.s.
4. Bespreking van de gevolgen der tijdsomstandigheden op de uitoefening van het architectenberoep.
Bij deze bespreking zal de Crisisraad van den B.N.A. zooveel mogelijk vertegenwoordigd zijn.
5. Benoeming van twee leden in de Commissie van Onderwijs, te weten:
 1. in de vacature van Prof. N. Lansdorp, Voorzitter, die door drukke werkzaamheden gemeend heeft voor deze functie te moeten bedanken.
 2. in de vacature van den Heer B. J. Koldewij, die volgens rooster aftreedt, en niet meer herkiesbaar is.
6. Rondvraag.

Crisisraad van den B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A. (zie de off. mededeelingen No. 28 behorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mandeling onderhoud melde men zich te voren even aan.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 40

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

7 OCTOBER 1939

HET NIEUWE GEBOUW DER „HOLLAND VAN 1859" TE DORDRECHT.
ARCHITECT IR. S. VAN RAVESTEYN B.N.A.

Als opgave werd gesteld door de N.V. Brandverzekering Maatschappij „Holland van 1859" te Dordrecht, welke het verzekeringsbedrijf op elk gebied, behalve dat der levensverzekering, uitoefent, in de plaats van haar oude kantoor in de Wijnstraat te Dordrecht, op een nieuw verworven terrein in deze stad een nieuw kantoorgebouw te stichten, waarin in hoofdzaak het geheele kantoorbedrijf op één niveau zou kunnen worden uitgeoefend.

Dit terrein, $\pm 70 \times 100$ m, is aan alle zijden door straten begrensd en ligt aan de Oostzijde naast de Noordelijke afrit van de in de jaren 1937 en 1938 gemaakte tunnel voor rij- en voetgangersverkeer onder den spoorweg Dordrecht—Rotterdam, waardoor een korte zijde, de Zuidelijke, tegenover den spoordijk is gesitueerd. Verlangd werd, dat het gebouw ten opzichte van het treinverkeer een in het oog loopende plaats zou innemen, waardoor de hoofdingang aan deze zijde is ontworpen.

Niettegenstaande de ontplooiing op één niveau, hetgeen leidde tot een bouwwerk waarvan het voornaamste deel 27.50×45.50 m afmeting in plattegrond verkreeg, bleek het beschikbare terrein zéér ruim te zijn, zoodat aan voorzijde en beide zijanten groenstrooken, breed ± 20 m, vrij bleven en aan de achterzijde een ruim terrein kon worden bestemd voor rijwielstallingen, transformatorgebouwtje e.d., benevens tuinaanleg.

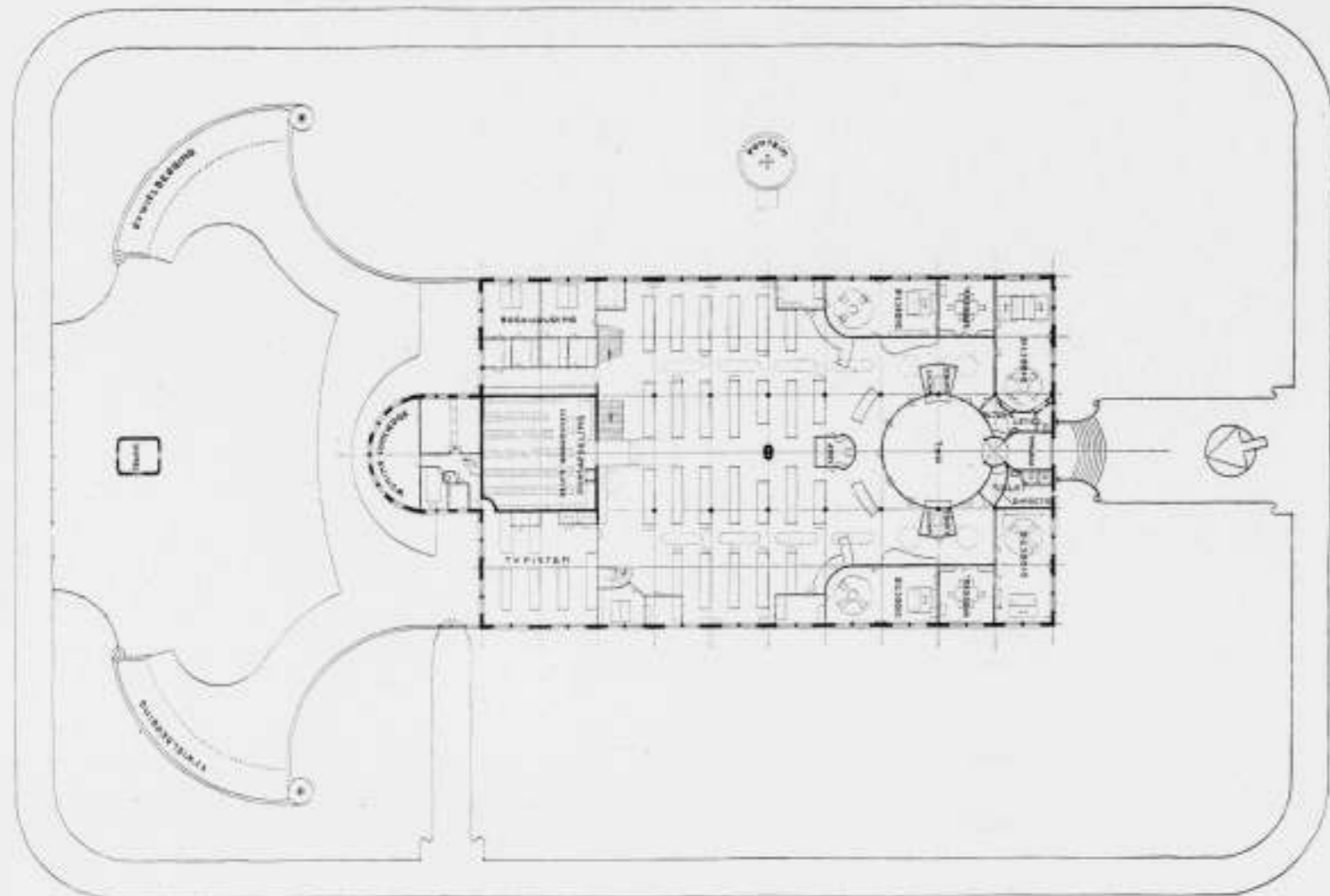
Dit achterterrein wordt omvat door gebogen muren, die zich ontwikkelen uit de langsevels; aan beide zijden bevindt zich, waar deze omsluitingsmuren een hoek maken, een vlaggestok, welks basement gevormd wordt door een driezijdig lichaam, op welks drie zijden de bekende reclameplaat der maatschappij

achter glas is aangebracht, reeds eerder ontworpen door den kunstenaar Andringa de Kempnaer te Haarlem.

Om te ontkomen aan het gevaar dat het gebouw, waaronder een laag souterrain, grootendeels echter boven het terrein gelegen, althans wat het noordelijk deel betreft, een te lagen en onaanzienlijken indruk zou maken, werd een verdieping ontworpen, die, belangrijk kleiner dan de beganegrond, de ruime commissariskamer, twee spreekkamers en kleine toiletten bevat. Om dezelfde reden werd de schoorsteen in het midden van het bouwwerk geplaatst, tensinde aldus het meest de hoogtewerking van het geheel te kunnen bevorderen.

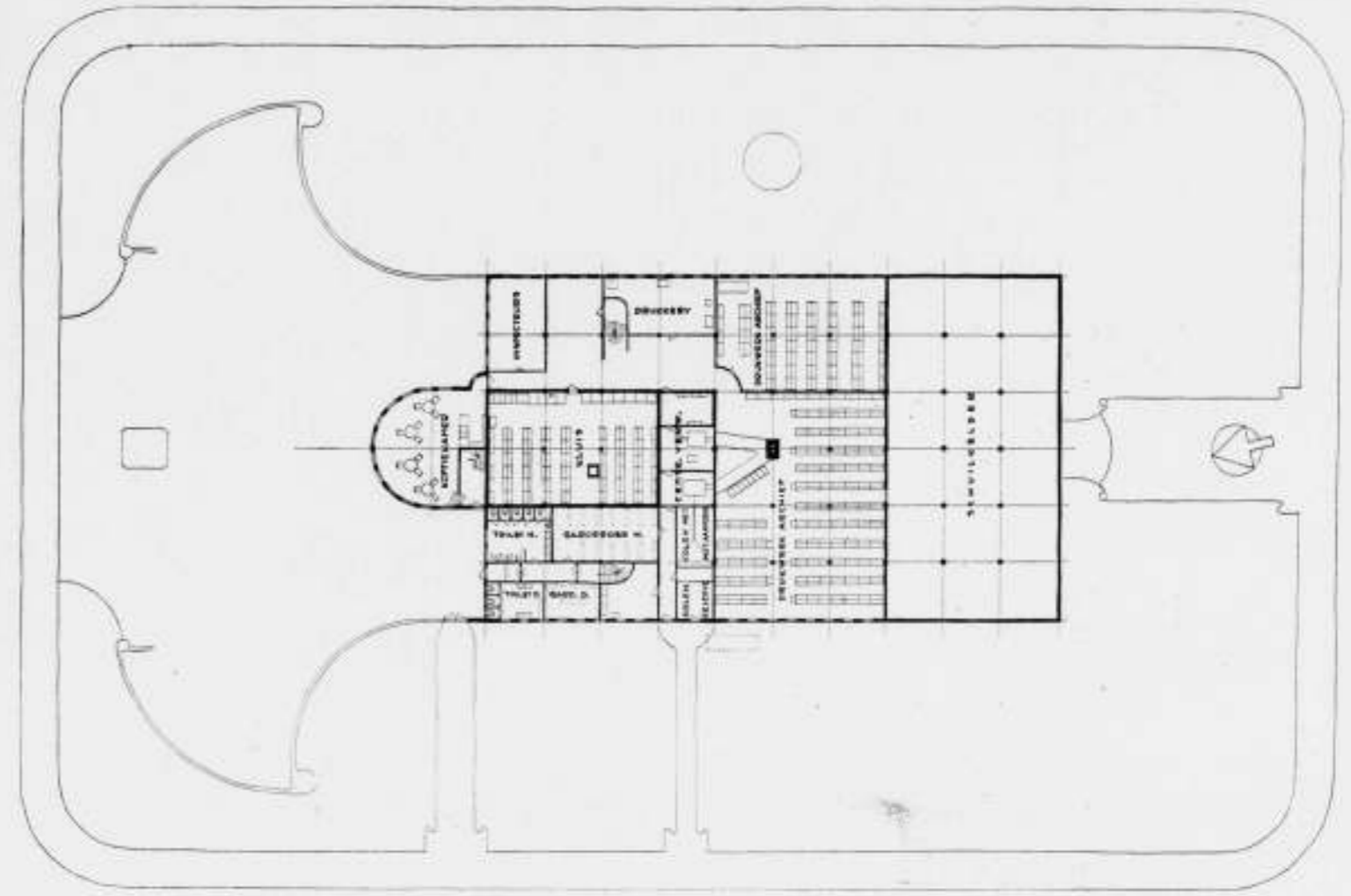
Opgemerkt wordt, dat de beganegrondvloer ± 2.50 m boven straatpeil ligt, behalve in den Z.O.hoek, waar deze maat 1.10 m bedraagt door de nabijheid van de tunnel en dat zij ongeveer op dezelfde hoogte ligt als de spoorweg.

In den beganegrond treft men aan de voor-, d.i. de Zuidzijde, ter weerszijden van den hoofdingang de vier directiekamers met twee spreekkamers aan, alsmede de directietoiletten. De hoofdingang voert naar de cirkelvormige hal, 9 m in diameter, waaraan de verschillende loketten. Daarachter bevindt zich — als één ruimte — het kantoor, waar plaats is voor 150 man; op het eind, in het centrum, ligt de kluis, waar, naar den aard van het bedrijf, voortdurend in en uit wordt geloopt ten behoeve van de daarin brandvrij opgeborgen bescheiden. Aan de achterzijde van de groote kantoorruimte bevinden zich, gescheiden door een glaswand, ter linkerzijde van de kluis de ruimte der typisten, ter rechterzijde collationeerkamers en werkruimten voor hooge functionarissen. In het kantoor zijn, uitsluitend door 2 m hooge

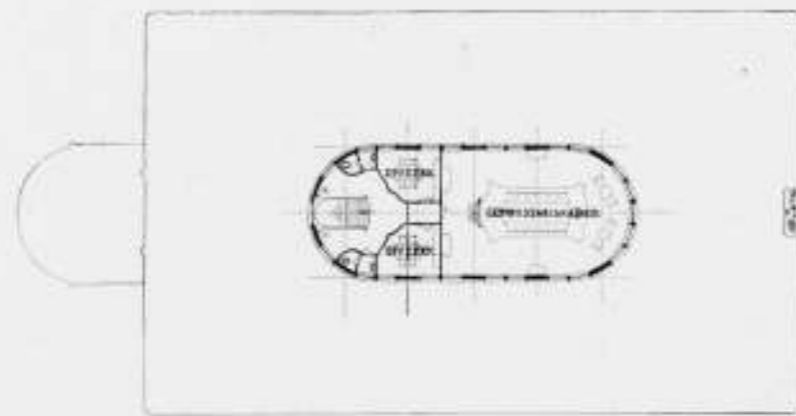
PLAN HOOFVERDIEPING

SCHAAL 1 Å 500

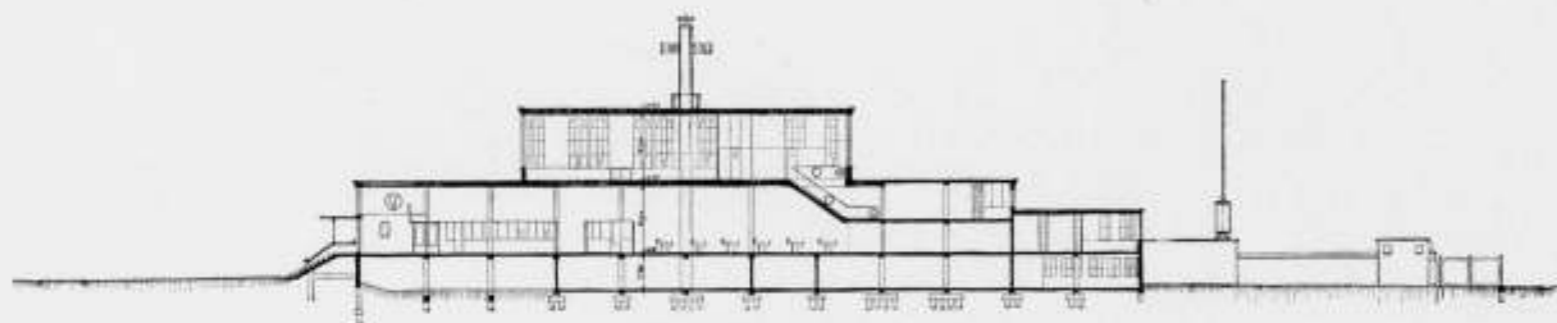

PLAN SOUTERRAIN

SCHAAL 1 Å 500

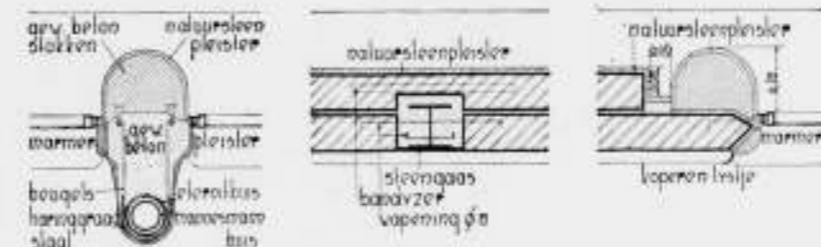
PLAN BOVENVERDIEPING. SCHAAL 1 Å 500

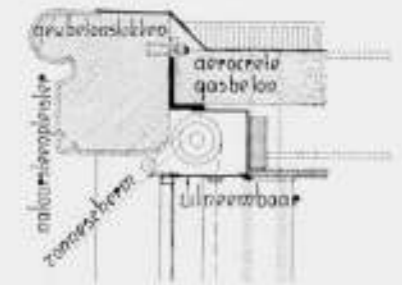
DOORSNEDE. SCHAAL 1 Å 500

SITUATIE SCHAAL 1 Å 5000

TUSSENSTIJL RAMEN - STIJLSTAALSKELET KANTSTIJLRAMEN

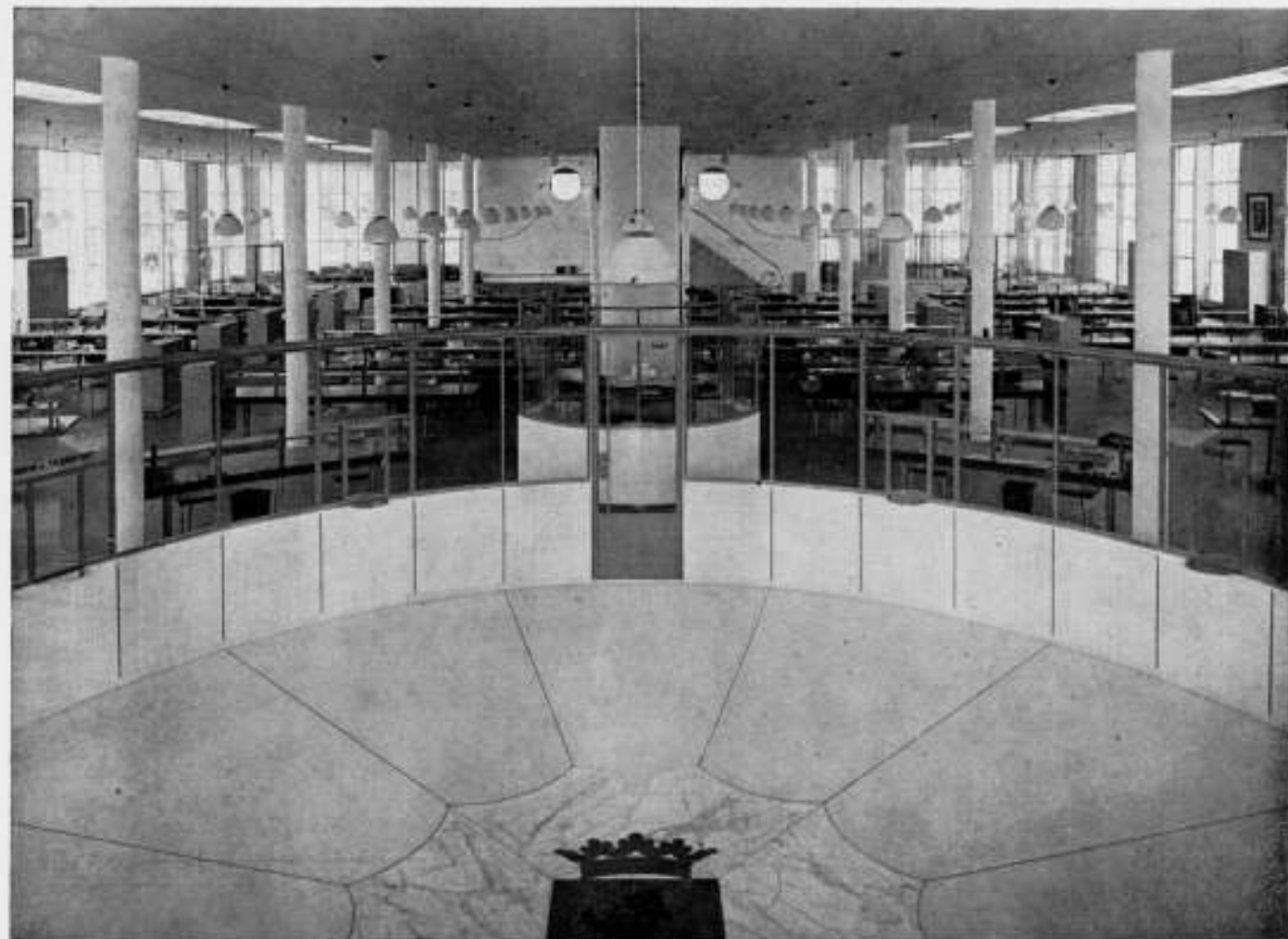
DAKLIJST BIJ RAAM. SCHAAL 1 Å 20

HOOFDINGANG

HAL

HAL

DIRECTIEKAMERS

glaswanden, kleine werkruimten afgescheiden voor de chefs de bureau der onderafdeelingen.

De toegang voor het personeel bevindt zich in het souterrain aan de achterzijde; zij betreden deze via het achterterrein, waartoe een breede deur in den tuinmuur Westzijde voert.

In het souterrain liggen vestiaires en toiletten personeel, berg-ruimten voor kantoorbenodigdheden, enkele werkruimten, archieven, een cantine, regelkamer, ketelhuis en kolenberging centrale verwarming en wederom een brandvrije kluis.

Twee trappen, die ter weerszijden van de kluis op den beganegrond uitmonden, brengen de verbinding tusschen beide niveau's tot stand.

Aan de achterzijde is gelijkvloersch met den beganegrond, de conciergewoning uitgebouwd, welke toegang aan het achterterrein op souterrain-niveau is gelegen en die op beide niveau's binnendoor verbinding met het kantoorgebouw bezit.

De plattegronden werden opgezet op een stramien van vierkanten van 4.50×4.50 m, waarbij, tegen de buitengevels, de stramienlijn langs de binnenzijde van deze loopt; dit stramien is uiteraard doorgevoerd in de plaats der kolommen, in de boardplatenverdeling der plafonds (platen van 1.50×4.50 m), in de onderverdeling der binnenwanden, wat triplexplatenverdeling en raamroedenverdeling der glaspuien betreft (0.75 m of 1.50 m) enz.

Elke 4.50 m lengte buitengevel is in drie deelen verdeeld, waarvan twee deelen door raam en één deel door penant wordt gevormd; de lichtverhouding voor een lengtemoot van het gebouw, afgezien van den invloed der daklichten en der eindgevels, werd aldus $1 : 6$.

De stramienlijn — en daarmee de stijl van het staalskelet — valt in het midden van het penant. Daardoor wordt een gunstige hoekoplossing verkregen, daar men aldus op den hoek van het

bouwwerk, aan weerszijden met een half penant beginnend, glazen hoeken vermijdt en de plaats der ramen in de eenheid juist stelt.

De verdiepinghoogte vloer-plafond bij beide verdiepingen bedraagt 4.65 m; het bovendeele van alle binnenwanden van 2.20 m boven den vloer af, bestaat uit glas, om een goedverdeelde, schaduwloze lichtwerking te verkrijgen. Ook in het souterrain, waar de vrije hoogte 2.40 m is, werd zooveel mogelijk in het bovendeele der wanden een glasstrook gebracht.

Het onderste gedeelte van het gebouw, tot en met vloer beganegrond, bestaat uit een gewapend beton constructie, die rust op onder de gevels en de kolommen geconcentreerde groepen houten palen met gewapend beton opzetters. Het slaan der paalfundering bood een groot risico, omdat op de plek van het nieuwe gebouw eertijds een fabrieksgebouw had gestaan. Gelukkig kon de eigenaar hiervan de fundeeringteekening beschikbaar stellen, echter door omstandigheden eerst nadat de plannen gereed voor uitvoering waren. Binnen zeer nauwe grenzen (1 m) werd het gebouw in de lengterichting zoo gesitueerd, dat waarschijnlijkwijze de nieuwe paalgroepen zooveel mogelijk naast de oude palen zouden vallen; inderdaad is dit ook gelukt; slechts een enkele maal moest met een gewapend beton kesp of teerling een oude paal overbrugd worden. Een paal der oude fundeering werd uiteraard nooit gebruikt.

Boven het niveau van den beganegrond is een staalskelet opgericht met kolommen in de kantoorruimte op 4.50 m afstand in de lengte- en 9 m afstand in de breedterichting van het gebouw. De kolommen werden geconstrueerd van twee hoekstalen, tot een vierkante doorsnede gelascht, om de middellijn der cirkelvormig afgewerkte kolommen (0.28 m) te beperken.

De buitengevels bestaan uit metselwerk, aan de buitenzijde afgepleisterd met Articonpleister. Die der verdieping zijn aan

de binnenzijde bemetseld met een klomp van aerocretegasbetonsteen. De tot halffuilen gevormde onderdeelen der buitengevels, de lijsten, dekbanden enz. bestaan uit in de fabriek gemaakte Articonstukken, in het werk gesteld.

De beide platte daken zijn gevormd door gewapende aerocretegasbetonplaten, dik 0.15 m, overspannende 4.40 m, waarop een mastiekbedekking. Onder de platen bevinden zich de plafondhangers, waartegen boardplaten, dik ± 2 cm.

Op beide platte daken is een sproeileiding gelegd om bij groote warmte koeling te geven; het is echter tijdens de warme Augustusdagen van dit jaar gebleken, dat dit middel veelal overbodig zal zijn en bij hooge uitzondering zal worden gebruikt. De vloer van de verdieping, bestaande uit houten balklaag met plafondhangers, is tegen geluid geïsoleerd met een doorgaande „deken” van Siltem weefsel A, langs de gevels opgezet achter het plint. Deze is in banen bovenop de draagbalken gespijkerd. Daarop wordt een schroot gespijkerd en daarin, met ertusschen een strook Siltem weefsel B, even breed als de schroot, de vloer gespijkerd, nadat tevoren bovenop de deken Siltem A droog zand is gestrooid. Aldus heeft de vloerspijker geen contact met de draagbalk (contactgeluid), terwijl de deken met zand de geluidstransmissie tegenhoudt. Deze voorziening, reeds eerder toegepast, is eenvoudig, weinig kostbaar en zéér afdoende.

De wanden van directiekamers, commissariszaal en directiesprekkamers zijn wat het onderste deel betreft voorzien van een avodiré-triplexbetimmering, afgezet met koperen biezen en plint; in de overige ruimten zijn de wanden gepleisterd en daarna behandeld met relieffverf. Het bovendeel der wanden, voorzover niet van glas, is wit gepleisterd en gesausd in gebroken wit. Alle vloeren, behalve in souterrain en kluisen, zijn belegd met kurkparkettegels, die geluiddempend werken en in samenwer-

king met de boardplafonds de resonantie tegengaan. Tot dit laatste doel zijn in enkele ruimten in het plafond accousticeletextegels aangebracht, o.a. in die der typisten en in enkele lage en harde ruimten van het souterrain.

De centrale verwarming geschiedt met een kolenketel met als reserve een olieketel, afkomstig uit het oude kantoor. Voor automatische aanvoer der kolen zorgt een E.K.O. kolenstoker. De ventilatie geschiedt overal op natuurlijke wijze, behoudens een enkele elektrische fan en een eenvoudige mechanische ventilatie in de typistenruimte.

Als medewerkende kunstenaars kunnen genoemd worden: de tuinarchitect Otto de Vries te Delft, die den tuinaanleg verzorgde; de beeldhouwer van Kuilenburg te Utrecht, die op den voorgevel boven den hoofdingang de groep in tufsteen schiep; de beeldhouwer Valk te Groningen, die tegen de beide kolommen ter weerszijden van de hal, houten, vergulde beelden maakte, voorstellende Voorzorg en Noodlot, een geschenk van het personeel; de beeldbouwerster Mej. Nel Klaassen, welke in de commissaris-kamer, tegen de holle zijde van den schoorsteen, een wapen van Zuid-Holland met parafrase ontwierp, in hout gesneden en in kleur gespoten, een geschenk van Commissarissen, terwijl Charles Eyck dank gezegd moet worden voor het groote, ingelegde tafelblad in de vergaderruimte der commissarissen.

De plannen kwamen in de herfst van 1937 voor besteding gereed; wegens eenige stagnatie met het overdragen in eigendom van het bouwterrein, kon eerst in April 1938 tot onderhandsche besteding worden overgegaan en het werk worden gegund aan de Bataafsche Aanneming Maatschappij te 's-Gravenhage; toezicht op den bouw als opzichter hield de heer Terrari.

Op 28 Augustus 1939 werd het gebouw in gebruik genomen.

Ir. S. VAN RAVESTEYN.

KANTOORRUIMTE
386

TRAP

COMMISSARISKAMER

TRAP NAAR BOVENHAL

COMMISSARISKAMER

BOVENHAL

XVDE INTERNATIONALE ARCHITECTEN CONGRES TE WASHINGTON.

De President van de Ned. Sectie van het C.P.I.A., Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, deelt ons mede, van het Secretariaat van het C.P.I.A. te Parijs bericht te hebben ontvangen, dat het XVde Inter-

ationale Architecten Congres, dat in September te Washington zou worden gehouden, niet is doorgegaan en voor onbepaalde tijd is uitgesteld.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

SAMTIDA KONST I HOLLAND. Ett urval bilder med inledande text av A. M. Hammacher, Theo van Reijn och G. Friedhoff. Malmö 1938, John Kroon.

Dit alleraardigste boekje geeft in zijn vele afbeeldingen een interessant en zeer volledig beeld van de drie groepen kunstvoortbrengselen, sinds 1850 in Nederland ontstaan, de schilderkunst, de beeldhouwkunst en de bouwkunst.

A. M. Hammacher behandelt uitvoerig de schilderkunst van Allebé tot Raoul Hynokes en geeft er een tachtigtal afbeeldingen bij. Hij beeldt daar tevens werk bij af van R. N. Roland Holst en van Joep Nicolas, typische stalen van Nederlandsche glaszchilderkunst.

Bendien, Mondriaan, Van der Leek, Charley Toorop zijn allen met meer dan één werk vertegenwoordigd. Toon Kelder, Henk Wieggersma, Charles Eyck zijn er met karakteristieke, goed gekozen werken. Ook Willink, Pyke Koch, Schumacher, om enkelen te noemen, komen met belangrijk schilderwerk naar voren.

Bondig is het stukje, dat Theo van Reijn over de beeldhouwers schreef. Een dertigtal afbeeldingen laten werk zien van Mendes da Costa, Brom, Zijl, Hildo Krop, Van den Eijnde, Bolle, Van Hall, Jacobs van den Hof, Raedecker, Chabot, Sondaar, Wezelaar, Schrikker, Vos, Valk, Termote, Wolbers, Braat, Wertheim, Polet, Damen, Rueb, Klinkenberg, Tjipke Visser en van Theo van Reijn zelf. Als men dat alles bijeen ziet, kunnen wij

toch wel tevreden zijn met zooveel goed, gaaf werk. Het brons van Sondaar bijvoorbeeld zou zeker op de tentoonstelling Rondom Rodin gerust naast de beste Franschen geplaatst kunnen worden. En zoo is er meer uitmuntend werk bij.

De derde afdeling heeft collega Friedhoff voor zijn rekening genomen. Van Dr. P. H. J. Cuypers af tot den tegenwoordigen tijd geeft zijn overzicht bij een vijftigtal met zorg gekozen plaatjes een beeld van hetgeen in Nederland na 1850 op architectonisch gebied is gewrocht.

Alles bij elkaar genomen een waardevolle uitgave, die den buitenlander een goed beeld geeft van wat in Nederland tot stand kwam, een duidelijk, sterk sprekend overzicht, dat ook menigen Nederlander wel eens getoond mag worden om hem het besef bij te brengen, dat belangrijke kunstwerken in zijn land tot stand kwamen.

Het zou mijns inziens niet kwaad zijn, een dergelijk goed gedocumenteerd overzicht ook in de Nederlandsche taal het licht te doen zien.

Jammer is het, dat de Zweedsche tekst blijkbaar niet vóór het afdrukken door de diverse schrijvers is gecorrigeerd, men krijgt nu door het ontbreken van komma's de namen Philippe Smit Hordijk, en Sjollema Broos te lezen, terwijl de namen Bekman, der Kindersens, e.a. vóór het afdrukken verbeterd hadden moeten worden.

Ir. H. G. J. SCHELLING.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

THE ARCHITECTS' JOURNAL No. 2327 (24-8-'39).

Het nieuwe stadion voor de Olympische spelen te Helsingfors, 1940, het nieuwe postkantoor en het beroemde station van Saarinen. — Details van Britsch paviljoen te New York. — Herbert J. Rowse geeft een muziekzaal te Liverpool: moderne plat afgedekte baksteenarchitectuur. — Van Raymond Mc. Grath een zeer interessante en m.i. belangrijke oplossing voor een fabriek. (Main Bath Road, Bucks).

IDEM No. 2328 (31-8-'39).

Een soort kazerne van W. G. Newton, een aardige kleine kerk in Nottingham van T. Cecil Howitt, nog enkele details van het Engelsche New York paviljoen, en een klein landhuisje van Orickmay.

IDEM No. 2329 (7-9-'39).

Het eerste oorlognummer. Do something, zegt het inleidend woord. Als „functionalisme" worden de binnen in de ouderwetsche huizen aangebrachte opgevouwen blinden genoemd: prachtig doelbewust ontworpen verduister-

ringsmiddel. — Veel gebouwen hebben hun gevels aanzienlijk opgeknapt gezien door de daartegen aangebrachte zandzakken... — In dit nummer worden afgebeeld: een politiebureau van G. Mackenzie French en een huisje van E. J. Thring.

THE ARCHITECTURAL ASSOCIATION JOURNAL, Aug. 1939 (No. 630). Opgaven aan en werk van studenten, met eenige afgebeelde ontwerpen.

ARCHITEKT SIA, 1939, No. 8.

Studie over het dorp, met allerlei typen van boerenhuizen, schetsen van typische landelijke bebouwing. Toepassing op het Tsjechische dorp Otěšice. — Uitstekend geïllustreerd artikel over de Luiksche water-tentoonstelling.

L'ARCHITETTURA ITALIANA.

Van architect Armando Melis wordt een kindertehuis te Torino afgebeeld met allerlei details.

H. G. J. S.

INGEKOMEN VRAGEN BETREFFENDE PHILIPS STUDIE-PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR.

VRAAG 1. Moet bij het ontwerp gerekend worden op een cassa en telefooncellen voor het publiek, die tevens fungeren voor de onderlinge gesprekken der afdelingen en kantoren?

ANTWOORD. Een kleine paktafel met cassa voor de kleinere acquisities behoort wel bij het functioneeren van een dergelijke winkel. Het lijkt ons juist de plaats hiervoor in het project te voorzien. Telefooncellen zijn ongevraagde bijkomstigheden.

VRAAG 2. Is de ontwerper gehouden aan de indeeling, zooals het programma dit voor de begane grond aangeeft of mag hier een vrije oplossing voor worden geprojecteerd, rekening houdende met de te verkoopen artikelen?

388

ANTWOORD. Ja.

VRAAG 3. Moet er ook gerekend worden op de verkoop van blouses en bij welke afdeling?

ANTWOORD. Neen.

VRAAG 4. Is het noodzakelijk paskamers te projecteeren voor de hoedenafdeling?

ANTWOORD. Eenige passpiegels zijn voldoende.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 31 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 7 OCT. 1939 No. 40

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October a.s., des namiddags om 2 uur, in den daktuin van Hotel „Atlanta" te Rotterdam.

Agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige Ledenvergadering te Zwolle, gehouden op 23 Juni jl. (zie Off. Mededeelingen 26 behorende bij het nummer van 26 Augustus 1939 no. 34).
3. Mededeelingen.
De Voorzitter zal mededeeling doen, hoe het Bestuur zich voorstelt onder de huidige omstandigheden te voorzien in de samenstelling van het Bestuur, met het oog op de verkiezing van leden voor het Bestuur in December a.s.
4. Bespreking van de gevolgen der tijdsomstandigheden op de uitoefening van het architectenberoep.
Bij deze bespreking zal de Crisisraad van den B.N.A. zooveel mogelijk vertegenwoordigd zijn.
5. Benoeming van twee leden in de Commissie van Onderwijs, te weten:
 1. in de vacature van Prof. N. Lansdorp, Voorzitter, die door drukke werkzaamheden gemeend heeft voor deze functie te moeten bedanken.

In deze vacature moet, om te voldoen aan het bepaalde in de statuten van den B.N.A., worden voorzien door het benoemen van een lid van het Bestuur van den B.N.A.

De voordracht luidt: 1. B. T. Booyinga, 2. Ir. G. J. v. Straaten.

2. in de vacature van den Heer B. J. Koldewij, die volgens rooster aftreedt, en niet meer herkiesbaar is.

Ter voorziening in deze vacature blijft de voordracht, die reeds op de Ledenvergadering te Zwolle was ingediend, gehandhaafd. Zij luidt: 1. Ir. E. H. A. Kraayvanger, 2. G. Westerhout.

6. Rondvraag.

In verband met punt 4 van de agenda, zal het Bestuur des morgens vóór de Ledenvergadering een bijeenkomst hebben met de Voorzitters (of hun plaatsvervangers) van de Gewestelijke Kringen. Deze Voorzitters zullen des middags ook de Ledenvergadering bijwonen.

Crisisraad van den B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN
EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 41

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

14 OCTOBER 1939

INGANG „HÖHENSTRASSE“

HEIMAT UND VOLK“

DE ORGANISATIE DER ZWITSERSCHE NATIONALE TENTOONSTELLING.

De Zwitsersche Nationale Tentoonstelling te Zürich heeft haar welslagen naar alle zijden mogen bevestigd zien. Nu ook de materiele offers en garanties door de geldelijke inkomsten reeds vóór den eersten September j.l., dus twee maanden voor het tijdstip der officieele sluiting, volledig waren gedekt en veilig gesteld, is dit een aanleiding hier nogmaals op deze tentoonstelling terug te komen en een der grondslagen voor dit succes nader te belichten, welke terwille van een beperking van het verschenen verslag ¹⁾, slechts spaarzaam kon worden uiteengezet. De constructieve samenstelling van dezen grondslag, de organisatie van dit grootsche ondernemen, toont zich niet alleen als de streng doordachte arbeid van deskundigen, wier bekwaamheid door vroegere prestaties zich had onderscheiden, maar tevens

als het resultaat eener stralende en intense samenwerking van talloze groepen en personen naar een door allen hooggestemd doel, een cultuurbeeld van het Zwitsersche Volk, een schouw van heel het denken en kunnen der natie, gericht op verdere ontwikkeling.

Thans, nu zoo velen onzer landgenooten door een bezoek aan deze tentoonstelling hebben kennis genomen van hare opmerkelijke hoedanigheden en eenparig zijn in hun bewonderend oordeel over dezen opzet, zal het inzicht in en de beteekenis van deze organisatie na de teleurstellingen onzer deelnemingen te Luik en New York 1939 niet zonder meer terzijde kunnen worden geschoven, maar tot leering kunnen strekken.

Het is deze organisatie, die in den aanleg en den opbouw de geschikte krachten wist bijeen te brengen en te groepeeren, de consequenties begreep van ontwikkeling en uitvoering, de samenwerking inleidde en bevestigde van allen, die voor het

¹⁾ In de nummers 27 en 28 van het Bouwkundig Weekblad Architectura Van 8 en 15 Juli 1939.

grootsche plan noodzakelijk waren. Zij was het, die langs de nieuwe wegen eener boeiende thematiek den arbeid wist op te voeren tot een in vrijen en vreugdigen scheppingsdrang verheven gemeenschapsdaad van alle lagen der bevolking. Is het niet begrijpelijk, dat nu dit Zwitsersche volk bij het aanschouwen van deze uitzonderlijke prestatie zich bewust geworden is van zijn gezonde levenskracht als de stuwende bron voor zijn nationaal bestaan? Voerde hier niet de arbeid in de groote gezamenlijkheid van dit project tot waardeering en begrip, tot erkenning en onderschikking, tot dienstbaarheid, overgave en saamhoorigheid naar de bevestiging der nationale eenheid? Heeft ooit een tentoonstelling zich tot deze hoogte kunnen verheffen, dat zij er in slaagde aan allen het beeld voor te houden van een toekomst, waar de arbeid allen samenbrengt tot een zelfde doel van algemeen welzijn? En houdt zij deze wondere belofte niet slechts voor aan het eigen land, maar aan heel het verdwaasde Europa?

Die bevruchtende geestelijke kracht, gewekt door het voorgaan en de bekwaamheid van een doelbewuste leiding, steunend op de morele waarden van een democratisch staatsbestel, is zij ook voor ons Nederlanders niet een ontroerend getuigenis, welke aan dieper inzicht en het verlangen tot grooter samenhang kan ten goede komen?

De voorgeschiedenis.

Voor een begrip van de ontwikkeling der organisatie van de Zwitsersche Nationale Tentoonstelling te Zürich zijn enkele gebeurtenissen uit de voorgeschiedenis van groot belang. Reeds werd vermeld, hoe van den aanvang af contact werd gezocht met deskundigen, die op het gebied van het tentoonstellingswezen zich door hunne bijzondere verdiensten hadden onderscheiden, teneinde op grond van hunne persoonlijke ervaringen de gecompliceerde materie voor een nieuwen opzet te overzien. In de reeks van exposities, die Zwitserland in een tijdsbestek van meer dan 50 jaren, zoowel in het binnenland als in het buitenland, tot stand bracht, was de uitstekende geslaagde IVde Landesausstellung Bern 1914, ontijdig door den wereldoorlog beëindigd, wel de voornaamste en door hare geaardheid en bestemming in het bijzonder geschikt zich met behulp van de ondervindingen hierbij opgedaan, te oriënteren. Maar ook de verschillende Sonderausstellungen en deelnemingen aan buitenlandsche tentoonstellingen — Nederlanders herinneren zich o.a. het goede Zwitsersche paviljoen te Parijs 1937 — hadden tot een selectie bijgedragen van zich op dit gebied specialiseerende vakkundigen. Bovendien waren — een treffend bewijs van vooruitzien en beleid — de ervaringen en gegevens op dit terrein verkregen, gedurende meer dan 25 jaren zorgvuldig bijeengebracht door een afdeling der Schweizerische Zentrale für Handelsförderung, met name de Zentrale für das Ausstellungswesen, welke gedocumenteerd verslag uitbracht en het bewijs leverde van de waardevolle tot afzet leidende functie der deskundig georganiseerde tentoonstellingen. Met volledig begrip van de materie werd hier vastgelegd het verschil in doelstelling van de Jaarbeurzen (Basel en Lausanne) met de Landesausstellungen en deelnemingen aan de wereldexposities. Beoogen de jaarbeurzen het geven van een zoo volledig mogelijk overzicht van de voortbrengselen van het land als inleiding tot het bijeenbrengen van producenten en afnemers voor het aanknoopen en onderhouden der handelsrelaties, de tweede groep moet gericht zijn op een meer geestelijke manifestatie van het Zwitsersche denken en kunnen, waarbij een klein volk in een juweel „Lebensraum“ groote werken schept en op onderrichtende en stuwende wijze aan het eigen volk en aan de geheele wereld demonstreert, hoe het zijn volle levenskracht inzet voor zijn ontwikkeling en bestaan.

Op deze breede basis was, naar het algemeen oordeel, alleen een grootscheepsche opzet aangewezen, waarvoor ook de nieuwe denkbeelden en verlangens, welke zich op tentoonstellingsgebied

ten behoeve van een boeiender voordracht deden gelden, tot richtlijnen werden voorgesteld.

Het was de stad Zürich, die in dien zin het initiatief nam. In een uiteenzetting van 1928 deden de Stadtpräsident Dr. E. Klötli en Regierungsrat Rudolf Streuli het voorstel tot het houden van de Vde Landesausstellung in 1933 in dit door handel, industrie, wetenschap en kunst zoo belangrijke centrum. Hun beroep op medewerking vond onmiddellijk gehoor bij de Züricher dagbladders. De Verkehrsdirektor Dr. A. Ith ontwierp in een deugdelijke studie verdere voorbereiding en verwerkelijking. De Zwitsersche Boerenbond, voornemens de Xde Landbouwtentoonstelling te houden te St. Gallen, verklaarde zich na kennisneming der Züricher plannen tot samenwerking bereid voor een expositie van Landbouw en Industrie. Doch de wenschen der promotors, die zich in 1935 met eenige anderen tot een particulier Initiatief-Comité hadden versterkt, waren van wijder strekking en zij vonden na vele onderhandelingen ook de instemming de voor 1938 ontworpen Volkskunstausstellung te Bern in het Züricher ondernemen te rangschikken. Het is begrijpelijk hoe talrijk de besprekingen en beraadslagingen zijn geweest, die in den loop der jaren werden gevoerd met de Overheid, de leiding der Jaarbeurzen, de besturen van instellingen voor wetenschap, landbouw, handel, industrie, onderwijs en kunst, met vakverenigingen, ambachtsgroepen, tentoonstellingsexperts, kunstenaars en vele anderen om tot het begrip eener gezamenlijke eenheid te komen.

Het jaar 1935 werd beslissend voor de verdere ontwikkeling: de statuten eener Stichting „Organisatie-Comité“ werden opgezet, de eerste gedetailleerde begrotingen nagewerkt en getoetst door de deskundigen, Dr. E. Locher, de verdienstelijke Generaldirektor van Bern 1914, in de voorbereidingen betrokken.

De uit het Initiatief-Comité gekozen Sub-Commissie voor den tentoonstellingsopzet begon hare werkzaamheden: de thema's Electriciteit en „Milchwirtschaft“ als eerste voorbeelden der thematische tentoonstellingswijze nader vorm gegeven, voor Landbouw en Industrie ontwerpen begonnen en concrete opstellingsmethoden ontwikkeld. Architect Hans Hofmann deed de eerste tegenvoorstellen voor den aanleg der tentoonstelling op de beide oevers van het meer, die tot vergelijking zouden dienen met de eerste bouwplannen op den Allmend, aan den voet van den Utliberg. Den 23sten October begon de samenstelling van het Tentoonstellingsbestuur, Regeeringsraad en Stadsbestuur deden de uitnodigingen aan den Bondsraad, de besturen der kantons, aan de groote stichtingen, genootschappen, verenigingen en corporaties tot verkiezing hunner afgevaardigde leden in de Groote Tentoonstellingscommissie.

De organisatie.

Op den 5den Februari 1936 vond onder voorzitterschap van Bondsraad H. Obrecht de eerste vergadering der Groote Tentoonstellingscommissie plaats. Benoeming der leden van de Stichting „Organisatie-Comité“ en van het Werkcomité volgde. Half April werd architect Armin Meili tot directeur aangesteld en zijn werkzaamheid onmiddellijk ingezet. Bekend op tentoonstellingsgebied en met de daarvoor bij uitstek bekwaame krachten, stelde hij achtereenvolgens enkele afdelingen en onderafdelingen in en koos hij voor deze zijn naaste medewerkers.

Aan het Organisatie-Comité werd een aantal commissies van verschillende bestemming toegevoegd (Financiën, Bouw, Deelnemers, Bedrijf, Landbouw, Verkeer, Verblijf, Propaganda, Pers, Congres en Künstler, Veranstaltungen). Zij werkten met der Directeur en diens afdelingen en onderafdelingen samen.

Een ruime bevoegdheid werd aan den Directeur en aan den Chefarchitect verleend: „Für den aussern und inneren Aufbau der Landesausstellung war vor allem der Wunsch und der Wille der Direktors und des Chefarchitekten ausschlaggebend“ (com-

munique Dr. H. R. Schmid, Pressechef der LA). Deze bevoegdheid stelde den directeur in staat in de keuze van het tentoonstellingssterrein ten gunste van de situatie aan het meer te beslissen en de thematische behandeling van de tentoonstellingsmaterie als grondgedachte voor groepeerings en uitwerking vast te stellen. Meer dan iemand anders zag hij, vakkundige op tentoonstellingsgebied, in zijn architectonische fantasie de rijke conceptie, waartoe deze factoren aanleiding zouden geven. Inderdaad, de wijze waarop de tentoonstellingsmaterie als grondslag het uitgangspunt vormde voor het bebouwingsplan, dit weer in zijn onderdeelen naar geaardheid en bestemming tot architectonische vormgeving stuwde met een intens gebruikmaken van de bijzondere eigenschappen der schitterende situatie, stelt onbetwistbaar vast de ingrijpende beteekenis van den voor dit doel noodzakelijken organisator op dit gebied „de architect“. De erkenning van dit vakmanschap was van de eerste voorbereidingen af in alle kringen aanwezig en wordt gekenschetst door de verklaring van Dr. M. Lienert, Direktor der Schweizerische Zentrale für Handelsförderung, lid van het Organisatie-Comité en van de Werkcommissie: „Die unentbehrlichsten Mitarbeiter der Aussteller und Ausstellungsorganisatoren sind die Architekten. Der Chefarchitekt der Landesausstellung, Hans Hofmann, hat auf Grund von Wettbewerben die Schweizersektionen in Köln 1928 und in Barcelona 1929 gebaut und dort seine ersten Erkenntnisse gewonnen. In Lütich 1930 und Brüssel 1935 konnte er seine Erfahrungen verwerten und sie vermehren. Andere Architekten, Künstler und Handwerker, die heute an der Landesausstellung mitwirken, konnten sich gleichzeitig bei diesen und anderen Gelegenheiten specialisieren.“ Veel moeilijker stond het met den thematischen opzet, welke aanvankelijk met verzet, vooroordeel en vasthoudendheid aan vroegere gebruiken door de deelnemers werd ontvangen. Het verlangen van een persoonlijk op den voorgrond treden, mogelijk ten koste van andere producenten, kon niet op eenmaal worden gericht op een dienende onderschikking in een grootsche arbeidsgemeenschap, waarvan men zich nog geen vastomlijnd denkbeeld kon vormen. Dat de leiding toch dezen zwaren weg verkoos boven de gemakkelijke maar uitgesleten route van vroeger en ook niet haar toevlucht nam tot dictatoriale dwang, die niet in overeenstemming was met het democratisch inzicht, pleit voor haar sterk vooruitzien en toegewijde arbeidsdrift.

De grondgedachte voor deze Landesausstellung, dat zij zou zijn een beeld van het hoogste kunnen der Zwitsersche bevolking, tot overtuigend besef van haar gezonde levenskracht en tot aansporing naar een op het nationale bestaan gerichte verdere ontwikkeling, stelde in de eerste plaats de ineenzetting van het geestelijk programma, den systematischen opzet van het overzicht aan de orde. In overeenstemming daarmee werd het reglement voor deelnemers en uitvoerenden ontworpen en aan een studiec ommissie van vier op tentoonstellingsgebied ervaren architecten ter beoordeeling en completeering van algemeene richtlijnen voor bouw en opstelling toevertrouwd. Dit leidde tot de conclusie, dat met de werkzaamheid der architecten die van kunstenaars op het gebied der toegepaste kunst moest samengaan ten einde tot een meer omschreven verbeelding te kunnen geraken. Aan de andere zijde dwong de uiteenlopende verscheidenheid der in 14 thema's te ordenen tentoonstellingsmaterie tot een volstrekt vakkundige keuze en samenstelling der voor den opzet gewenschte deelnemers. Hiertoe werden 120 Vakgroepen-Comités gevormd, die op hun beurt weer Werkcommissies instelden. Deze hadden tot taak in gezamenlijk overleg met een architect der tentoonstelling en ook met den grafischen kunstenaar tot het ontwerp van den besten vorm van opstelling te komen. Deze werkwijze voerde naast een aanmerkelijke verlichting van den arbeid der leidende figuren en een vermindering van kosten, door een levendige uitwisseling van fascinerende ideeën en vakkundige voorstellen, naar een hogere door deel-

nemers en uitvoerenden gezamenlijk gedragen prestatie, waaraan het persoonlijk belang zich dienend onderschikte. De talloze en veelzijdige problemen, die in korten tijd tot oplossing moesten worden gebracht, waren oorzaak dat het aantal bouwkunstenaars werd uitgebreid tot een door de LA bezoldigde en onder leiding van den Chefarchitect gestelde groep van 27 architecten en doen ons eenigszins den reuzen arbeid vermoeden, welke van verschil in inzicht tot eensgezinde samenwerking moest voeren ten behoeve van het welslagen der voor allen steeds sterker lichtende idee. De erkenning van de belangen der deelnemers met die van de rechten en inzichten der kunstenaars vervulde den arbeid van een vreugdigen scheppingsdrang, die dit kostelijk Zwitsersche werkstuk deed stralen door zijn geestelijken inhoud en expressie.

In het voorjaar van 1938 werden na al deze voorbereidingen de eerste stappen gedaan tot uitvoering. Aan het hoofd van het ingestelde bouwbedrijf werd architect Heinrich Oetiker benoemd. In overleg met hem werden de bestekken in onderling verband opgezet, duizenden offertes nagewerkt en vergeleken, honderden gunningen verleend. Beslissingen, die anders in het bouwbedrijf maanden vereischen, op den kortsten termijn genomen. Aan zijn praktische kennis en technische ervaring, zijn oordeelkundige rangschikking van wat tegelijkertijd en achter-eenvolgend zou worden tot stand gebracht, dankt de tentoonstelling, voor een belangrijk deel, de volledige en tot in onderdeelen verzorgde oplevering van dit omvangrijke miljoenenwerk in een tijdsbestek van tien maanden. Wat deze prestatie inhoudt, zal in het overzicht der voor de LA bebouwde oppervlakken en verwerkte materialen, dat hierachter volgt, aan onze lezers duidelijk worden.

Inmiddels was ook de actie ingezet tot het verwerven der verdere deelnemingen door middel van daartoe ingestelde afdelingen Landbouw, Industrie, Propaganda en Pers. Het betrekken van de kunstenaars in den opbouw der tentoonstelling van het eerste initiatief af ten behoeve van een geestelijke voordracht, had mede aanleiding gegeven tot het uitschrijven van prijsvragen voor beeldhouwwerken en wandschilderingen, verband houdende met de door de LA te behandelen thema's. Met geestdrift hebben de kunstenaars aan dezen oproep gehoor gegeven en merkwaardig is het te constateeren, hoe dienend hunne werken in het geheel der conceptie opgaan als schaalgevend contrast of tintelend accent. Tot welk een vruchtbare ontwikkeling van jonge talenten heeft deze tentoonstelling niet bijgedragen? En niet alleen op het gebied der architectuur, der beeldhouwen en schilderkunst, maar ook op dat van alle toegepaste kunsten, wier werkstukken het beeld vervolledigen en den bekorenden indruk versterken. Hoe volledig begreep de leiding haar taak door ook de overige kunsten in te schakelen met den bouw der Festhalle, van de theaters, het cabaret, de Festplatz voor vertooningen en demonstraties. Hoe treffend was de organisatie, met behulp van verkeers- en verblijfsfaciliteiten, ten behoeve van het deelnemen der verschillende kantons aan den opzet door de naar een programma geregelde bezoeken, optochten en voorstellingen van volksgroepen tot vanuit de meest afgelegen deelen van het land. Welk een glans verleenden die bewonderende aandacht, die landelijke tradities en folkloristische expressies aan het levendig aspect der tentoonstelling en hoe ontroerend openbaarde zich de nationale gedachte in het door alle bezoekers samenstemmen met een lied uit die verre streken. In welk een verscheidenheid van vormen noodigden hier de thema's „Kultur des Geistes und des Körpers“ tot beschouwen, beluisteren, overdenken en tot.... deelnemen. Geen spoor van opzettelijkheid, maar zoo onbewust, zoo natuurlijk, dat hieraan een kostelijke bron van geest en arbeid het leven moet hebben geschonken. Van welk een machtigen invloed op de begrippen van alle lagen der bevolking zullen de onderrichtende demonstraties zijn op het gebied der volksgezondheid, voeding, huisvesting, der industrie.

landbouw en veeteelt, der sociale voorzorgen, van wetenschap en onderwijs, die het tentoongestelde door middel van de film en het gesproken woord verduidelijken en deze school voor volwassenen tot een openbaring verheffen.

Al deze elementen en nog vele hier niet genoemde zijn door de deskundige en intuïtieve leiding nagespeurd en dienstbaar gemaakt aan den opbouw der tentoonstelling, die ver uitgaat boven elke tot dusver in binnen- en buitenland op dit gebied geslaagde prestatie. Zij vervult den Zwitser met verrukking, den buitenlander met ontzag en bewondering, die tot vergelijken en nadenken stemmen.

Dit overzicht zou onvolledig zijn, indien niet nog eenige afdeelingen, door den directeur ingesteld, werden genoemd. Zij houden zich bezig met de financiën, de exploitatie, de voorstellingen (bijeenkomsten en congressen), de loterij en het café- en restaurantbedrijf. Hun veelzijdige bestemming doet de bijzondere verantwoordelijkheid der organisatie beseffen.

Ten slotte het financieele vraagstuk van dit ondernemen.

Het ligt voor de hand, dat de financiering grondig moest worden overdacht en voorbereid. Het budget toont naar beide zijden het bedrag van 25 miljoen Zw. Franken. Voor het bouwcrediet was bestemd ongeveer 13 miljoen en 12 miljoen voor organisatie, exploitatie, bestuur met alle daarmee samengaande uitgaven. Met uitzondering van de Höhenstrasse, die geheel door de organisatie werd bekostigd, financierden de deelnemers door bemiddeling van hunne vakgroepen de inrichting, opstelling en afwerking hunner paviljoens en het tentoonstellingsmateriaal tot een bedrag van rond 13 miljoen Franken.

Ten laste van de stad Zürich dienen nog de uitgaven vermeld voor bouwwerken en voorzieningen, buiten het tentoonstellings-terrein gelegen, die ook na de sluiting der expositie voor het eigen gebruik der stad waren bestemd. De uitvoering werd ten behoeve der Landesausstellung vervroegd en versneld, zoodat in een periode van twee jaren een bedrag van 24 miljoen franken werd verwerkt (Congresgebouw, Hallenstadion, Openluchtbad, tunnel, brug- en straataanleg). Daarbij komen nog een 6 miljoen voor werken der spoorwegen, het trambedrijf en de telefoon.

De LA Zürich 1939 in getallen.

Aan een artikel in de Neue Züricher Zeitung bij het begin der tentoonstelling werden de volgende gegevens ontleend, die door den Onder-Directeur E. J. Graf en architect Oetiker waren verstrekt.

Begroting van uitgaven Landesausstellung 25.000.000 Fr.
 Het tentoonstellingsterrein heeft een oppervlak van 300.000 m²
 Bebouwd oppervlak 125.000 m²
 Oppervlak op verdiepinghoogte 38.000 m²
 Grasvelden en beplantingen 85.000 m²
 Straten, pleinen, enz. 70.000 m²
 Totaal inhoud bouwwerken 700.000 m³

Hoe werden de 25.000.000 Fr.-kosten bestreden:

Subsidies à fonds perdu van Bondsregeering,
 Kanton en Stad Zürich 6.340.000 Fr.
 Subsidie voor Propaganda Buitenland (Bonds-
 regeering) 950.000 „
 Entréegelden 5.500.000 „
 Nettobedrag der Loterijen 5.000.000 „
 Bedrijfsinkomsten (restaurants, café's, cabaret) 3.018.000 „
 Scheepsverkeer en Schiffliabach 1.860.000 „
 Diverse zaken 105.000 „
 Reservekapitaal en garanties 1.984.000 „

Waaraan werden deze bedragen uitgegeven:

Voor grondwerk 375.000 „
 392

Voor fundeeringen, enz. 2.338.000 Fr.
 Voor het staande werk, enz. 9.396.000 „
 Voor inrichting 1.488.000 „
 Voor de bouwwerken 13.220.000 Fr.
 Bedrijfskosten 3.013.000 „
 Bestuurskosten (honoraria, huur, meubilair, enz.) 2.315.000 „
 Schiffliabach en scheepsverbindingen 1.400.000 „
 Verzekeringen 100.000 „
 Voor propaganda binnen- en buitenland 1.300.000 „
 Subsidie aan Congresbouw 500.000 „
 Diversen (transporten, enz.) 50.000 „
 Beschikbaar gestelde garanties 1.984.000 „
 Saldo Reservefonds 798.000 „

Ter nadere uiteenzetting dienen enkele gegevens van architect Heinrich Oetiker.

Het totaalbedrag van 13.220.000 Zw.Fr. voor bouwwerken heeft betrekking op de bouwkosten zonder meer, de inrichting geschiedde met uitzondering van de Höhenstrasse voor rekening der tentoonstellingsgroepen. Eenige financieel zwakke groepen werden door de Bondsregeering gesteund.

Aan materiaal verwerkte men:

Constructiehout 14.000 m³
 Houten plaatmateriaal 370.000 m²
 Fundeeringpalen 14.000 m
 Mastiekafdekkingen 110.000 m²
 Glas 24.000 m²
 Buizen waterleiding 5.500 m
 Watergebruik geschat 1.200.000 m³
 Electriche kabel 21.500 m
 Telefoonkabel (750 cellen) 1.262.000 m

De bijdragen der deelnemers werden naar het aantal benodigde m², naar de waarde der tentoonstellingsmaterie of naar andere door de vakgroepen zelf bepaalde maatstaven berekend.

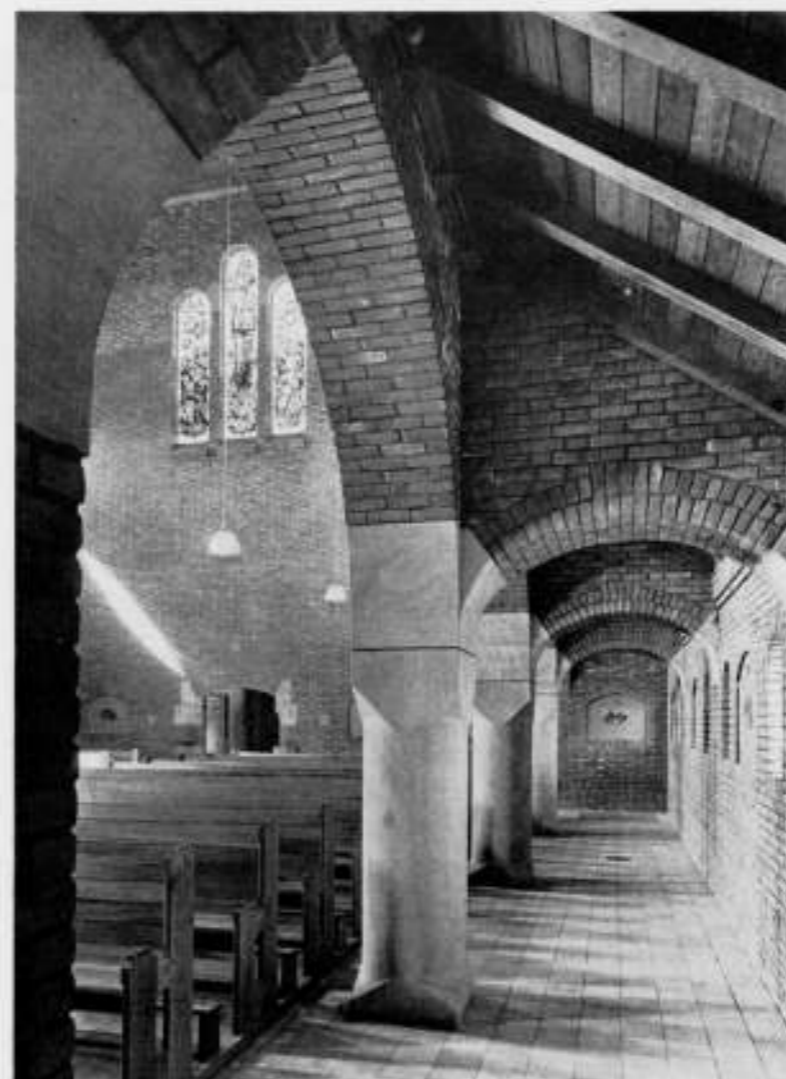
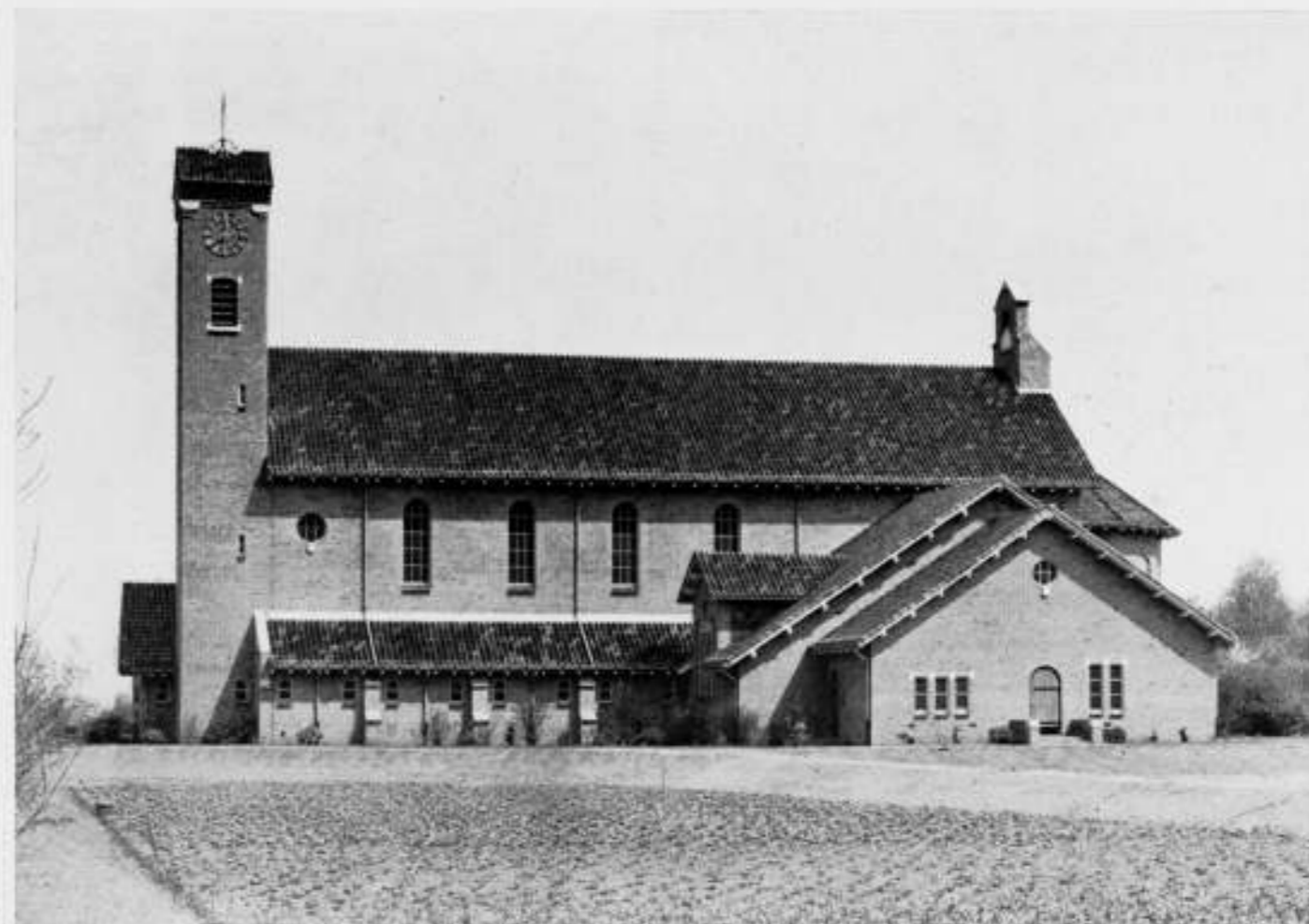
Plaatsgelden werden door de LA niet opgelegd, ook geen verpachtingen overeengekomen. De bijdragen van het café- en restaurantbedrijf (28 in aantal, met 15000 zitplaatsen) berekend naar den omzet.

Men neemt het aantal bezoekers aan op 4.300.000 met een gemiddelde per dag van 25.000 (den eersten September was de 7.000.000 reeds overschreden).

Betreffende de geringe post voor verzekeringen van 100.000 Zw. Fr. diene ter inlichting, dat deze zich bepalen tot de bouwwerken zonder meer. De deelnemers (55.000) verzekerden zelf hunne tentoongestelde producten. (Waarde 50—60.000.000 Fr.).

De Propaganda voor het Buitenland was in handen van een bijzondere „Kommission für die Landeswerbung“, waarbij het niet alleen ging om de propaganda voor de LA Zürich 1939, doch om een Cultuurpropaganda op breedten grondslag, waarvan het land eerst veel later de resultaten zal bemerken.

FRITS LENSVELT.

KAPELOP DE ST. JOSEPHSTICHTING TE APELDOORN
 ARCHITECT J. VAN DONGEN JR. B.N.A.

De St. Josephstichting te Apeldoorn is een inrichting voor verpleging van geestesziekten, zij is het eigendom van de Vereniging van Broeders Penitenten en gelegen ten Westen van den weg Apeldoorn—Deventer.

In 1925 werd een begin gemaakt met den bouw van deze stichting op een bestaand landgoed met ruime stallen. In een gedeelte van de stallen werd tijdelijk de onmisbare kapel ondergebracht. Nadat in den loop der jaren vijf paviljoens, een centrale keuken en een bloemen- en plantenserre waren gebouwd, achtte men in 1938 den tijd gekomen om over te gaan tot den bouw van een nieuwe kapel.

De kapel vormt in het geheele plan, ook naar buiten, het hart van de stichting en is als vrijstaand gebouw opgevat.

Het programma was betrekkelijk eenvoudig; naast een flink priesterkoor moest een ruim middenschip worden ontworpen, uitsluitend bestemd voor patienten, bovendien een afzonderlijke bezoekerskapel en broederskapel, ieder voorzien van eigen toegang, terwijl visueel contact tusschen middenschip en kapellen tot een minimum moest worden beperkt.

In de nabijheid van den hoofdingang werd plaats voor rolstoelen gevraagd en een kamer voor eerste behandeling van patienten, die tijdens de diensten onwel kunnen worden. Het zangkoor werd ontworpen boven de bezoekerskapel, de sacristie en bijsacristie naast de broederskapel en boven de beide sacristieën een flinke bergzolder. Een bescheiden toren voor een luidklok en tijdaanwijzing was een punt van het bouwprogramma. Behalve het hoofdaltaar werd nog in de broederskapel een zijaltaar geprojecteerd. De ruimte vóór de banken in de bezoekerskapel is bestemd voor het opstellen van b.v. een kerststal en beelden,

INTERIEUR VAN DE KAPEL OP DE ST. JOSEPHSTICHTING TE APELDOORN JAN VAN DONGEN JR. ARCHITECT B.N.A.

waaromheen ruime gelegenheid voor bloemversiering aanwezig moet zijn.

De kapel werd zowel buiten als binnen opgemetseld in schoone miskleurde okergele baksteen met toepassing van Oberkirchner natuursteen en afgedekt met groot model miskleurde matverglaste Romaansche pannen. De tegelvloeren in de kapel werden gelegd van halfgeslepen Solnhofer tegels in gele kleur, die in het priesterkoor geheel glad geslepen in blauw-grauwe kleur.

De kapconstructie, ook de binnenbebording, is geheel uitgevoerd in blank Oregon-pine, eenmaal geolied. Voor deurkozijnen en deuren werd buiten eiken, en binnen Oregon-pine gebruikt, alles blank gelakt.

Jos. ten Horn maakte de gebrandschilderde ramen, deze kunstenaar heeft tevens de opdracht tot beschildering van de concha van het priesterkoor. De terra-cotta beelden zijn van Jaap Maris, het altaar van Brom. Eenige mooie oude beelden, welke reeds in het bezit van de stichting waren, vonden eveneens een goede plaats.

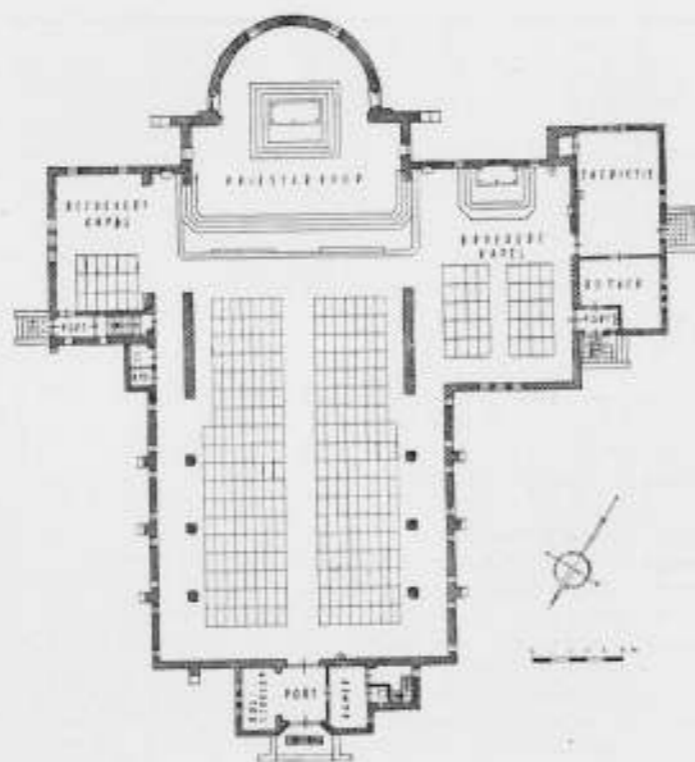
Op 19 December 1938 werd de kapel geconsacreerd en in gebruik genomen.

De acoustiek is zeer goed te noemen.

Als medewerkers mag ik hier naast mijn royalen opdrachtgever noemen den Z.E. Heer B. Paanakker, rector van de St. Josephstichting, die van het begin af aan plan, opbouw en aankleding mede verzorgde, daarnaast den opzichter, D. de Jong, en de aannemers van Heesch en van de Laar uit Bostel, die binnen den gestelden tijd de kapel op voorbeeldige wijze gereed maakten.

JAN VAN DONGEN JR.
Architect B.N.A.

Apeldoorn, September 1939.

PLATTEGROND KAPEL SCHAAL 1 A 400

METAALBESCHIKKING 1939, No. 1.

3 October 1939.

No. 54402 N.

Directie van Handel en Nijverheid.

De Minister van Economische Zaken:

Gelet op de artikelen 4, 5, 6 en 8 der Distributiewet 1939, het Distributieveffingsbesluit 1939, alsmede op de Metaalbeschikking 1939 No. 1;

Heeft goedgevonden te bepalen:

1. De tekst der Metaalbeschikking 1939 No. 1, zooals deze was gewijzigd, wordt hierbij, opnieuw gewijzigd, als volgt vastgesteld:

Artikel 1.

1. Deze beschikking verstaat onder:

wet: de Distributiewet 1939;

Minister: den Minister van Economische Zaken;

Rijksbureau: het Rijksbureau voor Metalen, bedoeld in artikel 3;

directeur: den directeur van vorenbedoeld Rijksbureau of diens plaatsvervanger;

agent: den natuurlijke of rechtspersoon, die zijn bedrijf maakt van het verlenen van bemiddeling bij het tot stand komen van bepaalde overeenkomsten tusschen iemand, tot wien hij in een vaste betrekking staat (principaal), en derden, of van het afsluiten van zoodanige overeenkomsten op naam en voor rekening van den principaal;

metalen: 1. a. ijzer en staal, alsmede ijzer- en staalgeeringen, al dan niet voorzien van een deklaag, in:

koeken, blokken, schuitjes, gietelingen, korrels of anderen grondstofvorm, poedervorm,

staven, bladen, draad-, plaat-, band-, buis- of kabelvorm, balken of andere geprofileerde vormen;

b. afval en oud materiaal van ijzer en staal, afval en oud materiaal van ijzer- en staalgeeringen en afval van metaalwaren, waaronder oude afgekeurde metaalwaren;

c. ijzererts en geroest pyriet;

2. a. alle andere metalen en metaalgeeringen, met uitzondering van goud en zilver, al dan niet voorzien van een deklaag, in:

koeken, blokken, schuitjes, gietelingen, korrels of anderen grondstofvorm, poedervorm,

staven, bladen, draad-, plaat-, band-, buis- of kabelvorm, balken of andere geprofileerde vormen;

b. afval en oud materiaal van de onder a bedoelde metalen en metaalgeeringen, alsmede afval van metaalwaren, waaronder oude afgekeurde metaalwaren, vervaardigd uit de onder 2a bedoelde metalen;

c. ertsen van de onder 2a bedoelde metalen;

onderneming: den natuurlijke of rechtspersoon, die van de bewerking of de verwerking van of den handel in metalen zijn normaal bedrijf maakt, alsmede den natuurlijke of rechtspersoon, die geregeld metalen voor het eigen bedrijf verwerkt of bewerkt, en den agent in metalen.

2. Voor de toepassing van deze beschikking worden niet als ondernemingen beschouwd:

a. natuurlijke of rechtspersonen, die uitsluitend of in hoofdzaak uitoefenen het bedrijf van detailhandelaar in metalen, loodgieter, electrotechnisch installateur of burgeramid of, in het algemeen, van de be- of verwerking van metalen, rechtstreeks ten behoeve van het publiek, hun normaal bedrijf maken;

b. natuurlijke of rechtspersonen, die uitsluitend andere metalen dan zink, blik of plaatijzer bezigen, indien zij deze andere metalen uitsluitend bezigen voor bundeling, verpakking, versluiting of versiering van in eigen bedrijf vervaardigde artikelen;

c. natuurlijke of rechtspersonen, die uitsluitend andere metalen dan zink, blik of plaatijzer bezigen, indien zij deze andere metalen uitsluitend bezigen voor de vervaardiging, verpakking of versiering van boeken, schoenen, schoenwerk, houten of rieten meubelen, kisten of kratten, houten tonnen, houten tobben, houten kuipen, houten fusten, passementswerk of aluminium- verf;

d. natuurlijke of rechtspersonen, die in het bezit zijn van een reparatiewerkplaats, waarin minder dan tien personen werkzaam zijn en metalen uitsluitend in die werkplaats ten behoeve van eigen bedrijf gebruiken, verbruiken, bewerken of verwerken, dan wel uitsluitend ten behoeve van dit gebruik, dit verbruik, deze bewerking of deze verwerking voorhanden of in voorraad hebben of houden;

e. natuurlijke of rechtspersonen, die metalen uitsluitend verwerken voor de vervaardiging van gewapend-betonstukken en voor deze vervaardiging minder dan tien arbeiders in hun dienst hebben;

f. tandartsen en tandtechnikers;

g. laboratoria.

Artikel 2.

Metalen worden aangewezen als distributiegoederen in den zin van artikel 4 der wet.

Artikel 3.

1. Er wordt ingesteld een Rijksbureau voor Metalen, gevestigd te 's Gravenhage, Hooge Nieuwstraat 14.

2. De dagelijkse leiding van het Rijksbureau berust bij een directeur, die bij de uitvoering van deze regeling optreedt namens den Minister en daarbij de door de Commissie van Bijstand, bedoeld in het vierde lid, namens den Minister gegeven aanwijzingen in acht neemt.

3. Als directeur wordt aangewezen: M. Swanevelt, als diens plaatsvervanger: E. de Jong.

4. Er wordt ingesteld een Commissie van Bijstand, welke, naar gelang daaraan behoefte bestaat, uit haar midden sub-commissies benoemt voor de onderscheidene metalen, welke sub-commissies zoo noodig kunnen worden aangevuld met leden van de Commissie van Advies van het Kernbureau voor Metalen. Tot voorzitter, ondervoorzitter en leden dezer Commissie van Bijstand worden benoemd:

tot lid en voorzitter: D. C. Endert Jr.;

tot leden en ondervoorzitters: ir. J. van den Broek, ir. H. C. Wesseling;

tot leden: G. J. J. Both, A. M. Dijkers, ir. G. A. Kessler, mr. E. D. M.

Koning, E. van Laar, ir. J. R. Sassen, F. M. Rouppe van der Voort,

alsmede één of meer door den Minister van Defensie aan te wijzen tegenwoordigere;

tot secretaris: drs. R. J. P. van Glinstra Bleeker.

Artikel 4.

1. Iedere onderneming is verplicht aan den directeur schriftelijk het verzoek te doen, haar bij het Rijksbureau in te schrijven. Het verzoek moet worden gedaan binnen tweemaal 24 uren na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking. Bij vestiging na den datum van inwerkingtreding dezer beschikking moet het verzoek worden gedaan binnen een week na den datum der vestiging.

2. Bij het verzoek moet opgave worden gedaan van:

a. de namen en woonplaatsen van het hoofd of de hoofden der onderneming, dan wel, indien het verzoek wordt gedaan door een naamlooze vennootschap, een stichting of een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging, de namen en woonplaatsen van den directeur of de directeuren, dan wel van den persoon of de personen, met de leiding belast;

b. de plaats, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, alsmede de ligging der opslagplaatsen, magazijnen, kantoren en dergelijke van de ondernemingen.

3. De directeur is bevoegd in overleg met de Commissie van Bijstand aan de inschrijving voorwaarden te verbinden.

4. De directeur weigert de inschrijving, indien naar zijn oordeel de aanvrager niet is te beschouwen als een onderneming in den zin van artikel 1.

5. De directeur is bevoegd de ingeschrevenen te schorsen of te schrappen.

6. De directeur doet van een beslissing, als bedoeld in het vierde en vijfde lid, bij aangeteekenden brief mededeeling aan de onderneming, welke inschrijving is geweigerd, geschorst of geschrapt.

7. Van een beslissing, als in het vierde en vijfde lid bedoeld, kan de onderneming, binnen acht dagen na de verzending bij aangeteekenden brief van deze beslissing, schriftelijk in beroep komen bij den Minister.

8. De directeur is bevoegd om bij de inschrijving een inleggeld te vorderen van ten hoogste f 100 per onderneming. Dit bedrag wordt bij liquidatie van het Rijksbureau terugbetaald.

9. De kosten, aan de uitvoering van deze regeling verbonden, zullen volgens nader door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand vast te stellen regelen worden omgeslagen over de bij het Rijksbureau ingeschreven ondernemingen.

Artikel 5.

1. Een onderneming is verplicht aan den directeur opgave te doen van de hoeveelheid metalen van iedere soort, welke zij op den dag van inwerkingtreding dezer beschikking voorhanden of in voorraad heeft, op en overeenkomstig daartoe door den directeur vast te stellen formulieren. De opgave moet geschieden binnen een week na den dag van inwerkingtreding dezer beschikking.

2. Een onderneming is verplicht aan den directeur opgave te doen van de hoeveelheid metalen, welke zij op door den directeur te bepalen tijdstippen voorhanden of in voorraad heeft, op en overeenkomstig daartoe door den directeur vast te stellen formulieren. De opgaven moeten telkenmale geschieden binnen een door den directeur te bepalen termijn.

3. Natuurlijke of rechtspersonen, die niet zijn ondernemingen in den zin van artikel 1, kunnen door den directeur worden verplicht om, overeenkomstig het bepaalde in het eerste en tweede lid, aan den directeur, op diens verzoek, de daarin bedoelde opgaven te doen. De opgaven moeten telkenmale geschieden binnen een door den directeur te bepalen termijn.

4. De formulieren, in dit artikel bedoeld, worden op aanvraag door het Rijksbureau aan belanghebbenden verstrekt.

Artikel 6.

1. Het is aan natuurlijke of rechtspersonen, die van den handel in metalen niet hun normaal bedrijf maken, verboden metalen te koop en met het doel deze weder te verkoopen, zonder daartoe van den directeur verkregen schriftelijke vergunning.
2. Het is aan ondernemingen verboden metalen te koop en, te verkoopen, te bewerken, te verwerken, te doen bewerken, te doen verwerken of af te leveren zonder daartoe van den directeur verkregen schriftelijke vergunning. Het verrichten van de vorenbedoelde handelingen door of ten behoeve van de bevoegde autoriteiten en instanties is zonder vergunning geoorloofd.
3. Van het verbod, bedoeld in het tweede lid, geldt, behoudens ten aanzien van eventueel door den directeur in overleg met de Commissie van Bijstand tusschentijds vast te stellen uitzonderingen en met inachtneming van het bepaalde in het vierde lid, gedurende een termijn van veertien dagen, volgende op den dag van inwerkingtreding van deze beschikking, een algemeene dispensatie. De directeur is bevoegd dezen termijn te bekorten. De directeur is bevoegd deze algemeene dispensatie voor door hem aan te wijzen metalen, na overleg met de Commissie van Bijstand, voor een door hem te bepalen termijn of tot wederopzegging toe te verlengen.
4. Voor zoover de in het derde lid bedoelde algemeene dispensatie betrekking heeft op het verbod tot verkoop of aflevering van metalen, als bedoeld in het tweede lid, geldt deze slechts ten aanzien van verkoopen en afleveringen van normale hoeveelheden aan geregelde afnemers. Voor zoover de in het derde lid bedoelde algemeene dispensatie betrekking heeft op het verbod tot koop en, verwerken, bewerken, doen bewerken of doen verwerken van metalen, als bedoeld in het tweede lid, geldt deze slechts ten aanzien van het koop en, verwerken, bewerken, doen verwerken of doen bewerken van normale hoeveelheden.
5. De directeur is bevoegd aan bepaalde of aan alle ondernemingen geheele of gedeeltelijke dispensatie van het in het tweede lid bedoelde verbod te verlenen, voor zoover zij niet reeds ingevolge het bepaalde bij het derde lid dispensatie van dit verbod genieten.
6. Aan een vergunning, als bedoeld in het eerste en tweede lid, alsmede aan een dispensatie, als bedoeld in het vijfde lid, kunnen door den directeur voorwaarden en beperkingen worden verbonden.
7. Een vergunning kan door den houder niet worden overgedragen.

Artikel 7.

1. Een onderneming is verplicht aan den directeur op diens verzoek hetzij opgave te doen van de hoeveelheden metalen, welke zij in door den directeur vast te stellen tijdvakken heeft gekocht, verkocht, gebruikt, verbruikt, bewerkt, verwerkt of afgeleverd, alsmede van de doeleinden, waartoe deze hoeveelheden hebben gediend, hetzij daarvan zoodanige aantekeningen te houden, als door den directeur mocht worden voorgeschreven. De directeur kan inzage en overlegging van deze aantekeningen vorderen.
2. Onverminderd het bepaalde in het eerste lid, kunnen zij, die metalen voorhanden of in voorraad hebben of houden, koop en, verkoopen, gebruiken,

VERHOOGING CEMENTPRIJS

UITEENZETTING VAN DE CEMENT-CENTRALE.

In het „Algemeen Handelsblad“ lezen wij het volgende:
Naar aanleiding van een bericht, dat de cementprijzen zijn verhoogd, wordt ons van de zijde der marktregulering organisatie, de Cement-Centrale voor Nederland, het volgende medegedeeld:
„De Nederlandsche Cementmarkt is, zooals bekend, voor een deel aangevoerd op den import van cement, omdat de Nederlandsche Industrie, ofschoon op volle capaciteit werkend, niet in staat is om in de geheele behoefte van het land te voorzien.
In overleg met de regering werden de cementprijzen met f 1 per 1000 kg. verhoogd, omdat de kosten in Nederland, doch vooral ook in het buitenland zijn gestegen en de prijzen voor cement, te meer waar de Nederlandsche

SUBSIDIE VOOR RESTAURATIE VAN BOUWWERKEN OP DE STAATSBEGROTING 1940.

Ned. Herv. kerk te Franeker. De kosten van de hoogst noodige restauratie zullen f 168.000 bedragen, waarvan 50 procent of f 84.000 voor rekening van het Rijk ware te nemen, te verdeelen over 3 jaren.
Grootte of St. Janatoren te Gorinchem. De provincie Zuid-Holland zal waarschijnlijk bereid zijn op de gebruikelijke wijze te steunen, terwijl het den minister voorkomt, dat het rijk hier moet bijdragen tot een maximum van 40 procent der restauratiekosten, d.i. verdeelen over 3 jaren.
Ned. Herv. kerk te Hillegersberg. De kosten van de herstelling zijn geraamd op f 34.000, welk bedrag te hoog is om door de kerkelijke gemeente alleen te worden gedragen. Naar de mate, waarin overheidssteun noodig is, is nog een onderzoek hangende. In afwachting van den uitslag daarvan, trekt de minister een bedrag van f 10.000 uit en voor restauratie van den toren een bedrag van f 6.800.
Gravensteen te Leiden. Dit bouwwerk vertoont thans verschillende ernstige

verbruiken, bewerken, verwerken, doen bewerken, doen verwerken of afleveren, door den directeur worden verplicht van de voorhanden of voorradige, gekochte, verkochte, gebruikte, verbruikte, bewerkte, verwerkte of afgeleverde hoeveelheden, alsmede van de doeleinden, waartoe deze hoeveelheden hebben gediend, opgave te doen aan den directeur, overeenkomstig door hem te stellen regelen.
3. De directeur is bevoegd in overleg met de Commissie van Bijstand en zoo noodig in afwijking van de dispensaties, bedoeld in het derde en vijfde lid van artikel 6, nadere regelen te stellen met betrekking tot het koop en, het verkoopen, het gebruik, het verbruik, de bewerking of de verwerking van metalen. Hij kan daarbij het koop en, het verkoopen, het gebruik, het verbruik, de bewerking of de verwerking tot bepaalde doeleinden verbieden, dan wel uitsluitend tot bepaalde doeleinden, al dan niet voorwaardelijk, toestaan.

Artikel 8.

Een onderneming is verplicht alle door den directeur gewenschte inlichtingen te verstrekken, welke hij noodig mocht achten voor een goede beoordeling van de in deze beschikking bedoelde opgaven.

Artikel 9.

Niet, niet tijdige of onvolledige inzending van de in deze beschikking bedoelde opgaven, alsmede het doen van opgaven, in strijd met de waarheid, kan onmiddellijke vervallenverklaring der dispensatie, bedoeld in het derde en vijfde lid van artikel 6, voor den betrokkene ten gevolge hebben. De vervallenverklaring geschiedt door den directeur.

Artikel 10.

De directeur kan in overleg met de Commissie van Bijstand nadere regelen stellen ter bevordering van een goede uitvoering dezer beschikking.

Artikel 11.

Deze beschikking kan worden aangehaald onder den titel „Metaalbeschikking 1939 No. 1“.

Artikel 12.

Deze beschikking treedt in werking met ingang van den dag na dien der dagteekening, onderscheidenlijk der eerste dagteekening, van de Nederlandsche Staatscourant, waarin zij is geplaatst.

II. Deze beschikking treedt in werking met ingang van den dag na dien der dagteekening, onderscheidenlijk der eerste dagteekening, van de Nederlandsche Staatscourant, waarin zij is geplaatst.

's-Gravenhage, 3 October 1939.

Voor den Minister
De Secretaris-Generaal,
A. A. van Rhijn.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 32 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 14 OCT. 1939 No. 41

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND, MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October a.s., des namiddags om 2 uur, in den daktuin van Hotel „Atlanta“ te Rotterdam.

Agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige Ledenvergadering te Zwolle, gehouden op 23 Juni jl. (zie Off. Mededeelingen 26 behorende bij het nummer van 26 Augustus 1939 no. 34).
3. Mededeelingen.
De Voorzitter zal mededeeling doen, hoe het Bestuur zich voorstelt onder de huidige omstandigheden te voorzien in de samenstelling van het Bestuur, met het oog op de verkiezing van leden voor het Bestuur in December a.s.
4. Bespreking van de gevolgen der tijdsomstandigheden op de uitoefening van het architectenberoep.
Bij deze bespreking zal de Crisisraad van den B.N.A. zooveel mogelijk vertegenwoordigd zijn.
5. Benoeming van twee leden in de Commissie van Onderwijs, te weten:
 1. in de vacature van Prof. N. Lansdorp, Voorzitter, die door drukke werkzaamheden geméend heeft voor deze functie te moeten bedanken.In deze vacature moet, om te voldoen aan het bepaalde in de statuten van den B.N.A., worden voorzien door het benoemen van een lid van het Bestuur van den B.N.A.
De voordracht luidt: 1. B. T. Boeyinga, 2. Ir. G. J. v. Straaten.
 2. in de vacature van den Heer B. J. Koldewij, die volgens rooster aftreedt, en niet meer herkiesbaar is.Ter voorziening in deze vacature blijft de voordracht, die reeds op de Ledenvergadering te Zwolle was ingediend, gehandhaafd. Zij luidt: 1. Ir. E. H. A. Kraayvanger, 2. G. Westerhout.
6. Rondvraag.

In verband met punt 4 van de agenda, zal het Bestuur des morgens vóór de Ledenvergadering een bijeenkomst hebben met de Voorzitters (of hun plaatsvervangers) van de Gewestelijke Kringen. Deze Voorzitters zullen des middags ook de Ledenvergadering bijwonen.

De leden, die a.s. Zaterdag voor de Ledenvergadering vroegtijdig in Rotterdam zijn, maken wij, op het verzoek van het desbetreffende secretariaat, gaarne attent op de Tentoonstelling Rotterdam-Batavia, in het Gebouw Schiedamschesingel 55 tegenover de Bijenkorf.

Crisisraad van den B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A. (zie de off. mededeelingen No. 28 behorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.
De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 42

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

21 OCTOBER 1939

PROF. J. BRONNER.

1914—1939.

In Februari van het jaar 1914 stierf Bart van Hove, de beminlijke professor in de beeldhouwkunst aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam, een kunstenaar van talent, van goeden smaak, wiens kleine geboetseerde vitrine-stukjes getuigden van zijn begaafdheid „karakteristiek” fijn, gevoelig te kunnen weergeven.

Tien jaren stond toen reeds de Gijsbrecht op het Damrak, als het monument van de bouw-beeldhouwkunst, van de architecturale beeldhouwkunst, niet slechts de bewondering afdwingend van een schare jonge beeldhouwers, maar hen ook ongetwijfeld een richting afdwingend, waarin de beeldhouwkunst zou moeten gaan.

In Juli 1914 kwam van Hove's leerling Bronner als de bekroonde uit de prijsvraag voor het Hildebrand-Monument.

Het Jury-oordeel over het ontwerp luidde:

„In bescheiden vorm is in overeenstemming met de bedoeling van de prijsvraag de gedachte aan Hildebrand en de figuren uit zijn „Camera Obscura” weergegeven. De groote achthoekige fonteinbak met de kleine figuurtjes op de hoeken, zal het karakter van de plek goed beheerschen. De figuurtjes zullen zich bij het rondwandelen aardig ontwikkelen en zich weerspiegelen in het water. Het geheel is werkelijk geïnspireerd door de „Camera”. De uitwerking is even verdienstelijk als de bedoeling, doch de bouwkundige details vragen ernstige herziening. De beplanting is sober gebleven en daardoor beter dan bij de andere ontwerpen, waar meestal weinig rekening met de plaats is gehouden. De sculptuur is goed, de houding der figuurtjes bekoorlijk.

De plaatsing van het middenstuk zou naar het gevoelen der Jury wellicht harmonischer kunnen geschieden in verband met de banken en het beeld van Hildebrand.”

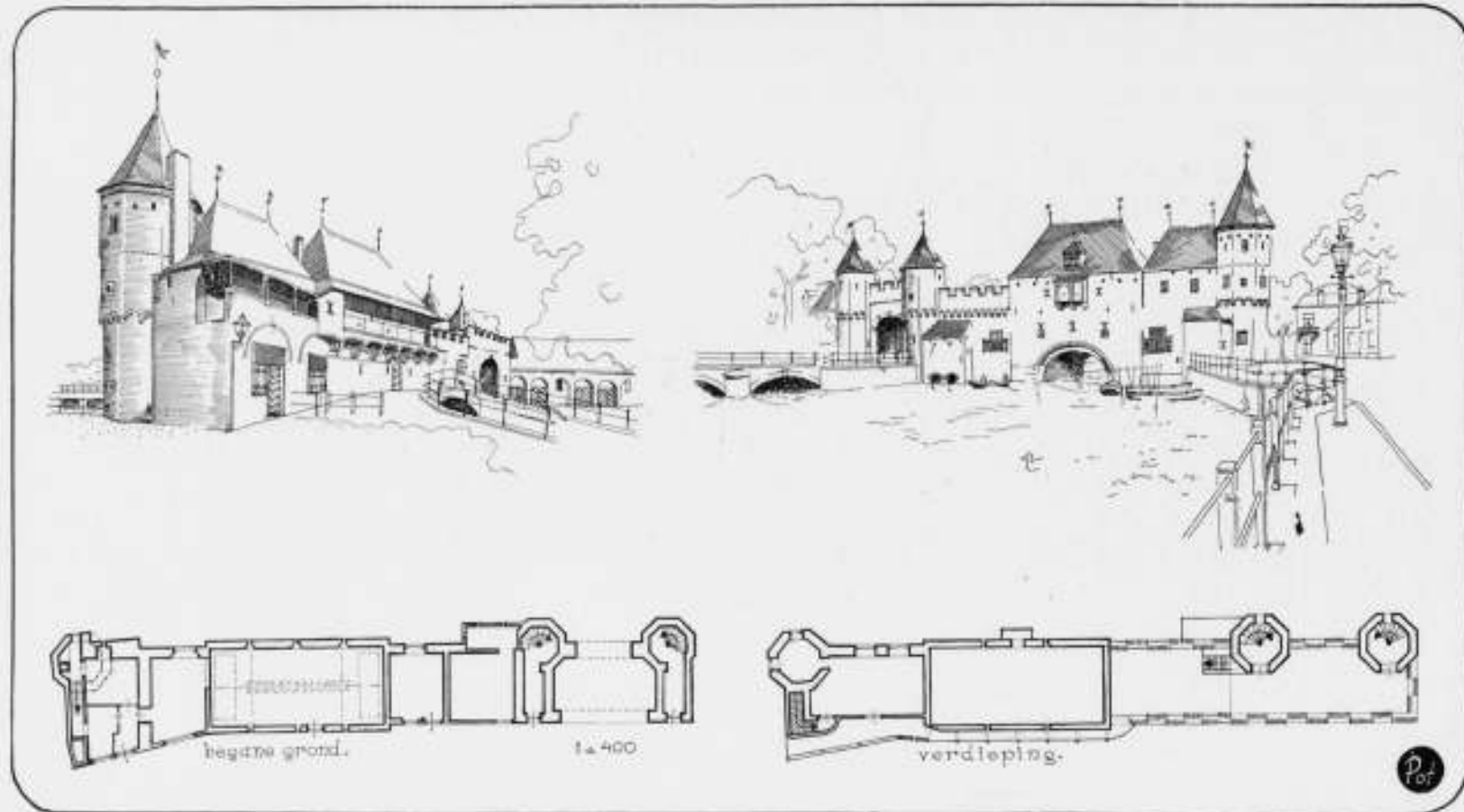
De dwingende figuur van Gijsbrecht stond reeds 10 jaren daar in de Beurswand . . .

In Augustus brak de Wereldoorlog uit, en zoo moest het bericht, dat de beeldhouwer J. Bronner te Haarlem benoemd was tot opvolger van Prof. Bart van Hove, wel teloor gaan temidden van berichten over aanspoelende mijnen en over Treub-met-zijn-spikkeltjes-das.

Thans zijn we 25 jaar verder, de mijnen spoelen weer aan, het Hildebrandt-monument is nog in uitvoering en Prof. Bronner is geworden tot een figuur van uitzonderlijke beteekenis in de kunstenaarswereld. Want onder zijn leiding bekwamen zich jonge menschen tot beoefenaars der beeldhouwkunst, die, zoowel wat haar technieken als haar geestelijken inhoud betreft, wel de moeilijkste kunst is om anderen daaromtrent iets te beduiden, iets te doen voelen, iets te „leeren”. En als ons land zich be-roemen kan op een generatie van talentvolle en bekwame jonge beeldhouwers, is het Prof. Bronner, die met een groot offer aan eigen werk, zich tusschen de stille hooge muren van de academie-ateliers met nooit falende toewijding heeft gegeven aan zijn leerlingen, wien het daarvoor dank is verschuldigd.

Toen er in 1914, in verband met de benoeming van Van Hove's opvolger stemmen opgingen, om toch vooral niet een vrij-beeldhouwer, maar een bouw-beeldhouwer te kiezen, heeft de Voorzienigheid 75 jaren terug de Camera Obscura laten verschijnen. Intusschen bewonderen wij, met ontzag, nog steeds de Gijsbrecht want: „Zoo is dan in de kunst werkelijk alleen dat schoon, wat karakter heeft”. Aan deze woorden van Rodin denken wij als wij Prof. Bronner's moeizamen en edelen arbeid in het werk van zijn leerlingen trachten te doorzien. En vandaag, op zijn gedenk-dag, denken wij er aan in het bijzonder.

J. P. M.

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

II. DE KOPPELPOORT TE AMERSFOORT

De Koppelpoort dagteekent uit de Middeleeuwen (± 1400). Haar oorspronkelijke staat is niet bekend.

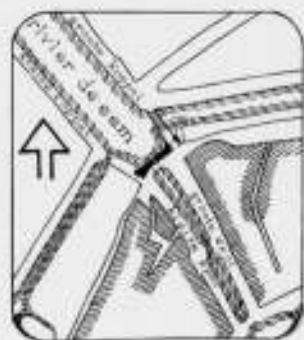
Uit een tweetal afbeeldingen in Braun's Stedenatlas¹⁾ krijgen wij een indruk van de poort en haar ligging in den stadswal. Wij zien daarop dat de toren aan de zijde van de kleine koppel geen poortbeschermer, maar een waaktoren in de stadsomringing is. Wij zien óók dat er buiten de landpoort een voorpoort was. Deze voorpoort en de brug tusschen voorpoort en landpoort is na de schade, geleden bij de overstroming in 1643, niet meer hersteld.

De Waterpoort over de Eem bevat een middenbouw waarin zich het zware houten schot bevindt, dat door tredmolens op en neer kon worden bewogen en in de Eem kon worden neergelaten als verdedigingsmiddel en voor het op peil houden van het stadswater. De eigenlijke poort was een tongewelf over de Eem, dat door het schot kon worden afgesloten. Ter weerszijden van den middenbouw bevinden zich lagere aanbouwen, ieder door 2 tongewelven, steunend op een zwaren middenmuur, overdekt. De aanbouw tusschen den middenbouw en den waaktoren aan de zijde van de kleine koppel is de oudste en herbergde op de verdieping de poortwachter. Het stuk tusschen de landpoort en de waterpoort staat nog op de afbeelding van 1640 in Rademaker²⁾ geteekend zonder dak. Kort daarna zijn dit gedeelte en dat tusschen de torens van de landpoort met een verdieping verhoogd. De ruimten werden afgestaan aan gilden. De mezenkouw boven in de buitenzijde van de Waterpoort werd in 1645 weggebroken en vervangen door een groot stadswapen.

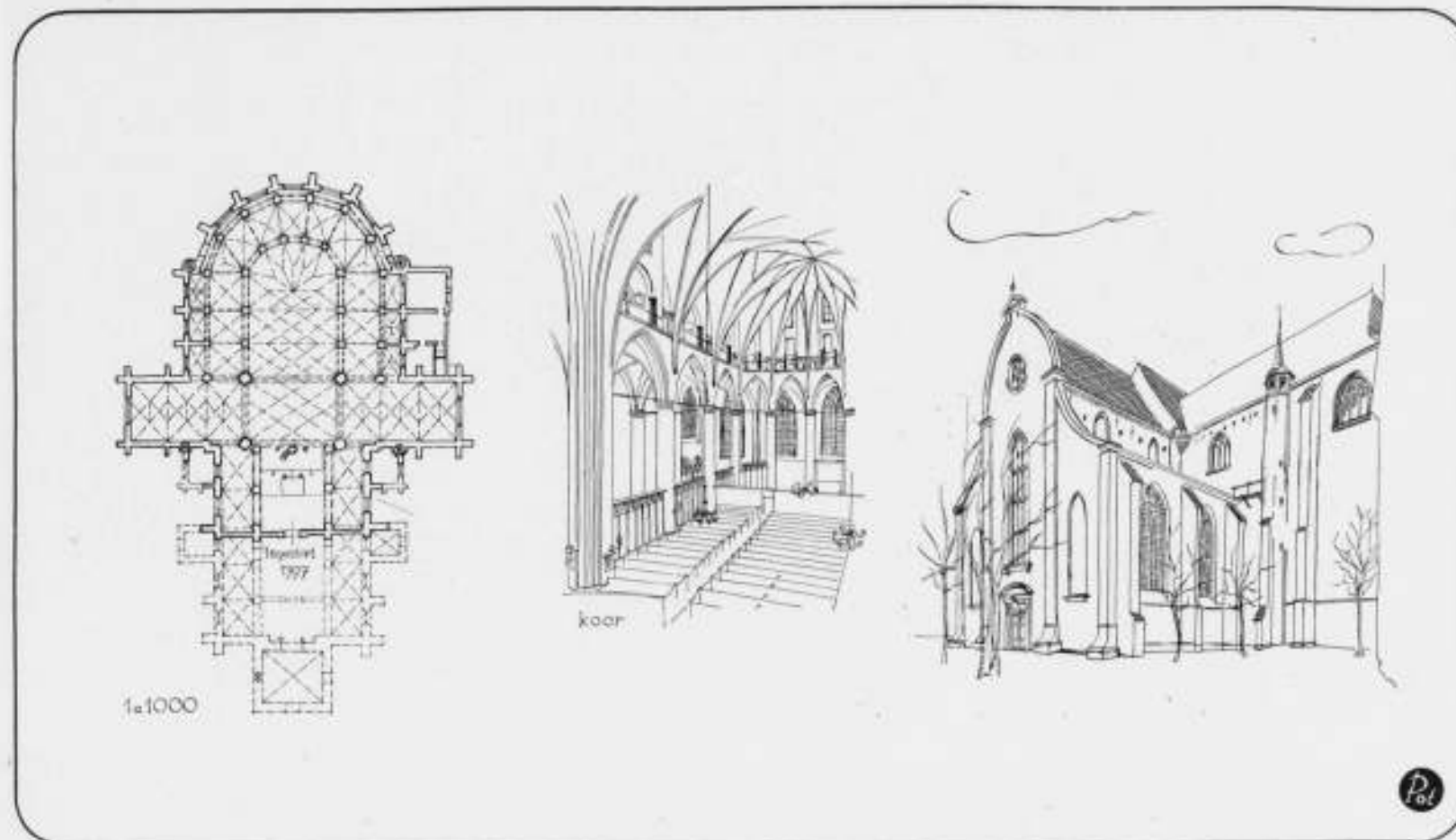
De Koppelpoort werd in den loop van de 19de eeuw wel steeds schilderachtiger, maar werd ook ontzettend verwaarloosd. Haar restauratie in 1885 is te danken aan het initiatief en de propaganda van een commissie van particulieren.

De restauratie, die f 5000.— kostte, geschiedde volgens de aanwijzingen van Dr. P. H. J. Cuypers, door den toenmaligen gemeente-architect Kam. Alle toevoegsels na 1640 werden weer verwijderd, en de poort werd „echt" gemaakt met kanteelen. Het stadswapen moest voor een nieuwe mezenkouw wijken. Tegen deze wijze van restaureeren van deze poort werden in 1885 in het orgaan van A. et A. („De Opmerker") reeds bezwaren geuit. Een (niet bekende) schrijver van 1885 kwam in zijn betoog reeds dicht bij de restauratie-beginselen van 1916!

Van de Koppelpoort bevinden zich opmetingen van vóór de restauratie op het Rijksbureau voor de Monumentenzorg (door Tetar van Elven) en in het stadsarchief van Amersfoort. Cornelis Springer maakte in 1885 een schilderij van de Koppelpoort landzijde.

¹⁾ Overgenomen in Peters: Ned. Stedenbouw Deel I.
²⁾ A. Rademaker: Nederlandsche Oudheden en Gezigten, IIe Deel.
 398

III. DE GROOTE KERK TE HARDERWIJK.

De Grote Kerk te Harderwijk, vóór de Hervorming gewijd aan O.L.V., bestaat uit een eind 13de eeuwsch driebeukig schip en een begin 15de eeuwsch dwarsschip met koor. Zooals de plattegrond te zien geeft, is het 15de eeuwsche gedeelte van breederen aanleg dan het 13de eeuwsche. De westelijke vieringpijlers zijn zoo goed en kwaad als dat gaat, met een pijler van het oude schip verbonden. Dit schip had 5 traveeën en een hoogen toren tegen den westgevel.

Op 28 Januari 1797 stortte de toren, heel elegant in twee etappes, naar beneden, echter, veel minder elegant, een deel van het kerschip verwoestend. Het schip werd ingeperkt tot twee traveeën, afgesloten door een nieuwen westgevel, barok van snit. Het is nu van het kerkruij afgesloten; tusschen de vier pijlers is de kerktuin met preekstoel en orgeltribune met orgel (1826). Het zou de moeite loonen door een minitieuus onderzoek na te gaan welke bijzonderheden aan opbouw dit 13de eeuwsch

Noord-Nederlandsch brok architectuur nog aan 't licht kan brengen.

Maar wenden wij ons tot het Koorgedeelte, dat bestaat uit een koor van 3 traveeën, dat afgesloten wordt door 5 zijden van een 12-hoek.

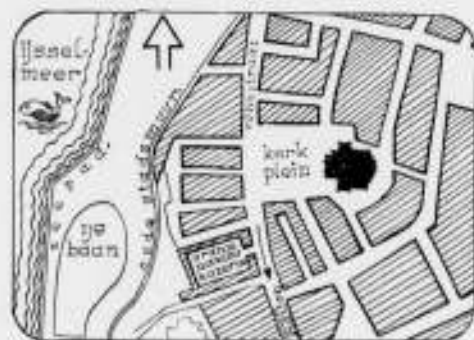
Het koor heeft aan den Zuid- en den Noord-kant 3 kapellen van normale diepte, de 7 kapellen aan de koorafsluiting zijn ingeschrompeld tot nissen. De kerk heeft 4 traptorens. Tegen den Zuidgevel ligt de voormalige sacristie en gerfkamer.

Wat deze kerk zoo ongemeen bijzonder maakt zijn de ster- en netgewelven boven koor en dwarspand, die naar Hollandsch begrip met een zekere virtuositeit zijn uitgevoerd. Gewelvkappen boven de hooge ramen snijden tot diep in de gewelven in. De ruimte blijft daardoor licht en luchtig en hoewel de toon geheel afwijkt van den oorspronkelijke (toen de in 1567 vernielde gebrandschilderde glazen er nog waren), heeft de heldere, zonnige en sierlijke kerkruij in haar witte gedaante toch een eigen cachet. Het gewelf boven de koorafsluiting vindt zijn middenpunt wat te ver uit het middelpunt van den gebogen koorwand. De oplossing is niet precies harmonisch.

De kerk maakt nog een gaven indruk. De pijlerkapiteelen zijn zeer fraai en gaaf.

Deze vrijwel geheel uit baksteen opgetrokken kerk bewijst den voorspoed van Harderwijk in de 14de eeuw, toen de stad volle Hanzegerechtigheid had.

Uit een oogpunt van historie en van architectuur staat deze kerk dan ook terecht op de lijst der beschermde monumenten. (Zie verder F. A. Hofer, Mededeelingen omtrent de Monumenten van Harderwijk in het Oudheidkundig Jaarboek van Juni 1923.)

FLATGEBOUW AAN DEN BADHUISWEG TE 'S-GRAVENHAGE.

ARCH. JAN WILS B.N.A.

FLATGEBOUW TE DEN HAAG ARCHITECT JAN WILS B.N.A.

Het flatgebouw voor de N.V. Bouw en Handel Mij. „Berkenrijs” is gebouwd aan den Badhuisweg te 's-Gravenhage.

Op het beschikbare terrein stonden vroeger twee villa's. De eisch van Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht was, dat voor de nieuwe bebouwing niet veel meer dan het oppervlak der villa's in aanmerking mocht komen.

Het terrein ligt tegenover de Nieuwe Scheveningsche Boschjes. In deze omgeving komen nog belangrijke hoogteverschillen voor. Zoo bedraagt het hier tusschen den voor- en achterkant van het huis ongeveer 2.50 m, wat er toe geleid heeft een betrekkelijk lage benedenverdieping te maken, waar de garages, de bergplaatsen, de centrale verwarmingsruimte, en de woning van de concierge zijn ondergebracht. Ook is hier aan de voorzijde de hoofdingang met een ruim ingangsportaal, aan weerszijden voerende naar de trappenhuizen en de liften.

De woningen hebben ruime kamers, maar gering in aantal, omdat zij gedacht zijn voor kinderlooze gezinnen.

Op de zolderverdieping zijn enkele logeerkamers en de dienstbodenkamers aan beide kanten van een lange gang. Deze gang verbindt de trappenhuizen zoodat het niet noodig was afzonderlijke brandtrappen aan te brengen.

De constructie van het gebouw is heel eenvoudig: wanden van normaal metselwerk en houten balklagen.

Aan het vraagstuk van de isolatie is bijzondere zorg besteed. In overleg met het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht is aan de vloerconstructie groote massa gegeven door op de balklagen heraklith-platen te leggen, waarover een laag zand ter dikte van 8 cm. Daarop ligt de houten vloer met de dekvloer.

Bijzondere luxe is er niet in het gebouw, met uitzondering van het ingangsportaal, waarvan de wanden en de vloer met marmer zijn bekleed en de trappenhuizen, die een hooge lambrizeering van ahorn-triplex hebben.

In elke woning heeft een van de woonvertrekken een gemetseld open haardje.

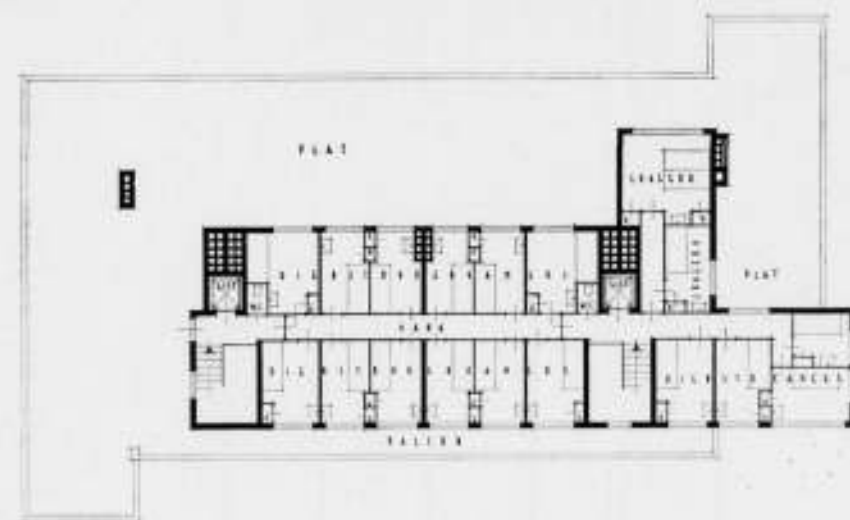
W.

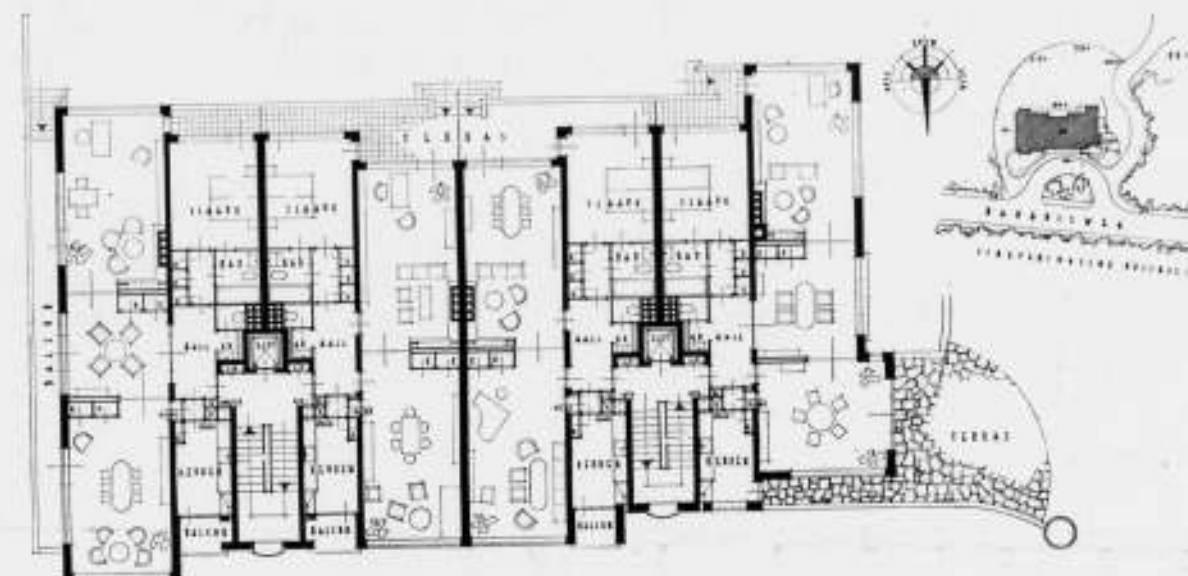
FLATGEBOUW AAN DEN BADHUISWEG TE 'S-GRAVENHAGE, 400

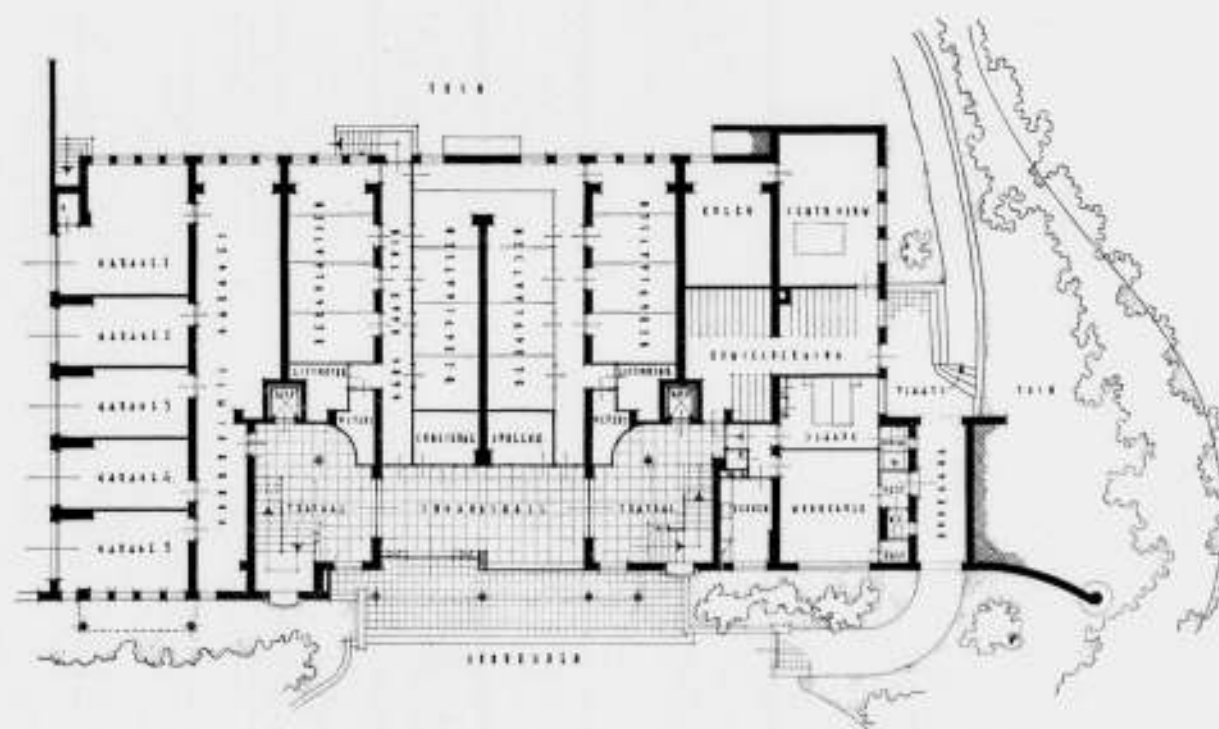
ARCH. JAN WILS B.N.A.

VERDIEPING.

WOONVERDIEPING EN SITUATIE.

BEGANEGROND EN GEDEELTELIJK SOUTERRAIN.

FLATGEBOUW AAN DEN BADHUISWEG TE 'S-GRAVENHAGE. PLATTEGRONDEN SCHAAI 1 A 300.

ARCH. JAN WILS B.N.A.

HAL EN INTERIEUR VAN HET FLATGEBOUW AAN DEN BADHUISWEG TE 'S-GRAVENHAGE

ARCH. JAN WILS B.N.A.

N.V. PELTERIJENHANDEL SPLITTER FRÈRES, DEN HAAG. ARCHITECT JAN WILS B.N.A.

De N.V. Pelterijenhandel Splitter frères heeft opdracht gegeven tot het bouwen van een winkelhuis met bontbewaring aan de Hoogstraat.

Op den beganegrond bevindt zich een ontvangst-ruimte, daarachter het privé-kantoor met bediendenkantoor en de expeditie, welke een uitgang heeft in de Annastraat.

Van de ontvangstruimte gaat een trap naar de eerste verdieping waar twee verkoopsalons zijn gemaakt. Op de tweede verdieping is het magazijn voor bontvellen, op de derde verdieping het atelier voor dames-bontwerkers en op de vierde verdieping dat voor heeren-bontwerkers.

In den kelder is de ruimte voor het bewaren van bont gedurende

de zomermaanden met speciale ventilatie en koelinrichting. Omtrent de afwerking valt mede te deelen dat de voorgevel is bekleed met Alviano-travertin; de ramen en deuren zijn van donker gepatineerd brons.

De betimmering in de ontvangstruimte en de verkoopsalons is van sycomore, evenals het hout van de meubels.

De wanden en de plafonds zijn in reliefverf geschilderd met een kleur iets lichter dan het hout en met een weinig goud in het oppervlak.

De vloeren in deze vertrekken en de trap zijn met mos-groene moquette belegd.

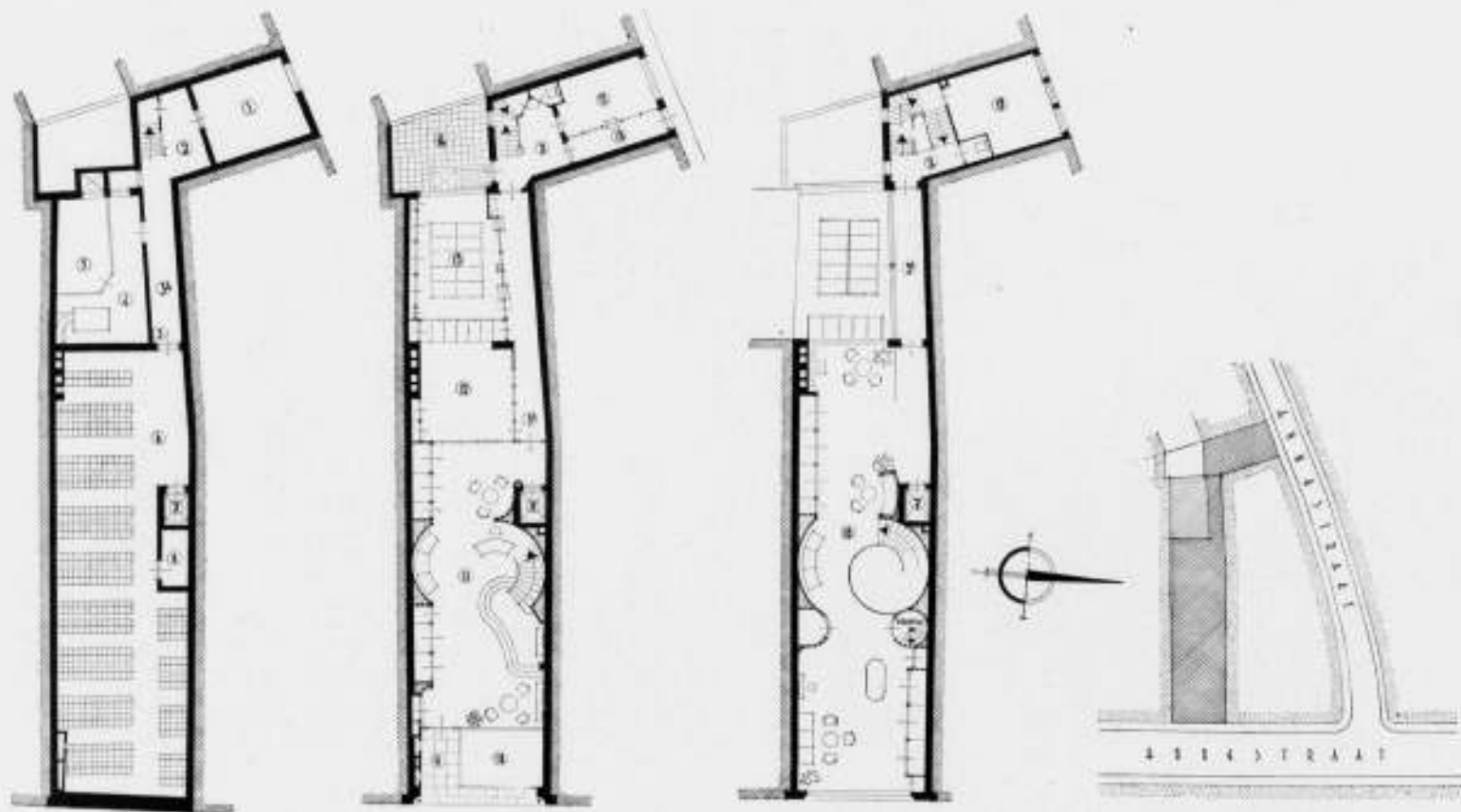
W.

GEVELAANZICHT

ONTVANGSTRUIMTE

1. EMBALLAGE, 2. TRAPPENHUIS, 3. KLUISDEUR, 3a. VERBINDINGSDEUR, 4. CENTR. VERWARMING, 5. KOLEN, 6. BONT BEWAREN, 7. LIFT, 8. KAST VOOR BEWARING ZILVERVOSSEN, 9. INGANG, 10. ETALAGE, 11. ONTVANGST, 12. PRIVÉ-KANTOOR, 13. PERSONEEL-KANTOOR, 14. PLAATS, 15. EXPEDITIE, 16. DIENSTINGANG, 17. UITPAK-KAMER, 18. VERKOOPRUIMTE

WINKELHUIS N.V. PELTERIJENHANDEL SPLITTER FRÈRES DEN HAAG.

ARCH. JAN WILS B.N.A.

ONTVANGSTRUIMTE MET TRAP NAAR VERKOOPRUIMTE.
WINKELHUIS N.V. PELTERIJENHANDEL SPLITTER FRÈRES DEN HAAG.

ARCH. JAN WILS B.N.A.
403

REGELING VOOR AANBESTEDINGEN IN VERBAND MET OORLOGSGEVAAR.

Op de ledenvergadering van den B.N.A. is de volgende regeling aangenomen, ter opname in de bestekken van uit te voeren bouwwerken.

1. Indien een der volgende omstandigheden ten tijde van de aanbesteding aanwezig is:

- oorlogsgevaar, als bedoeld in het Tiende Hoofdstuk van de Grondwet;
- oorlog in Europa, waarbij Nederland niet betrokken is, en dienengevolge krachtens het bestek te leveren materialen en, in daarvoor in aanmerking komende gevallen, de voor de uitvoering noodige brandstoffen, alsmede de vrachten voor den aanvoer van deze materialen en brandstoffen tot aan het werkterrein in prijs stijgen, dan wel loonen van bij de uitvoering van het werk tewerkgestelden verhoogd moeten worden, heeft de aannemer, met inachtneming van het in de volgende leden bepaalde, aanspraak op een gedeeltelijke vergoeding van de meerdere kosten.

2. Geen vergoeding zal worden gegeven:

- indien en voorzover de aannemer nagelaten heeft al datgene te doen, wat redelijkerwijze van hem gevorderd kan worden om risico bij de aanschaffing van materialen en brandstoffen te beperken;
- ten aanzien van materialen en brandstoffen, deze tezamen genomen, van vrachten en van loonen, die, elk dezer groepen in totaal, niet meer dan 10 % zijn gestegen, tenzij het totaal dezer stijgingen meer bedraagt dan 5 % van de aannemingsom.

3. Voor vergoeding wegens prijsstijging komen in aanmerking de te leveren materialen en benodigde brandstoffen, welke voor het werk nodig zijn, uitgezonderd kleinigheden.

4. De vergoeding zal bedragen 85 % van de prijsstijging van de voor vergoeding in aanmerking komende materialen, brandstoffen en vrachten voor den aanvoer van deze materialen en brandstoffen, en 85 % van de stijging van de loonen (met inbegrip van de sociale lasten tot een door den Minister van Waterstaat, de Commissie, bedoeld in lid 6, gehoord, te bepalen percentage).

PRIX DE ROME VOOR BOUWKUNST.

De jury voor den eindkamp van den wedstrijd in de schoone bouwkunst om den z.g. „Prix de Rome 1939”, bestaande uit de heeren prof. dr. P. H. van Moerkerken, voorzitter, ir. J. de Ble Leuveling Tjeenk, prof. N. Lansdorp, ir. S. van Ravesteyn, J. F. Staal, prof. ir. H. T. Zwiers en prof. W.

5. Onder prijsstijging van materialen en brandstoffen en van vrachten voor den aanvoer van deze materialen en van deze brandstoffen tot aan het werkterrein wordt in deze regeling verstaan het verschil tusschen den standaardprijs, geldende ten tijde, dat de aanschaffing (c.q. aanvoer) geschiedde of met inachtneming van het bepaalde in het 2e lid onder a had behooren te zijn geschied en den standaardprijs, geldende ten tijde van de aanbesteding.

Onder stijging van loonen wordt in deze regeling verstaan het verschil tusschen de standaardloonen ten tijde van de loonbetaling en de standaardloonen ten tijde van de aanbesteding.

6. Onder standaardprijzen en standaardloonen, in het vorige lid bedoeld, worden verstaan de prijzen en loonen, die periodiek zullen worden vastgesteld door een Commissie. De leden van deze Commissie worden door den Minister van Waterstaat benoemd (voor zooveel de andere Departementen betreft na voordracht van de betrokken Ministers) en ontslagen, welke Minister ook bevoegd is voor de Commissie een reglement vast te stellen. De prijzabepaling door de Commissie is bindend voor beide partijen.

7. Indien tijdens de uitvoering van het werk krachtens het bestek te leveren materialen en voor de uitvoering benodigde brandstoffen of vrachten, als bedoeld in lid 3, in prijs dalen, dan wel loonen van bij de uitvoering tewerkgestelden verlaagd worden, zal 85 % van de mindere kosten op de aannemingsom gekort worden. Onder mindere kosten wordt dan verstaan het verschil in kosten met inachtneming van de standaardprijzen volgens de leden 5 en 6. Aftrek blijft achterwege in de gevallen, bedoeld in lid 2 onder b.

8. Eventuele andere aanspraken van den aannemer ingevolge bestek en voorwaarden of ingevolge de Wet, blijven door deze regeling onverlet.

Deze regeling is overeengekomen met de samenwerkende organisaties van aannemers.

A. E. van der Pluym, besloot den eenigen mededinger, die tot den eindkamp was toegelaten, den heer H. de Rijk te Aalsmeer, voor te dragen voor het accessit, bestaande uit den zilveren eerepenning.

CURSUS VOOR GEZONDHEIDSTECHNIEK 1939-1940.

(ONDER AUSPICIEIEN VAN HET DELFTSCH HOOGESCHOOLFONDS, VOOR STUDENTEN AAN DE T. H. TE DELFT).

In de beide voorafgaande cursussen werd de gezondheidstechniek in meer algemeenen zin behandeld, zoowel uit een medisch-hygiënisch als uit een technisch-maatschappelijk oogpunt (de gezondheidstechniek in het algemeen in den eersten cursus, de gezondheidstechniek in de groote stad in den tweede). Thans zal meer aandacht worden geschonken aan de physiologische en pathologische beginselen, welke van belang zijn bij de bestudeering van een onderwerp van meer beperkten omvang, t.w. „De Hygiëne van den Arbeid”.

Ook deze cursus zal staan onder leiding van den Heer J. P. Bijl, arts, Directeur van het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde.

Voor de ouderejaars-studenten worden opgewekt om aan dezen kosteloos gegeven cursus deel te nemen, die echter ook openstaat voor afgestudeerden, mits zij lid zijn van eenige bepaalde instellingen, en voor genoodigden. Aan alle deelnemers, die zich tijdig voor het volgen van dezen Cursus opgeven, zal vóór elke les de korte inhoud van de te geven voordracht worden toegezonden.

Van de gehouden voordrachten zullen overdrukken worden gemaakt, die na beëindiging van den Cursus in één band tegen betaling verkrijgbaar gesteld worden, mits vóór uit* December 1939 voldoende inschrijvingen op die afdrukken zijn binnengekomen.

De kosten van één complete serie overdrukken als bovenbedoeld zijn: voor leden van het Delftsch Hoogeschoolfonds f 1,50; voor niet-leden van het Delftsch Hoogeschoolfonds f 3,—.

Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door het secretariaat van de Afdeling voor Gezondheidstechniek, Mauritskade 7 te Den Haag, telefoon 117449 of aan het huisadres van den secretaris, ir. C. A. E. van Leeuwen, telefoon 333228, Regentesselaan 9, Den Haag.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 33 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 21 OCT. 1939 No. 42

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Kort Verslag van de Ledenvergadering van den B.N.A., gehouden op Zaterdag 14 October 1939, in Hotel „Atlanta” te Rotterdam.

Aangezien het niet meer mogelijk bleek de concept-notulen van de Ledenvergadering van 14-October in dit nummer op te nemen, volgen hierbij de volgende mededeelingen.

Op de vergadering is met algemeene stemmen aangenomen de regeling bij aanbestedingen in verband met prijs- en loonsverhoogingen, tengevolge van de abnormale tijdsomstandigheden. De aangenomen regeling is die, welke het Departement van Waterstaat heeft vastgesteld voor de onder directie van het Departement uit te voeren bouwwerken, met een kleine redactionele wijziging in de punten 3 en 8.

Met het aannemen van deze rijksregeling is gedacht bij te dragen tot het vormen van eenheid op het gebied van de crisismaatregelen.

De beteekenis van de regeling is nu zoodanig, dat de georganiseerde aannemers zullen inschrijven naar die bestekken en voorwaarden, waarin de regeling is opgenomen. Nu deze regeling is ingevoerd, zijn alle andere vervallen.

Tot leden van de Commissie van Onderwijs zijn benoemd de Heeren B. T. Boeyinga en Ir. E. H. A. Kraayvanger. Tot Secretaris van de Commissie van Geschillen, genoemd in art. 46 van de Algemeene Regelen 1932, is, in de plaats van Mr. A. Hilbing Prins die wegens zijn benoeming tot rechter te 's-Gravenhage voor deze functie moest bedanken, met algemeene stemmen benoemd de Heer Mr. M. A. van Booven, advocaat-procureur te Amsterdam.

Verder heeft de Ledenvergadering met algemeene stemmen aangewezen Prof. Ir. H. T. Zwiers als Voorzitter van de Commissie voor de Vaksaneering, in de plaats van wijlen den Heer P. G. Buskens.

Tot lid van deze Commissie werd gekozen de Heer H. M. J. H. Kraayvanger, architect te Rotterdam.

Crisisraad van den B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behoorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

De leden worden verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

Adres van het Bestuur van den B.N.A. aan den Minister van Economische Zaken.

Amsterdam, 17 October 1939.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Economische Zaken, 's-Gravenhage.

Excellentie,

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B. N. A. neemt hierbij de vrijheid Uwe Excellentie het volgende in overweging te geven.

Nu zich door de economische toestanden moeilijkheden voordoen bij het verkrijgen van hout, waardoor de vraag naar hout het aanbod verre overtreft, zou ons Bestuur, voor zoover noodig, de aandacht van Uwe Excellentie willen vestigen op het feit, dat voor verschillend werk méér dan thans geschiedt, inlandsch hout zou kunnen worden gebruikt. Voor het bouwen van schuilplaatsen e.d. wordt veelal bezaagd buitenlandsch hout verwerkt, dat zodoende niet beschikbaar is voor die werken, waarvoor zulk hout onmisbaar is. Naar ons gevoelen zou door het op deskundige wijze uitdunnen van enkele bosschen in ons land, over een groote hoeveelheid hout kunnen worden beschikt, die voor verschillende tijdelijke bouwwerken zouden kunnen worden gebruikt. Op deze wijze zou aan het gebrek aan buitenlandsch hout, dat zich nu reeds doet gevoelen, eenigszins kunnen worden tegemoetgekomen.

Met het verzoek aan Uwe Excellentie aan dit punt Uwe welwillende aandacht te schenken, verblijven wij met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A.

(w.g.) H. VAN DER KLOOT MEIJBURG, Voorzitter.

„ B. T. BOEYINGA, Secretaris.

Centrale Commissie.

Onder voorzitterschap van Mr. J. F. van Royen werd in 1937 ingesteld een Commissie ter bespreking van maatregelen ter bevordering van de cultureele en sociale belangen der kunstenaars, waarin afgevaardigden van verschillende kunstenaarsverenigingen zitting hadden.

Zoals uit den naam van deze commissie blijkt, had zij ten doel de cultureele en sociale belangen der kunstenaars te behartigen. Uit deze tijdelijke commissie werd gevormd de z.g. „Centrale Commissie”, waarin de volgende Heeren zitting hadden. De achter hun naam geplaatste categorie van beroep wordt door hen vertegenwoordigd.

Louis Bron, G. Gerrits, W. Witjens, schilders; Pierre Cuijpers, architecten; J. W. Havermans, beeldhouwers; W. Mengelberg, kunstnijveren; G. A. H. van der Stok, grafici; J. F. van Royen, voorzitter; Wibbo Hartman, secretaris geen lid van de commissie, Soendastraat 12 te Den Haag.

De Centrale Commissie heeft nu ingesteld een Advies-Commissie, voor het uitbrengen van adviezen aan de overheid bij het verleenen van opdrachten en het behartigen van de kunstbelangen.

Deze advies-commissie is gesplitst in een afdeling voor de vrije kunsten en een voor de gebonden kunsten.

De advies-commissie, vrije kunsten, is samengesteld als volgt: G. A. Westerman (Arti et Amicitiae), C. J. Maks (Onafhankelijken), Willy Sluiter (Pulchri Studio), Dav. Schulman (St. Lucas), L. Wymans, J. Bezaan (Voor de kleinere verenigingen), J. Bakker, B. Ferwerda, C. Heinsius, E. Warffemius, J. Briedé, D. Wolbers (Leden, vormende het Bestuur van het Nederlandsch Steuncomité voor beeldende kunstenaars.)

Samenstelling advies-commissie gebonden kunsten als volgt: Ir. G. C. Bremer, H. van der Kloot Meyburg (Architectuur), W. F. Gouwe, Jhr. W. J. H. B. Sandberg (Kunstnijverheid), Chr. de Moor (Wandschildering), Albert Termote, Th. Vos (Beeldhouwkunst), Ir. Hein von Essen, J. Franken Pzn. (Grafische kunsten).

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 43

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

28 OCTOBER 1939

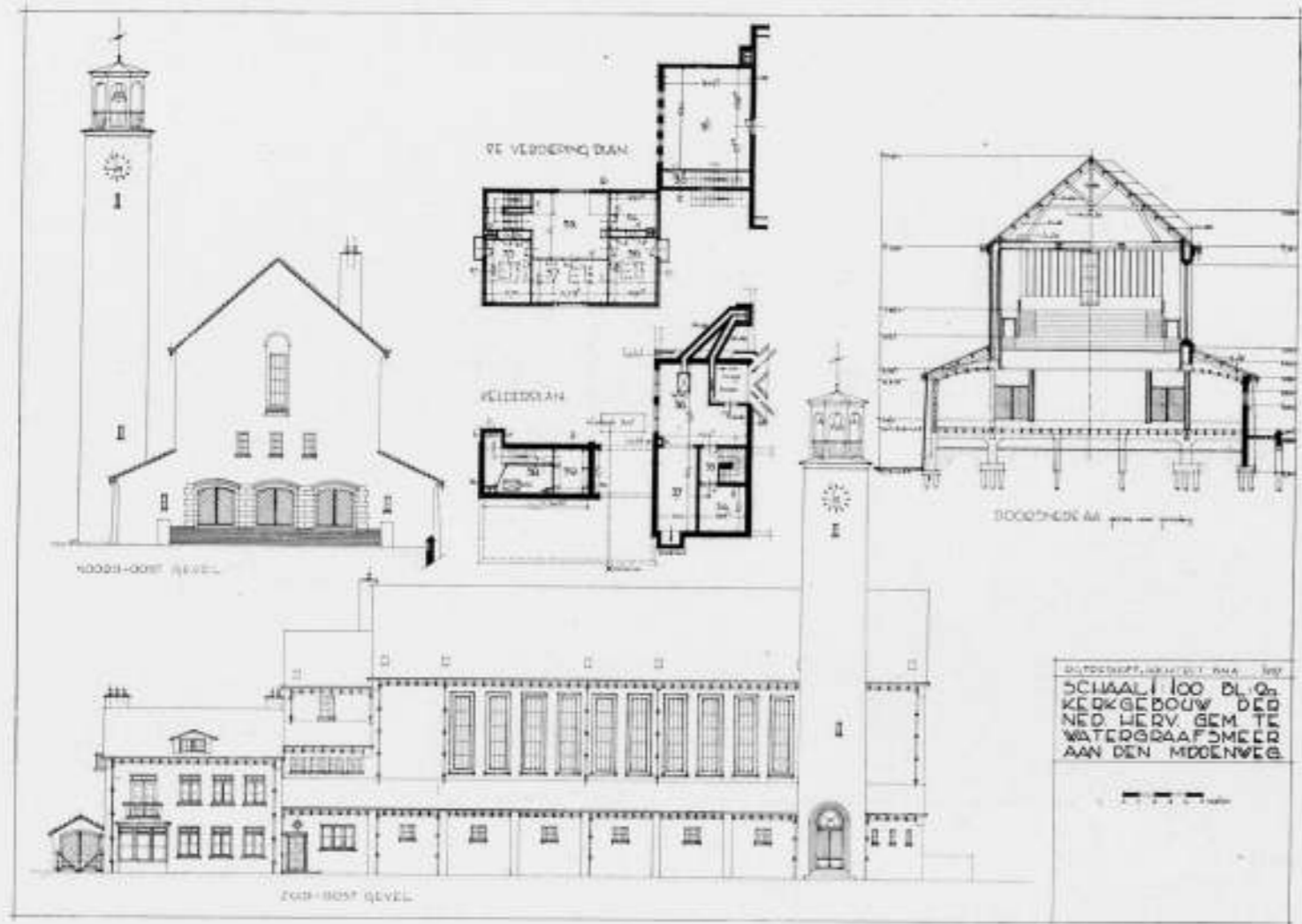
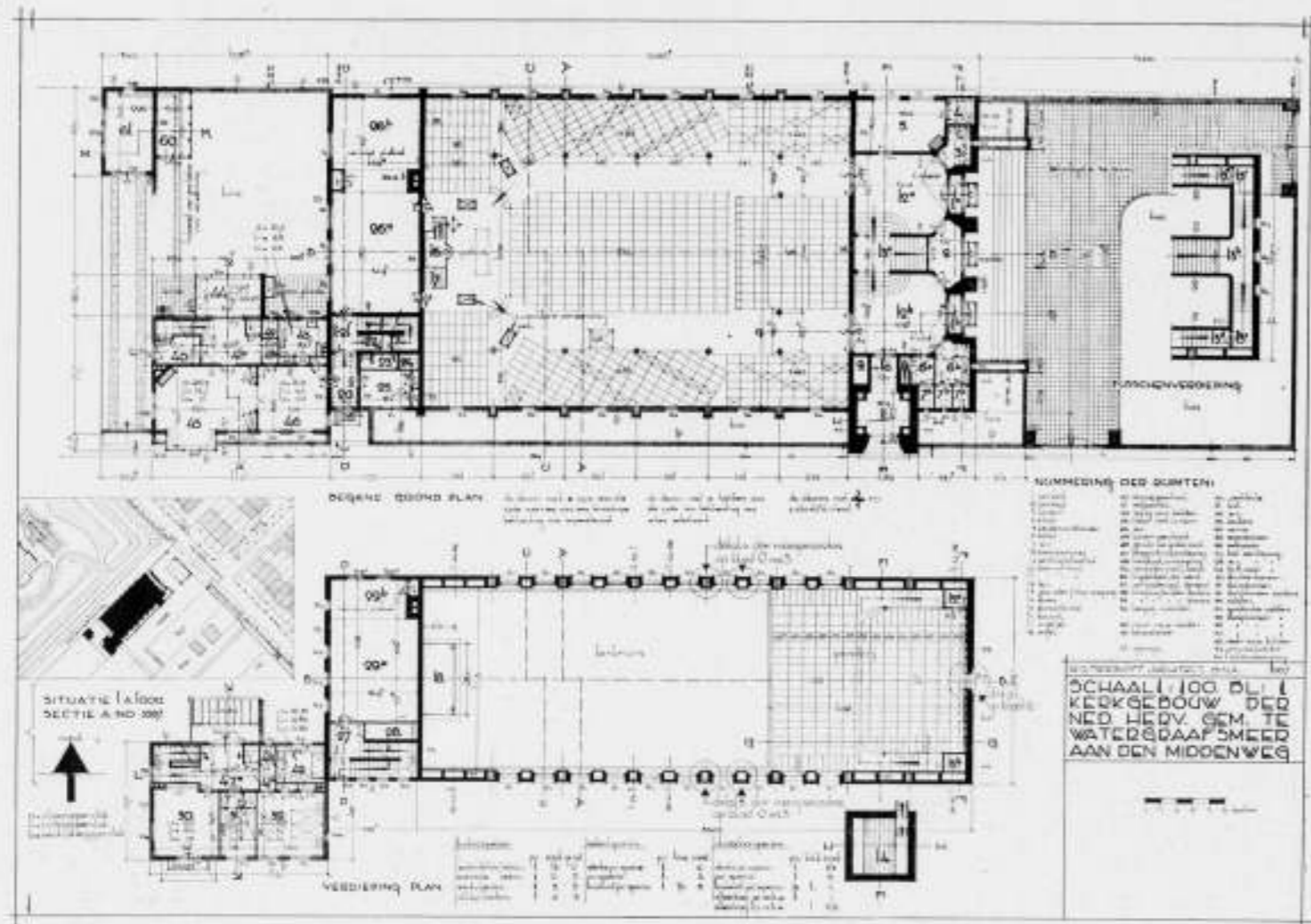

NED. HERV. KERK AAN DEN MIDDENWEG TE AMSTERDAM-OOST. ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.

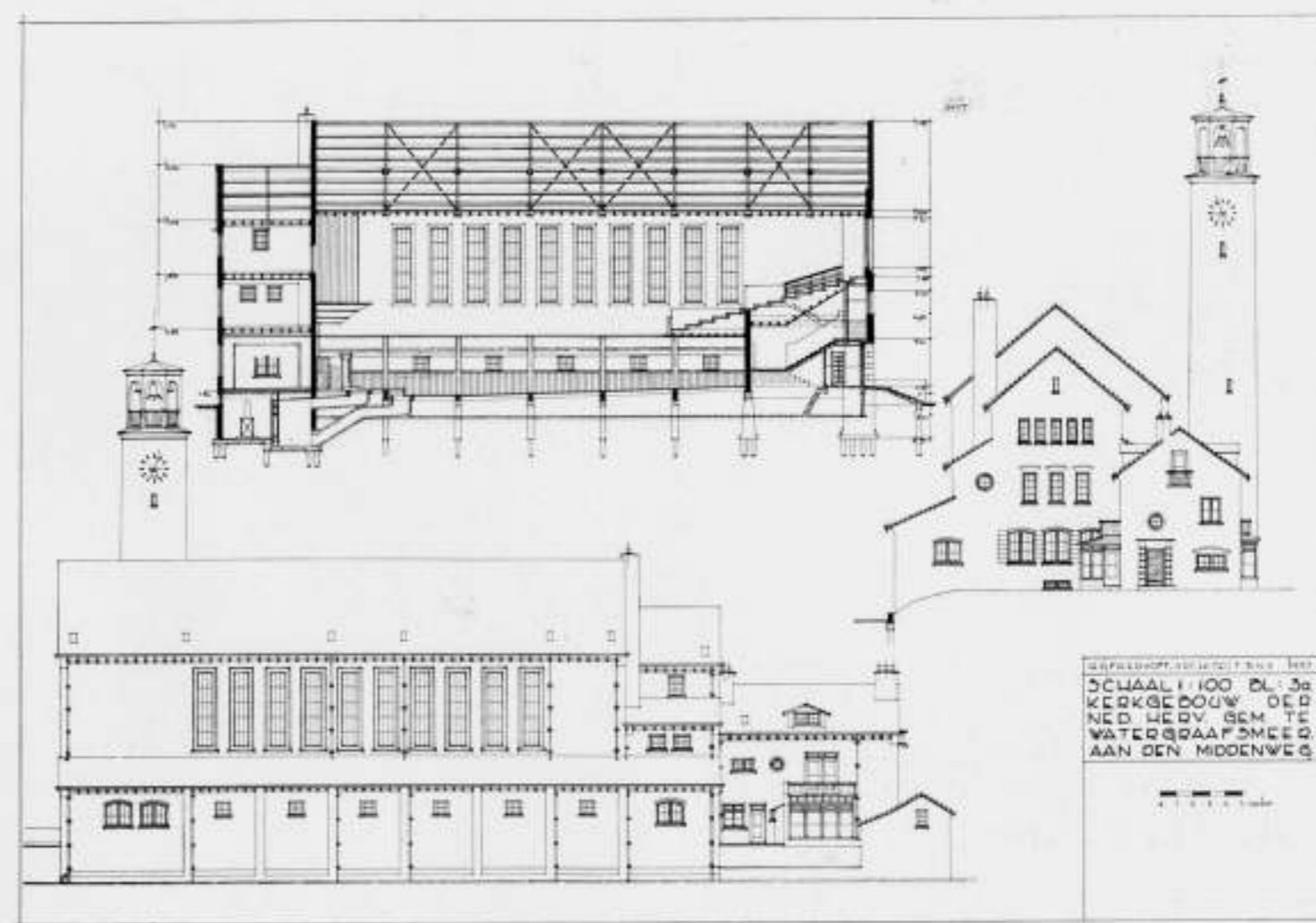
Het kerkbestuur had een terrein gekocht, dat gelegen was naast het prachtige buiten „Frankendael”, de tegenwoordige stadskwekerij. Dit terrein was stedenbouwkundig mooi gelegen op de kruising van Middenweg en Nieuwe Weg, welke laatste naar het westen doortrokken zal worden en een hoofdverbinding van deze stadswijk met het in aanbouw zijnde Amstelstation wordt. Een bezwaar van dit terrein was echter de geringe breedte (22 m) ten opzichte van de afmetingen, welke men voor de kerk verlangde (± 1000 plaatsen). Eenerzijds begrensd door den Nieuwe Weg, anderzijds door de Molensloot, was de groote moeilijkheid die op te lossen viel het bouwen van een kerk die

niet den indruk zou wekken, dat ze ingeklemd zat tusschen de sloot en den weg. De kerk moest dus smal en diep worden met lage bouwmassa's aan de zijkanten. Hieruit volgt dus het type van middenbeuk en zijbeuken, terwijl de toren zoo geplaatst is, dat het accent van de slootzijde af gelegd is en de geheele bouw daardoor vrij komt van Frankendael.

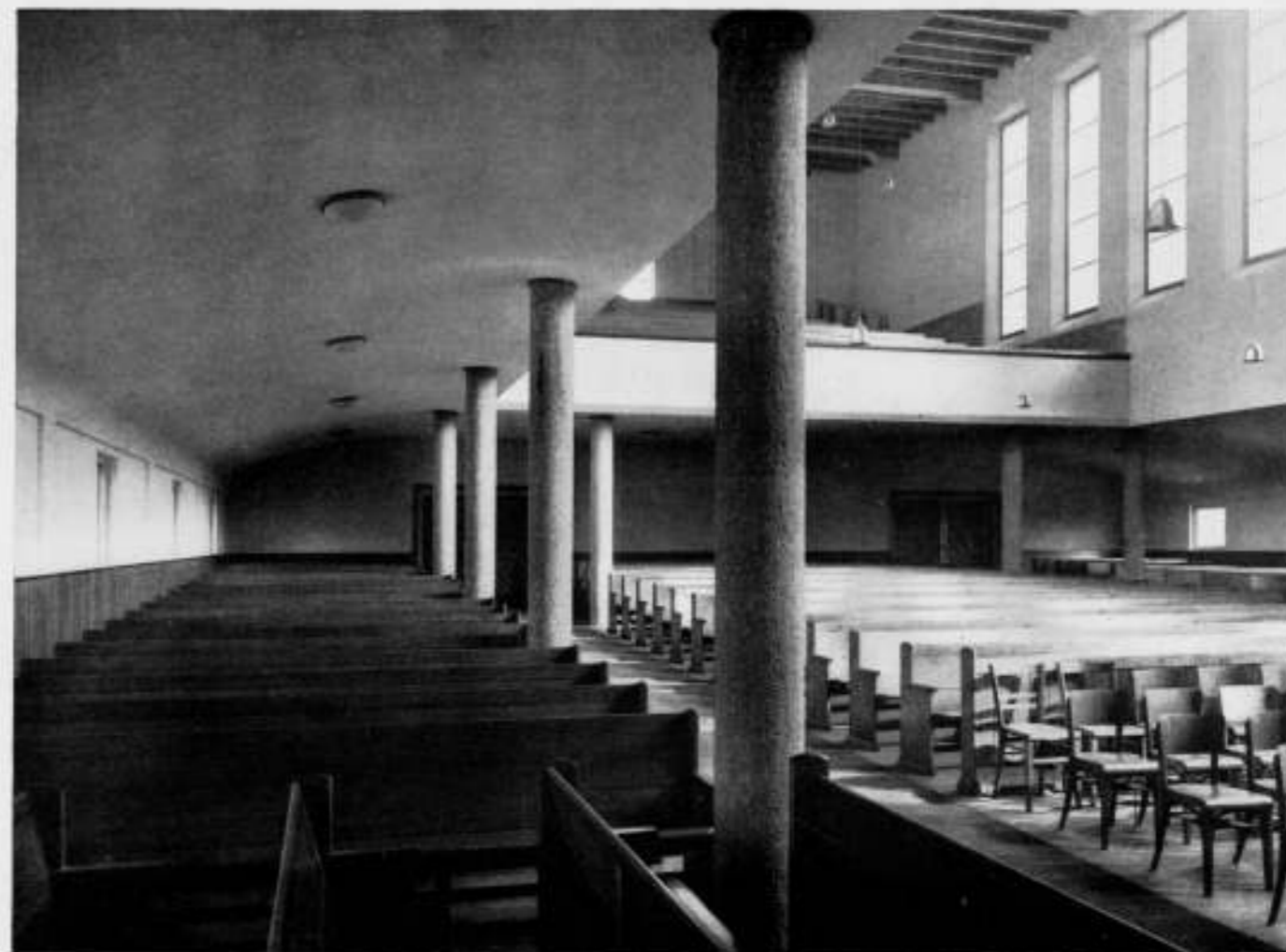
Er ontstond hierdoor evenwel een conflict tusschen den uiterlijken vorm en het inwendige gebruik. De uiterlijke vorm geeft aanleiding tot een opbouw, waarbij de zijbeuken de gangpaden vormen en het middenschip de zitplaatsen bevat. Bij deze oplossing kon onmogelijk het aantal plaatsen bereikt worden,

PLATTEGROND GEVELS DOORSNEDE EN SITUATIE. SCHAAL 1 À 400
NED. HERV. KERK AAN DEN MIDDENWEG TE AMSTERDAM-OOST ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.
406

GEVEL EN DOORSNEDE. SCHAAL 1 À 400
NED. HERV. KERK AAN DEN MIDDENWEG TE AMSTERDAM-OOST ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.
407

INTERIEURS NED. HERV. KERK TE AMSTERDAM-OOST

ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.

INTERIEURS NED. HERV. KERK TE AMSTERDAM-OOST

ARCHITECT IR. G. FRIEDHOFF B.N.A.

terwijl de gangpaden dan een zoodanigen omvang zouden aannemen, dat dit economisch niet verantwoord was. Daarom zijn de zijbeuken in het middenschip gelegd. Om nu het gezicht op den kansel zoo vrij mogelijk te laten, zijn de kolommen van beton gemaakt en tot een minimale afmeting teruggebracht. De plaatsen, die in de lijn kansel-kolom achter deze laatste gelegen zijn, tellen in het gevraagde aantal niet mee. Door de geringe afmeting van de kolom zijn ze in de praktijk toch nog bruikbaar. De drie ingangdeuren worden niet gelijktijdig gebruikt; de bedoeling is om de middendeur alleen bij het aangaan van de kerk te gebruiken, wanneer de kerkgangers in kleiner aantal gelijktijdig komen en een extra tochtafsluiting aanwezig is. Bij het uitgaan worden echter de linksche en rechtsche deur gebruikt, waardoor de kerk snel leeg kan lopen.

De ingang onder den toren wordt gebruikt voor bijzondere gebeurtenissen als trouwen, e.d.

Het orgel is boven den kansel geplaatst, dit was een eisch van het kerkbestuur. De zichtbare pijpen zijn levend, de andere pijpen zijn achter een front van schuingestelde houten schoepen verdeckt opgesteld. De speeltafel is opgenomen in de kanselbetimmering. Deze is — evenals de banken — van groenachtig grijs gebeitst limba; de ronde uitbouw van de predikantsplaats is van genoest berkenhout. De wanden zijn ruig gestuct, het plafond

is van bruin gebeitst vurenhout, de onderzijden van de balken zijn geverfd.

Tusschen de kerk en de pastorie zijn de kerkeradskamer met daarboven gelegen vergaderzalen (o.a. voor catechisatie) geplaatst. Ze vormen een overgangsmotief tusschen deze beide elementen. Alle gevels zijn van grijsroode baksteen, enkele onderdeelen, o.a. bij de hoofdtoegangsdeuren, van Doornikschen steen; het houtwerk van deuren en toren is oregon-pine, voor de eerste gebeitst, voor den laatste geschilderd in groen (buiten) en rood (binnen) met enkele crème banden langs de openingen.

Technische gegevens:

Gefundeerd op houten palen met betonspanen voor de zijbeuken, daarop stalen portaalspanen voor middenbeuk en houten kap. Grijs geventeerde baksteen, blauwe pannen.

Kerk verwarmd met heete lucht (olie) systeem Scheepers. Achterbouw en pastorie met warmwater en automatische kolenketels, adviseur J. Woudhuizen.

Kubieke inhoud ca. 10.000 m³; aantal plaatsen ca. 1000.

Bouwkosten ca. f 103.000.—; Centrale Verwarming f 5.700.—;

Electrische aanleg f 3.300.—; Meubilair ca. f 10.000.—.

Het geheel is op uitstekende wijze uitgevoerd door A. Broere's Aannemingsmij. te Amsterdam O.

Ir. G. FRIEDHOFF, Arch. B.N.A.

FLATGEBOUW EN „INSTITUUT SCHOEVERS" TE ARNHEM. ARCHITECT W. GERRETSEN B.N.A.

Het Stationsplein te Arnhem is, wat de bebouwing betreft, een voortzetting van de Singels waarvoor de gelig en grijsig geverfde gevels in 19de eeuwse stijl karakteristiek zijn. Temidden van deze bebouwing moest een flatgebouw komen.

Bij het ontwerpen van dit gebouw heb ik geen redenen kunnen vinden om van dit oude schema in belangrijke mate af te wijken. De lichte baksteen voegt zich zelfs naar het palet van den Arnheemschen huisschilder. Alleen de omljstingen van de ramen op de eerste verdieping, banden, dorpels en blokken om de ingangen zijn van echte natuursteen terwijl men hier gewend was deze te „trekken". Maar zulk een afwijking valt niet onmiddellijk op, evenmin als de stalen ramen in houten kozijnen.

Het terrein liet toe om, langs den voorgevel, een strook grond voor straatverbreding aan de Gemeente af te staan. Het aan de Bovenbergstraat grenzende achterterrein bleek aantrekkelijk voor het Instituut Schoevers voor het vestigen van een schoolgebouw.

Het flatgebouw bevat 16 woningen met, in den kelder, meubelbergplaatsen, een gas- en scherfvrije kelder, dienstruimten en

2 meterkamers. Het bleek mogelijk om alle hoofdleidingen vanuit de meterkamers, door leidingkokers naar de flats te voeren en voor iedere flat de uitgaande en terugkerende leidingen afzonderlijk op deze aan te sluiten. De kokers hebben een van de woonruimten geïsoleerde ligging. Geluidsoverbrenging door leidingen kon op deze wijze volkomen worden vermeden.

Voorts zijn, ter vermindering van geluidsoverbrenging, de scheidingsmuren niet als balkdragende muren benut; zijn plafondhangers gebruikt met Heraklith-platen aan onder- en bovenzijde en zijn de leidingen uitsluitend opgehangen aan balklagen of gelegd op plafondhangers van flats ten dienste waarvan de leidingen zijn gelegd.

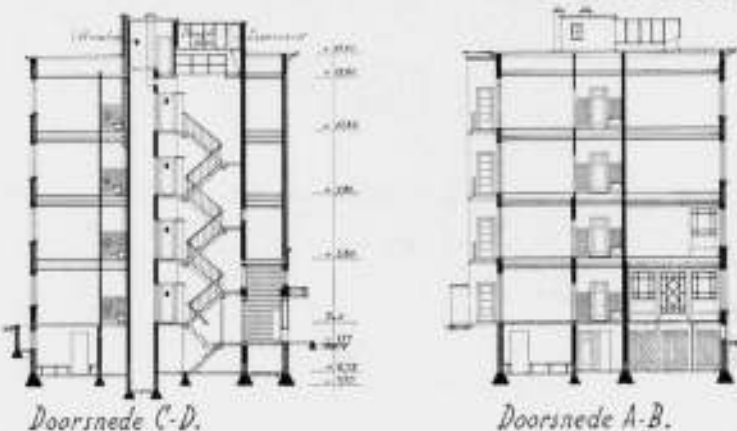
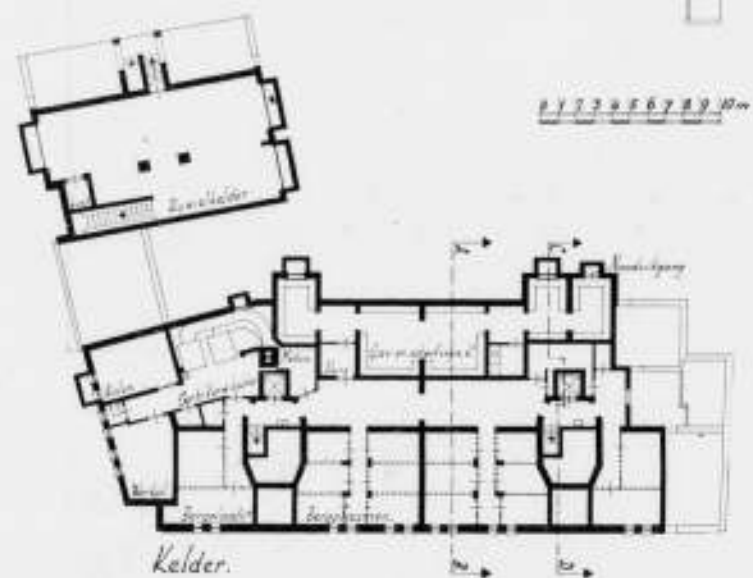
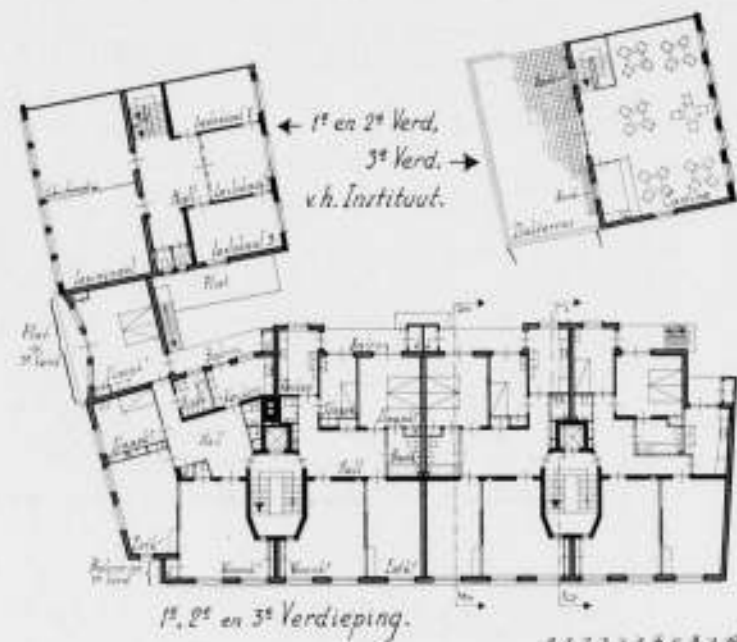
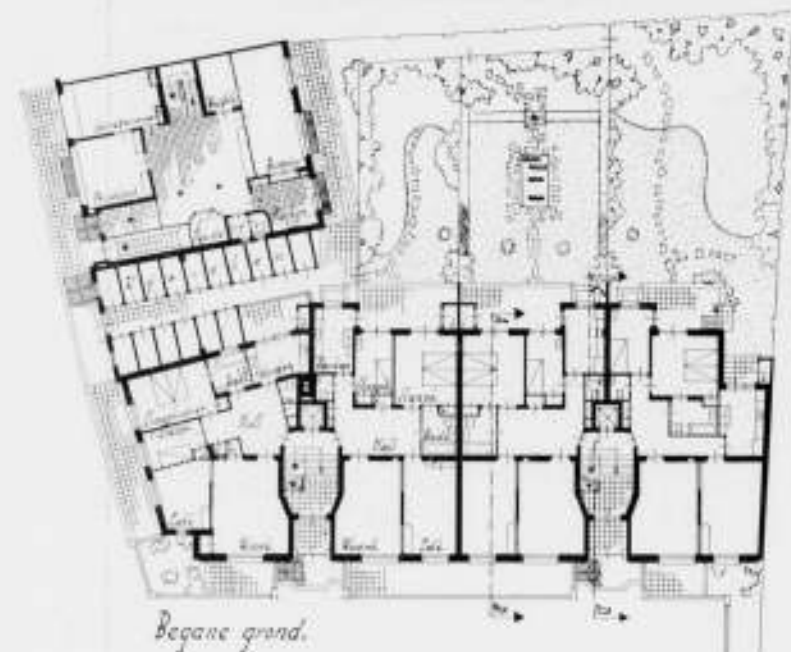
De gebouwen kwamen gereed op 1 Mei 1939, uitgevoerd door de bouwondernemers Gebrs. Winters en Schurer, voor rekening van de N.V. Levensverzekering Maatschappij „Arnhem", te Arnhem.

WILLEM GERRETSEN,
Architect B.N.A.

FLATGEBOUW EN „INSTITUUT SCHOEVERS" TE ARNHEM

ARCHITECT W. GERRETSEN B.N.A.

PLATTEGRONDEN EN DOORSNEDEN. SCHAAL 1 A 400
FLATGEBOUW EN „INSTITUUT SCHOEVERS" TE ARNHEN

ARCHITECT W. GERRETSEN B.N.A.

TOESTAND IN HET BOUWBEDRIJF.

Wij lezen in „De Maasbode":

HOE AAN DE MOEILIKHEDEN HET HOOFD DIENT TE WORDEN GEBODEN.

„Door de tijdsomstandigheden zijn moeilijkheden ontstaan in de bouwbedrijven. Verschillende architecten zijn reeds zonder werk. Kunnen nu, zoo werd aan de radio-contrôle commissie gevraagd, maatregelen getroffen worden om aan deze moeilijkheden tegemoet te komen?

Hierop luidt het antwoord als volgt:

Omdat het bouwbedrijf een groot aantal menschen, architecten, aannemers, leveranciers, technici, bouwvakarbeiders e.a. werk verschaft, die door stillegging van het bedrijf allen zouden worden getroffen, dienen er maatregelen genomen te worden om het bouwbedrijf op gang te houden. Ongetwijfeld is er onder de huidige omstandigheden risico aan verbonden voor een opdrachtgever om tot bouwen over te gaan. Middelen zullen moeten worden beraamd om dit risico voor alle betrokken personen zoo gering mogelijk te doen zijn, en om de eventuele nadeelige gevolgen, die uit den toestand zouden kunnen voortkomen, zoo billijk mogelijk naar ieders positie te verdeelen. De regering heeft door het instellen van verschillende instanties zooveel mogelijk maatregelen genomen om prijsverhoogingen tegen te gaan. Er is geen reden zonder meer aan te nemen, dat de plaats

gevonden hebbende prijsverhoogingen in dezelfde mate en in dezelfde verhouding zullen blijven plaats vinden.

Op grond hiervan kan het algemeen advies worden gegeven: voorgenomen bouwwerken, zoo daarvan de bouw binnen afzienbaren tijd in ieder geval noodzakelijk moet worden geacht, zoo spoedig mogelijk te doen uitvoeren. Naar mag worden aangenomen zal uitstel leiden tot duurderen bouw. De particuliere organen in het bouwbedrijf zullen zooveel mogelijk in het belang van hen die werkzaam zijn in het bouwbedrijf, de opdrachtgevers moeten doordringen van de wenschelijkheid geen noodzakelijke bouwwerken uit te stellen. Zij dienen hiermede ook het maatschappelijk belang. Bovendien is het niet uitgesloten, dat zich door het stabiliseeren van den toestand een reactie zal doen gevoelen, waarbij eenmaal voorgenomen bouwwerken toch zullen moeten worden uitgevoerd.

Volgens het inzicht van velen, die bij het bouwvak betrokken zijn, kan, indien de betrokkenen daaraan zooveel mogelijk medewerken en de regering de noodige maatregelen daartoe neemt, spoedig weer een meer geregelde toestand in het bouwbedrijf worden verwacht."

Dit antwoord lijkt ons uitstekend en het heeft zeer zeker onze volle instemming.

J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 34 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 28 OCT. 1939 No. 43

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS. WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

A. ET A.

Op Zaterdag 4 November a.s. des middags 3 uur, zal onder leiding van Ir. D. Roosenburg een excursie voor de leden van A. et A. en het H.B.O. met introducées worden gehouden naar het nieuwe gebouw voor de Rijkverzekeringsbank te Amsterdam.

Samenkomst precies 3 uur bij den hoofdingang van het gebouw aan de Apollolaan.

Concept-notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 14 October 1939 in Hotel „Atlanta" te Rotterdam.

Het Bestuur is voltallig aanwezig.

De presentielijst wordt geteekend door 48 leden.

De Voorzitter, de Heer H. v. d. Kloot Meijburg, opent de vergadering en spreekt zijn voldoening er over uit dat zoo veel leden zijn opgekomen. In het bijzonder heet hij den Heer J. Verheul Dzn. welkom, den Nestor van den B.N.A., wiens aanwezigheid door het Bestuur zeer wordt gewaardeerd.

Hierna verzoekt de Voorzitter allen op te staan ter herdenking van wijlen den Heer P. G. Buskens, oud-Voorzitter van den B.N.A.

„Het heengaan van mijn vriend Buskens", aldus de Heer Meijburg, „en het ontvangen van de tijding van zijn overlijden geschiedde in de volle werkzaamheden van ons Bestuur. Daardoor werd als 't ware geaccentueerd dat de band tusschen den Heer Buskens en den B.N.A., eerst waarlijk door zijn dood werd verbroken. Zijn laatste brief, twee dagen tevoren gekomen, werd behandeld even na zijn overlijden dat een telefonisch bericht kort daarop bekend maakte. Gij kunt begrijpen, hoe groot onze ontroering was.

Enorm is het vele, dat de Heer Buskens gedaan heeft in zijn leven. Hij had een groote praktijk als architect, maar daarnaast gaf hij al zijn tijd aan het vereenigingsleven. Hij was daarbij onvermoeid en wellicht heeft hij zijn lichamelijke krachten overschat. Uit de herdenkingen in het Bouwkundig Weekblad hebben we hem in zijn veelzijdigheid voor ons zien oprijzen en de Heer Herman de Roos heeft er op gewezen hoe een warmvoelend vriend Piet Buskens was. Hij ruste, na zijn arbeidzaam leven, in vrede", zoo besloot de Heer Meijburg en verzocht den leden eenige oogenblikken van stilte

De Voorzitter heette hierna de nieuwe leden welkom, de Heeren Ir. F. J. Gouwetor te Assen, G. H. van Manen te Drachten, G. A. Helder te Leeuwarden, B. van Heyningen te 's-Gravenhage en A. J. van Eck te 's-Gravenhage. Aanwezig zijn de Heeren: Ir. F. J. Gouwetor, G. H. van Manen en A. J. van Eck.

De Voorzitter wijst er op dat de B.N.A. een vriendenkring is, waar een amicale geest heerscht. „Sluit U aan bij dezen kring en behartig in 't algemeen de belangen van de bouwkunst".

Prof. Ir. H. T. Zwieters neemt hierna het woord om den Voorzitter het volgende mede te deelen: Er is een initiatief uitgegaan, om U, gebruik makende van een daartoe opgenomen bepaling in de Statuten, nog voor 2 jaren te benoemen tot Voorzitter. De aanleiding waren ten deele de moeilijke tijdsomstandigheden, die het continueeren van het voorzitterschap wel wenschelijk maken, maar een voornamere aanleiding was toch het feit, dat de leden van den B.N.A. U dolgraag nog 2 jaren wenschten te behouden als Voorzitter. De tijdsomstandigheden waren hier welkome aanleiding om ons initiatief te nemen. Binnen twee dagen tijd had de vereischte meerderheid der leden zijn accoord verklaard met het voorstel, thans zijn het er tweederde van het aantal. Spreker wenscht den Voorzitter geluk met dit resultaat (Luid applaus).

De Heer v. d. Kloot Meijburg verklaart zich zeer verheugd over dit spontaan bewijs van waardeering. Onder andere omstandigheden zou het zich houden aan de goede traditie van de 4-jarige werkzaamheid veel vat op hem hebben gehad, maar na deze uitspraak van de leden mag spreker zich niet terugtrekken. Hij dankt de leden voor het groote bewijs van vertrouwen en hoopt dit vertrouwen niet te beschamen. Spreker dankt hierna Prof. Zwieters hartelijk voor zijn initiatief.

Notulen.

De notulen van de Ledenvergadering op 23 Juni te Zwolle gehouden, en in concept aan de leden rondgezonden, worden goedgekeurd.

Ingekomen stukken.

Bericht van verhindering, om de vergadering bij te wonen, zonden de Heeren A. Baart en G. Feenstra.

Mededeelingen.

De Voorzitter deelt mede dat aan den bekenden oproep van Dr. Kalf, om zich aan te melden voor de bescherming van onze monumenten, op ruime schaal door de leden van den B. N. A. gevolg is gegeven. Vijftig leden hebben zich opgegeven. In de voornaamste plaatsen zijn districtleiders benoemd, die onmiddellijk aan 't werk zijn gegaan.

In het Bestuur is de honoreering voor dit werk besproken. Met een voorstel om in dit geval over de voorbereiding geen honorarium te rekenen, maar, wanneer de speciale constructies en voorzieningen ter bescherming van de monumenten uitgevoerd worden, de leiding van die uitvoering wel te honoreeren met 60 % van het honorarium volgens de nieuwe tabel voor restauratiewerken, ging Dr. Kalf accoord, onder voorbehoud dat de Regeering voor de bescherming de noodige middelen zou beschikbaar stellen.

Inmiddels is gebleken dat de regeling in de praktijk inderdaad wordt toegepast, zoodat deze zaak op bevredigende wijze is opgelost.

Toen het bleek dat er van enkele monumenten geen opmetingsteekeningen waren, heeft het Bestuur een commissie ingesteld, bestaande uit de Heeren Prof. Ir. Zwiers, Voorzitter, J. F. Berghoef, P. Cuypers en Ir. G. Friedhoff, met de taak, in overleg met het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, de opmetingen tout court te doen geschieden.

Immers, mocht zulk een monument onverhoopt bij een oorlogsgedaan worden getroffen en gedeeltelijk of geheel worden vernietigd, dan zouden er geen gegevens meer zijn voor het herstel of als herinneringsdocument. Dit mag niet gebeuren.

De Voorzitter herinnert verder aan de instelling van den Crisisraad, waarover in de Off. Mededeelingen een en ander is opgenomen. Er zijn reeds vele gevallen behandeld. Spreker verzoekt den leden niet te bescheiden te zijn en hun moeilijkheden kenbaar te maken. Behalve dat de Crisisraad advies heeft gegeven aan leden in verband met moeilijkheden bij bepaalde werken, tracht de Crisisraad zooveel mogelijk het bouwbedrijf op gang te houden, d.w.z. de argumenten naar voren te brengen, die er voor pleiten, zooveel mogelijk met bouwen door te gaan, ondanks de crisismoeilijkheden.

Op voorstel van den Crisisraad heeft het Bestuur zich gewend tot de Gedeputeerde Staten van alle provincies, met het verzoek te willen bevorderen, dat de Gemeentebesturen, die besloten hadden tot het bouwen van bepaalde werken, en waarvan het raadsbesluit reeds de goedkeuring heeft van G.S., met het bouwen van die werken nu ook doorgaan, vooral in die gevallen waarbij een particulier architect optreedt.

Het blijkt dat de Gedeputeerde Staten wel geneigd zijn, in de richting van ons verzoek hun steun te geven, mits de rijksregelingen zich daar niet tegen verzetten.

Verder heeft de Crisisraad een onderhoud gehad met den Heer Ir. B. A. Verhey, Voorzitter van de Commissie van Advies voor het Rijksbureau voor de Bouwmaterialen. Bij dit onderhoud is gebleken dat vooralsnog het Rijksbureau niet prijsregelend optreedt, maar alleen voor den materialevoorraad zorgdragen zal. (Voor hout, metalen en asphaltproducten zijn aparte bureaux). Een onderhoud met den daarvoor aangewezen hoofdamtenaar op het Dep. van Economische zaken over de prijzen der bouwmaterialen, kon nog niet doorgaan. Verder heeft het Bestuur van den B.N.A. zijn diensten aangeboden bij de Vrijwillige Burgerlijke Dienstverrichtingen, naar aanleiding waarvan het Bestuur een onderhoud heeft gehad met Mr. Muller, secretaris van deze instelling.

Hoewel uit een aard der zaak niet onmiddellijk een concrete vorm van dienstverrichting besproken kon worden, bleek dat de hulp van de architecten gaarne zou worden ingeroepen voor de taxatie van eigendommen bij eventueele evacuatie. Mr. Muller wees voorts op een gebleken tekort aan deskundige, technische hulpkrachten.

Daarom heeft het Bestuur besloten zich in een adres tot den Voorzitter van den Ministerraad te wenden om te verzoeken de deskundige architecten bij vernieuwingen van bouwtechnischen aard in te schakelen.

Voorts deelt de Voorzitter mede dat Mr. A. Hilbingh Prins, sedert 1929 secretaris van de Commissie van Geschillen en secretaris van den Raad van Orde, benoemd is tot Rechter bij de Rechtbank te Den Haag, en als gevolg daarvan zijn ontslag heeft moeten aanvragen uit de genoemde functie.

Het Bestuur heeft Mr. Prins het ontslag verleend en hem persoonlijk zijn waardeering en dank voor zijn werk betuigd. Als opvolger heeft het Bestuur, na enkele personen te hebben geraadpleegd, gemeend zijn keuze te moeten doen vallen op den Heer Mr. M. A. van Booven, Advocaat en Procureur te Amsterdam. Als secretaris van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland is Mr. van Booven uitnemend op de hoogte van de praktijk van de arbitrage en van de toestanden en gewoonten in het bouwvak.

De vergadering bekrachtigt bij acclamatie de benoeming van Mr. van Booven tot secretaris van de Commissie van Geschillen en besluit Mr. Hilbingh Prins een dankbetuiging te doen toekomen.

Hierna deelt de Voorzitter mede, dat de toestand van oorlogsgevaar het risico der aannemers aanzienlijk heeft verhoogd. Reeds in Februari van dit jaar is met de Besturen van de Aannemersbonden overleg gepleegd over een billijke regeling van deze risico's, welk overleg in Juli werd herhaald.

Inmiddels is er eenige verwarring ontstaan doordat er toch verschillende clausules zijn vastgesteld. In September echter heeft de Minister van Waterstaat een overeenkomst met de Besturen der Aannemersorganisaties getroffen, de z.g. Regeling voor aanbestedingen in verband met oorlogsgevaar, die, opgenomen in de rijksbestekken, den waarborg inhoudt, dat de aannemers daarop zonder voorwaarde ten aanzien van prijsverhoogingen, zullen inschrijven. Aan deze regeling is tevens verbonden de instelling van een Commissie, die officieel standaardprijzen zal vaststellen, van welke standaardprijzen uit de prijsfluctuaties zullen kunnen worden berekend.

Het Bestuur van den B.N.A. heeft nu gepoogd, ook deze regeling van toepassing te doen zijn voor werk van particuliere architecten. In de eerste plaats ter wille van het bereiken van eenheid op het gebied van crisismaatregelen, maar ook om gebruik te kunnen maken van de standaardprijzen.

Het bleek echter dat punt 8 der regeling, luidende: „Eventueele andere aanspraken van den aannemer blijven door deze regeling onverlet.” de mogelijkheid niet uitsluit, dat een aannemer aanspraken zou kunnen doen gelden, die wel in ver verwijderd verband met het werk zijn, maar toch niet ver genoeg om arbiters als geheel onverlet te doen beoordeelen.

Het Bestuur heeft daarom voorgesteld, deze aanspraken te beperken tot die waar het om gaat, n.l. die, waar krachtens de A.V., de A.A.V. en het Burgerlijk Wetboek de aannemer recht op heeft.

De Besturen van de aannemersorganisaties hebben echter voorgesteld het punt als volgt te redigeeren:

„Eventueele andere aanspraken van den aannemer ingevolge bestek en voorwaarden of ingevolge de Wet, blijven door deze regeling onverlet.”

Het Bestuur heeft zich, na overleg met Mr. Rosenboom, ook met deze redactie vereenigd.

Van de zijde van de aannemers is echter ook gevraagd, art. 3 eenigszins te wijzigen. De materialen en brandstoffen, waarvan de prijzen in aanmerking komen voor verrekening volgens de regeling, moesten volgens 3 in het bestek zijn genoemd en in een belangrijke hoeveelheid worden verwerkt.

Het Dep. v. Waterstaat heeft toegezegd deze hoeveelheden in ieder bestek aan te geven. Bij den particulieren bouw is deze toezegging niet te geven en de aannemers moeten dus alle hoeveelheden uittrekken, alvorens te kunnen beoordeelen of bij een aan te besteden werk de prijsregelingsclausule geldt.

In overleg met de aannemers is daarom de eenvoudiger redactie opgesteld: „Voor vergoeding wegens prijsstijging komen in aanmerking de te leveren materialen en benodigde brandstoffen, welke voor het werk noodig zijn”.

De Voorzitter wijst er op dat het nu vooral wenschelijk is, de A.A.V. in de bestekken op te nemen en hij spoort de leden daartoe aan.

De Heer Koldewey meent dat alles eenvoudiger kan, door den aannemer zijn prijzen te laten overleggen.

De Voorzitter gelooft, dat dan blijken zal dat de aannemers hun begrotingen, zelfs al zien zij er acceptabel uit, maken op lage prijzen. De standaardprijzen van de regeling van Waterstaat zijn door een gemengde commissie vastgesteld. Ieder blijft echter vrij te doen zoals hij wil.

De Heer Eibink is van oordeel dat de standaardprijzencommissie het voornaamste is van de geheele regeling. Het zou zelfs wel van belang zijn als die commissie permanent zou blijven: zij heeft evenveel recht van bestaan ook na den oorlogstoestand.

De Heer Sandhövel heeft bezwaar tegen art. 2, omdat de bewijslast valt op de directie. Hij stelt voor de zaak om te draaien.

De Heer Cuypers merkt hierbij op dat wij ons aansluiten bij een bestaande regeling ter wille van de eenheid. Het zal mogelijk zijn later wel eens punten te wijzigen, zoo dit noodig mocht zijn, maar het is wenschelijk de regeling thans zooveel mogelijk onveranderd te aanvaarden.

De Heer Sandhövel vraagt of het niet mogelijk is eerst advies in te winnen.

De Voorzitter acht dit zeer onwenschelijk. Zoowel de principalen als de aannemers hebben belang bij deze regeling. Voor de stimuleering van het bouwbedrijf onder de huidige omstandigheden moeten wij deze zaak aannemen. Bovendien zal de aannemer, wanneer hij kalm den bewijslast op den principaal legt, en dan afwacht, langer op zijn geld moeten wachten, dan wanneer hij zelf zoo duidelijk mogelijk maakt dat hij niets heeft nagelaten om zijn risico te beperken.

De Heer Ir. van Tijen vraagt welke regeling getroffen moet worden bij werken, lang vóór 1 Sept. aanbesteed, en waarbij geen oorlogsclausule is overeengekomen.

De Voorzitter deelt mede dat dit punt in den Crisisraad zal dienen te worden besproken. Algemeen geldt contract is contract, maar het is de vraag of de bijzonderheden van de overeenkomst en den tijd waarop zij gesloten werd, geen andere opvatting mogelijk maken.

De Heer van Moorsel dringt aan op publicatie van de standaardprijzen.

De Voorzitter deelt mede dat omtrent dit punt nog moet worden beslist. De leden moeten echter op een of andere manier de prijzen kunnen weten.

De Heer van Asdonk wijst er op dat het aanbeveling zal verdienen de detailteekeningen zoo vlug mogelijk gereed te hebben om het argument van den aannemer te ontgaan, dat hij zich door gebrek aan details niet eerder heeft kunnen daken.

De Voorzitter acht dezen wenk zeer nuttig, inderdaad zal het risico-vraagstuk de architecten tot een andere wijze van werken verplichten.

De Voorzitter stelt voor de regeling aan te nemen. De vergadering neemt hierna de regeling met algemeene stemmen aan.

De Heer Westerhout verzoekt het Bestuur de regeling te publiceeren met een toelichting voor onze leden.

De Voorzitter wijst er op dat de regeling officieel geen toelichting heeft. De toelichting, in „De Aannemer” verschenen, is een soort gebruiksaanwijzing. Wij moeten er voor waken een eigen toelichting te geven. Uit de notulen van de vergadering zal tenslotte de bedoeling van deze heele zaak wel genoegzaam naar voren komen.

De Voorzitter constateert dat tijdens de bij dit onderwerp gehouden discussie al veel naar voren is gebracht, dat waarschijnlijk hoofdzakelijk in punt 4 van de agenda zou zijn besproken. Tenzij er leden mochten zijn, die nog iets speciaals naar voren zouden willen brengen, neemt spreker aan dat punt 4 afgehandeld is.

De vergadering gaat hiermede accoord.

Hierna deelt de Voorzitter mede dat het Bestuur, hoewel het geen bepaalde suggestie kan doen inzake de aanstaande bestuursverkiezing, wat betreft de te kiezen personen, er toch op zou willen wijzen, in welke richting een zoo goed mogelijk Bestuur moet worden gevonden. De wijze van candidaatstelling werkt het in de hand dat er bepaalde personen naar voren worden gebracht, die uiteraard, eenmaal gekozen, de meest door de Ledenvergadering gewanschte en gewaardeerde personen zijn, hetgeen zeer juist is. Echter komt het daarbij voor, dat dan de keuze wat de geografische verspreiding van de leden over het land betreft, niet altijd even gunstig uitvalt. Daarom heeft het Bestuur aan de Voorzitters der gewestelijke kringen medegedeeld, dat het Bestuur uit eigen ervaring, de volgende

verdeling de gunstigste en meest logische acht. In de 3 groote steden van ons land is een zoo groote concentratie van leden, dat deze steden steeds in het Bestuur vertegenwoordigd zouden dienen te zijn. Verder zouden dan uit het Noorden, Oosten en Zuiden van het land, leden zitting in het Bestuur moeten hebben. Aangezien het moeilijk is te verwachten dat een dusdanige samenstelling zoo ideaal zou uitvallen, zullen uit de genoemde centra zoo veel mogelijk wisselend personen dienen te worden gekozen. Het Bestuur hoopt dat met een en ander zou kunnen worden rekening gehouden.

Hierna deelt de Voorzitter nog mede dat het Bestuur den Heer Prof. Ir. H. T. Zwijs tot Voorzitter heeft benoemd van de Commissie voor de Vaksaneering in de plaats van wijlen den Heer P. G. Buskens, en dat het voorstelt in de opengekomen plaats te benoemen den Heer H. M. J. H. Kraayvanger, die met de materie volkomen vertrouwd is. Deze benoemingen worden met applaus aangenomen.

Punt 5. Benoeming 2 leden van de Commissie van Onderwijs.

1e Vacature. Benoemd wordt de Heer B. T. Boeyinga met 33 van de 45 uitgebrachte stemmen en 1 stem blanco.

2e Vacature. Benoemd wordt de Heer Ir. E. H. A. Kraayvanger met 25 van de 45 uitgebrachte stemmen en 1 stem blanco.

Rondvraag.

De Heer van Manen dankt namens zijn medegeinstalleerde leden den Voorzitter voor zijn vriendelijke woorden en deelt mede dat wat hem persoonlijk betreft, de liefde voor zijn beroep borg moge wezen dat hij een goed lid van den B.N.A. zal zijn.

Dit treffende woord ontlokt een luid applaus.

Niets meer aan de orde zijnde sluit de Voorzitter, met dank aan de aanwezigen voor hun groote opkomst, de vergadering.

Noot.

Inmiddels heeft het Bestuur overleg gepleegd met Mr. Rosenboom over art. 3 van de Regeling voor Oorlogsgevaar met de aannemers ter zake van de bezwaren van den Heer Sandhövel. Mr. Rosenboom acht de bezwaren niet overwegend. De aannemer zal, zooals reeds de Voorzitter op de vergadering antwoordde, wel niet nalaten zijn handelingen zoo duidelijk mogelijk toe te lichten.

REGELING VOOR AANBESTEDINGEN IN VERBAND MET OORLOGSGEVAAR.

Aangenomen door de Ledenvergadering van den B.N.A. op 14 October 1939.

1. Indien een der volgende omstandigheden ten tijde van de aanbesteding aanwezig is:

- a. oorlogsgevaar, als bedoeld in het Tiende Hoofdstuk van de Grondwet,
- b. oorlog in Europa, waarbij Nederland niet betrokken is, en dientengevolge krachtens het bestek te leveren materialen en, in daarvoor in aanmerking komende gevallen, de voor de uitvoering noodige brandstoffen, alsmede de vrachten voor den aanvoer van deze materialen en brandstoffen tot aan het werkterrein in prijs stijgen, dan wel loonen van bij de uitvoering van het werk tewerkgestelden verhoogd moeten worden, heeft de aannemer, met inachtneming van het in de volgende leden bepaalde, aanspraak op een gedeeltelijke vergoeding van de meerdere kosten.

2. Geen vergoeding zal worden gegeven:

- a. indien en voorzover de aannemer nagelaten heeft al datgene te doen, wat redelijkerwijze van hem gevorderd kan worden om risico bij de aanschaffing van materialen en brandstoffen te beperken;
- b. ten aanzien van materialen en brandstoffen, deze tezamen genomen, van vrachten en van loonen, die, elk dezer groepen in totaal, niet meer dan 10 % zijn gestegen, tenzij het totaal dezer stijgingen meer bedraagt dan 5 % van de aannemingsom.

3. Voor vergoeding wegens prijsstijging komen in aanmerking de te leveren materialen en benodigde brandstoffen, welke voor het werk noodig zijn, uitgezonderd kleinigheden.

4. De vergoeding zal bedragen 85 % van de prijsstijging van de voor vergoeding in aanmerking komende materialen, brandstoffen en vrachten voor den aanvoer van deze materialen en brandstoffen, en 85 % van de stijging van de loonen (met inbegrip van de sociale lasten tot een door den Minister van Waterstaat, de Commissie, bedoeld in lid 6, gehoord, te bepalen percentage).

5. Onder prijsstijging van materialen en brandstoffen en van vrachten voor den aanvoer van deze materialen en van deze brandstoffen tot aan het werkterrein wordt in deze regeling verstaan het verschil tusschen den standaardprijs, geldende ten tijde, dat de aanschaffing (c.q. aanvoer) geschiedde of met inachtneming van het bepaalde in het 2e lid onder a had behooren te zijn geschied en den standaardprijs, geldende ten tijde van de aanbesteding.

Onder stijging van loonen wordt in deze regeling verstaan het verschil tusschen de standaardloonen ten tijde van de loonbetaling en de standaardloonen ten tijde van de aanbesteding.

6. Onder standaardprijzen en standaardloonen, in het vorige lid bedoeld, worden verstaan de prijzen en loonen, die periodiek zullen worden vastgesteld door een Commissie. De leden van deze Commissie worden door den Minister van Waterstaat benoemd (voor zoo veel de andere Departementen betreft na voordracht van de betrokken Ministers) en ontslagen, welke Minister ook bevoegd is voor de Commissie een reglement vast te stellen. De prijsbepaling door de Commissie is bindend voor beide partijen.

7. Indien tijdens de uitvoering van het werk krachtens het bestek te leveren materialen en voor de uitvoering benodigde brandstoffen of vrachten, als bedoeld in lid 3, in prijs dalen, dan wel loonen van bij de uitvoering tewerkgestelden verlaagd worden, zal 85 % van de mindere kosten op de aannemingsom gekort worden. Onder mindere

kosten wordt dan verstaan het verschil in kosten met inachtneming van de standaardprijzen volgens de leden 5 en 6. Afrek blijft achterwege in de gevallen, bedoeld in lid 2 onder b.

8. Eventuele andere aanspraken van den aannemer ingevolge bestek en voorwaarden of ingevolge de wet, blijven door deze regeling onverlet.

Toepassing A.A.V.

In verband met bovenstaande regeling dringt het Bestuur van den B.N.A. er bij de leden op aan de A.A.V. 1931 in hun bestekken van toepassing te verklaren.

Commissie Standaardprijzen.

De Minister van Waterstaat heeft benoemd de Commissie voor het vaststellen van de standaardprijzen, -loon en -vrachten, welke als grondslag zullen dienen voor eventuele verrokingen.

De Commissie is als volgt samengesteld:

de Heer Ir. W. J. H. Harmsen, Hoofdingenieur-Directeur van den Rijkswaterstaat te 's-Gravenhage; voorzitter.

Leden, de Heeren:

F. J. H. Geraets, Referendaris bij het Departement van Waterstaat, te 's-Gravenhage;

E. C. W. A. Geuze, Majoer der Genie, te 's-Gravenhage;

Ir. H. van der Kaa, Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid, te 's-Gravenhage;

B. J. Kerkhof, President-Commissaris der N.V. Maatschappij Wegenbouw te Bilthoven;

Mr. J. H. Klatte, Ambtenaar bij het Departement van Economische Zaken, te 's-Gravenhage;

Ir. J. Hidde Nijland, Directeur van den Rijksdienst voor de Werkverruiming, te 's-Gravenhage;

Ir. J. Scheurkogel, Hoofd van het Technisch Contactbureau bij den Rijksgebouwendienst te Rijswijk (Z.-H.);

F. J. Schuurmans, Bouwkundige, te Aerdenhout;

J. Swarts, Aannemer te Groningen;

A. de Vilder, Directeur van de Amsterdamsche Ballast Maatschappij N.V., te Amsterdam;

Ir. J. J. v. d. Wal, Directeur van de Bataafsche Aannemings Maatschappij v.h. Fa. J. v. d. Wal en Zoon, te 's-Gravenhage.

Secretaris:

de Heer Ir. H. ten Bokkel Huinink, Ingenieur van den Rijkswaterstaat, te 's-Gravenhage;

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 44

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

4 NOVEMBER 1939

JACHTHAVEN TE KUDELSTAART.

J. F. BERGHOEF, ARCHITECT.

Met den aanleg van de jachthaven te Kudelstaart werd in 't na-jaar van 1937 een begin gemaakt. De gebouwen werden in 1938 opgericht, zoodat de opening in den nazomer van dat jaar kon plaats vinden.

In tegenstelling tot de andere jachthavens aan de Westeinder, die alle op de kleine plas bij Aalsmeer zijn ondergebracht, waar zij op natuurlijke wijze beschut liggen, werd deze haven aangelegd in het groote meer, dat door zijn lengteas in zuidwestelijke richting en de verwijding naar het noordoosten vaak de allures van een zeearm aanneemt. Door den aanleg van een 200 meter langen golfbreker bleek het mogelijk de haven bij alle windrichtingen voldoende te beschutten en den schepen een ligplaats in rustig water te verzekeren. Voorloopig is er ligging voor ca. 100 jachten, welk getal binnen den golfbreker tot 200 uitgebreid kan worden, ongerekend de jollen en vletjes.

De gebouwen bestaan uit een berg- en reparatieloods, die 's zomers tevens als garage voor de auto's der zeilers dienst kan doen; een kantoor; een bergruimte, waar scheepsonderdeelen en kleine tuigages geborgen worden, met kasten voor de zeilers; vervolgens kleedkamers en toiletten en een restauratie-

zaaltje met dienkamer; ten slotte een woning voor den havenmeester. Aan de zuidzijde staat op een afzonderlijken akker een houten bergloods, waarboven de zeilmakerij ondergebracht is. Hier kunnen nog twee loodsen bijgebouwd worden.

De ruimten om de gebouwen verkregen, mede door de reeds aanwezige elzen en wilgen en de beplanting, een min of meer besloten karakter, vooral de langgestrekte voorhof, waardoor de wijde van het water des te meer verrast. Komt men van de plas, dan wordt door de beslotenheid de indruk van veiligheid versterkt. Bij den opzet werd rekening gehouden met den wensch om buitenruimten te verkrijgen, die voor verschillende windrichtingen beschut liggen, om het verblijf op de haven bij minder goed zeilweer toch aangenaam te maken. De vormgeving diende zoo te wezen dat het geheel een „veilige haven” zou worden. De schaal is klein gehouden, omdat de wal van de Westeinder vrijwel nergens met hoog hout begroeid en de bebouwing over het algemeen zeer klein van afmetingen is.

Bouwtechnisch, of beter nog waterbouwkundig, was de aanleg van den golfbreker het interessantst. De uiterste palen werden het eerst geslagen, nadat hun plaatsen met bakken op het land

GEZIEN VAN UIT HET ZUIDEN

CLUBLOKAAL

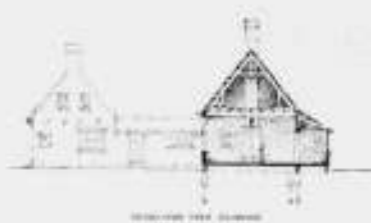
en tevoren uitgemeten lijntjes bepaald waren. Vervolgens werden de twee rijen palen afgeheid, waarbij de heier gebruik maakte van een 18 meter lange drijvende lineaal. De lengte der palen varieert tusschen 11 en 13 meter. Het uitvoeren van dit werk met een drijvende heistelling, een vlet, een ark als keet, een paar roeibooten en palenvlotten, alles voor anker dobberend op de woelige plas, was een zonderling karwei, dat evenwel vlot verliep. Tusschen de palen werden lange takkenbossen aangebracht, verzwaaard met heele boomstammen. Ten laatste werden de palenrijen gekoppeld en van een plankier voorzien. Het geheel is veerend gebleven, terwijl toch de golven niet doorloopen. De gebouwen staan op palen van 12 en 13 meter lengte, waarop betonopzetters van één meter mee ingeheid werden om graven en betonstorten in het poreuze land te vermijden. Over de opzetters werd een raam van betonbalken met een doorgaanden betonvloer aangebracht. Die vloer werd deels afgepleisterd, in sommige vertrekken betegeld met doorgezaagde bakstenen of afgedekt met een houten vloer op ribben. Aldus werden vocht,

moerasgas en ratten buitengesloten. De buitenmuren werden opgetrokken in sterk miskleurige grijze klinkers, de daken gedekt met machinale roode oud-hollandsche pannen. Voor den doorgang naar de haven en de moer- en kinderbinten in de zaal werden oude Amerikaansche grenen balken gebruikt. De verkleuren zijn geeloker, wit en groen.

Te vermelden valt nog dat de plankieren van de steigers van ongeprepareerd berkenhout gemaakt zijn, dat zilvergrijs patineert en onbehandeld kan blijven. Op gecarbolineerde steigers heeft dit voor dat men nimmer met vuile voeten aan boord komt, terwijl de praktijk elders reeds uitgewezen heeft dat de levensduur langer is dan van gecarbolineerd vuren of grenen in dezelfde omstandigheden.

Het heiwerk en het leggen van de sloven werd met voortvarendheid uitgevoerd door Gebr. van Luling te Woubrugge. Aannemer van de gebouwen was Jetze de Vries te Aalsmeer, die het werk tot tevredenheid opleverde.

B.

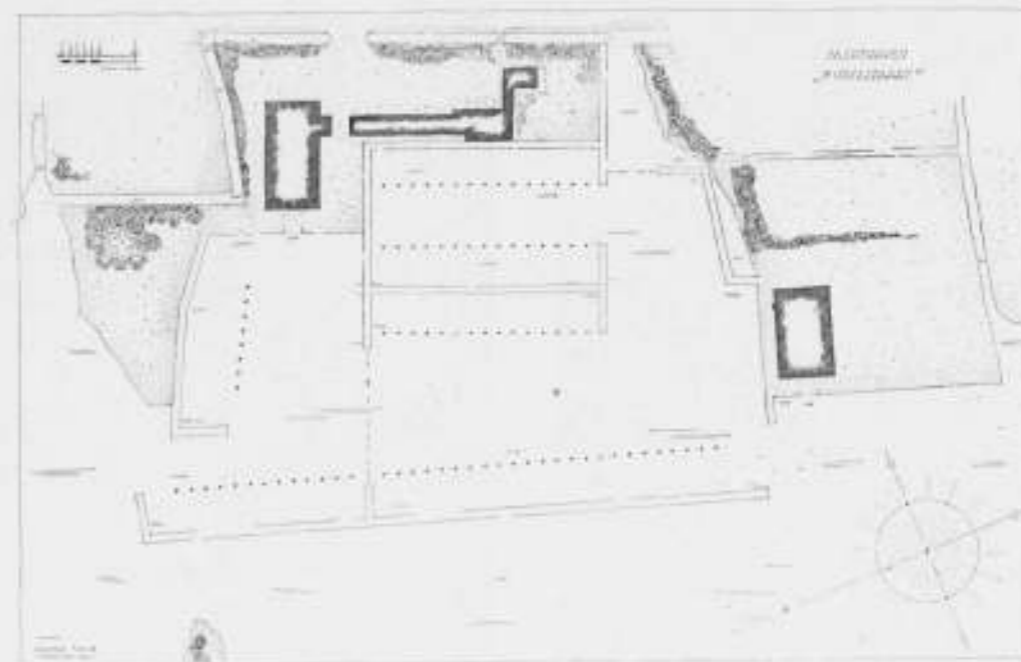
DOORSNEDE SCHAAL 1 À 500

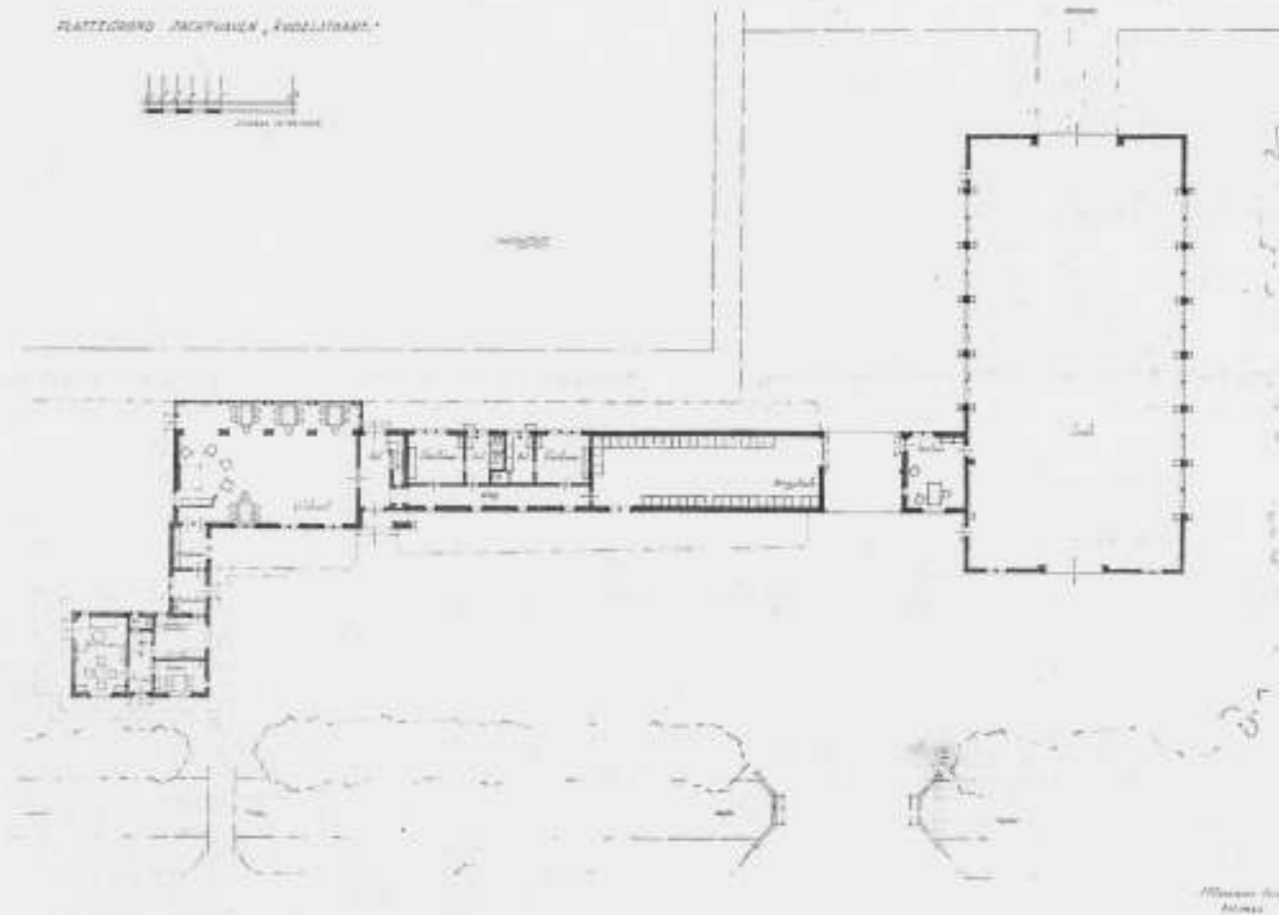
DOORSNEDE SCHAAL 1 À 500

JACHTHAVEN TE KUDELSTAART. J. F. BERGHOEF, ARCHITECT

PLATTEGROND JACHTHAVEN, KUDELSTAART

ACHTHAVEN TE KUDELSTAART. PLATTEGROND EN GEVEL SCHAAL 1 À 500 EN SITUATIE 1 À 2000

J. F. BERGHOEF, ARCHITECT

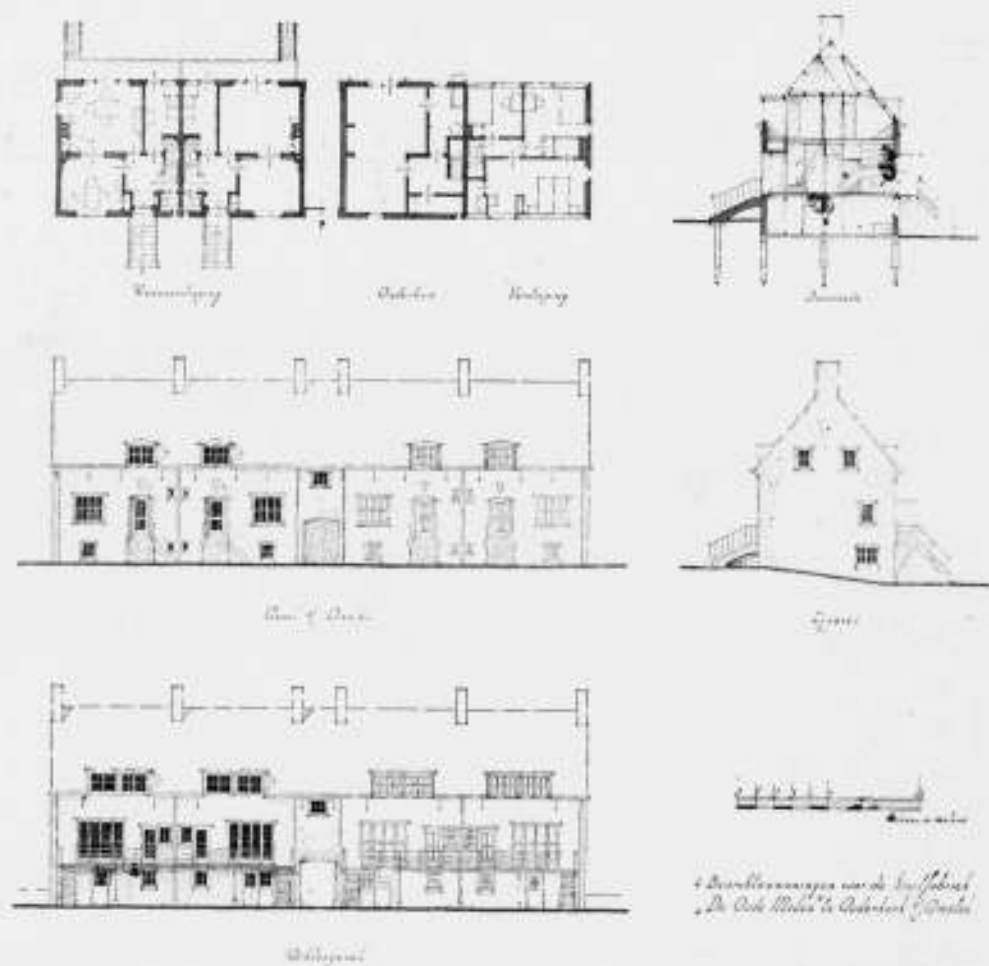

ZUIDGEVEL

INGANG CLUBLOKAAL

JACHTHAVEN TE KUDELSTAART

SCHAAL 1 Å 400

VIER BEAMBTENWONINGEN TE OUDERKERK AAN DEN AMSTEL

J. F. BERGHOEF, ARCHITECT

VIER BEAMBTENWONINGEN TE OUDERKERK AAN DEN AMSTEL.
J. F. BERGHOEF, ARCHITECT.

De opdracht luidde om bij de Kruitfabriek „De Oude Molen“ te Ouderkerk aan den Amstel twee dubbele beambtenwoningen te bouwen. In verband met de situatie en de nabijheid van een groot gehouden 18de eeuwse rij woningen, bleek het gewenscht er één blok van te maken, waarin een poort gehouden werd. Schuren waren overbodig, daar de begane grondvloer boven den Amstedijk moest liggen en een onderverdieping aldus noodig werd, waarvan de bewoners thans profiteren. Het onderhuis ligt gelijk met het maaiveld van den polder; aan de voorzijde

moest het terrein ongeveer een meter opgehoogd worden, zoodat hooge stoepen noodig bleven. Overigens passen die onderhuizen en stoepen in 't milieu van den Amstel. De buitenmuren werden opgetrokken in sterk miskleurige grijze klinkers met wat mondsteen; het dak werd gedekt met roode oud-hollandsche pannen; de verkleuren zijn bentemer, wit en groen. Het werk werd tot tevredenheid uitgevoerd door den aannemer S. de Jong te Amstelveen.

DE HOUTSNIJDER NICO BULDER.

Onder de houtsnijders van dezen tijd begint Nico Bulder uit Hoogezand langzamerhand een vooraanstaande plaats in te nemen. Niet, dat wij verder geen bekwame houtsnijders in ons land zouden hebben. Verschillende goede, begaafde kunstenaars zijn te noemen. Toch zijn er maar weinigen, die als hij reeds op veertigjaren leeftijd op een zoo belangrijk oeuvre kunnen terugzien.

Behalve vele boeken die door hem geïllustreerd werden, gaf hij fraaie gelegenheidsgrafiek te zien: nieuwjaarswenschen, geboorte-aankondigingen, enzovoorts.

Maar wellicht het beste is Bulder te beoordeelen in zijn prestaties op het interessante gebied der exlibris-kunst. Immers daar wordt van den kunstenaar een uiterste samenvatting gevraagd, een pregnant symbool, een zeer persoonlijke visie op den bezitter van het boekwerk. Het uit den aard der zaak kleine blok moet een in zichzelf gesloten geheel zijn, een harmonische weergave van wat voor den bezitter van het boek met de hoogste waarden samenhangt. Het boekmerk is niet alleen werk van den kunstenaar, die daarin zijn eigen persoon laat spreken. Het is ook een spiegel van den liefhebber van het boek, die in dit merk zichzelf wil zien verbeeld.

Bulder heeft in den loop der jaren een kleine vijftig exlibris ontworpen en in het hout gesneden; zij geven een goed beeld van zijn door en door Hollandsche kunst. Het is een groote verdienste van den Nederlandschen Exlibris-Kring, in een aparte serie, die hij de Onyx-serie genoemd heeft, als eerste nummer een sierlijk

boekje te hebben gewijd aan dezen begaafden kunstenaar. Nagenoeg dertig exlibris zijn er in afgebeeld. Zij zijn van de origineele houtblokken gedrukt op een fraaie, zware papiersoort, die ze goed tot hun recht doet komen.

Gaat men nu de serie na, die van 1931 tot 1939 loopt, dan ziet men, dat in de eerste uitingen reeds dadelijk groote zorg besteed wordt aan de letter. In den aanvang is er nog een sterke zucht naar ornament, en blijft tusschen de letters wat hout staan, in sommige letters is zelfs een klein decoratief figuurtje aanwezig. Spoedig is dat overwonnen en staan de letters wit op zwart of zwart op wit in sierlijke karakters, en zijn zij goed tegen het beeld afgewogen. Ook maakt allengs het langshout plaats voor het kopshout, en worden zijn werken houtgravures. Toch laat hij daarbij de toepassing van toonburijnen achterwege.

In enkele werken overheerscht een ietwat ouderwetsch aandoende romantiek. Ook vindt hij later niet meer de bewonderenswaardige frisheid van het exlibris Sevensma terug. Maar de nauwkeurigheid van behandeling, de conscientieuze weergave der kleinste details, maken vele exlibris tot kleine kunstwerken. Ik stel mij voor, dat Bulder nog veel moois zal kunnen maken, nu zijn werk rijper en rijper is geworden. Schreef Hokusai niet, dat hij op zijn drie-en-zeventigste jaar den vorm en de ware natuur der vogels, der visschen en der planten ten naasten bij was gaan begrijpen? Zoo zal ook, naar mate de kunstenaar Bulder ouder wordt, nog gaver en zuiverder werk van hem kunnen worden verwacht.

Ir. H. G. J. SCHELLING.

RAPPORT VAN DE HAAGSCHE SCHOORSTEEN-COMMISSIE.

Multatuli heeft eens een onaardigheid geschreven die ongeveer daarop neerkwam dat wij, dit waren dan de negentiende en twintigste eeuwers, nooit een goeden schoorsteen hebben gebouwd omdat de Oude Romeinen geen schoorsteenen zouden hebben gehad.

Het ziet er naar uit dat hij bijna gelijk heeft gehad als men het rapport doorleest dat opgemaakt is door de commissie, ingesteld op initiatief van de Haagse Architecten-Club, meer bekend onder den naam H.A.C.

Hier is nuttig werk verricht en gezien de in het rapport opgenomen afbeeldingen, moet het euvel der niet- of onvoldoende trekkende schoorsteenen wel buitengewoon verbreid zijn, terwijl de vindingrijkheid aan bestrijdingsmiddelen aan het fantastische grenst. Het is vermakelijk om te zien wat er al niet op een schoorsteen gezet kan worden om den treklust te bevorderen. Meestal zijn het blaasinstrumentachtige opzetsels, waarbij zelfs de alpenhoorn op dubbele ware grootte vertegenwoordigd is.

Als men die plaatjes bekijkt, is het geen wonder dat er zich een commissie gevormd heeft die zich geroepen voelde dit vraagstuk eens te bestudeeren en het daaruit ontstane rapport geeft een helder en beknopt overzicht van de fouten en bestrijding.

In het kort komt de conclusie daarop neer, dat de fout van een niet trekkenden schoorsteen in hoofdzaak tweeledig kan zijn. Ten eerste de verkeerde bouwwijze, ten tweede invloeden van buiten af tengevolge van windstoringen.

De eerste fout is gemakkelijk te voorkomen bij het bouwen van den schoorsteen. In het rapport wordt er tamelijk uitvoerig over uitgeweid, doch in feite komt het daarop neer dat, als de schoorsteen nu maar zoo gemaakt wordt zooals dit in elk studieboek

voor burgerlijke bouwkunde wordt aangegeven, er in dit opzicht geen moeilijkheden te verwachten zijn.

De tweede fout blijkt in het algemeen te verhelpen n.l. door de schoorsteenmond op voldoende afstand van de dakvlakken verwijderd te houden. Met één geval echter weet de commissie ook geen raad en dat is bij den schoorsteen op korten afstand van een veel hooger opgetrokken, belendend gebouw. Wel wordt er terloops gewag van gemaakt dat het euvel door het opzetten van trektoppen te verhelpen is, doch een afdoende algemeene richtlijn wordt niet gegeven. Dat een juiste en tevens eenvoudige oplossing wel nimmer gevonden zal worden, schemert al zoo'n beetje door als de commissie de gedachte lanceert dat alleen een of andere wettelijke bepaling tot regeling van bouwhoogten hier uitkomst kan brengen.

Als deze suggestie doorgang zou vinden, kan de uitwerking vrij eenvoudig zijn want een precedent bestaat er al in den vorm van het windrecht voor de molenaars. In de toekomst zullen er dan erfdiensbaarheden ter bescherming van het schoorsteentrekrecht komen.

Neen, dat wordt misschien wat ingewikkeld en daarom zal het veel eenvoudiger zijn als de commissie eens een kijkje in Amerika ging nemen. Het zou n.l. buitengewoon interessant zijn om te weten hoe een bewoner van een gewoon 8 verdiepingshuisje vlak naast een wolkenkrabber, zijn kachel aanhoudt. Als wij dat weten, kunnen wij nog een paar eeuwen onze kolonkachelshandhaven.

Mocht de reis wat kostbaar worden voor de geheele commissie, dan maar een subcommissie, bestaande uit een paar gedelegeerde schoorsteencommissarissen.

Wij wachten met belangstelling dat rapport af. J. P. L. H.

BOEKBESPREKING.

Aquarelleeren, door G. Alizarine. (Ahrend en Zoon, Amsterdam). Het is een gevaarlijk experiment dat de samensteller van dit boekje heeft aangedurfd. Bij voorbaat kan reeds vastgesteld worden dat de poging niet bijster gelukt is.

De schrijver heeft getracht verschillende begrippen onder één hoedje te vangen, zooals in den ondertitel: „Aquarelleeren voor architecten, meubelontwerpers en amateur-schilders” tot uitdrukking wordt gebracht. Hier worden drie categorieën over één kam geschoren zonder op het wezenlijke verschil acht te slaan. Dat een architect of meubelontwerper het materiaal waterverf kiest als hulpmiddel tot verduidelijking van zijn ontwerp, is heel normaal en op zichzelf bestaat daartegen geen enkel bezwaar. In dit licht bezien bevat het boekje veel wetenswaardigs en talloze technische bijzonderheden. Het staat echter te bezien of iemand die nooit het penseel hanteerde, zich deze vaardigheid uit een boekje eigen kan maken. Veeleer is het geschikt voor diegenen die meenen reeds aardig met waterverf te kunnen omgaan, dezulken kunnen uit het boekje, dat overigens vlot en met groote kennis van zaken geschreven is, nog heel wat leeren, terwijl het als zoodanig dan ook zijn verdienste heeft.

Anders is dit evenwel voorzoover dit boekje (en blijkens den

inhoud is dit overwegend het geval) bedoeld is voor den amateurschilder, waarmede een niet ongevaarlijke liefhebberij wordt aangemoedigd.

Waar het voor de ernstig en onder bekwame leiding werkende beginnelingen aan onze academies reeds bijna onoverkomelijk moeilijk is, zich tot een bepaald gemiddelde op te werken, moet het duidelijk zijn dat het uitgesloten is zoiets uit een boekje te leeren. Nu blijft nog buiten beschouwing de veelal onmisbare theoretische kennis van sommige nevenzaken, noodig om tot een juist inzicht te komen. Dat de verf slechts een hulpmiddel is om een geestelijke beleving of innerlijke ontroering te vertolken, wordt niet over gerept, zoodat ten aanzien van het aquarelleeren hetzelfde standpunt wordt ingenomen als ware het een soort huisvlit als figuurzagen of houtsnijwerk.

Nu kan wel opgeworpen worden dat het boekje niet bedoeld is om kunstenaars op te leiden, doch het feit ligt er nu eenmaal dat er talloos velen zijn die een Rembrandt of Vincent in zich voelen sluimeren. De stap van amateurisme naar „schilderijtjes”-fabricage is maar heel kort. Hierom is het werkje voor de Kunst een gevaar en toekomstige amateur-schilders zijn er niet mede gediend.

J. P. L. H.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

DAS WERK, Mei 1939.

Het maandschrift van den Bond van Zwitsersche Architecten en van den Zwitserschen „Werkbund“ is geheel gewijd aan de Zwitsersche Nationale Tentoonstelling te Zürich, die op 6 Mei werd geopend. Het vormt het eerste van een reeks, die bedoeld is als een vakkundige publicatie met kostelijke illustraties in koper diepdruk van deze algemeene (economische en culturele) tentoonstelling.

In een korte uiteenzetting bespreekt de Redacteur Peter Meyer de ontwikkeling van dit ondernemen tot de bezielende expressie eener groote nationale gemeenschap, die geleid werd door een intuïtieve en deskundige organisatie, waarin de kunstenaars van den aanvang af als gelijk gerechtigden waren betrokken. Uitekende luchtfoto's geven een overzicht van het tentoonstellingsterrein op linker en rechter oever van het meer en van het gelijktijdig gereedgemaakte Congresgebouw, een werk van de architecten Max Ernst Haefeli, Werner Moser en Rudolf Steiger, dat in het algemeen programma der expositie een belangrijke taak zal vervullen en later voor permanent gebruik van de stad Zürich is bestemd. Dan volgen geslaagde fotografische opnamen van het bouwplan op den linker oever, van paviljoens en onderdeelen, waarvan enkele voor de nummers B.W.A. van 8 en 15 Juli hebben gediend. Tenslotte een aantal foto's van de opening der Landesausstellung, een kennismaken met de leidende figuren van Regeering, Kantons, Stadsbestuur en van de organisatie met hare voornaamste medewerkers.

Opmerkelijk is de levendige actie en belangstelling voor de zaken van Kunst en van kunstenaars, die tot uiting komt in het redactioneel aangezicht in verband met exposities en prijsvragen naast en in samenhang met de Landesausstellung. Een artikel van den nieuwen Directeur der „Gewerbeschule“ Zürich Joh. Itten (architect Bierhuis LA) verdient de aandacht.

IDEM, Juni 1939.

Het tweede tentoonstellingsnummer vervolgt het overzicht van den linker oever met foto's van o.a. de uit- en inwendige vormgeving en detaillering der Höhenstrasse, van het fascinerende ingangsportaal der Aluminiumhal, van de afdeling Bouwen, het intérieur der Verkehrshalle met de eenvoudige wandversieringen en de expressieve gevelschildering „Zwitserland, het vacantieland“ door H. Erni.

Met een luchtfoto van den rechter oever wordt de Afdeling Landbouw ingeleid. De illustraties van het „Dörfli“ geven hier een duidelijk beeld op welk een vakkundige en geraffineerde wijze door de leiding is gebruik gemaakt van de bijzondere situatie ten behoeve van aanleg en opzet van het bouwplan. Een blik in de „Festhalle“ met opengeschoven kap geeft een inzicht van de gedurfde constructie en maatvoering.

In het redactioneel gedeelte worden bedrijfstechnische zijden der Nationale Tentoonstelling besproken, het nieuwe Collegegebouw der Baseler Universiteit (architect Dr. Ronald Rohn, was ook de ontwerper van het Electriciteitspaviljoen LA), de beide LA-afdelingen „Teekenen, Schilderen en Vormen“ in het Kunsthaus en „Zwitsersche Grafiek“ in de Technische Hogeschool.

TENTOONSTELLING VAN WERK VAN OUD-LEERLINGEN VAN PROF. J. BRONNER.

In het gebouw van de Rijks Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam wordt tot en met Woensdag 8 November (op werkdagen van 10—4 uur, des Zondags van 1—3 uur) een tentoonstelling gehouden van werken van

IDEM, Juli 1939.

Het derde tentoonstellingsnummer houdt zich bezig met de tuinen der Zwitsersche Nationale Tentoonstelling, die in zulk een innig verband met situatie en bouwplan zijn opgezet. Uit de inleiding vernemen we, dat dit nummer verscheen naar aanleiding van het Derde Internationale Congres voor Tuinaanleg te Zürich en hoe onder leiding van den tuinarchitect der LA Gustaf Ammann BSG een „Gartengossenschaft“ van 50 medewerkers voor de uitvoering der verschillende werken zorgdroeg met een budget van 240.000 fr. Daarbij kwamen nog de stelposten voor boomen en opdrachten van afzonderlijke tentoonstellingsgroepen en tenslotte de persoonlijke prestaties der deelnemende firma's tot een bedrag van 750.000 fr.

De boeiende voordracht der tuinarchitectuur van de Landesausstellung komt in dit nummer door de talrijke prachtige foto's uitstekend tot haar recht en toont duidelijk tot welk een hoogte zich hier het vakmanschap ontwikkelde. Voorbeelden als de tuinen bij de paviljoens van de Geneeskunde, van de „Auslandschweizer“, in de parken Belvoir en Zürichhorn, de binnenplaatsen in de afdelingen Mode, Wonen en andere teekenen de rijke verscheidenheid binnen het kader van het groote geheel.

In het redactioneel gedeelte een artikel over de tentoonstelling van Zwitsersche Kunstnijverheid, gedurende de periode 1914—1939, in het Kunstgewerbemuseum der Stad Zürich. Verder een bespreking van de internationale filmweek te Basel.

IDEM, Augustus 1939.

Het vierde tentoonstellingsnummer omvat de werken der beeldende kunsten: wandschildering, plastiek en grafiek, voor zoover deze niet reeds in de vorige nummers geheel of gedeeltelijk werden opgenomen. Het ontbreken van de hier zoo noodzakelijke kleur, doet wel een gemis gevoelen, dat aan de waardeering der werkstukken van schilder- en grafische kunst tekort doet. Het feit echter, dat aan zoo vele kunstenaars op dit gebied zulke belangrijke opdrachten werden verstrekt, manifesteert zich hier als een uitdrukking der veelzijdige conceptie van de leiding.

In het redactioneel gedeelte een inleiding over de afdeling Wonen (architect A. Gradmann BSA), waarin het voornemen wordt aangekondigd het Octobernummer aan dit thema te wijden.

IDEM, September 1939.

Als vijfde tentoonstellingsnummer: de interieurs en de opstelling en uitwerking der tentoonstellingsmaterie, zich kenmerkend door de instructieve verbeelding der voorstellingen, de gevarieerde toepassing van materialen en de tot in onderdeelen welverzorgde afwerking. Wat afzonderlijk doet de foto van het decoratieve paviljoen der P.T.T., dat waarschijnlijk door bepaalde omstandigheden niet in een vorig nummer kon worden opgenomen. Opnamen als die van de reusachtige machinehal, het aluminiumpaviljoen, de „Weindegustation“ en de landbouwafdeling geven met die van talrijke details een voortreffelijken indruk van de samenwerking van deelnemers en kunstenaars. Aandachtige beschouwing verdienen de verschillende vondsten tot inzicht en toelichting van het tentoongestelde.

F. L.

oud-leerlingen der Afdeling Beeldhouwen, ter eere van het 25-jarig Hoogleeraarschap van Prof. J. Bronner.

MALLE GEVALLEN No. 37.

Het laatste malle geval was No. 25. Het lange uitblijven van No. 26 moet wel den indruk hebben gewekt, dat na het jubileumgeval, de malle gevallen

de wereld uit waren. Dit is gelukkig niet het geval. We vervolgen dus met No. 37.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 45

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

11 NOVEMBER 1939

HUIZE „AVONDZON“, TEHUIS VOOR OUDEN VAN DAGEN TE VELP.
ARCH. J. J. HORNSTRA B.N.A.

Het Terrain.

Het terrein wordt begrensd door den Zutphenscheweg, Hoogeweg en van Galenlaan. Het heeft een oppervlakte van meer dan 1 H.A. Tijdens den bouw is men tot aankoop van een terreinzijde, begrensd door het oorspronkelijke stuk grond aan de van Galenlaan gelegen, overgegaan.

Ligging van het Gebouw.

Het was zaak, het gebouw ver van den drukken Zutphenscheweg af te leggen. Bovendien was het geboden den hoofdingang, hal, lift, keuken- en verwarmingsinstallatie in het centrum van het gebouw op te stellen. Het huis mocht drie verdiepingen hoog worden. Verder wenschte men een aula ten dienste van het gebouw zelf, en voor de omgeving.

De ingang hiervan is gelegen aan den Hoogeweg, welke te beschouwen is als een secundaire weg.

Voor het ziekenpaviljoen is later opdracht gegeven. De ligging is zoodanig dat men zoo min mogelijk last heeft van het straat-lawaai. De ziekenzalen zijn op het Zuiden gelegen.

Voor uitbreiding van het groote gebouw is het later aangekochte terrein en het Noordelijke stuk van het oorspronkelijke terrein gedacht.

indeeling en beschrijving van het gebouw.

a. Zuidvleugel.

Hierin bevinden zich alleen op de Westzijde kamers, daar aan de Oostzijde deze op het naastliggende perceel zouden uitzien. Op iedere étage is een conversatiezaal (serre), gelegen aan den Zutphenscheweg.

Op den begangen grond is naast de gewone gangen een open leveranciersgang gemaakt, welke naar de keuken leidt.

Aan de Oostzijde van den vleugel zijn de baden, theekeukens en toiletten gebouwd, welke in principe bedoeld zijn voor den desbetreffenden vleugel.

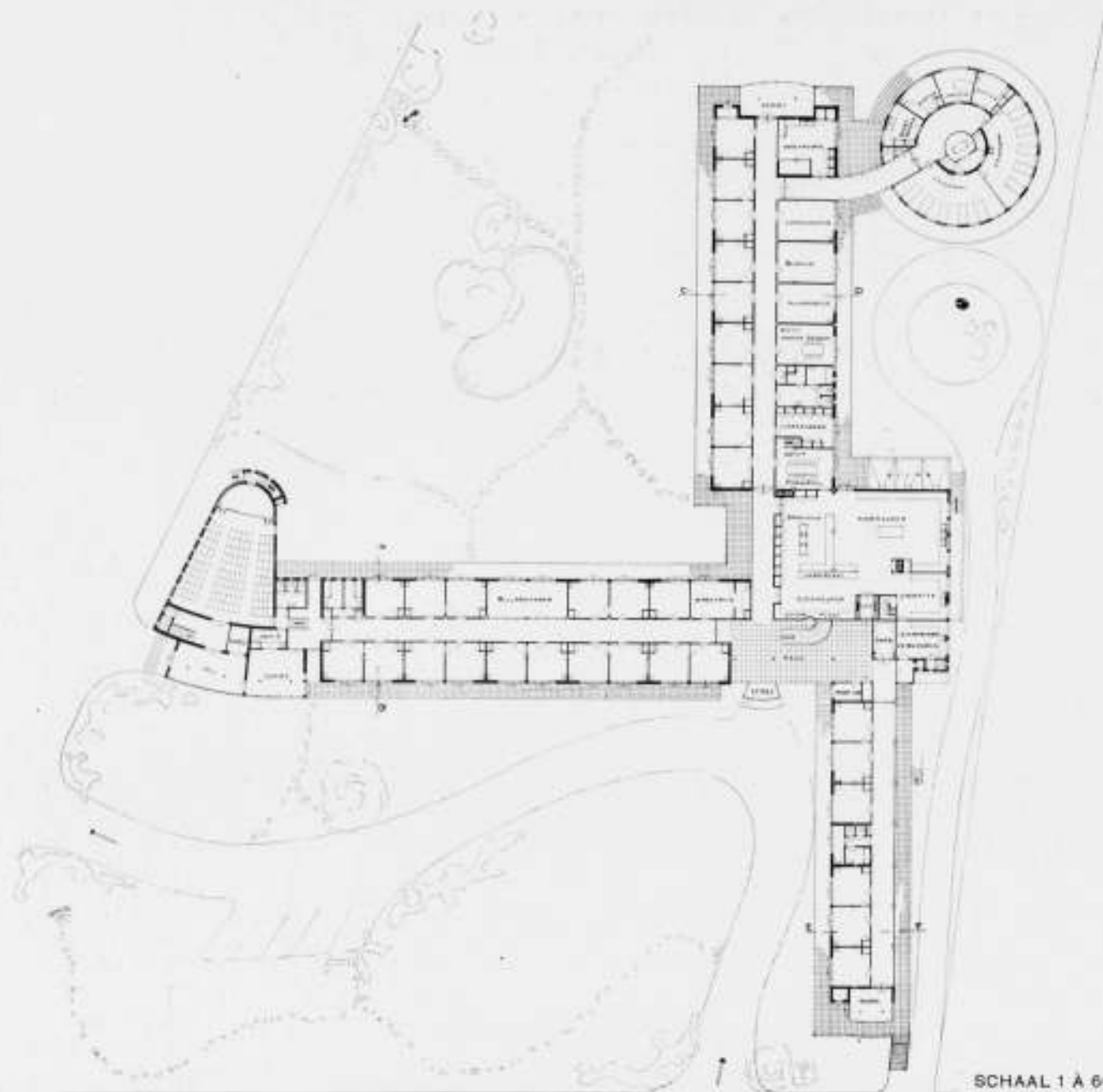
b. Westvleugel.

Deze heeft in principe dezelfde opstelling, zoo heeft deze ook zijn conversatieruimten, toiletten en badkamers.

Op den begangen grond zijn echter de biljardzaal en directriewoning aan de Noordzijde.

Aan 't einde (Hoogeweg) is plaats gevonden voor de aula. Deze biedt ruimte voor 200 personen. De ingang komt uit op den niet zoo drukken Hoogeweg.

De vorm van 't zaaltje heeft deze mede te danken aan de terreinbegrenzing. Temeer daar een verbreding van den Hoogeweg door de Gemeente werd verlangd.

SCHAAL 1 Å 600

PLATTEGROND HUIZE „AVONDZON”, TEHUIS VOOR OUDEN VAN DAGEN TE VELP.

ARCH. J. J. HORNSTRA B.N.A.

Het zaaltje is betimmerd met uitgezocht blank gespoten vuren-hout, met gouden banden.

Onder het tooneel bevinden zich de kleedkamers, achter het tooneel de tooneelingang, met speeltafel voor het orgel, dat later besteld en ingebouwd werd. De mozaik boven het pijporgel tegen den tooneelmuur werd ontworpen door den heer J. Mekkink.

In de hal van de aula is een garderobe aangebracht met loket. Een trap leidt naar het balkon. Op deze verdieping is de filmcabine gelegen. Op den geganen grond zoowel als op de eerste verdieping kan communicatie verkregen worden met de aangrenzende conversatiezaaltjes. Deze kunnen als foyers gebruikt worden. De begane grond-foyer is door een loket verbonden met een koffie- en theekeukentje, voor het serveeren van dranken in de pauze.

c. Noordvleugel.

Deze heeft aan beide zijden van de gang kamers, aan de Westzijde voor de bewoners. De Oostzijde is in hoofdzaak bedoeld als dienstruimten, namelijk eetkamers hooger en lager personeel (bij de keuken), linnenkamer, kamers van de huishoudster en verpleegster, wasch- en droogruimte (bij den ingang ziekenpaviljoen). Deze waschruimte dient alleen voor vuil goed afkomstig van de ziekenafdeling. Ander waschgoed gaat buiten de deur.

Ook de bestuurskamer, welke op verzoek zeer eenvoudig is gehouden, bevindt zich in dezen vleugel.

Een apart dienstrappenhuis geeft verbinding tusschen eetkamers personeel en hun slaapkamers.

Aan het einde van den vleugel bevinden zich op 't Noorden de conversatieserres. Dit is met opzet gedaan, opdat de bewoners zich ook ergens gemeenschappelijk kunnen ophouden, waar geen overmatige zon kan komen.

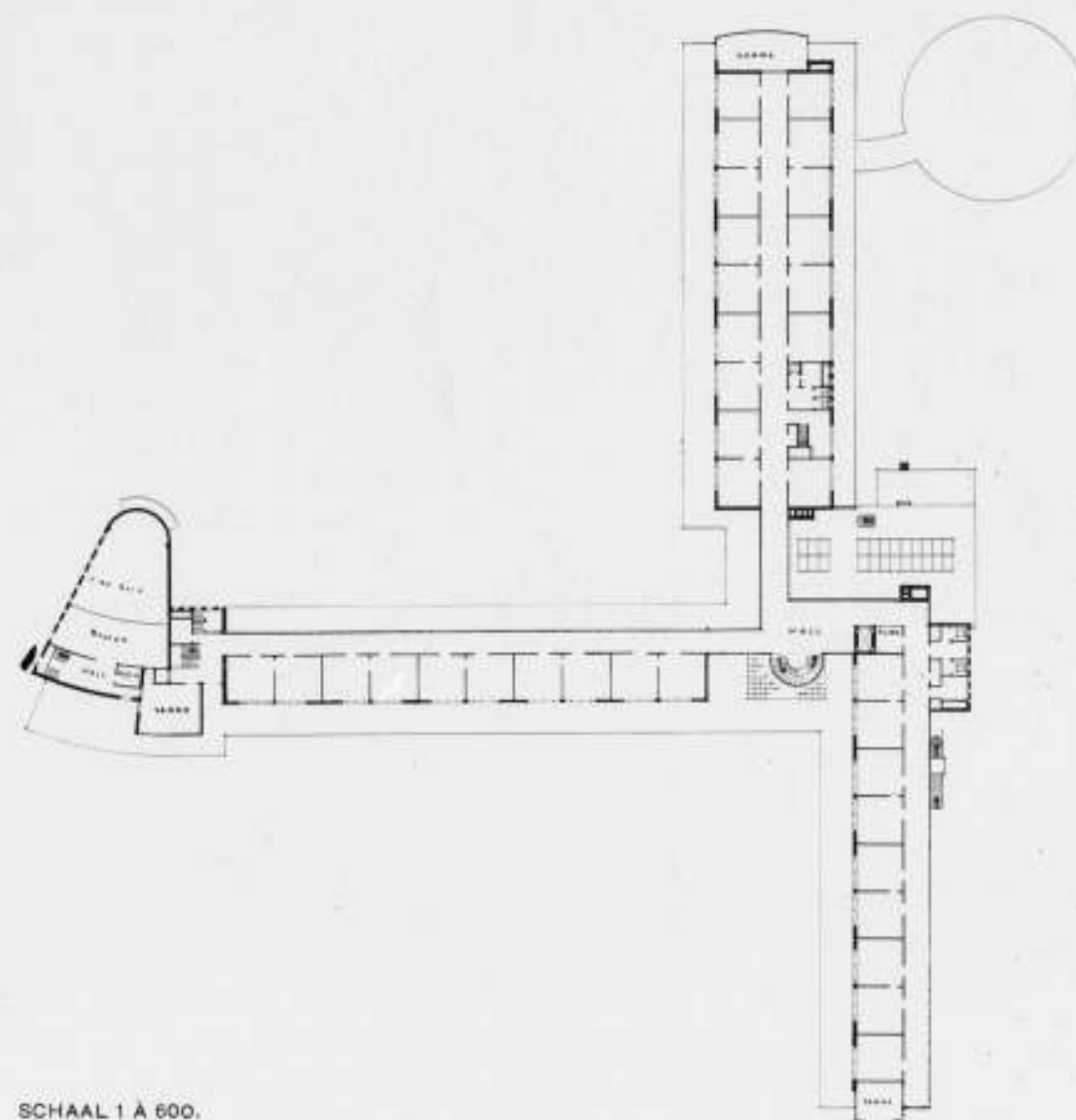
d. Middengedeelte.

Hierin bevinden zich de hoofdingang, hallen trappenhuis, lift, keuken en de beide stortkokers voor vuil goed en vuilnis. Onder dit gedeelte bevindt zich de kelder. Deze heeft berg-, provisie-, verwarming- en waschgoedsorteerruimten.

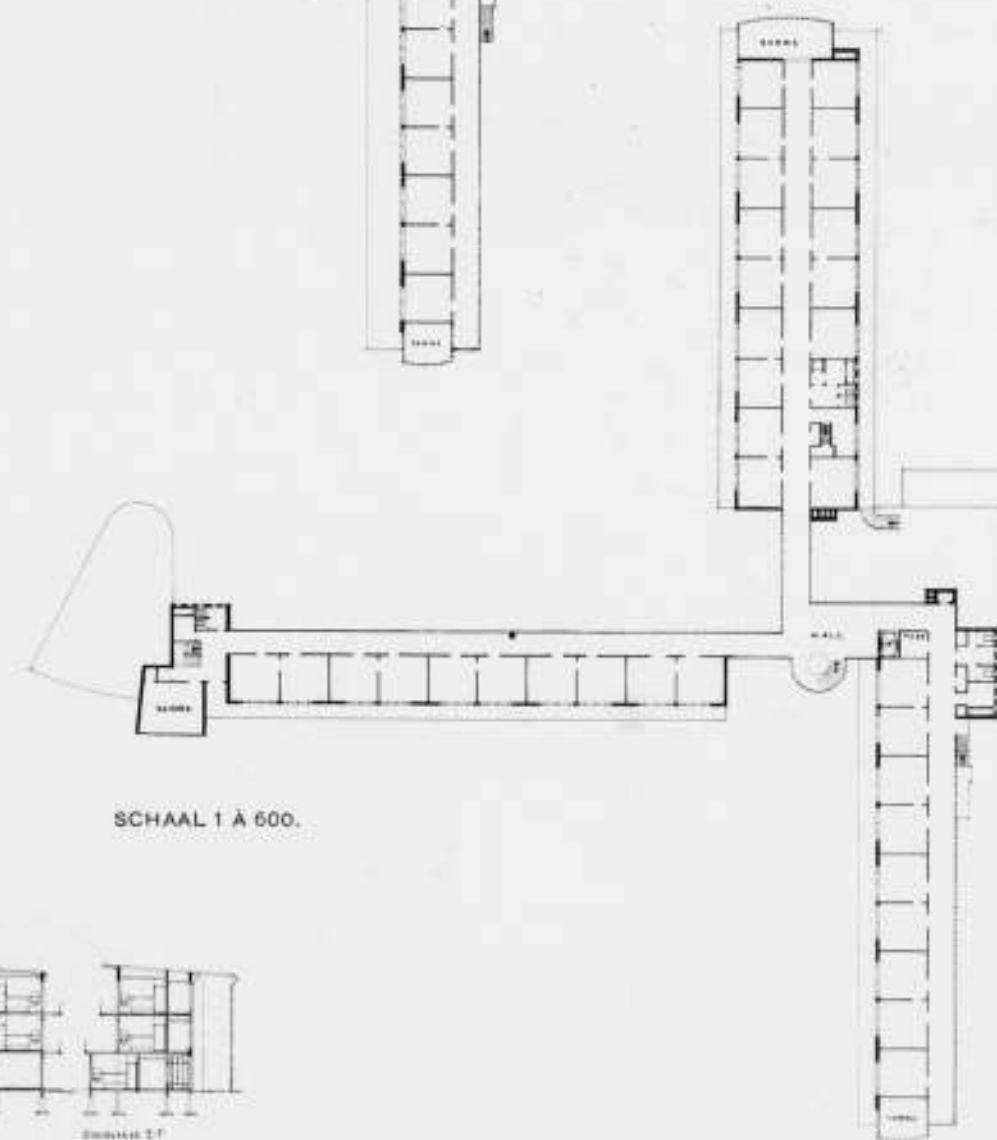
De lift gaat door tot den kelder, met het oog op het transport van provisie naar de keuken. De grootte der lift is bepaald door de afmetingen van een brancard met geleidster.

De keuken bestaat uit: leverancierskeuken met w.c., broodkeuken, groentenkeuken, kookkeuken, speelkeuken en dienkeuken.

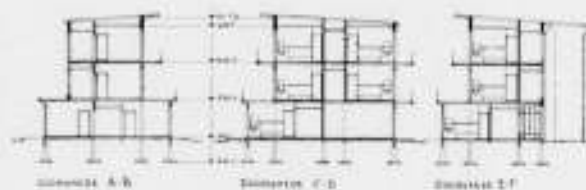
De levensmiddelen komen binnen door de leveranciersgang of -weg, in de leverancierskeuken. Hieraan grenzen de broodkeuken met broodsnijmachine, de groentenkeuken met aardappelschilmachine en groentewaschgelegenheid. Hierna komt de kookkeuken, voorzien van ijskasten, stoomkipketels, gasfornuizen en gasovens. Deze kookkeuken vormt vrijwel één ruimte met de dien- en speelkeukens. Tusschen de speel- en dienkeuken zijn

SCHAAL 1 Å 600.

SCHAAL 1 Å 600.

SCHAAL 1 Å 600.

VERDIEPINGSPLANNEN EN DOORSNEDEN HUIZE „AVONDZON”, TEHUIS VOOR OUDEN VAN DAGEN.

ARCH. J. J. HORNSTRA B.N.A.

NOORDGEVEL MET UITBOUW VAN DE AULA VAN DE WESTVLEUGEL.

de servieskasten (welke aan beide zijden deuren hebben) en de warmplaat opgesteld.

De bewoners eten allen in hun kamers. Is het eten in de dekschalen op de warmplaat geplaatst, dan gaan deze in de dienkeuken op de serveerwagentjes. Zoo klaar gemaakt gaan deze wagentjes door het gebouw, voor den beganen grond door de gangen, voor de verdiepingen via de lift, die ook aan de keukenzijde een ingang heeft.

Het servies wordt dan op opklapbare tafeltjes geplaatst, die bij iedere deur in de gangen zijn aangebracht. Meestal doen de bewoners de rest, en zetten zelf na gebruik het vuile servies weer op deze tafeltjes. De wagentjes doen dan weer de ronde en komen met vuil vaatwerk in de spoelkeuken binnen, waar het na reiniging direct in de kasten gaat. Ook wordt koffie en thee op deze wijze geserveerd. De bewoners kunnen ook zelf thee zetten door gebruik te maken van de door het gebouw verspreide theekeukentjes.

De beganegrondshal heeft een portiersruimte en garderobe. De postbus komt in de portiersloge uit. Ook bevindt zich hierin de telefooncentrale. Hiernaast is de publieke telefooncel gelegen. Door het trappenhuis loopt het trektouw van de bel, die hierboven buitendaks is opgehangen. Deze klok is een geschenk van den heer Dr. F. E. Posthuma.

De hoofdtrappen zijn gemaakt van een ijzerconstructie. De treden zijn van beukenhout, de stootborden van draadglas. Bedoeld werd dat hierover geen looper zou komen.

De vuile-waschkoker komt uit in een aparte ruimte in den kelder, waar deze wordt uitgezocht en door den waschbaas via leveranciersweg wordt afgehaald. Het vuilnis valt onder in den koker in ijzeren wagentjes, die door den vuilnisman van buiten af worden geleegd.

Inrichting van de kamertjes.

Tusschen 2 kamers is telkens een verbindingsdeur gemaakt, zoodat het mogelijk is 2 met elkaar in verbinding staande kamers te verhuren, b.v. voor een echtpaar, dat één als slaap-, de andere

ZUIDGEVEL VAN DE ZUIDVLEUGEL.

als woonkamer in gebruik neemt. Iedere kamer heeft in den regel één kast en een waschtafel. Behalve de vitrages worden de kamers door de bewoners zelf ingericht.

Het ziekenpaviljoen.

Het ziekenhuisje is later in de plannen opgenomen. Het is in paviljoenvorm gebouwd, wat vele voordeelen met zich mee brengt. Het bevat een mannen- en een vrouwenzaaltje ieder voor 5 personen, een apotheek-dokterskamer, diëtkeuken, verpleegsterskamer en isoleerkamer. De bad- en toiletruimten zijn in 't midden, direct bereikbaar vanuit de ziekenzalen. Door een van buiten afgesloten gang is de hal van het ziekenhuisje verbonden met het groote gebouw.

Constructie.

Behalve de middenpartij, welke een staalconstructie is, bestaat het geheele bouwwerk uit een skelet en vloeren van beton met baksteenvulling.

De kolommen zijn niet aan den rand der vloeren geplaatst, doch meer naar binnen. Overmatig meer ijzer kostte dit niet. Hierdoor ontstonden zeer gemakkelijk de balkons, waarop iedere kamer uitkomt. Ook de gangen hebben aan de buitenzijde geen kolommen, waardoor het gangraam zonder onderbreking kon doorgaan.

De middenpartij bestaat uit een staalconstructie van ronde buis gevuld met beton en profielijzer. Het verticale trapraam is opgehangen aan een U-vormigen ligger die in den dakvloer is opgenomen. Het horizontale halraam is weer aan dit verticale raam opgehangen. De ijzeren trappen hangen aan het frame van de vloeren. Verder zijn hiervoor geen steunpunten noodig gebleken. De stijfheid is ook meer dan voldoende. De 3 vleugels zijn van het middengedeelte gescheiden door dilatatievoegen. De Westvleugel heeft bij de aula nog een dilatatievoeg. Deze is er omdat de aula waarschijnlijk anders zou zetten of werken dan deze vleugel. Natuurlijk heeft de buitengang van 't ziekenhuisje ook 2 krimpvoegen.

ENTREE MET DOORZICHT IN DE HALL.

Op de betonvloeren is 7 cm droog rivierzand gebracht, hetwelk afgedekt werd door 2 cm betonestrich. Hierop werd in de gangen linoleum geplakt. Bij zorgvuldig afwerken van deze constructie is dit zeer goed en in groote mate geluidwerend gebleken. De wanden tuschen de kamers zijn uit financieele overwegingen van halfsteens waalrood gemaakt. De plafonds in de gangen zijn van stucwerk, waarachter zich alle leidingen bevinden, die met luikjes bereikbaar zijn. De plafonds in de kamers zijn direct op het beton afgestucadoord.

De houten dakvloer is van een dikke kurkisolatielaag voorzien. Hierover is een laag ruberoid aangebracht welke met granietslag is bestrooid. De balkons, voorzoover die boven de kamers liggen, zijn nadat een mastieklag en een zandlaag voor isolatie zijn aangebracht, door roode plavuizen afgedekt.

De voorkanten van de balkons zijn afgewerkt met granietslag. De gele gevelsteenen zijn, zooals men op de foto's kan waarnemen, gedeeltelijk op z'n plat verwerkt.

De kolommen bevinden zich veelal slechts een klamp dik achter den voorgevel. De buitenmuren zijn daar ter plaatse van de geheel waterdichte constructie n.l. klamp- halve steen- klamp. In de raamlateien zijn, waar noodig geoordeeld, zonneschermen ingebouwd, welke van binnenuit met een riem in een chroom montuur zijn te hanteeren.

Installaties.

In het ketelhuis staan 3 Samson ketels voor de centrale verwarming. Een lage druk stoomketel dient voor de warmwatervoorziening en voor warmtevoorziening naar de warmplaten en de kookapparaten in de keuken. In de wasch- en droogruimte zijn 2 droogcellen gemaakt welke op de centrale verwarming zijn aangesloten.

De ketels worden gevoed uit de drie betonnen kolensilo's die er boven zijn gebouwd.

Behoudens den grooten electriciteitsmeter van het huis heeft iedere kamer een aparten meter. Wanneer de bewoners boven

HOOFDTRAP OP 1^e VERDIEPING.

een bepaald stroomverbruik uitgaan moet dit bijbetaald worden. Deze metertjes zijn vanaf de gangen af te lezen. Iedere kamer heeft een aansluitingsmogelijkheid op het Velsche radiodistributiesysteem.

Alle leidingen gaan vanuit den kelder naar de 3 zijden der vleugels, voor den beganen grond gaan ze onder den beganegrondvloer door naar de plaats van bestemming. Voor de verdiepingen gaan ze eerst door de gemetselde kokers welke aan de kopeinden der vleugels zijn gebouwd, en die in verbinding staan met de ruimten boven de plafonds der gangen. Door de zandlaag op de betonvloeren gaan ze van deze ruimten heen en terug naar de desbetreffende kamers. Met het oog op geluidvoortplanting is er nooit een buis die van kamer naar kamer loopt. De bliksebeveiliging berust op het systeem faraday. Rondom het gebouw is een koperen draad ingegraven en met het grondwater verbonden. Over het dak loopt eveneens een koperen draad met inslagpunten, welke via de gewapend betonkolommen met de aardleiding is verbonden. Al het metaal van goten enz. is eveneens geaard.

Het electricische pijporgel werd geleverd door de fa. Flentrop te Zaandam.

Bijgebouwen.

Ze zijn gelegen op het later aangebrachte terrein. Het zijn een lijkhuisje, garage, fietsenbergplaats en een ruimte waar de bewoners kunnen knutselen en timmeren.

Bouwtijd.

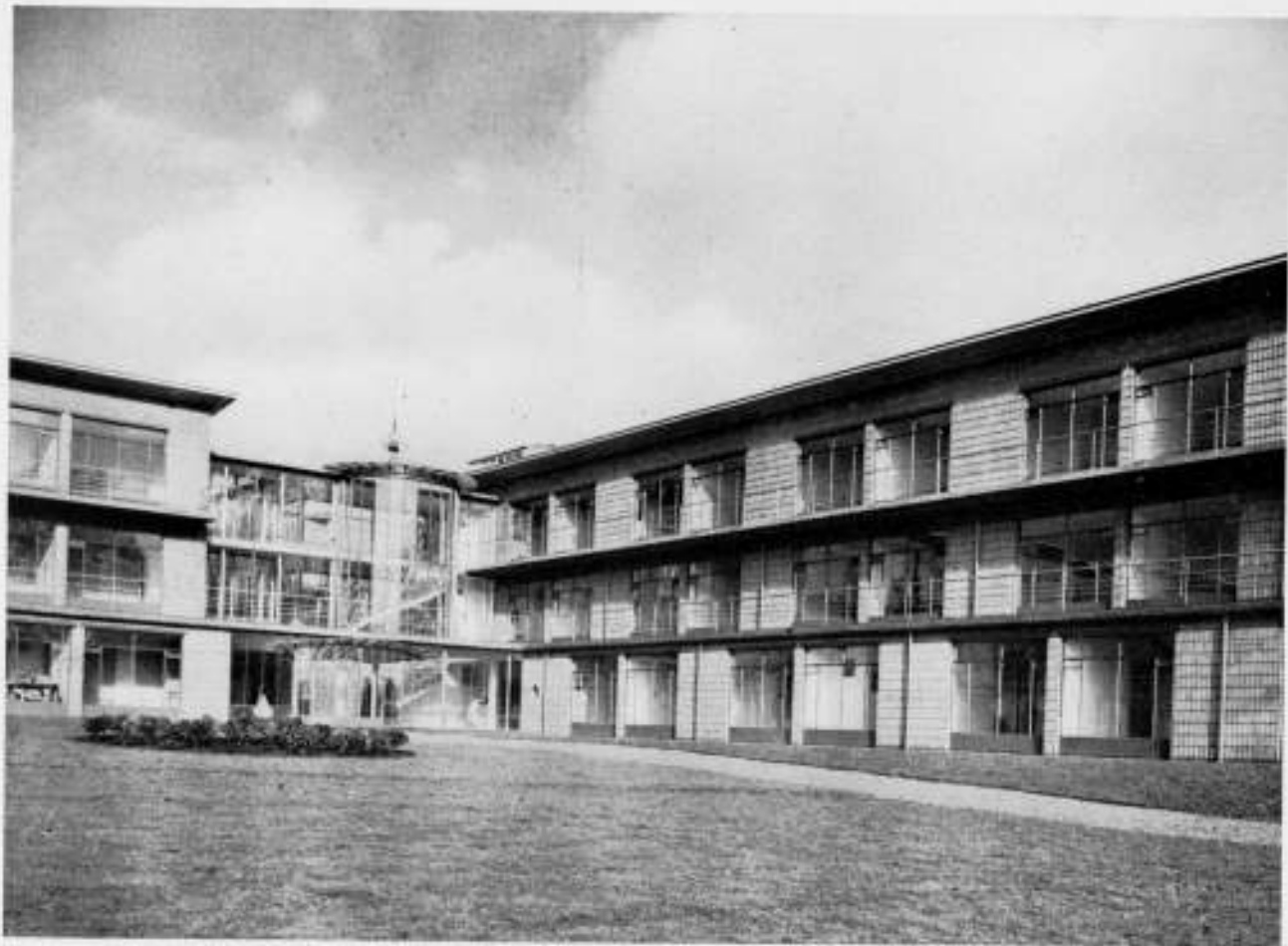
Met den bouw werd begonnen begin Augustus '37 en kon begin November '38 beëindigd worden.

Bouwdirectie.

De plannen zijn van den architect B.N.A. J. J. Hornstra te Den Haag, onder wiens directie het werk ook werd uitgevoerd.

Uitvoering.

Het gebouw werd uitgevoerd door de N.V. Ned. Aanneming Maatschappij v.h. H. F. Boersma te Den Haag.

HUIZE „AVONDZON“ TEHUIS VOOR OUDEN VAN DAGEN, TE VELP.
HOEK TUSSEN ZUID- EN WESTGEVEL. ARCH. J. J. HORNSTRA B.N.A.

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

IV. HET KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM.

Op 28 Januari 1639 deden de Burgemeesteren van Amsterdam aan de Vroedschap de mededeeling, dat de toestand op 't oude stadhuys ongelukken zou kunnen teweeg brengen. De Vroedschap benoemde een commissie, die op 28 Januari 1640 rapport uitbracht aan de Vroedschap. Op denzelfden dag besloot de Vroedschap maar een nieuw stadhuis te bouwen en benoemde een commissie van uitvoering.

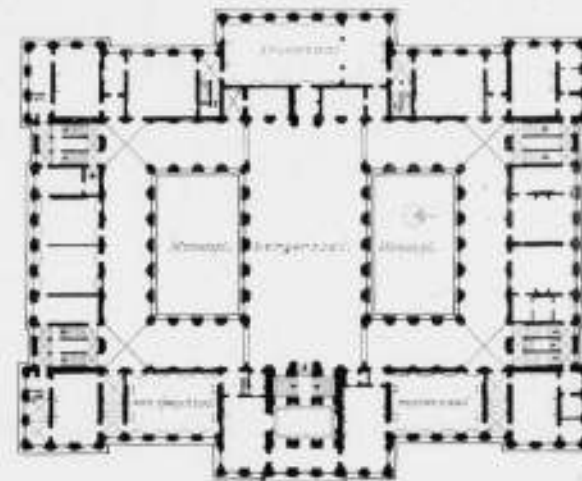
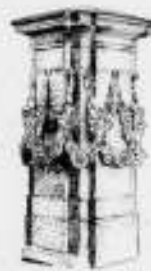
Op 28 Januari 1643 vragen Burgemeesteren, die zich druk hadden gemaakt met de vele onteigeningen van het terrein, aan de Vroedschap, of, met het oog op „den soberen staet van 't Land“ en den hoogen grondprijs, het niet beter is de plannen maar op te geven. De Vroedschap wenschte echter (waarschijnlijk Burgemeesteren ook) kalm door te gaan en merkte op, dat „zoodaenigh een werk rustig ende niet bekrompen behoort gemaakt te worden“.

Dat bleek aan geen doovemans ooren gezegd. De stadhuisplannen werden hoe langer hoe imposanter. Oorspronkelijk het gebouw gedacht met de korte zijde aan den Dam en den hoofdingang zijde Nieuwe Kerk, kwamen Burgemeesteren tenslotte op 16 Juli 1648 met het grandioos plan met het front aan den Dam. Hoe kwamen ze aan het plan? Op 20 Januari 1648 was men echter al met het heiwerk begonnen, klaarblijkelijk volgens oude

plannen. Op 7 Juli 1652, in den eersten Engelschen oorlog, brandde het oude stadhuis af. De toestand werd penibel. Geen stadhuis en geen geld voor een nieuw. Op 27 Juli 1653 besloot men het maar bij één verdieping van het stadhuis te laten, en alleen den middelbouw hooger op te trekken. Na den vrede van Westminster werd op 16 Februari 1655 het besluit ingetrokken en de bouw met kracht voortgezet. In Juli 1655 werd het stadhuis, zonder verdiepingen, ingewijd. Op 28 Januari 1664, deelden Burgemeesteren aan de Vroedschap mede, dat feitelijk de 2e verdieping en de koepeltoren nog moesten worden gemaakt.

Inmiddels was in 1659 de klokkenist aangesteld, om de klokken te bespelen die Hemony in 1665 zou gieten. In 1683 werd de kap gemaakt en het dak gedicht, dat echter in 1702 danig moest worden hersteld. In 1700 kregen de galerijen en de Burgerzaal pas de bekleding met wit marmeer. In 1705 werd het gewelf boven de Burgerzaal beschilderd.

Men krijgt den indruk dat de Burgemeesteren na 1664, wat den stadhuisbouw betreft, er eigenlijk genoeg van hadden. Als men zich in den toestand indenkt, is dit niet geheel onbegrijpelijk. Zelfs voor Amsterdam in de 17e eeuw, was dit stadhuis wel zéér grandioos opgezet. Het was eigenlijk te groot voor den wisselvalligen finantieelen welstand der stad. Daardoor is dit gebouw

1:1000

Pt

meer verbeelding dan werkelijkheid kunnen worden. Wij moeten het overigens zeer waardeeren, dat de Stedelijke Overheid zoo gewetensvol is geweest het stadhuis te voltooien.

Uitwendig is het gebouw althans gaaf geworden. Inwendig gevoelt men, ondanks de vele werkelijke schoonheid van hetgeen tot stand kwam, een parallax tusschen de waarschijnlijke conceptie en de werkelijkheid.

De geschiedvorschers hebben allerlei onthuld omtrent de ongelukkige verhouding tusschen Jacob van Campen en zijn medewerkers. Dit verklaart wel veel, maar niet alles. Stellig lijkt mij ook de overmoed (misschien wel overspanning) van de Stedelijke Overheid van het machtige Amsterdam in de 17e eeuw ook een factor, welke ons de tragische grootheid van dit bouwwerk mede verklaart. Hoe dit zij, de bouwmeester Jacob van Campen, op wiens naam het ontwerp toch wel mag worden gesteld, is een eerste rangs meester geweest, met een sterk en fijn conceptievermogen. Anders is het niet te verklaren dat het oude Raadhuis, niettegenstaande het voor een deel door vele mindere krachten dan van Campen werd uitgevoerd, diens architectonisch talent nog onmiskenbaar doet gevoelen. Ook de keuze van Quellinus, als beeldhouwer, typeert van Campen als man van distinctie. Quellinus' werk blijft, binnen het kader van den inhoud en de gedachte, supérieur van techniek en uitvoering.

De architectuur van het oude Stadhuis was niet Hollandsch. Men tracht na te gaan, hoeveel Hollandsch er is in de Italiaansche conceptie van van Campen. Het is misschien even billijk tegenover van Campen na te gaan hoe weinig het Hollandsche

sentiment in het bouwwerk is. Men moet naast den export van Hollandsche Renaissance naar Denemarken ook een import van Klassicisme uit Italië kunnen waardeeren, afgescheiden nog van het feit dat een dergelijke import geen persoonlijk liefhebberij was, maar een cultuurverschijnsel.

De waarschijnlijkheid lijkt mij groot dat van Campen in dit plan van binnen naar buiten heeft gewerkt. De Burgerzaal met de Galerijen vormen de architectonische gedachte van het Raadhuis. De vertrekken zijn er utilitair omheen gelegd. De buitenarchitectuur is bekledingsarchitectuur. Het noodlot heeft gewild dat de architectonische kern niet gaaf, de buitenomkleeding gáaf tot ons is gekomen. Maar als men elders ziet hoe weinig er vaak van grootsch opgezette bouwwerken is terechtgekomen, heeft Amsterdam niet te klagen. De groote verheugenis van de huidige restauratie is dat in de Burgerzaal en de Galerijen weer iets voelbaar wordt van hetgeen de architectonische visie van een groot 17e eeuwsch bouwmeester, een aristocraat van den geest, was.

Litteratuur:

Afbeeldingen van 't Stadhuys van Amsterdam in dartigh coopere Platen, geordineert door Jacob van Campen en geteekent door Jacob Vennekool bij Dancher Danckerts. 1661.

L. Rieber: Het Koninklijk Paleis te Amsterdam.

Prof. Dr. H. Brugmans en A. W. Weisman: Het Stadhuis op den Dam.

J. P. M.
427

BETONSAMENSTELLINGEN.

I.

Op de in den zomer van 1935 vastgestelde *Bouwverordening der Gemeente Amsterdam*, die op 1 Juli 1936 in werking is getreden, is een door het Gemeentelijk *Bouwen- en Woningtoezicht* samengestelde aanvulling verschenen, onder den titel *Aanvullende Bouwvoorschriften*. Onder punt 4 van afdeling E komt daarin de volgende paragraaf voor:

„4. Samenstelling van beton.

In verband met de omstandigheid, dat tegenwoordig cementsoorten worden gebruikt, welke een belangrijk lager soortelijk gewicht hebben dan portlandcement, is het aanhouden van verhoudingscijfers in maatteelen niet juist.

Het is daarom noodig de verhoudingen, voor zooveel het de cement betreft, aan te geven in gewichtsdeelen.

In de plaats van de tot nu toe gebezigde verhoudingen, moeten de hierna volgende worden gesteld, waarbij 1 zak cement van 50 kg is gelijkgesteld met 40 l.

oud	nieuw
a. 1 portlandcement 1½ zand 2 grind;	a. 50 kg cement 60 l zand 80 l grind;
b. 1 portlandcement 1½ zand 2½ grind;	b. 50 kg cement 60 l zand 100 l grind;
c. 1 portlandcement 2 zand 3 grind;	c. 50 kg cement 80 l zand 120 l grind;
d. 1 portlandcement 3 zand 5 grind;	d. 50 kg cement 120 l zand 200 l grind.

Ook voor andere verhoudingen wordt 50 kg cement gelijkgesteld met een volume van 40 l.

De verhoudingen moeten op de teekeningen worden aangegeven volgens de nieuwe redactie."

Wanneer men nagaat, hoe de samenstelling der betonsoorten in het algemeen in de bestekken is vermeld, komt men tot de conclusie, dat nog heel veel de aanduiding in volumedeelen wordt gevolgd.

Een nader onderzoek bij de *Nederlandsche Spoorwegen* ingesteld, waarvoor Ir. J. L. A. Cuperus zich verdienstelijk heeft gemaakt, en wiens rapport over deze materie aanleiding was tot het schrijven van dit artikel, bracht aan het licht, dat in de verschillende N.S.-bestekken nu eens volumedeelen, dan weer gewichtsdeelen werden gebruikt. Men zag stampbeton: 1 c, 3 z, 5 gr. en 125 kg c, 3 hl z, 5 hl gr., terwijl onder invloed van bovengenoemde *Aanvullende Bouwvoorschriften*, voor *Amsterdamsche werken* werd aangetroffen: stampbeton 1 c, 3 z, 5 gr., overeenkomende met 50 kg c, 120 l z, 200 l gr.

Het was noodig voor alle samenstellingen voor het cement kilogrammen, en voor zand en grind liters in te voeren. Daarbij

was natuurlijk de aanduiding der genoemde *Aanvullende Bouwvoorschriften*, die logisch uitgaan van een zak cement van 50 kg als eenheid, het meest aanbevelenswaardig.

Een en ander heeft geleid tot het opstellen van een in Juni 1939 door den *Dienst van Weg en Werken* vastgestelde *aanschrijving*, waarin de 5 volgende betonsoorten worden voorgeschreven. Daarbij werd vooropgesteld, dat deze betonsoorten alleen worden toegelaten bij normale betonconstructies, d.w.z. voor die constructies, waarbij geen hoogere spanningen worden toegelaten dan de in de *Gewapend Beton-Voorschriften 1930* genoemde toe te laten spanningen.

Deze 5 betonsoorten zijn de volgende:

Beton 1. cement 50 kg zand 120 l grind 200 l	voor werklagen. komt overeen met d bovengenoemd.
Beton 2. cement 50 kg zand 100 l grind 160 l	voor stampbeton aan constructie-deelen.
Beton 3. cement 50 kg zand 80 l grind 120 l	voor gewapend beton aan constructie-deelen, waarbij de wapening een betrekkelijk ondergeschikte rol speelt. (Zie c bovengenoemd).
Beton 4. cement 50 kg zand 75 l grind 100 l	voor gewapend beton aan constructie-deelen, waarbij de wapening een hoofdbestanddeel vormt van de constructie.
Beton 5. cement 50 kg zand 67 l grind 90 l	voor gewapend beton aan waterdicht werk en aan heipalen.

Voor beton onder water, en voor werken die met zeewater of met agressief water in aanraking komen, moeten in de bestekken door den *Ingenieur speciale samenstellingen*, al of niet met bijzondere toeslagen, worden vastgesteld.

Voor de werken worden voorts de *Gewapend Beton-Voorschriften (G.B.V. 1930)* van toepassing verklaard. Daarop moeten enkele afwijkingen en aanvullingen in acht worden genomen, waarvan ik vermeld: dat tusschen 1 November en 1 April, dus in het koude jaargetijde, alleen portlandcement mag worden gebruikt; dat voor in het gezicht komende onderdeelen cement van hetzelfde fabrikaat moet worden toegepast; en dat voor zand en grind regelmatig opvolgende korrelgrootten worden vastgesteld, en bovendien bepaald wordt, dat de fijnheidsmodulus van het zand moet liggen tusschen 2,4 en 3,0; en die van het grind tusschen 6,5 en 6,9.

Op de voorschriften voor gewapend betonconstructies, waarbij hoogere spanningen dan de *G.B.V. 1930* noemt, worden toegelaten, en de daaraan verbonden voorwaarden, zal in het volgende artikel worden teruggekomen.

Ir. H. G. J. SCHELLING.

De beoordeeling door de jury zal deze en de volgende week plaats hebben. 7 November.

Namens de jury,
Ir. L. KALFF.

SCHOORSTEENRAPPORT

In de recensie van dit rapport op pag. 419 van het vorige nummer is de naam van de uitgeefster vergeten te vermelden. De uitgeefster is Ten Hagen's Drukkerij en Uitgeversmaatschappij N.V., Den Haag.

OFFICIEELE MEDEDELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 35 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 11 NOV. 1939 No. 45

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de *Crisisraad van den B.N.A.*, (zie de off. mededeelingen No. 28 behorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., *Weteringschans 102*.

Den leden wordt verzocht, zoo zij den *Crisisraad* schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

VERSLAG VAN DE EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A. 1939

EXAMENCOMMISSIE.

De Commissie van Onderwijs, door het Bestuur van den B.N.A. belast met de regeling van de examens ter verkrijging van het diploma van „*Bouwkundig Opzichter B.N.A.*” bestond dit jaar wederom uit de Heeren:

Prof. N. Lansdorp, Voorzitter; B. J. Koldewey, Vice-Voorzitter; J. van Dongen Jr., Ir. J. van der Linden, Ir. W. B. Ouëndag, leden; J. P. Mieras, Directeur van den B.N.A., Penningmeester en Mej. C. Kleine, Secretaresse.

Deze Commissie werd aangevuld met de Heeren Ir. P. C. Tirion c.i., namens het Koninklijk Instituut van Ingenieurs en A. C. Beekhof en H. de Hoop, namens de vier samenwerkende bonden van technici.

Aan het verzoek van het Bestuur van den B.N.A. aan Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen om een gedelegeerde bij de examens B.N.A. te benoemen, werd voldaan door de benoeming van den Heer W. H. Cool te 's-Gravenhage, Inspecteur van het Nijverheidsonderwijs, die reeds verscheidene jaren de examens B.N.A. als vertegenwoordiger van den Minister van O. K. en W. heeft bijgewoond. Als gedelegeerde van het Bestuur van den B.N.A. bij de examens trad op, de Heer Prof. Ir. H. T. Zwiers te Haarlem.

SAMENSTELLING LIJST VAN EXAMINATOREN.

De Examencommissie bovengenoemd en de Heeren: G. Albers, Architect B.N.A., Den Haag; G. Arendzen, Architect, Amsterdam; A. Baart, Architect B.N.A., Leeraar M.T.S., Leeuwarden; A. Bakker, Architect, Dordrecht; Ir. C. M. Bakker b.i., Architect B.N.A., Hilversum; Dr. N. G. W. H. Beeger, Leeraar H.B.S., Amsterdam; Pl. v. d. Berg, Architect B.N.A., Wollheze Gld.; W. van Blitterswijk, Architect B.N.A., Directeur Gem. Werken en B. en W.-toezicht, Wageningen; J. W. Blom, Bouwk. Hoofdambtenaar Chef de Bureau bij den Rijksgebouwendienst, Den Haag; Ir. G. C. Boonstra c.i., Ingenieur bij het Bruggenbureau van den Rijkswaterstaat, Den Haag; D. Booijsenga, Technisch Ambtenaar P.W., Amsterdam; J. Bouman,

Bouwkundige, Duivendrecht; J. M. den Breeje, Bouwkundige, Opz. 1e klasse Gem. Werken, Utrecht; P. den Breeje, Directeur Nijverheidsschool, Utrecht; H. B. van Broekhuizen, Architect B.N.A., Hengelo (O.); J. Broeren, Technisch Ambtenaar bij de Genie, Amsterdam; Ir. J. H. de Bruyn, c.i., Directeur van Gem. Werken, Katwijk aan Zee; H. Bunders, Architect B.N.A., Hilversum; J. J. van den Burgt, Leeraar Industrijschool, Amsterdam; Mej. W. Coppens, Onderwijzeres, Amsterdam; H. H. J. Egbers, Architect, Hengelo; H. Evers, Directeur 4e Ambachtsschool, Amsterdam; H. G. van Eijden, Architect B.N.A., Bussum; G. van der Gaast, Architect B.N.A., Arch. Gem. Werken, Utrecht; C. de Geus, Architect B.N.A., Amsterdam; Ir. W. C. van Goor c.i., Directeur Gem. Werken, Soest; H. N. de Groot, Bouwkundige, Helmond; J. B. van de Haar, Architect B.N.A., Amersfoort; Ir. A. ten Have c.i., Ingenieur-landmeter Publ. Werken, Amsterdam; W. Helwig, Architect bij den Rijksgebouwendienst, Den Haag; A. A. van Hemert, Bouwkundig Hoofdambtenaar Rijksgebouwendienst, Den Haag; H. Hendriks, Bouwkundig Opzichter, Rhenen; P. A. Hendriks, Leeraar Rijksinstituut voor Teekenonderwijs, Amsterdam; Th. J. H. Hendriks, Bouwk. Opzichter, Amersfoort; J. H. de Herder, Architect B.N.A., Zwolle; A. A. Hes, Districts-Bouwkundige Rijksgebouwendienst, Amsterdam; N. Hollander, Leeraar Ambachtsschool, Amsterdam; H. de Hoop, Gem. Architect, Waalwijk; D. R. Hueting, Hoofdinsp. Bouwtoezicht, Bussum; Fr. Hulsbosch, Architect, Huizen N.H.; A. P. Koster, Architect B.N.A., Leeraar M. T. S., Utrecht; P. J. Koster, Architect B.N.A., Zeist; J. Kroon, Onderwijzer, Amsterdam; Ir. J. Leupen b.i., Architect B.N.A., architect Publ. Werken, Amsterdam; C. van de Linde, Architect B.N.A., Aardenhout; J. B. Lürsen, Architect B.N.A., Den Haag; Dr. B. Meulenbeld, Leeraar Kon. Mil. Academie, Ginneken; Dr. J. W. Meyer, Arts, Amsterdam; Ir. H. Meijerink b.i., Architect B.N.A. en Inspecteur v. d. Volksgezondheid, Zwolle; Ir. G. J. Meyers c.i., Ingenieur-Architect, Bussum; J. D. Meijning, Architect B.N.A., Arch. Gem. Werken, Eindhoven; J. Moerman Jzn., Architect, Den Haag; J. Molenaar, Architect B.N.A., Amsterdam; H. W. Nijman, Hoofdopz. adj.

PHILIPS PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR.

Voor deze prijsvraag zijn in totaal 13 inzendingen ontvangen. De kenlijfers van deze inzendingen zijn:

20707	93251	101010
31538	33146	19391
01010	13910	12345
30235	36075	53402
11111		

hoofd afd. geb. P. W., Amsterdam, Ir. J. I. Planjer b.i., Architect Gem. Werken, Utrecht; G. W. C. Post, Directeur 2e Ambachtsschool, Amsterdam; Ir. J. Potma c.i., chef buitendienst Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam; Mevr. M. Prins-van Son, Arts, Amsterdam; J. Roosing, Architect, Leeraar Ind. School, Amsterdam; D. Seal, Architect, Alkmaar; Ir. I. van Sandick, Ingenieur bij het Laboratorium voor Grondmechanica, Delft; A. Santema, Directeur Ambachtsschool, Assen; J. H. Schaad, oud-Directeur Bouw- en Woningtoezicht, Zwolle; Ir. H. G. J. Schelling c.i., Architect B.N.A., architect-ingenieur Ned. Spoorwegen, Utrecht; G. L. J. Schönbeck, Chef Projectenbureau Gem. Telefoon, Amsterdam; J. H. Schoorel, Technisch Opzichter 1e klasse Bouw- en Woningdienst, Dordrecht; H. J. Stutvoet, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Ir. H. Thunnissen b.i., Architect B.N.A., Den Haag; A. J. van den Tol, Inspecteur B.W.-toezicht, Amersfoort; W. Uytendoude, Architect B.N.A., Deventer; J. H. van der Veen, Architect B.N.A., Amsterdam; C. Visser, oud-Hoofdinspecteur Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam; D. Visser, Architect B.N.A., Directeur van Gem. Werken, Schoonhoven; J. A. Visser, Architect B.N.A., Leeraar M.T.S., Vught; J. J. Vriend, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Ir. W. de Vrind b.i., Architect B.N.A., Den Haag; G. Westerhout, Architect B.N.A., Kijkduin; K. Wiedijk, Leeraar M.T.S., Amsterdam; Br. de Wilde, Architect, Den Haag; K. van der Wilk, Arch. afd. Gebouwen Publ. Werken, Amsterdam; Ir. G. F. Wittevaal c.i., Baarn, Ir. W. K. de Wijs b.i., Architect B.N.A., Enschede; J. Zietsma, Architect B.N.A., Amsterdam; J. Zuidema, Architect B.N.A., Leeuwarden; Ir. A. J. Zuiderhoek c.i., Ingenieur B. en W. toezicht, Amsterdam.

PROGRAMMA VAN EISCHEN.

Definitief Examen. De tijdelijke bepaling betreffende den eisch van 1½ jaar praktijk als opzichter op bouwwerken, onder directie, werd ook dit jaar gehandhaafd.

Op grond van een destijds met de Directie van het Polytechnisch Bureau Nederland Arnhem overeengekomen besluit, zijn ook dit jaar enkele kandidaten, die in het bezit waren van het aspirant-diploma voor bouwkundig opzichter, behaald bij dit Instituut vóór 1934, direct tot het Definitief Examen toegelaten. De door het Bestuur van den B.N.A. gestelde eischen van toelating betreffende leeftijd en aantal praktijkjaren als opzichter bleven uiteraard ook voor die kandidaten van kracht.

AANTAL DEELNEMERS, DATA EN PLAATSEN VAN AFNEMING DER EXAMENS.

Het eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen werd afgenomen op Woensdag 12 April te Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, Eindhoven, Arnhem en Zwolle.

Het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen en het schriftelijk gedeelte van het Definitief Examen vond plaats op 1, 2 en 3 Mei d.a.v.

Het mondeling gedeelte van het Definitief Examen werd gehouden op Maandag 8 en Dinsdag 9 Mei.

Het Tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen, zoowel als het geheele Definitief Examen werden afgenomen te Utrecht in het Jaarbeursgebouw.

Aan het eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen namen deel 195 kandidaten, waarvan 45 kandidaten te Amsterdam, 20 te Utrecht, 52 te Rotterdam, 15 te Eindhoven, 33 te Arnhem en 30 te Zwolle. Eén kandidaat trok zich tijdens het examen terug.

Aan 67 kandidaten van dit eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen kon de mededeeling worden toegezonden, dat zij voor deelname aan het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen, het technische gedeelte, waren toegelaten.

Op grond van de in 1937 geschapen mogelijkheid om bij kandidaten, wier wiskundige kennis blijkens het resultaat, verkregen bij het eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen, twijfelachtig is, een „nader onderzoek” naar die wiskundige kennis in te stellen, heeft de Commissie ook dit jaar een aantal kandidaten uitgenoodigd zich aan een „nader onderzoek” te onderwerpen. 23 kandidaten kwamen naar het oordeel van de Commissie voor zulk een „nader onderzoek” in aanmerking. Dit „nader onderzoek” had plaats op Maandag 1 Mei, des voormiddags, met als resultaat dat 15 kandidaten tot het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen konden worden toegelaten.

Aan het tweede gedeelte van het V.E. hebben in totaal deelgenomen 85 kandidaten, te weten: 67 kandidaten direct toegelaten tot het tweede gedeelte, 15 kandidaten na een ingesteld „nader onderzoek” en 3 kandidaten, die op grond van de desbetreffende bepaling in het programma van eischen vrijgesteld waren van het afleggen van het eerste gedeelte van het V.E.

Aan het Definitief Examen namen deel 21 kandidaten.

SAMENSTELLING VAN DE COMMISSIE VOOR DE EIND-BEOORDEELING.

De Commissie voor de Eindbeoordeling en de diplomering der kandidaten, was als volgt samengesteld: de leden van de Examencommissie voornoemd, de Heer W. H. Cool, vertegenwoordiger van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Prof. Ir. H. T. Zwieters, b.i., gedelegeerde van het Bestuur van den B.N.A., alsmede de H.H. Examinatoren: Ir. G. C. Boonstra c.i., J. H. de Herder, J. B. Lürsen, J. Molenaar, J. A. Visser, Ir. W. de Vrind b.i. en Br. de Wilde.

UITSLAG EXAMENS.

Definitief Examen.

De Commissie voor de Eindbeoordeling kwam bijeen op Vrijdag 19 Mei jl. en heeft het diploma van Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1939 verleend aan 13 kandidaten, te weten de Heeren:

- no. 300. P. J. Adams te Zwijndrecht.
- no. 301. P. Benning te Eindhoven.
- no. 304. J. A. de Bruyne te Goes.
- no. 307. G. v. d. Hoven te Rotterdam.
- no. 308. H. Klaassen te Amsterdam O.
- no. 309. B. J. Krijger te Oegstgeest.
- no. 310. L. B. Lensen te Bilthoven.
- no. 313. H. J. Messelink te Enschede.
- no. 316. G. Smit te Bedum (Gr.).
- no. 317. G. J. A. Spit te Oldenzaal.
- no. 319. H. G. O. Weber te Velsen N.
- no. 320. C. H. van Wijk te Den Haag.
- no. 321. H. Sieders te Hoogeveen.

VOORBEREIDEND EXAMEN, TWEEDE GEDEELTE.

Aan de hand van het resultaat verkregen door het door de kandidaten gemaakte examenwerk, heeft de Commissie slechts 34 kandidaten van de 85 kandidaten, die aan dit tweede gedeelte van het V.E. hebben deelgenomen, tot het Definitief Examen kunnen toelaten.

Het is de Commissie hierbij een genoegzame erkentelijkheid te betuigen jegens allen, die hunne medewerking hebben verleend, waardoor de Commissie in staat werd gesteld het examen ter verkrijging van het diploma van Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1939 af te nemen.

Met name, de Commissie dankt de betreffende Besturen en Directeuren der verschillende scholen, waarin het eerste gedeelte van het Voorb. Examen werd afgenomen, ten eerste, voor hunne algeheele medewerking.

Een woord van dank is hier zeker ook weer op zijn plaats aan den Heer Ir. J. M. Prins (Gem. Electriciteitswerken te Amsterdam), door wiens bemiddeling de Commissie, ten behoeve van het afnemen van het vak Leidingen en Installaties, wederom de beschikking kreeg over een volledige schakelinstallatie en ander materiaal.

Voorts aan den Heer J. Molenaar en de N.V. J. Ahrend en Zoon, die verschillende instrumenten afstonden ten behoeve

van het mondeling examineren in het vak meet- en waterpas-instrumenten, en aan de firma G. W. van Dillen te Utrecht, die onze collectie bouwmaterialen en gereedschappen, evenals andere jaren, aanvulde met een serie gereedschappen en een collectie hang- en sluitwerk.

Tenslotte een woord van dank aan den Heer G. van der Gaast, examinerator bij onze examens, voor zijn hulp bij het gereedleggen van de bouwmaterialencollectie.

Waardecijfers	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Aantal onvol. doenden	in %	Waardecijfer 5	in %	Aantal vol. doenden	in %	Gemidd. eindcijfer 1939	1938	
A. Voorbereidend Examen, eerste gedeelte																			
(deelname 194 en 195 kandidaten)																			
Opstel.	—	1	2	15	17	113	39	7	1	—	18	9%	17	9%	160	82%	5.9	6	
Rekenen	2	21	31	24	14	51	25	19	6	1	78	40%	14	7%	102	53%	5.1	4.7	
Stelkunde	24	28	20	25	9	30	13	25	10	11	97	50%	9	4%	89	46%	4.9	4	
Meetkunde	12	40	28	30	30	31	15	6	2	—	110	57%	30	15%	54	28%	4.1	3.7	
B. Voorbereidend Examen, tweede gedeelte																			
(deelname 85 kandidaten)																			
Kapconstructie	—	8	16	29	11	16	5	—	—	—	53	62%	11	13%	21	25%	4.3	5.4	
Steenconstructie	—	—	6	26	23	16	14	—	—	—	32	38%	23	27%	30	35%	5	4.6	
Houtconstructie	—	—	1	25	20	34	5	—	—	—	26	31%	20	23%	39	46%	5.2	5.4	
Ijzerwerk	—	—	1	15	17	31	18	3	—	—	16	19%	17	20%	52	61%	5.6	4.9	
Fundeering	—	1	8	28	28	15	4	1	—	—	37	44%	28	33%	20	23%	4.7	4.8	
Dakbedekking	—	—	7	29	30	16	3	—	—	—	36	42%	30	35%	19	23%	4.7	4.7	
Gereedschappen	—	—	1	2	10	33	22	13	4	—	3	3%	10	12%	72	85%	6.5	6.3	
Bouwmaterialen	—	—	—	14	24	35	11	1	—	—	14	17%	24	28%	47	55%	5.5	6	
Beschr. Meetkunde	1	1	2	11	8	4	14	23	19	2	15	18%	8	9%	62	73%	6.9	5.3	
Handteekenen	1	4	14	17	24	22	3	—	—	—	36	42%	24	28%	25	30%	4.6	5.8	
Statica	3	13	22	13	20	9	3	1	1	—	51	60%	20	23%	14	17%	3.9	4.5	
Opstel.	—	—	—	—	6	47	24	7	1	—	—	—	6	7%	79	93%	6.4	6.4	
Rekenen	—	1	2	4	7	25	24	16	5	1	7	8%	7	8%	71	84%	6.5	6.3	
Stelkunde	—	3	2	2	6	16	14	22	9	11	7	8%	6	7%	72	85%	7.1	6.6	
Meetkunde	—	2	4	10	20	26	16	5	2	—	16	19%	20	23%	49	58%	5.6	5.8	
C. Definitief Examen, (deelname 21 kandidaten)																			
Steenconstructie	—	—	1	8	4	6	1	1	—	—	9	43%	4	19%	8	38%	5	4.6	
Houtconstructie	—	—	—	2	2	13	4	—	—	—	2	10%	2	10%	17	80%	5.9	6.2	
Staalconstructie	—	—	1	3	8	5	3	1	—	—	4	19%	8	38%	9	43%	5.4	6.2	
Sterkteleer	—	3	3	5	—	6	4	—	—	—	11	52%	—	—	10	48%	4.7	4.7	
Gewapend beton	—	—	1	6	3	9	1	1	—	—	7	34%	3	14%	11	52%	5.2	5.3	
Fundeering	—	—	—	2	3	8	7	1	—	—	2	10%	3	14%	16	76%	6	5.5	
Rioleering	—	—	2	4	1	9	5	—	—	—	6	28%	1	5%	14	67%	5.5	6	
Opmeten.	—	—	—	3	6	7	5	—	—	—	3	14%	6	29%	12	57%	5.6	5.5	
Bestek-begroting.	—	—	1	5	2	8	2	3	—	—	6	28%	2	10%	13	62%	5.6	6.4	
Bouwwetgeving	—	—	—	—	9	7	2	2	1	—	—	—	9	43%	12	57%	6	6.2	
Algemeene Vak kennis	—	—	—	3	2	5	5	1	—	—	3	14%	2	10%	16	76%	6.4	6	
Grondwerken	—	—	—	1	—	7	6	4	3	—	1	5%	—	—	20	95%	7	6.3	
Gereedschappen	—	—	—	2	3	4	5	7	—	—	2	10%	3	14%	16	76%	6.5	6.3	
Dakbedekking	—	—	—	3	3	5	5	4	1	—	3	14%	3	14%	15	72%	6.3	6.4	
Stuc-, Schilder- en Beh.w.	1	1	1	2	3	5	3	4	1	—	5	24%	3	14%	13	62%	5.7	6.4	
Bouwmaterialen	—	—	—	2	2	9	6	2	—	—	2	10%	2	10%	17	80%	6.1	5.5	
Meet- en Waterpasinstr.	—	1	—	5	—	9	4	2	—	—	6	28%	—	—	15	72%	5.7	5.1	
Leidingen en Installaties	—	1	1	4	—	7	6	2	—	—	6	28%	—	—	15	72%	5.7	6.2	
Eerste Hulp bij Ongelukken	—	1	1	3	—	8	5	3	—	—	5	24%	—	—	16	76%	5.9	6.2	

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD EN STATISTISCHE GEGEVENS.

Beoordeling van het schriftelijk werk.

Het examenwerk van het eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen, dat de theoretische vakken, Opstel, Stelkunde, Rekenen en Meetkunde omvat, werd, evenals andere jaren, nagezien door deskundigen op onderwijsgebied.

De beoordeling van het examenwerk van het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen, geschiedde, gelijk aan andere jaren, door drie examinatoren, die afzonderlijk van elkaar hun waardeering voor het werk uitbrachten, waarna het eindcijfer werd bepaald. Eén van deze drie examinatoren was een lid van de Examencommissie.

Het examenwerk van het Definitief Examen werd als gebruikelijk door de leden van de Examencommissie zelf nagezien.

Overzicht van het ingeleverde werk.

Teneinde een globaal overzicht te kunnen vormen over de waardeerscijfers welke aan de kandidaten voor hun examenwerk zijn toegekend, heeft de Commissie, evenals in vorige verslagen, staten samengesteld van het aantal keeren, dat de waardeerscijfers 1-10 in de verschillende vakken zijn toegekend, alsmede het aantal onvoldoenden, cijfer 5 en het aantal voldoende in % uitgedrukt met tenslotte het gemiddelde eindcijfer, en in vergelijking daarmede het gemiddeld eindcijfer over 1938.

Deze staat is hierboven afgedrukt.

De vakken Opstel, Rekenen, Stelkunde en Meetkunde zijn onder B volledigheidshalve nogmaals opgenomen, waarbij dus de overzichtsstaat van de aantallen en percentages enz. be-

trekking heeft op het aantal kandidaten, dat tot het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen werd toegelaten.

Overzicht over de jaren 1930-1939 van het aantal kandidaten, dat aan het examen deelnam, alsmede een overzicht van het aantal, dat het examen met gunstig gevolg aflegde.

Voorbereidend Examen.				Definitief Examen.		
Jaar	Aantal cand. 1e gedeelte	Toegelaten tot 2e gedeelte	Toegelaten tot Def. Examen	Jaar	Aantal deelnemers	Gediplomeerd
1930	239	118 49%	45 18%	1930	44	23 52%
1931	246	129 52%	57 23%	1931	45	24 53%
1932	300	104 34%	40 13%	1932	46	24 52%
1933	275	121 44%	32 11%	1933	32	10 31%
1934	277	123 44%	25 9%	1934	46	10 21%
1935	221	50 22%	21 9%	1935	39	17 43%
1936	209	88 42%	33 15%	1936	34	13 38%
1937	195	67 34%	37 19%	1937	23	12 51%
1938	203	73 36%	42 20%	1938	20	12 60%
1939	195	85 44%	34 18%	1939	21	13 62%

Herhaalde deelname.

	Aantal kandidaten			Toegelaten tot het Def. Examen			Definitief examen	Aantal kandidaten			Gediplomeerd		
	1939	1938	1937	1939	1938	1937		1939	1938	1937	1939	1938	1937
1e maal	96	116	108	17	19	16	1e maal	15	13	8	9	7	5
2e maal	68	64	66	10	17	12	2e maal	5	4	8	4	3	5
3e maal	25	16	13	4	5	4	3e maal	1	3	5	-	2	2
4e maal	5	4	4	3	1	3	4e maal	-	-	2	-	-	-
5e maal	-	1	1	-	-	1							
6e maal	1	-	3	-	-	1							
7e maal	-	2	-	-	-	-							
totaal	195	203	195	34	42	37	totaal	21	20	23	13	12	12

BESCHOUWING OVER HET INGELEVERDE WERK EN CONCLUSIE.

Uit den overzichtsstaat op pag. 3 valt op te maken, dat de resultaten van dit examen min of meer gelijk zijn aan die van vorige jaren. Het wil ons voorkomen dat het geen nut heeft in herhalingen te treden. Wij bepalen ons dus tot een beknopte mededeeling over de resultaten van de vakken, die voor een dergelijke extra beschouwing in aanmerking komen.

Voorbereidend Examen.

Opstel. De opmerking moet ons van het hart, dat de vereenvoudigde spelling, de verwachtingen ten spijt, bij onze kandidaten nog niet heeft bijgedragen tot een spelling die minder taalfouten geeft dan de oude spelling.

Het gemiddeld cijfer, dat de kandidaten voor de wiskundige vakken hebben behaald, is te laag om als gunstig te worden aangemerkt. De met zorg gekozen vraagstukken zijn zeker niet aan den moeilijken kant. De meeste kandidaten slaan den goeden raad in den wind om, alvorens tot het oplossen over te gaan, de vraagstukken goed en rustig te lezen en te overdenken. Er is een neiging bij de kandidaten de vraagstukken in het wilde weg maar op te lossen. Bij de studie moet er op worden gelet, dat de kandidaten leeren de oplossingen van het vraagstuk rustig te overwegen.

Kapconstructie. Het zeer slechte resultaat van dit examenvak is niet alleen te wijten aan een gebrek aan voldoende kennis van de meer gecompliceerde constructie van het knooppunt van detail D, betreffende de samenvoeging van

balklagen en spantbeem, doch ook de normale details A, B en C, van de nok en den kapvoet, werden zeer slecht gemaakt.

Steenconstructie. Het kruisverband voor den pilaster heeft voor vele kandidaten moeilijkheden gegeven.

Houtconstructie. Uit de door de kandidaten geteekende constructies voor het bruggetje bleek, dat bij de meeste hunner het constructieve inzicht voor een dergelijke samenstelling van eenvoudige houtverbindingen ontbreekt. De bruggetjes van de meeste kandidaten zouden in de praktijk al spoedig van de steunpunten zijn weggeleden.

Bij de vakken **Fundeering** en **Dakbedekking** werd nog niet eens gemiddeld het cijfer 5 bereikt.

Handteekenen. Het spijt de Commissie, dat dit vak, dat indertijd in het programma werd opgenomen om den kandidaten gelegenheid te geven zich ten bate van hun eigen vak-kennis te bekwaamen in het schetsen van perspectivische voorstellingen, door de kandidaten wordt verwaarloosd.

Statica. De opgaven zijn zeer slecht uitgevoerd. Het ontbrak de meeste kandidaten zelfs aan de meest elementaire kennis der statica.

Bij het vak **Bouwmaterialen** valt een teruggang van het gemiddelde cijfer te constateeren van 6 op 5.5. Wij herhalen hierbij op verzoek van enkele examinatoren den reeds eerder gegeven wenk, dat de kandidaten hun kennis der bouwmaterialen in de praktijk moeten verwerven. Boekenkennis moet in ieder geval getoetst worden aan de praktijk.

Het gemiddelde cijfer voor de verschillende vakken, over de jaren 1929-1939.

Voorbereidend Examen

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Opstel		5.6	5.6	6	6.1	5.8	5.7	5.8	6.2	6	5.9
Rekenen		4.9	6.5	6.4	5.5	5.9	3.4	5.6	5.2	4.7	5.1
Stelkunde		4	4.2	3.8	4.7	5	3.9	5.2	3.2	4	4.9
Meetkunde		2.4	4	3.9	4	4.1	3.6	3.6	2.6	3.7	4.1
Kapconstructie	5.7	5	5.1	5.4	5.6	4.7	4.9	4.8	5	5.4	4.3
Houtconstructie	4.4	5.7	5.5	5.4	5	4.7	4.7	4.8	5.4	5.4	5.2
Steenconstructie	5.2	4.2	5.6	4.2	5	4.4	4.5	4.5	4.6	4.6	5
Fundeering	5.3	5.4	4.4	4.9	4.7	4.3	4.5	4.7	4.7	4.8	4.7
Dakbedekking	5.6	4.7	5.2	4.2	5	4.4	4.6	4.7	5.4	4.7	4.7
Ijzerwerk	4.2	3.9	4.2	4.3	4.5	4	4.8	5.2	4.2	4.9	5.6
Bouwmaterialen	5.1	5.8	5.6	5.2	4.8	5.2	5.1	5.6	5.3	6	6
Gereedschappen	5.3	5.4	5.3	5.3	4.9	4.6	5.5	6.5	6.2	6.3	6.5
Beschrijvende meetkunde	6	4.4	4.4	5.6	4.1	4.7	5.5	5.5	5.9	5.3	6.9
Handteekenen	4.6	4.9	4.8	4.8	4.6	4.3	4.5	5	5.3	5.8	4.6
Statica	4.8	5.5	4.6	5.2	4.1	5	5.3	3.7	4	4.5	3.9

Definitief Examen

Steenconstructie	5.2	4.3	4.7	4.7	4.5	4.2	4	5.2	5	4.6	5
Houtconstructie	6.2	5.9	5.8	5.7	5.3	4.9	5.5	4.7	5.4	6.2	5.9
Staalconstructie	5.2	5.7	5.6	5	4.3	4.3	5.7	5.6	5.2	6.2	5.4
Sterkteleer	5.4	5.6	5.4	5.7	4.9	4.9	5.1	4.8	4	4.7	4.7
Fundeering	5.4	6	4.9	4.5	4.5	3.7	3.6	4.1	4.7	5.5	6
Rioleering	5.5	4.6	4.8	5	4.4	2.8	5.1	4.9	5.6	6	5.5
Opmeten	5.1	5.2	5.3	5.9	5.4	5.5	4.5	5.4	5.7	5.5	5.6
Begroting en Bestek	5	5.5	5.9	6.9	4.7	4.4	4	5.1	5	6.4	5.6
Bouwwetgeving	6.1	6.1	5.9	5.5	5.6	5.5	5	6.9	6	6.2	6
Algemeene Vakkennis	5.9	6.1	6.1	5.5	6.3	5.3	5.8	6	6	6	6.4
Grondwerken	5.4	5.4	5.4	5.7	6.3	6	6.4	6.2	6.9	6.3	7
Gereedschappen en werktuigen	6.3	5.4	5.8	6	5.9	5.7	5.6	6	5.7	6.3	6.5
Dakbedekking	5.9	6.7	6.5	6	6.1	5.7	5.9	5.9	6.6	6.4	6.3
Stuc., Schild., Behangwerken	6.1	7.1	6.1	5.7	5.6	5.8	5.7	5.4	6	6.4	5.7
Bouwmaterialen	7	6	5.4	5.6	6.2	5.2	5.5	6	6	5.5	6.1
Meet- en Waterpasinstrumenten	7.2	6.7	5.9	6.2	5.4	5.5	6.1	5.6	6.3	5.1	5.7
Gewapend beton	6.2	6.4	6.3	6.1	6.4	5.8	5.4	5.6	5.5	5.3	5.2
Leidingen en Installaties	6.3	5.1	5.1	5.2	5.5	5.4	5.7	5.7	5.6	6.2	5.7
Eerste Hulp bij Ongelukken	7	6.6	6.7	5.9	6	6.1	5.5	5.1	6.5	6.2	5.9

Gemiddeld eindcijfer:

Vorb. Examen, 1e gedeelte	-	4.2	5	5	5.1	5.2	4.1	5	4.3	4.6	5
Vorb. Examen, 2e gedeelte	5.1	5	5.6	5.3	5.2	5.1	5.4	5.4	5.4	5.5	5.5
Definitief Examen	6.5	5.8	5.6	5.6	5.4	5.1	5.2	5.4	5.6	5.8	5.8

Definitief Examen.

Het resultaat van het Definitief Examen is niet ongunstig te noemen. De meeste examenvakken kregen een gemiddeld cijfer dat hooger was dan 5.5. Een uitzondering hierop was de Steenconstructie, op welk gebied de kandidaten blijven knoeien.

Sterkteleer. Uit de oplossingen zal blijken, dat de Commissie ervoor gezorgd heeft de becijferingen zoo eenvoudig mogelijk te doen zijn. Het slechte resultaat is het gevolg van onvoldoende voorbereiding. De meeste kandidaten hebben de vraagstukken slechts opgelost voor zoover het de statische berekening betrof. Bij de sterkteberekening taalde doorgaans direct de opzet.

Gezien het aantal geslaagden is het resultaat van het examen niet ongunstig. Het peil van het ingeleverde examenwerk moet echter aanmerkelijk hooger worden, wil het een afspiegeling geven van behoorlijk bouwtechnisch onderricht.

De Examencommissie:

Prof. N. LANSDORP, Voorzitter.
C. KLEINE, Secretaresse.

Gezien het Bestuur van den B.N.A.:

H. VAN DER KLOOT MEIJBURG,
Voorzitter.
B. T. BOEIJINGA, Secretaris.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

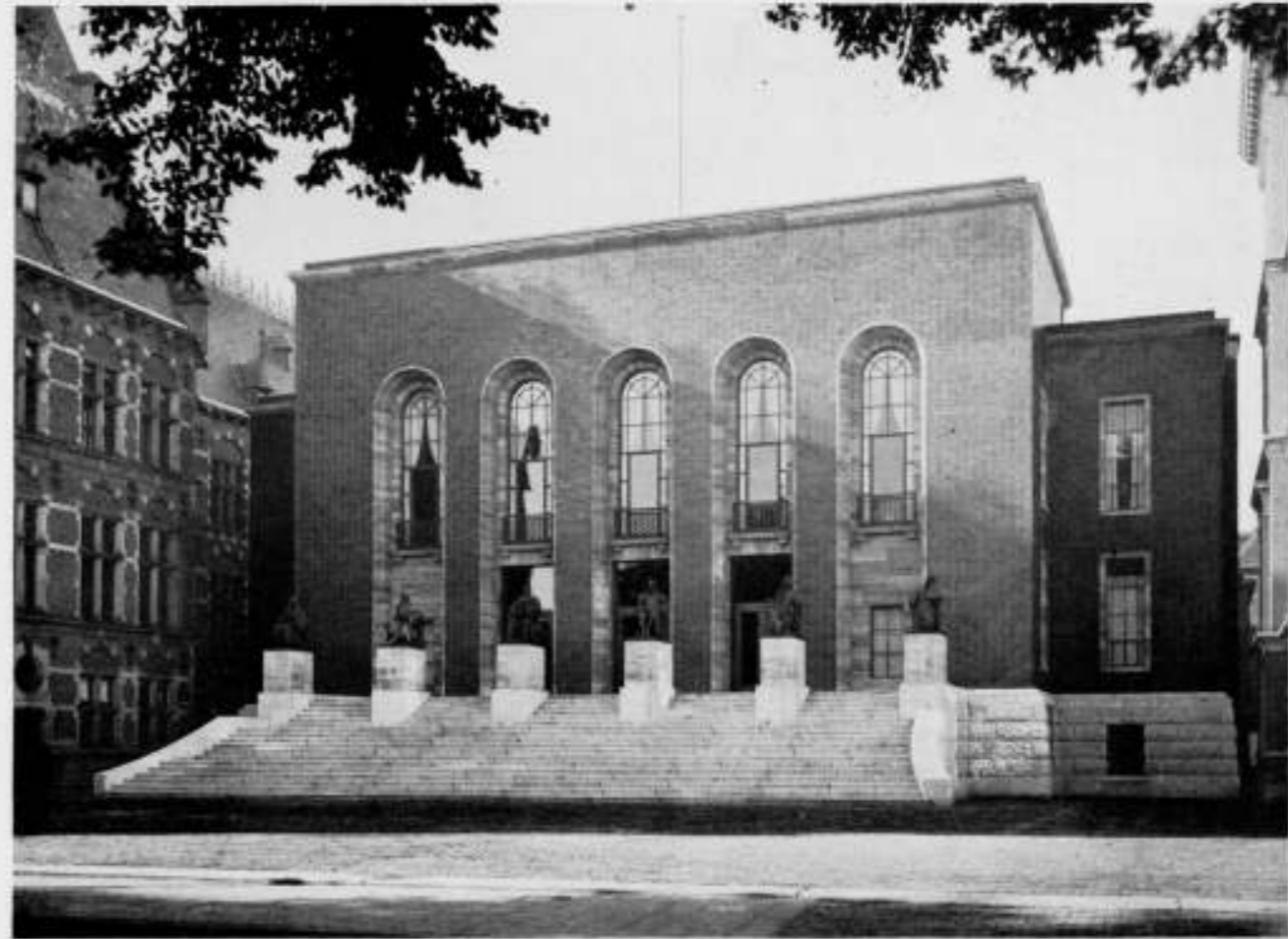
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 46

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

18 NOVEMBER 1939

GEBOUW VAN DEN HOOGEN RAAD TE 'S-GRAVENHAGE. ARCH. IR. G. C. BREMER B.N.A.

De verbouwing van het gebouw van den Hoogen Raad is feitelijk meer nieuwbouw dan verbouwing geweest. Gedurende de afbraak bleek dat de muren en fundamenten dermate onvoldoende waren dat zij grootendeels vernieuwd en versterkt moesten worden. Op zich zelf heeft het feit dat toch niet tot geheelen nieuwbouw werd overgegaan, bij welken men stellig meer vrijheid in de indeeling zou hebben gehad, geen nadeel gebracht aan het gebouw. Hoe slecht het inwendige ook was, zelfs van indeeling — maar ik weet niet in hoever die oorspronkelijk was — het blijkt dat het grondplan van Rose toch een zeer goede kern bevatte en dat het betrekkelijk gemakkelijk tot een volkomen doeltreffend en, naar ik meen, ook aesthetisch bevredigend resultaat kon leiden. In verband met de gewijzigde indeeling, die het noodzakelijk maakte dat de loggia aan de voorzijde zou vervallen, moest een nieuwe gevel worden ontworpen. Het is zeer moeilijk geweest op het zeer ongunstige terrein een oplossing te vinden, die niet minder goed was dan de vroegere.

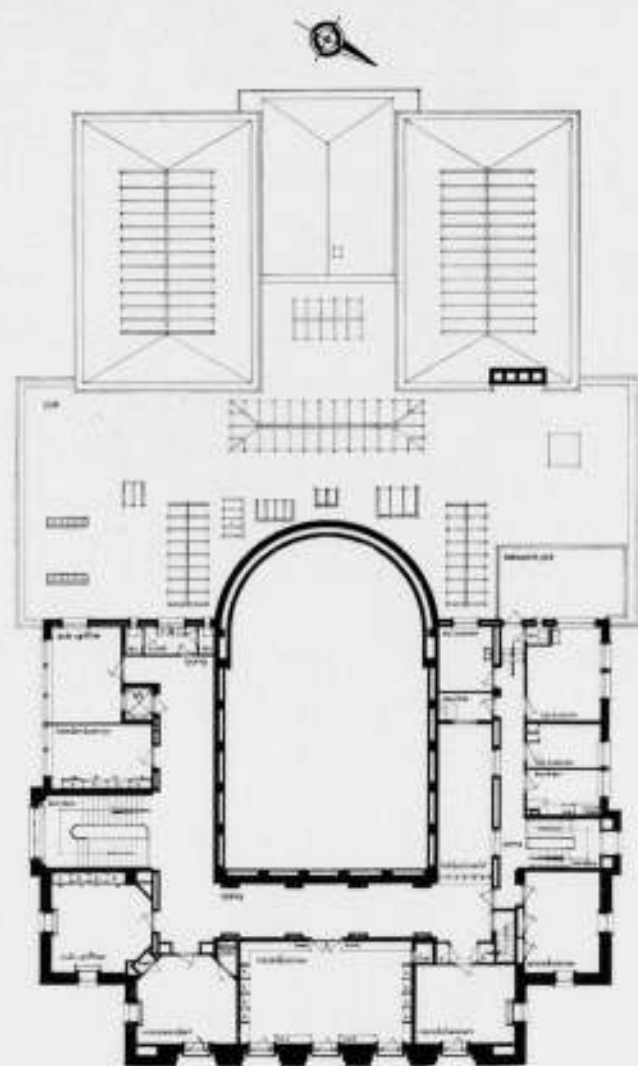
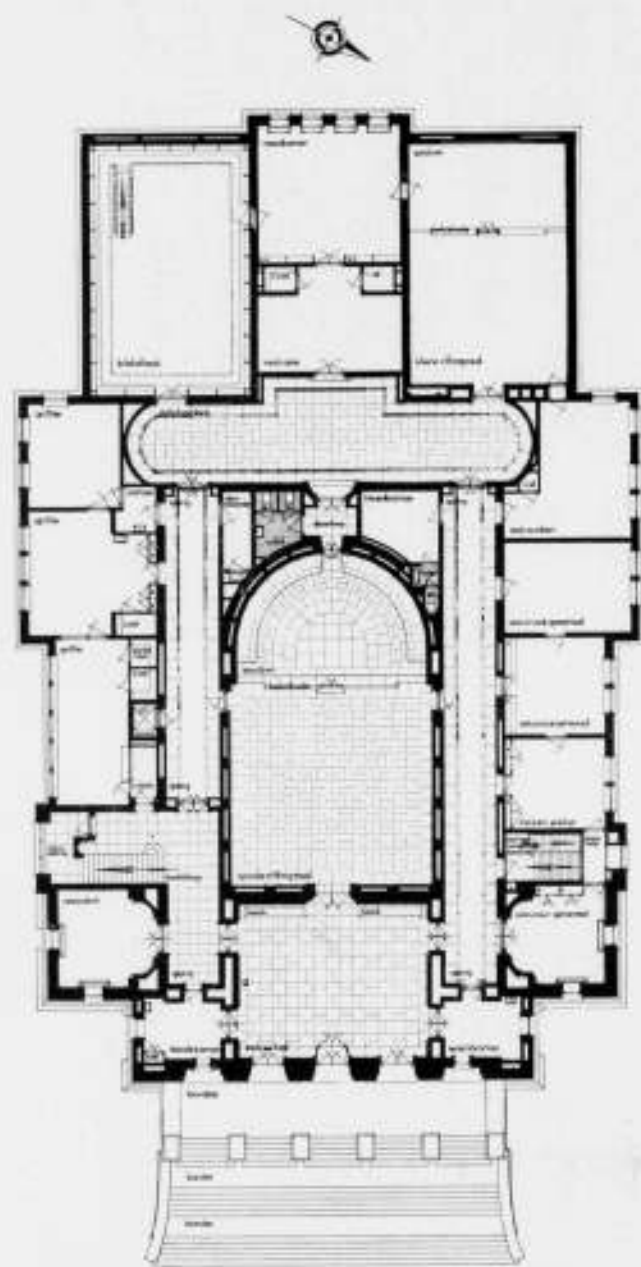
De groote zittingzaal, die vroeger wegens de slechte acoustiek, de koude in den winter en de hitte in den zomer, onbruikbaar was, is thans voor haar doel geschikt gemaakt. Hierdoor is het mogelijk geworden een van de vroegere zittingzalen voor bibliotheek in te richten. De vroegere open portiek is thans in een

voorhal herschapen en daarboven zijn enkele nieuwe vertrekken gemaakt. Deze zijn de voornaamste veranderingen, die het gebouw heeft ondergaan, waarbij dan nog vermeld kan worden dat een nieuw, ruimer trappenhuis is gemaakt, dat in het onderhuis een geheele vleugel is ingenomen door het consultatiebureau, dat daar ruime toiletinrichtingen zijn aangebracht, alsmede een groote vluchtelder en dat een geheel nieuwe conciergewoning op de eerste verdieping is ingericht.

De moeilijk begaanbare hardsteenen buitentrap van het oude gebouw is door een betere trap van „bois fleuri" vervangen. Zes beelden van groote vaderlandsche rechtsgeleerden, voor het hoogste bordes geplaatst, duiden de betekenis aan van het gebouw. Van links naar rechts stellen zij voor: Cornelis van Bynkershoek, Ulricus Huber, Hugo de Groot, Simon van Leeuwen, Johannes Voet en Joan Melchior Kemper. Zij zijn gegoten naar modellen van de beeldhouwers Termote, van Hall, Polet, Hildo Krop, Andriessen en Wenckebach.

In de vijf bogen in den gevel heb ik een herinnering aan de vroegere vijf bogen willen laten voortbestaan. De gevel is uitgevoerd in bruine geglazuurde steen van „de Porceleynen Fles" met raam- en deuromlijstingen en kroonlijst van donkere Italiaansche travertin. Ramen en deuren zijn van brons.

De vestibule is een eenvoudige rechthoekige ruimte, in welke

PLATTEGROND BEGANE GROND EN VERDIEPING, SCHAAL 1 À 400.
GEBOUW VAN DEN HOOGEN RAAD TE 'S-GRAVENHAGE.
ARCH. I. G. C. BREMER B.N.A.

het nobele materiaal van wanden en vloer (witte travertin), de verlichtingsornamenten, die Gispin ontwierp en de buste van de Koningin, die vervaardigd werd door den jongen beeldhouwer Richters, de eenige versiering zijn, behalve de groote monumentale deur die de toegang geeft tot de groote zittingzaal. De paneelen van deze deur zullen door Andriessen met voorstellingen van oude rechtsplegingen worden besneden.

De groote zittingzaal is nog dezelfde ruimte, die vroeger tot dit doel gebouwd werd. De vormgeving is echter een geheel andere geworden. De zaal bestaat uit een vierkant gedeelte dat voor de balie en het publiek bestemd is, waarbij een iets meer dan halfronde nis aansluit, die het podium omgeeft. De wanden van de zaal zijn bekleed met sorboliet, een poreuze pleister, die overtollige geluidsreflecties absorbeert. Met hetzelfde materiaal is een zoo groot mogelijke oppervlakte in het plafond bekleed dat tegelijk zooveel mogelijk licht moet doorlaten. Tot dit doel is het plafond door hooge balken in 49 vakken verdeeld. De wand van de nis is bekleed met vertinos. Dit was het denkbeeld van Roland Holst, die daarin gelegenheid vond zijn laatste en zijn meest nobele meesterwerk te griffen. Met groote dankbaarheid wil ik de samenwerking met dien grooten mensch en kunstenaar herdenken.

Als zuilen, die de zoldering dragen, zijn de figuren aangebracht van de vier grootste wetgevers der oudheid, Mozes, Solon, Justinianus en Napoleon. In het midden ziet zij de symbolen der rechtspraak: de weegschaal, het zwaard, de geblinddoekte Justitia en den eed en daaronder is met gulden letters gegrift

de uitspraak van Grotius: *ubi judicia deficient, incipit bellum*. De meubels in de groote zaal zijn alle vervaardigd naar het ontwerp van den architect Kurvers uit Amsterdam.

Wanneer de Hooge Raad zitting neemt in de groote zaal, treden de leden binnen door een kleine deur in den marmeren wand. Deze deur geeft verbinding met de antichambre, die zooals ik reeds eerder zeide de verbinding geeft met de raadkamer, de kleine zittingzaal en de bibliotheek. Een vestiaire voor de leden van den raad, benevens toiletten zijn op weinig in het oog vallende wijze ingeschakeld.

Deze antichambre zal versierd worden met een mozaïek door den Amsterdamschen kunstenaar Jaap Bouhuys.

De kleine zittingzaal is van een intiemer karakter dan de groote zaal, al is ook hier het plechtige karakter niet prijsgegeven. De zaal is geheel betimmerd met paneelen van geloofd eikenhout, z.g. wagenschot en versierd met een wandschildering van Christiaan de Moor, voorstellende Hugo de Groot, omgeven door groote tijdgenooten met als achtergrond de vrije zee waarop schepen uitvaren. De Moor is er in geslaagd deze schildering zoo te maken dat zij, hoewel een verlevendiging van het wandvlak gevende, toch een eenheid daarmede vormt in toon.

De raadkamer is, al is het dan in modernen zin, in den stijl van een deftige regentenkamer opgevat. De betimmering van de wanden is van Java-teakhout, het plafond met paneelen van blank eikenhout. De wanden zijn gespannen met een stemmig groen wollen handweefsel. De gordijnen zijn van een handweefsel in ongeverfde wol, het vloerkleed is gehouden in don-

ENTRÉE HALL.

KLEINE ZITTINGZAAL.
GEBOUW VAN DEN HOOGEN RAAD TE 'S-GRAVENHAGE.

ARCH. I. G. C. BREMER B.N.A.

kerbruin en mosgroen, als boschgrond aandoend. De meubelen zijn met een wollen handweefsel bekleed. Hierbij zij vermeld dat alle stoffen voor wandbespanning, gordijnen en vitrages zijn vervaardigd door den Heer W. Claessen in de weverij „de Knipscheer” te Laren, alle stoffen voor meubelbekleedingen zijn vervaardigd in het atelier van Mejuffrouw v. d. Mijl Dekker te Nunspeet en alle tapijten zijn vervaardigd door den Heer Polak te Wassenaar, in de weverij „het Paapje”. Bij de keuze

daarvan heeft Mevrouw Langhout-Verwey te Bussum goede diensten bewezen. In de bibliotheek zijn de wanden geheel met boekenkasten bezet, de betimmeringen zijn in Java-teakhout uitgevoerd.

In de voorhal geven ter weerszijden dubbele glazen deuren toegang tot de gangen welke van de groote zittingzaal loopen en die de voorhal met deze antichambre verbinden. Aan deze gangen liggen ter linkerzijde eerst de kamer van den president.

GROOTE ZITTINGZAAL.

HOOFDTRAP.
GEBOUW VAN DEN HOOGEN RAAD TE 'S-GRAVENHAGE.
432

RAADKAMER.
ARCH. Iⁿ. G. C. BREMER B.N.A.

vervolgens het hoofd-trappenhuis, dat is verlicht door een gebrandschilderd raam dat door Pieter Hofmann werd vervaardigd. Op dit trappenhuis volgen, zoowel beneden als op de verdieping, de vertrekken der griffie.

Ter rechterzijde vindt men eerst de kamer van den procureur-generaal, dan een kamer voor personeel van het parket, twee kamers voor de advocaten-generaal en een kamer voor de advocaten.

In vele ruimten zijn marmeren vloeren toegepast, wat ongevoelen is voor ons land. Deze vloeren zijn alle verwarmd volgens het Zwitsersche systeem Deriaz, naar het ontwerp van den adviseur Smets. Voor zoover thans reeds is ondervonden mag

verwacht worden dat hierdoor in het gebouw een aangename, zeer voldoende verwarming is verkregen. De kunstverlichting is in de zalen met bovenlicht boven de glasramen aangebracht. Bij deze verlichting is op groote schaal gebruik gemaakt van een menging van gewoon gloeilicht met kwiklicht, waardoor eene verlichting is verkregen, die weinig van daglicht verschilt.

Deze korte beschrijving van het tot stand gekomen werk wil ik niet eindigen zonder een woord van dank aan mijn medewerker A. A. van Hemert, die het geheel heeft gedetailleerd en de ontwerper is van alle betimmeringen en meubelen met uitzondering van die in de groote zittingzaal. B.

BETONSAMENSTELLINGEN.

II.

Aan de bespreking van het begrip *fijnheidsmodulus* mogen de volgende algemeene beschouwingen voorafgaan.

Men is het er over eens, dat beton slechts dan de hoogste vastheid, de grootste dichtheid en de kleinste krimp zal vertoonen, wanneer bij een goede verwerkbaarheid de hoeveelheid aanmaakwater een minimum is.

Die verwerkbaarheid is een voor de praktijk allerbelangrijkste factor.

Zij hangt in het bijzonder samen met den aard en de samenstelling van het in het beton te verwerken zand.

Fijn zand zal n.l. veel, grof zand veel minder aanmaakwater vereischen. Dit grove zand zal — als het niet met fijnere deelen vermengd is — het water slecht vasthouden, waardoor de verwerkbaarheid van het beton achteruit gaat.

Het te gebruiken zand zal dus moeten bestaan uit materiaal van verschillende korrelgrootten.

Het beste schijnt te zijn: zand van verschillende korrelgrootten en met een groot volume-gewicht.

Het in Nederland voorkomende zand is plaatselijk vrij sterk verschillend. Het vertoont niet steeds een behoorlijk regelmatig opeenvolgende korrelgrootte-verhouding. Meestal is het aantal deelen fijn materiaal te gering, wat een goede verwerkbaarheid in den weg staat.

Prof. Abrams heeft, om de toeslagmaterialen te karakterizeeren, het begrip *fijnheidsmodulus* ingevoerd, een factor, die voor zand, voor grind en voor een mengsel van zand en grind kan worden berekend.

Voor een goed begrip van de term *fijnheidsmodulus* moet men uitgaan van het normaalblad *Contrôle-zeven*, N 480, van de Hoofdkommissie voor de Normalisatie in Nederland.

De hoofdkommissie heeft met deze normalisatie bedoeld, normen vast te stellen voor zeven ter controle van de fijnthe van eenig materiaal, of ter controle van andere zeven.

De maasopeningen van alle controlezeven vormen ten naasten bij een meetkundige reeks.

Bij de voor zand en grind vast te stellen *fijnheidsmoduli* wordt uitgegaan van een tiental zeven, aangeduid als: N 480-d-90, 46, 23, 11.2, 5.6, 2.8, 1.4, 0.60, 0.300 en 0.150.

Bij de eerste 7 zeven (90, 46, 23, 11.2, 5.6, 2.8 en 1.4) hebben wij te doen met ronde geperforeerde metaalplaatzeven, omgeven door een opstaande rand en voorzien van ronde gaten. Deze ronde gaten komen in dat geval overeen met de maat *d* in millimeters.

Bij de laatste drie, de fijnere zeven (0.60, 0.300 en 0.150) hebben wij te doen met dergelijke zeven, waarvan de bodem uit een stuk metaaldraadweefsel bestaat. In dat geval komen de vierkante maasopeningen overeen met de maat *d* in millimeters.

De som van de totale gewichtshoeveelheden van het materiaal op elk der 10 genoemde controlezeven, uitgedrukt in gewichtsprocenten en gedeeld door 100, noemt men de *fijnheidsmodulus* van dat materiaal.

Van de gedroogde zand- of grindmonsters zeef men 2×1 kg zand en 2×5 kg grind op de verschillende zeven, en bepaalt het percentage, dat op elke zeef blijft liggen. Eerst wordt op de grovere, daarna op de fijnere gezeefd, waarbij men bij de laatste eenigen tijd moet schudden.

Zeefanalyse voor zand.

Zeef	gew. %	som %
90	0	
46	0	0
23	0	0
11.2	0	0
5.6	3.9	3.9
2.8	9.5	13.4
1.4	12.0	25.4
0.60	27.3	52.7
0.300	44.1	96.8
0.150	3.2	100

som 292.2

Fijnheidsmodulus van het zand $F_z = \frac{292.2}{100} = 2.92$.

Zeefanalyse voor grind.

Zeef	gew. %	som %
90	0	
46	0	0
23	18.9	18.9
11.2	41.5	60.4
5.6	34.9	95.3
2.8	4.1	99.4
1.4	0.2	99.6
0.60	0.4	100
0.300	0	100
0.150	0	100

som 673.6

Fijnheidsmodulus van het grind $F_g = \frac{673.6}{100} = 6.74$.

Op deze wijze kan natuurlijk ook de *fijnheidsmodulus* van een mengsel van zand en grind worden bepaald.

Ideale *fijnheidsmodulus*.

Men noemt die *modulus*, waarbij het beton-mengsel minder water vereischt om een zekere verwerkbaarheid van het beton te bereiken, dan elke andere samenstelling, de *ideale fijnheidsmodulus* van het zand-grind mengsel.

Ideale *fijnheidsmodulus* en minimum aanmaakwater gaan dus samen.

Men moet — om het meest gewenschte mengsel te kunnen berekenen — uitgaan van een aangenomen *fijnheidsmodulus* van het mengsel zand-grind.

Als ideale *fijnheidsmodulus* heeft de Rijkswaterstaat de grenzen

4.90—5.40 vastgesteld, het Rijks Bruggenbureau 5.25—5.40, het Rijks Wegenlaboratorium 5.15 (vroeger 5.25 en hooger). De keuze van de fijnheidsmodulus is van grooten invloed op de daarmee berekende verhouding tusschen zand en grind. Daarbij speelt de hoeveelheid te verwerken cement per m³ beton een rol van betekenis.

Bij de Ned. Spoorwegen worden de volgende moduli aanbevolen: Voor beton met 385 kg cement per m³ beton: 5.20

350	5.15
315	5.10

Bij waterdicht werk (350—385 kg cement/m³) 5.10—5.15.

Ten aanzien van de korrelgrootten van het zand bepaalt het voorschrift, dat

op de zeef N 480-d-6.8 niets,
 " " " N 480-d-5.6 ten hoogste 8%, en
 " " " N 480-d-0.300 80—92% achterblijft,
 terwijl de fijnheidsmodulus van het zand F_z moet liggen tusschen 2.4 en 3.0.

Blijft nu onverhoopt op de laatstgenoemde zeef meer dan 92% achter, dan is er in het mengsel te weinig fijn materiaal, en moet men zijn toevlucht zoeken in de toevoeging van een zekere hoeveelheid duinzand (in den regel is 5—10 gewichts % voldoende).

Voor het grind is voorgeschreven dat

op de zeef N 480-d-46 niets,
 " " " N 480-d-32 ten hoogste 5%, en
 " " " N 480-d-5.6 ten minste 90% achterblijft,
 terwijl de fijnheidsmodulus van het grind F_g moet liggen tusschen 6.5 en 6.9.

Het boven bij de zeefanalyse genoemde zand bevat dus te weinig fijn materiaal. Bij toevoeging van 10% duinzand wordt de zeefanalyse als volgt:

Zeef	Mengsel		100 kg grof zand 10 kg duinzand
	Grof zand som %	Duinzand som %	
90	0	0	0
46	0	0	0
23	0	0	0
11.2	0	0	0
5.6	3.9	0	3.6
2.8	13.4	0	12.2
1.4	25.4	0	23.1
0.60	52.7	0	47.9
0.300	96.8	15	89.3
0.150	100	95	99.5
			275.6

Gewijzigde fijnheidsmodulus zandmengsel $F_{zm} = \frac{275.6}{100} = 2.76$.

Berekening van de zand-grind verhouding in gewichtsdeelen.

Zijn de fijnheidsmoduli F_z van het zand en F_g van het grind bepaald, dan kan men berekenen, in welke verhouding deze materialen moeten worden samengevoegd om aan het zand-grindmengsel de fijnheidsmodulus F_b te geven.

Is de verhouding $\frac{\text{GRIND}}{\text{ZAND}} = x$, dan is

$$F_b = \left(\frac{1}{1+x} F_z\right) + \left(\frac{x}{1+x} F_g\right)$$

$$F_b (1+x) = F_z + x F_g$$

$$F_b + F_b x = F_z + x F_g$$

$$x(F_g - F_b) = F_b - F_z$$

$$x = \frac{F_b - F_z}{F_g - F_b}$$

$$x = \frac{F_b - F_z}{F_g - F_b}$$

434

(Zie Samenstelling en Contrôle van betonmengsels, uitgave van de Betonvereniging.)

Nemen wij aan:

$$F_b = 5.15$$

$$F_z = 2.76$$

$$F_g = 6.74$$

en dat 350 kg cement per m³ beton wordt verwerkt, dan is

$$x = \frac{F_b - F_z}{F_g - F_b} = \frac{5.15 - 2.76}{6.74 - 5.15} = 1.50$$

In de praktijk ligt de verhouding zand : grind tusschen 1 : 1.25 en 1 : 2; dus x tusschen 1.25 en 2.

Bepaling samenstelling beton.

1 m³ verwerkt beton weegt (verhard) 2350 kg.

1 m³ verwerkt beton bevat aan cement 350 kg.

$$\text{water-cementfactor} = \frac{\text{gew. water}}{\text{gew. cement}} = 0.4$$

Per m³:

$$2350 \text{ (kg beton)} - 350 \text{ (kg cement)} - 0.4 \times 350 \text{ (kg water)} = 2350 - 350 - 140 = 1860$$

kg zand-grind mengsel.

x = 1.50

$$\text{Zand: } \frac{1860}{1 \times 1.50} = 1240 \text{ kg}$$

$$\text{Grind: } \frac{1860}{1 \times 1.50} = 1240 \text{ kg}$$

Per m³:

$$\begin{aligned} & 350 \text{ kg cement} \\ & 140 \text{ kg water} \\ & 744 \text{ kg zand (= 677 kg grof zand + 67 kg duinzand)} \\ & 1116 \text{ kg grind} \end{aligned}$$

Omrekening in volume-deelen is noodig.

Hiervoor moet men de volume-gewichten der op het werk zijnde materialen kennen.

De volume-gewichten van zand loopen sterk uiteen.

Men gaat nu als volgt te werk:

Men bepaalt:

- het volumegewicht los ingevuld (grof zand) 1.205 kg/l.
- het volumegewicht ingeschud 1.630 kg/l.
- het vochtgehalte in gewichts % 3.3%.

Het volumegewicht van het op het werk in de kruiwagens geschepte zand blijkt ongeveer te liggen bij het gemiddelde van de beide onder a en b genoemde cijfers.

$$\text{Vol.gew. grof zand op het werk} = \frac{1.205 \times 1.630}{2} = 1.417 \text{ kg/l.}$$

Vochtgehalte 3.3% = 0.047 kg/l; dit vochtgehalte moet van bovenvermeld cijfer worden afgetrokken.

$$V_z = \text{Volumegewicht grof zand na aftrek vochtgehalte} = 1.417 - 0.047 = 1.370 \text{ kg/l.}$$

Duinzand. a. Los ingevuld 1.065 kg/l

b. Ingeschud 1.510 kg/l

$$V_d = \text{Volumegewicht duinzand} = \frac{1.065 \times 1.510}{2} = 1.287 \text{ kg/l}$$

$$\text{Vochtgehalte 2.8\%} = 0.036 \text{ kg/l}$$

$$V_d = \text{Vol.gew. duinzand na aftrek vochtgehalte} = 1.250 \text{ kg/l}$$

Grind. a. Los ingevuld 1.605 kg/l

b. Ingeschud 1.790 kg/l

Voor grind geldt een andere benaderingswijze.

Men neemt aan, dat het volumegewicht van het grind gevonden kan worden door het gewicht los ingevuld te verhoogen met 1/3 deel van het verschil tusschen de gewichten a en b.

$$V_g = 1.605 \times \frac{1.790 - 1.605}{3} = 1.667 \text{ kg/l}$$

$$\text{vochtgehalte 1.8\%} = 0.030 \text{ kg/l}$$

$$V_g \text{ na aftrek vochtgehalte} = 1.637 \text{ kg/l}$$

Droge stof:

$$V_z = 1.37 \text{ kg/l}$$

$$V_d = 1.25 \text{ kg/l}$$

$$V_g = 1.64 \text{ kg/l}$$

Deze cijfers nu dienen voor de omrekening. Aldus:

	per m ³	deeltijfer	gew. deelen per 50 kg cement	vol. gew. droge stof	vol. deelen per 50 kg. cement
Cement	350 kg	7	50 kg		50 kg
Water	140		20		20 l
Grof zand	677		97	1.37	71 l
Duinzand	67		10	1.25	8 l
Grind	1116		159	1.64	97 l
	2350 kg				

Ir. H. G. J. SCHELLING.

HUIS GENAAMD DE LEEUWENBURG TE AMSTERDAM.

Op den hoek van den O.Z. Voorburgwal en de Oude Zijds Armsteeg staat een oud, kapitaal huis, dat zelfs gevat in sterke ondersteuning, in zijn haveloos uiterlijk den indruk maakt van fierheid, kracht en rijkdom.

Het is het huis „Leeuwenburg”, ook wel genaamd de „Burcht van Leiden”, naar een fraaien gevelsteen, die boven de pui is ingemetseld. Het huis dateert van ± 1600.

Het huis „Leeuwenburg” is eigendom van de Ver. Hendrick de Keyser, die het in 1929 heeft aangekocht, maar nog niet in staat is geweest het te doen restaureren.

De Vereeniging heeft niet geschroomd in deze zorgvolle tijden zelfs voor dit monument van Amsterdamsche en Nederlandsche bouwkunst, gelden te vragen uit de kas van particulieren, om een dergelijk zeldzaam specimen van bouwkunst toch niet langer te laten onderkomen.

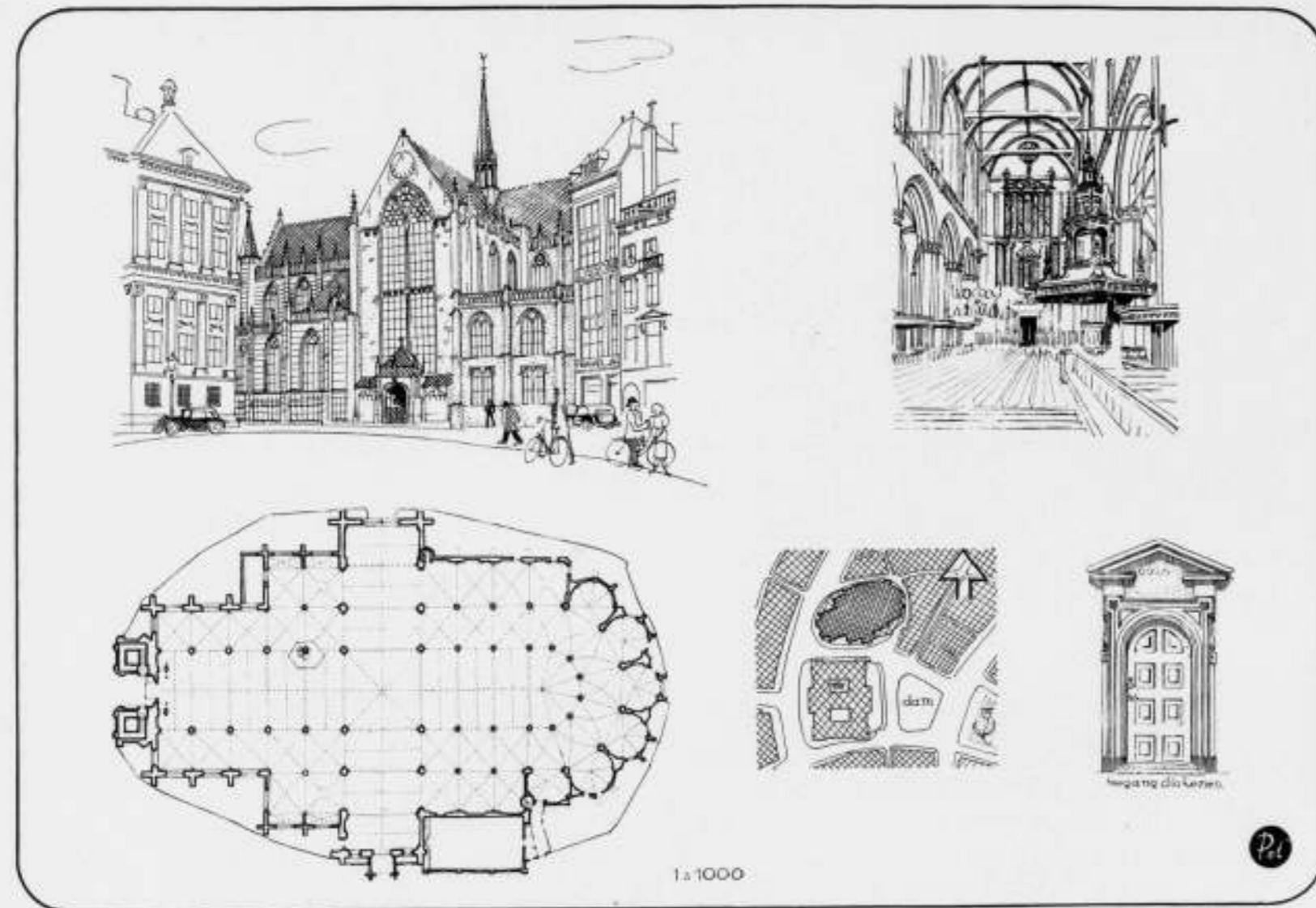
De totale kosten voor restauratie bedragen f 23.000.—. Buiten den steun van Rijk, Provincie en Gemeente, is er nog een bedrag noodig van f 6000.—. Voor het inzamelen van deze gelden heeft de Vereeniging een circulaire rondgezonden, waarop wij hier de aandacht vestigen. De restauratie zal geschieden onder leiding van den architect den heer Jan de Meyer B.N.A., die bijgaande fraaie teekening van den gevel, zooals hij er na de herstelling zal uitzien, heeft gemaakt. Op deze teekening ontbreekt helaas nog de kleur. In een klein proefvlakje is de gevel in den origineelen baksteen blootgelegd, waaruit te zien valt, hoe fraai deze gevel, ook wat kleur betreft, eenmaal zal kunnen worden.

De zijgevel van het huis aan de Oude Zijds Armsteeg rust op een overkraging. Een dergelijke vroeg-renaissance gevel is in Amsterdam zeer zeldzaam, zoodat het ook uit kunsthistorisch oogpunt te hopen is, dat de pogingen om het behoud ervan te verzekeren, mogen slagen.

Omdat er op den O.Z. Voorburgwal meer oude bouwwerken staan van omstreeks 1600, hoewel niet van die architectonische betekenis als het huis „Leeuwenburg”, vestigen wij gaarne de aandacht op het nummer 14 van het huis, zooals wij, aangezien er meer postrekeningen zijn, tevens gaarne in dit verband de

aandacht vestigen op de postrekening van de Vereeniging „Hendrick de Keyser” no. 48718. J. P. M.

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

V. DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.

De in 1417 met steun van den rijken koopman Willem Eggaert, Heer van Purmerende, begonnen bouw van een tweede Parochiekerk aan de Nieuwe Zijde, was oorspronkelijk gewijd aan Maria, sedert 1452 aan de Heilige Catharina. De kerk heeft inwendig een lengte van 86.40 m en over het transept een breedte van 55.27 m. Het middenschip is 12 m breed, bestaat uit 5 traveeën, waarlangs over de 3 westelijke ter weerszijden één zijbeuk, over de 2 tegen het dwarschip gelegen traveeën ter weerszijden 2 zijbeuken zijn aangelegd. De dubbele zijbeuken worden aan het koor ten noorden over 4, ten zuiden over 3 traveeën voortgezet. Het koor heeft een rijke krans van 6 kapellen. De noordelijkste kapel is niet als zoodanig uitgevoerd maar de ruimte is bij den buitensten zijbeuk getrokken, aldus behorende tot de 4 traveeën beslaande H. Kruiskapel. Reeds een blik op den plattegrond doet vermoeden dat deze kerk een weldsche ruimte-ontwikkeling zal hebben. Door de ligging van de viering in het midden en de daaromheen ontwikkelde ruimte, heeft de kerk iets van een centraalbouw. Inderdaad heeft de Nieuwe Kerk een opvallende open, feestelijke ruimte-ontwikkeling, waarin waarschijnlijk door de tegenstelling met de kruisgewelven over de zijbeuken, het eederhouten tongewelf over schip, koor en transept, en duidelijker dan in menige gothische kerk het geval is, het idee van kruiskerk ruimtelijk spreekt. Het koor is afgesloten door 5 zijden van een 10-hoek.

De kerk is eenige malen, in 1421 en in 1452, door brand vernield, en telkens herbouwd. Bij een brand in 1645 werd zij inwendig zeer gehavend, maar in 1648 was alles hersteld.

Na de alteratie, op 23 November 1578, opende de kerk haar deuren voor de Gereformeerde Gemeente, die sindsdien het gebouw van Protestantschen luister voorzag. Daarvan moet worden genoemd de eikenhouten preekstoel door Albert Janszoon Vinckenbrinck in de jaren 1646-'49 vervaardigd, met bijzonder goed snijwerk, het eiken doophek (± 1650), 17e eeuwse banken

met snijwerk, het groote orgel (1656) waarvan het lampet en het rugpositief versierd zijn door Jacob van Campen en Arthur Quellius, een glasschildering van 1650 in het noorder transeptraam, een koperen koorhek door Johan Luthma (± 1650) op zwart-wit marmeren borstwering. In het koorgedeelte verschillende merkwaardige afsluitingen der kapellen van hout (15e eeuw). De kerk is voorts bekend door het grafmonument van De Ruyter (1681, naar ontwerp van Willem de Keyser, met beeldhouwwerk van Verhulst), een tombe van Jan van Galen (1654 door Verhulst), en de grafteekenen van Bentinck, van Kinsbergen en van Speyck. De buitenste Zuiderzijbeuken worden ingenomen door een tribune.

Tegen den westelijken gevel van het zuider transept, bevindt zich een klein, fraai renaissance orgel, met galerij langs den muur. De kerk is goed onderhouden, en maakt een feestelijken, rijken indruk. Sedert het bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden zijn de vorsten ingehuldigd in de Nieuwe Kerk.

Ter herdenking van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina werd in het Zuidertransept een gebrandschilderd raam geplaatst, dat alle goede bedoelingen ten spijt, geen krachtig effect geeft.

Uitwendig is de kerk opgetrokken uit baksteen, met banden en andere versieringen van natuursteen en aan de Noord- en Noordwestzijde geheel ingebouwd. Aan de Noordzijde bevinden zich renæssancistische details. De met lood bekleede dakruiter op de viering dateert uit de 17e eeuw.

Over de laatste restauratie, die hoofdzakelijk de Zuid- en Westgevels betrof, schreef de architect C. B. Posthumus Meyjes, onder wiens leiding de restauratie tot stand kwam, een uitvoerig stuk in het Bouwkundig Weekblad, no. 29 van 20 Juli 1912. De restauratie van een der kapellen, waarbij de baksteen is blootgelegd, geeft een goed denkbeeld van de sfeer van de kerk in den oorspronkelijken toestand.

J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 36 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 18 NOV. 1939 No. 46

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

B. N. A.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt, in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

Den leden wordt verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

BESTUURSVERKIEZING 1939.

Volgens het door de Ledenvergadering vastgestelde rooster, treden dit jaar af de Heeren C. H. de Bever en Ir. A. J. van der Steur, die niet herkiesbaar zijn.

Ingevolge het bepaalde in Art. 4 par. 14 van het Huishoudelijk Reglement, verzoekt het Bestuur aan de Gewestelijke Kringen, kandidaten voor te stellen, ter vervulling van beide vacatures, uiterlijk 2 December a.s.

De betreffende bepaling luidt als volgt:

„De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaatgestelden. Een Gewestelijke Kring of ten minste 10 leden van den B.N.A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaatstelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien. De namen der kandidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht om ze te doen opnemen in het Orgaan van den B.N.A., dat verschijnt minstens één week vóór de vergadering. De candidaatgestelden, welke binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke op de vergadering ter kennis van de leden wordt gebracht”.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A.

De eerstvolgende vergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 16 December 1939.

De agenda voor deze vergadering zal tijdig ter kennis van de leden worden gebracht.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

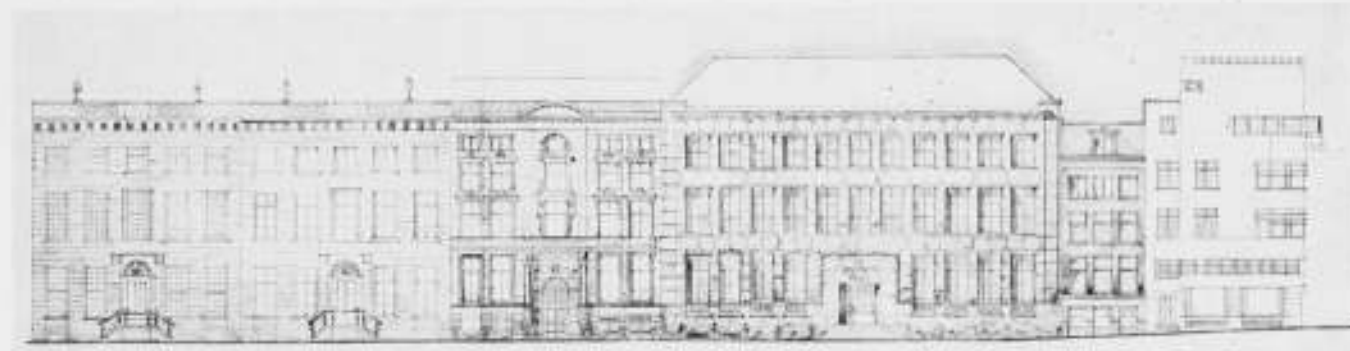
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 47

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

25 NOVEMBER 1939

HET NIEUWE KANTOORGEBOUW VAN „DE JAVASCHE BANK” BIJBANK TE AMSTERDAM.

Architecten Posthumus Meyjes en van der Linden.

Ontwerp en bouwleiding: C. B. Posthumus Meyjes B.N.A.

Situatie.

Het gebouw is gelegen aan de Keizersgracht, bij de Vijzelstraat, nrs. 666 en 668, terwijl het ter rechterzijde op de gevelfoto zichtbare perceeltje nr. 664 mede in den bouw betrokken werd. In de Kerkstraat nr. 249, door den tuin vanuit het hoofdgebouw bereikbaar, bevindt zich een achtergebouw, hetwelk na een intensieve verbouwing ingericht is tot garage, met bovenwoning voor den chef-monteur. Een zoodanig achtergebouw is, voor een ter weerszijden ingebouwd kantoorgebouw, bijna een onmisbaar bezit.

Ter plaatse van het nieuwe gebouw bevonden zich twee oude patriciershuizen welke, door een serie plaats gehad hebbende verbouwingen, ingericht waren tot het huisvesten van het bedrijf der bijbank onzer Ned. Indische Circulatie Bank. Als gevolg van den staat, waarin de oude fundeeringen zich bevonden en van het ontgroeien van het bedrijf aan de niet meer doelmatig gedistribueerde lokaliteiten, werd in 1935 besloten, om, na slooping der perceelen nrs. 666 en 668, een nieuw bankgebouw op te richten. In 1936 werd een geschikt pand gevonden, waarin het bankbedrijf gedurende den bouw werd ondergebracht.

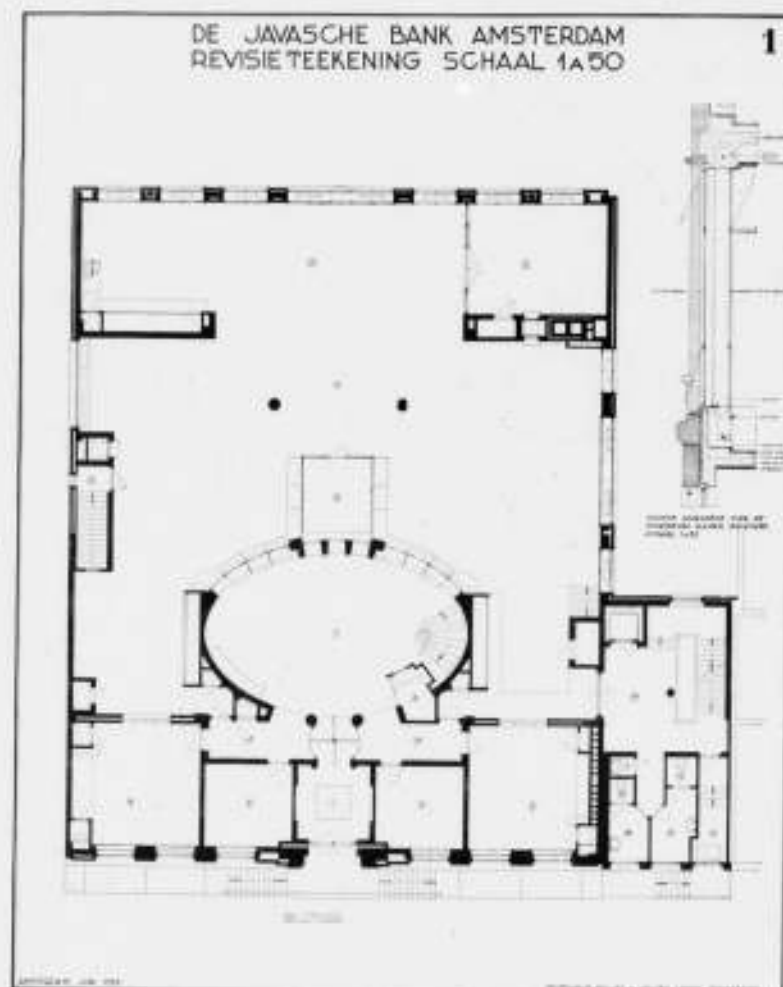
Uiterlijke verschijningsvorm.

De architect, die geroepen wordt, om aan de Amsterdamsche grachtengordels een nieuw kantoorgebouw te ontwerpen, ziet zich voor een dankbare, doch moeilijke opgave geplaatst. Het gaat toch in de eerste plaats meer om het weder „aanvullen” van een ontstaan hiaat in den grachtwand dan om een eigen vrije conceptie. Deze grachtwand is op dit gedeelte van de Keizersgracht, met de mooie tweeling-huizen van de familie van Loon, en de „Hollandsche Koopmansbank”, wel zóó boeiend, dat ik met het ontwerpen van den nieuwen gevel gemeend heb, vóór alles aan deze bestaande bebouwing ondergeschikt te moeten blijven. Een tweede eigenaardigheid bij het bouwen aan onze onvolprezen grachten is wel deze, dat men zich in moet stellen op een vrij sterk verkort zien van den nieuwen gevel, als gevolg van de relatief geringe wegbreedte en de zware boombepanting. De te groote hoogte, welke het perceel 666 had, heeft mij altijd

gehinderd. Een goede aansluiting in den grachtwand beteekent mijns inziens allereerst een beperking in de hoogte van het nieuwe gebouw, welke zich richten moet naar de belangrijkste belendingen, in casu die ter linkerzijde. Deze hoogte aldus gefixeerd zijnde, bleek dat een gevellengte, die oorspronkelijk (met het perceeltje 664 medegerekend) ruim 28 m bedroeg, eigenlijk wat aan den langen kant was, hetgeen blijken moge uit een der hierbij gereproduceerde gevel-vóórschetsen, waarbij tevens een natuursteen gevel onder de oogen is gezien.

Bij het maken van verschillende gevelschetsen is voor mij n.l. vast komen te staan, dat er in de Amsterdamsche grachtwanden een zekere verticale geleiding valt waar te nemen, die zich in het algemeen beweegt tusschen 6,50 à 7 m gevellengte voor de enkele en 13 tot 14 m voor de dubbele panden. Het, tijdens de besprekingen, naar voren gekomen denkbeeld, om het kleine, toenmaals min of meer onaanzienlijke geveltje nr. 664 door restauratie weer tot zijn ouden luister terug te brengen, was mij dan ook zeer welkom. Met een avant-corps toch, als middenpartij van den bankgevel, bleek het mogelijk, om dit grachtwandrythme te kunnen volhouden. Tevens ontstond hierdoor een duidelijke contrastwerking tusschen den meer kloeken bankgevel en de intiniteit, die aan het kleine woonhuis-geveltje eigen is, welke naar mijne meening aan beide perceelen ten goede is gekomen. Als verdere grondgedachte is gestreefd naar een sobere vormgeving van nauwkeurig afgewogen verhoudingen, gepaard aan een verrijking van de ingangspartij, als hoofddaccent.

Ook de kleur is een zeer belangrijke factor. Naar mijn gevoelen is de overheerschende kleur van de grachtwanden donker en „doen” vele nieuwe gebouwen, ondanks de mooiste handvormsteen, het gedurende de eerste tientallen jaren nog niet geheel. Dit was mede een der redenen waarom van een geheel in natuursteen uitgevoerde gevel (bovendien een niet typisch Hollandsch materiaal) werd afgezien. Toegepast werd een dof-donkerbruin geglazuurde baksteen, in vechtformaat, waardoor reeds van meet af aan juist door de kleurwerking, een zekere rijkdom ontstaat, die een dergelijk gebouw nu eenmaal vraagt. Ook bij de

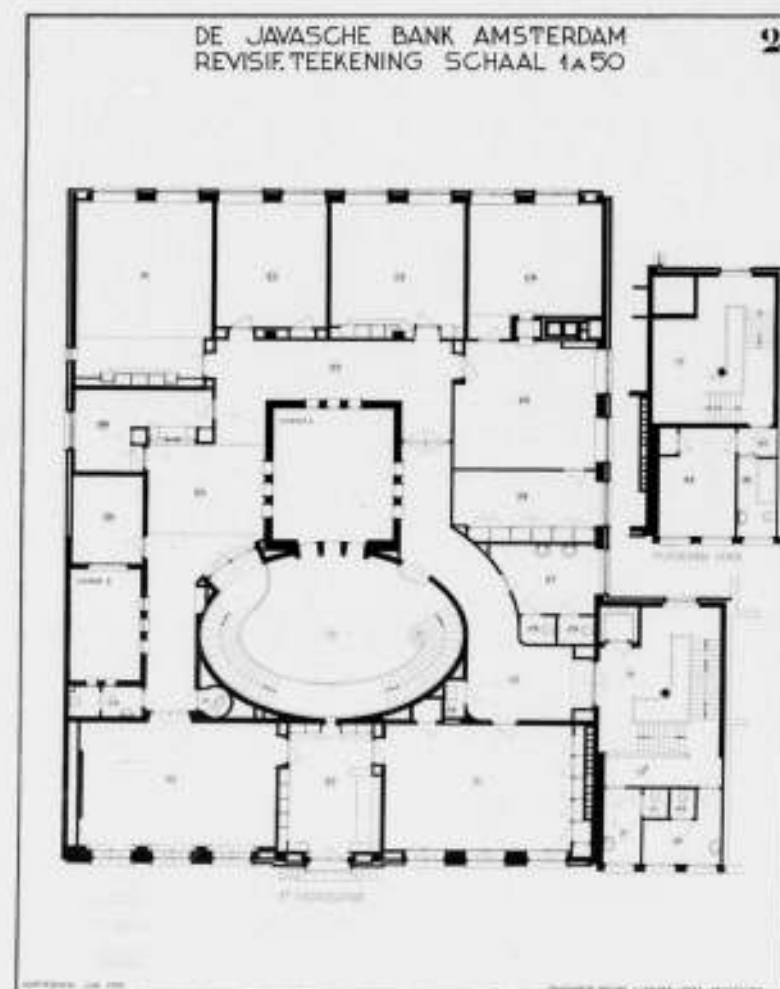

BELÉTAGE

1 hoofdentree, 2 en 3 spreekkamers, 4-5 en 11 chefskamers, 6 portiersloge, 7 hall publiek, 8 kassiersruimte, 9 algemeen kantoor, 10 machinale boekhouding, 12 trap naar rijwielstalling, 13 entree dienstwoning, 14 diensttrappenhuis, 15-18 toiletten.

PLATTEGRONDEN SCHAAL 1 A 500.

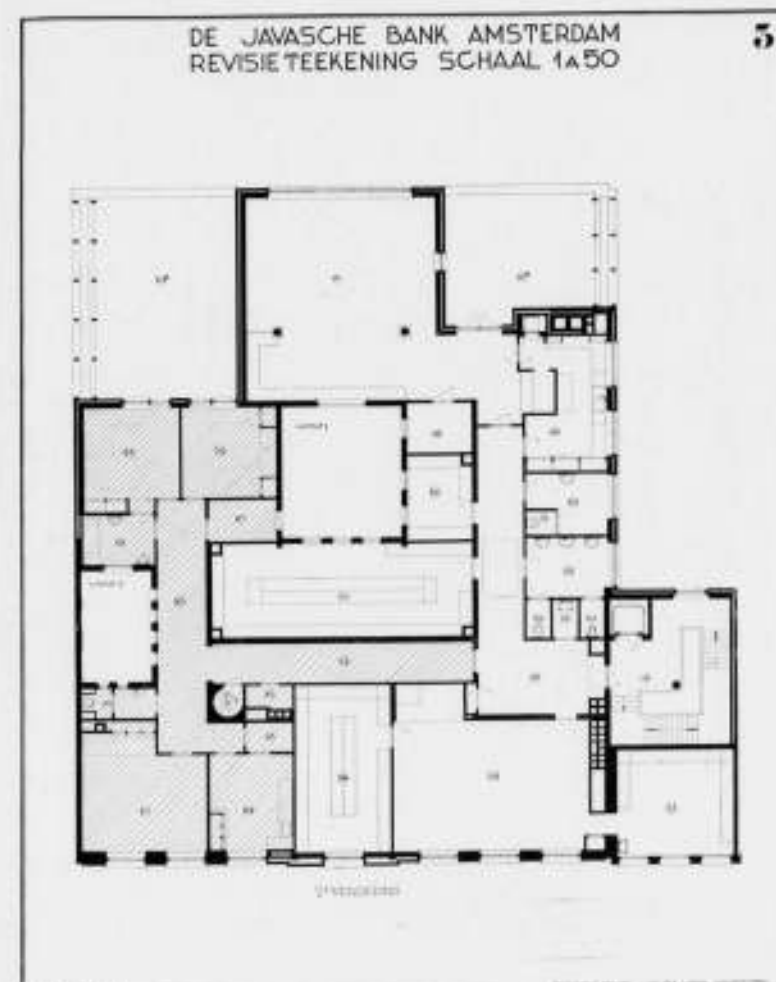
KANTOORGEBOUW VAN „DE JAVASCHE BANK” BIJBANK TE AMSTERDAM.
ARCHITECTEN POSTHUMUS MEYJES EN VAN DER LINDEN.

EERSTE VERDIEPING

7 Vide hall publiek, 14 diensttrappenhuis, 20 wachthall directie, 21 en 23 directiekamers, 22 en 35 spreekkamers, 24 en 25 secretariaat, 26 kastenkamer, 27-34-37 en 39 toiletten, 31 reserve-kantoor, 32 boekery, 33 vergaderzaal.

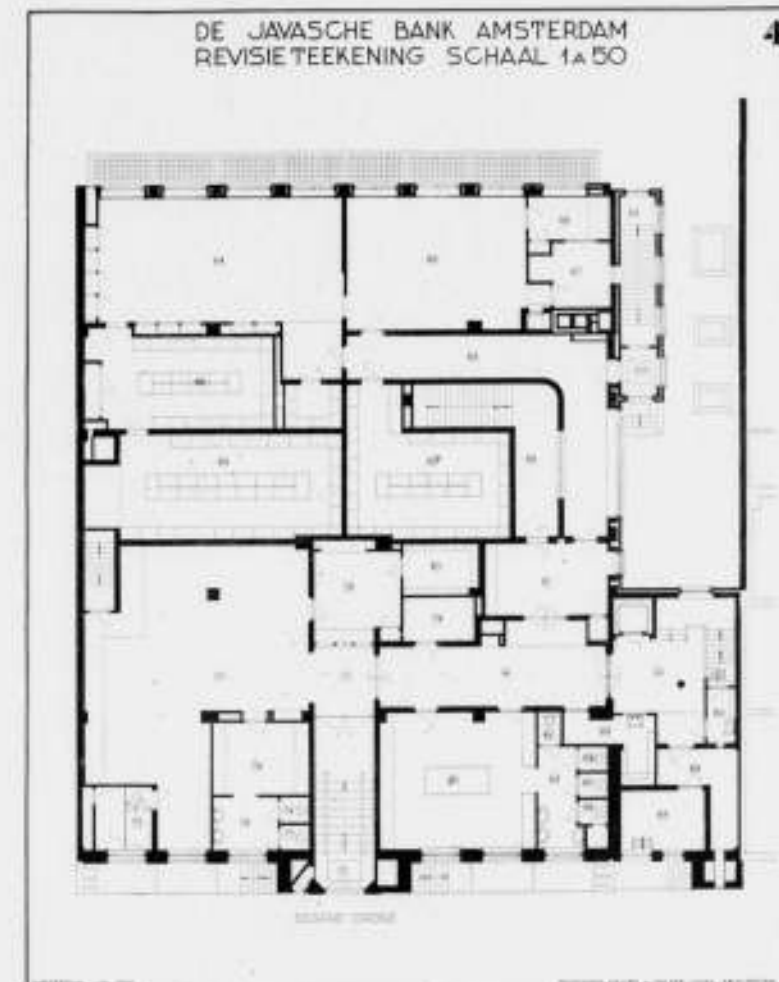
ONTWERP EN BOUWLEIDING: C. B. POSTHUMUS MEYJES B.N.A.

TWEEDE VERDIEPING

14 diensttrappenhuis, 46 gang, 47 koffiekamer met 47a dakterras, 49 koffie-keuken, 50-52 toiletten, 56-57-58 boekbinderij met magazijnen, 59-60 archieven. Het gearceerde gedeelte is de dienstwoning.

PLATTEGRONDEN SCHAAL 1 A 500

BEGANE GROND

14 diensttrappenhuis, 71 entree personeel, 72 rijwielstalling, 74 en 81 toiletten, 78 portiersloge, 87 transformatorruimte, 88 werksters, 89 meterruimte, 91 kluisportaal, 92 toegang kluisen, 93 gang, 94 en 95 post-expeditie en kantoor inwendige dienst, 96 en 97 telefooncentrale en automatenruimte, 98-99 en 99a archieven, 100 en 101 buiten en binnen toegang naar de centrale verwarmingskelders.

restaurant van het nevengebouwte is er welbewust niet toe overgegaan, om de oude zwartsel- en patinelaag te verwijderen en daarvoor in de plaats een naar en vlekkelig baksteenvlak te forceeren, doch is de donkere kleur gehandhaafd.

Van het hoofdgebouw zijn de houten kozijnen in „Bentheimer geel” geveerd, terwijl de stalen ramen in lever-grijze kleur daartegenaan gezet zijn. Het nevengebouw heeft witte ramen, waarin de, uit de sloop bewaarde, oude paarse ruiten verwerkt zijn. De sokkel is uitgevoerd in „Petit Granit de l'Ourthe”, welke uit de hand op de ruwe steen bewerkt is.

Ingangspartij en kroonlijst zijn in Gildehauser zandsteen, op gelijke wijze bewerkt. Deze steen krijgt betrekkelijk snel een mooi donkergroen patine.

De gevellantaarns, het snijraam en het balkonhek zijn, evenals de kroon in de koffiekamer, door de Gebroeders Brom te Utrecht op fraaie wijze uitgevoerd.

De restauratie van het nevengebouw bracht met zich een geheel nieuwe sokkel, daar de loodrecht op de gracht staande stoep verminkt was. Verder zijn nieuwe ramen met de aloude roedeverdeeling aangebracht en moest de mooie rococo „kuif” grotendeels vernieuwd worden.

In overleg met Ir. Kl. Bakker, die de ingewikkelde gewapend-betonwerken berekend heeft, is de fundeering van dit huisje als volgt vernieuwd: na uitsloping van den beganen grond en souterrainvloeren, zijn binnenshuis gewapend-beton-puls-palen in den grond getrokken; hieroverheen zijn betonbalken met een stijve wapening aangebracht, die, in gaten onder de gevel-

dammen en in de zijmuren, deze, bijwijze van overstekende consoles, „op domp” dragen. Hieroverheen is een gewapend-betonnen „doos” als vloer en stijve binnenvoering aangebracht, tot en met den vloer der belétage. De daarboven gelegen vloeren zijn eveneens in gewapend-beton uitgevoerd.

Plan-indeeling.

Het souterrain, circa 4 m onder N.A.P. gelegen, bevat de kluisen en de ruimten voor de technische diensten.

De circa 80 cm onder het straatniveau gelegen begane grond bevat de personeelentrée met rijwielstalling, garderoben en toiletten; voorts archief ruimten en, aan de zonnige tuinzijde, de kantoren voor den huishoudelijken dienst, post en expeditie en de telefooncentrale.

De belétage, circa 2.20 m boven het straatniveau gelegen, bevat de hoofdentree, met hal publiek, twee spreekkamers, drie chefskamers en verder vrijwel alle voor het personeel bestemde ruimten. Zelden is het mij duidelijker geworden dan bij het maken van deze planindeeling, hoe zeldzaam efficient een hooge stoep is, omdat men in wezen hiermede een ladder tegen den gevel plaatst en zodoende binnenshuis geen m² aan het, anders noodzakelijke trappenhuis, behoeft op te offeren.

Het belangrijke vraagstuk bij den bouw van kantoorgebouwen, n.l. gescheiden lokaliteiten of één groote gecentraliseerde kantoorruimte, werd na ampele overweging, ten gunste van het laatste systeem beslist en mijns inziens terecht. Indien toch een wissel- en een effecten-afdeeling tegelijk met elkaar, met de

kassiersruimte en met de hal publiek geregeld contact moeten hebben en bovendien nog moeten grenzen aan de centrale boekhoud-afdeeling, geeft één groote kantoorruimte de meest gereede oplossing; hierbij toch wordt onnoodig heen- en weergeloop en geklep van open- en dichtgaande deuren ten eenemale vermeden.

Teneinde aan de bezwaren die hieraan uit een oogpunt van lawaai, tocht en algemeen geroezemoes inhaerent zouden kunnen zijn, het hoofd te bieden, zijn de meest intensieve „acoustische” maatregelen genomen. Allereerst een zéér groote verdieping-hoogte, van 5 m; voorts dubbele ramen, een acoustische behandeling van het, geheel balklooze, plafond (dit mede in verband met de plaatsing der lichtornamenten), een zware, op elastische estrich laag, geplakte linoleum vloerbedekking en een lang vooraf overwogen, systematische plaatsing van het meubilair.

Teneinde de ruimte, waarin de lawaai-makende boekhoudmachines zich bevinden, acoustisch van de centrale werkruimte te scheiden, is een ruim 1.50 m, vanuit het plafond, doorhangende balk tusschen beide ruimten aangebracht, om op die wijze het geluid te lokaliseeren. Deze balk bestaat uit een ingebetonnerde ijzeren tralie-ligger.

Teneinde verder een zoo groot mogelijke ruimtewerking te verkrijgen bood het gerestaureerde perceeltje op ongezochte wijze de gelegenheid, om hierin het diensttrappenhuis, de lift, toiletten en werkkasten onder te brengen; zulks te meer, waar de lage verdieping-hoogten een beletsel vormden, om die ruimten à

niveau bij het nieuwe gebouw te trekken. Alléén op de belétage konden de vloerniveaus evenhoog gemaakt worden, terwijl deze ruimten op de andere verdiepingen vanaf de trapborden toegankelijk gemaakt werden.

De eerste verdieping is ingericht voor de Directie en bevat twee kamers voor de Gedelegeerden, een wachthall, twee spreekkamers, het secretariaat, de vergaderzaal met aangrenzende boekery, zoomede een reserve kantoorlokaliteit.

Op de tweede verdieping bevinden zich de koffiekamer voor het personeel, met dakterras en dienst ruimten, de boekbinderij met magazijnen, de archieven en een beambtewoning, welke, bij gebrek aan een tuin, eveneens over een op het Zuiden gelegen dakterras beschikt.

Alle kantoorruimten zijn van eigen brandvrije kasten voorzien. Eenige zeer groote oude kaartsysteem- en formulierenkasten zijn in brandvrije kasten opgenomen, die door elektrisch bewegen, stalen rolluiken afsluitbaar zijn gemaakt. Op gelijke wijze is het geheele nevengebouwte, na kantooortijd, van het hoofdgebouw afgescheiden.

Daar een circa 225 m² groote kantoorruimte natuurlijk weinig wand-bergruimte biedt, is van de groote verdiepinghoogte gebruik gemaakt, door het aanbrengen van twee balkons, voorzien van, met schuifdeuren afsluitbare, kastenreeksen.

Constructie-details.

Het gebouw is opgetrokken als een gewapend-beton skelet. Teneinde geluids-overdracht te vermijden, is aan de betonvloeren

INGANGSPARTIJ.
KANTOORGEBOUW VAN „DE JAVASCHE BANK“ BIJBANK TE AMSTERDAM.
ARCHITECTEN POSTHUMUS MEYJES EN VAN DER LINDEN.
ONTWERP EN BOUWLEIDING: C. B. POSTHUMUS MEYJES B.N.A.

het karakter van „vibreerend membraan“ ontnomen door ze te storten op poreuze Bendor platen en ze bovenop af te dekken met bims- of cellenbeton, waarin de elektrische leidingen opgenomen zijn. Deze maatregelen hebben wel voldaan. De tussenmuren bestaan, waar noodig, uit verschillende materialen, hard en zacht tegen elkaar aan, terwijl, last but not least, bij de indeeling en bestemming der ruimten „lawaaï“ van „rust“ gescheiden is door het daartussen in projecteren van ondergeschikte ruimten. De pijpdoorgangen der verwarmingsinstallatie, die zulke „booze klanten“ op dit gebied zijn, zijn voorzien van aan de onder- en bovenzijden afgesloten hulzen, waarbij de ruimte tussen pijp en huls met glaswol e.d. is gedicht.

In de centrale kantoorruimte, de machinale boekhoud-afdeeling en de kluishal zijn de plafonds en een gedeelte der muren bespoten met Limpet asbest vezels, ter dikte van één inch, welke isolatie een duidelijk waarneembare geluiddemping ten gevolge had. Inzake de maatregelen tegen luchtaanvallen zij allereerst vermeld, dat alle gewapend-betonvloeren van een extra bewapening zijn voorzien, hetgeen over het geheele werk gerekend, slechts weinig extra kosten met zich bracht. Voorts is de kluishal tevens geschikt gemaakt om als vluchtruimte te dienen. Zulks heeft het groote voordeel, dat, ook als alle mechanische ventilatie onklaar zoude geraken, men door het openen der kluisdeuren over een ruime hoeveelheid frissche lucht beschikt. Voorts kan door deze dubbele functie de deprimeerende sfeer van lugubere ruimte

HALL PUBLIEK.

aan den vluchtelder ontnomen worden. Zoals uit de afbeelding moge blijken. Mede in verband hiermede is deze ruimte van een koofverlichting met Neonbuizen voorzien. De zitbanken zijn in de aangrenzende pakruimte opgeslagen, terwijl de tot de kluishal toegang gevende hekken van gasdichte deuren zijn voorzien, die in normale tijden open blijven. Tenslotte zal de situatie der kluisen in het plan, waarbij zich hierboven diverse zware gewapend-betonvloeren plus een dito bekapping bevinden, er zeker toe bijdragen, om bij een „passende“ afdekking der kluisen zelve, de gevolgen van inslag van verdwaalde projectielen tot een minimum te beperken. Materiaal- en kleurenkeuze. Wat het interieur betreft, is uitgangspunt geweest een zoo ge-

ring mogelijke variatie van materialen. Het is n.l. mijn overtuiging, dat een verscheidenheid in de toegepaste materialen spoedig een „te veel“ geeft, dat niet alleen onrustig aandoet, doch aan de monumentaliteit, die ontstaan kan door een doelbewuste toepassing van juist gekozen materialen, afbreuk doet. Het diensttrappenhuis is vanaf de personeels-entree, met inbegrip der gangen, tot aan den zolder toe, uitgevoerd met een vloer, treden en stootborden van Romeinsche travertin; een stroef materiaal met een mooie geel-grijze kleur. Als wandbekleding is hier een groote beige-grijze tegel tegenaan gezet, welke alleen langs de trap, wegens het verspringen der verticale voegen, van een zilverkleurige verticale strip is voorzien. In de kantoorruimten en de chefskamers werd overal een vlakke

VOORGEVEL BIJ AVONDVERLICHTING
KANTOORGEBOUW VAN „DE JAVASCHE BANK" BIJBANK TE AMSTERDAM.
ARCHITECTEN POSTHUMUS MEYJES EN VAN DER LINDEN.

VERGADERZAAL.
ONTWERP EN BOUWLEIDING: C. B. POSTHUMUS MEYJES B.N.A.

SECRETARIAAT.

BOEKERIJ.

eiken lambriseering toegepast ter borstweringhoogte, waarboven in de centrale werkruimte de muren met in olieverf geschilderd Spoerri-doek zijn beplakt. Deze bekleding geeft een prettig aanzien en biedt voorts nog eenige, zij het geringe, geluidsabsorptie. De kleinere kantoren, chefs- en spreekkamers zijn boven de lambris van lichtkleurig, vrijwel effen behang voorzien. Hiermede is gestreefd naar een rustige wandbehandeling, die weliswaar een rustpunt voor het oog vormt, doch die zich niet opdringt.

In de grootere kantoorruimten, de kluishal en in de kluizen zijn linoleum vloerbedekkingen toegepast en wel z.g. marmoleum; in het souterrain in blauwe- en overigens in zwarte kleur, welke laatste, door de adering, eigenlijk grijs aandoet.

Overigens zijn veelal blanke eiken- of limba-vloeren toegepast. Ik houd van dit soort vloeren, want ze geven als natuur-product en door de mooie kleur een zekere „warmte" aan het interieur. De meer representatieve lokaliteiten zijn voorzien van Jarrah-parketvloeren, in blokverband gelegd en hebben alle lage lambriseeringen, hier uitgevoerd in gewaterd Honduras fineer, met Cuba mahonie, vlak lijstwerk, omzoomd. In de vergaderzaal is een wandbekleding van rundleder toegepast, in gebroken witte kleur en verdeeld in rechthoekige, evengroote, paneelen, welke op verdeckte wijze, zonder nadere accentueering van de naden, zijn bevestigd. Het leder op de stoelen is, evenals de gordijnen, in licht-blaauwe kleur uitgevoerd, harmonieerend met het blauw, dat in het bestaande vloerkleed aanwezig was.

De beeldhouwer G. J. van der Veen te Amsterdam, die ook de gevelconsoles van den hoofdingang hakte, heeft voor deze vergaderzaal een mozaïk vervaardigd, voorstellende J. P. Coen en bestaande uit geslepen stukjes baksteen, uit de sloop der oude

gebouwen afkomstig. De boekerij en de vergaderzaal hebben getoogde plafonds, waarmede naast een zekere verrijking, ook een as-werking, naar het hoofdaccent toe, bedoeld is.

Ten aanzien van de meer zakelijke sfeer, die in de kantoorruimten overheerscht, heeft de koffiekamer een uitgesproken huiselijk karakter, teneinde het personeel reeds aanstonds hierdoor uit de werk-sfeer te trekken. Deze ruimte heeft een blanke eikenvloer van breede delen, roomkleurig geschuurde wanden en een open balkzoldering, zithoek en bankbetimmering van blank Oregon-pine. De verwarming is hier gecombineerd met een knopje aan- en afvoer-ventilatie-inrichting, welke voor een zoodanige lokaliteit onontbeerlijk is. De heeren Schrier en de Ru te Haarlem maakten een aardig glas in lood paneel, voorstellende de thuiskomst van Cornelis Houtman na zijn reis naar Indië, anno 1597. De tafels zijn afkomstig uit de fabriek van Sören Hansen te Kopenhagen en uitgevoerd in blank beukenhout met zwart gebeitste en daarna bespoten bladen. Achter de op de afbeelding zichtbare ronde opening, met het gesmeed ijzeren roostertje, bevindt zich de luidspreker.

In de entree en in de hal publiek is een gedeeltelijke wandbekleding aangebracht van Italiaansch Paonazzo marmer, een nobel materiaal, met diep zwarte adering uitstaande tegen eenivoorkleurig fond. De plinten en betaalbladen zijn gemaakt van donkergroen Vert Tinos marmer, waartegenover de vloer in heel licht geaderd, wit Calacatta is uitgevoerd.

De hoofdtrap naar de Directie-afdeeling bestaat uit donker gebeitst eikenhout en is voorzien van een groene, effen Deventer looper, volgens teekening geknoopt. In een der gesloopte perceelen bevond zich, als eenige voorwerp van kunsthistorische waarde, een zeldzaam mooie midden-18e-eeuwsche gesneden

eikenhouten trapleuning. Helaas had deze echter een zeer kleine ellips als projectie. Daar de trap door zes verdiepingen voerde, was er materiaal genoeg, zoodat na rijp beraad besloten werd het experiment te wagen, om deze leuning, na verbuiging, opnieuw toe te passen voor de nieuwe hoofdtrap en als balkonhekje, in de hal uitkomend. Door het voorzichtig buigen van de leuningstukken over verwarmde matten, bleek het mogelijk het beeldhouwwerk een andere holmal te geven. De rijkdom van dit snijwerk komt thans op prachtige wijze uit tegen de volkomen vlak gehouden roomkleurige wanden der ellipsvormige hall, die met een schelpvormig stuc plafond, op steengas, is afgedekt. Wat de kleuren aangaat, deze zijn overal licht gehouden. Grijs, gebroken wit en zacht Napels geel voor de deuren overheerschen. Hierdoor ontstond in combinatie met de blank bespoten eiken lambriseeringen een prettige opwekkende sfeer, want niets is droefgeestiger dan dagelijks te moeten arbeiden in schaars verlichte, sombere ruimten.

Het was tenslotte een voorrecht door de Directie belast te worden met het ontwerpen van het nieuwe houten meubilair en met de algeheele verzorging der stalen meubels en de stoffeering. De stalen lessenaars en kasten zijn in lichtgrijze tint gespoten en afgedekt met donkerblauw linoleum, omzoomd door matverchromde lijstjes. De stalen stoelen zijn met grijze Manchesterstof bekleed.

Installaties.

Als een fijn zenuwstelsel door-aderen de talrijke elektrische installaties het gebouw. Deze zijn ontworpen door het adviesbureau van Ir. F. Kröner te Heemstede. Vooral de verschillende

zwakstroom-installaties, die a.h.w. zichzelf door middel van optische signalen controleren, zijn interessant. De Gemeente-telefoon-installatie is gecombineerd met een personen-zoekinstallatie, die zoowel optisch als acoustisch signaleert. Helaas moeten de overige installaties met stilzwijgen voorbijgegaan worden. Een kijkje achter het hoofdschakelbord geeft intusschen den indruk, dat het deze „kleine hersens" van het zenuwgestel niet aan intelligentie ontbreekt.

De lichtinstallatie is gecombineerd met een sterkstroom accumulatorbatterij, als noodverlichting. De omschakeling, bij het afvallen van den stadsstroom, kan zoowel automatisch als met de hand geschieden. Een voordeel van sterkstroom noodverlichting is wel, dat hierdoor afzonderlijke zwakstroomornamenten, die wegens het afwijkende model de plafonds veelal ontsieren, vermeden kunnen worden.

De door het adviesbureau Ploeg & de Zwart te Den Haag ontworpen warmte-technische- en ventilatie-inrichtingen bestaan in hoofdzaak uit een warmwater-verwarming met pomp-circulatie, voorzien van drie gegoten ijzeren ketels, welke thans door middel van electrisch gedreven „Eko"-stokers met nootjes IV worden gestookt. Niettemin zijn de noodige voorzieningen getroffen, om zoo noodig met olie of brechcokes te kunnen stoken. De regeling der Eko-stokers geschiedt, behoudens het bijvullen der kleine bunkers, geheel automatisch. Waar het gebouw vrijwel Noord-Zuid is georiënteerd, behoeven de aan de grachtzijde gelegen lokaliteiten in den regel meer warmte dan die op het Zuiden gelegen, welke regeling door motorkleppen, gecommandeerd door thermostaten, eveneens automatisch geschiedt. De radiatoren der beamtewoning en enkele andere zijn op een z.g. zomerverwarming aangesloten, waardoor een belangrijke be-

KLUISHAL TEVENS VLUCHTKELDER

CHEFSKAMER BELETAGE MET TELEFOONCEL.

KOFFIEKAMER.

ALGEMEEN KANTOOR.

sparing aan brandstof ontstaat; immers vragen deze vertrekken juist de meeste warmte na kantoor tijd.

De aanvoer van brandstoffen en de asch-afvoer geschiedt via den tuin en het achtergebouw.

Een geheel onder het grondwaterniveau gelegen kluiscomplex, waaraan de eisch gesteld werd, dat het bij de ingebruikname stofdroog moest zijn, vereischt naast speciale bouwtechnische voorzieningen een goede ventilatie-inrichting. De verwarmde en geclimatiseerde buitenlucht wordt vanuit een kleine „overdruk-kamer” door de opening der nooddeur gevoerd in een langs de kim van muren en plafond verlopend groot ventilatiekanaal in de kluisen, van waaruit de distributie, door verstelbare roosters, gelijkmatig en tochtvrij geschiedt. De afvoer tot buitendaks heeft plaats door de geopende kluisdeur, via de kluis hall.

Medewerkenden.

Als medewerkende kunstenaars, waarmede het voor mij een voorrecht is geweest te mogen samenwerken, zijn voor dit werk opgetreden:

Prof. H. M. E. Campendonk te Amsterdam, die het monumentale glas in lood raam ontwierp in de hall en die rondom de lichtkoven op de Directie-verdieping, welke glazen werden uitgevoerd in het atelier van W. Bogtman te Haarlem.

G. J. van der Veen, beeldhouwer te Amsterdam, reeds vernoemd.

Frits Lensvelt te Amsterdam, die de fraaie kronen in de hall, de vergaderzaal, de boekerij en die in de wachthal der Directie-afdeeling ontwierp en onder zijn persoonlijke leiding, in Leerdamsch glas, deed uitvoeren.

Eenvoudig in de uitvoering was dit werk allerminst, mede als gevolg van de talrijke installaties, maar de firma J. van Rossum te Den Haag heeft dezen bouw onder de dagelijksche leiding van de heeren W. van de Linde en J. Schultze met onzen heer J. Bolderhey als chef-teekenaar, op serieuze en uiterst vlotte wijze uitgevoerd.

Ik moge hier tenslotte een woord van dank aan toevoegen aan de heeren J. H. van Putten en F. H. Westerling, als Gedelegeerden van „De Javasche Bank”, die mij gedurende de voorbereiding en den bouw met een onbeperkt vertrouwen hebben gesteund en voorts aan den chef van den inwendigen dienst, den heer H. L. Lemaire, met wien soms meermalen per dag werd geconfereneerd. Het is bij dit werk wel gebleken van hoeveel waarde het voor een gebouw van dezen aard is, om ook de kleinste details, met een der leden van het personeel en de adviseurs samen, lang vooruit, goed te bestudeeren.

C. B. POSTHUMUS MEYJES, B.N.A.

Amsterdam, October 1939.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 37 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 25 NOV. 1939 No. 47

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behoorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

Den leden wordt verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

BESTUURVERKIEZING 1939.

Volgens het door de Ledenvergadering vastgestelde rooster, treden dit jaar af de Heeren C. H. de Bever en Ir. A. J. van der Steur, die niet herkiesbaar zijn.

Ingevolge het bepaalde in Art. 4 par. 14 van het Huishoudelijk Reglement, verzoekt het Bestuur aan de Gewestelijke Kringen, kandidaten voor te stellen, ter vervulling van beide vacatures, uiterlijk 2 December a.s..

De betreffende bepaling luidt als volgt:

„De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaat-gestelden. Een Gewestelijke Kring of ten minste 10 leden van den B.N.A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaatsstelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien. De namen der kandidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht om ze te doen opnemen in het Orgaan van den B.N.A., dat verschijnt minstens één week vóór de vergadering. De candidaatgestelden, welke binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve kandidatenlijst, welke op de vergadering ter kennis van de leden wordt gebracht”.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 16 December 1939.

De agenda voor deze vergadering zal tijdig ter kennis van de leden worden gebracht.

A. ET A. OFFICIEELE MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

Ledenvergadering op Donderdag 14 December a.s. des avonds 8 uur in het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

Agenda:

- Notulen.
- Ingekomen stukken.
- Mededeelingen.
- Bespreking begroting 1940.
- Benoeming verificatie-commissie.
- Benoeming plaatsvervangende leden Comm. v. Advies.
- Rondvraag en Sluiting.

Vanaf een uur voor den aanvang der vergadering zullen de ingekomen ontwerpen van ontwerpstudie no. 14 worden tentoongesteld.

ONTWERPSTUDIE No. 14 VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De ontwerpen welke zijn ingekomen op bovengenoemde studieprijsvraag, zullen 14 December a.s. des avonds tusschen 7 en 8 uur, voor deelnemers en belangstellenden, worden tentoongesteld in een der bovenzalen van het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

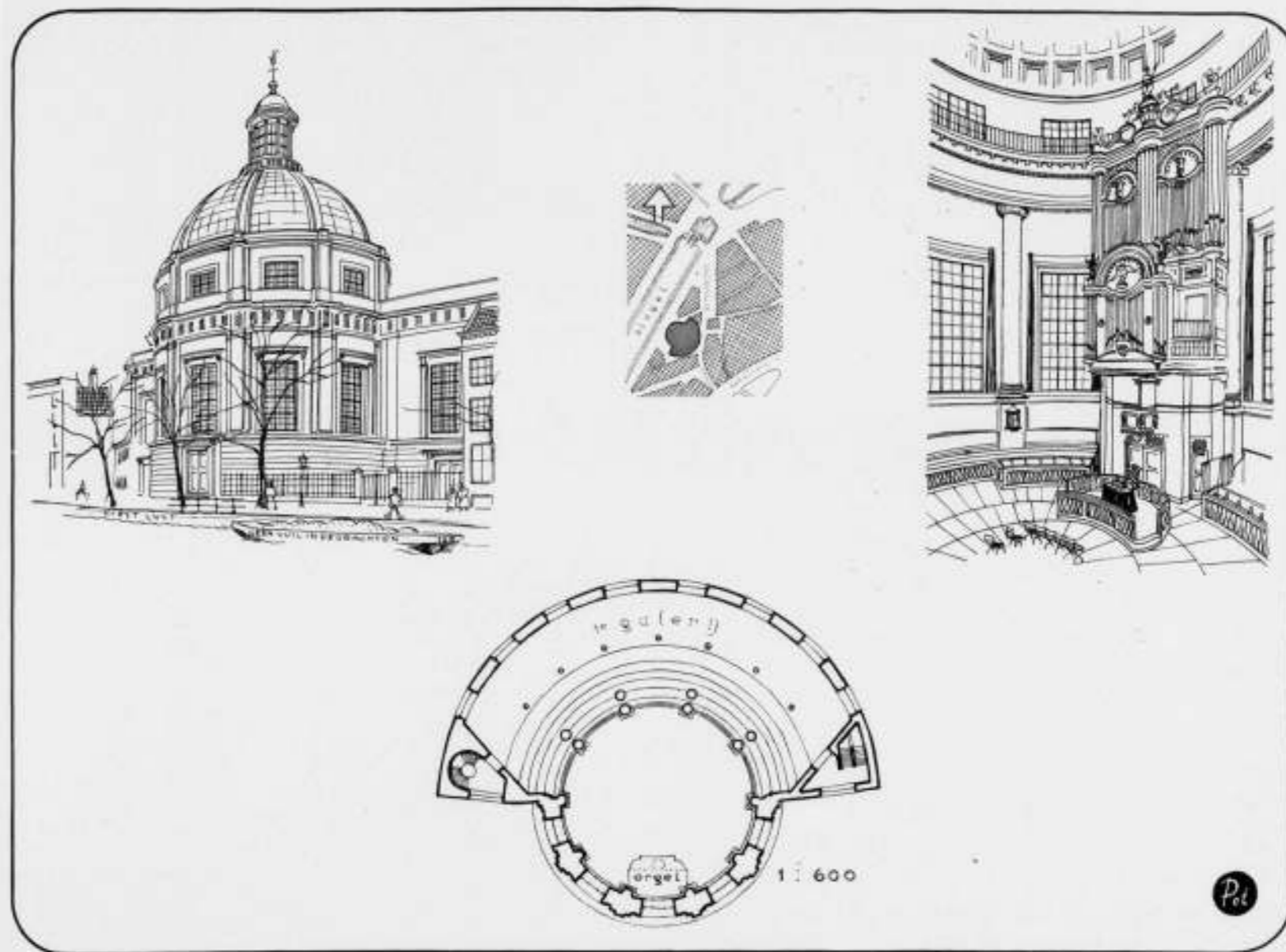
BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER,
J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.
REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

NR 48

2 DECEMBER 1939

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

VI. NIEUWE OF RONDE LUTHERSCHE KERK.

De Nieuwe, z.g. Ronde Lutherse Kerk aan het Singel te Amsterdam dateert van 1668, toen de eerste steen gelegd werd van het bouwwerk, dat naar de plannen van den architect Adriaan Dorsman zou worden uitgevoerd. In December 1671 was de bouw zoover gevorderd, dat men de eerste godsdienst-oefening in de kerk kon houden. Het heeft echter eenige jaren geduurd eer zij werkelijk voltooid was. In 1822 werd de kerk ernstig door brand geteisterd, maar onder leiding van de architecten Suys en de Greef weer, op enkele veranderingen na, in den ouden vorm hersteld. Deze veranderingen waren, wat het uitwendige betreft, het verhoogen van den koepel, die oorspronkelijk een halve bol was en het aanbouwen van den zuidelijken frontgevel, waardoor de westgevel symmetrisch werd.

De kerk bestaat nu uit een cilindervormige ruimte met een diameter van 19 m, die afgedekt is door een met caissons versierden, eenigszins paraboolvormigen koepel.

Om de oostelijke helft van deze centrale ruimte heen bevindt zich een halfcirkelvormige verruiming. Hierin zijn 2 amphi-theaters van gele baksteentjes als galerijen ondergebracht. De centrale ruimte is van de galerij-ruimte gescheiden door 4 stel gekoppelde zuilen, waarvan alleen de voorste een basement en een piedestal heeft. De achterste zuilen verdwijnen nuchterweg in den galerijvloer en in het piedestal, dat op den beganen grond aan de achterzijde de halve-ronde-zuilvorm behoudt. Aan de westzijde gaat de zuilstelling door in den vorm van ronde half-zuilen. De zuilen staan in een regelmatigienhoek. Ze hebben

aan het voeteneind een omtrek van ± 4 m (per stuk) en ze worden bekroond door Ionische kapitelen (vóór den brand Dorische).

De galerijen worden verder nog ondersteund door 7 Dorische zuiltjes, zooals de tekening laat zien. De omtrekmaat der zuilen geeft eenig idee van de zware en solide constructie der kerk. De muren op de plaats der halfzuilen zijn ± 3.50 m dik. Ze dragen de dubbele houten koepeldak-constructie en de lantaarn. De preekstoel hangt op ± 3 m hoogte aan den wand van den onderbouw van de orgelkast tegen de westzijde. Vanaf iedere plek in de kerk en de galerijen is de preekstoel als „het“ centrale punt te zien. Met deze oplossing bereikte Dorsman, hetgeen het streven was geweest van den Protestantschen kerkbouw in de 17de eeuw, een eigen karakter overeenkomstig Protestantsche kerkeischen.

Architectonisch heeft ook deze centrale kerkaanleg de zwakte toch anders dan zuiver radiaal gericht te zijn.

De kerk is sedert eenige jaren niet meer in gebruik, hetgeen zeer jammer is, omdat leeg staan niet de meest gunstige lotsbeschikking van oude gebouwen is. Bovendien is een rotonde van deze afmeting en geslaagde verhoudingen wel een zeldzaam unicum in de bouwkunst van ons land. De kerk staat op de Rijksmonumentenlijst en op de lijst der te beschermen gebouwen.

Terecht, want zij is een belangrijk voorbeeld van dat toch ondoordringelijke architectonische probleem van den kerkelijken centraalbouw, die slechts de zuivere harmonie tusschen vorm en bestemming geeft voor den dood (grafrotonde), maar in 20 eeuwen steeds gefaald heeft in het bereiken van zuivere harmonie tusschen vorm en een bestemming bij een handeling, dus voor het leven. Het is of de centraalbouw de architectonische uitdrukking is van de mysterieuze verbondenheid van leven, religie en dood. Dit mysterie zal de menscheid niet loslaten. De menscheid zal ook nooit de idee van den centraalbouw loslaten. De centraalbouw is een architectuur-ideaal. Het is goed dit ideaal te blijven laten spreken, van onder den fraai groenen koepel uit, zonder welk een typisch Amsterdamsch stadsgezicht beroofd zou zijn van een sierlijke kroon.

Litteratuur: Dr. M. D. Ozinga. Protestantsche Kerkenbouw in Nederland.

Dr. F. Vermeulen. Handboek der Nederlandsche bouwkunst, deel III, pag. 356.

De heer A. A. Kok, architect B.N.A., is in het bezit van een ontwerp-tekening van de kerk in haar oorspronkelijken vorm en zeer waarschijnlijk een origineel van Dorsman. Deze tekening is afgebeeld in de beide hiergenoemde boekwerken. J. P. M.

UITBREIDING CENTRALE MERWEDEKANAAL VAN DE N.V. PROVINCIAAL EN GEMEENTELIJK UTRECHTSCH STROOMLEVERINGSBEDRIJF TE UTRECHT.

Voor het vergrooten van het stroomvermogen der Centrale aan het Merwedekanaal moest worden overgegaan tot het bijplaatsen van drie ketelinstallaties, waarvoor o.a. het bouwen van een ketelhuis met pompenkamer en werkplaats noodig was.

De fundeering, die bestaat uit palen, waarop poeren met balken en vloeren, alles in gewapend beton, is, evenals de nader te noemen gevels, uitgevoerd door de N.V. Internationale Gewapend-beton Bouw te Breda.

Op het fundament is door de N.V. Werkspoor te Amsterdam een geheel electrisch gelascht staalskelet opgesteld.

De gevels geven aanleiding tot het geven van een korte toelichting.

Bij het ontwerpen hiervan hebben drie gestelde eischen de plannen beheerscht, en wel:

1. de noodzakelijkheid om tot een constructie te komen waarbij de hoofdgevel op eenvoudige wijze te verplaatsen is in verband met toekomstige uitbreidingen;
2. een maximale hoeveelheid daglicht in het ketelhuis toe te laten, en
3. de onderhoudskosten zoo laag mogelijk te houden.

De materiaalkeuze en de in overleg met de aanneemster uitgewerkte constructie hebben tot een oplossing geleid, die in elk opzicht aan de gestelde eischen voldoet.

Na het voor en tegen van uitvoering in staal of in gewapend beton nauwkeurig te hebben afgewogen, is aan laatstgenoemd materiaal de voorkeur gegeven.

Hoewel in het algemeen betonconstructies frisch aandoen is hier gebleken dat ook met dit materiaal ranke vormen te bereiken zijn. Door de geringe zichtbare afmetingen van de windliggers en ramen is een geheel verkregen dat volkomen het specifiek karakter van een glazen wand weergeeft.

De gevels bestaan uit een in het werk gestort plint, waarop pilasters, kolommen en windliggers zijn gesteld. Tusschen de windliggers en tegen de kolommen zijn de ramen bevestigd.

446

De windkracht, die op de ramen wordt uitgeoefend, brengen de liggers over op de kolommen van het staalskelet.

Alle windliggers, kolommen, pilasters, goten en balustraden zijn vervaardigd op het opslagterrein van de aanneemster te Keizersveer.

De ramen bestaan uit losse stijlen en regels, eveneens van gewapend beton, vervaardigd in stalen mallen volgens de tril-methode door de S.A. Cimarmé te Brussel.

De pilasters zijn opgebouwd uit stukken, hoog 0.75 m, op eenvoudige wijze verankerd.

De verbindingen van windliggers en kolommen bestaan uit stalen pennen, afgedraaid op 22 mm doorsnede, door middel van mallen nauwkeurig in de liggers geplaatst en ingestort; deze pennen passen in bussen met een inwendige doorsnede van 26 mm, die in de kolommen zijn ingestort. Het geheel is met stalen ankerplaten aan de staalconstructie verbonden.

De ramen zijn door middel van gegalvaniseerde ankerbouten aan de kolommen bevestigd en hebben een afmeting van 3.10×5.70 m. De verbinding van stijlen en regels is eenvoudig. De nauwkeurig gestelde wapening in de stijlen steekt onder en boven 2 cm uit; de stijlen zijn gecontramald op de regels en gesteld op de daarin gespaarde gaten.

Het inzetten van het glas heeft van boven naar beneden plaats gehad, terwijl het afbreken van den steiger hiermede gelijken tred hield.

De ruiten zijn van draadglas met groote mazen; in den Oost-gevel is het gematteerd om verblinding door zonnestralen te voorkomen.

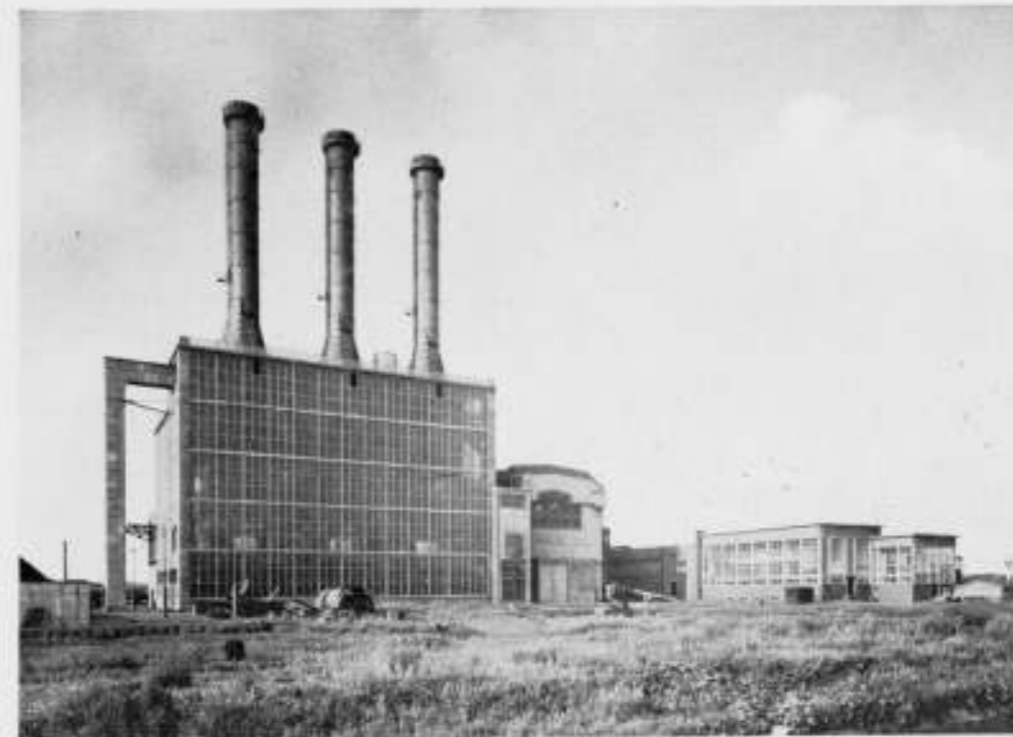
De sponningen zijn met betonverf bestreken; de ruiten zijn daarna in de slappe stopverf gezet en met stopstara aangestopt.

De stopstara is tenslotte geverfd.

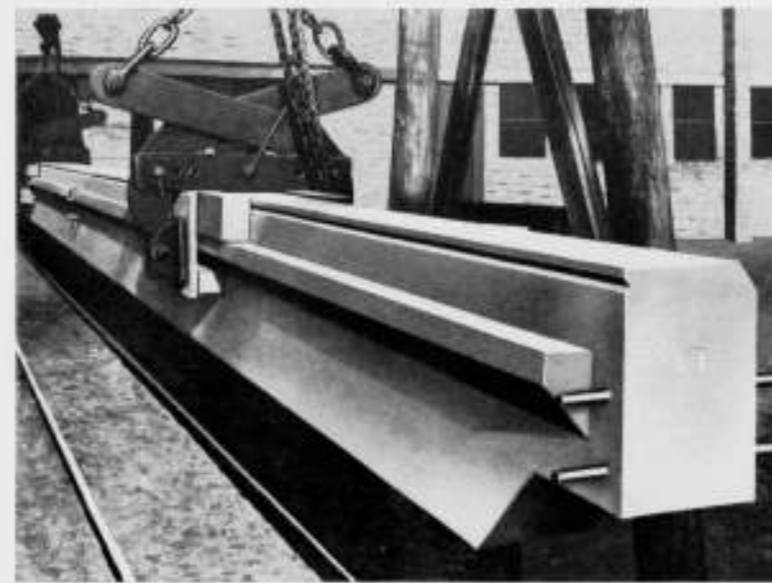
Verder geven de afbeeldingen een overzicht tijdens den bouw en van het afgewerkte geheel.

G. H. BRUINS, Architect.

Utrecht, November 1939.

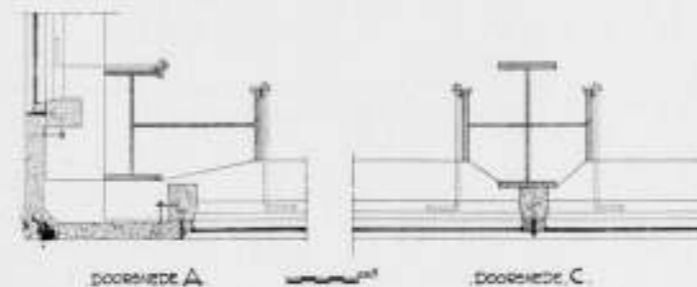
UITBREIDING CENTRALE MERWEDEKANAAL VAN DE N.V. PROVINCIAAL EN GEMEENTELIJK UTRECHTSCH STROOMLEVERINGSBEDRIJF
G. H. BRUINS, ARCHITECT

TUSCHENDREMPPEL

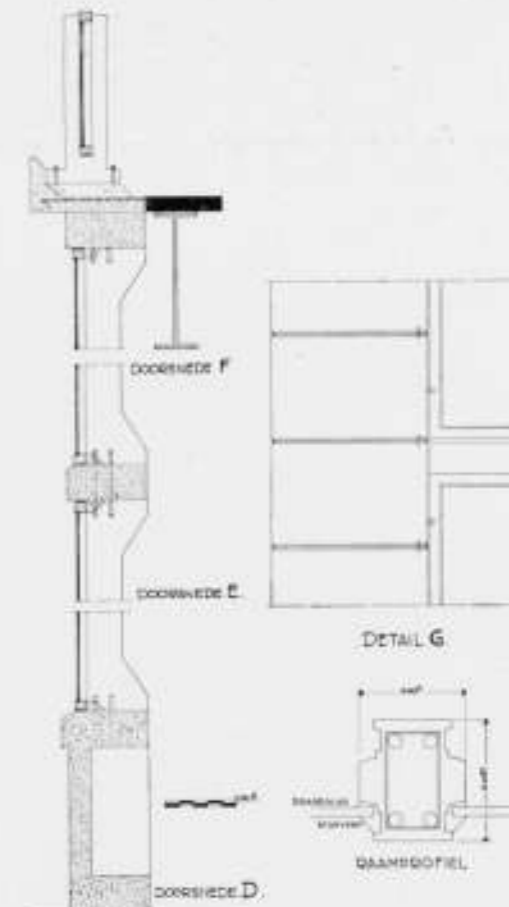

SCHAAL 1 A 50

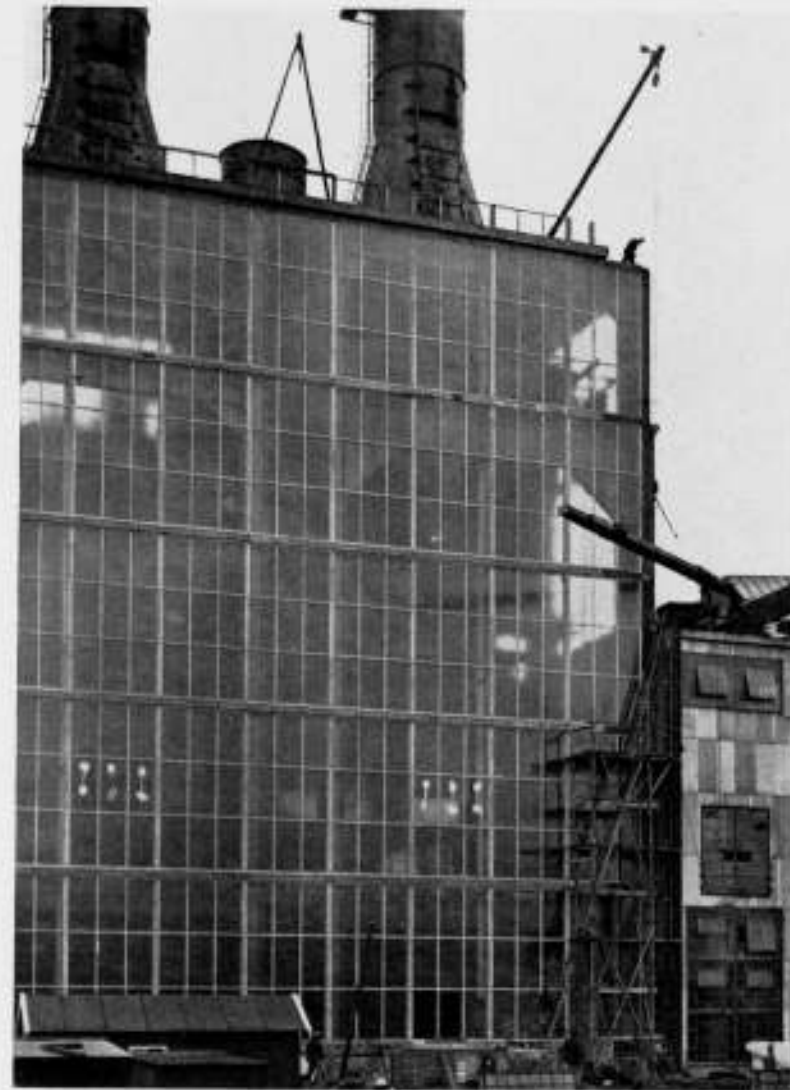
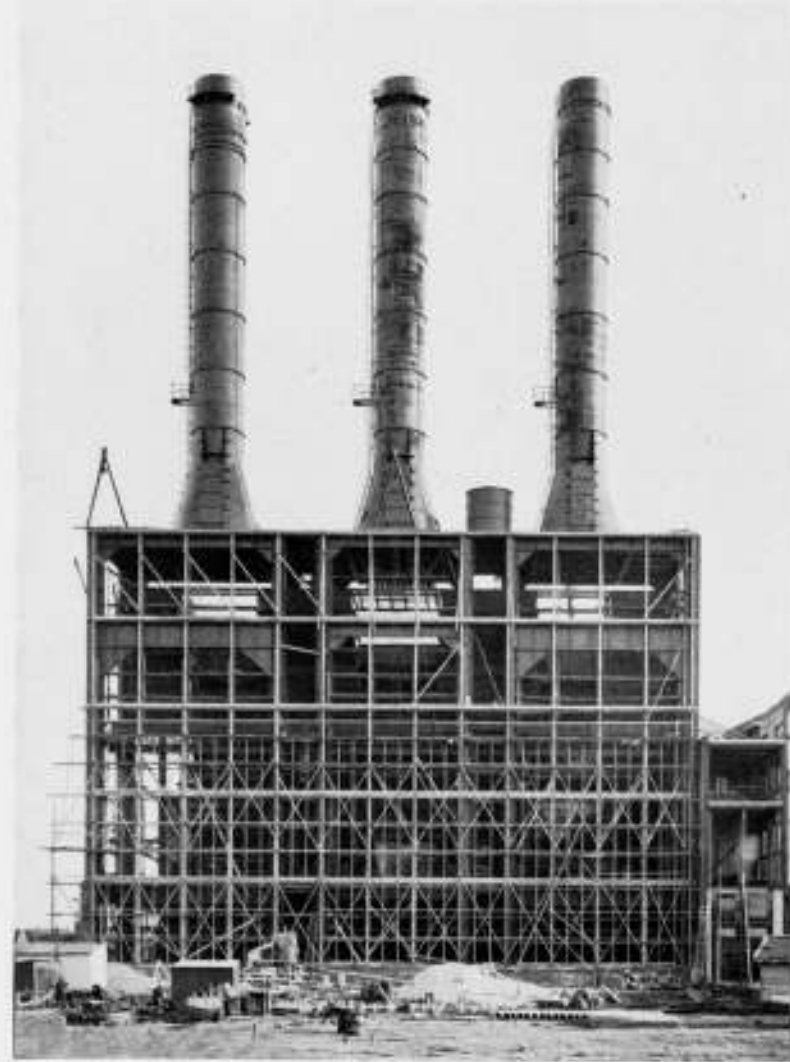
DOORSNED A

DOORSNED C

DETAIL G

SCHAAL 1 A 50

UITBREIDING VAN DE CENTRALE MERWEDEKANAAL VAN DE N.V. PROVINCIAAL EN GEMEENTELIJK UTRECHTSCH STROOMLEVERINGS-BEDRIJF TE UTRECHT. G. H. BRUINS, ARCHITECT

BOEKBESPREKING.

Het bouwkundig Bestek door G. Arendzen en J. J. Vriend. Uitgave van de N.V. Wed. Ahrend & Zoon, Amsterdam.

Het schrijven van een bestek is voor velen nu eenmaal niet de aantrekkelijkste bezigheid in de uitvoering van een opdracht.

Gemakkelijk komt men er dan toe uit eigen en anderer oude bestekken min of meer uniforme paragrafen zonder nader nauwkeurig onderzoek over te nemen.

Niettemin is het bestek één der voornaamste onderdelen in het complex van factoren die het tot stand komen van een bouwwerk beheerschen. „De behartiging van de belangen van den opdrachtgever of „bouwheer“ dwingt tot nauwgezet nagaan van al hetgeen uitgevoerd moet worden en tot nauwkeurig overwegen van de wijze waarop dit geschieden moet” zegt de eerste schrijver van bovengenoemd boek in zijn voorwoord.

In het algemeen laat dat te wenschen over: haast en slordigheid bij het opmaken van het bestek en het zooveel genoemde euvel van critiekloos overnemen, leiden dan tot moeilijkheden die de betrokken partijen tijd en geld kosten en het instituut Arbitrage meer doen bloeien dan noodig is. In de veelzijdigheid van ons beroep dienen we ons steeds te bezinnen op alles wat daarmee samenhangt. „Vaak moeten we ons hiervoor bewegen

op een terrein dat het onze niet is en we prikken ons dan wel eens aan een juridisch doortje. Hoe moeilijk het echter zij, laten wij trachten onze bestekken zóó te maken, dat er „géén speld tusschen te krijgen is”, aldus dezelfde schrijver.

In welke mate nu beantwoordt dit boek als handboek en stimulans tot bezinning aan het door den eersten schrijver gestelde criterium? En daarna mag worden toegevoegd de vraag, welke waarde het heeft als leidraad bij het onderwijs, zooals blijkt uit het voorwoord van den tweeden schrijver, — wiens medewerking zich hoofdzakelijk heeft bepaald tot het opzetten van het hoofdschema en het geschikt maken tot studieboek — de bedoeling is. Om die vragen te beantwoorden laat ik den eersten schrijver nog even zijn voorwoord vervolgen. Hij zegt daarin: „Het doel van dit boek is den lezer een inzicht te geven in den aard van het bestek. Ik propageer daarbij een systeem, dat ik reeds jaren heb toegepast voor groote en kleine bouwwerken. Ik meen dat de lezer die dit systeem niet aanvaardt, door de besprekingen elk ander systeem zal kunnen begrijpen en op de juiste wijze zal kunnen toepassen.”

Ware het nu dat hij de verschillende systemen gelijkelijk uitvoerig behandeld hadde, dan zou het boek op meer volledigheid aanspraak mogen

maken. Hij wijdt aan het door hem voorgestane systeem echter onevenredig veel aandacht, zoodat het min of meer het karakter van een propagandaboek verkregen heeft.

Deze indruk wordt nog versterkt door het in het boek opgenomen modelbestek met bijlagen en teekeningen, welk bestek geheel op de leest van het bedoelde systeem geschoeid is.

In het kort komt dat neer op het volgende. Het betreft de modificatie van een besteksvorm (hoeveelhedenbestek) die hier te lande overigens veel gebruikelijk is bij aanbestedingen van Rijks- en gemeentewerken en werken van andere groote lichamen.

In de Eerste Afdeling worden vermeld de hoeveelheden van werkzaamheden en leveringen van alle onderdeelen zooals die uit de bestekteekeningen volgen.

Deze zijn bindend voor alle inschrijvers. Tot zoover is dus alles als gebruikelijk bij dit bestekstype.

De modificatie bestaat nu hierin, dat de schrijver in de Tweede Afdeling van zijn bestek (in verband daarmee heetende: „Voorschriften voor de Inschrijving en de Uitvoering”) eenige paragrafen opneemt luidende als volgt:

1e. „De hoeveelheden zijn niet verrekenbaar, doch zijn bindend voor de aanbesteding. Gedurende het tijdsverloop tusschen aanbesteding en gunning bestaat de gelegenheid de Directie op onjuistheden in de opgaven te wijzen. Indien deze juist blijken, zal daarmee rekening worden gehouden bij het bepalen van de juiste aanneemsom, naar de éénheidsprijzen die door de gegadigde zijn opgegeven, met dien verstande, dat verschillen van minder dan 2% van het betreffende onderdeel niet in aanmerking komen. Na de gunning zal hiertoe geen gelegenheid meer bestaan.”

2e. „De inschrijver, die naar het oordeel der Directie voor uitvoering in aanmerking komt, verplicht zich onmiddellijk na de aanbesteding één exemplaar van de bijgevoegde begroting ingevuld in te leveren. Dupicaat wordt hem daartoe tijdig verstrekt.”

Aan het bestek worden voorts ter controle als bijlagen toegevoegd de uittrekstaten van de hoeveelheden. De gunning vindt nu plaats op basis van het eventueel herziene inschrijvingscijfer en de verantwoording van den architect voor de hoeveelheden gaat over op den aannemer, die ze als juist erkent en aanvaardt.

Van het moment der gunning af is dus de gang van zaken gelijk aan dien bij een „omschrijvingsbestek”. We hebben hier dus te doen met een gemengden vorm van hoeveelheden- en omschrijvingsbestek.

De schrijver somt dan vele voordelen op, waarvan ik waag te betwijfelen of die alle wel zoo zwaar wegen.

Stellig bespaart het systeem aan inschrijvers moeite en kosten en heeft het kanten die kunnen leiden tot verbetering op het gebied van het aanbestedingswezen.

Een serieuze architect zal in den regel een accurate begroting maken; het vermelden van hoeveelheden is dan geen groote moeite en kan de te afdeling van het bestek aan beknoptheid doen winnen.

Ertegenover staat dat het voor een aannemer een minder aantrekkelijk systeem moet zijn. Er blijft voor hem weinig „handel” meer over; alle muziek is er uit, te meer omdat de verrekening van méér en minder werk geschiedt naar dezelfde scherp gestelde éénheidsprijzen die hem de gunning van het werk moeten bezorgen.

Het aangevoerde motief van werksparing weegt ook niet zwaar, aangezien een aannemer, die ernstig naar een werk inschrijft, gemeenlijk gaarne zelf de hoeveelheden zal uittrekken, omdat hij daardoor het werk in de finesses leert kennen.

Voor den architect neemt het systeem veel meer arbeid mede ondanks de omstandigheid, dat het bestek beknopter kan zijn. Voor overzichtelijke werken van eenvoudigen aard kan het zijn voordelen hebben, bij werken van meer gecompliceerden aard zullen de bezwaren groter zijn dan de voordelen.

Een aanneemsom is nu eenmaal niet het eenvoudige product van hoeveelheden maal éénheidsprijs; een hoeveelhedenbestek bevat vaak zeer veel pro-memorie posten die geen hoeveelheid tot basis hebben.

Het is een goede stelregel het risico van de contracteerende partijen zooveel mogelijk te beperken.

Met het ter verrekening opnemen van arbeidsuren van diverse categorieën werklieden voor hulp aan derden, zooals de schrijver in zijn modelbestek doet, is echter het belang van den aannemer méér gediend dan dat van den opdrachtgever. Dusdanige posten zijn zeer riskant.

De ervaring leert dat begrotingen gewoonlijk sterk uiteenloopen. Die van den architect kan dus zeer belangrijk afwijken van die van den aannemer, want opgaven van onderaannemers en leveranciers leveren op zichzelf vaak groote verschillen op. Het is daarom een open vraag of de herziening van de inschrijving bij eventuele verschillen wel altijd vlot verlopen zal. Eénheidsprijzen dienen voorts naar mijn meening zoodanig te zijn gesteld dat daarvoor goed werk kan worden geëischt.

Welke moeilijkheden zijn dan niet te verwachten bij de uiteraard scherp gestelde en bij de gunning bindend geworden éénheidsprijzen wanneer zich meerder werk voordoet.

Al met al lijkt mij dit gebied niet vrij van voetangels en klemmen.

Het overigens goed leesbare en in frisschen stijl geschreven boek bevat vele goede wenken en brengt verheldering in de voor velen wat verwarde materie van A.V., A.A.V. en verdere bijzondere voorschriften.

Met de verschijning van de herziene A.V. in Maart van het vorig jaar is daarin op zichzelf al meer klaarheid gekomen door een andere indeling der Afdelingen, toevoeging van een Afdeling betreffende de Voorschriften voor de uitvoering van Bouwwerken, en toepasselijk verklaren van V.V.S.B., G.B.V., normaalbladen, enz.

Het juridische deel is m.i. goed verzorgd. Doordat de stof in het algemeen nogal beknopt is behandeld en menige nuttige aanwijzing tot aanvulling van de A.V. bevat, gaat de schrijver toch nog aan verscheidene voor alle afdelingen van het bestek belangrijke punten voorbij, of stipt deze onvoldoende aan. Dit klemt nog te meer voor het wat verwaarloosde type „omschrijvingsbestek”.

Als eerste noem ik het punt „leveringen door derden”. Dit onderwerp is in den titel al te eng gesteld: het zou gerust mogen heeten „werken en leveringen door derden”. Daaraan zit meer vast dan de schrijver op blz. 31 en 32 daarover in 10 regels te berde brengt.

Bij een werk van eenigen omvang vormen de werken en leveringen door derden in den vorm van installaties voor verwarming, verlichting, ventilatie, liften enz. een belangrijk deel van het geheele werk.

Mede kan het voorkomen dat betonwerken, staalconstructies of betimmeringen afzonderlijk aanbesteed worden. In al die gevallen is met betrekking tot hulpverlening en verband van het werk met deze afzonderlijke werken een duidelijke opsomming daarvan direct na de algemeene omschrijving ter volledige inlichting van de inschrijvers van belang.

Zij kunnen worden gesplitst in werken en leveringen door derden wel en niet voor rekening van den aannemer. In samenhang met de eerste is het vermelden van een opsomming van aard en bedrag der in het bestek opgenomen stelposten van groot gemak voor een snel overzicht.

Met betrekking tot beide is, voor zoover zich dat nauwkeurig laat bepalen, een omschrijving van door den hoofdaannemer ten behoeve dezer werken te verrichten leveringen en werkzaamheden noodzakelijk en verdient het aanbeveling het onderwerp hulpverlening, dat dikwijls bron is van oneenigheid, terdege te toetsen aan de voorwaarden en regelen waarop de werken en leveringen door derden worden uitgevoerd. Van belang kan zijn zulke voorwaarden in het bestek te vermelden en op de aanwijzingen ter inzage te leggen.

De A.V. behandelt deze materie in Art. 6 § 21 maar zeer in het algemeen zoodat aanvulling zeer noodzakelijk is.

Een ander onderdeel waaraan m.i. in het boek te weinig aandacht is besteed, is verrekening van stelposten. De A.V. kent geen stelposten en vermeldt derhalve niets omtrent verrekening. § 18 van het modelbestek, getiteld: „verrekening van meer en minder werk; verrekening van stelposten”, is ten aanzien van dit laatste onvoldoende geredigeerd met de enkele vermelding van het feit dat „alle verrekenposten in geld uitgedrukt, of prijzen in het bestek vermeld, zijn met 10% provisie voor den aannemer, tenzij anders vermeld”.

Ook de toelichting op blz. 77-78 geeft geen nadere precisering.

In de eerste afdeling geeft de omschrijving van de betreffende posten wel aanwijzing over inkoop, extra provisie en het stellen, maar verder niets omtrent hoe en onder welke voorwaarden gekocht wordt; voor wiens rekening de transportkosten komen, tot waar geleverd wordt, emballage, opslag, aansprakelijkheid voor beschadiging, enz.

Zonder een uitgebreidere algemeene regeling van deze bijzonderheden kan een zoo sober geredigeerde paragraaf moeilijkheden veroorzaken.

Men kan het natuurlijk goed treffen met een aannemer, maar de redactie van een zin als deze: „Voor den aankoop en levering franco werk van sanitaire artikelen, t.w.” enz. (blz. 30) is onvolledig, want niet gedekt door de algemeene omschrijving en op zich zelf niet bepaald. „Franco voor het werk” is een begrip waarbij leverancier en aannemer weten waaraan zij zich te houden hebben.

Als studieboek mist het werk dunkt mij wel eenige onderwerpen die met het bestek in ruimeren zin nauw verband houden.

In het bijzonder in het kader van het hoeveelhedenbestek zou een hoofdstuk over het uittrekken van hoeveelheden en het maken van begrotingen op zijn plaats geweest zijn.

Van hoeveel belang is verder bij een goede voorbereiding van een aanbesteding niet de aanwijzing. Deze houdt met het bestek ten nauwste verband en verdient in een studieboek stellig een plaats.

Er is daarbij gelegenheid te betoogen dat ook een omschrijvingsbestek beknopt kan zijn, mits aangevuld met de noodige goed uitgewerkte aanwijsteekeningen.

Resumeerende meen ik dat het werk zeer zeker waard is er kennis van te nemen. Er was, ter gelegenheid van de jongste wijziging der A.V., alleszins reden de schaarsche literatuur over dat onderwerp aan te vullen. Hoewel goed van opzet is het, in zijn waardeering van een bepaald besteksvorm en overigens door te groote beknoptheid, als hand- en studieboek niet zoo volledig als men zou mogen verwachten.

J. Z.

DE COMMISSIE VOOR MEER EN BETER STUCADOORWERK.

Het is een verheugend feit dat de werkzaamheden van de Commissie voor Meer en Beter Stucadoorwerk een gestadig toenemende belangstelling mogen wekken.

Naar het mij wil voorkomen, is daarvoor reden. Niet alleen op zakelijke, doch ook op ideële gronden.

Immers, deze Commissie — op zoo breed mogelijke basis samengesteld, omdat zij vertegenwoordigers telt van alle partijen die bij het collectief arbeidscontract zijn betrokken — streeft er bovenal naar om de technische kwaliteiten van het stucadoorwerk naar hooger peil te brengen en de vakkennis te vergroten. Zij heeft, geboren uit de erkenning dat „beter werk” een redelijke kans geeft op „meer werk”, openlijk strijd aangeboden met alle stucadoors — patroons en gezellen — die, uit welke overwegingen ook, werk van slechte kwaliteit leveren. Daartoe heeft zij een klachtenbureau ingesteld en beschikt zij over middelen om een eventueelen zondaar op krachtige wijze naar den goeden weg te dringen. Belangrijker is echter dat de Commissie over een eigen, vier maal per jaar verschijnend, orgaan beschikt, waarin alle voor den stucadoor van belang zijnde technische voorlichting wordt gegeven en zijn aesthetisch gevoel wordt ontwikkeld. Door verschillende medewerkers worden belangeloos onderwerpen behandeld — moderne verlichtingssytemen, verbetering van acoustiek, verbetering van vocht- en condenswering, thermische isolatie, klimaatregeling, vervaardiging van poreuze bepleisteringen, enz. enz. — die hem in staat stellen de ontwikkeling van zijn beroep te volgen en zijn kennis te verrijken. Bijzondere aandacht wordt besteed aan moderne stucwerken, veelal van een toelichtende tekst van den ontwerper vergezeld. Dit deel van het opbouwende werk van de Commissie schijnt mij niet alleen van belang voor den stucadoor en aannemer, maar ook voor den architect. Ik geloof dat de tijd daarvoor rijp is. Wij komen langzamerhand in de fase dat de uitkomsten van wetenschappelijk en praktijk-onderzoek, aangevuld met andere ervaringen in den loop der jaren opgedaan, de verdiensten van verschillende materialen die zoo luidruchtig werden aangeprezen onder het veelzeggende motief dat zij het stucwerk geheel kon-

den vervangen, tot hun ware proporties terugbrengen. Naar mijn oordeel hebben deze materialen — welker toepassing in verschillende gevallen ongetwijfeld ten volle verdedigd kan worden — ten onrechte en gedurende te langen tijd, de aandacht van de duurzame, naadlooze, onbrandbare plafond- en muurbekleding die de stucadoor maakt, afgeleid. Daarmede is de kennis van de stucadoortechniek ook in den kring van architecten gedaald. (Is het niet tekenend dat de Commissie voor enkele jaren van een Overheidsorgaan het verzoek kreeg om een advies op te stellen inzake werkwijze en specieverhoudingen voor het maken van stuc-plafonds op riet of gaas?)

Bovendien biedt het orgaan een welverzorgde bron van informatie en inspiratie, in verband met het gaandeweg tot ontwikkeling komende streven naar meer gepaste versiering van het Nederlandsche binnenhuis. Dit deel van de activiteit der Commissie wordt op m.i. gelukkige wijze aangevuld door lezingen en door adviezen, welke kosteloos worden gegeven.

Zou niet uit dien hoofde reeds de interesse van den architect voor het werk der Commissie gemotiveerd zijn, meer nog acht ik die van belang omdat de stucadoor, noch den materieelen, noch den ideëelen steun van den bouwkundige kan missen. Ten slotte werken zij samen aan een gemeenschappelijk doel en hoe meer de afstand die hen scheidt, door beter wederzijdsch begrip en grootere waardeering kan worden overbrugd, des te meer komt dit het geheel ten goede.

Indien het bovenstaande er toe leidt om den architect te doen overwegen of het werk der Commissie voor Meer en Beter Stucadoorwerk voldoende waarborg biedt om dit hooggestemde doel te benaderen en indien hij er, als uitkomst van zulk een overweging toe besluit dit werk te steunen (door abonné te worden op ME.BE.ST., bijv.), dan is de plaatsruimte die de redactie van dit orgaan mij zoo gastvrij ter beschikking stelde, niet verloren geweest.

Ir. J. G. VAN DER SANDE.

Utrecht, November 1939.

PRIJSVRAAG VOOR EEN PLAFOND IN STUCWERK VOOR EEN STAND OP DE JAARBEURS.

De Commissie voor Meer en Beter Stucadoorwerk schrijft een prijsvraag uit voor een ontwerp, in stucwerk, van een plafond, bestemd voor een stand op de Jaarbeurs te Utrecht.

De bedoeling is om, met gebruikmaking van de pleistermaterialen en werkwijzen, die den stucadoor ter beschikking staan, een smaakvol plafond te ontwerpen.

De mededingers, die in Nederland woonachtig moeten zijn, moeten hun ontwerpen inzenden vóór 16 December 1939 aan het adres: Secretariaat van de Commissie voor Meer en Beter Stucadoorwerk, Vondelstraat 11, Den Haag.

Beoordeeling:

De Jury is samengesteld uit de Heeren: Ir. H. G. J. Schelling, architect te

Utrecht; Ir. L. Kalf, architect te Eindhoven en F. Lensvelt, architect te Amsterdam.

Prijzen

Uitgeleefd worden: Een eerste prijs van f 75.—; een tweede prijs van f 25.—.

Voor zoover dit niet reeds uit bovenstaande bepalingen blijkt, zijn op deze prijsvraag van toepassing de Algemeene Nederlandsche Prijsvraag regelen. Geschillen kunnen derhalve aan de Permanente Prijsvraag-Commissie ter beslechting worden voorgelegd. Het volledige programma is kosteloos verkrijgbaar bij den Secretaris van de Commissie voor Meer en Beter Stucadoorwerk.

PHILIPS STUDIE-PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR.

De Jury voor deze prijsvraag, bestaande uit F. Lensvelt, Prof. Ir. H. T. Zwiers en Ir. L. C. Kalf, heeft in deze prijsvraag uitspraak gedaan. De prijzen zijn hierbij op andere wijze verdeeld dan oorspronkelijk in het programma was vermeld. Er zijn twee eerste prijzen uitgereikt, groot f 250.— aan den ontwerper onder motto 19391 van de inzenders G. Uriot en T. Naber te Amsterdam en motto 101010 van den Heer F. M. H. Brons, architect te

Arnhem, terwijl een tweede prijs groot f 200.— is toegekend aan ontwerp onder motto 11111 van architect R. H. Fiedderus te Voorburg. Aan alle deelnemers zal een juryrapport worden uitgereikt, terwijl dit tevens zal worden gepubliceerd in het Bouwkundig Weekblad. De ontwerpen zullen achtereenvolgens worden tentoongesteld in de Philips Demonstratiezalen te Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Groningen. Hierover zal nader bericht verschijnen.

ONTWERPSTUDIE No. 14 VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De ontwerpen welke zijn ingekomen op bovengenoemde studieprijsvraag, zullen 14 December a.s. des avonds tusschen 7 en 8 uur, voor deelnemers

en belangstellenden, worden tentoongesteld in een der bovenzalen van het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 38 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 2 DEC. 1939 No. 48

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND, MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. te Amsterdam op Zaterdag 16 December 1939.

Plaats zal nog nader worden bekend gemaakt.

AGENDA.

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Verkiezing van 2 leden van het Bestuur van den B.N.A.
6. Begroting 1940.
7. Verkiezing van leden in de Permanente en andere Commissies.
8. Lezing met lichtbeelden door den Heer Ir. G. Friedhoff, architect B.N.A., over „Amerika”, naar aanleiding van zijn bezoek aan New York en enkele andere Amerikaansche steden in Mei en Juni van dit jaar.
9. Rondvraag.

BESTUURSVERKIEZING 1939.

Volgens het door de Ledenvergadering vastgestelde rooster, treden dit jaar af de Heeren C. H. de Bever en Ir. A. J. van der Steur, die niet herkiesbaar zijn.

Ingevolge het bepaalde in Art. 4 par. 14 van het Huishoudelijk Reglement, verzoekt het Bestuur aan de Gewestelijke Kringen, candidaten voor te stellen, ter vervulling van beide vacatures, uiterlijk 2 December a.s..

De betreffende bepaling luidt als volgt:

„De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaat-gestelden. Een Gewestelijke Kring of ten minste 10 leden van den B.N.A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaatstelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien. De namen der candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht om ze te doen opnemen in het Orgaan van den B.N.A., dat verschijnt minstens één week vóór de vergadering. De candidaatgestelden, welke binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke op de vergadering ter kennis van de leden wordt gebracht”.

Bij deze candidaatstelling moet rekening worden gehouden met het feit dat op grond van de bepaling in de statuten, één der twee gekozen leden zijn woonplaats heeft in Amsterdam, of zijn bureau aldaar heeft gevestigd.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behoorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

Den leden wordt verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

De Crisisraad verzoekt den leden hem met gevallen van prijsopdriving e.d. in kennis te stellen.

A. ET A. OFFICIEELE MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

Ledenvergadering op Donderdag 14 December a.s. des avonds 8 uur in het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

Agenda:

- a. Notulen.
- b. Ingekomen stukken.
- c. Mededeelingen.
- d. Bespreking begroting 1940.
- e. Benoeming verificatie-commissie.
- f. Benoeming plaatsvervangende leden Comm. v. Advies.
- g. Rondvraag en Sluiting.

Vanaf een uur voor den aanvang der vergadering zullen de ingekomen ontwerpen van ontwerpstudie no. 14 worden tentoongesteld.

ONTWERPSTUDIE No. 14 VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De ontwerpen welke zijn ingekomen op bovengenoemde studieprijsvraag, zullen 14 December a.s. des avonds tusschen 7 en 8 uur, voor deelnemers en belangstellenden, worden tentoongesteld in een der bovenzalen van het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 49

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

9 DECEMBER 1939

JURYRAPPORT PHILIPS STUDIEPRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR.

Ter beoordeeling werden ingezonden in totaal 13 ontwerpen. Wij meenen, dat dit betrekkelijk kleine aantal gedeeltelijk te wijten is aan de bijzondere tijdsomstandigheden, die velen het werk aan deze prijsvraag hebben verhinderd. Toch kan over het algemeen gezegd worden, dat de reactie op deze prijsvraag gunstig is geweest. De meeste inzenders hebben goed begrepen waarom het ging en behalve de zorg voor een goed functioneerend plan met veel ernst de kunstverlichting bestudeerd. Dat dit lang niet overal tot gunstige resultaten leidde kan veelal aan gebrek aan routine worden toegeschreven, maar soms ook aan een gebrek aan voorstellingsvermogen. Lichtarchitectuur toch ontstaat niet eerder dan dat men zich grondig rekenschap geeft van de samenhang tusschen de verlichting en de ruimte en de detailontwikkeling.

Na een eerste bezichtiging van de projecten bleek al spoedig, dat een 5-tal ontwerpers in een eerste schifting zouden moeten worden uitgeschakeld. Wij zullen allereerst deze 5 ontwerpen kort bespreken:

No. 36075: Deze ontwerper heeft de beschikbare ruimte dusdanig verdeeld en versnipperd, dat het moeilijk zou zijn in deze winkel de weg te vinden. In een dergelijke zaak zijn niet twee uitgangen noodig met dubbele draaideuren en toonbanken alsof men in een warenhuis was. Ook op de eerste verdieping, waar de plaats voor de modeshow juist gezocht is daar, waar het minste ruimte aanwezig was, is geen goede circulatie mogelijk. De vormgeving is daarbij armelijk en wat de verlichting betreft heeft de ontwerper zich bepaald tot het ophangen van eenige armaturen.

No. 31538: Ook dit ontwerp toont gebrek aan kwaliteiten in plattegrond en vormgeving. Reeds de indeeling in tweeën door een groote kolom in de gevel is ongelukkig. De vele versnipperde etalages doen eerder aan een volkwinkel denken dan aan een gedistingeerde modezaak. Aan de dienst-ruimten is zeer veel plaats opgeofferd. Een behoorlijke plaats voor het houden van een show is niet aanwezig en de geweldige glasoppervlakten aan de voor- en achtergevel hebben voor dit geval niet de minste zin. Daarbij is de verlichting weinig bestudeerd. Het is onmogelijk de voorgeschreven verlichtingssterkte in de etalages met eenige emallereffectoren, voorzien van matglazen ruiten, te bereiken. Ook de lichtkoven zijn niet juist geconstrueerd; de willekeurig geplaatste aanvullende armaturen boven de toonbanken zullen een verwarrende indruk in het interieur maken.

No. 93251: Dit ontwerp vertoont een gewilde moderne barokarchitectuur. De verhoudingen zijn grof en de plattegronden slecht bestudeerd. Door de schuin liggende ingang komt de bezoeker midden in een intiem zijte recht. Vandaar stevent hij langs een groote ronde vitrine, die willekeurig in de ruimte is geplaatst, naar een trap, die veel te stijl is. Op de verdieping valt de veel te kleine plaats op voor het paradeeren van de mannequins. De verlichting is in hoofdzaak indirect, hierbij zijn echter de lampen in de lichtkoven verkeerd geplaatst. Op eenige afstand zijn alle lampen zichtbaar en verder zijn deze zoo dicht bij het te verlichten plafond geplaatst, dat onvermijdelijk lichtvlekken moeten ontstaan (7 cm)! Zou men met deze afmetingen een gelijkmatige verlichting willen verkrijgen, dan zou een onmogelijk groot aantal lampen hiertoe noodig zijn. Ook is de vorm van de koven geheel niet in harmonie met de plattegrond van de ruimten.

No. 20707: Dit ontwerp vertoont weinig begrepen architectonische vormen. De plattegronden hebben eveneens een gebrek aan logische bouw. Aan de monumentale raampartijen aan voor- en achterzijde is de berging van mantels en japonnen misplaatst en in het interieur is vastgehouden aan

een tweetal symmetrie-assen, die voor een dergelijke ruimte geen doel hebben. De verlichting is op een onjuiste opvatting gebaseerd. De interieurs zijn geheel voorzien van glazen plafonds, waarachter lampen gelijkmatig verdeeld zijn. Dit zou in werkelijkheid een dergelijk gelijkmatig diffuus licht geven, dat alle plastic verdwijnt, waardoor de kleur en de drapering van de stoffen niet tot hun recht zouden komen. Ook praktisch is het onderhoud van een dergelijk glasplafond met een menigte gloeilampen erboven uiterst bezwaarlijk. De verlichting van de vitrines, waarbij het licht door opaalglazen platen van de achterwand en de bodem van de vitrine komt, is foutief; de artikelen zullen daardoor hoofdzakelijk als silhouet zichtbaar worden.

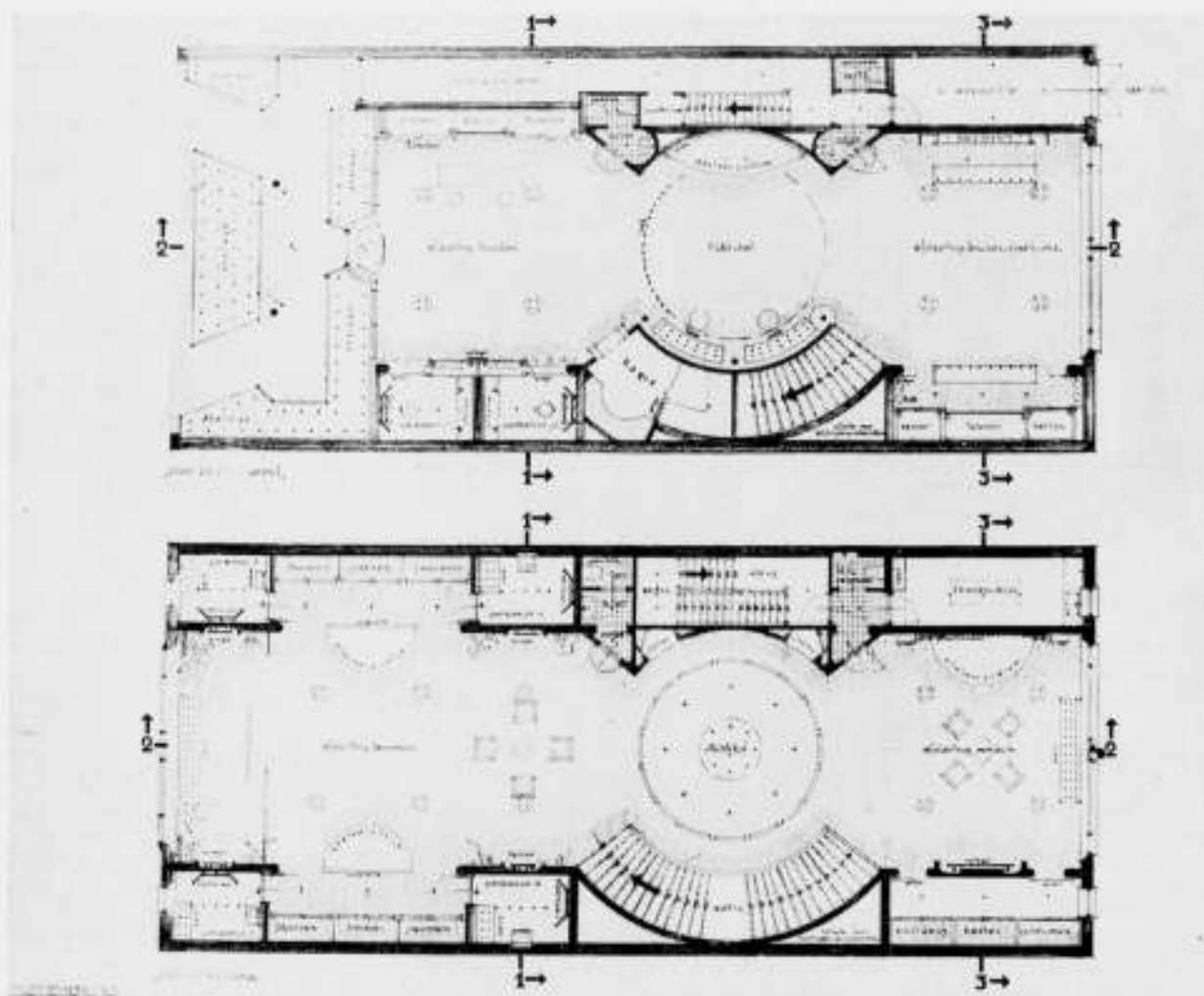
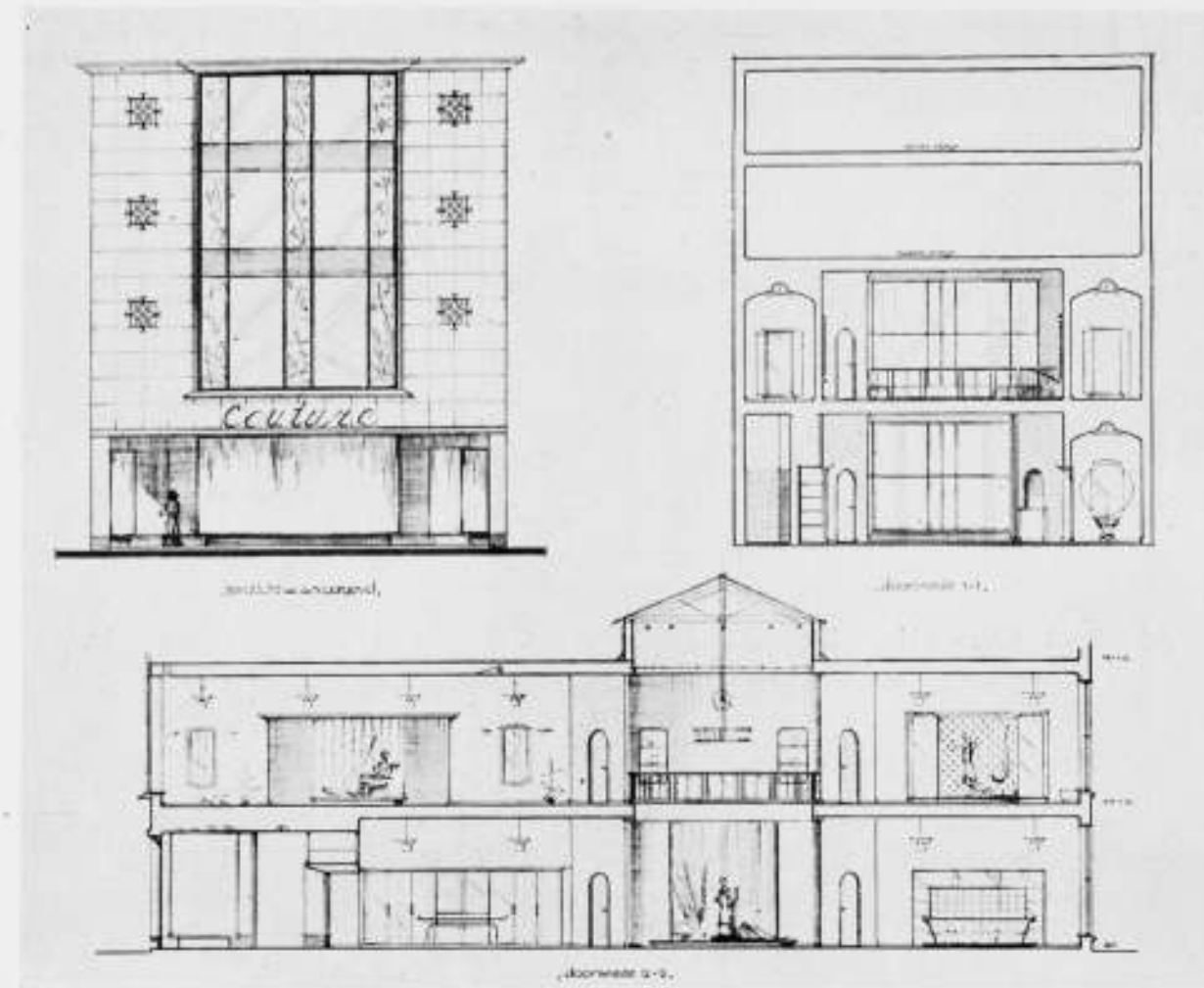
No. 33146: In dit ontwerp zijn de plattegronden slecht ontwikkeld. Talrijke kolommen staan in de weg. Vooral de vier kolommen voor de etalages zijn hinderlijk. Met een gebruik van het daglicht is in het geheel geen rekening gehouden. De groote ramen in de voorgevel verlichten slechts de berging van de japonnen en ook achter is van het daglicht geen gebruik gemaakt. De vormgeving vooral van het interieur is weifelend en maakt een verwarrende indruk, terwijl de verlichting wel behoorlijk is verzorgd, maar geen bijzondere kwaliteiten vertoont. De lichtbakken op de begane grond missen verdere samenhang met de vorm van de ruimten en op de eerste verdieping zal het geheel indirecte licht te schaduwoos zijn om het feestelijke karakter te geven, dat de ontwerper zich voorstelt. Ook het feit, dat hier de geheele dag kunstlicht zal moeten branden, terwijl toch gelegenheid genoeg voor het aanbrengen van daglicht aanwezig is, is een nadeel.

Nadat deze 5 ontwerpen dus terzijde waren gesteld, bleken nog een 3-tal dergelijke gebreken te vertoonen, dat zij niet voor een bekroning in aanmerking zouden kunnen komen. Deze werden na ampele bespreking terzijde gesteld. Dit waren de ontwerpen:

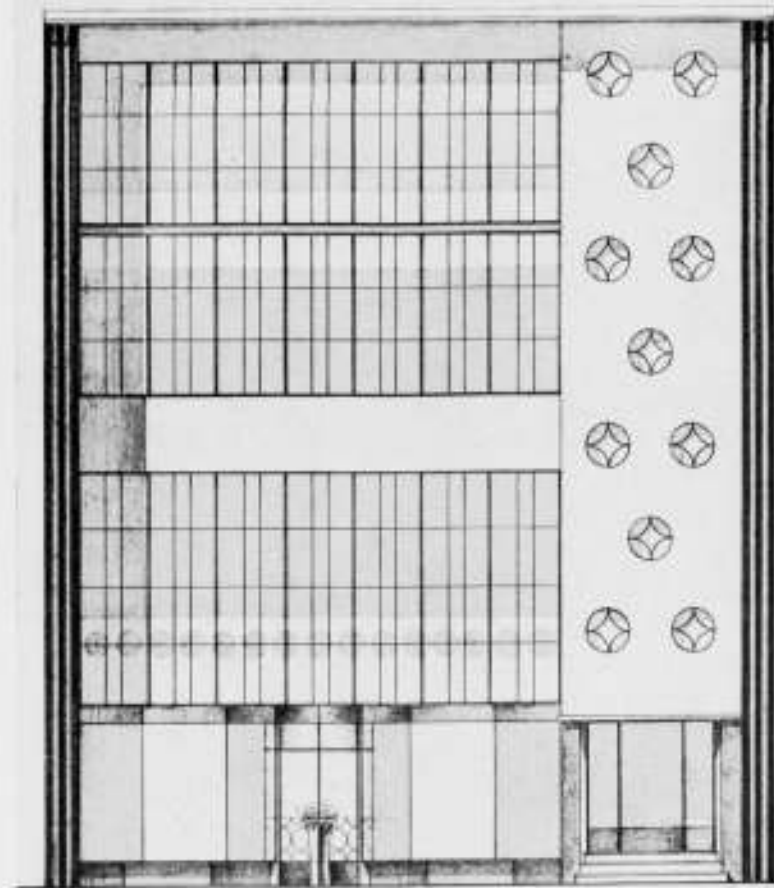
No. 01010: Van dit ontwerp vertoont de plattegrond eenige verdienste. De ontwerper heeft zich een goede voorstelling gemaakt van de gang van het bedrijf, zoodat men de eene afdeling kan bereiken zonder de klanten in een andere te storen. Hierbij is echter de ligging van de trap eenigszins in het gedrang gekomen en is op de verdieping de entree voor de mannequins erg benepen geworden. Het interieur mist de bekoring, die men voor een dergelijke zaak zou wenschen. Ook de verlichting is zonder verdiensten. Men mag toch voor een dergelijke opgaaf wel verwachten, dat de architect zich niet uitsluitend zal beperken tot het aanbrengen van een aantal armaturen aan een wit plafond.

No. 13910: Dit ontwerp kenmerkt zich wel door nuchterheid en droogheid. De plattegrond zal wel functioneeren, hoewel de trap een weinig is weggelaten. De ruimten zijn echter in het geheel niet geleed en vertoonen weinig afwisseling. Ook de verlichting is daarbij als een eenvoudig schema over de plafonds doortrokken. Dit in hoofdzaak directe licht zal vrij koud werken, vooral omdat het plafond buiten de ornamenten om vrijwel donker is gebleven. Wat de verlichting van de plaats voor de mannequins betreft is een ernstige fout gemaakt door alleen de achtergrond van dit podium sterk te verlichten. Hierdoor zullen de mannequins als donkere silhouetten afsteken, terwijl het meeste licht behoort te vallen op de toiletten.

No. 53402: In dit ontwerp valt in de eerste plaats op hoe een groot deel van de ruimte gebruikt is voor een centrale hall met trap. De beschikbare

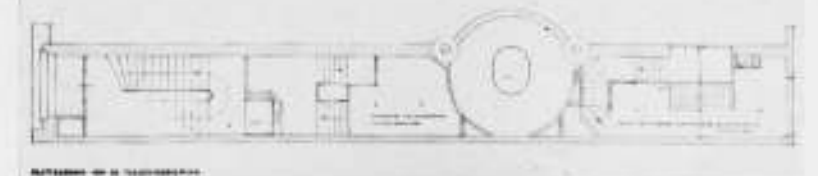
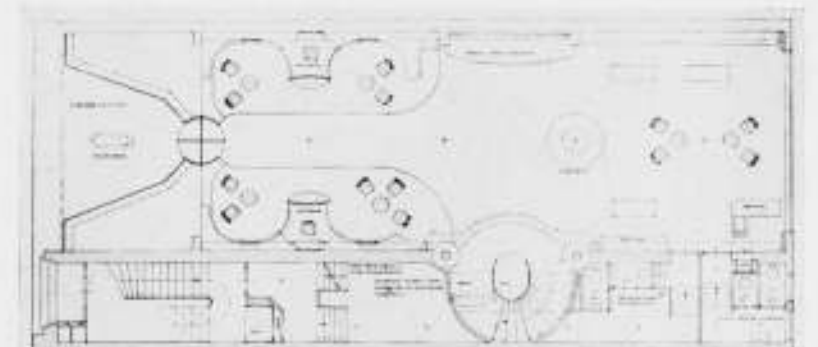
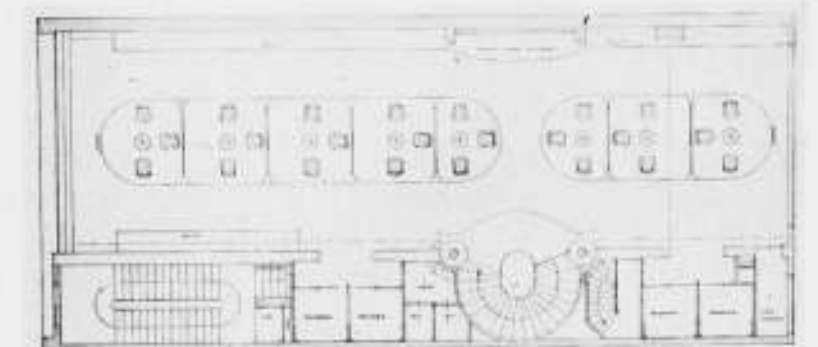
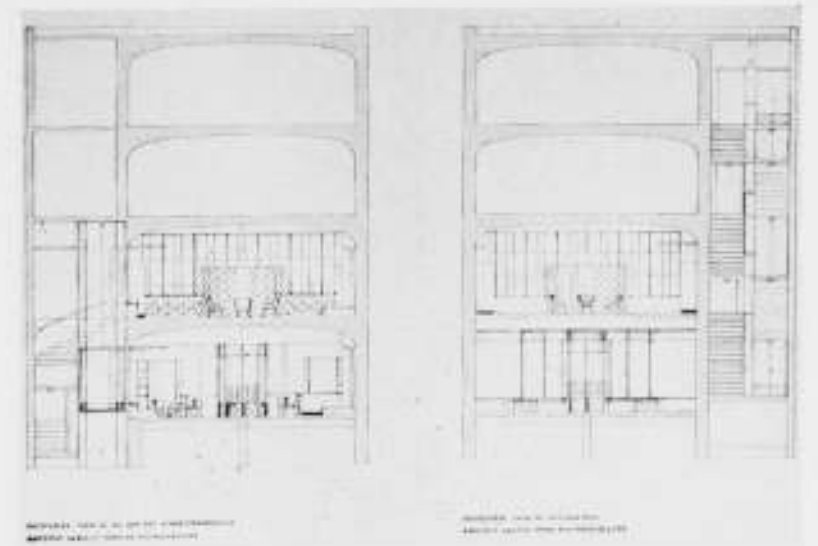
BEKROOND ONTWERP PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR MOTTO 101010. ONTWERPER F. M. H. BRONS

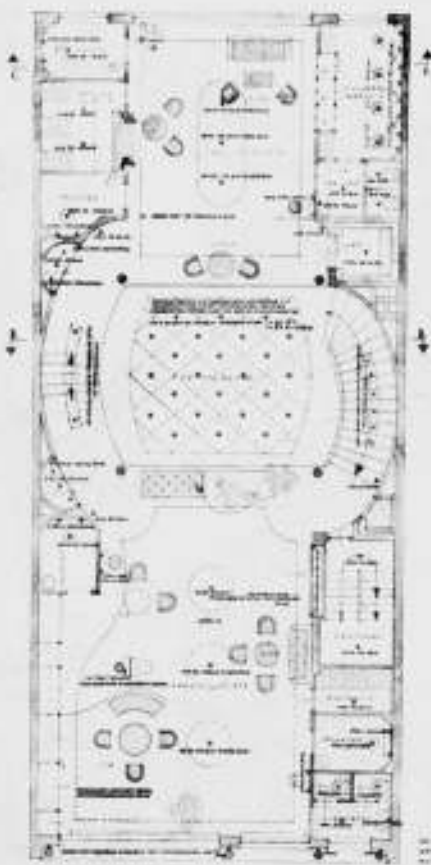
verkoopruimte komt hierdoor ernstig in het gedrang, terwijl de centrale hall zeer weinig gelegenheid heeft tot verkoop. De ruimten om dit cirkelvormig centrum zijn klein en versnipperd, terwijl zitbanken tegen de muren op de eerste verdieping praktisch nooit zullen worden gebruikt. De wenteltrap, die beneden scheef moet beginnen om boven een symmetrisch trappgat te vormen, is een ernstig obstakel voor de modeshow, omdat de toeschouwers door de balustrade van dit trappgat heen de mannequins moeten bekijken. Wij wijzen hierbij op de misleidende perspectief van deze ruimte, waarbij deze balustrade als niet hinderlijk is voorgesteld. De vormgeving is weinig beslist. De plaatsingen van de verlaagde zitjes op de begane grond geven in het plafond onopgeloste hoeken. De bergruimte boven de paskamers begane grond is niet te bereiken. De verlichting vertoont ook weinig geslaagde oplossingen. Het moet echter wel als een verdienste worden opgevat, dat de ontwerper buitengewoon consciëntieus en met een groot aantal details de verlichting heeft bestudeerd. Lichttechnisch is dan ook op zijn voorstel weinig aan te merken. Het is echter te betreuren, dat hij zijn blijkbaar groote kennis op dit gebied niet heeft kunnen gebruiken om tot een fraaier en meer origineel resultaat te komen.

Ten slotte bleven ter onderlinge vergelijking 5 ontwerpen over, die door hun plattegronden, vormgeving en verlichting alle aandacht verdienen. Door het geven van cijfers voor de drie bovengenoemde bestanddelen van het ontwerp kwam de jury ertoe de twee volgende plannen voor bekroning te elimineren.

No. 12345: Op het eerste gezicht maakt dit project een beschaafde, maar eenigszins schematische indruk. De plattegrond is behoorlijk bestudeerd. De entree is goed en geeft inderdaad die sfeer, die men voor een dergelijke zaak zou wenschen. Een paar kleine vitrines aan de zijkanen en een middenvitrine voor een opvallend toilet is alles wat men hier kan wenschen. Ook het interieur is overzichtelijk gebleven en behoorlijk van ruimtewerking. Eenig bezwaar kan men wel maken tegen de radiaal geplaatste schotten in de ronde centrale ruimte, terwijl de herhaling van de trapeziumvormige plattegrond van de entree op de eerste verdieping weinig zin heeft. Hier zijn ook de twee paskamers, die uit een rondlopend gordijn bestaan, wel erg summier. De vormen zijn beschaafd, maar in de voorgevel zijn beide deuren voor dienstingangen erg nauw geplaatst, terwijl ook de ronde raampjes erboven te veel aan de rand van de gevel staan. De verlichting is goed. De ontwerper heeft een prettige combinatie gevonden van direct en indirect licht. De indirecte verlichting is gedeeltelijk met lichtkoven bereikt en gedeeltelijk door naar boven gerichte lichtbundels in de boven de toonbanken gehangen ornamenten. Deze ornamenten bevatten dan tevens naar beneden gerichte zilverreflectoren voor het benodigde directe licht.

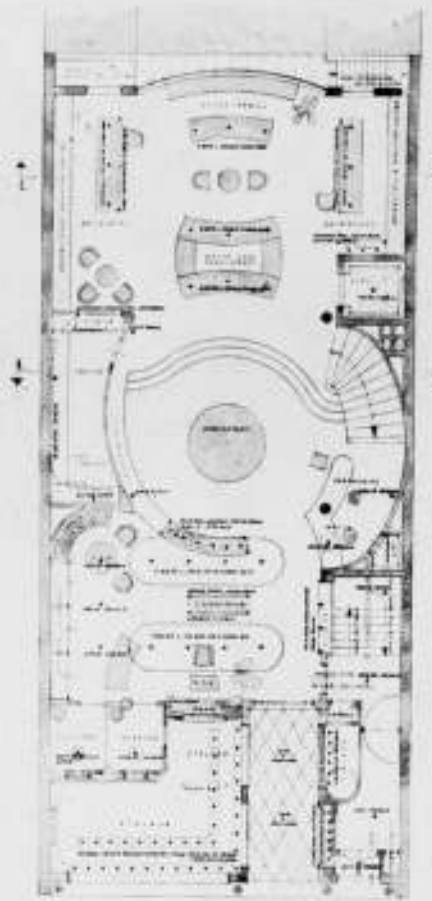

BEKROOND ONTWERP PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR. INGEZONDEN ONDER MOTTO 19391. ONTW. G. URIOT EN T. NABER

PLAN VERDIEPING.

1111

PLAN BEGANE GROND.

1111

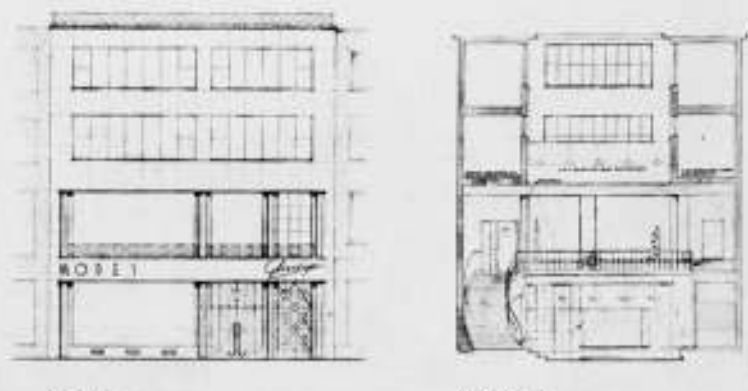
men zou dergelijke plafondlichten het best van normale gloeilampen kunnen voorzien.

Ten slotte bleven drie ontwerpen als de meest verdienstelijke over. De keuze tusschen deze ontwerpen was echter buitengewoon moeilijk, omdat geen van de 3 geheel zonder fouten of tekortkomingen is of in alle opzichten zoo ver boven de andere uitsteekt, dat geen twijfel mogelijk was.

No. 11111: Dit ontwerp vertoont vele goede kwaliteiten. De verdeling van de ruimten zoowel beneden als boven is goed, terwijl op een gelukkige wijze van hoogteverschillen is partij getrokken. De geheele indruk is hierdoor levendig en ook de ontwikkeling van de centrale trapruimte is zeker geslaagd. Jammer genoeg heeft de ontwerper in de hoofdopzet een cardinale fout gemaakt, n.l. hij heeft in het geheel niet gerekend op een goede plaats voor het publiek voor de modeshows en bovendien de plaats ervoor zoo gekozen, dat het geheele verdere bedrijf erdoor wordt belemmerd. Hij heeft in gedachte wel het paradeeren van de mannequins gezien langs de trap en verhooging op de begane grond, maar zich geen rekenschap gegeven van de plaats waar het publiek dit geheel moet aanschouwen. In de omschrijving maakt hij zich van dit belangrijke onderdeel af door het zeggen, dat voor een modeshow dit huis te klein is. Verschillende andere ontwerpen bewijzen echter, dat een goede gelegenheid voor een modeshow wel degelijk te maken is. De verlichting is gunstig bestudeerd en geeft een goede combinatie van een indirecte algemeene en plaatselijke directe verlichting. De jury betreurt het, dat de gemaakte fout haar thans verhindert het ontwerp hooger te waardeeren.

No. 19391: Dit ontwerp is over het algemeen goed te noemen. De juiste verhouding tusschen dienst ruimten en verkoopruimten is gevonden en komt ook op logische wijze in de gevel tot uitdrukking. De plattegronden waarborgen over het algemeen een goed functioneeren van de zaak, alleen heeft de bank onder de trap weinig zin en is de kassa erg ver weg geplaatst. In de gevel is het jammer, dat de 2 bovenste verdiepingen achter een doorlopend raam schuil gaan. De gevel was er niet minder op geworden, wanneer iedere verdieping in haar eigen raampartij haar uitdrukking had gekregen. De ruimtewerking beneden is goed; de paskamers zijn wel erg klein uitgevallen. Op de verdieping is te weinig partij getrokken van de plaats van de trap om de thans zeer lange gelijkmatige ruimte te geleiden. Dit veroorzaakt een ietwat eentonig karakter in de bovenruimte. De verlichting is eenvoudig, maar goed, een algemeene verlichting door „Cornalux“-lampen in koven, die langs de lange zijden van de ruimten loopen en in het midden directe lichtornamenten. De vormgeving in het interieur is sober.

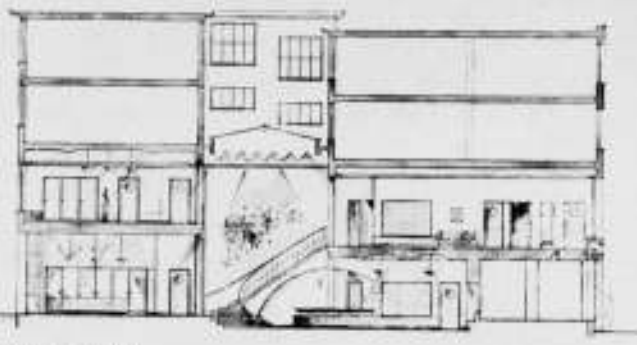
PRINCIPAL VERTICALE PROFIEEL VAN LICHTARCHITECTUUR.

PROFIEEL A. PROFIEEL B.

TWEDE PRIJS. ONTWERP PRIJSVRAAG VOOR LICHTARCHITECTUUR. MOTTO 11111. ONTWERPER R. H. FLEDDERUS

PRINCIPAL VERTICALE PROFIEEL VAN LICHTARCHITECTUUR.

PROFIEEL C.

1111

No. 30235: Dit ontwerp, dat met een gevoelige hand is geteekend, vertoont een verfijnde sfeer. De ruimteontwikkeling is onzeker en de manier, waarop de verschillende vertrekken in elkaar overgaan, is niet geheel juist. De trap is eng en niet in de ruimteontwikkeling betrokken. Het ronde vertrek op de eerste verdieping achter is te klein in verhouding tot de andere ruimten, terwijl hier een groote ruimte voor het magazijn nog ter beschikking stond. De indruk van een reeks kamers achter elkaar wordt door de inrichting nog versterkt. De sterk verlichte etalages op de verdieping zullen

weinig tot hun recht komen in de smalle straat. De verlichting is niet erg gelukkig, vooral de toepassing van donkere plafonds en het afschermen van het licht naar boven toe zal in deze groote, betrekkelijk lage ruimten een gedrukte en eenigszins zwoele atmosfeer geven. Lichttechnisch zijn eenige fouten aan te wijzen. De verlichting van de etalages door lampen in cassetten, zoals detail a) aangeeft, is wanneer men geen zilverreflectoren gebruikt, zeer oneconomisch, omdat het grootste gedeelte van het licht verloren gaat. Detail c) geeft een verkeerd gebruik van de „Cornalux“-lampen,

PRIJSVRAAG PALEIS VOOR DEN PRESIDENT VAN LITAUEN.

Door de Commissie voor den bouw van een paleis voor den President van de Republiek Litauen wordt een prijsvraag uitgeschreven, waaraan een ieder kan deelnemen.

Het paleis zal worden gebouwd te Kaunas. Dit paleis moet tevens voor representatie kunnen worden gebruikt; de omliggende bebouwing moet hierbij aansluiten.

Het bouwwerk moet o.m. bevatten een eetzaal voor 120 personen, een receptiezaal voor 300 personen, met de daarbij behorende dienstvertrekken. Voorts afzonderlijke audientiezalen, de woning van den President, een Kapel met sacristie, een afzonderlijke afdeling voor de gastenkamers, localiteiten voor de kanselarij en zalen voor den ministerraad. Voorts ruimten voor het personeel, dienstgebouwen en tuinen.

De architectuur van het gebouw moet in klassieke stijl worden gehouden.

Termijn van inzending der ontwerpen uiterlijk 1 Mei 1940. De Jury bestaat, behalve uit voorzitter en leden van het Litauische Parlement, ook uit vertegenwoordigers van de Zweedsche

No. 101010: De eerste indruk mag wat nuchter en droog zijn, bij nadere beschouwing blijkt, dat het geheel grondig is bestudeerd en in alle onderdeelen goed verzorgd. In de plattegronden zijn weinig fouten aan te wijzen. De doorgang langs de ronde lichtopening op de eerste verdieping is smal. De verlichting is goed, de verlichting van de spiegels is op vakkundige wijze opgelost. Ook de andere aangegeven lichtconstructies zijn zeer wel uitvoerbaar en zullen zeker het gewenschte effect geven.

Bij de beraadslaging over de uiteindelijke verdeling van de uitgeloopte prijzen bleek de jury wel unaniem van oordeel, dat geen van de ingezonden ontwerpen zonder meer voor een eerste prijs in aanmerking kwam. Ook de beste 3 ontwerpen vertoonden fouten of zwakten, die maken, dat ze niet met groot onderling verschil kunnen worden gerangschikt. De jury spreekt daarop als haar meening uit, dat voor een juiste waardeering de ter beschikking gestelde som aan prijzen op een andere, dan in het programma genoemde wijze behoort te worden verdeeld. Zij stellen daarop voor, de inzending onder motto 101010 en 19391 beide te bekronen met een prijs van f 250.— en de inzending 11111 een prijs toe te kennen groot f 200.— Mededoor het beschouwen der inzendingen acht de jury een combinatie van indirecte algemeene met een gevarieerde plaatselijke directe verlichting de meest wenschelijke. De aard van het bedrijf vraagt een verfijnd luchtige sfeer, te bereiken door zachte schaduwen en licht plafond. Dit kan door de indirecte verlichting van niet te groote helderheid bereikt worden, terwijl de directe plaatselijke verlichting moet zorgen voor schaduwwerking met glimlicht en schittering, die het geheele aspect verlevendigen.

Architectonisch vraagt het probleem oplossingen, waarbij met inachtneming van een juiste moduleering, een gevarieerde en elegante achtergrond gevormd wordt voor dit karakteristieke bedrijf.

De jury wil het rapport niet besluiten zonder een woord van waardeering voor de inzenders, die over het algemeen veel werk hebben gemaakt van hun ontwerp en zich daarbij groote moeite hebben gegeven speciaal aan de lichttechnische eischen te voldoen. Wij meenen dan ook de prijsvraag-uitschrijfter, de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, met haar initiatief te mogen gelukwenschen. Indien een herhaling van een dergelijke prijsvraag mogelijk zou zijn, zal dit kunnen leiden tot een beter begrip van de plaats van de kunstverlichting in de huidige architectuur. Wij zijn er dan ook van overtuigd, dat men hiermede een zeer nuttig werk zou kunnen verrichten.

De Jury:

F. LENSVELT.

Prof. Ir. H. T. ZWIERS.

Ir. L. C. KALFF, secretaris.

architectenvereniging (Prof. A. S. Asplund), Ingenieur- en Architectenvereniging in Litauen (Prof. M. Songaila), stadsarchitect van Kaunas (architect A. Jokimas) en een lid van de architectengroep (Jonas Kriscinkaitis).

Uitgelooft worden drie prijzen, één eerste prijs van 20.000 litas, een tweede prijs van 15.000 litas en een derde prijs van 10.000 litas. Bovendien kan de Jury beslissen tot aankoop van verdere ontwerpen tot den prijs van 5000 litas (een lita is ongeveer 30 à 33 ct.).

Het adres waar inlichtingen omtrent deze prijsvraag zouden kunnen worden ingewonnen, is:

Ministru Tarybos Kanceliarija, Kaunas, Duonelacio g. 32, of bij het consulaat van Litauen te Rotterdam, Gelderschestraat 6 (Plan C).

In het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102, Amsterdam, ligt voor belangstellenden het (volledige) programma met de bijlagen, ter inzage.

Pot

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

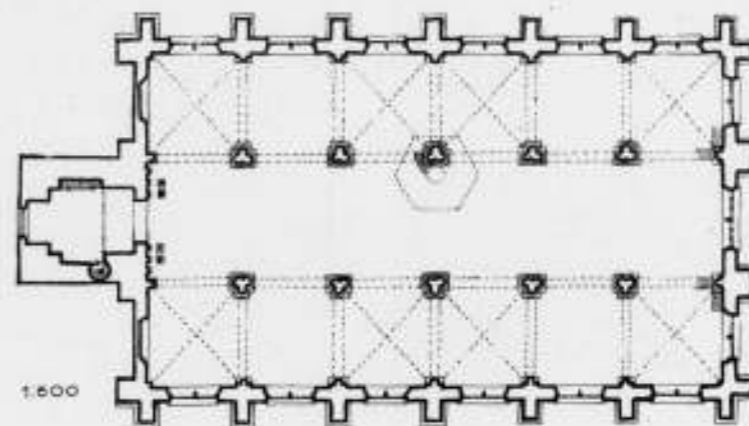
VII. DE WESTERKERK.

Toen in 1611 wederom een belangrijke uitleg van Amsterdam aangevangen werd, ontstond er spoedig behoefte aan een kerk in deze „ver” van het oude centrum afgelegene buurt. De aandacht van het Kerkbestuur viel op het plein tusschen de Keizersgracht en Prinsengracht, aanvankelijk de Keizermarkt geheeten, spoedig en voorgoed Westermarkt betiteld. Het Kerkbestuur kreeg de beschikking over een terrein aan deze Westermarkt en liet daarop de Westerkerk bouwen naar het ontwerp van Hendrick de Keyser. De bouw van de kerk begon in 1620 en toen Hendrick de Keyser in 1621 op 56-jarigen leeftijd stierf, werd de uitvoering van zijn plan overgedragen aan zijn zoon Pieter. Eerst in 1631 kon de kerk worden ingewijd.

Tijdens den bouw stond naast de kerk een houten hulpkerk, de Wester-Loots-Kerk, waarvan Klaas Janszoon, zoo lezen wij in Wagenaar, „aan Burgemeesteren, bij Requeste, te kennen gegeven hebbende, dat hij, om zijnen ijver voor de waarheid, zijn kalanten, die meest Remonstranten waren, verloor

hadt, op zijn verzoek bij provisie tot Koster was aangesteld”. De kerk heeft een in 6 traveeën verdeelden rechthoek van 48 m lengte bij 28 m breedte tot plattegrond. In doorsnede is de kerk 3-beukig, het middenschip is ongeveer 2 X zoo hoog als de zijbeuk. De 2e en de 5e travee zijn boven den zijbeuk tot de hoogte van het middenschip opgetrokken. Men zou kunnen zeggen dat aldus deze kerk twee kruisbeuken heeft gekregen. Het karakter van kruisbeuk is echter in ieder zoo verloren gegaan, dat men aan de toevoegingen niet meer de beteekenis noch den naam van kruisbeuk kan geven.

Het is een reminiscens van een middeleeuwschen kruisbeuk, die bovendien door de verdubbeling als zoodanig nog verzwakt is. We weten echter niet welke bedoeling Hendrick de Keyser met deze unieke ruimtevorming heeft gehad. In ieder geval heeft hij gelegenheid gekregen door vergrooing van het glasoppervlak de kerkruimte rijkelijk te verlichten en de buitenarchitectuur levendig te maken.

Pot

Wat het meeste opvalt in de Westerkerk is het onwezenlijke in de detaillering. De onbehouwen wijze, waarop de kolommen, bestaande uit 3 gekoppelde Dorische zuilen, het hoofdgestel en de steenen bogen en gewelven (boven de zijbeuken) zijn gedetailleerd, geven den indruk van onvoldragen werk. Dit typeert de Keyser als een architect, die steeds naar het nieuwe zocht, zonder in zijn latere werken zijn vroegere te cultiveeren. Hij was een modernist en zijn architectuur is eerlijk. Die van de Westerkerk is het eerlijkst.

Wij kunnen den trots begrijpen van de Protestanten, die, zich „behelpende” met de hun in 1578 overgedane gothische kerkgebouwen, een ware Protestantsche sfeer voelden in het nieuwe van de Westerkerk.

Het ameublement van deze kerk heeft niet den grooten rijkdom van dat in de Nieuwe Kerk. Bovendien is de kerk op een eigenaardige manier vol met banken, overhuifde muurbanken, met een onmogelijke galerij tegen den Oostkant. Tegen den Zuid-

gevel en Oostgevel vindt men eikenhouten binnenportieken (afgebeeld in v. Arkel en Weissman, N.H. Oudheden). Het orgel uit de 17de eeuw heeft door G. de Lairese beschilderde luiken. Uitwendig is de kerk aan alle architecten bekend door een bekoorlijk silhouet en levendige werking der bouwdeelen.

Aan de Westzijde tegen de kerk staat de Westertoren, in 1638 voltooid, maar niet volgens het ontwerp van Hendrick de Keyser in de Architectura Moderna. De te gerekte toren heeft lang niet de architectonische fijnheid van dien van de Zuiderkerk. Maar de Westertoren was een fenomenale dominant in de stad. Weet U, dat U op de brug bij het Hotel de l'Europe staande, nu nog de bovenste transen van den Westertoren kunt zien? Gij hoeft niet te vragen welke glorie dat betekende in de 17de eeuw.

Litteratuur: Dr. E. Neurdenburg — Hendrick de Keyser, beeldhouwer en bouwmeester van Amsterdam.

PREEKSTOEL IN DE LUTHERSCHE KERK AAN DEN WOLFSHOEK TE ROTTERDAM.

UIT DE EVANG. LUTHERSCHE GEMEENTE EN HAAR OUDE KERKGEBOUW, DOOR J. VERHEUL DZN.J.

INTERIEUR VAN DE OUD-KATHOLIEKE KERK IN DE LANGE TORENSTRAAT TE ROTTERDAM.

UIT DE OUD-KATHOLIEKE GEMEENTE EN HAAR OUDE KERKGEBOUW, DOOR J. VERHEUL DZN.J.

BOEKBESPREKING.

„De Oud-Katholieke Gemeente en haar Oude Kerkgebouw aan de Lange Torenstraat te Rotterdam”, door J. Verheul Dzn.

„De Evangelisch Lutherse Gemeente en haar Oude Kerkgebouw te Rotterdam”, door J. Verheul Dzn. Uitgave van Stemerding en Co., Rotterdam. We bespreken hier de beide boekjes te samen. Te samen bewijzen zij de vruchtbare werkkraft van dezen nestor onder de architecten op het gebied van geschiedschrijving. Deze beide boekjes zijn opgevat als dat over „De Doopsgezinde Gemeente en haar Kerkgebouw te Rotterdam”, welk werk we in ons nummer van 26 Aug. No. 34 j.l. bespraken. Ook in deze boekjes gaat aan de minitieuze beschrijving van het Kerkgebouw een aperçu over de geschiedenis der kerkelijke gemeenten vooraf. Met deze overzichten, die niet zoo gemakkelijk te verkrijgen zijn, te geven deed de heer Verheul goed werk, ook voor een ruimeren kring dan die der architecten. Voor dien ruimeren kring betreft hij, naar wij hopen, tevens het gebouw en de bouwkunst in de belangstelling.

De niet zeer bekende Oud-Katholieke kerk aan de Torenstraat, in 1698 gebouwd, acht de schrijver een belangrijk specimen van onze 17e eeuwse bouwkunst. „Getroffen werd ik door hetgeen zich aan mijn oog voordeed, want niet gemakkelijk kan de aanblik van een kerkinterieur indrukwekkender zijn, dan die van dit vrij gave geheel, dateerende uit een van de

stijlperiodes der 17e eeuw. Moelijk zal een dergelijk voorbeeld in ons vaderland aan te wijzen zijn”. Uit de beschrijving der kerk en hetgeen zij bevat en de afbeeldingen, krijgt men inderdaad den indruk van een bouwwerk, dat een bezichtiging uit architectonisch en decoratief oogpunt alleszins waard is. Fraaie doorsnede-teekeningen voltooien tenslotte ook wat de technische constructie betreft, het beeld dat de heer Verheul van dit kerkje geeft.

In dit boekje wordt ook de Oud-Katholieke Kerk van de H.H. Petrus en Paulus (Paradijskerk) aan den Nieuwen Binnenweg nr. 13 te Rotterdam in het kort behandeld.

De Evangelisch Lutherse Kerk aan de Blaak met zijn groen koperen dak en sierlijk torentje is algemeen bekend. De kerk is gebouwd van 1733—1736, naar de schetsen van den architect Titus Favre, een Zwitser, die na den bouw van deze kerk Rotterdam weer wisselde voor Berlijn. De kerk heeft belangrijke architectonische kwaliteiten. Zij bezit een aantrekkelijk meubilair, dat de heer Verheul uitvoerig beschrijft. Zeer interessant is, aan de hand der doorsnede-teekeningen, de constructie der kap, waarvoor de schrijver als architect terecht de aandacht vraagt.

Ook met deze beide goed verzorgde werkjes heeft de heer Verheul eer ingelegd.

J. P. M.

ONTWERPSTUDIE No. 14 VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De ontwerpen welke zijn ingekomen op bovengenoemde studieprijsvraag, zullen 21 December a.s. des avonds tusschen 7 en 8 uur, voor deelnemers

en belangstellenden, worden tentoongesteld in een der bovenzalen van het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 39 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 9 DEC. 1939 No. 49

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Ledenvergadering van den B.N.A. te Amsterdam op Zaterdag 16 December 1939 in het American Hotel te Amsterdam (ingang Marnixstraat) des voormiddags om kwart voor elven.

AGENDA.

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering van 14 October 1939, opgenomen in de Off. Med. No. 34, behoorende bij het nummer van 28 Oct. 1939, No. 43.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Verkiezing van 2 leden van het Bestuur van den B.N.A.
6. Begroting 1940.
7. Verkiezing van leden in de Permanente en andere Commissies.
8. Lezing met lichtbeelden door den Heer Ir. G. Friedhoff, architect B.N.A., over „Amerika”, naar aanleiding van zijn bezoek aan New York en enkele andere Amerikaansche steden in Mei en Juni van dit jaar.
9. Rondvraag.

TOELICHTING OP DE AGENDA.

Punt 5. Candidaatstellingen Bestuursverkiezing voor 1940.

Onderstaande Gewestelijke Kringen hebben voor de vacatures, ontstaan door het aftreden van de Heeren C. H. de Bever en Ir. A. J. van der Steur, die niet herkiesbaar zijn, de volgende leden candidaat gesteld:

Gew. Kring Amsterdam: de Heeren H. M. J. H. Kraayvanger en Ir. J. van der Linden.

Gew. Kring Eindhoven: de Heeren W. J. Sandhövel en J. M. van Hardeveld.

Gew. Kring Haarlem: de Heeren H. M. J. H. Kraayvanger en P. Vorkink.

Gew. Kring Hilversum: de Heeren C. B. Posthumus Meyjes en H. M. J. H. Kraayvanger.

Gew. Kring Leeuwarden: de Heeren G. Westerhout en Ir. W. B. Ouëndag.

Gew. Kring Maastricht: de Heeren Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk en W. J. Sandhövel.

Gew. Kring Rotterdam: de Heeren Ir. A. van der Steur, H. M. J. H. Kraayvanger en Ir. J. van der Linden.

Voor de punten 6 en 7 wordt verwezen naar de afzonderlijke gecyclostyleerde mededeelingen, aan de leden toegezonden.

CRISISRAAD VAN DEN B.N.A.

Hierbij worden de leden er aan herinnerd dat de Crisisraad van den B.N.A., (zie de off. mededeelingen No. 28 behoorende bij het nummer van 16 Sept. 1939, no. 37), elke week des Dinsdagsmiddags om half drie bijeenkomt in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102.

Den leden wordt verzocht, zoo zij den Crisisraad schriftelijk willen raadplegen, hun brieven tijdig vóór elke vergadering in te zenden. Voor een mondeling onderhoud melde men zich tevoren even aan.

De Crisisraad verzoekt den leden hem met gevallen van prijsopdriving e.d. in kennis te stellen.

A. ET A. De in het vorige nummer aangekondigde Ledenvergadering is een week uitgesteld en zal thans worden gehouden op **DONDERDAG 21 DECEMBER a.s.**, des avonds om 8 uur in het **American Hótel**, ingang **Leidsche Kade**.

Agenda:

- a. Notulen.
 - b. Ingekomen stukken.
 - c. Mededeelingen.
 - d. Bespreking begroting 1940.
 - e. Benoeming verificatie-commissie.
 - f. Benoeming plaatsvervangende leden Comm. v. Advies.
 - g. Verkiezing van een lid voor den Tentoonstellingsraad wegens periodiek aftreden van den Heer A. P. Smits, die herkiesbaar is.
- Voordracht van het Bestuur:
- A. P. Smits — Prof. Ir. H. T. Zwiers.

h. Verkiezing van een lid voor de Redactie van het B. W. A., wegens periodiek aftreden van den Heer J. F. Berghoef, die zich niet herkiesbaar stelt.
Voordracht van het Bestuur:
A. Eibink — J. Zietsma.
Zooals bekend, werd de Heer Berghoef in verband met diens arbeid aan de Raadhuisprijsvraag reeds tijdelijk door den Heer J. Zietsma vervangen.

j. Principeel voorstel tot het aangaan van een verbintenis met de Club H. B. O.

k. Voorstel tot wijziging van de Statuten betreffende het aspirant-lidmaatschap.

l. Rondvraag en sluiting.

Vanaf een uur voor den aanvang der vergadering zullen de ingekomen ontwerpen van ontwerpstudie no. 14 worden tentoongesteld.

ONTWERPSTUDIE No. 14 VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De ontwerpen welke zijn ingekomen op bovengenoemde studieprijsvraag, zullen 21 December a.s. des avonds tusschen 7 en 8 uur, voor deelnemers en belangstellenden, worden tentoongesteld in een der bovenzalen van het American Hotel (ingang Leidschekade), Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 50

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

16 DECEMBER 1939

PROF. DR. H. BRUGMANS †.

Op den 6den December j.l. is Prof. Dr. Hugo Brugmans, oud-hoogleraar in de Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, nog onverwacht, schoon zijn gezondheidstoestand den laatsten tijd — eigenlijk al sinds het begin van zijn emeritaat — te wenschen overliet, op 71-jarigen leeftijd overleden.

Die dood sluit een succesvolle loopbaan af, een leven vol activiteit in verschillend opzicht en van groote productiviteit als historicus vooral.

Brugmans — het is bekend — was geen Amsterdammer van geboorte, zijn wieg stond in Groningen, de stad waarheen hij in zijn vacaties nog altijd gaarne mocht gaan. Maar hij werd Amsterdammer, par droit de conquête.

„Dit sterke milieu heeft mij altijd gegrepen, lang vóór dat ik hier hoogleraar werd en mij metterwoon vestigde,” zoo verzekerde hij in 1938, bij zijn afscheid. Wie leven en werken van den overledene kent, weet dat dit woord ten volle waarheid bevatte. Brugmans is daardoor, meer dan wie ook, de geschiedschrijver van Amsterdam geweest, een 20ste eeuwse Wagenaar. Zijn „Geschiedenis van Amsterdam” in acht deelen, maar eveneens zijn medewerking aan de groote uitgaaf „Amsterdam in de zeventiende eeuw”, voorts zijn „Opkomst en bloei van Amsterdam” (1911), „Het Stadhuis van Amsterdam” (1914) en „Het Nieuwe Amsterdam” bewijzen dit onder meer.

Wij gewaagden daar van het Stadhuis van Amsterdam! Wie zich het schoone rapport van de Raadhuis-Damcommissie herinnert, dat met zooveel warmte en welsprekendheid op de teruggave van Amsterdams Burger-Kapitol aan zijn oorspronkelijke bestemming aandringt, die gevoelt daarin den invloed van Brugmans als lid der commissie, waarin trouwens ook mannen als Cuypers en Berlage zaten.

Hij was het ook die, door de publicatie van de documenten betreffende den overgang van het Amsterdamsche Stadhuis tot Koninklijk Paleis („Van Raadhuis tot Paleis”, 1913), het eigendomsrecht van Amsterdam op zijn oude stadhuis onomstootelijk vaststelde. Als later de Regeering ten slotte bereid werd bevonden mede te werken aan de bekende „transactie”, waardoor de Hoofdstad des Rijks de noodige millioenen kreeg om een nieuw stadhuis te bouwen — een ideaal waarvan de vervulling nog min of meer veraf schijnt — dan is dat zeker voor een groot deel hieraan te danken.

Maar men zou Prof. Brugmans te kort doen, als men hem alleen als geschiedschrijver van Amsterdam zou herdenken — al zou dit op zichzelf al een levenstaak betekend hebben. Hij beheerschte echter een veel grooter en meer verscheiden gebied. Na zijn dissertatie — hij promoveerde in 1892 aan de Universiteit van zijn geboorteplaats — begon hij, als conservator aan de Groninger Universiteitsbibliotheek, de handschriften dier bibliotheek te beschrijven. Kort voor zijn dood sloot hij de eerbiedwekkend lange reeks zijner publicaties af met een boek over den Franschen tijd in ons land. Daartusschen in ligt veel

en velerlei, te veel om in dit korte bestek volledig te worden opgesomd. Wie hiervan een overzicht wil nemen, raadplege de bibliographie van zijn arbeid, samengesteld door een zijner oud-leerlingen, Drs. van der Bijll, en hem ten vorigen jare bij zijn afscheid als huldeblijk aangeboden. Hier mogen alleen ter kenschetsing vermeld worden: het groote vierdeelige handboek betreffende de Algemeene Geschiedenis, dat hij tezamen met Prof. G. W. Kernkamp schreef, en het werk over Het staatkundig en maatschappelijk leven der Oud-Nederlandsche steden, dat hij met wijlen den rijksbouwmeester C. H. Peters samenstelde.

Ook l'histoire contemporaine had ten volle zijn aandacht en belangstelling, gelijk bijv. blijkt uit zijn in 1936 verschenen Geschiedenis van den wereldoorlog, nadat hij reeds in 1933 in „De Schuldvraag” het ontstaan van den wereldoorlog had behandeld.

Zijn veelzijdigheid weerspiegelt zich ook in het werk van zijn talrijke leerlingen. Men zie bijv. den bundel „Historische Opstellen” van oud-leerlingen, welke hem in 1929, bij gelegenheid van zijn 25-jarig heegleeraarschap, vereerd werd. Zeer uiteenlopend zijn de daarin behandelde onderwerpen. Aan de vruchten kent men den boom!

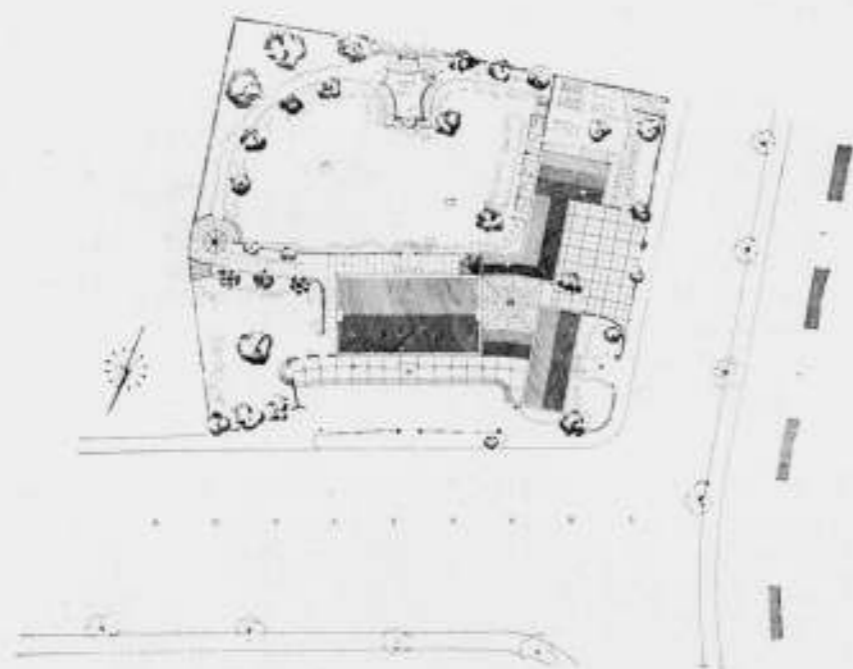
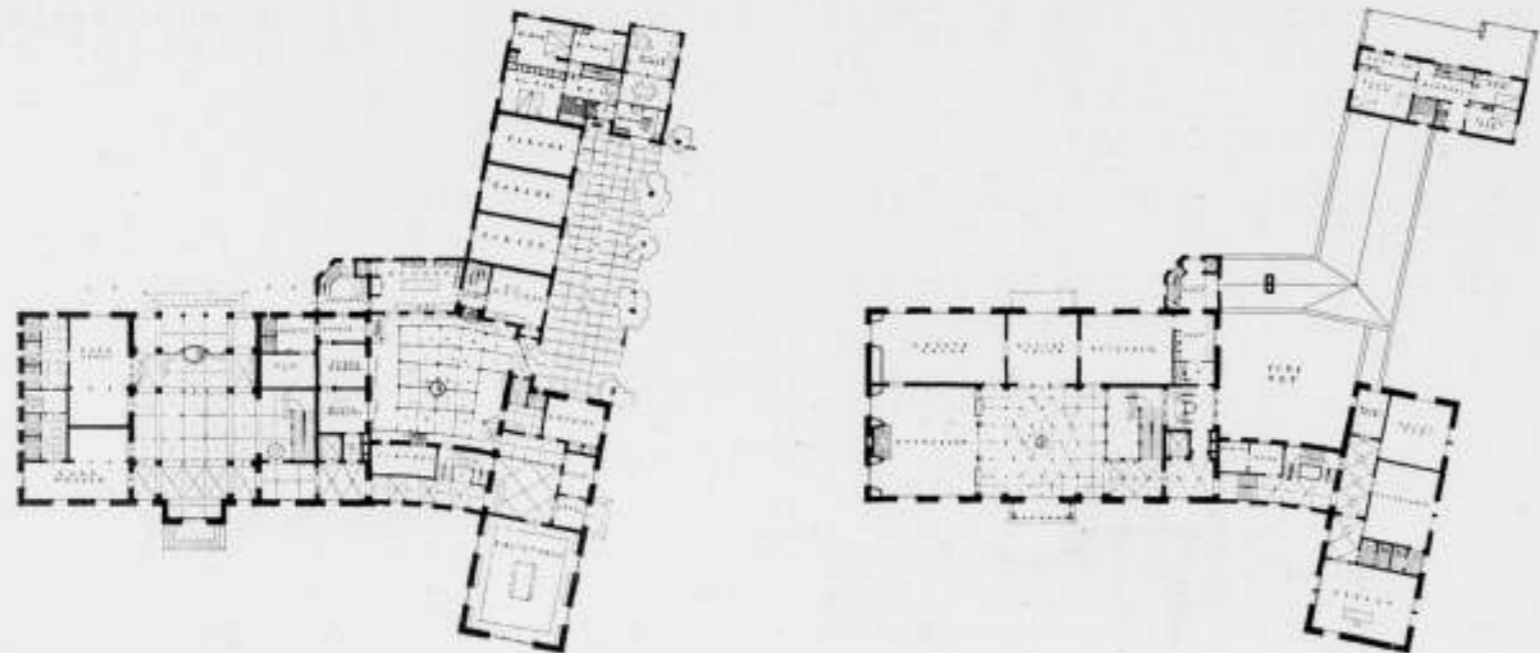
In dit verband moge ook worden aangestipt, dat Brugmans, naar dezer dagen van verschillende zijden erkend is, steeds een zeer humaan examinerator was. Van 1906 tot 1938 trad hij onafgebroken op als lid der examen-commissie voor de middelbare akten geschiedenis, aardrijkskunde, enz.

Een typisch kenmerk van Brugmans was tenslotte, dat hij zich met zijn wetenschappelijk werk gaarne wendde tot, instelde op, een breeder kring van belangstellenden, dan die der zuivere vakgeleerden. Van dien karaktertrek, die neiging, was ook een uitvloeisel, dat hij zoovele jaren, in totaal dertig, voorzitter is geweest van het bekende genootschap Amstelodamum, met zijn honderden leden uit alle kringen der burgerij. Prof. Brugmans zag in het Genootschap een middel, en hij maakte het tot een krachtig werktuig daarvoor, om op ruime schaal de „kennis van het verleden en het heden van Amsterdam te bevorderen en belangstelling te wekken voor de oude en hedendaagsche geschiedenis” van deze Stad der Steden, zooals de statuten van Amstelodamum aangeven.

Zoo werkte Prof. Brugmans op verschillende wijzen en in allerlei functies. Het is eigenlijk onbegrijpelijk, hoe hij voor al dit werk den tijd heeft kunnen vinden, en nog bovendien gelegenheid heeft gehad om, zooals zijn oudste zoon bij de teraardebestelling van zijn stoffelijk overschot op Zorgvlied getuigde, zooveel voor zijn omgeving, zijn familie en zijn vrienden te zijn. Wie het voorrecht had hem van nabij te leeren kennen, zal ook den beminnelijken mensch Brugmans niet licht vergeten!

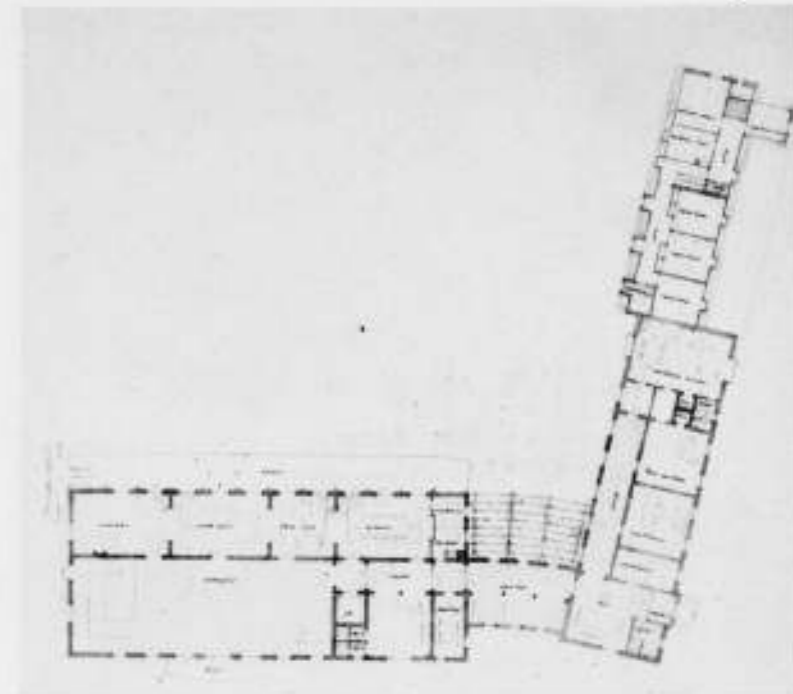
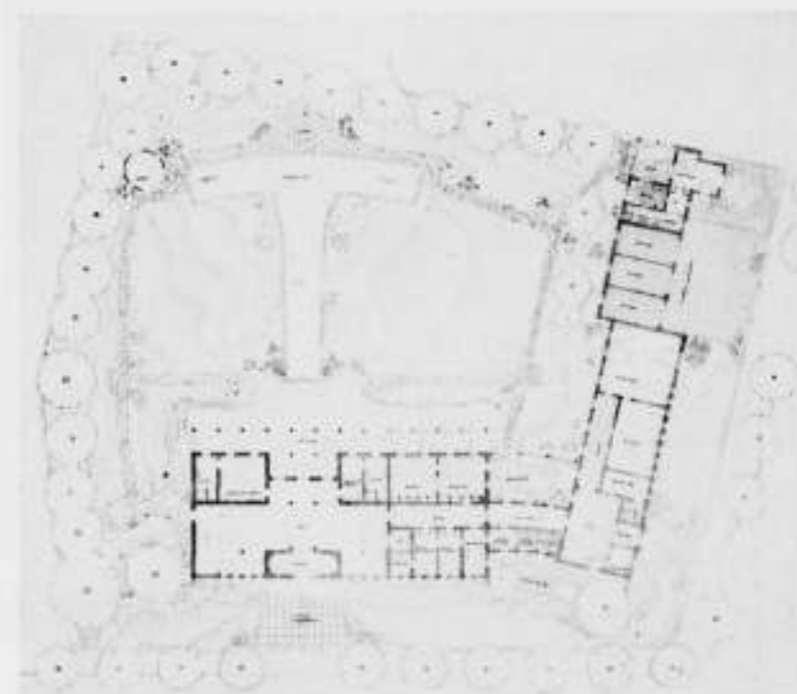
D. KOUWENAAR.

Amsterdam, December 1939.

ONTWERP VOOR EEN AMBASSADEGEBOUW 4e LEERJAAR H. B. O. 1938-1939.
462

ONTWERPER L. H. P. WATERMAN

ONTWERP VOOR EEN AMBASSADEGEBOUW. ONTWERPER R. DONKER

CURSUS VOOR VOORTGEZET EN HOGER BOUWKUNSTONDERRICHT (V. H. B. O.)

ONTWERPEN DER GEDIPLOMEERDEN.

Voor het cursusjaar 1938—1939 trad Prof. N. Lansdorp op als leider van het vierde leerjaar voor het vak architectonisch ontwerpen. Van de 7 cursisten die tot de studie voor dit 4e leerjaar waren toegelaten, hebben 6 hun werk ingeleverd. Hiervan werd aan 4 cursisten het diploma van den Cursus toegekend, te weten de heeren: L. H. P. Waterman te Amsterdam, R. Donker te 's-Gravenhage, J. Wiedijk te Amsterdam en W. P. M. Vintges te 's-Gravenhage.

Van het werk dezer vier heeren worden in dit nummer enkele teekeningen gereproduceerd.

Voor het te ontwerpen Ambassade-gebouw had Prof. Lansdorp het volgende programma van eischen verstrekt:

Een ambassade-gebouw te ontwerpen op een aangegeven terrein (A, B of C).

Het gebouw bestaat uit:

- I. een woning voor den gezant, welke tevens gebruikt wordt voor officiële ontvangsten.
- II. een vleugel voor den administratiedienst.
- III. chauffeurswoning met garages c.a.

Volgens de situatie-teekening A zullen I, II en III aaneengesloten moeten zijn.

Volgens de situatie-teekening B en C zullen I en II aaneengesloten moeten zijn.

I. Woning, bestaande uit: begane grond (vloer ± 0,40 + terrein), hoofdverdieping (± 3,50 m + begane grond vloer),

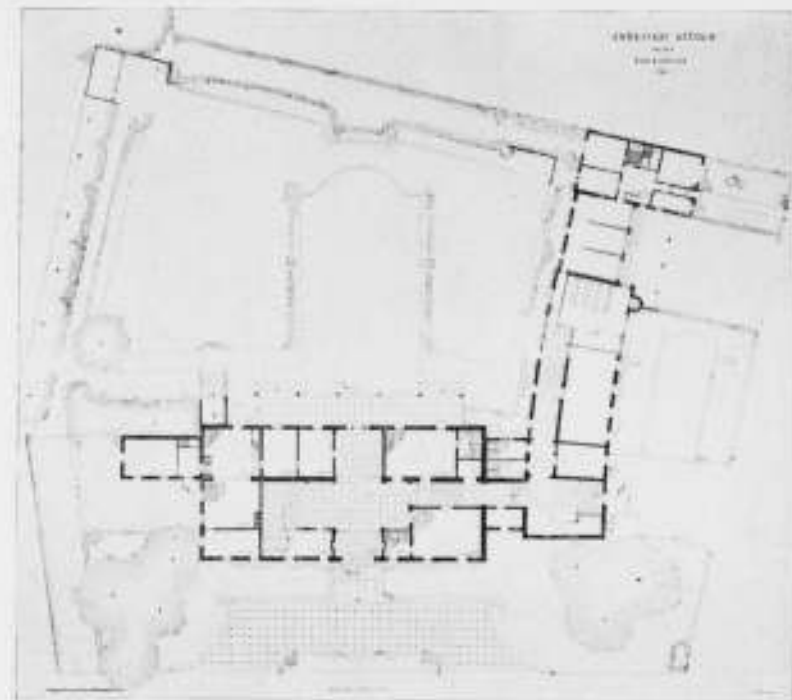
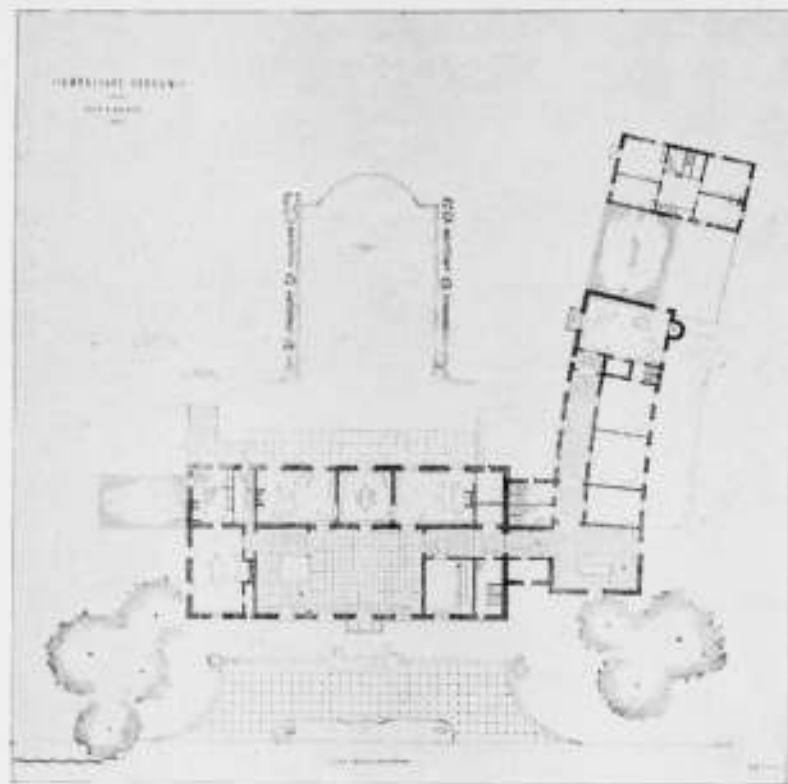
slaapverdieping (± 8 m + begane grond vloer), kamerverdieping.

Begane grond, bestaande uit: Hoofdingang; 1. ruime vestibule; 2. monumentale hal; 3. garderobes heeren ± 36 m²; in de hal (2) monumentale trap naar hoofdverdieping; 5. lift ± 5 m²; Dienst: 6. keuken ± 30 m²; 7. bijkeuken ± 30 m²; 8. lift naar dienkamer op hoofdverdieping; 9. ruimte personeel ± 12 m²; 10. dienstingang en dienstrap; 11. 2 toiletten personeel; 12. poetskamer ± 18 m²; 13. kamer huisknecht (± 18 m²) naast 12; 14. wijnbergplaats ± 36 m²; kan ook in den kelder, evenals: 15. centrale verwarming (oliestookinrichting) ± 36 m²; 16. bergruimten.

De kamer van den huisknecht (13) moet zóó gelegen zijn, dat deze den hoofdingang (1) en dien van het administratiegebouw kan bereiken.

Hoofdverdieping: De hoofdtrap voornoemd, uitkomende bij 17. een groote ontvanghal ± 110 m²; waar vanuit bereikbaar: 18. salon ± 36 m²; 19. 2de salon ± 54 m²; 20. rookkamer ± 54 m²; 21. eetzaal ± 48 m² (18, 19 en 20 inéénlopend); 22. dienkamer ± 15 m²; dienstrap (10); 23. zilverbergplaats ± 6 m²; 24. monumentale trap met hal naar 1ste verdieping.

Slaapverdieping: Hoofdtrap met hal als 24; 25. groote slaapkamer ± 36 m² met badkamer en boudoir; 26. 6 groote slaapkamers, waarvan 2 met badkamer; toiletten, bergruimten enz.

ONTWERP VOOR EEN
AMBASSADEGEBOUW.

ONTWERPER
J. WIEDIJK.

Kapverdieping: 27. 4 slaapkamers personeel; badkamer toilet; 28. slaapkamer huisknecht; 29. linnenkamer; 30. mangelkamer; 31. zolders; 32. bergruimten.

Kelders voor provisie, bergruimten (eventueel wijn-) en centrale verwarming.

II. Dienstgebouw, bestaande uit: begane grond \pm 0,40 m + terrein; 1ste of hoofdverdieping, 2de verdieping, kap, kelders. Begane grond: 33. hoofdingang; 34. garderobes en toilet \pm 18 m²; 35. fietsenberplaats \pm 18 m²; 36. trappenhuis; 37. archief \pm 24 m²; 38. bibliotheek \pm 88 m².

Hoofdingang 33 moet door gangen of hallen in verbinding staan met hoofdhal I. 2.

Hoofdverdieping: trappenhuis 36; 39. wachtkamer \pm 36 m²; 40. wachtkamer \pm 18 m²; 41. kamer Minister \pm 54 m²; daarnaast 42. kamer secretaris \pm 36 m²; toiletten.

Deze hoofdverdieping moet in verbinding staan met hoofdverdieping 1.

2de verdieping: trappenhuis 36; 43. 2 kamers, één voor den handels- en één voor den militairen attaché, elk \pm 36 m²; 44. garderobes en toiletten attaché's \pm 18 m²; 45. wachtkamer \pm 18 m²; 46. kamer typisten \pm 36 m²; toiletten.

In de kap: bergruimten.

III. Chauffeurswoning c.a.: 3 garages, elk \pm 28 m²; Woning: begane grond: ingang, trap, keuken \pm 15 m²; woonkamer \pm 20 m², 2 slaapkamers, elk \pm 20 m²; 1 slaapkamer \pm 15 m², badkamer, toiletten; kelder.

Zolder: 3 slaapkamers voor chauffeurs (gasten), badkamer, toilet, verder zolder, bergruimten.

Groote tuin voor den gezant, zoo min mogelijk uitzicht van II en III in den tuin.

Gevraagd, op schaal 1 à 100:

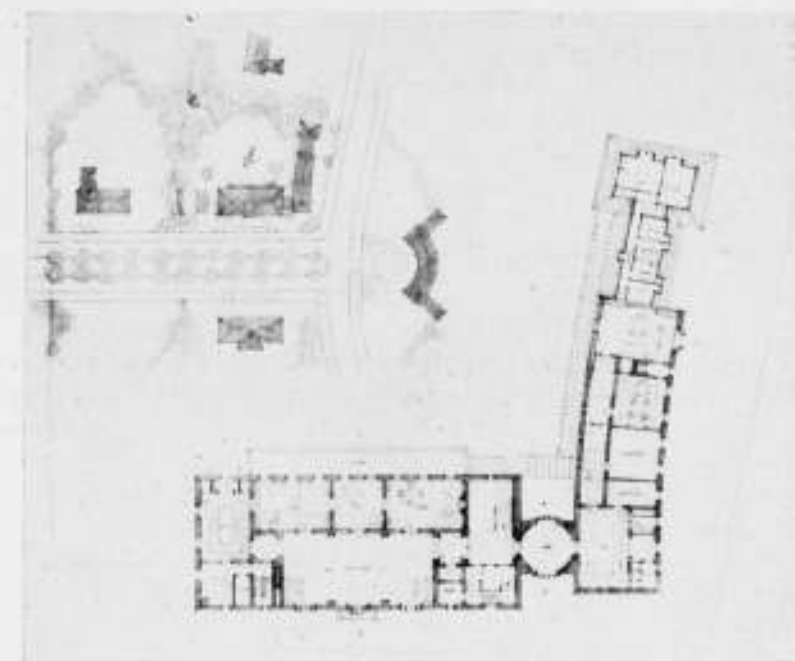
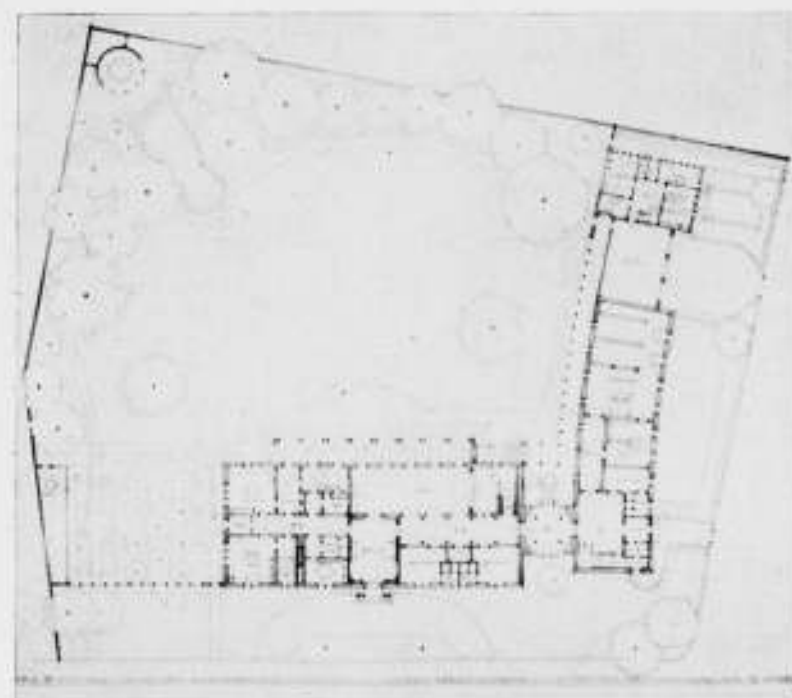
alle plattegronden, gevels, 3 doorsneden, tuinaanleg. Situatie-teekening, schaal 1 à 500. Perspectiefschets, maquette (verplicht).

Van de 3 situaties der terreinen, die bij den aanvang zijn gegeven, werd door alle Cursisten dezelfde gekozen, n.l. die, waarop het gebouw kon worden ontworpen als een vrijstaand gebouw.

Hoewel in het 4e leerjaar nog colleges over andere onderwerpen worden gegeven, waarvan de resultaten ook worden meegeteld bij de toekenning van het diploma, is het maken van het architectonisch ontwerp toch wel de hoofdschotel van dit laatste leerjaar. Het bestuur dringt er bij het stellen van opgaven voor architectonische ontwerpen, bij de Docenten steeds meer op aan, ook voor die van het 4e leerjaar, om deze beperkt te houden, opdat de Cursisten er aan toe kunnen komen, hun ontwerp geheel goed door te werken. O.m. wordt er van bestuurszijde steeds meer op aangedrongen, voor de belangrijke binnenruimten ook goed doorwerkte interieurstudies te geven. Enkele jaren geleden werd hiervoor in het 4e leerjaar afzonderlijk een docent benoemd. Het is echter tot nog toe niet gelukt, om in dit opzicht het beoogde resultaat te bereiken.

Van de ontwerpen der gediplomeerden worden hierbij voornamelijk afgebeeld de 2 hoofdplattegronden met de situatie en een perspectiefschets.

B. T. BOEYINGA.

ONTWERPER
W. P. M. VINTGES.

ONTWERP VOOR EEN
AMBASSADEGEBOUW.

WAT IS GOEDE VERLICHTING?

INAUGUREELE REDE VAN PROF. DR. ING. N. A. HALBERTSMA

Aan de door Prof. Dr. Ing. N. A. Halbertsma uitgesproken rede bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Verlichtingskunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, op 20 November 1939, ontleenen wij het volgende: Zoo eenvoudig als het is, het zien te omschrijven als het waarnemen van verschillen in helderheid en kleur, zoo uiteenlopend is de wijze waarop deze verschillen ontstaan en de indruk daarvan wordt verwerkt.

Eenige voorbeelden mogen U dit verduidelijken. Bij het lezen van kleinen druk, komt het in de eerste plaats aan op het scheppen van de voorwaarden voor groote gezichtsscherpte, n.l. een voldoende sterkte der verlichting en een flink contrast tusschen druk en papier. Daarentegen zijn voor den beeldhouwer de schaduwen, die op het werkobject ontstaan, het middel om waar te nemen, groote gezichtsscherpte is voor hem geen eisch. De verlichtingssterkte is voor hem secundair. De sorteerder in de sigarenfabriek moet zeer geringe kleurverschillen onderscheiden. Het daarvoor noodige licht van de het daglicht benaderende kleur moet tevens in voldoende sterkte voorhanden zijn. De automobilist moet des avonds voorwerpen op den weg waarnemen, die maar weinig tegen den achtergrond afsteken. Kleurverschillen spelen hierbij geen rol, maar wel is het van belang, dat hij deze vage silhouetten snel genoeg opmerkt. De kustverlichting daarentegen heeft haar taak vervuld, zoodra de zee-man in de diepe duisternis een lichtend puntje in een bepaald rhythme kan waarnemen.

Het is nu taak der verlichtingskunde te onderzoeken, waarop het bij het waarnemen van een object onder bepaalde omstan-

digheden aankomt, welke eischen dienovereenkomstig aan de verlichting moeten worden gesteld, en hoe men aan deze eischen zoo goed mogelijk kan voldoen. In die woorden „zoo goed mogelijk” ligt een voorbehoud. Zelfs indien wij op grond van het experiment weten bij welke verlichting het zien onder optimale condities geschiedt, zal de uitvoering van die verlichting in de praktijk soms afstuiten op groote en zelfs op onoverkomelijke moeilijkheden.

Deze kunnen van physischen aard zijn, b.v. wanneer men een op zichzelf gewenschte sterkere verlichting niet kan gebruiken, omdat daarbij een te sterke warmtestraling zou optreden, of omdat die sterke verlichting een nadeeligen photochemischen invloed heeft op het te verwerken product. Het onderzoek van Van Kreveld en Van Liempt omtrent de verlichting in de donkere kamer heeft een voorbeeld geleverd van een physische beperking, waarvoor de verlichtingskunde zich geplaatst ziet. Ook financiële redenen kunnen in den weg staan aan de verwezenlijking der voor het waarnemen gunstigste condities bij het verlichten. Aanleg- en bedrijfskosten kunnen een hoogte bereiken, die economisch niet te verantwoorden is. Niet steeds zal men dus het optimale effect bij de verlichting kunnen verkrijgen; de aan de kwaliteit der verlichting te stellen eischen zullen dan op een compromis moeten berusten.

Den vooruitgang der verlichtingskunde herkennen wij nu wel het duidelijkst daaraan, dat dergelijke compromissen tegenwoordig minder noodig zijn dan vroeger. Hiertoe hebben bijgedragen de lichtbronnen met hoog rendement, waarover wij tegenwoordig beschikken, de betere verlichtingstoestellen, en

de dalende prijzen van de vormen van energie, die voor de verlichting worden gebruikt.

Dat de aan de kwaliteit der verlichting gestelde eischen in den loop van den tijd veel strenger zijn geworden, is het gevolg van een dieper inzicht in de functies van ons gezichtsorgaan en in de wijze, waarop wij waarnemen, en van de vorderingen op fysisch en chemisch en technisch gebied, die ons zooveel betere lichtbronnen hebben verschaft.

Na een geschiedkundig overzicht van den vooruitgang op dit gebied vervolgde Prof. Halbertsma:

Voor het beoordeelen van de vraag „Wat is goede verlichting?” houden wij ons, ook tegenwoordig, nog aan deze punten:

voldoende sterkte der verlichting,

plaatselijke gelijkmatigheid,

gelijkmatigheid t.o.v. den tijd,

juiste schaduwvorming,

goede helderheidsverdeling in het gezichtsveld, waaronder ook valt het vermijden van verblinding,

aanpassing van de lichtkleur aan het werk.

Eik dezer factoren is sedert 1925 het onderwerp van onderzoek geweest, veel zien wij thans anders dan toentertijd.

Zoo heeft in den loop der jaren een belangrijke wijziging plaatsgevonden in de opvattingen van het begrip „voldoende verlichtingssterkte”. Met verwondering hooren wij van de 15 lux voor gewoon werk en de 30 lux voor fijnen arbeid, die een 30 jaar geleden door de arbeidswet werden voorgeschreven. Deze waarden zijn sedertdien in de lijst der gebruikte verlichtingssterkten van de spits naar het onderste einde verhuisd. Zij worden in werkplaatsen niet meer toegepast en zijn ten hoogste voldoende voor loodsen, gangen en magazijnen. Is dat uitsluitend het gevolg daarvan, dat het licht zooveel goedkoper is geworden? Per watt geeft de natriumlamp 20 maal zooveel licht als de kooldraadlamp en de prijs van het kilowattuur is een fractie van hetgeen men in 1909 daarvoor betaalde.

Wij willen het belang van de vorderingen der techniek in dezen niet ontkennen, maar tevens er op wijzen, dat wij thans weten, dat het lezen van gedrukt schrift, waarmede Cohn, zijn tijdgenooten en zijn volgelingen, hun onderzoekingen deden, niet als een zware visuele taak mag worden beschouwd. Dikwijls zijn de contrasten veel geringer dan die bij zwarte letters op wit papier b.v. bij druk op gekleurd papier. Letters in lichte kleuren bij reclamédrukwerken, of de grijze letters van carboncopieën mag men niet vergelijken met de zwarte letters op witten grond, die voor leesproeven worden gebruikt. Ook de details, b.v. van teekeningen, zijn soms veel fijner dan die der gebruikte drukletters. Soms liggen zij op de grens van het oplossingsvermogen van het menselijk oog. Tot de bijzondere hulpmiddelen, die men dan moet toepassen, behooren zowel het vergrootglas als een zeer sterke verlichting, waarbij men de objecten tengevolge van de door hun groote helderheid veroorzaakte irradiatie kan waarnemen. Zoo vond Ruffer bij een gezichtsscherpteproof met draden van 0,01 mm dikte, dat de gezichtsscherpte tot aan de verlichtingssterkte van 10.000 lux toenam.

De tweede aanleiding voor het toepassen van grootere verlichtingssterkten is de noodzakelijkheid rekening te houden met de individuele verschillen tusschen de oogen der arbeidskrachten; in het bijzonder met de grootere lichtbehoefte van personen met een slecht gezichtsvermogen en van personen op hooger leeftijd, die slecht accommodeeren. De tengevolge van de grootere verlichtingssterkte verkleinde opening van de iris draagt dan door het diaphragmeeren van de slecht geacommodeerde lens er toe bij een scherper beeld op het netvlies te ontwerpen en compenseert zoo een ouderdomsverschijnsel.

In de derde plaats werd bij de oude metingen van de gezichtsscherpte of de leesnelheid geen rekening gehouden met de ver-

moeidheid. Om dezelfde visuele taak gedurende eenige uren te verrichten is een grootere verlichtingssterkte nodig, dan wanneer men slechts een proef van korten duur doet.

Hierop heeft de Russische oogarts R. Katz reeds in 1895 gezezen. Gebruik makend van de frequentie van den lidslag van het oog als indicator voor de door het zien veroorzaakte vermoeidheid, vond hij dat de verlichtingssterkte, om zonder vermoeidheid langen tijd te zien, 25 maal zoo groot moest zijn als de verlichtingssterkte, waarbij men gedurende korten tijd het object even duidelijk kan waarnemen. Een bril met donkere glazen, die 24/25 van het licht absorbeerden, was het eenvoudige instrumentarium waarmede Katz onderzocht of de schoolbanken voldoende verlicht waren.

Er zou geen aanleiding zijn deze proeven van 45 jaar geleden hier nog eens te releveeren, wanneer het onderzoek der vermoeidheid tengevolge van een zware visuele taak op het oogblik niet in het brandpunt der belangstelling stond, en wanneer wij de ideeën van Katz daarbij niet terug zouden vinden in het werk van Luckiesh en Moss, die reeds sedert vele jaren hebben gewerkt op de vermoeidheid als maatstaf voor de kwaliteit der verlichting, en die reeds op zeer verschillende wijzen getracht hebben de vermoeidheid tengevolge van een bepaalde visuele taak te meten.

Zij hebben een zichtbaarheidsmeter in den vorm van een bril geconstrueerd met twee draaibare grijze filters van variabele absorptie, waarmede zij meten, of de verlichting op een werkvlak voldoende is, om het werk op den duur zonder vermoeidheid te verrichten. Bovendien hebben zij, na verschillende andere pogingen om de vermoeidheid te meten, weer de frequentie van den lidslag genomen, die zij volgens een verfijnde methode met automatische registratie meten, zoodat de proefpersoon zelf niets daarvan merkt.

De genoemde zichtbaarheidsmeter heeft één nadeel, n.l. de beperking van het gezichtsveld, waardoor met den invloed van het buitenste gedeelte van het gezichtsveld geen rekening gehouden wordt. Zodoende wordt de waarde van dit instrument voor de bepaling van de kwaliteit der verlichting twijfelachtig. Indien mocht blijken, dat de lidslagfrequentie inderdaad als maat voor de door het zien veroorzaakte vermoeidheid mag worden gebruikt, en indien er voor gezorgd is, dat het gezichtsveld van den proefpersoon niet beperkt wordt, dan zou deze methode het onderzoek van de kwaliteit der verlichting belangrijk kunnen bevorderen.

Andere onderzoekers, zooals Ferree en Rand, hebben met de vermoeidheid rekening gehouden door iedere proef over een periode van 3 uur uit te strekken. De prestatie van het oog werd aan het begin en aan het einde van deze periode gemeten, en uit de daling der prestatie een conclusie getrokken omtrent de bruikbaarheid der verlichting.

Bij deze methode komt het er evenals bij alle methoden van psychotechnisch onderzoek op aan, de bijkomende omstandigheden constant te houden, zoodat uitsluitend de invloed wordt gemeten van de wijziging, die in de verlichting is aangebracht. Wanneer ik hier wat nader ben ingegaan op de pogingen om vast te stellen, welke verlichtingssterkte wij moeten toepassen, dan vindt dat zijn verklaring daarin, dat het even verkeerd zou zijn de verlichtingssterkte als onbelangrijk te verwaarloozen tegenover de andere door mij genoemde factoren, die mede de kwaliteit der verlichting bepalen, als dat het onjuist zou zijn uitsluitend op de verlichtingssterkte te letten, en niet op die andere factoren.

De waarde, die men tegenwoordig hecht aan de plaatselijke gelijkmatigheid der verlichtingssterkte, hangt ten nauwste samen met het inzicht, dat de helderheidsverdeling over het geheele gezichtsveld invloed uitoefent op het zien. H. E. Ives heeft de verlichtingskunde eens genoemd: „The art of the proper distribution of brightness”, en men is geneigd zich af

te vragen, wat de helderheidsverdeling in de natuur ons in dit opzicht zou kunnen leeren.

Zooals destijds het verschijnen van den photometer van Weber voor velen de aanleiding is geweest, om de verlichtingssterkte te gaan meten, zoo heeft het verschijnen van den helderheidsmeter van Luckiesh-Holladay met een meetgebied van 1 : 7.500.000 tengevolge gehad, dat Logan de helderheidsverdeling heeft bepaald voor een groot aantal landschappen en voor eenige typische interieurs met kunstlicht. Daarbij bleken de helderheidsverschijnselen, die in het landschap optraden, veel kleiner te zijn, dan men tot nu toe veronderstelde. Het maximale contrast tusschen twee punten, die 10° uit elkaar lagen, bedroeg bij de landschappen gemiddeld 1 : 11, bij de interieurs met kunstlicht 1 : 980.

Uit gegevens van Nutting volgt, dat de toelaatbare helderheidsverschillen afnemen, naarmate de helderheid, waaraan het oog geadapted is, toeneemt. Daarom heeft men zelfs bij een bestaande bevredigende verdeling der helderheden niet de zekerheid, dat deze opnieuw zal voldoen, wanneer men alle zekerheden met denzelfden factor vermenigvuldigt. Dit gebeurt echter, zoodra men in een bestaande verlichtingsinstallatie lichtbronnen van grooter vermogen gaat toepassen, en aan de installatie verder niets verandert. Zoo zal de toepassing van belangrijk grootere helderheden ten behoeve van het beter zien, niet alleen hogere verlichtingssterkte vragen, maar ook nieuwe verlichtingsystemen, die afwijken van de tegenwoordige. Zelfs bij de indirecte verlichting kan het oogenblik komen, waarop de helderheid van het plafond te groot wordt, vergeleken bij de helderheid van het werkvlak.

Als derde der factoren, die de kwaliteit der verlichting bepalen, verdienen de schaduwen onze aandacht. Schaduwen zijn niet alleen voor den beeldenden kunstenaar van de allergrootste betekenis; zoodra het kijkobject niet meer beperkt blijft tot het platte vlak, maar een voorwerp is met drie dimensies, kunnen de schaduwen, op de juiste wijze toegepast, de herkenbaarheid dezer voorwerpen zeer bevorderen. In groote verscheidenheid kunnen de schaduwen optreden! Scherp of verdoezeld, breed of smal, diep of door andere lichtbronnen verhelderd. Zij veroorzaken helderheidscontrasten, die een belangrijke hulp kunnen vormen voor het zien. Een begin van het onderzoek op dit nog weinig ontgonnen terrein is gemaakt door Zwicker en Kruswijk, die den invloed der schaduwvorming op de zichtbaarheid bepaald hebben.

Juist omdat de schaduwen zoo'n belangrijke rol kunnen spelen, bestaat het gevaar, dat zij, verkeerd toegepast, het zien bemoeilijken, of een verkeerd indruk van den vorm van een voorwerp geven. Daarom is de kennis van het ontstaan der schaduwen een belangrijk deel der verlichtingskunde. Mijn voorganger op dezen leerstoel¹⁾, wien het slechts eenige jaren vergund is geweest hier te werken, en aan wien velen met mij op dit oogenblik met weemoed zullen denken, koos „Licht en Schaduw” als onderwerp voor zijn inaugureele rede. Veelzeggend is deze titel, want evenals in ons leven en in de natuur licht en schaduw afwisselen, zodoende aan het schoone relief gevend, vormen zij ook in de verlichtingskunde één onverbreekbaar geheel.

De betekenis van de kleur.

Na de verlichtingssterkte, de helderheidsverdeling en de schaduwen besproken te hebben, zou ik U iets over de betekenis van de kleur van het licht voor het waarnemen willen zeggen. Voor het waardeeren van een uit verschillende kleuren bestaand geheel, en voor het vergelijken van kleuren, kan men slechts licht gebruiken, dat in zijn samenstelling het daglicht benadert. Voor verffabrieken, ververijen en drukkerijen is het juiste herkennen van de kleuren in de fijnste nuances van veel grootere betekenis, dan de sterkte der verlichting. Dit geldt, volgens het

¹⁾ Prof. Ir. G. B. v. d. Werffhorst.

door Mevr. van Cittert—Eymers destijds te Utrecht uitgevoerde onderzoek, ook voor de toepassing van het kunstlicht in musea. Hoeft men daarentegen slechts een stof van een zekere kleur te onderscheiden van een andere stof, die bij wit licht weinig daarvan verschilt, dan kan men het verschil tusschen deze twee stoffen accentueeren, door het gebruik van een soort van licht, waarvoor deze beide stoffen een uiteenloopend reflectievermogen bezitten. Bij het sorteeren van gesteente en kolen bij de mijn voldoet om deze reden kwiklicht beter dan gloeilicht.

Gekleurd licht van een enkele golflengte, z.g. monochromatisch licht, kan goed gebruikt worden voor het waarnemen van fijne krassen en andere fouten op glas en gepolijste metalen platen. Omdat bij monochromatisch licht de chromatische aberratie in het oog niet optreedt, wordt een groote gezichtsscherpte verkregen.

Vele toepassingen van gekleurd licht zijn pas mogelijk geworden door de gasontladingslampen. De ontwikkeling heeft de opvattingen omtrent de aan de lichtkleur te stellen eischen gewijzigd. De kleur van het licht der gasontladingslampen, die eerst een bezwaar scheen te zijn, omdat wij er aan gewend waren, dat elke nieuwe lichtbron weer een witter licht gaf, blijkt nu tot een verruiming der mogelijkheden voor de verlichtingskunde te hebben bijgedragen.

Ik heb getracht U een overzicht over het geheele gebied te geven, om aan te duiden wat tot nu toe is bereikt. Veel blijft er nog in de toekomst te doen. Deze opsomming van factoren, die de kwaliteit der verlichting bepalen, moge U niet doen wanhopen aan de mogelijkheid voor Uw eigen gebruik over een werkelijk goede verlichting te beschikken. De visuele taak, waarvoor U zich thuis en bij Uw werk gesteld ziet, behoort volgens de tegenwoordige opvattingen tot de eenvoudigere. Lezen en schrijven stellen aan de verlichting bescheiden eischen, die gemakkelijk te vervullen zijn. Zorgt U, behalve voor voldoende licht, een paar honderd lux, voor behoorlijke afscherming van de lichtbron en voor een richting van inval van het licht (schuin van voren, aan Uw linkerhand), waarbij U geen last krijgt van de weerspiegeling van het licht in het papier, dat steeds eenigszins glanst. Voor de gelijkmatigheid der verlichting, die tot een goede helderheidsverdeling in Uw gezichtsveld bijdraagt, is het van het grootste belang, dat het licht niet schuin op het papier valt dan onder een hoek van ca. 45°. Dit beteekent, dat de staande lamp op Uw schrijftafel niet te laag mag zijn. Dit is een fout van vele tafellampen. Harde schaduwen worden vermeden, wanneer het licht van een groot oppervlak uitgaat, en dit bereikt U, behalve door een gematteerde lamp, door een kap die aan den binnenkant wit is. Zoo eenvoudig als de verlichting van Uw schrijftafel zijn echter niet alle verlichtingsproblemen op te lossen. Wanneer, zooals in menige werkplaats, de visuele taak moeilijk en vermoeiend is, dan moet men rekening houden met alle factoren, die het waarnemen vergemakkelijken en met alle omstandigheden, die hinderen kunnen.

Tegenwoordig gaat men meer en meer over tot een systematisch onderzoek van de eischen, die het verrichten van een bepaald werk stelt. In Europa hebben vooral Goldstern en Putnoky de verlichting bij de verschillende in de textielindustrie voorkomende bewerkingen onderzocht. In de Vereenigde Staten heeft de Illuminating Engineering Society de taak op zich genomen voor iedere industrie een groep van deskundigen samen te brengen, die de verlichtingseischen voor die industrie bestudeeren en vaststellen. Elk onderzoek duurt gemiddeld een half jaar. Tot nu toe zijn de handleidingen verschenen voor drukkerijen, textiel- en schoenfabrieken, de chocoladeindustrie en de metaalbewerking, terwijl men nog bezig is met de verlichting voor de leer- en de rubberindustrie, heerenconfectiefabrieken en houtzagerijen.

Daarbij is gebleken, dat men niet meer kan volstaan met de

toepassing van directe, halfindirecte of indirecte verlichting. Een dergelijke algemeene verlichting laat zich niet genoeg aan de speciale eischen van het werk aanpassen en laat zich soms ook niet op die sterkte brengen, die voor een moeilijk visuele taak noodig is, zonder dat de storende invloed van een groot aantal zichtbare lichtbronnen of de te groote helderheid van een plafond zich doet gelden.

Nu zien wij een merkwaardige ontwikkeling zich voltrekken. De plaatselijke verlichting, vroeger meestal de eenige verlichting in de werkplaatsen, die geleidelijk is verdrongen door de algemeene verlichting, keert terug.

Maar zij speelt thans een andere rol, een aanvullende. De algemeene verlichting blijft bestaan en daarmee behoudt de werkplaats aspect van een lichte en overzichtelijke ruimte, maar de plaatselijke verlichting zorgt voor de bijzonder hoge verlichtingssterkte, die menige bewerking vereischt, voor een doelmatige schaduwvorming en waar noodig, ook voor de zeer groote helderheid, die bij de weerspiegeling van een lichtbron in een glanzend vlak kan ontstaan. Daarvoor moet echter de plaatselijke verlichting aan de speciale eischen worden aangepast, en wij zien — tot onze verrassing — het principe van directe, half-indirecte en indirecte verlichting — opnieuw toegepast bij die toestellen voor plaatselijke verlichting.

Ook op menig ander gebied voltrekt zich, onder den invloed van de vermeerderde kennis omtrent het zien en uitgaande van volkomen nieuwe gezichtspunten, een omwenteling. Ik noem de straat- en wegverlichting, die een groote vlucht heeft genomen door de natrium- en kwiklampen en die voor Holst en Bouma de aanleiding is geweest om een zichtbaarheidsmeter te bouwen, waarmee men het geringste waarneembaar contrast kan bepalen en wel onder den invloed van alle storende lichtbronnen; een instrument, dat dus gebruikt kan worden voor het bepalen van de kwaliteit van de wegverlichting. De recente onderzoekingen van Cohn en van Bergmans over de reflectie-eigenschappen der wegdekken zullen, op de juiste wijze toegepast, tot verdere verbetering van de wegverlichting kunnen leiden. Zolang echter nog niet alle wegen verlicht zijn, zal de automobielverlichting haar betekenis voor de veiligheid van het verkeer behouden. De omstandigheden, waaronder de automobilist den weg moet zien, brengen hem zoo dikwijls nabij de grens van zijn waarnemingsvermogen, dat geen enkele der factoren, die bijdragen kunnen tot het verkrijgen van een voldoende gezichtsindruk, verwaarloosd mag worden.

Op de hooggespannen verwachtingen van de bestrijding der verblindende door het gebruik van gepolariseerd licht is een ontuchtering gevolgd. Sterker licht leidt tot sterkere verblin-

ding; het grooter stroomverbruik zou trouwens het vermogen der in de automobielen aangebrachte dynamo's overschrijden. Zoo hangt dan de kwaliteit van de autoverlichting op het oogmerk in hooge mate af van de aandacht, die de daarvoor aangegeven instanties besteden aan het naleven der bestaande wettelijke voorschriften.

Als derde voorbeeld zij de verlichting van het cinemascherm genoemd. Het felle contrast tusschen het verlichte scherm en zijn donkere omgeving scheidt zeker niet de gunstigste condities voor het zien van het filmbeeld. Deze te verbeteren, door een lichtere omgeving, zonder de contrasten op het scherm zelf te verminderen, is een taak, die slechts op grond van de resultaten van een physio-psychologisch onderzoek tot een goed einde kan worden gebracht.

De tijdsomstandigheden, waaronder wij thans leven, stellen wel zeer bijzondere eischen aan den verlichtingskundige. Verlichtingskunde is verduisteringskunde geworden.

In den loop der laatste 50 jaren hebben wij ons met snelle schreden verwijderd van het gebied der „drempelwaarden”, het terrein van het ternauwernood kunnen zien. De verduisteringskunde brengt ons met nog snellere schreden daarheen terug. Maar wij zijn nu voorzien van een betere kennis omtrent de functies van het oog bij uiterst lage helderheden en wanneer wij maar er voor zorgen alle storende lichtbronnen uit te schakelen, kunnen wij getuigen zijn van het wonder der adaptatie van het oog, waaraan de meesten tot nu toe achteloos voorbij zijn gegaan.

Ook overdag, bij stralenden zonneshijn, moet de verduisteringskunde helpen om soldaten en kanonnen, schepen en vliegvelden onzichtbaar te maken. Bij de camouflage gebruikt men vele middelen, waarover de verlichtingskunde beschikt om iets zichtbaar te maken, voor het tegenovergestelde doel. Voorwerpen verdwijnen door het geringe contrast met hun omgeving, vooral wanneer deze uit een bonte mengeling van kleuren bestaat; schaduw-imitaties tooveren niet bestaande gebouwen te voorschijn. Bij de camouflage wordt ten volle gebruik gemaakt van het feit, dat wij dikwijls gebrekkiger waarnemen dan wij beseffen en dan geneigd zijn het ontbrekende uit onze ervaring aan te vullen. Wij verbeelden ons dan iets te zien, dat er in werkelijkheid niet is.

Voorbeelden daarvan, die bij het onderwijs in de verlichtingskunde wel eens bij wijze van scherts worden vertoond, zooals drukletters, die uitsluitend uit schaduwfiguren bestaan en koperen munten, die men op het bonte tafelkleed zonder strijklicht niet kan vinden, zijn thans ernst geworden.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMAN. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 51

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

23 DECEMBER 1939

DE IN GEBRUIK GENOMEN NIEUWE STATIONS TE AMSTERDAM.

ARCHITECT IR. H. G. J. SCHELLING B.N.A.

I.

Nu de beide nieuwe stations te Amsterdam op 15 October j.l. in dienst zijn gegaan, is het goed, na de publicatie der plannen in het B.W.A. van 18 Juni '38, op de uitvoering dezer werken nog eens terug te komen. Zij vormen een zeer voornaam onderdeel van de spoorwegwerken aan de Oostzijde van de stad Amsterdam, welke op bovengenoemden datum een nieuwe fase voor de ontwikkeling van de stad hebben ingeluid. Immers zijn thans na vijf jaren ingespannen arbeid nagenoeg alle gelijkvloersche overgangen in Oost verdwenen, en hebben deze plaats gemaakt voor vele doelmatige onderdoorgangen. Verkeersbepalingen zijn daarmee opgeheven.

Reeds bij Duivendrecht bemerkt men, van Utrecht komende, dat de baan gaat stijgen, en ziet men de fraaie groene golfvelden geheel anders liggen dan men altijd gewend was. Men komt daarna aan het nieuwe Amstelstation aan, dat 's avonds met zijn ruime, feestelijke pleinverlichting sterk de aandacht trekt, en waar men door de groote glaswanden van de perronkap in den avond de fraaie lichten van Zuid ontwaart. Op den dag doet het uitzicht naar dat stadsdeel zich voor als een fijn kleurige wand-schildering. En verderop, tusschen Amstelstation en Muiderpoort, waar de trein met matige snelheid door de boog rijdt, ondervinden wij Amsterdam op een geheel nieuwe wijze.

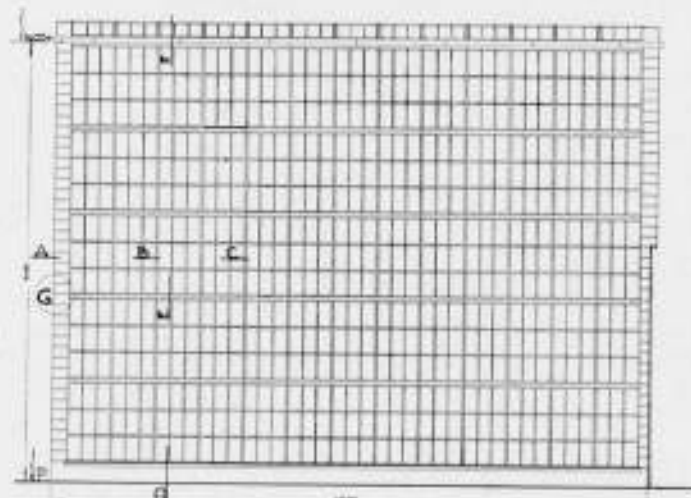
Wanneer, na het opruimen van de oude baan en van het verlaten emplacement, nieuwe huizenreeksen langs die baan zullen gebouwd zijn, zal het aankomen in Amsterdam, van de richting Utrecht, bevrijd zijn van het troosteloze gezicht op onverzorgde huizen-achterkanten.

Ter verduidelijking van de stationsplannen breng ik de volgende richtlijnen voor de groepeerings der ruimten in herinnering:

1. De wegen van vertrekkende en van aankomende reizigers moeten veilig (dus zonder sporenkruising), duidelijk (dus overzichtelijk en natuurlijk), kort (dus rechtlijnig en zonder bochten), en gemakkelijk (dus zonder verloren stijgingen en zonder te vermijden kruisingen) zijn.
2. De wegen van bagage en reizigers mogen elkaar niet kruisen.
3. Met het oog op een zoo klein mogelijke personeelbezetting moeten de benodigde ruimten doelmatig worden vereenigd of gesplitst.
4. De controle moet doelmatig en met weinig personeel te bedienen zijn.

De juiste groepeerings van de benodigde ruimten moet getoetst worden aan de verkeerseischen in en buiten het gebouw. Daarbij moet op het voorplein aan elk der verschillende reizigersgroepen:

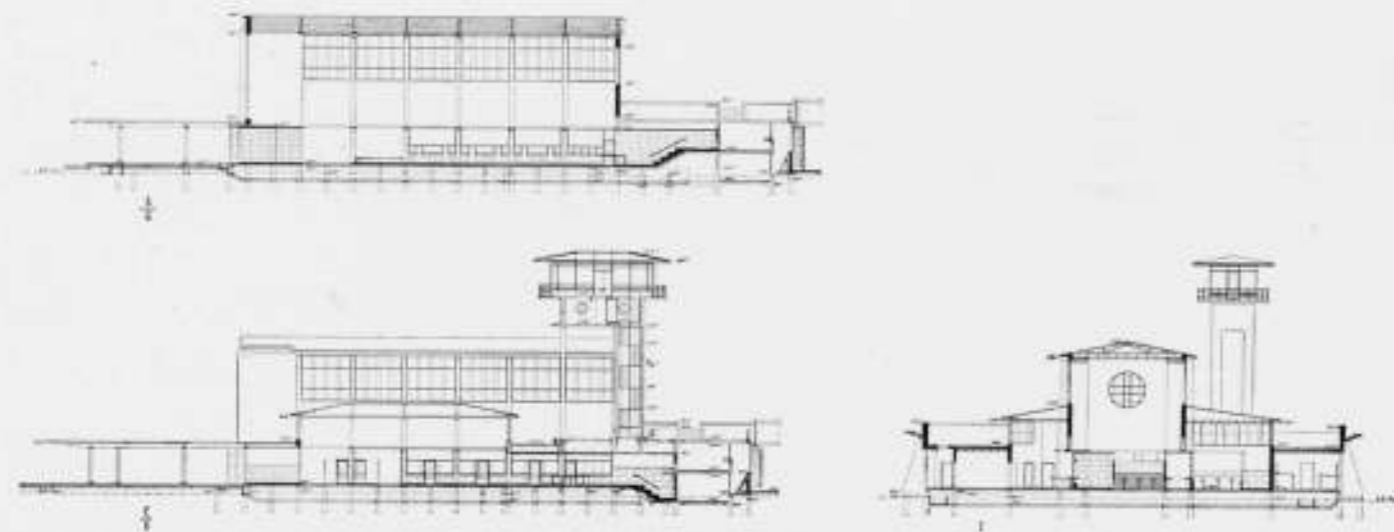
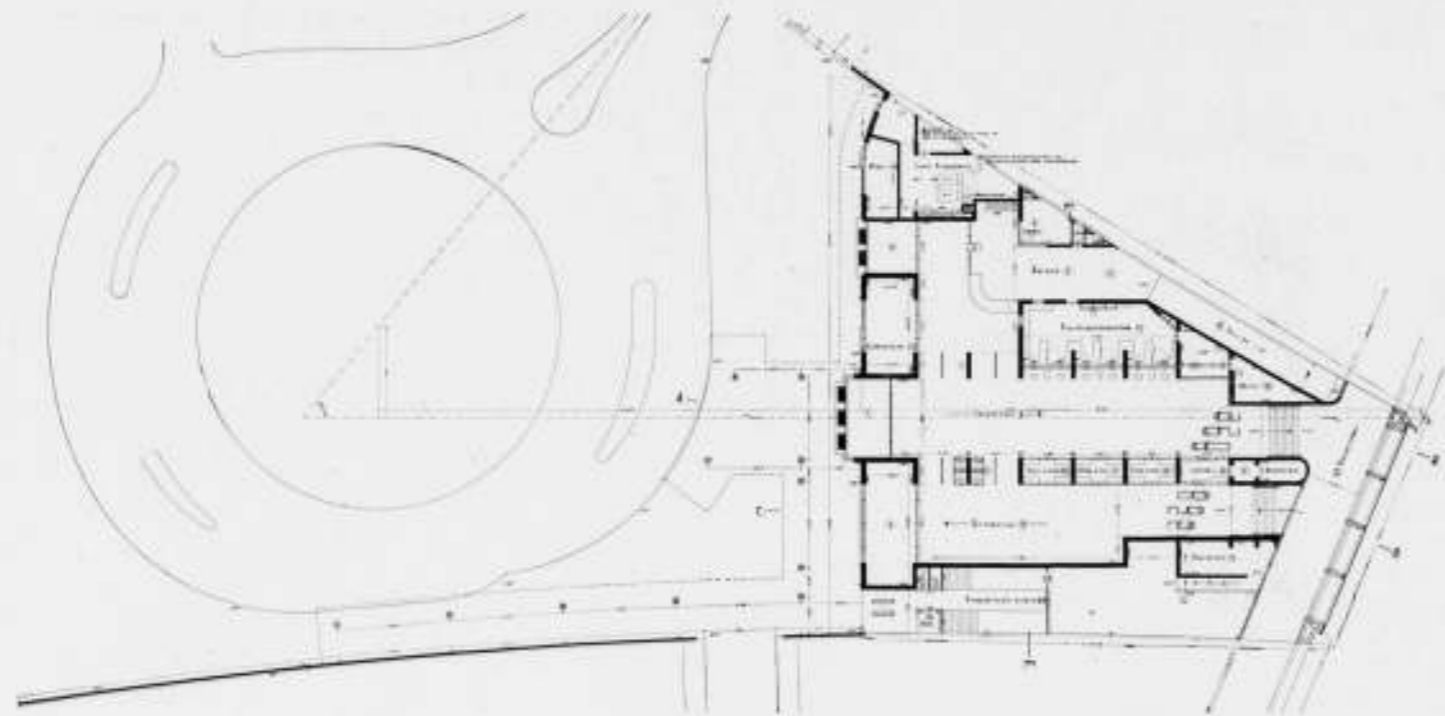
UITBREIDING CENTRALE MERWEDEKANAAL VAN DE N.V. PROVINCIAAL EN GEMEENTELIJK UTRECHTSCH STROOMLEVERINGSBEDRIJF TE UTRECHT.

In het nummer van 2 December No. 48 namen wij een publicatie op over bovengenoemd bouwwerk, met eenige technische details.

468

Ter verduidelijking plaatsen wij hierbij nog een geveltekening, waaruit de juiste plaats der doorsneden is af te lezen.

PLATTEGROND, GEVELS EN DOORSNEDEN VAN HET MUIDERPOORTSTATION, SCHAAL 1 À 600

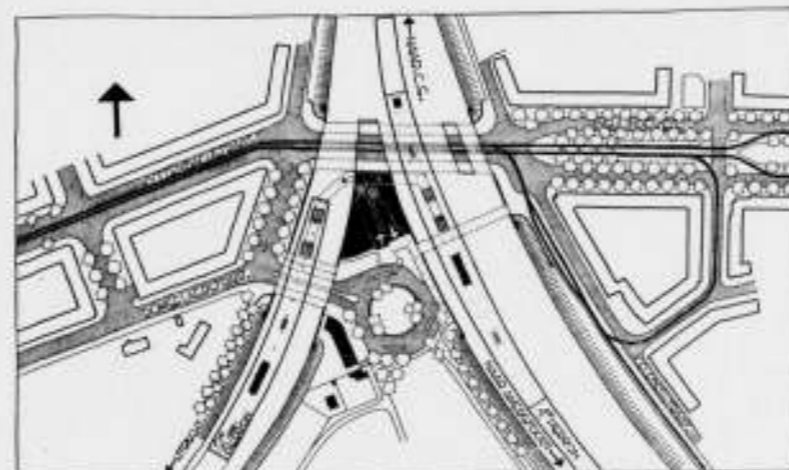
voetgangers, fietsrijders, tramreizigers, auto- en taxi-gebruikers worden gedacht, en is het noodzakelijk, het gebouw en het voorplein als één geheel te ontwerpen.

De omstandigheid dat in Nederland rechts wordt gehouden is van merkbaar invloed op de groepeerings der ruimten. Het best is dit duidelijk te maken door de controleinrichting te beschouwen. Wanneer men de uit een tunnel komende reizigers wil splitsen in een stroom rechtshoudende vertrekkende en een stroom eveneens rechtshoudende aankomende reizigers, ligt het voor de hand, dat de plaatskaartenloketten zich rechts van den uitgang moeten bevinden, wil men geen kruising van deze stroom doen ontstaan.

Of daarbij het plaatskaartenbureau loodrecht op dien tunnel is gedacht of in dezelfde richting, doet natuurlijk niet ter zake. Wanneer de loketten zich links van den uitgang bevinden, brengt deze omstandigheid onvermijdelijk een bevel tot linkshouden voor de reizigers mede. Een bekend voorbeeld is het station Eindhoven. Een dergelijke oplossing moet niet verweten worden aan den ontwerper van het station, maar kan door de toevallige plaatselijke omstandigheden soms niet worden vermeden. Ik heb getracht bij den bouw van het station Koog-Zaandijk, waar zich deze omstandigheid ook voordeed, de moeilijkheid zoodanig op

te lossen, dat in den tunnel de stroom aankomende reizigers werd vrijgelaten en de trap voor uitgang breed uitnodigend aan het eind van dien tunnel lag. De veel kleinere trap voor de vertrekkende reizigers is eenigszins verborgen opgesteld. Deze oplossing brengt inderdaad eenige verbetering, maar de kruising der verkeersstromen wordt er natuurlijk niet door opgeheven. Bij het nieuwe Amstelstation bevinden de loketten zich bij binnenkomst rechts van den reiziger. Dat men bij het Muiderpoortstation een andere situatie aantreft, n.l. de loketten links van den binnenkomende reiziger, wordt verklaard door de afzonderlijke tunnels voor vertrekkende en voor aankomende reizigers, die daar zijn gemaakt, en die boven elkaar zijn uitgevoerd. Het onregelmatige trapeziumvormige terrein kon dien-tengevolge beter worden benut. Toch moet bij nieuwbouw zoo veel mogelijk worden gestreefd naar een normale ligging rechts van den binnenkomende reiziger.

De eisch, de controle door zoo min mogelijk personeel te doen bedienen, dwingt den ontwerper, geen afzonderlijke tunnels voor vertrekkende en voor aankomende reizigers te ontwerpen, maar deze te combineeren ten einde daar, als het niet druk is, de uitgangscontrole met één man te bedienen, en tegelijk den ingang in het oog te houden.

SITUATIE VAN HET MUIDERPOORTSTATION TE AMSTERDAM

Zoolang het reizen nog tegen betaling geschiedt, kan men echter niet zonder controle.

Een controle uitsluitend in de treinen vooronderstelt de mogelijkheid van doorgang van den beampte door den trein. De inrichting der thans loopende treinen is daar nog niet op berekend. Dit is de reden waarom de controle in het gebouw nog wel langen tijd zal moeten worden gehandhaafd.

De afschaffing van de ingangcontrole brengt hierin wel eenige vereenvoudiging, maar vereischt toch ook zeer noodzakelijke inrichtingen die moeten voorkomen dat reizigers niet gecontroleerd het station verlaten, om niet te spreken van de wijdloopige opschriften die bij dien ingang niet kunnen worden gemist.

Het verdient aanbeveling, den niet gecontroleerden ingang toch onder eenige bewaking te stellen.

Na deze algemeene opmerkingen zal de plattegrond van het nieuwe Muiderpoortstation duidelijk zijn. Uitgangspunt van den opzet van de maten van den plattegrond was de benodigde hartafstand van de loketten, die op 2.20 m is vastgesteld. Dien-tengevolge is een modulus van 1.10 m aan de geheele indeeling ten grondslag gelegd.

Bij het binnentreden door het met tweemaal 3 deuren afgesloten ingangsportaal staat men in de betrekkelijk kleine ingangshal. Links ziet men de bagagebehandeling met bagagebank, bascule, loket en twee doorgangen voor het aannemen van fietsen. Daar tusschen is een schrijfflessenaar gemaakt voor het invullen van de rijwielkaarten. De bagageruimte staat door middel van een afzonderlijk portaal met tweemaal twee deuren in verbinding met het voorplein. De alleen naar binnen openende deuren van deze portalen zijn principieel als enkele deuren en met flinke dagwijdte (1.10 m) uitgevoerd om een met bagage belaste reiziger geen hinder te geven bij het passeeren der deuren. De portalen zijn bovendien zoo diep gemaakt, dat men de eerst doorgegane deur reeds eenigen tijd heeft losgelaten en zijn fiets binnengebracht heeft voor men aan de tweede deur komt.

De ingangshal heeft links de 6 loketten met ruime gelegenheid om handbagage even neer te leggen. Zij zijn in 3 groepen van 2 gemaakt. Naast het plaatskaartenbureau vindt men een kamer voor den stationschef.

Rechts bevindt zich een serie winkeltjes (koffie, thee, chocolade en couranten). Voorts telefooncellen, dienstregelingborden, duidelijke kaarten van het Amsterdamsche stadsplan en van de stedelijke tram- en buslijnen.

Naast den ingang ligt een kleine goed ingerichte cafeteria, waar men even zitten kan om iets te gebruiken.

Ik vestig de aandacht op de boven de loketten aangebrachte reclame voor speciale aan het publiek bekend te maken reis-mogelijkheden, als: gezinsretours, weekeindretours, achtdaag-sche abonnementen, die de in de file wachtenden goed in zich

kunnen opnemen. Deze biljetten zijn in 3 groepen van 5 gelijke reclameplaten aangebracht en trekken door deze herhaling dwingend de aandacht.

Deuren voeren uit de ingangshal langs een trapje naar den bovengestapelde tunnel, waardoor men rechts het eerste, links het tweede perron kan bereiken. Eerste perron is het eerst gereedgekomen perron genoemd, het perron voor de richting Hilversum.

Door de aanwezigheid van den dubbelen tunnel vindt men op de perrons dubbele trappen. Van het Utrechtsche perron af komende vindt men het eerst de uitgangstrap, zoodat de aangekomen reiziger vanzelf den goeden tunnelingang vindt. Deze trap duikt dan onder de andere trap door en leidt langs de controlehekken naar de uitgangshal. Men passeert nu rechts de winkeltjes. Via een diep portaal bereikt men het intieme voorplein.

Dit voorplein staat door middel van een onderdoorgang met de Domselaerstraat in verbinding en door een voetgangerstunneltje met de Celebesstraat, waar lijn 6 de reizigers voor vervoer naar de stad wacht.

Luifels voor den hoofdingang en langs den keermuur voor den uitgang beschermen den reiziger tegen den regen.

Het gebouw heeft nog een centrale verwarmingsruimte en een rijwielenbergplaats. Deze laatste en de bagageruimte zijn beide met den benedentunnel door hellingen verbonden. Die benedentunnel neemt nl. ook de bagage op, die door middel van liften elk der perrons bereikt. Aangezien op dit station weinig bagage wordt verwacht, kon deze combinatie zonder bezwaar geschieden.

Het hooge seinhuis met zijn vrije uitzicht naar de drie op dit punt samenkomende richtingen, verheft zich naast de ingangshal.

Tusschen de voor de banen noodzakelijke keermuren is het gebouw opgetrokken van een grijsbruine, kantige, dunne handvormsteen. Het flauw hellende dak is met een asfaltviltje, die met dun koper is bekleed, afgedekt.

Het seinhuis is van onbekleed gewapend beton. Het is gelaten zooals het uit de bekisting is gekomen, daarbij het materiaal dat op die plaats het best geschikt was voor den bouw, in zijn natuurlijk uiterlijk aanvaardend.

In het interieur zijn vloeren van Noorsche kwartsiet-tegels in het formaat 60 X 60 cm toegepast, welk materiaal ook voor de trap treden is gekozen. Zij hebben door hun natuurlijk splijtvlak een voortreffelijke stroeve oppervlakte, terwijl zij bovendien zóó hard zijn, dat zij niet glad zullen worden en practisch nagenoeg niet zullen uitslijten.

Voor de bekleding van het onderste gedeelte der binnenwanden is een zwarte Noorsche steen gekozen, in tegels van afwisselende hoogte, die eveneens een natuurlijk splijtvlak vertoonen.

HAL PUBLIEK IN HET MUIDERPOORTSTATION

Deze natuursteen is een uit Sell afkomstige leisteen van zeer oude formatie, die bij zijn ontstaan door contactmetamorfose mineralen uit de aangrenzende donkere gabbro's heeft opgenomen.

Voor de vloerbedekking der tunnels is een stroeve gebakken tegel gekozen, terwijl de wanden zijn uitgevoerd in doorgezaagde gele steenen, die op het zaagvlak doorschijnend zijn geglazuurd. Ruime gelegenheid is in deze tunnels gemaakt voor het aanbrenge van reclame. Hierbij wordt sterk de behoefte gevoeld, tot normalisatie van afmetingen te komen. In dit opzicht is voor de gedrukte reclameplaat reeds heel wat bereikt, en vallen de meeste platen thans wel in de afmeting 100 X 65 cm. Toch vindt men nog wel afwijkende maten, die, als zij grooter zijn dan de normale, voor de aangebrachte borden weer bezwaren gaan opleveren.

Veel bedenkelijker is het met de emaille borden, die in elken denkbaren vorm en in ieder formaat de aandacht willen trekken. Ook hier moet het streven zijn, tot een paar vastgestelde formaten te komen, die bindend zijn.

Daar het nu eenmaal de functie van de reclame is: te willen opvallen, zullen de door den architect te stellen eischen wel steeds blijven indruischen tegen de wenschen der adverteerders en zal het moeilijk zijn, tot een compromis te komen.

HAL PUBLIEK IN HET MUIDERPOORTSTATION

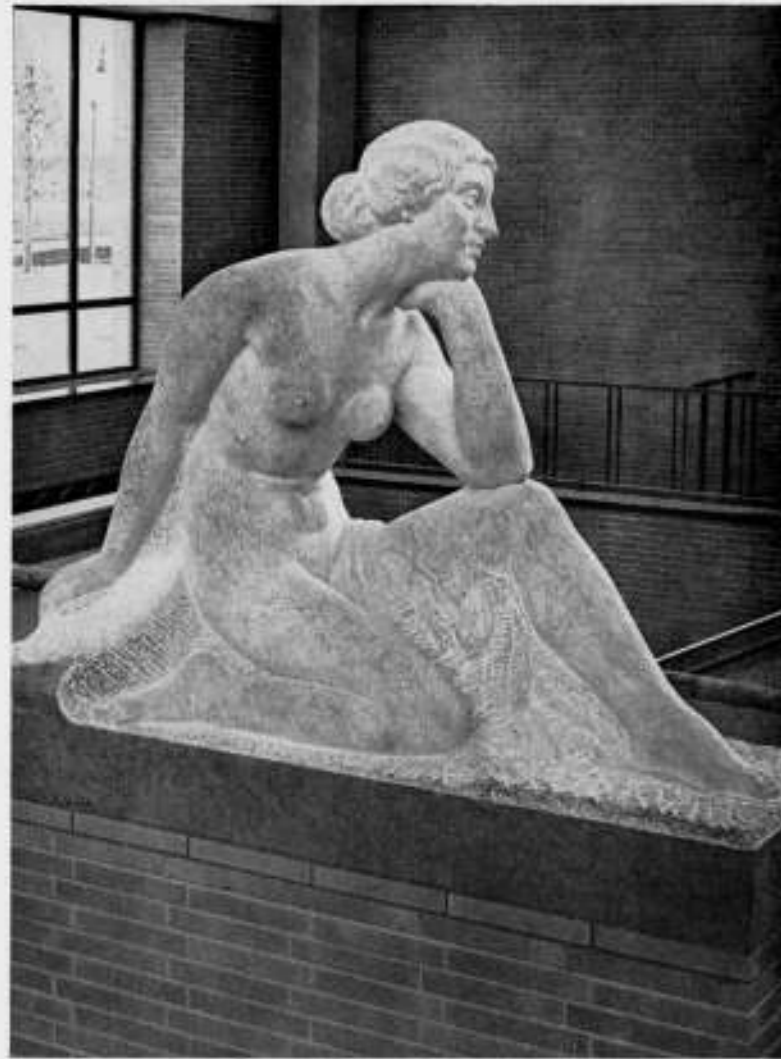

Vóór tot de behandeling van het Amstelstation wordt overgegaan, mogen enkele beschouwingen worden gewijd aan de werken der beeldende kunstenaars die in de beide stations zijn aangebracht.

Daar is dan allereerst het gebrandschilderde venster in de hal van het Muiderpoortstation, van de hand van Prof. H. Campendonk, hoogleeraar in de monumentale schilderkunst aan de Rijksacademie te Amsterdam. Het geeft op het cirkelvormige vlak een levendige verbeelding van een vlucht meeuwen en ganzen, die symbolisch de lust tot reizen moeten uitdrukken. Met stoere lijnen zijn de omtrekken der vogels gegeven, slechts hier en daar met wat grijs, wat blauw en wat bruin verlevendigd. Lucht en water zijn door sterke horizontale lijnen aangeduid. De forsche raamindeling van stalen roeden verhoogt de stabiliteit van het geheel, dat door zijn fijne kleuren in de hal zeer goed doet.

Het verdient vermelding, dat het stalen raam dubbel is uitgevoerd en aan de buitenzijde met dubbel dik glas is bezet. Aan de binnenzijde is later het glas-in-lood met eiken glaslatten bevestigd, zoodat — indien dit eens noodig mocht zijn — het waardevolle venster in korten tijd er uit genomen en opgeborgen kan worden.

Bij het Amstelstation moet in de eerste plaats de schilder Peter Alma worden genoemd, die in een tweetal wandschilderingen

BEELD IN DE HAL VAN HET AMSTELSTATION

van uitzonderlijke afmetingen getoond heeft, geheel tegen deze moeilijke taak opgewassen te zijn. In vijf maanden tijds heeft hij op twee wanden, die elk 20 meter breed en 9 meter hoog zijn, tafreelen geschilderd die een groote aanwinst voor het gebouw beteekenen. Met fijn gekozen kleuren heeft hij zijn sterk decoratieve ontwerpen op de gepleisterde wanden in mineraalverf aangebracht, met eigen hand en de hulp van één leerling. Hij heeft beelden van het spoorwegbedrijf weten op te roepen die den reiziger bij binnenkomst in de hal een plotselinge vreugde zullen mededeelen, en die reeds veler bewondering hebben gewekt. Strak en sober, zooals het voor een vluchtig kennismaken noodig is, zonder diepzinnige symboliek, zijn beide wandschilderingen uitgevoerd. Zij zullen voor een ieder verstaanbaar zijn. Het rad en de rail als symbool, de oude en de nieuwe wereld als doel van het reizen, de prachtige ontwikkeling der machines, het rijke bezit van voortreffelijk materieel, dit alles boeit den bezoeker even en verheugt hem tegelijk.

Men zal ongetwijfeld dit schilderwerk zeer verschillend waardeeren. Men kan zich afvragen of het aanbrenge van aan het spoorwegbedrijf ontleende voorstellingen wel aangewezen is voor een stationshal. Men kan meenen, dat het styleeren van deze voorstellingen en van de figuren te ver is gegaan, en dat de artistieke waarde van deze wandschilderingen hooger had moeten zijn. Naar mijne meening is de kunstenaar er juist zeer

goed in geslaagd, een niveau te vinden waarop zijn werk door een ieder kan worden begrepen, en zeker door velen kan worden gewaardeerd. Bij een zoo uitsluitend door het publiek te gebruiken ruimte acht ik dit van het allerhoogste belang.

Een zelfde gedachtengang heeft geleid tot de keuze van den beeldhouwer Theo van Reijn, waarvan kon worden verwacht dat hij werk zou maken, dat in elk geval bizarheid zou missen, en dat zonder gecompliceerdheid tot een groot aantal personen zou spreken. In zijn twee beelden heeft Van Reijn de activiteit en de passiviteit willen uitdrukken. Actief is het beeld buiten, passief is het beeld binnen. In overeenstemming hiermede is de materiaalkeuze, die buiten brons, binnen natuursteen is.

Beide beelden nemen het stichtingsjaar 1939 als uitgangspunt, het eene voor een terugblik, het andere voor een blik in de toekomst.

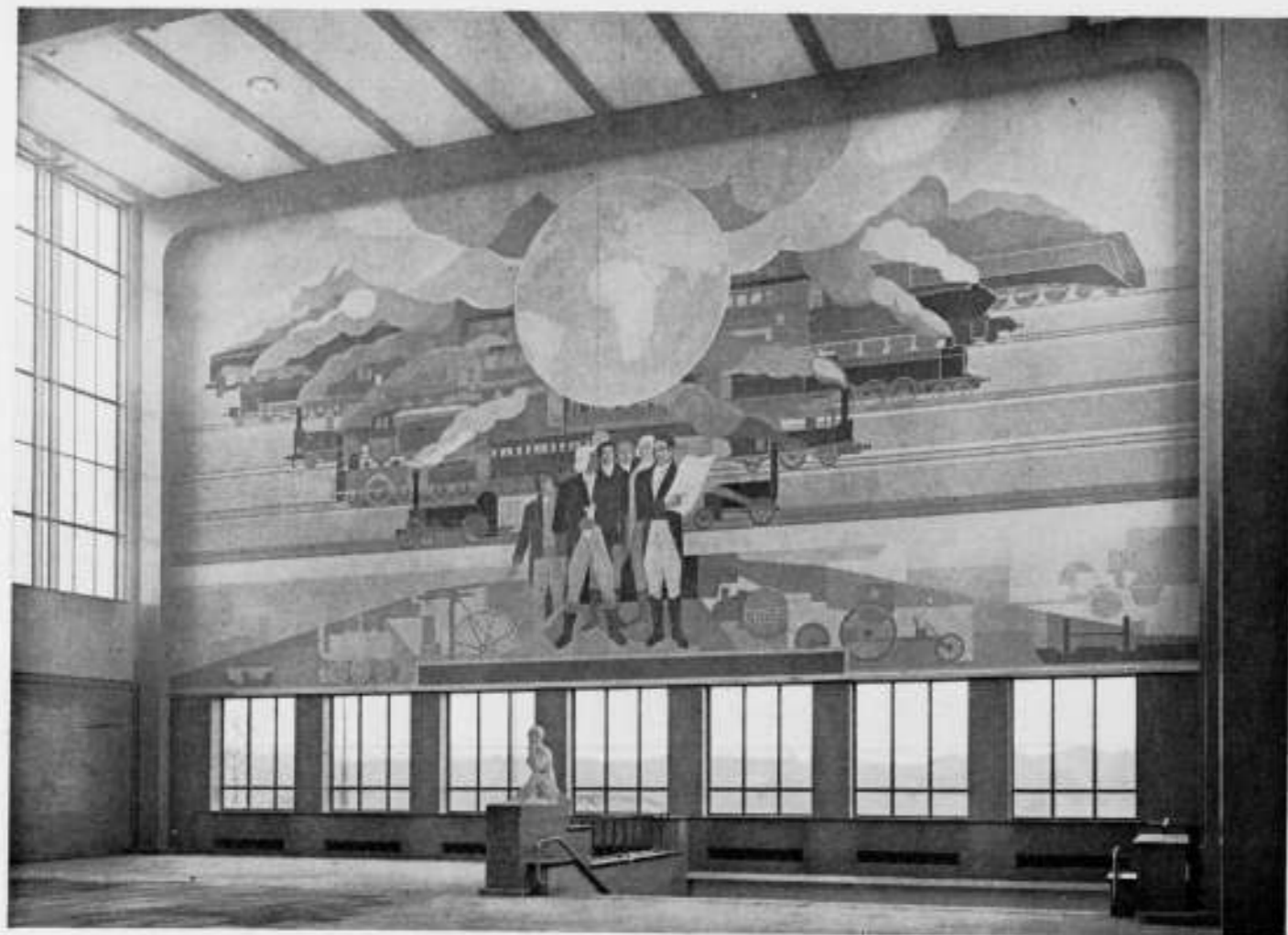
Dankend overziet de in grijze Zweedsche kalksteen gehouwen zittende figuur de afgeloopen honderd jaren spoorweggeschiedenis.

En krachtig wijst het aan den gevel aangebrachte bronzen relief naar een nieuwe toekomst, die in de vaart der ontwikkeling het gevleugelde wiel medeneemt.

Het Amstelstation wordt in het volgende nummer gepubliceerd.

BEELD IN DE HAL, AMSTELSTATION, THEO V. REIJN, BEELDHOEWER

MUURSCHILDINGEN IN DE HAL VAN HET AMSTELSTATION.

PETER ALMA. FECIT

BEELDGROEP AAN DEN OOSTGEVEL VAN HET AMSTELSTATION
THEO VAN REIJN, BEELDHOUWER

MINISTER BOLKESTEIN ONTVOUWT ZIJN PLANNEN.

In de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer betreffende de Onderwijsbegroting voor 1940 ontleenen wij aan de afdeling Kunsten en Wetenschappen:

Bij zijn optreden als minister vond de minister een wetsontwerp in zake de bescherming van den titel van architect gereed liggen. Het onderwerp heeft zijn volle belangstelling en hij is voornemens dit weldra in studie te nemen.

Voor de maatregelen, welke ter bescherming van onze voornaamste kunstschaten zijn of worden getroffen, is de minister voornemens weldra een supplettoire begrotingsaanvraag tot een bedrag van f 1.000.000 in te dienen.

Zoolang de bomvrije bergplaatsen, waarin het belangrijkste bezit onzer musea een genoegzame beveiliging zal vinden, nog niet gereed zijn, bestaat de beste bescherming van de kunstwerken in verdeling van het risico door hen te verspreiden over verschillende plaatsen, die gelegen zijn op door militaire deskundigen veilig geachte plaatsen. Dit is nagenoeg uitsluitend geschied met de kunstwerken uit het Rijksmuseum te Amsterdam, uit het Koninklijke Kabinet van Schilderijen te 's-Gravenhage. De toestand der kunstwerken wordt geregeld gecontroleerd.

Het bedrag, dat op de begroting staat uitgetrokken voor steun aan oude en behoeftige kunstenaars, moet inderdaad matig

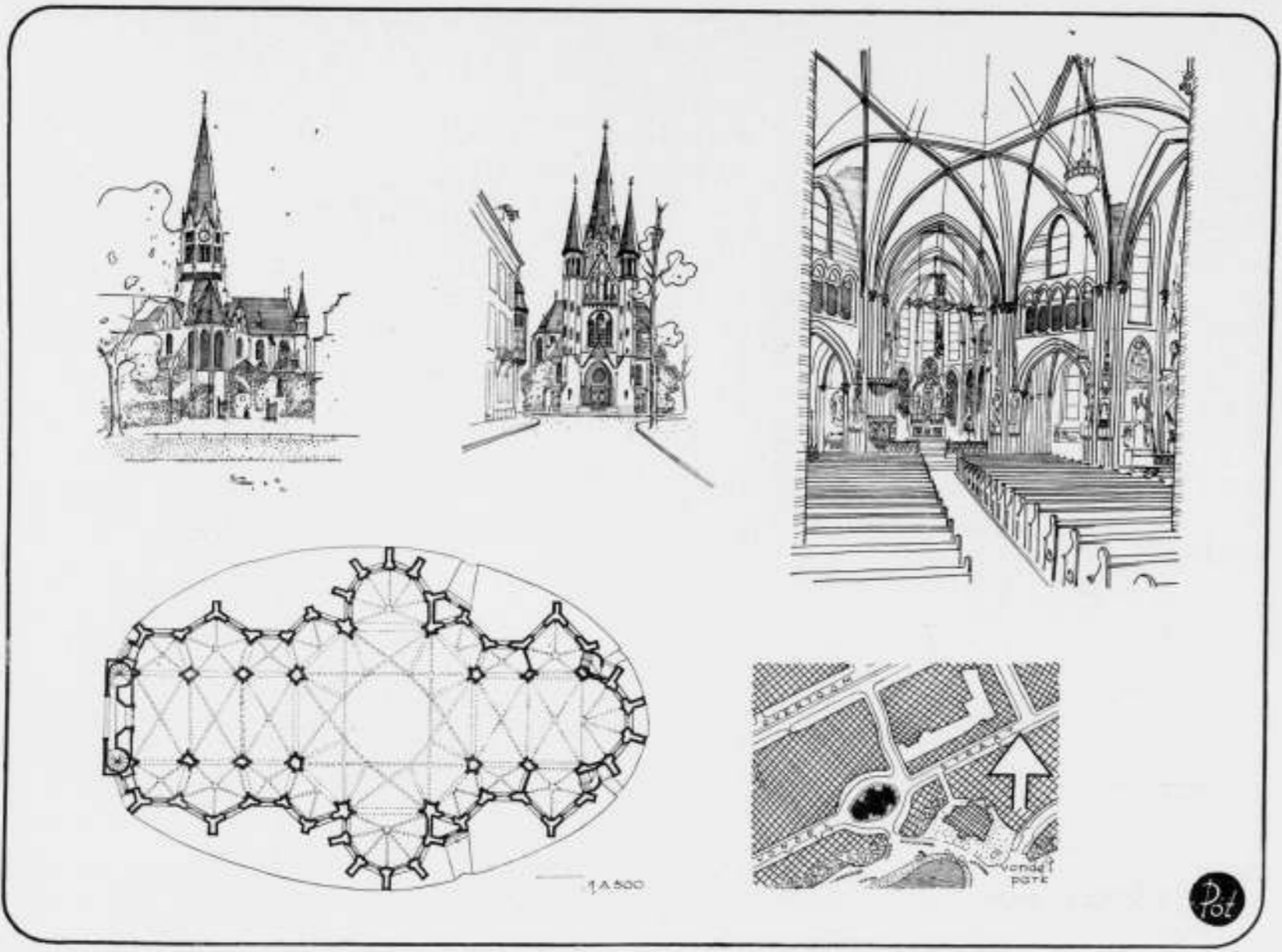
genoemd worden. De stand van 's Lands middelen laat helaas niet toe thans een hooger bedrag uit te trekken.

Ook de minister zou meer willen doen voor het onderhoud en de instandhouding van historische gedenkteeken en van gebouwen, die oudheidkundige of esthetische waarde hebben. Het is hem echter met het oog op den stand van 's Lands financiën thans niet mogelijk hiertoe over te gaan.

Omtrent de financiering van de restauratie van de St. Stevenskerk te Nijmegen is nog overleg gaande. De restauratie van de Grootte Kerk te Alkmaar heeft de volle aandacht van den minister.

Omtrent de financiering van dit omvangrijke werk is overeenstemming bereikt, terwijl de voorbereidende werkzaamheden dezer dagen hun beslag hebben gekregen, zoodat, naar de minister vertrouwt, het werk binnen enkele weken met kracht zal kunnen worden aangevat.

De minister maakt van deze gelegenheid gebruik om de Kamer mede te deelen, dat in verband met onlangs aan den dag getreden verborgen gebreken aan de dakconstructies van de N. H. kerk te Rhoon, de raming ad f 37.500 niet toereikend zal zijn. Gerekend moet worden op een totaal bedrag van f 45.000. De Rijksbijdrage zal in verband hiermede op 40% van f 45.000 met een maximum van f 18.000 gesteld moeten worden.

DE BESCHERMING VAN ONZE MONUMENTEN.

VIII. DE KERK VAN HET HEILIGE HART TE AMSTERDAM.

Er zijn nog wel oude plattegronden van Amsterdam van ± 1875 te vinden. Men ziet daarop hoe achter het Leidscheplein de bewoonde wereld ophield. Links was het Vondelpark in aanleg, rechts liep de Overtoomsche Vaart met kleine rustieke woningen naar de verre Baarsjes, en daartusschen was de Vondelstraat in aanbouw, met aan het eind de z.g. Vondelkerk. Het is Dr. Cuypers geweest, die op deze straat van deffig-burgerlijke behuizing zijn stempel heeft gedrukt. Dat wil zeggen, nu, nu helaas al heel wat van den oorspronkelijken aanleg en bebouwing veranderd is, nu nog heeft deze straat een architectonisch cachet, dat geen enkele nieuwere straat in Amsterdam verder bezit. En aan het midden van deze straat, op de kruising van een toegangsweg naar het Vondelpark, staat de Vondelkerk, een van de fraaiste werken uit het oeuvre van Dr. Cuypers. De kerk is in gedeelten in gebruik genomen. Het eerste op 20 Juni 1873. Eerst in 1880 was de kerk voltooid en werd toen geconsacreerd. Op 8 November 1904 ontstond, tengevolge van werkzaamheden van loodgieters, een brand op het dak, die den toren naar beneden deed storten, zonder overigens de solide gebouwde kerk ernstig te beschadigen. We vonden in dezen brand een motief om van school weg te blijven. Deze belangstelling voor de bouwkunst werd slechts matig gewaardeerd. De toren is in een iets gewijzigden vorm hersteld.

476

Het plan van de kerk vertoont een achtkant, waaraan ten oosten een koor en ten westen 3 traveeën als langsschip zijn toegevoegd. Rondom verruimen kapellen de ruimte zoodanig, dat deze mathematische opzet opgelost is in een mysterieus perspectief van doorkijken rond de door den centralen koepel overwelfde ruimte.

De kerk is inwendig 40 m lang en de grootste breedte is 25 m. Zij is uitgevoerd in baksteen en zeer zeker een voorbeeld van de fraaie fijn ingetogen vormen en schakeeringen, die baksteenbouw mogelijk maakt.

De Vondelkerk is een meesterstukje van architectuur. Wie, zooals wij, de talloze publicaties over kerkbouw in groote buitenlandse periodieken van de vorige eeuw wel eens heeft doorgebladerd, zal daarin tevergeefs een pendant van dit juweeltje van 19de eeuwse kerkarchitectuur zoeken. Zóó boven het materiele uitgedroefd, zóó vederlicht, fantastisch, en zoo diep-religieus, zóó mystiek tevens.

Het is bijkans onbegrijpelijk dat de architect, die dit werkje bouwde, een Hollandsche architect was. Zóóveel gratie zien wij in deze kleine ruimte hoofsich gehouden.

Het is Eine kleine Nachtmusik, ter eere Gods, in steen gebouwd.

J. P. M.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN VAN DE VEREENIGINGEN

No. 41 BEHOORENDE BIJ HET NUMMER VAN 23 DEC. 1939 No. 51

DE REDACTIE VERGADERT IEDEREN MAANDAGAVOND. MEN WORDT VERZOCHT STUKKEN EN BRIEVEN AAN DE REDACTIE VOOR DEZEN AVOND TE BEZORGEN TOT AAN 5 UUR DES NAMIDDAGS, WETERINGSCHANS 102. KOPIJ WELKE LATER WORDT ONTVANGEN, MOET TOT DE VOLGENDE REDACTIEVERGADERING BLIJVEN LIGGEN.

Concept-notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A., gehouden op Zaterdag 16 December 1939 in het American Hotel te Amsterdam.

De presentielijst wordt geteekend door 54 leden.

Het Bestuur is voltallig aanwezig.

Omstreeks 11 uur opent de Voorzitter de vergadering en spreekt er zijn verheugenis over uit, dat zooveel leden zijn opgekomen.

In de allereerste plaats herdenkt hij het op 4 November jl. overleden lid van den B.N.A., den Heer P. F. W. Bilsen te Ginneken, die op 44-jarigen leeftijd is overleden. De Heer Bilsen was een bekend en geacht collega in den kring van de Brabantsche architecten en bekleedde ook verschillende functies in het bureau van den Gewestelijken Kring aldaar. De Heer Bilsen mocht zich verheugen in een goede praktijk, die in overeenstemming was met zijn groote vakbekwaamheid en zijn talent. Onze deelneming, aldus spreker, gaat uit naar zijn zoo diep getroffen gezin. Wij zullen dezen collega niet vergeten.

Hierna installeert de Voorzitter met eenige welgekozen woorden de sedert de vorige vergadering togetreden nieuwe leden, de Heeren B. Clement te Eindhoven en A. Komter te Amsterdam, waarbij hij zich verheugde deze architecten in den kring van den B.N.A. opgenomen te zien.

Punt 2. Notulen.

De notulen van de vorige vergadering werden zonder eenige opmerking goedgekeurd en zullen worden ingeschreven en gearresteerd.

Punt 3. Mededeelingen.

1. De Voorzitter deelt mede met den Heer G. Westerhout een bespreking te hebben gehad met den Heer Brouwers van het Departement van Economische Zaken over prijsregeling van bouwmaterialen.

De Heer Brouwers achtte het zeer juist, dat de B. N. A. tracht mede te werken om het bouwbedrijf zoo goed mogelijk gaande te houden.

Hij ziet daarin een groot belang. Hij gevoelde echter de moeilijkheden daaraan verbonden, wat betreft aanvoer en prijsregeling van materialen.

De Minister is niet voornemens maximumprijzen vast te stellen, doch tracht te komen „in overleg met de betrokken leveranciers”, tot z.g. „richtprijzen”, waaraan de handel zich zal dienen te houden.

Van ongemotiveerde prijsopdriving zal de Minister steeds met aandacht kennis nemen, vooral als deze waarschuwingen komen van den kant der organisaties.

Tenslotte is den Heer Brouwers de volle medewerking van den B. N. A. toegezegd, waar zulks verlangd mocht worden.

2. Opmeten van monumenten.

Teneinde na een eventuele beschadiging door oorlogsgeweld onze monumenten wederom te kunnen herstellen, zal het opmeten daarvan noodzakelijk zijn. Zooals reeds in de vorige vergadering werd medegedeeld, heeft de B. N. A. hiertoe een commissie ingesteld. Deze commissie heeft contact gezocht met het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, nadat door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen financiële steun in het vooruitzicht was gesteld.

Het is de bedoeling het daarheen te leiden, dat Monumentenzorg opdracht geeft tot het doen opmeten van bepaalde monumenten, waarbij dan door de Commissie werkloze architecten zullen worden ingeschakeld. Op deze wijze wordt een dubbel doel bereikt: opmeting van belangrijke monumenten en werkverschaffing aan architecten die daaraan behoefte hebben.

3. Opmeten van landelijke architectuur.

De Studiecommissie voor de documentatie van plattelandsarchitectuur, ingesteld door den B.N.A. en den Bond Heemschut, heeft ter verwezenlijking van haar plannen, overleg gepleegd met verschillende vooraanstaande personen, die op het gebied van de monumentenzorg, de volkskunde enz. werkzaam zijn, teneinde zich te kunnen oriënteren over de mogelijkheid en verwezenlijking van haar plannen. Mochten deze plannen slagen, dan zou ook hiermede een werkverruiming voor onze leden, die in moeilijkheden verkeerden, gevonden kunnen worden.

De Commissie stelt zich voor weldra een conferentie te beleggen met de besturen van den B.N.A. en Heemschut, teneinde het vraagstuk nader onder oogen te zien.

4. Centrale Commissie.

Aan de Centrale Commissie, die aanvankelijk van meening was dat de architecten zouden optreden als beschermheeren van de vrije kunstenaars, teneinde deze aan opdrachten te helpen, is duidelijk gemaakt, dat er ook onder de architecten personen zijn, die gesteund dienen te worden. De B.N.A. doet wat mogelijk is, mede door het Ondersteuningsfonds, doch acht steun van andere zijde eveneens noodig.

De leden van alle samenwerkende vereenigingen dienen gelijk gerechtigd te zijn.

5. Commissie Architectuurarchief.

Het Bestuur is van meening dat, ondanks de moeilijke tijden, toch getracht moet worden de plannen voor de oprichting van een architectuurarchief tot uitvoering te brengen. Het Bestuur heeft daarom de Commissie, die zich met dit vraagstuk bezig houdt, doch nog niet tot overeenstemming is gekomen, verzocht spoedig voorstellen te willen indienen.

6. Onderhandelingen met den B.N.S.

Er zijn besprekingen gevoerd met afgevaardigden uit het Bestuur van den Bond van Nederlandsche Stedebouwkundigen en uit het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw om tot een geordende samenwerking te geraken. Het laat zich aanzien dat een overeenkomst zal worden bereikt, waarbij de B.N.A. zich met de vakbelangen van de stedebouwkundigen zal gaan bezighouden.

De Commissie voor de wijzigingen der Statuten heeft het vraagstuk voor nadere uitwerking in studie genomen.

7. Arbeidscontract met opzichters en teekenaars.

De onderhandelingen met de bonden van technici over het instellen van een arbeidscontract zijn nog loopende. Een nieuw ontwerp heeft een punt van bespreking in het Dagelijksch Bestuur uitgemaakt, doch is nog niet door het Bestuur in zijn geheel behandeld. Het schijnt evenwel, dat een overeenkomst van bescheiden aard niet onmogelijk is.

8. Verschillende adressen met de antwoorden daarop.

a. Op 17 October j.l. is, naar aanleiding van een opmerking van één onzer leden, de aandacht van Z. E. den Minister van Economische Zaken gevraagd, om voor het bouwen van schuilplaatsen o.d. inlandsch hout te doen voorschrijven. Het is n.l. gebleken dat voor den bouw van deze tijdelijke bouwwerken veelal buitenlandsch hout, dat schaarsch zal worden, wordt gebruikt.

De Minister van Defensie, aan wien ons verzoek was doorgegeven, antwoordde, dat bij de uitvoering van defensiewerken zooveel mogelijk getracht wordt inlandsch hout toe te passen.

b. Een adres op dienzelfden dag aan den Minister van Waterstaat, met het verzoek een vertegenwoordiger van den B.N.A. te mogen aanwijzen, die dan namens de particuliere architecten zitting zal hebben in de door dat Departement in het leven geroepen commissie, voor het vaststellen van standaardprijzen en standaardloonen.

De Minister deelde in zijn brief van 26 October d.a.v. mede, dat aan ons verzoek niet kon worden voldaan. Er bestaat een overwegend bezwaar om de commissie uit te breiden. Het heeft bovendien nimmer in de bedoeling gelegen de commissie te doen bestaan uit vertegenwoordigers van het vereenigingsleven.

De taak van de commissie is n.l. uitsluitend het verloop van prijzen en loonen te volgen en daaruit periodiek de standaardprijzen en -loonen vast te stellen.

Het Bestuur heeft gemeend den Minister naar aanleiding hiervan te moeten verzoeken, ons op de hoogte te houden met de door de betreffende commissie vastgestelde standaardprijzen.

c. Het Bestuur zond op 23 October een adres aan den Minister van Algemeene Zaken voor het inschakelen van bouwtechnici, zooals de ingenieurs, de architecten, de bouwkundige opzichters en teekenaars, bij de werkzaamheden van de bescherming van de gebouwen, waarbij bouwtechnische hulp onontbeerlijk is.

De Minister deelde ons mede, dat met de door ons gemaakte opmerkingen, waar noodig, rekening zal worden gehouden. d. Naar wij vernemen heeft de Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg de concept-honorariumregeling voor restauratiewerken, destijds in overleg met Dr. Kalf opgemaakt, met een gunstig advies aan den Minister doorgezonden.

Het Bestuur heeft thans een brief geschreven aan Mr. Van der Haagen, chef van de afd. Kunsten en Wetenschappen, met het verzoek mede te deelen, wanneer de officieele goedkeuring van deze regeling kan worden tegemoet gezien.

e. Op 7 December j.l. zond het Bestuur een brief aan de Nederl. Vereeniging voor Luchtbescherming, waarin wordt gevraagd bij de luchtbescherming, voorzover het betreft het aanbrengen van bouwtechnische constructies, de deskundige architecten in te schakelen.

9. Lezingen.

Het ligt in de bedoeling dat de B.N.A. zich zal wenden tot de Volksuniversiteiten, teneinde lezingen te doen houden over de bouwkunst en het bouwvak van propagandistische strekking.

Het Bestuur heeft reeds de medewerking verkregen van enkele leden, die bereid zijn een spreekbeurt te vervullen.

10. Agenda volgende ledenvergadering.

Teneinde te doen uitkomen dat de B.N.A. naast de vakbelangen, ook de algemeene bouwkunstbelangen behartigt, zal de volgende vergadering grootendeels gewijd zijn aan de behandeling van een onderwerp van algemeenen aard.

Het Bestuur heeft zich voorgesteld om het vraagstuk van de restauratie van onze monumenten aan de orde te stellen en prijst zich gelukkig hiertoe reeds een inleider te hebben gevonden.

Punt 4. Ingekomen stukken.

De Heer J. J. van der Linden zond bericht, dat hij door ziekte verhinderd is op de vergadering te komen. De Voorzitter uit den wensch voor spoedige beterschap van den Heer J. J. van der Linden.

Ook de Heer Abspoel zond bericht van verhindering.

Punt 5. Verkiezing van 2 leden in het Bestuur van den B.N.A.

De Voorzitter deelt mede, dat van de door de Kringen candidaat gestelde leden, de volgende Heeren schriftelijk voor de candidaatstelling hebben bedankt. Het zijn de Heeren Ir. J. de Bie Lauveling Tjeenk, J. M. van Hardeveld, H. M. J. H. Kraayvanger, C. B. Posthumus Meyjes, Ir. W. B. Ouëndag, en P. Vorkink.

Als candidaten voor de 2 bestuursvacatures bleven dus over de Heeren Ir. J. van der Linden, W. J. Sandhövel, Ir. A. van der Steur en G. Westerhout.

Aangezien er op grond van de Statuten bij deze verkiezing een te Amsterdam woonachtig of gevestigd lid moet worden gekozen, is dus de Heer Ir. J. van der Linden bij enkele candidaatstelling gekozen tot lid van het Bestuur van den B.N.A.

Verkiezing tweede vacature. Bij de eerst gehouden stemming worden uitgebracht 50 stemmen, waarvan 21 op den Heer Sandhövel, 18 op den Heer van der Steur en 11 op den Heer Westerhout. Bij de tweede vrije stemming worden uitgebracht 51 stemmen, waarvan 31 op den Heer Sandhövel, 16 op den Heer van der Steur en 4 op den Heer Westerhout. Gekozen is dus de Heer W. J. Sandhövel. Aan den Heer Sandhövel, die niet aanwezig is, zal bericht van zijn benoeming worden gezonden.

Tusschen de twee stemmingen in heeft de Heer Meysing herinnerd aan de woorden van den Heer Meyburg, geuit op de vorige Ledenvergadering, dat het wenschelijk zou zijn, dat verschillende deelen van het land in het Bestuur zijn vertegenwoordigd. Door het uittreden van den Heer de Bever zou het geheele Zuiden van het land geen vertegenwoordiging in het Bestuur krijgen. Hierna nam de Heer Ir. Kraayvanger het woord om op zijn beurt te herinneren aan de woorden van den Voorzitter op de jl. vergadering gesproken, waarbij hij liet uitkomen, dat het wenschelijk zou zijn de drie groote steden in het Bestuur te vertegenwoordigen. Aangezien Rotterdam in zeer langen tijd geen vertegenwoordiger in het Bestuur heeft gehad, verzoekt spreker met klem hiermede rekening te willen houden.

Na den uitslag der stemming spreekt de Voorzitter zijn gelukwensen uit met de benoeming van de beide nieuwe bestuursleden en richt zich hierna tot de aftredende Heeren, de Heeren Ir. A. J. van der Steur en C. H. de Bever. De Heer van der Steur heeft thans 2 perioden van 4 bestuursjaren achter den rug. Algemeen bekend en gewaardeerd is de vele toewijding, die hij in de verschillende functies heeft betoond en de uitstekende rapporten op verschillend gebied, die van zijn hand zijn verschenen. De Voorzitter spreekt de verwachting uit dat, zoodra weer een beroep op de medewerking van den Heer van der Steur zal worden gedaan, deze in het belang van den B.N.A. daaraan gehoor zal geven. Applaus.

Vervolgens roemt de Voorzitter den Heer de Bever als een uitstekenden penningmeester, die de gelden van den B.N.A. op goede en voorzichtige wijze heeft beheerd en die de moeilijke zijden tegenover de leden, die aan deze functie verbonden zijn, met groote kiesheid heeft behandeld. Applaus.

Punt 6. Begrooting 1940.

Hierna is aan de orde de begrooting voor 1940.

Enkele heeren vragen inlichtingen naar aanleiding van een paar posten, waarop de Penningmeester antwoord geeft: een en ander heeft geen wijziging in de begrooting tengevolge.

De begrooting voor 1940 wordt daarna zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Punt 7. Verkiezing van leden in de permanente en andere commissies van den B.N.A.

Raad van Orde.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heer W. J. Sandhövel.

Voordracht: 1. W. J. Sandhövel, 2. Jan van Dongen Jr..

Aangezien de Heer Sandhövel thans tot lid van het Bestuur is gekozen, welke functie onverenigbaar is met die van den Raad van Orde, moet een nieuwe voordracht worden opgemaakt, waarop de Heer Sandhövel niet voorkomt. Op de eerstvolgende Ledenvergadering zal deze nieuwe voordracht worden behandeld.

College voor het Ondersteuningsfonds.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heer J. H. de Roos.

Voordracht: 1. J. H. de Roos, 2. S. de Clercq.

De Heer J. H. de Roos wordt bij acclamatie tot lid van het College voor het Ondersteuningsfonds herkozen.

Commissie van Financiën.

Aftredend volgens rooster, niet herkiesbaar, de Heer L. Drewes.

Voorts heeft de Heer Boeyinga te kennen gegeven, in verband met zijn bestuurslidmaatschap, voor het lidmaatschap van deze commissie te bedanken.

Voordracht eerste vacature: 1. A. Th. van Elmp, 2. Ir. F. J. Gouwetor.

Voordracht tweede vacature: 1. Ir. W. B. Ouëndag, 2. D. Greiner.

Van de 44 uitgebrachte stemmen worden voor de eerste vacature 29 stemmen uitgebracht op den Heer A. Th. van Elmp, 15 op den Heer Ir. F. J. Gouwetor en voor de 2e vacature 29 stemmen op den Heer Ir. W. B. Ouëndag en 15 op den Heer D. Greiner, zoodat gekozen zijn de Heeren A. Th. van Elmp en Ir. W. B. Ouëndag.

Commissie van Redactie.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heer Ir. H. G. J. Schelling.

Voordracht: 1. Ir. H. G. J. Schelling, 2. Jac. Bot.

De Heer Ir. Schelling wordt gekozen met 38 van de 51 uitgebrachte stemmen, 12 stemmen op den Heer Jac. Bot en 1 stem van onwaarde.

College van Advies, inzake de keuze van een architect.

De plaatsvervangende leden 1939 worden voor het jaar 1940 lid, te weten de Heeren: Ir. G. Friedhoff (B. N. A.), J. F. Berghoef (A. et A.) en J. P. L. Hendriks (B. en Vr.).

Volgens reglement moet door elke der samenwerkende vereenigingen dubbeltallen voor de benoeming van een plaatsvervangend lid worden opgemaakt.

Voor 1940 luidt de voordracht van een pl. verv. lid B. N. A.:

1. Prof. Ir. M. J. Granpré Molière, 2. Ir. J. A. van der Laan.

Tot plaatsvervangend lid van het College van Advies wordt gekozen de Heer Prof. Ir. M. J. Granpré Molière met 27 van de 50 uitgebrachte stemmen en 23 stemmen op den Heer van der Laan.

Commissie van Voorlichting.

Voor het jaar 1940 worden de plaatsvervangende leden 1939, te weten de Heeren B. van Bilderbeek, Ir. J. Leupen en G. J. Postel, lid.

Eerste vacature: 1. C. A. Abspoel, 2. C. H. de Bever, 3. J. J. van Dillen.

Uitgebracht worden 52 stemmen, waarvan 27 op den Heer de Bever, 20 op den Heer Abspoel, 3 op den Heer van Dillen en 2 stemmen van onwaarde.

Gekozen is dus de Heer C. H. de Bever.

Tweede vacature: 1. Jac. Bot, 2. C. de Graaff, 3. J. Roodenburgh.

Bij de tweede vacature worden uitgebracht 50 stemmen, waarvan 24 op den Heer Roodenburgh, 15 op den Heer Bot en 10 op den Heer de Graaff en 1 blanco.

Bij de tweede vrije stemming worden uitgebracht 47 stemmen, waarvan 35 op den Heer Roodenburgh, 6 op den Heer de Graaff en 4 op den Heer Bot en 2 stemmen blanco. Gekozen dus de Heer J. Roodenburgh.

Derde vacature: 1. W. M. Dudok, 2. Ir. H. G. J. Schelling, 3. A. R. Wittop Koning.

Bij de derde vacature worden 54 stemmen uitgebracht, t.w. 20 op den Heer Wittop Koning, 17 op den Heer Dudok, 16 op den Heer Schelling en 1 stem blanco.

Bij de 2e vrije stemming behooren van de 49 stemmen den Heer Wittop Koning 23 stemmen, den Heer Dudok 16 en den Heer Schelling 10.

Bij de eindstemming tusschen de Heeren Dudok en Wittop Koning verkrijgt de Heer Wittop Koning 32 en de Heer Dudok 14 stemmen, zoodat gekozen is de Heer A. R. Wittop Koning.

Commissie van Geschillen A.R. 1932.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heeren:

W. J. Sandhövel en G. Westerhout. Voorts is er een vacature, ontstaan door het overlijden van den Heer P. G. Buskens.

Voordracht:

1e vacature: 1. C. B. Posthumus Meyjes,

2. Ir. H. Hoekstra.

2e vacature: 1. W. J. Sandhövel,

2. Ir. E. H. A. Kraayvanger.

3e vacature: 1. G. Westerhout,

2. L. Drewes.

Voor de drie vacatures wordt gelijktijdig gestemd.

Uitgebracht wordt op den Heer Posthumus Meyjes 39 stemmen, op den Heer Westerhout 38 stemmen, op den Heer Ir. Kraayvanger 26 stemmen, op den Heer Sandhövel 21 stemmen, op den Heer Drewes 9 stemmen, op den Heer Ir. Hoekstra 8 stemmen.

Gekozen zijn dus de Heeren C. B. Posthumus Meyjes, G. Westerhout en Ir. E. H. A. Kraayvanger.

Benoemingen.

Tentoonstellingsraad voor Bouwkunst en verwante kunsten.

Namens den B.N.A. hebben in den T. R. zitting de Heeren: B. J. Koldewey, Ir. G. L. van Straaten en Ir. J. van der Linden.

Aftredend volgens rooster, herkiesbaar, de Heer Ir. G. L. van Straaten.

Voordracht: 1. Ir. G. L. van Straaten, 2. Ir. A. J. van der Steur.

De Heer van Straaten wordt bij acclamatie tot lid van den T. R. herkozen.

Vertegenwoordiger in het Bestuur van de Vereeniging H. B. O.

De Secretaris deelt mede dat het Bestuur van H. B. O. den eerstvoorgedragens, den Heer Westerhout, liever niet benoemd zag. Het wenschte 't n.l. mogelijk te maken den Heer Westerhout als docent te benoemen, hetgeen niet mogelijk is als hij bestuurslid is. Het betere is nu eenmaal de vijand van het goede. De vergadering gaat hiermede accoord en benoemt bij acclamatie den Heer Ir. J. v. d. Linden tot vertegenwoordiger van den B.N.A. in het Bestuur van H. B. O.

Op een vraag van één der leden, hoe de variatie in het aantal stemmen bij de verschillende verkiezingen ontstaat, antwoordt de Voorzitter, dat de heeren van de stembureaux, belast met het uittellen van de stemmen, niet steeds gelegenheid hebben zelf aan de stemming deel te nemen. Het eerste stembureau werd gevormd door de Heeren H. W. van Kempen, D. Greiner en H. G. van Eyden, het tweede door de Heeren G. Feenstra, B. Clement en A. J. Kramer.

De Voorzitter dankt deze Heeren voor hunne moeite; het lid-zijn van een stembureau op de Najaarsvergadering is geen sinecure.

De vergadering gebruikt daarna voltallig de lunch in het American Hotel, waarna het gezelschap zich weer naar de inmiddels donker gemaakte zaal begeeft, voor de causerie met lichtbeelden door den Heer Ir. G. Friedhoff.

Verslag van de Voordracht van Ir. G. Friedhoff.

De Heer Friedhoff wees in de eerste plaats op de kwestie van de schaal bij alles wat men in New York en Washington zoo tegen komt. De eerste indruk, dien men bij het opdoemen van Manhattan in de nevelen van de wolkenkrabbers krijgt, is dat deze wolkenkrabbers niet zoo erg hoog zijn.

Aangezien nu de Hudson bij New York ongeveer 1000 m. breed is en de gemiddelde hoogte van de wolkenkrabbers 140 m. is, is de verhouding tusschen breedte en hoogte ongeveer gelijk als hier en vandaar dat de absolute grootte van de bouwwerken eerst opvalt wanneer men in New York zelf is.

Spreker vertelde verschillende bijzonderheden van het stratenplan van New York, van het verkeer, van de stadsreiniging, wees op de eenige groene plek van het Central Park.

Vervolgens kwamen wij in Manhattan tusschen de hooge gebouwen. De boomen worden nu struiken. Aan de hand van een vogelvluchtfoto uit het hoogste punt van het Empire State Building genomen (dat naar wij vernamen een financieel débacle is en voor $\frac{1}{3}$ leeg staat), hoorden we voorts nog verschillende merkwaardigheden over de stad in het algemeen en werd ons vooral de regelmatigheid van het stadsplan duidelijk.

Zoo regelmatig het plan is, zoo onregelmatig echter is de opbouw. Een willekeurige foto van een straatwand vlak bij het Pennsylvanian Station, gaf een staaltje van de normale bebouwingswijze te zien. Ik kreeg een rilling toen ik dacht aan de ziel van een schoonheidscommissie.

Veel aandacht schonk Ir. Friedhoff aan het Rockefeller Centrum, waarvan de architect onbekend is. Het moet een centrum worden, waar de vreemde landen hun bureaux e.d. krijgen. Er steken 2 wolkenkrabbers boven de verschillende gebouwen uit. Een en ander toont in zijn aanleg een bewuste groepeerings en de gebouwen hebben wel karakter. Het is een stad op zich zelf. Er werken 25000 menschen. Er zijn 70 restaurants.

Van een en ander zagen we afbeeldingen en we kregen een antropologische studie over het eigen ras der girls, die in de bioscopen, die meer variëte dan bioscoop zijn, optreden.

Van de binnenstad gingen we tot buiten New York. Enkele charmante huisjes maar ook veel rommel. Aan de landwegen huisjes, waar men overnachten kan. Soort van landelijke hotels.

Tenslotte liet Ir. Friedhoff een paar foto's zien van nieuwe autowegen en bruggen (tot betalen en niet malsch). Duizelingwekkend is de nieuwe Washington Bridge met een doorvaarthoogte van 75 m. en 1000 m. spanning. Uiterst ijl en dun doen de formidabele afmetingen dezer brug aan in de enorme ruimte.

Een kort bezoek aan de World's Fair mocht niet uitblijven. We maakten nog eens een wandeling door de buitenlandsche paviljoens, n.l. die van Brazilië, Zweden, Denemarken en Finland, waarin de Heer Friedhoff vele te waardeerende kwaliteiten kon toonen, aan de hand der plattegronden en foto's.

Toen gingen we naar Washington, de hoofdstad van de Vereenigde Staten, in 1791 naar de plannen van den Franschen architect L'Enfant met medewerking van den Amerikaan Jefferson in den staat Columbia gesticht. Een regeeringsstad. Een derde van het oorspronkelijk oppervlak is regeeringsgebouw, met als de twee markante hoofdpunten het Capitool en het Witte Huis. In het snijpunt der assen, loodrecht op deze gebouwen, staat de Washington Obelisk en in een nieuw park, in een bocht van de Potomacrivier aangelegd, staat het in een soort van Schinkel-stijl gebouwde groote Lincolnmonument.

Aan de hand van foto's, boven uit de Washington Obelisk gemaakt, kregen we een goeden indruk van deze merkwaardige stad. Nu sedert kort de kriebel-krabbel parkaanleg van The Mall tusschen het Capitool en het Witte Huis veranderd is in een aanleg met strakke, enorme gazons, is er een groote eenheid ontstaan. Het geboomte in deze parken is zeer zwaar bebladerd en zij maskeeren de gebouwen zeer goed, temeer daar Washington geen wolkenkrabbers heeft.

Daardoor voelt men zich midden in deze stad volkomen in de natuur. Met een fraaien kiek van de nieuwe Arlington Memorial Bridge namen we afscheid van de Nieuwe Wereld, die hiermede een charmeerenden indruk achterliet.

De Heer Ir. Friedhoff oogstte met zijn boeiende voordracht veel succes en applaus.

De Voorzitter dankte hem namens den B.N.A. en wenschte hem de gelegenheid toe, wanneer de wereld eens rustiger zal zijn geworden, zijn vluchtig bezoek door een langer verblijf te mogen laten volgen.

Commissie tot vaststelling standaardprijzen en standaardloonen.

In de Staatscourant no. 236 van 1 en 2 December 1939 wordt het volgende medegedeeld:

Publicatie No. 1.

De Commissie tot vaststelling van standaardprijzen en standaardloonen, ingesteld door den Minister van Waterstaat bij beschikking van 20 October 1939, La. T¹, Directie van den Waterstaat, heeft de volgende standaardprijzen, standaardvrachten en standaardloonen vastgesteld, geldende voor de daarbij vermelde termijnen.

Voor zooveel de materiaalprijzen betreft, vestigt de Commissie er de aandacht op, dat het in de bedoeling ligt de publicatie van prijzen te beperken tot de prijzen van de meest voorkomende materialen. De thans gepubliceerde lijst omvat nog niet alle hiervóór bedoelde materialen.

STANDAARDVRACHTEN.

over het tijdvak van 16 Augustus 1939 tot en met 30 September 1939.

A. Binnenvaart.

Als standaardvrachten voor de binnenvaart worden aangewezen de tarieven der Bevrachtingscommissies, ingesteld ingevolge de wet van 5 Mei 1933 (Staatsblad no. 251). Bij de bepaling der standaardvrachten blijven toeslagen op deze tarieven, voor zoover zij een gevolg zijn van waterstand, weersgesteldheid of ijsgang, dan wel van regelmatig weerkerende seizoensinvloeden, buiten beschouwing.

B. Rijnvaart.

Als standaardvrachten voor de Rijnvaart worden aangewezen de noteringen der „Schifferbörse" te Ruhrort voor vervoer van de Rijn- en Ruhrhavens naar Rotterdam. Bij de bepaling der standaardvrachten blijven verhoogingen, voorzover zij een gevolg zijn van waterstand, weersgesteldheid of ijsgang, buiten beschouwing.

C. Spoorwegen.

Als standaardspoorwegvrachten worden aangewezen de vrachtprijzen van het Goederentarif deel II der Nederlandsche Spoorwegen.

STANDAARDPRIJZEN VOOR MATERIALEN EN BRANDSTOFFEN,
over het tijdvak van 16 Augustus 1939 tot en met 31 Augustus 1939.

Algemeene toelichting.

In de prijzen is de omzetbelasting begrepen. Voorzover niet anders vermeld, gelden de vastgestelde prijzen voor materialen, afkomstig uit het binnenland af plaats van vervaardiging of winning, of af opslagplaats van den leverancier, die voor materialen, afkomstig uit het buitenland, af opslagplaats hier te lande van den leverancier.

Rubriek	Soort	Vorm	Omschrijving	Eenheid	Standaardprijs in guldens	Toelichtingen
A HOUT.						
I			Inlandsch eikenhout.			
	1		beslagen paalhout ¹⁾ tot 6 m lengte, afmetingen kop 20/20 cm	m ³	49.-	¹⁾ De inhoud van beslagen paalhout wordt berekend volgens N 1012 (K. V. H. 1927).
			tot 8 m lengte, afmetingen kop 28/28 cm	"	57.-	
	2		kozijnhout	"	89.-	
II			Dennenhout.			
	1		heipalen 8-10 m lengte, minimum omtrek op 1 m van den kop 75 cm	m	0.79	
			10-12 m lengte, minimum omtrek op 1 m van den kop 80 cm	"	0.84	
			12-14 m lengte, minimum omtrek op 1 m van den kop 85 cm	"	0.89	
			14-16 m lengte, minimum omtrek op 1 m van den kop 90 cm	"	1.-	
			16-20 m lengte, minimum omtrek op 1 m van den kop 95 cm	"	1.15	
III			Vurenhout.			
	1		Kozijnhout, buitenlands gezaagd	m ³	44.-	¹⁾ bestek hout.
	2		Kozijnhout, binnenlands gezaagd ²⁾	"	49.-	
	3		Balk- en kaphout, buitenlands gezaagd	"	44.-	
	4		Balk- en kaphout, binnenlands gezaagd ²⁾	"	49.-	
	5		Boddings 6½ x 16½ cm	"	35.-	
	6		Vloerhout 2,5 cm, g. en g.	m ²	1.05	
	7		" 2,2 cm, g. en g. ²⁾	"	0.94	²⁾ breed 5" tot 7"
	8		Regels 2" x 3"	voet	0.04	
	9		Plafondschroten ¾" x 3"	"	0.016	
IV			Grenenhout.			
	1		Kozijnhout, buitenlands gezaagd	m ³	51.50	
	2		Kozijnhout, binnenlands gezaagd	"	54.50	
	3		Perkoenpalen, rond 10 cm lang 1.60 m, onbereid	stuk	0.13	
	4		Perkoenpalen, rond 12 cm lang 2 m, onbereid	"	0.19	
B METALEN.						
I			Gewalststaal ¹⁾ . Platen en strippen, basisprijs, Deutsche platen 2000 x 1000 mm, dik 12-15 mm	per 100kg	12.75	¹⁾ voorraadprijzen franco werk.
			Duitsche platen 2000 x 1000 mm, dik 20 mm	id.	13.75	
			Duitsche platen 2000 x 1000 mm, dik 24 mm	id.	15.50	
			Strippen 151 mm en breeder dik 15 tot 25 mm	id.	11.-	
2			1 NF-balken, basisprijs, 1 8 en 10	id.	11.10	
			1 12 en hooger	id.	10.75	
			1 32 tot 40	id.	11.10	
3			1 NP-balken, basisprijs, 1 8 en 10	id.	11.40	
			1 12 en hooger	id.	11.10	
4			Breedflensbalken, basisprijs, No. 10 en 12	id.	11.45	
			No. 14 tot 30	id.	11.15	
			No. 32 tot 40	id.	11.80	
5			Staalijzer, basisprijs, plat, rond, vierk. L- en T-ijzer	id.	10.75	
6			Betonijzer, basisprijs tot 24/8/39	id.	9.25	
			Betonijzer, van 24 t/m 31 Aug. '39	id.	10.75	
7			Electrische leidingbuis ½" gesloten	m	0.14	
			½" open	id.	0.11	
8			Binddraad, No. 18	per 100kg	12.50	
II			Schroot	ton	27.50	
III			Gietijzer			
	1		Straat- en rioolkolken	kg	0.08	
IV			Koper.			
	1		Blokkoper, rood	per 100kg	49.-	
	2		Plaatkoper, dik 0.8-1 mm	kg	0.60	
	3		Koperen leiding	id.	0.73	
V			Tin	per 100kg	213.20	
VI			Zink			
	1		Bladzink	id.	22.-	
VII			Lood			
	1		Plaatlood en pijp	id.	19.50	
C CEMENT EN DERGEL. BINDMIDDELEN.						
	1		Portlandcement A, basisprijs ¹⁾	ton	11.45	¹⁾ exclusief verpakking.
	2		Hoogovencement A, basisprijs ¹⁾	ton	10.45	
	3		Portlandcement B, basisprijs ¹⁾	ton	13.20	
	4		Hoogovencement B, basisprijs ¹⁾	ton	12.20	

STANDAARDUURLONEN.

over het tijdvak van 16 Augustus 1939 tot en met 30 September 1939.

Als standaarduurloonen worden aangehouden de uurloonen van de hiernagenoemde collectieve contracten zooals deze gedurende het vorenvermelde tijdvak van kracht waren.

1. Landelijke Collectieve Arbeidsovereenkomst voor de bouwbedrijven voor Burgerlijken- en Utiliteitsbouw.
2. Landelijke Collectieve Arbeidsovereenkomst voor de bouwbedrijven voor Water-, Spoor- en Wegenbouw.
3. Collectieve Arbeidsovereenkomst, regelende de arbeidsvoorwaarden in het Schildersbedrijf in Nederland.
4. Landelijke Collectieve Arbeidsovereenkomst voor het Stucadoorsbedrijf.
5. Collectieve Arbeidsovereenkomst voor het Steenhoudersbedrijf in Nederland.
6. Landelijke Collectieve Arbeidsovereenkomst in het Steen- en Houtgranietsbedrijf in Nederland.
7. Collectieve arbeidsovereenkomst betreffende de loon- en arbeidsvoorwaarden voor het personeel, werkzaam in het Baggerbedrijf.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER, B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER, J. P. L. HENDRIKS, F. LENSVELT, J. W. H. C. POT, J. ZIETSMA. SECRETARIS: J. P. MIERAS.

NR 52

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

30 DECEMBER 1939

DE IN GEBRUIK GENOMEN NIEUWE STATIONS TE AMSTERDAM.

ARCHITECT IR. H. G. J. SCHELLING B.N.A.

II.

Het nieuwe Amstelstation bezit twee perrons. De reizigers uit Utrecht komen op het eerste perron aan. Zij dalen de trappen af en komen in den reizigerstunnel, die via de controle in de groote hal voert. Rechttuit is de trap die afdaalt naar de stadstram (die ongeveer 3 m lager ligt dan de rijweg vóór het station). Rechts en links zijn uitgangen.

De vertrekkende reiziger komt aan de Noord- of Zuidzijde binnen, tenzij hij door de stadstram (lijn 5 of 25) is aangevoerd. Dan gaat hij den tramtunnel in, gaat onder den rijweg door en beklimt de breede trap die hem midden in de groote hal brengt. Langs de loketten voert de weg via de naast de controle gelegen ingangdeuren, en via den breeden reizigerstunnel, langs trappen naar het tweede perron.

Aankomst van Utrecht is natuurlijk tevens een vertrek naar Amsterdam C.S. Door het maken van eenige opstelsporen aan de Noordzijde van het kleine emplacement is het mogelijk ge-

worden op dit station ook treinen voor de richting Utrecht te laten beginnen (hetgeen nu reeds gebeurt), en evenzoo voor Amsterdam C.S. en verder (b.v. Zandvoort-Bad).

Onafhankelijk van den weg der reizigers wordt de bagage, die naast het plaatskaartenbureau aangenomen is, langs een half-cirkelvormige helling op kelderniveau gebracht, en daar langs den bagagetunnel, die onder den reizigerstunnel duikt, naar de aan de einden der beide perrons gelegen liften vervoerd. Het kelderplan bevat zoodoende den tramtunnel met portaal en trap naar de hal, de toegangen tot de ruime rijwielenbergplaats (capaciteit 2500 rijwielen), de inrichtingen voor de centrale verwarming, de kluis, toiletten voor het personeel van het plaatskaartenbureau en voor de beambten, en de toegang tot den bagagetunnel.

Op straathoogte bevat het gebouw de ruime hal met haar beide zijbeuken en portalen. Rechts de negen loketten, die ook hier

AMSTELSTATION TE AMSTERDAM. HOOFDGEBOUW.

GEZIEN VAN UIT HET ZUIDEN

2.20 m uit elkaar liggen, links de dienstregelingen en een inlichtingenbureau van het vreemdelingenverkeer. Loodrecht op deze plaatskaartenhal staat de dwarshal, die rechts de bagagebehandeling met depôt bevat, links de wachtruimte voor degenen die familie van den trein halen, de kapperssalons met door den kapper beheerde toiletten, baden en kleedkamers voor heeren en dames. Hier vindt men tevens de kiosken voor ververschingen, voor sigaren, voor bloemen en voor couranten, terwijl aan beide zijden van de contrôledoorgangen telefooncellen zijn gemaakt. Ten gerieve van het publiek zijn bij den uitgang banken aangebracht en eenige tafeltjes en stoeltjes, ten einde hier wat te kunnen gebruiken. Het is reeds gebleken, dat deze inrichting zeer in den smaak van het publiek valt.

De reizigerstunnel, die in de as van de plaatskaartenhal ligt, is door een rij steunpunten in twee deelen verdeeld, scheiding voor in- en uitgaande reizigers. De ingang is uitgevoerd met een vijftal naar de zijde van de perrons zich openende deuren die vanzelf sluiten en die in hun flauw gebogen opstelling door den in het middelste contrôlehuisje staanden controleur kunnen worden overzien. Voor de aangekomen reizigers zijn een drietal contrôlehuisjes aanwezig.

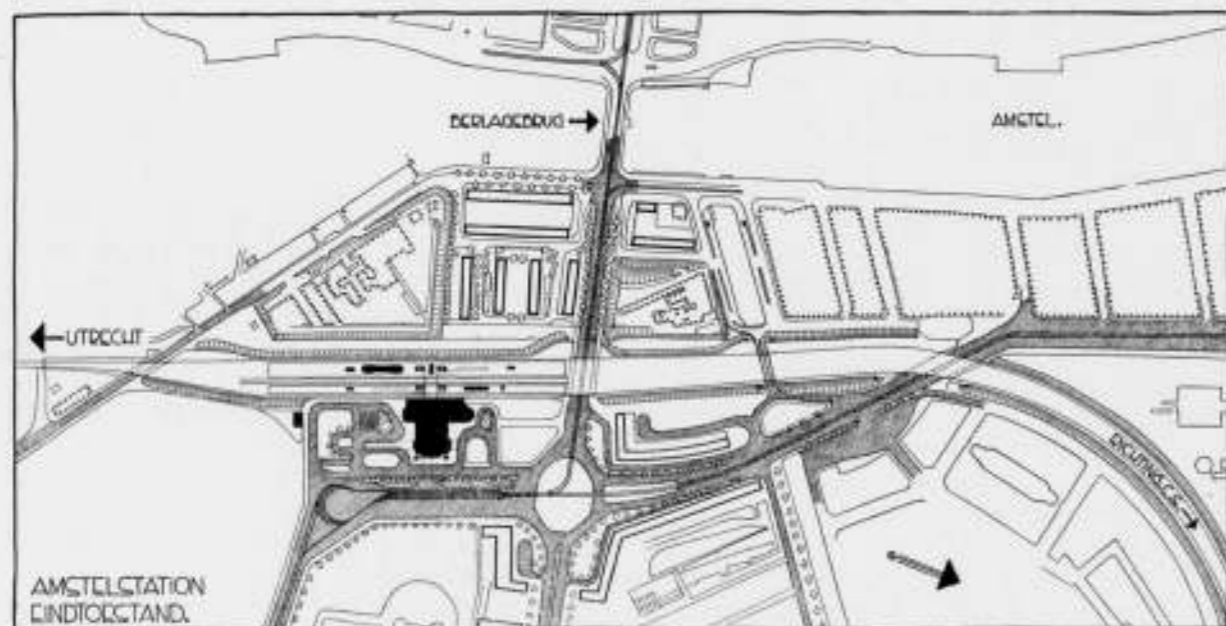
Een niet zeer groote bovenverdieping omvat nog enkele ruimten voor den bedrijfsdienst. Deze verdieping ligt ongeveer op spoorstaafhoogte. Daardoor konden de vertrekkende, die daarin ontworpen zijn, van de perrons af gemakkelijk toegang verkrijgen.

Daar vindt men de kantoren voor den stationschef en zijn personeel, een enquêtekamer, en enkele ondergeschikte personeelkamers. Hierbij heeft een streven voorgezet, zoo min mogelijk dienstruimten op de perrons te maken en daar alleen de voor de reizigers noodige vertrekkende onder te brengen: de wachtkamers met restauraties en keukens, de toiletten, boekenkiosk en telefooncellen.

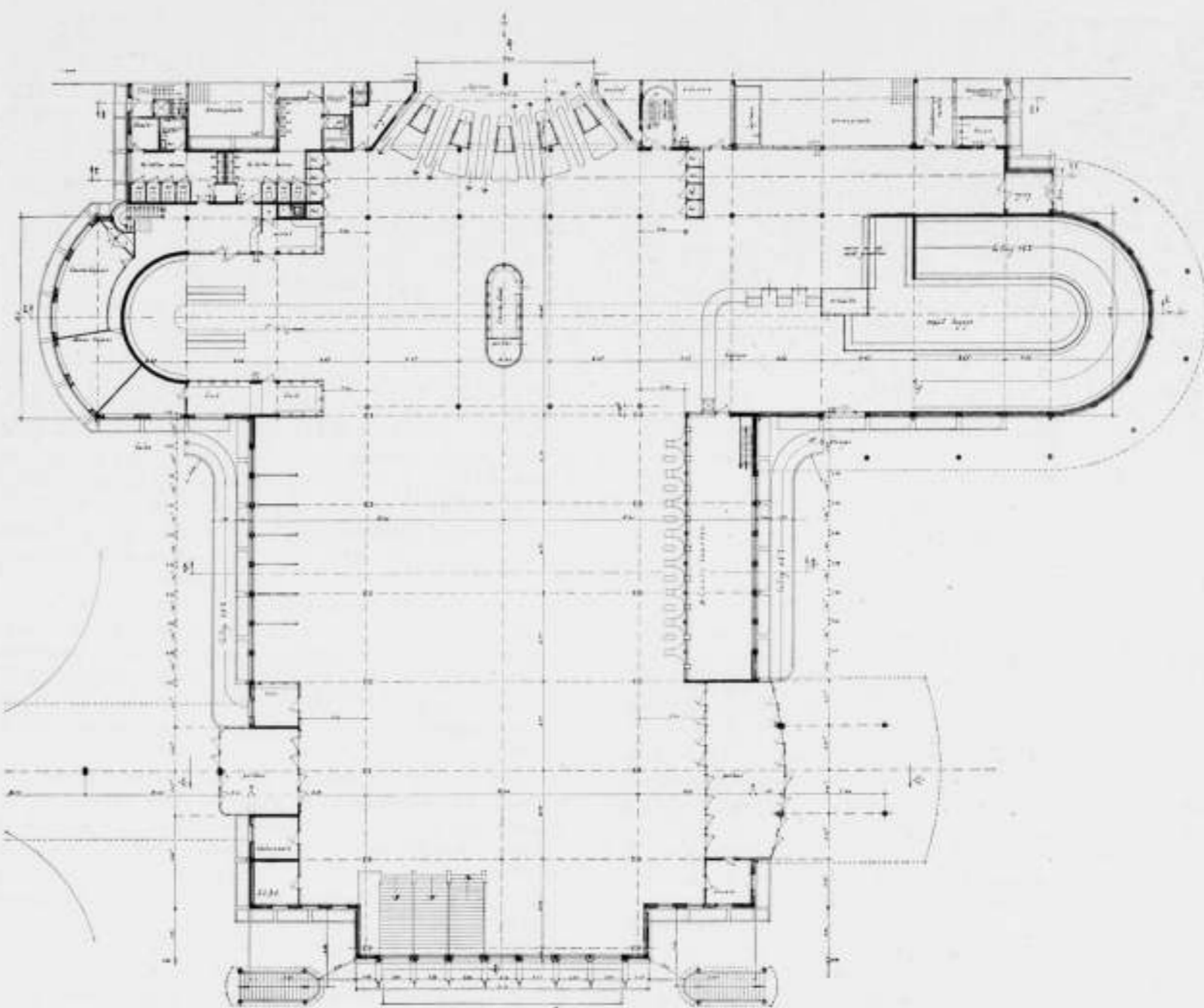
Een uitzondering maakt het onmisbare seinhuis in het midden van het tweede perron, waar de treindienstleider verblijft, en een klein hokje voor den opzichter op het eerste perron.

Het voorplein, dat als plein wel gereed is, maar nog een groot deel van zijn toegangen mist, wordt door het gebouw in twee deelen verdeeld. Het plein-niveau stijgt naar het gebouw tot 2.30 m + N.A.P., waardoor onmerkbaar het hoogteverschil tusschen plein en perron wordt verkleind. Deze stijging bedraagt tusschen den onderdoorgang Amstellaan en de hal ongeveer 2 meter.

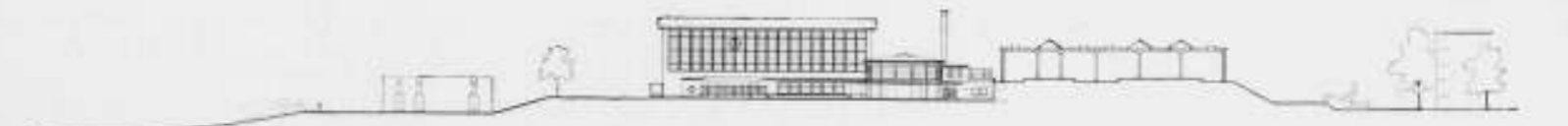
Het tamelijk aanzienlijke hoogteverschil, dat bij hooggelegen sporen zooals vanzelf spreekt tusschen het straatpeil en de perronhoogte ontstaat (in dit geval 6.60 m), is zoodoende voor de voetgangers tot 4.40 m teruggebracht, welk hoogteverschil door het bestijgen van trappen moet worden overwonnen. Die trappen vindt men tusschen den ruimen personentunnel en de beide perrons, uitgevoerd met één middenbordes. Bovendien is voor elk perron een helling aangebracht (helling 1 : 12½) voor die-

SCHAAL 1 A 8000

PLAN BEGANE GROND VAN HET AMSTELSTATION. SCHAAL 1 A 400

DWARSDOORSNEDE OVER PLEIN EN PERRONS VAN HET AMSTELSTATION. OP 1/2 VAN DE GROOTTE VAN DE TEEKENING SCHAAL 1 A 200

genen die moeilijk trappen kunnen beklimmen. Van deze hellingen wordt veel gebruik gemaakt.

Het niveau der tramlijnen daalt tot een hoogte van 0.80 m — N.A.P., waardoor gelegenheid is verkregen, de tramreizigers onder den rijweg door in het station te brengen. De tramtunnel heeft twee kleine trapjes, die op het trottoir uitkomen.

De verkeersindeeling op het plein is nu als volgt gedacht. Van den verkeerscirkel af, die in de as van den genoemden onderdoorgang is gelegen, zullen twee wegen langs het tramweg-emplacement gaan, één weg ten Westen daarvan voor verkeer in de richting van het station, en één weg ten Oosten daarvan voor verkeer in de richting van de stad. Op deze wijze was het verkeersprobleem in dezen hoek van het plein zonder kruisingen op te lossen.

Opgemerkt zij, dat de laatstgenoemde weg, evenals de doortrekking van den weg in het verlengde van de Amstellaan, en de schuine uitvalsweg naar het Gooi nog niet gemaakt zijn, en voorloopig de eerstbeschreven weg van het rond-point naar het station voor verkeer in beide richtingen zal worden gebruikt. De twee pleindeelen zijn aangewezen voor toevoer naar en afvoer van het station. Voetgangers volgen op het noordelijk pleindeel het trottoir van onderdoorgang naar noordelijke stationsingangen; automobilisten slaan van den hoofdweg rechts af en vinden de overdekte hoofdentree door middel van een halfcirkelvormigen rijweg. Wielrijders vinden op dezen weg den toegang tot de rijwielenbewaarplaats.

Het zuidelijk pleindeel is bestemd voor de taxi's, die onder de lange luifel droog bereikbaar zijn. Voorts kunnen de particu-

AMSTELSTATION. OOSTGEVEL HOOFDGEBOUW

liere auto's en de intercommunale buslijnen er hun standplaats vinden. Ook de stadsbussen en de autobussen der Gooische Tramwegen stoppen hier. Bovendien heeft de rijwielenbewaarplaats hier haar uitgang, om de fietsrijders op de goede plaats in den verkeersstroom te kunnen brengen.

Het stationsgebouw staat op gewapend-betonpalen. De geheele kelderverdieping is in gewapend beton uitgevoerd. Daarop is ter bespoediging van de uitvoering een staalskelet opgebouwd, dat in de wanden is weggewerkt. Alleen in de groote hal zijn de portaalspanen in het gezicht gelaten en kan men het fraaie laschwerk daarvan bewonderen. De geraamte-deelen der wanden zijn ingebetonneerd, waarna de vullingen in den vorm van spouwmuren zijn aangebracht. Het staalskelet gaf gelegenheid bovendien reeds in den aanvang de gewapende slakken-beton dakplaten te leggen, waardoor het werken in overdekte ruimten kon plaats vinden, hetgeen daardoor beter vlotte.

Als buitenbekleding der wanden tusschen de stijlen en regels van het skelet is baksteen gekozen van zoo gering mogelijke breedte-afmeting. De daarvoor gemaakte strippen zijn 4 cm breed, 3½ cm hoog en 23½ cm lang. Er zijn 22 lagen in den meter gebruikt. Het bakken dezer strippen, die bovendien de handvorm-nerf vertoonen, is een waar kunststuk geweest van de Maastrichtsche fabriek, die ook de steen voor den keermuur en voor het Muiderpoortstation leverde, alles in een prachtige kleurschakeering.

Behalve bovengenoemde baksteen, die consequent in verband is verwerkt, is aan het gebouw een plint van rood Zweedsch graniet toegepast, en is de Oostgevel boven dit plint met een Fransche kalksteen, de z.g. boisfleuri, bekleed. Deze kalksteen is afkomstig uit de omgeving van Lyon. Het is een steen van

bijzondere vastheid (drukvastheid 2000 kg per cm²) en van een fraaie kleurwerking. In den gevel is een typische afwisseling bereikt door den steen op verschillende wijze te bewerken, nl. gescharreerd, gebouchardeerd en geschuurd. De ornamentale behandeling der steenstukken is daardoor sterker uitgedrukt. In het interieur is dezelfde vloertegel gebruikt als in het Muiderpoortstation, een Noorsche kwartsiet. Voor de toonbankbladen bij de loketten is een roode Zweedsche Orthoceren-kalksteen gekozen, die fraaie fossielen van Lituites lituus vertoont. De steen is uit Brunflo in midden-Zweden (Jemtland) en van zeer ouden oorsprong (paleozoicum). Deze kalksteen is toegepast in combinatie met de gepolijste boisfleuri.

Voor de verdere bekleding van de hal is een grijsverglaste gebakken aardewerk-strip gekozen van nagenoeg dezelfde afmetingen als de baksteen-strippen der gevels. Ook hier is een consequent steenverband aangehouden. De passtukken zijn gezaagd.

In de dwarshal moge de aandacht gevestigd worden op de typische pleisterbehandeling der hooger gelegen wanden, die hun ruwheid ontleenen aan de toepassing van een korrel-toeslag in de specie, die bij het doorschuren met het bord een rollende beweging maakt en zodoende typische groeven in het oppervlak teweeg brengt. Deze behandelingswijze wordt door een patent beschermd.

Deuren en ramen zijn van staal. Alleen bij de loketten is brons toegepast, welk brons met de tusschen die loketten geplaatste hekjes aan de lokettengroep een zekere feestelijkheid verleent, die bij het binnenkomen de aandacht onmiddellijk op de plaatskaartenverkoop vestigt. De bedoeling der doorzichtige gordijnen is deze: aan het publiek spoedig duidelijk te maken, welke loketten in dienst zijn en welke gesloten zijn.

Een enkel woord over de gevelklokken. Deze zijn van roodkoper uitgevoerd met uur- en minuuttekens die van geel neonlicht zijn voorzien. Ook de beide wijzers dragen neonbuizen. De klokken worden gedreven door een nevenuurwerk met minutenimpulsen. Elke minuut wordt met behulp van een kwikcontact een wisselstroommotor ingeschakeld, welke motor door middel van een passend raderwerk de wijzers verzet. De verlichting is aan de achterzijde niet zichtbaar.

De spanning op de wijzerplaat bedraagt 6000 Volt, die op de wijzers 2000 Volt. Het stroomverbruik bedraagt 350 à 400 Watt. Over de centrale-verwarmingsinstallatie van het Amstelstation kan worden medegedeeld, dat deze is uitgevoerd als een warmwaterverwarming met snelcirculatie. Voor deze circulatie dient een centrifugaalpomp. Het geheele complex: hal, dienstlokale, winkeltjes en perrongebouwen, wordt van uit het hoofdgebouw verwarmd.

De in de kelderruimte opgestelde ketels zijn geschikt voor het stoken van anthracietnootjes of parelcokes. Het vullen van de ketels met de benodigde brandstof heeft plaats door middel van een kolentransporteur met transportschroef. Het kolenvverbruik wordt op 250 ton per winter getaxeerd.

Voor de verwarming van de groote hal is er naar gestreefd de radiatoren zoo veel mogelijk dáár aan te brengen, waar het publiek zich het meest zal ophouden, en zijn de vorm en de plaats der radiatoren aangepast aan de architectonische vormgeving. Speciaal ontworpen radiatoren zijn geplaatst onder de dienstregelingsborden en onder de groote glaswanden in noord- en zuidgevel. Deze vlakke plaatradiatoren, die ongeveer 3.50 m boven den beganegrond zijn gemonteerd, hebben een hoogte van 1.60 m en zijn voor beide wanden samengevoegd uit 6 lengten van ongeveer 6.50 m.

Ook tusschen de zitbanken in de dwarshal en vóór de loketten zijn radiatoren op weinig opvallende wijze aangebracht. De warmteafgifte wordt automatisch geregeld naar de heersche bultentemperatuur, waardoor het brandstofverbruik tot het hoogst noodig wordt beperkt.

HAL MET PLAATSKAARTENLOKETTEN

De perrons zijn bestemd voor aankomst van Utrecht en voor vertrek naar Utrecht. Het eerste is 10 m breed, het tweede 16.60 m. Elk perron wordt door 2 sporen bediend. Zij zijn 330 m lang en over 230 m, de lengte van een electrischen tienwagentrein, van overkapping voorzien. Op de perrons vindt men de wachtkamergebouwen, de toiletten en het seinhuis. Zij hebben glazen wanden op een baksteenborstwering, die met Italiaansche travertin is bekleed. Voor de wanden die geen ramen bevatten is ivoorkleurig marmerglass toegepast, terwijl de gebouwen aan de bovenzijde door een uitspringende koperen lijst worden afgesloten. De interieurs zijn zooveel mogelijk met hout betimmerd om er een prettige sfeer te scheppen die tot zitten uitnodigt. Op den vloer is z.g. Indisch parket, deels in eiken, deels in teak, toegepast. Op de wanden geprofileerd triplex, deels in noten, deels in eikenhout. Goede meubelen zijn in de ruimten geplaatst, en lage, doorzichtige linnen gordijntjes geven aan het geheel een zekere intimiteit.

Een speciaal comfort is den reiziger geboden door het aanbrennen van beknopte waschgelegenheden, die aan de wachtkamers grenzen; bij de derde klasse wachtkamer onmiddellijk, bij de tweede klasse afgesloten door een portaal.

De overkapping der perrons is zeer eenvoudig. De hoogte boven de sporen is tot het uiterste beperkt. De spanten bestaan

RESTAURANT OP HET TWEEDE PERRON

HAL, GEZIEN NAAR HET NOORDOOSTEN

uit electrisch gelaschte, geconstrueerde, portalen, die met hun horizontalen bovenligger maar weinig boven den stroomvoeren den rijdraad zijn gelegen. Een vrij groot aantal steunpunten in dwarsrichting maakte, dat met lichte profielen kon worden volstaan. De gekozen spantafstand is 10 meter. Boven het eerste perron is een lange lichtkap aangebracht, en boven het breede tweede perron zijn er twee van dezelfde afmetingen. Daardoor zijn de perrons uitstekend verlicht. Ook de zijwanden van de kap zijn boven een lage borstwering geheel als glaswanden uitgevoerd. Boven de sporen zijn ventilatieopeningen geconstrueerd, die aan de zijkanten open zijn en aan den bovenkant met gebogen asbest-cementgolfplaten zijn afgedekt. Deze openingen bieden tevens ruimte voor het monteren van de hangconstructie voor den stroomvoeren den rijdraad.

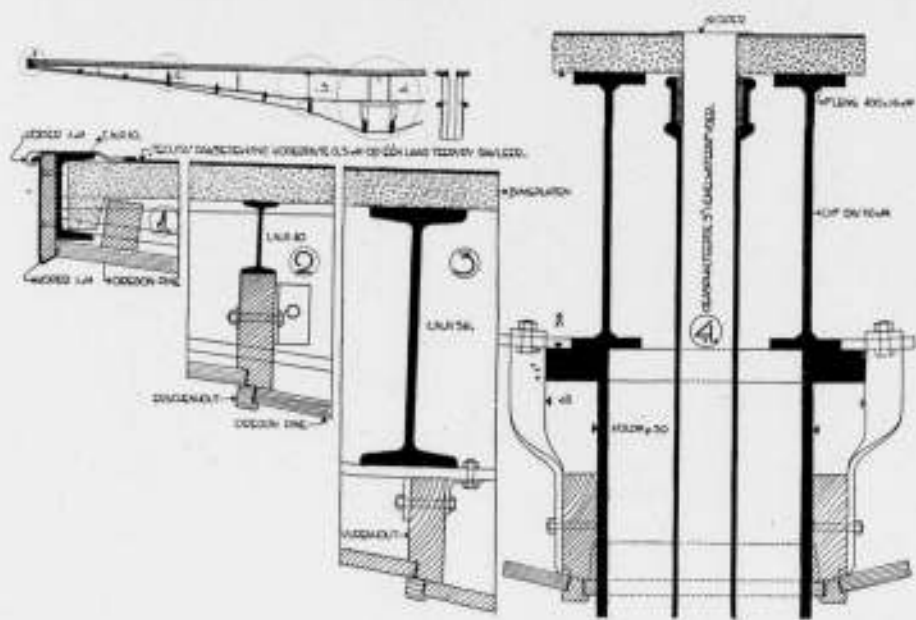
Met het oog op de stoomtreinen die bij normale dienstregeling als internationale treinen onder de stationskap zullen stilhouden, zijn de glaswanden aan de beide zijkanten van de kap niet geheel gesloten. Daardoor wordt hinder van rook op de perrons afdoende vermeden.

Zooals reeds bij de vorige publicatie werd vermeld, werkten aan het tot stand komen der plannen mede: de architect-stedebouwkundige C. van Eesteren en de architect Ir. J. Leupen van den Dienst der Publieke Werken der Gemeente Amsterdam.

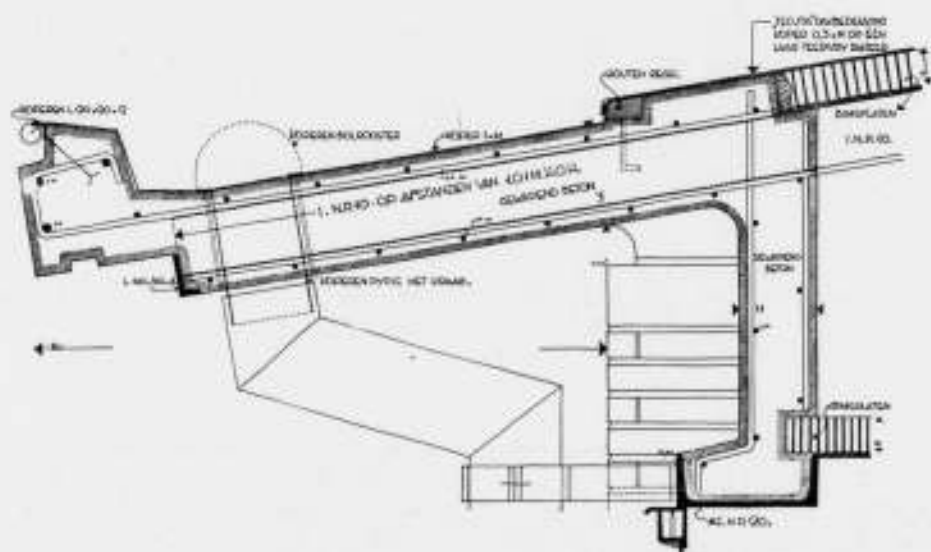

AUTOSTANDPLAATS

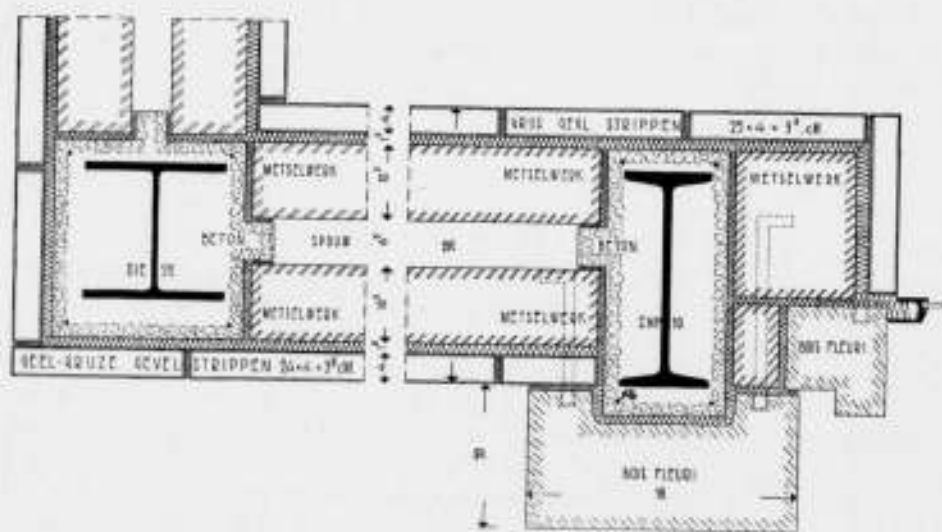
AMSTELSTATION TE AMSTERDAM

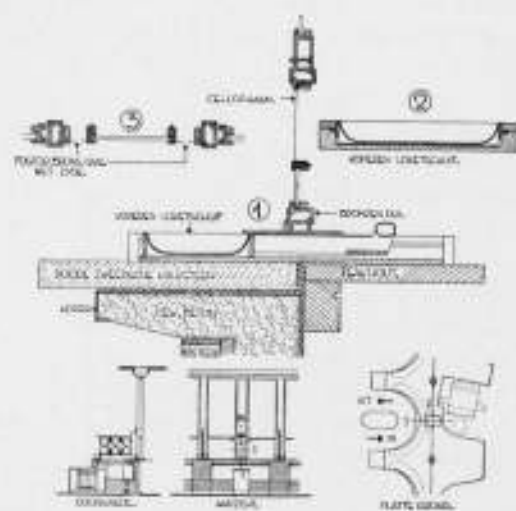
DETAILS SCHAAL 1 À 10 VAN DE LUIFEL AUTOSTANDPLAATS

DETAIL DAKOVERSTEK GROOTE HAL SCHAAL 1 À 10

HORIZONTALE DOORSNEDE OVER HET MUURWERK VAN DE GROOTE HAL. SCHAAL 1 À 10

DETAILS SCHAAL 1 À 10 VAN DE LOKETTEN

ILLUSTRATIE UIT BOOM EN STRUIK IN HET OVERIJSSSELSCHE LANDSCHAP

BOEKBESPREKING.

BOOM EN STRUIK IN HET OVERIJSSSELSCHE LANDSCHAP. Uitgave van „Het Overzicht”, genootschap tot bevordering en instandhouding van het landelijk en stedelijk schoon in de provincie Overijssel. Bij de N.V. Uitgevers-Mij. A. E. Kluwer, Deventer.

Een boekje van 93 bladzijden, waarvan 15 met tekst en overigens per bladzijde een karakteristiek beeld uit de provincie, met een kort bijschrift.

Het is als propagandamiddel bedoeld voor het werk van de „Overijsselsche Landschapscommissie”, die het behoud van de schoonheid van het landschap wil dienen en naast de „Schoonheidscommissie”, voor „Het Overzicht” in het belang van het behoud van de schoonheid van stad en land, in Overijssel werkzaam is.

WEGBEPLANTING. Uitgave van de Nederlandsche Heidemaatschappij, 2e druk, September 1939.

Ons land is beroemd om zijn vele mooie beplante wegen. Helaas wordt in onzen tijd veel van die schoonheid der wegen geofferd aan den Moloch van het verkeer, terwijl in de nabijheid van steden en dorpen gansche stukken van de oorspronkelijk mooie toegangswegen door de dwaze lintbebouwingen werden verknoid.

Hiertegenover staat echter, dat zich weer wijde perspectieven openen voor de toekomst. Er ontstaan, door de geweldige uitbreiding van het verkeer, honderden kilometers nieuwe wegen, met even zoovele mogelijkheden voor nieuwe schoonheid.

Het is echter een ander beeld, dan dat van de historische mooie wegen, dat ons nu voor oogen staat. De oude boomenlaan, door boomtakken overwelfd, was in harmonie met de langzaam voortrollende boerenhuifkar en boerenwagen en met den rustigen stap van het paard. Nu is het de suizende auto die den weg beheerscht en die andere beplantingswijzen eischt.

Het zal nog vele jaren duren, eer die nu nieuw aangelegde wegen hun eigen schoonheid zullen hebben verkregen. Maar wie heeft niet reeds, in stoute fantasie, voor de toekomst zich de mooiste voorstellingen gemaakt van onze, door prachtige polderlandschappen zich banende, nieuwe wegen?

Dat het echter niet zoo eenvoudig is, om deze wegen inderdaad aan die hooge verwachtingen te doen beantwoorden, laat ons het hierboven genoemde boekwerkje duidelijk zien. Wat een overwegingen, zoowel van praktischen als technischen en aesthetischen aard, worden hierin voor de moderne wegbeplanting te berde gebracht.

Het kan dan ook worden toegejuicht, dat de Ned. Heidemaat-

Op duidelijke wijze wordt in dit boekje eerst omschreven uit welke bijzondere elementen het Overijsselsche landschap is opgebouwd, waaraan het zijn bijzonder karakter en zijn eigenaardige schoonheid ontleent.

Dan wordt er op gewezen, hoe men door de behoeften van dezen tijd, niet kan ontkomen aan wijzigingen van het bestaande. Deze wijzigingen, die ook dikwijls praktische verbeteringen zijn, worden door gemis aan inzicht te veel overgelaten aan on- of niet voldoende deskundigen. De Commissie biedt daarom haar diensten aan en wil haar advies geven bij al het op dit gebied te ondernemen werk.

Deze aanbeveling wordt dan gesteund door den verderen zeer geslaagden inhoud van het boekje, dien wij aan de aandacht van al onze lezers gaarne aanbevelen.

B. T. B.

schappij dit op initiatief van haar dagelijksch bestuur door een Commissie van deskundigen uitgebracht rapport over de wegbeplanting in boekvorm heeft uitgegeven. Het is waard in breeden kring bekend te worden. Dat er belangstelling voor bestaat, blijkt hieruit, dat deze 2e druk reeds 8 maanden na de verschijning van den eersten druk verscheen.

De zoo gemakkelijk gegeven critiek op de wijze, waarop de wegbeplanting hier en daar reeds naar nieuwere inzichten werd aangelegd, zal misschien in waardeering kunnen overgaan, als men weet, welke overwegingen hierbij golden en wat hier werd beoogd.

Uit de inhoudsopgave zou men even den indruk kunnen krijgen, dat in dit rapport de noodige recepten worden gegeven voor allerlei soorten wegbeplanting. Een soort handboek dus, waarmee ieder, die dit noodig heeft, zijn voordeel zou kunnen doen. Niets is echter minder waar. Steeds weer wordt er in de nadere beschrijvingen de nadruk op gelegd, dat slechts algemeene richtlijnen kunnen worden opgesteld, doch dat nimmer, zonder meer, een weg naar een bepaald recept kan worden beplant. Altijd zullen er weer omstandigheden zijn, die, voor elken weg afzonderlijk, nader advies van een deskundige noodzakelijk maken. Dit advies zal, om tot een goede en mooie beplanting van een weg te kunnen geraken, reeds moeten worden ingewonnen vóór het vaststellen van weg-tracé en weg-profiel. En het lijkt mij toe, dat dit rapport dan in de allereerste plaats voor die deskundigen van het grootste belang is. Want het vraagstuk van de wegbeplanting heeft vele nieuwe aspecten gekregen. Deze worden in dit rapport, door bij uitstek deskundigen, van alle zijden zoo volledig mogelijk toegelicht.

B. T. B.

STUDIEPRIJSVRAGEN VER. „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" 1939.

Door de Vereniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam worden een drietal prijsvragen uitgeschreven, voor het verkrijgen van een ontwerp:

- 1e. voor een kunstenaarshuis;
- 2e. voor een clubgebouwtje op een zweef-vliegtrein;
- 3e. voor een decor-ontwerp (het maken van een decor voor het vierde bedrijf van „Thomas More" van Henriëtte Roland Holst—van der Schalk).

Eerste prijsvraag — kunstenaarshuis.

Uitgeloofd worden: een eerste prijs f 50.— en zilveren medaille met getuigschrift; een tweede prijs f 25.— en bronzen medaille met getuigschrift; een derde prijs f 10.— en bronzen medaille met getuigschrift.

Tweede prijsvraag — clubgebouwtje.

Uitgeloofd worden: een eerste prijs f 30.— en bronzen medaille met getuigschrift; een tweede prijs f 15.— en bronzen medaille met getuigschrift; een derde prijs een bronzen medaille met getuigschrift.

Derde prijsvraag — decor-ontwerp.

Uitgeloofd worden: een eerste prijs f 30.— en bronzen medaille met getuigschrift; een tweede prijs f 15.— en bronzen medaille met getuigschrift; een derde prijs een bronzen medaille met getuigschrift.

Voorwaarden van deelneming.

De deelneming aan deze prijsvragen is opengesteld voor alle Nederlandsche bouwkundigen en beoefenaars van aanverwante vakken.

Samenstelling van de Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heeren: Corn. Eijffers, architect te Rotterdam; W. P. Meijer, architect te Rotterdam; ir. A. M. de Rouville de Meux, architect te 's-Gravenhage; ir. C. van Traa, architect te Rotterdam; ir. W. van Tijen, architect te Rotterdam (voor de beide eerste onderwerpen); Pieter den Besten, sierkunstenaar te Rotterdam; ir. Ad. Viergever, architect te Rotterdam; Albert van Waasdijk, letterkundige te Rotterdam (voor het laatste onderwerp).

Als secretaris zal een van de bestuursleden van „Bouwkunst en Vriendschap" optreden.

Het volledige programma kan worden aangevraagd bij den Secretaris van de Vereniging „Bouwkunst en Vriendschap", den heer W. C. Pouderoyen, Provenierstraat 58 te Rotterdam. Kosten f 1.—, Postrekening 205073 ten name van W. C. Pouderoyen.

Inlichtingen over deze prijsvragen kunnen tot 15 Januari 1940 worden gevraagd bij den heer Pouderoyen. Termijn van inzending der projecten is gesteld van 16 tot en met 19 April 1940.

PRIJSVRAAG PALEIS VOOR DEN PRESIDENT VAN LITAUEN.

De Consul-Generaal van Litauen te Rotterdam deelt ons mede, dat het programma met bijlagen voor deze prijsvraag (zie B.W.A. van 9 Dec. '31, no. 49), alle uitgegeven zijn en dat momenteel geen nieuwe programma's

zullen worden gedrukt. Bij het consulaat zijn dus geen programma's verkrijgbaar. Op het Bureau van den B.N.A. ligt evenwel een exemplaar van het prijsvraagprogramma voor eventuele belangstellenden ter inzage.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

THE ARCHITECTURAL ASSOCIATION JOURNAL, No. 631 (Sept. '39).

Een klein museum in Birmingham, arch. Robert Atkinson, gecombineerd met muziek- en voordrachtzalen; het museum boven, de zalen beneden. De muziekzaal vormt de kern, en gaat door twee verdiepingen heen. Daar om heen liggen gelijkvloers de diverse grootere en kleinere vertrekken, terwijl boven de schilderijen en meubelen worden geëxposeerd.

Een aardige oplossing van een examen-opgave, van de hand van S. G. Kadleigh en Michael Ryan laat een gestandaardiseerd museum zien. Uitgegaan werd van het denkbeeld, dat elke stad van 30.000 inwoners de beschikking zou moeten hebben over een klein, genormaliseerd, in serie te maken museum voor het exposeren van reizende tentoonstellingen. Een centrale leiding bezorgt de rondzending langs alle instellingen. Tentoonstellingen, cinema- en kleine theatervoorstellingen kunnen er plaats vinden.

JOURNAL R.I.B.A., No. 19 (18-9-'39).

Geeft een beschrijving van een tuinbouwschool in Belfast, arch. R. S. Wilahere, van zeer te waardeeren sobere en weloverwogen vormgeving. Joseph Vago schrijft over de een eeuw oude hangbrug over de Donau te Budapest.

IDEM, No. 20 (16-10-'39).

Staat geheel in het teken van den oorlog, speciale regelingen van verschillende zaken.

L'ARCHITETTURA ITALIANA, No. 8 (Aug. '39).

Twee oplossingen van een prijsvraag voor een gebouw te Milaan, waarin een theater, post- en telegraafkantoor, en diverse kantoren zijn ondergebracht. De ontwerpen geven sterk verticaal ingedeelde gevels te zien van een strenge, nuchtere gelijkvormigheid. Eén der ontwerpen geeft een vijftien verdiepingen hoog bouwwerk, uit drie even hoge blokken opgebouwd, die per 5 verdiepingen 2 traveeën terugspringen. Boven den ingang een vier verdiepingen hoog beeld.

Een hôtél van arch. M. Blomstedt in Finland geeft een geheel ander beeld van moderne architectuur-opvatting. Bij zeer uitgesproken strakken eenvoud vindt men bij den Finschen architect een veel sterker op de menselijke schaal ingesteld zijn, terwijl ook de fijne vrijheid in de plattegronden verrassend is.

IDEM, No. 9 (Sept. '39).

Geeft een huis in de bergen, met eenige details van de dubbele houten vensters.

Uit Moderne Bauformen wordt een kraaminrichting te Meisenheim, voor 48 vrouwen, afgebeeld. (Er zijn 16 kamers met 3 bedden). Architect H. M. Horstmann.

H. G. J. S.

OPROEPING CANDIDATEN VOOR HET VOORBEREIDEND EN HET DEFINITIEF EXAMEN VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A. 1940.

De Commissie van Onderwijs van den B.N.A., belast met het afnemen der bovengenoemde examens, brengt hierbij ter kennis van belanghebbenden, dat de aangifte voor deelneming aan deze examens in 1940, is opengesteld tot uiterlijk 15 Januari 1940.

Het eerste gedeelte van het Voorbereidend Examen zal worden afgenomen op Woensdag 10 April 1940, zoo mogelijk in de plaatsen Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Eindhoven, Arnhem en Zwolle.

484

Het tweede gedeelte van het Voorbereidend Examen en het Definitief Examen zullen worden afgenomen te Utrecht en vangen aan op Maandag 29 April 1940.

De aangifte voor het examen moet geschieden op een daarvoor bestemd formulier, met het programma en de voorwaarden kosteloos verkrijgbaar aan het Secretariaat der Examens te Amsterdam, Weteringschans 102.